

SİZ MÜQƏDDƏS KİTABI ANLAYA BİLƏRSİNİZ!

***Peterin nəql etdiyi Müjdə:
Mark Müjdəsi,
Peterin 1-ci və 2-ci Məktubları***

D-r Bob Atli (Bob Utley)
Hermenevtika (Müqəddəs Kitab şərh) üzrə professor

Tərcümə edən: İ.Pavliy

*Müqəddəs Kitab şərh seriyası
Əhdi-Cədid, Cild 2*

MÜNDƏRİCAT

Müəllifin sözü: Bu Şərhlə sizə necə kömək edə bilər?.....	8
Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi: təsdiqlənə bilən həqiqətin şəxsi axtarışı	10
Şərhlər:	
Peter haqqında	17
Mark Müjdəsinə giriş	20
Mark 1	25
Mark 2	58
Mark 3	70
Mark 4	87
Mark 5	102
Mark 6	110
Mark 7	123
Mark 8	136
Mark 9	149
Mark 10	165
Mark 11	191
Mark 12	201
Mark 13	225
Mark 14.....	250
Mark 15.....	276
Mark 16.....	294
Peterin Birinci Məktubuna giriş.....	300
1 Peter 1	305
1 Peter 2	328
1 Peter 3	345
1 Peter 4	360
1 Peter 5	373
Peterin İkinci Məktubuna giriş.....	382
2 Peter 1	387
2 Peter 2	408
2 Peter 3	425

Əlavələr:

Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər.....	438
Mətn tənqidçiliyi	446
Doktrin bəyanatı	450

XÜSUSİ MÖVZULARIN MÜNDƏRİCATI

<i>ARCHĒ</i> , Mark 1:1	27
Əhdi-Ətiqədə tövbə, Mark 1:4	30
İqrar/Etiraf, Mark 1:5	32
Adopsionizm, Mark 1:10.....	35
Qnostisizm, Mark 1:10	35
Üçlük, Mark 1:11.....	37
Müqəddəs Yazıda rəmzi rəqəmlər, Mark 1:13	38
Sınamaq üçün yunan sözləri və mənə çalarlıqları, Mark 1:13.....	40
Şeytan, Mark 1:13	41
Böyük Hırodun ailəsi, Mark 1:14.....	43
Allahın Padşahlığı, Mark 1:15.....	45
İman, iman etmək və inam, Mark 1:15.....	46
Şənbə, Mark 1:21.....	48
İlahiyyətçilər, Mark 1:22	49
Cinlər (murdar ruhlar), Mark 1:23.....	50
Müqəddəs Olan, Mark 1:24.....	52
Ekzorsizm, Mark 1:25	53
Ürək, Mark 2:6	61
Fariseylər, Mark 2:16	64
Oruc, Mark 2:18	66
Hırodçular, Mark 3:6.....	73
Hələk (<i>Apollumi</i>), Mark 3:6	73
Allah Oğlu, Mark 3:11	75
On iki sayı, Mark 3:14.....	76
Həvarilərin adlarının cədvəli, Mark 3:16	78
Amin, Mark 3:28.....	82
Müqəddəs Ruhun bir şəxs olması, Mark 3:29	84
Əbədi, Mark 3:29.....	85
"Bağışlanmaz günah"ın şərh edilməsinin ekzeget prinsipləri, Mark 3:29.....	85
Məsələrin şərh edilməsi, Mark 4, Kontekstə dair mülahizələr	89
Müjdələrdə sirr, Mark 4:11.....	94
İmanda davam etmə, Mark 4:17.....	96

Xilas (yunanca feil zamanları), Mark 4:27-29.....	98
Müqəddəs Kitabda məsh (BDB 603), Mark 6:13.....	115
İkiüzlülər, Mark 7:6.....	126
İnsan nitqi, Mark 7:20.....	129
Müqəddəs Kitabda insanların üzərinə əl qoyma, Mark 7:32.....	133
Dirilmə, Mark 8:31.....	143
Göndərmək (<i>apostellō</i>), Mark 9:37.....	158
Ölülər haradadır?, Mark 9:43.....	161
<i>Ktisis</i> , Mark 10:6.....	168
On Əmr (müq. et. Çıx. 20:1-17; Qanun. 5:6-21), Mark 10:19.....	173
Var-dövlət, Mark 10:23.....	177
Ehtişam/izzət (<i>doxa</i>), Mark 10:37.....	183
Fidyə/Satınalma, Mark 10:45.....	185
Nazaretli İsa, Mark 10:47.....	188
Əbədi (yunan idiomu), Mark 11:14.....	195
Təsirli dua, Mark 11:23-24.....	198
Guşədaşı, Mark 12:10.....	205
Sinedrion, Mark 12:13.....	206
Sadukeylər, Mark 12:18.....	210
Musanın Tövrətin müəllifi olması, Mark 12:26.....	212
Allahın adları, Mark 12:36.....	217
Mükafat və cəza dərəcələri, Mark 12:40.....	221
İsanın dövründə Fələstində istifadə olunan pul vahidləri, Mark 12:42.....	223
Əhdi-Ətiqin və Əhdi-Cədidin gələcəyə dair söylədikləri – Məsihçilərin Vəhy Kitabına dair niyə bu qədər çox şərhləri vardır?, Mark 13, Kontekstə dair mülahizələr.....	226
Apokaliptik ədəbiyyat, Mark 13, Kontekstə dair mülahizələr.....	232
Matta 24:3 və Mark 13:4-də şagirdlərin Məsihin ikinci gəlişinə dair verdikləri sualın cavabı, Mark 13:4.....	235
Bu dövr və gələcək dövr, Mark 13:8.....	236
Viranəlik gətirən iyrənc şey, Mark 13:14.....	238
Seçilmə/əvvəlcədən təyin edilmə və teoloji balansın vacibliyi, Mark 13:20.....	240
Vəsətət duası, Mark 13:20.....	241
Qırx iki ay, Mark 13:20.....	244
Buludlar içində gəlmə, Mark 13:26.....	245

Ata, Mark 13:32	247
Nəzir, Mark 14:5	255
Pasxa (ibadətın qaydası), Mark 14:22	260
Yəhya 6-da Rəbbin Süfrəsi, Mark 14:22	260
Əhd, Mark 14:24	261
Tökülmə, Mark 14:24	262
Saat, Mark 14:35	266
Lənət (<i>Anathema</i>), Mark 14:71	273
Ponti Pilat, Mark 15:1	278
Müqəddəs Kitabda qadınlar, Mark 15:40	289
İsanın ardınca gələn qadınlar, Mark 16:1	296
Dəfn ədviyyatları, Mark 16:1	297
İmanlıların irsi, 1Pet. 1:4	310
İsa və Ruh, 1Pet. 1:11	315
Erkən imanlılar cəmiyyətinin <i>Kerygma</i> -sı, 1Pet. 1:11	315
Musanın Qanununa dair Paulun görüşləri, 1Pet. 1:12	316
Əhdi-Cədidə müqəddəslik/təqdis edilmə, 1Pet. 1:15	319
Müqəddəs, 1Pet. 1:16	320
İnkişaf etdirmək, 1Pet. 2:5	330
Məsihçilik müştərəkdir, 1Pet. 2:5	330
Tabəçilik (<i>Hupotassō</i>), 1Pet. 2:13	335
Bəşəri hökumət, 1Pet. 2:13	336
Allahın iradəsi (<i>thelēma</i>), 1Pet. 2:15	338
Paulun qullara nəsihətləri, 1Pet. 2:18	340
Salehlik, 1Pet. 3:14	351
Ümid, 1Pet. 3:15	354
Əhdi-Cədidə şər və fəzilətlər, 1Pet. 4:3	362
Müqəddəs Kitabda alkoqola və alkogolizmə qarşı münasibət, 1Pet. 4:3	363
Məsihçilər niyə əzab çəkirlər, 1Pet. 4:12	369
Şəriklilik (<i>koinōnia</i>), 1Pet. 4:13	370
Şəxs olaraq şər, 1Pet. 5:8	377
Sila, 1Pet. 5:12	380
Məsihçinin böyüməsi, 2Pet. 1:5	393
Əminlik, 2Pet. 1:10	396

Çağırılmış, 2Pet. 1:10	397
İmandan dönmə (<i>Aphistēmi</i>), 2Pet. 1:10	398
Yəhyanın yazılarında həqiqət (anlayış), 2Pet. 1:12	401
Yəhyanın yazılarında "həqiqi" (termin), 2Pet. 1:12	402
İsanın ikinci gəlişi, 2Pet. 1:16	404
Yaradılış 6-da bəhs olunan "Allah oğulları", 2Pet. 2:4	414
Məhv etmək, xarab etmək, çürümək (<i>phtheirō</i>), 2Pet. 2:12	420
Od, 2Pet. 3:7	428
YAHVE-nin əbədi xilas planı, 2Pet. 3:9	431

Müəllifin sözü: Bu Şərh sizə necə kömək edə bilər?

Müqəddəs Kitab şərh, Allahdan ilham almış qədim müəllifin yazdığı mətni qavramaq və bu yolla Allahın dediyini anlayıb bu gün tətbiq etmək məqsədilə həyata keçirilən əqli və ruhani prosesdir.

Ruhani proses son dərəcə önəmlidir, lakin onu müəyyən etmək çətinidir. Bu prosesdə Allaha tabe olmaq, Allahın özündə açıq olmaq vacibdir. Şərh edən adam acı-susamalıdır və (1) Allahın Özünə, (2) Onu tanımağa, (3) Ona xidmət etməyə can atmalıdır. Bu prosesdə dua, etiraf və öz həyatını dəyişdirmək arzusu önəmlidir. Şərh prosesində Müqəddəs Ruh həlledici rol oynayır və Allaha sadıq qalan səmimi məsihçilərin Müqəddəs Kitabı fərqli anlamalarının səbəbi sirr olaraq qalır.

Əqli prosesi təsvir etmək daha asandır. Mətnə yanaşmamız ardıcıl və ədalətli olmalı və şəxsi görüşlərimiz yaxud məzhəbimizin görüşləri bizə təsir etməməlidir. Hamımız müəyyən tarixi şəraitdə formalaşmışıq. Aramızda obyektiv, qərəzsiz şərhçi yoxdur. Bu Şərhə əvvəlki görüşlərimizin təsirindən azad olmaq üçün üç şərh etmə prinsipindən ibarət olan ciddi əqli proses təqdim olunur.

Birinci prinsip

Birinci prinsip Müqəddəs Yazıya daxil olan verilən kitabın yazıldığı tarixi konteksti və konkret tarixi yazılma münasibətini öyrənməkdən ibarətdir. Orijinal müəllifin bir məqsədi, çatdırmaq istədiyi bir fikri var idi. Mətnin mənası, Allahdan ilham almış orijinal qədim müəllifin heç ağlına gəlməyən bir məna ola bilməz. Əsas olan, müəllifin məqsədidir, bizim öz tarixi, emosional, mədəni, şəxsi və ya konfessional tələblərimiz deyildir. Tətbiq şərhin mühüm bir hissəsidir, lakin müvafiq şərh həmişə tətbiqdən əvvəl olmalıdır. Müqəddəs Kitaba daxil olan hər mətnin yalnız bir mənası olduğu təkrar-təkrar vurğulanmalıdır. Bu məna, orijinal müəllifin Müqəddəs Ruhun rəhbərliyi altında öz dövrünün insanlarına ifadə etmək istədiyi fikirdir. Bu tək məna fərqli mədəniyyətlərə, vəziyyət və şəraitlərə çoxlu yollarla tətbiq oluna bilər. Bütün tətbiq yolları orijinal müəllifin əsas həqiqəti ilə əlaqəli olmalıdır. Bu səbəbdən şərh üçün bu köməkçi vəsaitin Müqəddəs Kitaba daxil olan hər kitabı giriş hissəsi ilə təmin etməsi nəzərdə tutulmuşdur.

İkinci prinsip

İkinci prinsip, mətnin hissələrini müəyyən etməkdən ibarətdir. Müqəddəs Kitaba daxil olan hər kitab vahid mətnədir. Həqiqətin bir cəhətini ayırmaq üçün başqa cəhətlərini kənar etməyə şərhçilərin haqqı yoxdur. Buna görə biz Müqəddəs Kitaba daxil olan bir kitabın ayrı-ayrı hissələrini şərh etməzdən əvvəl bütün kitabın məqsədini anlamağa çalışmalıyıq. Ayrı hissələrin (fəsillər, paragraflar, ayələr) mənası bütün kitaba uyğun olmayan bir məna ola bilməz. Şərh, tam kitaba deduktiv yanaşmadan başlayıb ayrı-ayrı hissələrə induktiv yanaşmaya doğru hərəkət etməlidir. Beləliklə, şərh üçün bu köməkçi vəsait, Kəlamı öyrənən şəxsin mətnin hər hissəsinin strukturunu paragraflarla təhlil etməyinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabın paragraflara və fəsillərə bölünməsi Allahdan ilham almış deyildir, amma düşüncə vahidlərini müəyyən etməyimizə kömək edir.

Müqəddəs Kitab müəllifinin nəzərdə tutduğu mənanı izləmək üçün nə cümlə, nə fraza, nə də söz səviyyəsində deyil, paraqraf səviyyəsində şərh etmək əsasdır. Paraqraflar çox vaxt tema və ya tematik cümlə olaraq adlandırılan vahid mövzuya əsaslanır. Paraqrafdakı hər söz, fraza və cümlə bu vahid mövzu ilə əlaqəlidir. Bunlar mövzunu məhdudlaşdırır, genişləndir, izah edir və/və ya sual altına qoyur. Düzgün şərhin həqiqi açarı, Müqəddəs Kitaba daxil olan verilən kitabı təşkil edən ayrı-ayrı hissələrdən paraqraf səviyyəsində orijinal müəllifin fikrini izləməkdir. Şərh üçün bu köməkçi vəsait, Kəlamı öyrənən şəxsin müasir ingiliscə tərcümələri müqayisə edərək bunu etməyinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə fərqli tərcümə nəzəriyyələri əsasında yerinə yetirilmiş ingiliscə tərcümələri seçilmişdir.

1. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətinin (United Bible Society) yunanca mətninin reviziya edilmiş dördüncü nəşridir (UBS⁴). Bu mətn müasir mətnşünaslar tərəfindən paragraflara bölünmüşdür.
2. Kral Yakovun yeni versiyası (New King James Version – NKJV), “Tekstus Reseptus” (Textus Receptus) olaraq bilinən yunanca əlyazma ənənəsinə əsaslanan sözbəsöz hərfi tərcümədir. O, digər tərcümələrdən

daha uzun paraqraflara bölünmüşdür. Bu uzun hissələr Kəlamı öyrənənlərin vahid mövzuları görməyinə kömək edir.

3. Yenidən reviziya edilmiş standart versiya (New Revised Standard Version – NRSV), uyğunlaşdırılmış sözbəsöz tərcümədir. Aşağıdakı iki müasir versiyanın orta nöqtəsini təşkil edir. Onun paraqraflara bölünməsi mövzuları müəyyən etmək üçün xeyli faydalıdır.
4. Bu günün ingiliscə versiyası (Today's English Version – TEV), Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyəti tərəfindən nəşr edilmiş dinamik ekvivalent tərcüməsidir. Bu versiyada Müqəddəs Kitab elə tərcümə olunub ki, müasir ingilis oxucu və ya dinləyici yunanca mətnin mənasını anlaya bilsin. Bu tərcümədə, ələlxüsus Müjdələrdə, Yeni beynəlxalq versiyada (New International Version – NIV) olduğu kimi, mətn mövzulara görə deyil, söyləyicilərə görə paraqraflara bölünmüşdür. Şərhinin məqsədləri üçün bu heç də faydalı deyildir. Maraqlıdır ki, UBS⁴ və TEV eyni cəmiyyət tərəfindən nəşr olunub, amma paraqraflara bölünməsi fərqlidir.
5. Yerusəlim Bibliyası (Jerusalem Bible – JB), fransız katolik tərcüməsinə əsaslanan bir dinamik ekvivalent tərcüməsidir. Bu versiya, Avropa nöqteyi-nəzərindən paraqraflara bölünməsi ilə müqayisə etmə baxımından çox faydalıdır.
6. Əsas olaraq qəbul edilən mətn 1995-də yenilənmiş Yeni amerikan standart Bibliyadır (New American Standard Bible – NASB). Bu da sözbəsöz tərcümədir. Ayələrin şərhini bu paraqraflara bölünmə qaydasını izləyir.

Üçüncü prinsip

Üçüncü prinsip, Müqəddəs Kitabı söz və ifadələrinin mümkün qədər geniş mənada (semantik sahəsində) qavranılması üçün müxtəlif tərcümələrdə oxumaqdan ibarətdir. Yunanca bir ifadə və ya söz çox vaxt bir neçə mənada başa düşülə bilər. Müxtəlif tərcümələr bu mənə variantlarını üzə çıxarır və beləcə yunanca əlyazma variantlarını aşkarlayıb izah etməkdə kömək edir. Bunlar doktrinə təsir etmir, lakin Allahdan ilham almış qədim müəllif tərəfindən yazılmış orijinal mətnə geri qayıtmağımıza kömək edir.

Bu Şərh, Kəlamı öyrənən şəxsə öz şərhlərini tez yoxlamaq imkanı verir. Qəti şəkildə öyrətmək üçün deyil, məlumatlarla təmin etmək və düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Digər mümkün şərhələr çox vaxt həddən artıq məhdud və doqmatik olmamaq və öz məzhəbimizə qapanmamaq üçün bizə kömək edir. Şərhçilər, qədim mətnin bəzən nə qədər anlaşılmaz olduğunu dərk etmək üçün daha geniş şərh variantlarına bələd olmalıdır. Müqəddəs Kitabı həqiqətin mənbəyi olaraq qəbul edən məsihçilərin öz aralarında nə qədər az həmfikir olması dəhşət doğurur.

Bu prinsiplər məni qədim mətn ilə çarpışaraq düşüncəmi formalaşdıran tarixi şəraitdən əhəmiyyətli dərəcədə azad olmağıma kömək etmişdir. Bunların sizin üçün də xeyir-dua olacağına ümid edirəm.

Bob Atli
27 iyun 1996-cı il

MÜQƏDDƏS KİTABI YAXŞI OXUMA BƏLƏDÇİSİ: TƏSDİQLƏNƏ BİLƏN HƏQİQƏTİN ŞƏXSİ AXTARIŞI

Aşağıda Dr. Bob Atlinin hermenevtika fəlsəfəsinin və şərhlərində istifadə olunan üsulların qısa izahatı təqdim olunur.

Həqiqəti bilmək mümkündürmü? Həqiqət haradan tapılır? Həqiqəti məntiqcə təsdiqləmək mümkündürmü? Ən yüksək səlahiyyət varmıdır? Həyatımız, dünyamız üçün bələdçi ola biləcək mütləq həqiqətlər varmıdır? Həyatın mənası varmıdır? Niyə buradayıq? Haraya gedirik? Bütün şüurlu insanları düşündürən bu suallar, zamanın başlanğıcından bəri insan düşüncəsini məşğul etmişdir (Vaiz 1:13-18; 3:9-11). Mən həyatın mənasını tapmaqdan ötrü öz şəxsi axtarışımı yada salıram. Əsasən ailəmdə imanlı olan bəzi şəxslərin şəhadəti sayəsində hələ gənc yaşda Məsihə iman gətirdim. Böyüdükcə özüm və dünyam haqqındakı suallarım da böyüdü. Bəsit mədəni və dini klişelər mənə oxuduğum və ya keçirdiyim təcrübələrin mənasını anlamaqda heç kömək etmədi. O vaxt qarışıqlıq və axtarış içində idim, bu etinasız, amansız dünyada həsrət çəkir, tez-tez ümitsizlik hissi keçirirdim.

Çoxları bu mühüm suallara cavab verdiklərini iddia ediblər, lakin mən bu məsələni araşdırıb düşündükdən sonra elə nəticəyə gəldim ki, onların cavabları (1) şəxsi fəlsəfələrinə, (2) qədim əsəirlərə, (3) şəxsi təcrübələrinə və ya (4) psixoloji qavrayışlarına əsaslanırdı. Mən öz dünyagörüşümü, həyatımın mənası və məqsədini əsaslandırma biləcəyim qanəedici bir təsdiq, bir sübut, bir məntiq axtarırdım.

Bütün bunları Müqəddəs Kitabı araşdırmalarımnda tapdım. Müqəddəs Kitabın etibarlılığını axtarmağa başladım və (1) Müqəddəs Kitabın arxeologiya tərəfindən təsdiqlənən tarixi dəqiqliyi, (2) Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərinin düzgünlüyü, (3) on altı əsr müddətində yazılmış olan Müqəddəs Kitabın təlim vəhdəti və (4) Müqəddəs Kitabla təmasa girəndən sonra həyatları dəyişən insanların şəxsi şəhadətləri vasitəsilə onu tapdım. Vahid iman və əqidə sistemi olan məsihçilik, insan həyatının mürəkkəb məsələlərini həll etməyə qadirdir. Bu məni nəinki əqli bir təməllə təmin etdi, həm də Müqəddəs Kitaba əsaslanan imanın təcrübi cəhəti mənə emosional sevinc və sabitlik gətirdi.

Elə bilirdim ki, Müqəddəs Yazı ilə dərk edilən Məsihdə həyatımın mənasını tapmışam. Bu, məstədicə bir təcrübə idi, emosional coşğunluqdur. Bir cəmiyyət və ya düşüncə məktəbi daxilində belə bu Kitabın nə qədər çox sayda müxtəlif şərhlərinin müdafiə edildiyini dərk edəndə keçirdiyim sarsıntı və ağrı hələ yadımdadır. Müqəddəs Kitabın Allahdan ilham almış mətn olduğunu və etibarlılığını təsdiqləmək, işin sonu deyil, başlanğıcı idi. Müqəddəs Yazının səlahiyyətinə və etibarlılığına inanan şəxslərin onun çoxlu çətin yerlərinə dair fərqli, hətta bir-birinə zidd şərhlərini necə təsdiq və ya rədd etmək olar?

Bu iş həyatımın məqsədi və iman yolumda macərə olmuşdur. Məsihə iman edəndə sülh və sevincə nail olduğumu bilirdim. Bir yandan mədəniyyətimin nisbilyi, digər yandan bir-birinə zidd olan dini sistemlərin doqmatizmi və məzhəblərin iddiaları arasında qalan zehnim mütləq həqiqətlərin arzusunda idi. Qədim ədəbiyyatı şərh etməyə düzgün bir yanaşma axtararkən tarixi, mədəni, konfessional və təcrübi baxımdan öz qeyri-obyektivliyimi kəşf etməyimə təəccübləndim. Demə, Müqəddəs Kitabı çox vaxt sadəcə olaraq öz görüşlərimi daha da təsdiqləmək məqsədilə oxumuşdum. Bundan doqmatik şəkildə başqalarına hücum etmək üçün istifadə edir və beləcə öz şübhələrimi və gücsüzlüyümü bir daha təsdiqləyirdim. Bu həqiqəti dərk edəndə nə qədər əzab çəkdim!

Büsbütün obyektiv olmaq mümkün olmasa da, Müqəddəs Kitabın daha yaxşı bir oxucusu olmaq mümkündür. Qeyri-obyektivliyimi boynuma alıb ondan agah olmaqla onu məhdudlaşdırma bilərəm. Ondən hələ tam azad olmamışam, lakin öz zəifliyimi boynuma almışam. Şərhçinin özü çox vaxt Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumanın ən qatı düşməni olur! Mən Müqəddəs Kitabı öyrənəndə ona müəyyən qənaətlərlə yanaşıram. Bu qənaətlərimi sizin mühakiməsinə verirəm, hörmətli oxucu. Bunlar aşağıda sadalanır:

I. Qənaətlər

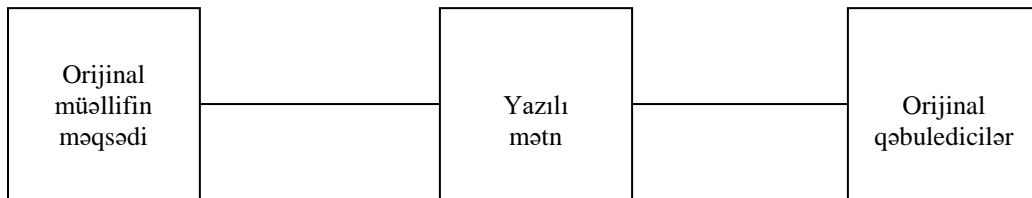
1. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitab həqiqi yeganə Allahın Özünü tanıtdığı yeganə mətn və Allahdan ilham almış yeganə kitabdır. Buna görə də müəyyən tarixi şəraitdə bəşəri bir yazıçı vasitəsilə fikrini ifadə edən orijinal ilahi müəllifin məqsədi işığında şərh edilməsi vacibdir.
2. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitab adı insan üçün yazılmışdır – hər kəs üçün! Allah müəyyən tarixi və mədəni kontekstdə bizə açıq şəkildə danışmaq üçün Öz nitqini bizə görə uyğunlaşdırmışdır. Allah həqiqəti gizlətmir. O istəyir ki, biz həqiqəti dərk edək! Buna görə Yazı bizim dövrümüzün işığında deyil, yazıldığı dövrün işığında şərh edilməlidir. Müqəddəs Kitabı, onu birinci oxuyan və ya eşidən şəxslərin ağına gəlməyən bir mənada anlamaq olmaz. Bu Kitab adı insan üçün anlaşılandır və bu Kitabda adı bəşəri ünsiyyətin formalarından və üsullarından istifadə olunur.
3. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitabın vahid təlimi və məqsədi vardır. Müqəddəs Kitabda çətin və paradoksal yerlər varsa da, ziddiyyətlər yoxdur. Beləliklə, Müqəddəs Kitabın ən yaxşı şərhçisi özüdür.
4. Mən inanıram ki, hər mətn parçasının (peyğəmbərliklər istisna olmaqla) yalnız bir mənası vardır və bu məna Allahdan ilham almış orijinal müəllifin məqsədinə əsaslanır. Biz heç vaxt orijinal müəllifin məqsədini bildiyimizdən tam əmin ola bilməsək də, bu istiqamətə yönəldən çoxlu işarələr vardır:
 - a. fikri ifadə etmək üçün seçilmiş janr (ədəbi növ)
 - b. mətnin yazılmasına səbəb olmuş tarixi şərait və/və ya konkret bir olay
 - c. bütün kitabın və eləcə də hər hissəsinin ədəbi konteksti
 - d. mətnin bütün fikrinə nisbətən hissələrinin təşkili (strukturu)
 - e. fikri ifadə etmək üçün istifadə olunan konkret qrammatik xüsusiyyətlər
 - f. fikri təqdim etmək üçün seçilmiş sözlər

Bir mətn parçasını tədqiq edərkən bunlardan hər birinin tədqiqini qarşımıza məqsəd qoyuruq. Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumaq üçün öz metodologiyamı izah etməzdən əvvəl bu gün istifadə olunan və müxtəlif şərhlərin meydana gəlməsinə səbəb olan, bu səbəbdən rədd edilməsi vacib olan yanlış metodların bəzisini sadalamaq istəyirəm:

II. Yanlış metodlar

1. Müqəddəs Kitaba daxil olan kitabların ədəbi kontekstinə əhəmiyyət verməmək və hər cümlədən, frazadan, hətta ayrı sözlərdən müəllifin məqsədini və ya geniş konteksti nəzərə almadan istifadə etmək. Buna çox vaxt “mətndən sübut üçün istifadə” deyilir.
2. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və bunun əvəzinə mətnə görə az ehtimalı olan və ya heç ehtimalı olmayan xəyali tarixi şəraiti uydurmaq.
3. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və bunları başlıca olaraq şəxsən müasir məsihçilərə yazılmış bir qəzet kimi oxumaq.
4. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və mətni ilkin oxucular və orijinal müəllifin məqsədi ilə heç əlaqəsi olmayan fəlsəfi/teoloji mətn olaraq alleqorik şəkildə şərh etmək.
5. Orijinal məqsədi nəzərə almamaq və bunun əvəzinə öz teoloji sistemini, sevimli doktrini və ya orijinal müəllifin məqsədi və ifadə etdiyi fikri ilə heç əlaqəsi olmayan müasir bir məsələni mətnə gətirmək. Belə hal çox vaxt söyləyicinin öz səlahiyyətini təsbitləmək üçün Müqəddəs Kitabı oxumasından sonra yaranır. Buna bəzən “oxucunun cavabı” deyirlər (“bu mətn mənim üçün nə deməkdir” prinsipi əsasında şərh).

İnsanların yazılı ünsiyyətinin hamısında ən azı üç əlaqəli komponent tapıla bilər:

Keçmişdə müxtəlif oxuma üsulları bu üç komponentin birində mərkəzləşib. Lakin Müqəddəs Kitabın unikal şəkildə Allahdan ilham almasını həqiqətən təsdiqləmək üçün yeni sxem daha uyğun görünür:

Həqiqətdə bu komponentlərin hər üçü şərh prosesinə daxil olmalıdır. Təsdiqlənmə məqsədilə şərhimdə ilk iki komponentə - orijinal müəllifə və mətnə - üstünlük verilir. Ola bilsin ki, mən müşahidə etdiyim sui-istifadələrə reaksiya verirəm: (1) mətni alleqorik və ya “ruhani” şəkildə şərh etmə və (2) “oxucunun cavabı” şərh (bu mətn mənim üçün nə deməkdir?). Sui-istifadə hər mərhələdə baş verə bilər. Biz öz motivasiyamızı, qənaətlərimizi, oxuma və tətbiq yollarımızı həmişə yoxlamalıyıq. Lakin şərhlər üçün heç bur məhdudiyyət, heç bir meyar yoxdursa, biz bunları necə yoxlaya bilərik? Bu nöqtədə müəllifin məqsədi və mətn strukturu mümkün olan düzgün şərhələrin miqyasını məhdudlaşdırmaq üçün mənə bəzi meyarlar verir. Müqəddəs Kitabı oxumanın bu yanlış yollarının fonunda yetəri qədər ağılabatan və ardıcıl görünən hansı yanaşmalar Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuyub şərh etməyə imkan verir?

III. Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumağa mümkün yanaşmalar

Mən burada konkret janrları şərh etmənin xüsusi üsullarından danışmıram, lakin Müqəddəs Kitaba daxil olan bütün mətn növləri üçün qüvvədə olan hermenevtika prinsiplərindən danışmıram. Janrlara əsaslanan yanaşmalar üçün yaxşı kitab Qordon Fi və Duqlas Styuart, “Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır” (Gordon Fee and Douglas Stuart, How To Read the Bible For All Its Worth, Zondervan).

Mənim metodologiyamın mərkəzində hər şeydən əvvəl oxucunun mətni dörd dəfə oxuyub Müqəddəs Ruhun Kəlamı açıqlamasına imkan verməsi durur. Bu yolla Ruh, mətn və oxucu ikinci deyil, birinci rol oynayırlar. Bu həmçinin oxucunu şərhçilərin təsiri altına düşməkdən qoruyur. Mən belə bir söz eşitdim: “Müqəddəs Kitab şərh kitablarına xeyli işıq salır”. Bu söz köməkçi vəsaitlərin dəyərini aşağı salmır, ancaq bunlardan münasib vaxtda istifadə edilməsini tələb edir.

Biz öz şərhlərimizi mətnin özü ilə əsaslandırmağa qadir olmalıyıq. Beş cəhət bizi ən azı bir az əminliklə təmin edir:

1. tarixi şərait
2. ədəbi kontekst
3. qrammatik strukturlar (sintaksis)
4. sözün müasir istifadəsi
5. müvafiq paralel ayələr
6. janr

Biz öz şərhlərimizi əsaslandırmağa qadir olmalıyıq. Müqəddəs Kitab iman və əməl üçün yeganə mənbəyimizdir. Təəssüf ki, məsihçilər bu Kitabın nə öyrətdiyi barədə çox vaxt razılığa gələ bilmirlər. Mətni dörd dəfə oxumaqla şərh üçün vacib olan aşağıdakı üstünlüklər əldə edilir:

1. Birinci oxuma
 - a. Kitabı bir oturma oxuyun. Onu başqa tərcümədə (fərqli tərcümə nəzəriyyəsinə əsaslanan tərcümə olsa yaxşıdır) bir daha oxuyun
 - (1) sözbəsöz (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) dinamik ekvivalent (TEV, JB)
 - (3) perifraz (Living Bible, Amplified Bible)
 - b. Bütün mətnin əsas məqsədini axtarın. Mövzunu müəyyən edin.
 - c. Mümkünsə, bu əsas məqsədi və ya mövzunu açıq şəkildə ifadə edən hissəni, fəslə və ya paragrafı qeyd edin.
 - d. Məndə hakim olan ədəbi janrı müəyyən edin
 - (1) Əhdi-Ətiq
 - a) İbrani hekayəti
 - b) İbrani poeziyası (hikmət ədəbiyyatı, məzmun)
 - c) İbrani peyğəmbərliyi (nəsr, nəzm)
 - d) Qanunlar
 - (2) Əhdi-Cədid
 - a) Hekayətlər (Müjdələr, Həvarilərin İşləri)
 - b) Məsəllər (Müjdələr)
 - c) Məktublar
 - d) Apokaliptik ədəbiyyat
2. İkinci oxuma
 - a. Bütöv kitabı təkrar oxuyun və oxuyarkən mühüm mövzuları müəyyən etməyə çalışın.
 - b. Mühüm mövzuları təsvir edin və sadə bir cümlə ilə məzmununu açıqlayın.
 - c. Yazdığınız məqsəd bəyanatını və mövzuların təsvirini köməkçi vəsaitlərlə yoxlayın.
3. Üçüncü oxuma
 - a. Bütöv kitabı təkrar oxuyun və oxuyarkən kitabın yazılmasına səbəb olmuş tarixi şəraiti və konkret olayı mətn əsasında müəyyən etməyə çalışın.
 - b. Müqəddəs Kitaba daxil olan bu kitabda bəhs olunan tarixi xüsusiyyətləri sadalayın
 - (1) müəllif
 - (2) tarix
 - (3) oxucular
 - (4) yazılmasının xüsusi səbəbi
 - (5) yazılmasının məqsədinə aid olan mədəni şəraitin cəhətləri
 - (6) tarixi şəxsiyyətlərə və olaylara istinadlar
 - c. Təsvirinizi şərh etdiyiniz kitabın verilən hissəsinin paraqraf səviyyəsinə şamil edin. Həmişə mətnin verilən hissəsini müəyyən edin və qısa təsvirini verin. Mətnin hissəsi bir neçə fəslə və ya paragrafı əhatə edə bilər. Bu yolla siz orijinal müəllifin məntiqini və mətn quruluşunu izləyə bilərsiniz.
 - d. Tarixi şəraiti köməkçi vəsaitlərlə yoxlayın.
4. Dördüncü oxuma
 - a. Mətnin verilən hissəsini bir neçə tərcümədə təkrar oxuyun
 - (1) sözbəsöz (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) dinamik ekvivalent (TEV, JB)
 - (3) perifraz (Living Bible, Amplified Bible)
 - b. Ədəbi və ya qrammatik strukturlara diqqət yetirin:
 - (1) təkrar olunan ifadələr, Ef. 1:6,12,14
 - (2) təkrar olunan qrammatik strukturlar, Rom. 8:31
 - (3) bir-birinə əks olan anlayışlar

- c. Aşağıdakıların siyahısını yazın
- (1) mühüm terminlər
 - (2) qeyri-adi terminlər
 - (3) mühüm qrammatik strukturlar
 - (4) xüsusilə çətin sözlər, frazalar və cümlələr
- d. Müvafiq paralel ayələri axtarın
- (1) mövzunuza aid ən açıq təlimi tapmaqdan ötrə a) “sistematik teologiya” kitablarına, b) izahlı Müqəddəs Kitab nəşrlərinə, c) simfoniyalara müraciət edin
 - (2) mövzunuza aid mümkün paradoksları axtarın. Müqəddəs Kitabda bir çox həqiqətlər dialektik cütlüklər ilə təqdim olunur; konfessional mübahisələrin çoxu belə cütlüyün yalnız bir yarısını qəbul edib “məndən sübut üçün istifadə” etməkdən irəli gəlir. Bütün Müqəddəs Kitab Allahdan ilham almışdır və şərhimizin tarazlı olması üçün biz Yazının bütöv təlimini axtarmalıyıq.
 - (3) Eyni kitabın daxilində, eyni müəllifin yazılarında və ya eyni janrda paralelləri axtarın; Müqəddəs Kitabın ən yaxşı şərhçisi özüdür, çünki Müqəddəs Kitabın bir müəllifi vardır – o da Allahın Ruhudur.
- e. Tarixi şərait və yazılma münasibəti haqqındakı müşahidələrinizi yoxlamaq üçün köməkçi vəsaitlərdən istifadə edin
- (1) Dərs üçün Müqəddəs Kitab nəşrləri
 - (2) Müqəddəs Kitab ensiklopediyaları, məlumat kitabçaları, lüğətləri
 - (3) Müqəddəs Kitaba giriş nəşrləri
 - (4) Müqəddəs Kitab şərhləri (bu mərhələdə keçmiş və indiki imanlıların sizin şəxsi tədqiqinizi düzəltməsinə imkan verin).

IV. Müqəddəs Kitab şərhinin tətbiqi

Bu mərhələdə biz tətbiqə keçirik. İndi, mətni orijinal kontekstində qavramağa vaxt ayırandan sonra, onu öz həyatınıza, öz mədəniyyətinizə tətbiq etməlisiniz. Mən Müqəddəs Kitabın səlahiyyətinə belə tərif verirəm: “Müqəddəs Kitaba daxil olan bir mətnin müəllifinin öz dövrünə nə söylədiyini anlamaq və o həqiqəti bizim dövrümüzdə tətbiq etmək”.

Tətbiq istər zaman, istərsə məntiq baxımından orijinal müəllifin məqsədini izləməlidir. Biz Müqəddəs Kitabdan bir mətn parçasının yazıldığı dövrdə nə mənə verdiyini anlamadan onu öz dövrümüzdə tətbiq edə bilmərik! Müqəddəs Kitabdan bir mətn parçası keçmişdə gəlmədiyini mənə indi də gəlməməlidir! Paraqraf səviyyəsində etdiyiniz təfəssilatlı təsvir (3-cü oxuma) sizə istiqamət verəcəkdir. Tətbiq söz səviyyəsində deyil, paraqraf səviyyəsində həyata keçirilməlidir. Sözlər yalnız kontekstdə mənə verirlər; frazalar da yalnız kontekstdə mənə verirlər; cümlələr də yalnız kontekstdə mənə verirlər. Şərh etmə prosesində iştirak edən şəxslərdən yalnız orijinal müəllif Allahdan ilham almışdır. Biz sadəcə olaraq Müqəddəs Ruh tərəfindən nurlandırılaraq onun yolunu izləyirik. Nurlanmaq, Allahdan ilham almaq demək deyildir. “Rəbb belə deyir!” deyə elan etmək üçün orijinal müəllifin məqsədindən kənara çıxmamalıyıq. Tətbiq bütün yazının və eləcə də mətnin konkret hissəsinin ümumi məqsədi və paraqraf səviyyəsindəki düşüncənin gedişi ilə konkret olaraq əlaqəli olmalıdır.

İndiki dövrün məsələlərinin Müqəddəs Kitabı şərh etməsinə imkan verməyin; qoy Müqəddəs Kitab özü danışsın! Bunun üçün məndən prinsiplər götürmək lazımdır. Mətn ilə əsaslandırılan prinsiplər doğrudur. Təəssüf ki, bizim prinsiplərimiz çox vaxt yalnız “bizim”dir, mətnin prinsipləri deyildir.

Müqəddəs Kitabı tətbiq edərkən yadda saxlamaq vacibdir ki, (peyğəmbərlik istisna olmaqla) Müqəddəs Kitaba daxil olan konkret bir mətnin tək-cə bir mənası düzgün ola bilər. Bu düzgün mənə, öz dövründə bir böhrana və ya ehtiyaca müraciət edən orijinal müəllifin məqsədinə uyğun gələn mənədir. Bu tək mənəyə əsasən çoxlu mümkün

tətbiq yolları ola bilər. Tətbiq oxucuların ehtiyaclarına əsaslanacaqdır, amma mütləq orijinal müəllifin nəzərdə tutduğu mənə ilə əlaqəli olacaqdır.

V. Şərhin ruhani cəhəti

İndiyə qədər şərh və tətbiqdə əqli prosesdən bəhs etmişik. İndi şərhin ruhani cəhətindən qısaca bəhs edəcəyik.

Aşağıdakı addımlar mənə çox faydalı olmuşdur:

1. Müqəddəs Ruhun köməyi üçün dua et (müq. et. 1Kor. 1:26-2:16).
2. Öz günahlarının bağışlanması və bildiyin günahlarından təmizlənmək üçün dua et (müq. et. 1Yəh. 1:9).
3. Allahı tanımaq arzusunun artması üçün dua et (müq. et. Zəb. 19:7-14; 42:1-dən sonrakı ayələr; 119:1-dən sonrakı ayələr).
4. Dərk etdiyini yeni həqiqəti dərhal öz həyatına tətbiq et.
5. Həlim və öyrənməyə hazır ol.

Əqli proses və Müqəddəs Ruhun ruhani rəhbərliyi arasında tarazlıq saxlamaq çətinidir. Aşağıdakı sitatlar mənə bunları tarazlamaqda kömək olmuşdur:

1. Ceymz U. Sayer, “Yazının təhrifi” (James W. Sire, Scripture Twisting), ss. 17-18:
“Allah, tək-cə ruhani elitasını deyil, bütün xalqını nurlandırır. Müqəddəs Kitaba əsaslanan məsihçilikdə düzgün şərh etmə səlahiyyətinə malik xüsusi “nurlanmış” şəxslər yoxdur. Belə ki, Müqəddəs Ruh bəzi insanlara xüsusi hikmət, bilik və ruhani dərrakə ənamlarını verib-sə də, bu qabiliyyətli məsihçiləri Öz Kəlamının tək səlahiyyətli şərhçiləri olaraq təyin etməyib. Hətta Allahın xüsusi qabiliyyətlər verdiyi şəxslər üçün də səlahiyyətli olan Müqəddəs Kitabı öyrənmək, ona əsasən mühakimə yürütmək və ayırd etmək Allahın xalqına mənsub olan hər kəsin məsuliyyətidir. Xülasə, bu kitab başdan-başa belə bir əqidə üzərində qurulub ki, Müqəddəs Kitab Allahın bütün bəşəriyyətə verdiyi həqiqi vəhydir, bəhs etdiyi hər mövzuda bizim üçün ən yüksək səlahiyyətdir, başdan-başa sirr deyildir, lakin hər mədəniyyətə mənsub olan adı insanlar üçün anlaşılan Kitabdır”.
2. Kyerkeqor (Kierkegaard) haqqında, Bernard Ramm “Müqəddəs Kitabın protestant şərhçi” (Bernard Ramm, Protestant Biblical Interpretation), s. 75:
Kyerkeqorun fikrincə, Müqəddəs Kitabı düzgün oxumaq üçün onun qrammatik, leksik və tarixi tədqiqi vacib olsa da, ilkin addım olaraq vacibdir. “Müqəddəs Kitabı Allahın kəlamı olaraq oxumaq üçün ona heybətə yanaşmaq, intizarda olmaq, alışıb-yanaraq, Allahla söhbət kimi oxumaq lazımdır. Müqəddəs Kitabı fikirləşmədən, diqqətsizcə, elmi və ya peşəkar oxucu kimi oxumaq, onu Allahın kəlamı kimi heç oxumamaq deməkdir. Onu yalnız eşq məktubu kimi oxuyanlar Allahın kəlamı kimi oxuyurlar”.
3. H.H Rouli, “Müqəddəs Kitabın aktualığı” (H. H. Rowley, The Relevance of the Bible), s. 19:
“Müqəddəs Kitabın sırf intellektual dərk, nə qədər dolğun olur-olsun, bütün xəzinələrini dərk etməyə imkan vermir. Bu demək deyil ki, intellektual dərk önəmli deyildir, çünki Kəlamı dolğun şəkildə anlamaq üçün o da vacibdir. Bununla belə, Kəlamın dolğun dərk üçün intellektual dərk bu Kitabın ruhani xəzinələrinin kəşf edilməsinə yol açmalıdır. Kəlamın ruhani dərk üçün intellektual tədqiqə kifayətlənmək olmaz. Ruhani şeylər ruhən dərk edilir və Müqəddəs Kitabı oxuyan şəxs ruhani şeyləri qəbul etməyə hazır olmalı, Allaha təslim olmaq üçün Ona qovuşmağa can atmalı, o zaman elmi tədqiqindən keçib bu Kitablara Kitabının zəngin mirasını əldə edə bilər”.

VI. Bu Şərhə istifadə olunan metod

Şərh üçün bu köməkçi vəsait Müqəddəs Kitabı şərh etmə prosesində sizə aşağıdakı yollarla kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur:

1. Hər kitabın girişində qısa tarixi məlumat verilir. “Üçüncü oxuma”nı tamamlayandan sonra bu məlumatı oxuyun.
2. Kontekstə dair mülahizələr hər fəslin başında verilir. Bu, mətnin verilən hissəsinin necə təşkil olunduğunu görməyinizə kömək edəcək.

3. Hər fəslin və ya böyük hissənin başında bir neçə müasir tərcümədə paraqraflara bölünməsi və paraqraf başlıqları verilir:
 - a. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətinin yunanca mətni dördüncü nəşrdir (UBS4).
 - b. 1995-ci il yenilənmiş Yeni amerikan standart Bibliya (NASB)
 - c. Kral Yakovun yeni versiyası (NKJV)
 - d. Yeni reviziya edilmiş standart versiya (NRSV)
 - e. Bu günün ingiliscə versiyası (TEV)
 - f. Yeni Yerusəlim Bibliyası (NJB)

Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış deyildir, kontekstə əsasən həyata keçirilməlidir. Müxtəlif tərcümə nəzəriyyələri və teoloji baxış bucaqlarından həyata keçirilən bir neçə müasir tərcüməni müqayisə edərək orijinal müəllifin fikrinin təxmini strukturunu təhlil edə bilərik. Hər paraqrafta ən mühüm bir həqiqət vardır. Buna “tematik cümlə” və ya “mətnin mərkəzi ideyası” deyilir. Bu mərkəzi fikir düzgün tarixi və qrammatik şərhin açarıdır. Paraqraftan daha qısa bir mətn parçası haqqında şərh etmək, vəz etmək və ya öyrətmək əsla olmaz! Bundan əlavə, hər bir paraqrafın ətrafındakı paraqraflarla əlaqəli olduğunu yadda saxlamaq lazımdır. Buna görə bütün kitabın paraqraflar səviyyəsində təsviri bu qədər önəmlidir. Biz Allahdan ilham almış orijinal müəllifin bəhs etdiyi mövzunun məntiqi axınını izləməliyik.

4. Bobun qeydlərində ayələrin tək-tək şərhə əsas götürülüb. Beləcə biz orijinal müəllifin düşüncəsini izləməyə məcbur oluruq. Bu qeydlər bizi bir neçə sahəyə aid məlumatlarla təmin edir:
 - a. ədəbi kontekst
 - b. tarixi, mədəni məlumatlar
 - c. qrammatik məlumatlar
 - d. sözlərin tədqiqi
 - e. müvafiq paralel ayələr
5. Şərhin bəzi yerlərində Müqəddəs Kitab tərcüməsi ilə yanaşı bir neçə müasir ingiliscə tərcümələri verilir:
 - a. Kral Yakovun yeni versiyası (NKJV); bu tərcümə “Tekstus Reseptus” mətn əlyazmalarına əsaslanır.
 - b. Yeni reviziya edilmiş standart versiya (NRSV); bu, Reviziya edilmiş standart versiyanın İmanlılar cəmiyyətlərinin Ümumxalq Şurası tərəfindən sözbəsöz reviziya edilmiş yeni variantıdır.
 - c. Bu günün ingiliscə versiyası (TEV); bu, Amerika Müqəddəs Kitab cəmiyyətinin dinamik ekvivalent tərcüməsidir.
 - d. Yerusəlim Bibliyası (JB); bu, fransız katolik tərcüməsinə əsaslanan ingiliscə dinamik ekvivalent tərcüməsidir.
6. İngiliscə tərcümələrin müqayisəsi, yunanca oxuya bilməyən şəxslərə mətndəki məsələləri aşkarlamaqda kömək edə bilər.
 - a. əlyazma variantları
 - b. sözlərin məna variantları
 - c. qrammatik baxımdan çətin olan mətnlər və struktur
 - d. ikimənalı mətnlər. İngiliscə tərcümələr bu məsələləri həll edə bilməsə də, daha dərin və əsaslı tədqiqi tələb edən yerləri müəyyən etməyə xidmət edir.
 - e. Hər fəslin sonunda müzakirə üçün müvafiq suallar verilir; beləcə verilən fəslin şərhə ilə bağlı ən ciddi məsələlərin müəyyən edilməsinə cəhd olunur.

PETER HAQQINDA

AİLƏSİ

- A. Peterin ailəsi başqa millətlər yaşayan Qalileyada, Qalileya gölünün (yaxud Tiberiya gölü, müq. et. Yəh. 1:44) şimal sahilində yerləşən Bet-Sayda şəhərində yaşamışdır, amma böyük ehtimalla sonra Kefernahuma köçmüşdür (müq. et. Mark 1:21,29).
- B. Peterin atasının adı Yunus (müq. et. Mat. 16:17) ya da Yəhya (müq. et. Yəh. 1:42; 21:15-17) idi.
- C. Onun ilk adı, I əsr Fələstinində geniş yayılmış Şimon adı idi (müq. et. Mark 1:16,29,30,36). Bu ad, Şimeon adından (müq. et. Həv. 15:14; 2Pet. 1:1) qaynaqlanırdı; Şimeon, İsrailin on iki qəbiləsindən birinin adı idi (müq. et. Yar. 29:33; Çıx. 1:1).
İsa Şimona Peter ("qaya" mənasına gələn *Petros*, onun sonrakı gücünü və sabitliyini bildirirdi) adını vermişdir – Mat. 16:18; Mark 3:16; Luka 6:14; Yəh. 1:42. Adının arami şəkli *Kefa* idi (müq. et. Yəh. 1:42; 1Kor. 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Qal. 1:18; 2:9,11,14). Əhdi-Cədidə bu iki ad çox vaxt birlikdə verilir (müq. et. Mat. 16:16; Luka 5:8; Yəh. 1:40; 6:8,68; 13:6,9,24,36; 18:10,15,25; 20:2,6; 21:2-3,7,11,15).
- D. Peterin qardaşının adı Andrey idi (müq. et. Mark 1:16). Andrey Vəftizçi Yəhyanın şagirdi olub ardınca gedib (müq. et. Yəh. 1:36-37). O Şimonu İsayə gətirib (müq. et. Yəh. 1:41). Bir neçə ay sonra İsa Qalileya gölünün sahilində onlarla qarşılaşıb Özünü ən yaxın şagirdləri olmağa çağıraraq (müq. et. Mat. 4:18-20; Mark 1:16-18; Luka 5:1-11).
- E. Peter evli idi (müq. et. Mark 1:30; 1Kor. 9:5), amma uşaqları haqqında heç məlumat verilmir.

PEŞƏSİ

- A. Peterin ailəsinin bir neçə balıqçı qayığı və hətta mızdıq işçiləri var idi.
- B. Ehtimal ki, Peterin ailəsi Yaqub, Yəhya və ataları Zavday ilə şərik idi (müq. et. Luka 5:10).
- C. İsanın ölümündən sonra Peter qısa müddət üçün balıqçılığa qayıtmışdı (müq. et. Yəh. 21).

ŞƏXSİYYƏTİ

- A. Peterin güclü tərəfləri
1. Özünü İsayə həsr etmiş, lakin çox emosional və düşünmədən hərəkət edən ardıcılı idi (müq. et. Mark 9:5; Yəh. 13:4-11).
 2. İmanla hərəkət etməyə cəhd edib, lakin tez-tez uğursuz olub (məs. suyun üstü ilə yerimə, müq. et. Mat. 14:28-31).
 3. Cəsarətli və ölməyə hazır idi (müq. et. Mat. 26:51-52; Mark 14:47; Luka 22:49-51; Yəh. 18:10-11).
 4. Ölümündən diriləndən sonra İsa Peterlə şəxsən danışaraq (Yəh. 21) və ona tövbə edərək rəhbərliyə qayıtmaq imkanı verib.
- B. Peterin zəif tərəfləri
1. Yəhudi qanunpərəstliyinə meyilli idi

- a. yəhudi olmayanlarla birlikdə yemək yeyirdi (Qal. 2:11-21)
- b. yeməklər haqqında qanunlar (Həv. 10:9-16)
- 2. O, bütün həvarilər olduğu kimi, İsanın yeni təlimlərini tam anlaya bilmirdi
 - a. Mark 9:5-6
 - b. Yəh. 13:6-11; 18:10-11
- 3. İsa onu bir neçə dəfə ciddi məzəmmətləmişdir (Mark 8:33; Mat. 16:23)
- 4. Getsemanidə İsanın ən ağır vaxtında yuxuya getmişdir (Mark 14:32-42; Mat. 26:36-46; Luka 22:40-60)
- 5. İsanı tanıdığını dəfələrlə inkar etmişdir (Mark 14:66-72; Mat. 26:69-75; Luka 22:56-62; Yəh. 18:16-18,25-27)

HƏVARİLƏR Qrupunun Rəhbərliyi

- A. Həvarilərin dörd siyahısı vardır (müq. et. Mat. 10:2-4; Mark 3:16-19; Luka 6:14-16; Həv. 1:13). Bu siyahıların hamısında Peterin adı həmişə birinci çəkilir. On İki şagird, dörd nəfərdən ibarət üç qrupa ayrılmışdır. Mən düşünürəm ki, bu onların arabir ailələrinə baş çəkmələrinə imkan verirdi.
- B. Peter çox vaxt həvarilər qrupunun sözcüsü olaraq çıxış edir (müq. et. Mat. 16:13-20; Mark 8:27-30; Luka 9:18-21). Bu ayələrdən həmçinin Peterin o qrupdakı səlahiyyətini irəli sürmək üçün istifadə edilə bilər (müq. et. Mat. 16:18). Lakin eyni kontekstdə İsa həmçinin Peteri Şeytanın vasitəsi kimi məzəmmətləyib (müq. et. Mat. 16:23; Mark 8:33).

Bundan əlavə, şagirdlər kimin ən böyük olması haqqında mübahisə edəndə Peterin o yeri tutduğu deyilmir (müq. et. Mat. 20:20-28, xüs. a. 24; Mark 9:33-37; 10:35-45).
- C. Peter Yerusəlimdəki imanlılar cəmiyyətinin rəhbəri deyil idi. Bu cəmiyyətin rəhbəri, İsanın ögey qardaşı Yaqub idi (müq. et. Həv. 12:17; 15:13; 21:18; 1Kor. 15:7; Qal. 1:19; 2:9,12).

İSANIN DİRİLMƏSİNDƏN SONRA PETERİN XİDMƏTİ

- A. Peterin rəhbərlik rolu Həvarilərin İşlərinin ilk fəsillərindən açıqca görünür
 - 1. Yəhudanın əvəzlənməsinə o rəhbərlik edirdi (müq. et. Həv. 1:15-26).
 - 2. Əllinci Gün bayramında ilk vəzi o verib (müq. et. Həv. 2).
 - 3. O şikəst adama şəfa verib və Yazıya daxil olmuş ikinci vəzi verib (müq. et. Həv. 3:1-10; 3:11-26).
 - 4. Həv. 4-də o, Sinedriona cəsarətlə üz tutub danışib.
 - 5. Həv. 5-də Xananya və Səpfiyanın cəzalanması əhvalatında o başçılıq edib.
 - 6. Həv. 15:7-11-də təsvir olunan Yerusəlimdəki məşvərətdə o danışib.
 - 7. Həvarilərin İşlərində Peterlə əlaqədar olan başqa hadisələr və möcüzələr yazılmışdır.
- B. Lakin Peter Müjdənin bütün həqiqətlərini heç də həmişə özündə təcəssüm etdirməyib
 - 1. Onun zehniyyəti Əhdi-Ətiqə bağlı qalırdı (müq. et. Qal. 2:11-14).
 - 2. Kornelini və başqa millətlərdən imana gələn digər adamları qəbul etmək üçün xüsusi vəhyə ehtiyacı var idi (müq. et. Həv. 10).

SƏSSİZ İLLƏRİ

- A. Həv. 15-dəki Yerusəlim məşvərətidən sonra Peter haqqında çox az məlumatımız vardır.
 - 1. Qal. 1:18
 - 2. Qal. 2:7-21
 - 3. 1Kor. 1:12; 3:22; 9:5; 15:5

B. Erkən imanlılar cəmiyyətinin rəvayəti

1. Romalı Klementin b.e. 95-ci ildə Korinf cəmiyyətinə yazdığı məktubda Peterin Romada edam edildiyi bildirilir.
2. Tertullian (b.e. 150-222-ci illər) da Peterin Romada Neronun (b.e. 54-68-ci illər) hakimiyyəti zamanı şəhid edildiyini qeyd edir.
3. İsgəndəriyyəli Klement (b.e. 200-cü il) Peterin Romada öldürüldüyünü deyir.
4. Origen (b.e. 252-ci il) Peterin Romada başı aşağı çarxıya çəkilməklə öldürüldüyünü deyir.

MARK MÜJDƏSİNƏ GİRİŞ

GİRİŞ MÜDDƏASI

- A. Qədim imanlılar cəmiyyəti adətən Mark Müjdəsinə nisbətən Matta və Luka Müjdələrinə üstünlük verirdi, çünki Mark Müjdəsinə bir növ "qısa versiya" (Müjdənin xülasəsi) olaraq görürdü; daha sonra Avqustin bu fikrin tərəfdarı olub.
- B. Erkən imanlılar cəmiyyətinin yunan ataları və ya II əsr apologetləri (imanı müdafiə edənlər) Mark Müjdəsindən heç o qədər də sitat gətirməyiblər.
- C. Müqəddəs Kitab şərhinin müasir tarixi-qrammatik yanaşmasının meydana gəlməsi ilə Mark Müjdəsi yazılmış olan ilk Müjdə kitabı olaraq yeni əhəmiyyət kəsb etmişdir. Həm Matta, həm də Luka İsanın həyatını təsvir edib əhəmiyyətindən bəhs etdikdə Mark Müjdəsindən istifadə etmişlər. Beləliklə, Mark Müjdəsi imanlılar cəmiyyətinin təməl mətni, İsanın həyatını nəql edən ilk rəsmi yazılı əsər olur.

JANR

- A. Müjdələr Məsihin müasir bioqrafiyaları və ya tarixçələri deyildir. Bunlar İsanı müxtəlif oxuculara təqdim etmək və imana gətirmək üçün istifadə olunan, teoloji baxımdan mühüm olan seçilmiş mətnlərdir. Bunlar Müjdənin yayılması məqsədilə İsanın həyatını nəql edən "xoş xəbər" əsərləridir (müq. et. Yəh. 20:30-31).

- B. Mark dörd konkret tarixi şəraitdə və dörd teoloji məqsədlə yazır

1. İsanın həyatı və təlimləri
2. Peterin həyatı və xidməti
3. erkən imanlılar cəmiyyətinin ehtiyacları
4. Yəhya Markın müjdəçi məqsədi

- C. Dörd Müjdə Kitabı Yaxın şərq və Yunan-Roma ədəbiyyatında misli olmayan əsərlərdir. Allahdan ilham almış müəlliflərin vəzifəsi, Ruh tərəfindən yönəldilərək İsanın xasiyyətini və/və ya məqsədini açıq şəkildə bildiren təlimlərini və işlərini seçmək idi.

Onlar bu sözləri və işləri müxtəlif cür sıralamışlar. Misal üçün, Mattadakı Dağüstü vəzi (Mat. 5-7) Lukanın nəql etdiyi Düzənlikdəki vəz (Luka 6:20-49) ilə müqayisə edin. Açıq-aydın görünür ki, Matta İsanın bütün təlimlərini toplayıb böyük bir vəz şəklində təqdim etdi, Luka isə eyni təlimləri öz Müjdə kitabının müxtəlif yerlərində verdi. Eləcə də Matta İsanın möcüzələrini bir yerə topladı, Luka isə onları öz Müjdə kitabının müxtəlif yerlərində verdi.

Bu o deməkdir ki, Müjdələrin müəllifləri İsanın təlimlərini nəinki seçib sıralayırdı, həm də öz teoloji məqsədlərinə görə uyğunlaşdırırdılar (bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 113-134). Müjdələri oxuyarkən daim müəllifin hansı teoloji fikri ifadə etməyə çalışdığını soruşmaq lazımdır. Niyə bu hadisə, möcüzə, ibrət dərsi məhz burada, İsanın həyat hekayəsinin bu yerində verilir?

- D. Mark Müjdəsi, koinə yunancasının Aralıq dənizi xalqlarının ikinci dili olmasına dair yaxşı nümunədir. Markın ana dili (İsanın və I əsr Fələstinindəki bütün yəhudilərin ana dili olduğu kimi) aramicə idi. Mark Müjdəsinin sami bir dilin təsiri ilə yazıldığı tez-tez üzə çıxır.

MÜƏLLİF

- A. Ənənəvi olaraq bu Müjdə Yəhya Mark və Həvari Peter ilə əlaqələndirilir. Bu əsərin özü (bütün Müjdələr kimi) anonimdir.
- B. Bu Müjdənin Peterin şəhadətinə əsaslandığına dair daha bir sübut ondan ibarətdir ki, Peterin şəxsən iştirak etdiyi üç xüsusi əhvalat burada verilmir.
1. suyun üstü ilə yeriməsi (müq. et. Mat. 14:28-33)
 2. Filip Qeysəriyyəsində On İki şagirdin sözcüsü olaraq imanını iqrar etməsi (müq. et. Mat. 16:13-20) Markda yalnız 8:27-30-dadır və "bu Qayanın üzərində" və "Padşahlığın açarları" ifadələri buraxılıb.
 3. özü və İsa üçün ödədiyi məbəd vergisi (müq. et. Mat. 17:24-27)
Ehtimal ki, Peter təvazökarlığına görə Romada öz vəzlərində bu hadisələrdən çox danışmayıb.
- C. Erkən imanlılar cəmiyyətinin rəvayəti
1. 1 Klement, təqr. b.e. 95-ci ildə Romada yazılmışdır, Marka işarə edir ("Hermesin çobanı" [*Shepherd of Hermes*] əsəri kimi).
 2. Hierapolis yepiskopu Papiyin (təqr. b.e. 130-cu ildə), qələmə aldığı "Rəbbin sözlərinin şərhini" (Papias, *Interpretation of the Lord's Sayings*) haqqında (b.e. 275-339-cu illər) "İmanlılar cəmiyyəti tarixi"ndə (Eusebius, *Ecclesiastical History*, 3.39.15) bəhs edən Yevseviy deyir ki, Mark Peterin tərcüməçisi idi və Peterin İsayə dair xatirələrini xronoloji yazmasa da, dəqiq yazmışdır. Yəqin ki, Mark Peterin vəzlərini uyğunlaşdıraraq Müjdə Kitabı şəklinə salıb. Bu məlumatı "ağsaqqal"dan aldığı bildirən Papiy, ehtimal ki, ağsaqqal dedikdə Həvari Yəhyanı nəzərdə tuturdu.
 3. Şəhid Yustin (b.e. 150-ci il) Mark 3:17-ni sitat gətirib əlavə edir ki, bu söz Peterin xatirələrindən irəli gəlir.
 4. Təqribən b.e. 180-ci ildə yazılmış Antimarkion proloqda Mark Müjdəsinin Peterin şahidliyinə əsasən yazıldığı deyilir və Markın öz Müjdəsinin Peterin vəfatından sonra İtaliyada (rəvayətə görə təqr. b.e. 65-ci ildə Romada) yazdığı bildirilir.
 5. İriney təqr. b.e. 180-ci ildə yazdığı əsərdə Yəhya Markın Peterin tərcüməçisi və vəfatından sonra xatirələrinin tərtibçisi olduğunu deyir (müq. et. Irenaeus, *Contra Haereses* 3:1:2).
 6. İsgəndəriyyəli Klement (b.e. 195-ci il) bildirir ki, Romada Peterin vəzlərini dinləyənlər Markdan bu vəzləri qələmə almasını xahiş etmişdilər.
 7. Təqr. b.e. 200-cü ildə Romada yazılmış Muratorinin parçası (yəni kanon), mətni tam olmasa da, Yəhya Markın Peterin vəzlərini qələmə aldığını təsdiq edir.
 8. Tertullian (b.e. 200-cü il) "Markionun əleyhinə" (Tertullian, *Against Marcion*, 4:5) əsərində deyir ki, Mark Peterin xatirələrini nəşr etmişdir.
 9. "Şərhcinin Müqəddəs Kitab Təfsiri"ndə (*The Expositor's Bible Commentary*, Cild 2, s. 606) Uolter Uesselin (Walter Wessel) maraqlı bir mülahizəsi vardır. O qeyd edir ki, erkən imanlılar cəmiyyətinin yuxarıda bəhs edilmiş rəvayətləri cəmiyyətin müxtəlif coğrafi mərkəzlərindəndir
 - a. Papiy Kiçik Asiyadandır
 - b. Antimarkion proloq və Muratorinin parçası Romadandır
 - c. İriney (müq. et. Irenaeus, *Adv. Haer.* 3.1.1) Fransadakı Liondandır. İrineyin rəvayəti həmçinin Şimali Afrikalı Tertullianda (müq. et. Tertullian, *Adv. Marc.* 4.5) və Misirli İsgəndəriyyəli Klementdə (müq. et. Clement of Alexandria, *Hypotyposeis* 6; Yevseviyin "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə [Eusebius, *Eccl. His.*, 2.15.1-2; 3.24.5-8; 6:14:6-7] verdiyi sitata əsasən) tapılır. Rəvayətin erkən məsihçiliyin yayıldığı yerlərin hamısında qəbul olunduğunu göstərən bu coğrafi müxtəliflik həmin rəvayətin etibara layiq olduğunu təsdiqləyir.
 10. Yevseviyin "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"nə (Eusebius, *Eccl. His.* 4:25) əsasən, Origen (b.e. 230-cu il) "Matta təfsiri"ndə (Origen, *Commentary on Matthew*) (Mark Müjdəsinin bilinən ən qədim təfsiri V əsrə aiddir) deyir ki, Mark öz Müjdəsinin Peterin dediklərinə əsasən yazmışdır.

11. Yevseviyin özü "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə (Eusebius, *Ecccl. His.* 2.15) Mark Müjdəsindən danışır deyir ki, Mark Peterin vəzlərini dinləyicilərinin xahişi üzrə yazıb ki, bunlar bütün imanlılar cəmiyyətlərində oxunsun. Yevseviy bu rəvayəti İsgəndəriyyəli Klementin əsərlərinə əsaslandırır.

D. Yəhya Mark haqqında bildiklərimiz

1. Onun anası Yerusəlimdə tanınmış bir imanlı idi, evində cəmiyyət toplaşır (ehtimal var ki, İsanın son Süfrəsi orada keçirilib, müq. et. Mark 14:14-15; Həv. 1:13-14; Həv. 12:12). Ola bilsin, Getsemanidən qaçan, adı bildirilməyən adam Mark olsun (Mark 14:51-52).
2. O, əmisi Barnabaya (müq. et. Kol. 4:10) və Paula qoşularaq Yerusəlimə qayıdıb (Həv. 12:25)
3. O, birinci müjdəçi səyahətində Barnaba və Paulla birlikdə idi (Həv. 13:5), ancaq birdən evə qayıtdı (Həv. 13:13).
4. Daha sonra Barnaba Markı ikinci müjdəçi səyahətinə götürmək istəyəndə Paulla Barnaba arasında ciddi fikir ayrılığı oldu (Həv. 15:37-40).
5. Daha sonra o, Paulla barışdı, onun dostu və həmkarı oldu (Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; Flm. 24).
6. O, böyük ehtimalla Romada, Peterin də həmkarı və yoldaşı oldu (1Pet. 5:13).

E. Güman ki, Mark 14:51-52-də Markın İsanı şəxsən tanıdığı təsdiqlənir, çünki İsa həbs ediləndən sonra Getsemani bağından çılpaq qaçan cavan oğlan yəqin ki Markın özü olub. Bu tamamilə gözlənməyən qeyri-adi bir detal böyük ehtimalla Markın şəxsi təcrübəsini əks etdirir.

TARİX

- A. Bu Müjdə, yəqin ki, Peterin vəzlərinə əsasən nəql olunan İsanın həyatı, işləri və təlimlərinə dair bir şahidin hekayəsi və şərhidir. Peterin vəzləri, Antimarkion proloq və İrineyə əsasən, Peterin vəfatından sonra tərtib edildi və yayıldı (İriney bunun həmçinin Paulun vəfatından sonra olduğunu əlavə edir). Peter və Paul Neronun hakimiyyəti zamanı (b.e. 54-68-ci illər) Romada (imanlılar cəmiyyətinin rəvayəti) şəhid edilmişlər. Dəqiq tarixlər məlum deyildir, lakin bu rəvayət doğrudursa, Mark Müjdəsi 60-cı illərin ortalarında yazılmışdır.
- B. Ehtimal var ki, Antimarkion proloq və İriney Peterin vəfatından deyil, Romadan ayrılmasından bəhs edir ("çıxış" sözü işlənir). Rəvayətdə (Yustin və Hippolit) Peterin Klavdinin padşahlığında (b.e. 41-54-cü illər) Romanı ziyarət etdiyi bildirilir (Yevseviy, "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi" [Eusebius, *Ecccl. His.* 2.14.6]).
- C. Luka Həvarilərin İşləri Kitabını Paulun 60-cı illərin əvvəllərində hələ həbsdə olması ilə başa çatdırır. Əgər Luka öz Müjdəsində həqiqətən Markdan istifadə etdisə, Müjdəsi Həvarilərin İşlərindən öncə və nəticə etibarilə 60-cı illərin əvvəllərindən də öncə yazılmışdır.
- D. Mark Müjdəsinin müəllifi və tarixi bu (və ya hər hansı başqa) Müjdənin tarixi/teoloji/müjdəçi həqiqətlərinə heç təsir etməz. Bu kitablarda baş rol bəşəri müəllifin deyil, İsanındır.
- E. Təəccüblüdür ki, Müjdələrdən heç biri (hətta b.e. 95-96-cı ildə yazılmış Yəhya Müjdəsi) b.e. 70-ci ildə baş vermiş Yerusəlimin süqutundan bəhs etmir (müq. et. Mat. 24; Mark 13; Luka 21). Mark Müjdəsi, yəqin ki, bu hadisədən əvvəl yazılmışdır. Hətta ola bilər ki, Matta Müjdəsi və Luka Müjdəsi yəhudiliyin başına gəlmiş bu böyük mühakimədən əvvəl yazılmışdır. Sadəcə olaraq etiraf etmək lazımdır ki, Sinoptik Müjdələrin yazılmasının dəqiq tarixləri (və bir-biri ilə ədəbi əlaqəsi) hal-hazırda məlum deyildir.

OXUCULAR

- A. Erkən imanlılar cəmiyyətinin bir neçə müəllifi Mark Müjdəsini Roma ilə əlaqələndirirlər
- 1Pet. 5:13
 - Antimarkion proloq (İtaliya)
 - İriney (Rom, müq. et. *Adv. Haer.* 3.1.2)
 - İsgəndəriyyəli Klement (Roma, müq. et. Yevseviy, "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi" [Eusebius, *Eccl. Hist.* 4.14.6-7; 6.14.5-7])
- B. Mark öz Müjdə Kitabını nə məqsədlə yazdığını konkret açıqlamır. Məqsədinə dair bir neçə fərziyyə vardır.
1. konkret olaraq romalıları ünvanlanmış (müq. et. Mark 1:15; 10:45) müjdəçi traktat (müq. et. Mark 1:1)
 - a. Yəhudi realiləri şərh olunur (müq. et. Mark 7:3-4; 14:12; 15:42)
 - b. Arami sözləri tərcümə olunur (müq. et. Mark 3:17; 5:41; 7:1,34; 10:46; 14:36; 15:22,34)
 - c. çoxlu latın sözləri işlədilir (müq. et. cəllad, Mark 6:27; sextanus, Mark 7:4; census, Mark 12:14; quadrans (kodrant), Mark 12:42; praetorium (vali sarayı), Mark 15:16; centurio (yüzbaşı), 15:39; flagellare, Mark 15:42)
 - d. İsa ilə əlaqədar olaraq "bütün", "hər" kimi sözlər işlədilir
 - (1) Fələstindəki adamlar üçün "bütün", "hər" kimi sözlərin işlədilməsi (müq. et. Mark 1:5,28,33,39; 2:13; 4:1; 6:33,39,41,55)
 - (2) bütün insanlar üçün "bütün" sözünün işlədilməsi (müq. et. Mark 13:10)
 2. B.e. 64-cü ildə Romada baş vermiş və Neronun məsihçiləri təqsirkar elan etdiyi yanğından sonra imanlılara qarşı başlanan qorxunc təqiblər. Mark təqiblərdən tez-tez bəhs edir (müq. et. İsanın iztirabları 8:31; 9:39; 10:33-34,45 və davamçılarının iztirabları 8:34-38; 10:21,30,35-44).
 3. Məsihin təxir edilən ikinci gəlişi
 4. İsanı öz gözləri ilə görmüş şahidlərin, xüsusən həvarilərin vəfat etməsi
 5. geniş yayılmış məsihçi cəmiyyətlərində bidətlərin meydana gəlməsi
 - a. İmanlıları yəhudiləşdirməyə çalışanlar (Qalatiyalılar)
 - b. Qnostiklər (1 Yəhya)
 - c. a. və b. (Kolosselilər və Efeslilər; 2 Peter 2)

STRUKTUR

- A. Mark Müjdəsinin üçdə birində İsanın həyatının son həftəsi ön plana çıxır. İsanın əzab həftəsinin teoloji əhəmiyyəti aşkardır.
- B. Erkən imanlılar cəmiyyətinin rəvayətinə görə, Mark Müjdəsi Peterin vəzlərinə əsasən (yəqin ki, Romada) yazılmışdır, buna görə bu Müjdədə nə İsanın, nə də Yəhyanın doğulmasından niyə bəhs edilmədiyini aydın olur. Mark Müjdəsi Peterin təcrübəsinin başladığı yerdən başlayır – İsa artıq otuz yaşlarındadır və Məsihin yolunu hazırlayan Vəftizçi Yəhyanın tövbə və iman təliminə etiqadi cəhətdən bağlıdır.
- Peter öz vəzlərində, yəqin ki, "Allah Oğlu" və "Bəşər Oğlu" ifadələrindən istifadə etmişdir. Peterin İsanın şəxsinə dair etiqadı bu Müjdədə öz əksini tapmışdır. Əvvəllər böyük müəllim və şəfa verən olan İsa sonra Məsih olaraq dərk edilir! Bu Məsih gözlənən hərbi rəhbər deyil, İztirab çəkən Qul idi (müq. et. Yeş. 53).

- C. Mark Müjdəsinin coğrafi bölgələrə görə strukturu digər Sinoptik Müjdələrdəki (yəni Matta və Lukada) kimidir
1. Qalileyadakı xidməti (Mark 1:14-6:13)
 2. Qalileyadan kənardakı xidməti (Mark 6:14-8:30)
 3. Yerusəlimə səfər (Mark 8:31-10:52)
 4. Yerusəlim bölgəsində son həftə (Mark 11:1-16:8)
- D. Hətta belə ehtimal var ki, Mark Müjdəsinin strukturu həvarilərin erkən vəzlərinə bənzəyir (yəni Həv. 10:37-43, müq. et. Ç.H. Dodd, "Əhdi-Cədid Araşdırmaları" [C. H. Dodd, *New Testament Studies*, ss. 1-11]). Əgər bu həqiqətdirsə, onda yazılı Müjdələr şifahi rivayətlər (*kerygma*) dövrünün zirvə nöqtəsidir. Yəhudilikdə şifahi təlim yazılı mətnlərdən üstün sayılırdı.
- E. Mark Müjdəsinin səciyyəvi xüsusiyyəti, İsanın həyatının sürətli gedişlə nəql olunmasıdır (məs. "dərhal", Mark 1:12). Mark uzun təlimləri yazmır, hadisədən hadisəyə sürətlə keçir (onun "dərhal" sözündən tez-tez istifadə etdiyinə diqqət yetirin). Mark Müjdəsi İsanı hərəkətləri ilə tanıdır. Lakin bu sürətli hekayət Onu öz gözləri ilə görmüş şahidin (yəni Peterin) verdiyi detallardan ibarətdir.

BİRİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı bir oturma oxuyun. Bütöv kitabın əsas mövzunu öz sözlərinizlə ifadə edin.

1. Bütöv kitabın mövzusu
2. Ədəbiyyat növü (janr)

İKİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı ikinci dəfə bir oturma oxuyun. Əsas mövzuları təsvir edin, mövzunu bir cümlə ilə ifadə edin.

1. Mətnin birinci hissəsinin mövzusu
2. Mətnin ikinci hissəsinin mövzusu
3. Mətnin üçüncü hissəsinin mövzusu
4. Mətnin dördüncü hissəsinin mövzusu
5. Və s.

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 1

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ*

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Vəftizçi Yəhyanın vəz etməsi	Vəftizçi Yəhya Rəbbin yolunu hazırlayır	Vəftizçi Yəhyanın fəaliyyəti	Vəftizçi Yəhyanın vəz etməsi	Vəftizçi Yəhyanın elan etməsi
1:1-8	1:1-8	1:1-8	1:1-3 1:4-5 1:6-8	1:1-8
İsanın vəftizi	Yəhya İsanı vəftiz edir	İsanın vəftizi	İsanın vəftizi və sınağa çəkilməsi	İsa vəftiz olunur
1:9-11	1:9-11	1:9-11	1:9-11	1:9-11
İsanın sınağa çəkilməsi	Şeytan İsanı sınağa çəkir	İsanın sınağa çəkilməsi		Səhrada sınaqdan keçmə
1:12-13	1:12-13	1:12-13	1:12-13	1:12-13
Qalileyadakı xidmətin başlanğıcı	İsa Qalileyadakı xidmətinə başlayır	İsanın Qalileyadakı fəaliyyətinin başlanması	İsa dörd balıqçını çağırır	İsa xəbəri yaymağa başlayır
1:14-15	1:14-15	1:14-15	1:14-15	1:14-15
Dörd balıqçının çağırılması	Dörd balıqçının şagird olaraq çağırılması			İlk dörd şagird çağırılır
1:16-20	1:16-20	1:16-20	1:16-18 1:19-20	1:16-18 1:19-20
Natəmiz ruhlu adam	İsa natəmiz ruhu qovur		Şər ruhlu adam	İsa Kefernahumda təlim öyrədir və cinli adama şəfa verir
1:21-28	1:21-28	1:21-28	1:21-22 1:23-24 1:25 1:26-27 1:28	1:21-22 1:23-28
Çoxlu insanların şəfa tapması	Peterin qaynanası şəfa tapır		İsa çıxlu insana şəfa verir	Şimonun qaynanasının sağaldılması
1:29-34	1:29-31 Şənbə günü gün batandan sonra çoxlu adamın şəfa tapması 1:32-34	1:29-31	1:29-31	1:29-31 Şəfa tapanlar 1:32-34

Təbliğ səyahəti	Qalileyada təbliğ	İsanın Qalileyada təbliğ edir	İsa Kefernahumdan sakitcə ayrılır və Qalileyada səyahət edir
1:35-39	1:35-39	1:35-39	1:35-39
		1:38	
		1:39	
Cüzamlının pak edilməsi	İsa cüzamlını pak edir	İsa bir adama şəfa verir	Bir adamın yoluxucu dəri xəstəliyindən sağalması
1:40-45	1:40-45	1:40	1:40-45
		1:41-44	
		1:45	

* Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir nizam olmasa da, müəllifin məqsədini anlamaq və izləmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müqəddəs Kitabın müasir tərcümələrində mətn paraqraflara bölünür və hər paraqraf başlığında xülasə edilir. Hər paraqrafın əsas mövzusu, həqiqəti və ya fikri vardır. Bu mövzu hər versiyada özünəməxsus şəkildə xülasə edilir. Mətni oxuyarkən, hansı tərcümənin mətnin mövzular və ayələr üzrə bölünməsi haqqındakı fikrinizə uyğun gəldiyini özünüzdən soruşun.

İlk əvvəl Kitabdən fəslə oxumalı, mövzularını (paraqraflarını) müəyyən etməyə çalışmalı, sonra da öz düşüncəmizi müasir versiyalarla müqayisə etməliyik. Müqəddəs Kitabı anlamaq üçün müəllifin məqsədini anlamalıyıq, bunun üçün müəllifin məntiqini və ifadə tərzini izləməliyik. Yalnız müəllif Allahdan ilham almışdır, oxucuların mətnin məzmununu dəyişdirməyə haqqı yoxdur. Müqəddəs Kitabın oxucusu Allahdan ilham almış həqiqəti öz gündəlik həyatına tətbiq etməyə görə məsuliyyət daşıyır.

Diqqət! Bütün elmi terminlər və ixtisarlara aşağıdakı bölmələrdə tam şəkildə izah edilmişdir: "[Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər](#)", "[Mətn tənqidçiliyi](#)" və "[Lügət](#)".

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:1

¹Allahın Oğlu İsa Məsihin Müjdəsinin başlanğıcı.

1:1 "başlanğıcı" Burada nəzərdə tutula bilər:

1. Yar. 1:1 və Yəh. 1:1-də olduğu kimi, yaradılışın başlanğıcı
2. 1Yəh. 1:1-də olduğu kimi, İsanın bəşər olmasının başlanğıcı
3. İsanın ictimai xidmətinin başlanğıcı (Peterin şəxsi təcrübəsindən)

Birinci paraqrafda konkret olaraq Əhdi-Ətiqdəki Yeşaya Kitabından Məsihə dair peyğəmbərliyə istinad edilir. Müjdənin hekayəti İsrailin peyğəmbərlik ənənəsində başlayır. Mark 1:2 və 3-də gətirilən sitatda Mal. 3:1 və Yeş. 40:3 birləşdirilir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ARCHĒ" (SPECIAL TOPIC: ARCHĒ)

Yunanca *archē* nəyinsə "başlanğıcı" və ya "tərəyişi" mənasına gəlir.

1. yaradılışın başlanğıcı (müq. et. Yəh. 1:1; İbr. 1:10)
2. Müjdənin başlanğıcı (müq. et. Mark 1:1; Fil. 4:15; 2Sal. 2:13; İbr. 2:3; 1Yəh. 1:1)
3. ilk şahidləri (müq. et. Luka 1:2)
4. ilk əlamətləri (möcüzələri, müq. et. Yəh. 2:11)
5. ibtidai təlimlər (müq. et. İbr. 5:12)
6. Müjdəyə əsaslanan ilk əminlik (müq. et. İbr. 3:14)
7. başlanğıc, Kol. 1:18; Vəhy 3:14

Buz söz zamanla "hökmranlıq", "hakimiyyət" mənasında işlənməyə başlayıb

1. hökumət məmurları
 - a. Luka 12:11
 - b. Luka 20:20
 - c. Rom. 13:3; Tit. 3:1
2. mələklərin hakimləri
 - a. Rom. 8:38
 - b. 1Kor. 15:24
 - c. Ef. 1:21; 3:10; 6:12
 - d. Kol. 1:16; 2:10,15
 - e. Yəhd. 1:6

Yəhudanın Məktubunda təsvir olunan bu yalançı müəllimlər dünyəvi və səmavi bütün hakimiyyətlərə xor baxırdılar. Onlar antinomian libertarians idi. Onlar özlərini və arzularını Allahdan, mələklərdən, hakimiyyətlərdən və məsihçi rəhbərlərindən üstün sayırlar.

▣ **"Müjdəsinin"** Mark Müjdəsi ən birinci yazılmış müjdə olduğuna görə, çox güman ki, *euangelion* sözünün (müq. et. Mark 1:14,15; 8:35; 10:29; 13:10; 14:9) Müjdələrin müəllifləri tərəfindən ilk dəfə bu ayədə işlənilib (Paulun Qal. 2:2 və 1Sal. 2:9-da bu sözü xronoloji olaraq daha əvvəl işlətməsi istisna edilmir). Bu sözün həqiqi mənası "xoş xəbər"dir. Aydındır ki, bu söz Yeş. 61:1-i və bəlkə də 40:9-u və 52:7-ni əks etdirir. "İyeronimin Müqəddəs Kitab şərhinə" (*Jerome Biblical Commentary*) görə, "Mark 'Müjdə' dedikdə, Paul kimi, ya xəbərin elan edilməsini, ya da xəbərin özünü, məzmununu nəzərdə tutur" (s. 24).

▣ **"Allahın Oğlu İsa Məsihin"** Bu ifadə, qrammatik formasına görə ya (1) İsanın elan etdiyi xəbər, ya da (2) İsa haqqında xəbər mənasına gələ bilər. Yəqin ki, burada həmin fraza 2-ci mənada işlənilir. Ancaq IVP tərəfindən nəşr olunan "İsa və Müjdələr lüğəti"ndə (*Dictionary of Jesus and the Gospels*, published by IVP) qeyd olunur ki, "Yiyəlik hal, yəqin ki, həm subyektiv, həm də obyektivdir: İsa Müjdəni elan edir və Müjdə öz növbəsində Onun hekayəsini bildirir" (s. 285).

1-ci ayə tamamlanmış cümlə deyildir. Ehtimal ki, bu, kitabın başlığıdır. Qədim yunanca əlyazmalar x, A, B, D, L və W-də "Allahın Oğlu" ifadəsi əlavə edilmişdir; NKJV, NRSV, TEV və NIV versiyaları da bu variantı əsaslanır. Ancaq aşağıdakı versiyalarda bu ifadə yoxdur: (1) *x; (2) Fələstin süryanicəsi versiyası; (3) bir qibtə əlyazması; (4) gürcü versiyası; (5) ermənicə tərcüməsi (6) Origenin Yəhya Müjdəsinə dair təsfində bu ayənin gətirilən sitatı. UBS⁴ bu ifadənin əlavə edilməsini "C" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (qərar vermək çətindir). Bax: Mark 3:11-dəki Xüsusi mövzu: "Allahın Oğlu".

Müqəddəs Kitabı sevən və ona inanan müasir məsihçilər bu yunanca əlyazmalar məsələsinin məntiqi həllini tapmaqda çətinlik çəkirlər, lakin biz inanırıq ki, Allah Özünü tanımaq üçün bizə vəhy verdi, Öz vəhyini qorudu və bu həqiqətdir. Görünür ki, bu əlavə təsadüfən deyil, qəsdən edilmişdir. Qədim əlyazmaları köçürən imanlılar,

İsanın tədrisən Allah Oğluna döndüyünü öyrədən adopsionizm kimi bidətçilərin təlimlərindən xəbərdar idi, buna görə də yunanca mətni köçürərkən etiqadi cəhətdən daha ortodoksal olsun deyə bəzən mətni dəyişdirirdilər (müq. et. 1Yəh. 5:7-8). Yunanca əlyazmaların ortodokslar tərəfindən qəsdən dəyişdirilməsi haqqında daha ətraflı məlumat almaq üçün bax: Bart D. Ermanzın "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi" (Bart D. Ehrmans, *The Orthodox Corruption of Scripture*). 72-75-ci səhifələrdə o xüsusən Mark 1:1-dən danışıq.

▣ **"İsa"** I əsr yəhudiliyinin ənənəsinə görə ata öz övladına ad qoyardı. Burada Səməvi Ata bir mələk vasitəsilə uşağa ad qoyur. Yəhudi adları çox vaxt rəmzi mənalara malik idi. İsanın adı da istisna deyil idi. Onda iki ibrani ismi birləşir: (1) YAHVƏ və (2) xilas. Mənası Mat. 1:21-də izah olunur. İsa, ibranicə "Yeşua" adının yunanca "İesus" şəkildən meydana gəlmişdir. İsa yeni Musa olduğunu, yeni Yeşua və yeni Baş kahin olduğunu sübut etmişdir.

▣ **"Məsih"** Yunanca "Xristos", ibrani dilində "məsh olunmuş" mənasına gələn "Messiya" sözünün tərcüməsidir. Əhdi-Ətiqədə başçıların (yəni, peyğəmbərlər, kahinlər, padşahlar) Allahın tərəfindən məsh edilməsi Allahın onları çağırmasına və onlara tapşıracağı işlərə hazırlanmasına işarə edirdi.

"Məsih" sözü Əhdi-Ətiqədə çox işlədilmir (axır zamanın padşahına dair yalnız Dan. 9:25,26-da işlədilir), lakin bu məfhum, sözsüz ki, vardır. Bu, Mat. 1:1-dəki "Davudun Oğlu" ilə paraleldir; "Davudun Oğlu" İsrailin ideal padşahı "Davud"un nəslindən gələcək olan padşah mənasına gəlir. 2Şam. 7-də Allah Davuda söz verir ki, nəslindən gələn bir adam İsraildə əbədi olaraq hökmrənlik edəcək. Babilistanın Yerusəlimi darmadağın etməsi və əhalisini sürgün etməsi (e.ə. 586-cı ildə) ilə bu vəd sanki puç olmuşdu. Lakin peyğəmbərlər Davudun nəslindən gələcək olanı görməyə başlayıblar (xüsusilə Yeşaya, Mikeya və Malaki). İsa, vəd olunmuş "Davudun Oğlu"dur – "Bəşər Oğlu" (müq. et. Dan. 7:13) və eləcə də "Allahın Oğlu" (Mark Mark Müjdəsində beş dəfə işlədilir).

Maraqlıdır ki, bu Müjdədə "İsa Məsih" ifadəsinə yalnız bu birinci ayədə rast gəlinir (Mattada və Yəhyada yalnız iki dəfə işlənən bu ifadə Lukada heç işlənməyib). Mark Ona adətən "İsa" deyir. Bu ifadə, teoloji baxımdan İsanın bəşəri təbiətini önə çıxaran, ilahiliyini (məsihi sirri) isə məsihi missiyasını tamamlayana qədər gizlədən Markın məqsədlərinə daha uyğundur. "İsa Məsih" adının geniş işlədilməsi Həvarilərin İşlərindən başlayır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:2-8

²Yeşaya peyğəmbərin kitabında belə yazılıb: «Budur, Sənin önündə Öz elçimi göndərirəm. O Sənin yolunu hazırlayacaq. ³Səhrada nida edən səs gəlir: "Rəbbin yolunu hazırlayın, Onun keçəcəyi yerləri düz edin"». ⁴Yazıldığı kimi vəftiz edən Yəhya çöldə meydana çıxdı. O, insanların günahlarının bağışlanması üçün onların tövbə edib vəftiz olunmasını vəz edirdi. ⁵Bütün Yəhudəyə diyarından olanlar və Yerusəlim sakinlərinin hamısı onun yanına gəlirdi. Onlar günahlarını etiraf edərək onun tərəfindən İordan çayında vəftiz olunurdular. ⁶Yəhya dəvə yunundan paltar geymiş, belinə dəri qurşaq bağlamışdı, çayırtkə və çöl balı yeyirdi. ⁷Yəhya belə vəz edirdi: «Məndən sonra məndən daha Qüdrətli gəlir. Mən əyilib Onun çarıqlarının bağını açmağa belə, layiq deyiləm. ⁸Mən sizi su ilə vəftiz etdim, amma O sizi Müqəddəs Ruhla vəftiz edəcək».

1:2 "belə yazılıb" "Yazılıb" sözü bitmiş zamandadır və Allahın əbədi vəhyini (Müqəddəs Yazı) bildiren bir yəhudi idiomu idi.

▣ **"Yeşaya peyğəmbərin kitabında"** Bu sitatda Mal. 3:1 və Yeş. 40:3 birləşdirilir. Yeş. 40:3 nə ibrani masoret mətnindən, nə də yunan Septuaqintadan sitat gətirilib. Buna görə əlyazmaları köçürən bəzi şəxslər mətni dəyişdirib "peyğəmbərlərdə" (yəni Əhdi-Ətiqin "Peyğəmbərlər" bölməsində) yazıblar. Tək formaya yunanca unsial əlyazmalar κ, Β, L və D-də, cəm formaya isə A və W əlyazmalarında rast gəlinir.

Yeşaya 40-66-cı fəsilərdə əsasən iki esxatoloji mövzu önə çıxır: (1) İztirab çəkən Qul (xüsusilə Yeş. 52:13-53:12) və (2) Ruhun yeni dövrü (xüsusilə Yeşaya 56-66). Mark Müjdəsinin qısa giriş hissəsində Yeşayanın Kitabına bir neçə mümkün istinad vardır.

▣ **"Sənin önündə Öz elçimi göndərirəm"** "Elçi" olaraq tərcümə olunmuş söz həmçinin "mələk" mənasına gələ bilər (müq. et. Çıx. 23:20a; bu halda Çıxış Kitabına daha bir istinad mümkündür), amma burada bu söz "elçi" deməkdir (müq. et. Mal. 3:1). Bu "Müjdə" (yəni "xoş xəbər") üzərində bir kəlmə oyunu da ola bilər. Başlıca olaraq romalılar üçün yazılmış Mark Müjdəsində az sitat gətirilir; gətirilmiş sitatlardan biri budur. Vəftizçi Yəhyanın xidmətinə aid edilən bu ifadə (müq. et. Mark 1:4), Əhdi-Ətiqin peyğəmbərlik ənənəsinin tamamlandığını göstərir (bu həmçinin İsanın şəfa vermə və cin qovma fəaliyyətində əks olunur, çünki bunlar da Yeşaya Kitabında verilən məsihi vədlərdir). Vəftizçi Yəhyanın xidmətindən hər dörd Müjdə bəhs edir.

1:3 "Səhrada nida edən səsi" Bu, Yeş. 40:3-ün naməlum mənbədən gətirilmiş sitatıdır. "Səhra" sözü susuz, bitkisiz, küləkli və qumlu bir çöl deyil, adamsız otlaq yeri mənasına gəlir.

▣ **"Rəbbin yolunu hazırlayın"** Bu, təcillik ifadə edən aorist məlum növ əmr şəklidir. Masoret mətnində Rəbb (yəni *adon*) olaraq oxunan bu söz ibrancə YAHVE (Rəbb) olaraq yazılır. Əvvəllər padşahın ziyarətinə hazırlanma mənasında işlənən (müq. et. Yeş. 57:14; 62:10) bu fraza zamanla məcazi olaraq Vəftizçi Yəhyanın ruhani xidmətinə, "Rəbb" (*kurios*) adlanan Məsih İsanın yolunu hazırlamasına işarə etməyə başlamışdır.

▣ **"Onun keçəcəyi yerləri düz edin"** Masoret mətnində və Septuagintada bu ifadə "Allahımızın keçəcəyi yolları düz edin" şəklindədir. Mark (və ya Peter) bu mətni dəyişdirərək (yaxud naməlum bir yazılı mətnə sitat gətirərək) konkret olaraq YAHVE-yə deyil, İsayə aid olaraq işlədir.

1:4 "Vəftizçi Yəhya" Yəhya niyə su ilə vəftiz edirdi?

1. Əhdi-Ətiqdə su, "yeni əhd" in başlanmasının əlaməti idi (müq. et. Çıx. 19:10,14; Yeş. 1:16; Yer. 31:34; Yez. 36:25)
2. murdarlıqdan təmizlənmə mərasimi (müq. et. Lev. 15).
3. peyğəmbərlərdən qaynaqlanan, Allahın həyat verən suyunun esxatoloji metaforası (məs., Yeş. 12:2-3; Yer. 2:13; 17:13; Yez. 47:1; Zək. 13:1; 14:8; Vəhy 22:1)
4. Allahın xalqına mənsub olmaq üçün yerinə yetirilən prozelit vəftizinin təqlidi
5. rəbbilərin ziyarətçiləri məbəddə YAHVE-yə yaxınlaşmağa hazırlamalarının qaydası (çox güman ki, suya salmaqla, müq. et. Mişnadakı [*Mishnah*] Miqvaot traktatı; bu, müsəlmanların dəstəmaz almasına bənzəyir).

▣ **"meydana çıxdı"** Ola bilər ki, Mark burada Məsihin "qəflətən" gəlməsindən əvvəl İlyas Peyğəmbərin heyrətverici zühuruna dair peyğəmbərliyə istinad edir (müq. et. Mal. 3:1).

▣ **"vəz edirdi"** Burada işlənən söz (*kērussō*) "car çəkmək", "xalqın qarşısında xəbəri elan etmək" mənasına gəlir (müq. et. Mark 1:4,7,14,38,39,45). Mark "Müjdə"nin feil formasından (*euaggelizō*) istifadə etmir.

Yəhya tövbə etmək üçün vəftiz olunmasını vəz edirdi (bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu). İsa da eyni vəzi davam etdirdi, ancaq bundan əlavə "iman"ı vurğuladı (bax: Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzu). Allahla əhd bağlayan adamın vəftiz olunaraq iman və tövbə etmənin vacib olması Həvarilərin İşlərində həvarilərin vəzlərinin mövzusu olmuşdur (*kerygma* ["keriqma"])

1. Peter
 - a. imanlılar cəmiyyətinin birinci vəzi (Həv. 2:37-39)
 - (1) tövbə edin
 - (2) vəftiz olun
 - b. imanlılar cəmiyyətinin ikinci vəzi (Həv. 3:16,19)
 - (1) iman
 - (2) tövbə edin
2. Filip (Həv. 8:12)
 - a. iman gətirdilər
 - b. vəftiz oldular

3. Paul

a. Filipidəki zindanın baş mühafizəçisi (Həv. 16:31,33)

- (1) iman et
- (2) vəftiz oldu

b. Efesli ağsaqqallarla vidalaşdıqda (Həv. 20:21)

- (1) tövbə edib Allaha tərəf dönməyə
- (2) İsayə iman gətirməyə

c. Aqrıppanın önündə şəhadəti (Həv. 26:18)

- (1) qaranlıqdan (Şeytandan) dönmək, yəni tövbə etmək
- (2) işığa (Allaha) tərəf dönmək

Məncə, yeni əhdin tələbləri bunlardır:

1. tövbə
2. iman
3. itaət
4. imanda davam etmək

Yeni əhdin məqsədi indidən Məsihə bənzəməyimizdir, belə ki, başqaları bizdə olan dəyişikliyi görüb Məsihə cəlb olunub iman gətirsinlər!

▣ **"tövbə edib vəftiz olunmasını"** Vəftiz bağışlanmağın vasitəsi deyildir, sadəcə imanlıların öz imanlarını insanların qarşısında iqrar etməsi üçün fürsətdir. Vəftiz sakramental bir akt deyildir, günaha qarşı yeni mövqə və Allahla yeni münasibətdir. Daxili dəyişikliyin zahiri ifadəsidir.

XÜSUSİ MÖVZU: "TÖVBƏ [ƏHDİ-ƏTİQ]" (SPECIAL TOPIC: REPENTANCE [OT])

Bu anlayış son dərəcə önəmlidir, lakin onu müəyyən etmək çətindir. Tövbə haqqındakı təsəvvürümüz adətən konfessiyamızın təlimindən asılıdır. Ümumiyyətlə tövbənin "sabit" teoloji tərifini bir sıra ibrani (və yunan) sözlərinə əsaslanır, lakin bu sözlər bu "sabit" tərifini konkret olaraq əks etdirmir. Unutmayaq ki, Əhdi-Cədid müəllifləri (Luka istisna olmaqla) koynə yunancasından istifadə edən ibrani mütəfəkkirlər idi, buna görə ilk əvvəl ibrani sözlərindən başlamalıyıq. Əsas iki söz bunlardır:

1. *nacham* ("naxam", BDB 636, KB 688)
2. *shub* ("şuv", BDB 996, KB 1427)

Birinci söz, əvvəllər "dərindən nəfəs almaq" mənasına gələn *nacham* sözü, bir neçə mənada işlənir.

- a. "istirahət" və ya "təsəlli" (məs., Yar. 5:29; 24:67; 27:42; 37:35; 38:12; 50:21; çox vaxt adlarda işlənir, müq. et. 2Pad. 15:14; 1Saln. 4:19; Neh. 1:1; 7:7; Nah. 1:1)
- b. "kədərləndi" (məs., Yar. 6:6,7)
- c. "fikrini dəyişdi" (məs., Çıx. 13:17; 32:12,14; Say. 23:19; Əyy. 42:5-6)
- d. "rəhm" (məs., Qanun. 32:36)

Bütün bunların dərin emosiya ilə əlaqəli olduğuna diqqət yetirin! Buna əsasən, tövbəyə belə tərif vermək olar: dərin hisslər və onlardan nəticələnən hərəkət. Hərəkətin dəyişməsi çox vaxt başqa insanlara yönəlir, amma Allaha da yönəlir. Məhz Allaha qarşı münasibətin və davranışın dəyişməsi bu sözün teoloji əhəmiyyətini artırır. Ancaq burada bir az ehtiyatlı olmaq lazımdır. "Tövbə" olaraq tərcümə edilən bu söz həmçinin Allaha dair işlənir (müq. et. Yar. 6:6,7; Çıx. 32:14; Hak. 2:18; 1Şam. 15:11,35; Zəb. 106:45) və Allahın bir günah və ya səhvə görə kədərləndiyi mənasına gəlmir, sadəcə Allahın insanlara rəhm etdiyini, onların qayğısına qaldığını göstərmək üçün işlənir (müq. et. Say. 23:19; 1Şam. 15:29; Zəb. 110:4; Yer. 4:27-28; Yez. 24:14). Günahkar adam öz günahından həqiqətən əl çəkib Allaha tərəf dönürsə, Allah onun günahını, itaətsizliyini əfv edir. Beləcə, həyatın yeni istiqamət almasından söhbət gedir.

İkinci söz, *shub*, "dönmək" (birindən üz döndərmək, geriye dönmək, birinə tərəf dönmək) deməkdir. "*Shub*" FEİLİ (BDB 996, KB 1427) əsasən "geriyə dönmək" və ya "qayıtmaq" deməkdir. Bu mənalarda işləyə bilər:

1. Allahdan üz döndərmək, Say. 14:43; Yeşua 22:16,18,23,29; Hak. 2:19; 8:33; 1Şam. 15:11; 1Pad. 9:6; Yer. 3:19; 8:4
2. Allaha tərəf dönmək, 1Pad. 8:33,48; 2Saln. 7:14; 15:4; 30:9; Zəb. 51:13; 116:7; Yeş. 6:10; 10:21,22; 31:6; Yer. 3:7,12,14,22; 4:1; 5:3; Huşə 3:5; 5:4; 6:1; 7:10,16; 11:5; 14:1,2; Amos 4:6,8-11 (xüs. bax: Yeremya 7 və Amos 4)
3. YAHVE Yeşayaya başdan deyir ki, Yəhuda xalqı tövbə etmək istəmir və edə bilmir (müq. et. Yeş. 6:10), lakin O hələ də onları Özünə tərəf dönməyə çağırır.

Tövbə əsasən hiss deyil, Allaha göstərilən münasibətdir. Həyatın yenidən istiqamətləndirilməsi, özmərkəzli həyatdan Allah mərkəzli həyata keçməkdir. Dəyişmək və dəyişilmək arzudur. Artıq heç günah işlətməmək deyil, bilinən itaatsizlikdən hər gün əl çəkmək deməkdir! Yaradılış 3-cü fəsildəki günaha batmanın özmərkəzli nəticələrinin əksinə dəyişməsidir. Bu deməkdir ki, Allahın surəti və bənzəri (Yar. 1:26-27), pozulsa da, bərpa olunmuşdur! Günahkar insanların Allahla ünsiyyəti yenidən mümkün olmuşdur.

Əhdi-Ətiqdə isə başlıca olaraq "düşüncənin dəyişməsi" deməkdir (Bax: Xüsusi mövzu: Tövbə [Əhdi-Cədid]). Müqəddəs Kitaba görə həqiqətən tövbə etmək üçün hər ikisi vacibdir. Bunu da dərk etmək lazımdır ki, tövbə həm bir dəfəlik aktdır, həm də davamlı prosesdir. Bir dəfəlik aktı Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21-də, davamlı prosesi isə 1Yəh. 1:9-də və Vəhy 2-ci və 3-cü fəsillərdə görmək mümkündür. Tövbə, seçim məsələsi deyildir (müq. et. Luka 13:3,5)!

Əgər əhdin iki şərti həqiqətən "tövbə" və "iman"dırsa (məs., Mat. 3:2; 4:17; Mark 1:4,15; 2:17; Luka 3:3,8; 5:32; 13:3,5; 15:7; 17:3), onda *nacham* insanın dərin peşmanlıq hissi ilə günahını dərk edib ondan üz döndərməsini, *shub* isə günahdan əl çəkib Allaha tərəf dönməsini bildirir (bu iki ruhani hərəkətinin bir misalı Amos 4:6-11, "lakin Mənə tərəf dönmədiniz" [beş dəfə] və Amos 5:4,6,14-dir, "Mənə tərəf dönün... Rəbbə tərəf dönün... pisləkdən yaxşılığa dönün").

Tövbənin gücünə dair ilk böyük nümunə Davudun Bat-Şeva ilə günah işlətdikdən sonra tövbə etməsidir (bax: 2Şam. 12; Zəb. 32,51). Bu günahın Davud, ailəsi və İsrail üçün pis nəticələri qalsa da, Davudun Allahla ünsiyyəti bərpa edilmişdir! Hətta Mənaşşe kimi pis adam tövbə edib bağışlana bilər (müq. et. 2Saln. 33:12-13).

Bu sözlərin hər ikisi paralel olaraq Zəb. 90:13-də işlənmişdir. Günahı boynuna almaq vacibdir, eyni zamanda günahdan qəti şəkildə üz döndərmək və Allaha və salehliyinə yönəlmək arzusunda olmaq da vacibdir (müq. et. Yeş. 1:16-20). Tövbənin koqnitiv (dərk etmə), şəxsi və əxlaqi cəhətləri vardır. Allahla yeni münasibət qurmaq və bu münasibəti davam etdirmək üçün bunların üçü də lazımdır. Dərin peşmanlıq hissi insanın özünü Allaha həsr etməsinə, Allah üçün yaşamasına səbəb olur!

▣ **"insanların günahlarının bağışlanması üçün"** "Bağışlanmaq" sözünü hərfi mənası "kənara qoymaq"dır. Bu, Müqəddəs Kitabda "bağışlama" mənasında işlədilən bir neçə sözdən biridir. Bunun Əhdi-Ətiqdəki Kəffarə günü (müq. et. Lev. 16) ilə metaforik assosiasiyaları vardır; Kəffarə günü iki xüsusi keçdi İsrailin düşərgəsindən çölə buraxılaraq simvolik olaraq günahı aparırdı (müq. et. Lev. 16:21-22; İbr. 9:28; 1Pet. 2:24). "Günahlarının" sözü obyektiv yiyəlik haldadır.

1:5 "Bütün Yəhudəyə diyarından olanlar və Yerusəlim sakinlərinin hamısı onun yanına gəlirdi" Bu cümlə, şərqlə xas olan mübaligədir, lakin bu, Yəhyanın vəzlərinin inanılmaz təsirini göstərir. Yəhyanın vəzi, təqribən 400 il əvvəl yaşamış Malakidən sonra ilk dəfə səslənən peyğəmbərlik idi. Bu ifadə bitməmiş zamandır; bu deməkdir ki, insanlar davamlı olaraq onun yanına gəlirdi, çünki Yəhyayı peyğəmbər sayırdılar.

▣ **"vəftiz olunurdular"** Bu ifadə həmçinin bitməmiş zamandır və keçmişdə davam edən hərəkəti bildirir. Bir çox yəhudilər Allahın fəaliyyətinin yeni gününü hiss edir və ona hazırlanırdılar.

▣ **"günahlarını etiraf edərək"** Bu, indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir; hərfi mənası "eyni şeyi söyləmək"dir. Beləcə onlar bağışlanmağa olan ehtiyaclarını açıq şəkildə bəyan edirdilər.

Söhbət ondan gedir ki, bu yəhudilər tövbə edib həyat tərzlərini dəyişsələr, YAHVE onların günahlarını tamamilə bağışlayacaq (müq. et. Mark 1:4; Mat. 3:6; Luka 3:3). Bu, sözsüz ki, Əhdi-Ətiqə uyğun gəlir. Əhdi-

Ətiqədə bağışlanmaq üçün tövbə, iman və həyat tərzinin dəyişməsi vacib idi, indi bunlara bunun zahiri rəmzi olaraq vəftiz də əlavə olunub! Əhdi-Ətiqin bağışlama qaydası İsanın məsihi xidmətinə götə dəyişmişdir. Əvvəlki şərtlər qüddəyə qalır, ancaq ən mühüm şərt İsayə Məsih kimi iman etməkdir (müq. et. Həv. 2:38; 3:16,19; 20:21). Dörd Müjdə Kitabı keçid dövrü əhatə edir. Mark 1:14-15 Vəftizçi Yəhyanın dövründən bəhs edir, lakin etiqađi cəhətdən Müjdənin təliminə işarə edir (yəni tövbə edin, iman edin və yeni həyat sürün). Əsas sual, İsanın kim olması ilə bağlıdır! İsa, YAHVE-ni təmsil edən və tanındandır, xilasın və mühakimənin vasitəçisidir. Mark Müjdəsində məsihi sirin səbəbi budur. İsa ən başdan (bakirənin hamilə qalması) tam Allahdır, ancaq bu həqiqət yalnız Onun dirilməsindən və göyə qaldırılmasından sonra aşkara çıxmışdır.

XÜSUSİ MÖVZU: "İQRAR/ETİRAF" (SPECIAL TOPIC: CONFESSION/PROFESSION)

A. Yunan dilində "iqrar" və "etiraf" üçün eyni yunan kökü işlənir – *homologeō/exomologō*. Bu mürəkkəb söz "eyni" mənasına gələn *homo* və "söyləmək" mənasına gələn *legō*, yaxud "-dan/-dən" mənasına gələn *ex* sözlərindən ibarət idi. Əsas mənası "eyni şeyi söyləmək", "razılaşımaq"dır. Yunan SÖZÖNÜ, *ex*, bu sözə artırıldıqda "xalqın qarşısında bəyan etmək" mənasını verir.

B. Bu sözlər belə tərcümə oluna bilər:

1. tərifləmək
2. razılaşımaq
3. elan etmək (müq. et. Mat. 7:23)
4. iqrar etmək (müq. et. İbr. 4:14; 10:23)

C. Bu sözlər bir-birinə zidd görünən iki mənada işlənir

1. həmd etmək (Allaha)
2. günahı öz boynuna almaq

Ola bilsin, bunlarda insanın Allahın müqəddəsliyi və özünün günahkarlığı barədəki hissləri əks olunur. Bu həqiqətlərdən birini qəbul edən, hər ikisini mütləq qəbul edəcəkdir.

D. Bu sözün Əhdi-Cədiddəki mənaları:

1. vəd etmək (müq. et. Mat. 14:7; Həv. 7:17)
2. bir şeyə razı olmaq (müq. et. Yəh. 1:20; Luka 22:6; Həv. 24:14; İbr. 11:13)
3. həmd etmək (müq. et. Mat. 11:25; Luka 10:21; Rom. 14:11; 15:9; İbr. 13:15).
4. razılaşımaq
 - a. bir şəxs ilə (müq. et. Mat. 10:32; Luka 12:8; Yəh. 9:22; 12:42; Rom. 10:9; Fil. 2:11; 1Yəh. 2:23; Vəhy 3:5)
 - b. bir həqiqət ilə (müq. et. Həv. 23:8; 1Yəh. 4:2)
5. xalqın qarşısında bəyan etmək (hüquqi məna zamanla dini iqrara çevrilib, müq. et. Həv. 24:14; 1Tim. 6:13)
 - a. təqsiri boynuna almayaraq (müq. et. 1Tim. 6:12; İbr. 10:23)
 - b. b. təqsiri boynuna alaraq (müq. et. Mat. 3:6; Həv. 19:18; İbr. 4:14; Yaq. 5:16; 1Yəh. 1:9)

1:6 "Yəhya dəvə yunundan paltar geymiş" Bu onun gündəlik paltarı idi (bitmiş zaman qayıdış növ feli sifəti). Dəvə dərisi deyil idi, dəvə yunundan toxunmuş idi (müq. et. 2Pad. 1:8; Mat. 3:4). O, səhrada yaşayan bir peyğəmbər idi (müq. et. Zək. 13:4). Yəhya Mal. 3:1 və 4:5-ə əsasən gəlib Məsihin gəlişinə yol hazırlayacaq olan İlyas geyindiği kimi geyinirdi.

▣ **"çəyirtkə və çöl balı"** Bu, səhrada yaşayanların tipik yeməyi idi. Çəyirtkə levili qanununa görə təmiz və məqbul yemək idi (müq. et. Lev. 11:22). Yəhya səhrada tapdığı təbii şeyləri yeyirdi.

1:7 Bu ayə və 1:8 Yəhyanın vəzlərində xalqı Məsihin gəlişinə hazırladığını göstərir. Yəhya Allahın gələcək olan Adamının rolunu və yerini dərk edirdi (müq. et. Yəh. 3:30). Özünü o Adamın qulu sayırdı (yalnız qullar başqa adamın ayağından çarıqlarını çıxardardı). Yəhyanın özünü aşağı tutması Müjdələrin hər dördündə qeyd olunmuşdur (müq. et. Mat. 3:11; Luka 3:16; Yəh. 1:27; həmçinin Paulun vəzində [Həv. 13:25]). Müjdələrin müəlliflərinin bunu qeyd etməsi, çox güman ki, Vəftizçi Yəhyanın ardınca getdiyini iddia edən bir bidətin meydana gəlməsi ilə bağlıdır (müq. et. Həv. 18:24-19:7).

1:8 "Mən sizi su ilə vəftiz etdim" Yadda saxlayın ki, Yəhyanın vəftizi xalqı Məsihə hazırlamağa xidmət edirdi. Burada məsihçi vəftizindən söhbət getmir. Yəhya son Əhdi-Ətiq peyğəmbəri idi (müq. et. Luka 16:16), keçid dövrünün vaizi idi, ilk Müjdə vaizi deyil idi (müq. et. Luka 16:16; Həv. 19:17). O, Yeşayadan gətirdiyi sitatlar olduğu kimi, köhnə əhdlə yeni əhdi bir-birinə bağlayır.

▣ **"O sizi Müqəddəs Ruhla vəftiz edəcək"** Bu, Yəhyanın vəftizindən fərqlənir. Məsih Ruhun yeni dövrünü açacaqdır. Onun vəftizi Ruh ilə (və ya "Ruhda", "Ruh vasitəsilə") olacaqdır. Məsihçi konfessiyaları arasında bu vəftizin hansı məsihçi təcrübəsi olduğu barədə çoxlu mübahisələr gedir. Bəziləri bunu xilasdan sonra qüdrət alma təcrübəsi, bir növ ikinci xeyir-dua sayırlar. Şəxsən mən düşünürəm ki, bu vəftiz məsihçi olmaq deməkdir (müq. et. 1Kor. 12:13). İmanlının daha sonra təkrar-təkrar Ruhla dolmasını inkar etmirəm, ancaq inanıram ki, imanlıların İsanın ölümünə və dirilməsinə şərik olduqları tək bir ruhani vəftiz, başlanğıcda Məsihə vəftiz olduqları təcrübələri vardır (müq. et. Rom. 6:3-4; Ef. 4:5; Kol. 2:12). Ruhun bu başlanğıcdakı işi Yəh. 16:8-11-də təsvir olunmuşdur. Mən elə başa düşürəm ki, Müqəddəs Ruhun işləri bunlardır:

1. günahı ifşa etmək
2. Məsih haqqındakı həqiqəti açmaq
3. insanı Müjdəni qəbul etməyə yönəltmək
4. Məsihə vəftiz etmək
5. imanlının davam etdirdiyi günahı ifşa etmək
6. imanlını Məsihin surətinə dəyişdirmək

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:9-11

⁹O günlərdə İsa Qalileyanın Nazaret şəhərindən gəlib Yəhya tərəfindən İordan çayında vəftiz olundu. ¹⁰İsa sudan çıxan kimi göylərin yarıldığını və Ruhun göyərçin kimi Öz üzərinə endiyini gördü. ¹¹Göylərdən bir səda gəldi: «Sən Mənim sevimli Oğlumsan, Səndən razıyam».

1:9 "İsa Qalileyanın Nazaret şəhərindən gəlib" İsa Yəhudeyanın Bet-Lexem şəhərində doğuldu, bir neçə il Misirdə yaşadı, sonra Yusif və Məryəmin doğma şəhəri Nazaretə köçdü. Nazaret ölkənin şimalında yəhudeyalıların yaşadığı yeni kiçik bir şəhər idi. İsanın xidmətinin ilk mərhələsi Qalileya gölü sahilindəki bu şimali bölgədə keçdi və beləcə Yeş. 9:1-in peyğəmbərliyi yerinə yetdi.

▣ **"İsa... vəftiz olundu"** İsanın Qalileyada və Yəhudeyada xidmət etməsinin ilk mərhələsinin xronologiyası müxtəlif Müjdələrdə fərqlənir. Göründüyü kimi, İsa xidmətinin həm ilk mərhələsində, həm də daha sonra Yəhudeyada xidmət etmişdir, lakin Onun ilk mərhələdə Yəhudeyanı ziyarət etməsini (Yəh. 2:13-4:3) görmək üçün dörd Müjdənin xronologiyaları bir-birinə uyğunlaşdırılmalıdır.

İsanın vəftiz olmasının səbəbi həmişə imanlıların ağıllarını məşğul etmişdir, çünki Yəhyanın vəftizi tövbə edənlər üçün idi. İsa günahsız olduğuna görə bağışlanmağa ehtiyacı yox idi (müq. et. 2Kor. 5:21; İbr. 4:15; 7:26; 1Pet. 2:22; 1Yəh. 3:5).

Belə fərziyyələr vardır:

1. imanlılara nümunə vermək üçün
2. imanlıların ehtiyacına şərik olaraq üçün
3. xidmətə təyin edilməsi və hazırlanması olaraq
4. Onun xilas işinin bir rəmzi olaraq
5. Vəftizçi Yəhyanın xidmətini və təlimini təsdiq etmək üçün

6. Özünün ölümü, dəfni və dirilməsi haqqında bir peyğəmbərlik olaraq (müq. et. Rom. 6:4; Kol. 2:12). Bu hadisə, səbəbindən asılı olmayaraq, İsanın həyatında mühüm rol oynayır. Bu İsanın o andan etibarən Məsih olduğu mənasına gəlməsə də (erkən dövrün adopsionizm bidətinin təlimi; müq. et. Bart D. Erman, "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi" [Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture*], ss. 47-118), Onun üçün çox əhəmiyyətli idi.

1:10

NASB, NKJV "o andaca"
NRSV "çıxan anda"
TEV "çıxan kimi"
NJB "dərhal"

Mark Müjdəsində geniş işlənən bu söz Mark Müjdənin səciyyəvi xüsusiyyətidir. Burada *euthus* sözü "...kimi" və ya "dərhal" olaraq tərcümə olunur (müq. et. Mark 1:10,12,18,20,21,20,28,42; 2:2,8,12; 3:6; 4:5,15,16,17,29; 5:5,29,42; 6:25,27,45, 50,54; 7:35; 8:10; 9:15,20,24; 10:52; 11:3; 14:43,45; 15:1).

Bu sözün işlənməsi sayəsində Mark Müjdəsi romalıların zövqünə uyğun, sürətli süjetə malik olan hərəkətli bir əsər kimi oxunur. Bu sözün müxtəlif formaları Mark Müjdəsində 47 dəfə işlənmişdir (müq. et. Robert Bretçer və Yucen Nayda, "Mark Müjdəsinə dair tərcüməçinin sorğu kitabçası" [Robert Bratcher and Eugene Nida, *A Translator's Handbook on the Gospel of Mark*], s. 29).

▣ **"sudan çıxan"** Ehtimal ki, burada Yeş. 63:11-ə istinad edilir. Yeşaya Qırmızı dənizdən bəhs edir, yəni İsanın sudan çıxması yeni "çixış"a bənzəyir və ondan sonra İsa, İsrailin qırx il sınağa çəkildiyi kimi, qırx gün sınağa çəkilir. Ancaq bu ayədən suya salmaqla vəftizi əsaslandırmaq üçün istifadə etmək olmaz. Kontekstdə bu ifadə suyun içindən çıxmaq deyil, çaydan sahilə çıxmaq mənasını verə bilər.

▣ **"gördü"** Bunu elə anlamaq olar ki, İsanın Məsih olduğunu təsdiqləyən bu hadisələri yalnız İsa görüb. Əgər belədirsə, bu, Mark Müjdəsində tez-tez təkrarlanan məsihi sirr mövzusunə uyğun gəlir. Lakin bu hadisə digər Müjdələrdə də bənzər şəkildə qeyd olunmuşdur (müq. et. Mat. 3:13-17; Luka 3:21-22).

▣ **"göylərin yarıldığını"** Bu, Yeş. 64:1-ə istinad ola bilər. Məcəzi mənada işlənmiş "yarmaq" sözü yerin üstündəki qübbəni yararaq açmaq mənasına gəlir (müq. et. Yar. 1:6).

▣ **"Ruh... göyərçin kimi"** Bu metaforanın mümkün mənbələri:

1. Yar. 1:2-də Ruhun suların üzərində dolaşması
2. Yar. 8:6-12-də Nuhun gəmidən göndərdiyi quşlar
3. rəbbilərin göyərçindən İsrail xalqının rəmzi kimi istifadə etməsi (müq. et. Zəb. 68:13; 74:19)
4. həlimlik və sülh rəmzi (müq. et. Mat. 10:16)

Müqəddəs Kitab şərhinin tarixi-qrammatik üsuluna şəxsən mənim bu qədər bağlı olmamağımın bir səbəbi odur ki, bu üsulda mətn müəllifin ədəbi kontekstdə ifadə olunan məqsədi əsasında şərh olunur, qədim şərhçilərin çoxu isə (bəzi müasir şərhçilər də) mətni əvvəlcədən təşkil olunmuş teoloji sistemlərinə uyğunlaşdırmaq üçün ağıllı və aldadıcı manipulyasiyalara əl atırlar. Məsələn, bəzi şərhçilər yunanca "göyərçin" (*peristera*) sözünün hərflərinin saylarını hesablayır, cəmi 801 əldə edirlər, sonra bu sayın yunanca *alpha* ("alfa" = 1) və *omega* ("omeqa" = 800) sözlərinin saylarına uyğun gəldiyini deyib, göyərçinin əzəli və əbədi Məsih Ruhunu olduğunu iddia edirlər. Bu, nə qədər ağıllı görünsə də, "ekzegeza" deyil, "izogeza"dır!

▣ **"Öz üzərinə"** Bu, "içinə" mənasına gələn *eis* sözdür. Bu demək deyil ki, İsa ondan əvvəl Müqəddəs Ruha malik deyil idi; bu Onun məsihi vəzifəsi üçün Ruhun qüdrətini qəbul etdiyinə dair gözlə görünən xüsusi əlamət idi. Bu həmçinin yerinə yetmiş peyğəmbərliyə bir istinad ola bilər (müq. et. Yeş. 63:11).

Mark "içinə" (*eis*), Matta və Luka isə "üzərinə" (*eipi*) sözdən istifadə edirlər. Çünki İsanın doğulması və mələklərin görünmələri haqqında məlumat verməyən Mark öz Müjdəsində İsanın xidmətini vəftizindən təsvir etməyə başlayır. Adopsionist və qnostik bidətçi qrupları onun hekayəsinin qısalığından istifadə edərək adi

insan olan İsanın vəftiz olunarkən "Məsih Ruhunu"ndan qüvvət aldığını və beləcə ondan sonra möcüzələr yaratmağa qadir olduğunu iddia etmişlər. Ancaq əlyazmaları köçürən adamlar daha sonra bu sözünü "Ona" mənasını verən *pros* sözünə dəyişdirmişlər.

XÜSUSİ MÖVZU: "ADOPSİONİZM (erkən dövrün bidəti)" (SPECIAL TOPIC: ADOPTIONISM [early heresy])

Bu, İsanın tam Allah və tam insan olaraq Allahla əlaqəsi barədə erkən təsəvvürlərdən biri idi (müq. et. 1Yəh. 4:1-3). Bu təsəvvürə əsasən, İsa hər cəhətdən adi bir insan idi və vəftizi zamanı (müq. et. Mat. 3:17; Mark 1:11) yaxud dirilməsi zamanı (müq. et. Rom. 1:4) Allah Onu xüsusi bir şəkildə "övladlığa götürüb". İsa nümunəvi həyat sürüb və Allah Onu bir zamanda (vəftiz, dirilmə) [1] Öz "oğlu" olaraq qəbul edib (müq. et. Rom. 1:4; Fil. 2:9), yaxud [2] "ata oldu", müq. et. Zəb. 2:7, bu ayə Əhdi-Cədidə İsayə aid olaraq sitat gətirilir, İbr. 1:5; 5:5. Bu, erkən imanlılar cəmiyyətində və VIII əsrdə yayılmış bir bidət idi. Həmin bidət Allahın bəşər olması (bədənə bürünmə) əvəzinə insanın Allaha çevrilməsini təbliğ edir! İsanın əzəldən mövcud olmasını inkar edir (müq. et. Yəh. 1:1-2; 8:56-59; 16:28; 17:5; 2Kor. 8:9; Fil. 2:6-7; Kol. 1:17; İbr. 1:3; 10:5-8).

Oğul Allahın, əzəldən mövcud olan ilahi İsanın nümunəvi həyat sürdüyünə görə necə mükafatlandırıldığını və ya ucaldıldığını sözlərlə ifadə etmək çətindir. İsa Allahdırsa, necə mükafatlandırılıla bilər? İsa əzəldən ilahi izzətə malikdirsə (Yəh. 1:1-2; Fil. 2:6), ondan artıq necə şərəfləndirilə bilər? Bizim üçün bunu dərk etmək çətin olsa da, Ata İsanı Atanın iradəsini kamil surətdə yerinə yetirdiyinə görə xüsusi bir şəkildə şərəfləndirib.

XÜSUSİ MÖVZU: "QNOSTİSİZM" (yunanca "bilmək" mənasına gələn *gnosis* [qnosis] sözündən [müq. et. 1Tim. 6:20]) (SPECIAL TOPIC: GNOSTICISM [from Greek word *gnosis*, which means "knowledge," cf. I Tim. 6:20])

I. I əsr zəmini

Roma dünyası üçün I əsr, şərq və qərbi dinlərin eklektikasının dövrü idi. Yunan və Roma allahlarının adları pis çıxmışdı. İlahi varlıqlarla şəxsi münasibəti və gizli biliyi öyrədən mistik dinlər geniş yayılırdı. Dünyəvi yunan fəlsəfəsi də yaygın idi və digər dünya görüşləri ilə qarışırdı. Dinlərin eklektikası üzərində qurulmuş belə bir dünyaya məsihçi imanının müstəsnalığı gəlib (İsa, Allaha gedən yeganə yoldur; müq. et. Yəh. 14:6). Bidət, konkret zəminindən asılı olmayaraq, məsihçiliyin müstəsnaqlığının (Yəh. 14:6; 1Yəh. 5:12) geniş fikirli yunanlara və romalıya daha məntiqi və məqbul olaraq təqdim etmək yolu ilə qəbul etdirmək cəhdi idi. Ehtimal ki, qnostik düşüncə qeyri-ənənəvi yəhudi təriqətlərindən (məsələn, Ölü dəniz tumarları təriqəti) qaynaqlanır. Qnostisizmlə bağlı olan Əhdi-Cədid kitablarının bəzi yəhudi ünsürlərini bununla izah etmək olar.

II. Bu bidətin bəzi əsas təlimlərini 1 Yəhyadan öyrənə bilərik.

- A. İsa Məsihin bəşər olmasını inkar
- B. İsa Məsihin xilasda mərkəzi yerini inkar
- C. müvafiq məsihçi həyat tərzinin olmaması
- D. biliyə (çox vaxt gizli biliyə) həddən artıq çox əhəmiyyət verilməsi
- E. müstəsnaqlıq və elitizm iddiaları

III. I əsrdə yeni meydana gələn qnostisizm

- A. I əsrdə yeni meydana gələn qnostisizmin əsas təlimlərində, göründüyü kimi, ontoloji (əzəli) ruh və maddə dualizmi önə çıxır. Ruh (uca tanrı) yaxşı sayılırdı, maddə isə özlüyündə pis. Bu dioxotomiya aşağıdakı təzadlara bənzəyir:
 1. Platonizmdəki ideal və fiziki

2. səmavi və dünyəvi
3. görünməz və görünən

Habelə xilas üçün vacib olan gizli biliyə (insan ruhunun mələk sferlərindən [*eonlar*] keçərək uca tanrıya çatmasına imkan verən parollara və ya gizli kodlara) həddən artıq çox əhəmiyyət verilir.

4. böyük ehtimalla zərdüştiliyyətin təsiri
- B. Göründüyü kimi, yeni meydana gələn qnostisizmin iki şəkli I Yəhyanın zəminini təşkil etmiş ola bilər
1. Doket qnostisizmi; maddə pis olduğuna görə İsanın həqiqətən insan olduğunu inkar edir
 2. Kerinfin qnostisizmi; Məsihi yaxşı uca tanrı ilə pis maddə arasındakı çoxlu *eonlardan* və ya mələk sferlərindən biri olaraq tanıyır. Bu "Məsih Ruh", İsanın vəftizi zamanı içində məskən salıb və çarmıxa çəkilməsindən əvvəl Onu tərk edibmiş.
 3. bu iki qrupdan bəzisi asket (bədənin istədiyi şeylər pisdır), bəzisi antinomian (bədənin istədiyi şeyləri et) idi.
- C. I əsrdə inkişaf etmiş bir qnostisizm sistemi barədə yazılı bir sübut yoxdur. Yalnız II əsrin ortalarından sənədlə sübut meydana gəlir (bax: Naq Həmmadi mətnləri). "Qnostisizm" barədə daha ətraflı məlumat üçün bax:
1. *The Gnostic Religion* by Hans Jonas, published by Beacon Press (Hans Conas, "Qnostik din")
 2. *The Gnostic Gospels* by Elaine Pagels, published by Random House (İleyn Peycels, "Qnostik müjdələr")
 3. *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible* by Andrew Helmbold (Endrü Helmbold, "Naq Həmmadi qnostik mətnləri və Müqəddəs Kitab")

IV. Bu bidət indiki dövrdə

- A. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə insanların məsihçi həqiqəti ilə digər düşüncə sistemlərini birləşdirməyə çalışmaq cəhdlərində aşkara çıxır.
- B. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə insanların "sağlam təlim"ə şəxsi münasibət və imana uyğun olan həyat tərzindən artıq əhəmiyyət verməsində aşkara çıxır.
- C. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə insanların məsihçiliyi xüsusi intellektual elitaya çevirməsində aşkara çıxır.
- D. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə din adamlarının Allahın gözündə lütf tapmaq məqsədilə asket və ya antinomian davranışlarında aşkara çıxır.

1:11 "Göylərdən bir səda gəldi" Rabbilər bu səmavi sədaya *Bath Kol* ("Bat Kol", müq. et. Mark 9:7) deyirdilər; bu, Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə, peyğəmbər olmayan zamanda Allahın iradəsini müəyyən etmə üsulu idi. Rabbilik yəhudiliyinə bələd olanlar üçün bu, qüclü bir ilahi bəyan idi.

▣ **"Sən Mənim sevimli Oğlumsan"** Bu iki ad Məsihin padşah rolunu (Zəb. 2:7) və İztirab çəkən Qul rolunu birləşdirir (Yeş. 42:1). Əhdi-Ətiqdə "Oğul" deyildikdə, (1) İsrail xalqı, (2) İsrailin padşahı və ya (3) Davudun nəslindən gələcək olan məsihi Padşah nəzərdə tutula bilər. Mark 3:16-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Mark 1:11-də Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsinə diqqət yetirin: Ruh, göylərdən gələn səda və bunların hər ikisini qəbul edən Oğul.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜÇLÜK" (SPECIAL TOPIC: THE TRINITY)

Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsiindən birlikdə bəhs edildiyini qeyd edək. "Üçlük" sözünü ilk dəfə işlədən Tertullian idi. Müqəddəs Kitabda bu söz işlənməsə də, bu anlayışa Yazının hər yerində rast gəlmək olar.

A. Müjdələr

1. Mat. 3:16-17; 28:19 (və paralelləri)

2. Yəh. 14:26
- B. Həvarilərin İşləri – Həv. 2:32-33, 38-39
- C. Paul
 1. Rom. 1:4-5; 5:1,5; 8:1-4,8-10
 2. 1Kor. 2:8-10; 12:4-6
 3. 2Kor. 1:21-22; 13:14
 4. Qal. 4:4-6
 5. Ef. 1:3-14,17; 2:18; 3:14-17; 4:4-6
 6. 1Sal. 1:2-5
 7. 2Sal. 2:13
 8. Tit. 3:4-6
- D. Peter – 1Pet. 1:2
- E. Yəhuda – a. 20-21

Allahın cəminə Əhdi-Ətiqdə də işarə olunur.

- A. Allah sözünün CƏM FORMADA işlədilməsi
 1. *Elohim* adı CƏMDİR (Bax: Xüsusi mövzu: "Allahın adları"), lakin Allaha dair həmişə TƏK FORMADA OLAN FEİL ilə işlənir.
 2. Yar. 1:26-27; 3:22; 11:7-də "biz"
- B. "Rəbbin mələyi" (bax: Xüsusi mövzu: "Rəbbin mələyi") Allahın gözlə görünən nümayəndəsi idi
 1. Yar. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16
 2. Çıx. 3:2,4; 13:21; 14:19
 3. Hək. 2:1; 6:22-23; 13:3-22
 4. Zək. 3:1-2
- C. Allah və Ruh ayrılır, Yar. 1:1-2; Zəb. 104:30; Yeş. 63:9-11; Yez. 37:13-14
- D. Allah (YAHVE) və Məsih (*Adon*) ayrılır, Zəb. 45:6-7; 110:1; Zək. 2:8-11; 10:9-12
- E. Məsih və Ruh ayrılır, Zək. 12:10
- F. Yeş. 48:16; 61:1-də hər üçündən bəhs olunur

İsanın ilahiliyi və Ruhun bir şəxs olması ciddi təkallahlılığa (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq") bağlı olan erkən imanlılar üçün çətinlik törədirdi.

1. Tertullian – Oğulu Ataya tabe etmişdir
2. Origen – Oğulun və Ruhun ilahi təbiətini tabe etmişdir
3. Arius – Oğulun və Ruhun ilahiliyini inkar etmişdir
4. Monarxianizm – bir Allahın tarixdə ardıcıl olaraq əvvəl Ata, sonra Oğul və axırda Ruh olaraq zühur etdiyini öyrədən təlim

Üçlük, tarixən Müqəddəs Kitab əsasında formalaşmış əqidədir.

1. İsanın Ataya bərabər olan tam Allah olması b.e. 325-ci ildə Nikeya Kilsə Məclisi tərəfindən təsdiq olunmuşdur (müq. et. Yəh. 1:1; Fil. 2:6; Tit. 2:13)
 2. Ruhun tam şəxsiyyəti, habelə Ataya və Oğula bərabər tam ilahiliyi b.e. 381-ci ildə Konstantinopol Kilsə Məclisi tərəfindən təsdiq olunmuşdur
 3. Üçlük doktrinini Avqustin "Üçlük haqqında" (*Augustine, De Trinitate*) əsərində ətraflı izah edib
- Burada həqiqətən bir sirr vardır. Lakin Əhdi-Cədid tək ilahi varlığı (təkallahlılıq) və əzəli və əbədi olan üç Şəxsə (Ata, Oğul, Müqəddəs Ruh) zühur etməsini təsdiq edir.

▣ **"Mənim sevimli"** Bu ifadə ya (1) NRSV, NJB və Williams ingilis tərcümələrindəki kimi, Məsihin bir adıdır, ya da (2) NASB, NKJV və TEV versiyalarındakı kimi, təyini bir ifadədir. Əhdi-Ətiqin Septuaqinta adındakı yunan tərcüməsində bu ifadəni "ən sevdiyi" və hətta Yəh. 3:16-dakı kimi "yeganə" olaraq anlamaq olar.

▣ **"Səndən razıyam"** Bu ifadənin paralelləri Mat. 3:17 və 17:5-də (İsanın görünüşünün dəyişməsi) vardır. Lakin Mark 9:7 və Luka 9:35-də bu ifadə yoxdur.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:12-13

¹²Ruh dərhal İsanı səhraya çəkib-apardı. ¹³O, səhrada qırx gün qaldı və bu müddət ərzində Şeytan tərəfindən sınağa çəkildi. İsa vəhşi heyvanlar arasında idi və mələklər Ona xidmət edirdi.

1:12-13 İsanın sınağa çəkilməsinin bu hekayəsi, Mat. 4:1-11 və Luke 4:1-13-ə nisbətən çox qısadır. Bu hekayələrdə sınağın məqsədi aydındır: İsanın xilas işini tamamlamaq üçün məsihi qüvvətindən necə istifadə etdiyini göstərməkdir (müq. et. Ceymz Styuart, "İsa Məsihin həyatı və təlimi" [James Stewart, *The Life and Teaching of Jesus Christ*], ss. 39-46). Amma Markın bu qısa hekayəsi nə mənə verir? Ehtimal ki, Peter bu hadisəni İsanın şər üzərində qələbə çalması (Ruhun qüvvəti ilə), əzab həftəsinin paraleli olaraq görürdü. Ancaq bu ehtimal fərziyyədən başqa bir şey deyildir. Mətnin içində buna dair bir işarə yoxdur, yalnız bu hadisənin nə vaxt baş verdiyi bildirilir: (1) İsa Ruh qəbul edəndən və (2) Ata tərəfindən təsdiqləndən sonra, lakin ictimai xidmətinə başlamazdan əvvəl. Bu, İsanın ictimai xidmətindən əvvəl baş vermiş üç hadisələrdən biridir ([1] Yəhyanın xidməti; [2] Yəhyanın vəftizi; [3] Şeytanın sınağa çəkilməsi).

1:12 "dərhal" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"Ruh dərhal İsanı səhraya çəkib-apardı"** "Çəkib-apardı" olaraq tərcümə olunmuş söz çox güclüdür və "çıxarıb atmaq" mənasına gəlir (ekzorsizmlərdə tez-tez işlənən sözdür, müq. et. Mark 1:34,39; 3:15,22,23; 6:13; 7:26; 9:18,28,38). Oğulu sınağa çəkən şeytan idi, lakin sınağa çəkilməsini təşkil edən Müqəddəs Ruh idi (müq. et. Mat. 4:1-11; Luka 4:1-13). İsanın sınaqdan keçməsi Allahın iradəsi idi! Bu mövzuda olan iki yaxşı kitabı sizə məsləhət görmək istəyirəm: Ceymz S. Styuartın "İsa Məsihin həyatı və təlimi" (*The Life and Teaching of Jesus* by James S. Stewart) və Hemlut Tilikenin "Allahla Şeytan arasında" (*Between God and Satan* by Helmut Thielicke).

Əhdi-Ətiqdə səhra İsrailin sınaqdan keçmə zamanı və eyni zamanda yaxın ünsiyyət zamanı idi. Rəbbilər səhrada gəzib-dolaşma dövrünü YAHVE ilə İsrailin bal ayı adlandırırıblar. İlyas və Vəftizçi Yəhya səhrada böyüyüblər. Səhra, təlim öyrənmə, dərin düşünmə və fəal xidmətə hazırlanma yeri idi. Bu müddət İsanın hazırlanması üçün həyatı önəm daşıyırdı (müq. et. İbr. 5:8).

1:13 "qırx gün" Bu ifadə Müqəddəs Kitabda həm həqiqi, həm məcazi mənada işlənir, qeyri-müəyyən uzun müddəti bildirir (ayın bir dövrəsindən uzun, lakin ilin bir fəslindən qısa).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS YAZIDA RƏMZİ RƏQƏMLƏR" (SPECIAL TOPIC: SYMBOLIC NUMBERS IN SCRIPTURE)

A. Bəzi rəqəmlər həm say, həm də rəmz kimi çıxış edirdi.

1. Bir – Allah (məs., Qanun. 6:4; Ef. 4:4-6)
2. Dörd – bütün yer üzü (yəni, dörd bir tərəf, dörd külək, məs., Yeş. 11:12; Yer. 49:36; Dan. 7:2; 11:4; Zək. 2:6; Mat. 24:31; Mark 13:27; Vəhy 7:1)
3. Altı – insanın nöqsanlılığı (7-yə çatışmayan rəqəm, məs., Vəhy 13:18)
4. Yeddi – ilahi kamillik (yaradılışın yeddi günü). Vəhy Kitabında istifadə olunan rəmzi rəqəmlərə diqqət yetirin:
 - a. yeddi çıraqdan, Vəhy 1:12,20; 2:1
 - b. yeddi ulduz, Vəhy 1:16,20; 2:1
 - c. yeddi cəmiyyət, Vəhy 1:20
 - d. Allahın yeddi ruhu, Vəhy 3:1; 4:5; 5:6

- e. yeddi məşəl, Vəhy 4:5
 - f. yeddi möhür, Vəhy 5:1,5
 - g. yeddi buynuz və yeddi göz, Vəhy 5:6
 - h. yeddi mələk, Vəhy 8:2,6; 15:1,6,7,8; 16:1; 17:1
 - i. yeddi şeypur, Vəhy 8:2,6
 - j. yeddi göy gurultusu, Vəhy 10:3,4
 - k. yeddi min, Vəhy 11:13
 - l. yeddi baş, Vəhy 13:1; 17:3,7,9
 - m. yeddi bəla, Vəhy 15:1,6,8; 21:9
 - n. yeni nimçə, Vəhy 15:7; 21:9
 - o. yeddi padşah, Vəhy 17:10
5. On – tamlıq
- a. Müjdələrdə istifadə
 - (1) Mat. 20:24; 25:1,28
 - (2) Mark 10:41
 - (3) Luka 14:31; 15:8; 17:12,17; 19:13,16,17,24,25
 - b. Vəhy Kitabında istifadə
 - (1) Vəhy 2:10, on gün əziyyət
 - (2) Vəhy 12:3; 17:3,7,12,16, on buynuz
 - (3) Vəhy 13:1, on tac
 - c. Vəhy Kitabında 10-ların cəmi
 - (1) $144000 = 12 \times 12 \times 1000$, müq. et. Vəhy 7:4; 14:1,3
 - (2) $1000 = 10 \times 10 \times 10$, müq. et. Vəhy 20:2,3,6
6. On iki – insan təşkilatı
- a. Yaqubun on iki oğlu (yəni, İsrailin on iki qəbiləsi, Yar. 35:22; 49:28)
 - b. on iki sütun, Çıx. 24:4
 - c. Baş kahinin döşlüyündəki on iki daş, Çıx. 28:21; 39:14
 - d. Müqəddəs yerdəki masa üçün on iki çörək (Allahın on iki qəbiləni ərzaqla təmin etməsinin rəmzi), Lev. 24:5; Çıx. 25:30
 - e. on iki casus, Qanun. 1:23;
 - f. on iki daş götürən on iki adam, Yeşua 4:2,3,4,8,9,20
 - g. On iki həvari, Mat. 10:1
 - h. Vəhy Kitabında istifadə
 - (1) on iki min möhürlənmiş şəxs, Vəhy 7:5-8
 - (2) on iki ulduz, Vəhy 12:1
 - (3) on iki darvaza, on iki mələk, on iki qəbilə, Vəhy 21:12
 - (4) on iki təməl daşı, on iki həvarinin adları, Vəhy 21:14
 - (5) Yeni Yerusəlimin ölçüsü on iki min stadi idi, Vəhy 21:16
 - (6) on iki mirvaridən olan on iki darvaza, Vəhy 21:21
 - (7) on iki cür meyvə gətirən həyat ağacı, Vəhy 22:2
7. Qırx – zamanın rəqəmi
- a. bəzən hərfi mənada (İsrailin Misirdən çıxışı və səhrada gəzib-dolaşması, məs., Çıx. 16:35); Qanun. 2:7; 8:2
 - b. həqiqi və ya məcazi mənada ola bilər
 - (1) daşqın, Yar. 7:4,17; 8:6
 - (2) Musanın Sina dağında qaldığı müddət, Çıx. 24:18; 34:28; Qanun. 9:9,11,18,25
 - (3) Musanın həyatının hissələri:
 - (a) Misirdə qırx il
 - (b) səhrada qırx il

- (c) İsrailin rəhbəri olaraq qırx il
 (4) İsa qırx gün oruc tutmuşdur, Mat. 4:2; Mark 1:13; Luka 4:2
 c. Bu rəqəmin Müqəddəs Kitabda zaman mənasında neçə dəfə işləndiyini yoxlayın (simfoniya ilə)!
8. Yetmiş – xalq üçün yuvarlaq rəqəm
 a. İsrail, Çıx. 1:5
 b. yetmiş ağsaqqal, Çıx. 24:1,9
 c. esxatoloji, Dan. 9:2,24
 d. müjdəçi komandası, Luka 10:1,17
 e. bağışlama (70 x 7), Mat. 18:22
- B. Faydalı qaynaqlar
 1. John J. Davis, *Biblical Numerology* (Con C. Deyvis, "Müqəddəs Kitab numeroloqiyası")
 2. D. Brent Sandy, *Plowshares and Pruning Hooks* (D. Brent Senti, "Kotan və dəryaz")

▣ **"sınağa çəkildi"** Bu, "olmaq" feilinin bitməmiş zaman məlum növ forması ilə işlənən bitməmiş zamanın məchul növ perifrastik formasıdır. "Sınağa çəkmək" (*peirazō*) sözünün "məhv etmək məqsədilə yoxlamaq" mənə çaları vardır. Mat. 4-dəki (müq. et. Mark 4:3,6) birinci növ şərt cümlələrindən öyrəndiyimiz kimi, sınaq İsanın Xilaskar olaraq Allahın iradəsini yerinə yetirmək üçün Öz məsihi qüdrətindən necə istifadə etməsi ilə bağlı idi.

XÜSUSİ MÖVZU: "SINAMAQ ÜÇÜN YUNAN SÖZLƏRİ VƏ MƏNA ÇALARLIQLARI" (SPECIAL TOPIC: GREEK TERMS FOR TESTING AND THEIR CONNOTATIONS)

Yunan dilində bir kəsi bir məqsədlə sınamaq mənə çalarını ifadə edə biləcək iki söz vardır.

1. *Dokimazō, Dokimion, Dokimasia*

Bu söz, metalların həqiqiliyinin od (bax: Xüsusi mövzu: "Od") ilə yoxlanması üçün işlənən sözdür (məcazi mənada bir insana aid işlənir). Od həqiqi metalı yandıra bilmir, metala qarışmış hər şeyi isə yandırır (beləcə metalı təmizləyir). Bu fiziki proses insanın Allah və/və ya Şeytan və/və ya başqa insanlar tərəfindən sınıanmasına dair güclü bir idiom olmuşdur. Bu söz yalnız müsbət mənada, qəbul etmək üçün sınamaq mənasında işlənir (bax: Xüsusi mövzu: "Allah xalqını sınayır [Əhdi-Ətiq]").

Əhdi-Cədidə aşağıdakıları sınamaq/yoxlamaq mənasında işlənir:

- öküzləri – Luka 14:19
- özümüzü – 1Kor. 11:28
- imanımızı – Yaq. 1:3
- hətta Allahı – İbr. 3:9

Bu sınaqların nəticələri müsbət sayılırdı (müq. et. Rom. 2:18; 14:22; 16:10; 2Kor. 10:18; 13:3,7; Fil. 2:27; 1Pet. 1:7), buna görə bu söz birinin sınıanıb,

- layiq
- yaxşı
- səmimi
- dəyərlı
- hörmətli olaraq təsdiq/qəbul edilməsini bildirir.

2. *Peirazō, Peirasmus*

Bu söz çox vaxt təqsir tapmaq, rədd etmək üçün yoxlamaq mənə çalarını ifadə edir. İsanın səhrada sınağa çəkilməsi ilə bağlı olaraq işlənir.

- İsanı tələyə salmaq cəhdlərini ifadə edir (müq. et. Mat. 4:1; 16:1; 19:3; 22:18, 35; Mark 1:13; Luka 4:2; İbr. 2:18).
- Bu söz (*peirazōn*) Mat. 4:3 və 1Sal. 3:5-də Şeytanın adı olaraq işlənir ("sınağaçəkən").

c. Sözünl işlənməsi

- (1) İsanın "Allahı sınağa çəkməyin" xəbərdarlığında bu söz işlənməmişdir (müq. et. Mat. 4:7; Luka 4:12, [və ya Məsihi, müq. et. 1Kor. 10:9]).
- (2) Bundan əlavə, bir şeyi etməyə cəhd etmək və müvəffəq olmamaq mənasına gəlir (müq. et. İbr. 11:29).

Bu söz imanlıların sınaqları və əziyyətləri ilə bağlı olaraq işlənilir (müq. et. 1Kor. 7:5; 10:9, 13; Qal. 6:1; 1Sal. 3:5; İbr. 2:18; Yaq. 1:2, 13, 14; 1Pet. 4:12; 2Pet 2:9).

▣ **"Şeytan tərəfindən"** Müqəddəs Kitabda şəxs olan bir fəvqəltəbii şəx qüvvəsinin mövcud olduğu dəfələrlə təsdiq edilir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN" (SPECIAL TOPIC: SATAN)

Bu çox çətin mövzudur və çətinliyinin bir neçə səbəbi vardır.

1. Əhdi-Ətiqdə Şeytan "xeyrin qədim düşməni" kimi təsvir olunmur, lakin YAHVE-nin xidmətçisi kimi təsvir olunur (bax: A.B. Devidson, "Əhdi-Ətiq teologiyası" [A. B. Davidson, *OT Theology*], ss. 300-306); o, insanlara fərqli seçim təklif edir və həmçinin insanları haqsızlıqda ittiham edir. Əhdi-Ətiqdə yalnız bir Allah (Bax: Xüsusi mövzu: Təkallahlılıq), bir qüdrət, bir səbəb vardır – YAHVE (müq. et. Yeş. 45:7; Amos 3:6).
2. Allahın qədim düşməni anlayışı, Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə Persiyanın dualistik dinlərinin (zərdüştilik) təsiri ilə qeyri-kanonik ədəbiyyatda meydana gəlmişdir. Bu da öz növbəsində rəbbinik yəhudiliyinə və yessey cəmiyyətinə (Ölü dəniz tumarları) böyük təsir göstərmişdir.
3. Əhdi-Ətiqdəki bu mövzular Əhdi-Cədidə olduqca qəti, amma seçici kateqoriyalarda inkişaf etdirilir.

Müqəddəs Kitab teologiyası nöqtəyi-nəzərindən şəx problemini tədqiq etdikdə (hər kitab, müəllif və ya janrın ayrıca tədqiqi), şəxə dair xeyli fərqli təsəvvürlər aşkara çıxır.

Lakin şəx problemini tədqiq edərkən buna Müqəddəs Kitabdan kənarında olan dünya və ya şəxq dinləri nöqtəyi-nəzərindən yanaşdıqda, Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsində Persiya dualizminin və Yunan-Roma spiritizminin daha öncə keçdiyi yolun izlərini görmək mümkündür.

Müqəddəs Yazının səlahiyyətinə inanan adam (mən də beləyəm!) Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsini tədrici vəhy olaraq görəcəkdir. Məsihçilər yəhudi folklorunun və ya qərb ədəbiyyatının (Dante, Milton) bu anlayışa daha çox təsir etməsinə yol verməmək üçün ehtiyatlı olmalıdırlar. Vəhyin bu sahəsi, sözsüz, aydın deyildir və sirr olaraq qalır. Allah şəx, onun meydana gəlməsi (bax: Xüsusi mövzu: "Lüsifer"), inkişaf etməsi və məqsədi haqqında hər şeyi bildirməmişdir, lakin şəxin məğlub olacağını bildirmişdir!

Əhdi-Ətiqdə "şeytan" və ya "ittihamçı" (BDB 966, KB 1317) sözü üç fərqli qrupa aid ola bilər.

1. ittihamçı insanlar (müq. et. 1Şam. 29:4; 2Şam. 19:22; 1Pad. 11:14,23,25; Zəb. 109:6)
2. ittihamçı mələklər (müq. et. Say. 22:22-23; Əyy. 1-2; Zək. 3:1)
3. ittihamçı cinlər (müq. et. 1Saln. 21:1; 1Pad. 22:21; Zək. 13:2)

Yalnız daha sonra, əhdlərəarası dövrdə Yar. 3-dəki ilan Şeytan olaraq başa düşülmüşdür (bax: Hikmət Kitabı 2.23-24; 2 Xanok 31:3) və ondan daha sonra bu anlayış rəbbilərin rəyi olmuşdur (müq. et. *Sot* 9b və *Sanh.* 29a). Yar. 6-dakı "Allah oğulları" 1 Xanok 54:6-da mələklər olmuşlar. Mən heç demək istəmirəm ki, bunlar etiqađi baxımdan dəqiqdir, ancaq etiqađların necə inkişaf etdiyini göstərmək istəyirəm. Əhdi-Ətiqdəki bu işlər Əhdi-Cədidə şeytani mələklərə, şəxsi formada mövcud olan şəxə aid edilir (müq. et. 2Kor. 11:3; Vəhy 12:9).

Şəxsləmiş şəxin meydana gəlməsini Əhdi-Ətiqə görə müəyyən etmək çətinidir və ya qeyri-mümkündür (baxışınızdan asılı olaraq). Bunun bir səbəbi, İsrailin güclü təkallahlılığıdır (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq"; bax həmçinin: 1Pad. 22:20-22; Vaiz 7:14; Yeş. 45:7; Amos 3:6). YAHVE hər şeyin səbəbi

(müq. et. Yeş. 45:7; Amos 3:6) olaraq göstərilirdi və beləcə Onun misilsizliyi və üstünlüyü təsdiqlənirdi (müq. et. Yeş. 43:11; 44:6,8,24; 45:5-6,14,18,21,22).

Mümkün məlumat mənbələri (1) Əyy. 1-2, Şeytan burada "Allah oğulları"ndan (yəni mələklərdən) biridir; və ya (2) Yeş. 14 və Yez. 28, Yaxın Şərqi məğrur padşahları (Babil və Sur padşahları) böyük ehtimalla Şeytanın qürurunu göstərməyə xidmət edirlər (müq. et. 1Tim. 3:6). Bu yanaşmaya qarşı qarışıq hisslər keçirirəm. Yezekel Eden bağı metaforalarından istifadə etdikdə yalnız Sur padşahını Şeytan olaraq təsvir etmir (müq. et. Yez. 28:12-16), lakin həmçinin Misir padşahını xeyirlə şəri bilmə ağacı olaraq təsvir edir (Yez. 31). Lakin Yeş. 14-cü fəsildə, xüsusilə 12-14-cü ayələrdə, görüldüyü kimi, qürur vasitəsilə mələklərin üsyanı təsvir olunur. Allah Şeytanın xüsusi təbiətini və meydana gəlməsini bizə bildirmək istəyibsə, bunu belə dolaylı yolla, belə mətnlərdə etməsi qəribədir. Sistemik teologiyada çox vaxt müxtəlif əhdlərdən, müəlliflərdən, kitablardan və janrlardan aydın olmayan kiçik mətnlər ilahi bir pəzl hissələri kimi birləşdirilir. Bununla çox ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Mən Alfred Ederşeym (Alfred Edersheim) ilə razılaşıram ("İsa Məsihin həyatı və dövrü" [*The Life and Times of Jesus the Messiah*], Cild 2, Əlavə XIII [ss. 748-763] və Əlavə XVI [ss. 770-776]) ki, Persiyanın dualizmi və cinlər haqqındakı təsəvvürləri rəbbilik yəhudiliyinə böyük təsir göstərmişdir. Rəbbilər bu mövzuda həqiqəti öyrənmək üçün yaxşı mənbə deyildirlər. İsa bu mövzuda sinaqoqdan çox fərqli təlim öyrədir. Məncə, YAHVE-nin qədim mələk düşməni anlayışı İran dualizminin iki ali tanrısı olan *Əhrimən* və *Hörmüz*-dən qaynaqlanır; rəbbilər bu anlayışı YAHVE və Şeytan olmaqla Müqəddəs Kitab dualizminə döndərmişlər.

Sözsüz, Əhdi-Cədidə şərri şəxs olması haqqında təcridi vəhy vardır, lakin bu təlim rəbbilərin kimi müfəssəl deyildir. "Göydəki müharibə" bu fərqə dair yaxşı bir misaldır. Şeytanın göydən düşməsi məntiqli zərurətdir, lakin buna dair konkret məlumat verilməyib (bax: Xüsusi mövzu: "Şeytanın və mələklərinin göydən düşməsi"). Verilən məlumatlar belə, apokaliptik janrda "üstüörtülü" şəkildə verilir (müq. et. Vəhy 12:4,7,12-13). Şeytan İsa tərəfindən məğlub edilib yerə sürgün edilməyinə baxmayaraq, hələ YAHVE-nin xidmətçisi kimi fəaliyyət göstərir (müq. et. Mat. 4:1; Luka 22:31-32; 1Kor. 5:5; 1Tim. 1:20). Bu mövzuda marağımızı saxlamalıyıq. İnsanı sınağa çəkən şəxsi şər qüvvəsi vardır, bununla belə, Allah birdir və biz öz seçimlərimizə görə məsuliyyət daşıyıq. Həm xilas olmazdan əvvəl, həm də xilas olandan sonra həyatımızda ruhani mübarizə gedir. Qələbə yalnız Üçlükdə vahid olan Allahda və Onun vasitəsilə mümkündür. Şər məğlub edilmişdir və yox ediləcəkdir (müq. et. Vəhy 20:10)!

▣ **"vəhşi heyvanlar"** Burada böyük ehtimalla sadəcə olaraq adamsız yerdən söhbət gedir. Lakin Əhdi-Ətiqədə vəhşi heyvanlar cinlərin metaforaları yaxud adları olaraq xidmət edə bildiyinə görə (müq. et. NEB), bu həmçinin cinlərin fəal olduğu bir yerin təsviri ola bilər (müq. et. Zəb. 22:12-13,16,21; Yeş. 13:21-22; 34:11-15).

Bu vəhşi heyvanlar həmçinin yeni "çıxış"a, insanla heyvanlar arasındakı münasibətlərin bərpa olunacağı yeni dövrə işarə edə bilər (müq. et. Yeş. 11:6-9; 65:25; Huşə 2:18). Müqəddəs Kitabda yeni dövr çox vaxt Eden bağının bərpa edilməsi kimi təsvir olunur (müq. et. Yar. 2; Vəhy 21-22). İnsanın qurban ölümü vasitəsilə insanlardakı ilahi surət (müq. et. Yar. 1:26-27) bərpa olunur. İnsanın günaha batmasından (müq. et. Yar. 3) əvvəl malik olduğu kamil ünsiyyət yenə mümkündür.

▣ **"mələklər Ona xidmət edirdi"** Bu, (1) keçmiş zamanda davam edən hərəkəti və ya (2) keçmişdəki bir hərəkətin başlanğıcını bildiren bitməmiş zamandır. Mələklər (1) İlyasa da səhrada eyni şəkildə xidmət ediblər (onu yeməklə təmin ediblər, müq. et. 1Pad. 18:7-8); bu, İnsanın yeni peyğəmbər olduğuna işarə edə bilər (müq. et. Qanun. 18:18-22); və (2) İsrailə səhrada xidmət ediblər, İsaya xidmət etdikləri kimi. Bəlkə də İsa öz vəftizi və sınağa çəkilməsi ilə yeni Musa olaraq göstərilir (müq. et. 1Kor. 10:1-13).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:14-15

¹⁴Yəhya həbs olunandan sonra İsa Qalileyaya gəlib Allahın Müjdəsini vəz edirdi: ¹⁵«Vaxt yetişib, Allahın Padşahlığı yaxınlaşıb. Tövbə edin və Müjdəyə inanın».

1:14-15 Bu iki ayə yekun bəyanatdır. Mark bu üsuldən tez-tez istifadə edir (müq. et. Mark 1:14-15,21-22,39; 2:13; 3:7b-9; 6:7,12-13).

Bu bəyanatlar bir sıra teoloji həqiqətləri açıqlayır:

1. İsa populyar idi və çoxları Onun vəzlərinə/təliminə qulaq asmaq üçün gəlirdi
2. İsa qüdrətli idi, cinləri qovur, insanlara şəfa verirdi
3. İsa Öz qüdrətini şagirdlərinə verirdi (On iki şagirdin və Yetmiş şagirdin müjdəçi səfərləri)
4. İsanın vəz etməsinin məqsədi tövbə və iman idi

1:14 "Yəhya həbs olunandan" Yəhyayı Hirod Antipa həbs etmişdir (*paradidōmi*, bu söz Mark Müjdəsində iyirmi dəfə işlənir və "hakimiyyətə təslim edildi" mənasına gəlir), çünki o Hirodu öz qardaşının keçmiş arvadı ilə evləndiyinə görə açıq şəkildə mühakimə etməkdən əl çəkmirdi (müq. et. Mark 6:16-17).

XÜSUSİ MÖVZU: "BÖYÜK HIRODUN AİLƏSİ" (SPECIAL TOPIC: THE FAMILY OF HEROD THE GREAT)

A. Böyük Hirod

1. Yəhudəya padşahı (e.ə. 37-4-cü illər), idumeyalı (Edomlu), siyasi oyun və Mark Antoniyin dəstəyi ilə e.ə. 40-cı ildə Roma senatı tərəfindən Fələstinin (Kənan) böyük hissəsi üzərində hökmdar olaraq təyin edilməyə müvəffəq olmuşdur.
2. Mat. 2:1-19-da və Luka 1:5-də adı çəkilmişdir
3. Oğulları
 - a. Hirod Filip (Şimon qızı Mariammedən)
Hirodyanın əri (e.ə. 4 – b.e. 34-cü illər)
Mat. 14:3 və Mark 6:17-də adı çəkilmişdir
 - b. Hirod I Filip (Kleopatradan)
Qalileya gölünün şimalındakı və qərbindəki bölgələrin tetrarxı (e.ə. 4 – b.e. 34-cü illər)
Luka 3:1-də adı çəkilmişdir
 - c. Hirod Antipa
 - (1) Qalileya və Pereyanın tetrarxı (e.ə. 4 – b.e. 39-cu illər)
 - (2) Mat. 14:1-12; Mark 6:14,29; Luka 3:1,19; 9:7-9; 13:31; 23:6-12,15; Həv. 4:27; 13:1-də adı çəkilmişdir
 - d. Arxelay, Hirod Etnarx
 - (1) Yəhudəya, Samariya və İdumeya hökmdarı (e.ə. 4 – b.e. 6-cı illər)
 - (2) Mat. 2:22-də adı çəkilmişdir
 - e. Aristobul (Mariammedən)
 - (1) Hirod I Aqrippanın atası olaraq adı çəkilmişdir; o,
 - (a) Yəhudəya padşahı idi (b.e. 37-44-cü illər)
 - (b) Həv. 12:1-24; 23:35-də adı çəkilmişdir
 - (i) Hirod II Aqrippa onun oğlu idi
– Şimali ərazinin tetrarxı idi (b.e. 50-70-ci illər)
 - (ii) qızı Berniki idi
– qardaşının arvadı
– Həv. 25:13-26:32-də adı çəkilmişdir
 - (iii) onun qızı Drusilla idi
– Feliksin arvadı
– Həv. 24:24-də adı çəkilmişdir

B. Müqəddəs Kitabda Hirodlar haqqında deyilənlər

1. Mat. 14:1 və s.; Luka 3:1; 9:7; 13:31 və 23:7-də bəhs olunan Tetrarx Hirod Böyük Hirodun oğlu idi. Böyük Hirodun vəfatından sonra padşahlığı oğulları arasında bölüşdürülmüşdür. Tetrarx "dördü bir hissənin başçısı" deməkdir. Bu Hirod, "Hirod Antipa" olaraq tanınırdı; Antipa, "Antipater" in qısa formasıdır. O, Qalileya və Pereyada hökmranlıq edirdi. Bu deməkdir ki, İsanın xidmətinin böyük hissəsi ikinci nəsil idumeyalı hökmdarın ərazisində keçmişdir.
2. Hirodiya Hirod Antipanın qardaşı Aristobulun qızı idi. O əvvəlcə Hirod Antipanın ögey qardaşı Filipin arvadı olmuşdu. Bu Filip, Qalileyanın şimalındakı ərazidə hökmranlıq edən Tetrarx Filip deyil idi, Romada yaşayan o biri qardaşı Filip idi. Hirodiyanın Filipdən bir qızı var idi. Hirod Antipa Romanı ziyarət edəndə, siyasətdə yüksəlməyə çalışan Hirodiya tərəfindən yoldan çıxarılmışdır. Belə ki, Hirod Antipa Nabateya şahzadəsi olan arvadını boşayıb, Filipi boşayan Hirodiya ilə evlənmişdir. O həmçinin Hirod I Aqrippanın bacısı idi (müq. et. Həv. 12).
3. Hirodiyanın qızının adını, Şalomit, İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi" ndən (Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews* 8:5:4) öyrənirik. O vaxt on iki-on yeddi yaşlarında olan Şalomitin anası tərəfindən idarə olunduğu aşkardır. Sonra o, Tetrarx Filipə erə getmiş, amma tezliklə dul qalmışdır.
4. Vəftizçi Yəhyanın başı kəsiləndən təqribən on il sonra Hirod Antipa arvadı Hirodiyanın təhriki ilə padşah titulu əldə etmək ümidi ilə Romaya getmişdir, çünki Hirodiyanın qardaşı I Aqrippa o titulu almışdı. Lakin I Aqrippa Romaya göndərdiyi məktubda Antipanı Bərəkətli Hilaldan (İkiçaylararası) olan mənfur düşmənləri parflarla əlbir olmaqda ittiham etmişdir. Göründüyü kimi, imperator, I Aqrippaya inanmışdır, çünki Hirod Antipa arvadı Hirodiya ilə birlikdə İspaniyaya sürgün edilmişdir.
5. Əhdi-Cədidə bəhs olunan bu müxtəlif Hirodları belə yadda saxlamaq olar: Böyük Hirod Bet-Lexemdə körpələri qətl etmişdir; Hirod Antipa Vəftizçi Yəhyanı öldürmüşdür; Hirod I Aqrippa Həvari Yaqubu öldürmüşdür; Hirod II Aqrippa Həvarilərin İşlərində qeyd olunan Paulun vəzini eşitmişdir.

Böyük Hirodun ailəsi haqqında daha çox məlumat üçün bax: İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" (Flavius Josephus, *Antiquities of the Jews*).

▣ **"İsa Qalileyaya gəlib"** Müjdədə İsanın xidməti belə coğrafi ardıcılıqla təsvir olunur: Qalileya, Yəhudeya, yenə Qalileya və yenə Yəhudeya. Yəhya həbs olunandan sonra İsa Fələstinin cənubundan ayrıldı (müq. et. Mat. 4:12; Luka 4:14-15; Yəh. 1:43). Başqa millətlərin əksəriyyət təşkil etdiyi şimali Fələstində xidmət etməsi ilə İsa Yeş. 9-dakı peyğəmbərliyi yerinə yetirdi. Məbəddən çox uzaq olan və Mesopotamiya qüvvələrinin (Aşşur və Yeni Babilistan) ən birinci zəbt edib əhalisini sürgün etdiyi bu bölgədə ruhani cəhətdən əhəmiyyətli bir hərəkətin başladığını heç kim gözləməmişdi (müq. et. Yəh. 1:46).

▣ **"Allahın Müjdəsini vəz edirdi"** Burada "Müjdə" sözünün mənasını aydınlaşdırmaq lazımdır. İsanın təlimi əvvəllər Yəhyanınkına bənzəyirdi. İsanın Müjdəsi tam mənası ilə yalnız Onun həyatı və ölümündən, dəfn olunmasından, dirilməsindən və göyə qaldırılmasından sonra meydana gəldi. 15-ci ayədə "Müjdə" deyildikdə İsanın o ilk vaxtlardakı vəzləri nəzərdə tutulur. Nazaretli İsa, Yəhyanın vəz etdiklərini Özündə təcəssüm etdirmişdir (müq. et. Yəh. 14:6).

1:15 "Vaxt yetişib" Bu fraza adətən bir sitatın gətirilməsini bildirən və Mark Müjdəsində tez-tez işlənən *hoti* sözündən başlayır. Bu həmin frazanın Peterin xatirələrindən qaynaqlandığını göstərir. Burada işlədilən bitmiş zaman məchul növ xəbər forması bu sözlərin Məsihə dair bir peyğəmbərlik olduğuna işarə edir (müq. et. Ef. 1:10; Qal. 4:4; 1Tim. 2:6; Tit. 1:3). Məchul növ Allahın zamanı və tarixi idarə etməsini əks etdirir.

▣ **"Allahın Padşahlığı"** Allahın hökmranlığı nəzərdə tutulur. Bu həm indi olan, həm də gələcəkdə tamamlanacaq olan gerçəklikdir. Matta Müjdəsində adətən "Səməvi Padşahlıq" ifadəsi işlənir. Bu iki ifadə sinonimdir (Mat. 13:11-i Mark 4:11 və Luka 8:10 ilə müqayisə edin). İsanın doğulmasıyla bizə yaxınlaşan,

İsanın həyatında və təlimlərində təsvir olunub təcəssüm edən bu Padşahlıq Onun ikinci gəlişində tamamlanacaq. İsa bu Padşahlıq barəsində vəz etdi, məsəllər söylədi. Bu, Onun təliminin əsas mövzusu idi.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN PADŞAHLIĞI" (SPECIAL TOPIC: THE KINGDOM OF GOD)

Əhdi-Ətiqədə YAHVE İsrailin Padşahı olaraq qəbul olunurdu (müq. et. 1Şam. 8:7; Zəb. 10:16; 24:7-9; 29:10; 44:4; 89:18; 95:3; Yeş. 43:15; 44:6); Məsih də ideal padşah kimi göstərilirdi (müq. et. Zəb. 2:6; Yeş. 9:6-7; 11:1-5). İsanın Bet-Lexemdə doğulması (e.ə. 6-4-cü illər) ilə Allahın Padşahlığı yeni qüvvətlə, xilasla bəşəriyyətin tarixinə daxil olmuşdur ("yeni əhd", müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:27-36).

1. Vəftizçi Yəhya Padşahlığın yaxınlaşdığını elan edirdi (müq. et. Mat. 3:2; Mark 1:15).
2. İsa açıqca öyrətmişdir ki, Padşahlıq Onun şəxsində və təlimlərində mövcuddur (müq. et. Mat. 4:17,23; 10:7; 12:28; Luka 10:9,11; 11:20; 17:21; 21:31-32). Lakin Padşahlıq həmçinin gələcəkdədir (müq. et. Mat. 16:28; 24:14; 26:29; Mark 9:1; Luka 21:31; 22:16,18).

Markın və Lukanın Sinoptik paralellərində "Allahın Padşahlığı" ifadəsini görürük. İsanın təlim öyrədərkən tez-tez toxunduğu bu mövzu Allahın hal-hazırda insanların ürəklərində hökmranlıq etməyindən və bu hökmranlığın bir gün bütün yer üzündə tamamlanacağından ibarət idi. Bu həqiqət, İsanın Mat. 6:10-da öyrətdiyi duada da əksini tapmışdır. Matta yəhudilər üçün yazdığına görə Allahın adı çəkilməyən ifadəyə (Səmavi Padşahlıq) üstünlük verirdi, başqa millətlərə yazan Mark və Luka isə Allahın adı ilə qurulan konstruksiyadan istifadə etmişlər.

Sinoptik Müjdələrdə bu çox mühüm bir ifadədir. İsanın ilk və son vəzləri və məsəllərinin əksəriyyəti bu mövzu ilə əlaqədardır. Allahın insan ürəklərində indidən hökmranlıq etməsini bildirir! Yəhyanın bu ifadəni yalnız iki dəfə işlətməsi (və İsanın məsəllərində heç işlətməməsi) təəccüblüdür. Yəhyanın Müjdəsində ən önəmli metafora "əbədi həyat"dır.

Bu frazadakı gərginlik Məsihin iki gəlişi ilə əlaqədardır. Əhdi-Ətiqin diqqət mərkəzində Allahın Məsihinin yalnız bir gəlişi – hərbi qüvvətlə hökm etmək üçün izzətlə gəlməsi durur; Əhdi-Cədidə isə İsanın birinci gəlişində Yeşaya 53-ün İztirab çəkən Qulu və Zək. 9:9-un itaətkar padşahı olaraq gəldiyi göstərilir. Şər dövrü və yeni salehlik dövrü olmaq üzrə iki yəhudi dövrü üst-üstə düşür (bax: Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr"). Hal-hazırda İsa imanlıların ürəklərində hökmranlıq edir, lakin bir gün O bütün yaradılış üzərində hökmranlıq edəcəkdir. İsa Əhdi-Ətiqədə əvvəlcədən bildirildiyi kimi gələcəkdir (müq. et. Vəhy 19)! İmanlılar Allahın Padşahlığının "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" gerçəkliyində yaşayırlar (Bax: Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Gordon Fee and Douglas Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 131-134).

NASB, NKJV "yaxındadır"
NRSV "yaxınlaşıb"
TEV "yaxındır"
NJB "lap yaxındadır"

Burada işlənən bitmiş zaman məlum növ xəbər forması Padşahlığın həm keçmişdə (müq. et. Mark 1:1-3), həm də indi (müq. et. Mat. 12:28; Luka 11:20; 17:21) gerçək olduğunu bildirir. "Vaxt yetişib" ifadəsi bu fraza ilə paraleldir və Allahın peyğəmbərlik sözünün indi həqiqətən tarixi hadisəyə döndüyünü vurğulayır. İsanın doğulmasıyla başlayan "yeni salehlik dövrü" yalnız əzab həftəsindəki hadisələrdən sonra tam bilinib və Əllinci Gün bayramından sonra tam qüvvətlə zühur edib.

Padşahlıq həqiqətən gəlmişdir, bununla belə, Əhdi-Cədidin bəzi yerlərində onun hələ gələcəkdə tam zühur edəcəyi bildirilir (müq. et. Mark 9:1; 14:25; Mat. 26:29; Luka 22:18; Həv. 1:11; 1Sal. 4:13-18). İndi Məsih olan münasibətimiz esxatoloji ümidimizi müəyyən edir (müq. et. Mark 8:38).

▣ **"Tövbə edin"** Bax: Mark 1:4-dəki Xüsusi mövzu: "Tövbə"

▣ **"və Müjdəyə inanın"** Mat. 4:17-dəki və Luka 4:14-15-dəki paralellərində eyni xülasə verilmir.

XÜSUSİ MÖVZU: "İMAN, İMAN ETMƏK VƏ YA İNAM" (SPECIAL TOPIC: FAITH, BELIEVE, OR TRUST)

A. Bu söz, Müqəddəs Kitabda son dərəcə mühüm bir termdir (müq. et. İbr. 11:1,6). İsanın ilk vaxtlardakı vəzlərinin mövzudur (müq. et. Mark 1:15). Yeni əhddə ən azından iki şey tələb olunur: tövbə və iman (Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21).

B. Etimologiyası

1. Əhdi-Ətiqdə vəfa, sədaqət və ya etibarlılıq mənasını verən "iman" sözü bizim xasiyyətimizi deyil, Allahın xasiyyətini bildirirdi.
2. Bu söz, əvvəllər "əmin və ya sabit olmaq" mənasına gələn ibrani terminindən (*emun, emunah*, BDB 53, Həb. 2:4) qaynaqlanırdı. Xilas gətirən iman
 - a. qəbul ediləcək olan şəxsdir (yəni şəxsi inam, iman, müq. et. E. 1. aşağıda)
 - b. o şəxs haqqındakı həqiqətlərə inanmaqdır (yəni Müqəddəs Yazıya, müq. et. E. 5. aşağıda)
 - c. o şəxsin həyatına bənzər yaşamaqdır (Məsihə bənzəmək)

C. Əhdi-Ətiqdə işlənməsi

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, İbrahim gələcək Məsihə deyil, öz övladı və nəslə olacağına dair Allahın vədinə iman edirdi (müq. et. Yar. 12:2; 15:2-5; 17:4-8; 18:14; Rom. 4:1-5). İbrahim bu vədə cavabən Allaha və Allahın sözünə güvənirdi (bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət"). Bu vədə barəsində hələ də şübhələri və narahatlıqları var idi və əslində vədin həyata keçməsi üçün on üç il gözləməli idilər. Lakin onun imanı, kamil olmasa da, Allaha məqbul olub. Allah, Özünə və vədlərinə imanla cavab verən nöqsanlı insanlarla birgə işləməyə hazırdır, imanları xardal toxumu boyda (müq. et. Mat. 17:20) və ya qarışıq (müq. et. Mark 9:22-24) olsa belə.

D. Əhdi-Cədidə işlənməsi

"İman" sözünün yunancası (*pisteuō* FEİLİ və ya *pistis* İSMİ) ingilis dilinə "believe" (iman etmək), "trust" (etibar etmək, güvənmək) və "faith" (iman, inam, dini etiqad) olaraq tərcümə olunur. Məsələn, "iman" İSMİ Yəhyanın Müjdəsində işlənməyib, lakin "iman etmək" FEİLİ dəfələrlə işlənilib. Yəh. 2:23-25-də çox adamın Nazaretlı İsayə Məsih kimi səmimi olaraq inanıb-inanmaması aydın deyildir. "İman etmək" feilinin belə qeyri-ciddi mənada işlənməsinin digər misallarını Yəh. 8:31-59-da və Həv. 8:13, 18-24-də tapmaq olar. Müqəddəs Kitab əsaslanan həqiqi iman ilkin cavabla kifayətlənmir, şagirdliklə davam etməlidir (müq. et. Mat. 13:20-22,31-32; 28:19-20).

E. Sözləri ilə işlənməsi

1. *eis* "içinə" deməkdir. Bu sözü ilə qurulan ifadələrdə imanlıların İsayə inam bağlamaları və ya iman etmələri vurğulanır
 - a. Onun adına ("adı içinə", Yəh. 1:12; 2:23; 3:18; 1Yəh. 5:13)
 - b. Ona ("Onun içinə", Yəh. 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45,48; 12:37,42; Mat. 18:6; Həv. 10:43; Fil. 1:29; 1Pet. 1:8)
 - c. Mənə ("Mənim içimə", Yəh. 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
 - d. Oğula ("Oğulun içinə", Yəh. 3:36; 9:35; 1Yəh. 5:10)
 - e. İsayə ("İsanın içinə", Yəh. 12:11; Həv. 19:4; Qal. 2:16)
 - f. Nura ("Nurun içinə", Yəh. 12:36)
 - g. Allaha ("Allahın içinə", Yəh. 14:1)
2. *ev* "içində" deməkdir, məs., Yəh. 3:15; Mark 1:15; Həv. 5:14
3. *epi* "içində" və ya "üstündə" deməkdir, məs., Mat. 27:42; Həv. 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Rom. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1Tim. 1:16; 1Pet. 2:6

4. SÖZÖNÜ işlənmədən YÖNLÜK HALIN işlənməsi, məs., Yəh. 4:50; Qal. 3:6; Həv. 18:8; 27:25; 1Yəh. 3:23; 5:10
5. *hoti*, "ki": "inanmaq ki", nəyə inanıldığını bildirir
 - a. İsa Allahın Müqəddəsidir (Yəh. 6:69)
 - b. İsa "Mənəm"dir (Yəh. 8:24)
 - c. İsa Atadadır, Ata da İsadadır (Yəh. 10:38)
 - d. İsa Məsihdür (Yəh. 11:27; 20:31).
 - e. İsa Allahın Oğludur (Yəh. 11:27; 20:31)
 - f. İsa Ata tərəfindən göndərilmişdi (Yəh. 11:42; 17:8,21)
 - g. İsanın Ata ilə birdir (Yəh. 14:10-11)
 - h. İsa Atadan gəlmişdir (Yəh. 16:27,30)
 - i. İsa Özünü Allahın əhd adı – "Mənəm" olaraq adlandırmışdır (Yəh. 8:24; 13:19)
 - j. Biz Onunla yaşayacağıq (Rom. 6:8)
 - k. İsa ölüb dilirmişdir (1Sal. 4:14)

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:16-20

¹⁶İsa Qalileya gölünün sahilindən keçərkən suya tor atan Şimonu və qardaşı Andreyi gördü. Bu adamlar balıqçı idi. ¹⁷İsa onlara dedi: «Ardımca gəlin, Mən sizi elə balıqçı edəcəyəm ki, insan tutacaqsınız». ¹⁸Onlar dərhal torları kənara atıb Onun ardınca getdilər. ¹⁹İsa bir az irəli gedib Zavday oğlu Yaqubu və qardaşı Yəhyanı gördü. Onlar qayıqda torlarını düzəldirdilər. ²⁰İsa dərhal onları çağırdı. Onlar da qayıqda olan ataları Zavdayı və muzzdlu işçiləri qayub Onun ardınca getdilər.

1:16 "Qalileya gölü" Bu gölün Müqəddəs Kitabda bir neçə adı vardır.

1. Kinneret gölü (müq. et. Say. 34:11; Yeşua 12:3; 13:27)
2. Ginesar gölü (müq. et. Luka 5:1)
3. Tiberiya gölü (müq. et. Yəh. 6:1; 21:1)
4. Qalileya gölü (ən tez-tez işlənen, müq. et. Mark 1:16; 7:31; Mat. 4:18; 15:29; Yəh. 6:1)

▣ **"suya tor atan Şimonu və qardaşı Andreyi"** Fikir verin, Mark Müjdəsində Peterin adı birinci çəkilir, Yəhya Müjdəsində (1:35-42) isə Andreyin adı birinci çəkilir. Qalileya gölü bütün Fələstini balıqla təmin edirdi. Burada 3-5 metr uzunluqda kiçik torlardan bəhs olunur. Balıq yəhudilərin əsas yeməyi idi.

1:17 "Ardımca gəlin" Yunan mətnində zərf işlənilir, ancaq bu zərf aorist əmr şəkli olaraq çıxış edir. İsanın bu balıqçılarla görüşü ilk görüş deyil idi (müq. et. Yəh. 1:35 və s.). Burada onlar bir rəbbinin davamçıları olmağa rəsmi şəkildə dəvət olunurlar (müq. et. Mark 1:17 və 20).

▣ **"Mən sizi elə balıqçı edəcəyəm ki, insan tutacaqsınız"** Hərfi tərcümədə "insan tutan balıqçı"; bu, onların missiyaları üzərində bir kəlmə oyunudur. Əhdi-Ətiqdə balıq tutmaq mühakiməni bildiren məcaz idi (müq. et. Yer. 16:16. Yez. 29:4-5; 38:4; Amos 4:2; Hab.1:14-17); lakin burada o, xilası bildirir.

1:18 Bu, Mat. 4:18-22-də təkrar olunur, lakin Luka 5:1-11-də bir az başqa cür nəql olunur.

1:19-20 "qayıq" Böyük balıqçı qayığı. Zavdayın oğulları Yaqub və Yəhya orta təbəqədən imkanlı balıqçılar idi (onların muzzdlu işçiləri var idi). Çox güman ki, Yəhya Yerusəlimdəki kahin ailələri ilə müntəzəm balıq satışı haqqında müqavilələr başlamışdı (onlar Yəhyanı tanıyırdılar, müq. et. Yəh. 18:15-16).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:21-28

²¹Onlar Kefernə gəldilər. Şənbə günü İsa sinaqoqa girib təlim öyrətməyə başladı. ²²Onun təliminə təəccüblənirdilər, çünki onlara ilahiyatçılar kimi deyil, səlahiyyət sahibi kimi təlim öyrədirdi. ²³Həmin

vaxt onların sinaqoqunda natəmiz ruha tutulmuş bir nəfər var idi. O çıxırdı: ²⁴«Ey Nazaretli İsa, bizdən nə istəyirsən? Bizi məhv etməyəmi gəlmisən? Mən bilirəm, Sən Kimsən: Allahın Müqəddəsisən!» ²⁵Amma İsa ona qadağan edib dedi: «Sus və bu adamdan çıx!» ²⁶Natəmiz ruh bu adamı sarsıdıb bərkədən çıxıraraq ondan çıxdı. ²⁷Hamını heyrət bürüdü və onlar bir-birindən soruşdular: «Bu nədir? Səlahiyyətli yeni bir təlimdir! O, natəmiz ruhlara belə, əmr edir və bunlar da Ona itaət edirlər». ²⁸İsa haqqında xəbər dərhal Qalileya bölgəsinin hər tərəfinə yayıldı.

1:21 "Kefernahum" Nazaret şəhərinin imansızlığına görə (müq. et. Luka 4:16-30) və peyğəmbərliyin yerinə yetməsi üçün (müq. et. Mat. 4:13-16) İsa bu şəhəri Öz qərargahı olaraq seçmişdir (müq. et. Mark 2:1). Kefernahum şəhərində İsanın xidməti tipik fəaliyyətlərdən ibarət idi (müq. et. Mark 1:21-3:6). Bu fəaliyyətlər İsanın səlahiyyətini, qüdrətini, Məsih olduğunu aşkara çıxarır. Bu bizə İsanın ictimai xidməti müddətində gündəlik həyatı və fəaliyyətinə nəzər salmaq imkanı verir.

▣ **"Şənbə"** Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏNBƏ" (SPECIAL TOPIC: SABBATH)

İbrani dilində bu söz ("şabat"; BDB 992, KB 1409) "istirahət" və ya "işini saxlama" deməkdir. Şənbə günü yaradılışın yeddinci günü ilə bağlıdır (bax: Con H. Uolton, "Yaradılış 1-ci fəslin itmiş dünyası" [John H. Walton, *The Lost World of Genesis One*]); o gün Allah kainatı yaratma işini saxlayıb istirahət etmişdir (müq. et. Yar. 2:1-3). Allah yorulduğuna görə istirahət etməyib, amma (1) yaradılış kamil və yaxşı olduğuna görə (müq. et. Yar. 1:31) və (2) bəşəriyyətə ibadət və istirahət üçün bir nümunə vermək məqsədilə istirahət edib. Şənbənin ibadət günü olaraq keçirilməsi Yar. 2:2-3-dən başlayır; bu mətnə YAHVE Öz istirahətini heyvanlar (müq. et. Çıx. 23:12) və insanlar (iş, istirahət və ibadətin müntəzəm cədvəlinə ehtiyacları var) üçün nümunə olaraq qoymuşdur. Şənbə günü, Yar. 1-ci fəsildə bütün günlər olduğu kimi, toranlıqdan başlayır; beləliklə, "şabat" rəsmən cümə günü axşam toranlığından şənbə günü axşam toranlığına qədər davam edirdi. Şənbə gününə riayət etmənin bütün qaydaları Çıxışda (xüs. fəs. 16,20,31,35) və Levililərdə (xüs. fəs. 23-26) verilir. İsrail xalqı Şənbə gününə ilk dəfə Çıx. 16:25-26-da mannanı topladıkları vaxt riayət etmişlər. O vaxt Şənbə gününə riayət "On Əmr"ə daxil olmuşdur (müq. et. Çıx. 20:8-11; Qanun. 5:12-15). On Əmrin Çıx. 20-dəki və Qanun. 5-dəki versiyaların bir az fərqləndiyi məqamlardan biri Şənbə gününə riayətdir. Qanunun Təkrarı İsraili Kənanada oturmaq həyata, əkinçiliklə məşğul olmağa hazırlayır.

Fariseylər bu qanunları şərh edərək (şifahi ənənə) çoxlu qaydalar yaradıblar. İsa tez-tez bilərəkdən onların bu qaydalarını pozaraq möcüzələr yaradırdı və bunun üstündə onlarla teoloji dialoqa girirdi (Mat. 12). İsa Şənbə gününü rədd etmir, ona xor baxmırdı, ancaq fariseylərin özlərini saleh saymalarını, qanunpərəstliklərini və sevgisizliklərini pisləyirdi (müq. et. Mark 2:27-28).

Erkən imanlılar cəmiyyəti həm Şənbə günü, həm də həftənin birinci günü (yəni bazar günü, İsanın dirildiyi gün, müq. et. Yəh. 20:1,19; Həv. 20:7; 1Kor. 16:2) ibadət edirdi. Sinaqoq getdikcə böyüyən məsihçi hərəkatına qarşı durmaq üçün üzvlərindən İsanı Məsih olaraq rədd etmələrini tələb edirdi ("On səkkiz bəxtiyarlıq"). O zaman (b.e. 70-ci ildən bəri) məsihçilər yalnız bazar günləri yığışmağa başlayıblar.

İbrani dilində bu söz ("şabat") "istirahət" və ya "işini saxlamaq" deməkdir. Şənbə günü yaradılışın yeddinci günü ilə bağlıdır; o gün Allah kainatı yaratma işini saxlayıb istirahət etmişdir (müq. et. Yar. 2:1-3). Allah yorulduğuna görə istirahət etməyib, amma (1) yaradılış kamil və yaxşı olduğuna görə (müq. et. Yar. 1:31) və (2) bəşəriyyətə ibadət və istirahət üçün bir nümunə vermək məqsədilə istirahət edib. Şənbə günü, Yar. 1-ci fəsildə bütün günlər olduğu kimi, toranlıqdan başlayır; beləliklə, "şabat" rəsmən cümə günü axşam toranlığından şənbə günü axşam toranlığına qədər davam edirdi. Şənbə gününə riayət etmənin bütün qaydaları Çıxışda (xüs. fəs. 16,20,31,35) və Levililərdə (xüs. fəs. 23-26) verilir. Fariseylər bu qanunları şərh edərək çoxlu qaydalar yaradıblar. İsa tez-tez onların bu qaydalarını qəsdən pozub möcüzələr yaradırdı və bunun üstündə onlarla dialoqa

girirdi. İsa Şənbə gününü rədd etmir, ona xor baxmırdı, ancaq farisəylərin özlərini saleh saymalarını, qanunpərəstliklərini və sevgisizliklərini pisləyirdi.

▣ **"sinaqoq"** Bu söz, "bir yerdə toplanmaq" mənasına gələn mürəkkəb sözdən meydana gəlmişdir. İsa adətən ibadətdə müntəzəm iştirak edirdi. Sinaqoq Babil sürgünü zamanında Mesopotamiyada meydana gəlmişdir. İbadət, təhsil və mədəniyyətin qorunması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Məbəd yəhudi inancının milli ifadəsi olduğu kimi, sinaqoq onun yerli ifadəsi idi. Hər şəhərdə ən azından on yəhudi kişinin daxil olduğu heç olmasa bir sinaqoq var idi.

▣ **"təlim öyrətməyə başladı"** Adət üzrə icmadan bir nəfər və ya hörmətli bir qonaq ibadət zamanı təlim öyrətməyə seçilirdi. Bir qayda olaraq, Tövratdan (Yaradılış – Qanunun Təkrarı) bir parça və Peyğəmbərdən (Yeşua – Padşahlar və Yeşaya – Malaki) bir parça oxunurdu.

1:22,27 "təəccüblənirdilər... heyrət bürüdü" Hərfi mənada "mat qalib diqqət yetiriblər". İsanın təlim öyrətmə üsulu və təliminin məzmunu rabbilərindən köklü şəkildə fərqlənirdi. Rabbilər bir-birlərindən sitat gətirir, bəşəri səlahiyyətə əsaslanır, İsa isə ilahi səlahiyyətlə danışırdı (müq. et. Mat. 5:17-48). İsanın təlimləri və işləri təəccüb, heyranlıq, hətta qorxu oyadırdı (müq. et. Mark 1:22,27; 2:12; 5:42; 6:2,51; 7:37; 9:6,15; 10:26,32; 11:18; 14:33).

1:22 "ilahiyatçılar kimi deyil" İsa şifahi ənənədən (yəni Talmuddan) sitat gətirmirdi. Yəhudilər Allahın əmrlərini pozmamaları üçün narahat idilər, buna görə Tövratın (Musanın yazıları, Yaradılış – Qanunun Təkrarı) hər ayəsini rabbilərin müzakirələri əsasında şərh edirdilər. Sonra bu müzakirələr, biri liberal (Hillel), biri mühafizəkar (Şamma) olmaqla iki məktəbi formalaşdırmışdır. Bu iki qədim məktəbin başçılarından çox vaxt avtoritet olaraq sitat gətirirdilər. İlahiyatçılar şifahi ənənəni yerli durumlara və ehtiyaclarına görə şərh edən peşəkar yəhudi müəllimləri idi. İsanın dövründə ilahiyatçıların əksəriyyəti farisəylərdən ibarət idi.

XÜSUSİ MÖVZU: "İLAHIYYATÇILAR" (SPECIAL TOPIC: SCRIBES)

Bu sözün törədiyi ibrancə İSİM (BDB 706, KB 767) "şifahi xəbər", "yazılı sənəd/fərman" (KB 766) mənasına gəlir. Yunanca tərcüməsi *grammateus* (Septuaginta) adətən yazılı xəbəri bildirir. Bunlara işarə edə bilərlər:

1. müəllim (Neh. 8)
2. hökumət məmuru (2Pad. 22:3-13)
3. mirzə/katib (1Saln. 24:6; 2Saln. 34:13; Yer. 36:22)
4. hərbi əmir (müq. et. Hak. 5:14)
5. dini rəhbər (Ezra, Ezra 7:6; Neh. 12:12-13)

Əhdi-Cədidə onların çox vaxt farisəylərlə birgə adları çəkilir (Bax: Xüsusi mövzu: "Farisəylər"). Onlar bir anlamda Əhdi-Ətiqdə və şifahi ənənədə (Talmud) təlim almış şəxslər idi. Yəhudi ənənələrini şərh edib gündəlik həyatına tətbiq etməyə kömək edirdilər (müq. et. Sirax 39:6). Göründüyü kimi, ilahiyatçılara həmçinin "qanunşünas" deyilirdi (müq. et. Mark 12:28; Luka 7:30; 10:25; 11:45; 14:3). Hər necə olsa, onların salehliyi (yəni yəhudi qanunpərəstliyi və dini mərasimləri) Allahla sülh yarada bilməzdə (müq. et. Mat. 5:20; Rom. 3:19-20; 9:1-5,30-32; 10:1-6; Kol. 2:20-22).

Onlar Sinoptik Müjdələrdə (Yəhya onlardan heç danışmayıb, Yəh. 8:3 orijinal deyildir) çox vaxt İsanın əleyhinə olanlar və Yerusəlimdən gələn rəsmi adamlar kimi təsvir olunur (müq. et. Mark 3:22; 7:1). Bununla belə, İsağa imanla cavab verən ilahiyatçılar da olub (müq. et. Mat. 8:19).

1. günahkarlar və vergiyiğanlar ilə birlikdə çörək yemək üstündə münaqişə, Mark 2:16; Mat. 9:9-13
2. İsanın cin qovmaq səlahiyyətinin mənbəyi üstündəki münaqişə, Mark 3:22
3. İsanın günahları bağışlaması üstündəki münaqişə, Mat. 9:3; Luka 5:21
4. möhtəşəm bir əlamət tələbi, Mat. 12:38

5. əllərini yumaq (dini mərasim olaraq) üstündəki münaqişə, Mat. 15:1-2; Mark 7:1-5
6. İsanın Yerusəlimə təntənəli girməsi zamanı xalqın alqışını qəbul etməsi üstündəki münaqişə, Mat. 21:15
7. İsanın onların niyyətlərini pisləməsi (özlərinə hörmət və üstünlük axtarırlar), Mark 12:38-40
8. İsanın onları Musanın kürsüsündə oturan ikiüzlülər və kor rəhbərlər kimi pisləməsi, Mat. 23:1-36

Müqəddəs Yazını yaxşı bildiklərinə görə onlar hamıdan əvvəl İsanı tanımalı və qəbul etməli idilər, lakin onların ənənələri (müq. et. Yeş. 29:13; 6:9-10) gözlərini kor etmişdi! Nur qaranlıq olanda, zülmət nə qədər böyük olar!

1:23 "natəmiz ruha tutulmuş bir nəfər" Bu adam cinə tutulmuş idi (müq. et. Mark 1:34). Onun hələ ibadətdə iştirak etdiyinə, imanlı kimi görüldüyünə diqqət yetirin. Əhdi-Cədid fiziki xəstəliyi və cinə tutulmanı fərqləndirir, ancaq çox vaxt bunların ikisinin eyni simptomları olur. Belə hallarda cinlər adamı idarə edirlər. Adam öz iradəsini itirir. Yəhudi dünyagörüşünə görə, insanların həyatına təsir edən yaxşı (müq. et. Mark 1:13; Mat. 18:10; Həv. 12:15; 2Pad. 6:17) və pis (müq. et. Mark 1:23,26,27; 3:11,20; 5:2,8,13; 6:7; 7:25) ruhani varlıqlar vardır.

XÜSUSİ MÖVZU: "CİNLƏR (MURDAR RUHLAR)" (SPECIAL TOPIC: THE DEMONIC [UNCLEAN SPIRITS])

- I. Qədim xalqlar animist idi. Təbiət qüvvələrinə, heyvanlara və təbii obyektlərə insan xüsusiyyətlərini aid edir, həyatı bu ruhani varlıqların insanlarla qarşılıqlı əlaqəsi ilə izah edirdilər.
- II. Bu şəxsləşdirmə zamanla politeizmə (çoxallahlılıq) çevrilmişdir. Cinlər (*genii*) adətən fərdlərin həyatlarına təsir edən aşağı tanrılar və ya yarıtanrılar (xeyir və ya şər) idi.
 1. Mesopotamiya, kaos və münaqişə
 2. Misir, nizam və fəaliyyət
 3. Kənan, bax: U.F. Olbrayt, "Arxeologiya və İsrailin dini" (W. F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*, Fifth Edition, ss. 67-92)
- III. Əhdi-Ətiqdə aşağı tanrılar, mələklər və ya cinlər mövzusunə toxunulmur; bunun səbəbi, bəlkə də, Əhdi-Ətiqin ciddi təkallahlılığıdır (Bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq", müq. et. Çıx. 8:10; 9:14; 15:11; Qanun. 4:35,39; 6:4; 33:26; Zəb. 35:10; 71:19; 86:8; Yeş. 46:9; Yer. 10:6-7; Mik. 7:18). Bütperəst millətlərin yalançı tanrılarında (*Shedim* ["şedim"], BDB 993, müq. et. Qanun. 32:17; Zəb. 106:37) bəhs olunur və bəzilərinin konkret adları verilir.
 1. *Se'im* (satirlər və ya tüklü cinlər, BDB 972 III, KB 1341 III, müq. et. Lev. 17:7; 2Saln. 11:15; Yeş. 13:21; 34:14)
 2. *Lilith* ("Lilit"; qadın cinsində, yoldan çıxaran gecə cini, BDB 539, KB 528, müq. et. Yeş. 34:14)
 3. *Mavet* (ibranicə "ölüm" deməkdir; Kənanın yeraltı tanrısı, *Mot*, BDB 560, KB560, müq. et. Yeş. 28:15,18; Yer. 9:21; və bəlkə də Qanun. 28:22)
 4. *Resheph* ("Reşef"; vəba, od və ya dolu, BDB 958, KB 958, müq. et. Qanun. 32:24; Zəb. 78:48; Hab. 3:5)
 5. *Dever* (ölümcül xəstəlik, BDB 184, müq. et. Zəb. 91:5-6; Hab. 3:5)
 6. *Az'azel* ("Azazel"; bu adın mənası aydın deyildir; ola bilsin, səhra cini və ya yer adıdır, BDB 736, KB 736, müq. et. Lev. 16:8,10,26)

(Bu misallar "İudaika ensiklopediyası"ndan [*Encyclopaedia Judaica*] götürülmüşdür, Cild 5, s. 1523.)

Lakin Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin heç dualizmi yoxdur və O, mələklərdən heç asılı deyildir. Şeytan YAHVE-nin xidmətçisidir (müq. et. Əyy. 1-2; Zək. 3), Ondən müstəqil olan, öz-özünü idarə edən

düşmən deyildir (müq. et. A.B. Davidson, "Əhdi-Ətiq teologiyası" [A. B. Davidson, *A Theology of the Old Testament*], ss. 300-306).

IV. Yəhudilik Babil sürgünü dövründə (e.ə. 586-538-ci illər) meydana gəlmişdir. Teologiyasına zərdüştiliyin Persiya dualizmi təsir göstərmişdir: ali xeyir tanrısı *Mazda* və ya *Ormazd* ("Hörmüz") və onun müxalifi, şər tanrısı *Ahriman* ("Əhrimən"). Beləcə sürgündən sonrakı dövrün yəhudiliyində bir yandan YAHVE və mələkləri və digər yandan Şeytan və mələkləri yaxud cinlər olmaqla iki şəxs dualizmi meydana gəlmişdir.

1. Yəhudiliyin şəxsləşmiş şər teologiyası Alfred Ederşeymin "Məsih İsanın həyatı və dövrü" (Alfred Ederşeym, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Cild 2, Əlavə XIII [ss. 749-863] və Əlavə XVI [ss. 770-776]) kitabında əla izah olunmuşdur. Yəhudilikdə şər üç yolla şəxsləşdirilmişdir.

1. Şeytan və ya *Sammael*
2. insanın içindəki pis niyyət (*yetzer hara*)
3. Ölüm mələyi

Ederşeym onları,

1. ittihamçı
2. sınağaçəkən
3. cəzavərən olaraq səciyyələndirir (Cild 2, s. 756).

Sürgündən sonrakı dövrün yəhudiliyində və Əhdi-Cədidə şər haqqındakı etiqadlar fərqli təqdim və izah olunur.

V. Əhdi-Cədidə, ələlxüsus Müjdələrdə ruhani şər qüvvələrinin mövcud olması, insanların və YAHVE-nin əleyhinə çıxması təsdiqlənir (yəhudilikdə Şeytan, Allahın düşməni deyil, yalnız insanların düşməni idi). Onlar Allahın iradəsinin, hökmranlığının və padşahlığının əleyhinə çıxırlar.

İsa cinləri insanlardan çıxarır, qovurdu. Cinlərə həmçinin (1) murdar ruhlar (müq. et. Luka 4:36; 6:18) və (2) şər ruhlar (müq. et. Luka 7:21; 8:2) deyilirdi. İsa xəstəliyi (fiziki və əqli) və cinə tutulmanı fərqləndirirdi. Bu şər ruhları tanıyaraq, onları qovaraq Öz qüdrətini və ruhani dərrakəsini nümayiş etdirirdi. Onlar çox vaxt İsanı tanıyır və danışmaq istəyirdi, lakin İsa onların şəhadətini rədd edərək susmalarını tələb edir, onları qovurdu. Ekzorsizm, Şeytanın padşahlığının məğlubiyyətinin əlamətidir. Əhdi-Cədidəki həvarilərin məktublarında bu mövzuya dair məlumatın azlığı təəccüblüdür. Ekzorsizm heç vaxt ruhani ənamlar arasında sadalanmayıb və xidmətçilərin, imanlıların gələcək nəsillərinə cin qovma metodları öyrədilməyib.

VI. Şər gerçəkdir; şər şəxsdir; şər mövcuddur. Lakin şərin necə yaxud nə üçün meydana gəldiyi bildirilməyib. Müqəddəs Kitab şərin gerçəkliyini təsdiq edir və təsirinə şiddətlə qarşı durur. Son nəticədə dualizm yoxdur. Allah hər şeyə tam nəzarət edir; şər məğlub edilir, mühakimə olunur və yaradılışdan qaldırılacaqdır.

VII. Allahın xalqı şərə qarşı durmalıdır (müq. et. Yaq. 4:7). Şər imanlıları idarə edə bilməz (müq. et. 1Yəh. 5:18), lakin imanlılar sınağa çəkilib şərə uya bilirlər, beləcə onların şəhadəti və təsiri zədələnmə bilər (müq. et. Ef. 6:10-18). Şər, məsihçi dünyagörüşünün açıq bir hissəsidir. Müasir məsihçilər şərə yenidən tərif verə bilməzlər (Rudolf Baltmannın [Rudolf Baltmann] demifologizasiyası), şərin şəxsi xarakterini inkar edə bilməzlər (Pol Tillixin [Paul Tillich] sosial strukturları) və ya şəri sırf psixoloji şəkildə izah edə bilməzlər (Ziqmund Freyd [Sigmund Freud]). Şərin təsiri hər yerdə görünə də, məğlub edilmişdir. İmanlılar Məsihin qələbəsində yaşamaladırlar!

1:24

NASB "Bir-birimizlə nə işimiz var?"
NKJV "Səninlə nə əlaqəmiz var?"
NRSV "Sənin bizimlə nə əlaqən var?"
TEV, NJB "Bizdən nə istəyirsən?"

Hərfi tərcüməsi: "bizə və Sənə nə?" Bretçer və Naydanın "Mark Müjdəsinə dair tərcüməçinin sorğu kitabçası"nda (Bratcher and Nida, *A Translator's Handbook on the Gospel of Mark*) qeyd edilir ki, "klassik yunan dilində bu frazanın mənası belədir: 'Bizim aramızda nə oxşarlıq ola bilər?' Lakin burada bu fraza ibrancə 'Sən niyə mənim işimə qarışırsan?' frazasına uyğun gəlir" (s. 49). Bu idiom Hak. 11:12; 2Şam. 16:10; 19:22; 1Pad. 17:18 və 2Saln. 35:12-də rast gəlinir.

▣ **"Nazaretli İsa"** Mark 10:47-dəki qeydə baxın.

▣ **"Bizi məhv etməyəmi gəlmisən?"** Qrammatik formasına görə bu həm sual, həm təsdiq cümləsi ola bilər. Əhdi-Ətiqdə bu idiom düşmənçiliyi bildirirdi (müq. et. Hak. 11:12; 2Şam. 16:10; 19:22; 1Pad. 17:18 və 2Pad. 3:13; 2Saln. 35:21). Şər bir gün mühakimə olunacağımı bilir!

▣ **"Allahın Müqəddəsi"** Bu, Əhdi-Ətiqdə Məsihin bir adı idi. Cin bunu könüllü iqrar etməyib, İsanın başına bəla gətirmək cəhdi ilə qəsdən söyləyib. Sonra İsanı Şeytandan qüvvət almaqda təqsirləndiriblər (müq. et. Mat. 9:34; 12:24; Mark 3:22; Luka 11:15).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS OLAN" (SPECIAL TOPIC: THE HOLY ONE)

I. "İsrailin Müqəddəsi" Yeşayanın ən çox sevdiyi Allahın adıdır (müq. et. Yeş. 1:4; 5:19; 10:17,20; 12:6; 17:7; 29:19,23; 30:11,12,15; 31:1; 37:23; 40:25; 41:14,16,20; 43:3,14,15; 45:11; 47:4; 48:17; 49:7; 54:5; 55:5; 60:9,14). O "müqəddəs" olduğu üçün xalqı da müqəddəs olmalıdır (müq. et. Lev. 19:2; Mat. 5:48; 1Pet. 1:16).

Bu ad bir anlamda qeyri-mümkün olan bir təzadı – günahkar insanların müqəddəs standartda uyğun dəyişməsinə ifadə edir. Musa ilə bağlanan əhdə əməl etmək qeyri-mümkün idi (müq. et. Yeşua 24:19; Həv. 15; Qal. 3; İbranicə Məktub). Köhnə əhd, insanların Allahın standartına uymalarının qeyri-mümkünlüyünü göstərirdi (Qal. 3), lakin Allah onlarla birlikdə idi, onların tərəfində idi, onların günaha batmış vəziyyətinə Özünün verəcəyi cavaba (yəni "Məsih İsadə olan yeni əhdə") onları hazırladırdı. Allah Öz standartlarını aşağı salmaz, lakin Öz Məsihi vasitəsilə təmin edər. Yeni əhd (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38) bəşəri əməllərə deyil, imana və tövbəyə əsaslanan əhddir, lakin bunun nəticəsində insan Məsihə bənzəməyə başlayır (müq. et. Yaq. 2:14-26). Allah istəyir ki, xalq bütün millətlərə Onun xasiyyətini göstərsin (müq. et. Mat. 5:48).

II. "Müqəddəs Olan" deyildikdə

1. Ata Allah (müq. et. "İsrailin Müqəddəsi" ifadəsinin yer aldığı çoxlu Əhdi-Ətiq mətnləri)
2. Oğul Allah (müq. et. Mark 1:24; Luka 4:34; Yəh. 6:69; Həv. 3:14; 1Yəh. 2:20)
3. Ruh Allah (Onun adı "Müqəddəs Ruh"dur, müq. et. Yəh. 1:33; 14:26; 20:22) nəzərdə tutulur.

Həv. 10:38-də Allahın hər üç Şəxsinin məsh etmə işində iştirak etdiyini görürük. İsa məsh olunmuşdur (müq. et. Luka 4:18; Həv. 4:27; 10:38). Bu anlayış genişləndirilə bütən imanlılara şamil olmuşdur (müq. et. 1Yəh. 2:27). Məsh olunmuş bir Şəxs çoxlu məsh olunmuş şəxslərə çevrilmişdir! Bir Məsih əleyhdarı və çoxlu Məsih əleyhdarları haqqında da eyni şey söyləmək mümkündür (müq. et. 1Yəh. 2:18). Əhdi-Ətiqdə yağ çəkmək yolu ilə rəmzi məsh etmə aktı (müq. et. Çıx. 29:7; 30:25; 37:29) Allahın xüsusi tapşırığı üçün çağırıldığı və hazırladığı şəxslərə aiddir (yəni peyğəmbərlər, kahinlər və padşahlar). "Məsih" sözü, ibrani dilində "Allahın məsh etdiyi şəxs" mənasına gəlir və yunanca "Xristos" olaraq tərcümə olunur.

1:25 "İsa ona qadağan edib dedi" Mark bu ifadədən tez-tez istifadə edir: (1) bəzən cinlər haqqında (müq. et. Mark 1:25; 3:2; 9:25); (2) külək və dəniz haqqında (müq. et. Mark 4:39); və (3) Öz şagirdləri haqqında (müq. et. Mark 8:30,33; 10:13).

▣ "Sus" Bu, "yüynlənək" mənasına gələn feilin aorist məchul növ əmr şəklidir (müq. et. Mark 4:39). İsanın cinə verdiyi iki əmr, mənfi mənə çalarlarını ifadə edən qüvvətli sözlərdir.

▣ "bu adamdan çıx" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir.

XÜSUSİ MÖVZU: "EKZORSİZM" (SPECIAL TOPIC: EXORCISM)

Ekzorsizm (cin qovma) İsanın dövründə geniş yayılmışdı, lakin İsanın metodları köklü şəkildə fərqlənirdi (müq. et. Mat. 8:16; Mark 1:27). Onun cin çıxarması Yeni Çağın əlaməti idi (müq. et. Luka 9:1). Rabbilər (müq. et. Mat. 12:27; Həv. 19:13) cadu formulalarından istifadə edirdi (bax: Alfred Ederşeym, "Məsih İsanın həyatı və dövrü" [Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus, the Messiah*], Cild 2, Əlavə XIII, ss. 748-763; Əlavə XVI, ss. 770-776), İsa isə Öz səlahiyyətindən istifadə edirdi. Bu gün ekzorsizm və cinlər haqqında o qədər qarışıqlıq və dəhşətli məlumatlar yayılır. Bir yandan, problem odur ki, Əhdi-Cədid bu mövzuya toxunmur. Mən bir pastor kimi bu haqda daha çox bilmək istəyirəm. Etibarlı saydığım bəzi kitablar bunlardır:

1. *Christian Counseling and the Occult*, Kurt E. Koch (Kurt Kox, "Məsihçi məsləhətçiliyi və okultizm")
2. *Demons in the World Today*, Merrill F. Unger (Merrill F. Unger, "Bu günkü dünyada cinlər")
3. *Biblical Demonology*, Merrill F. Unger (Merrill F. Unger, "Müqəddəs Kitab demonologiyası")
4. *Principalities and Powers*, John Warwick Montgomery (Con Uorvik Montqomeri, "Başçılar və qüvvələr")
5. *Christ and the Powers*, Hendrik Berkhof (Hendrikus Berkoff, "Məsih və hakimiyyətlər")
6. *Three Crucial Questions About Spiritual Warfare* by Clinton Anton (Klinton Arnold, "Ruhani müharibə haqqında üç həyati sual")

Ruhani ənamlar arasında ekzorsizmin adının çəkilmədiyi və həvarilərin məktublarında bu mövzuya toxunmadığı təəccüblüdür. Mən Müqəddəs Kitab dünyagörüşünə əsasən ruhani aləmə (xeyir və şər aləmləri), fiziki dünyada fəal olaraq var olan (Əyy. 1-2; Dan. 10; Ef. 6:10-18) ruhani aləmə inanıram. Ancaq Allah bizə bu haqda ətraflı məlumat verməməyi seçmişdir. İmanlı kimi Allah yolunda mömin və səmərəli həyat sürmək üçün lazım olan hər məlumat bizə verilib! Lakin bəzi mövzular tam açıq və ya aydın deyildir. İmanlılar yadda saxlamalıdır ki, ekzorsizm İsanın şər üzərindəki qələbənin əyani sübutudur (müq. et. Luka 10:17-20). Əhdi-Cədidə ekzorsizm (cin qovmaq) və şəfa açıq şəkildə bir-birindən ayırd edilir (müq. et. Mat. 8:16; Mark 1:32; Luka 4:40-41).

Bax: Xüsusi mövzular:

1. Xüsusi mövzu: "Şeytan"
2. Bax: Xüsusi mövzu: "Şəxs olaraq şər"
3. Xüsusi mövzu: "Əhdi-Ətiqdə cinlər"
4. Xüsusi mövzu: "Əhdi-Cədidə cinlər"

1:26 Adamdan murdar ruhun çıxmasının bir neçə fiziki təzahürü qeyd edilmişdir (müq. et. Mark 1:26; 9:26; Luka 9:39). Ehtimal ki, ruhun adamdan həqiqətən çıxdığı belə təsdiqlənirdi.

İsanın qüdrətinin bu birinci əlaməti Onun Məsih olduğuna açıqca işarə edir. Cinlərin Onu Əhdi-Ətiqdəki adla (müq. et. Zəb. 16:10) çağırmaları, idarə və mühakimə etmək səlahiyyətini tanımaları Nazareti İsanın ruhani səlahiyyətini əks etdirir (müq. et. Mark 1:27c). Bu hekayənin paraleli Luka 4:31-37-da yer alır.

1:27 "Bu nədir? Səlahiyyətli yeni bir təlimdir!" Yunanca "yeni" (*kainos*) sözünün mənası "zamanca yeni" deyil, "keyfiyyətcə yeni"dir. "Səlahiyyətli" sözü ya İsanın təliminə (müq. et. Mat. 7:29; NASB, NRSV, NJB), ya da əmr etməsinə (müq. et. Luka 4:36; NKJV, TEV) aid ola bilər. Luka 4:36 bunun birbaşa paraleli olduğuna görə, ikinci variant daha yaxşı görünür.

İsanın səlahiyyətinin mənbəyi İsayla yəhudi başçıları arasında başlıca mübahisə mövzusu olacaqdır (müq. et. Mark 11:28; Mat. 21:23; Luka 20:2). Onlar İsanın qüdrətini inkar edə bilmədiklərinə görə qüdrətinin mənbəyindən şübhələniblər. Bağışlanmaz günah budur!

1:28 "dərhal" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"İsa haqqında xəbər dərhal Qalileya bölgəsinin hər tərəfinə yayıldı"** İnsanlar İsanın bu cini çıxarma olayı haqqında çox danışıqlar.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:29-31

²⁹Onlar sinaqoqdan çıxan kimi Yaqub və Yəhya ilə birgə Şimon və Andreyin evinə getdilər. ³⁰Şimonun qayınanası qızdırma içində yatırdı. Bunu dərhal İsayə xəbər verdilər. ³¹İsa xəstənin yanına gəlib əlindən tutaraq onu qaldırdı və qadının qızdırması düşdü. Qadın onlara xidmət etməyə başladı.

1:30 "Şimonun qayınanası" Bundan Peterin evli olduğu aydın olur. Arvadının adı Əhdi-Cədidə çəkilməyib. Ola bilir ki, arvadı vəfat etmişdi, lakin 1Kor. 9:5-dən Peterin öz arvadı ilə səyahət etdiyini öyrənirik. Bu hekayənin paraleli Luka 4:31-37-də və Mat. 8:14-17-də yer alır.

▣ **"yatırdı"** Bu, keçmişdə davam edən hərəkəti göstərən bitməmiş zamandır. Qadın artıq müəyyən müddət idi ki, xəstə yatırdı.

▣ **"qızdırma içində"** Bu ifadə indiki zamandır və beləcə davamlı bir problemə işarə edir. Qeyd edək ki, bu xəstəliyin cinə tutulmaqla əlaqəsi yox idi (müq. et. Mark 1:32). İsanın xəstəlik üzərindəki qüdrəti, şəxsiyyətinin və məsihi missiyasının daha bir əlamətidir. Müjdələrdə tez-tez gördüyümüz kimi, İsanın möcüzələri həm onlardan faydalananlar, həm də İsanın şagirdləri üçün idi. İsa təzəcə seçdiyi həvarilərə Özünü tanıdır. Burada İsa Şənbə günü xəstəyə mərhəmət göstərir. O yəhudi kişilər üçün bu, qeyri-adi bir şey idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:32-34

³²Axşam gün batanda bütün xəstələri və cinə tutulmuşları İsanın yanına gətirdilər. ³³Bütün şəhər əhalisi qapının yanına yığıldı. ³⁴İsa müxtəlif xəstəliyə tutulan çox adama şəfa verdi və bir çox cinləri qovdu. Amma cinlərə danışmağa izin vermədi, çünki onlar İsanın Kim olduğunu bilirdilər.

1:32 "Axşam gün batanda" Görünür ki, bu əhvalat toranlıqdan sonra baş verib, yəni Şənbə günü rəsmən sona çatmışdı və rəbbilərin qayda-qanunlarına görə şəfa vermək caiz idi.

▣ **"yanına gətirdilər"** Bu, "gətirməkdə idilər" mənasını verən bitməmiş zamandır. İsa möcüzə yaradan adam kimi deyil, həqiqəti bəyan edən adam kimi tanınmaq istəyirdi (müq. et. Luka 4:43), lakin Onun möcüzələri haqqında artıq hər yerə xəbər yayılmışdı (müq. et. Mark 1:28).

▣ **"xəstələri"** 32-ci ayəyə əsasən o şəhərin "bütün" xəstələri və cinə tutulmuşları İsanın yanına gətirilmişdir. 34-cü ayəyə əsasən, İsa "çox" adama şəfa verib, amma hamısına şəfa verməyib. Maraqlıdır ki, "bütün" və "çox" sözləri Müqəddəs Kitabda tez-tez sinonim olaraq işlənir (müq. et. Yeş. 53:6 və 53:11,12; Rom. 5:18 və 19). Buna görə də İsanın yanına gətirilən hər kəsə, yoxsa bir çoxuna şəfa verdiyi tam aydın deyildir. Yerusəlimin Bet-Xasda hovuzunda İsanın bir çox xəstələrin içində yalnız bir nəfərə şəfa verdiyi bildirilir. İsa xəstələrə şəfa vermək məqsədilə yolunu dəyişməzdi, lakin bir xəstəyə rast gəldikdə (həm şagirdlərinə dərs öyrətmək üçün, həm də əzab çəkən və şəfaya ehtiyacı olan adamlara rəhm etdiyinə görə) qüdrətiylə hərəkət edərdi. Müjdəçilik üçün O, yolunu dəyişərdi (məs., samariyalı qadın, Yəh. 4; xüs. Mark 1:4). Şəfa bir əlamət idi, müjdəçilik isə İsanın xidmətinin məqsədi və əsası idi.

İsanın şəfa vermə üsulları haqqında bir qədər qarışıqlıq vardır; bəzən xəstənin şəfası onun imanla verdiyi cavabdan, bəzən qohum və ya dostlarından birinin imanından asılı idi, bəzi hallarda isə şəfa tapan adamın imanından asılı olmayaraq, İsanın qüdrətini göstərmək məqsədilə baş verirdi. Fiziki şəfa tapan adam heç də həmişə xilas olmurdu.

▣ **"cinə tutulmuşları"** Xəstəlik və cinə tutulma arasındakı fərqə diqqət yetirin.

1:33 Şəhər əhalisi maraqlı idi və həmçinin fiziki və ruhani sağlamlığa böyük ehtiyacı var idi.

1:34 "çox adama şəfa verdi" Bu ayə, Mark Müjdəsində "Markın məsihi sirri" olaraq adlandırılan çoxlu ayələrdən birincisidir (müq. et. Mark 1:34,43-44; 3:12; 4:11; 5:43; 7:24,36; 8:26,30; 9:9). İsa Öz şagirdlərinə və şəfa verdiyi adamlara bu şəfa hadisələrindən heç kimə danışmamağı tapşırır. İsa təkcə "şəfa verən" və ya "möcüzə yaradan" kimi tanınmaq istəmirdi. Bunlar, Onun həyatının o mərhələsində hələ tam aşkara çıxmamış məsihiliyinə (Məsih olmağına) işarə edən əlamətlər idi. İsa (1) Atanı tanımaq, (2) Özünü günah qurbanı olaraq təqdim etmək və (3) imanlılara nümunə vermək üçün gəlmişdir. Onun xəstələrə şəfa verməsi və cinə tutulmuşlardan cin çıxarması sadəcə olaraq zəif və rədd olunmuş insanlara olan mərhəmətinin əlamətləri idi. Bu həmçinin Əhdi-Ətiqədə əvvəlcədən bildirilmiş Məsihin bir əlaməti idi (müq. et. Yeş. 61:1).

▣ **"cinlərə danışmağa izin vermədi"** Bu ifadə bitməmiş zamandadır və bir neçə cin çıxarma hadisəsinə işarə edir (müq. et. Mark 1:24). Bax: Mark 1:24-dəki Xüsusi mövzu: "Cinlər".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:35-39

³⁵Səhər əlaqaranlıqda İsa qalxıb evdən çıxdı və kimsəsiz bir yerə gedib orada dua etdi. ³⁶Şimon və onun yanındakılar İsanın ardınca düşdülər. ³⁷Onu tapıb dedilər: «Hamı Səni axtarır». ³⁸İsa onlara dedi: «Gəlin başqa yerlərə – ətrafdakı şəhərlərə gedək və orada da vəz edim, çünki Mən bunun üçün gəlmişəm». ³⁹Beləliklə, İsa onların sinaqoqlarında vəz edərək və cinləri qovaraq bütün Qalileyanı gəzib-dolaşdı.

1:35 "Səhər əlaqaranlıqda" Gecənin son hissəsi, saat 3:00-dən 6:00-ya qədər olan vaxt nəzərdə tutulur.

▣ **"orada dua etdi"** Bu ifadə bitməmiş zamandadır və İsanın müntəzəm dua etdiyini göstərir. Luka Müjdəsində bu, tez-tez təkrarlanır və vurğulanır. Mark Müjdəsində İsanın dua etməsinə dair yalnız üç nümunə vardır: burada, beş min nəfəri doyurması əhvalatında (müq. et. Mark 8:6) və Getsemanidə (müq. et. Mark 14:32-42).

1:37-39 Xalq İsanı təliminə görə deyil, onlara şəfa verdiyinə görə axtarırdı (müq. et. Luka 4:43). İsa daim hərəkətdə idi, çünki (1) hər kəsin Onun xəbərini eşitməsini istəyirdi və (2) missiyası səhv başa düşülürdü.

1:38

NASB "zira Mən bunun üçün gəlmişəm"
NKJV "çünki Mən bu məqsədlə gəlmişəm"
NRSV "zira Mən bunu etmək üçün gəlmişəm"
TEV, NJB "çünki Mən buna görə gəlmişəm"

İsa göndərildiyini hiss edirdi (müq. et. Luka 4:43). Allahın Müjdəsini bəyan etmək üçün göndərildiyini (müq. et. Mark 1:14-15), möcüzə yaratmaq və ya şəfa vermək üçün deyil, yeni günü, Ata ilə yeni münasibəti, Allahın Padşahlığını başlatmaq üçün gəldiyini hiss edirdi! Onun şəxsiyyətinin mərkəzi yeri, təliminin məzmunu, xilas işləri, izzətli dirilməsi və göyə qaldırılması bəyan etdiyi xəbərdə önə çıxırdı. Mark Müjdəsinin "məsihi sirri", bu həqiqətlərin yalnız illər keçəndən sonra tam dərk ediləcəyini göstərən ədəbi üsul idi.

1:39 Mark 1:39-un fərqli variantları mövcuddur. Bəzi qədim yunanca əlyazmalarda "onların sinaqoqlarına getdi" (müq. et. x, B, L, Fələstin süryanicəsi və qibtə tərcümələri, həmçinin NASB, NRSV, TEV və NJB), yunan unsial əlyazmaları A, C, D, W, Vulqata və Peşitta tərcümələrində, habelə Avqustinin istifadə etdiyi yunanca mətnədə "onların sinaqoqlarında idi" (müq. et. NKJV) deyə yazılmışdır. Bryus Metsqerin "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh"inə (Bruce Metzger, *The Textual Commentary on the Greek New Testament*, ss. 75-76) əsasən, əlyazmaları köçürən bir şəxs bu ifadəni Luka 4:44-ə uyğunlaşdırmaq üçün "onların sinaqoqlarına

getdi" şəklində dəyişdirmişdir. Bu misalda çox yaxşı görə bilirik ki, yunanca əlyazmaların variantları mətnin mənasına teoloji və tarixi baxımdan ciddi təsir göstərmir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 1:40-45

⁴⁰Bir gün cüzamlı bir adam İsanın yanına gəldi və diz çöküb yalvardı: «Əgər istəsən, məni pak edə bilərsən». ⁴¹İsanın ona rəhmi gəldi. Əlini uzadıb ona toxundu və dedi: «İstəyirəm, pak ol!» ⁴²Dərhal bu adam cüzamdan sağalıb pak oldu, ⁴³İsa o an onu yola salıb ciddi tapşıraraq ⁴⁴belə dedi: «Bax heç kəsə bir söz demə, lakin get, özünü kahinə göstər. Hər kəsə şəhadət olsun deyə cüzamdan paklandığın üçün Musanın buyurduğu təqdimləri apar». ⁴⁵Lakin o çıxıb bu sözü vəz edərək hər yanda yaymağa başladı. Ona görə də İsa artıq heç bir şəhərə açıq girə bilmirdi, amma kənarında, kimsəsiz yerlərdə qalır və adamlar hər tərəfdən Onun yanına gəlirdi.

1:40 "cüzamlı bir adam" Bu, Mat. 8:2-4 və Luka 5:12-16 ilə paraleldir. Yəhudilikdə cüzam Allahın cəzası sayılırdı (müq. et. 2Saln. 26:16-21). Cüzamlı bir adama toxunan natəmiz sayılırdı. Cüzamlılar cəmiyyətdən tamamilə təcrid olunurdu! Buna görə cəmiyyətin mənfur saydığı bu adamın İsayə yaxınlaşması və İsanın ona toxunması xeyli təəccüblüdür (müq. et. Mark 1:41). Əhdi-Ətiqdə Lev. 13-14-də bəhs olunan cüzam xəstəliyi, insanın ibadətdən xaric edilməsinə səbəb olan çoxlu dəri xəstəliklərini əhatə edirdi.

▣ **"diz çöküb"** Luka 5:12-də bu adamın İsanın önündə üzüstə yerə qapandığı deyilir. İsa, o biri rabbilərdən fərqli olaraq, rədd olunmuş, xor baxılmış adamlara diqqət verirdi.

▣ **"əgər istəsən, məni pak edə bilərsən"** Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir. Cüzamlı adam İsanın qüdrətindən şübhələnmirdi (Mat. 8:2-də cüzamlı Ona "Rəbb" deyir), ancaq Ona şəfa vermək istədiyindən şübhələnirdi.

1:41 "rəhmi gəldi" İsa, Allahın surətində yaranmış insanların qayğısına qalır. Qərb mətnində, D əlyazmasında, "acıqlandı", α, A, B və C əlyazmalarında isə "rəhmi gəldi" deyər yazılmışdır. Arami dilində bunlar bənzər sözlərdir. Ən qədim və etibarlı əlyazmalarda "rəhmi gəldi" variantına rast gəlinir, lakin "acıqlandı" və ya "qəzəbləndi" variantı daha qeyri-adedir. Mətn tənqidçiliyi haqqında bax: Əlavə 2. Mark Müjdəsində İsanın gözlənməyən kontekstlərdə qəzəblənməsinin təsvir olunduğu daha bir neçə yer vardır (müq. et. Mark 1:43; 3:5 və 10:14; həmçinin Yəh. 11:33, 38-də). Ehtimal ki, İsa xəstəliyə və ya bu nəslin şərhinə qəzəblənirdi.

Mark İsanı tam insan olaraq təsvir edir. İsa Özünə və başqalarına qarşı bütün bəşəri duyğuları hiss və ifadə edirdi.

1. şəfqət və ya qəzəb (Mark 1:41; 3:5)
2. fiziki aclıq (Mark 2:25)
3. dərin bir ah çəkmə (Mark 7:34, 8:12)
4. acıqlanma/ciddilik (Mark 10:14)
5. məhəbbət (Mark 10:21)
6. kədər/dərd (Mark 10:33-34)
7. özünü tərk olunmuş hiss etmə (Mark 15:34)
8. susuzluq (Mark 15:36)

▣ **"ona toxundu"** Bu, o mədəniyyətə görə tamamilə qeyri-məqbul hərəkət idi. İsanın insanlara qayğı və sevgi ilə toxunduğu bütün Müjdələrdə təsvir olunur (müq. et. Mark 7:33; 8:22; 10:13; həmçinin bəzən insanlar İsayə toxunurdu, məs. Mark 3:10; 5:22-28,30,31; 6:56).

▣ **"pak ol"** Bu, aorist məchul növ əmr şəklidir. İsa, cinləri çıxardığı eyni səlahiyyətlə şəfa verir.

1:43 "ciddi tapşıraraq" Hərfi mənada "fırxırdı" ya da inildədi. Bu, Mark Müjdəsinin məsihi sirrini əks etdirir. Müjdə hələ tamamlanmamışdı. İsa möcüzə yaradan adam kimi tanınmaq istəmirdi.

▣ **"o an onu yola salıb"** Bu, çox qüvvətli bir ifadədir. Ruhun İsanı səhraya aparması eyni sözlə təsvir olunur (müq. et. Mark 1:12).

1:44 "cüzamdan paklandığın üçün Musanın buyurduğu təqdimləri apar" Musanın bu əmrləri Lev. 13, 14-də və Qanun. 24:8-də yer alır. İsa Əhdi-Ətiqi rədd etmirdi (müq. et. Mat. 5:17-19), ancaq yəhudiliyin şifahi ənənəsini rədd edirdi (müq. et. Mat. 5:21-48). Ehtimal ki, bu həmçinin kahinlər üçün bir şəhadət olmalı idi.

1:45 "yaymağa" Bu, indiki zaman infinitividir. Bu hərəkət İsanın ciddi tapşırığına qarşı itaətsizlik idi (müq. et. Mark 1:43-44).

▣ **"kimsəsiz yerlərdə qalır"** Burada, Mark 1:3-də olduğu kimi, adamsız otlaq yerdən bəhs olunur.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Niyə Mark Müjdəsi Vəftizçi Yəhyanın xidmətindən başlayır? Vəftizçi Yəhya kimi təmsil edir?
2. Vəftiz bağışlamağın vasitəsidir, yoxsa rəmzidir?
3. İsa niyə vəftiz oldu? Məgər O günahkar idi və tövbəyə ehtiyacı var idi?
4. Bu mətnin hansı hissəsində Üçlüyə işarət olunur?
5. İsa niyə sınağa çəkilirdi? Həyatın hansı sahələrində sınağa çəkilirdi?
6. Allahın Padşahlığı indi var, yoxsa gələcəkdə olacaq?
7. Mark 1-də İsanın balıqçılarla ilk görüşü təsvir olunurmu?
8. Kefernahumdakı sınaqın adamları İsanın təliminə niyə bu qədər heyrətləndilər?
9. Cinə tutulma gerçək hadisədir, yoxsa mövhumatdır?
10. Cinlər İsanın həqiqətən kim olduğunu niyə deyirdilər?
11. Cüzamlı adamın pak olması niyə bu qədər əhəmiyyətli bir hadisədir?
12. İsa şefa tapmış cüzamlıya niyə buyurdu ki, bu möcüzə haqqında heç kəsə bir söz deməsin?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 2

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İflicin şəfa tapması	İsa iflici bağışlayır və ona şəfa verir	İflicin şəfa tapması	İsa iflic bir adama şəfa verir	İflicin sağalması
2:1-12	2:1-12	2:1-12	2:1-5 2:6-7 2:8-11 2:12	2:1-12
Levinin çağırılması	Vergi yığan Matta	Levinin çağırılması	İsa Levini çağırır	Levinin çağırılması
2:13-17	2:13-17	2:13-14 2:15-17	2:13-14 2:15-16 2:17	2:13-14 Günahkarkarla birlikdə yemək 2:15-17
Oruc barəsində suallar	İsa oruc haqqında sual verir	Oruc	Oruc barəsində suallar	Orucun müzakirə olunması
2:18-20 2:21-22	2:18-22	2:18-20 2:21-22	2:18 2:19-20 2:21-22	2:18-22
Şənbə günü sünbül qırma	İsa Şənbə gününün Sahibidir	İsa və Şənbə günü haqqındakı qanunlar	Şənbə günü barəsində sual	Şənbə günü taxıl götürmə
2:23-28	2:23-28	2:23-28	2:23-24 2:25-26 2:27-28	2:23-26 2:27-28

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturuma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf

3. Üçüncü paraqraf

4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

A. Mark 2:1-3:6-də dörd əhvalat anladılır. Həmin əhvalatlar Mark 1:38-39-da bəhs olunan təbliğ səyahəti zamanı baş vermişdir.

1. şəfa (Mark 2:1-12)
2. xor baxılan insanlara xidmət (Mark 2:13-17)
3. oruc barəsində sual (Mark 2:18-20)
4. şifahi ənənə haqqında mübahisə (Mark 2:23-38)

B. Mark 2:1-3:6, dini status-kvonun İsayə qarşı getdikcə artan müqavimətini göstərən bir mətdir. İsa Öz fəaliyyəti ilə şifahi ənənəyə (yəni Talmuda) qəsdən müqavimət göstərirdi, çünki dini başçılarla teoloji dialoqa girmək istəyirdi. "Niyə" sualının dəfələrlə təkrarlandığına diqqət yetirin (Mark 2:7,16,18,24).

C. Paralellər

1. Mark 2:1-12 — Mat. 9:1-8; Luka 5:12-26
2. Mark 2:13-17 — Mat. 9:9-13; Luka 5:27-32
3. Mark 2:18-22 — Mat. 9:14-17; Luka 5:33-39
4. Mark 2:23-25 — Mat. 12:1-8; Luka 6:1-5

D. İsa Atanı tanımağa gəlmişdir. Yəhudilikdə Ata, rituallar və qayda-qanunların arxasında gizli qalmışdır. İsa, Mark Müjdəsində təsvir olunan dini başçılarla münaqişələrində onların qərəzli fikirlərini və niyyətlərini ifşa edirdi. Bu məsələlər rəbbinik yəhudiliyi və İsanın yeni əhd azadlığı və həqiqi dini arasındakı fərqləri müəyyən edir.

1. İsanın günahları bağışlamaq səlahiyyəti (Mark 2:1-12)
2. oruc tutmaq vacibliyi (Mark 2:18-22)
3. Şənbə günü ilə bağlı qaydalara riayət etmənin vacibliyi (Mark 2:23-28)
4. mərasimlərlə bağlı qanunların vacibliyi (Mark 7:1-8)
5. boşanma məsələsi (Mark 10:2-9)
6. Romaya vergi ödəmə (Mark 12:13-17)
7. dirilmənin xarakteri (Mark 12:18-27)
8. ən böyük əmr (Mark 12:28-34)

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:1-12

¹Bir neçə gün sonra İsa yenə Kefernahuma gələndə Onun evdə olma xəbəri yayıldı. ²O qədər çox adam yığıldı ki, qapının yanında durmağa belə, yer qalmamışdı. İsa onlara kəlamı vəz edirdi. ³Adamlar dörd nəfərin daşdığı bir iflici Onun yanına gətirdilər. ⁴Amma böyük izdihama görə onu İsayə yaxın gətirə bilmədilər. Ona görə də İsa olan evin damını söküb yer açandan sonra iflici yatdığı döşəklə birgə aşağı endirdilər. ⁵İsa onların imanını görəndə iflic olan adama dedi: «Oğlum, günahların bağışlandı». ⁶Lakin orada oturan bəzi ilahiyatçılar ürəklərində belə düşündülər: ⁷«Bu Adam niyə belə danışır? Bu ki küfrdür! Tək Allahdan başqa günahları kim bağışlaya bilər?» ⁸İsa dərhal onların ürəyində nə fikirləşdiyini ruhən dərk edib dedi: «Niyə ürəyinizdə belə düşünürsünüz? ⁹Bax hansı daha asandır? İflicə “günahların bağışlandı” deməkmi, yoxsa “Qalx, döşəyini götür və yeri!” demək? ¹⁰Lakin siz bilin ki, Bəşər Oğlunun yer üzündə günahları bağışlamaq səlahiyyəti var» və iflicə dedi: ¹¹«Sənə deyirəm, qalx, döşəyini götür və evinə get!» ¹²Xəstə qalxdı və dərhal döşəyini götürərək hamının qarşısında çıxıb getdi. Hamı mat qaldı və Allahı izzətləndirib dedi: «Biz heç vaxt belə şey görməmişik».

2:1 "Kefernahum" Bu ismin mənası "Nahumun kəndi". Nazaretdəki xalqın imansızlığı üzündən İsa Qalileyanın bu şəhərini Öz qərargahı olaraq seçmişdir (müq. et. Mat. 4:13). Kefernahum Dəməşqdən Misirə gedən böyük karvan yolunda yerləşirdi. Daha ətraflı məlumat üçün bax: Muen F. Devris, "Müqəddəs Kitab dünyasının şəhərləri" (Moine F. DeVries, *Cities of the Biblical World*, ss. 269-275).

▣ **"xəbəri yayıldı"** İsanın şöhrəti səbəbindən bir çox insan gəlib Onu görmək istəyirdi (xəstələr, maraqlananlar, həqiqətən Rəbbi axtaranlar və dini başçılar). İsanın sözləri çox vaxt müxtəlif qruplara ünvanlanırdı, lakin əksər hallarda hansı qrupa müraciət etdiyi bildirilmir.

▣ **"Onun evdə olma"** Hansı evdə olduğu məlum deyildir; Peterin evi, Məryəmin evi, yaxud kirayə ev ola bilər.

2:2 "çox adam yığıldı" Şərqdə açıq bir qapı, içəri girməyə dəvət olaraq anlaşılırdı. Onlar bu dəvəti qəbul edib içəri giriblər.

▣ **"qapının yanında durmağa belə, yer qalmamışdı"** Güman ki, orada kiçik bir həyət var idi, bununla belə çox adam evə sığa bilməzdi.

▣ **"İsa onlara kəlamı vəz edirdi"** Bu feil bitməmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır və (1) hərəkətin başlanğıcı yaxud (2) hərəkətin təkrarı olaraq anlaşıla bilər. "Kəlam" deyildikdə, Mark 1:14-15-də İsanın vəz etdiyi Müjdə nəzərdə tutulur. İsanın əlamətləri və işləri başqa idi, amma vəz etdiyi Müjdənin mahiyyəti eyni idi.

2:3 "bir iflic" Bu, "açmaq" və "yanında" hissələrindən ibarət olan mürəkkəb bir sözdür. Ehtimal ki, bu adam insult keçirmişdi və bir tərəfi iflic olmuşdu. İsanın işlərinin iki məqsədi var idi: (1) Yeş. 61:6-dakı Məsihə dair peyğəmbərliyi yerinə yetirmək və (2) ilahiliyini və günahları bağışlamaq səlahiyyətini elan etmək. Ruhən kor olmayanlar üçün bu, birmənalı şəkildə açıq bir əlamət idi!

2:4 "evin damını söküb" Hərfe tərcüməsi: "damı damsızlaşdırıb". Kənardan damın üstünə çıxmaq mümkün idi və damlarda çox vaxt ictimai tədbirlər keçirilirdi. Dam adətən yastı idi, palçıq və otdan düzəldilirdi. Luka 5:19-da "kirəmitlər"dən bəhs olunur və bəlkə də həyət nəzərdə tutulur. Təsəvvür edin, İsa təlim öyrədərkən yuxarıdan damın parçaları tökülməyə başlayır!

▣ **"döşək"** Bu, yatmaq üçün istifadə olunan saman döşək idi.

2:5 "onların imanını" İsa iflic adamın və dostlarının imanını görüb hərəkət etdi.

▣ **"günahların bağışlandı"** İsa bu sözü, böyük ehtimalla, orada olan dini başçılara meydan oxumaq üçün qəsdən demişdir. İsa həmçinin bu adamı imanda təşviq etmək istəyirdi. Yəhudilər xəstəliyin günahla əlaqəli olduğuna inanırdılar (müq. et. Əyyub; Yəh. 9:2; Yaq. 5:15-16). Onların fikrincə, bu adam hansısa günahına görə iflic olmuşdu.

UBS⁴ mətnində feil indiki zaman məchul növ xəbər formasındadır. Bəzi yunan mətnlərində, Luka 5:20-də olduğu kimi, bitmiş zaman məchul növ xəbər forması işlənir (müq. et. P⁸⁸, x, A, C, D, L, W). Lakin Mat. 9:2-da və B əlyazmasında indiki zaman məchul növ xəbər forması işlənir. Bu iki variantdan hansının orijinal olduğunu müəyyən etmək çətinidir.

2:6 "ilahiyatçılar" Bu adamlar şifahi və yazılı Qanun üzrə mütəxəssislər idi. Onlar ya (1) Yerusəlimdən İsanı izləməyə göndərilmiş rəsmi bir həyət, ya da (2) şəhər əhalisinə yəhudi ənənələrini şərh edən yerli alimlər idi. Çox güman ki, onlar evə daxil olmaq üçün tez gəlmişdilər, yaxud cəmiyyətdə tutduqları mövqeyə görə içəri buraxılacaqlarını gözləyirdilər. Bax: Mark 1:22-dəki Xüsusi mövzu: XÜSUSİ MÖVZU: "İLƏHİYYATÇILAR".

NASB, NKJV "ürəklərində belə düşündülər"
NRSV "ürəklərində belə şübhələndilər"
TEV, NJB "öz-özlərinə düşündülər"

Teoloji sual budur ki, İsa onların fikirlərini oxuyub bir daha ilahiliyini göstərdimi (müq. et. 1Şam. 16:7; Zəb. 7:9; 139:1-4; Sül. 16:2; 21:2; 24:12; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Luka 16:15; Həv. 15:8; İbr. 4:12), yoxsa ənənələrinə bələd olduğuna görə nə düşündüklərini baxışlarından anladımı?

Bunun (müq. et. Mark 2:8) daha bir əlamət olduğu da istisna edilmir. Rabbilərin şərhinə görə, Yeş. 11:3-də Məsihin insanların fikirlərini bilmə qabiliyyəti olacaq.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK" (SPECIAL TOPIC: THE HEART)

Yunanca *kardia* ("kardiya") sözü Septuaqıntada və Əhdi-Cədidə ibrancə *lēb* ("lev"; BDB 523, KB 513) sözünün qarşılığı olaraq işlənir. Onun bir neçə mənası vardır (müq. et. Bauer, Arndt, Qingriç və Danker, "Yunanca-İngiliscə lüğət" [Bauer, Arndt, Gingrich and Danker, *A Greek-English Lexicon*, 2nd ed. ss. 403-404]).

1. fiziki həyatın mərkəzi, şəxsin metaforası (müq. et. Həv. 14:17; 2Kor. 3:2-3; Yaq. 5:5)
2. ruhani həyatın mərkəzi (yəni mənəviyyat)
 - a. Allah ürəyi bilir (müq. et. Luka 16:15; Rom. 8:27; 1Kor. 14:25; 1Sal. 2:4; Vəhy 2:23)
 - b. insanın ruhani həyatı mənasında işlənir (müq. et. Mat. 15:18-19; 18:35; Rom. 6:17; 1Tim. 1:5; 2Tim. 2:22; 1Pet. 1:22)
3. insanın düşüncəsinin, intellektinin mərkəzi (müq. et. Mat. 13:15; 24:48; Həv. 7:23; 16:14; 28:27; Rom. 1:21; 10:6; 16:18; 2Kor. 4:6; Ef. 1:18; 4:18; Yaq. 1:26; 2Pet. 1:19; Vəhy 18:7; 2Kor. 3:14-15-də və Fil. 4:7-də ürək ağıl ilə sinonimdir)
4. iradənin mərkəzi (müq. et. Həv. 5:4; 11:23; 1Kor. 4:5; 7:37; 2Kor. 9:7)
5. hisslərin, emosiyaların mərkəzi (müq. et. Mat. 5:28; Həv. 2:26,37; 7:54; 21:13; Rom. 1:24; 2Kor. 2:4; 7:3; Ef. 6:22; Fil. 1:7)
6. Ruhun işlədiyi unikal yer (müq. et. Rom. 5:5; 2Kor. 1:22; Qal. 4:6 [yəni, Məsih ürəklərimizdədir, Ef. 3:17])
7. Ürək, insanın bütün varlığını bildirən metaforik sözdür (müq. et. Mat. 22:37, orada sitat gətirilən ayə Qanun. 6:5-dir). Ürəkdən qaynaqlandığı deyilən düşüncələr, niyyətlər və hərəkətlər şəxsiyyətin tipini tam aşkara çıxarır. Əhdi-Ətiqdə bu sözün işlənməsindən gözəl misallar gətirmək olar.
 - a. Yar. 6:6; 8:21, "Allah ürəyində kədərlandı", həmçinin bax: Huşə 11:8-9
 - b. Qanun. 4:29; 6:5; 10:12, "bütün qəlbinizlə, bütün varlığınızla"
 - c. Qanun. 10:16; Yer. 9:26, "ürəyi sünnətsiz", həmçinin Rom. 2:29
 - d. Yez. 18:31-32, "yeni ürək"
 - e. Yez. 36:26, "yeni ürək" – bunun əksi "daş ürəyi"dir (müq. et. Yez. 11:19; Zək. 7:12)

2:7 "Bu ki küfrdür!" Küfr etmənin cəzası daşqalaq edilib öldürülmək idi (müq. et. Lev. 24:16). İsa ya ilahi şəxs idi, ya da küfr etməkdə təqsirkar idi. İsanın günahları bağışlaması da Onun ilahi bir şəxs olması, yaxud ən azından ilahi qüdrətə və səlahiyyətə malik olması iddiası idi.

▣ **"Tək Allahdan başqa günahları kim bağışlaya bilər?"** İsanın tövbəyə və imana çağırışı (müq. et. Mark 1:14-15) hər insanın (hətta Əhdi-Ətiqin Allahla əhd bağlamış xalqının, müq. et. Rom. 3:9-18) günahkar olması inancına əsaslanırdı. Günah çox ciddi məsələdir və təkcə bu həyata deyil, əbədilikdə Allahla ünsiyyətin pozulmasına səbəb olur. İsa məhz günahın gücü və nəticələri səbəbindən yer üzünə gəlmişdir (müq. et. Mark 10:45; 2Kor. 5:21).

Yalnız Allah günahı bağışlaya bilər, çünki günah başlıca olaraq Allaha qarşı işlədilir (müq. et. Yar. 20:6; 39:9; 2Şam. 12:13; Zəb. 41:4; 51:4). Mark Müjdəsində Yeşaya tez-tez istinad edildiyinə görə, Yeşaya

Kitabından yeni dövr və bağışlama mövzusunda bəzi ayələri sadalayaq: Yeş. 1:18; 33:24; 38:17; 43:25; 44:22. Bu da Məsihin bir əlamətidir.

2:8,12 "dərhal" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"fikirləşdiyini ruhən dərk edib"** Mark 2:7-dəki qeydə baxın.

▣ **"ruhən"** Hərfi tərcümə: "Öz ruhunda". Yunan unsial əlyazmalarında

1. sözlər arasında boşluqlar
2. durğu işarələri
3. kiçik və böyük hərflər (yalnız baş hərflər var idi)
4. fəsillərə və ayələrə bölünmə yox idi.

Buna görə də baş hərflər yalnız kontekstlə müəyyən oluna bilər. Baş hərflər qayda olaraq

1. tanrıların adlarında
2. yer adlarında
3. şəxsi adlarda işlədilir.

"Ruh" sözü bunları bildirə bilər:

1. Müqəddəs Ruh (müq. et. Mark 1:5)
2. insanın şüurlu, şəxsi cəhəti (müq. et. Mark 8:12; 14:38)
3. ruhani aləmdəki bir varlıq (məs., murdar ruhlar, müq. et. Mark 1:23).

Bu kontekstdə İsanın şəxsinəndən söhbət gedir.

Şəxsən mən insanın üç cəhətə (bədən, can və ruh; 1Sal. 5:23-ə əsasən) malik olması haqqındakı teoloji anlayışı qəbul etmirəm. Bunu qəbul edənlər adətən Müqəddəs Kitabın bütün yerlərini bu əqidələri çərçivəsində şərh edir, Allahın insanlarla ünsiyyət qurmasını da bu kateqoriyalarla məhdudlaşdırırlar. İnsan bir vahiddir (müq. et. Yar. 2:7). İnsanın trixotom (üçlük), dixotom (ikilik) və ya vahid olması haqqındakı fərziyyələri xülasə edən yaxşı kitablar: Frenk Steqin "Müqəddəs Kitab baxımından insanın mövcudluğunu qütbləri" (Frank Stagg, *Polarities of Man's Existence in a Biblical Perspective*) və Milard C. Eriksonun "Məsihiçi teologiyası" (Millard J. Erickson, *Christian Theology* [second edition], ss. 538-557).

2:9,11 "Qalx, döşəyini götür və yeri" İlk iki feil aorist əmr şəklində, üçüncü feilsə indiki zaman əmr şəklindədir. Bu şəfa dərhal baş verib və iflic adam tamamilən sağalıb. İsa bunu üç səbəbdən edib:

1. çünki O bu adamın ehtiyacını görüb, qayğısına qalıb və onunla dostlarının imanını mükafatlandırır
2. Öz şagirdlərinə Müjdəni və Müjdənin Onun şəxsinə və missiyasına necə aid olduğunu öyrətməyi davam etdirmək üçün
3. dini başçılara qarşı durmağı və onlarla dialoq qurmağı davam etdirmək üçün

Bu dini başçıların qarşısında yalnız iki seçim var idi: ya İsayə iman etmək, ya da Onun qüdrəti və səlahiyyəti üçün başqa bir izahat tapmaq.

2:10 "Bəşər Oğlu" Əhdi-Ətiqdə bu ifadə Yez. 2:1 və Zəb. 8:4-də ilkin mənası ilə işlənmişdir: "insan". Lakin Dan. 7:13-də bu ifadə xüsusi kontekstdə işlənmişdir və həm ilahi, həm bəşəri təbiətə malik olan esxatoloji padşaha aid idi (müq. et. Mark 8:38; 9:9; 13:26; 14:26). Bu ifadə rəbbinik yəhudiliyində istifadə olunmadığına görə milliyyətçilik, müstəsna iddiaları və hərbi başçı ilə əlaqəsi yox idi, buna görə İsa ilahi və bəşəri təbiətlərini, tam insan və tam Allah olduğunu həm gizlədən, həm də aşkara çıxaran bir ad kimi bu ifadəni seçmişdir (müq. et. 1Yəh. 4:1-3). Bu Onun ən çox sevdiyi ad idi. Bu ad Mark Müjdəsində on üç dəfə işlənir (çox vaxt İsanın müxtəlif əziyyətləri ilə əlaqədar olaraq, müq. et. Mark 8:31; 9:12,31; 10:33,45; 14:21,41).

▣ **"yer üzündə günahları bağışlamaq səlahiyyəti var"** İsa bu ilahiyatçılara şəhadət etməkdən ötəri bu möcüzəni yaratmışdır. Səlahiyyət (*exousia*) əsas məsələ olacaq idi. Onlar İsanın qüvvətini inkar edə

bilmədiklərinə görə Onun səlahiyyətinin cinlərdən və ya Şeytandan qaynaqlandığını iddia etmişlər (müq. et. Mat. 10:25; 12:24-29; Luka 11:14-22).

2:12 "Hamı mat qaldı" Xəstəyə şəfa verdiyinə görə mat qalmayıblar, çünki İsanın daha əvvəl xəstələrə şəfa verdiyini görmüşdülər; günahları bağışladığına görə mat qalıblar! İsa onlara (ilahiyyatçılarla fariseylərə) əlamət vermişdir. Öz qüdrətini, səlahiyyətini açıq şəkildə göstərmişdir. Maraqlıdır, o başçılar da möcüzəyə görə Allahu izzətləndiriblərimi?

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:13-14

¹³İsa yenə gölün sahilinə çıxdı. Bütün izdiham Onun yanına toplaşdı və O, camaata təlim öyrədirdi. ¹⁴Yolu keçəndə vergi yığılan yerdə oturan Halfay oğlu Levini görüb ona dedi: «Ardımca gəl». O da durub İsanın ardınca getdi.

2:13 "Bütün izdiham Onun yanına toplaşdı və O, camaata təlim öyrədirdi" Burada iki feil bitməmiş zamandır. İsa Müjdəni vəz etməyə və insanlara qayğı göstərməyə həmişə vaxt tapırdı. Buna görə adı insanlar Onu o qədər çox sevirdilər. O, başqalarını mühakimə edən və özlərini müstəsna sayan dini başçılardan çox fərqlənirdi.

2:14 "Levi" İbrani dilində bu ad "yoldaş" mənasına gəlir. Bu, İsrailin kahin qəbiləsinin adı idi. Ehtimal ki, İsa onun adını "YAHVE-nin hədiyyəsi" mənasına gələn "Matta"ya dəyişib (müq. et. Mark 3:18; Mat. 9:9), yaxud valideynləri ona iki ad vermişdilər (Paulun iki adı olduğu kimi).

▣ **"vergi yığılan yerdə oturan"** Yəhudilər vergiyiğanlara həqarətlə baxırdılar, çünki bu vəzifə Roma hakimiyyətindən satın alınır. Vergiyiğanlar bütün malların müəyyən vergisini tutub romalıları verirdilər. Yığılmış vergilərin bir hissəsi Hirod Antipaya düşürdü. Yığılıqları miqdarın qalan hissəsi vergiyiğanların maaşı idi. Bu işdə çox firıldaqçılıq var idi. Levi böyük ehtimalla ixrac edilən balığın vergisini yığırdı.

▣ **"Ardımca gəl"** Bu ifadə məlum növ indiki zaman əmr şəklindədir. Bu, şagirdliyə rəsmi dəvət idi (müq. et. Mark 1:17,20). Yadda saxlamaq lazımdır ki, rəbbilər şagirdlərini Qanuna bağlanmağa çağırırdılar, İsa isə bu adamları Ona bağlanmağa çağırırdı. Xilas yolu İsadır, Musanın qayda-qanunlarına əməl etmək cəhdləri (Talmud) deyildir. Tövbə etmək, Musanın Qanununa qayıtmaq deyil, YAHVE-nin Məsihi olan İsayə dönməkdir. İsa Qanunu rədd etməyib, lakin Qanunun düzgün şərhə olaraq Özünü təqdim edib (müq. et. Mat. 5:17-48). Xilas bir şəxsdir, təkə bir əqidə və ya müəyyən qanunlara riayət deyildir. İsa məhz bu səbəbdən dini başçılarla qəsdən qarşıdurma yaradıb.

Robert H. Steyn "İsanın təlimlərinin üsulu və mesajı" kitabında (Robert H. Stein, *The Method and Message of Jesus' Teachings*) bu ifadə haqqında belə deyir:

"'Totalitar' sözünün mənfə mənə çalarlarına baxmayaraq, Arçibald M. Hanter (Archibald M. Hunter) bunu lap doğru işlədir və İsanın ardınca gələnlərdən özlərini tamamilə Ona həsr etməsi tələbini yaxşı təsvir edir. İsanın Özü haqqında dediklərini başqa bir adam desəydi, bu eqosentrizmin ifrat dərəcəsi olardı, axı İsa açıq deyir ki, bütün dünya Onun ətrafında dövr edir və hər insanın taleyi Onu qəbul yaxud rədd etməsindən asılıdır... İsanın dediyinə görə, insanın taleyi Onun ətrafında cəmləşir. Onu rədd etmənin nəticəsi əbədi məhkumiyyətdir; Onu qəbul etmənin nəticəsi isə Allah tərəfindən qəbul olunmaqdır. İsanın dediyinə görə, tarixin və xilasın dönüş nöqtəsi Odur. Ona itaət etmək, ağıllı olmaq və məhkumiyyətdən qurtulmaq deməkdir; Onun sözlərini rədd etmək isə ağılsız olmaq və həlak olmaq deməkdir, çünki Onun sözləri insanın yeganə möhkəm təməlidir (MAT. 7:24-27)" (s. 118).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:15-17

¹⁵İsa Levinin evində süfrəyə oturanda bir çox vergiyiğanlarla günahkarlar gəlib Onunla və şagirdləri ilə birgə oturdular. Çünki İsanın ardınca gələnlər çox idi. ¹⁶Fariseylərdən olan ilahiyyatçılar İsanın günahkarlar və vergiyiğanlarla birgə yemək yediğini görüb Onun şagirdlərinə dedilər: «O niyə

vergiyigənlər və günahkarlarla birgə yemək yeyir?»¹⁷ İsa bunu eşidəndə onlara dedi: «Sağlamaların deyil, xəstələrin həkimə ehtiyacı var. Mən salehləri deyil, günahkarları çağırmaq üçün gəlmişəm».

2:15 "evində süfrəyə oturanda" Ora Levinin evi idi (müq. et. Luka 5:29). İsa cəmiyyətin və dindarların rədd etdiyi adamlarla ruhani mövzularda dialoqa girmək məqsədilə birgə yemək yeyirdi. Bu adamlar İsanın yanına yığılırdı, çünki O özlərini saleh sayan yəhudi başçılarından çox fərqli bir şəkildə Özünü aparırdı. Qədim Yaxın Şərqdə birgə yemək dostluğu, bir-birini qəbul etməyi ifadə edən xüsusi bir hadisə idi. Nal şəklindəki alçaq bir masanın ətrafında sol dirsəklərinə söykənib uzanaraq yemək yeyirdilər (C. Ceremayas "İsanın yevxaristik sözləri" [J. Jeremias, *The Eucharistic Words of Jesus*, ss. 20-21] kitabında bunu təkzib etməyə çalışmışdır. Onun iddia etdiyinə görə, yəhudilər Aralıq dənizi xalqlarının bu şəkildə yemək adətinə heç də həmişə riayət etməz, ancaq bayramlarda riayət edərkdilər). Yaxın Şərqdə yeməyə dəvət edilməmiş başqa adamlar otağa girərək divarın, qapının ya da pəncərənin yanında dayanıb söhbətlərə qulaq asa bilərdilər.

Bu kontekstin nə dərəcədə esxatoloji baxımdan simvolik olduğu aydın deyildir. Bu süfrə rədd olunmuş adamların iştirak etdiyi məsihi ziyafətin rəmzidir (müq. et. Mat. 8:11; Luka 13:29 – ola bilər, bu ayə Yeş. 59:15b-21-i əks etdirir)? Əgər belədirsə, yer üzündə İsa ilə süfrə şərikliyi esxatoloji padşahlıq şərikliyini əks etdirir. Günahkarlar həm indi, həm də əbədiyyətdə barışmış olurlar! Bütün günahkarlar dəvət olunur (və hamısı, hətta Əhdi-Ətiqin əhd xalqı belə, günahkardır; müq. et. Rom. 3:9-18).

▣ **"günahkarlar"** Şifahi ənənənin (Talmud) bütün qayda-qanunlarına əməl etməyən adamlar nəzərdə tutulur. Onlara çox vaxt aşağılayıcı bir mənada "ölkə xalqı" deyilərdi. Sinaqoqda onlar xoş qəbul olunmazdı.

▣ **"və şagirdləri"** Bunlar, İsanın bütün sözlərini və işlərini yaxından tanıyan seçilmiş adamlar idi. Əslində, İsanın sözləri və işləri hər şeydən əvvəl bu adamlar üçün idi, axı İsanı bütün dünyaya onlar tanıdacaqdı.

▣ **"Çünki İsanın ardınca gedənlər çox idi"** Bu frazanın qrammatikası birmənalı deyildir; çox güman ki, şagirdlərdən deyil, o "günahkarlardan" söhbət gədir.

2:16 "Fariseylərdən olan ilahiyyatçılar" İlahiyyatçıların hamısı eyni dini/siyasi partiyaya mənsub deyil idi, ancaq İsanın dövründə onların əksəriyyəti farisey idi. Makkavey dövründə meydana gəlmiş bir yəhudi təriqətinə mənsub olan fariseylər Şifahi ənənəyə (Talmud) özlərini həsr edən, ona çox ciddi riayət edən səmimi dindar adamlar idi.

XÜSUSİ MÖVZU: "FARİSEYLƏR" (SPECIAL TOPIC: PHARISEES)

- I. Bu sözün aşağıdakı mümkün mənşə variantları vardır:
 - A. "Ayrılmış olmaq". Bu qrup Makkavey dövründə meydana gəlmiş (ən geniş qəbul olunmuş görüşə görə) və Musanın Qanununun şifahi ənənəsinə riayət etmək üçün xalqdan ayrılmışdır (*Hasidim* ["Xasidim"]).
 - B. "Ayırmaq" Bu, eyni ibrancə kökün (BDB 827, BDB 831 I, KB 976) başqa mənasıdır; hər ikisi "ayırma" deməkdir. Bəzi alimlər bunun şərhçi mənasına gəldiyini deyirlər (müq. et. Neh. 8:8; 2Tim. 2:15).
 - C. "Fərs" Bu, eyni aramicə kökün (BDB 828, KB 970) başqa bir mənasıdır. Fariseylərin bəzi doktrinlərinin Persiyanın Zərdüştdualizmi ilə çox oxşar cəhətləri vardır (Bax: Xüsusi mövzu: "Şəxs olaraq şəh").
- II. Fariseylərin necə yaranması barədə bir neçə fərziyyə vardır.
 - A. erkən dövr yəhudiliyinin bir təriqəti (İosif Flaviy)
 - B. Haşmoneylərin və Hırodun dövrlərindən siyasi qrup
 - C. Musanın Qanununu şərh edən, Musa ilə bağlanmış əhdi və onunla bağlı olan şifahi ənənələri adi insanın anlamasına kömək edən alimlər

D. məbədin rəhbərliyində olan kahinlərlə rəqabət edən Ezra kimi kahinlərin "qeyri-ruhani" hərəkəti və Böyük Sinaqoq

Fariseylərin meydana gəlməsi,

1. qeyri-yəhudi hökmdarlarla (xüs., IV Antiox) münaqişə
2. zadəganların "dünyəvilər" ilə münaqişəsi
3. özlərini əhdə görə yaşamağa həsr edənlərin adi fələstinli yəhudilər ilə münaqişəsi ilə bağlı idi.

III. Onlara dair məlumatımız,

A. bir farisey olan İosif Flaviydən

1. "Qədim yəhudi tarixi"ndən (Josephus, *Antiquities of the Jews*)
2. "Yəhudi Mühəribələri"ndən (Josephus, *Wars of the Jews*)

B. Əhdi-Cədidə

C. daha gec dövrə aid mənbələrdən gəlir.

IV. Onların əsas inancları

A. Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrün 1 Xanok kimi apokaliptik əsərlərinin təsir etdiyi gələcək Məsihə dair inanc.

B. Allahın gündəlik həyatda fəal olduğuna dair inanc. Bunlar sadukeylərin inanclarının tam əksi idi (müq. et. Həv. 23:8). Fariseylərin bir çox doktrinləri etiqadi cəhətdən sadukeylərin doktrinlərinin əksini təşkil edirdi.

C. Yer üzündəki həyata bənzər fiziki axirətə dair inanc, o cümlədən mükafat və cəza (müq. et. Dan. 12:2).

D. Əhdi-Ətiqin və şifahi ənənənin (Talmud) səlahiyyətinə inanc. Onlar öz şərhələrinə görə, rabbinik ilahiyyatçıların (mühafizəkar Şammai və liberal Hillel) tətbiqinə əsasən Əhdi-Ətiqə əməl etməyə çalışırdı. Rabbinik şərh, biri mühafizəkar, o biri liberal olan iki fərqli fəlsəfənin tərəfdarları olan rabbinlərin dialoqu üzərində qurulmuşdur. Müqəddəs Yazının mənası barədə bu şifahi müzakirələr axırda Babil Talmudu və Fələstin Talmudu olmaq üzrə iki yazılı əsər şəklini almışdır. Onlar Musanın Sina dağında bu şifahi şərhləri qəbul etdiyinə inanırdı. Bu tarixi müzakirələr Ezra ilə "Böyük Sinaqoq"un (sonradan Sinedrion adlandırılan) adamlarından başlamışdır.

E. Çox mürəkkəb angelologiya (mələklər haqqında təlim). Buna həm xeyir, həm şər ruhani varlıqları daxil idi. Bu təlim Persiya dualizmindən və Əhdi-Ətiqlə Əhdi-Cədid arasındakı dövrün yəhudi ədəbiyyatından əmələ gəlmişdir.

F. Allahın tam ixtiyarına və eyni zamanda insanın azad iradəsinə (*yetzer*) dair inanc.

V. Fariseylərin hərəkətinin güclü cəhətləri.

A. Onlar Allahın vəhyinə (yəni Qanun, Peyğəmbərlər, Yazılar və şifahi ənənə daxil olmaqla bütün vəhyinə) sevgi və hörmətlə yanaşır, inam bağlayırdılar.

B. Onlar Allahın vəhyinin saleh adrıçıları olmağa (yəni gündəlik imana və həyata) özlərini həsr etmişlər. Onlar peyğəmbərlərin "saleh İsrail" in yeni xoşbəxt çağına dair vədlərinin yerinə yetməsinə istəmişlər.

C. Yəhudi cəmiyyətində bütün səviyyələrdəki insanların bərabərliyini müdafiə etmişlər. Bir anlamda kahinlərin (yəni sadukeylərin) rəhbərliyini və teologiyasını rədd etmişlər (müq. et. Həv. 23:8).

D. Musa ilə bağlanan əhdin keçərli bəşəri hissəsini müdafiə etmişlər. Allahın tam ixtiyarını və eyni zamanda insanın azad iradəsinin (iki *yetzer*) vacibliyini təsdiqləyirdilər.

E. Əhdi-Cədidə bir neçə möhtərəm fariseydən bəhs olunur (Nikodim, dövlətli gənc adam, Arimateyalı Yusif).

VI. B.e. 70-ci ildə Yerusəlimin və məbədin romalılar tərəfindən darmadağın edilməsindən sonra I əsr yəhudiliyinin təriqətlərindən sağ qalan yeganə təriqət olan fariseylər, müasir yəhudiliyi təşkil etmişdir.

2:16 "günahkarlarla birgə yemək yeyir" Bu, istisna bir hal deyil idi, müntəzəm olaraq baş verən hadisə idi (müq. et. Luka 5:29; 7:34; 15:1-2). Özünü saleh sayan dini elita üçün bu əsl şök idi!

2:17 "xəstələrin" Onlar ehtiyac içində olduqlarını hiss edirdilər və bu, iman üçün vacib idi (müq. et. Mat. 5:3-4); buna görə İsa onların həkimi və dostu idi (müq. et. Luka 7:34; 19:10).

▣ **"Mən salehləri deyil, günahkarları çağırmaq üçün gəlmişəm"** Bu, 7:19 olduğu kimi, ironik, hətta sakrastik sözlərdir. İsa demir ki, dini başçılar saleh idilər (müq. et. Mat. 5:20) və buna görə tövbə etməyə ehtiyacları yoxdur; İsa deyir ki, Onun təlimi (müq. et. Mark 1:14-15) ruhən ehtiyac içində olduğunu dərk edənlər üçün daha cəlbədicidir. İsanın Öz təlimində məsəlvari kəlamlardan tez-tez istifadə edir (müq. et. Mark 2:17,21,22,27; 3:27; 4:21,22,25; 7:15; 8:35,36,37; 9:40,50; 10:25,27,31,43-44). Kor ola-ola gördüyünü düşünən adam başqalarından daha kordur!

Tekstus Reseptus-da Lukanın paralel yerinə (müq. et. Luka 5:32) və Bizans mətnlərinə uyğun olaraq "tövbəyə" sözü əlavə olunmuşdur, lakin bu variant UBS⁴-ün tənqidi mətnlərinə heç daxil edilməyib.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:18-20

¹⁸Yəhyanın şagirdləri və fariseylər oruc tuturdular. Bəzi adamlar İsanın yanına gəlib soruşdular: «Nə üçün Yəhyanın şagirdləri və fariseylərin şagirdləri oruc tutur, amma Sənin şagirdlərin oruc tutmur?» ¹⁹İsa onlara cavab verdi: «Bəy yanlarında olanda sağdışi və soldışı oruc tutarmı? Nə qədər ki bəy onların yanındadır, onlar oruc tutmazlar. ²⁰Lakin bəyin onların arasından aparılacağı günlər gələcək və o zaman oruc tutacaqlar.

2:18-20 "oruc" Fariseylər və Yəhyanın şagirdləri yəhudi mədəniyyətinə görə həftədə iki dəfə, bazar ertəsi və cümə axşamı günlərində oruc tutmağa adət etmişdilər (müq. et. Luka 18:12). Musanın Qanununa əsasən, ildə bir oruc günü var idi – Kəffarə günü (müq. et. Lev. 16). Bu adət (həftədə iki gün oruc tutmaq), ənənəpərəstliyin yaxşı bir nümunəsidir (müq. et. Zək. 7-8). Oruc məcburi olub özünə diqqəti cəlb etdikdə, ruhani dəyərini itirir (müq. et. Mat. 6:16-18).

XÜSUSİ MÖVZU: "ORUC" (SPECIAL TOPIC: FASTING)

Oruc Əhdi-Cədidə heç əmr olunmasa da, İsanın şagirdlərinin müvafiq zamanlarda oruc tutmaları gözlənirdi (müq. et. Mat. 6:16,17; 9:15; Mark 2:19; Luka 5:35). Düzgün oruc Yeşaya 58-ci fəsildə təsvir olunur. İsanın Özü oruc tutmaqda nümunə göstərmişdir (müq. et. Mat. 4:2). Erkən imanlılar cəmiyyəti oruc tuturdu (müq. et. Həv. 13:2-3; 14:23; 2Kor. 6:5; 11:27). Orucda niyyət və orucun qaydası önəmlidir; orucun vaxtı, müddəti və tezliyi ikinci dərəcəli məsələlərdir. Əhdi-Ətiqdəki oruc, Əhdi-Cədid imanlıları üçün zəruri deyildir (müq. et. Həv. 15:19-29). Oruc, adamın öz ruhaniliyini göstərməsi üçün deyil (müq. et. Yeş. 58; Mat. 6:16-18), Allaha yaxınlaşması və məsləhətini axtarması üçün (İsa kimi, Mat. 4:2) nəzərdə tutulub. İnsanın ruhən böyüməsi üçün də faydalı ola bilər.

Erkən imanlılar cəmiyyətinin asketizmə meyl etməsi üzündən Müqəddəs Yazını köçürən şəxslər bəzi ayələrə "oruc" sözünü əlavə ediblər (Mat. 17:21; Mark 9:29; Həv. 10:30; 1Kor. 7:5). Bu şübhəli əlavələr barədə ətraflı məlumat üçün bax: Bryus M. Metsqer, "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh", Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətlərinin nəşri (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, United Bible Societies).

NASB, NKJV "gəldilər"

NRSV "adamlar gəldilər"
TEV, NJB "bəzi adamlar gəldilər"

18-ci ayənin başlanğıcında Yəhyanın şagirdlərinin və fariseylərin müəyyən bir münasibətlə oruc tutduqları bildirilir. Başqaları bunu görəndə İsanın yanına gəlib şagirdlərinin bu münasibətlə niyə oruc tutmadıqlarını soruşdular.

2:19 Qrammatikasına görə bu suala "xeyr" cavabının veriləcəyi gözlənilir.

▣ **"Bəy"** Əhdi-Ətiqdə bu anlayış çoxlu simvollarla əlaqəlidir. YAHVE İsrailin əri olaraq təsvir olunur. Bu anlamda İsa bəydir, imanlılar cəmiyyəti isə gəlindir (müq. et. Ef. 5:23-32). Mark 2:20-dəki "bəyin onların arasından aparılacağı günlər" deyildikdə, ayrılıq zamanı nəzərdə tutulur.

Bizim şərhçi olaraq iki seçimimiz vardır. Birincisi, biz bunu o mədəniyyətdə toy şənliyi ilə əlaqəli olan sevinc metaforası sayı bilərik. Toy zamanı heç kim oruc tutmaz! İkincisi, biz bunu İsanın yer üzündəki zamanının və yaxınlaşan çarmıxa çəkilməsinin bir məsəli sayı bilərik. Mark (Peterin tərcüməçisi) bu metaforaların tam mənasını bilirdi (yəhudilikdə bəy Məsihin rəmzi deyil, gələcək olan Allahın Padşahlığının rəmzi idi). Burada İsa Özünün gələcək ölümündən bəhs edirmi? O Öz sözləri və işləri (cinləri çıxarması, şefa verməsi, günahları bağışlaması) vasitəsilə məsihliyini və ilahiliyini nümayiş etdirmişdir. Bununla belə, Mark Müjdəsindəki məsihi sirr oxucunu suallar verməyə vadar edir! Lakin məsəlvari nitq və Mark 2:21-22-nin mənası səbəbindən bütün konkretin kəffarə ilə bağlı, lakin esxatoloji olduğunu görürük (yəni Bəy ölür, Allahın Oğlu isə qayıdır və əbədi qalır). Ölümü və qayıtması (yəni məsihi ziyafəti) arasındakı müddətdə Onun ardıcılıqları münasib vaxt, münasib şəkildə oruc tutacaqlar.

2:20 "aparılacağı" Bu, Yeş. 53:8-in Septuaqinta versiyasına istinad ola bilər. İsa çarmıxa çəkiləndən, diriləndən və göyə qalxandan sonra Peter Yeşaya 53-cü fəslin tam mənasını anlamışdır.

▣ **"oruc tutacaqlar"** Bu, əmr şəkli deyildir, gələcək zaman məlum növ xəbər formasıdır (faktın təsdiqlənməsi).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:21-22

²¹Heç kim köhnə paltara təzə parçadan yamaq vurmaz. Yoxsa təzə yamaq köhnə paltardan qopar və yırtıq daha pis olar. ²²Heç kim təzə şərabi köhnə tuluqlara doldurmaz. Yoxsa şərabi tuluqları partladar, həm şərabi, həm də tuluqlar zay olar. Təzə şərabi təzə tuluqlara doldurulmalıdır».

2:21 Bu, onların mədəniyyətindən həqiqəti öyrədən bir məsəldir.

2:22 "tuluqlar" keçilərin dərisindən şərabi saxlamaq üçün qab olaraq istifadə olunurdu. Bu dərilərin elastik xüsusiyyətləri var idi. Onlar köhnələndən sonra təzə şərabın fermentləşməsindən partlaya bilərdi. Yəhudilik İsanın təlimini qəbul etməyə və özünü düzəltməyə qabil deyil idi, buna görə ləğv olunub qüvvədən düşməyə məhkum idi. Yeni əhd (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38) İsada həyata keçmişdir! Heç nə keçmişdə olduğu kimi qalmaq deyil.

Bu ayənin bir neçə yunanca variantı vardır. Bəziləri Mat. 9:17 və Luka 5:37-38-dəki paralellərindən gəlir. Mark bu hadisələri yığcam şəkildə yazdığı üçün əlyazmaları köçürən şəxslər onun nitqini aydınlaşdırmağa çalışmışlar.

Bu kontekstdə İsanın məcazi adlarına diqqət yetirin: (1) həkim, Mark 2:17; (2) bəy, Mark 2:19; (3) təzə şərabi, Mark 2:21-22; (4) Şənbə gününün Sahibi, Mark 2:28.

▣ **"zay"** Bax: Mark 3:6-dəki Xüsusi mövzu: *Apollumi*.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 2:23-28

²³Bir Şənbə günü İsa taxıl zəmiləri arasından keçirdi. Şagirdləri yoldan keçərkən sünbülləri qırmağa başladılar. ²⁴Fariseylər Ona dedilər: «Bəs niyə onlar Şənbə günü qadağan olunan işləri görürlər?» ²⁵İsa onlara dedi: «Davud və yanındakılar ac və möhtac olanda nə etdiklərini heç oxumamısınız? ²⁶O, baş kahin Evyatarın dövründə Allahın evinə girdi; kahinlərdən başqa heç kəsə yeməyə icazə verilməyən təqdis çörəklərini yedi, yanındakılara da verdi». ²⁷Sonra İsa onlara dedi: «İnsan Şənbə günü üçün deyil, Şənbə günü insan üçün yaradılıb. ²⁸Bax Bəşər Oğlu Şənbə gününün də Sahibidir».

2:23 "Şənbə günü İsa taxıl zəmiləri arasından keçirdi" Yəni şəhər və kəndlərin ətrafındakı taxıl zəmilərinin içindəki cığırlardan keçirdi. "Taxıl zəmiləri" deyildikdə taxılın hər hansı növü (arpa, buğda) nəzərdə tutula bilər.

2:24 "niyə onlar Şənbə günü qadağan olunan işləri görürlər" Fariseylər şagirdlərin hərəkətlərini (1) məhsul yığma; (2) taxıl döymə; və (3) Şənbə günü yemək hazırlama sayırdılar. Bu işlər onların şifahi ənənələrinin Çıx. 34:21-ə aid olan qaydalarına görə qadağan idi. İsanın şagirdləri Əhdi-Ətiqin başaq yığma qanunlarına zidd bir şey etməmişdilər (müq. et. Qanun. 23:25); məsələ onların bunu Şənbə günü etmələrində idi (müq. et. Yar. 2:1-3; Çıx. 20:8-11; 23:12; 31:15; Qanun. 5:12-15)! Görünür ki, Müjdələrin müəllifləri İsanın Şənbə günü etdiyi işləri qəsdən qeyd edirlər: (1) bu işlərin münaqişələrə səbəb olduğunu və (2) İsanın bu işləri hər gün etdiyini və Şənbə gününün istisna olmadığını göstərmək istəyirlər.

2:25-28 İsanın bu məşhur nitqi (müq. et. Mark 2:27) yalnız Mark müjdəsində verilir. Bunda İsanın Əhdi-Ətiqi yenidən şərh etmək, ənənəvi anlayışı yenisi ilə əvəz etmək səlahiyyəti ifadə olunur (müq. et. Mat. 5:17-48). Həqiqətdə bu, İsanın Allahın məşh etdiyi Şəxs olduğunu iddia etdiyinin daha bir əlaməti idi.

2:25 Qrammatikasına görə bu suala "xeyr" cavabının veriləcəyi gözlənilir. Davudun həyatından 1Şam. 21-də təsvir olunan bir əhvalatdan söhbət gedir. İsa Öz təlimlərində Əhdi-Ətiqdən tez-tez istifadə etmişdir (müq. et. Mark 2:25-26; 4:12; 10:68,19; 12:26,29-30,36).

2:26 "Allahın evi" Nodda yerləşən səyyar Müqəddəs məskən nəzərdə tutulur.

▣ **"Evyatar"** 1Şam. 21:1-dən başlayan mətni 2Şam. 8:17 və 1Saln. 18:16 ilə müqayisə etdikdə Evyatar və ya Avimelek adları ilə bağlı bir məsələ ortaya çıxır: (1) həm ata, həm oğul Baş kahin adlandırılır; (2) İsa *epi* sözlərini işlədir; bu sözləri yiyəlik halla birgə işləndikdə "günlərində", yəni "dövründə" mənasını verir (müq. et. Həv. 11:28; İbr. 1:2). Bildiyimiz kimi, bu əhvalatdan bir az sonra padşah Şaul Avimeleki öldürdü, Evyatar isə Davudun yanına qaçdı (müq. et. 1Şam. 22:11-23) və iki nəfər tanınmış baş kahinlərdən biri oldu (Evyatar və Sadoq).

Bu, izah edilməsi mümkün olmayan məsələlərdən biridir. Bu, yunanca əlyazma variantı deyildir. Belə olsaydı, bu səhv hələ papirus əlyazmaları əllə köçürülməzdən əvvəl buraxılmış olardı (bu da əsassız bir fərziyyədir). İsanın Əhdi-Ətiq tarixindən səhv sitat gətirməsi bütün məsihi müəllimlərini narahat edir. Üstəlik, burada İsa ilahiyatçıları Müqəddəs Yazını oxumaqlarına görə məzəmmətləyir.

Bəzi kitablarda çətin mətnləri şərh etməyə mühafizəkar surətdə yanaşmaq cəhdləri vardır.

1. *Hard Sayings of the Bible* by Walter C Kaiser, Jr., Peter H. Davids, F. F. Bruce and Manfred T. Branch (Uolter K. Kayzer, Piter H. Devids, F.F. Bryus və Manfred T. Braux, "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri").
2. *Encyclopedia of Bible Difficulties* by Gleason L. Archer (Qlison L. Arçer, "Müqəddəs Kitabdakı çətinliklər ensiklopediyası").
3. *Answers to Questions* by F. F. Bruce (F.F. Bryus, "Suallara Cavab").

▣ **"təqdis çörəkləri"** Bir çörəyin çəkisi təqribən 3 kiloqram idi! 12 çörək hər həftə dəyişilirdi və bir həftəlik çörəklər YAHVE-nin İsrailin on iki qəbiləsini təmin etməsinin rəmzi olaraq yalnız kahinlər tərəfindən yeyilməli idi (müq. et. Çıx. 25:23-28; Lev. 24:5-9). Bu halda Allah bu qaydaya istisna etmişdir. İsa baş kahinlə eyni səlahiyyətə və padşah olacağı gözlənilən Davudla eyni hüquqlara malik olduğunu iddia edir!

2:27 Şənbə günü barəsindəki qayda-qanunlar üstün olmuşdur. Dinin mərkəzi yerini Allahın surətində yaranmış insanlara sevgi deyil, bu ənənələrə riayət tutmuşdur. Münasibətin üstünlüyü qaydaların üstünlüyü ilə əvəz olunmuşdur. Məhəbbət əməllər ilə əvəz olunmuşdur. Dini ənənələr (şifahi qanun) Allahın məqsədini əvəz etmişdir (müq. et. Yeş. 29:13; Kol. 2:16-23). Allahı necə razı salmaq olar? Əhdi-Ətiqdə qurban yaxşı bir misal ola bilər. Allah günahkar, möhtac bəşəriyyətə qurbanvermə sistemini o məqsədlə vermişdir ki, insanlar Ona yaxınlaşsınlar və pozulmuş münasibət bərpa olunsun, lakin insanlar bunu rituallara, liturgiyaya döndərmişlər. Şənbə gününə dair qanunlar haqqında da bunu söyləyə bilərik. İnsanlar qanunun səbəbi olmaqdan, qanunun qulu olublar.

Mark 2:27-28-dəki üç ifadə, bir anlamda, paraleldir (yəni bunların hamısında insan mənasını verən ümumi sözlər işlənmişdir). Mark 2:28-də işlənmiş "Bəşər Oğlu" ifadəsi sami dillərində ümumiyyətlə "insan" deməkdir (müq. et. Zəb. 8:4; Yez. 2:1). İsa Özünü belə adlandırır. Bəşər olan İsa bəşəriyyətin hədsiz ləyaqətini və üstünlüyünü aşkara çıxarır! Allah bizim uğrumuzda bizim kimi bəşər oldu! İnsanın ehtiyacı dini ənənədən üstündür. Allah həm fərdi, həm də kollektiv olaraq bizimlədir, tərəfimizdədir.

2:28 "Bəşər Oğlu" Mark 2:10-dakı qeydə baxın.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. İsanın 17, 19, 21-22, 28-ci ayələrdə Özü barəsində işlətdiyi metaforaları sadalayın.
2. Dini rəhbərlər İsanın təliminə niyə bu qədər düşmənçəsinə münasibət bəsləyiblər?
3. İsa bu qədər xor baxılan və rədd edilən Levini niyə şagirdi olmağa çağırıb?
4. İsanın təlimlərinin yəhudilərin şifahi ənənəsi ilə nə əlaqəsi var?
5. Oruc tutmaq niyə bizim ibadətimizin müntəzəm hissəsi deyildir?
6. Mark 2:19-22-dəki İsanın məsələsinin əsas həqiqəti nədir?
7. İsa mərasimlərlə bağlı qanunlara əhəmiyyət vermədimi, yoxsa Mark 2:23-28-də təsvir olunan hərəkətlərinin başqa səbəbi var idi?
8. Mark 2:26-da tarixlə bağlı olan səhv haqqında nə düşünürsünüz?
9. Mark 2:27 indiki həyatımızla necə əlaqəlidir?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Əli qurumuş adam	Şənbə günü şəfa vermə	İsa və Şənbə günü haqqındakı qanunlar (2:23-3:6)	Əli iflic olmuş adam	Əli qurumuş adamın sağalması
3:1-6	3:1-6		3:1-4a 3:4b-6	3:1-6
Dəniz sahilində izdiham	İsanın ardınca gedən böyük izdiham	Şəfa vermə işi	Gölün kənarındakı izdiham	İzdiham İsanın ardınca gedir
3:7-12	3:7-12	3:7-12	3:7-11 3:12	3:7-12
On İki şagirdin seçilməsi	On İki həvari	On İki seçilmiş adam	İsa On İki həvarini seçir	On iki nəfərin təyin olunması
3:13-19	3:13-19	3:13-19a	3:13-15 3:16-19	3:13-19
İsa və Baal-Zevul	öz daxilindən bölünmüş ev davam gətirməz	İsanın qüdrəti haqqındakı suallar 3:19b-27	İsa və Baal-Zevul	Ailəsi İsaya görə narahat olur
3:20-30	3:20-27		3:20-21 3:22 3:23-26 3:27	3:20-21 İlahiyyətçilərin iddiaları 3:22-27
	Bağışlanmaz günah			
	3:28-30	3:28-30	3:28-30	3:28-30
İsanın anası və qardaşları	Anası və qardaşları İsanı çağırırlar		İsanın anası və qardaşları	İsanın əsl əqrəbası
3:31-35	3:31-35	3:31-35	3:31-32 3:33-35	3:31-35

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:1-6

¹İsa yenə də sinaqoqa girdi. Orada əli qurumuş bir adam var idi. ²Bəzi adamlar İsanı ittiham etmək məqsədi ilə Ona göz qoyurdular ki, görsünlər, bu adama Şənbə günü şəfa verəcək ya yox. ³İsa əli qurumuş adama dedi: «Qabağa çıx!» ⁴Sonra İsa onlara dedi: «Hansına icazə var, Şənbə günü yaxşılıq, yoxsa pislik etməyə, kiminsə canını xilas etməyə, yoxsa öldürməyə?» Onlarsa susurdu. ⁵İsa ətrafındakılara qəzəblə baxdı və onların inadkar ürəkli olduqlarına görə kədərlənib o adama dedi: «Əlini uzat!» O, əlini uzatdı və əli əvvəlki halına qayıtdı. ⁶Fariseylər çıxıb İsanı necə məhv etmək barədə dərhal hirodçularla məsləhətləşdilər.

3:1 "sinaqoqa" Bu əhvalatın paraleli Mat. 12:9-14-də və Luka 6:6-11-də yer alır. Sinaqoq Babil sürgünü zamanında meydana gəlmişdir. Başlıca olaraq təhsil, dua, ibadət və ünsiyyət yeri olan sinaqoq yəhudiliyin yerli mərkəzi idi (Məbəd isə yəhudiliyin milli mərkəzi idi).

İsa sinaqoqlara müntəzəm gedirdi; Müqəddəs Yazıları və ənənələri Nazaretdəki sinaqoq məktəbində öyrənmişdi; İsrail yəhudi ibadətində iştirak edirdi.

Maraqlıdır ki, İsa Şənbə günü sinaqoqda etdiyi hərəkətləri ilə yəhudiliyə meydan oxuyurdu. Ağsaqqalların şifahi ənənəsini (Talmud) qəsdən pozurdu və bunun üstündə dini başçılarla (yerli və milli, fariseylər və sadukeylər) teoloji münaqişəyə yaxud mübahisəyə girirdi. Onun ənənəvi meyarlardan uzaqlaşan teologiyasını aşkarlayan ən yaxşı uzun nitqi, Dağüstü vəzdır (müq. et. Mat. 5-7, xüs. 5:17-48).

☐ **"əli qurumuş"** Bu, bitmiş zaman məchul növ felin sifətidir. Luka 6:6-da sağ əlinin qurumuş olduğu bildirilir; bu, yəqin ki, o adamın işləmə qabiliyyətini xeyli azaltmışdır.

3:2 "Ona göz qoyurdular" Bu feil bitməmiş zamandadır və dini başçıların İsanı daim izlədiklərini bildirir.

☐ **"görsünlər... verəcək ya yox"** Bu, deyilənin doğru olduğuna işarə edən birinci sinif şərt cümləsidir. İsa doğrudan da Şənbə günü sinaqoqda, hamının qabağında xəstəyə şəfa verib!

☐ **"İsanı ittiham etmək məqsədi ilə"** Bu, *hina* ilə qurulmuş məqsəd budaq cümləsidir. Şikəst adam onları maraqlandırmırdı. Onlar İsanı rədd etmək üçün səbəb axtarırdı, qanunu pozmasını istəyirdilər. İsa xəstə adama rəhmi gəldiyinə görə və həmçinin şagirdlərinə təlim öyrətmək və özlərini saleh sayan qanunpərəst, ənənəpərəst dini başçılara meydan oxumaq üçün bunu etmişdir.

3:3

NASB "Ayağa qalx və qabağa çıx!"
NKJV "İrəliyə addım at"
NRSV "İrəliyə gəl"
TEV "Buraya gəl, qabağa"
NJB "Ayağa qalx və ortada dur"

Hərfi tərcümə: "Ortaya qalx". Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. İsa hamının bu möcüzəni görməsini istəyirdi.

3:4 Rabbilərin çox mürəkkəb şifahi ənənələri (Talmud) var idi; bunlar Musanın Qanununun təfsiri idi (müq. et. Mark 2:24). Şənbə günü qanuni olaraq caiz və qadağan olan işləri bu ənənələr müəyyən edirdi. Təcili yardıma ehtiyacı olan yaralı bir adamın vəziyyətinin pisləşməsinin qarşısını almaq caiz idi, vəziyyətini yaxşılaşdırmaq isə qadağan idi. İsanın sualı onların bağlı olduqları ənənələri insanların ehtiyaclarından üstün saydıqlarını aşkara çıxarırdı. Qanunpərəstlər həmişə belədirlər!

▣ **"xilas"** Bu, yunanca *sōzō* sözüdür. Əhdi-Cədidə bu söz iki ayrı mənada işlənir: (1) Əhdi-Ətiqdə işlənməsinə əsasən fiziki problemlərdən xilas; (2) ruhani xilas. Müjdələrdə bu söz adətən birinci mənada işlənir (müq. et. Mark 3:4; 8:35a; 15:30-31; hətta şəfa vermək mənasında, müq. et. Mark 5:23,28,34; 6:56; 10:52), lakin Mark 8:35b; 10:26; 13:13-də ikinci mənada işlənmə ehtimalı vardır. Yaqubun Məktubunda həmçinin bu sözün iki mənada işləndiyini görürük (Mark 5:15,20-də №1, amma Mark 1:21; 2:14; 4:12-də №2).

▣ **"can"** Bu, yunanca *psuchē* sözüdür. Bu sözün tərifini vermək çətindir. Onun mümkün mənaları:

1. yer üzündəki fiziki həyatımız (müq. et. Mark 3:4; 8:35; 10:45)
2. hisslərimiz və şüurumuz (müq. et. Mark 12:30; 14:34)
3. ruhani, əbədi şüurumuz (müq. et. Mark 8:36,37)

Bu sözü tərcümə etmənin çətinliyi yunan və ibrani məfhumların fərqli olmasındadır; yunan fəlsəfəsinə görə insan cana malikdir, amma ibraniyə görə insan candır (müq. et. Yar. 2:7).

3:5 "ətrafındakılara qəzəblə baxdı" Markın Müjdəsi İsanın hisslərini ən açıq şəkildə ifadə edir (müq. et. Mark 1:40-42,43; 3:1-5; 10:13-16,17-22; 14:33-34; 15:34). Özlərini saleh sayan dini başçıların susmaları və özlərini mənəvi cəhətdən üstün saymaları İsanı qəzəbləndirirdi! Bu əhvalat 2:27-28-i aydınlaşdırmaqda davam edir.

▣ **"onların inadkar ürəkli olduqlarına görə kədərlənib"** Bu, kədər (*lupē*) sözünün *sun* sözünü ilə düzələn intensiv formasıdır. Bu termin Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində işlənmişdir. İsa bu adamın halına yanırırdı və dini başçıların inadkarlığına mənfi reaksiya verirdi. Onlar ənənəyə bağlı olduqlarına görə həqiqəti görmək istəmirdilər (müq. et. Yeş. 29:13; Kol. 2:16-23). Biz də nə qədər tez-tez belə hərəkət edirik?

"İnadkar" sözü "daşa dönmüş" mənasına gəlir (müq. et. Rom. 11:25; Ef. 4:18). Bax: Mark 2:6-da Xüsusi mövzu: "Ürək".

▣ **"əvvəlki halına qayıtdı"** Bu ifadə qurumuş əlin anadangəlmə bir qüsur olmadığını göstərir. Qeyri-kanonik "İbraniyə Müjdəsi"ndə (*Gospel of Hebrews*) nəql olunan rəvayətə görə, o adam bəna idi və işinə qayıda bilməsi üçün İsadan əlini sağaltmasını istəmişdi.

3:6 "Fariseylər çıxıb" Luka 6:11-də "qəzəbdən coşub" ifadəsi işlənmişdir. Hərfi tərcüməsi "ağıldan çıxmaq"dır (müq. et. 2Tim. 3:9). Mark 2:16-da fariseylər haqqındakı qeydə baxın.

▣ **"dərhal"** Mark 1:10-dəki qeydə baxın.

▣ **"məsləhətləşdilər"** Bu feil, bitməmiş zaman məlum növ xəbər formasındadır və keçmişdə bir hərəkətin başlanğıcını bildirir. Mark 3:11-də keçmişdə təkrar olunan hərəkəti göstərmək üçün bitməmiş zamanda üç feil işlənmişdir. Bunlar bu zamanın iki başlıca linqvistik funksiyasıdır.

▣ **"hirodçularla"** Adətən son dərəcə mühafizəkar və millətçi olan fariseylərin Hirodun hakimiyyətini və Roma işğalını dəstəkləyən siyasətçi hirodçularla heç bir əlaqələri yox idi.

XÜSUSİ MÖVZU: "HİRODÇULAR" (SPECIAL TOPIC: HERODIANS)

Hirodçular I əsr Fələstinində Hirodun hakim ailəsi ilə əlaqəsinə görə belə adlanan bir qrup idi (bax: İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiq.* 14.15.6]).

Hirodlar, Böyük Hiroddan başlayan idumeyalı (edomlu) hakimlər ailəsi idi. Böyük Hirod öləndən sonra padşahlıq bir neçə oğlu arasında bölüşdürülmüşdür. Bütün Hirodlar Roma hökumətinin dəstəkçiləri idi. Onların davamçıları siyasi status-kvonu saxlamaq istəyir; birbaşa Romanın hakimiyyəti altında yaşamaqdansa, Hirodların hakimiyyətinə üstünlük verirdilər. Bu qrup son dərəcə siyasətçi idi və nə fariseylərin, nə də sadukeylərin teologiyasını qəbul etmirdi.

▣ **"İsanı necə məhv etmək barədə"** Şənbə günü xəstəyə şəfa verilməsi bu başçıları qəzəbləndirir, bir adamın canına qəsd etmək isə onlar üçün problem deyil idi! Çox güman ki, onların bu qərarı Çıx. 31:13-17-yə əsaslanırdı. İnsanlar Allahın adı ilə çox qəribə işlər edirlər. Şübhəsiz ki, bu, İsanın yəhudi başçıları tərəfindən ölümə təslim ediləcəyinə dair bir işarədir.

XÜSUSİ MÖVZU: "HƏLAK (*apollumi*) (SPECIAL TOPIC: DESTRUCTION [*apollumi*])

Bu sözün geniş mənə spektri vardır və bu əbədi mühakimə və tam yox edilmə teoloji anlayışları ilə bağlı böyük qarışıqlığa səbəb olmuşdur. Sözün əsas hərfi mənası *apo* və *ollumi* (məhv etmək) hissələrindən ibarətdir.

Məsələ bu sözün məcazi mənaları ilə əlaqəlidir. Bunu Louw və Naydanın "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti, semantik sahələr əsasında" (Louw and Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament, Based On Semantic Domains*, Cild 2, s. 30) kitabında açıqca görmək olar. Orada bu sözün bir sıra mənaları verilir.

1. məhv etmək (məs., Mat. 10:28; Luka 5:37; Yəh. 10:10; 17:12; Həv. 5:37; Rom. 9:22 – Cild 1, s. 232)
2. nail olmağa müvəffəq olmamaq (məs., Mat. 10:42, – Cild 1, s. 566)
3. itirmək (məs., Luka 15:8, – Cild 1, s. 566)
4. yeri bilməmək (məs., Luka 15:4, – Cild 1, s. 330)
5. ölmək (məs., Mat. 10:39, – Cild 1, s. 266)

Qerxard Kittel "Əhdi-Cədidin teoloji lüğəti"ndə (Gerhard Kittel, *Theological Dictionary of the New Testament*, Cild 1, s. 394) bu sözün İncildə işləndiyi ayələri nəzərdən keçirərək başlıca dörd mənasını müəyyən edir:

1. məhv etmək və ya öldürmək (məs., Mat. 2:13; 27:20; Mark 3:6; 9:22; Luka 6:9; 1Kor. 1:19)
2. itirmək və ya zərər görmək (məs., Mark 9:41; Luka 15:4,8)
3. həlak olmaq (məs., Mat. 26:52; Mark 4:38; Luka 11:51; 13:3,5,33; 15:17; Yəh. 6:12,27; 1Kor. 10:9-10)
4. itmək, məhv olmaq (məs., Mat. 5:29-30; Mark 2:22; Luka 15:4,6,24,32; 21:18; Həv. 27:34)

Sonra Kittel deyir: "Ümumiyyətlə, №2 və №4 Sinoptiklərdəki kimi bu dünyaya aid olan bəyanatları vurğulayır, №1 və №3 isə Paulun və Yəhyanın yazılarında kimi o biri dünyaya aid olanları vurğulayır" (s. 394).

Qarışıqlığın səbəbi odur. Bu sözün məna spektri o qədər genişdir ki, Əhdi-Cədid ayrı-ayrı müəllifləri onu müxtəlif mənalarda işlədirlər. Robert B. Qirdelstounun "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, ss. 275-277) kitabında yazdığı xoşuma gəlir. Onun yazdığına görə, bu söz Məsihi tanıyan və əbədi həyata malik olan insanlardan fərqli olaraq, mənən məhv olmuş və Allahdan əbədi olaraq ayrılmağı gözləyən insanlara aiddir. Birincilər "xilas olmuş", ikincilər isə "həlak olmuş" şəxslərdir.

Robert B. Qirdelstoun "Əhdi-Ətiq sinonimləri"nin (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*) 276-cı səhifəsində qeyd edir ki, bu söz bir neçə yerdə yox olma olaraq tərcümə edilə bilməz, lakin "obyektin ilkin məqsədi üçün demək olar ki yarasız olmasına səbəb olan bir zədələnmə" mənasına gəlir.

1. ətrin zay olması, Mat. 26:8
2. köhnə tutuqların məhv olması, Mat. 9:17
3. saçın korlanması, Luka 21:18
4. yeməyin korlanması, Yəh. 6:27
5. qızılın məhv olması, 1Pet. 1:7
6. dünyanın məhv olması, 2Pet. 3:6
7. fiziki bədənin məhv olması, Mat. 2:13; 8:25; 12:14; 21:41; 22:7; 26:52; 27:20; Rom. 2:12; 14:15; 1Kor. 8:11

Bu söz heç vaxt insanın yox olması mənasına gəlmir, ancaq onun bədəndə mövcud olmasının sonu mənasına gəlir. O həmçinin mənən məhv etmək mənasında tez-tez işlənir. "Bütün insanlar mənən məhv olmuş sayılır, yəni insan soyunun yaradılmasının məqsədini yerinə yetirməyə müvəffəq olmamışlar" (s. 276). Allahın bu günah probleminə cavabı İsa Məsihdür (müq. et. Yəh. 3:15-16 və 2Pet. 3:9). Hal-hazırda Müjdəni rədd edənlər getdikcə tam məhvə, həm bədənin, həm də ruhun həlak olmasına doğru gedirlər (müq. et. 1Kor. 1:18; 2Kor. 2:15; 4:3; 2Sal. 2:10). Bunun əksini düşünənlər üçün bax: Fədj, "Yandırır-yaxan od" (Fudge, *The Fire That Consumes*).

Şəxsən mən (müq. et. R.B. Qirdelstoun, "Əhdi-Ətiq sinonimləri" [R. B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, p. 276]) bu sözün yox olma mənasına gəldiyini düşünürəm (müq. et. E. Fədj, "Yandırır-yaxan od" [E. Fudge, *The Fire That Consumes*]). Mat. 25:46-da həm ədəbi həyat, həm də əbədi həlak üçün eyni "əbədi" sözü işlənmişdir. Birinin mənasının dəyişdirilməsi, hər ikisini dəyişməsinə səbəb olur!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:7-12

⁷İsa şagirdləri ilə birgə gölün bir tərəfinə çəkildi. Onun ardınca isə Qalileyadan böyük izdiham gəldi.

⁸İsanın etdiklərini eşidəndə Onun yanına Yəhudeyadan, Yerusəlimdən, İdumeyadan, İordan çayının o biri tayından, Sur və Sidon bölgəsindən çoxlu adam gəldi. ⁹İsa izdiham Onu sıxışdırmanın deyə şagirdlərindən xahiş etdi ki, Onun üçün bir qayıq hazırlasınlar. ¹⁰Çünki O, çox adama şəfa vermişdi. Buna görə bütün xəstələr Ona toxunmaq üçün can atırdılar. ¹¹Natəmiz ruhlər İsanı görəndə önündə yerə sərilib ucadan çığırırdılar: «Sən Allahın Oğlusan!» ¹²Lakin İsa onlara qadağan etdi ki, Onun kim olduğunu deməsinlər.

3:7-8 İsanın artan şöhrəti dini başçıların qarşıdurmasının başqa bir səbəbi idi (müq. et. Mat. 12:15-16; Luka 6:17-19).

3:8 "İdumeya" Hirodun vətəni olan qədim Edom torpağı.

▣ **"İordan çayının o biri tayı"** Pereya adındakı bölgə nəzərdə tutulur. Ora, Musanın Qanunu üçün məsuliyyət daşıyan üç bölgədən biri idi (Yəhudeya, Qalileya və İordan çayının o biri tayı [yəni Pereya, müq. et. "Baba Batra" (*Baba Bathra* 3:2)]). Rəsmən Yabboq və Arnon çayları arasındakı əzari olaraq müəyyən olunmuşdur (Əhdi-Ətiqdə Ammon və Moav).

▣ **"Sur və Sidon bölgəsi"** Bu, qədim Finikiya padşahlığının ərazisi idi.

▣ **"çoşlu adam"** Yəqin ki, bu adamlara yəhudilər və başqa millətlər daxil idi.

3:9 "qayıq" kiçik ölçülü avarlı qayıq.

▣ **"hazırlasınlar"** Qayıq hər ehtimala qarşı, izdihamın İsanı suya atması təhlükəsinə görə həmişə hazır olmalı idi (müq. et. Mark 1:45).

3:10 "can atırdılar" Hərfi tərcümədə "qarşısına yıxılırdılar". Hər xəstə adam Ona toxunmaq istəyirdi (müq. et. Mark 5:25-34). Bu izdiham bir xəstəxananın təcili yardım şöbəsində gözləyənlərə bənzəyirdi.

3:11 Bu ayədə bitməmiş zamanda üç feil işlənmişdir; bu, İsanın daim cinlərlə toqquşmaqda olduğunu göstərir. Bax: Mark 1:25-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "EKZORSİZM".

▣ **"Allahın Oğlu"** Bu cinlər İsanı izzətləndirmək deyil, izdihamın yanlış gözləntilərini təsdiqləmək istəyirdilər. Bunun nəticəsində Mark 3:22-də İsa qüdrətini Şeytandan almaqda ittiham edilib (müq. et. Mat. 9:34; 10:25; 11:18). Yəhudi başçıları İsanın qüdrətini inkar edə bilmədiklərinə görə səlahiyyətinin mənbəyini şübhə altına qoyublar.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAH OĞLU" (SPECIAL TOPIC: THE SON OF GOD)

Bu, Əhdi-Cədidə İsanın ən mühüm adlarından biridir. Bu ad, şübhəsiz, ilahilik mənasını daşıyır. İsa "Oğul" və ya "Oğlum" deyilir və İsa Allaha "Ata" deyə müraciət edir (bax: Xüsusi mövzu: "Allahın Ata olması"). Bu ad Əhdi-Cədidə 124-dən çox dəfə işlənmişdir. Hətta İsanın Özünü adlandırdığı "Bəşər Oğlu" ifadəsi belə Dan. 7:13-14-də ilahilik mənasını daşıyır.

Əhdi-Ətiqdə "oğul" dörd fərqli qrupa mənsubluğu bildirə bildirdi (bax: Xüsusi mövzu: "Oğullar [Əhdi-Ətiqdə]").

- A. mələklər (adətən CƏM FORMADA, müq. et. Yar. 6:2; Əyy. 1:6; 2:1)
- B. İsrail padşahı (müq. et. 2Şam. 7:14; Zəb. 2:7; 89:26-27)
- C. bütün İsrail xalqı (müq. et. Çıx. 4:22-23; Qanun. 14:1; Huşə 11:1; Mal. 2:10)
- D. İsrail hakimləri (müq. et. Zəb. 82:6)

İsağa bağlı olan, 2-ci variantdır. Bu yolla "Davud Oğlu" və "Allah Oğlu", hər ikisi, 2 Şamuel 7-ci fəsil; Zəbur 2 və 89 ilə əlaqəlidir. Əhdi-Ətiqdə "Allahın oğlu" ifadəsi heç vaxt konkret Məsihə dair işlənmişdir; İsrailin "məsh olunmuş xidmətləri"ndən biri olan esxatoloji padşaha dair işlənməsi istisna təşkil edir. Lakin Ölü dəniz tumarlarında bu ad Məsih mənasında tez-tez işlənir (konkret istinadlar üçün bax: "İsa və Müjdələr lüğəti" [Dictionary of Jesus and the Gospels], s. 770). "Allahın Oğlu" həmçinin Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrün yəhudi apokaliptik əsərlərində Məsihin adı olaraq işlənir (müq. et. 2 Ezra 7:28; 13:32,37,52; 14:9 və 1 Xanok 105:2).

Əhdi-Cədidə bu adın İsağa dair mənası aşağıdakı kateqoriyalarda əla yekunlaşdırılır:

1. Onun əzəldən mövcud olması (müq. et. Yəh. 1:15-30; 8:56-59; 16:28; 17:5; 2Kor. 8:9; Fil. 2:6-7; Kol. 1:17; İbr. 1:3; 10:5-8)
2. Onun misli olmayan (bakirədən) doğulması (müq. et. Yeş. 7:14; Mat. 1:23; Luka 1:31-35)
3. Onun vəftizi (müq. et. Mat. 3:17; Mark 1:11; Luka 3:22. Allahın göydən gələn səsi, 2-ci məzmurdakı padşahla Yeş. 53-dəki izzət çəkən qulu birləşdirir).
4. Onun Şeytan tərəfindən sınağa çəkilməsi (müq. et. Mat. 4:1-11; Mark 1:12,13; Luka 4:1-13. İsa Öz oğulluğundan şübhə etməsi və ya ən azından bunun məqsədinə çarxıdan başqa yollarla çatması üçün sınaqdan çəkilir).
5. Onun oğulluğunun müxalifləri tərəfindən təsdiqlənməsi
 - a. cinlər (müq. et. Mark 1:23-25; Luka 4:31-37,41; Mark 3:11-12; 5:7; bax: Xüsusi mövzu: "Cinlər" [murdar ruhlar])

- b. imansızlar (müq. et. Mat. 27:43; Mark 14:61; Yəh. 19:7)
- 6. Onun oğulluğunun şagirdləri tərəfindən təsdiqlənməsi
 - a. Mat. 14:33; 16:16
 - b. Yəh. 1:34,49; 6:69; 11:27
- 7. Onun oğulluğunun Özü tərəfindən təsdiqlənməsi
 - a. Mat. 11:25-27
 - b. Yəh. 10:36
- 8. Ailə münasibətlərinə əsaslanan metaforanı işlədərək Allahı Ata adlandırması
 - a. Ataya *abba* deməsi
 - 1) Mark 14:36
 - 2) Rom. 8:15
 - 3) Qal. 4:6
 - b. Allahla münasibətini təsvir etmək üçün təkrar-təkrar Ata (*patēr*) sözündən istifadə etməsi

Xülasə, Əhdi-Ətiqə, onun vədlərinə və kateqoriyalarına bələd olanlar üçün "Allah Oğlu" adı böyük teoloji mənaya malik idi, lakin Əhdi-Cədid müəllifləri başqa millətlər üçün bu addan istifadə etməkdən narahat idilər, çünki bütperəstlikdə "tanrılar" qadınlarla evlənilir və onlardan "titan" yaxud "azman" nəslə törənirdi.

3:12 Mark Müjdəsində "məsihi sirr" vurğulanmaqda davam edir. İsanın sözləri və işləri vasitəsilə Mark Müjdəsinin ilk fəsilərindən Onun Məsih olduğu aydın olur, lakin (1) yəhudi başçıların səhv anlayışı (Məsihin İsraili dünyada ucaldan milli qəhrəman olaraq təsəvvür edilməsi) və (2) izdihamin səhv anlayışı (möcüzələr yaradan Məsih) səbəbindən İsa bir neçə nəfərə Onun haqqındakı bu biliyi yaymamağı tapşırır. Müjdə yalnız İsanın həyatı, ölümü, dirilməsi və göyə qaldırılması həyata keçəndən sonra tamam olur.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:13-19

¹³ İsa dağa çıxaraq Özü istədiyi adamları yanına çağırdı və onlar yanına gəldilər. ¹⁴İsa on iki nəfəri həvari adlandıraraq təyin etdi ki, bu adamlar Onun yanında olsun, həm də onları vəz etməyə göndərsin, ¹⁵həmçinin cinləri qovmaq səlahiyyətinə malik olsunlar. ¹⁶Beləliklə, İsa bu on iki nəfəri təyin etdi: Peter adlandırdığı Şimon, ¹⁷Bene-Rageş, yəni «İldırım oğulları» adlandırdığı Zavday oğlu Yaqub və Yaqubun qardaşı Yəhya, ¹⁸Andrey, Filip, Bartalmay, Matta, Tomas, Halfay oğlu Yaqub, Tadday, Kənançı Şimon ¹⁹və İsaya xəyanət edən Yəhuda İskaryot.

3:13 "dağa çıxaraq" Bunu iki cür anlamaq olar: (1) İsa Qalileya gölünün yaxınlığındakı ərəzidən ayrılıb dağlıq bölgəyə getdi; (2) Bu, Markın qələmə almadığı Dağüstü vəzə (müq. et. Mat. 5-7) işarə edir.

3:14 "on iki nəfəri... təyin etdi" Bunun paraleli, Luka Müjdəsinə daxil olan Düzənlikdəki vəzdir (Luka 6:12-16). Matta Müjdəsinə daxil olan Dağüstü vəz (Mat. 5-7) Mark Müjdəsində yoxdur.

XÜSUSİ MÖVZU: "ON İKİ SAYI" (SPECIAL TOPIC: THE NUMBER TWELVE)

On iki həmişə təşkilatın rəmzi sayı olmuşdur (bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Yazıda rəmzi rəqəmlər")

- A. Müqəddəs Kitabdan kənarada
 - 1. on iki zodiak bürcü
 - 2. ilin on iki ayı
- B. Əhdi-Ətiqdə (BDB 1040 və 797)
 - 1. Yaqubun oğulları (yəhudi qəbilələri)
 - 2. bunlara işarə edən

- a. Çıx. 24:4-də qurbangahın on iki sütunu
- b. Çıx. 28:21-də baş kahinin döşlüyündəki on iki qiymətli daş (qəbilələrin rəmzi)
- c. Lev. 24:5-də müqəddəs məskənin müqəddəs yerindəki on iki kökə
- d. Saylar 13-cü fəsildə Kənanəyə göndərilən on iki casus (hər qəbilədən bir adam)
- e. Say. 17:2-də Qorahın baş qaldırması zamanı on iki əsa (qəbilələrin bayraqları)
- f. Yeşua 4:3,9,20-də on iki daş
- g. 1Pad. 4:7-də Süleymanın idarəsindəki on iki inzibati bölgə
- h. 1Pad. 18:31-də İlyasın YAHVE üçün tikdiyi qurbangahın on iki daşı

C. Əhdi-Cədidə

1. on iki həvarinin seçilməsi
2. Mat. 14:20-də çörəklə dolu on iki səbət (hər həvariyə bir dənə)
3. Mat. 19:28-də şagirdlərin oturacaqları on iki taxt (İsrailin 12 qəbiləsinə aid olaraq)
4. Mat. 26:53-də İsanı azad edəcək on iki legion mələk
5. Vəhy Kitabının simvolizmi
 - a. 4:4-də 24 taxtda oturan 24 ağsaqqal
 - b. 7:4; 14:1,3-də 144000 nəfər (12 x 12000)
 - c. 12:1-də qadının tacındakı on iki ulduz
 - d. 21:12-də on iki qəbiləni əks etdirən on iki darvaza, on iki mələk
 - e. 21:14-də Yeni Yerusəlimin on iki təməl daşı və onların üzərində yazılmış on iki həvarinin adları
 - f. 21:16-da on iki min stadi (Yeni Yerusəlimin ölçüsü)
 - g. 21:17-də divar 144 qulac ölçüsündədir
 - h. 21:21-də on iki mirvari darvazası
 - i. 22:2-də yeni Yerusəlimdə olan, on iki cür meyvə gətirən ağaclar (hər ay)

3:14 "Həvari adlandıraraq" frazası bu ayənin qədim yunan unsial əlyazmaları A, B və (bir dəyişikliklə) C-də əlavə olunub. Bir çox mətn tənqidçiləri bu əlavənin Luka 6:13-ə uyğunlaşdırmaq məqsədilə edildiyini düşünürlər.

▣ **"bu adamlar Onun yanında olsun"** İsa On İki şagirdlə yaxından məşğul olur, onlara xüsusi təlim öyrədirdi. Robert Koulman İsanın üsulları haqqında iki faydalı kitabın müəllifi olmuşdur: "Müjdəçiliyin baş planı" və "Şagirdliyin baş planı" (Robert Coleman, *The Master Plan of Evangelism and The Master Plan of Discipleship*); bu kitabların ikisində erkən imanlılar cəmiyyətinin İsanın üsullarından istifadə edərək böyüməsi nəzərdən keçirilir.

▣ **"onları vəz etməyə göndərsin"** İsa Padşahlığın Müjdəsini vəz etməyə gəlmişdir. Şagirdlərinə də bunu öyrətmişdir: (1) On İki şagirdə (müq. et. Mark 6:7-13; Mat. 10:1,9-14; Luka 9:1-6) və sonra (2) yetmiş şagirdə (müq. et. Luka 10:1-20).

3:15 "cinlər" Güman ki, Şeytana xidmət edən günahə batmış mələklər nəzərdə tutulur. Müqəddəs Kitabda cinlərin mənşəyi barədə məlumat verilmir. İsanın cinlər üzərindəki səlahiyyəti məsihi missiyasının bir hissəsi idi. Mark 1:24-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

3:16 "İsa bu on iki nəfəri təyin etdi" Bu on iki nəfər Əhdi-Cədidə dörd dəfə sadalanır (müq. et. Mat. 10:2-4; Mark 3:16-19; Luka 6:14-16; və Həv. 1:13 [Mat. 10:2-4 ilə eynidir]) və həmişə dörd nəfərlik üç qrup şəklində verilir. Qrupdakı sıra dəyişir (amma Peter həmişə birinci, Yəhuda İskaryot isə axırıncıdır). Ola bilər ki, bu üç qrup bu kişilərin aralarındakı əlaqələrə baş çəkmələrinə imkan vermək üçün idi.

Həvarilərin əksəriyyəti haqqında nə qədər az məlumata malik olduğumuz təəccüblüdür. Çox vaxt erkən imanlılar cəmiyyətinin rəvayəti bizim yeganə mənbəyimizdir.

XÜSUSİ MÖVZU: "HƏVARİLƏRİN ADLARI" (SPECIAL TOPIC: APOSTLES' NAMES)

	Matta 10:2-4	Mark 3:16-19	Luka 6:14-16	Həv. 1:12-18
1-ci qrup	Şimon (Peter) Andrey (Peterin qard.) Yaqub (Zavday oğlu) Yəhya (Yaqubun qard.)	Şimon (Peter) Yaqub (Zavday oğlu) Yəhya (Yaqubun qard.) Andrey	Şimon (Peter) Andrey (Peterin qard.) Yaqub Yəhya	Peter Yəhya Yaqub Andrey
2-ci qrup	Filip Bartalmay Tomas Matta (vergi yığan)	Filip Bartalmay Matta Tomas	Filip Bartalmay Matta Tomas	Filip Tomas Bartalmay Matta
3-cü qrup	Yaqub (Halfay oğlu) Tadday Şimon (kənanlı) Yəhuda (İskaryot)	Yaqub (Halfay oğlu) Tadday Şimon (kənanlı) Yəhuda (İskaryot)	Yaqub (Halfay oğlu) Şimon (zelot) Yəhuda (Yaqub oğlu) Yəhuda (İskaryot)	Yaqub (Halfay oğlu) Şimon (zelot) Yəhuda (Yaqub oğlu)

Luka 6:14-dəki qeydlərdən:

▣ **"Peter adını verdiyi Şimon"** On İki həvarinin üç başqa siyahısı vardır. Peter həmişə birincidir; Yəhuda İskaryot həmişə axırıncıdır. Hərəsi dörd nəfərdən ibarət üç qrup vardır, bu qruplar həmişə eyni qalır, ancaq qruplardakı adların qaydası çox vaxt dəyişir (müq. et. Mat. 10:2-4; Mark 3:16-19; Həv. 1:13).

▣ **"Andrey"** Bu yunan sözü "kişi kimi" mənasına gəlir. Yəh. 1:29-42-dən öyrəndiyimiz kimi, Andrey Vəftizçi Yəhyanın şagirdi idi və qardaşı Peter onu İsa ilə tanış etmişdir.

▣ **"Yaqub"** Bu ibrani adı (BDB 784) "devirən" mənasına gəlir (müq. et. Yar. 25:26). On İki şagird siyahısında Yaqub adında iki nəfər vardır. Biri Yəhyanın qardaşı (müq. et. Mark 3:17) və ən yaxın şagirdlərdən (Peter, Yaqub və Yəhya) biridir. Bu, Yəhyanın qardaşıdır.

▣ **"Yəhya"** Bu, Yaqubun qardaşı və ən yaxın şagirdlərdən biridir. Əhdi-Cədidin beş kitabının müəllifi və həvarilərdən ən uzun yaşayanıdır.

▣ **"Filip"** Bu yunan adı "atları sevən" deməkdir. Onun çağırılması Yəh. 1:43-51-də nəql edilir.

▣ **"Bartalmay"** Bu adın mənası "Ptolemeyin oğlu"dur. Ehtimal ki, o, Yəhyanın Müjdəsindəki Natanaeldir (müq. et. Yəh. 1:45-49; 21:20).

▣ **Matta"** Bu ibrani adı (*Mattitya*-dan, müq. et. 1Saln. 9:31; 15:18,21; 16:5; 25:3,21; Neh. 8) "YAHVE-nin hədiyyəsi" deməkdir. Levidən söhbət gedir (müq. et. Mark. 2:13-17).

▣ **"Tomas"** Bu ibrani adı "əkiz" və ya Didimus deməkdir (müq. et. Yəh. 11:16; 20:24; 21:2).

▣ **"Halfay oğlu Yaqub"** On İki şagird siyahısında Yaqub adında iki nəfər vardır. Biri Yəhyanın qardaşı (müq. et. Luka 6:17) və ən yaxın şagirdlərdən (Peter, Yaqub və Yəhya) biridir. Bu, "kiçik Yaqub" olaraq bilinəndir (müq. et. Mark 3:17).

▣ **"Millətçi adlanan Şimon"** Markın Müjdəsinin yunanca mətnində o "Kənançı" olaraq adlandırılır (həmçinin Mat. 10:4). Müjdəsinə romalılar üçün yazan Mark siyasi cəhətdən mənfi səslənən "zelot" (millətçi, Romaya qarşı mübarizə aparan yəhudi) sözündən istifadə etmək istəməyib. Luka onu belə adlandırır (müq. et. Həv. 1:13). "Kənançı" sözünün bir neçə mümkün mənşəyi ola bilər.

1. Qalileyanın Kana adlı yerindən olan
2. Əhdi-Ətiqdə tacir mənasında işlənən Kənançı terminindən
3. ümumiyyətlə əslən Kənandan olan

Luka səhv etmirsə, zelot (millətçi) "vətənpərvər" mənasına gələn arami sözündən törəyir (müq. et. Həv. 1:17). İsanın seçdiyi on iki şagird bir sıra fərqli və rəqib qruplardan idi. Şimon, Roma hakimiyyətini zor gücü ilə devirmək ideyasını təbliğ edən millətçi qrupun üzvü idi. Şimon və Levi (yəni vergi yığan Matta) əvvəllər bir otaqda otura bilməyən insanlar idi.

▣ **"Yaqub oğlu Yəhuda"** O həmçinin "Lebbay" (müq. et. Mat. 10:3) və ya "Yəhuda" (müq. et. Yəh. 14:22) olaraq bilinirdi. Həm Tadday, həm də Lebbay "sevimli övlad" mənasına gəlir.

▣ **"Yəhuda İskaryot"** İki Şimon, iki Yaqub və iki Yəhuda vardır. İskaryot adının iki mümkün mənşəyi ola bilər:

1. Yəhudanın Keriot şəhərindən gələn adam (müq. et. Yeşua 15:23; bu halda bu adam Yəhudəyadan olan yeganə həvari idi)
2. atasının adı (müq. et. Yəh. 6:71; 13:2,26)
3. "xəncər adamı" və ya qatil; bu halda o da Şimon kimi bir zelot idi

▣ **"Peter adlandırdığı Şimon"** qalileyadakı yəhudilərin əksəriyyətinin həm yəhudi adı ("eşitmək" mənasına gələn Şimon və ya Şimeon), həm də yunan adı (onu bilmirik) var idi. İsa Peterə "qaya" ləqəbini də vermişdir. Bu söz yunan dilində *petros*, arami dilində *cephas*-dır ("Kefa"; müq. et. Yəh. 1:42; Mat. 16:16).

İsanın həvarisi və şahidi olan Peter, Mark Müjdəsinin arxasında duran mənəbdir. Ətraflı qeydlər üçün bax: Giriş.

3:17 "Bene-Rageş, yəni «İldırım oğulları»" Mark öz oxucuları (yəqin ki romalı) üçün bu arami sözüni tərcümə edir. Bu qardaşlar (Yaqub və Yəhya) Luka 9:54-də bu ləqəbə uyğun hərəkət edirlər.

3:18 "Andrey" Bu yunan sözü, «kişi» deməkdir. Yəh. 1:29-42-dən öyrəndiyimiz kimi, Andrey Vəftizçi Yəhyanın şagirdi idi və qardaşı Peter onu İsa ilə tanış etmişdir.

▣ **"Filip"** Bu yunan adı "atları sevən" deməkdir. Filipin çağırılması Yəh. 1:43-51-də ətraflı şəkildə nəql edilir.

▣ **"Bartalmay"** Bu adın mənası "Ptolemeyin oğlu"dur. Ehtimal ki, o, Yəhyanın Müjdəsindəki Natanaeldir (müq. et. Yəh. 1:45-49; 21:20).

▣ **"Matta"** Bu ibrani sözü "YAHVE-nin hədiyyəsi" mənasına gəlir. Levidən söhbət gedir (müq. et. Mark. 2:13-17).

▣ **"Tomas"** Bu ibrani adı "əkiz" və ya Didimus deməkdir (müq. et. Yəh. 11:16; 20:24; 21:2).

▣ **"Yaqub"** On İki şagird siyahısında Yaqub adında iki nəfər vardır. Biri Yəhyanın qardaşı (müq. et. Mark 3:17) və ən yaxın şagirdlərdən (Peter, Yaqub və Yəhya) biridir. Bu, "kiçik Yaqub" olaraq bilinəndir.

▣ **"Tadday"** O həmçinin "Lebbay" (müq. et. Mat. 10:3) və ya "Yəhuda" (müq. et. Yəh. 14:22) olaraq bilinirdi. Həm Tadday, həm də Lebbay "sevimli övlad" mənasına gəlir.

NASB, NJB **"Şimon Zelot"**
NKJV **"Kənanlı Şimon"**

NRSV
TEV

"Kənançı Şimon"
"Vətənpərvər Şimon"

Markın Müjdəsinin yunanca mətnində o "Kənançı" olaraq adlandırılır (həmçinin Mat. 10:4). Müjdəsinin romalıları üçün yazan Mark siyasi cəhətdən mənfi səslənən "zelot" (millətçi, Romaya qarşı mübarizə aparən yəhudi) sözündən istifadə etmək istəməyib. Luka onu belə adlandırır (müq. et. Luka 6:15 və Həv. 1:13).

"Kənançı"nın bir neçə mümkün mənşəyi ola bilər.

1. Qalileyanın Kana adlı yerindən olan
2. Əhdi-Ətiqədə tacir mənasında işlənən Kənançı terminindən
3. ümumiyyətlə əslən Kənandan (yaxud Fələstindən) olan

Luka səhv etmirsə, zelot (millətçi) "vətənpərvər" mənasına gələn arami sözündən törəyir (müq. et. Luka 6:25; Həv. 1:17). İsanın seçdiyi on iki şagird bir sıra fərqli və rəqib qruplardan idi. Şimon, Roma hakimiyyətini zor gücü ilə devirmək ideyasını təbliğ edən millətçi qrupun üzvü idi. Bu Şimon və Levi (yəni vergi yığan Matta) əvvəllər bir otaqda oturma bilməyən insanlar idi.

3:19 "Yəhuda İskaryot" İki Şimon, iki Yaqub və iki Yəhuda vardır. "İskaryot"un iki mümkün mənşəyi ola bilər: (1) Yəhudanın Keriot şəhərindən gələn adam (müq. et. Yeşua 15:23) və ya (2) "xəncər adamı" yaxud qatil; bu halda o da Şimon kimi bir zelot idi.

▣ **"İsaya xəyanət edən"** Yəhyanın Müjdəsində Yəhudanın xəyanəti üçün istifadə olunmuş bu söz (müq. et. Yəh. 6:71; 12:4; 13:2,26-27; 18:2-5) başlanğıcda "hakimiyyətə təslim etmək" mənasında işlənirdi (müq. et. Mark 1:14). Yəhudanın İsaya xəyanət etməkdə psixoloji və/və ya teoloji motivasiyası sirr olaraq qalır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:20-27

²⁰Sonra İsa evə getdi. Yenə də izdiham yığıldığına görə onlar yeməyə belə, imkan tapa bilmədilər. ²¹İsanın ailə üzvləri bu barədə eşidəndə Onu aparmağa gəldilər. Çünki fikirləşirdilər ki, O, ağılı itirib. ²²Yerusəlimdən gələn ilahiyatçılar isə deyirdilər: «O, Baal-Zevula tutulub, cinlərin başçısının gücü ilə cinləri qovur». ²³İsa ilahiyatçıları yanına çağıraraq onlarla bu barədə məsələlərlə danışdı: «Şeytan Şeytanı necə qova bilər? ²⁴Əgər bir padşahlıq öz daxilindən bölünüb, davam gətirməz. ²⁵Əgər bir ev öz daxilindən bölünüb, davam gətirməz. ²⁶Şeytan da özünə qarşı qalxıb öz-özünə bölünüb, davam gətirməz, yalnız axırı çatar. ²⁷Həç kim güclü adamın evinə girib əvvəlcə onun əl-qolunu bağlamadan malını qarət edə bilməz. Gərək o adamın əvvəlcə əl-qolunu bağlasın, sonra evini qarət etsin.

3:20 "İsa evə getdi" Ora, yəqin ki, Mark 2:1-də və bəlkə həmçinin Mark 7:17; 9:38-də bəhs edilən ev idi.

▣ **"izdiham"** Bu izdiham İsanın şəfa vermə və cin çıxarma xidmətinin nəticəsində toplanmışdı (müq. et. Mark 1:45; 2:2,13; 3:7,20).

▣ **"onlar yeməyə belə, imkan tapa bilmədilər"** Bu, Onun ailəsini çox narahat edirdi. İsanın möhtac insanlar üçün həmişə vaxtı var idi. İsa Özünü onlara görə fəda etmişdir.

3:21

NASB, NKJV "Öz adamları"
NRSV, TEV "ailəsi"
NJB "qohum-əqrəbası"

Hərfi tərcümədə "Onun yanından olanlar". KJV tərcüməsində "friends" (dostları) sözü işlənmişdir, amma böyük ehtimalla Onun anası və bacı-qardaşlarından bəhs olunur.

NASB "Onu tutub aparmağa"
NKJV "Onu tutmağa"

NRSV "Onu saxlamağa"
TEV, NJB "Ona sahib çıxmağa"

Mattada bu feil, bir qayda olaraq, çox intensiv olur (müq. et. Mat. 14:3; 18:28), Markda isə o qədər intensiv olmur. Çox vaxt xəstələrin əlini tutub qalxmaqda kömək etmək mənasında işlənir. Ailəsi İsanın hərəkətlərini ağlabatmaz sayır, Onu zorla evə aparmağa çalışırdı (müq. et. Mark 3:31-35).

NASB "O, hisslərini itirib"
NKJV, NJB "O, aqlını itirib"
NRSV "Onun ağı başından gedib"
TEV "O dəli olub"

Yunanca mətndə bu sözü kimin dediyi aydın deyildir. Bunu ailə üzvləri deyiblər (NASB, NKJV, NJB, NIV), yoxsa ailəsi kiminsə bunu dediyini eşidib (NRSV, TEV)?

Bu sözün bu kontekstdə mənası "əqlən balansını itirmiş"dir (müq. et. 2Kor. 5:13). Mark Müjdəsində bu söz çox vaxt insanların "mat qalması" mənasında işlənir (müq. et. Mark 2:12; 5:42).

Beləliklə, gördüyümüz kimi, İsanın xalqda şöhrət qazanmasına baxmayaraq, (1) Öz şagirdləri, (2) dini başçılar, (3) ailə üzvləri və (4) izdiham Onu səhv başa düşürdü.

3:22 "Yerusəlimdən gələn ilahiyatçılar" Ehtimal ki, bunlar Mark 2:6,16-da bəhs olunan ilahiyatçılar idi; çox güman ki, onlar İsanın təlimləri və hərəkətləri haqqında məlumat toplamaq üçün Sinedrionun göndərdiyi rəsmi nümayəndələr idilər.

▣ **"tutulub"** Cinə tutulma nəzərdə tutulur. Yəni onlar İsanın cinə tutulmuş olduğunu və gücünün Şeytandan qaynaqlandığını deyirdilər (müq. et. Mat. 9:34; Yəh. 7:20; 8:48-52; 10:20). Vəftizçi Yəhya haqqında da bunu deyirdilər (müq. et. Mat. 11:18). Onlar İsanın möcüzələrini inkar edə bilmədiklərinə görə güc və qüdrətinin mənbəyindən şübhələnirdilər.

▣ **"Baal-Zevul"** Bu ismin birinci hissəsi "Baal", sami dillərində "ağa", "sahib", "ər" mənalarını daşıyan *ba'al* sözüdür. Baal, Kənanın məhsuldarlıq tufan tanrısının adı idi.

"Zevul" sözünün belə mənaları ola bilər: (1) zirvələr (dağlar və ya göylər); (2) şahzadə (Zabul); və ya (3) peyin. Yəhudilər başqa millətlərin tanrılarını aşağılamaq üçün hərflərini tez-tez dəyişirdilər.

Əgər bu sözün ilkin şəkli "zevub" olubsa, onda mənaları belə ola bilər:

1. Ekron baalı (müq. et. 2Pad. 1:2,3,6)
2. Filiştliyərin tanrısı Zebaba
3. arami söz oyunu "düşmənlilik ağası" (*be'el debaba*)
4. "milçəklərin ağası" (arami dilində "milçək" *dibaba*-dır)

Şəxs olan şərin adları haqqında daha ətraflı məlumat almaq üçün bax: "Əhdi-Cədid teologiyası üzrə yeni beynəlxalq lüğət" (*The New International Dictionary of New Testament Theology*), Cild 3, ss. 468-473.

▣ **"cinlərin başçısı"** Baal-Zevul adı yəhudilikdə Şeytanın bir adı olaraq işlənirdi. Mark 3:23-də İsa bu adı Şeytanın sinonimi kimi işlədir.

3:23-26 İsa cinlərin üzərindəki səlahiyyəti Şeytana aid etmənin ağlabatmaz olduğunu göstərdi. Sözsüz ki, bir başçının öz xidmətçilərinə qarşı çıxması fəlakətdir!

3:23 "İsa ilahiyatçıları yanına çağırır" Beləcə İsa onlara (Mark 3:22-dəki ilahiyatçılara) fikirlərini oxuya biləcəyini göstərmişdir (Mark 2:6b-dəki qeydə baxın). Bu həmçinin onlara İsanın sözünü bir daha eşitmə imkanı vermişdir.

▣ **"məşəllər"** Bu sözün (*parabolē* ["parabole"], Mark Müjdəsində 13 dəfə işlənmişdir) hərfi mənası "yanına atmaq"dır. Məsəl deyildikdə, ruhani həqiqəti öyrətmək üçün həyatda baş verən adi bir hadisədən istifadə edən qısa hekayə nəzərdə tutulur.

3:24 "Əgər... bölünübə" Bu, potensial hərəkəti bildiren üçüncü sinif şərt cümləsidir.

3:27 "güclü adamın... əl-qolunu bağlamadan" Bu, üstüörtülü şəkildə Məsihdən bəhs edən Yeş. 49:24-25-ə istinaddır. Bu həmçinin onu göstərir ki, İsa Şeytandan güclü olduğunu dərk edir.

Ekzorsizm (cin çıxarma) yəhudilikdə geniş yayılmış idi (müq. et. Mark 9:38; Həv. 19:14). Ancaq rəbbilər səhrli dərmanlardan və sözlərdən istifadə etdikləri halda, İsa böyük qüdrət və səlahiyyətə malik idi. İsa Öz gəlişi ilə Şeytani artıq məğlub etmiş olduğunu açıq-aydın göstərir. Avqustin hətta vəd olunmuş minillik padşahlığın başlamış olduğunu (amillennializm) sübut etmək üçün Mark 3:24-ü sitat gətirmişdir.

Bu gün məsihçi toplantılarında Şeytani "bağlamağı" həmçinin bu ayəyə əsaslandırırırlar. Bu mətn məsihçilərin Şeytana qarşı dua etməsi üçün əsas ola bilməz. Müqəddəs Kitab imanlılara Şeytana müraciət etməyi əsla öyrətmir. Mövhumatçı adamlar bu ayəni Əhdi-Cədidin təbiətinə zidd olan bir "parol"a döndəriblər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:28-30

²⁸Sizə doğrusunu deyirəm: bütün günahlar və nə qədər küfr söylənərsə, bəşər övladlarına bağışlanacaq.

²⁹Lakin kim Müqəddəs Ruha küfr edərsə, heç vaxt bağışlanmayacaq və günahı boynunda əbədi qalacaq».

³⁰İsa bunu «Onda natəmiz ruh var» dediklərinə görə söylədi.

3:28 "doğrusunu" Hərfi tərcümədə "Amin". İsa "doğrusunu" sözündən özünəməxsus şəkildə istifadə edir. Adətən mühüm bir şey söyləməzdən əvvəl onu deyir.

XÜSUSİ MÖVZU: "AMİN" (SPECIAL TOPIC: AMEN)

I. ƏHDI-ƏTIQ

A. "Amin" sözünün kökündən belə ibrani sözləri meydana gəlmişdir:

1. "həqiqət" (*emeth*, ["emet"] BDB 49)
2. "doğruluq, düzgünlük" (*emun, emunah*, BDB 53)
3. "iman" və ya "sədaqət"
4. "inam" (*amn*, BDB 52)

B. Sözün etimologiyası adamın sabit fiziki vəziyyətini bildirirdi. Onun ziddi sabitsiz, ayağı sürüşən (müq. et. Zəb. 35:6; 40:2; 73:18; Yer. 23:12) və ya büdrəyən (müq. et. Zəb. 73:2) adamdır. Sözün bu hərfi mənası ilə yanaşı zamanla sadıq, etimada layiq, vəfalı, etibarlı (müq. et. Hab. 2:4) kimi məcazi mənaları da əmələ gəlmişdir.

C. sözün konkret kontekstlərdə daşdığı mənalar (Bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət")

1. sütun, 2Pad. 18:16 (1Tim. 3:15)
2. əminlik, Çıx. 17:12
3. möhkəmlik, Çıx. 17:12
4. sabitlik, Yeş. 33:6
5. doğru, 1Pad. 10:6; 17:24; 22:16; Sül. 12:22
6. möhkəm, 2Saln. 20:20; Yeş. 7:9
7. etibarlı (Tövrat), Zəb. 119:43,142,151,160

D. Əhdi-Ətiqdə fəal iman üçün daha iki ibrani sözü işlənir.

1. *bathach* ("batax"; BDB 105), bel bağlamaq, güvənmək
2. *yra* ("yira"; BDB 431), qorxu, ehtiram, sitayiş (müq. et. Yar. 22:12)

- E. İnam və ya etibarlılıq mənasında bu söz liturgiyada bəyanatın doğru və ya etibarlı olduğunu təsdiqləmək məqsədilə işlənməyə başlamışdır (müq. et. Say. 5:22; Qanun. 27:15-26; 1Pad. 1:36; 1Saln. 16:36; Neh. 5:13; 8:6; Zəb. 41:13; 72:19; 89:52; 106:48; Yer. 11:5; 28:6).
- F. Bu sözün teoloji əsası insanın sədaqəti deyil, YAHVE-nin sədaqətidir (müq. et. Çıx. 34:6; Qanun. 32:4; Zəb. 108:4; 115:1; 117:2; 138:2). Günaha batmış insanların yeganə ümidi YAHVE-nin mərhəməti, sədaqəti və Onun vədlərinin etibarlılığıdır. YAHVE-ni tanıyanlar Ona bənzəməlidirlər (müq. et. Hab. 2:4). Müqəddəs Kitab Allahın insanlarda olan surətini bərpa etməsinin tarixi və təsviridir (müq. et. Yar. 1:26-27). Xilas insanların Allahla sıx ünsiyyətdə olma qabiliyyətini bərpa edir. Biz buna görə yaranmışıq.

II. ƏHDI-CƏDİD

- A. "Amin" sözü Əhdi-Cədidə tez-tez liturgiyada bəyanatlara cavabən işlənir (müq. et. 1Kor. 14:16; Vəhy 1:7; 5:14; 7:12).
- B. Bu söz Əhdi-Cədidə duaların sonunda tez-tez işlənir (müq. et. Rom. 1:25; 9:5; 11:36; 16:27; Qal. 1:5; 6:18; Ef. 3:21; Fil. 4:20; 2Sal. 3:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 2Tim. 4:18).
- C. İsa yeganə şəxsdir ki, bu sözü (Yəhya Müjdəsində 25 dəfə – Yəh. 1:51; 3:3,5,11; və s.) mühüm sözlərindən əvvəl işlətməmişdir (müq. et. Luka 4:24; 12:37; 18:17,29; 21:32; 23:43).
- D. Vəhy 3:14-də bu söz İsanın adı olaraq işlədilir (həmçinin bax: 2Kor. 1:20, bəlkə də Yeş. 65:16-dan YAHVE-nin bir adı).
- E. Sədaqət və iman, etibarlılıq və inam anlayışı yunanca *pistos* və ya *pistis* sözündə əks olunur; həmin sözlər "inam", "iman", "iman etmək" olaraq tərcümə olunur (bax: Xüsusi mövzu: "İman, iman etmək və ya inam").

▣ **"bütün günahlar və nə qədər küfr söylənərsə, bəşər övladlarına bağışlanacaq"** Bu, Məsihdə olan Allahın lütfünün miqyasını göstərir. "Bəşər övladları" ifadəsi insanlara dair işlənən bir sami idiomudur (müq. et. Zəb. 8:4; Yez. 2:1).

3:29 "kim Müqəddəs Ruha küfr edərsə" Bu sözü Əllinci Gündən öncəki dövrün tarixi zəminində anlamaq lazımdır. Bu, Allahın həqiqətinin rədd edilməsi mənasında işlənmişdir. Adətən "bağışlanmaz günah" olaraq adlandırılan bu ayənin təlimi aşağıdakı meyar işığında şərh edilməlidir:

1. Əhdi-Ətiqdə "bilmədən" və "qəsdən" edilən günahlar arasındakı fərq (müq. et. Say. 15:27-31)
2. İsanın Öz ailəsinin Ona iman etməməsinin bu kontekstdə farisəylərin imansızlığı ilə qarşılaşdırılması
3. Mark 3:28-də bağışlama haqqındakı sözlər
4. Müjdələrdəki paralel yerlər arasındakı fərqlər, ələlxüsus "Bəşər Oğlu"nun (müq. et. Mat. 12:32; Luka 12:10) "bəşər övladları" (müq. et. Mat. 12:31; Mark 3:28) ilə əvəz olunması.

Bunlar nəzərə alınsa, o əzəmətli nuru görə-görə İsanı Allahın vəhy və xilas vasitəsi olaraq rədd edənlərin bu günahı işlətdiyini deyə bilərik. Onlar Müjdənin nurunu Şeytanın qaranlığına döndərirlər (müq. et. Mark 3:30). Onlar Ruhun cəzəbetməsinə, iqnaedici səsini rədd edirlər (müq. et. Yəh. 6:44,65). Bağışlanmaz günah, insanın hansısa bir hərəkəti və ya sözünə görə Allah tərəfindən rədd edilməsi deyil, qəsdən iman etməyən insanın Məsihdə olan Allahı davamlı olaraq rədd etməsidir (ilahiyyatçılar və farisəylər kimi).

Bu günahı yalnız Müjdə ilə yaxından tanış olan şəxslər işlədə bilərlər. İsa barədəki xəbəri açıq şəkildə eşidənlər bunu rədd etdiklərinə görə ən böyük məsuliyyət daşıyırlar. Bu xüsusən dəfələrlə Müjdəni eşidib İsanı rədd edən müasir xalqlara aiddir (Amerika və Qərb mədəniyyətinin xalqları).

Müqəddəs Üçlüyün üçüncü Şəxsi kimi Müqəddəs Ruh haqqında aşağıdakı Xüsusi mövzuya baxın.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS RUHUN BİR ŞƏXS OLMASI" (SPECIAL TOPIC: THE PERSONHOOD OF THE SPIRIT)

Əhdi-Ətiqdə "Allahın Ruhunu" (*ruach* ["ruax"]) YAİVE-nin məqsədlərini həyata keçirən qüvvə idi, Ruhun bir şəxs olduğu demək olar ki açılmamışdı (Əhdi-Ətiq təkallahlılığı, bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq"). Lakin Əhdi-Cədidə Ruhun tam şəxsiyyəti, şəxs olması açılmışdır.

1. Ona küfr etmək mümkündür (müq. et. Mat. 12:31; Mark 3:29)
2. O öyrədir (müq. et. Luka 12:12; Yəh. 14:26)
3. O şəhadət edir (müq. et. Yəh. 15:26)
4. O ifşa edir, yol göstərir (müq. et. Yəh. 16:7-15)
5. Ona "kim" deyilir (yunanca *hos*, müq. et. Eph. 1:14 – yunanca hərfi tərcümədə "kim ki... girovdur")
6. Onu kədərləndirmək mümkündür (müq. et. Ef. 4:30)
7. Onu "söndürmək" mümkündür (müq. et. 1Sal. 5:19).
8. Onun əleyhinə çıxmaq mümkündür (müq. et. Həv. 7:51)
9. O, imanlıların Vəsətətçisidir (müq. et. Yəh. 14:26; 15:26; 16:7)
10. O, Oğulu izzətləndirir (müq. et. Yəh. 16:14)

Trinitar mətnlər də üç Şəxsdən bəhs edir (çox sayda olan belə mətnlərdən üçünü burada veririk; bax: Xüsusi mövzu: "Üçlük").

1. Mat. 28:19
2. 2Kor. 13:14
3. 1Pet. 1:2

Yunanca "ruh" sözü (*pneuma*) orta cinsdədir, lakin Əhdi-Cədidə Müqəddəs Ruhdan bəhs edildikdə müvafiq sifətlər adətən kişi cinsində olur (müq. et. Yəh. 16:8,13-14).

Müqəddəs Ruh insanların fəaliyyətinə bağlanır.

1. Həv. 15:28
2. Rom. 8:26
3. 1Kor. 12:11
4. Ef. 4:30

Həvarilərin İşlərinin ən başlanğıcında Ruhun rolu vurğulanır (Yəhya Müjdəsində olduğu kimi). Əllinci Gün bayramı, Ruhun işinin başlanğıcı deyil, yeni mərhələsi idi. İsa həmişə Ruha malik idi. Onun vəftizi, Ruhun işinin başlanğıcı deyil idi, lakin yeni mərhələsi idi. Müqəddəs Ruh, Allahın surətində yaranmış bütün insanların bərpa edilməsi ilə bağlı Atanın məqsədini həyata keçirir (bax: Xüsusi mövzu: "YAİVE-nin əbədi xilas planı")!

▣ **"heç vaxt bağışlanmayacaq"** Bu ifadə Mark 3:28-in prizmasından şərh edilməlidir.

▣ **"və günahı boynunda əbədi qalacaq"** Bu, əzəmətli nurun hüzurunda Müjdəni (İsanı şəxsiyyətini və işlərini) bilərəkdən rədd etmə günahıdır!

Bu "əbədi günah" ilə bağlı çoxlu mətn variantları mövcuddur. Bəzi qədim yunanca əlyazmalarda

1. o, yiyəlik halda olan ifadəyə dəyişdirilib (*hamartias*) – C*, D, W
2. "məhkumiyət" (*krisēōs*) sözü əlavə olunub – A və C² (müq. et. KJV)
3. "əzab" (*kolaseōs*) sözü əlavə olunub, minuskul 1234

Erkən dövrün ilahiyatçıları üçün "əbədi günah" fikri olduqca sarsıdıcı idi.

UBS⁴ "əbədi günah" ifadəsini "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ" (*aiōnios*) (SPECIAL TOPIC: ETERNAL [*aiōnios*])

Robert B. Qirldelstoun "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*) kitabında "əbədi" sözü haqqında maraqlı bir şərh verir:

"Əhdi-Cədidə *aiōnios* sifəti əbədi həyatla bağlı olaraq qırx dəfədən artıq işlənir; həm indi bəxş edilmiş, həm də gələcəkdə bəxş ediləcəyi vəd olunan əbədi həyat. Bundan əlavə, bu söz Rom. 16:26-da Allahın sonsuz varlığı, İbr. 9:12 və 13:20-də Məsihin kəffarəsinin sonsuz qüvvəsi və Rom. 16:25, 2Tim. 1:9, Tit. 1:2-də keçmiş dövrlər ilə bağlı olaraq işlənir.

Bu söz Mat. 18:8, 25:41 və Yəhd. 1:7-də əbədi oda, Mat. 25:46-da əbədi cəzaya, Mark 3:29, İbr. 6:2-də əbədi məhkumiyyətə və 2Sal. 1:9-da əbədi həlakətə dair işlənir. Bu ayələrdə həmin söz sonu bildirir və bu cəzalar verildəndən sonra nəyisə dəyişmək fürsətinin artıq qalmayacağı mənasına gəlir. Biz gələcək haqqında çox az bilirik, insanın həyatının əbədi mövcudluğunu müəyyən etməsi və əbədiliyin prizmasından nəzər salındıqda imansızlığın "mənəvi ağırlığı" haqqında təsəvvürümüz məhduddur. Bir yandan Allahın kəlamına bir şey artırmaq yanlışdırsa, digər yandan ondan bir şey götürmək də olmaz; əgər Müqəddəs Yazıda öyrədilən əbədi cəza təlimi bizə çox ağır gəliyərsə, biz səbirli olmağa, Məsihdə olan Allah məhəbbətinə bağlı qalıb gözləməyə razı olmalıyıq və bu qaranlıq mövzuları dərk edə bilmədiyimizi etiraf etməliyik" (ss. 318-319).

XÜSUSI MÖVZU: "'Bağışlanmaz günah'ın şərh edilməsinin ekzeget prinsipləri" (SPECIAL TOPIC: Exegetical Procedures for Interpreting "The Unpardonable Sin")

- A. Müjdələrin yəhudi fonu əks etdirdiyini yadda saxlayın
1. Günahların iki növü (Bax: Xüsusi mövzu: "Bilmədən edilən günahlar [Əhdi-Ətiq]", müq. et. Lev. 4:2,22,27; 5:15,17-19; Say. 15:27-31; Qanun. 1:43; 17:12-13)
 - a. bilmədən edilən
 - b. qəsdən edilən
 2. Əllinci Gün bayramından əvvəlki yəhudi fonu (Müjdə [İsanın ölümü, dirilməsi və göyə qaldırılması] hələ tamamlanmamış və Ruhun xüsusi ənam edilməsi hələ baş verməmişdi)
- B. Mark 3:22-30-un ədəbi kontekstini nəzərə alın
1. İsanın Öz ailəsi Ona iman etmirdi (müq. et. Mark 3:31-32)
 2. Fariseylər Ona iman etmirdilər (müq. et. Mark 2:24; 3:1,6,22)
- C. "Bəşər Oğlu" adının "bəşər övladları" adına dəyişdiyi Müjdə paralel yerlərini müqayisə edin
1. Mat. 12:22-37 (xüs. 12:32, "Bəşər Oğluna qarşı söz")
 2. Luke 11:14-26; 12:8-12 (xüs. 12:10, "Bəşər Oğluna qarşı bir söz")
 3. Mark 3:28 (xüs. "bütün günahlar... bəşər övladlarına bağışlanacaq")

Bağışlanmaz günah, əzəmətli nurun hüzurunda İsanı rədd etməkdə davam etməkdir. Fariseylər yaxşı anlayır, lakin inanmaq istəmirdilər. Bu anlamda həmin günah 1 Yəhyadakı "ölümə aparan günah" (bax: Xüsusi mövzu: "Ölümə aparan günah") ilə əlaqəlidir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 3:31-35

³¹İsanın anası və qardaşları gəldi. Onlar bayırda durdular və İsanın yanına xəbər göndərüb Onu çağırtdılar. ³²Bir kütlə adam İsanın ətrafında oturmuşdu. Ona xəbər verdilər: «Budur, anan və bacı-qardaşların bayırda dayanıb Səni istəyirlər». ³³İsa onlara cavab verdi: «Mənim anam və qardaşlarım kimdir?» ³⁴Sonra ətrafında oturanlara baxaraq dedi: «Mənim anam və qardaşlarım bunlardır. ³⁵Çünki kim Allahın iradəsini yerinə yetirirsə, Mənim qardaşım, bacım və anam odur».

3:31-35 Bu ayələr Mark 3:21-lə əlaqəlidir. İsanı sevən, ancaq anlamayan ailəsinin Ona iman etməməsi (müq. et. Yəh. 7:5) və Ona düşmənçəsinə münasibət bəsləyən dini başçıların imansızlığı arasında böyük fərq vardır. İsa açıq demişdir ki, Allahın iradəsi Ona iman etmələridir (müq. et. Yəh. 6:40; 14:6).

3:33 "Mənim anam və qardaşlarım kimdir?" Bu sarsıdıcı sual onu göstərir ki, İsa Özünün kim olduğunu dərk edir və Müqəddəs Kitaba əsaslanan imanın yalnız yeni doğuluş, yeni ailə olaraq təsvir edilə biləcəyini anlayırdı. Ailə yəhudi həyatında o qədər mühüm yer tuturdu ki, digər imanlıları ana və qardaş adlandırmaq qeyri-adi idi. İmanlılar Allaha Ata, İsaya yeganə Oğul və Xilaskar deyirlər, lakin biz özümüz də Allahın övladlarıyıq.

3:35 "Çünki kim Allahın iradəsini yerinə yetirirsə" Allahın iradəsi, hər insanın Məsihə iman etməsidir (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; 6:40; 14:6; 1Yəh. 5:12,13). Bax: 1Pet. 2:15-dəki Xüsusi mövzu: "Allahın iradəsi". Bütün insanların İsanın dəvətinə müsbət cavab verməyə çağırılmasına diqqət yetirin.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Luka Müjdəsinin fonu Mark Müjdəsinin fonundan niyə fərqlənir? (Mark 3:22-30)
Matta Müjdəsi Mark Müjdəsinə nə əlavə edir?
2. Niyə dini başçılar bu fəsildə İsaya qarşı bu ittihamları irəli sürürlər? Onlar daha yaxşı bilirdilərmidi?
3. Niyə İsa onlarla söhbət edib mülahizə yürütməyə çalışırdı?
4. "Bağışlanmaz günah" nədir?
5. Bu gün bağışlanmaz günah necə işlədilə bilər? Bunu işlədib-ışlətmədiyimizi bilmək olar?
6. Bağışlanmaz günahdan bəhs edən bu mətn 1Yəh. 5:16 və ya İbr. 6 və 10 ilə əlaqəlidirmi?
7. Bu günahın xilasla nə əlaqəsi vardır? Bu günahın İsanın ailəsinin iman etməməsi ilə nə əlaqəsi vardır?
8. İsaya küfr edən bağışlanacaq, Müqəddəs Ruha küfr edənsə bağışlanmayacaqmı? Fərqi nədir?
(Mat. 12:31-32-ni Luka 12:10 və Mark 3:28 ilə müqayisə edin)

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 4

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Əkinçi məsəli	Əkinçi məsəli	İsa məsəllərlə öyrədir	Əkinçi məsəli	Əkinçi məsəli
4:1-9	4:1-9	4:1-9	4:1-2 4:3-8 4:9	4:1-9
Məsəllərin məqsədi	Məsəllərin məqsədi		Məsəllərin məqsədi	İsa niyə məsəllərlə danışdı
4:10-12	4:10-12	4:10-12	4:10-12	4:10-12
Əkinçi məsəlinin izahı	Əkinçi məsəlinin izahı		İsa Əkinçi məsəlini izah edir	Əkinçi məsəlinin izahı
4:13-20	4:13-20	4:13-20	4:13-20	4:13-20
Yatağın altına qoyulan işıq	Zənbilin altına qoyulan işıq		Qabın altına qoyulan çıraq	İsanın təlimini qəbul etmək
4:21-23	4:21-25	4:21-25	4:21-23	4:21-23
4:24-25			4:24-25	Ölçü məsəli 4:24-25
Cücərən toxum məsəli	Cücərən toxum məsəli	Gizlin cücərən toxum	Cücərən toxum məsəli	Öz-özün cücərən toxum məsəli
4:26-29	4:26-29	4:26-29	4:26-29	4:26-29
Xardal toxumu məsəli	Xardal toxumu məsəli	Xardal toxumu	Xardal toxumu məsəli	Xardal toxumu məsəli
4:30-32	4:30-32	4:30-32	4:30-32	4:30-32
Məsəllərdən istifadə	İsanın məsəllərdən istifadə etməsi			Məsəllərdən istifadə
4:33-34	4:33-34	4:33-34	4:33-34	4:33-34
Tufanın yatırılması	Külək də, göl də Ona itaət edir	Külək və tufan yatırılır	İsa tufanı yatırır	Tufanın yatırılması
4:35-41	4:35-41	4:35-41	4:35-38 4:39-40 4:41	4:35-41

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Mark Müjdəsinin növbəti bir neçə fəslə dini başçıların getdikcə artan qarşıdurmasını əks etdirir. Mark xalqın İsanı sevməsini dini başçıların Ona nifrət etməsi ilə qarşılaşdırır.
- B. İsa sinaqoqdan uzaqlaşdıqdan sonra açıq havada vəz etməyə başlayır. Beləcə O, dini başçıların təsirini azaldıqdan sonra xalqın Onun təlimini eşitməsinə daha çox imkan yaradır.
- C. İnsanın məsəlləri anlama qabiliyyəti imanından asılıdır. Həvarilər belə, İsanın məsəllərini əvvəlcə anlama bilmirdilər. Bunların qavranılması həmçinin
1. seçilməkdən
 2. Ruhun nurlandıran qüvvətindən
 3. tövbə və iman etmək arzusundan
- asılıdır.
- Bir adam məsəlləri qavramaq üçün Allahdan qüvvət almalı və Allahın dəvətinə imanla cavab verməlidir!
- D. Məsəl yunan dilində mürəkkəb sözdür ("parabole"); onun mənası "yanına atmaq"dır. Ümumiyyətlə, məsəl ruhani həqiqəti öyrətməyə xidmət edən qısa hekayə idi. Lakin yadda saxlamaq lazımdır ki, Müjdələrin müəllifləri bu yunan sözünü "tapmaca", "zərbi-məsəl" ya da hikmətli bir kəlam mənasına gələn ibrancə *mashal* ("məşəl"; BDB 605) sözünün tərcüməsi olaraq qavrayırdılar. Biz məsəlləri və onların gözlənilən nəticələrini İsada gəlmiş olan Allahın Padşahlığının heyvətverici xarakteri baxımından təkrar nəzərdən keçirməyə hazır olmalıyıq. Bəzi dinləyicilər üçün məsəllər həqiqəti gizlədir (müq. et. Mark 4:10-12).
- E. Mark Müjdəsinin 4-cü fəslindəki məsəllərin Matta və Luka Müjdələrində paralelləri vardır.

<u>Mark</u>	<u>Matta</u>	<u>Luka</u>
Dörd torpaq 4:3-20		
Gizlədilən işıq 4:21-25	13:3-23	8:5-15
Cücərənin toxum 4:26-29		8:16-18
Xardal toxumu 4:30-32	13:31-32	
Məsəllərdən istifadə 4:33-34	13:33-35	
(müq. et. Mark 4:10-12)		

F. Sinoptik Müjdələrin hamısına daxil olan Əkinçi məsəli, qalan məsələrin şərhinin "açarı"dır. İsa Öz şagirdlərinə bu məsəlin mənasını anlatmağa vaxt ayırmışdır. Ondan əvvəl Onun şagirdləri belə bunun mənasını anlamamışdılar, başqalarının bunu anlama ehtimalı nə qədər azdır! Bu məsəlin tipoloji və/və ya alleqorik cəhətləri müəyyən edilməlidir, yoxsa mənası anlaşılmır.

G. Mark 4:21-25 Mattada müxtəlif kontekstlərdə təkrar olunur:

Mark 4:21 – Matta 5:15

Mark 4:22 – Matta 10:26

Mark 4:24 – Matta 7:2

Mark 4:25 – Matta 13:12; 25:29

Bunun ən azından iki cür izahı ola bilər

1. İsa Öz təlimlərini və misallarını ayrı zamanlarda müxtəlif qruplara təkrar edir və yenidən tətbiq edirdi.

2. Müjdələrin müəllifləri İsanın sözlərini öz ədəbi və teoloji məqsədlərinə görə seçir və münasib surətdə çatdırırdılar (bax: Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, ss. 113-134])

H. Mark 4:35-8:26-da İsanın gücünü və səlahiyyətini aşkara çıxaran bir sıra möcüzələr qeyd edilmişdir. Bu möcüzələr İsanın radikal yeni təliminin düzgünlüyünü təsdiqləməyə xidmət edirdi. İsa Özünü mövzu etmişdir!

XÜSUSI MÖVZU: "MƏSƏLLƏRİN ŞƏRH EDİLMƏSİ" (SPECIAL TOPIC: INTERPRETING PARABLES)

Sinoptik Müjdələr İsanın həyatından illər sonra yazılmışdır. Müjdələrin müəllifləri (Ruhun yardımı ilə) mədəniyyətlərinə görə şifahi ənənəyə alışmış idilər. Rəbbilər şifahi olaraq təlim öyrədirdilər. İsa da bu şifahi öyrətmə üsulundan istifadə etmişdir. Bildiyimiz kimi, İsa Öz təlimlərini və ya vəzlərini heç qələmə almamışdır. Təlimlərin yadda saxlanması üçün onlar təkrar olunur, xülasə edilir və misallarla təsvir olunurdu. Müjdələrin müəllifləri təlimləri yadda saxlamaq üçün istifadə olunan bu üsulları tətbiq etmişlər. Bu üsullardan biri, müəyyən edilməsi çətin olan məsəldir.

"Məsələrin ən yaxşı tərfi mənanın iki səviyyəsinə malik olan hekayədir; hekayə səviyyəsi, gerçəkliyin hiss edildiyi və dərk edildiyi bir güzgüdür" ("İsa və Müjdələr lüğəti" [*Dictionary of Jesus and the Gospels*], s. 594).

"Məsəl, söyləyicinin vurğulamaq istədiyi fikri gündəlik həyat vəziyyətləri vasitəsilə ifadə edən bir kəlam və ya hekayədir" ("Zondervanın şəkilli Müqəddəs Kitab ensiklopediyası" [*The Zondervan Pictorial Bible Encyclopedia*], s. 590).

İsanın dövründə "məsəl" deyildikdə nəyin nəzərdə tutulduğunu dəqiq anlamaq çətinidir

1. Bəzilərinin fikrincə, bu söz ibrancə *mashal* ("maşal") sözünü əks etdirir; bu söz hər hansı tapmacanı (Mark 3:23), ağıllı sözü (məsəllər, Luka 4:23), qısa kəlamı (Mark 7:15) və ya əsrarəngiz kəlamı ("qaranlıq kəlam") bildirir.
2. Başqalarının dediyinə görə, bu söz yalnız qısa hekayə deməkdir.

Bu sözə verilən tərifdən asılı olaraq, İsanın qələmə alınmış təlimlərinin üçdə bir hissəsindən çoxu məsəllərdən ibarətdir. Bu, Əhdi-Cədidə çox mühüm janr idi. Məsəllər, sözsüz ki, İsanın orijinal sözləridir. İkinci tərfi qəbul etsək, qısa hekayələrin də bir neçə növü vardır:

1. sadə hekayələr (Luka 13:6-9)
2. mürəkkəb hekayələr (Luka 15:11-32)
3. təzadlı hekayələr (Luka 16:1-8; 18:1-8)

4. tipoloji/allegorik hekayələr (Mat. 13:24-30, 47-50; Luka 8:4-8, 11-15; 10:25-37; 14:16-24; 20:9-19; Yəh. 10; 15:1-8)

Bu növ məsəlləri bir neçə səviyyədə şərh etmək lazımdır. Birinci səviyyə, Müqəddəs Kitabın bütün janrlarına tətbiq olunan ümumi hermenevtik prinsiplərdir. Bunlardan bəziləri:

1. bütöv kitabın və ya böyük ədəbi hissəsinin (paraqrafının) məqsədini müəyyən edin
2. ilkin oxucuları müəyyən edin. Eyni məsəlin çox vaxt müxtəlif qruplara aid olması önəmlidir:
 - a. Luka 15-ci fəsildə itmiş qoyunlar günahkarlara aiddir
 - b. Mat. 18-ci fəsildə itmiş qoyunlar şagirdlərə aiddir
3. məsəlin bilavasitə konteksti mütləq nəzərə alınmalıdır. İsa və ya Müjdənin müəllifi çox vaxt əsas fikri deyir (adətən məsəlin sonunda və ya məsəldən dərhal sonra).
4. məsəlin əsas məqsəd(lər)ini bir deklarativ cümlə ilə ifadə edin. Məsəllərdə çox vaxt iki və ya üç baş personaj vardır. Hər personaj, adətən, bir həqiqəti və ya düşüncəni ifadə edir (Luka 15:11-22-də 3 personaj vardır, amma Xeyirxah samariyalı məsəlində [Luka 10:25-37] yoxdur).
5. öncə digər Müjdələrdə, sonra Əhdi-Cədidin və Əhdi-Ətiqin digər kitablarında paralel yerləri yoxlayın

Şərh etmə prinsiplərinin ikinci səviyyəsi xüsusən məsəllə əlaqəlidir

1. Məsəli təkrar-təkrar oxuyun (əgər mümkünsə, dinləyin). Məsəllər yazılı təhlil üçün deyil, şifahi təsir üçün nəzərdə tutulmuşdur.
2. Məsəllərin əksəriyyəti yalnız bir əsas həqiqəti öyrədir və bu həqiqət İsanın və/və ya müjdəçinin tarixi-ədəbi şəraiti ilə əlaqəlidir.
3. Detalları şərh etməkdə ehtiyatlı davranın. Detallar çox vaxt sadəcə olaraq hekayənin fonunu təşkil edir.
4. Məsəlin "olmuş hadisə" olmadığını yadda saxlayın. Məsəllər bir fikri (həqiqəti) öyrətməyə xidmət edən, çox vaxt mübaligəli olan həyat analogiyalarıdır.
5. Hekayənin I əsr yəhudi dinləyicilərinin anladıkları əsas mənasını müəyyən edin (Kennet İ. Beyli, "İsaya yaxın şərqilərin gözü ilə baxış" [Kenneth E. Bailey, *Jesus Through Middle Eastern Eyes*]). Sonra "sürprizi" axtarın. Gözlənilməyən gediş adətən hekayənin sonunda baş verir (müq. et. A. Berkeli Mikelsen, "Müqəddəs Kitabın şərh edilməsi" [A. Berkeley Mickelsen, *Interpreting the Bible*, ss. 221-224]).
6. Bütün məsəllər dinləyicinin reaksiya verməsi üçün danışılırdı. Bu reaksiya adətən "Allahın Padşahlığı" anlayışı ilə əlaqədardır. İsa yeni məsihi Padşahlığın əsasını qoymuşdur (Mat. 21:31; Luka 17:21). Onu eşidənlər Ona indi cavab verməlidirlər!
Padşahlıq həmçinin gələcək idi (Matta 25). Adamın gələcəyi, o vaxt İsaya necə cavab verməsindən asılı idi. Padşahlığa dair məsəllər İsa ilə gəlmiş olan yeni padşahlığı, İsanın şagirdi olmaq üçün tələb olunan radikal mənəvi-əxlaqi dəyərləri təsvir edirdi. Artıq heç nə əvvəlki kimi ola bilməz. Hər şey tamamilə yenidir və mərkəzdə İsa durur!
7. Məsəllərin əsas həqiqəti çox vaxt açıq şəkildə ifadə olunmur. Şərhçi, o mədəniyyətə mənsub olan dinləyicilərə aşkar olan, indi isə bizə aydın olmayan əsas həqiqətləri müəyyən etməlidir.

Çox vaxt ziddiyyətli olan üçüncü səviyyə, məsəlin həqiqətinin gizli xarakteri ilə əlaqəlidir. İsa məsəllərin mənasının gizli olduğunu dəfələrlə demişdir (müq. et. Mat. 13:9-15; Mark 4:9-13; Luka 8:8-10; Yəh. 10:6; 16:25). Bu, Yeş. 6:9-10-dakı peyğəmbərliklə əlaqəli idi. Dinləyicinin məsəli anlama qabiliyyəti ürəyindən asılıdır (müq. et. Mat. 11:15; 13:9,15,16,43; Mark 4:9,23,33-34; 7:16; 8:18; Luka 8:8; 9:44; 14:35).

Lakin bunu da qeyd etmək vacibdir ki, izdiham (Mat. 15:10; Mark 7:14) və fariseylər (Mat. 21:45; Mark 12:12; Luka 20:19) İsanın nə dediyini çox vaxt yaxşı anlayırdı, amma buna iman və tövbə ilə cavab vermək istəmirdi. Bir anlamda, Əkilən toxum məsəlinin (müq. et. Matta 13; Mark 14; Luka 8) həqiqəti bundan ibarətdir. Məsəllər həqiqəti gizlətmə və ya açma vasitəsi idi (Mat. 13:16-17; 16:12; 17:13; Luka 8:10; 10:23-24).

Qrant Ozborn "Hermenevtik spiral" (Grant Osborne, *Hermeneutical Spiral*, s. 239) kitabında qeyd edir ki, "məsəllər bir 'üzləşmə vasitəsi'dir və dinləyicilərdən asılı olaraq fərqli funksiyalar göstərir... Hər qrup (başçılar, izdihamlar, şagirdlər) məsəllərlə başqa cür üzləşir". Çox vaxt şagirdlərin özləri belə İsanın məsəllərini və ya təlimlərini anlamırdılar (müq. et. Mat. 15:16; Mark 6:52; 8:17-18,21; 9:32; Luka 9:45; 18:34; Yəh. 12:16).

Dördüncü səviyyə də ziddiyyətlidir. Bu, məsəlin əsas həqiqətinin səviyyəsidir. Müasir şərhçilərin əksəriyyəti məsəllərin alleqorik şərhinə qarşı etiraz edirlər (haqlı olaraq). Alleqorik yanaşma, məsəlin detallarını həqiqətin mürəkkəb sistemlərinə döndərir. Bu şərh üsulu məsəlin tarixi və ədəbi zəmininə əsaslanmır, mətnin məqsədini nəzərə almır, ancaq şərhçinin fikrini irəli sürür.

Bununla belə, İsanın məsəllərinə dair Öz şərhinin alleqoriyaya, yaxud ən azından tipologiyaya yaxınlaşdığını etiraf etmək lazımdır. İsa məsəllərinin detalları ilə də həqiqəti öyrədirdi (Əkinçi məsəli, Mat. 13; Mark 4; Luka 8; və Pis bağbanlar məsəli, Mat. 21; Mark 12; Luka 20).

Başqa məsəllərdən bəzilərinə də bir neçə əsas həqiqət vardır. İtmiş oğul məsəli yaxşı bir misaldır (Luka 15:11-32). Məsəlin tam mənası üçün təkcə Atanın sevgisi və kiçik oğulun dikbaşlığı yetərli deyildir, eləcə də böyük oğulun münasibəti böyük məna kəsb edir.

Piter Kotterell və Maks Ternerin "Dilçilik və Müqəddəs Kitab şərhli" (Peter Cotterell, *Linguistics and Biblical Interpretation*) kitabından bir sitat gətirmək faydalı olar:

"Əhdi-Cədidin ilahiyyətçilərini İsanın məsəllərinin rolunu dərk etməyə yönəltmək işinə Adulf Yülixer (Adulf Julicher) hamıdan böyük töhfə vermişdir. Məsəllərin alleqorik şərhindən imtina edilmiş, həqiqi mənalara dair dərk edilməsinin "açar" axtarılmağa başlanmışdır. Lakin, Ceremayasın (Jeremias) qeyd etdiyi kimi, 'Onun məsəllərinin hər detalının fantastik və ixtiyari şərhlərindən imtina etmə cəhdləri böyük səhvə yol verməsinə səbəb oldu'. Səhvi ondan ibarət idi ki, o nəinki məsəlin tək fikri ifadə etməsində, həm də bu fikrin mümkün qədər ümumi olmasında israr etmişdir" (s. 308).

Həmçinin Qrant Ozbornun "Hermenevtik spiral" (Grant Osborne, *Hermeneutical Spiral*) kitabından bir sitat gətirmək faydalı olar:

"Ancaq mən məsəllərin alleqoriya olduğuna dair çox işarələr görmüşəm. Məsəllər, müəllifin məqsədi ilə idarə olunan alleqoriyadır. Blomberq (Blomberg, 1990) məsəllərdə personajların sayı qədər həqiqətlərin öyrədildiyini və məsəllərin əslində alleqoriya olduğunu irəli sürür. Bu fikir bir az mübaliğəli olsa da, 'tək həqiqət' yanaşmasından daha doğrudur" (s. 240).

Məsəllər doktrinal həqiqətləri öyrətməyə, yoxsa doktrinal həqiqətləri işıqlandırmağa xidmət etməlidir? Məsəllərin alleqorik şərhindən sui-istifadə olunması nəticəsində İsanın və ya Müjdələri qələmə almış müəlliflərin məqsədi ilə heç əlaqəsi olmayan doktrinlərin öyrədilməsi şərhçilərin əksəriyyətinə təsir etmişdir. Məsəlin mənası müəllifin məqsədi ilə əlaqəli olmalıdır. İsa və Müjdələrin müəllifləri Allahdan ilham almış şəxslər idi, şərhçilər isə deyildirlər.

Məsəllərdən nə qədər çox sui-istifadə olunsa da, onlar hələ də həqiqətin, hətta doktrinal həqiqətin vasitəçisi qalırlar. Bernard Ramm-ın bu barədə dediklərinə diqqət yetirək.

"Məsəllər doktrin öyrətməz və doktrinal yazılarda məsəllərdən istifadə oluna bilməz iddiası düzgün deyildir... biz çıxardığımız nəticələri Rəbbimizin aşkar təlimi və Əhdi-Cədidin qalan hissəsi ilə qarşılaşdıraraq yoxlamalıyıq. Məsəllərdən doktrinə misal vermək, məsihçi təcrübəsini işıqlandırmaq və praktiki dərsləri öyrətmək üçün istifadə etmək olar, amma buna lazımi diqqətlə yanaşmaq lazımdır. ("Müqəddəs Kitabın protestant şərhli" [*Protestant Biblical Interpretation*, s. 285]).

Axırda məsəllərin şərh edilməsinə dair xəbərdarlıqlar verən üç sitat gətirmək istəyirəm:

1. Qordon Fi və Duqlas Styuartın "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" (Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*) kitabından.

"Məsəllər imanlılar cəmiyyətində sui-istifadə olunma dərəcəsinə görə Vəhy Kitabından sonra ikinci yeri tutur" (s. 135).

2. C. Robertson Makkuilkinin "Müqəddəs Kitabı anlamaq və tətbiq etmək" (J. Robertson McQuilkin, *Understanding and Applying the Bible*) kitabından.

"Məsəllər Allahın xalqının ruhani həqiqətlə nurlandırılması baxımından inanılmaz xeyir-dua mənbəyi olmuşdur. Eyni zamanda məsəllər imanlılar cəmiyyətində həm doktrin, həm də praktika baxımından inanılmaz qarışıqlıq mənbəyi olmuşdur" (s. 164).

3. Qrant Ozbornun "Hermenevtik spiral" (Grant Osborne, *Hermeneutical Spiral*) kitabından.

"İsanın məsəlləri Müqəddəs Yazının ən çox haqqında yazılan, amma hermenevtik baxımdan sui-istifadə olunan hissəsi... Müqəddəs Kitabın ən dinamik, amma ən çətin qavranılan janrı olmuşdur. Məsəlin ünsiyyətdə böyük potensialı vardır, çünki məsəl gündəlik həyata əsaslanan bir bənzətmə yaxud hekayədir. Lakin bu hekayənin özü çoxlu mənalarda anlaşıla bilər və onu şərh etmək, qədim oxuculara çətin olduğu kimi, müasir oxuculara da çətindir" (s. 235).

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:1-9

İsa gölün sahilində yenə xalqa təlim öyrətməyə başladı. Yanına elə böyük izdiham toplaşdı ki, Özü bir qayığa minib gölün içərisində oturdu. Bütün izdiham isə gölün sahilində dayanmışdı. İsa onlara məsəllərlə bir çox şey öyrədərək Öz təlimində belə dedi: ³«Qulaq asın: bir əkinçi toxum səpməyə çıxdı. ⁴Səpin zamanı toxumlardan bəzisi yol kənarına düşdü və quşlar gəlib onları dənədi. ⁵Bəzisi torpağı çox olmayan daş-kəsəkli yerə düşdü. Torpağı dərin olmadığına görə tez cücərdi. ⁶Lakin günəş doğanda qarsalandı və kökü olmadığına görə qurudu. ⁷Bəzisi tikanlar arasına düşdü. Tikanlar böyüyüb onları boğdu və bu toxumlar bar vermədi. ⁸Başqaları isə münbit torpağa düşdü. Ona görə də böyüyüb artdı və bəzisi otuz, bəzisi altmış, bəzisi də yüz qat səmərə verdi». ⁹Daha sonra İsa dedi: «Eşitməyə qulağı olan eşitsin!»

4:1 "İsa gölün sahilində yenə xalqa təlim öyrətməyə başladı" Bu, tamamilə yeni bir şey deyil idi (müq. et. Mark 2:13; 3:7), amma sinaqoq get-gedə İsanın üzünə qarını bağladığına görə İsa açıq havada təlim öyrətməyə davam edirdi. O istəyirdi ki, sadə insanlar Onu və təlimlərini tanınsınlar.

▣ **"elə böyük izdiham toplaşdı"** İzdiham böyük idi, amma məsələdən elə nəticə çıxır ki, Onun təlimini qəbul edənlərin sayı az idi. Böyük izdihamın toplaşması Mark Müjdəsində təkrarlanan mövzudur (müq. et. Mark 2:13; 3:9; 4:1,36; 5:31; 7:33; 8:1,2; 9:14,17; 14:43; 15:8).

▣ **"qayığa"** Bu yunan sözü yelkənli qayıq mənasını verir. Mark 3:9-da İsa izdihamın Onu çox sıxışdırmasından ehtiyat edərək avarlı bir qayıq istəmişdi. Beləcə qayıq Onun kürsüsü olmuşdur. Hər xəstə adam Ona toxunmaq istəyirdi. Bu vəziyyətdə O, yəqin ki, çox sıxışdırılırdı.

▣ **"oturdu"** Maraqlıdır, İsanın oturması (ayaqda durmaq əvəzində) yəhudi müəllimlərinin adəti idi (rəbbilər oturmuş vəziyyətdə təlim öyrədərdi), yoxsa qayığın sallanması üzündən idi?

▣ **"gölün sahilində"** Çox güman ki, İsa bu qədər böyük izdihamı müraciət etmək üçün suyun təbii səs gücləndirici xüsusiyyətindən istifadə etmişdir.

4:2 "İsa onlara... öyrədərək" Bu, bitməmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır; İsa təktat-təkrar öyrədirdi ("bir çox şey").

▣ **"məsəllərlə"** bax: Mark 4-cü fəslə girişdəki Xüsusi mövzu: "Məsəllərin şərh edilməsi".

4:3 "Qulaq asın" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Məsəllərin şifahi olaraq danışıldığını yadda saxlayın. Rəbbilər təlim öyrədir, sonra xülasə edir, sonra misal çəkirdi. İsa bu üsuldən istifadə edir (müq. et. Uilyam L. Blevinz, "Əhdi-Cədidin törəyişi" [William L. Blevins, *Birth of a New Testament*], ss. 1-13).

▣ **"əkinçi"** Qalileyada toxum səpən əkinçilərə tez-tez rast gəlinirdi. Fermerlərin öz kəndlərinin ətrafındakı torpaqların şumlanması təsəvvürümüze gətirsək, bu məsəli daha yaxşı anlamaq olar. Bu torpaqlarda cığırlar, tikanlar və s. var idi. Əkinçilər əlləri ilə toxum səpirdilər. İsa ruhani həqiqətlərin qəbul edilməsi haqqında öyrətmək üçün bu adi işdən misal çəkmişdir (dörd növ torpaq).

4:4 "yol kənarına" Kəndlərin müştərək tarlaları arasından keçən cığırlar. Bu tarlalar şumlananda, kətanın izləri tez yoxa çıxırdı, lakin işləndikcə təkrar üzə çıxırdı.

4:5 "daş-kəsəkli yer" Tarlalardakı daşlar deyil, torpağın bir neçə santimetr altında yatan süxurlar nəzərdə tutulur. Torpağın dayaz olduğunu kənardan görmək mümkün deyil idi.

4:7 "tikanlar arasına" Şumlamadan sonra gözə görünməyən tikan parçalarından söhbət gedir.

4:8 "bəzisi otuz, bəzisi altmış, bəzisi də yüz qat səmərə verdi" Toxumdan müxtəlif torpaq növlərinə görə bu və ya digər miqdarda məhsul çıxırdı. *En* sözünü ilə əlaqədar olaraq bir neçə əlyazma variantı vardır. Lakin yunanca əlyazma variantları mətnin mənasını dəyişdirməz. Yəqin ki, hər üç önsözü, arami üslubuna görə, *en* olmalıdır.

4:9, 23 "Eşitməyə qulağı olan eşitsin" Bu, sami idiomudur. Məsəli dərin düşünüb ibrət götürməyə ehtiyacı bildirir (müq. et. Mat. 11:15; 13:9,43; Luka 8:8; 14:35; Vəhy 2:7,11,17,29; 3:6,13,22; 13:9). Çox güncən ki, "eşitmək və əməl etmək" mənasına gələn ibrani *shema* ("şma"; müq. et. Qan. 6:4) duasını əks etdirir. Eşitmə əməllə nəticələnməli idi (müq. et. Yaq. 2:14-26).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:10-12

¹⁰İsa tək qalanda On İki şagird və ətrafında olanlar məsəllərin izahını soruşdular. ¹¹O onlara dedi: «Allahın Padşahlığının sirri sizə açılmışdır, amma kənardakı olanlara hər şey məsəllərlə deyilir. ¹²Belə ki "Gördükcə görsünlər, amma qanmasınlar, eşitdikcə eşitsinlər, amma anlamasınlar, yoxsa onlar dönüb bağışlanar"».

4:10 "İsa tək qalanda" Şagirdləri ilə tək qalmasından söhbət gedir. Göründüyü kimi, onlar xalqın qarşısında İsa sual verməkdən utanmışdılar. İsanın məsəlini başa düşmədikləri aydındır.

4:11 "sizə açılmışdır" Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Biz dərk etdiyimiz ruhani həqiqətlərin idarəçiləriyik. "Kimə çox verilibsə, ondan çox da istəniləcək" (müq. et. Luka 12:48).

Sinoptik Müjdələrin arasındakı fərqləri İsanın bu təlimləri müntəzəm olaraq öyrətməsi ilə izah etmək olar. Yəhya Müjdəsində İsa fərqli şeylər deyir. Ehtimal ki, Sinoptik Müjdələrdə tez-tez nəql olunan bu məsəllərlə izdihamlara təlim öyrən İsa şagirdlərlə tək qalanda tamamilə başqa üslubla öyrədirdi ("Mənəm" ifadələri) və Yəhya məhz bunları qələmə almışdır.

Yaxud On İki həvariyyə xüsusi təlimin öyrədilməsi erkən imanlılar cəmiyyətində həvari səlahiyyətini vurğulamağa xidmət edirdi. Yalnız onlar İsanın sözlərinin "həqiqi" mənasını bildirdilər. Bütün vəhyələr bu seçilmiş və Allahdan ilham almış şagirdlərin vasitəsilə gəlir.

▣ **"sirr"** Bu, yunanca *mustērion* ("misteriya") sözüdür. Əhdi-Cədidə bu söz bir neçə mənada işlənmişdir. Bu kontekstdə vəhy olunmuş, lakin başçılarla izdiham tərəfindən dərk oluna bilməmiş həqiqət nəzərdə tutulur (müq. et. Yeş. 6:9-10).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜJDƏLƏRDƏ SİRR" (SPECIAL TOPIC: MYSTERY IN THE GOSPELS)

- A. Sinoptik Müjdələrdə "sirr", İsanın məsəllərindən götürülən ruhani dərslər mənasına gəlir.
1. Mark 4:11
 2. Mat. 13:11
 3. Luka 8:10
- B. Paul bu sözü bir neçə mənada işlədir.
1. Başqa millətlərin qəbul edilməsi üçün İsrailin qismən inadkarlaşması. Başqa millətlərdən imana gələnlərin sayı artdıqca yəhudilərin İsanı vəd olunmuş Məsih olaraq qəbul etməsi (müq. et. Rom. 11:25-32).
 2. Müjdənin millətlərə elan edilməsi və bütün millətlərin Məsihdə və Məsih vasitəsilə qəbul olunması (müq. et. Rom. 16:25-27; Kol. 2:2).
 3. Məsihin ikinci gəlişində imanlıların yeni bədənləri (müq. et. 1Kor. 15:5-57; 1Sal. 4:13-18).
 4. Məsihdə hər şeyin yekunlaşması (müq. et. Ef. 1:8-11).
 5. Başqa millətlərin yəhudilərlə eyni irsin ortağı olması (müq. et. Ef. 2:11-3:13).
 6. Məsih və imanlılar cəmiyyəti arasındakı yaxın münasibətlərin nikah olaraq təsvir edilməsi (müq. et. Ef. 5:22-33).
 7. Başqa millətlərin Allahın əhd bağladığı xalqa daxil olması və Məsihin Ruhunun onların daxilində məskən salıb onları yetkinləşdirərək Məsihə bənzətməsi, yəni insanın pozulmuş ilahi surətinin bərpası (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1; 6:5,11-13; 8:21; 9:6; Kol. 1:26-28).
 8. Axır zamanın Məsih əleyhdarı (müq. et. 2Sal. 2:1-11).
 9. Erkən imanlılar cəmiyyətinin Müjdənin sirri haqqındakı qədim məsihi ilahisi 1Tim. 3:16-da yer alır.
- C. Yəhyanın Vəhy Kitabında bu söz Yəhyanın apokaliptik rəmzlərinin mənasını bildirir.
1. 1:20
 2. 10:7
 3. 17:5,6
- D. Bu, insanların kəşf etməyə qadir olmadıqları həqiqətlər; bunlar Allah tərəfindən vəhy olunmalıdır. Allahın bütün insanları kəffarə etmək üçün əbədi xilas planını həqiqətən dərk etmək üçün bu şeyləri anlamaq vacibdir (müq. et. Yar. 3:15). Bax: XÜSUSİ MÖVZU: "YAHVE-nin ƏBƏDİ XİLAS PLANI".

▣ **"Allahın Padşahlığı"** Mark 1:15-dəki qeydə baxın.

▣ **"amma kənardə olanlara"** Ruhani həqiqəti anlamaq üçün Müqəddəs Ruh və ruhani dərrakə lazımdır. Ruhu rədd edənlər Mark 3:29-da bəhs olunan günahı işlədirlər. Məsəllərin məqsədi bir yandan həqiqəti gizlətmək (müq. et. Mat. 11:25-27), digər yandan həqiqəti aşkara çıxarmaq (müq. et. Luka 10:29 və sonrakı məsəl) idi. Dinləyicinin ürəyi əsasdır.

4:12 Burada Yeş. 6:9-un arami Tarqum versiyası sitat gətirilir. Mattanın paralel yerində Yeş. 6:9 və 10-un Septuaqinta versiyası sitat gətirilir. İnadkar israililər Yeşayanın e.ə. VIII əsrdə təbliğ etdiyi təlimi rədd etdikləri kimi, İsanın dinləyiciləri Onun b.e. I əsrdə təbliğ etdiyi təlimi eynilə rədd etdilər. Bu sitatda lazım şəkildə olan feillər üstünlük təşkil edir; bu, dinləyicilərin öz iradələri ilə bu vəziyyətə düşdüklerini göstərir.

Mark başqa millətlərə, yəqin ki, romalılara yazmasına baxmayaraq, Əhdi-Ətiqə tez-tez istinad edir (müq. et. Mark 1:2-3; 2:2526; 4:12; 10:6-8,19; 12:26,29-31,36).

▣ **"dönüb"** Bu, Əhdi-Ətiqədə (*shub* ["şuv"], BDB 996) tövbə mənasına gələn söz idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:13-20

¹³İsa onlara dedi: «Siz bu məsəli anlamırsınız mı? Bəs bütün məsəlləri necə başa düşəcəksiniz? ¹⁴Əkinçi Allahın kəlamını əkir. ¹⁵Daxilinə kəlam əkilən bəzi insanlar yol kənarına düşən toxumlara bənzəyir. Bunlar kəlamı eşidəndə dərhal Şeytan gəlib əkilən kəlamı götürüb aparır. ¹⁶Daş-kəsəkli yerlərə səpilən bunlardır: kəlamı eşidəndə dərhal sevinclə qəbul edirlər. ¹⁷Lakin onlarda kök olmadığına görə dözümləri az olur, kəlama görə əziyyət və təqibə məruz qalan kimi yıxılırlar. ¹⁸Tikanlar arasına səpilən başqaları isə bunlardır: kəlamı eşidirlər, ¹⁹lakin bu dövrün qayğıları, var-dövlətin aldadıcılığı və başqa şeylərə olan ehtiraslar araya girib kəlamı boğur və kəlam barsız olur. ²⁰Münbit torpağa səpilənlərsə bunlardır: onlar kəlamı eşidib qəbul edir, bəzisi otuz, bəzisi altmış, bəzisi isə yüz qat səmərə verir».

4:13 "Siz bu məsəli anlamırsınız mı? Bəs bütün məsəlləri necə başa düşəcəksiniz?" Bu sözlər yalnız Mark Müjdəsində verilir; bu göstərir ki, İsa şagirdlərin bu məsəli başa düşmələrini gözləyirdi. Onun ailəsi başa düşmürdü, izdihamlar başa düşmürdü, dini başçılar başa düşmürdü, hətta şagirdləri belə, izah olunmasaydı, başa düşməyəcək idilər.

Bu məsəl digərlərinin paradiqmasını təşkil edir. Məsəllərin şərh edilməsinin bir neçə əsas prinsipi aşağıdakılardır:

1. tarixi və ədəbi konteksti nəzərə alın
2. əsas həqiqəti müəyyən edin
3. detallara həddən artıq diqqət yetirməyin
4. digər Müjdələrdəki paralelləri yoxlayın
5. yeni Padşahlıq etikası əsasında hərəkətə çağıran gözlənilməyən dönüşü axtarın

4:14 Toxum Müjdənin təbliği deməkdir. Matta Müjdəsindəki paralel yerində (müq. et. Mat. 13:19) toxum "Padşahlıqla bağlı kəlam" olaraq müəyyən edilir.

4:15 "Şeytan" Həqiqətin bu cür "oğurlanması" 2Kor. 4:4-də açıq təsvir olunur. Matta Müjdəsindəki paralel yerində (müq. et. Mat. 13:19) həmçinin "anlamır" sözü əlavə olunub; o zaman Şeytan bu kəlamı onların fikrindən və ürəyindən götürüb aparır və onlar bunu artıq düşünmürlər. Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"götürüb aparır"** Bu yunan sözü *airō* (1) məhv etmək (müq. et. Yəh. 11:48) və ya (2) bir adamın həyatını əlindən almaq (müq. et. Luka 23:18; Həv. 12:19) mənasına gələ bilər; kəlam olmayan yerdə həyat da yoxdur!

4:16 "kəlamı eşidəndə dərhal sevinclə qəbul edirlər" Həqiqəti ilk dəfə qəbul etməklə iş bitmir (müq. et. Mark 4:17 və 19). Müqəddəs Kitaba görə iman keçmişdə alınmış emotional qərara deyil, davam etdirilən münasibətə əsaslanır. Xilas yanğın sığortası və ya cənnətə bilet deyil, "Allahın surəti"nin bərpasıdır və bərpa olunan ilahi surət gündən-günə Allahla sıx ünsiyyətdə olmağa imkan verir. Toxumun sevindirici cücərməsi bar verən münasibəti əsla əvəz edə bilməz (müq. et. Mark 4:20).

4:17 "Lakin onlarda kök olmadığına görə" Bu, Yəhya Müjdəsinin 8:30-dan başlayan hissəsində "inanmaq" sözünün işlənməsi ilə paraleldir.

▣ **"əziyyət və təqibə məruz qalan kimi"** Bir şəxsin həqiqətən imana gəlməsi imanda davam etməsi ilə sübut edilir.

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDA DAVAM ETMƏ" (SPECIAL TOPIC: PERSEVERANCE)

Məsihi həyatına dair Müqəddəs Kitaba əsaslanan doktrinlər, Şərq üçün səciyyəvi olan dialektik cütlərlə təqdim edildiyinə görə, çətin izah olunur (Bax: Xüsusi mövzu: "Şərqi ədəbiyyat" [Müqəddəs Kitabdakı paradokslar]). Bu cütdəki həqiqətlərin bir-birinə zidd olaraq görünməyinə baxmayaraq, bunların hər ikisi Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqətlərdir. Qərblə məsihiçilər cütdəki həqiqətlərdən birini seçib o birinə əhəmiyyət verməməyə və ya onu inkar etməyə meyllidir. Bir misal yetirək.

- A. İmana gəlməkmi xilas gətirir, yoxsa özünü həyat boyu Məsihin şagirdi olmağa həsr etməkmi?
- B. Xilas, külli-ixtiyar Allahın lütfü və seçimi ilə, yoxsa insanın Allahın dəvətinə iman və tövbə ilə cavab verməsi ilə həyata keçir?
- C. Bir dəfə xilas qəbul edən insan onu itirə bilməzmi, yoxsa davamlı cəhd etməsi vacibdir?

İmanda davam etmə mövzusu imanlılar cəmiyyətinin tarixi boyunca mübahisələrə səbəb olmuşdur. Problem Əhdi-Cədidin təzadlı kimi görünən mətnlərindən başlayır:

- A. Əminlik haqqındakı mətnlər
 1. İsanın bəyanatları (Yəh. 6:37; 10:28-29)
 2. Paulun bəyanatları (Rom. 8:35-39; Ef. 1:13; 2:5,8-9; Fil. 1:6; 2:13; 2Sal. 3:3; 2Tim. 1:12; 4:18)
 3. Peterin bəyanatları (1Pet. 1:4-5)
- B. imanda davam etmənin vacibliyi barədəki mətnlər
 1. İsanın bəyanatları (Mat. 10:22; 13:1-9,24-30; 24:13; Mark 13:13; Yəh. 8:31; 15:4-10; Vəhy 2:7,17,26; 3:5,12,21)
 2. Paulun bəyanatları (Rom. 11:22; 1Kor. 15:2; 2Kor. 13:5; Qal. 1:6; 3:4; 5:4; 6:9; Fil. 2:12; 3:18-20; Kol. 1:23; 2Tim. 3:2)
 3. İbranilərə Məktubun müəllifinin bəyanatları (2:1; 3:6,14; 4:14; 6:11)
 4. Yəhyanın bəyanatları (1Yəh. 2:6; 2Yəh. 9)
 5. Atanın bəyanatı (Vəhy 21:7)

Müqəddəs Kitaba əsasən xilas Üçlükdə vahid olan külli-ixtiyar Allahın məhəbbətindən, mərhəmətindən və lütfündən qaynaqlanır. Ruhun təşəbbüsü olmadan heç kəs xilas ola bilməz (müq. et. Yəh. 6:44,65). Əvvəl Allah gəlib hər şeyi planlayır, amma insanların həm ilkin qərarla, həm də davamlı olaraq iman və tövbə ilə cavab verməsini də tələb edir. Allah bəşəriyyətlə əhd münasibətləri vasitəsilə işləyir. İmtiyazlar və məsuliyyətlər vardır!

Xilas bütün insanlara təklif olunur. İsanın ölümü günahlı məxluqların günah problemini həll etmişdir. Allah xilas yolunu açmışdır və İsada göstərdiyi məhəbbətinə Öz surətində yaratdığı hər kəsin cavab verməsini istəyir.

Bu mövzu haqqında kalvinist olmayan bir baxışdan daha çox oxumaq istəyirsinizsə, bu kitablara baxın (İngilis dilində):

1. Dale Moody, *The Word of Truth*, Eerdmans, 1981 (Deyl Mudi, "Həqiqət Kəlamı", ss. 348-365)
2. Howard Marshall, *Kept by the Power of God*, Bethany Fellowship, 1969 (Houard Marşal, "Allahın qüdrəti ilə qorunub saxlananlar")
3. Robert Shank, *Life in the Son*, Westcott, 1961 (Robert Şenk, "Oğuldakı həyat")

Müqəddəs Kitab bu mövzuda iki fərqli problemə toxunur: (1) xilas əminliyini bəhanə edərək səmərəsiz, xudbin həyat sürmək; (2) xidmət və şəxsi həyatda günahla mübarizə aparınları ruhlandırmaq. Problem ondan ibarətdir ki, yanlış qruplar yanlış təlimi yayır və Müqəddəs Kitabdən götürdükləri ayrı-ayrı mətnlər üzərində teoloji sistemləri qururlar. Bəzi məsihiçilərin əminlik təliminə, bəzilərinin isə ciddi xəbərdarlıqlara ehtiyacları var! Siz hansı qrupdasınız?

▣ **"kəlamə görə"** Təqiblərin Müjdə ilə əlaqəli olduğuna diqqət yetirin (müq. et. Mat. 5:10-12; 1Pet. 2:11-12,21; 3:14-17; 4:12-16). Allahın Oğlu, Allahın kəlamı və Allahın xalqı bu günahlı dünyada "hədəf" olurlar.

4:18 Üçüncü torpaq növü kəlamı eşidən, lakin kənardakı problemlərə görə (müq. et. Mark 4:19) bu toxumun (kəlamın) ölməsinə səbəbkar olan şəxslərin rəmzidir. Cücərmə və bar vermə arasındakı fərqə diqqət yetirin. Müsəbiqədə yaxşı başlayan deyil, yaxşı bitirən qazanar (müq. et. Yəh. 15; İbr. 11).

4:19 "bu dövrün qayğıları, var-dövlətin aldadıcılığı" Bunlar günahlı dünyanın (yaxud dövrün) sınaqlarıdır.

4:20 "bəzisi otuz, bəzisi altmış, bəzisi isə yüz qat" Səmərəlilik miqdardan daha önəmlidir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:21-25

²¹İsa onlara dedi: «Çırağı qabın yaxud yatağın altına qoymaq üçün mü gətirirsiniz? O, çıraqdana qoymaq üçün deyilmi? ²²Elə gizli bir şey yoxdur ki, aşkara çıxmasın və elə örtülü bir şey yoxdur ki, aydın olmasın. ²³Eşitməyə qulağı olan eşitsin!» ²⁴İsa yenə onlara dedi: «Eşitdiyinizə diqqət edin: hansı ölçü ilə ölçsəniz, sizin üçün də eyni ölçü ilə ölçüləcək və daha artıq veriləcək. ²⁵Çünki kimin varıdırsa, ona daha çox veriləcək. Amma kimin yoxudursa, əlində olan da ondan alınacaq».

4:21 "Çırağı" Mark 4:21-in ilk iki sualın qrammatikasına görə "xeyr" cavabı gözlənilir. Çıraq bir məkanı işıqlandırmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. İman bar vermək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu mətndə çox adamın İsanın məsələlərini anlamamasının səbəbi izah olunur. Məsəllər dinləyənləri işıqlandırmalıdır, lakin işığa mane olan, Allah deyildir, insanların pis ürəkləri və niyyətləridir. Allah ünsiyyət qurmaq istəyir (müq. et. Mark 4:22).

İsa, bilavasitə kontekstə əsasən, dirilməsi və göyə qaldırılmasından sonra bütün Müjdənin bəyan ediləcəyindən danışır. Mark Müjdəsində təkrarlanan "məsihi sırr", məsələlərdən istifadə edilməsi səbəbilə həqiqətin gizlənməsi və ən yaxın şagirdlərin belə məsələlərin mənasını başa düşməmələri bu sözün gələcəyə aid olduğunu göstərir (yəni Əllinci Gün bayramından sonra).

▣ **"qab"** Bu, haradasa 7.5 litrlik qab idi. Bu terminin latın mənşəli olması Mark Müjdəsinin, yəqin ki, romalılar üçün yazıldığını təsdiqləyir.

▣ **"yatağın"** Bu sözün hərfi mənası "döşək"dir. Ondən təkə yatmaq üçün deyil (müq. et. Mark 7:30), uzanmış vəziyyətdə yemək üçün də istifadə olunurdu.

▣ **"çıraqdan"** Bu, çiraqların daha çox işıq vermək üçün qoyulduğu bir neçə şeyə aiddir: (1) divardakı dəlik; (2) divardakı asqı; (3) bir növ altlıq.

4:23 "qulağı olan" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir. İsa fərz edir ki, bəziləri (axırda) Onun şəxsini, missiyasını və vədlərini başa düşəcək.

4:24-25 Burada ruhani bir prinsip təsdiqlənir. Müjdənin toxumu səpilir; böyümənin sirri, düşdüğü torpaq növündən asılıdır. İnsanların ruhani həqiqətə açıq olması həyatı önəm daşıyır. Söhbət yalnız ilkin cavabdan deyil, davamlı cavabdan gedir. Səthi emosional reaksiyanın faydası olmayacaq.

4:24 "Eşitdiyinizə diqqət edin" Bu söz İsanın şəxsən qəbul və ya rədd olunmasına aiddir. Rabbilər zehnin toxum əkməyə hazır olan şumlanmış torpaq olduğuna inanırlar. Gözlərimiz nəyi görürsə, qulaqlarımız nəyi eşidirsə (müq. et. Mark 4:9,23), o bizim içimizdə kök salır. Biz nəyi düşünsək, nəyin üzərində diqqətimizi cəmləşdirsək, nəyə üstünlük versək, ona dönürük!

▣ **"hansı ölçü ilə ölçsəniz, sizin üçün də eyni ölçü ilə ölçüləcək"** Bu ayədə maddi şeylərdən deyil, ruhani dərrakədən söhbət gedir. Bu həqiqət həmçinin Mat. 5:7; 6:14-15; 18:21-35; Mark 11:25; Luka 6:36-37;

Yaq. 2:13; 5:9-da ifadə olunmuşdur. Bu demək deyil ki, salehlik əməllərdən asılıdır, lakin insanın əməlləri ürəyini aşkara çıxarır. İmanlıların yeni ürəyi və yeni ailəsi vardır.

4:25 Müjdəyə cavab verənlər Müjdədən çox xeyir-dua alırlar, lakin onu rədd edənlər ondan heç nə almırlar! İsanın bu misalı paradoksdur (müq. et. Mark 4:22,25;6:4; 8:35; 10:43-44). Belə paradokslar yaxın şərqli müəllimlər üçün tipik idi.

Burada məchul növ işlənir və hərəkətin adı çəkilməyən subyekti, yəqin ki, Allahdır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:26-29

²⁶Sonra İsa dedi: «Allahın Padşahlığı torpağa toxum səpən əkinçiyə bənzəyir. ²⁷O, gecə yatır, gündüz qalxır. Toxum cücərib boy atır, amma əkinçi bunun necə baş verdiyini bilmir. ²⁸Torpaq özü bar gətirir. Əvvəl cücərti çıxır, sonra sünbül, daha sonra sünbülün dənələri iriləşib yetişir. ²⁹Məhsul yetişəndə əkinçi dərhal oraq vurur, çünki biçin vaxtı gəlmişdir».

4:26 "toxum" Bu məsəl yalnız Mark müjdəsində qələmə alınmışdır. 14-cü ayəyə görə bunun Müjdəyə aid olduğunu bilirik. Böyümə yaxşı toxumun və yaxşı torpağın nəticəsidir. Bu, əhdin ilahi və bəşəri cəhətləridir.

4:27-29 Burada xilas proses olaraq əks olunmuşdur (müq. et. 1Kor. 1:18; 15:2; 2Kor. 2:15; 2Pet. 3:18). Bu məsəldə imanın Adəmin günahkar övladlarının həyatında əsrarəngiz və ecazkar böyüməsi təsvir olunur. Məqsəd səmərədir!

XÜSUSİ MÖVZU: "XİLAS (YUNANCA FEİL ZAMANLARI)" (SPECIAL TOPIC: SALVATION [GREEK VERB TENSES])

Xilas bir "mal" deyildir, Allahla Məsihdə gündəlik münasibətdir. İnsanın Məsihə iman gətirməsi ilə iş bitmir, hər şey yeni başlayır (əvvəl qapı, sonra yol, müq. et. Mat. 7:13-14)! Bu, yangın sığortası və ya cənnətə bilet deyil, getdikcə Məsihə bənzəməyə doğru gedən həyatdır (bax: Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Pet. 1:15). Amerikada bir söz var: ər-arvad birlikdə yaşadığıca bir-birinə bənzəməyə başlayar. Xilasın məqsədi də belədir!

TAMAMLANMIŞ AKT KİMİ XİLAS (AORİST)

- Həv. 15:11
- Rom. 8:24
- 2Tim. 1:9
- Tit. 3:5
- Rom. 13:11 (gələcəyə yönəlmiş AORİST)

BİR HAL KİMİ XİLAS (BİTMİŞ ZAMAN)

- Ef. 2:5,8

DAVAM EDƏN PROSES KİMİ XİLAS (İNDİKİ ZAMAN)

- 1Kor. 1:18; 15:2
- 2Kor. 2:15
- 1Pet. 3:21

GƏLƏCƏKDƏ TAMAMLANACAQ OLAN XİLAS (FEİLİN GƏLƏCƏK ZAMANI və ya GƏLƏCƏK ZAMAN konteksti)

- Rom. 5:9,10; 10:9,13
- 1Kor. 3:15; 5:5
- Fil. 1:28

- 1Sal. 5:8-9
- İbr. 1:14; 9:28
- 1Pet. 1:5

Beləliklə, xilas ilkin iman qərarından başlayır (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; Rom. 10:9-13), lakin bu iman həyat tərzinə çevrilməlidir (müq. et. Rom. 8:29; Qal. 2:19-20; Ef. 1:4; 2:10) və bir gün gözə görünən şəkildə tamamlanacaqdır (müq. et. 1Yəh. 3:2). Bu son hala çox vaxt "izzətlənmə" deyilir (müq. et. Rom. 8:28-30). Bunu belə göstərmək olar:

1. ilkin xilas – saleh sayılma (günahın cəzasından xilas oluruq)
2. tədrici xilas – təqdis edilmə (günahın qüdrətindən xilas oluruq)
3. son xilas – izzətlənmə (günahın mövcudluğundan xilas oluruq)

4:29 "oraq vurur" Bu, axır zaman biçininin metaforasıdır. Hökm günündən bəhs olunur (müq. et. Yoel 3:13; Mat. 3:12; 13:30).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:30-32

³⁰Sonra İsa belə dedi: «Allahın Padşahlığını nəyə bənzəmək? Onu hansı məsələ göstərək? ³¹O, xardal toxumuna bənzəyir ki, yer üzündə torpağa əkilən toxumların ən kiçiyi olsa da, ³²əkiləndən sonra böyüyüb bütün bostan bitkilərindən hündür olur. O qədər böyük qol-budaq atır ki, göydə uçan quşlar onun kölgəsində yuva qura bilər».

4:30 Bu, Mat. 13:31-32 ilə paraleldir.

4:31 "xardal toxumu" Rabbilər bunun toxumların ən kiçiyi olduğunu deyirdilər. Lakin xardal ağacı dörd metrə qədər böyüyə bilirdi. Bu məsəl yuxarıdakı məsəlin paralelidir. Ruhani inkişaf kiçik bir şeydən başlayıb çox böyük nəticələr verə bilər! Müjdənin toxumu bir adamın ürəyində böyüyüb onun Məsihə bənzəməsiylə nəticələnmə biləcəyi kimi, Allahın Padşahlığı ümumdünya miqyasda böyüyə bilər (müq. et. Mat. 13:33).

4:32 Bu ayənin son hissəsi Əhdi-Ətiqin Yez. 17:22-24 və Dan. 4:11-12 mətnlərində padşahlıqların rəmzi olan nəhəng ağaclara istinad edə bilər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:33-34

³³İsa xalqın başa düşəcəyi dərəcədə buna bənzər çoxlu məsələrlə kəlam söyləyirdi; ³⁴onlara məsəlsiz söz deməzdi. Amma Öz şagirdləri ilə tək qalanda hər şeyi izah edirdi.

4:33 "buna bənzər çoxlu məsələrlə kəlam söyləyirdi" İsanın şifahi vəz etmə xidmətinin çox az hissəsi qələmə alınmışdır (müq. et. Yəh. 21:25). Hamımız istəyerdik, İsanın təlimləri və işlərindən daha çox qələmə alınsın (müq. et. Yəh. 20:30), amma başa düşməliyik ki, bizə Allah haqqında, günah, həyat, ölüm və s. haqqında lazım olan hər şey Müqəddəs Yazıda vardır (müq. et. Yəh. 20:31). Biz verilmiş şeylərə əsasən hərəkət etməliyik. Bu iki ayə Mat. 13:33-35 ilə paraleldir.

▣ **"xalqın başa düşəcəyi dərəcədə"** Onların ruhani dərrakəsi nəzərdə tutulur (müq. et. Mark 4:9,23). Bu gün imanlıların önəmli bir üstünlüyü var: daxilimizdə yaşayan Müqəddəs Ruh bizə İsanın sözlərini dərk etməkdə kömək edir.

4:34 Bu, Mark 4:10-12 və 13-də deyilənləri əks etdirir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 4:35-41

³⁵Həmin gün axşam düşəndə İsa şagirdlərinə dedi: «Gəlin o biri sahilə keçək». ³⁶Şagirdlər camaatdan ayrılaraq İsanı mindiyi qayıqla birgə apardılar; onun yanında başqa qayıqlar da var idi. ³⁷Bu vaxt böyük bir tufan qopdu. Dalğalar qayığa elə hücum çəkdi ki, su artıq onun içinə doldu. ³⁸İsa qayığın arxa tərəfində başını yastığa qoyub yatırdı. Şagirdlər Onu oyadaraq dedilər: «Müəllim! Axı biz həlak oluruq! Bu Səni narahat etmirmi?» ³⁹İsa durub küləyə qadağan etdi və gölə dedi: «Sus, sakit ol!» Külək dayandı və dərin sükut çökdü. ⁴⁰İsa onlara dedi: «Niyə qorxursunuz? Hələ imanınız yoxdurmu?» ⁴¹Onlar dəhşətə düşüb bir-birindən soruşdular: «Bu Adam kimdir ki, külək də, göl də Ona itaət edir?»

4:35-41 Buradan möcüzələrin təsvir olunduğu uzun hissə başlayır, Mark 4:35-8:26. İsa qüdrətini göstərməklə təlimini təsdiqləyirdi. Bu əhvalat Mat. 8:18,23-27 və Luka 8:22-25 ilə paraleldir.

4:36 Bu ayə, paralellərdə tapılmayan bir sıra qəribə xüsusiyyətlərə malikdir.

1. "İsanı mindiyi qayıqla birgə apardılar" frazası hərfi tərcümədə "Onu olduğu kimi özləri ilə birgə qayıqla apardılar" deyili. Burada "olduğu kimi" ifadəsi nə mənə verir? İngiliscə TEV tərcüməsində bu fraza "şagirdlər İsanın minmiş olduğu qayığa mindilər" olaraq tərcümə olunmuşdur. Göründüyü kimi, bu, ən yaxşı variantdır.
2. Bəs "onun yanında başqa qayıqlar da var idi" cümləsi nə mənə verir? Həvarilər bir neçə kiçik qayıqda idilər, yoxsa başqa qayıqlar da tufana düşmüşdür?

Burada, sözsüz, hadisəni öz gözləri ilə görmüş şahidin (yəni Peterin) verdiyi detallar vardır, ancaq bunların məqsədi aydın deyildir.

4:37 "Bu vaxt böyük bir tufan qopdu" Qalileya gölü dəniz səviyyəsindən aşağı olduğuna və təpələrlə əhatə olunduğuna görə orada bəzən qəfildən tufan qopa bilər. Bu tufan, yəqin ki, xüsusilə şiddətli idi, çünki çox görmüş balıqçılar belə qorxuya düşmüşdülər.

4:38 Aydındır ki, bu əhvalat belə qorxunc vəziyyətdə İsanın sakit qaldığını və şagirdlərin qorxuya düşdüklerini təsvir etmək üçün qələmə alınmışdır. İsayə verilmiş "Bu Səni narahat etmirmi?" sualı Ona həmişə verilir. Allah bizi sevirsə və hər şeyə qadirdirsə, niyə imanlılar bu həyatda çətin və təhlükəli vəziyyətlərə düşürlər?

▣ **"həlak oluruq"** Bax: Mark 3:6-dakı Xüsusi mövzu: "Apollumi".

4:39 Bu, İsanın qüdrət və səlahiyyətini nümayiş etdirir – təbiət qüvvələri belə Ona tabe olur.

▣ **"Sus, sakit ol"** Birinci feil indiki zaman məlum növ əmr şəklində, ikinci feilsə bitmiş zaman məchul növ əmr şəklindədir. Ata Allahın vasitəsilə dünyanı yaratdığı İsa (müq. et. Yəh. 1:3,10; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2) yaradılış üzərində səlahiyyətə həmişə malik olmuşdur və olacaqdır (müq. et. Zəb. 33:7; 65:2; 147:18).

4:40 Bu, hər vəziyyətdə olan hər imanlı üçün yaxşı sualdır. İsa sözlə və əməllə şagirdlərinə təlim öyrədir.

4:41 Bu ayə həvarilərin teologiyada körpə olduqlarını açıq göstərir. Kontekstdə imansızlığın bir neçə növü qarşılaşdırılır: (1) ailəsinin imansızlığı; (2) dini başçıların imansızlığı; (3) şagirdlərin imansızlığı. 1-cilər və 3-cülər ruhən böyüməkdə idi. Onların imansızlığı biliksizliklərinə görə idi, 2-cilər isə biliyə malik olduqları halda iman etmək istəmirdilər. Dini başçılar dəfələrlə əlamətlər görür, həqiqəti eşidir, lakin qərəzli fikirlərinə görə nəinki İsayə iman etmək istəmir, hətta İsanın işlərinin və təlimlərinin Şeytandan qaynaqlandığını deyirdilər! Bağışlanmaz günah budur!

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Bu məsəl (Mark 4:3-5) bütün başqa məsəlləri şərh etmək üçün niyə bu qədər mühüm idi?
2. Bu mətndə Allahın tam ixtiyarı və insanın azad iradəsi arasındakı əlaqə necə əks olunur?
3. Bu mətn parçalarının əsas həqiqətini söyləyin:
 - a. Mark 7:14-23
 - b. Mark 4:24-25
 - c. Mark 4:28-29
 - d. Mark 4:30-32
4. Bütün bu məsəllərin əsas həqiqəti nədir? (Konteksti yadda saxlayın)
5. Bu kontekstdə iman etməyən üç qrupu sadalayın.

Copyright © 2013 Bible Lessons International

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 5

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Gerasalı cinli adamın şəfa tapması	Cinə tutulmuş adam şəfa tapır	Gerasalı cinli adam	İsa şər ruha tutulmuş adama şəfa verir	Gerasalı cinli adam
5:1-10	5:1-20	5:1-13	5:1-5 5:6-8 5:9a 5:9b-10	5:1-20
5:11-20		5:14-20	5:11-13 5:14-16 5:17 5:18 5:19 5:20	
Yairin qızı və İsanın ətəyinə toxunan qadın	Bir qızın dirilməsi və qadının şəfa tapması	Yairin qızı dirilir	Yairin qızı və İsanın paltarına toxunan qadın	Qanaxma xəstəliyinə tutulan bir qadının sağalması; Yairin qızının dirilməsi
5:21-24a	5:21-43	5:21-24a	5:21-23 5:24	5:21-24
5:24b-34		5:24b-34	5:25-28 5:29-30 5:31 5:32-34	5:25-34
5:35-43		5:35-43	5:35 5:36-39 5:40-41 5:42-43	5:35-43

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

5:1-43-ÜN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

Bu fəsil İsanın ictimai xidmətindən bir günü göstərmək məqsədilə yazılmışdır. İsa qüdrətini və səlahiyyətini nümayiş etdirir:

- A. Qadaları cinli adamda; paralel yerləri Mat. 8:28-34 və Luka 8:26-39-dur
a. 1-20 (İsanın ruhani aləm üzərindəki səlahiyyətini göstərir)
- B. Yairin qızında; paralel yerləri Mat. 9:18-19,23-26 və Luka 8:40-42,49-56-dır
a. 21-24, 35-43 (İsanın ölüm üzərindəki səlahiyyətini göstərir)
- C. Qanaxma xəstəliyinə tutulan qadında; paralel yerləri Mat. 9:20-22 və Luka 8:43-48-dir
a. 25-34 (İsanın xəstəlik üzərindəki səlahiyyətini göstərir)

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 5:1-13

¹Onlar gölün o biri sahilində yerləşən Gerasalıların diyarına getdilər. ²İsa qayıqdan düşən kimi qəbir mağaralarından natəmiz ruha tutulmuş bir adam Onunla qarşılaşdı. ³O, mağaralarda yaşayırdı və heç kim onu hətta zəncirləyərək saxlaya bilmirdi. ⁴Neçə dəfə ona buxov, zəncir vurmuşdular, lakin o, zəncirləri qırılmış, buxovları parçalamışdı. Heç kəsin onu sakit etməyə gücü çatmırdı. ⁵Həmişə, gecə-gündüz qəbiristanlıqda, dağlarda çığırır və özünü daşlarla yaralayır. ⁶O, İsanı uzaqdan görəndə qaçıb Ona səcdə qıldı, ⁷bərkənd çığıraraq dedi: «Ey İsa, Allah-Taalanın Oğlu, məndən nə istəyirsən? Səni and verirəm Allaha, mənə iztirab vermə!» ⁸Çünki İsa ona demişdi: «Ey natəmiz ruh, bu adamdan çıx!» ⁹Sonra İsa ondan soruşdu: «Sənin adın nədir?» O cavab verdi: «Mənim adım Qoşundur, çünki biz çoxuq». ¹⁰Ruhları bu diyardan qovmasın deyə o, İsaya çox yalvardı. ¹¹Orada – dağın yamacında böyük bir donuz sürüsü otlayırdı. ¹²Natəmiz ruhlar İsaya yalvardılar: «Bizi donuzlara göndər ki, onların içinə girək». ¹³İsa onlara izin verdi. Natəmiz ruhlar adamdan çıxıb donuzların içinə girdi. İki min baş heyvandan ibarət sürü də uçurumdan aşağı, gölə atılıb orada boğuldu.

5:1 "Onlar... getdilər" Ehtimal ki, hələ gecə idi (müq. et. Mark 4:35). İsa küləyi demək olar ki tamamilə sakitləşdirdiyinə görə şagirdlər avar çəkməyə məcbur olublar.

▣ **"Gerasalıların diyarına"** Ora Qalileya gölünün Dekapolis adlanan şimali-şərqi guşəsi idi. Orada yaşayan əhalinin böyük hissəsi bütərəst və ellinist idi. Sinoptik Müjdələrdə o yerin adı fərqli yazılır: Gerasa (κ*, B, D əlyazmaları və Luka 8:26); Gergesa (σι² və L əlyazmaları), Gerqusta (W əlyazması) və ya Qadara (A, C əlyazmaları və Mat. 8:28). Bütün bunlar oradakı şəhərlər idi.

5:2 "İsa qayıqdan düşən kimi" Ehtimal ki, şagirdlər çığırını eşidiblər (Mark 5:5) və İsanı hamıdan qabaq sahilə buraxıblar!

▣ **"düşən kimi"** Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"bir adam"** Mat. 8:28-dən başlayan mətndə iki nəfər haqqında yazılmışdır. Matta həmçinin Yerixodan kənarında olan iki kor adamdan danışır (müq. et. Mat. 20:29; Mark 10:46; Luka 18:35). Bu, Matta Müjdəsi üçün səciyyəvidir. Mark və Luka cinə tutulmuş adamın bir nəfər olması barədə razılışlar (müq. et. Luka 8:26 və s.). Daha ətraflı məlumat üçün bax: "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (*Hard Sayings of the Bible*), ss. 321-322.

▣ **"qəbir mağaralarından natəmiz ruha tutulmuş bir adam Onunla qarşılaşdı"** Bu adam cinə tutulmuş idi. Əhdi-Cədid nə cinlərin törəyişi barədə bir şey öyrədir, nə də cinləri çıxarmaq barəsində ətraflı məlumat verir. Ruhun ənamları içində ekzorsizm yoxdur. Bax: Mark 1:25-dəki Xüsusi mövzular: "Cinlər" və "Ekzorsizm".

5:3 "mağaralarda yaşayırdı" Onlar yerli qəbiristanlıq olan yerdə qayıqdan düşmüşdülər. Yerli əhali cinə tutulmuş dəli adamı bu uzaq yerə qovmuşdular. Bura onun evi olmuşdu.

▣ **"heç kim onu həтта zəncirləyərək saxlaya bilmirdi"** Onun fəvqəltəbii qüvvəti var idi.

5:4 "Neçə dəfə ona buxov, zəncir vurmuşdular" Bu, bitmiş zaman məchul növ infinitividir. Görünür ki, şəhər əhalisi o adamı zəncirləməyə çalışmışdı. O orada hamı üçün problem təşkil edirdi.

▣ **"o, zəncirləri qırmış, buxovları parçalamışdı"** Bu da o adamın fəvqəltəbii qüvvətini göstərir.

5:5 "çığırır və özünü daşlarla yaralayır" Bu davranış Əhdi-Ətiqdə bəhs olunan bütlərə pərəstiş edənlərin özlərini yaralaması ilə bağlı ola bilər (müq. et. 1Pad. 18:28). Bu adamın müntəzəm davranışının belə canlı təsviri, yəqin ki, yerli əhalidən gəlmişdir.

5:6 "qaçıb Ona səcdə qıldı" Birinci feil o adamın düşmənçiliyi; ikinci feil İsanın mövqeyini və səlahiyyətini tanımasını ifadə edir (müq. et. Mark 5:4b).

5:7 "bərkdən çığıraraq dedi: «Ey İsa, Allah-Taalanın Oğlu, məndən nə istəyirsən?" Cinlərdən biri İsaya müraciət etdi. Cinlər İsanın kim olduğunu bildirdilər (müq. et. Mark 1:23; Yaqub 2:19). Həтта Onu Məsihin adı ilə çağırırdılar. Bu halda (1:23-dən fərqli olaraq) onlar İsanı qorxudan Allahın Oğlu adlandırılar.

▣ **"Səni and verirəm Allaha"** Bu ibrani idiomu "Allaha and içmək" deməkdir.

▣ **"mənə iztirab vermə"** Bu frazanın aorist məlum növ lazım şəkli ya qadağanı ifadə edir, ya da aorist məlum növ əmr şəklinin funksiyasını yerinə yetirərək "hərəkəti heç başlama" mənasına gəlir (müq. et. Barbara və Timoti Friberq, "Analitik yunanca Əhdi-Cədid" [Barbara and Timothy Friberg, *Analytical Greek New Testament*], s. 120). Cinlər məhkum olacaqları zamanın yaxınlaşdığını bildirdilər (müq. et. Mark 1:23-24; Mat. 25:41; Vəhy 12:9; 20:10). Mat. 8:29 və Luka 5:31-dəki paralel yerlərində həmçinin esxatoloji məhkumiyətdən bəhs olunur. Görünür ki, bu cinlər Məsihin iki gəlişindən xəbərsiz idilər. "Ruhlar" da iztirab çəkə bilərlər!

5:8,9 "dəmişdi" Bitməmiş zamandan başlıca olaraq iki cür istifadə olunurdu: (1) keçmiş zamanda təkrarlanan hərəkəti və ya (2) keçmiş zamandakı bir hərəkətin başlanğıcını bildirmək üçün. Bu kontekstə yalnız 2-ci variant uyğun gəlir. Lakin İsanın cinlərə dediyi sözlər xronoloji qaydada deyilsə, 1-ci variant da mümkündür. Ola bilsin, Mark bu feilin zamanını danışdığı dilindəki kimi işlətməmişdi, çünki eyni zaman həmçinin Mark 5:10-da işlədilmişdir.

5:9 "Sənin adın nədir?" Bu sual ibrani idiomu olub cinlərin xüsusiyyətlərinə aid ola bilər.

▣ **"Qoşun"** Hərfl. "Legion". Roma ordusunda legion 6000 əsgərdən ibarət bir qoşun idi. Bu, Mark Müjdəsində işlənən çoxlu latın sözlərindən bidirir. Ehtimal ki, bu söz məcazi mənada cinlərin bu adam üzərindəki

nəzarətinin dərəcəsinə bildirirdi. Lakin Mark 5:13-də bu cinlərin 2000 donuzu məhv etməsi təsvir olunduğuna görə, bu sözün hərfi mənada işləndiyi də istisna edilmir.

5:10 "bu diyardan" Bu ifadə (1) qəbiristanlığı; (2) Dekapolis bölgəsini; yaxud (3) Luka 8:31-dəki məsələdə təsvir olunan dibsiz dərinliyi bildirə bilər. Mattanın paralel yerində "vaxtından əvvəl" ifadəsi işlənmişdir (müq. et. Mat. 8:29).

25:11 Donuz sürüsü oranın bütüncü bir bölgə olduğunu göstərir.

5:12 "Bizi donuzlara göndər" Cinlərin İsadən nəyi xahiş etdiklərinə fikir verin. İsanın bu cinlərə donuzların içinə girməyə niyə icazə verdiyi və ya cinlərin bunu niyə istədikləri mətnə bildirilmir. Ehtimal ki, cinlərin o adamdan çıxıb donuzlara girməsi adamın görə azad olması üçün lazım idi (məsələn, kor adamın gözlərinə tükürüklə palçıqın qoyulması olduğu kimi, ruhani aləmdə baş verən möcüzənin əyani şəkildə göstərilməsi). Ehtimal ki, cinlər bunu xahiş etmişdilər, çünki (1) dibsiz dərinliyə getməkdənsə donuzların içinə girməyə razı idilər; yaxud (2) bu hərəkətləri üzündən yerli camaat İsadən oranı tərək etməsini istəyəcək idi. Cinlər İsayə əsla yardım etməzlər!

5:13 "boğuldu" Bu, bitməmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Donuzlar bir-bir uçurumdan aşağı atılıblar!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 5:14-20

¹⁴Donuz otaranlar qaçıb bu xəbəri şəhər və kəndlərdə yaydılar. Camaat nə baş verdiyinə tamaşa etməyə gəldi. ¹⁵Onlar İsanın yanına gəldilər, əvvəlcə bir qoşun cinə tutulmuş adamın geyinmiş və ağillanmış oturduğunu görə qorxuya düşdülər. ¹⁶Hadisəni görənlər cinə tutulmuş adamın başına gələnlər və donuzlar haqqında camaata söylədilər. ¹⁷İsayə yalvarmağa başladılar ki, onların bölgəsindən çıxsın. ¹⁸İsa qayığa minəndə əvvəlcə cinə tutulmuş adam ona yalvardı ki, İsanın yanında qalsın. ¹⁹İsa ona izin vermədi, amma dedi: «Evinə, qohum-əqrəbanın yanına get, Rəbbin sənə etdiyi hər şeyi və sənə necə mərhəmət göstərdiyini onlara danış». ²⁰Bu adam da gedib İsanın ona etdiyi hər şeyi Dekapolis bölgəsində yaymağa başladı və hamı heyrətləndi.

5:14 "Camaat nə baş verdiyinə tamaşa etməyə gəldi" Yerli camaat maraq və qorxuyla gecə oraya gedib.

5:15 "oturduğunu" Bu, azad olmuş adamın sakit vəziyyətini təsvir edən sözlərin birincisidir (yunan mətnə).

▣ **"geyinmiş"** Bu göstərir ki, bu adam adətən paltarsız vəziyyətdə olmuşdu (müq. et. Luka 8:27).

▣ **"ağillanmış"** Cinə tutulmanın çoxlu təzahürləri ola bilər

1. danışa bilməmək (Mark 9:17,25; Mat. 9:32)
2. danışa və ya görə bilməmək (Mat. 12:22)
3. sara xəstəliyi (Mat. 17:15,18)
4. böyük qüvvət (Mark 5:3-4)
5. sarsılma, konvulsiyalar (Mark 1:26, 9:20)
6. iflic (Həv. 8:17)

Lakin sağlamlıq problemlərinin heç də hamısı cinlərlə əlaqəli deyildir. Müjdələrdə xəstəlik və cinə tutulma çox vaxt fərqləndirilir (müq. et. Mark 1:32,34; 6:13; Mat. 4:24; 10:8; Luka 4:40-41; 9:1; 13:32).

5:17 "İsayə yalvarmağa başladılar ki, onların bölgəsindən çıxsın" Burada aorist qayıdış növ xəbər forması və indiki zaman məlum növ infinitivi işlənmişdir. Bəlkə də cinlər məhz bu camaatın İsanı rədd etməsi üçün donuzların içinə girmək istəyirdilər! Yerli camaat heç kəsin sakitləşdirə bilmədiyi adamı sakitləşdirmiş olan Şəxsin çıxıb getməsini tələb edirdi. Yəhya 4-cü fəsildə bəhs edilən şəhərin əhalisi bundan necə də fərqlənirdi! Görünür ki, onlar öz iqtisadi vəziyyətlərini bu adamın bərpa olunmasından daha önəmli sayırdılar.

5:19 "Evinə, qohum-əqrəbanın yanına get" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. İsa o adama öz evinə qayıtmağı buyurmuşdur. İsa anlayırdı ki, onların arasında bütperəst bir adamın olması bəzi yəhudiləri uzaqlaşdıracaq. Həmçinin o adamın öz ölkəsində qalması ilə orada İsanın bir şahidi olacaq idi. İsa o materialist camaatın yaxşılığını düşünürdü.

▣ **"onlara danış"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. "Allahın sənin üçün etdiklərini öz xalqınla bölüş". Bu adam, yəqin ki, İsanın bu əmrini əla yerinə yetirib (müq. et. Mark 5:20). Bu əhvalat İsanın başqa millətlərin yaxşılığını düşündüyünü göstərir.

5:20 "Dekapolis" Bu yunan sözü "on şəhər" mənasına gəlir. Makedoniyalı İsgəndərin dövründən meydana gəlmiş bir konfederasiya olan bu bölgə Pereyadan şimalda və Qalileya gölündən şərqdə yerləşirdi. Ellinist mədəniyyətin mərkəzi idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 5:21-24

²¹İsa yenə qayıqla o biri sahilə keçəndə yanına böyük bir izdiham yığıldı. O, gölün sahilində idi. ²²Sinaqoq rəislərindən Yair adlı bir adam gəlib İsanı görəndə ayaqlarına düşdü. ²³Ona çox yalvarıb dedi: «Qızcığazım can üstündədir. Gəl əllərini onun üstünə qoy ki, sağalıb yaşasın». ²⁴İsa da onunla birlikdə getdi. Ardınca böyük bir izdiham gedərək hər tərəfdən Onu sıxışdırırdı.

5:22 "Sinaqoq rəislərindən Yair adlı bir adam" Onun adı "YAHVE nurlandırdı" mənasına gəlir. Sinaqoq rəisi, sinaqoq binasının təmiri kimi işlərə görə məsuliyyət daşıyırdı. Onun cəmiyyətdə hörməti var idi.

▣ **"ayaqlarına düşdü"** Bu, həm ehtiram, həm də səcdə mənasında ola bilər (müq. et. Mark 5:6,22,33 – burada eyni hərəkət fərqli sözlərlə təsvir olunur). Şərqli bir başçının qeyri-rəsmi rəbbinin ayaqlarına düşməsi olduqca qeyri-adi idi!

▣ **"Qızcığazım can üstündədir"** Mat. 9:18-də qızın öldüyü deyilir. Bu adam İsanın gəlib onun qızına toxunması ilə qızın şəfa tapacağına inanırdı.

5:23

NASB, TEV	"sağalacaq"
NKJV	"şəfa tapacaq"
NRSV	"sağalsın"
NJB	"xilas olsun"

Bu, Əhdi-Ətiqədə fiziki qurtuluş mənasında işlənən *sōzō* sözünün aorist məchul növ lazım şəklidir (müq. et. Yaq. 5:15). Əhdi-Cədidə bu söz ruhani xilas mənasında işlənir. İsanın şəfa verdiyi adamların ruhən xilas olub-olmadıqları etiqadi cəhətdən aydın deyildir. Ehtimal ki, İsanın şəfa verməsi ilə başlanan proses daha sonra o adamın ruhani xilasını ilə nəticələnib, ancaq Yazıda bu bildirilməyib.

Bir misal üçün bu fəslə baxmaq olar. Burada cinə tutulmuş adamın şəfa tapmazdan əvvəl deyil, şəfa tapandan sonra iman etdiyini görə bilərik. QIZ, atasının imanı sayəsində bərpa olunub və qanaxma xəstəliyinə tutulan qadın İsanın "natəmiz sayılması" bahasına olsa da xudbin (və bir az mövhumatçı) olaraq Ona toxunub. Öz mənfəətini düşünən xudbinlik harada bitir və iman haradan başlayır?

5:24 "Onu sıxışdırırdı" Luka 8:42-də əlavə olunur ki, izdihamın sıxışdırılması üzündən nəfəs almaq çətin idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 5:25-34

²⁵Orada on iki il qanaxma xəstəliyinə tutulan bir qadın var idi. ²⁶O, neçə həkimin əlindən xeyli əzab çəkmiş, bütün varını buna sərf etsə də, vəziyyəti yaxşılaşmamış, daha da pisləşmişdi. ²⁷Bu qadın İsa haqqında eşidib izdihamın içindən keçərək Onun arxasından gəldi və Onun paltarına toxundu. ²⁸Çünki bu cür

düşünürdü: «Heç olmasa paltarına toxunsam, sağalaram». ²⁹Dərhal onun qanaxması kəsildi və bildi ki, bədənindəki xəstəlikdən sağaldı. ³⁰İsa dərhal bildi ki, Ondan bir qüvvə çıxdı və izdihamın içində dönüb soruşdu: «Paltarına toxunan kim idi?» ³¹Şagirdləri Ona cavab verdilər: «Görürsən ki, izdiham Səni sıxışdırır. Necə soruşa bilərsən ki, Mənə toxunan kim idi?» ³²Bunu edəni görmək üçün İsa ətrafa baxdı. ³³Qadınsa özünə nə olduğunu bildi. Qorxudan titrəyərək gəlib İsanın ayağına düşdü və bütün həqiqəti Ona söylədi. ³⁴İsa da ona dedi: «Qızım, imanın səni xilas etdi. Arxayın get və xəstəliyindən sağal».

5:25 "on iki il qanaxma xəstəliyində" Bu səbəbdən qadın natəmiz sayılırdı (müq. et. Lev. 15:25-27) və yəhudi ibadətindən (sınaqoqdan və məbəddən) tamamilə kənarlaşdırılmışdı.

5:26 "neçə həkimin əlindən xeyli əzab çəkmiş" Luka 8:43-dən başlanan mətndə Luka bir həkim kimi bu sözləri buraxmışdır.

▣ **"bütün varını buna sərfsə etsə də, vəziyyəti yaxşılaşmamış"** Talmuda görə, bu xəstəliyin belə çarələri var idi: (1) dəvəquşu yumurtasının külünü yayda kətan dəsmala, qışda isə pambıq dəsmala qoyub xəstənin boynu ətrafında daşımaq; yaxud (2) ağ dişi eşşəyin peyinindən 8,5 mm daşımaq idi (müq. et. Shabb. 110 A və B).

5:27 "Onun paltarına toxundu" Çox güman ki, qadın Onun dua şalına toxunmuşdu. Kişilərin dua edəndə başlarını örtükləri belə şal Tallit olaraq adlanırdı (müq. et. Say. 15:38-40; Qanun. 22:12). Natəmiz sayılan bir qadının bir rabbiyə toxunması qeyri-münasib sayılırdı. Bu qadın məyus halda idi!

5:30 "dərhal" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"İsa dərhal bildi ki, Ondan bir qüvvə çıxdı"** Bunun nə cür qüvvə olduğu tam məlum deyildir. Sözsüz, bu qüvvə Allahdan idi (müq. et. Luka 5:17) və İsa onu hiss edir, On İki həvarini və Yetmiş şagirdi xidmətə göndərəndə onlara həvalə edə bilirdi.

▣ **"Ondan bir qüvvə çıxdı"** Mat. 8:17-də Yeş. 53:4 sitat gətirilir, Məsih naxoşluqlarımızı Öz üzərinə götürdüynə görə bizə şəfa verir.

▣ **"Paltarına toxunan kim idi?"** Orada böyük izdiham var idi (müq. et. Mark 5:31). Matta 9:20-də "qotaza" (Azərbaycan dilinə tərcümədə "ətəyinə") toxunduğu deyilir. Dua şalının göy rəngli on üç qotazı var idi. Bunlar Musanın Qanununu xatırladırdı.

5:32 "İsa ətrafa baxdı" Bu bitməmiş zaman onu göstərir ki, İsa izdihamda o şəxsi axtarmağa başlayıb. Bu dəfə İsayə kimin toxunduğu ya da nəyin baş verdiyi fəvqəltəbii bir şəkildə bildirilməmişdi. Ola bilsin, bu sual qadın üçün nəzərdə tutulmuşdu (yəni qadının insanlar qarşısında imanını iqrar etməsi üçün).

5:33 "Qorxudan titrəyərək" Qadının cəmiyyətdə yeri çox aşağı idi. Natəmiz sayıldığına görə bir rabbiyə toxunmağa haqqı olmadığını bilən bu qadın hamının içində danışmaqdan çəkinirdi.

5:34 "Qızım" İsanın öyrətdiyi uca həqiqət ondan ibarət idi ki, insanlar Ona iman edərək Allahın ailə üzvləri ola bilərlər. Xilas doğum və ya ailə münasibətlərinə aid olan hüquqi terminlər ilə təsvir olunur. Bunlar, məsihçinin təcrübəsinə dair çox qüvvətli metaforalardır!

▣ **"imanın səni xilas etdi"** Onun İsayə toxunması deyil, imanla hərəkət etməsi əsas idi. İmanın özü deyil, imanın obyektinə (yəni İsa) önəmli idi. Burada bir sehr yox idi. Bu, pozitiv düşüncənin qüvvəti deyil idi, İsanın qüvvəti idi. Burada yunanca *sōzō* sözü bir daha Əhdi-Ətiqdəki mənasında ilənmişdir (müq. et. Mark 5:23). Burada həmin söz bitmiş zaman məlum növ xəbər formasındadır. Bu qadının şəfa tapdığını və xəstəliyindən sağalmış vəziyyətdə qaldığını bildirir.

▣ **"Arxayın get və xəstəliyindən sağal"** Bu feillərin hər ikisi indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. "Arxayın" (*eirēnē*) sözünün bütövlük və sağlamlıq mənə çalarları vardır. "Xəstəlik" olaraq tərcümə olunmuş sözün kökü "qamçılamaq"dır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 5:35-43

³⁵ İsa hələ danışırdı ki, sinaqoq rəisinin evindən adamlar gəlib dedi: «Qızın öldü. Daha Müəllimi niyə narahat edirsən?» ³⁶ Lakin İsa bu sözə məhəl qoymayaraq sinaqoq rəisinə dedi: «Qorxma, yalnız iman et!» ³⁷ O, Peter, Yaqub və Yaqubun qardaşı Yəhyadan başqa heç kimi ardınca gəlməyə qoymadı. ³⁸ Onlar sinaqoq rəisinin evinə gələndə İsa çox hay-küy, ağlaşb nalə çəkənlər gördü. ³⁹ İsa içəri girəndə onlara dedi: «Niyə hay-küy salıb ağlaşırsınız? Uşaq ölməyib, sadəcə olaraq yatıb». ⁴⁰ Onlar İsaya güldülər. Belə olanda İsa hamını bayıra çıxarandan sonra uşağın ata-anasını, Özü ilə gələnləri götürüb uşaq olan yerə girdi. ⁴¹ İsa uşağın əlindən tutub dedi: «Talita qum!» Bunun mənası belədir: «Qızcığaz, sənə deyirəm: qalx!» ⁴² On iki yaşlı qız dərhal qalxıb gəzməyə başladı. O an oradakılar tamamilə mat qaldı. ⁴³ İsa onlara qadağan etdi ki, bunu heç kəs bilməsin və sonra dedi ki, qıza yemək versinlər.

5:35 "öldü" Bu, aorist məlum növ xəbər formasıdır. Əlbəttə, Yair çox səbirsizləndirdi! Görünür ki, bu onun imanının sınaqması və ya İsanın güc və qüdrətinin bir daha nümayiş etdirilməsi üçün idi.

5:36

NASB "deyilənləri eşidərək"
NKJV "İsa deyilən sözü eşidən kimi"
NRSV, NJB "onların dediklərini eşidərək"
TEV "İsa onların dediklərinə diqqət vermədi"
NIV "onların dediklərinə məhəl qoymayaraq"

Yunan kökü "diqqətsizcə eşitmək" mənasına gələn bu sözü "məhəl qoymamaq" və ya "təsədüfən eşitmək" olaraq başa düşmək olar. Bu söz o qədər ikimənalıdır ki, əlyazmaları köçürən şəxslər onu Lukadakı paralel yerində (Luka 8:50) işlənmiş "eşitmək" sözü ilə hələ erkən dövrdə əvəz etmişlər (müq. et. \aleph^a , A, C, D və K əlyazmaları).

18:9 "Qorxma" Bu, adətən gedən prosesin dayandırılmasını bildiren inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklidir. Qorxunun ziddi imandır!

▣ **"yalnız iman et"** Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Çox sadə, amma həyati çağırışdır (müq. et. Həv. 16:31).

5:37 "heç kimi ardınca gəlməyə qoymadı" İsanın şagirdlərin "daxili qrupu"nu (müq. et. Mark 1:29; 5:37; 9:2; 13:3; 14:33) niyə yaratdığı aydın deyildir. Mark Müjdəsi, Peterin şahidliyinə əsaslanır. "Daxili qrup"da olanların xüsusi imtiyazları yox idi, çünki Yaqub ilk illərdə öldürülmüşdür.

İsa şəfa verən yaxud ölümləri dirildən adam kimi şöhrət qazanmaq istəmirdi. Bu, ilahiyyətçilərin "məsihi sirr" dedikləri və Mark Müjdəsində bir neçə dəfə rast gəlinən bəyanatlardan biridir (müq. et. Mark 5:43). İsa böyük izdihamlar üzündən xidmətində artıq çətinlik çəkmişdi.

▣ **"Peter, Yaqub və... Yəhya"** Bunlar İsanın ən yaxın şagirdləri, Onun "daxil qrupu" idi (müq. et. Mark 9:2; 14:33; Mat. 17:1; 26:37; Luka 9:28).

5:38 "ağlaşb nalə çəkənlər" Yəhudi hüzlərində bu adamların olması gözlənilən hal idi. Bu göstərir ki, ailə qızın öləcəyini gözləyirdi, hətta bunun üçün hazırlanmışdı.

5:39 "Uşaq ölməyib, sadəcə olaraq yatıb" "Yatmaq", Əhdi-Ətiqdə ölümü bildirən bir evfemizm idi. İsa Yəh. 11:11-də Lazardan danışarkən bu sözü işlədir. Burada isə bu söz ölümün ziddi olaraq işlənir. Belə sual doğur ki, Mark 5:37 "Mark Müjdəsinin məsihi sirri" dirsə, onda niyə İsa bunu xalqa deyib? Bəlkə O, qızın dirilməsinin göstərdiyi təsiri (yayılan xəbəri) azaltmaq istəyib?

5:40 "İsaya güldülər" Bu feil bitməmiş zamandadır; bundan əlavə nəticə çıxır ki, oradakı adamlar ya uzun müddət gülmükdə davam ediblər, ya da o anda gülməyə başlayıblar.

▣ **"Özü ilə gələnləri"** Peter, Yaqub və Yəhya nəzərdə tutulur. İsanın möcüzələri həm onlardan faydalananlar, həm də İsanın şagirdlərinin təlimi və imanını üçün idi!

5:41 "Talita qum" Bu aramicə bir cümlədir. İsanın dövründə yəhudilər ibranicə deyil, aramicə danışdılar. Çox güman ki, İsanın ana dili aramicə idi. Müjdələrdə bir sıra arami sözlərinə rast gəlinir (müq. et. *Sabbata*, Mark 3:4; *Boanerges*, Mark 3:17; Satan, Mark 3:23,26; 8:33; *Talitha cumi*, ["Talita kumi"] Mark 5:41; *Ephphatha*, ["Effata"] Mark 7:35; *Gehanna*, Mark 9:43,45,47; *pascha*, ["pasxa"] Mark 14:14; *Abba*, Mark 14:36; *Eloi, Eloi, lama sabachthani*, ["Eloy, eloy, lama sabaxtani"] Mark 15:34). Markın bu sözləri tərcümə etməsi hədəf oxucu kütləsinin başqa millətlərdən ibarət olduğuna işarə edir.

5:42 "dərhal... O an" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"On iki yaşlı"** Bu yaşda bir qız artıq qanuna əməl etməyə görə məsuliyyət daşıyırdı (*bath mitzvah* ["bat mitsva"]) və artıq ərə gedə bilirdi. Oğlanlar on üç yaşda qanuna əməl etməyə görə məsuliyyət daşımağa başlayır və evlənə bilirdilər (*bar mitzvah* ["bar mitsva"]). İnsan ömrünün orta müddəti çox qısa idi və nəsillər birlikdə yaşayırdılar, buna görə onlar daha erkən yaşda ailə qururdular.

5:43 "onlara qadağan etdi ki, bunu heç kəs bilməsin" İsa şəfa verən və ya möcüzə yaradan kimi tanınmaq istəmirdi. O bunları Allahın mərhəmətini tanıtmək, Öz təlimini və səlahiyyətini təsdiqləmək üçün edirdi (müq. et. Mark 1:44; 3:12; 5:43; 7:36;8:26,30; 9:30; Mat. 8:4; 9:30; 12:16; 17:9).

▣ **"dedi ki, qıza yemək versinlər"** Bu da olayı öz gözləri ilə görmüş həvarinin nəql etdiyi bir detaldır. İsa o qızın qayğısını çəkir. Bu həmçinin qızın tamamilə bərpa olduğunu sübut edir.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Cinə tutulma nədir? Bu gün cinə tutulma olayları baş verirmi? Bunlar məsihçilərə də təsir edə bilərmə?
2. İsa niyə donuzların məhv edilməsinə yol vermişdir?
3. Yerli camaat niyə İsanı qovmuşdur?
4. Cinlərdən azad edilmiş adam niyə orada qalmalı idi?
5. "Ondan bir qüvvə çıxdı" nə deməkdir?
6. Niyə İsa vəfat edənlərə "yatır" deyirdi?
7. İsa Yairin qızını diriltiyinin niyə sirr olaraq qalmasını istəyirdi?
8. Niyə İsanın şagirdlərinin "daxili qrupu" var idi?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 6

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İsanın rədd edilməsi	İsa Nazaretdə rədd olunur	Öz yurdunda rədd edilməsi	İsa Nazaretdə rədd olunur	Nazaret ziyarəti
6:1-6a	6:1-6	6:1-6a	6:1-3 6:4 6:5-6a	6:1-6a
On İki şagirdin missiyası	On İki şagirdin göndərilməsi	On İki şagirdə verilən vəzifə və nəsihətlər	İsa On İki şagirdi göndərir	On İki şagirdin missiyası
6:6b-13	6:7-13	6:6b-13	6:6b-11 6:12-13	6:6b-13
Vəftizçi Yəhyanın ölümü	Vəftizçi Yəhyanın başının kəsilməsi	Yəhyanın ölümü	Vəftizçi Yəhyanın ölümü	Hirod və İsa
6:14-29	6:14-29	6:14-16 6:17-29	6:14 6:15a 6:15b 6:16-18 6:19-20 6:21-23 6:24a 6:24b 6:25 6:26-29	6:14-16 Vəftizçi Yəhyanın başının kəsilməsi 6:17-20 6:21-29
Beş min nəfərin doyurulması	Beş min nəfərin doyurulması	Beş min nəfər doyurulur	İsa beş min nəfəri doyurur	Birinci çörəklər möcüzəsi
6:30-44	6:30-44	6:30-44	6:30-32 6:33-36 6:37a 6:37b	6:30-44

			6:38a	
			6:38b	
			6:39-44	
Suyun üstü ilə yeriməsi	İsa dənizin üstü ilə yeriyr	İsa suyun üstü ilə yeriyr	İsa suyun üstü ilə yeriyr	İsa suyun üstü ilə yeriyr
6:45-52	6:45-52	6:45-46 6:47-52	6:45-50a	6:45-52
			6:50b-52	
Ginesarda xəstələrə şəfa vermə	Çoxları Ona toxunub sağalırlar	İsanın şəfa verən qüvvətinə inam	İsa Ginesarda xəstələrə şəfa verir	Ginesarda sağalanlar
6:53-56	6:53-56	6:53-56	6:53-56	6:53-56

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Ayələr 1-6a Mat. 13:54-58 ilə paraleldir.
- B. Ayələr 6b-13 Mat. 9:35-11:1 və Luka 9:1-6 ilə paraleldir.
- C. Ayələr 14-29 Mat. 14:1-12, Mark 6:14-16 və Luka 9:7-9 ilə paraleldir.
- D. Ayələr 30-44, beş min nəfərin doyurulması əhvalatı, Müjdələrin dördündə də nəql olunur (Mark 6:30-44; Mat. 14:13-21; Luka 9:10-17; Yəh. 6:1-13).
- E. Ayələr 45-52 Mat. 14:22-23 və Yəh. 6:14-21 ilə paraleldir.
- F. Ayələr 53-56 Mat. 14:34-36 ilə paraleldir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:1-6a

¹İsa oradan ayrılıb Öz yurduna gəldi. Şagirdləri də Onun ardınca gəlirdi. ²Şənbə günü olanda O, sinaqoqda təlim öyrətməyə başladı. Onu dinləyən adamların çoxu təəccüblənərək dedi: «Bu Adamda belə şeylər haradandır? Bu necə hikmətdir, Ona verilib? Bu cür möcüzələr Onun əlindən necə gəlir? ³Bu Adam həmin dülgər deyilmi? Məryəmin oğlu, Yaqubun, Yusifin, Yəhudanın və Şimonun qardaşı deyilmi? Onun bacıları burada – bizim aramızda yaşamırmı?» Onların İsayə acığı tutdu. ⁴İsa onlara dedi: «Bir peyğəmbərə öz yurdundan, qohum-əqrəbaları arasından və öz evindən başqa heç bir yerdə xər baxmazlar». ⁵Orada O heç bir möcüzə yarada bilmədi, yalnız bir neçə xəstənin üzərinə əl qoyub şəfa verdi. ⁶İsa onların imansızlığına heyrət edirdi.

6:1 "İsa oradan ayrılıb" Ora deyildikdə, İsanın Qalileyadakı "qərgahı" olan Kefernahum şəhəri nəzərdə tutulur.

▣ **"Öz yurduna gəldi"** İsanın böyüdüüyü Nazaret şəhərindən söhbət gedir (müq. et. Mark 1:9,24). Nazaret Kefernahumdan təqribən 30 km cənubşərqində yerləşirdi və, göründüyü kimi, yəhudilərin yeni qurduqları şəhər idi.

▣ **"Şagirdləri də Onun ardınca gəlirdi"** İsa şagirdlərini həmişə Özü ilə xidmətə apararaq onlara təlim öyrədirdi (bax: Robert Koulman, "Müjdəçiliyin baş planı" [Robert Coleman, *The Master Plan of Evangelism*]). İsanın təlim və möcüzələrinin böyük hissəsi şagirdlər üçün idi.

6:2 "sinaqoqda təlim öyrətməyə" İsa müntəzəm surətdə sinaqoqda ibadət edirdi. Sinaqoqa qonaq gələn müəllimlər adətən vəz etməyə dəvət olunduqları kimi, İsa da tez-tez vəz etməyə dəvət olunurdu.

▣ **"Onu dinləyən adamların çoxu təəccüblənərək dedi"** O adamlar İsanın təlimlərinə etiraz etmirdi, ancaq təhsilini və səlahiyyətini şübhə altına alırdılar. Bu, İsanın səlahiyyəti haqqında sual verən fariseylərin şübhələrinə bənzəyir.

▣ **"Bu Adamda belə şeylər haradandır?"** İsanın hikməti, qüdrəti və səlahiyyəti hər kəsi təəccübləndirirdi. Kiçikliyəndə başqa uşaqlardan fərqlənməyən İsanın böyük hikmətə və səlahiyyətə malik olduğu aşkar idi. Odur ki, müxtəlif qruplar İsanın malik olduğu bu şeylərin haradan qaynaqlandığı barədə suallar verirdi.

▣ **"Bu cür möcüzələr Onun əlindən necə gəlir?"** Kefernahum Nazaretdən yalnız 32 kilometr məsafədə olduğuna görə İsanın möcüzələrinin xəbəri sürətlə yayılmışdı.

6:3 "Bu Adam həmin dülgər deyilmi?" "Dülgər" olaraq tərcümə olunmuş söz taxta, metal və ya daş ilə işləyən usta deməkdir. Yustin bu sözün kotan və boyunduruq düzəldən usta mənasını verdiyini demişdir (Justin, *Dial.* 88:8). Yəqin ki, Yusif orta yaşında vəfat edəndən sonra İsa şəhərin dülgəri olmuşdu.

▣ **"Məryəmin oğlu"** Ola bilsin, bu ifadə, Mark 6:2-dəki "Bu Adam" olduğu kimi, onların İsayə aşağı gözlə baxdığını göstərsin. O şəhərdə yaşayanlar Məryəmin hamiləliyindən xəbərdar idi. Origenin dediyinə görə, orijinal mətndə "dülgərin və Məryəmin oğlu" deyər yazılmışdır, çünki anasının adının çəkilməsi son dərəcə qeyri-adi idi. Yəh. 8:41 səbəbindən bəziləri düşünür ki, bu mətn İsanın romalı bir əsgərin kəbinsiz oğlu olması barədə geniş yayılmış şayiə ilə əlaqəlidir. Əlyazma variantlarının əksəriyyəti köçürənlərin teoloji qərəzlərindən qaynaqlanır. Ehtimal ki, onlar Mattanın paralel yerindəki "Bu, dülgərin və Məryəmin oğlu deyilmi?" (müq. et. Mat. 13:55) sözlərinin İsanın bakirədən doğulması doktrinini təhdid etməyindən qorxub mətni dəyişdiriblər.

▣ **"qardaşı"** Bu, İsanın adı bir uşaq olduğuna işarə edir (müq. et. Luka 2:40,52). Bu həmçinin Məryəmin digər uşaqları olduğuna da işarə edir. İsanın burada sadalanan bacı-qardaşlarından (müq. et. Mat. 13:55-56) ikisi – Yaqub və Yəhuda – Əhdi-Cədid məktublarının müəllifləridir.

NASB "onların Ona acığı tutdu"
NKJV "onlar Ona acıqlandılar"
NRSV "onların ona acığı tutdu"
TEV "onlar Onu rədd etdilər"
NJB "onlar Onu qəbul etmək istəmədilər"

Bu söz, yem ilə qurulan tələ mənasına gələn *skandalon*-dur. İngiliscə "scandal" (skandal, qalmaqal) sözü bu yunan sözündən törəmişdir.

Bu sözün Əhdi-Ətiqdə mühüm məsihi mənası var idi (müq. et. Zəb. 118:22; Yeş. 8:14; 28:16). Dini başçılar olduğu kimi, şəhər əhalisi də öz qərəzli fikirlərindən xilas ola bilmirdi (müq. et. Mark 6:4).

6:4 "Bir peyğəmbərə" 4-cü ayə İsanın dövründə məşhur bir məsəl idi. İsa, sözsüz, bir peyğəmbərdən üstün idi, lakin Allahın gələcək olan Adam barədə Musanın işlətdiyi adlardan biri bu idi (müq. et. Qanun. 18:15,18).

6:5 "Orada O heç bir möcüzə yarada bilmədi" Bu demək deyil ki, İsanın buna gücü çatmırdı; İsa bilərəkdən Öz xidmətini məhdudlaşdırırdı. Mat. 13:58-dəki paralel yerdə "yarada bilmədi" əvəzinə "yaratmadı" sözü işlənmişdir. İsa insanların arasında tərəfkeşlik etmirdi. Luka 7:11-14-də gördüyümüz kimi, İsa insanların imanla cavab verməsini həmişə tələb etmirdi, ancaq iman, bir qayda olaraq, möcüzənin şərti idi. Allaha və İsayə iman, ruhani aləmin qapısını açır. İmanın böyüklüyü o qədər önəmli deyildir; insanın kimə iman etməsi önəmlidir!

▣ **"bir neçə xəstənin üzərinə əl qoyub"** Mark 7:32-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

6:6a

NASB "O onların imansızlığına heyrət edirdi"
NKJV "O onların imansızlığı üzündən təəccüb edirdi"
NRSV "onların imansızlığına məəttəl qalırdı"
TEV "O, insanların imanı olmadığına görə çox təəccüblənirdi"
NJB "onların iman əskikliyinə məəttəl qalırdı"

Bu, təkrarlanan hərəkəti bildirən bitməmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. İsa insanların nə qədər kor və küt olduqlarına heyrət edirdi (Nazaretdə İsanı iki dəfə rədd etmişlər, müq. et. Luka 4:16-31). Böyük həqiqətin, hətta möcüzələrlə əlamətlərin (müq. et. Mark 6:2) qarşısında onlar hələ iman etmək istəmirdilər (müq. et. Yeş. 6:9-10).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:6b-13

^{6b}onra ətraf kəndlərdə təlim öyrədərək oraları gəzib-dolaşdı. ⁷İsa On İki şagirdi yanına çağıraraq onları iki-iki göndərməyə başladı və onlara natəmiz ruhlar üzərində səlahiyyət verdi. ⁸Onlara tapşırırdı ki, yol üçün əsadan başqa heç nə – nə çörək, nə torba, nə də qurşaqlarında pul götürsünlər, ⁹ayaqlarına səndəl geysələr də, əyinlərinə iki köynək geyinməsinlər. ¹⁰İsa onlara dedi: «Harada bir evə girsəniz, çıxanacan orada qalın. ¹¹Harada sizi qəbul etməyib sizə qulaq asmaq istəməzlərsə, oradan ayrılarkən onlara qarşı şəhadət olsun deyər ayaqlarınızın tozunu çırpın». ¹²Onlar da yola düşdülər və vəz edərək insanları tövbəyə çağırdılar. ¹³Çoxlu cin çıxartdılar, yağla məsh edərək çox xəstəyə şəfa verdilər.

6:7 "onları iki-iki göndərməyə başladı" Bu söz, çox güman ki, ümumi çağırışı deyil, xüsusi missiyanı bildirir.

▣ **"iki-iki"** Bunun bir iddianın təsdiq edilməsi üçün tələb olunan iki şahidlə əlaqəli olduğu istisna edilmir (müq. et. Qanun. 19:15). Bunun hətta sosioloji cəhəti ola bilər. Ruhani və mədəni cəhətdən düşmən olan bir mühitə iki nəfər gedirdi.

▣ **"onlara natəmiz ruhlar üzərində səlahiyyət verdi"** Luka 9:1-dəki paralel yerində "və xəstəliklərə şəfa vermək" ifadəsi əlavə olunmuşdur. Mat. 10:8-dəki paralel yerdə "Xəstələrə şəfa verin, ölümləri dirildin, cüzamlıları pak edin, cinləri çıxarın" deyilir. Bu işlərin hamısı Əhdi-Ətiqdə Məsihin əlamətləri, Allahın qayğısının, Allahın qüvvətinin və gələcək Padşahlığının əlamətləridir. Mark 1:25-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

İsanın qüdrəti və səlahiyyəti ardıcılıqına da həvalə oluna bilər. Əlbəttə, On İki şagirdin və İsanın işləri qüdrət baxımından müqayisə oluna bilməz, lakin Allahın cəmiyyəti qüdrətinə malikdir. Bəs indiki dövrdə bu qüdrət haradadır? Görünür ki, bu qüdrətli əlamətlər Müjdəni və onu vəz edən vaizin etibarını təsdiq etməkdir. Bu gün də belədir. Ancaq Müjdənin kök salmış olduğu millətlərdə imanlılar gözlə görünənə deyil, imana görə həyat sürməli, möcüzə istəməkdənsə Allaha güvənməlidirlər (müq. et. Yəh. 4:48). Möcüzələr imanla bağlı olan problemləri həll etməz! Ola bilsin, "ılıq" bir cəmiyyət uğurlu görünsün, həqiqətdə isə təsirsiz olsun; bu da Allahın mühakiməsidir.

Əlamətlər, möcüzələr, habelə cinlərin və mələklərin fəallığı İsanın və həvarilərin dövründə artmışdı. Bu ruhani fəallıq, sözsüz ki, hər dövrdə davam edir, ancaq İsanın birinci gəlişində şiddətlənib və ikinci gəlişi yaxınlaşdıqca yenə şiddətlənəcək.

Allahın məhəbbətinin və qüdrətinin təzahür etməsi məni sevindirir (ənamlar hələ davam edir), lakin mən fiziki təzahürlərin olub-olmamasından asılı olmayaraq Müjdənin həqiqətinə inanıram. Möcüzələr və əlamətlər saxta ola bilər (müq. et. 24:24; 2Sal. 2:9; Vəhy 13:13; 16:14; 19:20). İmanlılar həqiqətin təsdiq edilməsini tələb etməməlidirlər! Uşaq kimi iman etmək fəvqəltəbii əlamətlər və xariqələrdən üstündür.

6:8 "Onlara tapşırırdı ki, yol üçün əsadan başqa heç nə – nə çörək, nə torba, nə də qurşaqlarında pul götürsünlər" Bu sözlər Sinoptik Müjdələrin hamısında var, amma bir az fərqlidir. Mat. 10:9-11-də "başqa bir əsa satın almayın" nəzərdə tutulur. Luka 9:3 Mat. 10:10-a bənzəyir. Hər səyahətçi özünü qorumaq üçün əsa daşıyırdı. Bu sözlərin mənası belədir ki, müjdəçilər özlərinə güvənməməli, tamamilə Allaha bel bağlamalıdır (həm fiziki, həm ruhani ehtiyaclarında).

Şagirdlər müjdəçi xidmətlərinə nələri götürməli, nələri götürməməli məsələsi ilə bağlı Matta, Mark və Luka Müjdələrində yazılanlar arasındakı fərqlər haqqında ətraflı məlumat "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (*Hard Sayings of the Bible*, ss. 422-424) kitabında verilir.

▣ **"torba"** Güman ki, arxa çantası nəzərdə tutulur.

▣ **"qurşaqlarında pul"** Güman ki, pul üçün qurşaq nəzərdə tutulur.

6:9 "əyinlərinə iki köynək geyinməsinlər" Həmçinin yatanda üstünü örtmək üçün istifadə olunan üst paltar nəzərdə tutulur. Yəni onlar əlavə paltar (başqa sözlə desək, hər ehtimala qarşı heç nə) götürməməli idilər.

6:10 "çıxanacan orada qalın" Onlar daha yaxşı yer axtarmamalı idilər. Üzlərinə açılan ilk qapıdan imanla girib o evdə qalmalı idilər.

6:11 "Harada sizi qəbul etməyib sizə qulaq asmaq istəməzlərsə" Söhbət şəhərdən və ya sinaqoqdan gedə bilər. Burada işlənən "qəbul" sözünün "xoş qəbul" məna çaları vardır.

▣ **"onlara qarşı şəhadət olsun deyər ayaqlarınızın tozunu çırpın"** Bu, yaxın məhkumiyyətin və ayrılığın gözə görünən rəmzi idi (müq. et. Həv. 13:51; və Mark 18:6-da buna bənzər bir hərəkət). Bu, Samariyadan keçən bir yəhudinin təkrar Yəhudəyə daxil olarkən adətən etdiyi jest idi.

▣ Mark 6:11-in NKJV versiyasında "Sizə doğrusunu deyirəm: qiyamət günü Sodom və Homorranın halı o şəhərin halından daha asan olacaq" cümləsi əlavə olunmuşdur. "A" əlyazmasında və daha gec dövrə aid olan çoxlu yunanca minuskul əlyazmalarda da bu cümlə vardır. Markın orijinalına daxil olmayan bu sözlər, böyük ehtimalla, Mat. 10:15-dən götürülmüşdür.

6:12 "Onlar... insanları tövbəyə çağırtdılar" Tövbə, Allahla imana əsaslanan münasibətdə həlledici rol oynayır (müq. et. Mat. 3:2; 4:17; Mark 1:15; 6:12; Luka 13:3,5; Həv. 2:38; 3:19; 20:21). İbrani dilində bu söz hərəkətin dəyişməsi, yunan dilində isə düşüncənin dəyişməsi mənasını verir. Tövbə, insanın xudbin həyatından imtina etməyə və Allahın öyrətdiyi kimi həyat sürməyə qərar verməsidir, insanın öz "mən"ini üstün tutmaqdan və ona qulluq etməkdən əl çəkməsinin vacibliyidir; tövbə, yeni münasibət, yeni dünyagörüşü, yeni ağa deməkdir! Tövbə, Allahın surətində yaranmış hər insan üçün Allahın iradəsidir (müq. et. Yez. 18:21,23,32; Luka 13:1-5; 2Pet. 3:9).

Əhdi-Cədidə tövbə mənasındakı müxtəlif yunan sözlərini ən yaxşı əks etdirən mətn, 2Kor. 7:8-12-dir

1. *lupeō*, "kədər" və ya "qəm", 2Kor. 7:8 (iki dəfə), 9 (üç dəfə), 10 (iki dəfə), 11
2. *metamelomai*, "hisslərini dəyişdirmək", 2Kor. 7:8 (iki dəfə), 9
3. *metanoēō*, "tövbə etmək", "düşüncələrini dəyişdirmək", 2Kor. 7:9, 10

Yalandan tövbə (*metamelomai*), müq. et. Yəhuda, Mat. 27:3 və Esav, İbr. 12:16-17; və həqiqi tövbə (*metanoēō*) arasında müqayisə aparılır.

Həqiqi tövbə teoloji baxımdan

1. İsanın yeni əhdin şərtlərindən danışması (müq. et. Mat. 4:17; Mark 1:15; Luka 13:3,5)
2. Həvarilərin İşləri Kitabındakı həvarilərin vəzləri (*kerygma* ["keriqma"], müq. et. Həv. 3:16,19; 20:21)
3. Allahın Öz ixtiyarı ilə verdiyi ənəm (müq. et. Həv. 5:31; 11:18 və 2Tim. 2:25)
4. həlak olmaq (müq. et. 2Pet. 3:9) ilə əlaqəlidir. Tövbə istəyə bağlı deyildir

Bax: Mark 1:4d, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDI-ƏTİQDƏ TÖVBƏ".

6:13 "Çoxlu cin çıxartdılar, yağla məsh edərək" Əhdi-Cədidin fiziki xəstəliyi və cinə tutulmanı fərqləndirdiyinə fikir verin. Mark 1:25c-dəki qeydə baxın.

▣ **"yağla məsh edərək"** Yağın bir sıra mənaları var idi: (1) dərman (müq. et. Yaq. 5:14); (2) Müqəddəs Ruhun rəmzi, xüs. Əhdi-Ətiqdə padşahlara, kahinlərə və peyğəmbərlərə dair; (3) Allahın hüzurunu dərk etməyə yardım edən psixoloji vasitə. İsa insanlara şəfa verərkən bir sıra müxtəlif vasitələrdən istifadə edirdi.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA MƏSH (BDB 603)" (SPECIAL TOPIC: ANOINTING IN THE BIBLE [BDB 603])

- A. Gözəllik məqsədilə istifadə olunur (BDB 691 I. müq. et. Qanun. 28:40; Rut 3:3; 2Şam. 12:20; 14:2; 2Saln. 28:15; Dan. 10:3; Mik. 6:15)
- B. Qonaqlar üçün istifadə olunur (BDB 206; müq. et. Zəb. 23:5; Luka 7:38,46; Yəh. 11:2)
- C. Şəfa üçün istifadə olunur (BDB 602; müq. et. Yeş. 61:1; Mark 6:13; Luka 10:34; Yaq. 5:14) [Yez. 16:9-da gigiyena ilə bağlı mənada işlənir]
- D. Dəfnə hazırlıq üçün istifadə olunur (müq. et. Mark 16:1; Yəh. 12:3,7; 19:39-40; qeyd et: 2Saln. 16:14, lakin "məsh etmək/çəkmək" FEİLİ olmadan)
- E. Dini mənada istifadə olunur (bir əşya haqqında, BDB 602; müq. et. Yar. 28:18; 31:13 [sütun]; Çıx. 29:36 [qurbangah]; Çıx. 30:26; 40:9-16; Lev. 8:10-13; Say. 7:1 [Müqəddəs məskən/çadır])
- F. Rəhbərlərin təyin edilməsi üçün istifadə
 1. Kahinlər
 - a. Harun (Çıx. 28:41; 29:7; 30:30)
 - b. Harunun oğulları (Çıx. 40:15; Lev. 7:36)
 - c. standart ifadə və ya ad (Say. 3:3; Lev. 16:32)

2. Padşahlar

- a. Allah tərəfindən (müq. et. 1Şam. 2:10; 2Şam. 12:7; 2Pad. 9:3,6,12; Zəb. 45:7; 89:20)
 - b. peyğəmbərlər tərəfindən (müq. et. 1Şam. 9:16; 10:1; 15:1,17; 16:3,12-13; 1Pad. 1:45; 19:15-16)
 - c. kahinlər tərəfindən (müq. et. 1Pad. 1:34,39; 2Pad. 11:12)
 - d. ağsaqqallar tərəfindən (müq. et. Hak. 9:8,15; 2Şam. 2:7; 5:3; 2Pad. 23:30)
 - e. Məsihi padşah kimi İsa haqqında (müq. et. Zəb. 2:2; Luka 4:18 [Yeş. 61:1]; Həv. 4:27; 10:38; İbr. 1:9 [Zəb. 45:7])
 - f. İsanın ardıcılıarı (müq. et. 2Kor. 1:21; 1Yəh. 2:20,27 [chrisma])
3. bəlkə peyğəmbərlər (müq. et. 1Pad. 19:16; Yeş. 61:1)
 4. ilahi xilasın imansız vasitəçiləri
 - a. Padşah Kir (müq. et. Yeş. 45:1)
 - b. Sur padşahı (müq. et. Yez. 28:14, Eden bağı metaforaları)
 5. "Məsih" sözü/adı "məsh olunmuş Şəxs" deməkdir (BDB 603), müq. et. Zəb. 2:2; 89:38; 132:10

Həv. 10:38-də Allahın hər üç Şəxsinin məsh etmə işində iştirak etdiyini görürük. İsa məsh olunmuşdur (müq. et. Luka 4:18; Həv. 4:27; 10:38). Bu anlayış genişlədilərək bütün imanlılara şamil olmuşdur (müq. et. 1Yəh. 2:27). Məsh olunmuş bir Şəxs çoxlu məsh olunmuş şəxslərə çevrilmişdir! Bir Məsih əleyhdarı və çoxlu Məsih əleyhdarları haqqında da eyni şey söyləmək mümkündür (müq. et. 1Yəh. 2:18). Əhdi-Ətiqdə yağ çəkmək yolu ilə rəmzi məsh etmə aktı (müq. et. Çıx. 29:7; 30:25; 37:29) Allahın xüsusi tapşırıq üçün çağırıldığı və hazırladığı şəxslərə aiddir (yəni peyğəmbərlər, kahinlər və padşahlar). "Məsih" sözü, ibrani dilində "Allahın məsh etdiyi şəxs" mənasına gəlir və yunanca "Xristos" olaraq tərcümə olunur.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:14-16

¹⁴Padşah Hirod da olanları eşitdi, çünki İsanın adı tanınırdı. Adamlar deyirdilər: «Vəftiz edən Yəhya ölülər arasından dirilib. Buna görə də O, möcüzələr yaradır». ¹⁵İgərləri isə deyirdilər: «Bu, İlyasdır». Bəziləri də deyirdi: «Keçmişdəki peyğəmbərlərdən birinə oxşar peyğəmbərdir». ¹⁶Amma Hirod bunu eşidəndə dedi: «Bu, boynunu vurdurduğum Yəhyadır, dirilib!»

6:14 "Padşah Hirod" "Padşah" Hirod Antipanın rəsmi titulu deyil idi. Ona Tetrarx deyilirdi; Tetrarx, "dördü bir hissənin başçısı" deməkdir. Böyük Hironun və samariyalı bir qadının oğlu olan bu Hirod e.ə. 4-cü və b.e. 39-cu illər arasında Pereya və Qalileya üzərində hökmranlıq etmişdir. 39-cu ildə qeysərdən onu padşah etməsini xahiş etdiyinə görə sürgün edilmişdir. Bax: Mark 1:14-dəki Xüsusi mövzu: "Böyük Hironun ailəsi".

▣ **"Adamlar deyirdilər: «Vəftiz edən Yəhya ölülər arasından dirilib»** Bu, fariseylərin bədəndə dirilmə barədəki inanclarını əks etdirir (müq. et. Həv. 23:6; 24:21; İbr. 6:2). Bu, İsanın qüdrət və səlahiyyətinin izah edilməsi üçün növbəti cəhd idi (dini başçılar bunu Şeytanın və ya cinlərin gücü olaraq izah edirdi; Nazaret xalqı İsanın uşaqlığını gördükləri üçün bunu inkar edirdi; bu adamlar isə bunu Vəftizçi Yəhya və ya Əhdi-Ətiqin başqa bir peyğəmbərinin zühur etməsi olaraq izah edirdi).

6:15 "İlyas" Bu, İsanın xidmətinin məsihi xarakterini göstərir. Bu ad Mal. 3:1-2 və 4:5-6-dakı konkret peyğəmbərliklərlə əlaqəlidir.

▣ **"Keçmişdəki peyğəmbərlərdən birinə oxşar peyğəmbərdir"** Bu onu göstərir ki, insanlar İsanın təlimlərində Malakidən (və ya Salnamələr Kitabının müəllifindən) sonra əsrlər boyunca İsraildə görülməmiş yeni səlahiyyəti hiss etdilər. Bu həmçinin Qanun. 18:15-dən başlayan məndə Musa kimi peyğəmbər haqqında Məsihə dair peyğəmbərliyi əks etdirir.

6:16 "boynunu vurdurduğum" Bu Hirodun vicdan əzabı çəkdiyini (müq. et. Mat. 14:10; Luka 9:9) və Yəhya ilə İsa arasındakı münasibətlərdən bixəbər olduğunu göstərir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:17-29

¹⁷Hirod qardaşı Filipin arvadı Hirodiyaya görə Yəhyanı tutduraraq qollarını qandalladıb zindana saldırmışdı. Çünki Hirod Hirodiyanı özünə arvad olaraq almışdı ¹⁸və Yəhya Hiroda demişdi: «Qardaşının arvadını almaq sənə qadağandır». ¹⁹Hirodiya Yəhyaya qarşı kin saxlayıb onu öldürmək niyyətinə düşmüşdü, amma bunu edə bilmirdi. ²⁰Çünki Hirod Yəhyanın saleh və müqəddəs bir adam olduğunu bildiyinə görə ondan qorxub onu qoruyurdu. Hirod ona qulaq asanda çaşqınlığa düşdü, buna baxmayaraq, onu həvəslə dinləyirdi. ²¹Bir gün Hirodiyanın əlinə yaxşı bir fürsət düşdü. Hirod ad günündə əyanlarına, minbaşılara və Qalileyanın nüfuzlu şəxslərinə ziyafət verdi. ²²Ziyafət zamanı Hirodiyanın qızı içəri daxil olub rəqs etdi. Bu, Hirodun və qonaqlarının xoşuna gəldi. Padşah qıza dedi: «Ürəyin istəyəni məndən dilə, mən də sənə verim». ²³Sonra möhkəm and içərək yenə dedi: «Məndən hər nə istəsən, hətta padşahlığının yarısını belə, istəsən, sənə verəcəyəm». ²⁴Qız isə çıxıb anasından soruşdu: «Mən nə istəməliyəm?» O cavab verdi: «Vəftiz edən Yəhyanın başını». ²⁵Qız o saat padşahın yanına qaçdı və öz istəyini dedi: «İstəyirəm ki, Vəftizçi Yəhyanın başını dərhal bir sini içində mənə verəsən». ²⁶Padşahı dərin kədər bürüdü, amma içdiyi andlara və qonaqlara görə qızın sözünü yerə salmaq istəmədi. ²⁷Padşah dərhal bir cəllad göndərüb Yəhyanın başını gətirməyi əmr etdi. Cəllad gedib zindanda Yəhyanın boynunu vurdu ²⁸və onun başını bir sini içində gətirib qıza verdi. Qız da onu anasına verdi. ²⁹Yəhyanın şagirdləri isə bunu eşidəndə gəlib onun cəsədini götürdülər və qəbirə qoydular.

6:17-29 Bu əhvalat xronoloji verilməyib. O, Mark 6:14-ü izah etmək üçün daxil edilib.

6:17 "Hirodiya" O, Hirod Antipanın qardaşı Filipin arvadı idi (müq. et. Mat. 14:3). Onlar Romada yaşayırdılar. O həmçinin Aristobul vasitəsilə Antipanın qardaşı qızı idi. Antipa onu Filipdən boşandıraraq onunla evləndi.

İosif Flaviyə görə ("Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities of the Jews* 18.5.4]), Hirodiya Böyük Hirodun oğlu Hirodun arvadı idi (anası, baş kahinini qızı Mariamne idi). O həmçinin deyir ki, Hirodiyanın qızı Şalomit sonradan Filipə ərə getmişdir. Ehtimal var ki, Hirodun başqa adı Hirod Filip idi.

6:18 Bu münasibət Lev. 18:16 və 20:21-ə zidd idi.

6:19 "Hirodiya Yəhyaya qarşı kin saxlayıb" Bu feil bitməmiş zamandadır. O, yəqin ki, Hirod Antipayla bu mövzudan tez-tez danışırdı. Hirod Yəhyanı öz arvadından qoruyurdu (bitməmiş zaman; Mark 6:20).

6:20 "Hirod Yəhyanın... ondan qorxu" Yəhya müqəddəs adam olduğuna görə ondan qorxurdu. Mat. 14:4-də onun camaatdan qorxdığı deyilir. Hirod qorxaq bir adam idi və camaatın Yəhyaya çox hörmət etdiyinə görə qorxurdu, Hirodiyadan və qonaqlarından da qorxurdu. Kaş ki o, Allahdan qorxa idi!

6:21 Burada üç növ qonaqlardan bəhs olunur: (1) əyanları (mülki); (2) minbaşılar (hərbi); (3) yerli nüfuzlu şəxslər.

▣ **"Hirod ona qulaq asanda"** Hirod ya Yəhyanı çağırtdırır, ya da Maxaerusdakı (Ölü dənizin şərq sahili, bax: İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities* 18.5.2]) zindanına özü gedirdi.

▣ **"çaşqınlığa düşdü, ona baxmayaraq, onu həvəslə dinləyirdi"** Burada bir paradoksu – həqiqətə cəlb olunan, lakin onu rədd edən adamı görürük (müq. et. Yəh. 3:19-21).

▣ Hirodiya fürsət gözləyirdi və budur, ziyafət verilir, qonaqlar gəliblər, içki içirlər, şəhvət hissləri oyadan rəqs, düşünmədən verilən vəd – və Hiroda öz istədiyini etdirmək üçün arvadın əlinə fürsət düşdü.

6:22 "Hirodiyanın qızı" İosif Flaviyi onu Filipin qızı Şalomit adlandırmışdır.

▣ **"rəqs etdi"** Bu sosial statusa malik olan bir qadının belə bir ziyafətdə rəqs etməsi heç də adi bir şey deyil idi. Şəhvət oyadan rəqlər adətən fahişələrin və ya peşəkar rəqqasələrin işi idi.

▣ **"Ürəyin istəyəni məndən dilə, mən də sənə verim"** Hirod bunu öz məmurlarının qarşısında demişdir, buna görə sözündən dönə bilməzdi (müq. et. Mark 6:21,26).

6:23 "and içərək yenə dedi" Sözü daha inandırıcı olsun deyə Allahın adı ilə and içmişdir.

6:24 Bu ayə onun anasının gizli niyyətlərini təsdiq edir (müq. et. Mark 6:28b).

6:26 Hirodun dostlarını və ailəsini razı salmaq arzusu onun qorxusundan daha güclü idi (*perilupos* sözü hədsiz kədəri bildirir, müq. et. Mat. 26:38; Mark 14:34).

6:27 "cəllad" Bu latın sözü onun xüsusi cəngüdəni mənasına gəlir. Əvvəllər casus olaraq başa düşülən bu söz zamanla cəllad mənasında işlənməyə başlamışdır (Seneka). Mark Müjdəsində bütün başqa Müjdələrdə olduğundan daha çox latın sözləri və ifadələri vardır. Güman ki, bu Müjdə xüsusilə romalıları üçün yazılmışdır.

▣ **"zindanda"** İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi"ndə (Josephus, *Antiquities* 18.5.2) qeyd etdiyinə görə, o zindan Hirodun Maxaerus adındakı qalada yerləşirdi (Moavda, Ölü dənizinin yaxınlığında).

6:29 Vəftizçi Yəhya, şübhəsiz, Allahın iradəsinə görə hərəkət edirdi. Lakin onun xidməti yalnız on səkkiz ay davam etmişdir. Ölümünün birbaşa səbəbkarı pis qadın olsa da, Allah tarixi istədiyi kimi idarə edir. Bu ayədə həmçinin yəhudilərin layiqli dəfn anlayışı əksini tapır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:30-44

³⁰Həvarilər İsanın yanına yığıldı və gördükləri işlər, öyrətdikləri təlim haqqında Ona nəql etdilər. ³¹İsa onlara dedi: «Gəlin kimsəsiz yerdə bir az dincəlin». Çünki gəlib-gedən çox olduğundan yemək yeməyə belə, vaxt tapmırdılar. ³²Onlar da ayrılıb qayığa minərək hər biri təkbaşına kimsəsiz bir yerə getdilər. ³³Gedərkən camaat onları gördü və çoxu tanıdı; bütün şəhərlərdən axışib piyada getdilər, onlardan qabaq oraya çatdılar. ³⁴İsa sahilə düşəndə böyük bir izdiham gördü və onlara rəhmi gəldi. Çünki onlar çobansız qoyunlara bənzəyirdi. İsa onlara çox şeylər haqqında təlim öyrətməyə başladı. ³⁵Vaxt keçirdi. Şagirdləri gəlib İsağa dedilər: «Bura çöllükdür, artıq gecdir. ³⁶Camaatı burax, qoy gedib ətrafdakı kənd və obalardan özlərinə bir şey alıb yesinlər». ³⁷Amma İsa onlara cavab verdi: «Onlara yeməyi siz verin». Şagirdlər İsağa dedilər: «Bəlkə gedib iki yüz dinarlıq çörək alağ və onlara verək ki, yesinlər?» ³⁸Amma İsa onlara dedi: «Gedin baxın, neçə çörəyiniz var?» Onlar da baxıb dedilər: «Beş çörəyimiz və iki balığımız var». ³⁹İsa onlara əmr etdi ki, camaatı dəstə-dəstə göy otların üstündə oturtsunlar. ⁴⁰Camaat yüz-yüz, əlli-əlli dəstə şəklində oturdu. ⁴¹İsa beş çörəyi və iki balığı götürüb göyə baxaraq şükür duası etdi. Sonra çörəyi bölüb şagirdlərinə verdi ki, camaata paylasınlar. İki balığı da hamıya bölüşdürdü. ⁴²Hamı yeyib-doydu. ⁴³Artıq qalan çörək və balıq hissələrini yığdılar, on iki zənbil doldu. ⁴⁴Çörəkləri yeyən kişilərin sayı beş min nəfər idi.

6:30 "Həvarilər" Mark Müjdəsində bu söz yalnız burada işlənir. O adətən onlara "şagirdlər" deyir. "Həvari" olaraq tərcümə olunmuş yunanca "apostol" sözü "göndərmək" (*apostellō*) sözündən törəmişdir. İsa xüsusi bir mənada Onunla birlikdə olsunlar deyər şagirdlərindən on iki nəfəri seçib "həvari" adlandırmışdır (müq. et. Luka 6:13). Bu feil İsanın Ata tərəfindən göndərilməsi barədə tez-tez işlədilir (müq. et. Mat. 10:40; 15:24; Mark 9:37; Luka 9:48; Yəh. 4:34; 5:24,30,36,37,38; 6:29,38,39,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21). Yəhudi mənbələrdə bu söz başqa bir şəxsin rəsmi nümayəndəsi olaraq göndərilən bir şəxs mənasını

daşıyır və "səfir" sözünə bənzəyir. Onlar bu müjdəçi səfərində İsanı əvəz edən şəxslər kimi çıxış ediblər. İsa onlara Öz gücünü və səlahiyyətini həvalə etmişdi.

▣ **"Ona nəql etdilər"** Bu, İsanın təliminin bir hissəsi idi. İsa onlara öyrədir, nümunə göstərir, onları göndərir və onlardan hesabat alırdı. Onlar beləcə öyrənirdilər. Bax: Robert Koulman, "Müjdəçiliyin baş planı" (Robert Coleman, *The Master Plan of Evangelism*); bu kitabda İsanın şagirdlərinə/həvarilərinə necə təlim öyrətməsi təhlil və tətbiq olunur.

6:31 İsa izdihamdan uzaqlaşdı dincəlməyə ehtiyac duyduğu kimi (müq. et. Mark 3:20), şagirdlərinin də buna ehtiyacları var idi. İnsanlar gecə-gündüz, iyirmi dörd saat Onun yanına gəlib yardım istəyirdi. Onların təlimi başa çatmamışdı. Onların bir az tək qalıb dincəlməyə ehtiyacı var idi!

6:32 "qayığa" Qayıq deyildikdə, adətən, on üç qədər nəfərin minə biləcəyi böyük balıqçı qayığı nəzərdə tutulur (müq. et. Mat. 4:21-22; 823; Həv. 21:2-3), amma bəzən kiçik qayıqlar da olur (müq. et. Luka 5:2).

6:33 "bütün şəhərlərdən axışb piyada getdilər" Xəstə, topal və maraqlanan adamlardan ibarət böyük bir izdihamın sahilə hərəkət etdiyini təsəvvür edə bilərsinizmi? Bu insanlar məyus halda idilər!

6:34 "onlara rəhmi gəldi" İsanın möhtac insanlar üçün həmişə vaxtı var idi (müq. et. Mat. 9:36).

▣ **"çobansız qoyunlara bənzəyirdi"** Bu metafora Əhdi-Ətiqdən irəli gəlir (müq. et. Say. 27:17; Yez. 34:5; Zək. 13). Bu, İsanın Yəh. 10-da dediyinə gizli istinad ola bilər.

▣ **"təlim öyrətməyə başladı"** İsa izdihamın ehtiyaclarına cavabən onlara təlim öyrədirdi. Onların təkcə fiziki şəfaya deyil, ruhən bərpa olmağa ehtiyacı var idi. İsa hər iki ehtiyacı ödəyir (müq. et. Mat. 14:14).

6:35 "Bura çöllükdür" Ora Mark 6:31-də bəhs edilən "kimsəsiz yer" idi.

6:37 "Onlara yeməyi siz verin" İsa şagirdlərin imanını sınaırdı. Problemi düzgün qiymətləndirmisiniz, indi onu həll edin!

▣ **"iki yüz dinarlıq"** Bir dinar adi bir işçinin (müq. et. Mat. 20:2) və ya əsgərin günlük maaşı idi.

6:38 "Beş çörəyimiz və iki balığımız" Onların əlində olanlar özlərinə də çatmayacaq idi. İsa fürsətdən istifadə edərək şagirdlərinə göstərdi ki, əllərində olanı Ona verib etibar etsələr, o nəinki kifayət olacaq, hətta artıq qalacaqdır.

6:39 "dəstə-dəstə" Bu (hərf. *sumpinō, sumpinō* – bölük, bölük) "yeməyə hazır olun!" mənasını verən bir idiom idi. Görünür ki, İsa şagirdlərinə əmr edir, yeməyin xalqa paylanması üçün nizam yaratsınlar.

▣ **"göy otların üstündə"** Bu, olayı öz gözləri ilə görmüş Peterin təsvir etdiyi detaldır. Bu həmçinin əhvalatın yazda, Pasxa bayramına yaxın bir zamanda baş verdiyini göstərir.

6:41 "göyə baxaraq" Yəhudilər adətən ayaq üstə dayanmış, əlləri və başı yuxarı qaldırmış, gözləri açıq vəziyyətdə dua edirdilər. İsa səlahiyyətinin Səməvi Atadan qaynaqlandığını göstərirdi.

▣ **"bölüb... verdi"** Birinci feil aorist zamanında, ikinci feilsə bitməmiş zamanda idi. Çoxalma möcüzəsi İsanın əlləri içində baş vermişdir.

Yəh. 6-dakı paralel yerində izdihamın teoloji gözləntiləri təsvir olunur. İsanın dövründə yəhudilər, səhrada gəzib-dolaşma illərində Musa xalqa yemək verdiyi kimi, Məsihin onlara yemək verəcəyini gözləyirdilər

(müq. et. Yəh. 6:30-40). İsa onlara gözlədikləri əlaməti verir, ancaq onlar görə bilmirlər yaxud görmək istəmərlər.

6:42 Bu cümlə Septuaqintada (Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsində) Allahın xalqının mannanı və bildirçin ətini yeyib-doyması barədə işlənir (müq. et. Zəb. 78:29; 105:40). Bu Əhdi-Ətiq teması Yəh. 6:30-40-da daha ətraflı verilir – İsa, Musanın etdiyi kimi, xalqı yeməklə təmin etməsinə dair rəbbilərin gözləntilərini yerinə yetirir. İsa yeni Musadır; İsanın xilasını yeni çıxışdır; İsa yeni bolluq dövrünü açır (müq. et. Zəb. 132:15; Yeş. 49:10).

6:43 "Artıq qalan çörək və balıq hissələrini yığdılar, on iki zənbil doldu" Bu İsanın gündəlik yeməklərini möcüzə ilə əldə etmədiyini göstərir. Onlar artıq yeməkləri gələcək üçün saxlamalı idi.

Bəzi şərhçilər (Uilyam Barkli [William Barclay]) möcüzəni inkar edərək deyirlər ki, oğlan öz yeməyini paylaşmış (müq. et. Yəh. 6:9) və bunu görənlər başqaları da öz yeməklərini paylaşmışlar. Onda on iki zənbilə dolduran artıq qalan çörəklərlə balıqlar haradan gəlmiş? İsanın dövründə insanlar öz qərəzli fikirlərinin təsiri altında olduqları kimi, bizim qərəzli fikirlərimiz də şərhçilərimizə təsir edə bilər!

6:44 "beş min nəfər" Camaat uzun yol getmişdi (müq. et. Mark 6:33) və ora kimsəsiz yer idi (müq. et. Mark 6:32). Yəqin ki, qadınlar və uşaqlar çox deyil idi. İzdihamın böyüklüyü bizə tam məlum deyildir. Ancaq onun çox böyük olduğunu bilirik!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:45-46

⁴⁵Bundan dərhal sonra İsa camaatı evlərinə göndərərəkən şagirdlərini də məcbur etdi ki, qayığa minib Özündən əvvəl o biri sahilə – Bet-Saydaya keçsinlər. ⁴⁶İsa camaatı yola salandan sonra dua etmək üçün dağa çıxdı.

6:45 "Bet-Sayda" Bu şəhərin adı "işiq evi". Bet-Sayda gölün qərbi sahilində idi.

▣ **"İsa camaatı evlərinə göndərərəkən"** Yəh. 6-dakı paralel yerində bu camaatın reaksiyası haqqında daha çox məlumat verilir. Mark Müjdəsində şagirdlərin təlim öyrənməsi və İsanın mərhəməti önə çıxır, Yəhya Müjdəsində isə Musa xalqa manna verdiyi kimi Məsihin yəhudiləri doyurması barədə yəhudi gözləntilərinin İsa tərəfindən yerinə yetirilməsi vurğulanır. Onlar İsanı padşah etməyə çalışmışlar. Bu, onların İsanın missiyasını səhv anladıklarını (şagirdləri, ailəsi və dini başçılar bunu səhv anladıkları kimi) göstərir.

6:46 "dua etmək üçün dağa çıxdı" İsanın müntəzəm dua etdiyi bir vaxt var idi. Bu, Luka Müjdəsində xüsusilə aydın olur. İsa bu möcüzənin səhv başa düşüləcəyini bilirdi. O şəfa verən və xalqı doyuran olaraq tanınmaq istəmirdi (müq. et. Yəh. 6:15). İsa Atanı tanımağa gəlmişdir, lakin izdiham bunu görə bilmirdi ya da görmək istəmirdi. Bu bir anlamda Şeytanın xalqı çörəklə sınağa çəkməsi idi (fövqəltəbii doyurma olayları, müq. et. Mat. 4:3-4).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:47-52

⁴⁷Axşam olanda qayıq gölün ortasında idi. Amma İsa quruda tək dayanmışdı. ⁴⁸O gördü ki, şagirdləri güclə avar çəkir, çünki külək onlara qarşı əsirdi. Gecənin dördüncü növbəsi İsa gölün üstü ilə yeriyərək onların yanına gəldi və onları keçmək istədi. ⁴⁹Şagirdlərsə İsanın gölün üstü ilə yeridiyini görəndə Onu bir kabus bilib qışqırdılar. ⁵⁰Çünki hamı Onu görə lərzəyə düşmüşdü. Lakin bu anda İsa onlara müraciət edib dedi: «Cəsarətli olun, Mənəm, qorxmayın!» ⁵¹Qayığa minib onlara qoşuldu. Külək də sakitləşdi. Hamı tamamilə mat qaldı. ⁵²Çünki inadkar ürəkli olduqlarına görə çörəklə bağlı işi hələ də başa düşməmişdilər.

6:48 "O gördü ki, şagirdləri" Bunun (1) fiziki görmə, yoxsa (2) fəvqəltəbii görmə olduğu məlum deyildir.

▣ **"güclə avar çəkir"** Burada "işgəncə" sözü işlədilmişdir. Küləyə qarşı avar çəkmək çətin idi.

▣ **"Gecənin dördüncü növbəsi"** Roma vaxtı ilə bu, səhər saat 3:00 ilə 6:00 arasındadır.

▣ **"İsa gölün üstü ilə yeriyərək onların yanına gəldi"** Bu, İsanın şagirdlərin imanını möhkəmləndirmək üçün etdiyi daha bir möcüzə idi. Onlar müxtəlif vəziyyətlərdə İsanın qüvvət və səlahiyyətinin şahidi olmuşdular. Bununla belə, hələ anlamamışdılar; hələ qorxur (müq. et. Mark 6:49-50), heyrət edirdilər (müq. et. Mark 6:51).

Ehtimal ki, bu möcüzə ilə Əyy. 9:8; 38:16; Zəb. 77:19 və Yeş. 43:16 yerinə yetmişdir. İsa Əhdi-Ətiqdə Allahın etdiyi işləri edirdi (müq. et. Mark 6:52).

▣ **"onları keçmək istədi"** Bu kontekstə uyğun gəlmir və yalnız Əyy. 9:8 və 11 ilə izah oluna bilər! TEV versiyasının səhifəaltı qeydində "onlara qoşulmaq" variantı verilir. Luka 12:32 və 17:7-də bu feil həqiqətən bu mənada işlənir.

6:49 "kabus" Burada "fantom" sözü işlənir (Mat. 14:26-da olduğu kimi). Bu söz "zehni və ruhi iztirab, çəşqinlik" mənasını verir (müq. et. Bauer, Arndt, Qingriç və Danker, "Yunanca-İngiliscə lüğət" [The Greek-English Lexicon of Bauer, Arndt, Gingrich, and Danker, s. 805]).

6:50 "Cəsarətli olun" Bu, İsanın tez-tez işlətdiyi indiki zaman məlum növ əmr şəklidir (müq. et. Mat. 9:2,22; 14:27; Mark 6:50; 10:49; Yəh. 16:33; Həv. 23:11).

▣ **"qorxmayın"** Bu da İsanın tez-tez işlətdiyi indiki zaman qayıdış növ (deponent) əmr şəklidir (müq. et. Mat. 14:27; 17:7; 28:10; Mark 6:50; Luka 5:10; 12:32; Yəh. 6:20; Vəhy 1:17). İsa yenə Musaya bənzədilir (müq. et. Çıx. 14:13; 20:20). İsa yeni Musa və ya Allahın yeni sözcüsü idi (müq. et. Yar. 15:1; Yeşua 8:1).

6:51 Peterin suyun üstü ilə yeriməsi (və batmağa başlaması) əhvalatının nəql edilməməsi gözə çarpır (müq. et. Mat. 14:28-31). A.T. Robertsonun "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə (A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild 1, s. 319) "bəlkə Peter bu əhvalatı danışmaqdan xoşlanmırdı" deyilir.

6:52 "hələ də başa düşməmişdilər" Onlar çox yavaş dərs götürürdülər, amma İsa onlara səbir edirdi. Bu məni çox ruhlandırır!

▣ **"inadkar ürəkli olduqlarına görə"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Yunan dilində məchul növ işlənmişdir – "ürəkləri kütləşdirilmişdir". Bu, çətin teoloji anlayışdır. Bu məchul növ Allahın və ya Ruhun onların zehinlərini bağladığı mənasına gəlirmi? Bəlkə bu ifadə onların gözlərini kor edən, İsanın işlərində və sözlərində aşkar olan həqiqətləri görmələrinə mane olan qərəzli fikirləri və yəhudi ənənələrini bildirir (müq. et. Mark 8:17-18). Bu "adam" onların bildikləri heç bir kateqoriyaya uyğun gəlmirdi (müq. et. Mark 4:13,40; 7:18). Mark Müjdəsində bu, təkrarlanan mövzudur. Bax: Mark 2:6-dakı XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 6:53-56

⁵³İsa və şagirdlər gölü keçib Ginesar sahilinə çatdılar və qayığı bağladılar. ⁵⁴Onlar qayıqdan düşən kimi camaat İsanı tanıdı ⁵⁵və qaçıb ətraf yerləri gəzib-dolaşdılar. İsanın harada olduğunu eşidəndə xəstələri yataqlar üstündə oraya gətirməyə başladılar. ⁵⁶İsanın getdiyi hər yerdə – kəndlərdə, şəhərlərdə, obalarda xəstələri gətirib meydanlara qoyurdular. Xəstələr heç olmasa İsanın paltarının ətəyinə toxunmaq üçün yalvarırdılar. Ona toxunanların hamısı sağalırdı.

6:55 Bu mətn ehtiyacı, kaos və İsanın mərhəmətini və qüdrətini göstərir. Bu həmçinin insanların üstünlüyü ilə əlaqədar bir dərs idi. İsanın insanlar üçün həmişə vaxtı var idi.

6:56 "paltarının ətəyinə" İsanın "dua şalı" nəzərdə tutulur (müq. et. Say. 15:38-40; Qanun. 22:12). Bu insanlar məyus halda, mövhumatçı və xudbin idilər.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Müjdə Kitabları arasındakı fərqlər problemini necə həll edirsiniz?
2. İsanın kim olması barədə niyə bu qədər çox müxtəlif rəylər var idi?
3. Dirilmə İsanın dövründə qeyri-adi bir anlayış idimi?
4. Niyə Allah kinli bir qadının Yəhya kimi böyük bir adamı edam etdirməsinə yol vermişdir?
5. İsa niyə bu qədər çox adamı cəlb edirdi?
6. İsa niyə 5000 nəfəri yedirmişdir?
7. İsanın təlim öyrətmə xidməti şefa verməsi ilə necə əlaqəli idi?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 7

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Ağsaqqallardan qalan adət-ənənə	Murdarlıq daxildən gəlir	Ağsaqqalların adət-ənənə	Əcdadların təlimləri	Fariseylərin adət-ənənələri
7:1-13	7:1-23	7:1-8	7:1-2 7:3-4 7:5 7:6-7 7:8	7:1-13
		7:9-13	7:9-13	
			İnsanı murdar edən şeylər	Təmiz və natəmiz olanlar haqqında
7:14-23		7:14-16 7:17-23	7:14-16 7:17-19 7:20-23	7:14-16 7:17-23
Surofinikiyalı qadın	Bir qeyri-yəhudi qadın imanını göstərir	Surofinikiyalı qadın	Bir qadının imanı	Surofinikiyalı qadının qızı şəfa tapır
7:24-30	7:24-30	7:24-30	7:24-27 7:28 7:29 7:30	7:24-30
Kar və lal bir kişi şəfa tapır	İsa kar və lal bir adama şəfa verir	Şəfalar	İsa kar-lal bir adama şəfa verir	Kar kişinin şəfa tapması
7:31-37	7:31-37	7:31-37	7:31-34 7:35-37	7:31-37

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Mark 7:1-23 Mat. 15:1-20 ilə paraleldir.
- B. Mark 7:24-30 Mat. 15:21-28 ilə paraleldir.
- C. Mark 7:31-8:9 Mat. 15:29-38 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:1-8

¹Fariseylər və Yerusəlimdən gələn bəzi ilahiyyatçılar İsanın yanına yığıldı. ²Onlar gördülər ki, İsanın şagirdlərindən bəzisi murdar əllərlə, yəni əllərini yumamış çörək yeyir. ³Fariseylər və bütün Yəhudilər ağsaqqallardan qalan adət-ənənəyə əməl edərək əllərini yaxşı-yaxşı yumadan yemək yeməzlər. ⁴Onlar bazardan gələndə yuyunmadan heç nə yeməzlər. Həmçinin bir sıra başqa adət-ənənələrə də əməl edirlər. Belə ki onlar kasaları, dolçaları, tunc qazanları və yataqları yuyub paklayarlar. ⁵Fariseylər və ilahiyyatçılar İsadan soruşdular: «Nə üçün şagirdlərin ağsaqqallardan qalan adət-ənənəyə görə yaşamayaraq murdar əllərlə çörək yeyirlər?» ⁶İsa onlara dedi: «Yeşaya peyğəmbər siz ikiüzlülər üçün nə yaxşı söyləyib! Yazıldığı kimi:

“Bu xalq dodaqları ilə Mənə hörmət edir,

Amma qəlbləri Məndən uzaqdır.

⁷Boş yerə Mənə səcdə edirlər,

İnsan əmrlərindən çıxardıqları təlimləri öyrədirlər”.

⁸Siz Allahın əmrini atıb insan adət-ənənəsini tutursunuz».

7:1 "Fariseylər" Bunlar, o dövrün ən səmimi dindarları idi. Xalqın ən yaxşı, ən saleh adamları idi. İsanın fariseylərlə çoxlu söhbətləri yazılmışdır (müq. et. Mark 7:5-8; 11:27-33; 12:13-17). Mark 2:6-da daha dolğun qeydə baxın.

▣ **"Yerusəlimdən gələn bəzi ilahiyyatçılar"** Bu dini başçılar həmişə İsanı güdür, bir nöqsan axtarırdılar (müq. et. Mark 3:22; Yəh. 1:19). Görünür ki, onlar məlumat toplamaq üçün Yerusəlimdəki Sinedriondan gəlmiş rəsmi heyətin nümayəndələri idi (Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın). Sinedrion 70 nəfərdən ibarət idi. Bunlara

1. idarə edən kahin ailələri (sadukeylər; Mark 12:18-dəki Xüsusi mövzuya baxın).
2. yerli dini başçılar (yəni, fariseylər)
3. yerli dövlətli mülkədarlar daxil idilər.

7:2 "murdar əllərlə, yəni əllərini yumamış" Bu əl yuma gığıyena üçün deyil idi, dinlə bağlı idi (müq. et. Mark 7:4). Təmizlənmə mərasimləri onlar üçün daha ciddi bir məsələ idi (müq. et. Luka 11:38; Mat. 15:2). Bunlar Talmudda konkret olaraq müəyyən edilmişdir. Mübahisə, Əhdi-Ətiqi şərh edən şifahi ənənələr üstündə gedirdi.

▣ **"murdar"** Bu yunan sözü, *koinos*, "ümumi", "müştərək" və ya "hamı üçün əlçatan" mənasına gəlir. İsanın dövründə geniş istifadə olunan yunan dili ("koyne") elə adlanırdı. Latınca "vulqata" sözünün eyni məna çaları

vardır ("hamı üçün əlçatan") Bu kontekstdə digər murdar şeylərə toxunması səbəbindən murdar sayılan şeylərdən bəhs olunur.

7:3

NASB "əllərini diqqətlə yumadan"
NKJV "öz əllərini xüsusi bir şəkildə yumadan"
NRSV "əllərini yaxşı-yaxşı yumadan"
TEV "öz əllərini lazımı qaydada yumadan"
NJB "qollarını dirsəyə qədər yumadan"

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli bir variantı mövcuddur. Daha qeyri-adi variant olan, "yumruq" mənasına gələn *pugmē*, qədim unsial əlyazmaları A, B və L-də; "tez-tez" mənasına gələn *pukna* isə κ və W əlyazmalarında və eləcə də Vulqata və Peşittada yer alır. Bəzi qədim əlyazmalarda Mark 7:3-4 yoxdur (IX əsrə aid olan, yunan delta baş hərfi ilə işarələnən 037 əlyazması, bəzi qibtı və süryani tərcümələri və Diatessaron). UBS⁴ 1-ci variantı "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

Ehtimal ki, bu çətin yunan sözü aramicə "əllərini (xüsusi) bir qabda yumadan" ifadəsinin yunanca tərcüməsini əks etdirir (müq. et. Qerxard Fridrix və Cefri U. Brumileyin redaktəsi ilə "Əhdi-Cədidin teoloji lüğəti" [*Theological Dictionary of the New Testament*, edited by Gerhard Friedrich and Geoffrey W. Broomiley], Cild 6, s. 916). Fariseylər məbəddə kahinlərin öhdəlikləri ilə bağlı Əhdi-Ətiq tələblərini hər "həqiqi" yəhudi üçün gündəlik qanuna döndərmişdilər. Onlar Musanın Qanununa əlavə edirdilər.

Başqa bir variant, rəbbilərin yumruqlu şəkildə əllərini və qollarını yuma üsulu ola bilər, lakin rabbinik yazılı ənənələrində bunun üçün əsas yoxdur. Bunu dirsəklərə su tökərək əlini qab şəklində tutmaq və oraya yığılan suyla təkrar dirsəyi yumaq mənasında da başa düşmək olar.

"Yumaq" sözü (*nīptō*, müq. et. Mat. 15:2) adətən bədənin bir hissəsini yumaq mənasında işlənirdi, çimmək mənasında deyil (*louō*, müq. et. Yəh. 13:10).

▣ **"ağsaqqallardan qalan adət-ənənəyə əməl edərək"** Bu adət-ənənələr (müq. et. Qal. 1:14) Talmudda qeyd olunmuşdur (Mişna). Bu rabbinik ənənələrin iki variantı vardır. Daha ətraflı variant Babil Talmudundandır və daha qısa (natamam) variant Fələstindəndir. Bu ədəbiyyatı bu gün tədqiq etmək çətindir, çünki bu mətnlərin başlanğıcda şifahi yoxsa yazılı olduğu aydın deyildir. Sonra biri mühafizəkar (*Shammai*), biri liberal (*Hillel*) olmaqla iki rabbinik şərh məktəbi formalaşmışdır. Bütün məsələlər bu rabbinik mətnlərə əsasən müzakirə olunur. Rəbbilər öz sələflərindən avtoritet olaraq sitat gətirirdilər.

7:4 **"yuyunmadan"** Yəhudilər müqəddəs məskənə daxil olan kahinlər üçün verilmiş qayda-qanunları bütün yəhudilərə şamil etmişlər (müq. et. Çıx. 30:19). Paklanma mərasimlərinə aid olan bu qaydalar Levili qanunlarının genişləndirilməsi və dəqiqləşdirilməsi ilə uzun müddət ərzində formalaşmışdır.

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur. Bəzi yunanca mətnlərdə:

1. *baptizō* aorist qayıdış növ lazım şəklindədir (A, D, W əlyazmaları, Vulqata və süryani tərcümələr)
2. *baptizō* indiki zaman məchul növ xəbər formasındadır (F, L əlyazmaları)
3. *rantizō* ("çiləmək") aorist qayıdış növ lazım şəklindədir (κ , B əlyazmaları və qibtı tərcümə). Müasir tərcümələrin əksəriyyəti 1-ci varianta əsaslanır. Ehtimal ki, erkən dövrdə əlyazmaları köçürən şəxslər 3-cü variantını ona görə veriblər ki, *baptizō* sözü artıq məsihçi vəftizini bildirən termin olmuşdu. UBS⁴ 1-ci variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

NASB "və mis qabları"
NKJV "tunc qabları və yataqları"
NRSV "mis qazanları"
TEV "tunc kasaları və yataqları"
NJB "tunc qab-qacağı"

Burada "qazan" olaraq tərcümə olunmuş söz latın mənşəlidir. Mark Müjdəsində latın sözləri Əhdi-Cədidin hər hansı başqa bir kitabda olduğundan daha çox işlənir. Bunu kitabın Romada romalılar üçün yazılması ilə izah etmək olar.

A, D və W əlyazmalarında *klinōn* ("yataqlar") sözü əlavə olunmuşdur; lakin P⁴⁵, κ, B və L əlyazmalarında bu söz işlənməmişdir. Güman ki, əlyazmaları köçürən şəxslərdən Levililər 15-ci fəslə bələd olanlar bu sözü əlavə ediblər, sonra isə Əhdi-Ətiqə bələd olmayanlar onun yersiz olduğunu düşünüb ixtisar ediblər. Fərziyyələr maraqlıdır, lakin teoloji baxımdan əhəmiyyətsizdir.

7:5 "İsadan soruşdular" Bu bitməmiş tərz onların (1) Ondan təkrar-təkrar soruşduqlarını və ya (2) soruşmağa başladıklarını bildirir.

▣ **"ağsaqqallardan qalan adət-ənənəyə görə yaşamayaraq"** Bu onlar üçün çox ciddi bir dini məsələ idi. Rabbilik ədəbiyyatında hətta əllərini düzgün yumayan bir rəbbinin icmaddan qovulması əhvalatı vardır. Rəbbilərin Əhdi-Ətiqin dərk edilməsi və tətbiq olunması barədəki söhbətlərini əks etdirən Talmud "avtoritet" olmuşdu.

7:6 "Yeşaya peyğəmbər siz ikiüzlülər üçün nə yaxşı söyləyib" İsa Yeşayanın dövründə konkret tarixi şəraitdə yazılmış bir Əhdi-Ətiq kitabının yeddi yüz il sonra yaşayan fariseylərə aid olduğuna inanırdı. Bu Müqəddəs Yazının hər yeni nəsil üçün aktual olduğunu göstərir. Allahın həqiqətləri mədəniyyətin təsirinə məruz qalsa da, zamandan və mədəniyyətdən üstündür! İsa Yeş. 29:13-ü sitat gətirir.

▣ **"ikiüzlülər"** Bu söz orijinalda "mühakimə etmək" və "altında" hissələrindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Maska taxmış aktyorlar üçün işləndi. İsa onları bəzi şeylər üçün lazımından çox can yandırmaqda, digərlərinə isə qiymət verməməkdə ittiham edir (müq. et. Yeş. 29:13; Kol. 2:16-23). "İkiüzlülər"lə yuyunmanın Zəb. 26:4 və 6-da birgə işlənməsi də təsadüfi deyildir!

XÜSUSI MÖVZU: "İKİÜZLÜLƏR" (Matta Müjdəsində) (SPECIAL TOPIC: HYPOCRITES [in Matthew])

Bu mürəkkəb söz (*hypokritēs*) hərfi-hərfinə "...altında mühakimə etmək" olaraq tərcümə olunur. Bunun mənası (1) maska taxmış aktyorun danışması üçün işlənən teatr termininə işarədir (aktyorluq etmək); yaxud (2) "şişirdərək şərh etmək"dir.

Fariseylər dini ayin və mərasimləri (çox vaxt xalqın qarşısında) insanları razı salmaq üçün yerinə yetirirdilər; Allahı razı salmağa çalışmırdılar (lakin mən əminəm ki, bir neçə motivdən biri bu idi):

1. nəzir verəndə təkə yoxsullara yardım etmək üçün deyil, insanlar onları tərifləsənlər deyə bunu edirdilər, Mat. 6:2
2. insanları onları görsünlər deyə sinaqoqda və açıq yerlərdə dua edirdilər, Mat. 6:5
3. oruc tutanda başqaları onların nə qədər ruhani olduqlarına heyran olsunlar deyə kədərli və səliqəsiz olurdular, Mat. 6:16
4. dedikləri ilə etdikləri bir deyil idi (müq. et. Mat. 15:7-9; Mark 7:1-7; Yeş. 29:13)
5. hikməti axtarmırdılar, lakin hiyləli sualları ilə İsanı tələyə salmağa çalışırdılar, Mat. 22:15-22
6. başqalarının Padşahlığa daxil olmasına mane olurdular, Mat. 23:13-15
7. xırda şeylərin onda bir hissəsini verir, Qanunun mühüm məsələlərini isə görmürdülər, Mat. 23:23
8. onlar kasanın bayır tərəfini təmizləyir, içi isə kirli qalırdı, Mat. 23:25
9. onlar mürdarlıqla dolu ağardılmış məqbərələrə bənzəyirdilər, Mat. 23:27-28 (müq. et. "Müqəddəs Kitab simvolikası lüğəti" [Dictionary of Biblical Imagery], s. 415)
10. onlar özlərini saleh sayırdılar, Mat. 23:29-30
11. onların cəhənnəmdə xüsusi yerləri var idi, Mat. 24:51

▣ **"Yazıldığı kimi"** Bu, "yazılmış olaraq durur" mənasına gələn bitmiş zamandır. Yəhudilər adətən Allahdan ilham almış Yazı haqqında belə deyirdilər (müq. et. Mark 9:12-13; 11:17; Mat. 4:4,7,10). Bu sitat, insanın özünü saleh saymasından bəhs edən Yeş. 29:13-ün Septuaqinta variantından gətirilmişdir. İsa Mark 7:9-19-da və paralel yeri olan Mat. 15:4-6-da bunun misalını verir.

▣ **"qəlbləri"** Yəhudilərin qənaətcə qəlb, insanın zehni fəaliyyətinin mərkəzi və buna görə hərəkətin əsasıdır. Yəhudilər dini mərasimdən Allah tərəfindən qəbul olunmaq üçün bir vasitə kimi istifadə edirdilər. Onlar üçün adət-ənənələri hər şeydən üstün olmuşdu! Dindar adamlar üçün həmişə belə təhlükə vardır. Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"uzaqdır"** Bu, "məsafə saxlamaq" mənasına gəlir. Dini mərasimlər və buna bənzər əməllər çox vaxt özünü Allaha həsr etməkdən boyun qaçırmaq üçün yerinə yetirilir. Din çox vaxt Allah yolunda bir körpü deyil, bir əngəl olur.

7:7 Bu, dindarların ikiüzlülüynə və rəsmiliyinə ağır zərbədir.

7:8 "atıb" Əmrlər üçün işlənən bu söz, adət-ənənələr üçün işlənən "tutmaq" (yaxud "yapışmaq") sözünün əksidir.

▣ **"Allahın əmrini atıb insan adət-ənənəsini tutursunuz"** Vəhy (Əhdi-Ətiq) adət-ənənələrlə (Talmud) qarşılaşdırılır. Bu məsələ, hər mədəniyyətdə (və ya konfessiyada) olan hər kəsə aiddir. Dini səlahiyyət məsələsi həyati önəm daşıyır!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:9-13

9Sonra İsa onlara dedi: «Öz adət-ənənənizi bərqərar etmək üçün Allahın əmrini kənara atmağı necə də yaxşı bacarırsınız! ¹⁰Çünki Musa belə əmr etdi: «Ata-anana hörmət et» və «Atasını yaxud anasını söyən adam öldürülməlidir». ¹¹Sizə deyirsiniz: «Bir adam atasına yaxud anasına «məndən umduğun yardım qurban oldu», yəni «Allaha həsr olundu» desə», ¹²onda həmin adama izin vermirsiniz ki, ata-anasına yardım etsin. ¹³Bununla da siz nəsil-dən-nəslə ötürdüyünüz adət-ənənənizlə Allahın kəlamını heç edirsiniz. Axı buna bənzər çox işlər görürsünüz».

7:9

NASB	"kənara atmaqda ustasınız"
NKJV	"lap yaxşı rədd edirsiniz"
NRSV	"rədd etməyi yaxşı bacarırsınız"
TEV	"rədd etmənin ağıllı yolunu bilirsiniz"
NJB	"necə də məharətlə yan keçirsiniz"

Bu, Yəh. 3:10-da olana bənzər bir istehzadır.

7:10 "Musa belə əmr etdi" Paralel yeri olan Mat. 15:4-də "Allah belə əmr etdi" deyər yazılmışdır. Bu, Musanın sözlərinin arxasındakı ilahi ilhamı göstərir.

▣ **"hörmət et"** Bu, On Əmrdən sitatdır (Çıx. 20:12 və Qanun. 5:16). İbrani dilində "layiqli ağırlıq vermək" (BDB 457) mənasını verən bir kommersiya terminindən irəli gələn bu söz bir şeyin dəyərini tanımaq deməkdir.

7:11 "desə" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir. İsa Allahın Qanunundan boyun qaçırmaq üçün o dövrdə istifadə olunan üsullardan danışır (müq. et. Mark 7:12).

▣ **"Ata-anana"** Bu ifadə hər iki valideynə hörmət etmənin vacibliyini göstərir.

▣ **"Atasını yaxud anasını söyən"** Bu, Çıx. 21:17-dən sitatdır. Hörmətsizliyin cəzası böyük idi. Rabbilər öz adət-ənənələri ilə bu ayəni kənara atmışdılar.

▣ **"qurban"** Allaha (və ya məbədə, müq. et. NKJV) verilən "bəxşiş" mənasında işlənən ibrancə (aramicə deyil) sözünün yunan transliterasiyası işlənmişdir ("Korban"). İsa Öz dövründə yəhudi dinçilərinin Əhdi-Ətiqdəki qanunlarından boyun qaçırmaq üçün öz şifahi ənənələrindən necə istifadə etmələrinə dair bir misal çəkmişdir. Onlar öz şifahi ənənələrində özlərinə sərf eləyən çoxlu qanunlar uydurmuşdular (müq. et. Mat. 5:33-34; 23:16-22).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:14-16

¹⁴İsa yenə camaatı yanına çağıraraq onlara dedi: «Hamınız Mənə qulaq asın və dərk edin. ¹⁵Kənardan insanın daxilinə girən şey insanı murdar edə bilməz. Amma insanı murdar edən şeylər daxilindən çıxanlardır.

¹⁶[Eşitməyə qulağı olan eşitsin!]

7:14 "İsa yenə camaatı yanına çağıraraq" İsa ilahiyyatçıların ikiüzlülüklerini və adət-ənənələrinin hiylələrini hamının qarşısında ifşa etmişdir.

NKJV-də *palin* ("yenə") əvəzinə *panta* ("hamı") sözü işlənir.

▣ **"qulaq asın və dərk edin"** Feillərin hər ikisi aorist məlum növ əmr şəklindədir. Bu fraza ilə çox mühüm və sarsıdıcı misal təqdim olunur.

7:15 Bu, İsanın Əhdi-Ətiqi təzədən şərh etməsinin klassik nümunəsidir (müq. et. Mat. 5:17-48). İsa Lev. 11-dəki yemək qanununu ləğv edir. Bu İsanın səlahiyyətini güclü bir şəkildə təsdiq edirdi (O Əhdi-Ətiqi dəyişdirə və ya ləğv edə bilirdi, onlarsa bunu edə bilməzdilər). Bu həmçinin yeməyi və içkini dini məsələlərə döndərənlərə bir xəbərdarlıq idi (müq. et. Rom. 14:13-23; 1Kor. 8:1-13; 10:23-33). İsanın sözləri yeni əhd üçün səciyyəvi olan azadlığı aşkara çıxarır (müq. et. Rom. 14:1-15:13; 1Kor. 8-10).

7:16 Bu ayə bir çox yunanca unsial əlyazmalara (A, D, K, W, θ), Diatessarona və Avqustinin istifadə etdiyi yunanca mətnlərə (müq. et. NKJV və NJB) daxil idi. Lakin x, B və L əlyazmalarında bu ayə buraxılmışdır. Ehtimal ki, mətni köçürənlər Mark 4:9 və ya 23-ə əsaslanaraq bu ayəni əlavə edə bilməz. NASB (1995-ci ilin yenilənmiş versiyası) bu ayənin orijinalda olması şübhəli olduğuna görə onu mötərizə içində verir. USB⁴ onun buraxılmasını "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:17-23

¹⁷İsa camaatdan ayrılıb evə gələndə şagirdləri bu məsələ barəsində Ondan soruşdular. ¹⁸İsa onlara cavab verdi: «Siz də hələ dərk etməmişiniz? Başa düşürsünüz ki, kənardan insanın daxilinə girən şey insanı murdar edə bilməz? ¹⁹Çünki daxil olan şeylər onun ürəyinə deyil, qarnına gedir və ifraz olunur». İsa bununla bütün yeməklərin təmiz olduğunu bəyan etdi. ²⁰O, sözünə davam etdi: «İnsanı murdar edən insandan çıxandır. ²¹Çünki insanların daxilindən, ürəyindən pis fikirlər, cinsi əxlaqsızlıq, oğurluq, qatillik, ²²zinakarlıq, tamahkarlıq, şər əməllər, hiylə, pozğunluq, paxıllıq, küfr, lovğalıq və ağılsızlıq çıxar. ²³Bütün bu pis işlər insan daxilindən çıxıb onu murdar edir».

7:17 "şagirdləri bu məsələ barəsində Ondan soruşdular" Mat. 15:15-də bunu Peterin soruşduğu deyilir. İsanın sözləri I əsr yəhudiləri üçün sarsıdıcı idi! İsa Musanın əmrini ləğv edirdi! Bu qeyri-rəsmi rabbi Özünü kim hesab edirdi?

7:18 "Siz də hələ dərk etməmişiniz?" Şagirdlərin bu qədər yavaş dərk etməsi İsanı təəccübləndirirdi. İsanın təlimi onların ömürləri boyu eşitdikləri təlimdən (yəni fariseylərin teologiyasından) çox fərqlənirdi. Ənənəni düzəltmək çətindir (müq. et. Mark 4:13,40; 6:52; 8:21). İsanın vəd olunmuş Məsih olduğuna inanmaq üçün

onlar özlərinə əziz olmuş adət-ənənələrindən imtina etməli və xalqın gözləntilərinə zidd olmalı idilər. "Canlı söz" "yazılı sözü" əvəz etmişdir! İmanlılar Müqəddəs Kitaba deyil, İsa'ya səcdə edirlər.

Şərhlilər adətən İsanın yəhudilərin şifahi ənənəsini rədd etdiyini, lakin Əhdi-Ətiqdəki qanunları həmişə təsdiqlədiyini deyirlər. Lakin yeməklərə dair qanunları burada rədd etməsi və Mat. 5:31-32-də (müq. et. Mark 10:2-12) Musanın boşanmaya dair təlimini rədd etməsi açıq göstərir ki, İsa Özünü Əhdi-Ətiqin həqiqi şərhçisi və hətta Sahibi sayırdı (müq. et. Mat. 5:38-39). O, Allahın son vəhyidir (yəni İsada Allah Özünü son həddə qədər tanıtmışdır). Müqəddəs Kitabı sevən bizlər buna görə istər-istəməz narahatlıq hiss edirik. Müqəddəs Kitaba hər dövrdə aktual olan bir avtoritet kimi yanaşırıq. Lakin İsa Əhdi-Ətiqin çoxlu mətnlərinin Atanın niyyətini açıq şəkildə göstərmədiyini deyirdi və bu, o dövrdəki ilahiyyatçıları təəccübləndirdiyi kimi, məni də təəccübləndirir! Bu, İsanın gəlişindən və Əhdi-Cədidin yazılmasından sonrakı imanlılar üçün Əhdi-Ətiqə əməl etmənin məcburi olmadığını yadıma salır (müq. et. Həv. 15; Qal. 3). Sözsüz, Əhdi-Ətiq Müqəddəs Yazıdır və Allahı tanıdan vəhydir, lakin onun mərasimləri və qaydaları mənim üçün qüvvədə deyildir (müq. et. Həv. 15:6-11,19). Mənim üçün qüvvədə olan, Əhdi-Ətiqin dünyagörüşü, Allah haqqındakı vəhyi, məqsədləri və vədləridir (müq. et. Mat. 5:17-20)!

7:19

NASB, NRSV "(Beləcə O bütün yeməklərin təmiz olduğunu bəyan etdi)"

NKJV "beləcə bütün yeməkləri pak edərək"

TEV "(...İsa bütün yeməklərin yeyilməyə uyğun olduğunu bəyan etdi)"

NJB "(Beləcə O bütün yeməkləri təmiz elan etdi)"

Mötərizə bu mətnin tərcüməçilərin fikri ilə bir redaktor qeydi olduğunu bildirir (güman ki, Peterin Həv. 10-da təsvir olunan təcrübəsinə əsasən). Bu, çox mühüm bir Əhdi-Cədid həqiqətidir (müq. et. Rom. 14:13-23; 1Kor. 8:1-13; 10:23-33). İnsanlar yedikləri və ya yemədikləri şeylərə görə Allahın önündə doğru olmazlar! Yeni əhd Əhdi-Ətiq qanunlarına əsaslanmır (Lev. 11; Həv. 15). Allah öncə insanın ürəyinə baxar, mədəsinə baxmaz!

7:20 Əhdi-Ətiqə bağlı olan rabbilər insan aqlının münbit bir torpaq, gözlərinin və qulaqlarının da ruhun pəncərələri olduğunu söyləyirdi. İçəri buraxılan hər şey kök salar. Günah insanın düşüncəsindən başlayar və müəyyən hərəkətlərə səbəb olar. İnsanın nitqi, ürəyini aşkara çıxarar!

XÜSUSİ MÖVZU: "İNSAN NİTQİ" (SPECIAL TOPIC: HUMAN SPEECH)

I. SÜLEYMANIN MƏSƏLLƏRİNDƏN İLKİN DÜŞÜNCƏLƏR

- A. Dil, insanda olan Allahın surətinin bir hissəsidir (Allah söz söyləyərək dünyanı yaratdı və yaratdığı insanlarla danışır). Şəxsiyyətimizin ayrılmaz hissəsidir.
- B. İnsan nitqi sayəsində həyat bərasində hiss etdiklərimizi başqaları ilə bölüşə bilərik. Beləliklə, dil özümüzü ifadə etməyimizə imkan verir (Sül. 18:2; 4:23,20-27). Nitq, insanın kim olduğunu aşkarlayan imtahandır (Sül. 23:7).
- C. Biz ictimai məxluqlarıq. Biz qəbul olunmağa can atırıq. Həm Allahın, həm də başqa insanların bizi qəbul etməsinə ehtiyac duyuruq. Sözlər bu ehtiyacı ödəməyə qadirdir – həm müsbət (Sül. 17:10), həm mənfi (Sül. 12:18) cəhətdən.
- D. İnsan nitqində inanılmaz qüvvət vardır (Sül. 18:20-21) – xeyir-dua və şifa vermək qüvvəti (Sül. 10:11,21), yaxud lənət və məhv etmək qüvvəti (Sül. 11:9).
Bu sahədə nəyi əkiriksə, onu biçirik (Sül. 12:14).

II. SÜLEYMANIN MƏSƏLLƏRİNDƏN PRİNSİPLƏR

- A. İnsan nitqinin mənfi və destruktiv potensialı
 1. pis insanların sözləri (1:11-19; 10:6; 11:9,11; 12:2-6)
 2. zinakar qadının sözləri (5:2-5; 6:24-35; 7:5 və s.; 9:13-18; 22:14)

3. yalançının sözləri (6:12-15,19; 10:18; 12:17-19,22; 14:5,25; 17:4; 19:5,9,28; 21:28; 24:28; 25:18; 26:23-28)
 4. ağılsız adamın sözləri (10:10,14; 14:3; 15:14; 18:6-8)
 5. yalançı şahidlərin sözləri (6:19; 12:17; 19:5,9,28; 21:28; 24:28; 25:18)
 6. qeybət edənlərin sözləri (6:14,19; 11:13; 16:27-28; 20:19; 25:23; 26:20)
 7. tələsik danışılan sözlər (6:1-5; 12:18; 20:25; 29:20)
 8. yaltaqlıq sözləri (29:5)
 9. həddindən artıq sözlər (10:14,19,23; 11:13; 13:3,16; 14:23; 15:2; 17:27-28; 18:2; 21:23; 29:20)
 10. əyri sözlər (17:20; 19:1)
- B. insan nitqinin müsbət olan şəfa vermə, inkişaf etdirmə potensialı
1. salehlərin sözləri (10:11,20-21,31-32; 12:14; 13:2; 15:23; 16:13; 18:20)
 2. dərrakəli adamların sözləri (10:13; 11:12)
 3. bilik sözləri (15:1,4,7,8; 20:15)
 4. şəfa sözləri (15:4)
 5. həlim cavabın sözləri (15:1,4,18,23; 16:1; 25:15)
 6. xoş sözlər (12:25; 15:26,30; 16:24)
 7. qanunun sözləri (22:17-21)

III. ƏHDİ-ƏTİQDƏN BAŞLANAN BU PRİNŞİPLƏR ƏHDİ-CƏDİDDƏ DAVAM EDİR

- A. İnsan nitqi sayəsində həyat bərasində hiss etdiklərimizi başqaları ilə bölüşə bilirik; beləliklə, dil özümüzü ifadə etməyimizə imkan verir (Mat. 12:33-37; 15:1-20; Mark 7:2-23).
- B. Biz ictimai məxluqlarıq. Biz qəbul olunmağa can atırıq. Həm Allahın, həm də başqa insanların bizi qəbul etməsinə ehtiyac duyuruq. Sözlər bu ehtiyacı ödəməyə qadirdir – həm müsbət (2Tim. 3:15-17), həm mənfi (Yaq. 3:2-12) cəhətdən.
- C. İnsan nitqində inanılmaz qüvvət vardır – xeyir-dua vermək qüvvəti (Ef. 4:29), yaxud lənət etmək qüvvəti (Yaq. 3:9). Biz söylədiklərimizə görə məsuliyyət daşıyıyıq (Mat. 12:36-37; Yaq. 3:2-12).
- D. Biz həm sözlərimizə (Mat. 12:33-37; Luke 6:39-45), həm də əməllərimizə (Mat. 25:31-46) görə mühakimə olunacağıq. Nəyi əkərsək, onu biçəcəyik (Qal. 6:7).

7:21 "insanların daxilindən, ürəyindən" İsa insanın fikirləri və əməlləri ilə işlətdiyi günahları sadalayır. Eyni günahları stoiklər də pisləyirdilər. Paulun da buna bənzər bir neçə günahlar siyahısına rast gəlinir (müq. et. Rom. 1:29-31; 1Kor. 5:11; 6:9; 2Kor. 12:20; Qal. 5:19-21; Ef. 4:31; 5:3-4; Kol. 3:5-9; 2Tim. 3:2-5). Bax: 1Pet. 4:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

▣ **"cinsi əxlaqsızlıq"** "Pornoqrafiya" sözü bu yunan sözü ilə eyni mənşəli bir sözdən meydana gəlmişdir. Düzgün olmayan hər hansı cinsi fəaliyyəti bildirir: nikahdan əvvəl cinsi əlaqə, homoseksuallıq, heyvanla cinsi əlaqə, hətta "levirat" məsuliyyətindən boyun qaçırma (vəfat etmiş qardaşının nəslini yaşatmaq üçün dul qalmış arvadı ilə cinsi əlaqəyə girməkdən imtina).

Əhdi-Ətiqdə başqası ilə evli olan bir şəxsə cinsi əlaqə (zina) və nikahdan əvvəl cinsi əlaqə (cinsi əxlaqsızlıq) üçün fərqli sözlər işlənir. Lakin Əhdi-Cədid dövründə bu fərq qalmamışdı.

▣ **"qatillik... tamahkarlıq... hiylə... lovğalıq"** Eyni sözlərlə Rom. 1:29-31-də bütprəstlər təsvir edilir. İdarə olunmayan bir ürəyi, "nəyin bahasına olur-olsun özü üçün daha çox əldə etməyə" meylli olan ürəyi göstərir.

▣ **"zinakarlıq"** Bu söz, *moicheia*, nikahdan kənar cinsi əlaqəni bildirir (müq. et. 1Kor. 6:9-10). Sonradan məcazi olaraq bütprəstlik mənasında işlənməyə başlayıb. Əhdi-Ətiq simvolikasında YAHVE-ə, İsrail arvadı idi; buna görə də başqa allahların ardınca getmək xəyanətin bir şəkli idi.

▣ **"pozğunluq"** Eyni söz Rom. 13:13-də işlənir. Orada bu söz imanlıların necə yaşamamalı olduqlarının göstərir. Louv və Naydanın "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti, semantik sahələr əsasında" kitabında (Louv and Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, Cild 1, s. 771) bu söz belə izah olunur: "əxlaq baxımından özünə hakim olmayan, adətən cinsi əxlaqsızlığa yol verən bir adamın davranışı". Burada sadalanan sözlərin çoxunun I əsr bütperəst mədəniyyəti üçün səciyyəvi olan idarə olunmayan cinsi fəaliyyətə aid olduğuna diqqət yetirin.

7:22 Bu siyahıdakı günahların sırası ayrı-ayrı tərcümələrdə fərqlənir. Nəticədə Allahdan kənar olan həyat hədləri aşır! Paulun Qal. 5:19-21-dəki siyahısında pislər, Qal. 5:22-23-də isə salehlər təsvir olunur.

NASB, NRSV,
NJB "paxıllıq"
NKJV "şər dövr"
TEV "qısqanclıq"

Hər fi tərcümədə "pis göz" (müq. et. NASB-dəki haşiyə qeydi). Yaxın Şərqdə insanlar caduya görə çox narahat idilər. İbrani dilində bu sözün "eqosentrik qısqanclıq" mənə çaları var idi (müq. et. Qanun. 15:9; Sül. 23:6).

NASB, NRSV,
TEV, NJB "böhtan"
NKJV "küfr"

Bu sözün mənası, başqası haqqında həqiqətə uyğun olmayan bir şey söyləməkdir. Allah və ya insanlar haqqında söylənən yalan və ya böhtan mənasında işlənə bilər (müq. et. Həv. 6:11; Rom. 2:24).

▣ **"lovğalıq"** Özündən razı, başqalarına həqarətlə baxan və ya qürurlu adam haqqında deyilən söz (müq. et. Luka 1:51; Rom. 1:30; 2Tim. 3:2; Yaq. 4:6; 1Pet. 5:5).

7:23 Mat. 15:20-dəki paralel yerində bu söhbət xülasə edilir (müq. et. 1Şam. 16:7).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:24-30

²⁴İsa oradan ayrılıb Sur bölgəsinə getdi. O bir evə girdi və istəmədi ki, harada olduğunu bilən olsun. Amma bunu gizlədə bilmədi. ²⁵Bir qadının azyaşlı qızı natəmiz ruha tutulmuşdu. Qadın İsa haqqında xəbər tutan kimi gəlib Onun ayaqlarına düşdü. ²⁶Bu qadın Suriya Finikiyasında doğulmuş bir Yunan idi. O, İsaya yalvardı ki, qızından cini çıxartsın. ²⁷İsa ona dedi: «Qoy əvvəl uşaqlar doysun, çünki uşaqların çörəyini götürüb itlərə atmaq düzgün olmaz». ²⁸Qadınsa ona cavab verdi: «Ya Rəbb, axı itlər də uşaqların süfrə altına tökdüyü qırıntılardan yeyir». ²⁹İsa qadına dedi: «Get, sənin bu sözüünə görə cin qızını tərk etdi». ³⁰Qadın evinə gələndə gördü ki, qızı yatağında uzanıb və cin ondan çıxıb.

7:24 "Sur" Bu bölgə Qalileya gölünün şimal-qərbində, Əhdi-Ətiqin Vəd olunmuş torpağının sərhədlərindən kənar idi. Əhalisi əksərən bütperəstlərdən ibarət idi. Bəzi əlyazmalarda (x, A və B), Vulqata və Peşittada və həmçinin paralel yerləri Mat. 15:21 və Mark 7:31-də "Sur və Sidon" frazası işlənir, lakin D, L və W əlyazmaları kimi bəzi qədim yunanca əlyazmalarda "və Sidon" sözləri buraxılmışdır.

▣ **"Amma bunu gizlədə bilmədi"** Bu, möcüzələrin nəticəsi idi (müq. et. Mark 3:8). Hətta əhalisinin çoxu başqa millətlərdən ibarət olan bir bölgədə İsa şagirdləri ilə rahat qala bilmirdi.

7:25 "azyaşlı qızı natəmiz ruha tutulmuşdu" Uşaqların cinə necə tutulduqları nə burada, nə də Mark 9:17-29-dəki hekayədə bildirilir. Bu hekayələrin heç birində cinin ailədə nəsildən-nəslə keçən bir ruh olduğu deyilmir. Bax: Mark 1:25-dəki Xüsusi mövzu: "Ekzorsizm".

▣ **"Onun ayaqlarına düşdü"** O mədəniyyətdə bu hərəkət, (1) bir böyükdən bir şeyi rica etmənin; yaxud (2) həlimliyin əlaməti idi. Ehtimal ki, bu qadın İsanın möcüzələri haqqında eşitmişdi və məyus halda bu yəhudi rabbisinə yaxınlaşmış!

7:26 "Suriya Finikiyasında doğulmuş bir Yunan idi" Yadda saxlayın ki, İsa başqa millətlərdən olan digər şəxslərə də yardım edirdi (müq. et. Mark 5:1; 11:17; Mat. 8:5-13; Yəh. 4), ancaq Vəd olunmuş torpağın daxilində bunu edirdi. İsa bütpərəst bir bölgədə şəfa vermə xidmətinə başlasaydı, yəhudilər öz qərəzli fikirlərinə görə Onu rədd edəcəkdilər.

İsanın bu finikiyalı qadına xidmət etməsi və 1Pad. 17-ci fəsildə İlyasın finikiyalı bir qadına xidmət etməsi arasında maraqlı bir paralel vardır. Hər iki əhvalatda Allah mənfur bütpərəstlərə məhəbbət, qayğı və yardım göstərir. Bəlkə də bu İsanın Məsih olduğuna dair verilən üstüörtülü işarələrdən biridir.

Bu qadın İsa ilə nə dildə danışmış? Yəqin ki, yunan dilində. İsa Fələstinin şimali bölgəsində böyüdüyünə görə böyük ehtimalla üç dil bilirdi. Luka 4:16-20-də İsanın Yeşaya peyğəmbərin kitabını ibrani dilində oxuduğunu görürük. Yəqin ki, sinaqoq məktəbində Ona Tövrətin yazıldığı ibrani dilini öyrətmişdilər. Gündəlik həyatda O aramicə danışmışdı. Koynə yunancasını da bilirdi (Pilatla yunan dilində danışmışdı).

▣ **"O, İsaya yalvardı"** Bu, bitməmiş zaman qayıdış növ xəbər formasıdır. Qadın təkrar-təkrar yalvarmışdı!

▣ **"cini çıxartsın"** Bu, aorist məlum növ lazım şəklidir. Lazım şəkli qadının İsanın bunu etməyə qadir olduğundan və ya bunu etmək istədiyindən hələ şübhələndiyini göstərir.

7:27 "uşaqlar" İsrail nəzərdə tutulur (müq. et. Mat. 15:24).

7:27-28

NASB, NRSV,

TEV "itlərə"

NKJV, NJB "kiçik itlərə"

Bu söz Əhdi-Cədidə yalnız bir dəfə burada işlənir. Bu söz kiçiltmə-əzizləmə formasında işləndiyinə görə kobudluğu azalır (*kunarion*), "küçüklər" (NJB-də "ev itləri"). Yəhudilər başqa millətlərə həqarətlə baxaraq "itlər" deyirdilər. Bu söhbət şagirdlərin başqa millətlərə qarşı qərəzli fikirlərindən əl çəkmələrinə kömək etməli idi (müq. et. Mat. 15:23). İsa bu qadının imanının böyük olduğunu açıq şəkildə təsdiq etmişdir (müq. et. Mat. 15:28).

7:28 "Ya Rəbb" Burada "Rəbb" sözü, yəqin ki, Yəh. 4:11-də olduğu kimi, o mədəniyyətdə məqbul olan "ağa" və ya "cənab" mənasında işlənmişdir. Maraqlıdır ki, Mark Müjdəsində *kurios* sözünün işləndiyi yeganə yer budur.

▣ **"uşaqların"** Hərfi tərcümədə "balaca uşaqların" (*paidion*). Bu kontekstdə kiçiltmə-əzizləmə formasından bir neçə dəfə istifadə olunur. A.T. Robertson "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə (A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild 1, s. 326) qeyd edir ki, "balaca uşaqlar bilərəkdən itlərə bir neçə qırıntı tökdülər". Kaş İsanın səs tonu, üz ifadəsi və jestləri də təsvir oluna idi! Məncə, bu əhvalat sözlərin ifadə edə biləcəyindən daha müsbət idi.

▣ **"uşaqların süfrə altına tökdüyü qırıntılardan"** Varlılar yeməkdən sonra salfet əvəzinə çörəklə əllərini silərdilər.

7:29 "bu sözünə görə" Bu ananın təkidli yalvarışı və imanı İsaya dərin təəssürat bağışlamışdır (müq. et. Mat. 15:28). İsa bir neçə dəfə adamların imanlarına görə şəfa verir və ya cin çıxarmışdır (müq. et. Mark 2:3-12; 9:14-29; Mat. 8:5-13).

▣ **"cin qızını tərək etdi"** Qadın İsanın uzaq məsafədən, heç bir ritual və ya cadu etmədən qızından cin çıxara biləcəyinə inanırdı.

7:29,30 "tərək etdi" Mark 7:29-da bu feil bitmiş zaman məlum növ xəbər formasındadır, Mark 7:30-da isə keçmiş hərəkətin davamlı nəticəsini ön plana çıxaran bitmiş zaman məlum növ feli sifəti işlənmişdir. Cin qızı tərək etmişdi və bir daha qayıtmayacaq idi.

7:30 "yatağında uzanıb" Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Bunu iki mənada anlamaq olar: (1) cin qızı yatağa ataraq ondan çıxıb (müq. et. Mark 1:26; 9:26); (2) qız cinə tutulduğuna görə yatağından qalxa bilmirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 7:31-37

³¹İsa yenə Sur bölgəsindən çıxdı, Sidonu keçdi və Dekapolis bölgəsindən keçərək Qalileya gölünə çatdı.

³²Bir kar və pəltək adamı İsanın yanına gətirdilər və yalvardılar ki, əlini onun üzərinə qoysun. ³³İsa həmin adamı camaatdan ayıraraq başqa bir yerə apardı və barmaqlarını bu adamın qulaqlarına qoydu, tüpürüb onun dilinə toxundu. ³⁴Göyə baxdı, ah çəkərək ona dedi: «Effata!», yəni «Açıl!» ³⁵O anda bu adamın həm qulaqları açıldı, həm də dilinin bağlılığı düşdü və o aydın danışmağa başladı. ³⁶İsa bunu görünlərə qadağan etdi ki, bu barədə heç kimə heç nə deməsinlər. Lakin nə qədər çox qadağan etsə də, o qədər çox xəbər yaydılar. ³⁷Həmü hədsiz təəccüblənərək dedi: «Hər işin öhdəsindən yaxşı gəlir: həm karların qulağını, həm də lalların dilini açır».

7:31 Bu, coğrafi baxımdan qeyri-adi bir yoldur. Sidon sahilə yaxın Surun şimalında idi, Dekapolis isə cənubda və Qalileya gölünün şərqində idi. NKJV-də "Sur və Sidon bölgəsindən çıxdı" deyər yazılmışdır, lakin bu tərcümə P⁴⁵, A, W və Peşitta-ya uyğun gəlmir. Mətn tənqidçilərinin əksəriyyəti İsanın cənuba getməzdən əvvəl şimala və şərqə doğru getdiyini təsvir edən daha çətin mətn variantını qəbul edir.

▣ **"Qalileya gölü"** Eyni su hövzəsi (1) Əhdi-Ətiqdə Kinneret gölü; (2) Luka 5:1-də Ginesar gölü; (3) Yəh. 6:1 və 21:1-də I əsr Roma hakimiyyətində Tiberiya gölü olaraq adlanırdı.

▣ **"Dekapolis bölgəsindən"** Ora, qadaralı cinli adamın yaşadığı bölgə idi (müq. et. Mark 5:1-20) və eləcə də Qalileya gölünün şərqində və cənubunda olan qeyri-yəhudi bölgəsi idi. İsanın bu bölgədə xidmət etməsi başqa millətlərə olan məhəbbətini göstərir.

7:32 "kar və pəltək" Bu söz Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində və Yeş. 35:6-nın Septuaqinta tərcüməsində işlənmişdir. 37-ci ayə, Məsihin gələcək şəfa xidmətinin təsvir edən Yeş. 35:5-6 ilə əlaqəli ola bilər.

▣ **"əlini onun üzərinə qoysun"** Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA İNSANLARIN ÜZƏRİNƏ ƏL QOYMA" (SPECIAL TOPIC: LAYING ON OF HANDS IN THE BIBLE)

Bu "şəxsi iştirak" jesti Müqəddəs Kitabda bir neçə mənada işlənir.

1. and içmək (əlini birinin budunun altına qoymaq [müq. et. Yar. 24:2,9; 47:29])
2. ailə başçılığını həvalə etmək (müq. et. Yar. 48:14,17,18)
3. qurbanlıq heyvanın ölümünün əvəzedici olduğunu göstərmək
 - a. kahinlər (müq. et. Çıx. 29:10,15,19; Lev. 16:21; Say. 8:12)
 - b. "dünyəvi" insanlar (müq. et. Lev. 1:4; 3:2,8; 4:4,15,24; 2Saln. 29:23)
4. insanı Allah yolunda xüsusi tapşırıq və ya xidmətə ayırmaq (müq. et. Say. 8:10; 27:18,23; Qanun. 34:9; Həv. 6:6; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6)

5. bir günahkarın daşqalaq edilməsində iştirak etmək (müq. et. Lev. 24:14)
6. əlini ağzına qoymaq, sükutu və ya etirazsız qəbulu bildirir (müq. et. Hak. 18:19; Əyy. 21:5; 29:9; 40:4; Mik. 7:16)
7. əlini öz başının üstünə qoymaq, kədəri/yası bildirir (2Şam. 13:19)
8. sağlamlıq, xoşbəxtlik və möminlik üçün xeyir-dua almaq (müq. et. Mat. 19:13,15; Mark 10:16)
9. fiziki şəfa ilə əlaqədar (müq. et. Mat. 8:3; 9:18,20; Mark 5:23; 6:5; 7:32; 8:23; 16:18; Luka 4:40; 13:13; Həv. 9:17; 28:8)
10. Müqəddəs Ruhu qəbul etmək (müq. et. Həv. 8:17-19; 9:17; 19:6, qeyd et: Qanun. 34:9)

Tarixən imanlılar cəmiyyətində rəhbərlərin təyin edilməsi üçün əsas götürülmüş mətnlərin arasındakı uyğunsuzluq təəccübləndiricidir (bax: Xüsusi mövzu: "Xidmətə təyin etmə").

1. Həv. 6:6-da yerli xidmətə təyin olunanların üzərinə əl qoyan, həvarilərdir.
2. Həv. 13:3-də müjdəçi xidmətinə təyin olunan Barnaba və Paulun üzərinə əl qoyan, peyğəmbərlər və müəllimlərdir.
3. 1Tim. 4:14-də Timoteyin çağırışı və təyin edilməsində yerli ağsaqqallar iştirak edirlər.
4. 2Tim. 1:6-da Timoteyin üzərinə Paul əl qoyur.

Bu müxtəliflik və qeyri-müəyyənlik I əsr imanlılar cəmiyyətində təşkilatçılığın əskikliyi göstərir. Erkən imanlılar cəmiyyəti daha çox dinamik idi və imanlıların ruhani ənamlarından müntəzəm olaraq istifadə edirdi (müq. et. 1Kor. 12; 14). Əhdi-Cədid bir idarə modelini yaxud xidmətə təyin etmə qaydasını öyrətmək və ya müdafiə etmək üçün yazılmamışdır (Həv. 15-dəki müxtəlifliyə baxın). İmanlılar cəmiyyətinin təşkilat ənənələri vacibdir, lakin Müqəddəs Kitaba əsaslanmır. Rəhbərliyin möminliyi, idarə formasından qat-qat daha çox önəmlidir.

7:33 "həmin adamı camaatdan ayırıb başqa bir yerə apardı" İsanın məqsədi həm şəfa verməsi haqqındakı xəbərin yayılmasına mane olmaq, həm də bu adamın özünü daha rahat hiss etməsi idi (müq. et. Mark 8:23).

▣ **"barmaqlarını bu adamın qulaqlarına qoydu"** İsa o adama nə edəcəyini onun mədəniyyətində məqbul olan jestlərlə göstərdi (barmaqlarını onun qulaqlarına qoydu və tüpürçəyi ilə onun dilinə toxundu).

▣ **"tüpürüb onun dilinə toxundu"** I əsr Aralıq dənizi ölkələrində tüpürçəkdən tibbdə geniş istifadə olunurdu. İsa o adamın imanını artırmaq üçün bu hərəkətləri edirdi.

7:34 "Göyə baxdı" İsanın dövründə yəhudilər adətən belə dua edirdilər (ayaq üstə, gözləri açıq, başını göyə qaldırmış, əllərini qaldırmış vəziyyətdə).

▣ **"ah çəkərək"** Şiddətli hissləri ifadə edən qeyri-müəyyən səs çıxarması nəzərdə tutulur (müq. et. Rom. 4; 8:22-23; 2Kor. 5:12). Bunun müsbət (müq. et. Mark 7:34; Rom. 8:26) yaxud mənfi (müq. et. Həv. 7:34; Yaq. 5:9) olması ədəbi kontekstdən asılıdır. Güman ki, İsanın itaətsizliyin baş-alıb getdiyi bu dünyada olan günaha və xəstəliyə görə kədərləndiyi ifadə olunur. Bu sözün mürəkkəb bir formasına Mark 8:12-də rast gəlinir.

▣ **"Effata"** Bu, "açılmaq" mənasına gələn arami feilinin aorist məchul növ əmr şəklidir (və qulaqları açıldı! müq. et. Mark 7:35). Peter İsanın söylədiyi arami sözlərini yadda saxlamışdı və Mark qeyri-yəhudi (romalı) oxucuları üçün bu sözün tərcüməsini vermişdir. Mark 5:41-dəki qeydə baxın.

7:36 "qadağan etdi ki, bu barədə heç kimə heç nə deməsinlər" Bunun səbəbi o idi ki, Müjdə hələ tamamlanmamışdı. İsa möcüzə yaradan adam kimi tanınmaq istəmirdi. O artıq izdihamların Onu sıxışdırmasından əziyyət çəkirdi. Bu "məsihi sirr" Mark Müjdəsi üçün səciyyəvidir. Bununla belə, Mark Müjdəsində İsa Özünü tanımaq üçün o qədər çox şey edir və deyir ki, bunun sirr olaraq qalması təəccüblüdür. İsa Özünü açıq şəkildə Məsih olaraq tanıdır və ruhani gözləri olanlar Onun yəhudilərin gözləntilərini yerinə yetirdiyini görürlər!

7:37 Kar adama şəfa verməsi İsanın Məsih olduğuna dair açıq-aydın bir əlamət idi (müq. et. Yeş. 35:5-6).

▣ **"Hər işin öhdəsindən yaxşı gəlir"** Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. Fələstinin şimalında yaşayan xalqın bu şəhadəti əla bir yekun bəyanatdır!

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Adət-ənənələrə necə münasibət göstərməliyik? Adət-ənənəyə tərif verin.
2. İsa Əhdi-Ətiqi kənara atırdımı? Əgər atırdısa, biz Allahdan ilham almış Yazı olaraq Əhdi-Ətiqə necə yanaşaq? (Mark 7:19)
3. İsanın dinə olan baxışı və fariseylərin dinə olan baxışı arasındakı fərqi izah edin.
4. İsa, əhalisinin çoxu başqa millətlərdən ibarət olan bir bölgəyə niyə getdi? (Mark 7:24)
5. Bir uşağın cinə tutulması necə mümkün idi? Bu gün belə hallar olurmu? (Mark 7:25)
6. İsa onlara niyə qadağan etdi ki, o adamın şəfa tapdığı barədə heç kəsə heç nə deməsinlər? (Mark 7:36)

Copyright © 2013 Bible Lessons International

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 8

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Dörd min nəfərin doydurulması 8:1-10	Dörd min nəfərin doydurulması 8:1-10	Dörd min nəfər doydurulur 8:1-10	İsa dörd min nəfəri doyurur 8:1-3 8:4 8:5 8:6-10	İkinci çörəklər möcüzəsi 8:1-10
Əlamət tələbi 8:11-13	Fariseylər əlamət istəyirlər 8:11-12 Fariseylərin və Hırodun mayasından özünüzü gözləyin 8:13-21	Əlamətlər haqqında 8:11-13	Fariseylər möcüzə istəyirlər 8:11-12 8:13	Fariseylər göydən gələn bir əlamət istəyirlər 8:11-13
Fariseylərin və Hırodun mayası 8:14-21		Fariseylərin mayası 8:14-21	Fariseylərin və Hırodun mayası 8:14-15 8:16 8:17-19 8:20 8:21	Fariseylərin və Hırodun mayası 8:14-21
Bet-Saydada olan korun şəfa tapması 8:22-26	Kor iflic adam Bet-Saydada şəfa tapır 8:22-26	Kor adam şəfa tapır 8:22-26	İsa Bet-Saydada kor adama şəfa verir 8:22-23 8:24 8:25-26	Bet-Saydada kor adamın sağalması 8:22-26
Peterin İsa haqqındakı bəyanatı 8:27-30	Peter İsanın Məsih olduğunu iqrar edir 8:27-30	Peterin iqrarı 8:27-30	Peterin İsa haqqındakı bəyanatı 8:27 8:28 8:29a 8:29b 8:30	Peterin iman iqrarı 8:27-30

İsa Öz ölümünü və dirilməsini əvvəlcədən elan edir	İsa Öz ölümünü və dirilməsini əvvəlcədən bildirir		İsa Öz əzabından və ölümündən danışır	İsanın əzabına dair birinci peyğəmbərlik
8:31-9:1	8:31-33	8:31-33	8:31-33	8:31-33
	Çarmıxını götürüb Onun ardınca gəlmək	Şagirdlik haqqında		İsanın ardınca getmənin şərti
	8:34-9:1	8:34-9:1	8:34-9:1	8:34-9:1

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Sual doğur ki, İsa izdihamları tez-tez yedirtmişdirmi, yoxsa bu əhvalat qərbli şərhçilər üçün naməlum olan bir səbəbə görə iki dəfə nəql olunmuşdur (6:34-44 və 8:1-10)?
- B. Mark 8:10-12 Mat. 15:39-16:4 ilə paraleldir.
- C. Mark 8:13-26 Mat. 16:5-12 ilə paraleldir.
- D. Mark 8:27-30 Mat. 16:13-20 və Luka 9:18-21 ilə paraleldir.
- E. Mark 8:31-37 Mat. 16:21-26 və Luka 9:22-25 ilə paraleldir.
- F. Mark 8:38-9:1 Mat. 16:27-28 və Luka 9:26-27 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:1-10

¹O günlər yenə böyük izdiham toplaşdı. Onların yeməkləri olmadığı üçün İsa şagirdləri yanına çağıraraq dedi: ²«Bu camaata yazığım gəlir, çünki üç gündür ki, yanımdadırlar və yeməyə heç nələri yoxdur. ³Əgər onları evlərinə ac yola salsam, yolda taqətdən düşürlər. Onların bəzisi uzaqdan gəlib». ⁴Şagirdləri Ona cavab verdilər: «Kimsə bu çöllükdə haradan çörək tapa bilər ki, bu qədər insanı doyursun?» ⁵İsa onlardan soruşdu: «Neçə çörəyiniz var?» Onlar dedilər: «Yeddi». ⁶Onda İsa camaata əmr etdi ki, yerə otursunlar. Yeddi çörəyi götürdü və şükür edərək bölüb paylaşmaq üçün şagirdlərinə verdi. Şagirdlər də camaata payladı. ⁷Onların bir neçə kiçik balığı da var idi və İsa şükür duası edəndən sonra bunları da

paylamağı əmr etdi. ⁸Camaat yeyib-doydu. Artıq qalan hissələri yığdılar, yeddi səbət doldu. ⁹Orada dörd minə yaxın adam var idi. İsa onları yola saldı. ¹⁰O, şagirdləri ilə birlikdə dərhal qayığa minib Dalmanuta bölgəsinə getdi.

8:1 "O günlər" Bu əhvalat əksərən başqa millətlərin yaşadığı Dekapolis bölgəsində baş vermişdir (müq. et. Mark 7:31).

▣ **"yənə böyük izdiham toplaşdı"** Bu, İsanın o zamankı xidməti üçün səciyyəvi idi.

8:2 "Bu camaata yazığım gəlir" "Yazığı gəlmək" ifadəsində bədənin alt hissəsindəki orqanları (qaraciyər, böyrəklər, mədə və bağırsağ) bildirən söz işlənmişdir. Əhdi-Ətiqədə yəhudilər hissələrin bədənin bu hissəsində irəli gəldiyinə inanırdılar.

İsa insanları sevir (müq. et. Mark 1:41; 6:34; 8:2; 9:22; Mat. 9:36; 14:41; 15:32; 18:27; 20:34; Luka 7:13; 10:33). Ömür boyunca rəbbilər tərəfindən rədd olunan bu adamlar İsanın sevgisinə, qayğısına gəlirdilər.

▣ **"üç gündür ki, yanımdadırlar"** Təlim uzun çəkmişdi. Yəhudilərin təsəvvürlərinə görə gün, axşam toranlığından başlayar və axşam toranlığında qurtarar. Günün bir hissəsi bir gün sayılırdı, buna görə üç sutkadan bəhs edilmir. Onlar ərzaq almağa gedə bilmirdilər. Özləri ilə gətirdikləri bütün ərzaqları tükətmişdilər.

8:3 "Əgər... salsam" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir. İsa onların taqətdən düşmüş halda olduqlarını demir, ancaq xəstə və zəif olan bəzilərinin huşunu itirə biləcəyini deyir.

▣ **"yolda taqətdən düşərlər"** Aclıqdan taqətdən düşmək nəzərdə tutulur. Bax: Hak. 8:15 və Mərs. 2:19-un Septuaginta versiyası. Onlar gətirdikləri ərzaqların hamısını tükətməmişdilər və oruc tuturdular.

▣ **"Onların bəzisi uzaqdan gəlib"** Bu, İsanın möcüzə yaradan adam olaraq şöhrətinin nə qədər geniş yayıldığını göstərir. Məyus olan insanlar hər yerə getməyə, hər şeyi sınağa hazırdılar!

8:4 "Kimsə bu çöllükdə haradan çörək tapa bilər" Onların pulu olsa belə, orada ərzaq ala biləcəkləri yer yox idi. İsa şagirdlərin ərzaq təmin etməsi üçün Ona olan imanlarını sınaırdı! Onlar yənə sınaqdan keçməyiblər (müq. et. Mark 6:34-44).

8:6 "yerə otursunlar" Adətən uzanmış vəziyyətdə yemək yeyən yəhudilər üçün bu, yemək üçün yerə uzanmaq əmri idi.

8:6-8 "çörək... balıq" Bu, Fələstin xalqının adi günlük yeməyi idi. Bu ayələr 6:34-44-a çox bənzəyir.

▣ **"şükür edərək"** Yeməyə verilən bu xeyir-dua Allahın hər gün onların qayğısına qalıb ehtiyaclarını ödədiyini təsdiqləyir (müq. et. Mat. 6:11). Yəhudilər yemək yeməzdən əvvəl həmişə dua edərdilər.

▣ **"bölüb... verdi"** Birinci feil aorist, ikincisi isə bitməmiş zamandır. Çoxalma möcüzəsi, Mark 6:41-də olduğu kimi, İsanın çörək bölməsi zamanı baş vermişdir.

8:8 "Artıq qalan hissələri yığdılar, yeddi səbət doldu" Burada "səbət" sözü 6:43-dəki sözdən fərqlənir. Bu səbətlər çox böyük idi (müq. et. Həv. 9:25). Artıq qalan hissələr sonra yeyilmək üçün yığılmışdır. Ancaq Mark 8:14-dən öyrənirik ki, şagirdlər bunları götürməyi yaddan çıxarmışdılar.

8:9 "dörd minə yaxın" Mat. 15:38-in orijinalında "kişilər" sözü işlənir; bu göstərir ki, izdiham daha böyük idi. O kimsəsiz yerdə, yəqin ki, çox qadın və uşaq yox idi, lakin az da olsalar, mütləq var idi.

8:10 "dərhal" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"Dalmanuta bölgəsinə"** Bu frazanın bir neçə variantı vardır. Məsələ orasındadır ki, İsanın dövründə Fələstində bu adda bir bölgənin olması haqqında heç məlumat yoxdur. Buna görə mətni köçürənlər şəxslər bu adı Mattadakı "Maqadan" (NKJV "Maqdala") adına dəyişiblər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:11-13

¹¹Fariseylər İsanın yanına gəlib Onunla mübahisə etməyə başladılar. Onu sınamaq üçün istədilər ki, göydən gələn bir əlamət göstərsin. ¹²O, ürəyində dərin bir ah çəkib dedi: «Niyə bu nəsil əlamət axtarır? Sizə doğrusunu deyirəm: bu nəslə heç bir əlamət verilməyəcək». ¹³Sonra onları tərk edib yenə qayığa mindi və o biri sahilə tərəf üzdü.

8:11 "Fariseylər... Onunla mübahisə etməyə başladılar" Bu, adi bir hadisə idi. Fariseylər İsanın səlahiyyətini inkar edə bilmədiklərinə görə, dinləyicilərinin bir hissəsini Ondən uzaqlaşdırmaq məqsədilə ona hiyləli suallar verirdilər. Bax: Mark 2:16-dakı Xüsusi mövzu: "Fariseylər".

▣ **"göydən gələn bir əlamət"** Yəhya Müjdəsində "əlamət" sözünün xüsusi mənası var idi, lakin burada bu söz fariseylərin İsadan səlahiyyətini sübut etməyi tələb etmələrini bildirir və belə mənaları verə bilər:

(1) əvvəlcədən bildirmə (müq. et. Qanun. 13:2-5; 18:18-22); (2) səmavi əlamət (müq. et. Yeş. 7:11; 38:7-8); (3) apokaliptik əlamət (düşmənlər üzərində hərbi qələbə).

▣ **"Onu sınamaq üçün"** *Peirazō* sözünün "məhv etmək məqsədilə" yoxlamaq, sınamaq və ya sınağa çəkmək mənə çaları vardır. Bu, səhrada gəzib-dolaşma zamanında xalqın imansızlığına üstüörtülü işarə ola bilər (müq. et. Çıx. 17:7; Say. 14:11-12,22; Qanun. 33:8). Bax: Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri".

8:12 "dərin bir ah çəkib" Bu, "inildəmək" sözünün daha mürəkkəb və şiddətli formasıdır (müq. et. Mark 7:34). İsa Öz işləri və sözləri ilə onlara artıq səlahiyyətini göstərmişdi, lakin onlar ruhən kor olduqlarına görə bunu görə bilməmişdilər.

▣ **"ürəyində"** Hərfi tərcümədə "ruhunda". İsanın şəxsiyyətindən bəhs olunur (müq. et. Mark 2:8). Mark 14:38-də bu söz insanlara aid olaraq işlənir. Mark Müjdəsində "ruh" sözü bu mənalara gəlir:

1. Müqəddəs Ruh (Mark 1:10,12)
2. murdar ruhlər (cinlər; Mark 1:23,26,27; 3:11,30; 5:2,8,13; 6:7; 7:25; 9:17,20,25)
3. insan ruhu (Mark 2:8; 8:12; 14:38)

▣ **"bu nəsil"** Bu sözün Əhdi-Ətiqdə həmçinin səhrada gəzib-dolaşan nəsillə assosiasiyası vardır (müq. et. Say. 32:13; Qanun. 1:35; 32:5,20).

▣ **"doğrusunu"** Hərfi tərcüməsi "amin"dir. Bax: Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzu: "Amin".

▣ **"Sizə doğrusunu deyirəm: bu nəslə heç bir əlamət verilməyəcək"** Bu, bir ibrani idiomudur (yunan şərt cümləsi deyildir); qüvvətli inkarı bildirən bu idiomda anlaşılan, lakin ifadə olunmayan and içmə baş verir. Mat. 16:4 ilə müqayisə etdikdə aydın olur ki, İsa bundan sonra heç bir əlamətin verilməyəcəyini nəzərdə tutur. İsa onlara çoxlu əlamətlər vermişdi (Onun işləri və sözlərində Əhdi-Ətiqdəki peyğəmbərliklər yerinə yetmişdir), amma onlar bu əlamətləri qəbul etmək istəməmişdilər, çünki İsa onların adət-ənənələrini dəyişdirir, mövqelərini və şöhrətlərini təhlükə altına salırdı.

8:13 İsa hamının Onun təlimini eşitməsini istədiyinə və həmçinin izdihamın Onu sıxışdırdığına görə Fələstinin şimali bölgəsində çox səyahət edirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:14-21

¹⁴Şagirdləri çörək götürməyi yaddan çıxarmışdılar. Qayıqda onların yalnız bir dənə çörəyi var idi. ¹⁵İsa onlara xəbərdarlıq edərək dedi: «Ehtiyatlı olun, fariseylərin mayasından və Hirodun mayasından özünüzü gözləyin». ¹⁶Şagirdlər isə öz aralarında danışib deyirdilər: «Bunu çörəyimiz olmadığı üçün deyir». ¹⁷İsa bunu bilərək onlara dedi: «Nə üçün çörəyinizin yoxluğundan danışırsınız? Hələ dərk etmirsinizmi, başa düşürsünüzümü? Niyə ürəyiniz inadkardır? ¹⁸Gözləriniz ola-ola görmürsünüzümü? Qulaqlarınız ola-ola eşitmirsinizmi? Məgər yadınızdan çıxıb? ¹⁹Mən beş çörəyi beş min nəfərin arasında bölüb paylayanda yemək tikələrindən neçə zənbil doldurdunuz?» Onlar dedilər: «On iki». ²⁰«Yeddi çörəyi dörd min nəfərin arasında bölüb paylayanda çörək tikələrindən neçə səbət doldurdunuz?» Onlar dedilər: «Yeddi». ²¹İsa onlara dedi: «Hələ başa düşməmişsinizmi?»

8:14 Görünür ki, bu, olayı öz gözləri ilə görmüş Peterin təsvir etdiyi bir detaldır.

8:15 "İsa onlara xəbərdarlıq edərək" Bu, "səlahiyyətlə əmr vermək" feilinin bitməmiş zaman qayıdış növ xəbər formasıdır (müq. et. Mark 5:43; 7:36; 8:15; 9:9). Bu söz Mark Müjdəsində dəfələrlə işlənir (və "məsihi sirr" ilə tez-tez əlaqəlidir).

NASB, NRSV "Diqqətli olun!"
NKJV "Diqqət yetirin"
TEV "Ehtiyatlı olun"
NJB "Gözlərinizi açın"

Hərfi tərcümədə "Görün" (*horaō*). Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Ayıq olmaq üçün daim səy göstərmək nəzərdə tutulur.

NASB, NKJV,
NRSV "Özünüzü gözləyin"
TEV "ayıq olun"
NJB "diqqətli olun"

Bu da indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Hər iki feil "görmək" mənasına gələn fərqli yunan sözlərindən (*horaō* və *blepō*) meydana gəlmişdir; bunun mənası budur ki, imanlılar özünü saleh saymağa, qanunpərəstliyə və təşkilatçılığa qarşı daim ayıq olmalıdırlar (müq. et. Mark 4:24; 12:38; 13:5,9,23,33).

▣ **"Hirodun"** Erkən dövrdə əlyazmaları köçürən şəxslər İsanın sözlərini standartlaşdırmağa meyilli idilər. Mark 3:6 və 12:13-də İsa "hirodçular"dan bəhs edir; buna görə də yunanca əlyazmalar P⁴⁵, G və W-da, Vulqatanın bəzi versiyalarında və qıbtı tərcümələrdə bu yiyəlik hal dəyişdirilmişdir. Yunanca əlyazmaların əksəriyyətində yiyəlik hal işlənmişdir (müq. et. x, A, B, C, D və L əlyazmaları). Bax: Mark 1:14-dəki Xüsusi mövzu: "Böyük Hirodun ailəsi".

▣ **"mayasından"** Maya adətən, bu mətndə olduğu kimi, pozğunluğun rəmzi idi (müq. et. 1Kor. 5:6-8; Qal. 5:9). Arami dilində "maya" və "söz" sözləri bir-birinə oxşadığına görə, bu bir kəlmə oyunu ola bilər. Şagirdlərin problemi fariseylərininki kimi ruhən küt və kor olmaları idi. Onlar buna qarşı durmaq üçün daim ayıq olmalıdırlar. Hirod bu problemin əksidir – nəyin bahasına olur-olsun status-kvonu saxlamağa çalışan dünyəvi adamdır!

8:16 "öz aralarında danışib deyirdilər: «Bunu çörəyimiz olmadığı üçün deyir»" "Deyirdilər" feili bitməmiş zamandadır. Şagirdlər hələ İsanın təlimini qavramamışdılar. İsa onların bütün ehtiyaclarını ödəyəcək! İsa insanı pozan təsirlərdən danışır, onlarsa elə bilirlər ki, O yeməkdən danışır!

Bəzi tərcümələrdə (İncilin Azərbaycan dilinə tərcüməsində olduğu kimi) "çörəyimiz olmadığı üçün" frazası vasitəsilə verilir. NASB versiyasında orijinalda olduğu kimi vasitəli nitqdən istifadə olunur: "Onlar bir-biri ilə danışmağa *başladılar ki*, çörəkləri yoxdur"; üstəlik orijinalda olmayan "başladılar ki" sözləri kursivlə verilir.

8:17 "İsa bunu bilərək" İsanın belə şeyləri necə bildiyi çox vaxt aydın deyildir. Bəzən fəvqəltəbii biliyi sayəsində, başqa vaxtlarda insanların davranışlarını və xüsusiyyətlərini yaxşı bildiyinə görə bunları bilirdi.

▣ **"Nə üçün çörəyinizin yoxluğundan danışsınız?"** Bu, İsanın şagirdlərinin hələ anlamadıqlarına görə kədərinə ifadə etdiyi altı-yeddi sualdan birincisidir! Mark Müjdəsinin ümumi konteksti İsanın yeni təliminin "dostu və düşməni" tərəfindən qarvanılmasının nə qədər çətin olduğunu aşkara çıxarır. Onun şagirdlərinin, ailə üzvlərinin, şəhərlilərinin və dini başçıların hamısı ruhən kor və kar idi!

▣ **"Hələ dərk etmirsinizmi, başa düşürsünüz mü?"** Bu, təkrarlanan mövzudur (müq. et. Mark 8:21; 6:52). İsanın ailəsi, şəhər əhalisi, Öz şagirdləri və dini başçılar – heç kim Onu başa düşmürdü. Ehtimal ki, bununla Mark Əllinci Gün bayramında Ruhun doluluğu gəlməzdən əvvəl (və ya çarmıxa çəkilmiş, dirilmiş Rəbdə məsihi sirr açılmazdan əvvəl) olan ruhani mühiti göstərməyə çalışırdı.

▣ **"Niyə ürəyiniz inadkardır?"** Bu, kənar şəxs tərəfindən yaradılmış sabit ruhani vəziyyəti bildirən bitmiş zaman məchul növ felii sifətidir (müq. et. Mark 4:13,40; 6:52; 7:18; 8:17,21,33; 9:10,32). Yəhuda İskaryotla məhz belə olacaq. Bax: Mark 2:6-dakı XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

8:18 Bu, Əhdi-Ətiqdən, Yez. 12:2-dən sitatdır (müq. et. Yer. 5:21); həmin sitat teoloji cəhətdən Yeş. 6:9-10 ilə paraleldir (müq. et. Mark 4:12). Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri Allahın kəlamını danışdılar, lakin dinləyicilərinin ruhani vəziyyəti üzündən sözləri səhv başa düşülürdü. Əhdi-Ətiqdən gətirilən bu sitatlar "bəli" cavabını tələb edən bir qrammatik formadadır.

▣ **"Məgər yadınızdan çıxıb?"** İsa onları minlərlə adamın doydurulması möcüzəsini dərk etmələrinə mane olan ruhani dərrakəsizliklərinə görə məzəmmətləyir (müq. et. Mark 8:17-21). Bu fraza həmçinin Əhdi-Ətiq yönümlüdür (müq. et. Qanun. 4:9-10; 8:11,19). Allahın xalqı Allahın həqiqətini saxlamalı və ona görə hərəkət etməlidir.

8:19 "zənbil" Bu söz 8:8-dəki "səbət"dən fərqlənir. Bu, Mark 6:43-də işlənən sözdür (daha kiçik səbət). İsa əvvəlki doydurulma möcüzəsini onların yadına salır. Onlar bunların arasındakı əlaqəni görə bilmirdilər (müq. et. Mark 8:32-33; 9:32-34; 10:35-37).

8:20 19-cü ayə Mark 6-dakı əhvalata, 20-ci ayə isə Mark 8-dəki əhvalata aiddir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:22-26

²²Onlar Bet-Saydaya gəldilər. Bəzi adamlar İsanın yanına bir kor adam gətirdilər və İsa bu adama toxunsun deyə Ona yalvardılar. ²³İsa korun əlindən tutub kənddən kənara apardı. Sonra onun gözlərinə tüpürüb əllərini onun üzərinə qoydu və soruşdu: «Bir şey görürsənmi?» ²⁴Kor yuxarı baxıb dedi: «Adamlar görürəm, ağaclara oxşayır, amma yeriyirlər». ²⁵Onda İsa əllərini yenidən bu adamın gözlərinin üstünə qoydu. Kor adam gözlərini açıb baxdı. O şəfa tapdı və hər şeyi aydın görməyə başladı. ²⁶İsa onu evinə göndərdi və dedi: «Kəndə belə, girmə».

8:22 "bir kor adam" Yeşayanın Məsihə dair peyğəmbərliklərindən biri ondan ibarət idi ki, Məsih korların gözlərini açacaq (müq. et. Yeş. 29:18-35:5; 42:7,16,18,19).

Fiziki korluq Əhdi-Ətiqdə ruhani korluğun metaforasıdır (müq. et. Yeş. 56:10; 59:10). Fiziki və ruhani korluqdan həmçinin Yəh. 9-da bəhs olunur. Aydındır ki, bu əhvalat Mark 8:15,18-də şagirdlərin "kor" olması ilə əlaqəlidir.

8:23 "kənddən kənara apardı" O adamın özünü rahat hiss etməsi və şəfa tapmasının sirr olaraq qalması üçün bunu etdi (müq. et. Mark 7:33; 8:26).

▣ **"onun gözlərinə tüpürüb əllərini onun üzərinə qoydu"** Bunların hər ikisi şəfaya – biri fiziki, biri ruhani şəfaya işarə edirdi. İsa o adamın imanını artırmaq üçün bunları etmişdir. Bax: Mark 7:32, XÜSUSİ MÖVZU: "İNSANLARIN ÜZƏRİNƏ ƏL QOYMA".

8:24 "Adamlar görürəm, ağaclara oxşayır" İsanın qüdrəti məhdud deyil idi, amma İsa bu adamın imanı ilə işləyirdi. Bu əhvalat, Müjdələrdə qismi və ya mərhələli şəfanın yeganə misalıdır.

8:25 Bu ayə İsanın əllərini kor adamın gözlərinin üstünə qoymasından başlayır. Sonra kor adam hərəkətin subyektı olur (müq. et. NJB). O, diqqətini cəmləşdirib diqqətlə baxmalıdır (müq. et. Mat. 7:5). İsanın dediyinə əməl edəndə, gözləri dərhal görməyə başlayır.

8:26 Mark İsanın şəfa verdiyi adamlara bunu heç kimə deməmələrini dəfələrlə əmr etmişdir. Bu ayədə də bu nəzərdə tutulur. Tekstus Reseptus-da (KJV və ya NKJV) bunu dəqiqləşdirən bir fraza əlavə olunmuşdur. İsa şəfa verən olaraq tanınmaq istəmirdi. O Allahın mərhəmətini göstərmək, şagirdlərin imanını böyütmək və təlimlərini təsdiqləmək üçün şəfa verirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:27-30

²⁷ İsa şagirdləri ilə birgə Filip Qeysəriyyəsinin kəndlərinə tərəf yollandı. Yolda şagirdlərindən soruşdu: «Adamların dediyinə görə Mən kiməm?» ²⁸Şagirdləri Ona belə cavab verdilər: «Bəziləri Vəftizçi Yəhya, başqaları İlyas, digərləri isə deyirlər ki, peyğəmbərlərdən birisən». ²⁹İsa onlardan soruşdu: «Bəs siz nə deyirsiniz? Sizcə Mən kiməm?» Peter Ona cavab verdi: «Sən Məsihsən». ³⁰İsa şagirdlərinə qadağan etdi ki, Onun haqqında heç kəsə danışmasınlar.

8:27-30 Bu əhvalat, Mark Müjdəsində bir dönüş nöqtəsidir. İsanın qüdrətini, səlahiyyətini və ilahiliyini təsdiqləyən möcüzələri başa çatır və çarınıxa çəkilməsi ön plana çıxır. Mark Müjdəsində fokus dəyişir: İsanın kim olması deyil, böyük xilas işləri (yəni nə etməsi) diqqət mərkəzinə gəlir.

8:27 "kəndlərinə tərəf" Mat. 16:13-də "bölgəsinə" deyə yazılmışdır. İsanın iki məqsədi var idi: (1) izdihamlardan uzaqlaşmaq və (2) bütün kəndlərdə vəz etmək. Bu əhvalatda 1-ci variant daha önəmli idi.

▣ **"Filip Qeysəriyyəsi"** Qalileya gölündən təqribən 40 km şimalda, əhalisinin çoxu başqa millətlərdən ibarət olan bir bölgədə yerləşən bu şəhər Hirod Antipanın deyil, Hirod Filipin idarəsi altında idi.

▣ **"Yolda şagirdlərindən soruşdu"** Onlar yol gedərkən, İsa onlarla söhbət etməyə başladı (bitməmiş zaman).

▣ **"Adamların dediyinə görə Mən kiməm?"** Mat. 16:13-də İsanın Özünə dediyi "Bəşər Oğlu" adı işlənmişdir. Bu, imana dair əsas sualdır.

8:28 "Vəftizçi Yəhya" Bu, Hirod Antipanın və bəzi adamların fikri idi (müq. et. Mark 6:14,16; Luka 9:19).

▣ **"İlyas"** Yəni Məsihin sələfi (müq. et. Mal. 4:5).

▣ **"peyğəmbərlərdən birisən"** Mat. 16:14-də "Yeremya" deyə yazılmışdır. Bu versiyaların hamısı vəfat etmiş şəxslərin dirilməsi ilə bağlı idi və heç də həmişə Məsihə aid olan hörmətli titullar deyil idi.

8:29 "Sizcə Mən kiməm?" İsa şagirdlərinə xitab edir. Yunan mətnində "siz" əvəzliyi vurğu üçün cümlənin başında işlədilir.

▣ **"Sən Məsihsən"** Qrupda hamıdan çox "ekstravert" olan Peter hamıdan əvvəl cavab verir. Burada "məsh olunmuş" mənasına gələn ibrancə "Messiya" (BDB 603) sözü işlənir. İsa bu titulu rəsmən qəbul etmək istəmirdi, çünki yəhudilər onu siyasi, hərbi, millətçi mənalarda şərh edirdilər. Şagirdləri ilə tək qalanda O bu titulu qəbul edir, hətta qəsdən bu söhbəti açır. Mat. 16:16-da bu titulun tam versiyası verilir: "var olan Allahın Oğlu Məsih". Mark (Peterin sözlərini yazaraq) İsanın Peteri təriflədiyini qeyd etməyib (müq. et. Mat. 16:17,19).

8:30 "İsa şagirdlərinə qadağan etdi ki, Onun haqqında heç kəsə danışmasınlar" Bu, Mark Müjdəsində tez-tez gördüyümüz məsihi sirrin daha bir nümunəsidir (müq. et. Mark 1:33-34,43; 3:12; 4:11; 5:43; 7:24,36; 8:26,30). Onlar İsanın titulu bilirdilər, lakin missiyasından xəbərsiz idilər!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:31-33

³¹İsa onlara təlim öyrətməyə başladı: «Bəşər Oğlu çox əzab çəkməli, ağsaqqallar, başçı kahinlər və ilahiyyatçılar tərəfindən rədd edilməli, öldürülməli və üç gündən sonra dirilməlidir». ³²İsa bu sözləri aydın deyirdi. Peter isə Onu bir kənara çəkib etiraz etməyə başladı. ³³Amma İsa dönüb şagirdlərinə baxdı və Peterə etiraz etdi: «Çəkil qarşımdan, Şeytan! Sən Allahın işləri haqqında deyil, insan əməlləri barəsində fikirləşirsən».

8:31 "İsa onlara təlim öyrətməyə başladı" Bitməmiş zaman, (1) bir hərəkətin başlamasını yaxud (2) keçmişdə bir hərəkətin davam etməsini bildirə bilər. Burada kontekst 1-ci variantda işarə edir, lakin Mark 8:32-də 2-ci variantda işarə edən daha bir bitməmiş zaman vardır. Burada İsa əzab çəkib öləcəyindən ilk dəfə danışır, lakin sonra bundan yenə bir neçə dəfə danışır (müq. et. Mark 9:12,31; 10:33-34).

▣ **"Bəşər Oğlu çox əzab çəkməli... edilməli... öldürülməli... dirilməlidir"** Bu, İsanın Öz missiyasını və bunun Ona nəyin bahasına başa gələcəyini dərk edirdi (müq. et. Mark 10:45). Məhz bu, fariseylərin Mark 8:12-də Onun həqiqi bir peyğəmbər olduğunu təsdiqləmək üçün tələb etdikləri əlamət idi (müq. et. Qanun. 13:2-5; 18:18-22).

▣ **"çox əzab çəkməli"** Bu, Məsihin xidmətinin yəhudilərin nəzərindən qaçmış cəhəti idi (müq. et. Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 52:13-53:12; Zək. 9-14). Yəhudi düşüncəsinə görə, Məsih Davudun nəslindən gələn padşah, İsrailin hərbi komandiri olacaq. Bundan əlavə, Zəb. 110 və Zək. 3-4-ə əsasən, O həmçinin bir kahin olacaq idi. Məsihin bu ikili təbiəti, Ölü dəniz tumarları icmasının biri padşah (Yəhuda qəbiləsindən), biri kahin (Levi qəbiləsindən) olmaqla iki Məsihi gözləməsində əks olunmuşdur. Əzab çəkən, ölən Məsih onların bu gözləntilərinə tamamilə zidd idi.

İsa peyğəmbərlərin bildirdikləri əzab çəkməsi haqqında şagirdlərini dəfələrlə başa salmağa çalışıb (müq. et. Mark 8:31; 9:12,30,31; 10:33-34), amma onlar başa düşə bilmirdilər (müq. et. Mark 8:32-33; 9:32-34; 10:35-37).

▣ **"rədd edilməli"** Çünki İsa yəhudi başçılarının Məsih barəsindəki təsəvvürlərinə, gözləntilərinə uyğun gəlmirdi.

▣ **"ağsaqqallar, başçı kahinlər və ilahiyyatçılar tərəfindən"** Burada Sinedriondan söhbət gedir. Sinedrion, Yerusəlimdən olan yetmiş ağsaqqaldan ibarət olan, Ali məhkəməyə bənzəyən bir heyət idi. Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"öldürülməli... dirilməlidir"** Bu, Müjdənin əsas məzmunu idi: İsanın əvəzedici qurbanı və Allahın bunu qəbul etməsinin izzətli təsdiqi.

XÜSUSİ MÖVZU: "DİRİLMƏ" (SPECIAL TOPIC: THE RESURRECTION)

Müqəddəs Kitabda ölümdən geri qayıtmanın üç növü vardır.

- A. ölməyib Allahın yanına gedənlər (Xanok, müq. et. Yar. 5:24; İlyas, müq. et. 2Pad. 2:11); buna "köçürülmə" deyilir.
- B. bəziləri Allahın qüdrəti ilə ölümdən sağlığa qayıdıblar. Buna "dirilmə" deyilir. Bu adamlar gələcəkdə yenə öləcəklər.
- C. İsanın dirilməsi fərqlidir. İsa öldü, lakin ölümdən (*hades*) dirildi və Ona Allahla əbədi həyat üçün hazırlanmış yeni bədən verildi. O, vəfat edənlərin ilkidir (müq. et. 1Kor. 15:20,23; "vəfat edənlərdən ilk doğulan" müq. et. Kol. 1:15,17). Onun ikinci gəlişində imanlılar Onun sayəsində diriləcəklər (müq. et. Zəb. 49:15; 73:24; Yeş. 26:19; Dan. 12:2; Mat. 22:31-32; Mark 12:26-27; Yəh. 5:25,28-29; 6:39-40,44,54; Rom. 8:11; 1Kor. 15; 1Sal. 4:13-18; 1Yəh. 3:2).

İsanın dirilməsinə dair sübut

- A. Əlli (50) gün sonra, Əllinci Gün bayramında İsanın dirilməsi Peterin vəzinin əsas mövzusu olmuşdu (müq. et. Həv. 2). Bu hadisənin baş verdiyi bölgədə minlərlə adam imana gəldi!
- B. Şagirdlərin həyatları köklü şəkildə dəyişdi: ruhdan düşmüş (onlar İsanın dirilməsini gözləmədilər) bu adamlar cəsarətləndilər və imanları uğrunda şəhid olmağa belə hazır idilər.
- C. Paul 1Kor. 15:5-8-də özü daxil olmaqla çoxlu şahidlərdən yazır (müq. et. Həv. 9).

Dirilmənin əhəmiyyəti

- A. İsanın Özü haqqında söylədiklərinin doğru olduğunu göstərir (müq. et. Mat. 12:38-40, ölüb diriləcəyini əvvəlcədən bildirmişdi)
- B. Allah İsanın həyatını, təlimini və əvəzədiçi ölümünü bəyənib qəbul etdiyini göstərir! (müq. et. Rom. 4:25)
- C. Bütün məsihçilərə verilən vədi bizə göstərir (bədəndə dirilmə, müq. et. 1Kor. 15)

İsanın ölümləri dirildəcəyinə dair vədləri

- A. Mat. 12:38-40; 16:21; 17:9,22, 23; 20:18-19; 26:32; 27:63
- B. Mark 8:31; 9:1-10,31; 14:28,58
- C. Luka 9:22-27
- D. Yəh. 2:19-22; 12:34; fəs. 14-16

Həm Peter, həm Paul 16-cı məzmunun Məsih İsayə aid olduğunu təsdiq edirlər

- A. Həv. 2:24-32-də Peter
- B. Həv. 13:32-37-də Paul

Əlavə materiallar

- A. Josh McDowell, *Evidence That Demands a Verdict* (Coş Makdauel, "Təzkibedilməz dəlillər")
- B. Frank Morison, *Who Moved the Stone?* (Frank Morison, "Daşı kim götürdü?")
- C. *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, "Resurrection," "Resurrection of Jesus Christ" (Zondervanın Şəkilli Müqəddəs Kitab ensiklopediyası, "Dirilmə", "İsa Məsihin dirilməsi")

▣ **"üç gündən sonra dirilməlidir"** Bu fraza Huşə 6:1-2 ilə əlaqəli ola bilər. Arami Tarqumunda bu ayə məhz belə şərh olunur. Ancaq, göründüyü kimi, İsa Yun. 1:17-yə istinad edir (müq. et. Mat. 12:39; 16:4). Fariyəylər Mark 8:12-də (müq. et. Mat. 16:4) məhz belə əlaməti tələb edirdilər. Qanun. 13:2-5; 18:18-22-yə əsasən, həqiqi peyğəmbəri tanımaq üçün əvvəlcədən bildirdiyi bir hadisənin baş verib-vermədiyinə baxmaq lazımdır. İsa onlara dəfələrlə əlamətlər vermişdi, lakin onlar görmək istəmirdilər!

8:32

NASB "O bu məsələni aydın bəyan edirdi"
NKJV "O bu sözü açıq söylədi"
NRSV, NJB "O bütün bunları lap açıq dedi"
TEV "O bunu onlara çox açıq izah etdi"

Burada, Mark 8:31-də olduğu kimi, bitməmiş zaman işlədilir. Orada bitməmiş zaman "başladı" mənasına gəlir, burada isə böyük ehtimalla təkrar olunan hərəkəti bildirir (İsa onlara əzab çəkəcəyindən və öləcəyindən

dəfələrlə danışıbmışdır). İsa onlara aydın söylədi, nə məsəllərdən, nə rəmzlərdən, nə də məcazlardan istifadə etdi (müq. et. Yəh. 10:24; 11:14; 16:25,29; 18:20).

▣ **"Peter isə Onu bir kənara çəkib"** Peter bunu səmimi etdi, lakin nə etdiyini dərk etmirdi. Peter burada Şeytanın işini görür, İsanın insanları xilas etmək üçün məsihi mövqeyindən necə istifadə etməyi Ona məsləhət görür (müq. et. Mark 1:12-13; Mat. 4:1-11).

▣ **"Etiraz etməyə başladı"** "Etiraz" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü çox qüvvətlidir (müq. et. Yar. 37:10-un Septuaqinta variantı; Luka 4:41; 2Tim. 4:2). Mark 1:25; 3:12; 4:39 və 9:25-də İsayə dair işlənən bu söz "qadağan" olaraq tərcümə olunmuşdur. Burada Peter İsanı "məzəmmətlədi" və ya söylədikləri sözlünə görə "tənqid" etdi. Sözsüz ki, niyyəti yaxşı idi, İsanı mühakimə etməyə deyil, qorumağa çalışırdı. Peter İsanın əzablarının kəffarə və peyğəmbərlik xarakteri daşdığını dərk etmirdi.

Mark 8:33-də İsa Peteri ruhən dərrakəsiz və anlamaqda yavaş olduğuna görə məzəmmətləyir.

8:33 "şagirdlərinə baxdı" İsa bu sözü Peterə söylədi, lakin bir anlamda bütün şagirdlərə müraciət etdi.

▣ **"Çəkil qarşımdan, Şeytan!"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. İsa Peterə əmr edir ki, Onun qarşısından çəkilsin. Əhdi-Ətiqdə bu sözün rədd etmə məna çaları vardır ("kənara atmaq", "arxa çevirmək" müq. et. 1Pad. 14:9; Yez. 23:35). Peter, özünün xəbəri olmadan, səhrada Şeytanın etdiyi kimi, İsanı sınağa çəkirdi (müq. et. Mark 1:12-13; Mat. 4:1-11). Şeytan İsanı Qolqotadan başqa yollarla (çörək vermək, möcüzələr yaratmaq, təlimini dəyişdirmək ilə) insanları Özünə tabe etdirməyə inandırmağa çalışırdı. Peter İsanın əzab çəkməsi və ölməsinin Allahın planı olduğunu dərk etmirdi (müq. et. Mark 10:45; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; 2Kor. 5:21). Bax: Mark 1:13-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN".

Ən ağır və gizli sınaqlar çox vaxt dostlardan və ailədən gəlir! Ən böyük üstünlüyümüz şəxsi istəklərimiz, imtiyazlarımız və ya öz məqsədlərimiz deyil, Allahın Padşahlığı olmalıdır (müq. et. Mark 8:34-38).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 8:34-9:1

³⁴İsa şagirdləri ilə birgə camaatı da yanına çağıraraq belə dedi: «Əgər bir kəs Mənim ardımca gəlmək istəyirsə, özündən imtina etsin və çarmıxını götürüb ardımca gəlsin. ³⁵Kim canını xilas etmək istəyirsə, onu itirəcək, amma kim Mənimlə Müjdə uğrunda canını itirirsə, onu xilas edəcək. ³⁶İnsana bütün dünyanı qazanıb canını itirməyinin nə xeyri var? ³⁷İnsan öz canının əvəzinə nə verə bilər? ³⁸Bu vəfasız və günahkar nəsil arasında kim Məndən və Mənim sözlərimdən utanarsa, Bəşər Oğlu da Atasının izzəti içində müqəddəs mələklərlə birgə gələndə o adamdan utanacaq». ^{9:1}İsa onlara dedi: «Sizə doğrusunu deyirəm: burada durarlardan bəzisi Allahın Padşahlığının qüdrətli gəlişini görmədən ölməyəcək».

8:34 "şagirdləri ilə birgə camaatı da yanına çağıraraq" Filip Qeysəriyyəsinde izdihamın olması yalnız Mark Müjdəsində təsvir olunur. Adətən bu əhvalatın İsanın şagirdləri ilə özəl təlim vaxtında baş verdiyini təsəvvürümüze gətiririk, lakin orada başları da var idi. Ehtimal ki, o izdihamda başqa millətlərdən çox adam var idi və fariseylərdən və ya dini başçılarından heç kəs yox idi, çünki əhvalat Vəd olunmuş torpaqda deyil, başqa millətlərin yaşadığı ərazidə baş vermişdir. Məhz bu izdihamda İsa şagirdliyin bahasını, tamamilə Ona təslim olub Onun ardınca gəlmənin vacibliyini öyrədir. O onları Özünün ardınca gəlməyə çağırır, lakin bahasını da açıqlayır!

▣ **"Əgər... istəyirsə"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilən müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğuna işarə edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir.

▣ **"Əgər bir kəs Mənim ardımca gəlmək istəyirsə"** Bütün insanların İsanın şagirdi olmağa dəvət edildiklərinə diqqət yetirin. Lakin şagirdliyin bir bahası vardır (xilas əvəzsiz olaraq verilir, lakin şagirdlik zəruridir və adama çox baha başa gəlir). Maraqlıdır ki, İsanın Mark 8:33-də Peterə dediyi eyni sözlər (*hupage opisō mou*) burada təkrar işlədilir (*opisō mou*), amma "Mənim ardımca gəlmək" mənasında (şagirdlik). İsanın ardınca getmə qeyri-

münasib (Peter Şeytanı əvəz edəndə) və münasib (fədakar zidmət) şəkil ala bilər. Peterin İsayə etiraz etdiyi çarmıx məsələsi indi hamının qarşısına məqsəd olaraq qoyulur: "çarmıxını götür"!

▣ **"özündən imtina etsin"** Bu, "inkar", "imtina", "xor baxma" mənalarını ifadə edən bir feilin aorist qayıdış növ əmr şəklidir (müq. et. Mat. 16:24; 20:35,75; Mark 8:34; 14:30,32,72; Luka 9:23; 12:9; 23:34,61; Yəh. 13:38).

İlj insanlar günaha batanda (Yar. 3) müstəqil olmağı və özündə mərkəzləşməyi qarşısına məqsəd qoymuşlar; lakin indi imanlılar fədakarlığa və Allahdan asılılığa qayıtmalıdır. Xilas, günaha batanda zədələnmiş ilahi surətin insanlarda bərpa olunmasıdır. Bu, yaradılışın məqsədi olan insanın Ata ilə yaxın ünsiyyətinə yol açır.

▣ **"çarmıxını götürüb"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. "Çarmıxını götürmək" ifadəsi məhkum edilmiş cinayətkarın öz çarmıxını edam yerinə daşımağa məcbur edilməsi ilə bağlı idi. O mədəniyyətdə bu ifadə, əzab və rüsvayçılıq ilə ölmənin metaforası idi. Bu kontekstdə "köhnə günahlı təbiətimizə münasibətdə ölmək" nəzərdə tutulur. Müjdə, Məsihin ardınca getmək, şagirdi olmaq haqqında qəti qərara çağırışdır (müq. et. Mat. 10:38; 16:24; Luka 9:23; 14:27; 17:33; Yəh. 12:25). İsa başqaları üçün Öz canını fəda etdiyi kimi, biz də Ondan nümunə götürməliyik (müq. et. 2Kor. 5:14-15; Qal. 2:20; 1Yəh. 3:16). Bu, günaha batmanın nəticələrinin ləğv edildiyini aydın göstərir.

▣ **"ardınca gəlsin"** Bu, məlum növ indiki zaman əmr şəklidir. Rabbilər şagirdlərini belə çağırırdılar. Məsihçilik qəti qərar və davamlı şagirdlikdir (müq. et. Mat. 28:19-20; Ef. 2:8-10).

8:35-37 "canını xilas etmək... canını itirirsə" Burada yunanca "öz" mənasına gələn *psuchē* sözü üzərində bir kəlmə oyunu vardır. Bu kontekstdə ruhani həyat (Padşahlıq üzərində mərkəzləşən) və xudbin həyat (dünyəvi, özmərkəzli) qarşılaşdırılır. Əhdi-Cədidin Uilyams tərcüməsində "ülvi həyat... süfli həyat" ifadələri işlənmişdir. Məsih üçün yaşayırıqsa, əbədi yaşayacağıq; özümüz üçün yaşayırıqsa, ruhən ölüyük (müq. et. Yar. 3; Yeş. 59:2; Rom. 5:18-19; 7:10-11; 8:1-8; Ef. 2:1,5; Kol. 2:13; Yaq. 1:15) və nə vaxtsa əbədi ölümə gedəcəyik (müq. et. Vəhy 2:11; 20:6,14; 21:8). Bu həqiqət "axmaq varlı adam" məsələsinə bənzəyir (müq. et. Luka 12:16-20).

8:35 "Müjdə" *Eu* (yaxşı) və *angelos* (xəbər) hissələrindən ibarət olan bu mürəkkəb söz əvvəllər xoş xəbəri bəyan etmək mənasına gəlirdi, lakin zamanla Xilaskar İsa Məsih haqqındakı xəbər (və bununla əlaqəli başqa təlimlər) üçün işlənməyə başlamışdır. Müjdə deyildikdə məsihçiliyin həqiqətləri və bu həqiqətlərin elan edilməsi nəzərdə tutulur. Ehtimal ki, bu söz Mark Müjdəsində ilk dəfə bu mənada işlənmişdir (müq. et. Mark 1:1,14-15; 8:35; 10:29; 14:9).

8:36 "bütün dünyanı qazanıb" Bu da Şeytanın İsanı sınağa çəkdiyi şeylərdən biri idi (müq. et. Mat. 4:8-9).

▣ **"canını itirməyinin"** Bu, əvvəlcə sahib olduğu bir şeyi itirmək mənasına gələn feilin aorist məchul növ infinitividir (müq. et. Mat. 16:26; Həv. 27:10).

8:37 Bu, çox təsirli bir sualdır. Nəyə üstünlük verilməlidir: bu həyata, yoxsa əbədi həyata? Xudbin həyat insanı həqiqi sevincdən və həyat ənamından məhrum edir! Bu həyat həm hədiyyə, həm əmanətdir.

8:38 "kim Məndən və Mənim sözlərimdən utanarsa" Hər insanın Müjdə ilə üzləşdiyi zamandan söhbət gedir. Eyni həqiqət Mat. 10:32-33 və Luka 12:8-9-da bir az fərqli ifadə olunur. İnsanın bu gün Müjdə haqqında verdiyi qərar gələcəyini müəyyən edir. Müjdə İsanın Özüdür!

Bu fraza, şərti təqdim edən üçüncü sinif şərt cümləsidir (müq. et. TEV və NJB).

▣ **"Bu vəfasız və günahkar nəsil arasında"** Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə yəhudilər iki dövr teologiyasını yaradıblar. İndiki dövrdə günah, nəfs və haqsızlıq hökm sürür. Bax: Mark 13:8-dəki Xüsusi mövzu: "İki yəhudi dövrü". Lakin Allah Məsihi göndərib yeni salehlik dövrünə başlayacaq idi. İsa bu yeni

dövrün əsasını qoyduğunu elan edib deyir ki, bu yeni salehlik (bunun şərtləri var: Yəh. 1:12; 3:16) insanın əməllərindən deyil, öz imanından asılıdır (müq. et. Yer. 31:31-34; Mat. 5:20).

▣ **"Bəşər Oğlu"** İsa Özünü belə adlandırır; bu ad I əsr yəhudiliyində millətçi, hərbi və müstəsnaıq iddiaları ilə bağlı mənə daşımırdı. Yez. 2:1 və Zəb. 8:4-də "insan" mənasında və Dan. 7:13-də Məsih, ilahi varlıq mənasında işlənmiş olan (göy buludları ilə gələn, Allaha yaxınlaşıb Ondan əbədi padşahlığı alan Şəxs) bu ifadə İsanın tam Allah və tam insan olaraq iki cəhətini özündə birləşdirir (müq. et. 1Yəh. 4:1-3).

▣ **"gələndə"** Əhdi-Ətiq gələn Şəxsin Məsih olduğunu açıq şəkildə bildirir. Lakin İsa yer üzündəki həyatı ilə Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 53; Zək. 9-14-ün həmçinin Məsihin əzablarından bəhs etdiyini göstərmişdir. Məsihin kainatın Rəbbi və Hakimi olaraq ikinci gəlişi yəhudilərin birinci dəfə gözlədikləri kimi, izzətli olacaqdır. Onlar dar düşüncəli teoloji doqmatizmləri üzündən İsanı rədd etmişlər.

Məsihin ikinci gəlişi Əhdi-Cədidə tez-tez təkrarlanan mühüm bir həqiqətdir (müq. et. Mat. 10:23; 16:27-28; 24:3,27,30,37; 26:64; Mark 8:38-39; 13:26; Luka 21:27; Yəh. 21:22; Həv. 1:11; 1Kor. 1:7; 15:23; Fil. 3:20; 1Sal. 1:10; 2:19; 3:13; 4:16; 2Sal. 1:7,10; 2:1,8; Yaq. 5:7-8; 2Pet. 1:16; 3:4,12; 1Yəh. 2:28; Vəhy 1:7).

▣ **"Atasının izzəti içində müqəddəs mələklərlə birgə"** Bu, Dan. 7:10-da verilmiş olan bir Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyidir (müq. et. Mat. 16:27; Mark 13:20; Luka 9:26; 2Sal. 1:7). Məsihin ikinci gəlişindən bəhs edilir. Həmçinin İsanın ilahiliyi təsdiq olunur. Matta Müjdəsinin bir neçə yerində mələklər axır zamanda insanları toplayır və ayırırlar (müq. et. Mark 13:39-41,49; 24:31).

▣ **"izzət"** Əhdi-Ətiqdə "ehtişam/izzət" üçün ən çox işlənən ibrani sözü (*kabod* ["kavod"]) əvvəllər "ağır olmaq" (qoşa tərəzidə) mənasında ticari bir termin idi. Ağır olan şeylər qiymətli idi və ya dəyərli xüsusiyyətlərə malik idi. Bu söz çox vaxt parıltı anlayışı ilə birgə Allahın ehtişamını ifadə etmişdir (müq. et. Çıx. 15:16; 24:17; Yeş. 60:1-2). Yalnız O şərəfə layiqdir. Onun nuru o qədər parlaqdır ki, günaha batmış insanlar Ona baxa bilməzlər (müq. et. Çıx. 33:17-23; Yeş. 6:5). Allahı yalnız Məsih vasitəsilə həqiqətən tanımaq mümkündür (müq. et. Yer. 1:14; Mat. 17:2; Yəh. 14:8-9; İbr. 1:3; Yaq. 2:1).

"İzzət" sözü bir az aydın deyildir.

1. "Allah salehliyi" ilə paralel ola bilər
2. Allahın "müqəddəsliyi" ya da "kamilliyi" mənasını verə bilər
3. Allahın surətinə yaranmış bəşəriyyətin (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1; 9:6) sonradan itaətsizlik səbəbindən təhrif olunmuş (müq. et. Yar. 3:1-22) ilahi surətini bildirə bilər

İlk dəfə xalqın səhrada gəzib-dolaşması zamanı YAHVE-nin izzət buludunda onlarla birlikdə olmasını bildirir (müq. et. Çıx. 16:7,10; Lev. 9:23; Say. 14:10).

9:1 İsanın bu sözünü izah etmək üçün çoxlu fərziyələr irəli sürülmüşdür. Bunlardan bəzisi:

1. İsanın göyə qaldırılması
2. Padşahlığın İsada artıq mövcud olması
3. Ruhun Əllinci Gün bayramında gəlişi
4. b.e. 70-ci ildə Yerusəlimin darmadağın edilməsi
5. İsanın tez gələcəyinin gözlənməsi
6. məsihçiliyin sürətlə yayılması
7. İsanın görünüşünün dəyişməsi.

Bu fərziyələr mətndəki ayrı-ayrı ifadələrin ön plana çıxmasına əsaslanır: (1) "burada duranlardan bəzisi"; (2) "Allahın Padşahlığı"; (3) "qüdrətli gəlişi". 7-ci fərziyyə Mark. 9:2-13 və 2Pet. 1:16-18-in bilavasitə konteksti səbəbindən ən inandırıcı görünür. Bundan əlavə, digər fərziyələrdən heç biri mətnin cəhətlərinin üçünü də izah edə bilməz. Lakin bu fərziyyə doğrudursa, bu söz yalnız Peterə, Yaquba və Yəhyaya aiddir.

▣ **"doğrusunu"** Hərfi tərcümədə "Amin". Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"ölməyəcək"** Hərfi tərcümədə "ölümü dadmayacaq". Bu metaforik frazada güclü bir ikili inkar vardır (həyatın dayanması).

▣ **"Allahın Padşahlığının"** 1:15-dəki qeydə baxın.

▣ **"qüdrətli gəlişi"** Bu, "gəlmək" feilinin bitmiş zaman məlum növ feli sifətidir; Padşahlığın tam və son gəlişi nəzərdə tutulur. İsanın gəlişi (bədənə bürünməsi) ilə Padşahlığın həqiqi bir anlamda başlanması, lakin eyni zamanda gələcəkdə gözlənen bir olay (Məsihin ikinci gəlişi) olması arasındakı təzad burada əksini tapır.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. İsa iki böyük izdihamı yedirtmişdir, yoxsa bir əhvalat iki dəfə fərqli bucaqlardan nəql olunur?
2. Farisəylər nə cür "əlamət" istəyirdilər?
3. İsa şagirdlərini niyə məzəmmətləyib?
4. Niyə İsa kor adama əvvəlcə qismi şəfa vermişdi?
5. Peterin iqrarı əhvalatı Matta Müjdəsində niyə Marka nisbətən daha geniş təsvir olunmuşdur?
6. Peterin İsanın dəqiq kim olduğunu iqrar etmişdir?
7. Şagirdlər İsanın Yerusəlimdə öləcəyi barədəki təlimə görə niyə dəhşətə gəlirlər?
8. 34-38-ci ayələrin mənasını öz sözlərinizlə izah edin.

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 9

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İsanın görünüşünün dəyişməsi	İsanın dağda görünüşü dəyişir	Görünüşün dəyişməsi	Görünüşün dəyişməsi	Görünüşün dəyişməsi
9:2-8	9:2-13	9:2-8	9:2-6	9:2-8
		İlyas barəsində peyğəmbərliklər	9:7-8	İlyas barəsində sual
9:9-13		9:9-13	9:9	9:9-13
			9:10-11	
			9:12-13	
Murdar ruha tutulmuş oğlanın şəfa tapması	Oğlan şəfa tapır	Epileptik uşağın şəfa tapması	İsa şər ruhlu oğlana şəfa verir	Epileptik cinli oğlan
9:14-29	9:14-29	9:14-29	9:14-16	9:14-29
			9:17-18	
			9:19-20a	
			9:20b-21a	
			9:21b-22	
			9:23	
			9:24	
			9:25	
			9:26-27	
			9:28	
			9:29	
İsa yenə Öz ölümü və dirilməsindən xəbər verir	İsa yenə Öz ölümü və dirilməsini bildirir	Əzabların əvvəlcədən bildirilməsi	İsa yenə Öz ölümündən danışır	İsanın əzabına dair ikinci peyğəmbərlik
9:30-32	9:30-32	9:30-32	9:30-31	9:30-32
			9:32	
Ən böyük kimdir?	Ən böyük kimdir?	Həqiqi ucalıq	Ən böyük kimdir?	Ən böyük kimdir?
9:33-37	9:33-37	9:33-37	9:33	9:33-37
			9:34-37	
Əleyhimizə olmayan bizim tərəfimizdədir	İsa təriqətçiliyi qadağan edir	Bilinməyən ekzorsist	Əleyhimizə olmayan hər kəs bizim tərəfimizdədir	İsanın adından istifadə etmək haqqında
9:38-41	9:38-41	9:38-41	9:38	9:38-40

			9:39-41	Məsihin şagirdlərinə göstərilən comərdlik
				9:41
Günaha aparan sınaqlar	İsa pis yola çəkən şeylər haqqında xəbərdarlıq edir	Cəhənnəm haqqında xəbərdarlıq	Günaha aparan sınaqlar	Başqalarını yoldan çıxartmaq haqqında
9:42-50	9:42-48	9:42-48	9:42-48	9:42-50
	Dadsız duz dəyərsizdir	Duzlu şagirdlər		
	9:49-50	9:49-50	9:49	
			9:50a	
			9:50b	

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Mark 9:2-8 Mat. 17:1-8 və Luka 9:28-36 ilə paraleldir.
- B. Mark 9:9-13 Mat. 17:9-13 və Luka 9:36 ilə paraleldir.
- C. Mark 9:14-29 Mat. 17:14-20 və Luka 9:37-43 ilə paraleldir.
- D. Mark 9:30-32 Mat. 17:22-23 və Luka 9:43-45 ilə paraleldir.
- E. Mark 9:33-37 Mat. 18:1-5 və Luka 9:46-48 ilə paraleldir.
- F. Mark 9:38-50 Mat. 18:6-14 və Luka 9:49-50 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:2-8

²Altı gündən sonra İsa Özü ilə yalnız Peter, Yaqub və Yəhyanı götürüb hündür bir dağa çıxdı. Onların qarşısında görünüşü dəyişdi. ³Onun libası göz qamaşdırıcı ağ rəng aldı. Yer üzündə heç bir paltar təmizləyən onu belə ağ edə bilməzdi. ⁴O an İlyas və Musa onlara göründü. Onlar İsa ilə söhbət edirdi. ⁵Peter sözə başlayıb İsayə dedi: «Rabbi! Nə yaxşı ki biz buradayıq. Gəl üç çardağ quraq, biri Sənin, biri Musa, biri də İlyas üçün». ⁶O bilmirdi ki, nə desin, çünki onları dəhşət bürümüşdü. ⁷Bu zaman bir bulud onların üzərinə kölgə saldı. Buluddan bir səs gəldi: «Bu Mənim sevimli Oğlumdur, Ona qulaq asın!» ⁸Birdən ətrafa baxanda artıq yanlarında İsadən başqa kimsəni görmədilər.

9:2 "Altı gündən" Luka 9:28-də "səkkiz gün" deyilir. Belə konkret zamanın bildirilməsi Mark Müjdəsi üçün qeyri-adidir.

▣ "Peter, Yaqub və Yəhyanı" Bunlar mühüm hadisələrdə İsanın yanında olan ən yaxın şagirdləri idi (müq. et. Mark 5:37). Bu əhvalat həm İsa, həm də onlar üçün baş vermişdir.

▣ "hündür bir dağa" Rəvayətdə (qeyri-kanonik İbraniyənin Müjdəsində) oranın Tavor dağı olduğu bildirilir, lakin həqiqətdə ora, yəqin ki, Xermon dağının yamacı idi.

Fərz etmək olar ki, bu əhvalatda Musanın Sina dağında yaşadığı şeylər tipoloji olaraq əks olunur.

1. hündür bir dağ
2. bulud
3. üzlərin izzətlənməsi (Çıx. 34:29)
4. altı gün müddəti (müq. et. Çıx. 24:16)

Bu "çıxış" teması (İsa yeni Musa rolunda, yeni əhdi bağlayır və Öz xalqını günahın köləliyindən azadlığa çıxarır) Mark Müjdəsində təkrar olunandır. Luka Müjdəsində deyildiyinə görə, İsa, Musa və İlyas İsanın "çıxışı" (Azərbaycan dilinə tərcüməsində "dünyadan ayrılması") barədə söhbət ediblər.

▣ "Özü ilə" Luke 9:28-də məqsəd bildirilir – "dua etmək üçün". İsa izdihamlardan uzaqlaşmış şagirdlərinə özəl təlim öyrətmək istəyirdi. Bu əhvalatda İsa ən yaxın rəhbərlərlə vaxt keçirmək istəmişdir.

▣ "Onların qarşısında görünüşü dəyişdi" Bu, *meta* (sonra) və *morphō* (forma) hissələrindən ibarət olan və "görünüşünü dəyişmək" mənasını verən mürəkkəb sözün aorist məchul növ xəbər formasıdır. İngiliscə "metamorphosis" (metamorfoza) sözü bu yunan sözündən törəmişdir. İsanın əzəli ehtişamı cismani bədənindən parlamağa başlayıb. Onun həqiqi ilahi varlığının parıltısı bu şagirdlər üçün görünən olub (müq. et. 2Pet. 1:16-18). *Morphē* sözü (müq. et. Fil. 2:6-7) bir şeyin və ya kəsin dəyişməz mahiyyətini bildirir (dəyişən zahiri formasını bildirən *schēma* sözünün antonimi, müq. et. Fil. 2:8).

Eyni surətin dəyişməsi Onun ardıcılıqları üçün də mümkündür (müq. et. Rom. 12:2; 2Kor. 3:18) Bu, bir anlamda, insanların Yar. 3-cü fəsildə zədələnmiş ilahi surətinin bərpa olunmasına işarə edir. İsa bizə həqiqi insanlar olmaq və eyni zamanda həqiqətən Məsihə bənzəmək imkanı verir.

9:3

NASB	"Onun libası nurlu və ağappaq oldu"
NKJV	"Onun paltarı parıltılı, ağappaq oldu"
NRSV	"Onun paltarı göz qamaşdırıcı ağ rəng aldı"
TEV	"Onun paltarı parlayan ağ rəng aldı"
NJB	"Onun paltarı parlaq ağ rəng aldı"

Matta 17:2-də "Üzü günəş kimi parladı" deyə əlavə olunub. Bu, sözsüz, İsanın ehtişamının parlayan cəhətidir (Mark 8:38-dəki qeydlərdə bu mövzudan daha ətraflı bəhs olunur).

NASB, NKJV "yer üzündə heç bir paltar təmizləyən onu belə ağ edə bilməz"

NRSV "yer üzündə heç kəsin bu qədər ağarda bilməyəcəyi"

TEV "o qədər ağ idi ki, dünyada heç kəs onu belə yuya bilməzdi"

NJB "dünyada heç bir paltar ağardanın ağarda bilməyəyi qədər ağ"

Paltar təmizləyən işçidən bəhs olunur.

Belə ayələrin başa düşülməsi üçün tarixi kitablar çox faydalıdır. Mənə Yaxın Şərq mədəniyyətini dərk etməkdə yardım etmiş kitablardan bir neçəsi bunlardır:

1. Roland de Vaux, *Ancient Israel*, two vols. (Roland de Voks, "Qədim İsrail", iki cildə)
2. Fred H. Wright, *Manners and Customs of Bible Lands* (Fred H. Rayt, "Müqəddəs Kitabdakı ölkələrin adət-ənənələri")
3. James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible* (Ceymz M. Friman, "Müqəddəs Kitab adət-ənənələri")
4. Jack Finegan, *Light From the Ancient Past*, two vols. (Cek Fineqan, "Uzaq keçmişdən gələn nur", iki cildə)
5. James S. Jeffers, *The Greco-Roman World of the New Testament Era* (Ceymz S. Cefferz, "Əhdi-Cədid dövrünün Yunan-Roma dünyası")
6. K. A. Kitchen, *Ancient Orient and the Old Testament* (K.A. Kitçen, "Qədim Şərq və Əhdi-Ətiq")
7. Edwin M. Yamauchi, *The Stones and the Scriptures* (Eduin, M. Yamauçi, "Daşlar və Yazılar")

9:4 "İlyas... Musa... İsa" Bu, Allahın vəhyinin davamlılığını göstərir. Görünür ki, onlar artıq dirilmiş bədənlərində züھر etmişlər; 1Sal. 4:13-18-ə baxanda bu çox təəccüblüdür. Əhdi-Ətiqin iki böyük şəxsiyyətinin böyük esxatoloji əhəmiyyəti var idi (Məsihdən əvvəl gəlməli olan İlyas və İsayə bənzər bir Peyğəmbər olan Musa).

▣ **"göründü"** Bu söz Luka 1:11 və 22:43-də mələklərə, Luka 24:34-də isə İsayə aid olaraq işlənir.

▣ **"Onlar İsa ilə söhbət edirdi"** Bu, uzun söhbətə işarə edən perifrastik bitməmiş zamandır. Luka 9:31-də onların İsanın Yerusəlimdən ayrılmasından (hərfl. "çıxış") söhbət etdikləri bildirilir. Bu mətn və Çıx. 24:12-18 arasında heyranedici paralellər vardır.

1. "altı gün" müddəti (Mark 9:2)
2. "hündür bir dağ" məkanı (Mark 9:2)
3. buludun peyda olması və Allahın buluddan danışması (Mark 9:7)
4. Musanın üzünün və burada İsanın üzünün ehtişamından bəhs edilməsi (Luka 9:29; Çıx. 34:29-30)

9:5 "Peter sözbə başlayıb İsayə dedi" Luka 9:32-də üç şagirdin uzun gündən və dağa dırmaşdıqdan sonra yuxuya getməsi və Peterin oyananda İlyasla Musanın oranı tərk etdiklərini görməsi nəql olunur.

▣ **"Rabbi!"** Matta Müjdəsindəki paralel yerdə "Ya Rəbb!", Luka Müjdəsində "Ustad!" deyilir.

▣ **"Nə yaxşı ki biz buradayıq"** Bu ruhani və fiziki cəhətdən, yəqin ki, ecazkar bir hadisə idi – İsanın Əhdi-Ətiqdə vəd olunmuş Məsih olduğunu təsdiqləyən bir hadisə.

▣ **"çardağ"** Bunlar, yəqin ki, Çardaqlar bayramında yəhudilərin qurduğu müvəqqəti çardaqlara bənzəyirdi. Peterin sözündən elə çıxırdı ki, izzətlənmiş Əhdi-Ətiq şəxsiyyətləri bir az qalsa, onların özləri də orada bir az daha qala bilərlər!

9:6 Peter adətən nə edəcəyini bilməyəndə danışardı!

9:7 "bulud" Bu, çıxışda YAHVE-nin hüzurunun bir rəmzi idi (müq. et. Çıx. 13-14). Rabbilər buna "*Shekinah* ["Şekina"] izzət buludu" deyərdilər və YAHVE-nin İsrailə davamlı və gözə görünən şəkildə yaşadığını nəzərdə tuturdular.

▣ **"onların üzərinə kölgə saldı"** Bu söz, səhrada gəzib-dolaşma zamanı (38 il ərzində) YAHVE-nin hüzur buludunun Allahın xalqına kölgə salması (qoruması) və yol göstərməsi haqqında Əhdi-Ətiqin hekayəsini əks etdirirdi. Bu bulud İsa ilə əlaqədar olaraq üç dəfə təkrar zühur edir.

1. Məryəm İsayə hamilə qalanda Ruhun onun üstünə kölgə salması (müq. et. Luka 1:35)

2. İsanın vəftizi zamanı göydən gələn bir səs (buludun özündən bəhs edilmir, müq. et. Mat. 3:17)

3. İsanın görünüşünün dəyişməsi zamanı buluddan bir səs gəlir (Mat. 17:5; Luka 9:34)

Bu söz Əhdi-Cədidə daha iki dəfə işlənir – bir dəfə Peterin kölgəsinin insanların üstünə düşməsi (müq. et. Həv. 5:15); bir də bu sözün mürəkkəb forması İbr. 9:5-də Əhd sandığının üzərində kəffarə qapağına kölgə salan keruvalara dair işlənir.

▣ **"bir səs"** Ya (1) YAHVE-nin səhrada buluddan danışması, ya da (2) *Bath Kol* ("Bat Kol"; yəni göydən gələn səs) nəzərdə tutulur. Əhdlərəarası dövrdə, peyğəmbər olmayan zaman, YAHVE Öz iradəsini "Bat Kol" ilə bildirirdi (müq. et. Mark 1:11).

▣ **"Mənim sevimli Oğlumdur"** Bu Əhdi-Ətiq frazasında "oğul" sözü (1) bütövlükdə İsraili; (2) YAHVE-nin nümayəndəsi olan İsrailin padşahını; və (3) gələcəyi vəd olunmuş Məsihi (müq. et. Zəb. 2:7) bildirirdi. Bu, ikinci dəfə idi ki, Ata Oğula belə xüsusi şəkildə və bu xüsusi adla müraciət etmişdi (müq. et. Mat. 3:17; 17:5). Mark 1:11-dəki daha dolğun qeydə və Mark 3:11-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"Ona qulaq asın"** Bu, Qanun. 18:15-i əks etdirən indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Atanın son vəhyini qəbul etmək və Ona itaət etmək vacib idi (müq. et. Luka 6:46).

9:8 Bu ayə ya (1) bu hadisənin bir görüntü olmasını, ya da (2) görünən aləmə sürətlə dönmələrini bildirir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:9-13

⁹Dağdan enərkən İsa şagirdlərinə qadağan etdi ki, Bəşər Oğlu ölülər arasından dirilənə qədər orada gördüklərini heç kimə deməsinlər. ¹⁰Onlar da bu sözü ürəklərində saxladılar, amma bir-birlərindən soruşdular ki, ölülər arasından dirilmək nə deməkdir. ¹¹Ondan soruşdular: «Elə isə niyə ilahiyyatçılar deyirlər ki, əvvəlcə İlyas gəlməlidir?» ¹²İsa onlara belə dedi: «Düzdür, əvvəlcə İlyas gəlib hər şeyi yoluna qoymalıdır. Bəs Bəşər Oğlu barəsində nə üçün yazılıb ki, O, çox əzab çəkib alçaldılmalıdır? ¹³Lakin sizə deyirəm: artıq İlyas gəldi və haqqında yazıldığı kimi, nə istədilsə, onun başına gətirdilər».

9:9 "İsa şagirdlərinə qadağan etdi ki, Bəşər Oğlu ölülər arasından dirilənə qədər orada gördüklərini heç kimə deməsinlər" Bu, İsanın dəfələrlə verdiyi "heç kimə deməyin" əmrlərinin müəyyən müddətlə məhdudlaşdırıldığı yeganə yerdir (müq. et. Mark 5:43; 7:36; 8:30). Bu məhdudiyyət Müjdənin hələ tamamlanmamış olması ilə əlaqədardır. Gələcəkdə onlar bu hadisəni yada salanda, buna Müjdənin bütün hadisələri prizmasından baxanda, onu aydın anlayacaqlar (müq. et. 2Pet. 1:16-18).

9:10 "bir-birlərindən soruşdular ki, ölülər arasından dirilmək nə deməkdir" Şagirdlər İsanın "ikinci gəlişini" (8:38) və "dirilməsini" (9:9) fərqləndirmirdi. İsanın dövründə yəhudilər Məsihin tarixdə bir dəfə gələcəyini gözləyirdilər və Onun gəlişini İsrail xalqının hərbi qələbəsi və bütün dünyada üstün mövqe tutması ilə əlaqələndirirdilər. Bax: Mark 8:31-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "DİRİLMƏ".

9:11 "ilahiyyatçılar" Bunlar cəmiyyətdə hörmət edilən Əhdi-Ətiq şərhçiləri idi, Əhdi-Ətiqi şərh edir və öz dövrünə necə tətbiq edilməsini izah edirdilər. O vaxt ilahiyyatçıların əksəriyyəti fariseylər idi. Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

9:12-13 "əvvəlcə İlyas gəlib... artıq İlyas gəldi" İsa Vəftizçi Yəhyanın Mal. 3:1 və 4:5-də elan edilən İlyasın peyğəmbərlik rolunu yerinə yetirdiyini deyir. İsanın verdiyi cavab haqqında çoxlu mübahisələr gedir. O konkret demişdir ki, Vəftizçi Yəhyanın xidmətində İlyas zühur etmişdir (müq. et. Mat. 11:10, 14; Mark 9:11-13; Luka 1:17). Lakin fariseylər Vəftizçi Yəhyadan İlyas olub-olmadığını soruşanda (Yəh. 1:20-25), Yəhya bunu qəti surətdə inkar etmişdir. Ziddiyyət kimi görünən bu məsələyə dair bunu deyə bilərik ki, Yəhya dirilmiş İlyas olduğunu inkar etmişdir, amma İsa Yəhyanın simvolik olaraq İlyasın xidmətini yerinə yetirdiyini təsdiqləmişdir. Onların ikisi eyni cür geyinir və hərəkət edirdi, buna görə yəhudilər Vəftizçi Yəhyanı görəndə mütləq İlyasa bənzədirdilər (Luka 1:17).

9:12 "əzab çəkib alçaldılmalıdır" İsanın dövründəki yəhudilər Əhdi-Ətiqdəki hakimlər kimi qüdrətli bir fatehi gözlədikləri, əzab çəkən xilaskarı isə gözləmədikləri üçün bu sözlər onları dəhşətə salıb. Onlar Əhdi-Ətiqin bir neçə yerinin mənasını dərk etməmişdilər (Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 52:13-53:12; Zək. 9-14). On iki şagirdin bunları dərk etməsi üçün illər lazım olmuşdur; onlar da Müqəddəs Ruhun Əllinci Gün bayramında xüsusi təsiri ilə bunu tam dərk etmişlər (müq. et. Yəh. 16:13-14).

Qeyd edək ki, İsa On iki şagirdini iki ayrı peyğəmbərliyi düşünüb əlaqələndirməyə və mənasını dərk etməyə çağırır. Onlar rəsmi "ilahiyyətçi" deyil idilər, amma tezliklə ilahiyyətçi kimi fəaliyyət göstərəcəkdilər.

İsa onların gözlədiyindən fərqli olaraq, İlyas haqqındakı peyğəmbərliyin həfri deyil, tipoloji təfsiri ilə onları təəccübləndirdi (yəni İlyasın Məsihin yolunu hazırlayacağına dair peyğəmbərliyi Vəftizçi Yəhya yerinə yetirdi).

İsa şagirdlərinə təlim öyrətməkdən ötəri hər fürsətdən istifadə edirdi. Hətta dağdan enərkən onlarla müvafiq mövzudan söhbət etdi (Malakinin İlyasa dair peyğəmbərliyi). İnsanları imanda böyütmək, təlim öyrətmək üçün hər fürsətdən istifadə etmək prinsipi Qanun. 6:7 və 11:19-da əks olunur.

9:13 "haqqında yazıldığı kimi" İlyası İzevel təqib etdiyi kimi (müq. et. 1Pad. 19:2,10,14), Yəhyanı Hirodiya təqib edirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:14-29

¹⁴Onlar şagirdlərin yanına gələndə böyük bir izdihamın toplaşdığını və bir neçə ilahiyyətçinin şagirdlərlə mübahisə etdiyini gördülər. ¹⁵İsanı görəndə kimi bütün izdihamı heyrət bürüdü və qarşısına qaçıb Onu salamladılar. ¹⁶İsa adamlardan soruşdu: «Onlarla nə barədə mübahisə edirsiniz?» ¹⁷Camaat arasından biri Ona cavab verdi: «Müəllim! Mən Sənin yanına lallıq ruhuna tutulmuş oğlumu gətirmişəm. ¹⁸Ruh onu harada tutursa, yerə çırpır, uşağın ağızı köpüklənir, dişlərini qııcıdır və qıc olur. Şagirdlərimdən xahiş etdim ki, bu ruhu qovsunlar, amma bacarmadılar». ¹⁹İsa da cavabında onlara dedi: «Ey imansız nəsil! Nə vaxta qədər sizinlə qalacağam? Nə vaxta qədər sizə dözəcəyəm? Uşağı yanına gətirin!» ²⁰Uşağı Onun yanına gətirdilər və İsanı görəndə kimi ruh dərhal uşağı sarsıtdı. Uşaq yerə yıxılıb yuvarlanırdı və ağızından köpük daşırdı. ²¹İsa onun atasından soruşdu: «Bu uşaq nə vaxtdan belə hala düşüb?» Uşağın atası dedi: «Körpəlikdən bəri. ²²Bu ruh onu həlak etmək üçün dəfələrlə oda və suya atıb. Amma bacarırsansa, bizə kömək et, bizə rəhmin gəlsin!» ²³İsa ona dedi: «"Bacarırsansa" nə sözdür? İman edən üçün hər şey mümkündür!» ²⁴Uşağın atası dərhal fəryad qopararaq dedi: «İman edirəm, kömək et ki, imansızlığım yox olsun!» ²⁵İsa camaatın qaçıb gəldiyini görəndə natəmiz ruha qadağan edib dedi: «Ey lallıq və karlıq ruhu, Mən sənə əmr edirəm, bu uşağın içindən çıx və bir daha ora girmə!» ²⁶Ruh çıxıb uşağı sarsıdaraq çıxdı. Uşaq ölü kimi düşdü və çoxları dedi: «O öldü!» ²⁷Lakin İsa uşağın əlindən tutub qaldırdı və o, ayağa qalxdı. ²⁸İsa evə girəndən sonra şagirdləri təklikdə Ondən soruşdular: «Bəs nə üçün biz o ruhu qova bilmədik?» ²⁹İsa onlara cavab verdi: «Bu cür ruhlar yalnız dua ilə çıxarılır».

9:14 "Onlar şagirdlərin yanına gələndə" İsa qalan şagirdləri dağın dibində qoymuşdu. Luka 9:37-də onların ertəsi gün qayıdıqları bildirilir.

☐ **"böyük bir izdihamın... ilahiyyətçinin şagirdlərlə mübahisə etdiyini"** Bunların hər ikisi İsanın xidməti üçün səciyyəvi idi; indi şagirdlər İsanın xidmətində iştirak edir və öz gələcək xidmətlərinə hazırlanırdılar. Bunlar tez-tez təkrarlanan problemlər idi, lakin eyni zamanda fürsət idi.

9:15 "görən kimi" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"izdihamı heyrət bürüdü"** Bəzilərinin fikrincə bu heyrət İsanın üzünün nur saçması və Çıx. 34:29-30 ilə əlaqəli olub, lakin kontekstdən görünür ki, İsa sadəcə olaraq xidmət və təlim üçün münasib vaxtda gəlmişdi.

NASB "Onu salamlamaq üçün qaçmağa başladılar"
NKJV "Ona qaçıb Onu salamladılar"
NRSV "onlar Onu salamalmaq üçün irəliyə qaçdılar"
TEV "Onun yanına qaçdılar və Onu salamladılar"
NJB "Onu salamalmaq üçün qaçdılar"

Bu feil bitməmiş zamandadır və (1) hərəkətin başlanğıcını yaxud (2) keçmişdə davamlı hərəkəti bildirir. İzdiham İsanı görməyinə sevinib Onu salamlamaq üçün yanına qaçıb.

9:16 "Onlarla nə barədə mübahisə edirsiniz" İsa bu sualı izdihama verir. İlahiyyatçıları cavan oğlan maraqlandırmırdı; onları yalnız şagirdlərin onu nə üçün sağalda bilməməsi maraqlandırdı.

9:17 "lallıq ruhuna tutulmuş" Müjdələr cinə tutulmanı və fiziki xəstəliyi açıq şəkildə fərqləndirir. Burada həmin fərq bir az "tutqun" olur. Atanın izah etdiyi simptomlar və mətndə bir neçə yunan sözünün işlənməsi şiddətli epileptik tutmalara işarə edir. Bu fiziki hal cinə tutulma səbəbindən daha ağırlaşmışdı. Bax: Mark 1:23-dəki Xüsusi mövzu: "Cinlər".

9:18 "qıc olur" Bu, şiddətli epileptik tutmanın təsviridir.

▣ **"Şagirdlərindən xahiş etdim ki, bu ruhu qovsunlar, amma bacarmadılar"** Şagirdlərin özləri də təəccüblənmişdilər. Mark 6:7,13-də İsa onlara cinlər üzərində səlahiyyət vermişdi, lakin burada onlar bacara bilmirdilər!

9:19 Mark 9:19-da İsa şagirdlərin, izdihamın və ilahiyyatçıların imansızlığına görə dərin kədərini ifadə edən iki ritorik sualı vermişdir.

9:20 "İsanı görən kimi ruh dərhal uşağı sarsıtdı" Bu, epilepsiyada özünü bürüzə verən cinə tutulma idi.

9:21 Müjdələrdə uşaqların cinə tutulması ilə bağlı bir neçə əhvalat vardır. Bunun necə və niyə baş verdiyi heç vaxt bildirilmir.

9:22 Atanın öz uşağının həyatını təsvir etməsində cinin məhvedici təbiəti aydın görünür.

▣ **"həlak etmək"** Bax: Mark 3:6-dakı Xüsusi mövzu: "Apollumi".

▣ **"bacarırsansa"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğuna işarə edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir. Beləcə ata İsanın şəfa vermə qüdrətinə inandığını təsdiq etmişdir.

▣ **"bizə kömək et, bizə rəhmin gəlsin"** İsanın şagirdləri oğlanı azad edə bilmədikləri halda, atanın İsayə imanı var idi.

M.R. Vinsent "Əhdi-Cədidəki sözlərin tədqiqi" kitabında (*Word Studies in the New Testament*, Cild 1, s. 113) qeyd edir ki, bu ata uşağının dərdinə şərik olub, necə ki surofinikiyalı qadın öz qızının dərdinə şərik olmuşdu (müq. et. Mat. 15:22).

9:23 "“Bacarırsansa”" İsa o adamın Mark 9:22-də dediyi sözü təkrarlayır. Bu yenə birinci sinif şərt cümləsidir. Bu adam İsanın qabiliyyətini təsdiq etdi, indi İsa onun imanını sınaqdan keçirir.

▣ **"İman edən üçün hər şey mümkündür"** Bu o demək deyil ki, insanlar Allahdan istədikləri kimi istifadə edə bilirlər; İsa vəd edir ki, Allah imanlıların imanını vasitəsilə Öz iradəsini yerinə yetirəcək (bax: Qordon Fi, "Sağlamlıq və rifah müjdəsi adındakı xəstəlik" [Gordon Fee, *The Disease of the Health and Wealth Gospels*]). İki şərt vardır: (1) Allahın iradəsi və (2) imanlının imanını! Bax: Mark 11:23-dəki Xüsusi mövzu: "Təsirli dua".

9:24 "İman edirəm, kömək et ki, imansızlığım yox olsun" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Yadda saxlayın ki, imanın miqdarı deyil, obyektə önəmlidir (müq. et. Mat. 17:20; Luka 17:6). İsanın bu adamın şübhələrinə qalib gəlməyə qadir olduğuna diqqət yetirin. O bizim şübhələrimizə də qalib gələcək!

Uşaq balacılığından cinə tutulmuş olduğuna görə İsa onun imanını deyil, atasının imanını ilə hərəkət edir. Bəlkə də şagirdlərinin uşağı cindən azad edə bilməmələri atanın onların qabiliyyətinə inana bilməməsi ilə bağlı olmuşdu. İsa xəstələrə şəfa verəndə və ya cinə tutulmuşları azad edəndə çox vaxt valideynlərinin və ya dostlarının imanını ilə hərəkət edərdi. Bu ata öz ehtiyacını dilə gətirir və imansızlığını yox etməsini İsadən xahiş edir. Onun sözləri ilə hamımız dua edə bilərik!

Tekstus Reseptus-da *kurie* ("ya Rəbb!") sözü əlavə olunub; çox güman ki, mətni köçürənlər bu sözü atanın İsayə Rəbb deməklə Ona iman etdiyini göstərmək üçün əlavə etmişdilər; ancaq bu əlavə KJV və NKJV istisna olmaqla heç bir ingilis tərcüməsində əks olunmamışdır.

9:25 "camaatın qaçıb gəldiyini" Bunun ekzorsizmə nə dəxli olduğu aydın deyildir. Bu, Mark Müjdəsində tez-tez rast gəlinən məsihi sirrə ziddir. Şagirdlərin bacara bilmədikləri bir vəziyyətdə İsa Öz güc və qüdrətini göstərir. İzdihamın İsanı sıxışdırması və böyük marağı həmişə problem idi, lakin eyni zamanda fürsət idi. Bu, Mark 9:14-15-dəki izdihamın eynisi ola bilər, yaxud daha çox adam gəlmiş ola bilər.

▣ **"Ey lallıq və karlıq ruhu"** Görünür ki, bu, oğlanın fiziki xəstəliyinin cinə tutulması ilə əlaqəli olan başqa bir cəhəti idi (müq. et. Mark 9:17).

▣ **"bu uşağın içindən çıx və bir daha ora girmə"** Burada aorist məlum növ əmr şəkli və aorist məlum növ lazım şəkli işlənmişdir; bu frazanın mənası belədir: "bu uşağın içindən çıx və ona qayıtmağa əsla başlama".

9:26 Cinin çıxmasının fiziki təzahürləri Əhdi-Cədidə təsvir olunan cin çıxarma hadisələrində tez-tez olur.

▣ **"Uşaq ölü kimi düşdü"** Bu, şiddətli tutmanın daha bir simptomudur.

9:27 "İsa uşağın əlindən tutub qaldırdı" İsanın bu hərəkəti qayğısını və şəfqətini göstərir (müq. et. Mark 1:31; 5:41). İsa xəstə və cinə tutulmuş adamlara toxunmaqdan qorxmur!

9:28 "Bəs nə üçün biz o ruhu qova bilmədik?" Onlar təəccüblənirdilər! Əvvəllər onlar cinləri qova bilirdilər. Bəs indi nə oldu? Mat. 17:20-də onların imanını az olduğu üçün bunu edə bilmədikləri deyilir.

9:29 "Bu cür ruhlar yalnız dua ilə çıxı bilər" Digər yunanca əlyazmaların çoxunda "və oruc" sözləri əlavə olunub. Lakin bu variantda nə κ və B əlyazmalarında, nə də Klementin istifadə etdiyi yunanca əlyazmalarda rast gəlmək olar. Bu əlavə qədimdən edilmiş, geniş yayılmışdır; bunun səbəbi, yəqin ki, erkən imanlılar cəmiyyətinin yəhudiliyin təsiri ilə oruca böyük meyl göstərməsi olub. Bu əlavə P⁴⁵, κ^2 , A, C, D, K, L, W, X əlyazmalarına və Diatessaronu daxil olmuşdur. Bax: Mark 2:18-20-dəki Xüsusi mövzu: "Oruc".

UBS⁴ daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

Teoloji baxımdan bu məndən elə nəticə çıxır ki, cinlərin müxtəlif növləri vardır və bunlara fərqli üsullar tətbiq olunmalıdır. Mark 1:25-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:30-32

³⁰Onlar oranı tərkdən Qalileyadan keçirdilər. İsa istəmirdi ki, kimsə bundan xəbər tutsun. ³¹Çünki şagirdlərinə təlim öyrədirdi. Onlara belə deyirdi: «Bəşər Oğlu insan əllərinə təslim ediləcək və Onu öldürəcəklər. Öldürüldükdən üç gün sonra O diriləcək». ³²Lakin şagirdlər bu sözü başa düşmədilər və Ondən soruşmaqdan da qorxurdular.

9:30 "Qalileyadan keçirdilər" Onlar hələ İsanın görünüşünün dəyişdiyi dağdan ayrılıb Qalileyadan keçərək cənuba doğru yeriməkdə idilər. İsa mümkün olduğu qədər çox adamla şəxsən söhbət etmək istəyirdi.

▣ **"İsa istəmirdi ki, kimsə bundan xəbər tutsun"** Burada yenə İsanın şəfa verən və ya möcüzə yaradan bir şəxs kimi tanınmaq istəmədiyini görürük, çünki Ondən fiziki yardım istəyənlərin Onu sıxışdırması üzündən O, təlim öyrədə və vəz edə bilmirdi.

9:31 "Bəşər Oğlu" Mark 8:38-dəki qeydə baxın.

▣ **"təslim ediləcək"** Bu, indiki zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu sözün mənası "hakimiyyətə təslim edilmək"dir. Burada İsa Yerusəlimdə baş verəcək hadisələr barədə şagirdlərinə üçüncü dəfə danışır (müq. et. Mark 8:31; 9:12).

▣ **"O diriləcək"** Mark 8:31-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"üç gün"** Yəhudi zaman hesablamaları ilə bu, yəqin ki, 30-38 saata bərabər idi (cümə günü axşam toranlığundan əvvəl bir neçə saat, bütün şənbə günü və bazar gününün şəfəqdən əvvəlki hissəsi). Bu müddət bir neçə dəfə Yunusun əhvalatı ilə əlaqələndirilir (müq. et. Mat. 12:39-40; 16:3; Luka 11:29-32).

9:32 "başə düşmədilər" Sinoptik Müjdələrdə bu, təkrarlanan mövzudur. Luka Müjdəsi bunu açıq-aydın təsvir edir:

1. şagirdlər başə düşmədilər (Luka 2:50; 9:45; 18:34)
2. onlar başə düşməli idilər, çünki İsanın sözləri onlara izah olunmuşdu (Luka 8:10)
3. İsa şagirdlərin zehinlərini açdı (müq. et. Luka 24:45)

İsanın sözləri və Ruhun ilhamlandırması ilə zehinləri və ürəkləri yeni əhdin həqiqətinə açılana qədər onlar izdihamlar kimi kor olmuşdular. Günaha batmış insanın zehni, Ruhun köməyi olmasa, başə düşə bilməz və hətta Ruhun köməyi olsa belə, xilasdan təqdisə irəliləyən bir prosesdə yavaş böyüyər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:33-37

³³Onlar Kefernəhuma gəldilər. İsa evdə olanda şagirdlərdən soruşdu: «Yol boyu nə barədə mübahisə edirdiniz?» ³⁴Hec kim dillənmədi, çünki yol boyu öz aralarında kimin ən böyük olması barədə mübahisə etmişdilər. ³⁵İsa oturub On İki şagirdi yanına çağıraraq dedi: «Əgər bir kəs birinci olmaq istəyirsə, hamıdan axırıncı və hamının xidmətçisi olsun». ³⁶O, balaca bir uşağı götürüb şagirdlərin arasına qoydu və sonra uşağı qucağına alıb onlara dedi: ³⁷«Kim Mənim adımla belə uşaqlardan birini qəbul edərsə, Məni qəbul edər. Kim Məni qəbul edərsə, Məni yox, Məni Gəndərəni qəbul edər».

9:33 "Kefernəhum" Peterin və Andreyin doğma şəhəri olan Kefernəhum, Nazaret əhlinin imansızlığından sonra İsanın "qərargahı" olmuşdu.

▣ **"İsa evdə olanda"** Ora, yəqin ki, Peterin evi (müq. et. Mark 1:29) ya da İsanın kirayəyə götürdüyü ev idi.

▣ **"Yol boyu nə barədə mübahisə edirdiniz?"** İsa onlara ölümündən danışmışdı (üç dəfə) və onlar öz aralarında kimin İsanın yerinə rəhbər olacağını bilmək istəyirdilər (müq. et. Mat. 18:1-18; Luka 9:46-48; 22:24).

9:34 "ən böyük" Bu, digər şagirdlərin Peter, Yaqub və Yəhyaya həsəd apardığını göstərir. Bu həmçinin onların yəhudi milli dünyəvi padşahlıq anlayışını əks etdirə bilər.

9:35 "oturub" Bu, rəsmi təlim yığıncağına işarə edir (müq. et. Mark 4:1; 9:35; Mat. 5:1; Luka 4:20).

▣ **"Əgər bir kəs birinci olmaq istəyirsə"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğuna işarə edən bir ifadədir. İsa bu istəyi pisləmədi, ancaq Allahın Padşahlığının yeni etikası baxımından dəyərləndirdi. Böyüklük xidməti tələb edir (müq. et. Mark 10:31,45; Mat. 20:26; 19:30; Yəh. 13:5), nəzarəti və ya hökmü deyil! Allahın Padşahlığı insan cəmiyyətlərindən çox fərqlənir.

Bu sözlər İsanın təlimlərini müxtəlif şəraitlərdə və müxtəlif vaxtlarda necə təkrar etməyinə dair yaxşı bir nümunədir (müq. et. Mark 10:43-44; Mat. 23:11; Luka 22:24-25).

▣ **"xidmətçisi"** İsa aramicə danışdı. Bu ifadə (Mark 9:35-37) "uşaq" və "xidmətçi" mənalarını verən aramicə *talya* sözü üzərində bir kəlmə oyunu ola bilər.

9:36 "balaca bir uşağı götürüb" Mat. 18:1-18-də, Luka 9:46-49-da və burada İsanın uşaqlardan deyil, yeni imanlılardan bəhs etdiyi aydın göstərilir.

▣ **"qucağına alıb"** Bu, olayı öz gözləri ilə görmüş Peterin bildirdiyi başqa bir detaldır. Hətta oranın Peterin evi və uşağın Peterin övladı olması istisna edilmir!

9:37 "Kim Mənim adımla belə uşaqlardan birini qəbul edərsə" "Mənim adımla" deyildikdə "İsanın xarakteri ilə" nəzərdə tutulur. Hansısa sözlərin təkrarlanmasında sehr yoxdur. Qüdrət, İsanı tanımaqdan və Onun hərəkət etdiyi kimi hərəkət etməkdən irəli gəlir. İsanın ardınca getdiyimizə görə başqalarına məhəbbət göstərməklə İsayə məhəbbət göstəririk (müq. et. Mat. 25:31-45).

Həv. 19:13-16-dan bildiyimiz kimi, yəhudi ekzorsistlər İsanın adından istifadə ediblər, lakin nəticəsi gözlədikləri kimi olmayıb. Mat. 7:21-23-dən bildiyimiz kimi, əsl mühüm olan Məsihlə şəxsi münasibət qurmaqdır, Onun adını dilə gətirmək deyildir.

▣ **"Kim Məni qəbul edərsə, Məni yox, Məni Göndərəni qəbul edər"** İsa Atanın uca mövqeyini təsdiq edir. Yəhya Müjdəsində bu dəfələrlə qeyd olunmuşdur. Oğulun Ataya tabe olması qeyri-bərabərliyə işarə etmir, lakin Müqəddəs Üçlüyün daxilində baş verir.

XÜSUSİ MÖVZU: "GÖNDƏRMƏK (*apostellō*)" (SPECIAL TOPIC: SEND [*apostellō*])

Bu, yunan dilində "göndərmək" mənasında adətən işlədilən sözdür (*apostellō*). Həmin sözün bir neçə teoloji mənası vardır:

1. Klassik yunan ədəbiyyatında və rəbbilərin əsərlərində bu söz rəsmi nümayəndəsi olaraq çağırmaq və göndərmək mənasında işlənir, "səfir" kimi (müq. et. 2Kor. 5:20).
2. Müjdələrdə bu FEİL çox vaxt İsanın Ata tərəfindən göndərilməsini ifadə edir. Yəhya Müjdəsində bu söz məsihi mənə çaları daşıyır (müq. et. Mat. 10:40; 15:24; Mark 9:37; Luka 9:48 və xüsusilə Yəh. 5:36,38; 6:29,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21 [a. 21-də həm "*apostellō*", həm də SİNONİMİ "*pempō*" işlənir]). Bu söz həmçinin İsanın imanlıları göndərməsini ifadə edir (müq. et. Yəh. 17:18; 20:21 [Yəh. 20:21-də həm "*apostellō*", həm də SİNONİMİ "*pempō*" işlənir]).
3. Əhdi-Cədidə "apostol" İSMİ ("həvari") şagirdlərə dair işlənir
 - a. İsanın ilk on iki şagirdi, ən yaxınları (məs., Mark 6:30; Luka 6:13; Həv. 1:2,26)
 - b. xüsusi həvari köməkçiləri və əməkdaşları qrupu
 - (1) Barnaba (müq. et. Həv. 14:4,14)

- (2) Andronikos və Yunias (KJV-də Yuniya, müq. et. Rom. 16:7)
- (3) Apollos (müq. et. 1Kor. 4:6-9)
- (4) Rəbbin qardaşı Yaqub (müq. et. Qal. 1:19)
- (5) Sila və Timofey (müq. et. 1Sal. 2:6)
- (6) bəlkə Tit (müq. et. 2Kor. 8:23)
- (7) bəlkə Epafrodit (müq. et. Fil. 2:25)

- d. imanlılar cəmiyyətində davam edən bir ənam (müq. et. 1Kor. 12:28-29; Ef. 4:11)
4. Paul, Məsihin nümayəndəsi kimi Allahdan ona verilmiş səlahiyyəti təsdiq etmək üçün məktublarının çoxunda özünü "həvari" adlandırır (müq. et. Rom. 1:1; 1Kor. 1:1; 2Kor. 1:1; Qal. 1:1; Ef. 1:1; Kol. 1:1; 1Tim. 1:1; 2Tim. 1:1; Tit. 1:1).
5. Biz müasir imanlıların problemi odur ki, Əhdi-Cədid bu davam edən ənamın nədən ibarət olduğuna və imanlılarda necə təsbit edildiyinə dair heç bir məlumat vermir. Aydınır ki, ilk On iki həvarini (№3a) və sonrakı həvariləri (№3b) fərqləndirmək lazımdır. Bax: Xüsusi mövzu: "İlahi ilham" və Xüsusi mövzu: "Nurlandırma". Müasir "həvarilər" daha çox Müqəddəs Yazılar yazmaq üçün Allahdan ilham almırsa (kanon bağlanmışdır, müq. et. Yəhd. a. 3; bax: Xüsusi mövzu: "Kanon"), onda onların xidməti Əhdi-Cədid peyğəmbərləri və ya müjdəçilərininkindən necə fərqlənir (müq. et. Ef. 4:11)? Məncə, belə variantlar mümkündür:
 - a. Müjdənin hələ yayılmadığı yerlərdə müjdəçi cəmiyyətləri yaradanlar (*Didache*-də ["Didaxe"] məhz bu mənada işlənib)
 - b. hansısa bölgədə və ya məzhəbdə pastorların rəhbərləri
 - c. ?

1-cü variant mənə daha ağlabatan gəlir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:38-41

³⁸Yəhya Ona dedi: «Müəllim, biz Sənin adınla cinləri qovan bir nəfəri gördük, amma bizim ardımızca gəlmədiyinə görə ona mane olduq». ³⁹İsa onlara dedi: «Ona mane olmayın! Elə bir adam yoxdur ki, Mənim adıyla möcüzə göstərsin və sonra Məni pisləsin. ⁴⁰Çünki əleyhimizə olmayan bizim tərəfimizdədir. ⁴¹Məsihə məxsus olduğunuz üçün kim sizə bir kasa su içirdərsə, sizə doğrusunu deyirəm: mükafatsız qalmayacaq.

9:38 "amma bizim ardımızca gəlmədiyinə görə ona mane olduq" Yunan əlyazmalarının bir neçə variantı vardır. Bu ayəni şərh etmək çətindir. Bu səbəbdən əlyazmaları köçürən şəxslər bunu bir az dəyişdiriblər. İngilis versiyalarının çoxunun uyğun olduğu variant (UBS⁴-yə uyğun) x və B əlyazmalarında və süryani tərcümə ənənələrində əks olunur.

9:39 "Ona mane olmayın" Bu, inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklidir; adətən prosesdə olan hərəkətin dayandırılmasını bildirir.

9:40 "Çünki əleyhimizə olmayan bizim tərəfimizdədir" İsa Öz təlimlərində mədəniyyətində olan məsələlərdən tez-tez istifadə edirdi (müq. et. Mark 2:17,21,22; 3:27; 4:21,22,25; 7:15; 8:35,36,37; 9:40,50; 10:25,27,31,43-44). Bunu Mat. 12:30 və Luka 11:23 ilə müqayisə edin.

"Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" kitabında (*Hard Sayings of the Bible*, IVP, ss. 466-467) Mark 9:40 və Luka 11:23 arasındakı zahiri ziddiyyət haqqında maraqlı söhbət vardır. Bu kitab yaxşı tanınmış müjdəçi ilahiyyatçılar tərəfindən yazılmış faydalı qaynaqdır. Onlar deyirlər ki, bu mətnlərin konteksti zahiri uyğunsuzluğu aradan qaldırır.

9:41 Mat. 10:42 və 25:40-dakı paralel yerlərə baxın. Mark 9:38-41 və Mark 9:42-48 arasında kəskin təzad vardır. İsa ilə rəsmən əlaqədə olmayan adamlar öz yaxşı əməlləri ilə təsdiq olunur, amma Onu tanıyanlara

yeni imanlılara qarşı məsuliyyətləri haqqında ciddi xəbərdarlıq edilir. Bu sarsıdıcı paradoks Mark 9:33-37-nin həqiqətini təsvir edir.

Bu ayədə həmçinin sədaqətlə xidmət edənlərə verilən Padşahlıq mükafatlarından bəhs edilir (müq. et. Mark 9:41; 10:21,28-31 və İsanın Dağüstü vəzində bir neçə dəfə – Mat. 5:12,46; 6:5-6,16-18,19-21). Məsihin tamamlanmış işində əvəzsiz xilas və imanlıların imanda yaşamaq üçün əhd məsuliyyətlərini balanslaşdırmaq çətinidir. Həmçinin Əhdi-Cədidin mükafat və cəza dərəcələrini balanslaşdırmaq çətinidir (müq. et. Mat. 10:45; 11:22; 18:6; 25:21,23; Mark 12:40; Luka 12:47-48; 20:47). Mark 12:40-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:42-48

⁴²Kim Mənə iman edən bu kiçiklərdən birini pis yola çəkərsə, öz boynuna böyük bir dəyirman daşı asıb dənizə atılmaq onun üçün daha yaxşı olar. ⁴³Əgər əlin səni pis yola çəkərsə, onu kəs. Sənin əbədi həyata şikəst olaraq daxil olmağın iki əllə cəhənnəmə, sönməz oda düşməyindən yaxşıdır. ⁴⁴[Oradakıları gəmirən qurd ölmür və oranın yanar odu sönmür.] ⁴⁵Əgər ayağın səni pis yola çəkərsə, onu kəs. Sənin əbədi həyata topal olaraq daxil olmağın iki ayaqla cəhənnəmə atılmağından yaxşıdır. ⁴⁶[Oradakıları gəmirən qurd ölmür və oranın yanar odu sönmür.] ⁴⁷Əgər gözün səni pis yola çəkərsə, onu çıxart. Sənin tək gözlə Allahın Padşahlığına daxil olmağın iki gözlə cəhənnəmə atılmağından yaxşıdır. ⁴⁸Oradakıları gəmirən qurd ölmür və oranın yanar odu sönmür.

9:42 "Kim Mənə iman edən bu kiçiklərdən birini" Teoloji olaraq burada yeni imanlılardan bəhs olunur. Lakin kontekst baxımından bu, cinə tutulmuş oğlandan təzəcə götürülmüş ibrət dərsi ilə əlaqəli ola bilər. Allah uşaqları sevir və heç kimin onlardan sui-istifadə etməsini istəmir.

▣ **"iman edən"** Bu, davam edən imanı vurğulayan indiki zaman məlum növ feli sifətidir.

Bəzi qədim yunanca əlyazmalarda "Mənə" sözü əlavə olunub (müq. et. A, B, C², L, W əlyazmaları, Vulqata, süryani və qibtə tərcümələri). Görünür ki, bu, paralel mətn olan Mat. 18:6-dən əlavə olunmuşdur, çünki x və C əlyazmalarında bu söz yoxdur. Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"pis yola çəkərsə"** Orijinalda bir heyvanı tutmaq üçün qurulmuş tələni bildirən bir söz işlənmişdir.

▣ **"asıb... atılmaq"** Hərf. "asıb... atılsa daha yaxşı olar". Bu, birinci sinif şərt cümləsidir. İsa məsihçi rəhbərlərinə ciddi xəbərdarlıq verir. Böyük Çoban bütün quzularının, xüsusən yeni və zəif olanlarının qayğısına qaldığı kimi, onlar da belə etməlidirlər!

Bu, bir mübaligədir (müq. et. Mat. 5:29,30,38-46; 6:2-4; 7:3-5; 23:23-24; 10:24-25). İsa əbədi mühakimə haqqında metaforalarla danışır. Şərqə xas olan bu kimi mübaligələr qərblə imanlıları ərsələr boyunca çaşdırmışdır. Müqəddəs Kitabı sevən və İsanın ardınca gedən qərblə imanlılar Kitabdakı şərqçi janrları və metaforaları anlamamışlar.

▣ **"böyük bir dəyirman daşı"** Heyvanın qoşulduğu böyük bir dəyirmanın yuxarı hissəsindən söhbət gedir. Bu, İsanın təlimini qüvvətləndirmək üçün istifadə olunan, Şərqə xas olan daha bir mübaligədir.

▣ **"dənizə atılmaq"** Bu, daimi halı bildirən bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu, mühakimənin güclü bir metaforası idi. Səhrada yaşayan bir xalq kimi yəhudilər dənizdən qorxardılar.

9:43-47 İsa burada metaforalarla (mübaligələrlə) danışır və beləcə şagirdlərindən özlərini Ona tamamilə həsr etmələrini tələb etdiyini göstərir (müq. et. Robert H. Steyn, "İsanın təlimlərinin üsulu və mesajı" [Robert H. Steyn, *The Method and Message of Jesus' Teachings*], ss. 8-11).

Bu ayələr, Əhdi-Ətiqədə tez-tez istifadə olunan ibrani poeziyasının, sinonimik paralelizminin yaxşı nümunələridir (müq. et. Mark 2:21-22; 3:4,24-25,28; 4:22,30; 8:17,18; 9:43-47; 10:38,43-44; 13:24-25). Mark Müjdəsində antitetik paralelizmin yaxşı misallarından bəzisi Mark 2:19-20; 3:28-19; 4:25; 7:8,15 və 8:35-dir (müq. et. Stein, ss. 27-29).

9:43 "Əgər... çəkərsə" Bu, potensial hərəkəti bildiren üçüncü sinif şərt cümləsidir.

▣ "əbədi həyata... daxil olmağın" Orijinalda "əbədi həyat" deyil, sadəcə "həyat" sözü işlənmişdir. Əhdi-Cədidə həyat mənasını verən iki söz işlənir: (1) *bios* (bioloji həyat) və (2) *zoē* (ruhani həyat). İsa ruhani aləmə (əbədi həyata) daxil olmaqdan danışır. Bu, Mark 9:47-dəki "Allahın Padşahlığı" ifadəsi ilə paraleldir. İmanlılar bu Padşahlığa indidən daxil ola və bir anlamda indidən səmanı yaşaya bilirlər (müq. et. Ef. 2:5-6).

Bu Əhdi-Cədidə bir neçə yolla təsvir olunur.

1. gələcək olan dünya, əbədi həyat (Mark 10:17,30)
2. öz canını xilas etmək... itirmək (Mark 8:35; Mat. 10:39; Luka 17:33)
3. əbədi həyat (Mark 9:43; Mat. 25:46)
4. Ağanın (Rəbbin) sevincinə şərik olmaq (Mat. 25:21,23)

▣ "cəhənnəm" Burada *Gehenna* sözü işlənmişdir (müq. et. Yer. 7:31). Ora finikiyalıların məhsuldarlıq od tanrısı Molekə pərəstiş etdikləri yer idi – Yerusəlimin cənubunda yerləşən Hinnom oğullarının vadisi idi. Məhz orada ilk doğulan uşaqlar Kənan məhsuldarlıq tanrısına qurban gətirilirdi (müq. et. Lev. 18:21; 20:2-5; Qanun. 12:31; 18:10; 2Pad. 21:6; 2Saln. 28:3; 33:6; Yer. 2:23; 7:32; 32:35). Yəhudilər əcdadlarının büt-pərəstliyindən çox xəcalət çəkdiyinə görə oranı Yerusəlimin zibilliyinə döndərmişdilər. İsa Atanın məhəbbətindən əbədi olaraq ayrılma haqqında danışarkən bu nəhəng zibilliyin metaforalarından (od, qurd, üfunət) istifadə etmişdir.

İsanın dəfələrlə dilə gətirdiyi bu sözü Əhdi-Cədidin digər müəllifləri yalnız bir dəfə işlətmişlər (Yaq. 3:6). Müqəddəs Kitaba əsasən, cəhənnəm cənnət qədər gerçəkdir (müq. et. Mat. 25:46). Bax: Aşağıdakı Xüsusi mövzu, II., B.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÖLÜLƏR HARADADIR?" (SPECIAL TOPIC: WHERE ARE THE DEAD?) (SHEOL/HADES, GEHENNA, TARTARUS)"

I. Əhdi-Ətiq

- A. Bütün insanların getdiyi yer *Sheol*-dur (["Şeol"] əlaqəli kök yoxdur və etimologiya aydın deyildir, BDB 982, KB 1368); əsasən Hikmət ədəbiyyatında və Yeşayanın Kitabında bu söz, ölümlərin olduğu yeri və ya qəbri bildirirdi. Əhdi-Ətiqdə oradakı həyat kölgə kimi, şüurlu, amma sevincsiz təsvir olunurdu (müq. et. Əyy. 10:21-22; 38:17)
- B. *Sheol* haqqındakı təsəvvürlər
 1. Allahın mühakiməsi ilə əlaqəli (od), Qanun. 32:22
 2. darvazalı bir zindan, Əyy. 38:17; Zəb. 9:13; 107:18
 3. geri qayıdılmayan yer, Əyy. 7:9 (akkadca ölüm ismi)
 4. qaranlıq yeri/padşahlığı, Əyy. 10:21-22; 17:13; 18:18
 5. sükut yeri, Zəb. 28:1; 31:17; 94:17; 115:17; Yeş. 47:5
 6. hökm günündən əvvəl cəza ilə bağlı, Zəb. 18:4-5
 7. Allahın da var olduğu *Abaddon* (["Avaddon"] məhv; bax: Xüsusi mövzu: "*Abaddon... Apollyon*") ilə əlaqəli, Əyy. 26:6; Zəb. 139:8; Amos 9:2
 8. qəbir ilə əlaqəli, Zəb. 16:10; 88:3-4; Yeş. 14:15; Yez. 31:15-17
 9. pis adamlar *Sheol*-a diri-diri düşürlər, Say. 16:30,33; Əyy. 7:9; Zəb. 55:15
 10. çox vaxt yekə ağızlı heyvan olaraq şəxsləşdirilir, Say. 16:30; Sül. 1:12; Yeş. 5:14; Hab. 2:5
 11. oradakı insanlara *Repha'im* (["Refayim"], "ölülərin ruhları", Əyy. 26:5; Sül. 2:18; 21:16; 26:14 Yeş. 14:9-11) deyilirdi
 12. lakin YAHVE orada da vardır, Əyy. 26:6; Zəb. 139:8; Sül. 15:11

II. Əhdi-Cədid

A. İbrancə *Sheol*, yunanca *Hades* (gözə görünməyən aləm) olaraq tərcümə olunurdu

B. *Hades* haqqındakı təsəvvürlər (*Sheol*-a çox bənzəyir)

1. ölümü bildirir, Mat. 16:18
2. ölümlə əlaqəli, Vəhy 1:18; 6:8; 20:13-14
3. çox vaxt əbədi cəza yerinə bənzəyir (*Gehenna*), Mat. 11:23 (Əhdi-Ətiqdən sitat); Luka 10:15; 16:23-24
4. çox vaxt qəbrə bənzəyir, Luka 16:23

C. Bölünmüş olma ehtimalı (rəbbilərin təsəvvürü)

1. salehlərin qismi *Paradise* (Cənnətin başqa adı, müq. et. 2Kor. 12:4; Vəhy 2:7), Luka 23:43
2. pislərin qismi *Tartarus*; zindan yeri, *Hades*-dən xeyli çox aşağıdadır; 2Pet. 2:4, pis mələklərin saxlandığı zindan (müq. et. Yar. 6; 1 Xanok). Ora "dibsiz dərinlik" ilə əlaqəlidir, Luka 8:31; Rom. 10:7; Vəhy 9:1-2,11; 11:7; 17:18; 20:1,3

D. *Gehenna*

1. Əhdi-Ətiqdəki "Hinnom oğullarının vadisi" (Yerusəlimin cənubunda) ifadəsini əks etdirir. Finikiyanın od tanrısı *Molech*-ə ("Molek") BDB 574, KB 591) uşaqları qurban gətirərək səcdə edilən yer idi (müq. et. 2Pad. 16:3; 21:6; 2Saln. 28:3; 33:6); bu, Tövrətdə qadağan edilmişdir (Lev. 18:21; 20:2-5).
2. Yeremya bütələrə səcdə edilən bu yeri YAHVE-nin mühakiməsinin yerinə döndərmişdir (müq. et. Yer. 7:32; 19:6-7). 1 Xanok 90:26-27 və Sib. 1:103-də ora, əbədi alovlu məhkumiyyətin yeri olmuşdur.
3. İsanın dövründəki yəhudilər, əcdadlarının öz uşaqlarını qurban gətirməklə bütərə səcdə etmələrindən diksinərək o yeri Yerusəlimin zibilliyinə döndərmişdilər. İsanın əbədi cəzaya dair bir çox metaforaları o yerlə bağlı idi (od, tüstü, qurd, üfunət, müq. et. Mark 9:44,46). *Gehenna* sözü yalnız İsa tərəfindən işlədilir (Yaq. 3:6 istisna olmaqla).
4. İsanın *Gehenna* sözünü işlətməsi
 - a. od, Mat. 5:22; 18:9; Mark 9:43
 - b. əbədi, Mark 9:48 (Mat. 25:46)
 - c. məhv yeri (həm canın, həm bədənin məhvi), Mat. 10:28
 - d. *Sheol* ilə paralel, Mat. 5:29-30; 18:9
 - e. pislər "cəhənnəm övladları" ("cəhənnəmlik") adlandırılır, Mat. 23:15
 - f. hakimin çıxardığı hökmün nəticəsi, Mat. 23:33; Luka 12:5
 - g. *Gehenna* anlayışı ikinci ölüm (müq. et. Vəhy 2:11; 20:6,14) və ya od gölü (müq. et. Mat. 13:42,50; Vəhy 19:20; 20:10,14-15; 21:8) ilə paraleldir. Ehtimal ki, od gölü insanların (*Sheol*-dan) və mələklərin (*Tartarus*-dan, 2Pet. 2:4; Yəhd. 1:6 yaxud dibsiz dərinlikdən, müq. et. Luka 8:31; Vəhy 9:1-11; 20:1,3) əbədi məskəni olur.
 - h. insanlar üçün deyil, şeytan və mələkləri üçün yaradılmışdır, Mat. 25:41

E. *Sheol*, *Hades* və *Gehenna* üst-üstə düşdüynə görə, çox güman ki,

1. başlanğıcda bütün insanlar *Sheol/Hades*-ə gəldirdi
2. Hökm günündən sonra onların oradakı vəziyyəti (yaxşı/pis) daha pisləşir və pislər eyni yerdə qalırlar (buna görə KJV-də *hades* (qəbir) *gehenna* (cəhənnəm) olaraq tərcümə olunmuşdur.
3. Əhdi-Cədidə Hökm günündən əvvəl cəhənnəm əzabının təsvir olunduğu yeganə yer Luka 16:19-31-dir (Lazar və varlı adam məsəli). *Sheol* həmçinin indiki cəzanın yeri olaraq təsvir olunur (müq. et. Qanun. 32:22; Zəb. 18:1-5). Ancaq bir məsəl üzərində doktrin qurmaq olmaz.

III. İnsanın ölməsi ilə dirilməsi arasındakı vəziyyət

- A. Əhdi-Cədid "ruhun ölümsüzlüyü"nü öyrətmir. Axirət haqqındakı qədim baxışlardan biri olan "ruhun ölümsüzlüyü" bunlardan ibarətdir:
1. insan ruhları bədəndə yaşamazdan əvvəl mövcud olurlar
 2. insan ruhları əzəli və əbədidir
 3. çox vaxt bədən ruhun zindanı, ölüm isə əzəli vəziyyətinə qayıtması sayılır
- B. Əhdi-Cədidə insanın ölməsi ilə dirilməsi arasındakı müddətdə bədənsiz yaşadığına işarələr vardır
1. İsa bədənlə canı ayırır, Mat. 10:28
 2. Ola bilər ki, İbrahimin artıq bədəni vardır, Mark 12:26-27; Luka 16:23
 3. İsanın görünüşünün dəyişməsi zamanı Musa və İlyas bədəndə gəliblər, Mat. 17
 4. Paul deyir ki, Məsihin ikinci gəlişi zamanı öncə Məsihin yanındakı imanlılar yeni bədənlərinə bürünəcəklər, 1Sal. 4:13-18
 5. Paul deyir ki, imanlılar dirilmə günündə yeni ruhani bədənlərinə bürünəcəklər, 1Kor. 15:23,52
 6. Paul deyir ki, imanlılar *Hades*-ə getmirlər, lakin öləndə İsanın yanında olurlar, 2Kor. 5:6,8; Fil. 1:23. İsa ölmə qalib gəlib salehləri Özü ilə göylərə aparmışdır, 1Pet. 3:18-22.

IV. Göylər

- A. Bu söz Müqəddəs Kitabda üç mənada işlənir.
1. yerin üzərindəki atmosfer, Yar. 1:1,8; Yeş. 42:5; 45:18
 2. ulduzlu səma, Yar. 1:14; Qanun. 10:14; Zəb. 148:4; İbr. 4:14; 7:26
 3. Allahın taxtı olan yer, Qanun. 10:14; 1Pad. 8:27; Zəb. 148:4; Ef. 4:10; İbr. 9:24 (göyün üçüncü qatı, 2Kor. 12:2)
- B. Müqəddəs Kitabda axirət haqqında çox şeylər yazılmayıb, bəlkə də ona görə ki, günahkar insanlar bunu qavramağa qadir deyillər (müq. et. 1Kor. 2:9).
- C. Göylər həm bir yer (müq. et. Yəh. 14:2-3), həm də bir şəxsdir (müq. et. 2Kor. 5:6,8). Göylər, bərpa olunmuş Eden bağı ola bilər (Yar. 1-2; Vəhy 21-22). Yer təmizlənib bərpa ediləcəkdir (müq. et. Həv. 3:21; Rom. 8:21; 2Pet. 3:10). Allahın surəti (Yar. 1:26-27) Məsihdə bərpa olunur. Eden bağındakı yaxın münasibət yenə mümkündür.
- Lakin bunu, çox güman ki, hərfi mənada deyil, məcazi mənada anlamaq lazımdır (göylər, Vəhy 21:9-27-dəki nəhəng kvadrat şəhər kimidir). 1Kor. 15-də fiziki bədən və ruhani bədən arasındakı fərq, toxum və yetişmiş bitki arasındakı fərqə bənzədilir. Bir daha, 1Kor. 2:9 (Yeş. 64:4 və 65:17-dən sitat) böyük vəddir və bizə ümid verir! Onu görəndə Ona bənzəyəcəyimizi bilirəm (müq. et. 1Yəh. 3:2).

V. Faydalı qaynaqlar (ingilis dilində)

- A. William Hendriksen, *The Bible On the Life Hereafter* (Uilyam Hendriksen, "Müqəddəs Kitab axirət haqqında nə öyrədir")
- B. Maurice Rawlings, *Beyond Death's Door* (Moris Roulinqz, "Ölüm qapısının arxasında")

9:44,46 44-cü və 46-cı ayələr Mark 9:48 ilə eynidir. Qədim yunan unsial əlyazmaları α , B, C^L və ya W-da bu ayələr yoxdur. Ehtimal ki, qədimdən əlyazmaları köçürən bir adam Mark 9:48-dəki sözləri Mark 9:44 və 46-ya əlavə etmişdir.

9:48 "Oradakıları gəmirən qurd ölmür və oranın yanar odu sönmür" Bu, Yeş. 66:24-dən sitatdır. Əcdadlarının öz uşaqlarını yandırdıqlarından dəhşətə gələn yəhudilər (2Pad. 21:6) oranı Yerusəlimin zibilliyinə döndərmişdilər. İsa Allahdan əbədi ayrılma olan cəhənnəmi təsvir etmək üçün o zibilliyin metaforasından istifadə etmişdir. Mat. 25:46-da göylərə (cənnətə) dair işlənən "əbədi" sözü bu ayədə məhkumiyyəti bildirir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 9:49-50

⁴⁹Çünki hamı odla duzlanacaq. ⁵⁰Duz yaxşı şeydir, amma əgər duz dadsız olarsa, ona nə ilə dad vermək olar? Qoy sizdə duz və aranızda da sülh olsun».

9:49 "odla duzlanacaq" Duzdan şəfa, təmizlənmə və saxlama məqsədi ilə istifadə olunurdu. Bundan əlavə, əhdlər duzla möhürlənirdi (müq. et. Say. 18:19). Bir səhra xalqının həyatında duzun çox mühüm rolu var idi. Duz və od bu kontekstdə təmizlənmə mənasında işlənən sinonimlərdir. 49-cu ayənin çoxlu əlyazma variantları vardır. Bunlar, güman ki, (1) bu ayənin Mark 9:48 ilə necə əlaqələndiyinin ya da (2) bu ayənin nə mənə verdiyinin aydın olmaması ilə bağlıdır. Bəlkə əlyazmaları köçürən bir adam bu ayəni Lev. 2:13-lə əlaqələndirərək mətnin haşiyəsində qeydini qoyub. İsa ruhani həqiqətin öyrədilməsinin analogiyası kimi duzdan tez-tez istifadə etmişdir (müq. et. Mat. 5:13; Luka 14:34-35).

9:50 Bu ayə, Mark 9:49 olduğu kimi, əvvəlki kontekstdən bir qədər əlaqəsizdir. Mark 9:49 "od" sözünə görə daxil edildiyi kimi, bu ayə də "duz" sözünə görə daxil edilmişdir. Ola bilsin, o, Mark 9:35-lə əlaqəli olsun. Məsihçilərin necə yaşaması çox önəmlidir!

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Niyə İsanın "görünüşü dəyişdi"?
2. Bu hadisənin Əhdi-Ətiq ilə nə əlaqəsi vardır?
3. Şagirdlərin İlyas haqqında fikirləri niyə qarışıq idi?
4. Şagirdlər İsanın ölümü və dirilməsi haqqındakı həqiqəti niyə hələ anlamırdılar?
5. Bir məsihçinin böyük olmağı arzulaması yanlışdır mı? İsa böyüklük (yaxud ucalıq) haqqında nə demişdir?
6. İsa Mark 9:35-37 və 42-də uşaqlardan danışır, yoxsa böyüklər üçün uşaqlardan misal çəkir?
7. Məhkumluğun dərəcələri vardır mı?
8. Mark 9:43-47-ni həqiqi mənada şərh etmək lazımdır mı?
9. Duz nəyin rəmzidir?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 10

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Boşanma barəsindəki təlim	Evlənmə və boşanma	Evlənmə və boşanma haqqında	İsa boşanma haqqında öyrədir	Boşanma barəsindəki sual
10:1-12	10:1-12	10:1 10:2-9 10:10-12	10:1 10:2 10:3 10:4 10:5-9 10:10-12	10:1-12
Balaca uşaqlara xeyir-dua verilir	İsa balaca uşaqlara xeyir-dua verir	Uşaqlara xeyir-dua vermə	İsa balaca uşaqlara xeyir-dua verir	İsa və uşaqlar
10:13-16	10:13-16	10:13-16	10:13-16	10:13-16
Varlı adam	İsa varlı gənc adama məsləhət verir	Varlı adam	Varlı adam	Varlı gənc adam
10:17-22	10:17-22	10:17-22	10:17 10:18-19 10:20 10:21-22	10:17-22 Var-dövlətin təhlükəsi
10:23-31	10:23-31	10:23-27 10:28-31	10:23 10:24-25 10:26 10:27 10:28 10:29-31	10:23-27 İmtina etmənin mükafatı 10:28-31
İsa Öz ölümünü və dirilməsini üçüncü dəfə elan edir	İsa Öz ölümünü və dirilməsini üçüncü dəfə bildirir	Əzabların üçüncü dəfə əvvəlcədən bildirilməsi	İsa Öz ölümündən üçüncü dəfə danışır	İsanın əzabına dair üçüncü peyğəmbərlik
10:32-34	10:32-34	10:32-34	10:32-34	10:32-34
Yaqubla Yəhyanın xahişi	Böyük olan xidmətçidir	Yaqub və Yəhya izzət axtarırlar	Yaqubla Yəhyanın xahişi	Zavdayın oğulları xahiş edirlər
10:35-45	10:35-45	10:35-40	10:35 10:36	10:35-40

			10:37	
			10:38	
			10:39-40	Xidmət edən rəhbərlik
		10:41-45	10:41-45	10:41-45
Kor Bartimayın şəfa tapması	İsa Kor Bartimaya şəfa verir	Kor Bartimay	İsa Kor Bartimaya şəfa verir	Yerixodakı kor adam
10:46-52	10:46-52	10:46-52	10:46-47	10:46-52
			10:48	
			10:49	
			10:50	
			10:51a	
			10:51b	
			10:52	

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Boşanma, Mark 10:2-12 (Mat 19:1-12 ilə paraleldir)
- B. Uşaqlara xeyir-dua verilməsi, Mark 10:13-16 Mat. 19:13-15 və Luka 18:15-17 ilə paraleldir)
- C. Varlı gənc adam, Mark 10:17-31 (Mat. 19:16-20:16 və Luka 18:18-30 ilə paraleldir)
- D. İsanın çarmıxa çəkilməsinin əvvəlcədən bildirilməsi, Mark 10:32-34 (Mat. 20:17-20 və Luka 18:31-34 ilə paraleldir)
- E. Zavdayın oğulları, Mark 10:35-45 (Mat. 20:21-28 ilə paraleldir)
- F. Kor Bartimay, Mark 10:46-52 (Mat. 20:29-34 və Luka 18:35-43 ilə paraleldir)

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:1

¹İsa oradan ayrılıb Yəhudeya bölgəsinə və İordan çayının o biri tayına getdi. Yenə çoxlu adam Onun başına yığıldı və O, adətində görə yenidən təlim öyrətməyə başladı.

10:1 "İsa oradan ayrılıb Yəhudeya bölgəsinə və İordan çayının o biri tayına getdi" RSV və ASV versiyalarında "Yəhudeya və trans-İordan ərazilərinə gəldi" deyilir. Kontekstdən İsanın Yerusəlimə son səfərinə çıxdığı anlaşılır. O, yaqın ki, şimala doğru getdi, Samariyadan Qalileyaya keçdi və orada Yerusəlimə gedən ziyarətçilərə qoşuldu. Yerusəlimə gedən yəhudilərin çoxu Samariyadan keçməmək üçün İordanın şərq sahiliindən (Pereyadan) keçər, sonra Yerixonun yaxınlığında qərbi sahilinə qayıdardılar. Əgər onlar bu yolla gediblərsə, ondan bu qəribə ayənin mənası aydınlaşır (müq. et. A.T. Robertson, "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə [A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild. 1, s. 348] Luka Müjdəsinin üçdə birdən çox hissəsinin [yəni 9:57-18:14] Mark 9 və 10 arasında baş verir; Mat. 18 və Yəh. 7-11 həmçinin).

▣ **"Yenə çoxlu adam Onun başına yığıldı"** Bu adamlar (1) bayram zamanı Yerusəlimə gedən ziyarətçilər və ya (2) xəstələr, maraqlananlar, yəhudi başçıları və şagirdlər ola bilər. İsanın başına həmişə çox adam yığılırdı.

▣ **"adətində görə"** İsa hər fürsətdə təlim öyrədirdi (müq. et. Mark 1:21; 2:13; 4:2; 6:2,6,34; 12:35; 14:49). Onun təliminin məzmunu belə idi:

1. tövbə və iman edin (Vəftizçi Yəhyanın təlimi kimi)
2. Allahın Padşahlığına daxil olmanın yolu İsayə iman etməkdir
3. Allahın Padşahlığı insanın düşüncəsini və həyat tərzini köklü şəkildə dəyişdirir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:2-9

²Bəzi fariseylər İsanın yanına gəlib Onu sınamaq üçün belə bir sual verdilər: «Kişinin öz arvadını boşamağa icazəsi varmı?» ³İsa onlara cavab verdi: «Musa sizə nə əmr etdi?» ⁴Onlar dedi: «Musa kişiye talaq kağızını yazıb arvadını boşamağa icazə verdi». ⁵İsa da onlara belə dedi: «O bu əmri ürəyiniz inadkar olduğuna görə yazdı. ⁶Allah yaradılışın başlanğıcından «onları kişi və qadın olaraq yaratdı». ⁷«Buna görə də kişi ata-anasını tərək edib arvadına qovuşacaq ⁸və ikisi bir bədən olacaq». Artıq onlar iki deyil, bir bədən ⁹Buna görə də qoy Allahın birləşdirdiyini insan ayırmasın».

10:2 "fariseylər" Bax: Mark 2:16-dəki Xüsusi mövzu: "Fariseylər".

▣ **"sınamaq"** Bu sözün (*periazō*) məhv etmək məqsədilə yoxlamaq məna çaları vardır (müq. et. Mark 8:11; 10:2; 12:15; həmçinin Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri"). Bu sual (1) xalqı və başçıları Şammaın (mühafizəkar) və Hillelin (liberal) olmaq üzərə iki rəbbinik məktəb haqqındakı fikirlərini ayırmaq və ya (2) Hirod Antipanı qəzəbləndirmək üçün verilmişdir.

▣ **"Kişinin öz arvadını boşamağa icazəsi varmı?"** Qeyd edək ki, fariseylərin bu sualı təkrar evlənmə haqqında deyil, boşanma haqqındadır. Eləcə də qeyd edək ki, İsa konkret sualın cavabını verir. İsa bu mövzuya neytral mövqedən yanaşmır. Bu fariseylər İsanı tələyə salmağa çalışırdılar. Onlar istəyirdilər ki, İsa ya (1) boşanmaya liberal münasibət göstərən Hillelə qarşı çıxsın (Mat. 19:3-də bu suala "hər səbəbə görə" ifadəsi əlavə olunub), ya da (2) boşanmış olan Hirod Antipanı pisləsin (müq. et. Mark 6:17-20). "İcazəsi varmı" deyildikdə, Musanın Qanununun və ya rəbbinik rəvayətin (Talmud) icazəsi nəzərdə tutulur. Buna cavabən İsa Qanunun Təkrarından sitat gətirir.

10:4 "talaq kağızını yazıb" Bu fraza, Qanun. 24:1-4-dən sitat gətirilmişdir. Musa arvadları qorumaq üçün hüquqi qaydalar qoymuşdu (müq. et. Çıx. 21:1-11). Həmin hüquqi qaydaların müəyyən şərtləri var idi.

1. müəyyən müddət tələb olunurdu
2. bir kahin və ya levili bu talaq kağızını yazmalı idi
3. güman ki, cehizin qaytarılması da bir şərt idi

Bu şərtlər yerinə yetirilərkən ərnlə arvadın barışacağına ümid edilirdi.

Onu da qeyd edək ki, Qanun. 24-ə əsasən həm kişinin, həm qadının yenidən evlənmə haqqı var idi. Lakin kontekstə baxdıqda Qanunun Təkrarındakı o mətn boşanmaya səbəb olan məsələni aydınlaşdırır, sadəcə (1) gəlinin bakirəliyi və sədaqətini təmin edir və (2) yenidən evlənmənin konkret qaydalarını və məhdudiyyətlərini müəyyən edir.

Əls problem bu mətnin Hillelin rabbinik məktəbi tərəfindən liberal şərhində idi (müq. et. C.U. Şepərd, "Müjdələrdəki Məsih" [J. W. Shepherd, *The Christ of the Gospels*], ss. 451-457). Bu məktəb "ləyaqətsiz bir şey" ifadəsinin ilkin mənasını dəyişdirmişdi. Fariseylər yalnız İsanı tələyə salmaqdan ötrə Musadan sitat gətirmişdilər. Onlar İsadan məlumat almaq üçün bu sualı verməmişdilər.

İsa bir kişi ilə bir qadının ömürlük nikahı haqqında Allahın niyyətini təsdiqləmişdir. Bundan başqa münasibətlər ideal deyildir. Məsələ orasındadır ki, İsanın bu kontekstdə dediyi sözlər idgər kontekstlərdə bağışlanma haqqında dediyi sözlərlə necə balanslaşdırılmalıdır. Padşahlıq yolunun yolçuları üçün standart çox yüksəkdir, amma Allahın lütfü də çox yüksəkdir! Bu mövzuda fərdi yanaşma qəti qayda-qanunlardan yaxşıdır.

Əhdi-Ətiqdə YAHVE İsrailin bütperəstliyinə görə onunla necə rəftar etdiyini göstərmək üçün boşanma obrazından istifadə etmişdir (müq. et. Yeş. 50:1; Yer. 3:1-8; Huşə 2:2). Əhdi-Ətiqdə boşanmanın zəruri olduğu hallar vardır (müq. et. Yar. 21:8-14; Çıx. 21:10-11; Qanun. 21:10-14; Ezra 9-10). "Müjdəçi teologiya cəmiyyətinin jurnalı"nda ("Journal of the Evangelical Theological Society", Cild 40, №4) Co M. Sprinklin "Əhdi-Ətiqin boşanmaya və yenidən evlənməyə baxışları" (Joe M. Sprinkle, "Old Testament Perspectives on Divorce and Remarriage") başlıqlı əla bir məqalə dərc olunmuşdur.

10:5 "ürəyiniz inadkar olduğuna görə" İsa israililəri "ürəyi inadkar" olaraq təsvir edir (müq. et. Yez. 2:4; 3:7). Bunun sinonimi "dikbaş"dır (müq. et. Çıx.. 32:9; 33:3,5,9; Qanun. 9:6,13). Onlar həmişə hər şeyi öz bildikləri kimi etmək istəyirdilər. Bu ümumiyyətlə günahkar insanların meylidir! Hətta şagirdlər belə bu cür münasibət göstəriblər (müq. et. Mark 3:5 və 6:52).

Boşanma mövzusu mətndən sübut üçün istifadəyə dair yaxşı bir misaldır. Biz hər mövzuda bütün Müqəddəs Kitabın dediyinə diqqət yetirməliyik. Bu, boşanma və yenidən evlənmə haqqında yeganə mətn deyildir.

İsanın bu sözləri məni narahat edir. Mən Qanun. 24:1-4-ün bu mövzuda YAHVE-nin son sözü olmadığını necə bilərəm? Bu ayələr Müqəddəs Kitabdadır. İsa bu sual verilməsəydi, mən bəlkə də bu mətnin məhdud olduğunu heç bilməyəcək idim. Sual doğur ki, Əhdi-Ətiqin daha hansı mətnləri insanların "ürəyi inadkar" olduğuna görə yazılıb və hansıları bütün bəşəriyyət üçün Allahın iradəsidir? Yalnız teoloji mövzulara həm Əhdi-Ətiqin, həm də Əhdi-Cədidin və tarixi şəraitlərinin nəzərə alınması ilə yanaşılması bu narahatlığı aradan götürür (məs., Mark 7:14-16,17-23). Müasir müjdəçi məsihçiləri öz təlimlərinin mütləq həqiqət olduğunu sübut etmək üçün çox vaxt ayrı-ayrı mətnlərə əsaslanırlar.

İsanın Musanın Yazılarını rədd etməsi teoloji baxımdan dəhşətvericidir. Bu yolla İsa Öz səlahiyyətini güclü bir şəkildə təsdiq edirdi. Şagirdlər yəhudi olduqlarına görə İsanın sözü onlara çox qərribə gələcək idi. İsa Musanın niyə belə yazdığını bilirdi və bunu dəyişdirmək üçün YAHVE-dən səlahiyyət almışdı. Mark Müjdəsindəki bu ayələr etiqadi cəhətdən Mat. 5:17-48 ilə paraleldir.

10:6 "yaradılışın başlanğıcından" Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu: "*KTISIS*".

XÜSUSİ MÖVZU: "*KTISIS*" (SPECIAL TOPIC: *KTISIS*)

Bu söz, *ktisis*, Əhdi-Cədidə bir neçə mənada işlənir. Louw və Naydanın (Louw and Nida) lüğətində aşağıdakı mümkün variantlar sadalanır.

1. yaradılış (yaratma aktı, müq. et. Mark 13:19; Rom. 1:20-22; Ef. 3:9)
2. məxluqat (yaradılmış canlı varlıqlar, müq. et. Mark 10:6; Rom. 1:25; 8:39; Kol. 1:15;23)

3. kainat (yaradılmış hər şey, müq. et. Mark 13:19; Rom. 8:20; İbr. 9:11)
4. qurum (müq. et. 1Pet. 2:13, [#42.39])
5. hakimiyyət (müq. et. 1Pet. 2:13, [#37.47])

Paul həmçinin Rom. 8:18-250də yaradılışı şəxsləşdirir. 2Kor. 5:17 və Qal. 6:15-də o, Allahın yeni yaradılışından, yeni dövrdən, Ruhun dövründən bəhs edir. İmanlılar yeni dövrə mənsub olanlar kimi yaşamaladırlar (müq. et. Rom. 6:4).

▣ **"Allah... onları kişi və qadın olaraq yaratdı"** Nikah Allahın ilkin yaradılış planında idi (müq. et. Yar. 1:27). Cinsi əlaqə Allahın yer üzünü dordurmaq məqsədinin həyata keçməsi üçün verilmiş bir ənam idi (müq. et. Yar. 1:28).

10:7 "kişi ata-anasını tərk edib" Bu Yaradılış Kitabından daha bir sitatdır (müq. et. Mark 2:24). Nikahın valideyn səlahiyyətindən belə üstün olduğu göstərilir. Ailə qurmuş bir adam öz valideynlərindən fiziki şəkildə ayrılmasa belə (bir neçə nəsil bir yerdə yaşayırdı), əqlən ayrılmalı idi.

10:8 "və ikisi bir bədən olacaq" Bu da Yar. 2:24-dən bir sitatdır. Nikahda iki nəfər birləşir – fiziki, emosional və s. cəhətdən bir olur. Bu, Allahın planında nikahın sabitliyini göstərir.

Musa Yaradılış Kitabında nəql olunan hadisələrdən illər sonra yaşamışdır. Yaradılış Kitabının dünyanın yaranmasını nəql edən ilk fəsillərində o sonradan olan nikahın üstünlüyünü ilk cütlüyə bağlayır.

10:9 "Allahın birləşdirdiyini" Hərfi tərcümədə "bir boyunduruq altına saldı". Boşanma, günahkar bəşəriyyətin Allah tərəfindən qurulmuş bir ictimai normanı pozmasına dair daha bir misaldır (nikah sabit cəmiyyətin təməlidir, müq. et. Qanun. 5:16,33; 4:40; 32:47, "ömrün uzun olsun və Allahın Rəbbin sənə verəcəyi torpaqda xoş güzəranın olsun"). Bu, bir imanlının öz iradəsini Allahın iradəsindən üstün tutmasına dair yaxşı bir misaldır.

▣ **"insan ayırmasın"** Bu, inkar ədati ilə indiki zaman məlum növ əmr şəklidir; adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir. Nikah, ailə və boşanma haqqında yaxşı bir tədqiqat üçün bax: Frenk Steq, "Əhdi-Cədid teologiyası" (Frank Stagg, *New Testament Theology*, ss. 296-302).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:10-12

¹⁰Onlar evdə olarkən şagirdlər İsayə bu barədə yenə sual verdilər. ¹¹İsa onlara belə cavab verdi: «Arvadını boşayıb başqası ilə evlənən kəs arvadına münasibətdə zina edir. ¹²Ərindən boşanıb başqasına gedən qadın da zina edir».

10:10 "şagirdlər İsayə bu barədə yenə sual verdilər" Mat. 19:10-da şagirdlərin təəccübü təsvir olunur. Onlar boşanma və yenidən evlənmə haqqında həmişə eşitdikləri təlim barədə maraqlanırdılar. Burada İsanın adətən xalqa təlim öyrətdiyini və şagirdləri ilə özəl söhbətlərində təlimlərini şərh etdiyini görürük. Bu adət İsanın sözlərinin asanlıqla səhv başa düşüldüyünü göstərir. Bu "özəl dərslər" On İki şagirdin təlimi düzgün anlaması və Allahın Padşahlığının yeni radikal baxışını mənimsəməsi üçün fürsət idi. İsa son səlahiyyətin Əhdi-Ətiqdə deyil, Özündə olduğunu elan edirdi (müq. et. Mat. 5:17-19); bununla belə, Əhdi-Ətiqə ehtiram edir və adətən onu təsdiq edirdi.

10:11-12 "zina edir... zina edir" Bunların hər ikisi indiki zamanın xəbər formasındadır. Koynə yunancasında "zina" sözünün forması (morfologiyası) ya qayıdış növdə, ya da məchul növdə ola bilərdi. Eyni mövzudan bəhs edən Mat. 5:32-də aorist məchul növ infinitivi işlədilir. Bu bütün formaların məchul növdə (passiv) olduğuna işarə edir. Əgər bu doğrudursa, onda boşanıb yenidən evlənmək zina sayılmazdı, amma o mədəniyyətdə qadını "zinakar" olaraq damğalayan hüquqi "evindən çıxarma" aktı zina sayılırdı. Hərfi tərcümədə "qadın zina etməyə"

məcbur edilir" deyilir. Burada yenidən evlənmək qəti qadağan edilmir. Bu mətn yəhudi təfsirinin (Hillel və Şamma) teoloji cəhəti ilə əlaqəlidir.

Lakin imanlı ər-arvadın (evli qalacaqları barədə Məsihə and içmiş şəxslər olaraq) nikah əhdini pozması heç vaxt Allahın planı olmayıb və olmayacaqdır. İmanlılar daha yüksək "Padşahlıq standartı"na bağlı qalmalıdır. İnsan çox vaxt iki şərdən yaxşısını seçmək üçün boşanır. Boşanma bağışlanmaz günah deyildir! Mark 10:4-dəki ətraflı qeydə bax.

10:12 "Ərindən boşanıb başqasına gedən qadın da zina edir" Bu tərcümə İsgəndəriyyə mətninə əsaslanır. Qərbi mətn belədir: "ərindən ayrılan, lakin boşanmayan qadın zina edir". Paralel yeri olan Mat. 19:1-12-də bu ayə buraxılır, çünki Matta yəhudilərə yazdığına görə bunu söyləməli deyil idi. Yəhudilikdə qadınların ərərindən boşanmağa hüquqları yox idi. Mark başqa millətlərə yazdığına görə İsanın təlimlərinin ümumbəşəri cəhətini göstərmək üçün bunu qeyd edir. Bunda Roma qanununa əsasən ər və arvadın hüquqi bərabərliyi əksini tapır. Bu, Mark Müjdəsinin romalılarına yazılmasına dair daha bir sübutdur. İsa ailənin tərəfdarıdır (müq. et. Mark 10:13-16)!

▣ **"gedən"** Hərfi tərcümədə: "...gedirsə". Bu, potensial hərəkəti bildiren üçüncü sinif şərt cümləsidir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:13-16

¹³Adamlar uşaqları İsanın yanına gətirirdilər ki, İsa onlara toxunsun. Şagirdlərsə onlara qadağan etdilər. ¹⁴Bunu gören İsa acıqlanaraq onlara dedi: «Uşaqları buraxın, qoy Mənim yanıma gəlsinlər! Onlara mane olmayın! Çünki Allahın Padşahlığı belələrinə məxsusdur. ¹⁵Sizə doğrusunu deyirəm: kim Allahın Padşahlığını bir uşaq kimi qəbul etməsə, oraya əsla daxil ola bilməz». ¹⁶Sonra uşaqları qucaqlayıb əllərini onların üzərinə qoydu və xeyir-dua verdi.

10:13 "gətirirdilər" Bu, bitməmiş zamandır. Valideynlər ənənəvi rabbi xeyir-duasını almaq üçün uşaqlarını daim rabbin yanına gətirirdilər. Bu xeyir-duanın uşaqların xilasına dəxli yoxdur. Uşaqlar sünnət vasitəsilə artıq İsrailin bir hissəsi sayılırdılar və qızların on iki, oğlanların on üç yaşı tamam olduqda həddi-bülüğa çatması gözləndirdi.

▣ **"uşaqları"** Luka 18:15-də "körpələr" deyə yazılmışdır. Yəhudilər 12 yaşdan kiçik qızları və 13 yaşdan kiçik oğlanları uşaq sayırdılar.

▣ **"onlara toxunsun"** Mat. 19:13-də "onların üzərinə əllərini qoysun" deyə yazılmışdır (müq. et. Mark 10:16). İsanın dövründə valideynlər çox vaxt rabbiyə uşaqlarına xeyir-dua verməsini xahiş edirdilər. Eyni xeyir-duanı Yar. 48:8-dən başlayan mətnə görürük. Adətən uşağa ad günündə xeyir-dua verərdilər. Bu xeyir-dua uşaqların xilas olması üçün deyil, valideynlərin özlərini rahat hiss etməsi üçün idi!

▣ **"Şagirdlər isə onlara qadağan etdilər"** "Onlar" əvəzliyinin kimə aid olduğu aydın deyildir; buna görə erkən dövrdə əlyazmaları köçürən şəxslər bu sözü "uşaqları gətirənlərə" olaraq dəyişdiriblər (müq. et. NKJV). Ancaq qədim yunanca əlyazmalar α , B və C-də bu fraza yoxdur; A, D və W əlyazmalarında isə o vardır. Daha qısa variant həmçinin Mat. 19:13 və Luka 18:15-də verilmişdir. Qərbdən fərqli olaraq, Yaxın Şərqdə uşaqların imtiyazlı statusu yoxdur. Şagirdlər, yəqin ki, İsanı yayındıran və narahat edən şeylərdən qorumağa çalışırdılar. Lakin İsa üçün insanlar həmişə ən önəmli idi.

10:14

NASB, NKJV,

NJB

NKJV

TEV

"O acıqlandı"

"O çox narazı oldu"

"O qəzəbləndi"

Bu, çox güclü bir sözdür. Mark 10:41-də şagirdlərin başçı olmaq istəyən Yaqub və Yəhyaya qarşı qəzəblənməsi və Mark 14:4-də İsanın məsh edildiyinə görə Yəhudanın inciməsi də bu sözlə təsvir olunur. Matta da bu sözü dəfələrlə işlədir (müq. et. Mat. 20:24; 21:15; 26:8).

Mark Müjdəsi İsanın hisslərini təsvir etməklə bəşəriyyətini göstərir (müq. et. Pol Barnett, "İsa və erkən məsihçiliyin meydana gəlməsi" [Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*, s. 156]).

1. cüzamlı adama qarşı mərhəmət (Mark 1:40-42)
2. farisəylərin inadkar ürəklərinə görə kədər (Mark 3:1-5)
3. şagirdlərə acıqlanma (Mark 10:13-16)
4. Varlı gənc adama qarşı məhəbbət (Mark 10:17-22)
5. Getsemanidə dərin narahatlıq (Mark 14:33-34)
6. çarmıxda tərki edilmə hissi (Mark 15:34)

İsa şagirdlərinə görə tez-tez məyusluq hissi keçirmişdir (müq. et. Mark 6:52; 8:17; 9:19). O uşaqları Allahın çox dəyərli övladları sayır və sevirdi. İmanın və şagirdliyin əyani dərslərini öyrətmək üçün çox vaxt uşaqlardan istifadə edirdi.

▣ **"Uşaqları buraxın, qoy Mənim yanına gəlsinlər!"** Bu, təcillik və ya intensivlik ifadə edən aorist məlum növ əmr şəklidir.

Burada inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklində işlənir; belə form adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir.

▣ **"Allahın Padşahlığı"** Müjdələrdə tez-tez işlənən bu ifadə Allahın insanların ürəklərində indi hökmranlıq etməsini və bu hökmranlığın göydə olduğu kimi bir gün bütün yer üzündə tamamlanacağını bildirir. Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

10:15 "doğrusunu" Bax: Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzu: "Amin".

▣ **"kim... qəbul etməsə"** Böyüklərdən söhbət gədir. İsa ruhani həqiqəti öyrətmək üçün tez-tez uşaqları misal çəkirdi (müq. et. Mat. 18). Əhdi-Cədid böyüklərə yazılmış bir vəhydir və uşaqların ruhani vəziyyətindən bəhs etmir!

Yunanca *dechomai* sözü əvvəllər "bir şeydən yapışmaq" mənasına gəlirdi. Bu anlamda həmin söz *lambanō* ilə paraleldir. Zamanla "qəbul etmək", "iman etmək" və ya "mənimsəmək" mənalərini daşımağa başlamışdır. Bu sinonimlər arasındakı fərq, bəlkə də, ondan ibarətdir ki, *dechomai* sözündə verən şəxs önə çıxır, *lambanō* sözündə isə qəbul edən fəal iştirakı əks olunur (müq. et. Louw və Nayda, "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti, semantik sahələr əsasında" [Louw and Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, Cild 1, s. 572, səhifəaltı qeyd 31]).

Teoloji mənası belədir ki, insanlar İsanı "qəbul etməli", "iman etməli", "mənimsəməli" dirlər. Xilas, İsanı qəbul etmək, Onun haqqındakı həqiqətlərə (yəni Müjdəyə) inanmaq və də Ona bənzər şəkildə həyat sürmək deməkdir. Xilas insan iradəsinin həm ilkin cavabını, həm də davamlı cavabını tələb edir.

▣ **"oraya əsla daxil ola bilməz"** Bu frazada güclü bir ikili inkar vardır: "heç vaxt, əsla, heç vaxt..."

Bir anlamda İsa Allahın Padşahlığını Özünə və təlimlərinə uşaq kimi inanmaqla eyniləşdirir. Bizim dövrümüzdə "dözümsüz" səslənən bu həqiqət Əhdi-Cədidə açıq-aydın öyrədilir. Buna "Müjdənin müstəsnalığının skandalı" deyilir. Lakin bu, həqiqətdir. İsayə iman etmək, Ataya gedən yeganə yoldur (müq. et. Yəh. 14:6)! Bu həqiqətə görə lovğalanmaq və başqalarını mühakimə etmək lazım deyildir, daha çox həlimliklə dua və şəhadətlik etmək lazımdır!

10:16 "Sonra uşaqları qucaqlayıb" Bu, 9:36 kimi, olayı öz gözləri ilə görmüş Peterin bildirdiyi başqa bir detaldır.

▣ **"əllərini onların üzərinə qoydu və xeyir-dua verdi"** İsa hər uşağa xüsusi vaxt ayırmışdır. Biz İsada aşkar olan Allah məhəbbətinə öz uşaqlarımızı əmanət edə bilərik. İsa qadınların sosial mövqeyini və dəyərini artırdığı kimi, uşaqların mövqeyini və dəyərini də artırmışdır. Bax: Mark 7:32, XÜSUSİ MÖVZU: "İNSANLARIN ÜZƏRİNƏ ƏL QOYMA".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:17-22

¹⁷İsa yola çıxarkən bir nəfər qaça-qaça Onun yanına gəldi. Onun qarşısında diz çökərək soruşdu: «Ey yaxşı Müəllim, mən nə etməliyəm ki, əbədi həyatı irs olaraq alım?» ¹⁸İsa ona dedi: «Mənə niyə yaxşı deyirsən? Tək Allahdan başqa yaxşısı yoxdur. ¹⁹Onun əmrlərini bilirsen: “Qətl etmə. Zina etmə. Oğurluq etmə. Yalandan şahidlik etmə. Kimisə aldatma. Ata-anana hörmət et”». ²⁰Bu adamsa İsaya dedi: «Müəllim, bunların hamısına gəncliyimdən bəri riayət edirəm». ²¹İsa ona məhəbbətlə baxaraq dedi: «Sənin bir şeyin çatışmır: get nəyin varsa, satıb yoxsullara payla. Onda göydə xəzinən olacaq. Sonra qayıt, Mənim ardınca gəl». ²²Bunu eşidən adam pərt oldu. Kədərlənib getdi, çünki var-dövləti çox idi.

10:17 "İsa yola çıxarkən" Mark Müjdəsində İsanın səyahət etməsindən tez-tez bəhs olunur. Bu, Markın Peterin xatirələrini (yaxud vəzlərini) təqdim etdiyi ədəbi bir üsul idi.

▣ **"bir nəfər"** Mat. 19:20-də o "cavan adam" adlanır və Mat. 19:22-də "çünki var-dövləti çox idi" deyilir (yəni o varlı idi); Luka 18:18-də o "rəhbər" adlanır. Görünür ki, bu adam varlı, əxlaqlı, nüfuzlu ictimai və dini bir rəhbər idi. "Rəhbər" deyildikdə yerli sinaqoqda bir rəhbər olduğu nəzərdə tutulur. Bax: 1Pet. 3:14-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK".

▣ **"qaça-qaça Onun yanına gəldi. Onun qarşısında diz çökərək"** Şərqdə varlı bir adamın insanlar qarşısında özünü belə aparması qeyri-adi idi. Göründüyü kimi, bu adam İsadan səmimiyyətlə soruşur və həqiqətən fikrini bilmək istəyirdi. Bu, İsanı sınaqdan keçirmək yaxud tələyə salmaq cəhdi deyildir.

▣ **"Ey yaxşı Müəllim"** Bu sözlər İsaya adamın ruhani dünyagörüşünü yoxlamağa imkan verib (müq. et. Mark 10:18). "Yaxşı" (*agathos*) sözü bir neçə mənada başa düşülə bilər (yaxşı, faydalı, səxavətli, saleh ya da fəzilətli). Bu adam "yaxşı" dedikdə bu mənələrdən birini nəzərdə tutmuşdur, lakin İsa bu sözü ən yüksək mənada işlətməmişdir.

▣ **"mən nə etməliyəm"** Onun ruhani şeylər haqqındakı anlayışında öz əməlləri önə çıxırdı. Bu adam rəbbilərin "yaxşı əməllər" ənənəsində böyüdülmüşdü (müq. et. Mat. 19:16).

▣ **"irs olaraq alım"** "İrs" sözü ailə ilə bağlı olduğundan Allahla şəxsi münasibətə işarə edir. Əhdi-Ətiqdə kahinlər Allahın "irsini", Allah da onların "irsini" olaraq adlandırılır, çünki kahinlərin, o biri qəbilələrdən fərqli olaraq, öz torpaqları yox idi. Adamın verdiyi sualdan elə çıxırdı ki, Allah artıq onu tamamilə qəbul etmişdi və o sadəcə olaraq buna tam əmin olmaq istəyirdi.

▣ **"əbədi həyatı"** Axirət (ya da esxatoloji padşahlıq) anlayışı Dan. 12:2 və ya Əyy. 14:14; 19:25-27 kimi mətnlərdən irəli gəlir. Farisəylər axirəti maddi aləm kimi təsəvvür edirdilər. Onlar YAHVE-dən əbədi həyatı irs olaraq alacaqlarına əmin idilər, çünki (1) onlar İbrahimin nəslindən idilər (İbrahimin övladları) və (2) şifahi ənənəyə (Talmud) riayət edirdilər.

10:18 "yaxşı" İsa, müqayisə üçün yeganə həqiqi meyarın Allahın salehliyi olduğunu göstərmək üçün bu sözü işlədir. "Saleh" sözü standart və ya xətkəş olaraq işlənən Əhdi-Ətiq inşaat terminindən törəyib (çay qamışı).

▣ **"Allahdan başqa yaxşısı yoxdur"** İsa Öz yaxşılığından bəhs etmir; O sadəcə olaraq bu adamın Allah və həqiqi yaxşılıq haqqındakı səthi düşüncəsini sarsımaq istəyirdi (müq. et. Mat. 5:48). Bu, Əhdi-Ətiqə istinad ola bilər: 1Saln. 16:34; 2Saln. 5:13; 7:3; Zəb. 25:8; 86:5; 100:5; 106:1; 107:1; 118:1; Ezra 3:11.

Matta Müjdəsindəki paralel yerində gənc rəhbərin sualı bir qədər dəyişilir: "Müəllim, mən nə yaxşılıq etməliyəm ki, əbədi həyata malik olum?" (Mat. 19:16). Bu dəyişiklik o adamın yaxşılıq və ona nail olması haqqındakı anlayışını aşkara çıxarır (müq. et. Mark 19:20).

10:19 "Onun əmrlərini bilirsən" Bu, On Əmrin əhdə şərik olan adamların bir-biri ilə rəftarına aid olan ikinci yarısının xülasəsidir.

16:10 "Kimisə aldatma" Tamah salma əmri nəzərdə tutula bilər. Aldatmamaq əmrinə nə On Əmrdə, nə də Əhdi-Ətiqin başqa yerində rast gəlinir. Bundan əlavə, paralel olan Mat. 19:18-19 və Luka 18:20-da bu ifadə yoxdur. Lakin düzünü düşək, sinoptiklərin hamısı İsanın sitat gətirdiyi əmrləri başqa cür verirlər. Çoxlu şahidlərin şəhadətində belə problemlər adidir. Ancaq bu, Müjdələrin ilahi ilhamına və ya etibarlılığına heç təsir etməz!

XÜSUSİ MÖVZU: "ON ƏMR (müq. et. Çıx. 20:1-17; Qanun. 5:6-21)" (SPECIAL TOPIC: THE TEN COMMANDMENTS [cf. Exod. 20:1-17; Deut. 5:6-21])

I. Terminlər

A. Hərfi tərcüməsi "On Söz"dür (müq. et. Çıx. 34:28; Qanun. 4:13; 10:4).

B. İsgəndəriyyəli Klement bunları "Dekaloq" (*Deka Logous*) adlandırmışdır və erkən imanlılar cəmiyyətinin ataları bunu davam etdirmişlər.

C. Müqəddəs Kitabda On Əmr həmçinin belə adlanır:

1. "Əhd" (İbranica *berith* ["berit"], müq. et. Çıx. 34:28; Qanun. 4:13; 9:9; bax: Xüsusi mövzu: "Əhd")

a. akkadcadan, *barah* ["bara"] – yemək (birgə yemək)

b. akkadcadan, *biritu* ["biritu"] – bağlamaq və ya buxovlamaq (insanlar arasındakı bağlar)

c. akkadcadan, *birit* ["birit"] – arasında (iki tərəf arasında razılıq)

d. *baru* ["baru"] – dad (öhdəlik)

2. "Şəhadət" – Çıx. 16:34; 25:16 (iki lövhə)

II. Məqsəd

A. On Əmr Allahın xasiyyətini tanıdır (Bax: Xüsusi mövzu: "İsrailin Allahının xüsusiyyətləri [Əhdi-Ətiq]")

1. unikal və səlahiyyətli (monoteist; bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq")

2. etik, həm cəmiyyətə, həm də fərdə münasibətdə

B. On Əmr kimlərə nəzərdə tutulmuşdur

1. hər insana, çünki bəşəriyyət üçün Allahın iradəsini bildirir və hər insan Allahın surətində yaranmışdır.

2. yalnız Allahla əhd bağlamış imanlılara, çünki Allahın köməyi olmasa bunları anlamaq və bunlara əməl etmək qeyri-mümkündür

3. K.S. Lyuis (C. S. Lewis) – bu əmrlər hətta ibtidai qəbilələrin belə (Rom. 1:19-20; 2:14-15) malik olduğu daxili mənəviyyəti əks etdirir.

C. Bütün qədim qanunlar kimi, bunlar da

1. şəxslərə münasibətləri tənzimləmək və idarə etmək

2. cəmiyyətdə sabitliyi saxlamaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

D. Onlar müxtəlif kölələrdən, misirli səfillərdən ibarət olan bir qrup adamdan imana və qanuna bağlı olan bir cəmiyyət formalaşdırmışdır. B. S. Çayldz, "Əhdi-Ətiq kitabxanası, Çıxış Kitabı" (S.

Childs, *Old Testament Library, Exodus*) – "səkkiz mənfi əmr əhdin hüduqlarını müəyyən edir. Bunlar

adi qanunlar deyildir, Allahla insan arasındakı münasibətin mahiyyətidir. İki müsbət əmr əhdə

yaşanan həyatı müəyyən edir. Dekaloq həm kənara, həm içə yönəlmişdir; ölüm yolundan saxlayır və

həyat yoluna işarə edir" (s. 398).

III. Paralellər

A. Müqəddəs Kitabda

1. "On Söz" iki dəfə, Çıx. 20-də və Qanun. 5-də yazılmışdır. 4-cü, 5-ci və 10-cu əmrin cüzi şəkildə dəyişməsi bu ümumi prinsiplərin müxtəlif vəziyyətlərə uyğunlaşdırıla biləcəyini göstərir.
2. Lakin onların nisbi eyniliyi, onların dəqiqliklə verildiyinə işarə edir.
3. Bunlar, yəqin ki, vaxtaşırı oxunur və təkrar təsdiq olunurdu. Yeşua 24-cü fəsildə bunun bir misalını görürük.

B. Mədəniyyətdə

1. Qədim Yaxın Şərqdən digər qanunlar
 - a. *Ur-Nammu* ("Ur-Nammu") Şumer, e.ə. 2050-ci il) – Ur şəhərindən
 - b. *Lipit-Ishtar* ("Lipit-İştar") Şumer, e.ə. 1900-cü il) – İsin şəhərindən
 - c. *Eshnunna* ("Eşnunna") Akkad, e.ə. 1875-ci il) – Eşnunna şəhərindən
 - d. Hammurapi qanunları (Babil, e.ə. 1690-cı il) – Babildən, lakin stellası Şuşanda tapılmışdır
2. Çıx. 20:18-23:37-dəki qanunların şəkli Qədim Yaxın Şərqin digər qanunlarına daha çox bənzəyir. Lakin "On Söz" misli olmayan bir şəkildə yazılmış olan səlahiyyətli əmrlərdir (II şəxsə verilən əmrlər – apodiktik).
3. Bunlara ən yaxın olan, e.ə. 1450-1200-cü illər xetli süzerenlərin müqavilələridir. Buna bənzər olan mətnlərin yaxşı nümunələri bunlardır:
 - a. "On Əmr"
 - b. Qanunun Təkrarı
 - c. Yeşua 24

Bu müqavilələrin elementləri:

- a. Padşahın təqdim olunması
 - b. Onun böyük işlərinin təsvir olunması
 - c. Əhd öhdəlikləri
 - d. Müqavilənin xalqın oxuya bilməsi üçün müqəddəs məkana qoyulması ilə bağlı əmrlər
 - e. Tərəflərin tanrıların şahidliyi
 - f. Əmrlərə riayətin xeyir-duası və pozmanın lənətləri
4. Bu mövzuda yazılmış yaxşı qaynaqlar
 - a. George Mendenhall, *Law and Covenant in Israel and the Ancient Near East* (Corc Mendenhol, "İsraildə və qədim Yaxın Şərqdə qanunlar və əhdlər")
 - b. Dewey Beegle, *Moses, The Servant of Yahweh* (Dyuvi Biql, "Yahvenin qulu Musa")
 - c. W. Bezalin, *Origin and History* (U. Bezalin, "Tərəyiş və tarix")
 - d. D. J. McCarthy, *Treaty and Covenant* (C. Makkarti, "Müqavilə və əhd")

IV. Daxili struktur

A. Alt "İsrail Qanununun törəyişi" (Alt, *The Origins of Israelite Law*) kitabında apodiktik və kazuistik arasındakı fərqləndirən danışan ilk müəllif olmuşdur.

1. Kazuistik, şərt üzərində qurulmuş ANE Qanununun ümumi şəkli – "əgər" = "onda"
2. Apodiktik, qanunun birbaşa əmri ifadə edən nadir şəkli – "...et" ya da "..etmə".
3. Roland de Voks, "Qədim İsrail: sosial qurumlar"da (Roland de Vaux in *Ancient Israel: Social Institutions*, vol. 1, p. 146) qeyd edir ki, kazuistik başlıca olaraq dünyəvi həyatda, apodiktik isə dini həyatda tətbiq olunur.

B. "On Söz" əsasən mənfi olaraq ifadə olunmuşdur – 10 əmrdən 8-i qadağadır. II şəxsin təkindən istifadə olunur. Bunlar ya bütün əhd icmasına, ya hər bir fərdə, ya ikisində ünvanlanmışdır!

C. İki daş lövhə (Çıx. 24:12; 31:18) çox vaxt "On Söz"ün şaquli və üfüqi cəhətləri olaraq şərh edilir. Dörd əmr insanın YAHVE ilə münasibətinə, qalan altı əmr insanın digər insanlarla münasibətinə

aidir. Lakin xetli süzeren müqavilələrinə görə düşünsək, bunlar bütün əmrlər siyahısının iki nüsxəsi ola bilər.

D. "On Söz"ün tarixi nömrələnməsi

1. Qanunların sayının 10 olduğu aşkardır. Lakin bunların ona necə bölündüyü aydın deyildir.
2. Müasir yəhudilər Çıx. 20:2-ni birinci əmr olaraq müəyyən edirlər. Əmrlərin sayının 10 olması üçün Çıx. 24:3-6-nı ikinci əmr sayırlar.
3. Roma katolik kilsəsi və Lüteran kilsəsi Avqustinə əsaslanaraq Çıx. 20:3-6-nı birinci əmr sayır və sayının 10 olması üçün 17-ci ayəni iki əmərə ayırırlar.
4. İslahatçı kilsələri Origenə və erkən Şərq və Qərb imanlılar cəmiyyətlərinə əsaslanaraq Çıx. 20:3-ü birinci əmr sayırlar. Filonun və İosif Flaviyin qəbul etdikləri qədim yəhudi düşüncəsi bu idi.

V. Məsihçilər "On Söz"ə necə münasibət göstərməlidirlər?

A. İsanın Müqəddəs Yazı haqqındakı düşüncələri Mat. 5-7-dəki Dağüstü vəzində, ələlxüsus 5:17-48-də yazılmışdır. Bu bizə məsələnin nə qədər ciddi olduğunu göstərir. Onun vəzi, demək olar ki, "On Söz" və düzgün tətbiq edilməsi əsasında qurulmuşdur.

B. Münasibətə dair fərziyyələr

1. İmanlılar üçün

a. Roy Hanikat, "Bu On Söz" (Roy Honeycutt, *These Ten Words*)

(1) "Biz On Əmrə ehtiyac duymayacaq qədər əsla böyüməyəcəyik, çünki Allaha ehtiyac duymayacaq qədər əsla böyüməyəcəyik" (s. 7).

(2) "Ancaq bu Əmrlər Allaha şahidlik etdiyinə görə onların əhəmiyyəti Allahın əhəmiyyəti ilə sıx bağlıdır, hətta bir-birindən ayrılmazdır. Buna görə də Allah sizin üçün əhəmiyyətlidirsə, bu Əmrlər də son dərəcə əhəmiyyətli və həmişə aktual olacaq, çünki onlar Allahın xasiyyətini və tələblərini ifadə edir" (s. 8).

b. Biz bu əmrlərin imanla qurmuş olduğumuz münasibətdən qaynaqladığımızı görməliyik. Onları imandan və Allaha sadıq qalmaqdan təcrid ediriksə, onları məhv edirik. Beləliklə, mənəcə bunlar yalnız Allahın Özünü hər kəsə tanımaq istəməsi baxımından ümumbəşəriyyətdir. Bunlar həmçinin Allahın hər insana verdiyi daxili şəhadəti ilə əlaqəlidir. Paul Rom. 1:19-20 və 2:14-15-də bundan bəhs edir. Bu anlamda bu Əmrlər bütün bəşəriyyət üçün aktual olan, yolu göstərən nuru əks etdirir.

2. Hər dövrdə, hər cəmiyyətdə, hər insan üçün

a. Elton Trublad, "Yenidənqurma üçün təməllər" (Elton Trueblood, *Foundations for Reconstruction*). "Bu kiçik kitabın tezisi ondan ibarətdir ki, ibrani Dekaloqunda təsvir olunan mənəvi qanununun bərpa olunması, potensial tənəzzülün əlacı üçün mümkün yollardan biridir" (s. 6).

b. Corc Rolinson, "Vaizlik təfsiri: Çıxış Kitabı" (George Rawlinson, *Pulpit Commentary*, "Exodus")

"Bunlar insanın öhdəliklərinin hər dövr üçün yazılmış bir xülasəsidir; onun üzərində ilahilik mörhü vardır; o insan cəmiyyətinin hər forması üçün münasibdir və dünya durduqca köhnələ bilməz. Bu səbəbdən məsihçi cəmiyyətləri Dekaloqu haqlı olaraq mənəvi qanunun ən yaxşı xülasəsi kimi qəbul etməlidir; bu, həmin xülasənin əla olmasına dair güclü bir şəhadət olacaqdır" (s. 130).

3. Bu əmrlər xilas vasitəsi olaraq heç vaxt əla olmamış və olmayacaqdır. Paul bunu Qal. 2:15-4:31 və Rom. 3:21-6:23-də açıq söyləyir. Həqiqətdə bu əmrlər cəmiyyətdə insana yol göstərən prinsiplərdir. Öncə Allaha, sonra başqa insanlara işarə edir. Birincisinə əhəmiyyət verilmədikdə, hamısı əhəmiyyətsizləşir! İnsanın ürəyi dəyişməyibsə, daxilində Allah məskən salmayıbsa, mənəvi qaydalar fayda verməz. Bu, insanın ümitsiz günaha batmış vəziyyəti ilə əlaqədardır! "On Əmr" qüvvədədir, amma yalnız bizim gücsüzlüyümüzdə Allahla qarşılaşmağa hazırlanmaq üçün qüvvədədir. Xilasdan ayrı götürüldükdə bunlar bələdçisiz prinsiplərdir!

10:20 "bunların hamısına... riayət edirəm" Bu adam mədəniyyətinin bütün dini tələblərini yerinə yetirmişdi. Həvari Paul da bütün dini tələbləri yerinə yetirdiyini hiss edirdi (müq. et. Həv. 23:1-2; Fil. 3:6). Bu adam yalan söyləmirdi. Allahın önündə qüsursuz olduğuna həqiqətən inanırdı.

▣ **"gəncliyimdən bəri"** *Bar Mitzvah* ("Bar Mitsva") mərasimindən söhbət gedir. 13 yaşı tamam olan oğlan kişi olur və Qanuna riayət etdiyinə görə məsuliyyət daşıyırdı.

10:21 "İsa ona məhəbbətlə baxaraq dedi" Bu fraza yalnız Mark Müjdəsində vardır. Bununla belə, İsanın məhəbbəti Allahın Padşahlığının standartlarını aşağı endirməyib. Bu, müvafiq iman cavabını tələb edən şərtsiz məhəbbətin paradoksudur.

▣ **"Sənin bir şeyin çatışmır"** Bu sözlər Mark 12:34-ə bənzəyir. İsa insanların həqiqi Padşahlığa nisbətən daha yaxın və ya daha uzaq olduqlarını öyrədirdi; bu, insanın Musanın qanununa riayət etməsindən ya da milli mənsubiyyətindən (müq. et. Yəh. 8:33) asılı deyil idi, şəxsən Ona iman etməsindən asılı idi. Bu dini rəhbər doğru ürəklə doğru adamın yanına gəlmiş, doğru sualı vermişdi, amma, göründüyü kimi, qərara gəlməyə hazır deyil idi! İsa standartı aşağı endirməyib, o adam da kədərlənib gedib! O qədər yaxınlaşmışdı və eyni zamanda o qədər uzaq idi!

▣ **"nəyin varsa, satıb yoxsullara payla... Sonra qayıt, Mənim ardınca gəl"** Bu, Əhdi-Cədid imanının radikal xarakterini göstərir (müq. et. Luka 14:33). İsa bu adamın üstünlüklərindən xəbərdar idi. Məsihçi olmaq üçün adam bütün üstünlüklərindən imtina etməlidir. Bir anlamda bu, məsihçiliyin son dərəcə çətin olmasına səbəb olur! İsanın bu sözündə On Əmrin Allaha aid olan, insanın özünü yalnız Allaha həsr etməsinin üstünlüyünə aid olan birinci yarısı önə çıxırdı (müq. et. Mat. 5:20).

Bu mətn (yəni yoxsul olmağa çağırış) bütün imanlılar üçün bir qanuna döndərilməməlidir. Ona kontekstdə nəzər salmaq lazımdır. Allahla insan arasında ruhani münasibətlər, fiziki münasibətlərin hamısından (var-dövlət, şöhrət, iş, ailə, mal-mülk, hətta sağlq və həyat) üstün olmalıdır. Əgər maddi şeylər öz-özlüyündə pisdirsə, onda bunları yoxsullara paylamağın mənası nədir?

Bir də onu qeydə edək ki, biz həmişə diqqətimizi İsanın tələbinə cəmləşdiririk, amma İsanın bu adama inanılmaz bir şey təklif etdiyini gözdən qaçıırıq. İsa onu şagirdlərinə qoşulmağa dəvət etmişdir! Bu təklif, tələb etdiyi fədakarlıqdan qat-qat böyük idi!

▣ **"göydə xəzinən olacaq"** Bəşəriyyətin itaətsizliyi səbəbindən Allahın nemətləri axirət üçün saxlanılıb (müq. et. Mark 10:30; Mat. 5-7). İmanlılar öz dünyəvi mal-mülklərindən imtina etməyə hazır olmalıdırlar, ancaq bu, onların imana gəlməsinin səbəbi deyil, nəticəsi və sübutudur.

10:22 "Kədərlənib" Bu sözü iki cür anlamaq olar: (1) şok ya da təəccüb; (2) qəmgin üzlə ifadə olunan kədər. Bu kontekstdə hər iki mənə düzgün ola bilər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:23-27

²³İsa ətrafındakılara baxdı və şagirdlərinə dedi: «Var-dövləti olanların Allahın Padşahlığına daxil olması nə qədər çətindir!» ²⁴Onun sözlərindən şagirdləri heyrət bürüdü. Amma İsa yenə onlara cavab verib dedi: «Övladlarım, Allahın Padşahlığına daxil olmaq nə qədər çətindir! ²⁵Dəvənin iynə gözündən keçməsi varlı adamın Allahın Padşahlığına daxil olmasından asandır». ²⁶Onlar daha da təəccüblənərək bir-birlərinə dedilər: «Elə isə, kim xilas ola bilər?» ²⁷İsa onlara baxıb dedi: «Bu, insanlar üçün qeyri-mümkündür, amma Allah üçün yox. Çünki Allah üçün hər şey mümkündür».

10:23 "İsa ətrafındakılara baxdı" Bu ifadə dəfələrlə işlənmişdir. Mənası belədir ki, İsa təliminin başqalarına necə təsir etdiyini anlamaq üçün dinləyicilərinə baxırdı (müq. et. Mark 3:5,34; 5:32; 10:23; 11:11). Bircə paralel yeri Luka 6:10-dur. Bu, Peterin özəl xatirələridir.

▣ **"Var-dövləti olanların Allahın Padşahlığına daxil olması nə qədər çətindir!"** Bu söz şagirdləri, yəqin ki, çox təəccübləndirib (müq. et. Mark 10:24). Əhdi-Ətiq baxışı Qanun. 27-28-ci fəsillərə əsaslanırdı. Bu baxışa əsasən, var-dövlət və sağlamlıq adamın əhdə əməl etməsindən asılı idi və Allahın xeyir-duası idi. Əyyub Kitabı və 73-cü məzmur bu məsələyə toxunur. Varlı adamlar Allaha deyil, öz imkanlarına güvənməyə meyilli olurlar.

XÜSUSİ MÖVZU: "VAR-DÖVLƏT" (SPECIAL TOPIC: WEALTH)

- I. Bütün Əhdi-Ətiqin baxışı
 - A. Allah hər şeyin sahibidir
 1. Yaradılış 1-2
 2. 1 Salmələr 29:11
 3. Zəbur 24:1; 50:12; 89:11
 4. Yeşaya 66:2
 - B. İnsanlar Allahın məqsədləri üçün özlərinə əmanət edilən maddi sərvətin idarəçiləridir
 1. Qanunun Təkrarı 8:11-20
 2. Levililər 19:9-18
 3. Əyyub 31:16-33
 4. Yeşaya 58:6-11
 - C. Maddi sərvət ibadətə bir hissəsidir
 1. iki növ onda bir hissə
 - a. Say. 18:21-29; Qanun. 12:6-7; 14:22-27
 - b. Qanun. 14:28-29; 26:12-15
 2. Sül. 3:9
 - D. Var-dövlət, Allahın əhdə sadıq qalan adama verdiyi ənam hesab olunur
 1. Qanun. 27-28
 2. Sül. 3:10; 8:20-21; 10:22; 15:6
 - E. Başqalarının hesabına varlanmaq barədə xəbərdarlıq
 1. Sül. 21:6
 2. Yer. 5:26-29
 3. Huşə 12:6-8
 4. Mik. 6:9-12
 - F. Var-dövlətin özü günah deyildir, ancaq üstün tutulduqda günah olur
 1. Zəb. 52:7; 62:10; 73:3-9
 2. Sül. 11:28; 23:4-5; 27:24; 28:20-22
 3. Əyy. 31:24-28
- II. Süleymanın Məsələlərinin misilsiz baxışı
 - A. Var-dövlət insanın söyləri ilə əlaqələndirilir
 1. tənbellik pislənir – Sül. 6:6-11; 10:4-5,26; 12:24,27; 13:4; 15:19; 18:9; 19:15,24; 20:4, 13; 21:25; 22:13; 24:30-34; 26:13-16
 2. əmək ucaldılır – Sül. 12:11,14; 13:11
 - B. Yoxsulluqla var-dövlət, salehliklə pisliliyi göstərməyə xidmət edir – Sül. 10:1 və s.; 11:27-28; 13:7; 15:16-17; 28:6,19-20
 - C. Hikmət (Allahı və Kəlamını bilmək və bu biliklə yaşamaq) var-dövlətdən yaxşıdır – Sül. 3:13-15; 8:9-11,18-21; 13:18
 - D. Xəbərdarlıqlar və nəsihətlər
 1. xəbərdarlıqlar
 - a. başqa adamın borcuna zəmin durmaqdan özünü gözləyin (girov) – Sül. 6:1-5; 11:15; 17:18; 20:16; 22:26-27; 27:13

- b. pis yollarla varlanmaqdan özünüzü gözləyin – Sül. 1:19; 10:2,15; 11:1; 13:11; 16:11; 20:10,23; 21:6; 22:16,22; 28:8
- c. borc almaqdan özünüzü gözləyin – Sül. 22:7
- d. gəldi-gedər var-dövlətdən özünüzü gözləyin – Sül. 23:4-5
- e. var-dövlətin hökm günündə faydası olmayacaq – Sül. 11:4
- f. var-dövlətin çoxlu "dostları" vardır – Sül. 14:20; 19:4

2. nəsihətlər

- a. əliaçıqlıq ucaldılır – Sül. 11:24-26; 14:31; 17:5; 19:17; 22:9,22-23; 23:10-11; 28:27
- b. salehlik var-dövlətdən yaxşıdır – Sül. 16:8; 28:6,8,20-22
- c. bolluq üçün deyil, ehtiyac üçün dua – Sül. 30:7-9
- d. yoxsula verən, Allaha verir – Sül. 14:31

III. Əhdi-Cədidin baxışı

A. İsa

1. var-dövlət insanı Allaha və Allahın sərvətlərinə güvənməkdənsə özünə və öz sərvətinə güvənməsi üçün sınağa çəkir
 - a. Matta 6:24; 13:22; 19:23
 - b. Mark 10:23-31
 - c. Luka 12:15-21,33-34
 - d. Vəhy 3:17-19
2. Allah bizim maddi ehtiyaclarımızı ödəyəcək
 - a. Matta 6:19-34
 - b. Luka 12:29-32
3. əkmə biçmə ilə əlaqəlidir (həm ruhani, həm də maddi)
 - a. Mark 4:24
 - b. Luka 6:36-38
 - c. Matta 6:14; 18:35
4. tövbə var-dövlətə təsir edir
 - a. Luka 19:2-10
 - b. Levililər 5:16
5. iqtisadi istismar pislənir
 - a. Matta 23:25
 - b. Mark 12:38-40
6. axır zaman mühakiməsində insanın öz var-dövlətdən necə istifadə etməsi nəzərə alınacaq – Mat. 25:31-46

B. Paul

1. baxışı Süleymanın Məsəllərində olduğu kimi praktikidir (iş)
 - a. Efeslilər 4:28
 - b. 1 Saloniklilər 4:11-12
 - c. 2 Saloniklilər 3:8,11-12
 - d. 1 Timotey 5:8
2. baxışı İsanın kimi ruhanidir (hər şey gəldi-gedərdir, qane olun)
 - a. 1 Timotey 6:6-10 (qane olmaq)
 - b. Filipililər 4:11-12 (qane olmaq)
 - c. İbranilər 13:5 (qane olmaq)
 - d. 1 Timotey 6:17-19 (əliaçıq olmaq və var-dövlətə deyil, Allaha güvənmək)
 - e. 1 Korinflilər 7:30-31 (hər şey keçib-gedir)

IV. Yekun

- A. Müqəddəs Kitabda var-dövlətə dair sistematik teologiya yoxdur.

- B. Bu mövzuya dair həlledici mətn yoxdur, buna görə müxtəlif mətnləri nəzərə alaraq ümumi nəticəyə gəlmək lazımdır. Ayırı-ayrı mətnləri öz qənaətlərinizə görə şərh etməmək üçün ehtiyatlı olun.
- C. Hikmətli adamlar tərəfindən yazılmış olan Süleymanın Məsəlləri digər janrlardan fərqli baxışı təqdim edir. Süleymanın Məsəlləri fərd üzərində fokuslaşan praktiki kitabdır. Müqəddəs Yazının digər kitablarını balanslaşdırır və özü balanslaşdırılmalıdır (müq. et. Yer. 18:18).
- D. Bu gün bu kitabın var-dövlətə dair baxışını bütün Müqəddəs Kitabın işığında təhlil edilməlidir. Kapitalizm və ya sosializm yeganə bələdçimizdirsə, üstünlüklərimiz qarışır. Adamın niyə və necə uğur qazanması, nə qədər var-dövlət əldə etməsindən daha önəmlidir.
- E. Var-dövlətin artırılması həqiqi ibadət və məsuliyyətli idarəçiliklə müşayiət olunmalıdır (müq. et. 2Kor. 8-9).

10:24 "Övladlarım" İsa əvvəlki təlimində uşaqlar haqqında işlətdiyi söz ilə şagirdlərini çağırır (müq. et. Mark 10:13-16). Bu onu göstərir ki, "uşaqlar" deyildikdə iman edən böyüklər nəzərdə tutulur.

▣ **"Allahın Padşahlığına daxil olmaq nə qədər çətindir!"** Bu söz sarsıdıcıdır. Xilas, Məsihin tamamlanmış işinə tövbə və imanla cavab verən hər kəsə əvəzsiz olaraq verilən hədiyyədir. Hansısa işlərimizə görə xilasa layiq olduğumuzu düşünürüksə, bu bir problemdir! Qürurlu, özündən razı, günahlı insanlar üçün iman etmək çətindir. Biz istəyirik ki, Allahla münasibətimiz ağır və çətin olsun və Allahla münasibət qurmağı bacarmağımız ilə fəxr edə bilək; lakin Allahın bizə göstərdiyi tövbə və iman yolu günahlı insanlara, xüsusilə varlı, təhsilli, hörmətli şəxslərə alçaldıcı gəlir.

Bu ayə yığcam olduğuna görə qədimdən əlyazmaları köçürən şəxslər dəqiqləşdirici bir fraza əlavə ediblər (Bryus M. Metsqer, "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh" [Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*]):

1. A, C və D əlyazmalarında və Tekstus Reseptus-da "var-dövlətinə bel bağlayanlar"
2. W əlyazmasında "varlı adam"
3. 1241 nömrəli minuskulda "mal-mülkü olanlar"

10:25 "Dəvənin iynə gözündən keçməsi" Bu fraza, Mat. 23:24 olduğu kimi, Şərqə xas bir mübaligədir. Əlyazmaları köçürən bəzi adamlar və bəzi şərhçilər bu frazayı (1) "dəvə" (*kamēlos*) və "ip" (*kamilus*) üzərindəki bir kəlmə oyunu (V əsrə aid bir düşüncə) olaraq izah etməyə çalışıblar ya da (2) "iynə gözü" deyildikdə Yerusəlimin böyük darvazalarının birinin içindəki kiçik bir qapının nəzərdə tutulduğunu iddia ediblər, lakin bu fərizyələrdən heç birinin tarixi əsasları yoxdur (bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], s. 21). Belə şərhələr mübaligənin mənasını aradan qaldırır (müq. et. Mat. 19:24; Luka 18:25).

10:26 "təəccüblənərək" Mark bu sözü (*ekplēssomai*) insanların İsanın təliminə və işlərinə necə reaksiya verdiklərini təsvir etmək üçün tez-tez işlədir (müq. et. Mark 1:22; 6:2; 7:37; 10:26; 11:18; və həmçinin sinonimi *thambeō* Mark 10:24-da işlənir). İsanın təlimi həm formaca (Onun səlahiyyəti), həm məzmunca (Padşahlığın təbiəti) rəbbilərin təlimindən çox fərqlənirdi.

NASB	"Ona deyərək"
NKJV	"bir-birləri arasında deyərək"
NRSV	"bir-birlərinə dedilər"
TEV	"bir-birlərindən soruşdular"
NJB	"bir-birlərinə deyərək"

Bu müxtəlif tərcümələr ayırı-ayrı yunanca əlyazma variantlarına bağlıdır.

1. NKJV versiyası A, D, W əlyazmaları və Tekstus Reseptus-a əsaslanır
2. NRSV versiyası TEV, NJB, M* əlyazması və Peşitta tərcüməsinə əsaslanır
3. NASB versiyası x, B və C əlyazmalarına əsaslanır

4. bir minuskul əlyazmada (569) və bəzi qibtə tərcümələrdə bu fraza buraxılır (Mat. 19:25 və Luka 18:26-də olduğu kimi)

10:27 Bu ayədə Allahın lütfünün vurğulanması Əhdi-Cədid şagirdliyinin qəti tələblərini balanslaşdırır və bizə rahatlıq verir. İnsanlar müqəddəs Allaha yaxınlaşmağa qadir deyillər, lakin gözəl həqiqət ondan ibarətdir ki, Allah bizə yaxınlaşır!

Ehtimal ki, bu ayədə Əhdi-Ətiqə, Yar. 18:14 ya da Yer. 32:17,24-ə istinad edilir. Bəşəriyyətin tək ümidi yeganə həqiqi Allahın xasiyyətində, vədlərində və işlərindədir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:28-31

²⁸Peter Ona belə deməyə başladı: «Bax biz hər şeyi qoyub Sənin ardınca gəlmişik». ²⁹İsa cavab verdi: «Sizə doğrusunu deyirəm: Mənimlə Müjdə uğrunda ya evini ya qardaşlarını ya bacılarını ya anasını ya atasını ya uşaqlarını və yaxud tarlalarını atan elə bir kəs yoxdur ki, ³⁰indi bu dövrdə çəkdiyi əzab-əziyyətlə birgə bundan yüz qat artıq evlər, qardaşlar, bacılar, analar, uşaqlar, tarlalar, gələcək dövrdə isə əbədi həyat almasın. ³¹Amma birinci olanların çoxu axırıncı, axırıncı olanlarsa birinci olacaq».

10:28 "biz hər şeyi qoyub Sənin ardınca gəlmişik" Birinci feil aorist məlum növ xəbər formasındadır (bir dəfəlik qoyub), ikinci feilsə bitmiş zaman məlum növ xəbər formasındadır (şagird olmaqda davam edirlər). Bir anlamda Peter şagirdlərin İsanın ardınca gəlməyi qərara aldıklarını yada salır. Ehtimal ki, Peter onların özlərini İsayə həsr etmələrini gənc varlı rəhbərə qoyulan tələblərlə müqayisə etməyə çalışmışdır.

10:29 Bu ayədə şagirdlərin də iştirak etdiyi yəhudi cəmiyyətinin adı cəhətləri sadalanır. Burada həmçinin onların şəxsən İsayə ("Mənim uğrumda") və həqiqətlərinə ("Müjdə uğrunda") özlərini həsr etmələrindən söhbət gedir.

Erkən imanlılar cəmiyyətinə yunan asketizmi, ələlxüsus selibat böyük təsir göstərmişdir. Maraqlıdır ki, burada sadalananlar arasında arvad yoxdur. Güman ki, bu evlilikdən imtina etmələrinin tələb olunmadığını göstərir. Ancaq burada "uşaqları" atmaqdan bəhs edildiyi üçün ehtimal var ki, "evini atmaq" deyildikdə arvadından ayrılmaq nəzərdə tutulur. Özünü İsayə həsr edən hər kəs İsanı ailəsindən belə üstün tutmalıdır (müq. et. 1Tim. 5:8). Selibatdan söhbət getmir, ancaq üstünlüklərdən söhbət gedir.

10:30 İsa (1) şagirdlərin bu həyatda "itirdikləri" şeylərlə paralel apararaq və (2) hazırkı dünya nizamı ilə əlaqədar olaraq Allahın Padşahlığını təsvir edir. Səyisiz-hesabsız xeyir-dualardan bəzisinə biz indidən Allahın xalqına mənsub olmaqla nail oluruq.

Burada sadalanan qohum-əqrəbə isimləri, şagirdlərin İsanın ardınca gəldiklərinə görə itirdikləri yaxınlarını daha böyük bir ailədə – Allahın ailəsində tapacaqlarına əminlik verirlər. Mən bu ayənin Qanun. 27-28-də olduğu kimi yer üzündə bol maddi nemətləri vəd etdiyini düşünürəm. Əgər xeyir-dualar xidmət üçün mükafat olaraq verilsə, onda lütf niyə lazımdır? Maddi nemətlər heç də bütün mömin imanlılara nəsis olmur, lakin bol sevinc və böyük məsihçi ailəsinə mənsub olmaq hamımıza nəsis olur!

▣ **"çəkdiyi əzab-əziyyətlə birgə"** Bu təkcə Mark Müjdəsində olan sarsıdıcı frazadır. Məsihçilər bu günahlı dünyada əzab-əziyyət çəkəcəklər (müq. et. Mat. 5:10-12; Röm. 8:17; 2Kor. 1:5,7; Fil. 3:10; 2Tim. 2:9-12; 1Pet. 4:12-16). Təqiblər bir neçə yaxşı məqsədə xidmət edir: (1) xilas olduğumuzu təsdiqləyir; (2) bunların vasitəsilə Allah bizi dəyişdirib Məsihə bənzədir; (3) dünyanın mühakimə olunacağını sübut edir.

▣ **"gələcək dövrdə"** Əhdi-Ətiqə və Əhdi-Cədid arasındakı dövrün yəhudiliyi (rabbilər və Ölü dəniz tumarlarını yazanlar) tarixi iki dövrə ayırmışlar: mələklərin və insanların itaətsizliyi ilə səciyyələnən indiki şər dövrü və Allahın Məsih vasitəsilə tarixə müdaxilə edib başlayacağı, salehliklə sülhün hökm sürəcəyi yeni dövr. Bu bəzən Qanun. 27-28-dəki kimi (müq. et. Amos 9:13-15) dünyəvi bolluq, bəzən isə "yeni göy və yeni yer" (müq. et. Yeş. 56-66) obrazları ilə təsvir olunur. Əhdi-Cədidə aydın olur ki, yeni dövr (yəni Allahın Padşahlığı) Məsihin bəşər olub Bet-Lexemdə doğulması ilə başlamış, amma hələ tamamlanmamışdır. Əhdi-Cədidə Məsihin iki gəlişi açıq şəkildə bildirilir: birinci gəlişində Yeşaya 53-cü fəsildəki İztirab çəkən Qul olaraq gələn

Məsih ikinci gəlişində padşahların Padşahı olaraq gələcəkdir. Məsihçilər bu iki yəhudi dövrünün üst-üstə gəldiyi nöqtədə, "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" gerçəkliyində yaşayırlar. Məsihin ardıcılıları olan bizlər hər iki dövrdə xeyir-dualıyıq (müq. et. Ef. 2:5-6). Bax: Mark 13:8-dəki Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr".

▣ **"əbədi həyat"** Varlı gənc adam məhz bu həyat haqqında soruşub – Allahla yaşanan həyat, Allahın həyatı. Mark 3:29-da əbədi günah və burada əbədi həyat ifadələrində eyni sifət (*aiōnios*) işlənmişdir. Həmin sifət yeni dövrün həyatını (*zōa*), Allahın Padşahlığının həyatını bildirir. Bu həyat Məsihdə vardır, lakin ikinci gəlişində tamamlanacaqdır (*parousia* ["parusiya"] = hüzur).

Sinoptik Müjdələrdə nadir hallarda rast gəlinən bu ifadə Yəhya Müjdəsində tez-tez işlədilir. Bu, Yəhyanın yazılarında "açar" ifadələrdən biridir (müq. et. Yəh. 3:15; 4:36; 5:39; 6:54,68; 10:28; 12:25; 17:2,3; 1Yəh. 1:2; 2:25; 3:15; 5:11,13,20). Bax: Mark 3:29-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ".

10:31 "birinci olanların çoxu axırıncı... olacaq" Bu, sarsıdıcı bir ruhani həqiqət idi (müq. et. Mat. 19:30; 20:16). Həqiqi sərvət və mövqenin dünyəvi standartlarla əlaqəsi yoxdur (müq. et. Yeş. 55:8-9). Rolların bu cür dəyişməsi şagirdlərin Əhdi-Ətiqə əsaslanan "əməlləri ilə saleh olmaq" zehniyyətinə ziddir (müq. et. Mat. 19:30; Luka 13:30). Bax: Qordon Fi, "Sağlamlıq və rifah müjdəsi adındakı xəstəlik" (Gordon Fee, *The Disease of the Health and Wealth Gospel*).

Ola bilsin, bu Peterin İsanın şagirdi olmaq üçün fədakarlığını dilə gətirməsinə bir cavab idi (müq. et. Mark 10:28). Bu mətn 10:41-45 üçün teoloji zəmin hazırlayır. Esxatoloji "padşahların Padşahı" İsa, Yeş. 52:13-53:12-nin İztirab çəkən Qulu olmuşdur! İmanlılar İsanın həyatından, ölümündən və xidmətindən nümunə götürməlidirlər (müq. et. 1Yəh. 3:16). Müjdə qüvvədə deyil, xidmətdədir; qüdrətdə deyil, məhəbbətdədir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:32-34

³²Onlar yola çıxıb Yerusəlimə gedirdilər. İsa onların qabağında gedirdi. Şagirdləri isə heyret bürümüşdü, Onun ardınca gələnlər qorxu içində idi. İsa On İki şagirdi yenə bir tərəfə çəkib başına gələcək hadisələr barədə danışmağa başladı: ³³«Bax Yerusəlimə qalxırıq, Bəşər Oğlu başçı kahinlərə və ilahiyatçılara təslim olunacaq. Onu ölümə məhkum edib başqa millətlərə təslim edəcəklər. ³⁴Onlar Bəşər Oğlunu ələ salacaq, Ona tüpürəcək və qamçılıyıb öldürəcəklər. O, üç gündən sonra diriləcək».

10:32 "yola çıxıb" Əhdi-Ətiqədə "yol" mömin həyatın metaforası idi (müq. et. Zəb. 23:3; 32:8; 50:23; 119:1; 139:3; Sül. 2:12-15; 4:18; 12:28; 15:24). Bu söz həmçinin Vəftizçi Yəhyanın "Rəbbin yolunu" hazırlama xidməti ilə əlaqəlidir (müq. et. Yeş. 40). Həvarilərin İşlərində imanlılar cəmiyyətinin ən qədim adı "Yol" idi (müq. et. Həv. 9:2; 19:9,23; 22:4,14,22).

Görünür ki, Mark öz Müjdəsinin strukturunda həyat tərzinə çevrilmiş imanı bildirən bu metaforadan istifadə edir (müq. et. Mark 1:2,3; 8:27; 9:33,34; 10:32,52). İsa çarxına doğru gedirdi (müq. et. Mark 10:45).

▣ **"İsa onların qabağında gedirdi"** Burada bayram vaxtı Yerusəlimi ziyarət edən həvarilərdən söhbət gedir.

▣ **"Şagirdləri isə heyret bürümüşdü, Onun ardınca gələnlər qorxu içində idi"** Bu sözlər, yəqin ki, İsanın bir az öncə Yerusəlimdə yəhudilərin və romalıların əlinə düşüb əzab çəkərək öləcəyinə dair söylədiyi üç peyğəmbərliyə aiddir. İsa orada nəyin başına gələcəyini bilməsinə baxmayaraq, sürət və qətiyyətlə oraya gedirdi. Şagirdlər bəlkə də İsanın əzablı ölümünün onlara necə təsir edəcəyinə görə narahat idilər.

▣ **"İsa On İki şagirdi yenə bir tərəfə çəkib"** Burada İsa əzab çəkib öləcəyi barədə dördüncü dəfə xəbər verir (müq. et. Mark 8:31; 9:12,31). İsanın əvvəlcədən bildirmələrinin ən ətraflı olanı budur. O, başına gələcək olan hər şeyi dəqiq bildirdi (müq. et. Mark 10:45). Şagirdlər bunun məqsədi və zərurətini hələ dərk etməmişdilər (müq. et. Mark 9:32; Luka 9:45; 18:34).

▣ **"başına gələcək hadisələr barədə danışmağa başladı"** Mark 10:32-dəki feillərin çoxu bitməmiş zamandadır və təkrar olunan hərəkəti bildirir. Məncə bu, İsanın əzabları barədə dəfələrlə təkrar etdiyi peyğəmbərliyinə də aiddir; buna görə "başladı" bu bitməmiş zamanın düzgün tərcüməsi deyildir (müq. et. TEV).

Bir anlamda İsa gələcəyi bilməsi və Öz ölümünü və dirilməsini idarə etməsi ilə qüdrət və səlahiyyətini göstərirdi (müq. et. Yəh. 10:17-18).

10:33 "Bəşər Oğlu" Mark 8:38-dəki qeydə baxın.

▣ **"başçı kahinlərə və ilahiyyatçılara təslim olunacaq"** Bu fraza Sinedrionu bildirirdi (müq. et. Mark 14:43 və s.); Sinedrion yəhudilərin ali məhkəməsi idi, ancaq I əsrdə onun səlahiyyəti məhdud idi. Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

İsa Sinedrionun reaksiyasını əvvəlcədən bildirmişdir. İsanın Yerusəlimə təntənəli girməsi və məbədi təmizləməsi Onun taleyini həll etmişdir. Birinci hərəkəti fariseyləri, ikincisi isə sadukeyləri qəzəbləndirmişdir.

▣ **"başqa millətlərə təslim edəcəklər"** Yəni işğalçı Roma ordusuna (müq. et. Mark 15:1). Sinedrionun ölüm cəzası verməyə ixtiyarı yox idi; buna yalnız Roma hökumətinin ixtiyarı çatırdı.

10:34 "Onlar Bəşər Oğlunu ələ salacaq" Mark 15:16-20-də romalı əsgərlər bu peyğəmbərliyi yerinə yetiriblər. Mark İsanın Hirod Antipanın önündə mühakimə edilməsini nəql etməmişdir (müq. et. Luka 23).

▣ **"Ona tüpürəcək"** Əhdi-Ətiqdə bu bir həqarət əlaməti idi (müq. et. Say. 12:14; Qanun. 25:9; Əyy. 17:6; 30:10; Yeş. 50:6). Romalı əsgərlər özlərini müstəsna xalq sayan yəhudilərin acıgını İsadən çıxıblar (müq. et. Mark 14:65).

▣ **"qamçılایb"** Məhkumu çarmıxa çəkməzdən əvvəl qamçılamaq bir adət idi (müq. et. Mark 15:15). Əlləri dirəyə bağlanırdı. Əsgər, ucuna daş, metal və ya sümük hissələrinin bağlandığı dəri qamçını götürüb məhkumun kürəyinə zərbə endirirdi. Qamçı bədəni parçalayır, məhkumun dişlərini sındırır, hətta gözlərini çıxarırdı. Bir çox məhkum qamçılanarkən can verirdi. Bu, rəhmsiz bir cəza idi (müq. et. Yeş. 52:14).

▣ **"üç gündən sonra"** Bu müddət, yəqin ki, Yunusla əlaqədar idi (müq. et. Mat. 12:39-41; 16:4,21; Luka 11:39,32). Paul 1Kor. 15:4-də Müjdəni xülasə etdikdə bu müddəti qeyd edir.

İsa "üçüncü gün" peyğəmbərliyini iki hadisə: (1) "Hades"-dən dirilməsi (müq. et. Mark 8:31; 9:31; 10:34) və eləcə də (2) yeni məbədi tikməsi (müq. et. Mark 14:58; 15:29; Yəh. 2:19; Həv. 6:14) ilə əlaqələndirmişdir.

Bu fraza ilə bağlı yunanca əlyazmalarda fərqli variantlar mövcuddur. Paralel yerlərdə (Mat. 20:19 və Luka 18:33) "üçüncü gün" ifadəsi işlənmişdir. A and W əlyazmalarında Markın bu yerində də həmin ifadə işlənir. Lakin Mark üçün səciyyəvi olan, Mark 8:31 və 9:31-də də rast gəlinən "üç gündən sonra" ifadəsi K, B, C, D və L əlyazmalarında yer alır.

▣ **"diriləcək"** Bu, gələcək zaman qayıdış növ xəbər formasıdır. İsanın Özünü dirildəcəyi vurğulanır (müq. et. Yəh. 10:17-18). Məsihin dirilməsi barədəki mətnlərin çoxu məchul növdədir və İsanın qurbanını qəbul edən Ata Allahın Onu dirildəcəyi vurğulanır. Bir anlamda Müqəddəs Üçlüyün bütün Şəxsləri İsanın dirilməsində iştirak edir (Rom. 3:25-də Müqəddəs Ruh). Bax: Mark 8:31-dəki Xüsusi mövzu: "Dirilmə".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:35-40

³⁵Zavdayın oğulları Yaqub və Yəhya Ona yaxınlaşıb dedilər: «Müəllim, istəyirik ki, dilədiyimizi bizim üçün edəsən». ³⁶İsa onlardan soruşdu: «Nə istəyirsiniz, sizin üçün edim?» ³⁷Onlar İsayə dedilər: «Sən izzətlənəndə qoy birimiz sağında, o birimiz solunda otursun». ³⁸Amma İsa onlara dedi: «Nə dilədiyinizi özünüz də bilmirsiniz. Mənim içdiyim kasadan siz də içə bilərsinizmi? Mənim vəftiz olduğum kimi siz də vəftiz ola bilərsinizmi?» ³⁹Onlar dedilər: «Bilərik». İsa onlara dedi: «Mənim içdiyim kasadan siz də

İçəcəksiniz, Mənim vəftiz olduğum kimi siz də vəftiz olacaqsınız. ⁴⁰Amma sağımda və yaxud solumda oturmağa izin vermək Məndən asılı deyil. Ora kimlər üçün hazırlanıbsa, onlara veriləcək».

10:35 "Zavdayın oğulları" Mat. 20:20-yə görə, bu sualı onların anası verib.

▣ **"İstəyirik ki, dilədiyimizi bizim üçün edəsən"** İsa əzab çəkərək öləcəyindən danışanda şagirdləri həmişə Onun yerinə kimin başçı olacağını düşünməyə başlayırdı! Onlar hələ dünyəvi padşahlığı təsəvvür edir və özlərini rəhbər olaraq görürdülər. Əllinci Gün bayramına qədər şagirdlər başa düşməmişdilər! Bu əhvalat bir yandan şagirdlərin çox şeyləri başa düşmədiklərini göstərir (müq. et. Luka 18:34). Bu, kəskin ironiyadır!

10:37 "sağında... solunda" Onlar şərəfli və səlahiyyətli mövqe tutmaq istəyirdilər. Bu əhvalat həvarilərin Peteri rəhbər olaraq heç də qəbul etmədiklərini göstərir. Peter xasiyyətinə görə hamıdan tez danışdı, amma rəhbər sayılmırdı.

▣ **"Sən izzətləndə"** Mat. 20:21-də "Sənin Padşahlığında" ifadəsi işlənir. Mark Müjdəsində bu söz esxatoloji Allahın Padşahlığının gözəgörünən şəkildə züھر etməsini bildirir (Mark 8:38; 10:37; 13:36).

XÜSUSİ MÖVZU: "EHTİŞAM/İZZƏT (*doxa*)" (SPECIAL TOPIC: GLORY [*doxa*])

Müqəddəs Kitabdakı "ehtişam/izzət" anlayışının tərifini vermək çətindir. Septuaqintada iyirmidən artıq ibrani sözü *doxa* olaraq tərcümə olunmuşdur. Bu söz Əhdi-Cədidin çox yerində Allaha, İsayə, insanlara və məsihi Padşahlığa dair təkrar-təkrar müxtəlif yollarla işlənir.

Əhdi-Ətiqdə "ehtişam/izzət" üçün ən çox işlənən ibrani sözü (*kabod* ["kavod"], BDB 458, KB 455-458) əvvəllər qoşa tərəzini bildirən ticarət termini idi ("ağır olmaq", KB 455). Ağır olan şeylər qiymətli idi və ya dəyərli xüsusiyyətlərə malik idi. Bu söz çox vaxt parıltı anlayışı ilə birgə Allahın ehtişamını ifadə etmişdir (müq. et. Çıx. 19:16-18; 24:17; 33:18; Yeş. 60:1-2). Yalnız O şərəfə layiqdir (müq. et. Zəb. 24:7-10; 66:2; 79:9). Onun nuru o qədər parlaqdır ki, günaha batmış insanlar Ona baxa bilməzlər, buna görə O buluda və ya tüstüyə bürünür (müq. et. Çıx. 16:7,10; 33:17-23; Yeş. 6:5). YAHVE-ni yalnız Məsih vasitəsilə həqiqətən tanımaq mümkündür (müq. et. Yəh. 1:18, 6:46; 12:45; 14:8-11; Kol. 1:15; 1Tim. 6:16; İbr. 1:3; 1Yəh. 4:12).

Kabod ("kavod") sözü haqqında ətraflı məlumat üçün bax: Xüsusi mövzu: "Ehtişam/izzət (Əhdi-Ətiq)". İmanlıların izzəti ondan ibarətdir ki, onlar Müjdəni anlayırlar və özləri ilə öyünməkdənsə Allahla öyünlər (müq. et. 1Kor. 1:29-31; Yer. 9:23-24). Ətraflı məlumat üçün bax: "Əhdi-Ətiq teologiya və ekzegezasinin yeni beynəlxalq lüğəti" (NIDOTTE), Cild 2, ss. 577-587.

10:38 "Nə dilədiyinizi özünüz də bilmirsiniz" "Diləmək" feili qayıdış növdədir; beləcə mübtədə (subyekt) vurğulanır – "siz özünüz". Sonrakı feil "(içə) bilirsiniz" həmçinin qayıdış növdədir.

▣ **"kasa"** Bu söz Əhdi-Ətiqdə insanın taleyini bildirir və adətən mənfi mənada işlənir (müq. et. Zəb. 75:8; Yeş. 51:17-23; Yer. 25:15-28; 49:12; 51:7; Mərs. 4:21-22; Yez. 32:34; Hab. 2:16; Zək. 12:2). İsa Getsemanidə çarmıxa çəkilməsi haqqında danışarkən eyni metaforadan istifadə edir (müq. et. Mark 14:36).

▣ **"Mənim vəftiz olduğum kimi siz də vəftiz ola bilərsinizmi?"** Vəftiz əzab-əziyyətin, hətta ölümün metaforası idi (müq. et. Luka 12:50). İsanın izzəti əzabla gəlirdi (müq. et. İbr. 2:18; 5:8).

10:39 Bu rəhbərlər İsanın yaşadığı təqiblərə uğrayacaq, İsa kimi səhv başa düşüləcək idilər (Yaqub Həv. 12:2-də, Yəhya Vəhy 1:9-da).

10:40 "Ora kimlər üçün hazırlanıbsa, onlara veriləcək" Bu, İsanın Atanın planına və məqsədinə tabe olmasının daha bir nümunəsidir. İlahi bir plan vardır (müq. et. Həv. 2:3; 3:18; 4:28; 13:29). Qədim İsgəndəriyyə mətnində (A* əlyazması) "Atam tərəfindən" sözləri əlavə olunub; həmin sözlər həmçinin Mat. 20:23-də vardır.

Qədim unsial yunanca əlyazmalar bütöünün baş hərflərlə yazılıb, sözlər arasında boşluqlar verilməyib, durğu işarələrindən, abzaslardan istifadə olunmayıb. Cümlənin sözlərə necə bölünməsinə qərar vermək bəzən çətin olur. Bu cümləni sözlərə iki cür bölmək olar (müq. et. Hans Kontselmann və Andreas Lindemann, "Əhdi-Cədidin şərh edilməsi", ingilis dilinə tərcümə edən Ziqfrid S. Şotsmanndır [Hans Conzelmann and Andreas Lindemann, *Interpreting the New Testament*; translated by Siegfried S. Schotzmann, s. 22])

1. "kimlər üçün nəzərdə tutulubsa"
2. "ora başqaları üçün nəzərdə tutulub" (müq. et. süryani tərcümələr).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:41-45

⁴¹Bunu eşidən on şagirdin Yaqubla Yəhyaya acığı tutmağa başladı. ⁴²Onda İsa şagirdləri yanına çağıraraq dedi: «Bilirsiniz ki, millətlərin rəhbəri sayılanlar onların üzərində hökmranlıq, əyanları da onlara ağılıq edir. ⁴³Sizin aranızda isə qoy belə olmasın. Sizlərdən böyük olmaq istəyən xidmətçiniz olsun. ⁴⁴Aranızda birinci olmaq istəyən hamının qulu olsun. ⁴⁵Çünki Bəşər Oğlu gəlmədi ki, Ona xidmət etsinlər, gəldi ki, Özü xidmət etsin və çoxlarını satın almaq üçün Öz canını fidyə versin».

10:41 "Bunu eşidən" Görünür ki, Yaqub və Yəhya İsa ilə təkliddə bu söhbəti ediblər. Bu epizod həmçinin həvarilərin bəşəriyyətini göstərir. Onlar "fövqəladə müqəddəs" şəxslər deyil idi, Allahın çağırdığı, təmin etdiyi, alət kimi istifadə etdiyi adi insanlar idi. Başqaları Yaqubla Yəhyanın xahişinin qeyri-münasib olduğuna görə acıqlanmayıblar, ancaq onların hamıdan birinci İsadən bunu xahiş etdiklərinə görə acıqlanıblar. Bu seçilmiş həvarilər hələ də xudbin və günahlı idilər.

10:42 İsa onların bu arzu-istəklərinə görə, Padşahlığı yanlış anladıklarına görə onlarla söhbət aparır.

10:43

NASB	"Lakin sizin aranızda bu şəkildə olmur"
NKJV	"Amma sizin aranızda belə olmayacaq"
NRSV	"Lakin sizin aranızda belə deyildir"
TEV	"Ancaq bu, sizin aranızda olan şey deyildir"
NJB	"Sizin aranızda bu baş verməməlidir"

Bu tərcümələrdə yunanca əlyazmaların fərqli variantları əks olunur. Bəzi əlyazmalarda (x, B, C*, D, L, W), paralel yer olan Mat. 20:26-da olduğu kimi, feil indiki zamandır (müq. et. NASB, NRSV, TEV). Digər əlyazmalarda isə (A və C³) bu feil gələcək zamandır (müq. et. NKJV; habelə NJB-də gələcək zaman nəzərdə tutulur).

☐ **"böyük olmaq istəyən"** İsa böyük olmaq arzusunu pisləmir, ancaq həqiqi böyüklüyü xidmət və həlimlik olaraq qiymətləndirir (müq. et. Mat. 20:26; Mark 9:35).

☐ **"xidmətçiniz"** Bu söz, *diakonos*, sonradan dyakon (xidmətçi) vəzifəsinin adı olmuşdur. Bütün imanlılar xidmətə çağırılmışlar (müq. et. Ef. 4:11-12).

10:44 Bu ayə Mark 10:31-i izah etməyə kömək edir.

☐ **"qulu"** Bu söz, *doulos*, ailə qulluqçusunu bildirir.

10:45 "Bəşər Oğlu" Mark 8:38-dəki qeydə baxın.

▣ **"gəlmədi ki, Ona xidmət etsinlər, gəldi ki, Özü xidmət etsin"** Bu, böyüklüyün həqiqi tərifidir. İsa bizim üçün Padşahlıq həyatının nümunəsini verir (müq. et. 1Pet. 2:21). İsa ələ verildiyi gecə yuxarı otaqda şagirdlərinin ayaqlarını yumaqla simvolik olaraq bu həqiqəti öyrətmişdir (müq. et. Yəh. 13:14-15).

Məsihçi rəhbərlərinə bu həqiqət həmişə çətin gəlir. Lakin bunsuz xidmətkar cəmiyyət qeyri-mümkündür.

▣ **"Öz canını fidyə versin"** Bu ayə, Mark Müjdəsini yekunlaşdırır. İsa həmişə Öz ölümündən hədiyyəsi və izzəti kimi bəhs edir. Məsihin ölümü əvəzedicidir, kəffarə edən, satın alan qurbandır (günah qurbanı, müq. et. 2Kor. 5:21; müq. et. Yar. 3:15; Yeş. 52:13-53:12).

▣ **"fidyə"** Hərfi tərcüməsi "geri satın almaq" və ya "bahasını ödəmək" (müq. et. Mat. 20:28; Tit. 2:14; 1Pet. 1:18) olan bu söz Əhdi-Ətiqdə əsirlərin adətən yaxın qohumları (*go'el* ["qoel"]) tərəfindən satın alınmasını bildiren sözü əks etdirir. İsa Ata Allahın məhəbbətini və ədalətini özündə birləşdirir. Günahın əvəzi candır (həyatdır) – və Allah bunun əvəzini Özü ödəyir!

XÜSUSİ MÖVZU: "FİDYƏ/SATINALMA" (SPECIAL TOPIC: RANSOM/REDEEM)

I. ƏHDİ-ƏTİQ

A. Bu anlayışı ifadə edən iki ibrani sözü vardır.

1. *Ga'al* ("Qaal"; BDB 145 I, KB 169 I); bu sözün əsas mənası "bir qiyməti ödəyərək azad etmək". Bu feilin isim forması olan *go'el* ("qoel") vasitəçi olan şəxsi, adətən ailə üzvünü ("satınalan" qohum) bildirir. Əşyaları, heyvanları, torpağı (müq. et. Lev. 25,27) və ya qohumları (müq. et. Rut 4:14; Yeş. 29:22) geri satın almaq hüququnun bu mədəni cəhəti teoloji baxımdan YAHVE-nin İsraili Misirdən azad etməsinə tətbiq olunur (müq. et. Çıx. 6:6; 15:13; Zəb. 74:2; 77:15; Yer. 31:11). Allah "Satınalan"dır (müq. et. Əyy. 19:25; Zəb. 19:14; 78:35; Sül. 23:11; Yeş. 41:14; 43:14; 44:6,24; 47:4; 48:17; 49:7,26; 54:5,8; 59:20; 60:16; 63:16; Yer. 50:34).
2. *Padah* ("Pada" [ərəb. "fidyə"]; BDB 804, KB 911); bu sözün əsas mənası "qurtarmaq" və ya "xilas etmək"dir.
 - a. ilk doğulanların "fidyə ilə satın alınması" (Çıx. 13:13-15 və Say. 18:15-17)
 - b. fiziki satın alınma ruhani satın alınma ilə qarşılaşdırılır (Zəb. 49:7,8,15)
 - c. YAHVE İsraili təqsirlərindən, itaətsizliyindən (fidyə ilə) azad edər (Zəb. 130:7-8)

B. Bu teoloji anlayışın bir-biri ilə əlaqəli olan bir neçə cəhəti vardır.

1. Ehtiyac, əsarət, itki, həbs vardır.
 - a. fiziki
 - b. sosial
 - c. ruhani (müq. et. Zəb. 130:8)
2. Azadlıq, qurtuluş, bərpa üçün müəyyən qiymət ödənməlidir.
 - a. İsrail xalqı üçün (müq. et. Qanun. 7:8)
 - b. bir fərd üçün (müq. et. Əyy. 19:25-27; 33:28; Yeş. 53)
3. Bir adam vasitəçi kimi çıxış etməlidir. *Ga'al* feili adətən ailə üzvü və ya yaxın qohum barəsində işlənir (*go'el*, BDB 145).
4. YAHVE özünü çox vaxt qohumluq isimləri ilə adlandırır.
 - a. Ata
 - b. Ər
 - c. Yaxın qohum "Satınalan"/Qisasçı
Satınalanı adətən YAHVE şəxsən yerinə yetirirdi; qiymət ödənirdi və satınalma baş tuturdu!

II. ƏHDİ-CƏDİD

A. Bu teoloji anlayışı ifadə etmək üçün bir sıra sözlər işlənir.

1. *Agorazō* (müq. et. 1Kor. 6:20; 7:23; 2Pet. 2:1; Vəhy 5:9; 14:3-4). Bu, nəyinsə qiymətinin ödəndiyini bildirən bir ticarət terminidir. Biz Məsihin qanı bahasına satın alınmışıq və öz həyatımızı idarə etmirik. Məsihə məxsusuq.
 2. *Exagorazō* (müq. et. Qal. 3:13; 4:5; Ef. 5:16; Kol. 4:5). Bu da bir ticarət terminidir. İsanın bizim uğrumuzda əvəzedici ölümünü əks etdirir. İsa günahkar insanların yerinə yetirə bilməyəcəkləri qanunun (Musanın Qanunu, müq. et. Ef. 2:14-16; Kol. 2:14) "lənətini" Öz üzərinə götürmüşdür. Lənəti bizim uğrumuza daşımışdır (müq. et. Qanun. 21:23; Mark 10:45; 2Kor. 5:21)! İsada Allahın ədaləti və məhəbbəti birləşir və nəticədə biz tam bağışlanırıq, qəbul olunuruq və Allaha yaxınlaşa bilirik!
 3. *Luō*, "azad etmək"
 - a. *Lutron*, "ödənməmiş qiymət" (müq. et. Mat. 20:28; Mark 10:45). Bunlar İsanın dilindən çıxan qiymətli sözlərdir; İsa dünyanın Xilaskarı olaraq başqalarının günah borclarını ödəmək məqsədilə ilə gəldiyini demişdir (müq. et. Yəh. 1:29).
 - b. *Lutroō*, "azad etmək"
 - (1) İsraili satın almaq (Luka 24:21)
 - (2) Özünü fəda etmək, bizi satın almaq, bir xalq təmizləmək (Tit. 2:14)
 - (3) günahsız qurban olmaq (1Pet. 1:18-19)
 - c. *Lutrōsis*, "satınalma", "qurtarma" və ya "azad etmə"
 - (1) Zəkəriyyənin İsa haqqındakı peyğəmbərliyi, Luka 1:68
 - (2) Xannanın İsaya görə Allaha həmd etməsi, Luka 2:38
 - (3) İsanın birdəfəlik təqdim edilmiş daha yaxşı qurbanı, İbr. 9:12
 4. *Apolytrōsis*
 - a. Məsihin ikinci gəlişində satın alınma (müq. et. Həv. 3:19-21)
 - (1) Luka 21:28
 - (2) Rom. 8:23
 - (3) Ef. 1:14; 4:30
 - (4) İbr. 9:15
 - b. Məsihin ölümündə satın alınma
 - (1) Rom. 3:24
 - (2) 1Kor. 1:30
 - (3) Ef. 1:7
 - (4) Kol. 1:14
 5. *Antilytron* (müq. et. 1Tim. 2:6) Bu ayə (Tit. 2:14 olduğu kimi) azadlığı İsanın əvəzedici çarmıx ölümünə bağlayan son dərəcə önəmli bir mətndir. O, "hamı" uğrunda ölmüş yeganə məqbul qurbandır (müq. et. Yəh. 1:29; 3:16-17; 4:42; 1Tim. 2:4; 4:10; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14).
- B. Əhdi-Cədidə bu teoloji anlayış
1. Bəşəriyyət günahın köləliyindədir (müq. et. Yəh. 8:34; Rom. 3:10-18,23; 6:23).
 2. Bəşəriyyətin günaha kölə olması Əhdi-Ətiqdə Musanın Qanununda (müq. et. Qal. 3) və İsanın Dağüstü vəzində (müq. et. Mat. 5-7) bildirilmişdir. İnsanın əməlləri bir ölüm hökmü olmuşdur (müq. et. Kol. 2:14).
 3. Allahın qüsursuz Quzusu olan İsa gəlib bizim əvəzimizə ölmüşdür (müq. et. Mark 10:45; Yəh. 1:29; 2Kor. 5:21). Biz Allaha xidmət etmək üçün günahdan satın alınmışıq (müq. et. Rom. 6).
 4. Həm YAHVE, həm də İsa bizim uğrumuza hərəkət edən "yaxın qohum" rolunu yerinə yetirirlər. Beləcə ailə münasibətlərinə bənzərliyə əsaslanan metaforalar davam edir (ata, ər, oğul, qardaş, yaxın qohum).
 5. Fidyə Şeytana ödənməyib (Orta əsrlər teologiyası); lakin Allahın kəlamı və ədalətinin Allahın məhəbbəti ilə "barışması" üçün Məsihin canını fidyə etməsi lazım olmuşdur. Çarmıxdə sülh

yaradılıb, insanın asiliyi bağışlanıb, yenidən Allahla yaxın ünsiyyətdə olan insanın Allahın surəti tam bərpa olunub!

6. Satın alınmanın gələcəyə aid olan bir cəhəti hələ qalmaqdadır (müq. et. Rom. 8:23; Ef. 1:14; 4:30); bu cəhət bədənlərimizin dirilməsi və Üçlükdə vahid olan Allahla yaxın ünsiyyətdə olmağımızdır (bax: Xüsusi mövzu: "Üçlük"). Bizim dirilmiş bədənlerimiz Onun bədəninə bənzəyəcək (müq. et. 1Yəh. 3:2). Dirilmiş İsanın başqa ölçülərdə fəaliyyət göstərə bilən fiziki bir bədəni vardır. 1Kor. 15:12-19-un paradoksunu 1Kor. 15:35-58 ilə təsvir etmək çətindir. Aydınır ki, yer üzünə aid olan fiziki bədən vardır və səmavi, ruhani bədən olacaqdır. İsanın hər ikisi var idi!

▣ **"üçün"** Bu, yunanca *anti* sözüdür. Bəzən bu söz "fidyə"yə artırılır (*lutron* = *antilutron*, müq. et. 1Tim. 2:6). Mənası "əvəzinə" və ya "uğruna"dır. *Anti* və *huper* sözləri arasındakı əlaqəni kontekst müəyyən edir (müq. et. 2Kor. 5:14; İbr. 10:12; 1Pet. 2:21; 3:18; 1Yəh. 3:16). Bütün bunların İsanın əvəzedici qurbanı, kəffarəsi məna çaları vardır. O bizim əvəzimizə öldü, günahımızı Öz üzərinə götürdü (müq. et. Yeş. 53:4-6).

▣ **"çoxlarını"** Bəzi şərhçilər bu sözə istinadən Məsihin satın alınmasını "seçilmişlər"lə məhdudlaşdırıblar. Satın alınma ilə bağlı olan iki əsas mətnə "çoxları" və "hamı" sinonim olaraq işlənmişdir. Yeş. 53:11-12-dəki "çoxları" Yeş. 53:6-dəki "hamı" ilə müqayisə edin. Bu paralelizm Rom. 5:18-dəki "bütün adamlar" və Rom. 5:19-dəki "bir çoxları" ifadələrində açıq görünür. İsa hamının fidyəsini ödəmişdir, amma yalnız Ruhun cəlbətməsinə tövbə və imanla cavab verənlər satın alınır.

Mark 10:45, Müjdənin teoloji "ürəyi"dir. Bu, insanın böyük olmaq istəyinə cavabən söylənmişdir. İnsan böyük olmaq istəyini Allaha hədiyyə olaraq geri verməlidir (müq. et. Rom. 12:1-2). İmanlılar İsanın fədakarlığından nümunə götürməlidirlər (müq. et. 1Yəh. 3:16).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 10:46-52

⁴⁶Sonra onlar Yerixoya gəldilər. İsa şagirdləri ilə birgə böyük izdihamla Yerixodan çıxanda Timay oğlu Bartımay adlı bir kor dilənçi yol kənarında oturmuşdu. ⁴⁷Nazaretli İsanın orada olduğunu eşitdikdə «Ey Davud Oğlu İsa! Mənə rəhm elə!» deyərək bağırağa başladı. ⁴⁸Çox adamsa ona qadağan edib susdurmaq istədisə də, o «Ey Davud Oğlu! Mənə rəhm elə!» deyərək daha ucadan bağırdı. ⁴⁹İsa dayanıb dedi: «Onu çağırın». Onlar bu kor adamı çağıraraq dedilər: «Cəsarətli ol, qalx, O səni çağırır». ⁵⁰O, üst paltarını üstündən atdı və yerindən sıçrayaraq İsanın yanına gəldi. ⁵¹İsa ondan soruşdu: «Nə istəyirsən, sənin üçün edim?» Kor adam ona dedi: «Rəbbuni, gözlərim açılsın». ⁵²İsa ona dedi: «Get, imanının səni xilas etdi». Həmin an bu adamın gözləri açıldı və o da İsanın ardınca gəldi.

10:46 "Yerixoya" Dünyanın ən qədim şəhərlərindən biri olan Yerixonun çox vaxt "Xurma şəhəri" olaraq adlandırılmışdır. Yerixonun mənası, "ətirli"dir. Oranın ərazisi çox məhsuldar və gözəl idi. İsanın dövründə iki Yerixonun var idi: qədim şəhər və ondan təqribən 2 km məsafədə yerləşən, romalıların qurduqları yeni şəhər. Yerixonun Yerusəlimdən təqribən 30 km uzaqlığında, İordan çayının bir keçidində yerləşirdi.

▣ **"Yerixodan çıxanda"** Mat. 20:29-da "çıxarkən"; Luka 18:35-də "yaxınlaşanda". Bu qarışıqlıq, hadisəni görmüş şahidlərin təsvir etməsinin əlamətidir. Yadda saxlayın ki, İsanın dövründə iki Yerixonun var idi. Bəlkə də İsa bir Yerixodan çıxıb o birinə yaxınlaşdı.

▣ **"böyük izdihamla"** Bunlar, Pasxa bayramı üçün Yerusəlimə gedən ziyarətçilər və maraq göstərən şəhər əhalisi idi. Məbəddə xidmət edən bir çox kahinləri Yerixoda yaşayırdılar. Yerixoya gedən yol quldurlara görə çox təhlükəli idi (Xeyrixah samariyalı məsəl); buna görə insanlar böyük qruplarla səyahət edirdilər.

▣ **"bir kor dilənçi yol kənarında oturmuşdu"** Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur. "Dilənçi" olaraq tərcümə olunmuş söz nadirdir (müq. et. Yəh. 9:8). Adətən bunun üçün fəli sifət işlənir (A, K,

W, x əlyazmaları və Tekstus Reseptus, müq. et. NKJV). Lakin x, B və L əlyazmalarında isim (*prosaiteō*) işlənir (müq. et. NASB, NRSV, TEV, and NJB). D əlyazmasında paralel yer olan Luka 18:35-dəki kimi bu sözün bir sinonimi işlənir (*epaiteō*, hər ikisi "diləmək" kökündən meydana gəlmişdir). Bu variantlar mətnin şərhinə heç təsir etmir.

▣ **"Bartımay"** Bu sözün mənası "Timay oğlu"dur. İsanın şəfa verdiyi və ya cindən azad etdiyi adamların adlarını vermək Mark üçün qeyri-adi. Maraqlıdır ki, Matta iki kor adamdan danışır (müq. et. Mat. 20:30). Bunun səbəbi tam aydın deyildir, lakin Matta Müjdəsi bəzi məqamlarda Mark və Luka Müjdələrindən fərqlənir.

▣ **"Timay oğlu"** Aramicə bu sözün mənası "natəmiz"dir. Burada Mark qeyri-yəhudi oxucularına Bartımay adının mənasını izah etməyə çalışır.

▣ **"yol kənarında oturmuşdu"** Bu kor dilənçi, yəqin ki, hər gün orada oturub dilənirdi.

10:47 "Nazaretli İsanın" Mark bu adı unikal şəkildə *Nazarēnos* olaraq yazır (müq. et. Mark 1:24; 10:47; 14:67; 16:6). Matta Müjdəsində "Ona Nazaretli deyiləcək" deyə yazılmışdır (müq. et. Mat. 2:23).

İsanın böyüdüüyü şəhərin adı Nazaretdir. Əhdi-Ətiqdə, Talmudda və ya İosif Flaviyin əsərlərində bu şəhərin adı çəkilmir. Görünür ki, e.ə. 134-104-cü illərdə hökmranlıq etmiş Yoxanan Hirkanın (xasmoney) dövründən əvvəl bu şəhər hələ qurulmamışdır. Davud nəslindən olan Yusifin və Məryəmin orada yaşaması Davudun nəslinin bir hissəsinin orada məskunlaşdığına işarə edir.

Nazaret adının ibrancə *netzer* olaraq tələffüz edilən "Fidan" və ya "Budaq" məsihi adı ilə əlaqəli olması istisna edilmir (müq. et. Yeş. 11:1; Yer. 23:5; 33:15; Zək. 3:8; 6:12; Vəhy 5:5; 22:16).

Bu şəhər Yerusəlimdən uzaqda, başqa millətlərin yaşadığı bölgədə yerləşdiyinə görə adı pis çıxmışdı (müq. et. Yəh. 1:46 və Həv. 24:5; ancaq bu barədə də bir peyğəmbərlikdə xəbər verilmişdi, Yeş. 9:1). Bəlkə də bu səbəbdən çarmıxda İsanın başı üstündəki lövhədə bu söz yazılıb.

XÜSUSİ MÖVZU: "NAZARETLİ İSA" (SPECIAL TOPIC: JESUS THE NAZARENE)

Əhdi-Cədidə İsadən bəhs edildikdə bir sıra müxtəlif yunan sözləri işlənmişdir

A. Əhdi-Cədidəki sözlər

1. Nazaret – Qalileyada bir şəhər (müq. et. Luka 1:26; 2:4,39,51; 4:16; Həv. 10:38). O dövrə aid mənbələrdə Nazaretin adı çəkilmir, lakin daha gec dövrə aid kitabələrdə ona rast gəlinir. İsanı nazaretli adlandırmaq heç də iltifat sayılmırdı (müq. et. Yəh. 1:46). İsanın çarmıxı üzərindəki lövhədə bu şəhərin adının yazılması, yəhudilərin Ona aşağı gözlə baxdığını göstərir.
2. *Nazarēnos* – güman ki, bu da coğrafi yeri bildirən bir sözdür (müq. et. Luka 4:34; 24:19).
3. *Nazōraios* – şəhərin adı ola bilər; yaxud Məsih üçün işlənən ibrancə "Pöhrə" sözü üzərindəki kəlmə oyunu ola bilər (*netzer*, BDB 666, KB 718 II, müq. et. Yeş. 11:1; SINONİMİ, BDB 855, Yer. 23:5; 33:15; Zək. 3:8; 6:12; eləcə də Vəhy 22:16-də buna istinad vardır). Luka 18:37-də və Həv. 2:22; 3:6; 4:10; 6:14; 22:8; 24:5; 26:9-da Luka İsadən bəhs etdikdə bu sözdən tez-tez istifadə edir.
4. 3-cü variant ilə əlaqədar olan *nāzir* (BDB 634, KB 684) "and vasitəsilə özünü həsr edən" mənasına gəlir.

B. Bu sözün tarixən Əhdi-Cədidən kənarında işlənməsi.

1. Məsihçilikdən əvvəl bir yəhudi bidətinin adı (aramicə *nāsōrayyā*).
2. Yəhudilər arasında məsihçi imanlıların adı (müq. et. Həv. 24:5,14; 28:22, *nosri*).
3. Suriya (arami) cəmiyyətlərindəki imanlılar adətən belə adlanırdı. Yunan cəmiyyətlərində imanlılar "xristian" olaraq tanınırdı.
4. Yerusəlimin süqutundan bir müddət sonra fariseylər Yavnedə məclis keçirib sinaqoq ilə kilsənin (imanlılar cəmiyyəti) ayrılmasını rəsmiləşdirmişlər. Berakot 28b-29a-dakı "On səkkiz

bəxtiyarlıq"da yazılmış məsihçilərə qarşı lənətləmələrdən bir nümunədə imanlılar "Nazaretli" olaraq adandırılmışlar.

a. "Nazaretlilər və bidətçilər bir anda yox olsunlar, həyat kitabından silinsinlər və sadıq olanlarla birgə yazılmasınlar!"

5. Şəhid Yustin bu sözdən istifadə edib, (Justin Martyr, *Dial.* 126:1); İsadən, Yeşayadakı *netzer* (Yeş. 11:1, "budaq") kimi bəhs etmişdir.

C. Müəllifin rəyi

Bu sözün yazılış variantlarının çoxluğuna təəccüblənirəm, lakin bilirəm ki, Əhdi-Ətiqdə "Yeşua" adının bir neçə müxtəlif ibrancə yazılış variantı vardır. Aşağıdakı məqamlara görə bu sözün dəqiq mənası mənim üçün qaranlıq qalır:

1. bu sözün Məsihin adı olan "Pöhrə, Budaq" (*netzer*) və buna bənzər *nāzir* (and vasitəsilə özünü həsr edən) ilə sıx əlaqəsi
2. başqa millətlərin yaşadığı Qalileya bölgəsinin mənfi mənə çaları
3. Qalileyadakı Nazaret şəhərinin adının o dövrün mənbələrində az çəkilməsi və ya heç çəkilməməsi
4. cinin bu sözü esxatoloji mənada işlətməsi ("Bizi məhv etməyəmi gəlmisən?")

Bu söz qrupuna dair tədqiqatların tam bibliografiyası üçün bax: Kolin Braun (red.), "Əhdi-Cədid teologiyası üzrə yeni beynəlxalq lüğət" (Colin Brown (ed.), *New International Dictionary of New Testament Theology*), Cild 2, s. 346; yaxud Reymond E. Braun, "Məsihin doğulması" (Raymond E. Brown, *Birth of the Messiah*) ss. 209-213, 223-225.

▣ **"Davud Oğlu"** Bu, Məsihin bir adı idi (müq. et. 2Şam. 7) və millətçi mənasında işlənirdi. Mark Müjdəsində bu ad nadirən işlənir (müq. et. Mark 10:47,48; 12:35).

▣ **"Mənə rəhm elə!"** Bu, intensivliyi ifadə edən aorist məlum növ əmr şəklidir. Zəburda bu duaya tez-tez rast gəlmək olar (müq. et. Mark 51:1).

10:48 "Çox adamsa ona qadağan edib" Bu feil bitməmiş zamandır. O bağıрмаqdan əl çəkmirdi və izdihamdakı adamlar onu danlamaqdan əl çəkmirdilər (müq. et. Luka 18:39).

10:49 "İsa dayanıb" İsanın ölümə gedərkən belə kor dilənçi üçün vaxtı var idi! Bu da gözü görənlər üçün Yeşayanın peyğəmbərlik əlamətidir!

▣ **"Cəsəratli ol, qalx, O səni çağırır"** Koyne yunancasında hər fraza adətən əvvəlki kontekstə aid olan bir bağlayıcı və ya əvəzliliklə əvvəlki frazaya bağlanır. Frazaları bağlayan belə sözlər işlənmədikdə (buradakı kimi), frazalara ayrı-ayrılıqda diqqət yetirilir. Bunlar emfatik "stakkato" (bir-birindən ayrı) frazalarıdır. Birinci və ikinci feil indiki zaman məlum növ əmr şəklində, sonuncu feilsə indiki zaman məlum növ xəbər formasındadır.

10:50 "üst paltarını üstündən atdı" Bu adam üst paltarından (1) üstündə uzanıb yatmaq və (2) ianələr toplamaq üçün istifadə edirdi. Bu bir anlamda şəfa tapacağına dair imanının rəmzi idi.

▣ **"yerindən sıçrayaraq"** Bunlar, Peterin yanında qalan canlı xatirələrdir.

10:51 "Nə istəyirsən, sənin üçün edim?" İsa onu imanla Ondən diləməyə vadar edirdi.

▣ **"gözlərim açılınsın"** Kor adama şəfa vermək, gözlənən Məsihin işi idi (müq. et. Yeş. 35:4-5; 42:7,16; 61:1). Bu, fariseylərin İsadən tələb etdikləri əlamətlərdən biri idi.

10:52 "imanın səni xilas etdi" Bu feil (*sōzō*) bitmiş zaman məlum növ xəbər formasındadır. Burada "xilas" deyildikdə, Əhdi-Ətiqdəki kimi fiziki qurtuluş nəzərdə tutulur (müq. et. Yaq. 5:15).

▣ "ardınca getdi" Luka 18:43-də "Allahu izzətləndirərək" sözləri əlavə olunmuşdur.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Valideynlər İsanın nə üçün uşaqlarına əl qoymasını istəyiblər?
2. Şagirdlər onlara niyə mane olmağa çalışıblar?
3. İsanın niyə onlara acığı tutub?
4. Uşaqların Allahın Padşahlığı ilə nə əlaqəsi vardır?
5. İsa şagirdlərdə uşaqların hansı xüsusiyyətlərini axtarır?
6. İsa şagirdlərinə yaxınlaşan ölümü barədə niyə tez-tez xəbər verirdi?
7. Həqiqi böyüklüyə tərif verin.

Copyright © 2013 Bible Lessons International

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 11

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Yerusəlimə təntənəli girmə	Təntənəli girmə	Palma bazar günü	Yerusəlimə təntənəli girmə	Məsih Yerusalimə girir
11:1-11	11:1-11	11:1-10	11:1-3 11:4-5 11:6-10	11:1-11
Əncir ağacının lənətlənməsi	Əncir ağacı quruyur	Əncir ağacı lənətlənir	İsa əncir ağacını lənətləyir	Barsız əncir ağacı
11:12-14	11:12-14	11:12-14	11:12-14a 11:14b	11:12-14
Məbədin təmizlənməsi	İsa məbədi təmizləyir	Məbədi təmizləmə	İsa məbədə gedir	Satıcıların məbəddən qovulması
11:15-19	11:15-19	11:15-19	11:15-17 11:18 11:19	11:15-19
Qurumuş əncir ağacından götürüləcək dərslər	Qurumuş əncir ağacı dərsi	Qurumuş əncir ağacının mənası	Qurumuş əncir ağacından götürülən dərslər	Əncir ağacı quruyur İman və dua
11:20-25	11:20-24 Bağışlanma və dua 11:25-26	11:20-24 11:25	11:20-21 11:22-25	11:20-25
Mark 11:26 buraxılır		Mark 11:26 buraxılır	Mark 11:26 buraxılır	Mark 11:26 buraxılır
İsanın səlahiyyəti sual altına qoyulur	İsanın səlahiyyəti sual altına qoyulur	İsanın səlahiyyəti haqqında	İsanın səlahiyyəti barəsində sual	İsanın səlahiyyəti sual altına qoyulur
11:27-33	11:27-33	11:27-33	11:27-28 11:29-30 11:31-33a 11:33b	11:27-33

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paragraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paragrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paragraf
2. İkinci paragraf
3. Üçüncü paragraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Məsihin Yerusəlimə təntənəli girməsi mühüm bir peyğəmbərlik əlaməti idi; İsa vəd olunmuş Məsih elan edilmişdir. Bu mətn Mat. 21:1-11, Luka 19:29-44 və Yəh. 12:12-19 ilə paraleldir.
- B. Təntənəli girmədə bir paradoks vardır. İsa Zək. 9:9-un peyğəmbərliyini yerinə yetirir və izdihamin nidaları (Zəbur liturjiyası) Onun Məsih olduğunu təsdiqləyirdi. Ancaq yadda saxlamaq lazımdır ki, xalq bu Hallel məzmurları ilə Pasxaya gələn ziyarətçiləri hər il qarşılayırdı. Bu hadisənin unikalığı budur ki, bu il xalqın nidaları konkret şəxsə ünvanlanırdı. Dini başçıların dəhşətə gəlməsi məhz bununla bağlıdır.
- C. Mark 11:15-19-da təsvir olunan məbədin təmizlənməsi əhvalatı, yəqin ki, iki dəfə baş verib. İsanın birinci dəfə məbədi təmizləməsi Yəh. 2:15-də nəql edilir. Mən bunların bir hadisə olduğunu deyən ədəbi tənqid yanaşması ilə razılaşmıram. Sinoptik Müjdələrlə Yəhya Müjdəsindəki xronologiyalar arasında ciddi fərqlər olmasına baxmayaraq, mənə, bu iki əhvalat arasındakı fərqləri də nəzərə alaraq, İsanın xidmətinin ilk mərhələsində və bir daha xidmətinin sonunda məbədi təmizlədiyini qəbul etmək yaxşıdır. Bu həmçinin Yerusəlimdəki dini başçıların hələ ilk zamandan başlayan və getdikçə böyüyən düşmənçiliyini izah etməkdə kömək edir. Bu təmizləmə əhvalatı Mat. 21:12-16 və Luka 19:45-47 ilə paraleldir.
- D. Əncir ağacının lənətlənməsində yəhudiliyə açıq-aşkar işarə vardır. Bu təmizləmə əhvalatı Mat. 21:18-19 və Luka 19:45-48 ilə paraleldir.
- E. Qurumuş əncir ağacı (Mark 11:20-25) Mat. 21:19-22 və Luka 21:37-38 ilə paraleldir.
- F. İsanın səlahiyyəti sual altına qoyulur (Mark 11:27-12:12). Onun səlahiyyəti əsas teoloji məsələdir! Bu, Mat. 21:23-46 və Luka 20:1-19 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:1-10

¹Onlar Yerusəlimə yaxınlaşarkən Zeytun dağının yamacındakı Bet-Faqe ilə Bet-Anyaya gəldikləri zaman İsa şagirdlərindən ikisini göndərərək ²onlara dedi: «Qarşınızdakı kəndə gedin. Oraya girən kimi hələ heç kəsin minmədiyi, bağlanmış bir sığa tapacaqsınız. Onu açıb buraya gətirin. ³Kim sizdən soruşsa: “Bunu nə üçün edirsiniz?”, ona “bu sığa Rəbbə lazımdır, tezliklə yerinə qaytaracaq” deyin». ⁴Onlar getdilər. Küçədə bir evin qapısının kənarına bağlanmış sığa tapıb onu açdılar. ⁵Orada duran bəzi adamlar onlardan soruşdu: «Nə edirsiniz? Bu sığanı nə üçün açırsınız?» ⁶Şagirdlər İsanın dediklərini onlara təkrarlayanda o adamlar şagirdlərə imkan verdilər. ⁷Onlar sığanı İsanın yanına gətirdilər və öz paltarlarını sığanın üstünə sərdilər. İsa sığanın belinə mindi. ⁸Bir çoxu paltarlarını, bəzisi də ətrafdakı ağaclardan kəsdikləri

budaqları yola döşədi. İsanın önündə gedənlər və ardınca gələnlər belə nida edirdilər: «Hosanna! Rəbbin ismi ilə Gələnə alqış olsun! ¹⁰Atamız Davudun gələn Padşahlığı xeyir-dualı olsun! Ən ucalarda hosanna!»

11:1 "Bet-Faqe" Bu ad "əncir evi" ya da "kal əncirlərin yeri" mənasına gəlir. Bet-Faqe Yerusəlimə baxan Zeytun dağında yerləşirdi. Rabbilik ədəbiyyatda ora Yerusəlimin kənarıdır. Ziyarətçilərin istifadə etdikləri Yerixo yoluna yaxın idi.

▣ **"Bet-Anya"** Bu ad "xurma evi" deməkdir. Yəh. 11:18-ə görə, ora Yerusəlimin təqribən üç kilometr cənubşərqində, Yerixo yolunda yerləşirdi və Məryəm, Marta və Lazar orada yaşayırdılar. İldə bir dəfə keçirilən üç böyük bayramda (müq. et. Lev. 23) Yerusəlimin yaxınlığında yaşayan hər kəs ziyarətçiləri öz evində qonaq saxlayırdı. İsa Yerusəlimdə olanda burada qalırdı (müq. et. Mark 11:11; Mat. 21:17).

▣ **"Zeytun dağının yamacındakı"** Bu iki kiçik kənd "Zeytun dağı"nda yerləşirdi (Zeytun dağı təqr. 4 km uzunluğunda idi).

▣ **"şagirdlərindən ikisini göndərərək"** Ehtimal ki, onlardan biri Peter idi, buna görə Peter bu əhvalatı Yəhya Marka danışmışdı.

11:2 "girən kimi" Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"sıpa"** Bu əhvalat peyğəmbərliyi yerinə yetirmişdir (müq. et. Yar. 49:11; Zək. 9:9). Eşşəklər yəhudi padşahlarının mindikləri heyvan idi (bu həmçinin Mari kitabələrində və şumerlərin Qılqameş Dastanında bildirilir). Bu sıpa padşaha dair peyğəmbərliyi yetirə yetirməyə kömək etmişdir (padşahın eşşəyinə yalnız padşahın özü minə bilirdi və bu sıpaya hələ heç kim minməmişdi) və eləcə də İsanın sülhlə gəldiyini bildirmişdir. İkinci gəlişində Rəbb ağ ata minib padşahların Padşahı və kəinatın Hakimi olaraq gələcəkdir (müq. et. Vəhy 19:11-16). Məsihə dair bu peyğəmbərlikləri yaxşı bilən rabblər deyirdilər ki, İsrail heç olmasa bir gün layiq olsalar, Məsih izzət buludu üzərində minib gələcək, amma olmasa bir eşşəyə minib gələcək.

▣ **"heç kəsin minmədiyi"** Padşahın eşşəyinə padşahdan başqa heç kim minə bilməzdi. Süleymanın Davudun eşşəyinə minməsi, bu qüdrətli rəzmin bir misalıdır (müq. et. 1Pad. 1:33).

11:3 "soruşa" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir.

▣ **"bu sıpa Rəbbə lazımdır"** Müjdələrdə İsanın Öz peyğəmbərlik dərrakəsi ilə hadisələri bildiyini yoxsa bəzi hadisələri şəxsən Özü təşkil etdiyini anlamaq çox vaxt çətin olur (müq. et. Mark 14:12-16).

Mark Müjdəsində *kurios* sözünün bu şəkildə İsayə dair işlənməsi nadirdir (müq. et. Mark 7:28; 11:3). Bu söz "ağa" və ya "sahib" mənasına gələ biləcəyinə görə, sıpanın sahibi də nəzərdə tutula bilər. Lakin kontekst bunun İsayə dair işləndiyini göstərir. Bunun teoloji mənası ondan ibarətdir ki, bu söz Əhdi-Ətiqdə YAHVE-yə (müq. et. Mark 11:9) aid olan və "sahib," "ağa", "cənab" yaxud "ər" mənasını verilən ibrancə *Adon* sözüdür.

▣ **"tezliklə yerinə qaytaracaq"** Bunu sözlərin sıpa haqqında danışan şagirdlərə, yoxsa İsayə aid olduğu aydın deyildir. Frazanın aydın olmaması səbəbindən bir neçə yunanca əlyazma variantı vardır.

11:5 "Orada duran bəzi adamlar" Luka 19:33-dəki paralel yerində "sahibləri" sözü işlənmişdir.

11:7 "öz paltarlarını sıpanın üstünə sərib" Paltarlar oturmaq olaraq xidmət edirdi. Ehtimal ki, paltarların müxtəlif rəngləri bayram və ya təntənə (padşahlıq yürüşü) ab-havasını yaradırdı.

11:8 "Bir çoxu paltarlarını... yola döşədi" "Bir çoxu" deyildikdə kim nəzərdə tutulur? Şagirdlər nəzərdə tutulursa, onda bu İsanın padşahlığına işarə edir (müq. et. 2Pad. 9:13). Yerusəlim əhli nəzərdə tutulursa, bunu

hər il etmələri təəccüblüdür, çünki eşşəyin bərk yola döşənmiş paltarların üstündən keçməsi paltarları xarab edirdi. Bəlkə də onlar İsa haqqında eşidib misilsizliyini dərk etmişdilər.

▣ **"bəzisi də ətrafdakı ağaclardan kəsdikləri budaqları"** Yəh. 12:13-də bunların Zeytun dağında bitən xurma ağaclarının budaqları olduğu bildirilir (müq. et. İosif Flaviy). Göründüyü kimi, onlar qələbə və ya təntənə əlaməti idi (müq. et. Vəhy 7:9). Yerusəlim əhli hər il Çardaqlar və Pasxa bayramlarında şəhərə yaxınlaşan ziyarətçilər üçün bu mərasimi keçirirdi. Bu il yaxınlaşan Padşahın rəmzi yerinə yetmişdir.

Bu simvolik mərasimin Çardaqlar bayramı zamanı müntəzəm yerinə yetirilməsinə baxmayaraq (müq. et. Lev. 23:13-20), o budaqlar bunlardan daha böyük idi. Burada istifadə olunan budaqlar daha kiçik idi və bizim dövrümüzdə gəlinin önünə gül ləçəklərinin səpilməsi adətində bənzədilə bilər. Bu üç hərəkət – (1) sıpanın üstünə paltarların sarılması, (2) paltarların yola döşənməsi və (3) budaqların yola döşənməsi – İsanı gələcək olan hökmdar (müq. et. Zəb. 2), Davudun nəslindən gələn (müq. et. 2Şam. 7) Məsih olaraq qarşıladıklarını göstərir.

11:9 "İsanın... nida edirdilər" Göründüyü kimi, Mark 11:9-10 illik bayramların liturgiyasının bir hissəsi idi. Bu bayramlar millətçi xarakter daşıyırdı, lakin hər il keçirildiyi üçün romalıları bunları təhlükəli hesab etmirdi. Bu il o bayramlar Nazareti İsada unikal şəkildə tamamlanmışdır. Əvvəllər liturgiya olan bu nidalar indi vəhy olmuşdur!

▣ **"Hosanna!"** Bu ibrani idiomu "Onu xoş qarşılayın!" mənasını verir. Bu, hər il ziyarətçilər Yerusəlimə daxil olarkən elan edilən bir Hallel məzmunundan idi – Zəb. 118:25. Hərfi mənası "İndi xilas et!" (müq. et. 2Şam. 14:4; 2Pad. 6:16) olan bu sözdən adətən təbrik etmək üçün istifadə olunurdu.

▣ **"Rəbbin ismi ilə Gələnə alqış olsun!"** Bu, Zəb. 118:26-dan sitatdır. Pasxa bayramında sitat gətirilən Hallel məzmunlarından (113-118) biri olan 118-ci məzmununda Məsihə dair qüvvətli ifadələr vardır (müq. et. Mark 11:22). Luka 19:38-dəki paralel yerdə "Rəbbin ismi ilə gələn Padşaha alqış olsun!" deyə yazılmışdır. İldə bir dəfə yerinə yetirilən bu liturgiya yerinə yetmiş peyğəmbərliyə çevrilmişdir!

11:10 "Atamız Davudun gələn Padşahlığı" Bu fraza millətçi xarakter daşıyır (müq. et. 2Şam. 7; Huşə 3:5). Bunun hər il müntəzəm təkrar olunduğunu, yoxsa yalnız bu il konkret olaraq İsayə deyildiyini bilmək maqarlı olardı. Ehtimal ki, bu, Zək. 9:9-a istinaddır. Matta 21:5-də bu peyğəmbərlik birbaşa söylənir. Luka 19:39-dəki paralel yerdə bu sözlərin birbaşa İsayə deyildiyinə görə fariseylərin qəzəbləndiklərini görürük.

▣ **"Ən ucalarda hosanna!"** Bu idiomun belə mənaları ola bilər: (1) göylərdə Allaha həmd olsun! (2) göylərdəki Allah Onu (yəni İsanı) xilas etsin.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:11

¹¹İsa Yerusəlimə daxil olub məbədə girdi. O hər şeyə nəzər saldı. Sonra On İki şagirdlə bərabər Bet-Anyaya getdi, çünki artıq gec idi.

11:11 "məbəd" Bu söz (*hieron*) təkcə məbədin binasını (müqəddəs və ən müqəddəs yerlərini) deyil, bütün məbəd ərazisini bildirirdi.

▣ **"artıq gec idi"** Onlar artıq Yerixodan 30 km uzaqlaşmışdılar. Məbəd ərazisi böyük ehtimalla, demək olar ki, tamamilə boşalmışdı. İsa istəyirdi ki, Onun məbədi simvolik təmizləməsinə və Allahın ilkin məqsədinin bərpa olunmasını hamı görsün.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:12-14

¹²Ertəsi gün onlar Bet-Anyadan çıxdılar. O zaman İsa acmışdı. ¹³Uzaqda yarpaqlı bir əncir ağacı gördü və ağaca yaxınlaşdı ki, bəlkə onda meyvə tapar. Amma onun yanına gələndə ağacda yarpaqdan başqa bir şey

tapmadı, çünki əncirin bar mövsümü deyildi. ¹⁴Onda İsa ağaca dedi: «Qoy səndən bir daha heç kəs meyvə yeməsin!» Bunu şagirdləri də eşitdi.

11:12 İsa mühakimə və məhkumiyət haqqında mühüm bir dərs vermək üçün hamının ehtiyacından (yemək) istifadə etmişdir.

11:13 "əncir ağacı" Bet-Faqe şəhərinin adının "əncir evi" mənasına gəldiyini yadda saxlayın. Görünür ki, o bölgədə çoxlu meyvə ağacları var idi.

▣ **"yarpaqlı"** Şərhcilər bu əncir ağacını və İsanın ona niyə yaxınlaşdığını çox müzakirə etmişlər.

1. bu ağac rahat yerdə idi və yarpaqları tez əmələ gəlmişdi, buna görə kiçik əncir meyvələri də ola bilərdi
2. yarpaqlar ümid verir, lakin bu ağac, İsrail olduğu kimi, bar vermirdi
3. İsa əncir axtarmırdı, ancaq bəzən qoparılıb yeyilən "pöhrə" axtarırdı (müq. et. F.F. Bryus, "Suallara cavab" [F.F. Bruce, *Answers to Questions*, s. 56] və ya "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" [*Hard Sayings of the Bible*, ss. 441-442]).

Bu, məbədin təmizlənməsi olduğu kimi (müq. et. Luka 13:6-9), İsanın dövrünün Yerusəlim yəhudiliyinin məhkum olunması idi. Bu, yəhudilərin İsayə qarşı imansızlıqları üzündən (a. 14) Romalı general (sonra imperator) Titin b.e. 70-ci ildə Yerusəlimi darmadağın edəcəyinə dair bir işarə idi.

▣ **"əncirin bar mövsümü deyildi"** Pasxa mövsümündə əncirin yarpaqları adətən hələ əmələ gəlmirdi. Bu fraza hadisənin rəmzi xarakterini aşkara çıxarır. Onu da qeyd edək ki, İsa bu sözləri şagirdlər eşitsinlər deyər ucadan söyləmişdir. Əncir ağacı İsrailin bir rəmzi idi (lakin adətən meynə və üzüm bağı rəmzlərindən istifadə olunurdu, müq. et. Yer. 29:17; Huşə 9:10; Yoel 1:7; Mik. 7:1-6). Bu ağacın bol yarpağı olması bar verməsinin vacibliyinə işarə edir. İsrail bar vermirdi! Əncir ağacı əhvalatı iki hissəyə ayrılmışdır; bunların arasında mədəbin təmizlənməsi nəql olunur; bu (məbədin təmizlənməsi) Allahın I əsr yəhudiliyini və rəhbərlərini məhkum etdiyini göstərir. Bütün İsrailin yoxsa təkə qanunsuz rəhbərlərinin (romalılardan vəzifələrini satın alan sadukeylərin) məhkum olduğu aydın deyildir. İsrailin məhkum olunması Luka 13:6-9 and və Mark 12:1-12-də vurğulanır.

11:14 Bu, əbədi məhkumluqdur.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ (YUNAN İDİOMU)" (SPECIAL TOPIC: FOREVER [GREEK IDIOM])

Bir yunan idiomu "çağlar boyunca"dır (müq. et. Luka 1:33; Rom. 1:25; 11:36; 16:27; Qal. 1:5; 1Tim. 1:17); həmin idiom ibrancə 'olam ("olam") sözünün ekvivalentidir. Bax: Robert B. Qirldelstoun, "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, ss. 319-321) və Xüsusi mövzu: "Əbədi ('olam)".

Buna bənzər başqa ifadələr: "çağ boyunca" (müq. et. Mat. 21:19; Mark 11:14; Luka 1:55; Yəh. 6:58; 8:35; 12:34; 13:8; 14:16; 2Kor. 9:9) və "çağların çağında" (müq. et. Ef. 3:21). Göründüyü kimi, "əbədi olaraq" mənasına gələn bu yunan idiomlarının arasında heç bir fərq yoxdur. "Çağlar" sözünün bu CƏM FORMASI, məcazi bildirib rabblərin "əzəmət cəm forması" olaraq adlandırdıqları qrammatik konstruksiya ola bilər ya da yəhudilərin inancına görə müxtəlif dövrlərə işarə edə bilər: "şər dövrü", "gələcək dövr" və ya "salehlik dövrü" (bax: Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr").

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:15-18

¹⁵Onlar Yerusəlimə gəldilər. İsa məbədə girib orada alver edənləri qovmağa başladı. Sərrafların masalarını və göyərçin satanların kürsülərini çevirdi, ¹⁶heç kimi yük daşıyaraq məbəd həyətlərindən keçməyə qoymadı. ¹⁷Onlara təlim öyrədərək dedi: «Məgər yazılmayıb ki, "Mənim evim bütün xalqlar üçün dua evi adlandırılacaq"? Amma siz onu "quldur yuvasına" çevirmisiniz!» ¹⁸Bunu eşidən başçı kahinlər və

İlahiyyatçılar İsanı öldürmək üçün yol axtarırdılar. Çünki bütün xalq Onun təliminə təəccübləndiyi üçün Ondən qorxurdular.

11:15 "məbədə girib" Konkret olaraq Başqa millətlərin həyəti nəzərdə tutulur; tacirlərin kürsüləri orada idi (bunlar başçı kahinlərin ailəsinə məxsus idi). Yəhya öz Müjdəsində İsanın məbədi təmizləməsinə daha erkən baş vermiş bir hadisə kimi təsvir edir (müq. et. Yəh. 2:13 və s.). İsa heç də həmişə Onu təsəvvür etdiyimiz kimi yumşaq bir adam deyil idi!

Onun bu hərəkəti sadukeylərin səlahiyyətinə meydan oxumuşdur (şəhərə təntənəli girməsi zamanı ziyarətçilərin sözləri və hərəkətləri fariseylərə meydan oxuduğu kimi). İsanın bu hərəkətləri ölümə məhkum olunmasına səbəb olmuşdur (müq. et. Mark 11:18).

▣ **"orada alver edənləri qovmağa başladı"** Bu, Zək. 14:21-ə istinad ola bilər: "O gün Ordular Rəbbinin evində artıq Kənanlı (yəni tacir) qalmayacaq".

▣ **"orada alver edənləri"** Bu tacirlər, kahinliyi və alver etmə icazəsini Romadan satın almış Baş kahinin ailəsinə mənsub idilər (ən gec b.e. 30-cu ildən bəri. Mənim qənaətimcə, İsa b.e. 34-cü ildə çarmıxa çəkilmişdir).

▣ **"Sərrafların"** Məbəd vergisi ½ şəkəl idi (müq. et. Çıx. 30:13). İsanın dövründə yeganə şəkəl Sur şəkeli idi. Ziyarətçilər pullarını dəyişmək üçün şəkəlin 1/24 hissəsini ödəyirdilər.

▣ **"göyərçin satanların"** Göyərçin yoxsulların, cüzamlıların və qadınların qurbanı idi. Bu kürsülərdə hər şey üç qat baha satılırdı. Ziyarətçilər öz evlərindən qurbanlıq heyvan gətirdikdə belə, kahinlər bu heyvanlarda adətən bir qüsür tapıb, başqa heyvan satın almalarını tələb edirdilər.

11:16 "heç kimi yük daşıyaraq məbəd həyətlərindən keçməyə qoymadı" Bu fraza yalnız Mark Müjdəsində vardır. Şəhər və Zeytun dağı arasındakı kəsə yol Başqa millətlərin həyətidən keçirdi. Millətlərin YAHVE-yə gəlməsi üçün nəzərdə tutulan bu yerin əsl dini məqsədi unudulmuşdu.

11:17 "Mənim evim bütün xalqlar üçün dua evi adlandırılacaq" Yeş. 56:7-dən sitat gətirilmiş bu cümlə Allahın bütün dünyanı sevdiyini göstərir. Matta yəhudilərə yazdığına görə bunu buraxır.

▣ **"quldur yuvasına"** Bu ifadə Yeremyanın imansız şəkildə yerinə yetirilən mərasimləri və dini mövhumatçılığı ifşa edən məşhur "məbədəki vəzi"ndən sitat götürülmüşdür (müq. et. Yer. 7:11). Din adına hərəkət edən adamlar başqa millətlər üçün bir sükut və dua yerinin hesabına çox pul qazanırdılar. "Quldur" sözü "qiyamçı" mənasını verə bilər.

11:18 "başçı kahinlər və ilahiyyatçılar" Varlı ailələr Baş kahin vəzifəsinə nəzarət edirdilər. Bu vəzifə artıq Harunun nəslinə məxsus deyil idi, romalılar onu hamıdan çox pul təklif edən şəxslərə satırdılar.

▣ **"ilahiyyatçılar"** Bu rəhbərlik növü Ezzadan başlamışdır. İsanın dövründə onların əksəriyyəti fariseylərdən ibarət idi. İlahiyyatçılar xüsusən şifahi ənənəyə (Talmud) əsasən Qanunun praktiki cəhətlərini sadə insanlara şərh edirdilər. Onların funksiyaları müasir rabbinin (ravvin) funksiyalarına bənzər idi. Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

10:13 "İsanı öldürmək üçün yol axtarırdılar" Bu cümlə bitməmiş zamandadır; "axtarmağa başladılar" mənasını verə bilər (müq. et. NASB, TEV). Həmçinin o andan etibarən İsanı öldürmək üçün təkrar-təkrar fürsət axtarırdılar mənasını verə bilər (müq. et. NRSV).

Mark 11:18-dəki feillərin hamısı bitməmiş zamandadır və İsanın son həftəsində başlayan və davam edən hərəkətləri bildirir. Təkrar olunan modellər aşkarlanmağa başlayır. İsanın Yerusəlimə təntənəli girməsi və məbədi təmizləməsi Onu məhkum etmişdi və İsa bunu yaxşı bilirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:19**¹⁹Axşam olanda İsa və şagirdləri şəhərdən kənara çıxdı.**

11:19 Bu ayə, yəqin ki, Mark 11:15-18 ilə eyni paraqrafa daxil olmalıdır. Bu, olayı öz gözləri ilə görmüş Peterin bildirdiyi başqa bir detaldır. Bu qısa fraza bir neçə yunanca əlyazmada fərqli şəkildə yazılmışdır (bəzində tək forma, digərlərində cəm forma işlədilir).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:20-26

²⁰Səhər erkən onlar əncir ağacının yanından keçəndə gördülər ki, ağac kökündən quruyub. ²¹Hadisəni xatırlayan Peter İsayə dedi: «Rabbi, bax lənətlədiyin əncir ağacı quruyub». ²²İsa cavab verib onlara dedi: «Allaha imanınız olsun. ²³Sizə doğrusunu deyirəm: kim bu dağa “Qalx, dənizə atıl!” deyərsə və ürəyində şübhə etmədən dediyinin olacağına inanarsa, onun üçün ediləcək. ²⁴Buna görə sizə deyirəm: dua edib hər nə dilərsəniz, inanın ki, artıq almısınız və istədiyiniz sizin üçün ediləcək. ²⁵Durub dua edəndə kimdən narazılığınız varsa, bağışlayın ki, göylərdə olan Atanız da təqsirlərinizi bağışlasın». ²⁶ [«Əgər siz bağışlamasanız, göylərdə olan Atanız da sizin təqsirlərinizi bağışlamaz».]

11:20 "onlar əncir ağacının yanından keçəndə" Onlar Bet-Anyadan Yerusəlimə eyni yolla gediblər.

▣ **"kökündən quruyub"** Bu, İsrailin, yaxud ən azından o zamankı rəhbərlərinin tamamilə rədd olunmasının əlaməti idi (müq. et. Mark 12:1-12).

11:21 "Hadisəni xatırlayan Peter İsayə dedi" Peter bunu canlı şəkildə xatırlayır!

11:22 "İsa cavab verib onlara dedi" Peter yenə bütün şagirdlərin fikrini söyləyən sözçü olaraq hərəkət edir.

▣ **"Allaha imanınız olsun"** Bu feil indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Bu, Müjdədə təkrarlanan mövzudur. YAHVE-yə (və Məsihinə) iman etmək/güvənmək/inanmaq (*pistis* ismi, *pisteuō* feili; Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın), günahlı bəşəriyyətin yeganə ümididir. Bu dünyanın nizamı, hakimiyyətləri diqqətimizi yayındırmamalıdır. Allah bizimlədir və bizim tərəfimizdədir. Ona və yalnız Ona baxaq!

Bu simvolik mühakimə və rədd etmə hərəkəti onların ənənəvi əqidələrinə təsir etmişdir. İsanın yeni təliminin və baxış bucağının I əsrdə ənənəvi yəhudiliyinə bağlı olan bu adamlara nə qədər radikal göründüyünü təsəvvürümüza gətirə bilmərik! İsa məbədi (o dövrdəki fəaliyyəti ilə), istər sadukey, istərsə farisey olan başçıları (həm Hillelə bağlı olan liberalları, həm də Şammaya bağlı olan mühafizəkarları) açıq-aşkar və qəti şəkildə rədd edirdi.

κ və D əlyazmalarında şərt ədatı *ei* ("əgər") əlavə olunmuşdur. Bu ədat cümləni birinci sinif şərt cümləsinə çevirir. Lakin bu ədat həmçinin birbaşa sitatda istifadə olunan bir ibrani idiomu da ola bilər. A, B, C, L və ya W əlyazmalarında bu ədat işlənməmişdir və şərhimizdə istifadə olunan ingiliscə tərcümələrinin heç biri ədatın əlavə olunduğu əlyazmalara əsaslanmamışdır. Güman ki, bunu əlavə edən adamlar mətnin eynilə Luka 17:6 və ya Mat. 21:21 (burada, Lukadan fərqli olaraq, *ei* deyil, *ean* sözü işlənməmişdir) kimi olmasını istəyiblər.

11:23 "doğrusunu" Hərfi tərcümədə "Amin". Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"bu dağa"** Bu, (1) həqiqi mənada Zeytun dağına aid ola bilər (müq. et. Zək. 14:4), yaxud (2) Zək. 4:7-dəki kimi məcaz ola bilər. Rəbbilər adətən çətinlikləri aradan götürmək mənasında bu metaforadan istifadə ediblər.

Əhdi-Ətiqədə dağların alçalması, vadiyə çevrilməsi obrazı çox vaxt YAHVE-nin gəlişini bildirir (müq. et. Mik. 1:3-4; Hab. 3:6). Bütün yer üzünü Rəbbə qovuşa biləcək, çünki dağlar vadilərə çevriləcək (müq. et. Zək. 14:4), vadilər də doldurulacaq, çaylar və dənizlər quruyacaq, belə ki hər kəs Yerusəlimdə Rəbbə yaxınlaşa biləcək. Bu təbiət metaforaları Əhdi-Cədidə yoxsul adamların Yerusəlimə deyil, İsayə gəlmələri ilə əvəz olunur. Fələstindəki "Yerusəlim" Əhdi-Cədidə "yeni Yerusəlim", göylərdən yərə enən müqəddəs şəhər ilə

əvəz olunur. Əhdi-Ətiqin Yerusəlimə və Fələstinə dair peyğəmbərlikləri Əhdi-Cədidə bütün dünyaya şamil edilir.

▣ **"dənizə"** Yəqin ki, Zeytun dağından görünən Ölü dəniz nəzərdə tutulur.

▣ **"şübhə etmədən"** Duada əsas amil imandır (müq. et. Yaq. 1:6-8).

▣ **"ürəyində"** Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

11:23-24 "onun üçün ediləcək" Bu sözlər Müqəddəs Kitabın dua haqqındakı digər mətnləri ilə balanslaşdırılmalıdır. Bir ayəni götürüb "Müqəddəs Kitab belə deyir vəssalam!" demək olmaz və bu ayə bunun əla bir misəlidir. Müqəddəs Kitab dua haqqında daha çox təlim öyrədir. Allah əksər imanlıların bütün dualarına cavab versəydi, onlara ən böyük pislilik edərdi! Biz çox vaxt yanlış şeylər üçün dua edirik. Aşağıdakı Xüsusi mövzunu ("Təsirli Dua") diqqətlə oxuyun.

XÜSUSI MÖVZU: "TƏSİRLİ DUA" (SPECIAL TOPIC: EFFECTIVE PRAYER)

A. Üçlükdə vahid olan Allah ilə şəxsi münasibətlə əlaqədar

1. Atanın iradəsi ilə
 - a. Mat. 6:10
 - b. 1Yəh. 3:22
 - c. 1Yəh. 5:14-15
2. İsada qalmaq
Yəh. 15:7
3. İsanın adı ilə dua etmək
 - a. Yəh. 14:13,14
 - b. Yəh. 15:16
 - c. Yəh. 16:23-24
4. Ruhda dua etmək
 - a. Ef. 6:18
 - b. Yəhd. 1:20

B. Adamın şəxsi niyyətləri ilə əlaqədar

1. Tərəddüd etmədən
 - a. Mat. 21:22
 - b. Yaq. 1:6-7
2. Pis niyyətlə istəmək
Yaq. 4:3
3. Xudbinliklə istəmək
Yaq. 4:2-3

C. Adamın öz seçimləri ilə əlaqədar

1. Təkid
 - a. Luk. 18:1-8
 - b. Kol. 4:2
 - c. Yaq. 5:16
2. Ailədə münəfişə
1Pet. 3:7
3. Günah

- a. Zəb. 66:18
- b. Yeş. 59:1-2
- c. Yeş. 64:7

Hər duanın cavabı verilir, lakin hər dua təsirli deyildir. Dua ikitərəfli münasibətdir. Allah imanlıların səhv xahişlərini yerinə yetirsəydi, onlara ən böyük pislilik edərdi.

11:24 "artıq almısınız" Əlyazmalarda *lambanō* feilinin zamanının iki variantı mövcuddur. Gözlənen nəticəni bildirən bir ibrani idiomunu əks etdirən aorist zamanı α , B, C, L və W əlyazmalarında yer alır. Göründüyü kimi, əlyazmaları köçürən şəxslər bunu (1) Mat. 21:22-yə uyğun olaraq gələcək zamana (müq. et. D əlyazması və Vulqata) yaxud (2) indiki zamana (müq. et. A əlyazması və ermənicə tərcüməsi) dəyişiblər.

11:25 "Durub dua edəndə" Yəhudilər adətən ayaq üstə dayanmış, əlləri və başı yuxarı qaldırmış, gözləri açıq vəziyyətdə dua edirdilər. Onların duası Allahla dialoq şəklində idi.

▣ **"kimdən narazılığınız varsa, bağışlayın"** Biz başqalarını bağışladığımızı görə bağışlanmırıq, amma başqalarını bağışlamağımız bizim bağışlandığımızı sübut edir (müq. et. Mat. 5:7; 6:14-15; 7:1-2; 18:21-35; Luka 6:36-37; Ef. 4:32; Kol. 3:13; Yaq. 2:13; 5:9). Bağışlamayan adam Allahı tanımamışdır!

▣ **"varsa"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir. İmanlılar tez-tez başqalarından narazı olurlar. Məsihdə Allahı tanımaları ilə bu narazılıqları dəyişməlidir. Bizim günahlarımız o qədər çoxdur ki, biz bağışlanmışıqsa, Allahın surətində yaranmış başqalarına necə həqarətlə baxıb ədavət bəsləyə bilərik?

▣ **"göylərdə olan Atanız"** İsa aramicə danışdı, buna görə də çox yerdə yunanca *Pater* ("Ata") sözü aramicə *Abba*-nı əks etdirir (müq. et. Mark 14:36). Ailədə işlənən bu söz ("Atacan" və ya "Papa") İsanın Ata ilə yaxın münasibətini ifadə edir. İsanın bu adı ardıcılıqlarına tanıması bizi də Ata ilə yaxın münasibətə təşviq edir. YAHVE-yə müraciətdə "Ata" sözü Əhdi-Ətiqdə nadir hallarda işlənirdi, lakin İsa bu addan tez-tez istifadə etmişdir. Bu bizim Məsih vasitəsilə Allahla yeni münasibətimiz haqqında mühüm bir vəhydir.

11:26 Bu ayə unsial yunanca əlyazmalar α , B, L və W-da yoxdur. A, D, K, X əlyazmalarında, habelə Peşitta tərcüməsində və Diatessaronda (yəni dörd Müjdənin birləşdirilməsi) bu ayənin müxtəlif variantları mövcuddur. Görünür ki, əlyazmaları köçürən bir adam Mat. 6:15-də olan bu frazayı buraya əlavə etmişdir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 11:27-33

²⁷Onlar yenə Yerusəlimə gəldilər. İsa məbəddə gəzən zaman başçı kahinlər, ilahiyyatçılar və ağsaqqallar Ona yaxınlaşıb ²⁸dedilər: «Sən bu işləri hansı səlahiyyətlə edirsən? Bu işləri görmək üçün Sənə bu səlahiyyəti kim verib?» ²⁹İsa onlara belə cavab verdi: «Mən də sizə bir sual verəcəyəm; ona cavab versəniz, Mən də bunları hansı səlahiyyətlə etdiyimi sizə deyərəm. ³⁰Yəhyanın vəftizi göydən idimi, yoxsa insanlardan? Mənə cavab verin». ³¹Onlarsa aralarında müzakirə edərək belə dedilər: «Əgər desək "göydən", "Bəs nə üçün ona inanmadınız?" deyəcək. ³²Amma desək "insanlardan"?» O zaman xalqdan qorxurdular, çünki hamı Yəhyanı həqiqi peyğəmbər sayırdı. ³³Cavabında İsayə dedilər: «Bilmirik». İsa da onlara dedi: «Bunları hansı səlahiyyətlə etdiyimi Mən də sizə demirəm».

11:27 "Onlar yenə Yerusəlimə gəldilər" Bundan belə nəticə çıxır ki, onlar Yerusəlimdən ayrılıb, gecəni Bet-Anyada, böyük ehtimalla Lazar, Məryəm və Martanın evində keçiriblər.

▣ **"məbəddə gəzən"** Tacirlərin Ona necə baxdıqlarını təsəvvürünüzə gətirin! İsa gizlənmirdi, münaqişədən qaçmırdı. O günlər, Onun Yerusəlimə təsir etdiyi günlər idi.

▣ **"başçı kahinlər, ilahiyyatçılar və ağsaqqallar "** Bu uzun fraza, Sinedrionun tam adı idi. Sinedrion, Ezranın dövrünün Böyük sinaqoqunda əsası qoyulmuş ali şura, Yerusəlimdə yetmiş başçıdan ibarət olan rəsmi qurum idi. Şuraya Baş kahin və ailəsi, yerli ilahiyyatçılar, habelə Yerusəlim bölgəsinin varlı və nüfuzlu ağsaqqalları daxil idi. Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

11:28 "Sən bu işləri hansı səlahiyyətlə edirsən?" Bu, İsa haqqında verilən əsas həllədiçi sualdır. İsanın belə işlər etməsi və belə sözlər deməsi üçün qüdrəti və səlahiyyəti haradan gəlir? İsa Öz işləri və sözləri ilə onların YAHVE-nin Məsihi haqqındakı təsəvvürlərinə uyğun gəlmirdi!

11:29 İsa Onu tələyə salmağa çalışan adamlarla söhbətlərində hiyləli suallarına qarşı sual vermək üsulundan tez-tez istifadə etmişdir (müq. et. Mark 2:6-9,19,25-26; 3:23-24; 10:3,37-39; 12:14-16). Onlar İsayla səmimi olsaydılar, O da onlarla səmimi olacaq idi (müq. et. Mark 11:33).

11:30 "Yəhya'nın vəftizi göydən idimi" İsa onların sualına qarşı rədd etdikləri Vəftizçi Yəhya haqqında bir sual vermişdir. Onlar həqiqəti axtarmırdılar (müq. et. Mark 11:31-33). Öz ad-sanları və səlahiyyətlərini qorunmaları ilə daha çox maraqlanırdılar (müq. et. Mark 11:32).

11:31 "desək" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir.

11:33 Mark 12:1-12-də İsa onlara pis bağbanlar məsəli ilə bu sualın cavabını verir; həmin məsəl, Əhdi-Cədidin İsraili və başçılarını ən sərt mühakimə edən yeridir.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Bu fəsildə İsa haqqında nə bildirilir?
2. İsa niyə "Davud Oğlu" adını qəbul etmişdir?
3. İman şəfa ilə necə əlaqəlidir?
4. İsanın Yerusəlimə təntənəli girməsi niyə çox mühümdür?
5. İzdihamın nidaları nə mənə verir?
6. İsa əncir ağacını niyə lənətləmişdir?
7. İsa tacirləri niyə qovmuşdur? Belə hadisə birinci dəfə baş vermişdirmi?
8. Məbəd polisi Ona niyə mane olmayıb?
9. Biz Allahdan istədiyimiz hər şeyi istəyə bilərikmi? İmanımızın duanın cavabı ilə əlaqəsi nədir?
10. Mark 11:28 niyə bu qədər mühüm sualdır?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 12

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Üzüm bağı və bağbanlar məsəli	Pis bağbanlar məsəli	Üzüm bağı məsəli	Üzüm bağındakı bağbanlar məsəli	Pis bağbanlar məsəli
12:1-11	12:1-12	12:1-11	12:1-8 12:9-11	12:1-11
12:12		12:12	12:12	12:12
Qeysərə vergi ödəmə	Farisyelər: Qeysərə verdi verməyə icazə varmı?	Qeysərə vergi ödəmə	Vergi ödəmə barəsində sual	Qeysərə vergi haqqında
12:13-17	12:13-17	12:13-17	12:13-14 12:15 12:16a 12:16b 12:17a 12:17b	12:13-17
Dirilmə barəsində sual	Sadukeylər: Bəs dirilmə?	Dirilmə barəsində suallar	Ölümdən dirilmə barəsində sual	Ölülərin dirilməsi
12:18-27	12:18-27	12:18-23 12:24-27	12:18-23 12:24-27	12:18-23 12:24-27
Ən böyük əmr	İlahiyyətçilər: Əmrlərin ən əsası nədir?	Ən böyük əmr	Ən böyük əmr	Əmrlərin ən əsası
12:28-34	12:28-34	12:28-34	12:28 12:29-31 12:32-33 12:34	12:28-34
Davudun Oğlu barəsində sual	İsa: Davud öz oğluna "Ağa" necə deyə bilər?	Davudun oğlu	Məsih barəsində sual	İsanın təkə Davudun Oğlu deyil, Davudun Ağasıdır
12:35-37	12:35-37	12:35-37	12:35-37a	12:35-37
İlahiyyətçilərin məhkum olunması	İlahiyyətçilərdən özünüzi gözləyin	Qürur və həlimlik haqqındakı sözlər	İsa Qanun müəllimləri haqqında xəbərdarlıq edir 12:37b-40	İsa ilahiyyətçiləri məhkum edir
12:38-40	12:38-40	12:38-40		12:38-40
Dul qadının ianəsi	Dul qadının iki leptonu	Dul qadının ianəsi	Dul qadının ianəsi	Dul qadının leptonu

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- I. Sinedrionun nümayəndələri İsayə suallar verirlər (müq. et. Mark 11:27-12:12); İsa onlara bir məsələ cavab verir (Mark 12:1-12). Bu, Mat. 21:23-46 və Luka 20:1-19 ilə paraleldir.
- II. Fariyələr və hirodçular İsadan qeysərə vergi vermək haqqında soruşurlar (Mark 12:13-17); bu, Mat. 22:15-22 və Luka 20:20-26 ilə paraleldir.
- III. Sadukeylər dirilmə barəsində sual verirlər (Mark 12:18-27); bu, Mat. 22:23-33 və Luka 20:27-40 ilə paraleldir.
- IV. İlahiyyətçilərdən biri əmrlərin ən əsası haqqında soruşur (Mark 12:28-34); bu, Mat. 22:34-40 ilə paraleldir.
- V. İsa yəhudi başçılarına Məsihin Davudla münasibəti haqqında sual verir (Mark 12:35-37); bu, Mat. 22:41-46 və Luka 20:41-44 ilə paraleldir.
- VI. İsa ilahiyyətçiləri məhkum edir (Mark 12:38-40); bu, Mat. 23:1-39 və Luka 20:45-47 ilə paraleldir.
- VII. Dul qanının fədakar ianəsi (Mark 12:41-44) Luka 21:1-4 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:1-11

¹İsa məsələlər söyləyib onlarla danışmağa başladı: «Bir adam üzüm bağı saldı, oranın ətrafına çəpər çəkdi. İçində yer qazaraq üzümsıxan düzəltdi, nəzarət qülləsi tikdi. Sonra isə bağı bağbanlara icarəyə verərək başqa ölkəyə getdi. ²Məhsul vaxtı çatanda bağbanların yanına bir qul göndərdi ki, üzüm bağının məhsulundan bir qədərini onlardan alsın. ³Lakin bağbanlar qulu tutub döydülər və əliboş geri qayıtdılar. ⁴Bağ sahibi onların yanına yenə başqa bir qul göndərdi. Onun da başını vurub yardılar və biabır etdilər. ⁵Başqasını göndərdi, onu isə öldürdülər. O, çox adam göndərdi, onlardan bəzisini döydülər, bəzisini isə

öldürdülər. ⁶Yanımda ancaq bir nəfər qalmışdı ki, bu da onun sevimli oğlu idi. “Oğluma hörmət edərlər” deyərək axırda onu onların yanına göndərdi. ⁷Bağbanlarsa bir-birlərinə dedilər: “Varis budur. Gəlin onu öldürək, onda miras bizə qalacaq”. ⁸Beləcə onu tutub öldürdülər və bağdan kənara atdılar. ⁹Beləliklə, bağ sahibi nə edəcək? Gəlib bağbanları həlak edəcək və bağı başqalarına verəcək. ¹⁰Məgər siz bu Müqəddəs Yazını oxumamısınız? “Bənnaların rədd etdiyi daş guşədaşı olub. ¹¹Bu, Rəbbin işi idi, gözümüzdə xariqəli bir işdir”».

12:1 "məsəllər söyləyib onlarla danışmağa" "Onlara" əvəzliyi birbaşa Sinedrionun nümayəndələrinə (müq. et. Mark 11:27), amma dolaylı olaraq böyük izdihama aiddir.

Bu fəsil başdan-başa dini başçıların suallarından ibarətdir:

1. Sinedrion (Mark 11:27-12:12)
2. farisyelər və hirodçular (Mark 12:13-17)
3. sadukeylər (Mark 12:18-27)
4. bir ilahiyyatçı (Mark 12:28-34)
5. İsa (Mark 11:29-33; 12:9,35-37)

▣ **"üzüm bağı saldı, oranın ətrafına çəpər çəkdi. İçində yer qazaraq üzümsıxan düzəltdi, nəzarət qülləsi tikdi"** Bu, Yeş. 5:1-2-nin Septuaqinta versiyasından bir sitatdır. Ümün bağı, İsrail xalqının rəmzlərindən biri idi (Mark 11:12-14,20-25-də əncir ağacı olduğu kimi). Yeşaya 5-ci fəsildə üzüm bağı haqqında milli bir nəğmə İsrail üçün oxunur. Matta Müjdəsində İsrail xalqına aid olan daha bir neçə məsəl vardır (müq. et. Mat. 22:1-14). Allahın İsraili rədd etməsinin səbəbini müəyyən etmək çətindir:

1. Harunun nəslindən olmayan qanunsuz rəhbərləri
2. özünü saleh sayması, başqalarını mühakimə etməsi, qanunpərəstliyi
3. xalqın bütövlükdə imansızlığı İsrail əhd imtiyazları ilə birlikdə (müq. et. Rom. 9:4-5) Musa ilə bağlanmış əhdin öhdəliklərinə görə məsuliyyət daşıyırdı (müq. et. Qanun. 27-28)

Yeş. 5-də Allahın insanlara olan məhəbbətinin təsviri və bu məsəldə bağbanların rəhmsizliyi və zorakılığı arasındakı fərq heyrətvericidir.

12:2 "Məhsul vaxtı çatanda" Ümüz bağı salımandan sonra satış üçün kifayət qədər bar verməsi üçün adətən beş il gözləmək lazım olardı. Bağın sahibi bu layihəsindən qazanc əldə edəcəyinə ümid edirdi.

12:2,4,5,6 "göndərdi" Allah bağbanlarla ünsiyyət qurmaq üçün bir neçə nümayəndəsini, hətta Oğlunu belə göndərmişdir. Bu, Allahın səbrini və insanlarla bağladığı əhddə münasibət qurma arzusunu göstərir.

12:2,4,5 "bir qul" Bu qullar Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərini təmsil edirlər. Matta Müjdəsində iki quldan bəhs olunur (müq. et. Mat. 21:34). Aydın ki, Matta bu məsəli yazanda Markın bəhs etdiyi bir neçə quldan bir yerdə danışmışdır.

12:3 "döydülər" Amansızcasına döyməkdən söhbət gedir. Hərfi tərcüməsi "dərisini soydular" (müq. et. Mark 13:9).

12:4 "Onun da başını vurub yardılar" Dəfələrlə başına vurmaqdan söhbət gedir. Allahı təmsil edən, Onun xalqına adından danışan adamların (yəni Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin) çəkdiyi əzablar təsvir olunur.

▣ **"və biabır etdilər"** Bu söz, "şərəf" yaxud "ləyaqət" mənasına gələn Timotey adının feil formasına alfa prefiksini artırılması ilə düzəlir və "həqarətlə davranmaq" və ya "hörmətsizlik etmək" mənə çalarına malikdir (müq. et. Yaq. 2:6).

12:5 Allah niyə çox adam göndərmişdir? Allah insanı Onunla ünsiyyətdə olsun deyə uca bir məqsədlə yaratmışdır. O Özünə bənzər bir xalq yaratmaq istəyir, amma onlar istəmirlər (yaxud biz istəmirik). Bununla

belə, Allah dönə-dönə bizimlə ünsiyyət qurmağa çalışır! Onun yaradılışına qarşı "tükənməyən məhəbbəti" vardır.

12:6 "Yanında ancaq bir nəfər qalmışdı ki, bu da onun sevimli oğlu idi" Bu açıq-aşkar İsayə aiddir. Eyni ifadəni Ata İsanın vəftizi (Mat. 1:11; 3:17) və görünüşünün dəyişməsi (9:7; Mat. 17:5) zamanı işlətməmişdir. Eyni həqiqəti Yəh. 3:16-da və İbr. 1:1-2-də görürük. Bunda padşah haqqındakı məzmun (Zəb. 2:7) və İztirab çəkən Qul haqqındakı peyğəmbərliklər (Yeş. 42:1) birləşmişdir.

12:7 "onda miras bizə qalacaq" Bu fikir, yəhudilərin "sahibsiz mülk" qanununa əsaslanırdı. Bunda bəşəriyyətin "nəyin bahasına olur-olsun daha çox əldə etmək" günahlı arzusu əksini tapır. İnsan öz-özünün allahı olmaq istəyir (müq. et. Yar. 3).

12:8 "bağdan kənara atdılar" Bağbanların öldürdükleri oğulu münasib şəkildə dəfn etməmələri bağın sahibinə və oğluna necə də həqarətlə baxdıqlarını göstərir!

Digər Müjdələrdəki paralel yerlərdə oğulu bağdan kənara atıb öldürdükleri təsvir olunur (müq. et. Mat. 21:39; Luka 19:15). Yəqin ki, bu, İsanın Yerusəlimin divarlarından kənarda öldürüləcəyinə işarə edirdi.

12:9 Bu ayə Allahın vahid Oğlunu öldürənlərə qarşı necə reaksiya verdiyini bildirir. Mark Müjdəsində İsa izdihama sual verir. Bu sual, Yeş. 5:3-4 peyğəmbərin verdiyi sualı əks etdirir. Dinləyicilər öz dilləri ilə özlərini məhkum edirlər (Mat. 21:41). Allah şüurlu məxluqlarının hamısından həyat ənamına görə hesab soracaq. Biz nə əkiriksə, onu biçəcəyik (müq. et. Mark 4:21-25; Mat. 13:12; 25:14-30; Qal. 6:7).

▣ **"bağı başqalarına verəcək"** "Başqaları" deyildikdə böyük ehtimalla yəhudilərlə başqa millətlərdən ibarət olan imanlılar cəmiyyəti nəzərdə tutulur (müq. et. Ef. 2:11-3:13).

12:10 "Məgər siz bu Müqəddəs Yazını oxumamısınız?" İsa bu sözlərlə Yerusəlimə gələn ziyarətçiləri qarşılamaq üçün istifadə olunan ayəni təqdim edir (Zəb. 118:22-23). Əhdi-Cədidə tez-tez təkrar olunan bu sual (müq. et. Mat.:42; Luka 20:17; Həv. 4:11; Rom. 9:32-33; 1Pet. 2:7) İsrailin öz Məsihini tanıya bilməməsi ilə bağlı məsələni izah edir (müq. et. Rom. 9-11). Bu sözlər Müqəddəs Yazıları əla bildiklərini iddia edən adamların üzünə vurulan sillə kimi idi!

▣ **"daş"** Bu, Zəb. 118:22-23-ün Septuaqinta versiyasından sitatdır. Rabbirik yazılarda bu daş İbrahim, Davud və Məsih idi (müq. et. Dan. 2:34-35). Eyni məzmun Hallel məzmunlarına daxildir; Pasxa bayramı üçün Yerusəlimə gələn ziyarətçiləri qarşılayanda bu məzmunu oxuyurdular.

▣ **"Bənnaların"** Rabbirik yazılarda bu söz ilahiyyətçilərə aid idi. İsanın əlavə etdiyi şərhlər Mat. 21:43-44-də yazılmışdır. Burada bənnalar ən mühüm həqiqəti – İsanın vəd olunmuş Məsih olduğunu anlamırlar.

▣ **"Guşədaşı"** Məsih Əhdi-Ətiqin bir neçə yerində daş metaforası ilə təsvir olunur.

1. YAHVE-nin gücü və dəyişməzliyi (müq. et. Zəb. 18:1-2)

2. Daniel 2-ci fəsildəki görüntü (müq. et. Dan. 2:34-35,48)

3. tikintinin bir hissəsi

a. binanın başlandığı daş (guşədaşı)

b. binanın ağırlığını saxlayan daş (mərkəz daşı və ya tağın "açar" daşı)

c. binanı tamamlayan daş (üst daş və ya tərpedaşı)

Bina metaforası Allahın xalqına, həqiqi məbədə işarə edir (müq. et. 1Kor. 3:16-17; 2Kor. 6:16; Ef. 2:19-22).

XÜSUSİ MÖVZU: "DAŞ" (BDB 6, KB 7) və "GUŞƏDAŞI" (BDB 819, KB 944) (SPECIAL TOPIC: "STONE" [BDB 6, KB 7] and "CORNERSTONE" [BDB 819, KB 944])

I. Əhdi-Ətiqədə işlənməsi

- A. Yaxşı bünövrə üçün istifadə oluna biləcək bərk və möhkəm bir şey olaraq daş, YAHVE-ni təsvir etmək üçün işləndirdi (müq. et. Əyy. 38:6; Zəb. 18:2-də "qaya" üçün iki söz işlənilir, BDB 700, 849).
- B. Sonradan o Məsihin bir adı olmuşdur (müq. et. Yar. 49:24; Zəb. 118:22; Yeş. 28:16).
- C. "Daş" və ya "qaya" sözləri YAHVE-nin Məsih vasitəsilə həyata keçirdiyi mühakiməni təmsil etmişdir (müq. et. Yeş. 8:16 [BDB 6 İNŞA ETMƏK BDB 103]; Dan. 2:34-35,44-45 [BDB 1078]).
- D. Bu, Müqəddəs Kitabda bir metafora olmuşdur (xüsusilə Yeş. 28:16).
 - 1. təməl daşı, ən birinci qoyulan və binanın bütün guşələri üçün əsas olan daş "guşədaşı" olaraq adlandırılmışdır
 - 2. bu həmçinin son olaraq qoyulan və divarları tutan "təpədaşı"na (ibranicə *rosh* ["roş"], yəni baş sözümdən) aid ola bilər (müq. et. Zək. 4:7; Ef. 2:20,21)
 - 3. giriş tağının orta yerinə qoyulan və bütün divarın ağırlığını tutan "açar daş"a da aid ola bilər

II. Əhdi-Cədidə işlənməsi

- A. İsa Özündən danışarkən dəfələrlə 118-ci məzmurdan sitat gətirmişdir (müq. et. Mat. 21:41-46; Mark 12:10-11; Luka 20:17)
- B. Paul YAHVE-nin sədaqətsiz, asi İsraili rədd etməsi ilə bağlı olaraq 118-ci məzmurdan istifadə edir (müq. et. Rom. 9:33)
- C. Paul Ef. 2:20-22-də Məsihə aid olaraq "guşədaşı" anlayışından istifadə edir
- D. Peter 1Pet. 2:1-10-da İsayə dair bu anlayışdan istifadə edir. İsa guşədaşdır, imanlılar da diri daşlardır (imanlılar məbədə bənzəyirlər, müq. et. 1Kor. 6:19), İsanın üzərində qurulurlar (İsa yeni Məbəddir, müq. et. Mark 14:58; Mat. 12:6; Yəh. 2:19-20). Yəhudilər İsa Məsihi rədd etməklə əslində öz ümidlərinin təməlini rədd etmiş olurlar.

III. Teoloji bəyanatlar

- A. YAHVE Davudun/Süleymanın məbəd inşa etməsinə icazə vermişdir. O onlara demişdir ki, əhdə sadıq qalsalar onlara xeyir-dua verəcək və onlarla birlikdə olacaq (müq. et. 2Şam. 7), əks halda isə məbəd darmadağın olacaq (müq. et. 1Pad. 9:1-9)!
- B. Rabbilik yəhudiliyi formalar və dini mərasimlər üzərində fokuslaşır, imanın şəxsi cəhətinə əhəmiyyət vermirdi (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38). Allah Öz surətində yaratdığı məxluqlarla (müq. et. Yar. 1:26-27) gündəlik, şəxsi, müqəddəs münasibətdə olmaq istəyir. Luka 20:17-18-də, Mat. 5:20-də olduğu kimi, yəhudiliyə qarşı qorxunc mühakimə sözləri elan olunur.
- C. İsa Öz bədəni haqqında məbəd obrazı kimi danışdı (müq. et. Yəh. 2:19-22). Bu obraz, insanın YAHVE ilə münasibətinin təməli olaraq İsayə Məsih kimi iman etməsi anlayışını davam etdirir və genişləndir (Yəh. 14:6; 1Yəh. 5:10-12).
- D. Xilas, insanlarda zədələnmiş olan ilahi surətin bərpa olunması (Yar. 1:26-27 və 3-cü fəsil) üçün nəzərdə tutulmuşdur, belə ki, Allahla ünsiyyət mümkün olsun. Məsihçiliyin məqsədi indidən Məsihə bənzəməkdir. İmanlılar diri daşlar (Məsihin təməli üzərində, Onun nümunəsi ilə inşa edilən kiçik məbədlər) olmalıdırlar.
- E. İsa, imanımızın təməli və təpədaşdır (Alfa və Omeqa), eyni zamanda büdrəmə və yıxılma daşdır (Yeş. 28:16). İsadən yan keçmək, hər şeyi itirmək deməkdir. Burada neytrallıq qeyri-mümkündür!

12:11 Bu ayə, İsanın rədd edilib öldürülməsi ilə bağlı bütün hadisələrin əvvəlcədən bilindiğini və xəbər verildiyini bildirir (müq. et. Yeş. 53:10; Luka 22:22; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 1Pet. 1:20).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:12

¹²Yəhudi rəhbərləri başa düşdülər ki, İsa bu məsəli onlar barədə söylədi. Ona görə də İsanı tutmaq üçün yol axtarırdılar, lakin camaatdan qorxdular. Beləcə Onu tərk edib getdilər.

12:12 "İsanı tutmaq üçün yol axtarırdılar" Yəhudi başçıları məsəlin onlara aid olduğunu anlamışdılar və əvvəlcədən bildirdiyi kimi hərəkət ediblər (yəni Onu öldürməyə çalışıblar).

▣ **"camaatdan qorxdular"** Başçılar nə edəcəklərini qərarlaşdırdıqda Allahın kəlamına deyil, vəziyyəyə baxırdılar (müq. et. Mark 11:18,32; Mat. 21:26,46; Luka 19:48).

▣ **"başə düşdülər ki, İsa bu məsəli onlar barədə söylədi"** Bunu iki cür anlamaq olar: (1) o başçılar İsanın camaatda şöhrət qazandığına görə qorxurdular (müq. et. Mat. 21:45); yaxud (2) camaat da bu məsəlin dini başçılarına aid olduğunu anlamışdı.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:13-17

¹³Sonra İsanı dediyi sözlərlə tələyə salmaq üçün fariseylərdən və hirodçulardan bəzisini Onun yanına göndərdilər. ¹⁴Onlar gəlib İsayə dedilər: «Müəllim, biz bilirik ki, Sən etibarlı adamsan və heç kimə tərəfkeşlik etmirsən. Çünki insanlar arasında fərq qoymursan və Allahın yolunu həqiqətə görə öyrədirsən. Bizim üçün qeysərə vergi verməyə icazə var ya yox? Biz vergi verək ya yox?» ¹⁵Onların ikiüzlülüynü bilən İsa dedi: «Məni niyə sınağa çəkirsiniz? Mənə bir dinar gətirin, baxım». ¹⁶Onlar da gətirdilər. İsa soruşdu: «Sikkənin üstündəki bu təsvir və yazı kimindir?» Ona dedilər: «Qeysərin». ¹⁷İsa onlara dedi: «Elə isə, qeysərin haqqını qeysərə, Allahın haqqını Allaha verin». Onlar İsanın sözlərinə heyrətləndilər.

12:13 "göndərdilər" Yəhudilərin dini şurası olan Sinedriondan bəhs olunur (müq. et. Mark 11:27).

XÜSUSİ MÖVZU: "SİNEDRİON" (SPECIAL TOPIC: THE SANHEDRIN)

I. Məlumat mənbələri

- A. Əhdi-Cədidin özü
- B. İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi" (Flavius Josephus, *Antiquities of the Jews*)
- C. Talmudun Mişna bölümü ("Sinedrion" traktatı)

Təəssüf ki, Əhdi-Cədid və İosif Flaviy rəbbinik yazılarla uyğun gəlmir. Rəbbinik yazılarda Yerusəlimdə iki Sinedrion olduğu bildirilir: biri Baş kahin tərəfindən idarə olunan, mülki və cinayət hüququ ilə məşğul olan kahinlər şurasıdır (sadukeylər), o biri də fariseylər və ilahiyyatçılar tərəfindən idarə olunan din və ənənə məsələləri ilə məşğul olan şura. Lakin bu rəbbinik yazılar b.e. 200-cü ilə aiddir və b.e. 70-ci il Yerusəlimin süqutundan sonrakı vəziyyəti əks etdirir. Yəhudilər (farisey rəhbərliyi) öz dini həyatlarının mərkəzini Yavne adındakı şəhərə köçürmüş və daha sonra (b.e. 118-ci ildə) Qalileyaya köçmüşdülər.

II. Terminologiya

Bu hüquqi orqanın müxtəlif adları ilə tanınması müəyyən edilməsini çətinləşdirir. Yerusəlimin yəhudi icması daxilindəki hüquqi orqanlar üçün bir sıra sözlər işləndi.

- A. *Gerousia* – "senat" və ya "şura". Bu, Persiya dövrünün axırlarında istifadə olunan ən qədim termdir (müq. et. İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi", [Josephus, *Antiquities*] 12.3.3 və 2Mak. 11:27). Luka bu sözü Həv. 5:21-də "Sinedrion" ilə birləşdirir. Ola bilər, bu yolla o bu termini yunanca danışan oxuculara izah edirdi (müq. et. 1Mak. 12:35).
- B. *Synedrion* – "Sinedrion". Bu, *syn* ("ilə birlikdə") və *hedra* ("oturacaq") hissələrindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Qəribədir ki, arami dilində istifadə olunan bu söz yunan bir sözü əks

etdirir. Makkavey dövrünün axırlarında bu, Yerusəlimdəki yəhudilərin ali şurasını bildiren ümumqəbul edilmiş termin olmuşdu (müq. et. Mat. 26:59; Mark 15:1; Luka 22:66; Yəh. 11:47; Həv. 5:27). Eyni termin Yerusəlimdən kənardakı yerli məhkəmə şuraları üçün işləndikdə problem yaranır (müq. et. Mat. 5:22; 10:17).

- C. *Presbyterion* – "ağsaqqallar şurası" (müq. et. Luka 22:66). Əhdi-Ətiqdə qəbilə başçıları üçün işlənən bu söz, Yerusəlimdəki ali məhkəmə üçün işlənməyə başlamışdır (müq. et. Həv. 22:5).
- D. *Boulē* – İosif Flaviy bu sözdən ("şura") bir neçə hüquqi orqanı təsvir etmək üçün istifadə etmişdir ("Yəhudi Mühəribələri" [Josephus, *Wars*] 2.16.2; 5.4.2, lakin Əhdi-Cədidə bu söz işlənməmişdir):
1. Roma senatı
 2. yerli Roma məhkəmələri
 3. Yəhudilərin Yerusəlimdəki ali məhkəməsi
 4. yerli yəhudi məhkəməsi

Arimateyalı Yusif bu sözün bir forması ilə ("məsləhətçi" mənasına gələn *bouleutēs*, müq. et. Mark 15:43; Luka 23:50) Sinedrion üzvü olaraq təsvir olunur.

III. Tarixi inkişafı

Başlanğıcda Ezranın sürgündən sonrakı dövrdə Böyük Sinaqoqun əsasını qoyduğu bildirilir (müq. et. Nəğ. 6:1 haqqında Tarqum); çox güman ki, İsanın dövründə Sinedrion orada idi.

- A. Mişna (Talmud) Yerusəlimdə iki böyük məhkəmə olduğunu bildirir (müq. et. Sanh. 7:1).
1. Biri 70 (və ya 71) üzvdən ibarət idi (Sand. 1:6-də Musanın Say. 11-də ilk Sinedrionun əsasını qoyduğu deyilir, müq. et. Say. 11:16-25).
 2. Biri də 23 üzvdən ibarət idi (Lakin bu, yerli sinaqoq məhkəmələri ola bilər).
 3. Bəzi yəhudi ilahiyyatçıları Yerusəlimdə hərəsi 23 üzvdən ibarət olan üç Sinedrion olduğunu düşünürlər. Bunların üçü də iki nəfər rəhbər ilə birlikdə bir yerə gəldikdə 71 üzvdən ibarət "Böyük Sinedrion" meydana gəlirdi (məs., *Nasi* və *Av Bet Din*).
 - a. bir kahinlər şurası (sadukeylər)
 - b. bir hüquq şurası (fariseylər)
 - c. bir əsilzadələr şurası (ağsaqqallar)
- B. Sürgündən sonrakı dövrdə Davudun nəslini Zərubbabil, Harun nəslini də Yeşua təmsil edirdi. Zərubbabilin vəfatından sonra Davudun nəslə təmsil olunmamışdı, buna görə də hakim mantıyası müstəsna şəkildə kahinlərə (müq. et. 1Mak. 12:6) və yerli ağsaqqallara (müq. et. Neh. 2:16; 5:7) qalmışdı.
- C. Məhkəmə qərarlarında kahinlərin rolu ellinist dövründə Diodorus tərəfindən, 40:3:4-5-də yazılmışdır.
- D. Hökumətdə kahinlərin rolu Selevki dövründə davam etmişdir. İosif Flaviy "Qədim yəhudi tarixi"ndə (Josephus, *Antiquities* 12.138-142) III "Böyük" Antioxdan (e.ə. 223-187-ci illər) sitat gətirir.
- E. İosif Flaviy "Qədim yəhudi tarixi" (Josephus, *Antiquities*) 13.10.5-6; 13.15.5-ə görə, kahinlərin bu hakimiyyəti Makkavey dövründə davam etmişdir.
- F. Roma dövründə Suriya valisi (e.ə. 57-55-ci illərdə Qabiniy) beş regional "Sinedrion" yaratmışdır (müq. et. İosif Flaviy "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 14.5.4; və "Yəhudi Mühəribələri" [Josephus, *Wars*] 1.8.5), amma bunlar daha sonra Roma tərəfindən ləğv olunmuşdur (e.ə. 47-ci il).
- G. Sinedrion Hirod ilə siyasi münaqişəyə girmişdir ("Qədim yəhudi tarixi" [Antiquities] 14.9.3-5) və e.ə. 37-ci ildə Hirod Sinedriona cavab zərbəsi endirərək ali məhkəmənin çoxunu öldürmüşdür (müq. et. İosif Flaviy "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 14.9.4; 15.1.2).
- H. Romalı prokuratorların dövründə (yəni b.e. 6-66-cı illərdə), İosif Flaviy bildirdiyinə görə (müq. et. "Qədim yəhudi tarixi" [Antiquities] 20.200,251) Sinedrion yenidən xeyli güclənmiş və

təsirli olmuşdur (müq. et. Mark 14:55). Əhdi-Cədidə təsvir olunan üç məhkəmədə Sinedrion, Baş Kahinin ailəsinin rəhbərliyində hökm çıxarır.

1. İsanın məhkəməsi (müq. et. Mark 14:53-15:1; Yəh. 18:12-23,28-32)
 2. Peter və Yəhya (müq. et. Həv. 4:3-6)
 3. Paul (müq. et. Həv. 22:25-30)
- İ. Yəhudilər b.e. 66-cı ildə üsyan qaldırandan sonra romalılar yəhudi cəmiyyətini və 70-ci ildə Yerusəlimi dağıtmışlar. Sinedrion həmişəlik buraxılmışdır, lakin Yavnedəki fariseylər ali məhkəməni (*Beth Din* ["Bet Din"]) yəhudiliyin dini həyatında (mülki və siyasi həyatında deyil) yenidən bərqərar etməyə çalışmışlar.

IV. Üzvlük

- A. Müqəddəs Kitabda Yerusəlimdəki ali məhkəmədən ilk dəfə 2Saln. 19:8-11-də bəhs olunur. Bu məhkəmə
1. levililərdən
 2. kahinlərdən
 3. ailə başçılarından (ağsaqqallar, müq. et. 1Mak. 14:20; 2Mak. 4:44) ibarət idi.
- B. Makkavey dövründə bu məhkəmədə (1) sadukey kahin ailələri və (2) yerli əsilzadələr (müq. et. 1Mak. 7:33; 11:23; 14:28) üstünlük təşkil edirdi. Bu dövrün sonrakı hissəsində "ilahiyatçılar" (Musanın Qanunu üzrə hüquqşünaslar, qayda olaraq fariseylər) da ona qoşulmuşdular (böyük ehtimalla, Aleksandr Yannayın arvadı Şalomit tərəfindən, e.ə. 76-67-ci illər). Hətta deyilənə görə, o qadın fariseylərin hakim qrup olmasına kömək etmişdir (müq. et. İosif Flaviy "Yəhudi Mühəribələri" [Josephus, *Wars of the Jews*] 1.5.2).
- C. İsanın dövrünə qədər bu məhkəmə
1. baş kahinlərin ailələrindən
 2. dövlətli ailələrdən gələn yerli adamlardan
 3. ilahiyatçılardan (müq. et. Luka 19:47) ibarət idi.

V. İstifadə olunmuş mənbələr

- A. *Dictionary of Jesus and the Gospels*, IVP ("İsa və Müjdələr lüğəti"), ss. 728-732
- B. *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible* ("Zondervanın şəkilli Müqəddəs Kitab ensiklopediyası"), Cild 5, ss. 268-273
- C. *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge* ("Yeni Şaf-Hertsok dini biliklər ensiklopediyası"), Cild 10, ss. 203-204
- D. *The Interpreter's Dictionary of the Bible* ("Şərhcinin Müqəddəs Kitab lüğəti"), Cild 4, ss. 214-218
- E. *Encyclopedia Judaica* ("İudaika ensiklopediyası"), Cild 14, ss. 836-839

▣ **"fariseylərdən"** Bu, Makkavey dövründə meydana gəlmiş bir dini qrup idi. Fariseylər, şifahi ənənələrə (yəni Talmuda) çox ciddi əməl edirdi. Bax: Mark 2:16-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "FARİSEYLƏR".

▣ **"hirodçulardan"** Bu, idumeyalı Hirodları dəstəkləyən siyasi bir qrup idi. Onlar həmçinin Romanın status-kvosunun tərəfdarı idilər. Fariseylər və hirodçular adətən bir-birinin düşməni idilər. Onların İsayə qarşı durmaq üçün birləşmələri İsanın təlimlərini nə qədər ciddi bir təhdid saydıqlarını göstərir. Bax: Mark 1:14-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "HIRODÇULAR".

▣ **"tələyə salmaq üçün"** Hərfi tərcüməsi: "tutmaq üçün". Bu söz heyvan tutmaq mənasında işlənirdi. Məcəzi mənası bir nöqsanı və ya səhvi göstərmək məqsədilə məlumat toplamaq idi (müq. et. Luka 11:54). Onlar elə bildirdilər ki, İsayə bu sualı verməklə Onu Roma hakimiyyəti və camaat arasında çıxılmaz vəziyyətə salarlar.

12:14 "Müəllim, biz bilirik ki, Sən etibarlı adamsan və heç kimə tərəfkeşlik etmirsən. Çünki insanlar arasında fərq qoymursan və Allahın yolunu həqiqətə görə öyrədirsən" İsayə irad tutmaq üçün söylədikləri yaltaq nitq əslində həqiqətdir. İsa həqiqətən YAHVE kimi həqiqəti öyrədirdi. Bunda böyük bir ironiya vardır! Onların bu hiyləli nitqi əslində ən böyük iltifat idi.

▣ **"heç kimə tərəfkeşlik etmirsən"** İbrani idiomunun hərfi tərcüməsi belədir: "zira Sən insanların üzlərinə baxmırsan". Tarixən bu, İsrailin hakimlərinə aid idi. Məhkum adam başını əyməli idi ki, hakim onu görə bilməsin. Hakim məhkumun başını qaldırıb kim olduğunu görsə, qərəzli qərar çıxartma ehtimalı artardı. Ədalət kor olmalıdır!

▣ **"vergi verməyə icazə var ya yox?"** Bu, Musanın qanunu ilə və eyni zamanda İsrailin Romanın hakimiyyəti altında olması ilə bağlı bir sualdır. İlahiyyətçilər hər gün belə suallarla məşğul idilər. Bu sualın iki cavabı ola bilərdi: biri Musanın yazılarına əsasən, o biri Roma qanunu və işğalı gerçəkliyinə əsasən verilirdi. Bu rəhbərlər Roma hökumətini öz dini dilemmalarına gətirmək üçün hüquqi əsaslar axtarırdılar (müq. et. Luka 20:20). İsa "bəli" cavabı versə, zelotları qəzəbləndirər; "xeyr" cavabı versə, Roma hökuməti tərəfindən həbs olunar.

▣ **"vergi"** Latınca "census" ("siyahıyaalınma") sözünün transliterasiyası olan bu söz Romanın işğal etdiyi bütün xalqlardan aldığı ümumi vergi idi. İmperiyanın vilayətlərində yaşayan 14-65 yaşları arasındakı kişilərin və 12-65 yaşları arasındakı qadınların verməyə məcbur olduqları bu ümumi vergi (b.e. 6-20-ci illər) birbaşa imperatora gedirdi. Məhz buna görə Yusif Nazaretdən ayrılıb hamilə olan Məryəmlə birlikdə Bet-Lexemə getməyə məcbur olmuşdur (müq. et. Luka 2:1-6).

12:15 "Onların ikiüzlülüynü bilən İsa dedi: «Məni niyə sınağa çəkirsiniz?»" İkiüzlülük sözü (*hupokrisis*) ilkin olaraq maska taxmış aktyorların oyunu üçün işlənirdi. Onlar özlərini başqa bir adamın roluna girirdilər (müq. et. Mat. 23:28; Luka 12:1; 20:20; 1Tim. 4:2; 2Pet. 2:1) Zamanla bu söz başqalarını aldatmağa, yalana inandırmağa çalışan adamları bildirməyə başlamışdır. Bu rəhbərlərin Mark 12:14-də İsayə dedikləri başqa sözlərin hamısı (ironik şəkildə) Mark 12:15-dəki hərəkətlərini zidd olmuşdur. "Sınağa çəkmək" olaraq tərcümə olunmuş bu sözün (*peirazō*) mənfi mənə çaları vardır: məhv etmək və ya yıxmaq məqsədilə sınamaq. Bax: Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzu: "Sınamaq mənasında işlənən sözlər".

▣ **"bir dinar"** Bu vergini yalnız bu gümüş sikkə ilə ödəmək olardı. Bir dinar adi bir işçinin və ya əsgərin günlük maaşına bərabər idi. Roma idarəsinin bir rəmzi idi. Mark 12:42-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

12:16 "Sikkənin üstündəki bu təsvir və yazı kimindir?" O vaxt imperator Tiberi idi (b.e. 14-37-ci illər). Bu sikkə üzərində imperatorun ilahilik iddiası var idi. Sikkənin bir üzündə "Tiberi Qeysər Avqust, İlahi Avqustun oğlu" yazısı var idi. Arxa üzündə taxtda oturan Tiberinin şəkli və "Ən uca kahin" yazısı var idi.

12:17 "qeysərin haqqını qeysərə... verin" İmanlılar hakimiyyətə tabe olmalı idilər, çünki Allahın qanunu belə idi (müq. et. Rom. 13:1-7; Tit. 3:1; 1Pet. 2:13-14). Yunanca "verin" sözü "ona məxsus olanı qaytarın" mənasına gələ bilər.

▣ **"Allahın haqqını Allaha verin"** Dövlətin səlahiyyətləri Allahdan verilsə də, dövlət ilahi statusa malik deyildir. Əgər dövlət özünün ən yüksək səlahiyyət olduğunu iddia edirsə, yeganə həqiqi Allahın yolunu tutan imanlılar onu rədd etməlidirlər. Çoxları müasir dünyanın "dinlə dövlətin bir-birindən ayrılması" siyasi prinsipini bu ayəyə əsaslandırmağa çalışırlar. Bu ayə məhdud bir anlamda həqiqətən bu məsələyə toxunur, lakin sözügedən müasir siyasi nəzəriyyəni buna əsaslandırmaq, şübhəsiz ki, yanlıştır. Bu nəzəriyyə başlıca olaraq Müqəddəs Yazı ilə deyil, tarixlə təsdiqlənir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:18-27

¹⁸Dirilmənin olmadığını iddia edən bəzi sadukeylər İsanın yanına gəlib soruşdular: ¹⁹«Müəllim, Musa bizim üçün belə yazmışdır: «Əgər bir adamın qardaşı ölsə, arvadı dul qalsa, amma övladı olmazsa, o biri qardaş bu dul arvadı alıb ölən qardaşın nəslini davam etdirsən». ²⁰Yeddi qardaş var idi. Birincisi bir arvad aldı, amma övladı olmadan öldü. ²¹Bu arvadı ikinci qardaş aldı, o da özündən sonra övlad qoymadan öldü, üçüncüsü də, ²²hətta yeddincisinə qədər belə etdi, amma övladı olmadan öldü. Hamısından sonra bu qadın da öldü. ²³Qiyamət günündə, ölümlər diriləndə bu qadın onlardan hansının arvadı olacaq? Çünki yeddi qardaşın yeddisi də bu qadını almışdı». ²⁴İsa onlara belə cavab verdi: «Nə Müqəddəs Yazıları, nə də Allahın qüdrətini bilirsiniz. Yanılmanıza səbəb bu deyilmə? ²⁵İnsanlar ölümlər arasından diriləndə nə evlənir, nə də ərə gedirlər. Ancaq səmadakı mələklər kimi olurlar. ²⁶Bəs ölümlərin dirildiyinə gəlinə, Musanın kitabındakı kolla bağlı əhvalatda Allahın necə ona «Mən İbrahimin Allahı, İshaqın Allahı və Yaqubun Allahıyam» dediyini oxumamısınız? ²⁷Allah ölümlərin deyil, dirilərin Allahıdır. Beləliklə, siz çox yanılırsınız».

12:18 "sadukeylər" Bu yəhudiliyin əsilzadə, kahinlik tərifi idi. Sadukeylərə Baş kahin və Sinedrion nəzarət edirdilər. Siyasətdə fəal iştirak edən varlı bir qrup təşkil edirdilər. Son dərəcə mühafizəkar olan sadukeylər yalnız Musanın yazılarını (yəni Yaradılışdan Qanunun Təkrarına qədər olan yazıları) səlahiyyətli olaraq qəbul edirdilər (şifahi ənənəni rədd edirdilər).

XÜSUSİ MÖVZU: "SADUKEYLƏR" (SPECIAL TOPIC: SADDUCEES)

I. Qrupun meydana gəlməsi

A. Alimlər bu sözün Davudun baş kahinlərindən biri Sadokun adından törədiyini düşünürlər (müq. et. 2Şam. 8:17; 15:24). Daha sonra Süleyman, Adoniyanın üsyanına qoşulan Evyatari sürgün edib (müq. et. 1Pad. 2:26-27) Sadoku yeganə baş kahin olaraq tanımışdır (müq. et. 1Pad. 2:35). Babil əsarətindən sonra bu kahin nəslə Yəşua ilə bərpa olunmuşdur (müq. et. Haq. 1:1). Bu levili ailə məbədi idarə etmək üçün seçilmişdir. Sonra bu kahin ənənəsinə mənsub olanlara və onların tərəfdarlarına "sadoki" yaxud "sadukey" deyilməyə başladı.

B. B.e. IX əsrə aid bir rabbinik rəvayətdə (Rabbi Natanın *Aboth* ["Avot"] əsəri) Sadokun Soxolu Antiqonun şagirdi olduğu deyilir (e.ə. II əsr). Öz müəlliminin "ölülərin mükafatı üçün çalışanlar" sözünü səhv başa düşən Sadok axirəti inkar edən bir teologiya yaratmış və bədənin dirilməsini də inkar etmişdir.

C. Sonradan sadukeylər yəhudilik içində boetusey adı ilə tanınmışlar. Boetus da Soxolu Antiqonun şagirdi idi və Sadokun təliminə bənzər axirəti inkar edən bir təlim yaratmışdır.

Sadukey sözü Yoxanan Hirkanın (e.ə. 135-104-ci illər) dövründə meydana gəlmişdir; İosif Flaviy da bundan sitat gətirmişdir (müq. et. "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 13.10.5-6). "Qədim yəhudi tarixi" (*Antiquities*) 13.5.9-da İosif Flaviy "üç düşüncə məktəbi"ndən danışır: fariseylər, sadukey və yesseylər.

Başqa bir fərziyyəyə əsasən onlar, Antiox IV Epifanın hakimiyyəti dövründə Selevki hökmdarlarının kanihliyi ellinləşdirmək cəhdləri zamanından meydana gəlmişlər (e.ə. 175-163-cü illər). Makkavey üsyanı zamanında Şimon Makkavey (e.ə. 142-135-ci illər) və nəslə (müq. et. 1Mak. 14:41) ilə yeni kahinlik başlamışdır. Bəlkə də bu yeni Həşmoney baş kahinləri əsilzadə sadukeylərin başlanğıcı idi. Fariseylər də eyni zamanda "xasidim"lərdən ("ayrılmış olanlar", müq. et. 1Mak. 2:42; 7:5-23) meydana gəlmişlər.

Müasir bir fərziyyəyə görə (T.U. Manson [T. W. Manson]), "sadukey", yunanca *sundikoi* sözünün transliterasiyasıdır. Bu söz, Roma hakimiyyəti ilə əlaqədə olan yerli hakimləri bildirirdi. Bu fərziyyə, bəzi sadukeylərin əsilzadə kahinlər deyil, Sinedrionun üzvləri olmasının səbəbini izah etməyə kömək edə bilər.

II. Sadukeylərin özünəməxsus inancları

- A. Sadukeylər, Həşmoney və Roma dövründə yəhudi təriqətlərinin mühafizəkar kahinlər qrupu idi (yalnız Tövrətə Allahdan ilham almış qəbul edirdi).
- B. Məbəddəki işlərə, qayda-qanunlara, mərasimlərə və liturjiyaya xüsusi əhəmiyyət verirdilər.
- C. Yazılı Tövrətə (Yaradılış – Qanunun Təkrarı) səlahiyyət olaraq qəbul edir, şifahi ənənəni (Talmud) isə rədd edirdilər.
- D. Beləcə onlar fariseylərin bir çox sevimli doktrinini rədd edirdilər
 1. bədənin dirilməsi (müq. et. Mat. 22:23; Mark 12:18; Luka 20:27; Həv. 4:1-2; 23:8)
 2. ruhun ölməzliyi (müq. et. "Qədim yəhudi tarixi" [*Antiquities*] 18.1.3-4; "Yəhudi müharibələri" [*Wars*] 2.8.14)
 3. mələklərin mürəkkəb iyerarxiyası (müq. et. Həv. 23:8)
 4. "gözə göz" (*lex talionis*) qanununu hərfi mənada anlayırdılar, fiziki cəzanın və ölüm cəzasının tərəfdarı idilər (pul cəriməsi əvəzində)
- E. Mübahisələr doğuran başqa bir etiqad, əvvəlcədən təyin olunma və insanın azad iradəsi idi. İosif Flaviyin bəhs etdiyi üç qrupdan
 1. yeseylər bir növ determinizmi öyrədirdi
 2. sadukeylər insanın azad iradəsi üzərində aksent edirdi (müq. et. "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 13.5.9; "Yəhudi müharibələri" [Josephus, *Wars*] 2.8.14)
 3. fariseylər bunların ikisi arasında bir qədər balanslı mövqə tuturdu
- F. Bir anlamda bu iki qrup (sadukeylər və fariseylər) arasındakı mübahisələr Əhdi-Ətiqədə kahinlərlə peyğəmbərlər arasındakı münaqişəni əks etdirirdi.

Bir münaqişə daha sadukeylərin üst təbəqəni təmsil etməsi ilə əlaqədar idi. Onlar əsilzadə idilər (müq. et. İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 13.10.6; 18.1.4-5; 20.9.1), fariseylər və ilahiyyətçilər isə ölkənin alim və dindar adamları idi. Bu münaqişənin, bir yandan Yerusəlimdəki məbəd və digər yandan ölkədəki yerli sinaqoqlar arasında olduğu deyilə bilər.

Başqa bir münaqişə bəlkə də sadukeylərin zərdüştiliyin fariseylərin ilahiyyətinə təsirini rədd etməsi ilə bağlı olub. Zərdüştiliyin fariseylərə təsirinin misalları: (1) mələklər haqqında geniş teoloji təlim; (2) YAHVE və Şeytan arasındakı dualizm; (3) axirətin fiziki şəkildə təsəvvür edilməsi. Yesey və fariseylərin bu ifratçılıqlarına reaksiya verən sadukeylər digər yəhudi qrupların əsassız təsəvvürlərini təkzib etməyə cəhd edərək "yalnız Musa" mühafizəkar mövqeyinə qayıtmışlar.

III. Məlumat mənbələri

- A. İosif Flaviyin əsərləri, sadukeylər haqqındakı məlumatların əsas mənbəyidir. Bu müəllif fariseylərə rəğbət bəslədiyinə və yəhudi həyatını romalılarına müsbət şəkildə təsvir etməkdə maraqlı olduğuna görə qərəzli mövqedən yazmışdır.
- B. Başqa bir məlumat mənbəyi, rabbinik ədəbiyyatdır. Lakin bunda da xeyli qərəzlilik vardır. Sadukeylər ağsaqqalların şifahi ənənəsinin (yəni Talmudun) aktuallığını və səlahiyyətini inkar etmişlər. Fariseylər öz əsərlərində, əlbəttə, müxaliflərini mənfi obrazda qələmə verirlər və bəlkə də mənfi cəhətlərini şişirdirlər.
- C. Sadukeylərin bu günə qədər gəlib çıxan əsərləri məlum deyildir. B.e. 70-ci ildə Yerusəlimin və məbədin darmadağın edilməsindən sonra kahin elitasının bütün sənədləri məhv edilmişdir. Onlar dini baxımdan sülh içində yaşamaq istəyirdi və I əsrdə bunun yeganə yolu Roma ilə əməkdaşlıq etmək idi (müq. et. Yəh. 11:48-50).

12:19 "Musa bizim üçün belə yazmışdır" Bu, Qanun. 25:5-10-da Musanın "levirat" nikahı barəsində yazdıqları ilə bağlıdır.

▣ **"Əgər bir adamın qardaşı ölsə"** Bu yəhudi qanunu "levirat" adı ilə tanınır. Bu termin latınca "ərin qardaşı" mənasına gəlirdi. Allah İsrailə Vəd olunmuş torpağı püşk ilə payladığına görə miras hüquqları İsraildə çox əhəmiyyətli idi (müq. et. Yeşua 12-19). Bir adam varisi olacaq bir oğlu olmadan vəfat edəndə, qardaşı onun dul

qalmış arvadı ilə evlənib onunla bir uşağa sahib olmalı idi; bu uşaq mərhum qardaşının bütün mal-mülkünün varisi olacaq idi.

12:23 Burada bu sualın vəfat etmiş insanların fiziki bir axirətdə bədəndə dirilməsi fikrinə lağ etmək üçün verildiyini görürük.

12:24 İsanın bu sualı sadukeylərin həm Müqəddəs Yazıları, həm də Allahı dərk etmədiklərini ifşa edir. Sualın qrammatik forması "bəli" cavabının veriləcəyinə işarə edir.

12:25 "Ancaq səmadakı mələklər kimi olurlar" Bu qısa bəyanat çoxlu fərziyyələrə səbəb olmuşdur. Əhdi-Ətiqdə mələklər adətən kişi cinsindədir (Zək. 5:9 istisna olmaqla). İsanın bu sözü onların cinsiyyətinə, yoxsa cinsi əlaqəyə aiddir? Bu Yar. 6:1-2-nin başa düşülməsinə necə təsir edir? Bəlkə biz İsanın sadukeylərlə bu söhbətindən lazımından artıq məlumat almaq istəyirik. Göylərdə münasibətlər yer üzündəkindən tamamilə fərqlidir. Əbədi ruhani aləmdə şəxslər arasındakı yeni münasibətlərin necə qurulduğu dəqiq məlum deyildir. Allah Müqəddəs Kitabda axirət haqqında çox məlumat verməməyi seçmişdir. Sadukeylər bu məlumat əskikliyinə görə ümumiyyətlə axirətin gerçəkliyini inkar ediblər. Allahın və Məsihin vədlərinə əsasən axirətin gerçəkliyini təsdiq etmək; bununla belə ölümə qədər bu barədə məlumatsız qalmaq yaxşıdır. Müqəddəs Kitab imanlıların ehtiyacı olan hər biliyi bizə verir!

İsa göylərdə cinsi həyatın (yəni törəyib-çoxalmanın) olmadığını söyləmişdir. Bu haqda daha çox suallarımız ola bilər, amma Əhdi-Cədidə bunlara aydın cavab verilmir. Ehtimal ki, İsa mələklərin cinsi əlaqədən doğulmadığından, lakin Allah tərəfindən yaradıldığından bəhs edir.

12:25-26 "mələklər... Bəs ölümlərin dirildiyinə gəlinə" Sadukeylər həm mələklərin mövcudluğunu, həm də dirilməni inkar edirlər. Fariseylər hər ikisini təsdiq edirlər.

12:26 "Bəs ölümlərin dirildiyinə gəlinə" Əhdi-Ətiqdə bu həqiqəti təsdiqləyən bir neçə mətn vardır (müq. et. Əyy. 14:14-15; 19:25-27; Zəb. 23:6; Yeş. 25:6-9; 26:14-19; Dan. 12:2). Lakin Əhdi-Ətiqdə axirət üstüörtülü bir gerçəklikdir. Əhdi-Cədidin tədrici vəhyi bu gerçəkliyi aydınlaşdırır, amma onu hələ də üstüörtülü metaforik dildə təsvir edir. Göylər vəd olunmuş bir həqiqətdir, lakin ora haqqında daha ətraflı məlumat sirr olaraq qalır.

▣ **"Musanın kitabındakı"** İsa Musanın Qanunun Təkrarını yazdığını təsdiqləyir. Bu suala da "bəli" cavabının veriləcəyi gözlənilir.

XÜSUSİ MÖVZU: "MUSANIN TÖVRATIN MÜƏLLİFİ OLMASI" (SPECIAL TOPIC: MOSES' AUTHORSHIP OF THE PENTATEUCH)

- A. Müqəddəs Kitabda Tövratın müəllifinin adı bildirilmir (Əhdi-Ətiqin bir çox kitabları olduğu kimi). Yaradılış Kitabı nə Ezra və Nehemya Kitabları kimi I şəxsin təkində ("mən"), nə də Həvarilərin İşlərinin bəzi hissələri kimi I şəxsin cəmində ("biz") yazılmışdır.
- B. Yəhudi rəvayəti
1. Aşağıdakı qədim yəhudi müəlliflərinə əsasən, bu kitabı Musa yazmışdır
 - a. Ben Sirax, "Ekkleziastikus" (Ben Sirax, *Ecclesiasticus*) 24:23, təqr. e.ə. 185-ci il
 - b. Əhdi-Ətiqin ənənəvi müəlliflərini bildirən *Baba Bathra* ("Baba Batra") 14b, Talmudun bir hissəsi
 - c. Təqr. e.ə. 20 - b.e. 42-ci illər arasında Misirdə yaşamış yəhudi filosof İsgəndəriyyəli Filonun əsərləri
 - d. B.e. 37-70-ci illərdə yaşamış yəhudi tarixçi İosif Flaviy.
 2. YAHVE Musaya həqiqəti vəhy edir
 - a. Musanın xalq üçün yazdığı bildirilir:

- (1) Çix. 17:14
- (2) Çix. 24:4, 7
- (3) Çix. 34:27, 28
- (4) Say. 33:2
- (5) Qanun. 31:9, 22, 24-26
- b. Allahın xalqa Musa vasitəsilə danışdığı bildirilir:
 - (1) Qanun. 5:4-5, 22
 - (2) Qanun. 6:1
 - (3) Qanun. 10:1
- c. Musanın Tövratin sözlərini xalqa söylədiyi bildirilir:
 - (1) Qanun. 1:1, 3
 - (2) Qanun. 5:1
 - (3) Qanun. 27:1
 - (4) Qanun. 29:2
 - (5) Qanun. 31:1, 30
 - (6) Qanun. 32:44
 - (7) Qanun. 33:1
3. Əhdi-Ətiqin müəllifləri bunun Musaya aid olduğunu deyirlər:
 - a. Yeşua 8:31
 - b. 2Pad. 14:6
 - c. Ezra 6:18
 - d. Neh. 8:1; 13:1-2
 - e. 2Saln. 25:4; 34:12; 35:12
 - f. Dan. 9:11
 - g. Mal. 4:4
- C. Məsihçi rəvayəti
 1. İsa Tövrətdən gətirdiyi sitatların Musaya aid olduğunu deyir:
 - a. Mat. 8:4; 19:8
 - b. Mark 1:44; 7:10; 10:5; 12:26
 - c. Luka 5:14; 16:31; 20:37; 24:27, 44
 - d. Yəh. 5:46-47; 7:19, 23
 2. Əhdi-Cədidin müəllifləri Tövrətdən gətirdikləri sitatların Musaya aid olduğunu tez-tez qeyd edirlər:
 - a. Luka 2:22
 - b. Həv. 3:22; 13:39; 15:1, 15-21; 26:22; 28:23
 - c. Rom. 10:5, 19
 - d. 1Kor. 9:9
 - e. 2Kor. 3:15
 - f. İbr. 10:28
 - g. Vəhy 15:3
 3. Erkən imanlılar cəmiyyətinin atalarının əksəriyyəti Musanın bu kitabın müəllifi olduğunu qəbul edirdi. Ancaq İriney, İsgəndəriyyəli Klement, Origen və Tertullian – bu ataların kanonik şəkil almış Yaradılış Kitabının Musaya aid olması ilə bağlı şübhələri var idi.
- D. Müasir alimlərin mövqeyi
 1. Tövrətdə bəzi redaktor əlavələrinin edilməsi barədə açıq-aşkar sübutlar vardır (bunlar, yəqin ki, qədim mətnin müasir oxucular tərəfindən daha asan başa düşülməsi üçün edilib; Misir əlyazma ənənəsi üçün bu səciyyəvi idi):
 - a. Yar. 12:6; 13:7; 14:14; 21:34; 32:32; 36:31; 47:11
 - b. Çix. 11:3; 16:36
 - c. Say. 12:3; 13:22; 15:22-23; 21:14-15; 32:33 və s.

- d. Qanun. 3:14; 34:6
2. Qədim əlyazmaları köçürən şəxslər əla təlim və təhsil almış ilahiyatçılar idi. Lakin onların üsulları ölkədən ölkəyə dəyişirdi.
 - a. Mesopotamiyada heç nə dəyişdirməmək üçün çox ciddi və diqqətli idilər, hətta öz işlərini dəqiqlik üçün təkrar yoxlayırdılar. Təqribən e.ə. 1400-cü ilə aid olan qədim bir Şumer əlyazmasında belə qeyd yer alır: "İş başdan sona qədər tamamlanmış, surəti çıxarılmış, təkrar nəzərdən keçirilmiş, müqayisə edilmiş və hərfbəhərf təsdiqlənmişdir".
 - b. Misirdə qədim mətnlər müasir oxuculara görə sərbəst yenilənərdi. Qumrandakı ilahiyatçılar (Ölü dəniz tumarları) əlyazmaların surətini köçürərkən bu yanaşmaya riayət edərtilər.
 3. XIX əsr ilahiyatçıları Tövratin uzun müddət ərzində yazılan, çoxlu mənbələrdən ibarət olan qarışıq bir mətn olduğunu fərz ediblər (Graft-Wellhausen). Bu fərziyyə:
 - a. Allahın müxtəlif adları
 - b. mətnə istifadə olunan leksik dubletlər (forma və mənşəyi müxtəlif olan sözlər)
 - c. hekayətlərin ədəbi forması
 - d. hekayətlərin teologiyası əsasında qurulmuşdur.
 4. Fərz olunan mənbələr və tarixlər:
 - a. "J" mənbəyi (Şimali İsraildə YAHVE adının işlənməsi) – e.ə. 950-ci il
 - b. "E" mənbəyi (Şimali İsraildə Elohim adının işlənməsi) – e.ə. 850-ci il
 - c. "JE" adlarının birgə işlənməsi – e.ə. 750-ci il
 - d. "D" mənbəyi – e.ə. 621-ci il ("Qanun Kitabı", 2Pad. 22:8; Yoşiyanın islahatı zamanı məbəəd təmir edilərkən tapılmış bu kitab, guya Yoşiyanın dövründə islahatına dəstək olmaq məqsədilə naməlum bir kahin tərəfindən yazılmış Qanunun Təkrarı Kitabı idi).
 - e. "P" mənbəyi (Əhdi-Ətiqin, ələlxüsus mərasim və qayda-qanunlarla bağlı olan mətnlərinin kahinlər tərəfindən yenidən yazılmış versiyası) - e.ə. 400-cü il
 5. Tövrata redaktor əlavələrinin edilməsi barədə açıq-aşkar sübutlar vardır. Yəhudilər bunların
 - a. Yazıldığı dövrün baş kahini
 - b. Yeremya peyğəmbər
 - c. İlahiyatçı Ezra tərəfindən yazıldığını deyirlər. IV Esdras kitabında bildirilir ki, bu mətnlər e.ə. 586-cı il Yerusəlimin süqutu ilə məhv edildiyinə görə Ezra bunları təzədən yazmışdı.
 6. Ancaq bu "J. E. D. P" fərziyyəsi daha çox bizim müasir ədəbi nəzəriyyələrə əsaslanır, nəinki Tövratdakı sübutlara (R.K. Harrison, "Əhdi-Ətiqə Giriş" [R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*], ss. 495-541 və "Tindeyl Şərhləri: Levililər Kitabı" [*Tyndale's Commentaries "Leviticus"*], ss. 15-25).
 7. İbrani ədəbiyyatının xüsusiyyətləri
 - a. Yaradılış 1-ci və 2-ci fəsillərdəki kimi dubletlərdən ibrani dilində geniş istifadə olunur. Adətən bir hadisə ümumi təsvir olunduqdan sonra xüsusi olaraq təsvir olunur. Ehtimal ki, bu üsul həqiqətləri vurğulamağa və ya şifahi hekayətlərin yadda qalmasına kömək etməyə xidmət edirdi.
 - b. Qədim rəbbilər deyiblər ki, Allahın iki adının geniş işlənməsi teoloji baxımdan dərin mənalıdır:
 - (1) YAHVE – İsrailə əhd bağlayan, Xilaskar və Satınalan olaraq onlarla münasibət quran Allahın adı (müq. et. Zəb. 19:7-14; 103).
 - (2) Elohim – Yer üzündə bütün həyatı yaradan, təmin edən, davam etdirən Allahın adı (müq. et. Zəb. 19:1-6; 104).
 - c. Eyni əsərdə müxtəlif üslublardan və leksik vahidlərdən istifadə, Müqəddəs Kitabdən başqa Yaxın Şərq ədəbiyyatı üçün səciyyəvidir (müq. et. R.K. Harrison, ss. 522-526).
 8. Yeni bir fərziyyəyə əsasən, Şamuəlin rəhbərliyi altında Tövratin ayrı-ayrı hissələri üzərində eyni zamanda işləyən ilahiyatçılar (İsrailin müxtəlif bölgələrində) Tövrati yazmışlar (müq. et. 1Şam. 10:25). Bu fərziyyə ilk dəfə E. Robertsonun "Əhdi-Ətiq məsələsi" (E. Robertson's *The Old Testament Problem*) kitabında irəli sürülmüşdür.

E. Qədim Yaxın Şərq ədəbiyyatına əsasən, Musa Yaradılış Kitabını yazarkən mixi yazılı kitabələrdən və ya Mesopotamiya üslubunda (partiarxal) şifahi rəvayətlərdən istifadə etmişdir. Bu fakt, Yaradılış Kitabının ilahi ilhamla yazılmasına heç kölgə salmaz, sadəcə bu kitabın ədəbi hadisəsini izah etməyə kömək edə bilər (müq. et. P.C. Uayzmen, "Yaradılışdan sonra Babilə edilmiş yeni kəşflər" [P. J. Wiseman, *New Discoveries in Babylonia about Genesis*]). Yar. 37-dən sonra Misir üslubunun, formasının və leksikasının təsiri, yəqin ki, ona işarə edir ki, Musa israililərin həm Misir əsarəti, həm də Mesopotamiya əsarəti zamanı yazdıqları ədəbi əsərləri və ya şifahi rəvayətlərdən istifadə etmişdir. Musa formal təhsilini tamamilə Misirdə almışdır! Yazılı Tövrətin təşəkkülü haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Mənim qənaətimcə, Tövrətin böyük hissəsinin tərtibçisi və müəllifi Musa olub, Musanın yazılı yaxud şifahi (patriarxal) rəvayətlərdən istifadə etdiyi də istisna edilmir. Onun yazılarını sonradan əlyazmaları köçürən şəxslər yeniləşdiriblər. Əhdi-Ətiqin bu ilk kitablarının tarix baxımından dəqiq və etibarə layiq olduğunu müasir arxeologiya sübut edir.

▣ **"Mən İbrahimin... Allahıyam"** Çıx. 3:2-6-ya istinadən deyilən bu fraza, ibrancə "olmaq" feili üzərindəki kəlmə oyununa əsaslanır. Bu feilin bir forması (icbar növ) İsrailin Allahının YAHVE adını təşkil edir (müq. et. Çıx. 3:14). Bu ad Allahın əbədiyyən var olan, yeganə həyat mənbəyi olan Allah olduğunu bildirir. O yaşadığı üçün, Onun xalqı da yaşayır (müq. et. Mark 12:27; Zəb. 103:15-17; Yeş. 40:6-8; 1Pet. 1:24-25). Qeyd edək ki, İsa o sadukeylərin Əhdi-Ətiqin səlahiyyətli yazı olaraq qəbul etdikləri yeganə bölməsi olan Musanın yazılarına əsasən axirətin gerçəkliyini təsdiqləyir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:28-34

²⁸İlahiyyətçilərdən biri gəlib onların mübahisələrinə qulaq asdı və İsanın onlara yaxşı cavab verdiyini görüb Ondən soruşdu: «Əmrlərin ən əsası hansıdır?» ²⁹İsa cavab verdi: «Əmrlərin ən əsası budur: "Dinlə, ey İsrail! Allahımız Rəbb yeganə Rəbdir. ³⁰Allahın Rəbbi bütün qəlbinlə, bütün varlığınla, bütün düşüncənlə və bütün gücünlə sev". ³¹İkincisi də budur: "Qonşunu özün kimi sev". Bunlardan böyük əmr yoxdur». ³²İlahiyyətçi Ona dedi: «Müəllim, Sən nə yaxşı dedin, həqiqəti söylədin. Allah yeganədir, Ondən başqası yoxdur. ³³Onu bütün qəlbinlə, bütün ağılnla və bütün gücünlə sevmək, qonşunu da özün kimi sevmək yandırma qurbanlarının və başqa qurbanların hamısından daha vacibdir». ³⁴Dərrakəli cavab verdiyini görən İsa ona dedi: «Sən Allahın Padşahlığından uzaq deyilsən». Bundən sonra heç kim İsadan bir şey soruşmağa cəsarət etmədi.

12:28 "İlahiyyətçilərdən" Bunlar bir qayda olaraq kahin olmayan (yəni Levi nəslindən olmayan), şifahi ənənəyə (Talmud) çox yaxşı bələd olan yəhudilər idi. Əhdi-Ətiqdə yerli levililər müqəddəs yazıları xalqa izah edirdilər (müq. et. Neh. 8). Yerli sinaoq Babil sürgünündə meydana gəldiyinə görə, yerli müəllimlərin və şərhçilərin rollarının əhəmiyyəti xeyli artmışdı. İsanın dövründə bu ilahiyyətçilərin əksəriyyəti fariseylərdən ibarət idi. Tarixən (yəni məbədin dağılmasından sonra) onlar rabbinik yəhudiliyinin əsasını qoymuşlar. Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"onların mübahisələrinə qulaq asdı"** Mat. 22:34-35-dəki paralel yerdə bu adamın gizli niyyətlərinə eyham edir, amma Mark Müjdəsi onun bu teoloji sualla həqiqətən maraqlandığına işarə edir.

12:29 "Dinlə" İsa Qanun. 6:4-5-dən sitat gətirir, lakin nə masoret mətni, nə də Septuaqinta variantından istifadə etmir (Mat. 22:37-dəki paralel yerində sitat masoret mətninə daha çox bənzəyir, amma tam uyğun gəlmir). İsanın gətirdiyi sitatda həm masoret ibrani mətninə, həm də Septuaqinta yunan mətninə bir fraza əlavə edir. Bu sitatın eynisi Əhdi-Ətiqin heç bir mətnində yoxdur. Septuaqintada ibrancə "ürək" sözü "ağıl" və ya "düşüncə" ilə əvəz olunmuşdur. Ancaq bu sitatda masoret mətnində və Septuaqintada olan üçlüyə (qəlbinlə, varlığınla, gücünlə) həmçinin "bütün düşüncənlə" əlavə olunur. NJB versiyasında bu fraza Əhdi-Ətiqdən sitat kimi (kursivlə) verilmir. Maraqlıdır ki, V əsrə aid olan D (Bezi) unsial yunanca əlyazmasında "bütün düşüncənlə"

frazası tamamilə buraxılmışdır. Ehtimal ki, orijinalı məhz belə idi, çünki bu frazanın buraxılması Mark 12:33-də ilahiyyatçının cavabına uyğun gəlir.

Mattadakı paralel yerdə (22:37) İsa "bütün qəlbinlə, bütün varlığımla və bütün düşüncələrlə" deyir. Burada ibraniyə "bütün gücünlə" ifadəsi buraxılmışdır. Markın və Mattanın bu sitatı həm bir-birindən, həm də masoret mətnindən və Septuaqintadan fərqli verdikləri çox təəccüblüdür. Bu, Əhdi-Cədidə bir çox Əhdi-Ətiq sitatlarının (hətta İsayə aid edilənlərin) olduqca sərbəst şəkildə verilməsinin əla bir nümunəsidir. Bu işdə tam dəqiq olmaq qeyri-mümkündür. Onların hamısı (Septuaqinta, Matta və Mark) Musanın sözünün ümumi mənasını çatdırır.

Əhdi-Ətiq mətni (Qanun. 6:4-5) *Shema* ("Şma") olaraq adlandırılır. Bu söz ibrani dilində "dinlə" deməkdir. Bu sözün mənası, "eşitmək və əməl etmək"dir. O, yəhudi təkalüflüklüyünün iqrarı olmuşdur. Mömin yəhudilər hər gün və xüsusilə Şənbə günlərində bu duanı edirlər. Peyğəmbərlərin yazılarında Allahın yeganə və tək olması barədə başqa mətnlər vardır, lakin bu mətn Musanın yazılarındadır (Yaradılış – Qanunun Təkrarı) və buna görə İsanın bütün dinləyiciləri (sadukeylər və fariseylər) üçün qanun sayılırdı.

12:30 İsanın cavabı Allahın əsas əmrinin iki cəhəti olduğunu göstərir: (1) Allahın birliyi və unikalığı və (2) özümüzü yalnız Ona həsr etməyimiz!

▣ **"qəlbinlə"** Mark 2:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

12:31 "Qonşunu özün kimi sev" Bu, Lev. 19:18-in Septuaqinta tərcüməsidir. İsa teoloji həqiqəti praktiki, etik tələblərə bağlayırdı (müq. et. Zək. 7-8). Allahı sevmək və eyni zamanda Onun surətində yaradılmış varlıqlara nifrət etmək qeyri-mümkündür (müq. et. 1Yəh. 2:9-11; 3:15; 4:20).

Özünü sevmədən qonşunu (yəni əhddə bir qardaşını və ya bacını) özün kimi sevmək qeyri-mümkündür. Allahın hər insanı sevməsi əsasında "özünü sevmə"nin düzgün bir şəkli vardır. Biz Allahın surətində yaradılmış məxluqlarıq (müq. et. Yar. 1:26,27). Öz ənamlarımıza sevinməliyik və öz fiziki, zehni, psixoloji tipimizi qəbul etməliyik (müq. et. Zəb. 139). Özümüzü tənqid etmək, Yaradığımızı tənqid etmək deməkdir! O bizim zəifliyimizi Öz izzətinə çevirə bilər (bizi Məsihə bənzədə bilər).

Məsihçilik insanın özünü imanla Məsih vasitəsilə Allaha həsr etməsini tələb edir. Məsihçilik insanın öz iradəsi ilə fərqi olaraq tövbə və iman etməyə qərar verməsindən başlayır, lakin insanın bir ailəyə daxil olması ilə nəticələnir. Bizə hamının xeyri üçün ənamlar verilir (müq. et. 1Kor. 12:7). Biz Məsihin bədəninin bir hissəliyik. Başqaları ilə rəftarımız həqiqətən özümüzü Məsihə necə həsr etdiyimizi göstərir. Allahın birliyi və insanların Allahın surətində yaranması Allaha və başqalarına (xüsusilə imanlılara) qarşı düzgün cavab verməyimizi tələb edir.

▣ **"Bunlardan böyük əmr yoxdur"** Qanunpərəst imanlılar (zəiflər; müq. et. Rom. 14:1-15:13) üçün bu sözü qəbul etmək çox çətindir. Allaha və imanlı bacı-qardaşlarımıza (və hətta həlak olanlara) qarşı kamil məhəbbət olan yerdə qayda-qanunlar lazım deyildir. Qayda-qanunlara riayət dəyişmiş ürəkdən və düşüncədən irəli gəlməlidir; möminlik qayda-qanunlardan qaynaqlanmır!

12:32-33 "Allah... Ondan... Onu" Orijinalda "Allah" sözü heç işlənməyib – "O... Ondan... Onu". Yəhudilərin əksəriyyəti Çıx. 20:7-yə görə Allahın əhd adını dilə gətirmək istəmirdi.

▣ **"Ondan başqası yoxdur"** Bu fraza başqa ruhani varlıqların, misal üçün, mələklərin var olduğunu inkar etmirdi. Onun mənası bu idi ki, YAHVE-dən əvvəl və ya Onunla birlikdə heç kim olmayıb. O tamamilə misilsizdir (müq. et. Çıx. 8:10; 9:14; Qanun. 4:35,39). Bu ilahiyyatçı YAHVE-nin unikalığından danışır!

12:33 "sevmək yandırma qurbanlarının və başqa qurbanların hamısından daha vacibdir" Bu ilahiyyatçı iman və mərasimlər arasındakı əlaqəni yaxşı dərk edirdi (müq. et. 1Şam. 15:22; Yeş. 1:11-14; Huşə 6:6; Amos 5:21-24; Mik. 6:68). Belə yanaşma məbəddəki mərasimləri qiymətdən salmır, ancaq düzgün niyyətin və imanın həyatı önəmli təsdiq edir (kahinlərin və peyğəmbərlərin düşüncəsinə uyğun olaraq).

12:34 "Sən Allahın Padşahlığından uzaq deyilsən" İsa Özünə verilən müsbət cavabın əhəmiyyətini təsdiqləyir. Padşahlıq gələcəkdə deyil idi, elə o anda yaxın idi (İsaya iman vasitəsilə). Bu adam Əhdi-Ətiq teologiyasını dərk etsə də, özü şəxsən Məsihə iman etmədən Allahla düzgün münasibətdə olmazdı. Düzgün teologiya adama xilas gətirməz! Müqəddəs Kitabı əla bilmək adama xilas gətirməz! Dini mərasimləri və liturjiyanı əla yerinə yetirmək də adama xilas gətirməz! Məsihə iman xilas gətirər!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:35-37

³⁵İsa məbəddə təlim öyrədərək belə sual verdi: «Niyə ilahiyyatçılar Məsih Davudun Oğludur deyirlər?

³⁶Davud özü Müqəddəs Ruh vasitəsilə "Rəbb mənim Ağama dedi: «Mən düşmənlərini ayaqlarımın altına salanadək sağımda otur» deyib. ³⁷Davud özü Ona "Ağa" deyə müraciət edir. O necə Davudun oğlu ola bilər?» Böyük izdiham sevinclə Ona qulaq asırdı.

12:35 "Niyə" Bu fəsil müxtəlif şəxslərin verdikləri suallardan ibarətdir:

1. Sinedrion (Mark 11:27-12:12)
2. farisylər və hirodçular (Mark 12:13-17)
3. sadukeylər (Mark 12:18-27)
4. bir ilahiyyatçı (Mark 12:28-34)
5. İsa (Mark 11:29-33,35-37)

Burada, Mark 11:29-30-dakı kimi, İsa onlara sual verir. Bu cür sual-cavab üsulu rabbinik yəhudiliyi üçün səciyyəvidir.

▣ **"Məsih Davudun Oğludur"** Mat. 12:23 və s.; 21:15; 2Şam. 7:11-16-nı oxuyun və Zəb. 110:1 ilə müqayisə edin. İsa dini rəhbərləri haqq yola gətirməyə çalışırdı. O onların qayğısına qalırdı, odur ki, onların adət etdikləri söhbət və ekzegezadan istifadə edirdi. Onların əllərində həqiqət nuru var idi, lakin adət-ənənələri onları kor etmişdi.

12:36 "Davud özü Müqəddəs Ruh vasitəsilə... dedi" Bu 110-cu məzmunun Müqəddəs Ruhdan ilham aldığını təsdiqləyir. Müqəddəs Kitab ilahi həqiqətdir (Ruhdan gəlir), lakin müəlliflərin dili və mədəniyyəti ilə yazılmışdır.

▣ **"Rəbb mənim Ağama dedi"** Bu, Zəb. 110:1-in Septuaqinta tərcüməsindən sitatdır. "Rəbb" olaraq tərcümə olunmuş söz orijinalda YAHVE-dir. Yəhudilər Allahın əhd adını dilə gətirmək istəmədiklərinə görə "Rəbb" sözündən istifadə edirdilər. Yəhudilər Müqəddəs Yazını oxuyanda YAHVE adını "ağa", "ər", "sahib" və ya "cənab" mənasını verən *Adon* ilə əvəz edirdilər. Bu söz yunan dilinə *kurios* olaraq tərcümə olunurdu. Yunan mətnində həm "Rəbb" (YAHVE), həm "ağa" (*adon*) üçün *kurios* sözü işləndirdi.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI" (SPECIAL TOPIC: THE NAMES FOR DEITY)

A. El (BDB 42, KB 48)

1. Tanrını bildirən qədim ümumi sözün orijinal mənası aydın deyildir, ancaq bir çox alimlər bunun akkadca "güclü olmaq" və ya "qüdrətli olmaq" kökündən gəldiyini düşünür (müq. et. Yar. 17:1; Say. 23:19; Qanun. 7:21; Zəb. 50:1).
2. Kənanda ən uca tanrı *El* (Ras Şamra mətnləri) adındakı "tanrıların atası" və "göyün ağası"dır.
3. Müqəddəs Kitabda *El* çox vaxt Allahı xarakterizə edən mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənir.
 - a. *El-Elyon* ("Allah-Taala", BDB 42 və 751 II), Yar. 14:18-22; Qanun. 32:8; Yeş. 14:14
 - b. *El-Roi* ("Görən Allah" yaxud "Özünü tanıdan Allah", BDB 42 və 909), Yar. 16:13
 - c. *El-Shaddai* ("El-Şadday", "Külli-İxtiyar Allah", "Böl mərhəmətli Allah" və ya "Dağın Allahı", BDB 42 və 994), Yar. 17:1; 35:11; 43:14; 49:25; Çıx. 6:3

- d. *El-Olam* ("Əbədi Allah", BDB 42 və 761), Yar. 21:33. Bu ad etiqadi cəhətdən Allahın Davuda verdiyi vədlə əlaqəlidir, 2Şam. 7:13,16
- e. *El-Berit* ("Əhd Allahı", BDB 42 və 136), Hak. 9:46
4. El bunlarla eyniləşdirilir:
 - a. YAHVE, Say. 23:8; Zəb. 16:1-2; 85:8; Yeş. 42:5
 - b. *Elohim*, Yar. 46:3; Əyy. 5:8, "Mən El-əm, atanın Allahıyam"
 - c. *Shaddai*, Yar. 49:25; Say. 24:4,16
 - d. "qısqanc", Çıx. 34:14; Qanun. 4:24; 5:9; 6:15
 - e. "rəhmli", Qan. 4:31; Neh. 9:31
 - f. "böyük və zəhmli", Qanun. 7:21; 10:17; Neh. 1:5; 9:32; Dan. 9:4
 - g. "bilən", 1Şam. 2:3
 - h. "mənim qüvvətli qalam", 2Şam. 22:33
 - i. "mənə görə qisas alan", 2Şam. 22:48
 - j. "müqəddəs", Yeş. 5:16
 - k. "qüdrətli", Yeş. 10:21
 - l. "xilasım", Yeş. 12:2
 - m. "böyük və güclü", Yer. 32:18
 - n. "əvəz verən", Yer. 51:56
5. Allahın Əhdi-Ətiqdəki əsas adlarının hamısı Yeşua 22:22-də vardır (*El, Elohim, YHWH*, təkrar olunur)

B. Elyon (BDB 751, KB 832)

1. Əsas mənası "uca", "ucalmış" və ya "yüksəlmiş"dir (müq. et. Yar. 40:17; 1Pad. 9:8; 2Pad. 18:17; Neh. 3:25; Yer. 20:2; 36:10; Zəb. 18:13).
2. Allahın başqa adlarının bəziləri ilə paralel olaraq işlənmişdir.
 - a. *Elohim* – Zəb. 47:1-2; 73:11; 107:11
 - b. *YHWH* ("YAHVE") – Yar. 14:22; 2Şam. 22:14
 - c. *El-Shaddai* – Zəb. 91:1,9
 - d. *El* – Say. 24:16
 - e. *Elah* – Daniel 2-6-cı fəsillərdə və Ezra 4-7-ci fəsillərdə tez-tez işlənmişdir, Dan. 3:26; 4:2; 5:18,21-də *Illai* ("İllaya" aramicə "Ali Tanrı") sözü ilə birgə işlənmişdir
3. Qeyri-yəhudilər tərəfindən tez-tez işlənmişdir
 - a. Melkisedeq, Yar. 14:18-22
 - b. Bilam, Say. 24:15
 - c. Musa, Qanun. 32:8-də millətlərdən bəhs edərkən
 - d. Əhdi-Cədidə başqa millətlərə yazılmış olan Luka Müjdəsində həmçinin bu sözün yunanca qarşılığı *Hupsistos* işlənmişdir (müq. et. 1:32,35,76; 6:35; 8:28; Həv. 7:48; 16:17)

C. Elohim (CƏM), *Eloah* (TƏK), başlıca olaraq poeziyada işlənmişdir (BDB 43, KB 52)

1. Bu sözə Əhdi-Ətiqdən kənarında rast gəlinməyib.
2. Bu söz İsrailin Allahını və ya millətlərin allahlarını bildirə bilər (müq. et. Çıx. 3:6; 20:3). İbrahimin soyu çoxallahlı idi (müq. et. Yeşua 24:2).
3. Bu söz İsrailin hakimlərini bildirə bilər (müq. et. Çıx. 21:6; Zəb. 82:6).
4. *Elohim* də ruhani varlıqlara (mələk, cin) dair işlənir, məsələn, Qanun. 32:8 (LXX); Zəb. 8:5; Əyy. 1:6; 38:7.
5. Müqəddəs Kitabda bu, Allahı bildirən ən birinci addır (müq. et. Yar. 1:1). Yar. 2:4-ə qədər yalnız bu ad işlənir, ondan sonra bu söz YAHVE adı ilə birgə işlənməyə başlayır. Əsasən (etiqadi cəhətdən) kainatı yaradan, yaşadan, həyat üçün lazım olan hər şeyi təmin edən Allah mənasına gəlir (müq. et. Zəb. 104).

El ilə sinonimdir (müq. et. Qanun. 32:15-19). Həmçinin YAHVE ilə paralel ola bilər, məs. Zəb. 14 (*Elohim*, a. 1,2,5; YAHVE, a. 2,6; hətta *Adon*, a. 4).

6. Bu söz CƏM formada olsa da və başqa allahlar mənasına gəlsə də, çox vaxt İsrailin Allahını bildirir, ancaq bir Allaha aid işləndikdə adətən TƏK FORMADAKI FEİLLƏ birgə işlənir (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahılıq").
7. İsrailin tək Allahının əsas adının CƏM formada olması qeyri-adidir (həmçinin Yar. 1:26; 3:22; 11:7-də işlənən birinci şəxsin cəminə – "biz" – diqqət verin)! Buna dair dəqiq məlumat olmasa da, bəzi fərziyyələr var.
 - a. İbrani dilində CƏM formadan çox vaxt vurğu məqsədilə istifadə olunur. Bununla sıx əlaqəli olan, daha gec dövrün ibrancəsinə xas olan və bir kəsi ucaltmaq üçün işlənən "ƏZƏMƏT CƏM FORMASI"dır.
 - b. Allahın səmada birlikdə toplandığı, əmrinə tabe olan mələklər şurasını bildirə bilər (müq. et. 1Pad. 22:19-23; Əyy. 1:6; Zəb. 82:1; 89:5,7).
 - c. Hətta üç sifətdən ibarət olan tək Allah barəsində Əhdi-Cədid vəhyini əks etdirə bilər. Yar. 1:1-də Allah yaradır; Yar. 1:2-də Ruh dolaşır; Əhdi-Cədidə İsa yaradılışda Ata Allahın icraçısıdır (müq. et. Yəh. 1:3,10; Rom. 11:36; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2; 2:10).

D. YAHVE (BDB 217, KB 394)

1. Bu adda Allahın əhd bağlayan şəxs olması əks olunur; Allah Xilaskardır! İnsanlar əhd pozandılar, Allah isə Öz sözünə, vədinə, əhdinə, sadıqdır (müq. et. Zəb. 103).

Bu ad ilk dəfə Yar. 2:4-də *Elohim* ilə birgə işlənmişdir. Yar. 1-2-ci fəsillərdə iki fərqli yaradılış hekayəsi yoxdur, sadəcə fərqli aksentlər vardır:

- a. Allah kainatı yaradır (fiziki aləm; Zəb. 104)
- b. Allah xüsusi olaraq bəşəriyyəti yaradır (Zəb. 103)

Yar. 2:4-3:24 bəşəriyyətin müstəsna mövqeyi və məqsədi haqqındakı xüsusi vəhydən başlayır, həmin mövqe ilə bağlı günah və itaətsizlik probleminə toxunur.

2. Yar. 4:26-da belə deyilir: "insanlar Rəbbin adını (YAHVE) çağırmağa başladı". Ancaq Çıx. 6:3-dən anladığımız kimi, qədim əhdin xalqı (əcdadlar və ailələri) Allahı yalnız *El Shaddai* kimi tanıyırdı. YAHVE adı bircə dəfə, Çıx. 3:13-16-da, xüs. 14-cü ayədə izah olunmuşdur. Bununla belə, Musanın yazılarında sözlərin mənaları çox vaxt əsl etimologiyaları ilə deyil, xalqın qavrayışına görə, kəlmə oyunları ilə izah olunur (müq. et. Yar. 17:5; 27:36; 29:13-35). Bu adın mənası barədə bir neçə fərziyyə irəli sürülmüşdür (mənbə: IDB, Cild 2, ss. 409-411).
 - a. "coşqun məhəbbət göstərmək" mənasını verən ərəb kökündən
 - b. "əsmək, üfləmək" mənasını verən ərəb kökündən (YAHVE tufan Allahı kimi)
 - c. "danışmaq" mənasına gələn uqarit (kənan) kökündən
 - d. Bir Finikiya kitabəsinə əsasən "yaşadan" və ya "möhkəmləndirən" mənasına gələn icbar növ feli sifəti
 - e. İbrancə *Qal* formasından – "var Olan" və ya "mövcud Olan" (gələcək zamanda, "gələcək Olan")
 - f. ibrancə *Hiphil* formasından – "olmasına səbəb Olan"
 - g. ibrancə "yaşamaq" kökündən (məs., Yar. 3:21) – "əbədi yaşayan, tək var Olan" mənasında
 - h. Çıx. 3:13-16-nın kontekstindən – bitmiş zamanda işlənən bitməmiş zaman forması üzərində kəlmə oyunu – "Əvvəl olduğum kimi olmaqda davam edəcəyəm" və ya "Həmişə olduğum kimi olmaqda davam edəcəyəm" (müq. et. C. Uoş Uotts, "Əhdi-Ətiqdəki sintaksisə dair bir araşdırma" [J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Old Testament*, s. 67]). Tam adı, YAHVE, çox vaxt ixtisar və ya bəlkə orijinal formada ifadə olunur.
 - (1) *Yah* (məs., Hallelu - yah, BDB 219, müq. et. Çıx. 15:2; 17:16; Zəb. 89:8; 104:35)
 - (2) *Yahu* ("Yeşaya" kimi adların "-ya" sonluğu)
 - (3) *Yo* ("Yeşua" yaxud "Yoel" kimi adların başındakı "Ye-" və ya "Yo-")

3. Gec dövr yəhudiliyində bu əhd adı (tetraqrammaton – ibrancə dörd hərf – YHWH) o qədər müqəddəs tutulmağa başlayıb ki, Çıx. 20:7; Qanun. 5:11; 6:13-dəki əmrləri poza biləcəklərindən qorxan yəhudilər onu ümumiyyətlə dilə gətirməməyə başlayıblar. Bu adın əvəzində ibrancə "sahib", "ağa", "ər", "Rəbb" mənasına gələn *adon* və ya *adonai* (Rəbbim, ağam) deyiblər. Əhdi-Ətiqi oxuyarkən YAHVE-ni "Rəbb" olaraq oxuyublar. Buna görə Müqəddəs Kitab tərcümələrində YAHVE adı RƏBB olaraq verilir.
4. *El* adı olduğu kimi, YAHVE də çox vaxt başqa terminlərlə birləşdirilərək İsrailin əhd Allahının konkret xüsusiyyətlərini vurğulamağa xidmət edir. Belə mürəkkəb adların çoxlu mümkün variantları vardır, bir neçəsi aşağıda verilir.
 - a. YHWH – *Yireh* ("YAHVE-Yire" – Rəbb təmin edəcək, BDB 217 və 906), Yar. 22:14
 - b. YHWH – *Rophekha* ("YAHVE-Rofexa" – Rəbb sənə şafa verəndir, BDB 217 və 950, *Qal* feli sifəti), Çıx. 15:26
 - c. YHWH – *Nissi* ("YAHVE-Nissi" – Rəbb bayrağımdır, BDB 217 və 651), Çıx. 17:15
 - d. YHWH – *Meqaddishkem* ("YAHVE-Meqaddışxem" – Rəbb sizi təqdis edəndir, BDB 217 və 872, *Piel* feli sifəti), Çıx. 31:13
 - e. YHWH – *Shalom* ("YAHVE-Şalom" – Rəbb sülhdür, BDB 217 və 1022), Hak. 6:24
 - f. YHWH – *Sabaoth* ("YAHVE-Ordular" – Orduların Rəbbi, BDB 217 və 878), 1Şam. 1:3,11; 4:4; 15:2; Peyğəmbərlərdə tez-tez rast gəlinir
 - g. YHWH – *Ro'I* ("YAHVE-Royi" – Rəbb çobanımdır, BDB 217 və 944, *Qal* feli sifəti), Zəb. 23:1
 - h. YHWH – *Sidqenu* ("YAHVE-Tsidqenu" – Rəbb salehliyimizdir, BDB 217 və 841), Yer. 23:6
 - i. YHWH – *Shammah* ("YAHVE-Şamma" – Rəbb oradadır, BDB 217 və 1027), Yez. 48:35

▣ **"Sağında otur"** Yəni, YAHVE-nin sağında. Bu antropomorfik (yəni Allahı insanın bədənində aid olan sözlərlə təsvir edən) ifadə Məsihin qüdrət, səlahiyyət və ucalıq yerini göstərmək üçün işlədildi. Bu obrazda Kainatın Padşahı yerini başqa Şəxslə bölüşür (Öz Məsihi ilə, müq. et. Mark 14:62).

▣ **"Mən düşmənlərini ayaqlarının altına salanadək"** Bu, Zəb. 110:1-dən gətirilən sitatın davamıdır. Bu fraza YAHVE-nin Məsihi üçün qələbə çalacağını elan edir (müq. et. Zəb. 2). 1Kor. 15:24-27-də daha geniş açılan bu həqiqət 1Kor. 15:28-də Atanın əbədi padşahlığında tamamilə həyata keçir!

Mark Müjdəsində (və Mat. 22:44-də) Zəb. 110:1-dən gətirilən sitat istər masoret ibrani mətnindən, istərsə Septuaqintadan (Mark 12:29-30-da Qanun. 6:4-5-dən gətirilən sitat olduğu kimi) fərqlənir. Masoret mətnində və Septuaqintada bu fraza "Mən düşmənlərini ayaqlarının altına kətil kimi salanadək" şəklindədir (müq. et. Luka 20:43; Həv. 2:34-35). Əlyazmaları (yəni x, A, L əlyazmalarını və eləcə də Vulqata və Peşitta tərcümələrini) köçürən şəxslər Markın gətirdiyi sitatı Əhdi-Ətiqə uyğun olaraq dəyişdiriblər.

12:37 Bu, sualın əsas nöqtəsi idi. O göstərir ki, (1) dini rəhbərlər Müqəddəs Yazıları anlamırdılar (ruhən kor idilər) və (2) Məsihin Davud Oğlu olmasına baxmayaraq ruhən Davuddan üstün olduğunu və hətta əzəldən var olan ilahi bir şəxs olduğunu dərk etmirdilər. Onlar İsanı suallarla tələyə salmağa cəhd etmişdilər, indi isə O onlara elə bir sual verib ki, onların deməyə bir sözü qalmayıb.

Məncə, №2 etiqadi cəhətdən düzgün cavabdır. Əhdi-Ətiqdə YAHVE Məsihin nəslini bəşəri qüdrətlərindən asılı olmayaraq və milli ənənələrə zidd olaraq seçmişdir (bütün əcdadların arvadları sonsuz olmuşdular və seçilmiş nəsil böyük oğullar vasitəsilə davam etməmişdir)! Bu, Məsihin Davuddan uca olacağına dair – üstüörtülü olsa belə – çox qüvvətli bir sübutdur (Məsih Davudun "ağası" və ya "Rəbbi" olacaq); bunun üçün Allahın işi, hətta ilahi Şəxs tələb olunur.

▣ **"Böyük izdiham sevinclə Ona qulaq asırdı"** Böyük izdihamlar Mark Müjdəsinin təkrar olunan bir xüsusiyyətidir. Dini elitanın çox vaxt lağ etdiyi, xor baxdığı ölkə xalqı (müq. et. Mark 12:38-40), İsanın məğrur dinçilərin üsullarından istifadə edərək onları necə susdurduğuna sevinclə tamaşa edirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:38-40

³⁸İsa təlim öyrədərək dedi: «İlahiyyətçilərdən özünü qoruyun. Onlar uzun paltarlarda gəzməyi, bazar meydanlarında salam almağı, ³⁹sınaqoqlarda baş kürsüləri, ziyafətlərdə yuxarı başı tutmağı xoşlayarlar. ⁴⁰Onlar dul qadınların evlərini yeyib-dağıdılar və özlərini göstərmək üçün uzun-uzadı dua edirlər. Bu adamların cəzası daha ağır olacaq».

12:38 "İlahiyyətçilərdən" Mark 12:25-27 və Mark 12:38-40 arasında nə qədər vaxtın keçdiyi aydın deyildir. Sözsüz ki, İsa eyni kateqoriyaya aid olan rəhbərlərə (ilahiyyətçilərə) müraciət edir, lakin 35-37-ci ayələrdəki ilahiyyətçilərə, yoxsa digərlərinə müraciət olduğu aydın deyildir. İsanın sözləri, şübhəsiz ki, xalqın hörmətini qazanmaq üçün dini "şou" yaradan sadukey və fariseylərə aiddir.

▣ **"uzun paltarlarda gəzməyi"** İlahiyyətçilərin geyindikləri, göy rəngli böyük qotazları olan xüsusi ağ kətan *tallith* ("tallit") nəzərdə tutulur. Talmud rəbbinin hüzurunda ayağa qalxmağı öyrədir. Bu cür xüsusi rəftar bu adamların xoşuna gəlirdi (xüsusi dua şalları, hörmət, salam almaq, ibadətdə baş kürsülərdə, ziyafətlərdə baş yerdə oturmaq). Bunların hamısına nail olan bu adamlar Məsihi itirmişlər!

12:40 "dul qadınların evlərini yeyib-dağıdılar" Bu metaforik ifadə (1) bu rəhbərlərin hər kəsdən tələb etdikləri ianənin yükünə və ya (2) dul qadınları öz miraslarını (güzəranları üçün vacib olan torpaq sahələrini) məbədə bağışlamağa inandırmaqlarına işarə edə bilər. Beləcə bu fraza dini rəhbərlərin pul yığmaq üçün əl atdıqları manipulyasiyaları bildirir.

▣ **"özlərini göstərmək üçün uzun-uzadı dua edirlər"** Onlar Allah dualarını eşitsin deyərək dua etmədilər; başqaları onları görsünlər deyərək dua edirdilər. Onların dini bir "şou" idi (müq. et. Yeş. 29:13; Mat. 7:21-23; Kol. 2:16-23) və onlar Allahın ən böyük hədiyyəsini tanıya bilməyiblər!

▣ **"Bu adamların cəzası daha ağır olacaq"** Onların dindarlığı bir "şou" idi; onlar məhəbbətə və xidmətə ruhlandıran həqiqi canlı imana malik deyil idilər (müq. et. Mark 12:28-34). Ehtimal ki, bu frazada (1) cəza dərəcələrindən (müq. et. Mat. 10:15; 11:22,24; 18:6; 25:21,23; Luka 12:47-48; 20:47; Yaq. 3:1) bəhs olunur ya da (2) bu, Şərqə xas bir mübaligədir.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜKAFAT VƏ CƏZA DƏRƏCƏLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: DEGREES OF REWARDS AND PUNISHMENT)

A. İnsan öz bilik səviyyəsinə görə Allaha düzgün və ya səhv cavab verir. Bilik nə qədər axdırsa, məsuliyyət də o qədər azdır. Bunun əksi də doğrudur (müq. et. Luka 12:45).

B. Allah haqqında bilik əsasən iki yolla gəlir:

1. yaradılışdan (müq. et. Zəb. 19; Rom. 1-2)
2. Müqəddəs Yazıdan (müq. et. Zəb. 19; 119; Əhdi-Cədidə tanındılmış İsa)

C. Əhdi-Ətiqin şəhadəti

1. mükafatlar
 - a. Yar. 15:1 (adətən dünyəvi mükafatla əlaqəlidir: torpaq və oğullar)
 - b. Lev. 26:1-13; Qanun. 28:1-14,58-68 (əhdə itaət xeyir-duaya səbəb olur)
 - c. Dan. 12:3
2. cəzalar – Lev. 26:14-39; Qanun. 27:15-26; 28:15-37 (əhdə qarşı itaətsizlik lənətə səbəb olur)

3. Əhdi-Ətiqədə şəxsi salehliyin mükafatı insanın günahı üzündən bir qədər dəyişmişdir. Bu dəyişməni Əyyub Kitabında və 73-cü məzmurda görmək olar ("iki yol", müq. et. Qanun. 30:15,19; Zəb. 1). Əhdi-Cədidə fokus dəyişir, əməldən düşüncəyə keçir (müq. et. Dağüstü vəz, Mat. 5-7).

D. Əhdi-Cədidin şəhadəti

1. mükafatlar (xilasdan sonra)

- a. Mark 9:41
- b. Mat. 5:12,46; 6:1-4,5-6,6-18; 10:41-42; 16:27; 25:14-23
- c. Luka 6:23,35; 19:11-19,25-26

2. cəzalar

- a. Mark 12:38-40
- b. Luka 10:12; 12:47-48; 19:20-24; 20:47
- c. Mat. 5:22,29,30; 7:19; 10:15,28; 11:22-24; 13:49-50; 18:6; 25:14-30
- d. Yaq. 3:1

- E. Mənə məntiqi gələn bircə analogiya operadan gəlir. Mən operaya getmədiyimə görə operanı anlamıram. Süjetin, musiqinin, rəqsin mürəkkəbliyini, nüanslarını öyrəndikcə tamaşanı daha çox qiymətləndirməyə başlaya bilərəm. Mən göylərin bizim "kasamızı" dolduracağına, amma yer üzündəki xidmətimizin kasamızın böyüklüyünü müəyyən etdiyinə inanıram.

Buna görə biliyimiz və buna cavabən etdiyimiz işlər mükafatlar və cəzalar ilə nəticələnir (müq. et. Mat. 16:7; Luka 12:48; 1Kor. 3:8,14; 9:17,18; Qal. 6:7; 2Tim. 4:14). Ruhani bir prinsip var – nəyi əkərsək, onu biçəcəyik! Bəziləri daha çox əkirlər və daha çox biçirlər (müq. et. Mat. 13:8,23).

- F. "Salehlik tacı" Məsihin tamamlanmış işi sayəsində bizimdir (müq. et. 2Tim. 4:8), lakin "həyat tacı"nın əziyyətlərə dözməklə əlaqli olduğuna diqqət yetirin (müq. et. Yaq. 1:12; Vəhy 2:10; 3:10-11). Məsihçi rəhbərlərinin "izzət tacı" rəhbərin həyat tərzi ilə əlaqəlidir (müq. et. 1Pet. 5:1-4). Paul solmaz tac alacağını bilir, amma nəfsinə hakim olmaq üçün çox səy göstərirdi (müq. et. 1Kor. 9:24-27).

Məsihçi həyatının sirri ondan ibarətdir ki, Müjdə Məsihin tamamlanmış işində əvəzsiz olaraq verilir, lakin biz Allahın Məsihdə təklif etdiyi ənəm qəbul etdiyimiz kimi, məsihçi həyatı üçün Allahdan qüvvət almalıyıq. Məsihçi həyatı xilas olduğu qədər fəvqəltəbiidir, amma biz onu qəbul edib onu möhkəm tutmalıyıq. Həm əvəzsiz olan, həm də hər şeyin bahasına gələn bu həyatın paradoksu, əkib-biçmə ilə bağlı sirdir.

Biz yaxşı əməllərlə xilas olmuruq, amma yaxşı əməllər üçün xilas oluruq (müq. et. Ef. 2:8-10). Yaxşı əməllər Rəbbi tanıdığımızı sübut edir (müq. et. Mat. 7). İnsanın xilasa layiq olmağa çalışması həlaka aparır, lakin mömin həyatın mükafatı böyükdür.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 12:41-44

⁴¹İsa məbədin ianə qutusunun qarşısında oturub xalqın oraya necə pul atmasına baxırdı. Bir çox varlı adam oraya böyük məbləğdə pul atırdı. ⁴²Bir kasıb dul qadın da gəlib bir kodrant məbləğində iki lepton pul atdı. ⁴³İsa şagirdlərini yanına çağırıb onlara dedi: «Sizə doğrusunu deyirəm: bu kasıb dul qadın ianə qutusuna hamıdan çox pul atdı. ⁴⁴Çünki onların hamısı varlarının artıqlığından verdi, bu qadın isə kasıblığına baxmayaraq, dolanmaq üçün əlində nə varsa, hamısını verdi».

12:41 "ianə qutusunun" Mişnada (və Alfred Ederşeymin "Məbəd"ində [Alfred Edersheim, *Temple*, ss. 48-49]) bildirilir ki, Qadınlar həyatında hər biri xüsusi xeyirli məqsədə xidmət edən, şeypur şəklində olan on üç sandıq var idi. Bu sandıqlara dair heç bir fiziki sübut olmayıb və Mişnadan başqa heç bir mətnə onlardan bəhs olunmayıb.

12:42 "iki lepton pul" "Lepton" (nazik), bir dinarın 1/24 və ya 1/96 hissəsi idi; yəhudilərin mis sikkələrinin ən az qiymətli olanı idi.

▣ **"bir kodrant məbləğində"** Latın *quadrans* sözü, *lepton*-un ekvivalenti idi. Kodrant romalıların mis sikkələrinin ən az qiymətli olanıdır (dinarın 1/16 hissəsi olan *assarion*-un 1/4 hissəsi idi). Mark Müjdəsi, yəqin ki, romalıları yazılmışdır.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSANIN DÖVRÜNDƏ FƏLƏSTİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN PUL VAHİDLƏRİ"
(SPECIAL TOPIC: COINS IN USE IN PALESTINE IN JESUS' DAY)

I. Mis sikkələr

- A. *cherma* – az dəyərli (müq. et. Yəh. 2:15)
- B. *chalchos* – (Mat. 10:9; Mark 12:41)
- C. *assarion* – Roma mis sikkəsi, *dēnarius*-un təqribən 1/16 hissəsinə bərabər idi (müq. et. Mat. 10:29)
- D. *kodrantes* – Roma mis sikkəsi, *dēnarius*-un təqribən 1/64 hissəsinə bərabər idi (müq. et. Mat. 5:26)
- E. *lepton* – yəhudi mis sikkəsi, *dēnarius*-un təqribən 1/128 hissəsinə bərabər idi (müq. et. Mark 12:42; Luka 21:2 21:2)
- F. *quadrans* – Roma mis sikkəsi, az qiyməti var idi

II. Gümüş sikkələr

- A. *arguros* ("mis sikkə") – mis və ya bürünc sikkələrdən qat-qat daha çox qiymətli idi (müq. et. Mat. 10:9; 26:15)
- B. *dēnarius* – Roma gümüş sikkəsi, bir işçinin gündəlik qazancına bərabər idi (müq. et. Mat. 18:28; Mark 6:37)
- C. *drachmē* – Yunan gümüş sikkəsi, dəyəri *dēnarius*-a ekvivalentdir (müq. et. Luka 15:9)
- D. *di-drachmon* – iki dirhəm, yəhudi *shekel*-inin ½ hissəsinə bərabər idi (müq. et. Mat. 17:24)
- E. *statēr* – gümüş sikkə, təqribən dörd *dēnarii*-yə bərabər idi (müq. et. Mat. 17:27)

III. Qızıl sikkələr – *chrysos* ("qızıl sikkələr") – ən qiymətli sikkələr (müq. et. Mat. 10:9)

IV. Metalların çəkisini bildirən ümumi terminlər

- A. *mnaa* – Latınca *mina*, 100 *dēnarii*-yə bərabər olan metal çəkisi (müq. et. Luka 19:13)
- B. *talanton* – Yunan çəki vahidi (müq. et. Mat. 18:24; 25:15,16,20,24,25,28)
 1. 6000 *dēnarii* dəyərində gümüş
 2. 180000 *dēnarii* dəyərində qızıl
- C. *sheqel* – Əhdi-Ətiqdə istifadə olunan yəhudi gümüş çəki vahidi (təqr 11 qrama bərabərdir, müq. et. Yar. 23:15; 37:28; Çıx. 21:32)
 1. *pīm* – 2/3 *shekel*
 2. *beka* – ½ *shekel*
 3. *gerah* – 1/20 *shekel*Daha böyük pul vahidləri
 1. *maneh* – 50 *shekel*
 2. *kikkar* – 3000 *shekel*

12:43 "doğrusunu" Hərfi tərcümədə "Amin". Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

12:44 Bu qadının kamil imanı ilahiyatçıların dindar qururları və səthilikləri ilə qarşılaşdırılır. Onlar dulların mal-mülklərini əllərindən alırlar. Bu dul qadın isə əlində olan hər şeyi Allaha verir və beləcə Allahın onun ehtiyaclarını ödəyəcəyinə güvənir. Allah insanın verdiyi pulun miqdarına deyil, ürəyinə baxır (müq. et. 2Kor. 8-

9). Ancaq buna da diqqət yetirmək lazımdır ki, onun verdiyi pul, əlində olan hər şey idi. İnsanın verdiyi ianələr, əməlləri və sözləri kimi, ürəyini göstərir! Bax: Mark 10:23-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "VAR-DÖVLƏT".

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Məsəlin aşağıdakı hissələrinin nəyin rəmzi olduğunu deyən (12:1-12)
 - a. Üzüm bağının sahibi _____
 - b. Üzüm bağı _____
 - c. Bağbanlar _____
 - d. Qullar _____
 - e. Oğul _____
2. Zəb. 118-dən gətirilən qismi sitat buraya niyə o qədər uyğun gəlir (Mark 12:10)?
3. Bu məsəlin (Mark 12:1-12) yəhudi milləti üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir (müq. et. Mat. 21:43-44)?
Balans üçün həmçinin Rom. 9-11-ci fəsilləri tədqiq edin.
4. Məsihin aşağıdakı mövzulara dair söylədiklərinin əsas həqiqətlərini xülasə edin:
 - a. Hakimiyyətlər (Mark 12:13-17)
 - b. Dirilmə (Mark 12:18-27)
 - c. Qanun (Mark 12:28-34)
 - d. "Davudun Oğlu" (Mark 12:35-40)
 - e. İanə vermə və özünü Rəbbə həsr etmə (Mark 12:41-44)
5. Cəzanın dərəcələri varmı? (müq. et. Mark 12:40)?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 13

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Məbədin dağılmasının əvvəlcədən bildirilməsi	İsa məbədin dağılacağı barədə əvvəlcədən xəbər verir	Yerusalimin dağılmasının əvvəlcədən bildirilməsi	İsa məbədin dağılmasından bəhs edir	Esxatoloji nitq: Giriş
13:1-2	13:1-2	13:1-2	13:1-2	13:1-2
Fəlakətlərin başlanğıcı	Zamanların əlamətləri və bu dövrün sonu	Bu dövrün sonu haqqında	Sıxıntılar və təqiblər	
13:3-13	13:3-13	13:3-13	13:3-8	13:3-4 Dərdlərin başlanğıcı 3:5-8 13:9-10 13:11-13
Böyük əziyyət	Böyük əziyyət		Qorxunc dəhşət	Yerusalimin böyük əziyyəti
13:14-23	13:14-23	13:14-23	13:14-20 13:21-23	13:14-20 13:21-23
Bəşər Oğlunun gəlişi	Bəşər Oğlunun gəlişi		Bəşər Oğlunun gəlişi	Bəşər Oğlunun gəlişi
13:24-27	13:24-27	13:24-27	13:24-27	13:24-27
Əncir ağacından alınacaq ibrət	Əncir ağacı məsəli		Əncir ağacından alınacaq ibrət	Bu gəlişin vaxtı
13:28-31	13:28-31	13:28-31	13:28-31	13:28-31
Bilinməyən gün və saat	O günü və ya saati heç kim bilmir		O günü və ya saati heç kim bilmir	
13:32-37	13:32-37	13:32-37	13:32-37	13:32 Oyaq olun 13:33-37

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib

olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Əhdi-Cədidin esxatoloji yerləri, axır zamana indiki olaylar prizmasından baxan Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyini əks etdirir. İsa bu ənənəni davam etdirir. Əhdi-Ətiqin peyğəmbərləri Mikeya və Yeremya Allahın imansız İsraili mühakimə etməsinin bir əlaməti kimi Yerusəlimin və məbədin dağılacağı barəsində əvvəlcədən xəbər veriblər. Allah başqa millətləri Onun xalqını mühakimə etməyə, torpaqlarını əllərindən almağa çağıracaq idi. Əhdi-Cədidə Allahın xalqı hələ imansızlıqda davam edir. Allahın Məsihini rədd edir. Onlar öz şəhəri və məbədi ilə birlikdə məhv ediləcəklər (b.e. 70-ci ildə, Tit tərəfindən). Vəd olunmuş torpaqları başqalarına veriləcək (müq. et. Mark 12:1-12, xüs. Mark 13:9; görünür ki, başqa millətlərdən iman edənlərə veriləcək. Müjdənin millətlərə yayılması Mark 13:9-13-də təsvir olunur).
- B. Matta 24-ü, Mark 13-ü və Luka 21-i şərh etmək ona görə çətinidir ki, bu fəsillərdə bir neçə məsələdən eyni zamanda bəhs olunur.
1. məbəd nə vaxt dağılacaq?
 2. Məsihin qayıdışının əlaməti nə olacaq?
 3. bu dövr nə zaman sona çatacaq?
- C. Əhdi-Cədidin esxatoloji janrı, bir qayda olaraq, apokaliptik və peyğəmbərlik üslublarının qarışığıdır. Bu üslub qəsdən ikimənəli və son dərəcə simvolik dildən istifadə edir.
- D. Əhdi-Cədidin bir neçə yerində (müq. et. Mat. 24, Mark 13, Luka 17 və 21, 1 və 2 Saloniklilər və Vəhy) Məsihin ikinci gəlişindən bəhs edilir. Bu mətnlərdə önə çıxan məqamlar:
1. bu hadisənin dəqiq vaxtı bilinmir, amma hadisənin baş verəcəyi yəqindir
 2. son nəsillər bu hadisələrin vaxtını ümumi olaraq biləcək, amma konkret şəkildə bilməyəcək
 3. bu hadisə qəflətən, gözlənilmədən baş verəcək
 4. imanlıların hər nəsli duada davam etməli, hazır olmalı və özünə tapşırılan işləri şədəqətlə yerinə yetirməlidir
- E. Bu fəsildə praktiki məsləhətlər önə çıxır (əmr şəkli 19 dəfə işlənir), Məsihin ikinci gəlişinin dəqiq vaxtı və ya xronoloji ardıcılığı açıqlanmır.
- F. Əsas "açar" ifadələr: (1) "ehtiyatlı olun" (Mark 13:5,9,23,33) və (2) "hələ deyil" (Mark 13:7,10). Fokusda olan iki əmr – "hazır olun" və "səbirlə gözləyin" – "artıq gəlib" və eyni zamanda "hələ gəlməyib" paradoksu ilə balanslaşdırılır.

XÜSUSİ MÖVZU: ƏHDİ-ƏTİQİN VƏ ƏHDİ-CƏDİDİN GƏLƏCƏYƏ DAİR SÖYLƏDİKLƏRİ
(SPECIAL TOPIC: OLD TESTAMENT PREDICTIONS OF THE FUTURE VS. NEW TESTAMENT PREDICTIONS)
(Vəhy Kitabına "ÇOX ÖNƏMLİ GİRİŞ")

Esxatologiyayı tədqiq etdiyim illər ərzində öyrəndim ki, məsihçilərin əksəriyyəti axır zamanın xronologiyası haqqında əsaslı, nizamlı etiqada malik deyillər və ya bu mövzunu araşdırmaq belə istəmirlər. Bəzi məsihçilər teoloji, psixoloji və ya konfessional səbəblərə görə məsihçiliyin bu sahəsində diqqətlərini cəmləşdirirlər. Hər şeyin necə qurtaracağına həddən artıq maraq göstərən belə məsihçilər Müjdənin təcilliyini nəzərdən qaçırlar. İmanlılar Allahın esxatoloji (axır zaman) cədvəlini dəyişdirə bilməzlər, lakin Müjdənin yayılmasında iştirak edə bilirlər (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8). İmanlıların əksəriyyəti Məsihin ikinci gəlişini və axır zamanda Allahın vədlərinin kulminasiyasını təsdiq edirlər. Qısa müddət davam edəcək olan bu kulminasiyanın necə başa düşülməsindən qaynaqlanan şərtlə bağlı problemlər Müqəddəs Kitabın bir sıra paradokslarından irəli gəlir (bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Yazıda paradoks").

1. Köhnə əhdin peyğəmbərlik modeli və yeni əhdin həvarilik modeli arasındakı təzad
2. Müqəddəs Kitabın təkallahlılıq əqidəsi (hamının tək Allahı) və İsrailin seçilməsi (xüsusi xalq) arasındakı təzad
3. Müqəddəs Kitabdakı əhd və vədlərin şərti cəhəti ("əgər... onda...") və günaha batmış bəşəriyyəti xilas edən Allahın şərtsiz sədaqəti arasındakı təzad
4. Yaxın Şərq ədəbi janrları və müasir ədəbi üsullar arasındakı təzad
5. Allahın Padşahlığının bir yandan hazırda olması və digər yandan hələ gələcəkdə tamamlanacağı arasındakı təzad.
6. Məsihin tez gələcəyi qənaəti və bundan əvvəl bəzi hadisələrin mütləq baş verəcəyi qənaəti arasındakı təzad.

Bu təzadları bir-bir nəzərdən keçirək.

BİRİNCİ TƏZAD (bir yandan Əhdi-Ətiqin irqi, milli və coğrafi kateqoriyaları və digər yandan bütün dünyada olan bütün imanlılar)

Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri Fələstində yerləşən və mərkəzi Yerusəlim olan yəhudi padşahlığının bərpa olunacağını və dünyanın bütün millətlərinin Davudun nəslindən gələn hökmdarı ucaltmaq, Ona xidmət etmək üçün orada toplanacağını bildirirlər, ancaq nə İsa, nə də Əhdi-Cədid həvariləri bunda fokuslaşırlar. Bəs Əhdi-Ətiq Allahdan ilham almış yazı deyildirmi (müq. et. Mat. 5:17-19)? Məgər Əhdi-Cədid müəllifləri axır zamanda baş verəcək olan mühüm hadisələri nəzərdən qaçırdılar?

Dünyanın axırı ilə bağlı məlumatın bir neçə mənbəyi vardır:

1. Əhdi-Ətiqin peyğəmbərləri (Yeşaya, Mikeya, Malaki)
2. Əhdi-Ətiqin apokaliptik yazıları (müq. et. Yez. 37-39; Dan. 7-12; Zəkəriyyə)
3. əhdlərərsə müddətdə yazılmış qeyri-kanonik yəhudi apokaliptik əsərləri (Yəhudanın Məktubunda istinad edilən 1 Xanok kimi)
4. İsanın Öz sözləri (müq. et. Mat. 24; Mark 13; Luka 21)
5. Paulun yazıları (müq. et. 1Kor. 15; 2Kor. 5; 1Sal. 4-5; 2Sal. 2)
6. Yəhyanın yazıları (1 Yəhya və Vəhy Kitabı)

Bunların hamısı axır zamanı (hadisələri, xronologiyası və şəxsiyyətləri ilə) açıq şəkildə öyərirmi? Əgər öyrətmirsə, niyə? Məgər bunların hamısı (əhdlərərsə müddətdə yazılmış yazılar istisna olmaqla) Allahdan ilham almış yazılar deyildirmi?

Ruh Əhdi-Ətiq müəlliflərinə həqiqətləri açanda, onların anlama biləcəkləri termin və kateqoriyalardan istifadə etmişdir. Lakin Ruh, tədrisi vəhy vasitəsilə bu Əhdi-Ətiq anlayışlarını genişləndərək ümumdünya miqyasına gətirmişdir ("Məsihin sirri", müq. et. Ef. 2:11-3:13). Aşağıda bir neçə müvafiq misal verilir:

1. Allahın xalqının metaforası olan Yerusəlim şəhəri (Sion) Əhdi-Cədidə Allahın iman və tövbə edən bütün insanları qəbul etməsini ifadə edən bir termin olur (Vəhy 21-22-dəki "yeni Yerusəlim"). Fiziki, coğrafi bir şəhərin hərfi mənasının Allahın yeni xalqı (yəhudi və qeyri-yəhudi mənşəli imanlılar) olaraq teoloji baxımdan genişləndirilməsi, hələ yəhudi xalqı ya da yəhudi paytaxtı yaranmadan əvvəl Yar. 3:15-də günaha batmış insanların xilasına dair Allahın vədində

- bildirilmişdir. Hətta Allah İbrahimi çağırdığı zaman (müq. et. Yar. 12:1-3) başqa millətlərdən bəhs etmişdir (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5). Bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı")
2. Əhdi-Ətiqdə Allahın xalqı düşmənləri, onu əhatə edən qədim Yaxın Şərqi millətləriydi; Əhdi-Cədidə isə bunlar Allaha qarşı çıxan, Şeytana qulluq edən bütün imansız insanlara şamil edilmişdir. Müharibə coğrafi, regional münaqişədən kosmik münaqişəyə çevrilmişdir (müq. et. Kolosselilər).
 3. Əhdi-Ətiqin ayrılmaz hissəsi olan torpağa dair vəd (Yaradılış Kitabında əcdadlara verilən vədlər; Yar. 12:7; 13:15; 15:7,15,16; 7:8) artıq bütün dünyaya dair vədə çevrilmişdir. Yeni Yerusəlim təkcə Yaxın Şərqi deyil, yenidən yaradılan yer üzünə gəlir (müq. et. Vəhy 21-22).
 4. Əhdi-Ətiqdəki peyğəmbərlik anlayışlarının genişlədilməsinə dair digər misallardan bir neçəsi bunlardır:
 - a. İbrahimin nəslə artıq ruhən sünnət olunmuş insanlardır (müq. et. Rom. 2:28-29)
 - b. əhd xalqına artıq başqa millətlər də daxildir (müq. et. Huşə 1:10; 2:23-ün Rom. 9:24-26-da sitat gətirilməsi; həmçinin Lev. 26:12 və Çıx. 29:45-in 2Kor. 6:16-18-də sitat gətirilməsi; Çıx. 19:5 və Qanun. 14:2-nin Tit. 2:14-də sitat gətirilməsi)
 - c. məbəd artıq İsadır (müq. et. Mat. 26:61; 27:40; Yəh. 2:19-21) və Onun vasitəsilə yerli imanlılar cəmiyyəti (müq. et. 1Kor. 3:16), yaxud imanlı fərddir (müq. et. 1Kor. 6:19)
 - d. hətta İsrail və onunun Əhdi-Ətiq üçün səciyyəvi olan təsviri ifadələri artıq Allahın bütün xalqına aiddir ("İsrail", müq. et. Rom. 9:6; Qal. 6:16; "kahinlər padşahlığı", müq. et. 1Pet. 2:5, 9-10; Vəhy 1:6)

Peyğəmbərliklər artıq yerinə yetirilmiş, genişləndirilmiş və daha əhatəli olmuşdur. İsa və həvarilərin dövrünün müəllifləri axır zamanı Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri kimi təsvir etməzlər (müq. et. Martin Uinqaarden, "Padşahlığın gələcəyinə dair peyğəmbərliklər və bunların yerinə yetirilməsi" [Martin Wyngaarden, *The Future of The Kingdom in Prophecy and Fulfillment*]). Əhdi-Ətiqdəki yazıları hərfi mənada şərh edən və ya normativ olaraq qəbul edən müasir şərhçilər Vəhy Kitabını son dərəcə yəhudi kitab şəklində salırlar, İsanın və Paulun ayrı-ayrı ikimənalı frazalarını da başqa mənada yozurlar! Əhdi-Cədid müəllifləri Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərini inkar etməz, ancaq onların son nəticədə ümumdünya məqsədini göstərirlər. İsanın və ya Paulun esxatologiyasının nizamlı və ya məntiqi sistemi yoxdur. Onların məqsədi başlıca olaraq insanları xilas etmək və ya imanlıları inkişaf etdirməkdir.

Lakin Əhdi-Cədidin daxilində belə təzad vardır. Esxatoloji hadisələrin aydın sistemi yoxdur. Çox təəccüblüdür ki, Vəhy Kitabının axır zaman təsvirlərində Əhdi-Ətiqə istinad edilir, İsanın təlimlərinə isə (müq. et. Mat. 24; Mark 13) istinad edilmir! Bu Kitab Yezekel, Daniel və Zəkəriyyə tərəfindən əsas qoyulmuş, amma əhdlərəarası dövrdə təkmilləşmiş janrdadır (yəhudi apokaliptik ədəbiyyatı) yazılmışdır. Ola bilsin, Yəhya bu yolla köhnə və yeni əhdləri bir-birinə bağlayırdı. Beləcə bu Kitab insanın itaətsizliyini və Allahın Öz vədinə əməl edərək insanı xilas etdiyini göstərir! Bununla belə, qeyd edək ki, Vəhy Kitabında Əhdi-Ətiqin dili, şəxsləri və hadisələrindən istifadə olunsada, bunlar I əsr Roması prizmasından yenidən şərh olunur (müq. et. Vəhy 17).

İKİNCİSİ TƏZAD (bir yandan təkallahlılıq və digər yandan seçilmiş xalq)

Müqəddəs Kitabda həqiqi şəxs olan, ruh olan, yeganə yaradan və xilaskar olan Allah diqqət mərkəzindədir (müq. et. Çıx. 8:10; Yeş. 44:24; 45:5-7,14,18,21-22; 46:9; Yer. 10:6-7). Əhdi-Ətiqin qədim dövrdəki müstəsnalığı təkallahlılığında idi (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq"). Ətraf millətlərin hamısı çoxallahlılığa bağlı idi. Allahın tək olması Əhdi-Ətiq vəhyinin əsasıdır (müq. et. Qanun. 6:4). Yaradılış, Allah və Onun surətində yaranmış insanlar arasındakı ünsiyyət məqsədilə qurulmuş bir səhnədir (müq. et. Yar. 1:26-27). Lakin insanlar Allahın məhəbbətinə, başçılığına, məqsədinə qarşı üsyan edərək günah işlədiblər (müq. et. Yar. 3). Allahın məhəbbəti və məqsədi o qədər güclü idi ki, O, günaha batmış bəşəriyyəti kəffarə qurbanı ilə xilas edəcəyini vəd edib (müq. et. Yar. 3:15)!

Allahın bütün bəşəriyyəti xilas etmək üçün bir adamdan, bir ailədən, bir millətdən istifadə etməyi qərara alması ilə bu təzad meydana gəlir. Allah İbrahimi (müq. et. Yar. 12; 15; 17; 18) və yəhudiləri kahinlər

padşahlığı olaraq seçəndə (müq. et. Çıx. 19:4-6), onlar xidmət etmək əvəzinə qürurlanıblar, hamıya şahadət etmək əvəzinə, özlərinə qapanıblar. Allah İbrahimi çağıranda onun vasitəsilə bütün millətlərin xeyir-dua alacağını vədi etmişdir (müq. et. Yar. 12:3). Əhdi-Ətiqdə insanların xilas üçün deyil, xidmət üçün seçildiklərini yadda saxlamaq və vurğulamaq lazımdır. Bütün İsrail heç vaxt Allahın önündə doğru olmayıb; israililər təkcə milli mənsubiyyətləri əsasında əbədi xilasa əsla nail olmayıblar (müq. et. Yəh. 8:31-59; Mat. 3:9), ancaq xilas olan hər kəs öz şəxsi imanını və itaəti (müq. et. Yar. 15:6, sitat gətirilir Rom. 4:3,9,22 və Qal. 3:6-da) əsasında xilas olub. İsrail öz missiyasını itirib (indi imanlılar cəmiyyəti kahinlər padşahlığıdır, müq. et. Vəhy 1:6; 1Pet.2:5,9), onlara verilən əmri üstünlüyə, xidməti xüsusi mövqeyə döndərib! Allah hər kəsi seçmək üçün bir xalqı seçmişdir!

ÜÇÜNCÜ TƏZAD (bir yandan şərtli əhdlər, digər yandan şərtsiz əhdlər)

Şərtli və şərtsiz əhdlər arasında teoloji təzad və ya paradoks vardır. Allahın insanları xilas etmək məqsədinin / planının şərtsiz olduğuna şübhə yoxdur (müq. et. Yar. 15:12-21). Ancaq insanın üzərinə qoyulmuş cavab vermə məsuliyyəti həmişə şərtlidir!

"Əgər... onda..." ifadəsi həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə işlənir. Allah sadıqdır; insan isə sədaqətsizdir. Bu təzad böyük qarışıqlığa səbəb olmuşdur. Şərhlilər çox vaxt bu dilemmanın yalnız bir tərəfi üzərində fokuslaşır: ya Allahın sədaqəti, ya da insanın səyləri; ya Allahın tam ixtiyarı, ya da insanın azad iradəsi. Müqəddəs Kitaba əsasən bunların ikisi də vacibdir. Bax: Xüsusi mövzu: "Seçilmə/əvvəlcədən təyin edilmə və teoloji balansın vacibliyi".

Bu, esxatologiya və Əhdi-Ətiqdə Allahın İsrailə verdiyi vədlər ilə əlaqəlidir. Allah bunu vəd edibsə, demək ki, bununla məsələ qapadılmışdır! Allah Öz vədlərinə bağlıdır, çünki Allahın adı, izzəti vədlərini yerinə yetirməsindən asılıdır (müq. et. Yez. 36:22-38). Şərtsiz və şərtli əhdlər məsələsi İsraildə deyil, Məsihdə həll olunur (müq. et. Yeş. 53)! Allahın sədaqəti, tövbə və iman edənləri xilas etməsində özünü büruzə verir. Sənin atanın və ya ananın buna dəxli yoxdur! Allahın bütün əhdlərinin, vədlərinin açarı İsrail deyil, Məsihdür. Müqəddəs Kitabda teoloji baxımdan müvəqqəti olan xalq varsa, bu, imanlılar cəmiyyəti deyil, İsrail xalqıdır (müq. et. Həv. 7 və Qal. 3).

Bütün dünyaya Müjdəni bəyan etmək missiyası imanlılar cəmiyyətinə həvalə edilib (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Həv. 1:8). Bu hələ də şərtli bir əhddir! Bu o demək deyil ki, Allah yəhudiləri tamamilə rədd etmişdir (müq. et. Rom. 9-11). Axır zamanda imanlı İsrailin öz yeri və məqsədi ola bilər (müq. et. Zək. 12:10).

DÖRDÜNCÜ TƏZAD (bir yandan Yaxın Şərq ədəbiyyat formaları, digər yandan qərbi formalar).

Müqəddəs Kitabın düzgün şərh edilməsində janr həlledici rol oynayır (bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*]). İmanlılar cəmiyyəti qərbi (yunan) mədəniyyətdə formalaşmışdır. Şərq ədəbiyyatında, müasir qərb ədəbiyyatına nisbətən, daha çox məcazlardan, metaforalardan, rəmzlərdən istifadə olunur (bax: Xüsusi mövzu: "Şərqi ədəbiyyat" [Müqəddəs Kitabdakı paradokslar]). Bu ədəbiyyatda açıq şəkildə ifadə olunan həqiqətlərdən daha çox insanlar, münasibətlər, hadisələr ön plana çıxır. Məsihlilər Müqəddəs Kitabdakı peyğəmbərliyi (həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə) öz tarixi və ədəbi formalarına əsasən şərh etməkdə təqsirkar olublar. Hər dövrdə və hər coğrafi bölgədə cəmiyyət öz mədəniyyəti, tarixi və anlayışı əsasında Vəhy Kitabını şərh etmişdir. Buna görə onların hamısı bu kitabı səhv şərh etmişdir! Müasir qərb mədəniyyətinin Müqəddəs Kitabdakı peyğəmbərliyin fokusunda olduğunu düşünmək qürurdan başqa bir şey deyildir!

Allahdan ilham almış orijinal müəllifin seçdiyi janr oxucuyla ədəbi "müqavilə"dir (Bryus Korli [Bruce Corley]). Vəhy Kitabı tarixi hekayət deyildir. Bu kitabda məktub (fəs. 1-3), peyğəmbərlik və ən çox apokaliptik janrları qarışmışdır. Müqəddəs Kitabın bir mətnində orijinal müəllifin dediyinə nəyisə əlavə etmək də, ondan nəyisə çıxartmaq da eynilə yanlışdır! Şərhlilərin Vəhy kimi bir kitaba qürur və doqmatizm ilə yanaşmaq başqa kitablara nisbətən daha qeyri-münasibdir.

İmanlılar cəmiyyəti Vəhy Kitabının düzgün şərhini haqqında heç vaxt razılığa gəlməyib. Mən Müqəddəs Kitabın seçilmiş hissələrini deyil, bütünü qavramaq istəyirəm. Müqəddəs Kitabın şərq düşüncəsi həqiqəti gərgin cütlərlə təqdim edir. Qərbdə həqiqəti formulalar ilə ifadə etmək meyli yanlış deyildir, ancaq balanssızdır! Mənim fikrimcə, Vəhy Kitabının şərhinin dirəndiyi dalandan çıxmağa başlamaq üçün bu kitabın nəsil-dən-nəslə imanlılar üçün məqsədinin dəyişdiyini qeyd etmək lazımdır. Şərhçilərin əksəriyyəti anlayır ki, Vəhy Kitabı yazıldığı dövrün və janrın işığında şərh edilməlidir. Vəhy Kitabına tarixi yanaşma ilkin oxucuların onu oxuyanda necə anlamalarına əsaslanır. Bu kitabın çoxlu rəmzlərinin mənası müasir şərhçilər üçün qaranlıq qalır. Vəhy Kitabının ilkin əsas məqsədi təqib olunan imanlıları ruhlandırmaq idi. Bu Kitab Allahın tarixi idarə etdiyini göstərirdi (Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri etdikləri kimi), tarixin öz sonuna – mühakiməyə və ya xeyir-duaya – doğru hərəkət etdiyini təsdiqləyirdi (Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri etdikləri kimi). I əsr yəhudi apokaliptik dili ilə Allahın məhəbbətini, hüsurunu, qüdrətini və tam ixtiyarını təsdiqləyirdi!

Bu kitab imanlıların hər nəsli üçün eyni teoloji funksiyanı yerinə yetirir. Xeyir və şərin kosmik mübarizəsini təsvir edir. I əsrlə bağlı olan təfsilatların mənası bizim üçün aydın olmaya bilər, lakin qüdrətli və təsəlli verici həqiqətlər qalmaqdadır. Müasir qərbli şərhçilər Vəhy Kitabının təfsilatlarını öz tarixi dövrlərinə aid etməyə cəhd edəndə, bununla səhv şərhçilərin tarixini davam etdirirlər!

Çox güman ki, imanlıların Allahın əleyhdarı olan bir rəhbərin (müq. et. 2Sal. 2) hücumu keçdiyini gören son nəsli üçün bu kitabın təfsilatları yenə həqiqi mənasında açılacaq (necə ki, Əhdi-Ətiqdə Məsihin doğulması, həyatı və ölümü barədəki peyğəmbərliklər hərfi-hərfinə yerinə yetmişdir). İsanın (müq. et. Mat. 24; Mark 13; Luka 21) və Paulun (müq. et. 1Kor. 15; 1Sal. 4-5; 2Sal. 2) sözləri tarixdə yerinə yetənə qədər Vəhy Kitabının bu "hərfi" açılmasını heç kəs bilə bilməz. Təxminlər, fərziyyələr və doqmatizm tamamilə yersizdir. Apokaliptik ədəbiyyat bu "çevikliyə" imkan verir. Tarixi hekayətdən üstün olan obrazlara və rəmzlərə görə Allaha şükürlər olsun! Allah hər şeyə nəzarət edir. O hökmranlıq edir. O gələcək!

Müasir təfsirlərin çoxunda bu kitabın janrı nəzərə alınmır! Müasir qərbli şərhçilər çox vaxt yəhudi apokaliptik ədəbiyyatının aydın olmayan, rəmzi, dramatik janrını qəbul etməkdənsə aydın və məntiqli teologiya sistemini axtarırlar. Bu həqiqət, I. Houard Marşalın dərc etdirdiyi "Əhdi-Cədidin şərhini" (*New Testament Interpretation*, edited by I. Howard Marshall) kitabında yer alan Ralf P. Martinin "Əhdi-Cədid ekzegetikasına yanaşmalar" (Ralph P. Martin, "Approaches to New Testament Exegesis") məqaləsində yaxşı ifadə edilmişdir:

"Biz bu əsərin dramatik xüsusiyyətini dərk etməsək və dildən dini həqiqəti ifadə edən vasitə kimi istifadə olunduğunu nəzərə almasaq, çox təəssüflə, Apokalipsisi səhv anlamağa məhkum olacağıq və görüntülərini konkret məkanda və zamanda baş verən tarixi hadisələri təsvir edən mənsur ədəbi əsər olaraq səhv şərh edəcəyik. Bu cəhdlər şərhə bağlı min cür problemlərə aparır. Ən ciddi problem odur ki, belə yanaşma apokaliptik əsərin əsas mənasını təhrif edir və Əhdi-Cədidin bu hissəsinin mifopoetik dildə Allahın Məsihdə olan tam ixtiyarının və qüdrətlə məhəbbətin qarışdığı ilahi hökmranlığının paradoksunun (müq. et. Vəhy 5:5,6; Aslan Quzudur) dramatik təsvir edilməsinin böyük dəyərini itirməsinə səbəb olur" (s. 235).

U. Randolph Tate "Müqəddəs Kitabın şərhçiləri" (W. Randolph Tate, *Biblical Interpretations*) kitabında demişdir:

"Müqəddəs Kitabın digər janrlarda yazılmış kitablarından heç biri apokaliptik janrda yazılmış mətnlər, ələlxüsus Daniel və Vəhy Kitablari qədər çox həvəslə oxunmayıb və bu qədər depressiv nəticə verməyib. Bu janr tarix boyunca ədəbi formaları, strukturu və məqsədinin səhv başa düşülməsi üzündən çox zərər görmüşdür. Apokalipsis tezliklə baş verəcək hadisələri təsvir etdiyini iddia etdiyinə görə bir yol xəritəsi və gələcəyin rəsmi olaraq oxunmuşdur. Belə baxışın faciəli nöqsanı ondan ibarətdir ki, oxucu kitabda yazılanların müəllifin dövrünə deyil, öz dövrünə aid olduğunu güman edir. Apokaliptik əsərlərə (ələlxüsus Vəhy Kitabına) belə baxış əsərə mətnin simvolikasını vasitəsilə müasir hadisələri şərh etməyə imkan verən bir parol kimi yanaşmağa yol açır... İlk öncə şərhçi apokaliptik əsərin həqiqəti simvolizm vasitəsilə çatdırdığını dərk etməlidir. Bir simvolu, metaforik olduğu halda, həqiqi mənada şərh etmək yanlışdır. Məsələ apokaliptik əsərində təsvir

olunan hadisələrin tarixi olub-olmaması ilə bağlı deyildir. Hadisələr tarixi ola bilər; həqiqətən baş vermiş və ya baş verəcək ola bilər, amma müəllif rəmzlər və arxetiplər vasitəsilə hadisələri təsvir edir və mənanı ifadə edir" (s. 137).

Rayken, Uilhost və III Lonqmanın redaktəsi ilə nəşr olunmuş "Müqəddəs Kitab simvolikası lüğəti"ndən (*Dictionary of Biblical Imagery*, edited by Ryken, Wilhost and Longman III):

"Müasir oxucuları bu janr çox vaxt çaşdırır və yorur. Gözlənilməyən rəmzlər və bu dünyadan olmayan təcrübələr oxucuya qərribə gəlir və Müqəddəs Yazının digər kitablarının çoxuna uyğun gəlmir. Bu ədəbiyyatı həqiqi mənada qəbul edən bir çox oxucu "nəyin nə vaxt baş verəcəyini" müəyyən etməyə çalışır və apokaliptik əsərin əsas mənasını dərk etmir" (s. 35).

BEŞİNCİ TƏZAD (Allahın Padşahlığı bir yandan hazırda vardır və digər yandan hələ gələcəkdə tamamlanacaq)

Allahın Padşahlığı həm hazırda vardır, həm də gələcəkdə tamamlanacaqdır. Bu teoloji paradoks esxatologiyada ön plana çıxır. Əgər biz Əhdi-Ətiqdəki peyğəmbərliklərin həqiqi mənada yerinə yetəcəyini gözləsək, onda Padşahlıq əsasən İsrailin öz coğrafi yerində bərpa edilməsi və teoloji üstünlüyündən ibarətdir! Bunun üçün gərək imanlılar cəmiyyəti 5-ci fəsildə gizlicə görə götürülsün və qalan fəsillər İsrailə aid olsun (amma Vəhy 22:16-ya diqqət yetirmək lazımdır).

Lakin əgər Əhdi-Ətiqdə vəd olunmuş Məsihin başladığı Padşahlıq ön plana çıxarsa və Məsihin bəşər olması, həyatı, təlimləri, ölümü və dirilməsi önə çıxır. Teoloji aksent hazırda olan xilas üzərində edilir. Padşahlıq gəlmişdir, Əhdi-Ətiq Məsihin bəziləri üzərində min il hökmranlıq etməsi ilə deyil, hər kəsə təklif olunan xilas ilə yerinə yetmişdir!

Şübhəsiz, Müqəddəs Kitab Məsihin hər iki gəlişindən bəhs edir, lakin hansının üzərində aksent etmək lazımdır? Məncə, Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərinin çoxunda Məsihin birinci gəlişi, Padşahlığının bərqərar edilməsi önə çıxır (müq. et. Dan. 2). Bu çox cəhətdən Allahın əbədi hökmranlığına bənzəyir (müq. et. Dan. 7). Əhdi-Ətiqdə Allahın əbədi hökmranlığı önə çıxır, ancaq bu hökmranlığın vasitəsi Məsihin xidmətidir (müq. et. 1Kor. 15:25-27). Bu, "Hansı doğrudur?" sualı deyildir; bunların ikisi də doğrudur, amma hansının üzərində aksent edilir? Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi şərhçilər Məsihin minillik hökmranlığı (müq. et. Vəhy 20) üzərində o qədər fokuslaşmışlar ki, Müqəddəs Kitabın Atanın əbədi hökmranlığı üzərindəki aksentini nəzərdən qaçırmışlar. Məsihin hökmranlığı "hazırlıq" hadisəsidir. Məsihin iki gəlişi Əhdi-Ətiqdə aşkar olmadığı kimi, Məsihin müvəqqəti hökmranlığı da aşkar deyildir!

İsanın vəzlərinin və təliminin əsası Allahın Padşahlığıdır. Bu Padşahlıq həm indiki (xilas və xidmət), həm də gələcəkdir (yayılməsi və qüdrəti). Vəhy Kitabında Məsihin minillik hökmranlığı (müq. et. Vəhy 20) son deyil, hazırlıqdır (müq. et. Vəhy 21-22). Əhdi-Ətiq Məsihin müvəqqəti hökmranlığının lazım olduğunu açıqlamır; əslində, Daniel 7-ci fəsildə Məsihin hökmranlığının min il deyil, əbədi olacağı bildirilir.

ALTINCI TƏZAD (bir yandan Məsihin yaxın gəlişi və digər yandan təxir edilən *Parousia*)

İmanlıların çoxu İsanın tezliklə, qəfildən, gözlənilmədən gələcəyinə inanır (müq. et. Mat. 10:23; 24:27,34,44; Mark 9:1; 13:30; Vəhy 1:1,3; 2:16; 3:11; 22:7,10,12,20; bax: Xüsusi mövzu: "Tez gələcək"). Ancaq Onun tez gələcəyini gözləyən hər nəsil indiyə qədər yanılmışdır! İsanın tez (qəfildən) gələcəyi ümidi hər nəslə vəd olunur, amma yalnız bir nəsil (həm də təqib olunan nəsil) üçün gerçək olacaq. İmanlılar, İsa sabah gələcək imiş kimi yaşamalılar, lakin böyük tapşırığını (müq. et. Mat. 28:19-20). O ləngiyirmiş kimi planlaşdırmalıdırlar.

Müjdələrin və eləcə də Salonikilərə 1-ci və 2-ci Məktubların bəzi ayələri ikinci gəlişin (*Parousia*) təxir edilməsindən bəhs edir. Öncə bəzi tarixi hadisələr baş verməlidir:

1. Müjdənin dünyada yayılması (Mat. 24:14; Mark 13:10)
2. "Günah adamı"nın meydana çıxması (müq. et. Mat. 24:15; 2Sal. 2; Vəhy 13)

3. böyük təqib (müq. et. Mat. 24:21,24; Vəhy 13)

Bu söhbət qəsdən ikimənalıdır (müq. et. Mat. 24:42-51; Mark 13:32-36)! Hər gün son günün imiş kimi yaşa, lakin gələcək xidməti planlaşdır və hazırlan!

UYĞUNLUQ VƏ BALANS

Qeyd edək ki, müasir esxatoloji şərhin bütün məktəblərində həqiqətin payı yaxud yarısı vardır. Onlar bəzi mətnləri yaxşı izah və şərh edir. Məsələ uyğunluqda və balansdadır. Çox vaxt əvvəlcədən mənimsənilmiş qənaətlərə uyğun olaraq Müqəddəs Kitabdan seçilən mətnlər hazır teoloji "skelet"-i doldurur. Müqəddəs Kitabda məntiqi, xronoloji, sistematik esxatologiya təqdim olunmur. Bu, ailəvi fotoalboma oxşayır. Şəkillər doğrudur, amma nizamla, kontekstində, məntiqi ardıcılıqla yerləşdirilməyib. Bəzi şəkillər albomdan düşüb və gələcək nəsil bunların yerini dəqiq bilmir. Vəhy Kitabının düzgün şərh edilməsinin "açarı" müəllifin seçdiyi ədəbi janrdan aşkarlanan niyyətidir. Şərhlərin əksəriyyəti Əhdi-Cədidin digər janrlarında istifadə etdikləri "ekzegetik alət" və qaydalarını Vəhy Kitabının şərhinə tətbiq etməyə çalışırlar. Onlar Vəhy Kitabını İsanın və Paulun təlimləri əsasında şərh etməkdənsə, Əhdi-Ətiq üzərində fokuslaşırlar.

Vəhy Kitabının şərhinə bir az qorxu və lərzə ilə yaxınlaşdığımı etiraf etməliyəm. Məni ən çox qorxudan, Vəhy 22:18-19-dakı lənət deyil, bu kitabın şərhini üstündə Allahın xalqında meydana gələn mübahisələr və münafiqşəhərdir. Mən Allahın vəhyini sevirəm. Həqiqətən, hər insan yalançıdır, vəhy isə doğrudur (müq. et. Rom. 3:4)! Sizdən xahiş edirəm, bu şərhimi oxucunu düşündürmək cəhdi olaraq qəbul edin; bu, yol xəritəsi deyil, yol nişanıdır; mən "Rəbb belə deyir!" demirəm, ancaq "bəlkə" deyirəm. Mən öz gücsüzlüyüm, qərəzli fikirlərim və məhdud teoloji təsəvvürüm ilə üz-üzə gəlmişəm. Bunları həmçinin digər şərhçilərdə də görmüşəm. Elə bil ki, hər kəs Vəhy Kitabında öz istədiyini tapır; kim nəyi gözləyirsə, onu görür. Bu janrın özü əsərin səhv anlaşılmasına yol açır! Lakin bu kitabın Müqəddəs Kitabda öz yeri, öz məqsədi vardır. Onun "son söz" olaraq tutduğu yer də təsadüfi deyildir. Bu kitabda Allah hər nəsildən olan övladlarına bir şeylər danışır. Və Allah bunu dərk etməyimizi istəyir! Müxalif dəstələrə bölünməkdənsə, əl-ələ verək və bəlkə doğru ola biləcək bütün o şeyləri deyil, aydın və əsas olan həqiqətləri təsdiqləyək. Allah hamımıza yar olsun!

XÜSUSİ MÖVZU: "APOKALİPTİK ƏDƏBİYYAT (Vəhy Kitabına Giriş-dən)" (SPECIAL TOPIC: APOCALYPTIC LITERATURE [from Intro. to Revelation])

Vəhy Kitabı unikal yəhudi ədəbi janrında – apokaliptik janrdan yazılmışdır. Gərginliklə dolu zamanlarda Allahın tarixə nəzarət etdiyinə və Öz xalqını qurtacacağına dair əminliyi ifadə etmək üçün bu kitabdan tez-tez istifadə olunmuşdur. Bu ədəbiyyat növünün xüsusiyyətləri:

1. bütün kainat üzərində Allahın tam ixtiyarı olduğunu hiss etdirir (təkilləhlilik və determinizm)
2. xeyir və şəər, bu dövr və gələcək dövr arasındakı mübarizə əks olunur (dualizm)
3. gizli kod sözlərindən istifadə olunur (adətən Əhdi-Ətiqdən və ya əhdlərəarası yəhudi apokaliptik ədəbiyyatından olan)
4. rənglərdən, saylardan, heyvanlardan, bəzən heyvan-insanlardan istifadə olunur
5. görüntülər və rüyalar vasitəsilə mələklərin müdaxilələrindən, adətən mələklərin vasitəçiliyindən istifadə olunur
6. başlıca olaraq axır zaman (yeni çağ) önə çıxır
7. axır zamana dair xəbərlər gerçəklik deyil, sabitləşmiş simvollar vasitəsilə verilir
8. Bu janrın bəzi misalları:
 - a. Əhdi-Ətiq
 - (1) Yeşaya 24-27, 56-66
 - (2) Yezeke 37-48
 - (3) Daniel 7-12
 - (4) Yoel 2:28-3:21

- (5) Zəkəriyyə 1-6, 12-14
- b. Əhdi-Cədid
- (1) Matta 24, Mark 13, Luka 21 və 1 Korinfilər 15 (bəzi hissələri)
- (2) 2 Salonikililər 2 (böyük hissəsi)
- (3) Vəhy (4-22-ci fəsillər)
- c. qeyri-kanonik (D.S. Russellin "Yəhudi apokaliptik yazısının metodu və mesajı" [D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic*, ss. 37-38] əsərindən götürülmüşdür)
- (1) 1 Xanok, 2 Xanok (Xanokun sirləri)
- (2) Yubileylər Kitabı
- (3) Sivillərin peyğəmbərlikləri III, IV, V
- (4) On iki əcdadın vəsiyyəti
- (5) Süleymanın Məzurları
- (6) Musanın görə qalxması
- (7) Yeşayanın şəhidliyi
- (8) Musanın apokalipsisi (Adəm və Həvvanın həyatı)
- (9) İbrahimin apokalipsisi
- (10) İbrahimin vəsiyyəti
- (11) 2 Ezra (4 Ezra)
- (12) Baruk II, III
9. Bu janrdə dualizm hiss olunur. Gerçəklik bir sıra dualizmlər, təzadlar, gərginliklər olaraq nəzərdən keçirilir (Yəhyanın yazılarında bunlara tez-tez rast gəlinir)
- a. göy – yer
- b. şər dövrü (pis insanlar və pis mələklər) – yeni salehlik dövrü (mömin insanlar və mömin mələklər)
- c. indiki həyat – gələcək həyat

Bütün bunlar, Allahın tamamlayacağı məqsədə doğru gedir. Bu dünya Allahın istədiyi kimi deyildir, Allah işləməkdə davam edir və Eden bağında başlamış yaxın ünsiyyətin bərpa edilməsi ilə bağlı iradəsini həyata keçirir. Məsihin hadisəsi Allahın planının dönüş nöqtəsidir, lakin iki dəfə gəlişi indiki dualizmlərə səbəb olmuşdur.

ŞAĞİRDLƏRİN SUALLARI ƏSASINDA BU FƏSLİN HİSSƏLƏRƏ BÖLÜNMƏSİ VARIANTİ (F.F.

Bryusun "Suallara cavab" [F.F. Bruce, *Answers to Questions*, s. 57] kitabından götürülmüşdür)

- A. Aldanmamaq üçün xəbərdarlıqlar (Mark 13:5-8)
- B. Təqiblər haqqında əvvəlcədən xəbər verilməsi (Mark 13:9-13)
- C. Yerusəlim dağılması (Mark 13:14-23)
- D. Məsihin ikinci gəlişi (Mark 13:24-27)
- E. İndiki vəziyyətdə ehtiyatlı olmaq nəsihətləri; bu vəziyyət Yerusəlimin dağılması ilə nəticələnəcək idi (Mark 13:28-31; o nəsil, Mark 13:34)
- F. Məsihin gəlişinə görə oyaq olmaq nəsihəti (Mark 13:32-37; o saatı Atadan başqa heç kim bilmir, Mark 13:32)
- G. F.F. Bryus (F. F. Bruce) Mark 13-ü Vəhy 6-cə fəsildəki altı möhürlə paralel sayır (müq. et. s. 57 və 138)

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:1-2

¹İsa məbəddən çıxarkən şagirdlərindən biri Ona dedi: «Müəllim, bax nə gözəl daşlar, nə gözəl binalardır!»

²İsa ona dedi: «Bu böyük binaları görürsənmi? Onların daşı daş üstündə qalmayacaq, hamısı yerlə yeksan olacaq».

13:1 "məbəddən" Bu söz (*hieron*) bütün məbəd ərazisini bildirirdi. Mark 11-dəki hadisələrdən sonra İsa orada vəz edirdi (müq. et. Mat. 26:55). Bu binalar yəhudilərin böyük ümidi, Allahın İsrailə qarşı misilsiz məhəbbətinin rəmzi olmuşdu (müq. et. Yer. 7; Yəh. 8:31-59).

▣ **"şagirdlərindən biri"** Ola bilsin, bu, Peter olsun (müq. et. Mark 13:3). Ehtimal ki, Yəhya Mark bizə İsanın o nitqindən Peterin yanında qalan sözləri çatdırır. Bu, Mark Müjdəsində ən uzun təlim mətnidir.

▣ **"gözəl daşlar"** Hərfi tərcümədə: "böyük daşlar". İosif Flaviyin dediyinə görə, Böyük Hirod o bölgədə olan yekə əhəngdaşlarından və ya *mezzeh*-dən istifadə etmişdir. Bu daşlar 25 x 8 x 12 qulac ölçüsündə idi (müq. et. "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities* 15.11.3]). Buna bənzər formada və boyda olan daşları Yerusəlimin "Ağlama divarı"nda hələ görmək mümkündür.

▣ **"gözəl binalar"** Hərfi tərcümədə: "böyük binalar". Bunlar ağ əhəngdaşından tikilmiş və üstü qızılla bəzənmiş binalar idi. Bu nəhəng və bahalı tikinti layihəsi idumeyalı bir adamın padşah olduğuna görə narazı olan yəhudiləri sakitləşdirmək məqsədilə həyata keçirilmişdi. Binaların təmiri və genişləndirilməsi e.ə. 20-19-cu illərdə başlamış, təqribən b.e. 63-64-cü illərdə başa çatmışdır (müq. et. İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 15.11.1-7; "Yəhudi Mühəribələri" [*Wars*] 5.5.1-6).

13:2 "Onların daşı daş üstündə qalmayacaq" Bu frazada lazım şəkildə olan bir feillə iki dəfə ikili inkar işlədilir. Yunan dilinin qrammatikasında bundan güclü bir inkar forması yoxdur! Tam məhvədən söhbət gedir. Şagirdlər bu xəbərə görə, yəqin ki, mat qalmışlar! İosif Flaviyin dediyinə görə, b.e. 70-ci ildə romalılar oranı yerlə yeksan ediblər, belə ki, o ərazini şumlayıb ondan tarla kimi istifadə etmək mümkün idi (müq. et. Mik. 3:12; Yer. 26:18).

Bu fraza ilə bağlı yunanca əlyazmalarda fərqli variantlar mövcuddur. Biri Mat. 24:2-nin qədim yunanca əlyazmaları κ , B, L və W-dakı variantına əsaslanır. Bir başqası Luka 21:6-nın A əlyazmasında və Vulqatada olan variantına əsaslanır. UBS⁴ "burada" ya da "bu yerdə" ifadəsinin əlavə edildiyi Mat. 24:2-yə əsaslanır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:3-8

³İsa məbədlə üzbəüz olan Zeytun dağında oturanda Peter, Yaqub, Yəhya və Andrey Ondan ayrılıqda soruşdu: ⁴«Bizə söylə, bu dediklərin nə vaxt baş verəcək? Bunların hamısı başa çatmaq üzrə olanda hansı əlamətlər olacaq?» ⁵İsa onlara cavab verməyə başladı: «Ehtiyatlı olun, qoy sizi heç kim aldatmasın. ⁶Mənim adımla çox adam gəlib "mən Oyam" deyərək çoxlarını aldadacaq. ⁷Mühəribələr və mühəribə xəbərləri eşidəndə təlaşa düşməyin. Bunlar baş verməlidir, amma bu hələ hər şeyin axırı deyil. ⁸Çünki millət millətə, padşahlıq padşahlığa qarşı çıxacaq. Yerbəyer zəlzələlər və aclıq olacaq. Bunlar sanki doğuş ağrıların başlanğıcıdır.

13:3 "Zeytun dağında oturanda" Şərqi tərəfdən təqribən 4 kilometr uzanan bu dağ (və təqr. 100-120 m hündürlüyündə) Yerusəlimə və məbəd ərazisinə baxırdı.

▣ **"Peter, Yaqub, Yəhya və Andrey"** Bu məlumat yalnız Mark Müjdəsində verilir. Bu, yəqin ki, Peterin şəxsən iştirak etdiyi hadisələr haqqındakı xatirələrdən biridir.

13:4 "bu dediklərin nə vaxt baş verəcək? Bunların hamısı başa çatmaq üzrə olanda hansı əlamətlər olacaq?" Mat. 24:3-də bu suallar daha geniş şəkildə verilir. Bu şagirdlərin bilmək istədikləri bir neçə hadisə var idi: (1) məbədin dağılmasının zamanı; (2) Məsihin ikinci gəlişinin zamanı; (3) bu dövrün sonunun zamanı. Çox güman ki, şagirdlər bunların üçünün də eyni zamanda baş verəcəyini düşünürdülər. İsanın, Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri etdikləri kimi, öz dövründə baş verən hadisələrlə esxatoloji hadisələri qarşıdırırdı.

XÜSUSİ MÖVZU: "MATTA 24:3-DƏ ŞAĞIRDLƏRİN MƏSİHİN İKİNCİ GƏLİŞİNƏ DAİR VERDİKLƏRİ SUALLARIN CAVABLARI" (SPECIAL TOPIC: ANSWERS TO THE DISCIPLES' TWO QUESTIONS RELATED TO CHRIST'S RETURN IN MATTHEW 24:3)

Mənbə: F.F. Bryus, "Suallara Cavab" (F. F. Bruce, *Answers to Questions*), s. 57.

- A. Yalançı peyğəmbərlər tərəfindən yaxud böyük fəlakətlər səbəbindən aldadılıb dünyanın sonunun gəldiyinə inanmaq haqqında xəbərdarlıq
1. Mat. 24:4-8
 2. Mark 13:5-8
 3. Luka 21:8-11
- B. Təqiblər haqqında əvvəlcədən verilən xəbər və köməyə dair vəd
1. Mat. 24:9-14
 2. Mark 13:9-13
 3. Luka 21:12-19
- C. Yerusəlimin dağılması və əhalisinin səpələnməsi haqqındakı birinci sualın cavabı
1. Mat. 24:15-28
 2. Mark 13:14-23
 3. Luka 21:20-24
- D. Məsihin gəlişinə dair ikinci sualın cavabı
1. Mat. 24:29-31
 2. Mark 13:24-27
 3. Luka 21:20-24
- E. Yerusəlimin süqutuna aparan vəziyyətdə oyaq olmaq nəsihəti
1. Mat. 24:32-35
 2. Mark 13:28-31
 3. Luka 21:29-33
- F. Məsihin gəlişini gözləyərkən oyaq olmaq nəsihəti
1. Mat. 24:36-44
 2. Mark 13:32-37
 3. Luka 21:34-36

13:5-13 "Ehtiyatlı olun, qoy sizi heç kim aldatmasın" "Ehtiyatlı olun" indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. İsa onlara daim oyaq olmağı əmr edir. Məsih haqqındakı yəhudi rəvayətlərinin təsiri altında qalmış bu adamların qərəzli fikirləri olmuşdu. Bu ayələrdə hər dövrdə olan "yalançı əlamətlər"dən bəhs olunur. Ehtiyatlı olmağa çağırış tez-tez təkrar olunur (müq. et. Mark 13:5,9,23,33). Onları belə "əlamətlər"lə aldatmağa çalışan çox adam olacaq.

Məsihçilərin hər nəslə Müqəddəs Kitabdakı peyğəmbərlikləri öz müasir tarixi şəraitinə görə şərh etməyə çalışmışdır. İndiyə kimi onların hamısı yanılmışdır! Məsələn qismən ondan ibarətdir ki, imanlılar hər an ikinci gəlişin intizarında yaşamalıdılar, amma bütün peyğəmbərliklər məsihçilərin təqib olunan son nəslə üçün yazılmışdır. Bu biliyə malik olmadığımıza görə sevinin!

13:6 "Mənim adımla çox adam gəlib" Yalançı "məsih"lərdən söhbət gedir (müq. et. Mat. 24:11,23-24). İosif Flaviyin "Yəhudi Mühəribələri" əsərində (Josephus, *Wars of the Jews* 6.54) hətta qeyd edilir ki, romalıları Yerusəlimi yalançı peyğəmbərlərin təəssübkeşliyi üzündən dağıtmışdılar, çünki bu təəssübkeşlər Yeşayanın peyğəmbərliyinə (Yeş. 37) əsasən YAHVE-nin Yerusəlimi xilas edəcəyini vəd edirdilər, Yeremyanın vəfasız Yerusəlimin süqutuna dair çoxlu peyğəmbərliklərini isə, əlbəttə, yada salmırdılar.

▣ **"mən Oyam" deyərək**" Hərfi tərcümədə: "Mənəm". Bu, Məsihin bir adı idi. Əhdi-Ətiqdə əhd bağlayan Allahın adı YAHVE, "olmaq" feilinin bir forması idi (müq. et. Çıx. 3:12,14; John 4:26; 8:24,58; 13:19; 18:5). Mark 12:36-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"çoxlarını aldadacaq"** Bu növ xəbərdarlıqlara və ifadələrə apokaliptik ədəbiyyatda tez-tez rast gəlinir. Bu, yalançı "məsih"lərin inandırma gücünü və günahlı bəşəriyyətin ruhani boşluğunu göstərir (müq. et. Mat. 24:11, 23-26). Bu həmçinin yeni və ya cismani imanlıların sadələşməliyünü göstərir (müq. et. 1Kor. 3:1-3; İbr. 5:11-14).

13:7 "tələşə düşməyin" Bu cümlə inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklindədir ki, bu qrammatik forma adətən gedən prosesi dayandırmaq üçün işləndirir.

▣ **"Bunlar baş verməlidir, amma bu hələ hər şeyin axırı deyil"** Mühəribələr və zəlzələlər axırın əlaməti deyildir, hər dövrdə xəbərdarlıq edən əlamətlərdir (müq. et. Mark 13:8,10; Mat. 24:6-8). Bu qorxunc təbiət hadisələri Məsihin ikinci gəlişinin əlamətləri deyildir, amma günaha batmış dünyada olan həyatın əlamətləridir (müq. et. Con L. Brey, "Matta 24-cü fəslin həyata keçməsi" [John L. Bray, *Matthew 24 Fulfilled*], ss. 25,28; bu, preterist şərhini yaxşı təqdim edir).

13:8 "və aclıq olacaq" Bəzi yunanca əlyazmalarda "və qarmaqarışıqlıqlar" frazası əlavə olunmuşdur (müq. et. A, W əlyazmaları və NKJV). Bir neçə başqa variant da vardır, amma ingiliscə tərcümələrinin çoxunda "and famines" ("və aclıqlar") ifadəsi işlənir; həmin ifadə həmçinin Mat. 24:7-də və K, B və L əlyazmalarında (və bir az dəyişmiş formada D əlyazmasında) işlənir. Luka 21:11-dəki paralel yerində digər şeylər də sadalanmışdır. UBS⁴ daha qısa variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

▣ **"doğuş ağrıların"** Bu idiom yeni dövrün "doğuş ağrılarını" bildirir (müq. et. Yeş. 13:8; 26:17; Yer. 30:6-7; Mik. 4:9-10; Mat. 24:8; Mark 13:8; Həv. 2:24; 1Sal. 5:3). Həmin idiom yəhudilərin salehlik dövründən əvvəl şərin şiddətlənəcəyinə dair inanclarını əks etdirir (müq. et. Mark 13:19-20 və "Yubileylər Kitabı" [*Book of Jubilees*] 23:18, habelə "Barukun Apokalipsisi" [*Apocalypse of Baruch*] 27-29). Yəhudilər günah və Allaha qarşı itaətsizliklə səciyyələnən indiki şərdən və "gələcək dövr" olmaq üzrə iki dövrə inanırdılar. Yeni dövr Məsihin gəlişi ilə başlanacaq idi (müq. et. Zəb. 2). O dövrdə salehlik və Allaha sədaqət hökm sürəcək idi. Yəhudilərin bu təsəvvürləri qismən doğru olsa da, Məsihin iki dəfə gələcəyi nəzərə alınmamışdı. Biz bu iki dövrün üst-üstə gəldiyi bir dövrdə yaşayırıq: Allahın Padşahlığı "artıq gəlib" və eyni zamanda "hələ gəlməyib"!

XÜSUSİ MÖVZU: "BU DÖVR VƏ GƏLƏCƏK DÖVR" (SPECIAL TOPIC: THIS AGE AND THE AGE TO COME)

Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri gələcəyi indiki zamanın davamı olaraq görürdü. Onlara görə, gələcəkdə İsrailin coğrafi mövcudluğu bərpa ediləcək. Lakin onlar özləri də bunu yeni günün başlanğıcı kimi görürdü (müq. et. Yeş. 65:17; 66:22). İbrahimim nəsli (sürgündən sonra belə) YAHVE-ni şüurlu şəkildə rədd etməyə davam etdikcə, yəhudi əhdlərarası apokaliptik ədəbiyyatında yeni düşüncə formalaşmışdır (1 Xanok, 4 Ezra, 2 Baruk). Bu əsərlər, Şeytanın hökm sürdüyü indiki şərdən və Məsihin (çox vaxt qüvvətli döyüşçü olaraq) gəlişi ilə başlanacaq olan, Ruhun hökm sürəcəyi gələcək salehlik dövrü olmaqla iki dövrü fərqləndirir.

Teologiya (esxatologiya) sahəsində açıq-aşkar irəliləmə vardır. İlahiyyatçılar buna "tədrisi vəhy" deyirlər. Əhdi-Cədid iki dövrün bu yeni kosmik gerçəkliyini təsdiq edir.

İsa	Paul	İbraniyə (Paul)
Mat. 12:32; 13:22,39	Rom. 12:2	İbr. 1:2; 6:5; 11:3
Mark 10:30	1Kor. 1:20; 2:6,8; 3:18	

Luka 16:8; 18:30; 20:34-35

2Kor. 4:4

Qal. 1:4

Ef. 1:21; 2:2,7; 6:12

1Tim. 6:17

2Tim. 4:10

Tit. 2:12

Məsihin iki gəlişinə dair gözlənilməyən və nəzərdən qaçan peyğəmbərliklər səbəbindən Əhdi-Cədid teologiyasında iki yəhudi dövrü üst-üstə düşmüşdür. İsanın bədənə bürünməsi, Əhdi-Ətiqin yeni dövrün başlamasına dair peyğəmbərliklərinin əksəriyyətini gerçəkləşdirmişdir (Dan. 2:44-45). Lakin Əhdi-Ətiqdə Məsihin Hakim və Fateh kimi gəlişi də elan edilmişdir; bununla belə, O əvvəlcə İztirab çəkən Qul (müq. et. Yeş. 53; Zək. 12:10), həlim və itaətkar (müq. et. Zək. 9:9) olaraq gəlmişdir. İsa, Əhdi-Ətiqdə əvvəlcədən bildirildiyi kimi, qüdrətlə geri qayıdacaqdır (müq. et. Vəhy 19). Bu iki gəliş səbəbi ilə Padşahlıq həm indi mövcuddur (başlamışdır), həm də hələ gələcəkdədir (axıradək tamamlanmamışdır). Bu, Əhdi-Cədidin "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" təzadıdır!

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:9-13

⁹Amma siz ehtiyatlı olun. Adamlar sizi məhkəmələrə çəkəcək, sinaqoqlarda döyəcəklər. Onlara şəhadət etmək üçün siz Mənə görə valilərin və padşahların qarşısında duracaqsınız. ¹⁰Əvvəlcə bütün millətlərə Müjdə vəz olunmalıdır. ¹¹Sizi aparıb məhkəməyə çəkəndə nə deyəcəyiniz barədə qabaqcadan qayğı çəkməyin, amma həmin vaxt sizə nə bildirilərsə, onu danışın. Çünki danışan siz yox, Müqəddəs Ruhdur. ¹²Qardaş qardaşı, ata övladını ölümə təslim edəcək. Övladlar ata-anasına qarşı çıxıb onları edam etdirəcək. ¹³Mənim adıma görə hamı sizə nifrət edəcək. Amma axıracan dözən xilas olacaq.

13:9-13 Mat. 24-də bu mətnin paraleli yoxdur, amma biz ona Mat. 10:17-22-də rast gəlirik. Bu onu göstərir ki, İsa bu həqiqətlərdən bir neçə dəfə bəhs etmişdir, yaxud Matta və Mark bu sözləri mövzulara görə ayrı-ayrı yerlərdə vermişlər.

13:9 "ehtiyatlı olun" Bu feil indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir (Mark 13:5 və 23-də olduğu kimi). Axır zaman hadisələrinə yaxınlaşan imanlılar təqibə hazırlanmaq üçün şəxsən özləri məsuliyyət daşıyırlar.

▣ **"məhkəmələrə... sinaqoqlarda... valilərin və padşahların qarşısında"** Mat. 24:9-da olmayan "məhkəmələr və sinaqoqlar" frazası məsihçilərin yəhudi və qeyri-yəhudi hökumətlər və dini rəhbərlər tərəfindən təqib olunmalarını göstərir (müq. et. 1Pet. 4:12-16).

▣ **"məhkəmələrə"** Bu, Sinedrionun cəm formasıdır. Yerli sinaqoq məhkəmələrindən söhbət gedir (müq. et. 2Kor. 11:24).

▣ **"döyəcəklər"** Hərfi tərcümədə "dərisini soyacaqlar" (müq. et. 2Kor. 11:24). Yəhudilər Qanun. 25:1-3-ə əsasən cinayətkarlara sinəsinə on üç dəfə və kürəyinə iyirmi altı dəfə – cəmi otuz doqquz qamçı zərbəsi vururdu.

13:9,12 "Mənə görə" İmanlılar pis işlərinə və ya cinayət törətdiklərinə görə deyil, təkcə məsihçi olduqlarına görə təqib olunacaqlarını (müq. et. Mat. 5:10-16; 1Pet. 4:12-16)?

13:10 "Əvvəlcə bütün millətlərə Müjdə vəz olunmalıdır" "Olunmalıdır" ifadəsində zərurəti bildirən yunanca *dei* sözü işlənmişdir. İsa (yaxud Peter və ya Mark – onların hamısı Allahdan ilham almış şəxslər idi) şagirdlərə (1) başqa millətlərə müjdəçi missiyalarını (müq. et. Yar. 12:3; 1Pad. 8:60; Yeş. 42:6; 49:6; 51:4; 52:10; 60:1-3;

Mat. 24:14; 28:19-20; Həv. 1:8; Rom. 11:25-27) və (2) Yerusəlimin dağılmasından Məsihin ikinci gəlişinə qədər çox uzun müddət keçəcəyini (müq. et. 2Sal. 2; 2Pet. 2) göstərməyə çalışırdı. Biz Rəbbimizin hər an gələ biləcəyi və əvvəlcə bəzi hadisələr olacağı həqiqətlərini təzadları ilə birlikdə qəbul etməliyik. Əhdi-Cədidə Rəbbin ikinci gəlişinin vaxtı ilə bağlı məlumatlar təzadlıdır: O tez gələcək, gəlişi təxirə salınır, gələcəyi vaxt bilinmir.

13:11 Ruh həmişə imanlılarla qalacaqdır! Ruh imanlıları təqiblərdə qüvvətləndirəcəkdir (müq. et. Həv. 4)! Luka 21:15-dəki paralel yerdən anlaşıldığı kimi, Ruh çox vaxt İsayla eyniləşdirilir. Bu vəd vəz etməyə və təlim öyrətməyə hazırlanmanın vacibliyini aradan götürməz; buna görə, ciddi oxumaq və araşdırmaq əvəzinə yalnız Ruha bel bağlamaqdan söhbət getmir. İmanlıların təqib zamanı Məsihə şəhadət etmələrinə imkan verən xüsusi lütf vardır (müq. et. Mat. 10:19-20; Luka 12:11-12; 21:14-15).

▣ **"həmin vaxt"** Bax: Mark 14:35-dəki Xüsusi mövzu: "Saat".

13:12 "Qardaş qardaşı" Ailə yəhudi həyatının mərkəzində idi, lakin Məsih üstündə ailələr dağılacaq (müq. et. Mat. 10:21,35-37). Bu həmçinin apokaliptik əsərlərin təkrarlanan mövzudur (müq. et. "Yubileylər Kitabı" [*Jubilees*] 23:19 və 2 Baruk [*II Baruch*] 70:3).

13:13 "Amma axıracan dözən xilas olacaq" Bu, imanda davam etmə doktrinidir (müq. et. Mat. 10:22). Bu doktrin xilasa əminlik doktrinini ilə dialektik gərginlikdə olmalıdır (müq. et. Vəhy 2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 21:7). Bax: Mark 4:17-dəki Xüsusi mövzu: "Davam etmənin vacibliyi".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:14-23

¹⁴Viranəlik gətirən iyrənc şeyin heç olmamalı yerdə qoyulduğunu gördüyünüz zaman – qoy oxuyan bunu anlasın – Yəhudeyada olanlar dağlara qaçsın. ¹⁵Damda olan evindən nə isə götürmək üçün aşağı enib evinə girməsin. ¹⁶Tarlada olan üst paltarını götürmək üçün geri qayıtmasın. ¹⁷Həmin günlər hamilələrin və körpə əmizdirənlərin vəy halına! ¹⁸Dua edin ki, bu hadisə qış fəslində baş verməsin. ¹⁹Çünki o günlərdə elə bir əzab-əziyyət olacaq ki, Allahın yaratdığı bu kainatın başlanğıcından indiyə qədər beləsi olmayıb və heç olmayacaq da. ²⁰Əgər Rəbb o günləri qısaltmasaydı, heç bir insan xilas ola bilməzdi. Amma Rəbb seçilmişlərə – Öz seçdiyi insanlara görə o günləri qısaltıb. ²¹O zaman əgər kimsə sizə desə ki, “bax, Məsih buradadır” yaxud da “bax, oradadır”, inanmayın. ²²Çünki yalançı məsihlər və yalançı peyğəmbərlər törəyəcək. Onlar əlamətlər və xariqələr göstərəcəklər ki, imkan taparlarsa, seçilmişləri də aldatsınlar. ²³Amma siz ehtiyatlı olun! Bax Mən sizə hər şeyi əvvəlcədən söyləmişəm.

13:14

NASB, NKJV "viranəlik gətirən iyrənc şey"

NRSV "viranəlik gətirən küfr"

TEV "qorxunc dəhşət"

JB "fəlakətli iyrənclik"

XÜSUSİ MÖVZU: "VİRANƏLİK GƏTİRƏN İYRƏNC ŞEY" (SPECIAL TOPIC: THE ABOMINATION OF DESOLATION)

M.R. Vinsent (M. R. Vincent) "iyrənc şey" ifadəsini yaxşı təsvir edir: "Eyni mənşəli feil, βδελύσσει, yeməkdən iyrənmək, ürəyi bulanmaq mənasına gəlir və beləcə ümumiyyətlə iyrənmək mənasında işlənir. Mənəvi mənada əxlaqi və ya dini baxımdan iyrənilən bir şeyi bildirir (müq. et. 2Saln. 15:8; Yer. 13:27; Yez. 11:21; Dan. 9:27; 11:31). 1Pad. 11:17; Qanun. 7:26; 2Pad. 23:13-də bu ifadə bütperəstliyin qarşılığı olaraq işlənmişdir. Bu ifadə, Allahdan yadlaşmanın hər cür təzahürünü bildirir; məs., natəmiz heyvanların yeyilməsi (Lev. 11:11; Qanun. 14:3) və ümumiyyətlə bütperəstliyin hər forması. Bu mənəvi mənə Əhdi-

Cədidə ön plana çıxır (müq. et. Luka 16:15; Rev. 17:4,5; 21:27). Təkcə fiziki və ya estetik iyrənmədən söhbət getmir. Burada, yəqin ki, Titin başçılığında bütərəst romalıların məbədə girib onun içinə öz bayraqlarını gətirmələrindən söhbət gedir. İosif Flaviyin dediyinə görə, romalılar məbədi yandırdandan sonra öz bayraqlarını gətirib məbədin şərq qapısının qarşısında qaldırıblar; orada bunlara qurban kəsib Titi imperator elan ediblər" ("Əhdi-Cədidəki sözlərin tədqiqi" [*Word Studies in the New Testament*], ss. 74-75).

İbranicə "viranəlik" (BDB 1055, KB 1640) sözü küfr deməkdir. Bu ifadə Dan. 9:27, 11:31 və 12:11-də işlənmişdir.

1. İlk olaraq o, e.ə. 167-ci ildə Yerusəlimdəki məbəddə olimpiyalı Zevsə qurbangah inşa edib orada bir donuz qurban gətirən Antiox IV Epifana aid idi (müq. et. Dan. 8:9-14; 1Mak. 1:54, 59; 2Mak. 6:1-2).
2. Dan. 7:7-8 o, axır zaman Məsih əleyhdarına aiddir (müq. et. 2Sal. 2:4).
3. Mat. 24:15; Mark 13:14; Luka 21:20-də bu ifadə Roma generalı (sonra imperatoru) Titin ordusunun b.e. 70-ci ildə gəlib bütələrə həsr olunmuş bayraqlarını məbədə yaxın olan şərq qapının yanında onlara qurban kəsməsindən söhbət gedir. Bu ifadə Yerusəlimin mühasirəyə alınmasına aid ola bilməz, çünki imanlıların qaçıb xilas olması üçün çox gec olardı.

Bu, müxtəlif, amma bir-biri ilə əlaqəli olan mənalarda işlənən bir ifadənin nümunəsidir. Buna "müxtəlif cür yerinə yetirilən peyğəmbərlik" deyilir. Belə peyğəmbərliyi, aid olduğu hadisə baş verməzdən əvvəl şərh etmək qeyri-mümkündür; geriyə baxanda bunun açıq-aşkar bir tipologiya olduğunu görürük.

NASB	" olmamalı yerdə durduğunu "
NKJV	" olmamalı yerdə durduğunu "
NRSV, NJB	" olmamalı yerdə qoyulduğunu "
TEV	" onun olmamalı olduğu yerdə dayandığını "

"Qoyulduğu" olaraq tərcümə olunmuş feli sifət, Barbara və Timoti Friberqin "Analitik yunanca Əhdi-Cədid"inə (Barbara and Timothy Friberg, *The Analytical Greek New Testament*, s. 154) görə bitmiş zaman məlum növ təsirlik hal kişi cinsindədir (müq. et. TEV), amma Uilyam Munsun "Yunanca Əhdi-Cədid üçün analitik leksikon"una (William D. Mounce, *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament*, s. 219) görə bitmiş zaman məlum növ təsirlik hal orta cinsindədir (müq. et. NASB, NRSV, NJB). Bu söz orta cinsdədirsə (1) "iyrənc şey"i (*bdelugma*) və ya (2) Titin ordusunu (*strateuma*) bildirir. Mat. 24:15-də əlavə olunmuş "Müqəddəs məkanda qoyulduğunu" (yəni məbədin müqəddəs yerində) ifadəsi kişi cinsindədir və general Titə aiddir. Bu həmçinin Yerusəlimdəki məbəddə Roma bayraqlarını (bütələrinin rəmzi olaraq) qaldıran Titə uyğun olur.

▣ "**– qoy oxuyan bunu anlasın –**" Bunun mənası: "yaxşı düşünsün" (müq. et. 2Tim. 2:7). Bu, Müjdənin müəllifinin qeydidir. Görünür ki, bu ifadə, bizim Müqəddəs Kitab dərslərimizdə olduğu kimi bir toplantıda bu mətni oxuyan adamın mövzudan daha geniş söhbət etməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur (yəni Dan. 9:27; 11:31; 12:11-dən "viranəlik gətirən iyrənc şey").

▣ "**Yəhudəyada olanlar dağlara qaçsın**" IV əsr məsihçi tarixçisi Yevseviy yazmışdır ki, romalılar b.e. 70-ci ildə Yerusəlimi mühasirəyə almamışdan əvvəl məsihçilər oradan qaçıb Qalileya gölünün təq. 32 km cənubşərqində yerləşən Pella şəhərinə getmişlər (müq. et. "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi" [Eusebius, *Hist. Eccl.* 3:5:2-3]).

13:15 "Damda olan" Evlərin damları yastı idi. İsti vaxtlarda insanlar damlarda toplaşardılar. Deyilənə görə, hətta evlərin damlarından keçərək bütün Yerusəlimi gəzmək mümkün olardı. Yəqin ki, bəzi evlər şəhər divarına yaxın tikilmişdi. Ordunun yaxınlaşdığını görən kimi qaçmaq lazım idi.

13:16 "üst paltarını" Bu paltardan həmçinin gecə yatanda yorğan kimi istifadə edirdilər. Tarlada işləyən kişilərin yanında bu paltar yox idi.

13:17 "vay halına!" Əhdi-Ətiqdə bu ifadə məhkumiyyəti elan edən peyğəmbərliklərdə işlənirdi. Bu, cənazə üçün ağrı ya da mərsiyənin üslubu idi. Allahın Yerusəlimi mühakimə etməsi imansızlarla birlikdə imanlılara da təsir edəcək idi (böyük əziyyət vaxtı olacağı kimi).

▣ **"hamilələrin"** Aydındır ki, bu mətn yalnız Yerusəlimin dağılmasına aiddir. Hamilə qadınların divarın üstündən dırmaşılıb şəhərdən qaçmaqları çox çətin olardı. Bu mətnin Məsihin ikinci gəlişinə heç dəxli yoxdur! Şagirdlərin İsayə verdiyi bu suallar üç fərqli mövzu haqqındadır: Yerusəlimin dağılması, Məsihin ikinci gəlişi və bu dövrün sonu. Məsələn ondadır ki, bu sualların hamısına eyni zamanda cavab verilir. Bu ayələri mövzulara görə ayırmaq asan iş deyildir.

13:18 "qış fəslində" Hamilə qadınlar və balaca uşaqlar üçün qış fəslində qaçmaq da çox çətin olardı.

13:19 Bunu (1) axır zaman imanlılarının məruz qalacaqları təqibin və Allahın imansızları mühakimə etməsinin şiddətinin təsviri və ya (2) Şərqə xas olan bir mübaliğə olaraq qəbul etmək olar. Burada yazılanların həqiqi yoxsa məcazi mənada olduğunu bilmək çətindir (Yoel 2:28-32-ni Həv. 2-də Peterin məcazi şərhilə müqayisə edin). Əhdi-Cədid şərq bir kitabdır. Qədim şərqilər mübaliğələrə və məcazlara biz müasir qərblilərdən daha çox alışmış idilər. Bu, vəhyə ciddi yanaşmaq məsələsi deyildir, Allahdan ilham almış orijinal müəllifin məqsədi ilə bağlı hermenevtik bir məsələdir. Əhdi-Cədidin hər yerini həmişə həqiqi mənada şərh etmək, Müqəddəs Ki taba sadıq qalmaq demək deyildir, əksinə, yalnız şərh etmək deməkdir.

Bu ifadə Dan. 12:1-ə istinad ola bilər, amma bir əlavəsi vardır. Seçilmiş şəxslər, adları həyat kitabında yazılmış olanlardır (iman edən yəhudilər, həqiqi "sağ qalanlar" və iman edən qeyri-yəhudilər, Allahın əvvəllər gizli qalmış, indi isə açılmış olan sirri; müq. et. Ef. 2:11-3:13)!

▣ **"Allahın yaratdığı bu kainatın başlanğıcından indiyə qədər"** Mark 10:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

13:20 Şərh üçün mühüm olan sual: bu, bəhs olunan üç hadisənin (yəni (1) Yerusəlimin dağılması; (2) Məsihin gəlişi; (3) bu dövrün sonu) hansına aiddir? Bu üç hadisəyə dair cavablar üst-üstə düşür. Ayələrin dəqiq ayrılması heç də aydın məsələ deyildir. Mənə elə gəlir ki, burada İsanın ikinci gəlişindən və bu dövrün sonundan söhbət gedir, çünki məsihçilər şəhərin dağılmasından əvvəl oradan qaçmışdılar.

▣ **"Əgər... qısaltmasaydı"** Bu, "faktın əksinə olaraq" adlandırılan, nadir olan ikinci sinif şərt cümləsidir. Bu cümlənin mənası belədir: "Əgər Rəbb o günləri qısaltmasaydı (amma O qısaltdı), heç bir insan xilas ola bilməzdi (amma xilas oldular)".

▣ **"Rəbb"** Yəqin ki, İsa deyil, YAHVE nəzərdə tutulur. İnsanı seçən YAHVE-dir (müq. et. Ef. 1:4).

▣ **"xilas"** Bu söz burada ruhani xilas deyil, Əhdi-Ətiqdə olan fiziki qurtuluş (müq. et. Yaq. 5:15) mənasında işlənmişdir.

▣ **"Amma Rəbb seçmişlərə – Öz seçdiyi insanlara görə"** Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "SEÇİLMƏ/ƏVVƏLCƏDƏN TƏYİN EDİLMƏ VƏ TEOLOJİ BALANSIN VACİBLİYİ" (SPECIAL TOPIC: ELECTION/PREDESTINATION AND THE NEED FOR A THEOLOGICAL BALANCE)

Seçilmə heyrətamiz doktrindir. Ancaq o bizi tərəfgirliyə yönəltməməlidir, başqalarının xilas olması üçün bir kanal, bir alət, bir vasitəçi olmağa çağırmalıdır! Əhdi-Ətiqdə bu söz başlıca olaraq "xidmət üçün seçilmə", Əhdi-Cədidə isə "xilas üçün seçilmə" (və xilasın nəticəsi olaraq xidmət) mənasında işlənmişdir. Müqəddəs Kitab, Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı zahiri ziddiyyəti heç vaxt həll etmir, lakin

bunların ikisini də təsdiqləyir! Rom. 9-da Allahın külli-ixtiyar seçimi və Rom. 10-da insanların cavan verməsinin vacibliyi (müq. et. Rom. 10:11,13) Müqəddəs Kitabdakı bu təzadı yaxşı nümayiş etdirir.

Bu teoloji təzadın açarını Ef. 1:4-də tapmaq olar. İsa, Allahın seçdiyi adamdır və İsada hamı potensial olaraq seçilmişdir (Karl Bart [Karl Barth]). İsa, Allahın günaha batmış bəşəriyyətə "bəli" cavabıdır (Karl Bart [Karl Barth]). Ef. 1:4 həmçinin əvvəlcədən təyin olunmanın məqsədinin cənnət deyil, müqəddəslik (Məsihə bənzərlik) olduğunu təsdiq etməklə məsələni aydınlaşdırmaqda kömək edir. Bizi çox vaxt Müjdənin faydaları cəlb edir, məsuliyyətlərinə isə ciddi yanaşmırıq! Allahın çağırışı (seçimi) həm bu ani həyata, həm də əbədiyyətə aiddir!

Doktrinlər ayrı-ayrılıqda, əlaqəsiz həqiqətlər kimi deyil, digər həqiqətlərlə əlaqəli olaraq verilir. Bir ulduz və çoxlu ulduzlardan ibarət olan bir bürc arasındakı fərq bunun yaxşı bir analogiyası ola bilər. Allah həqiqəti qərbi deyil, şərqə janrlarda təqdim edir. Doktrinal həqiqətlərin dialektik (paradoks) cütlərdən qaynaqlanan təzadları aradan götürməməliyik:

1. Əvvəlcədən təyin olunma – insanın azad iradəsi
2. Xilasa əminlik – imanda davam etmənin vacibliyi
4. İlk günah – iradədən irəli gələn günah
5. Günahsız yaşamaq (kamilliyə çağırış) – günahı azaltmaq
6. İlk saleh sayılma və təqdis edilmə – tədrici təqdis edilmə
7. Məsihçi azadlığı – məsihçi məsuliyyəti
8. Allahın hər şeyin fəvqündə olması – Allahın hər şeyin daxilində olması
9. Allahı tanımanın qeyri-mümkün olması – Allahın Müqəddəs Yazıda tanıma bilməsi
10. Allahın Padşahlığının gəlmiş olması – hələ gələcəkdə tamamlanacağı
11. Tövbənin Allahdan bəxş olunması – tövbənin insandan tələb olunan cavab olması
12. İsanın ilahiliyi – İsanın bəşəriliyi
13. İsanın Ataya bərabər olması – İsanın Ataya tabe olması

Teologiyada "əhd" anlayışı, Allahın tam ixtiyarını (O həmişə başladıcı və aparıcıdır) və insanın ilkin və davamlı olaraq tövbə və imanla cavab verməsinin vacibliyini birləşdirir (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21). Müqəddəs Yazıdan sübut üçün istifadə edərək paradoksun bir tərəfini vurğulamaq və başqasını qiymətdən salmaqdan özünüzü gözləyin! Yalnız sevdiyiniz doktrini və ya teoloji sistemi təsdiqləməkdən özünüzü gözləyin!

▣ **"o günləri qısaldıb"** Bu o deməkdir ki, dəyişməyən Allah (müq. et. Zəb. 102:26-27; Mal. 3:6) Öz planlarını dəyişə bilər! Onun xasiyyəti və xilas planı əsla dəyişmişdir, lakin xalqının duaları Ona təsir edir və çox vaxt planlarının dəyişməyinə səbəb olur. Bu bir sirdir! Lakin vəsatət duasının əhəmiyyəti bundan ibarətdir.

XÜSUSİ MÖVZU: "VƏSATƏT DUASI" (SPECIAL TOPIC: INTERCESSORY PRAYER)

I. Giriş

- A. Dua, İsanın nümunəsinə görə mühüm əhəmiyyətə malikdir.
 1. şəxsi dua, Mark 1:35; Luka 3:21; 6:12; 9:29; 22:31-46
 2. məbədin təmizlənməsi, Mat. 21:13; Mark 11:17; Luka 19:46
 3. Nümunəvi dua, Mat. 6:5-13; Luka 11:2-4
- B. Dua, qayğımıza qalan Allahın var olduğu və dualarımız vasitəsilə bizim və başqaları üçün hərəkət etməyə hazır və qadir olduğu haqqındakı inancımızı hərəkətə çevirmək deməkdir.
- C. Allah bir çox sahələrdə yalnız Öz övladlarının dualarına cavabən hərəkət edəcəyini qərarlaşdıraraq Öz-Özünü məhdudlaşdırmışdır (müq. et. Yaq. 4:2)
- D. Duanın əsas məqsədi, Üçlükdə vahid olan Allahla şəriklik və ünsiyyətdə vaxt keçirməkdir.
- E. Dua, imanlılarla əlaqəli olan hər şeyi və hər kəsi əhatə edir. İmanla bir dəfə dua edə bilərik, yaxud fikir və ya qayğı gələndə təkrar-təkrar dua edə bilərik.

F. Duaya bir neçə element daxil ola bilər

1. Üçlükdə vahid olan Allaha həmd və sənə
2. hüzzuru, ünsiyyəti və təminatı üçün Allaha şükür etmə
3. keçmiş və indiki günahlarımızı etiraf etmə
4. ehtiyac və ya arzularımız üçün xahişlər
5. başqalarının ehtiyaclarını Ataya gətirdiyimiz vəsatət duası

G. Vəsatət duası bir sirdir. Allah dua etdiyimiz şəxsləri bizdən də çox sevir, lakin məhz bizim dualarımız təkcə bizdə deyil, dua etdiyimiz şəxslərdə də çox vaxt dəyişikliyə, cavaba, yaxud ehtiyacın ödənməsinə səbəb olur.

II. Müqəddəs Kitab mətnləri

A. Əhdi-Ətiq

1. Vəsatət duasının bəzi nümunələri:
 - a. İbrahim Sodom üçün yalvarır, Yar. 18:22 və sonrakı ayələr
 - b. Musanın İsrail üçün duaları
 - (1) Çıx. 5:22-23
 - (2) Çıx. 32:9-14,31-35
 - (3) Çıx. 33:12-16
 - (4) Çıx. 34:9
 - (5) Qanun. 9:18,25-29
 - c. Şamuel İsrail üçün dua edir
 - (1) 1Şam. 7:5-6,8-9
 - (2) 1Şam. 12:16-23
 - (3) 1Şam. 15:11
 - d. Davud körpəsi üçün dua edir, 2Şam. 12:16-18
2. Allah vəsatətçilər axtarır, Yeş. 59:16
3. Bildiyimiz, amma etiraf etmədiyimiz günah yaxud tövbə etmək istəmədiyimiz dualarımıza təsir edir
 - a. Zəb. 66:18
 - b. Sül. 28:9
 - c. Yeş. 59:1-2; 64:7

B. Əhdi-Cədid

1. Oğulun və Ruhun vəsatət xidməti
 - a. İsa
 - (1) Rom. 8:34
 - (2) İbr. 7:25
 - (3) 1Yəh. 2:1
 - b. Müqəddəs Ruh, Rom. 8:26-27
2. Paulun vəsatətçi xidməti
 - a. Yəhudilər üçün dua edir
 - (1) Rom. 9:1 və sonrakı ayələr
 - (2) Rom. 10:1
 - b. İmanlılar cəmiyyətləri üçün dua edir
 - (1) Rom. 1:9
 - (2) Ef. 1:16
 - (3) Fil. 1:3-4,9
 - (4) Kol. 1:3,9
 - (5) 1Sal. 1:2-3
 - (6) 2Sal. 1:11
 - (7) 2Tim. 1:3

- (8) Flm., a. 4
- c. Paul imanlılar cəmiyyətlərindən ona görə dua etməsini xahiş edir
- (1) Rom. 15:30
(2) 2Kor. 1:11
(3) Ef. 6:19
(4) Kol. 4:3
(5) 1Sal. 5:25
(6) 2Sal. 3:1
3. İmanlılar cəmiyyətinin vəsatət xidməti
- a. Bir-birinə görə dua edin
- (1) Ef. 6:18
(2) 1Tim. 2:1
(3) Yaq. 5:16
- b. Konkret qruplar üçün dua etmək
- (1) düşmənlərimiz, Mat. 5:44
(2) məsihçi işçilər, İbr. 13:18
(3) hakimiyyət sahibləri, 1Tim. 2:2
(4) xəstələr, Yaq. 5:13-16
(5) imandan dönənlər, 1Yəh. 5:16

III. Duanın cavablanması üçün şərtlər

- A. Məsih və Ruh ilə münasibətimiz
1. Onda qalmaq, Yəh. 15:7
2. Onun adı ilə, Yəh. 14:13,14; 15:16; 16:23-24
3. Ruhda, Ef. 6:18; Yəhd. 20
4. Allahın iradəsinə uyğun, Mat. 6:10; 1Yəh. 3:22; 5:14-15
- B. Niyətlər
1. Şübhə və tərəddüd etmədən, Mat. 21:22; Yaq. 1:6-7
2. Həlimlik və tövbə, Luka 18:9-14
3. Yalnız yaxşılıq üçün istəmək, Yaq. 4:3
4. Öz kefi üçün deyil, Yaq. 4:2-3
- C. Digər cəhətlər
1. İsrarla
- a. Luk. 18:1-8
b. Kol. 4:2
2. Diləməkdə davam etmək
- a. Mat. 7:7-8
b. Luka 11:5-13
c. Yaq. 1:5
3. Evdə ailə münasibətləri, 1Pet. 3:7
4. Bilə-bilə günah işlədərək dua etməmək
- a. Zəb. 66:18
b. Sül. 28:9
c. Yeş. 59:1-2
d. Yeş. 64:7

IV. Teoloji yekun

- A. Dua, müstəsna hüququmuzdur! İnanılmaz fürsətdir! Borcumuz, məsuliyyətimizdir.
B. İsa bizim üçün nümunədir. Ruh bizə yol Göstərəndir. Ata bizi səbirsizliklə gözləyəndir.
C. Dua sizi, ailənizi, dostlarınızı, bütün dünyanızı dəyişdirə bilər.

XÜSUSI MÖVZU: "QIRX İKİ AY" (Danielin Kitabından) (SPECIAL TOPIC: FORTY-TWO MONTHS [from Daniel])

"Qırx iki ay" ifadəsi peyğəmbərlik baxımından təqibin müddətini bildirir. Kənar həyətin tapdalanması məsəli Allahın xalqının müxtəlif tarixi dövrlərdə imansızların hakimiyyəti altında qalmasını ifadə edir – Antiox Epifan, b.e. 70-ci ildə romalılar və axır zaman Məsih əleyhdarı.

Müqəddəs Kitabda qırx iki aydan və ya buna bərabər olan vaxt müddətindən bir neçə dəfə bəhs olunur. Bu, Danielin Kitabından qaynaqlanır.

1. Dan. 7:25; 12:7-də "bir vaxt, vaxtlar və yarım vaxt" yaxud 1277 gün (bir "vaxt"ın bir ilə bərabər olduğunu fərz etsək), müq. et. Vəhy 12:14
2. Dan. 8:14-də 2300 axşam və səhərdən bəhs olunur
3. Dan. 12:11-də 1290 gündən bəhs olunur
4. Dan. 12:12-də 1335 gündən bəhs olunur Buna bənzər frazalara Vəhy 11:3; 12:6 (1260 gün) və 11:2; 13:5-də (42 ay) rast gəlinir.

Bu əsrarəngiz frazanı həmçinin bir ardıcılıq olaraq nəzərdən keçirmək olar: bir, iki, ancaq üç deyildir; beləcə, Allah başqa millətlərin xalqını təqib edəcəyi müddəti məhdudlaşdırır. Danielin Kitabında Allah hər şeyi Öz nəzarəti altında saxlayır (müq. et. Dan. 7:4,6,11,12,18,22,25,26,27)!

Bu hadisələrin hamısı nəzərə alındıqda, bunların müxtəlifliyi rəqəmlərin rəmzi xarakterinə işarə edir (bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Yazıda rəmzi rəqəmlər"); qırx iki ay müddətinə yaxın olmaları da bu rəqəmlərin təqib müddətinə işarə etdiyini göstərir. Üç yarım yeddinin bir yarısı olduğuna görə, bunu tam təqibin qısaldılmasına işarə etdiyini təxmin etmək olar (müq. et. Mat. 24:22; Mark 13:20; Luka 21:24). Mühakimə olduğu kimi, təqiblər də Allahın məhəbbəti ilə məhdudlaşdırılır.

13:21 "əgər... desə" Bu, potensial hərəkəti bildiren üçüncü sinif şərt cümləsidir.

■ **"inanmayın"** Bu, adətən gedən prosesin dayandırılmasını bildiren inkar ədatı ilə indiki zaman məlum növ əmr şəklidir, lakin bu kontekstdə bu mümkün deyildir.

Məsihçilər ilan kimi müdrək və göyərçin kimi məsum olmalıdırlar (müq. et. Mat. 10:16). Sadələvh, iradəsiz, "körpə" məsihçilərin sayı çoxdur. Biz ruhları sınaqdan keçirib (müq. et. 1Yəh. 4:1) Allahın təlimini öyrədib-öyrətmədiklərini müəyyən etməliyik. İmanlıların İsanı görmək üçün ağacları və ya xüsusi müqəddəs yerləri ziyarət etdiklərini eşidəndə çox kədərlənirəm. Bu kontekst lap aydındır! İsa gələndə Onu hər kəs görəcek və tanıyacaq (müq. et. Mat. 24:27).

Mark 13:14-23-ün bilavasitə konteksti Yerusəlimdən qaçanlara aiddir; Mark şəhərdə və ya başqa bir yerdə Məsihin zühur etdiyini söyləyənlərə inanmamağı buyurur.

13:22 "əlamətlər və xariqələr göstərəcəklər" Bu yalançı "məsihlər" möcüzələr göstərəcəklər. Möcüzələri həmişə Allaha aid etməkdən özünüzü gözləyin (müq. et. Çıx. 7:11-12,22; Qanun. 13:1 və s.; Mat. 24:24; 2Sal. 2:9-12; Vəhy 13:13-14). Saxta imanlılar möcüzələr göstərə bilərlər (müq. et. Mat. 7:21-23).

■ **"imkan taparlarsa"** Məncə, Mark 13:22-nin şərt formasını bu kontekstdə Mark 13:20-nin şərt forması (ikinci sinif şərt cümləsi) ilə əlaqələndirmək olar, çünki seçilmişlər (müq. et. Mark 13:20 və 22) aldadıla bilməzlər!

13:23 Beləcə İsa, gələcək hadisələr barədə əvvəlcədən xəbər verməklə (Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin əvvəlcədən xəbər verməsi kimi) tarixi və xilas idarə etdiyini Öz ardıcılıqlarına sübut edirdi. YAHVE və Onun Məsihi zamana və tarixə nəzarət edirlər! Hətta çətin zamanlar belə, Onun ümumi xilas planının bir hissəsidir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:24-27

²⁴Amma o günlərdə, o əzab-əziyyətdən sonra günəş tutulacaq, ay nurunu saçmayacaq, ²⁵Ulduzlar göydən töküləcək, səma cisimləri lərzəyə gələcək. ²⁶O zaman onlar Bəşər Oğlunun buludlar içində böyük qüdrət və izzətlə gəldiyini görəcəklər. ²⁷Onda Bəşər Oğlu mələklərini göndərəcək və yer üzünün ucundan göyün ucuna qədər dörd külək istiqamətindən Öz seçdiklərini toplayacaq.

13:24 "Amma" Bu, güclü bir qarşılaşdırma bağlayıcısıdır; kontekstdə dönüşü göstərir – yeni vaxt müddəti açılır.

13:24 "günəş tutulacaq" Bu, Əhdi-Ətiqin axır zamana dair apokaliptik obrazıdır (müq. et. Yez. 32:78; Yoel 2:10; 3:15; 28:3-4; Amos 8:9; həmçinin bax: 2 Esdras 5:5; Musanın görə qalxması 10:5; 1 Xanok 80:47). Burada Əhdi-Ətiqdən bir neçə sitat gətirilir:

1. a. 24 – Yeş. 13:10-dan
2. a. 25 – Yeş. 34:3-dən
3. a. 26 – Qanun. 7:13-dən

Ancaq burada, Yaradanın yaxınlaşması ilə təbiətdə baş verən fəlakətlərdən bəhs olunur (müq. et. 2Pet. 3:7,10,11,12; Rom. 8:18-22). Bu apokaliptik kosmik hadisələr çox vaxt hökumətlərin süqutunu təsvir etməyə xidmət edir.

13:25 Bu, Yeş. 34:4-dən bir sitatdır. Bunda ulduzların səmavi qüvvətlər olduğuna dair inanc əks olunur (müq. et. Hak. 5:20; Əyy. 38:7). Apokaliptik ədəbiyyatda yerə düşən ulduzlar tez-tez mələklərə işarə edir (müq. et. Vəhy 8:10; 9:1; 12:4). Müqəddəs Kitabda mələklər Allahın xidmətçiləridir, İkiçaylararası bütperəstliyində isə insanların taleyini idarə edən tanrılardır (on iki zodiak bürcü və ya planetlərin hərəkətləri).

13:26 "Bəşər Oğlunun buludlar içində... gəldiyini" "Bəşər Oğlu" adı Zəb. 8:4-də işləndiyi mənada İsanın bəşəriyyətini və ilahiliyyətini vurğulayır; bu ad Yez. 2:1-də "insan", Dan. 7:13-də isə "ilahi varlıq" mənasında işlənmişdir (müq. et. Mark 8:38; 13:26; 14:62 – bunların hamısı Dan. 7:13-ə əsaslanır). Bu "Bəşər Oğlu"nun buludlar üstünə minməsi ilahiliyyətini göstərir (müq. et. Zəb. 68:4; 104:3). Buludlar YAHVE-nin hərəkət etməsi üçün vasitədir və həmçinin örtüsüdür (Çıxış və Saylar Kitablarında nəql olunan səhrada gəzib-dolaşma dövründəki *Shekinah* ["Şekina"] İzzət Buludu. İsa bir bulud üstündə göyə qaldırılır [müq. et. Həv. 1:9] və buludlar içində qayıdır [müq. et. 1Sal. 4:17]).

XÜSUSİ MÖVZU: "BULUDLAR İÇİNDƏ GƏLMƏ (bir sıra ibrani sözləri, əsasən anan, BDB 777, KB 857) (SPECIAL TOPIC: COMING ON THE CLOUDS [several Hebrew words, but mostly anan, BDB 777, KB 857])

Buludlar içində gəlmə çox mühüm bir esxatoloji əlamət idi. Əhdi-Ətiqdə üç fərqli mənada işlənmişdir.

1. Allahın fiziki hüzurunu göstərmək üçün, *Shekinah* ["Şekina"] izzət buludu (müq. et. Çıx. 13:21; 14:19,20,24; 16:10; 19:9; Say. 11:25; Neh. 9:19)
2. Allahın müqəddəsliyini örtmək üçün, belə ki, insan Onu görə ölməsin (müq. et. Çıx. 33:20; Yeş. 6:5)
3. Allahın hərəkət etməsi üçün vasitə olaraq (müq. et. Zəb. 18:9; 104:3; Yeş. 19:1; Nah. 1:3; Həv. 1:9; 1Sal. 4:17)

Dan. 7:13-də buludlar ilahi-bəşəri Məsihin hərəkət etdiyi vasitə olub (bax: XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİH"). Danielin bu peyğəmbərliyinə Əhdi-Cədidə 30 dəfədən çox istinad edilir. Məsihin göydəki buludlarla eyni əlaqəsini Mat. 24:30; 26:64; Mark 13:26; 14:62; Luka 21:27; Həv. 1:9,11; 1Sal. 4:17; Vəhy 1:7-də görmək olar.

▣ **"böyük qüdrət və izzətlə"** Bu, İsanın birinci gəlişi (müq. et. Zək. 9:9; Yeş. 53) və ikinci gəlişi (müq. et. Vəhy 19) arasındakı kəskin fərqi göstərir. Paralel yer Mat. 24:30-da bu başqa cür təsvir olunur.

13:27 "mələklərini" 2Sal. 1:7-də bu mələklərə İsanın mələkləri deyilir. Adətən onlara YAHVE-nin mələkləri deyilir (müq. et. Yəhd. 14).

▣ **"Öz seçdiklərini toplayacaq"** Bu ifadə Əhdi-Əqitın peyğəmbərliklərinə bənzəyir (müq. et. Qanun. 30:35; Yeş. 43:6; Zəb. 50:5). Bu konkret axır zaman hadisələrinin dəqiq sırası məlum deyildir. Paulun öyrətdiyinə görə, imanlı adam öldüyü anda dərhal İsanın yanına gedir (müq. et. 2Kor. 5:6,8). 1Sal. 4:13-18-ə görə, Rəbbin gəlişi zamanı ruhumuz bədənə bürünəcəkdir. Bundan belə nəticə çıxır ki, insan öldüyü andan dirilmə gününə qədər bədənsiz yaşayır. Axır zaman hadisələri və axirət ilə əlaqədar olaraq çox şey Müqəddəs Kitabda yazılmayıb.

▣ **"yer üzünün ucundan göyün ucuna qədər dörd külək istiqamətindən"** Bütün dünyada İsanın ardınca gələn hər kəsdən söhbət gedir! Bu həmçinin Müjdənin uzun müddət ərzində yayılacağına işarə edir.

Müqəddəs Kitabda "dörd" rəqəmi dünyanın rəmzidir: dünyanın dörd bucağı (Yeş. 11:12), göylərin dörd küləyi (Dan. 7:2; Zək. 2:6) və göylərin dörd tərəfi (Yer. 49:36). Seçilmişlər səpələndikləri hər yerdən toplanacaqlar. Bax: Mark 1:13-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS YAZIDA RƏMZİ RƏQƏMLƏR".

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:28-32

²⁸Əncir ağacından ibrət alın: onun budağı cücərib yarpaqlananda bilirsiniz ki, yay fəslı artıq yaxındır. ²⁹Eləcə siz də bu şeylərin baş verdiyini görəndə bilin ki, Bəşər Oğlu yaxındadır, lap qapıdadır. ³⁰Sizə doğrusunu deyirəm: bu nəsil ömrünü sona çatdırmazdan əvvəl bütün bunlar baş verəcək. ³¹Yer və göy keçib gedəcək, amma Mənim sözlərim əsla keçib getməyəcək. ³²Lakin o günü və o saati nə səmadakı mələklər, nə də Oğul bilir. Atadan başqa heç kim bilmir.

13:28 "Əncir ağacından" Bu məsələdə, Mark 11:12-14-dən fərqli olaraq, əncir ağacı İsrail xalqının rəmzi deyildir, amma imanlıların Rəbbin ikinci gəlişinin ümumi və bəlkə də konkret vaxtını bilməsinin metaforasıdır. Əncir ağacı gec çiçəklənirdi və çiçəklənməsi yazın deyil, yayın gəldiyini bildirirdi.

13:29 "bilin" Bu feil ya indiki zaman məlum növ xəbər formasında, ya da indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Son nəsil bu peyğəmbərlik sözlərini dəqiq anlayacaq. İmanlılar cəmiyyətinin problemi ondan ibarətdir ki, məsihçilərin hər nəslı bu peyğəmbərlikləri öz müasir tarixi-mədəni şəraitinə görə şərh etməyə çalışmışdır. İndiyə qədər hər nəsil yanlışdır. İmanlılar cəmiyyəti yanlış şərhlərinə əsasən gələcək haqqında xəbər verməsi ilə özünü etibardan salır!

▣ **"Bəşər Oğlu"** Yunanca mətndə bu söz yoxdur. Feilin formasına görə nəzərdə tutulan subyekt ya kişi cinsində, ya da orta cinsdə ola bilər. Mark 13:14-ü nəzərə alsaq, əslində orta cinsin kişi cinsindən daha uyğun olduğunu görəcəyik. Belədirsə, nəzərdə tutulan subyekt Yerusəlimin dağılmasıdır.

13:30 Bu, güclü bir ikili inkar qrammatik formasıdır. Aşağıdakılara aid ola bilər:

1. Yerusəlimin dağılması
2. İsanın görünüşünün dəyişməsi (müq. et. Mark 9:1)
3. İkinci gəlişinin əlamətləri

Məsələ orasındadır ki, İsa şagirdlərin üç sualına (müq. et. Mat. 24:3) birdən cavab verir və üç hadisəni bir-birindən ayırmır.

13:31 "Yer və göy keçib gedəcək" Bu böyük həqiqət Əhdi-Ətiqin apokaliptik üslubu ilə ifadə olunur (müq. et. 2Pet. 3:7,10). Allahın kəlamı əsla keçib getməyəcək – insanın günahının təsiri ilə korlanmış yaradılış

təmizlənəcəkdir. Bu, Müqəddəs Yazıda təkrarlanan mövzudur (müq. et. Yeşua 21:45; 23:14-15; 1Pad. 8:56; Yeş. 40:6-8; 55:8-11; Mat. 5:17-20).

13:32 "o günü" Bu, Əhdi-Ətiqdəki "Rəbbin günü" ifadəsinin (Amosda və Joeldə ona tez-tez rast gəlinir) qısaltılmış şəkildir. Məsihin ikinci gəlişini və ya hökm gününü bildirir (tarixi = Yerusəlimin dağılması; yaxud esxatoloji = məhşər, əbədi hökm).

▣ **"və o saati"** Bax: Mark 14:35-dəki Xüsusi mövzu: "Saat".

▣ **"Atadan başqa heç kim bilmir"** Burada Yerusəlimin dağılmasından deyil, Məsihin ikinci gəlişindən və yeni dövrdən bəhs olunur. İsa Mark 13:30-da konkret olaraq bu nəsilə danışıq. Bu ayə məsihçilərin Məsihin ikinci gəlişinin konkret tarixini verməsini qadağan edir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ATA" (SPECIAL TOPIC: FATHER)

Əhdi-Ətiqdə yaxın ailə münasibətlərinə əsaslanan metafora ilə Allah Ata olaraq təqdim olunur (bax: Xüsusi mövzu: "Allahın Ata olması"):

1. İsrail xalqı çox vaxt YAHVE-nin "oğlu" olaraq təsvir olunur (müq. et. Huşə 11:1; Mal. 3:17)
2. Allahın Ata ilə analogiyası hələ Qanunun Təkrarı Kitabında işlənmişdir (Qanun. 1:31)
3. Qanunun Təkrarı 32-də İsrailə "Onun övladları", Allaha da "Atanız" deyilib
4. bu analogiya Zəb. 103:13-də də işlənmiş və Zəb. 68:5-də daha irəliyə götürülmüşdür (yetimlərin atası)
5. Peyğəmbərlərin yazılarında da buna dəfələrlə rast gəlinir (müq. et. Yeş. 1:2; 63:8; İsrail oğul, Allah Ata, 63:16; 64:8; Yer. 3:4,19; 31:9).

İsa aramicə danışırdı, buna görə də çox yerdə yunanca *Pater* ("Ata") sözü aramicə *Abba*-nı əks etdirir (müq. et. Mark 14:36). Ailədə işlənən bu söz ("Atacan" və ya "Papa") İsanın Ata ilə yaxın münasibətini əks etdirir; bu adı ardıcılıqlarına tanıtmaları bizi də Ata ilə yaxın münasibətə təşviq edir. YAHVE-yə müraciətdə "Ata" sözü Əhdi-Ətiqdə nadir hallarda işlənirdi, lakin İsa bu addan tez-tez istifadə etmişdir. Bu, imanlıların Məsih vasitəsilə Allahla yeni münasibətlərinə dair mühüm bir şəhadətdir (müq. et. Mat. 6:9).

▣ **"nə səmadakı mələklər"** Mələklərin Allahın insanlarla münasibətləri ilə maraqlandıqlarına inanılır (müq. et. 1Kor. 4:9; Ef. 2:7; 3:10; 1Pet. 3:12). Onlar Allahın yanında olsalar da, Allahın planlarını tam dərk etmirlər. Bu əzəli planlar Məsihdə aşkara çıxır!

▣ **"nə də Oğul"** İsanın biliyinin məhdudluğu həqiqi bəşəriyyətini açıq göstərir. Tam insan və tam Allah olan İsa bəşər olanda ilahi xüsusiyyətlərinin bəzisini göylərdə qoyub gəlmişdir (müq. et. Fil. 2:7). Bu məhdudluğu İsanın göyə qaldırılmasına qədər qüvvədə idi.

İsa Özünə "Oğul" deməklə Özünü dərk etdiyini göstərir (YAHVE Atadır, İsa seçilmiş Oğul, Məsihdür). "Oğul" sözü "Atanın Oğlu" (yəni Allah) mənasında nadir işlənir. İsa Özünə tez-tez "Bəşər Oğlu" deyirdi, lakin dinləyicilər bunu "insan" olaraq anlayırdılar. Yalnız bu adın Dan. 7:13-dəki xüsusi mənasına bələd olanlar bunu başqa cür anlayırdılar. Yəhudilikdə Əhdi-Ətiqin bu mətnə və bu ada çox diqqət yetirilmirdi.

Mat. 24:36-da və bəzi qədim yunanca unsial əlyazmalarda (α, K, L, W) rast gəlinməyən "nə də Oğul" frazası tərcümələrin çoxuna daxil olunub, çünki α, B və D əlyazmalarında, Diatesseron-da və eləcə də İrineyin, Origenin, İoann Zlatoustun bildikləri mətnlərdə və İyeronimin istifadə etdiyi qədim latınca tərcüməsində ona rast gəlinir. Ehtimal ki, bu ayə, yalançı müəllimlərə qarşı mübarizə aparən və Məsihin ilahiliyini vurğulamaq istəyən ortodoksların əlyazmaları köçürərkən dəyişdirdikləri mətnlərdən biri olmuşdur (Bax: Bart D. Erman, "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi" [Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture*, Oxford University Press, 1993, ss. 91-92]).

MÜQƏDDƏS KİTAB: Mark 13:33-37

³³Ehtiyatlı olun, oyaq olun. Çünki bilmirsiniz ki, o an nə vaxt gələcək. ³⁴Bu, səyahətə çıxan bir adama bənzəyir. Evidən ayrılarkən qullarına səlahiyyət verir və hərəsinə bir iş tapşırır. Qarı nəzarətçisinə də əmr edir ki, oyaq olsun. ³⁵Ona görə də oyaq olun. Çünki ev sahibinin nə vaxt – axşamı, gecə yarısını, xoruz banlayandanı yaxud sübh tezdənmi gələcəyini bilmirsiniz. ³⁶Qoy o qəfil gəlib sizi yatan görməsin. ³⁷Sizə söylədiklərimi hamıya deyirəm, oyaq olun!»

13:33 "Ehtiyatlı olun, oyaq olun" Bu feillər indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir (müq. et. Mark 13:5,9, 23). İmanlılar hər gün Məsihin ikinci gəlişini gözləməlidirlər. Mark 13:33-37-də "oyaq" olaraq tərcümə olunmuş iki fərqli yunan sözü işlənmişdir:

1. *blepō* (a. 33, müq. et. Qal. 6:1)
2. *grēgoreō* (a. 34,35,37, müq. et. Ef. 6:18)

Louv və Naydanın "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti, semantik sahələr əsasında" (Louw and Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, Cild 1, s. 333) kitabında bu sözlərin mənaları qismən üst-üstə düşür: №1 – "oyaq qalmaq" və "ayıq qalmaq"; №2 – "ehtiyatlı olmaq" və "özünü gözləmək".

Məsihin ikinci gəlişi yalnız bir nəsil üçün gerçəklik olacaq, amma hər nəsil Rəbbin hər an gələ biləcəyi ümidində yaşayır. Məhz buna görə həvarilər və erkən imanlılar cəmiyyəti Məsihin tez gələcəyini düşünürdülər. Bu gəlişin 2000 il yubanması təəccüblüdür, amma Allah səbirlidir və istəyir ki, heç kim həlak olmasın (müq. et. 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9). O yubanır ki, imanlılar cəmiyyəti Məsihin böyük tapşırığını yerinə yetirə bilsin (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8) və yəhudilərdən və başqa millətlərdən imana gələnlərin sayı tamamlansın (müq. et. Rom. 11). İmanlılar üçün Məsihin ikinci gəlişi əla bir hadisə, imansızlar üçünə əbədi cəzanın başlanğıcı olacaqdır.

▣ ["**və dua edin**"] Bu sözlər bir çox qədim yunanca unsial əlyazmalarda, o cümlədə x, A, C, K, L, W və X-də vardır, lakin B və D əlyazmalarında yoxdur. Bu sözlərin orijinala daxil olması istisna edilmir (müq. et. NKJV). Lakin UBS⁴ daha qısa variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

▣ "**o an**" Bu, xronoloji zamanı bildirən *chronos* sözü deyildir (bu söz Mark Müjdəsində işlənməyib), amma xüsusilə təyin olunmuş vaxtı bildirən sözdür (*kairos*, müq. et. Mark 1:15). Böyük esxatoloji hadisədən söhbət gedir. Ancaq hansı hadisədən? Üç variant vardır: (1) Yerusəlimin dağılması; (2) Bəşər Oğlunun zühur etməsi; (3) yeni dövrün başlanğıcı. 1-ci hadisə b.e. 70-ci ildə baş vermişdir. 2-ci hadisə bir anlamda artıq baş verib (İsanın bəşər olması və həyatı), amma digər anlamda gələcəkdə olacaq (İsanın ikinci gəlişi zamanı Allahın Padşahlığının tamamlanması). 3-cü hadisə, 2-cisi kimi, bir anlamda baş verib. İmanlılar yeni dövrün, Allahın Padşahlığının "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" gerçəkliyində yaşayırlar (Bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 131-134).

13:34 "səyahətə çıxan bir adama bənzəyir" Bu, İsanın məsəllərində istifadə etdiyi tipik ifadələrə bənzəyir (müq. et. Mark 12:1; Mat. 21:33; 25:14; Luka 15:13; 19:12; 20:9). Əsas məsələ zaman amilidir (müq. et. Mark 13:35-37). Kifayət qədər zaman keçdiyi təqdirdə insanların əsl təbiəti mütləq üzə çıxacaqdır. Qayıdışın yubanması insanların həqiqətən nəyə bağlı olduqlarını və həqiqi üstünlüklərini üzə çıxarır. Mat. 24:42-51-də bu sözlərin daha geniş versiyası verilir.

▣ "**hərəsinə bir iş tapşırır**" Güman ki, Rom. 12, 1Kor. 12 və Ef. 4-də sadalanan ənamlar nəzərdə tutulur. Məsihcilər mühakimə olunacaqlar (müq. et. 2Kor. 5:10), amma nəyə görə? Günahlarına görə mühakimə olunmayacaqlar, çünki İsanın qanı hər günahı bağışlayır (müq. et. İbr. 9). Ehtimal ki, onlara əmanət edilmiş Müjdəni necə yaydıqlarına və ruhani ənamlarından necə istifadə etdiklərinə görə mühakimə olunacaqlar.

13:35

NASB

"axşamı, gecə yarısını, yoxsa səhər xoruz banlayandamı"

NKJV

"axşamı, gecə yarısını, xoruzun banlamasındamı yaxud səhərmi"

NRSV

"axşamı, yoxsa gecə yarısını, yoxsa xoruz banlamasındamı, yoxsa sübhü"

TEV

"axşamı, yoxsa gecə yarısını, yoxsa şəfəqdən əvvəlmi, yoxsa gün doğandamı"

NJB

"axşamı, gecə yarısını, xoruz banlayandamı, şəfəqdəmi"

Romalılar gecəni üç saatlıq dörd növbəyə ayırırdılar:

1. axşam, 18.00-21.00
2. gecə yarısı, 21.00-24.00
3. xoruz banlaması, 00.00-03.00
4. sübh, 03.00-06.00

13:37 Mark 13:33-dəki qeydə baxın.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Bu fəslin başlıca məqsədi nədir?
2. 4-7-ci ayələr axır zamandan bəhs edirmi?
3. Daniel 7-12-ci fəsillərdəki peyğəmbərliklərin Məsihin ikinci gəlişi ilə nə əlaqəsi vardır?
4. Niyə İsa 24-cü ayədəki kimi apokaliptik üslubdan istifadə edir?
5. İmanlılar Rəbbin ikinci gəlişinin vaxtını bilə bilərlərmi?
6. İsa tez gələcəkmi, yubanacaqımı, yoxsa gəlişinin vaxtı naməlumdurmu?
7. İsa ikinci gəlişinin vaxtını necə bilmirdi?
8. İsanın ikinci gəlişinin sizin ömrünüzdə baş verəcəyini gözləyirsinizmi?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 14

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İsanı öldürmək qəsdı	İsanı öldürmək qəsdı	İsanın ölümü (14:1-15:47)	İsaya qarşı sui-qəsd	İsaya qarşı sui-qəsd
14:1-2	14:1-2	14:1-2	14:1-2	14:1-2
Bet-Anyada məsh edilmə	Bet-Anyada məsh edilmə		İsa Bet-Anyada məsh edilir	Bet-Anyada məsh edilmə
14:3-9	14:3-9	14:3-9	14:3-5 14:6-9	14:3-9
Yəhudanın İsanı ələ verməyə razılaşması	Yəhuda İsanı ələ verməyə razılaşır		Yəhuda İsanı ələ verməyə razılaşır	Yəhuda İsanı ələ verir
14:10-11	14:10-11	14:10-11	14:10-11	14:10-11
Şagirdlərlə birlikdə Pasxa bayramı	İsa şagirdləri ilə Pasxanı qeyd edir	Sonuncu şam yeməyi	İsa şagirdləri ilə Pasxa yeməyi yeyir	Pasxa yeməyinə hazırlıq
14:12-21	14:12-21	14:12-16 14:17-21	14:12 14:13-15 14:16 14:17-18 14:19 14:20-21	14:12-16 Yəhudanın xəyanəti əvvəlcədən bildirilir 14:17-21
Rəbbin Süfrəsinin təsis edilməsi	İsa Rəbbin Süfrəsinə təsis edir		Rəbbin Süfrəsi	Yevxaristiyanın təsis edilməsi
14:22-26	14:22-26	14:22-25 Getsemani 14:26-31	14:22 14:23-25 14:26	14:22-25 Peterin inkarı əvvəlcədən bildirilir 14:26-31
Peterin inkarı əvvəlcədən bildirilir	İsa Peterin inkarını əvvəlcədən bildirir		İsa Peterin inkarını əvvəlcədən bildirir	
14:27-31	14:27-31		14:27-28 14:29 14:30 14:31a 14:31b	

Getsemanidəki dua	Getsemanidəki dua		İsa Getsemanidə dua edir	Getsemani
14:32-42	14:32-42	14:32-42	14:32-34 14:35-36 14:37-38 14:39-40 14:41-42	14:32-42
İsaya qarşı xəyanət və həbs edilməsi	Getsemanidə xəyanət və həbs		İsanın həbs edilməsi	Həbs
14:43-50	14:43-50	14:43-50	14:43-44 14:45-49	14:43-52
Qaçan gənc adam	Gənc adam çılpaq qaçır		14:50	
14:51-52	14:51-52	14:51-52	14:51-52	
İsa Şuranın qarşısında	İsa Sinedrionla üz-üzə gəlir	İsa Qayafanın qarşısında	İsa Şuranın qarşısında	İsa Sinedrionun qarşısında
14:53-65	14:53-65	14:53-65	14:53-56 14:57-59 14:60 14:61 14:62 14:63-64a 14:64b 14:65	14:53-54 14:55-64 14:65
Peterin İsanı inkar etməsi	Peter İsanı inkar edir və ağlayır		Peter İsanı inkar edir	Peterin inkarı
14:66-72	14:66-72	14:66-72	14:66-67 14:68 14:69-70a 14:70b 14:71 14:72	14:66-72

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəqli bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SİNOPTİK MÜJDƏLƏRDƏKİ PARALELLƏR

- A. Mark 14:1-2-dəki İsanı öldürmək qəsdini Mat. 16:1-5 və Luka 22:1-2 ilə paraleldir.
- B. Mark 14:3-9-dəki Bet-Anyada məsh edilmə Mat. 16:6-13 və Yəh. 12:2-8 ilə paraleldir (Luka 7:36-39-da böyük ehtimalla Qalileyada başqa bir məsh edilmə olayı nəql olunur).
- C. Mark 14:10-11-dəki Yəhudanın İsanı ələ verməyə razılaşması Mat. 26:14-16 və Luka 22:3-6 ilə paraleldir.
- D. Mark 14:12-21-dəki İsanın şagirdlərlə birlikdə Pasxa bayramını qeyd etməsi Mat. 26:17-25, Luka 22:21-23 və Yəh. 13:21-30 ilə paraleldir.
- E. Mark 14:22-26-dəki Rəbbin Süfrəsinin təsis edilməsi Mat. 26:26-29 və Luke 22:17-20 ilə paraleldir (müq. et. 1Kor. 11:23-26).
- F. Mark 14:27-31-də Peterin inkarının əvvəlcədən bildirilməsi Mat. 26:31-35 ilə paraleldir.
- G. Mark 14:32-42-də İsanın Getsemanidəki duası Mat. 26:36-46, Luka 22:39-40 və Yəh. 18:1 ilə paraleldir.
- H. Mark 14:43-50-də İsayə qarşı xəyanət və həbs edilməsi Mat. 26:47-56, Luka 22:47-53 və Yəh. 18:2-12 ilə paraleldir.
- Mark 14:53-65-də İsanın Sinedrionun qarşısında olması Mat. 26:57-68 və Yəh. 18:12,19-24 ilə paraleldir.
- Mark 14:66-72-də Peterin İsanı inkar etməsi Mat. 26:69-75, Luka 22:54-62 və Yəh. 18:15-18,25-27 ilə paraleldir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:1-2

¹Pasxa və Mayasız Çörək bayramına iki gün qalmışdı. Başçı kahinlər və ilahiyyətçilər İsanı hiylə ilə tutub öldürmək üçün bir yol axtarırdılar. ²Onlar deyirdilər: «Bunu bayramda etməyə, yoxsa xalq arasında qarışıqlıq düşər».

14:1 "Pasxa və Mayasız Çörək" Bunlar əvvəllər eyni hadisəni – fironu yəhudilərin Misirdən çıxmağına icazə verməyə məcbur etmiş son cəzanı – yad etmək üçün keçirilən iki bayram idi. Pasxa yeməyi üçün tələblər Çıx. 12:1-14,21-28,43-51-də yazılmışdır. Yeddi günlük Mayasız Çörək bayramı üçün qaydalar Çıx. 12:8,15-20-də verilmişdir (müq. et. Say. 28:16-25, Qanun. 16:1-8 və İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities*] 3.10.5).

▣ **"iki gün qalmışdı"** Bu iki bayram birgə keçirildiyinə görə bəzən bunların ikisinə də "Pasxa" deyirdilər. Buna görə də "iki gün" deyildikdə hansı iki günün: (1) səkkiz günlük bayramdan əvvəlki, yoxsa (2) Pasxanın özündən əvvəlki iki günün nəzərdə tutulduğu aydın deyildir.

Yəh. 12:1-8-də bunun başqa bir gündə baş verdiyi bildirilir. Ehtimal ki, 3-cü ayədən başlayan hissə retrospektivdir. Dörd Müjdənin müəllifləri İsanın həyatının son günlərini fərqli xronologiya ilə təsvir ediblər. Mənim fikrimcə, erkən imanlılar cəmiyyəti Dörd Müjdə arasındakı uyğunsuzluqları görüb, amma düzəltmək istəməyib. Bu fərqlərin səbəbi (1) müəlliflərin nəql etdikləri hadisələrin canlı şahidləri olmaları və (2) hər müəllifin öz teoloji və müjdəçi məqsədləri olmuşdur. Onların hər biri (ilahi ilhamla) İsanın təlimlərini öz məqsədlərinə və hədəf oxucu kütlələrinə görə seçməkdə, uyğunlaşdırmaqda və təşkil etməkdə azad idi (müq. et. Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*], ss. 126-129).

▣ **"Başçı kahinlər və ilahiyatçılar"** Matta buna "ağsaqqallar" də əlavə edir və beləcə Sinedrionun tam adı alınır. Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"hiylə ilə tutub öldürmək üçün"** Bu yeni bir şey deyildir (müq. et. Mark 3:6; 11:18), ancaq İsanın Yerusəlimə təntənəli girməsi zamanı xalqın nidalarını qəbul etməsi və Başqa millətlərin həyatını satıcılardan təmizləməsi fariseylərin və sadukeylərin əllərində Onun taleyini həll etmişdir.

14:2 "xalq arasında qarışıqlıq düşər" İsa Qalileyada böyük şöhrət qazanmışdı. Pasxa zamanı Aralıq dənizi hövzəsindəki bütün ölkələrdən Yerusəlimə gələn, çoxları Qalileyadan olan ziyarətçilərin səbəbindən Yerusəlimin əhalisi üç qat artırdı. Mümkün "qarışıqlıq"dan Mat. 26:5 və 27:24-də bəhs olunur.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:3-9

³İsa Bet-Anyada cüzamlı Şimonun evində süfrəyə oturanda bir qadın Onun yanına gəldi və qadının əlində içində çox bahalı xalis nard yağı olan ağ mərmər qab var idi. Qadın qabı sındıraraq yağı İsanın başına tökdü. ⁴Bəziləri acıqlanıb bir-birlərinə dedilər: «Bu ətir niyə boş yerə israf olunur? ⁵Axı bu ətiri üç yüz dinardan artıq qiymətə satıb pulunu yoxsullara vermək olardı». Onlar qadını danladılar. ⁶Lakin İsa dedi: «Qadını rahat buraxın. Niyə onu incidirsiniz? O Mənim üçün gözəl bir iş gördü. ⁷Yoxsullar həmişə sizin yanınızdadır, istədiyiniz vaxt onlara kömək edə bilərsiniz. Mənsə həmişə yanınızda olmayacağam. ⁸Qadın bacardığını etdi. Mənim bədənimə dəfn üçün əvvəlcədən yağ çəkdi. ⁹Sizə doğrusunu deyirəm: dünyanın hansı yerində Müjdə vəz edilərsə, bu qadının etdiyi bu iş də danışılacaq ki, o yada salınsın».

14:3 "Bet-Anya" Zeytun dağı olaraq bilinən silsilədə yerləşən, Yerusəlimə yaxın olan bu şəhər, hər il keçirilən üç mühüm bayramda ziyarətçilərin qaldıqları sevimli yer idi. Yerusəlimin yaxınlığında yaşayan hər yəhudi ailəsi ziyarətçiləri öz evində qəbul etməyə borclu idi.

▣ **"cüzamlı Şimon"** Əhdi-Ətiqədə cüzam Allahın razı olmamasının əlaməti sayılır, cüzamlı adam qorxunc şəkildə cəmiyyətdən uzaqlaşdırılırdı. Bu adamı böyük ehtimalla İsa sağaltmışdı. Qədim dünyada cüzam tək-cə müasir "cüzam"la məhdud deyil idi, çoxlu dəri xəstəliklərini əhatə edirdi (müq. et. Lev. 13-14).

Yəh. 12:2-8-dəki paralel mətndən elə başa düşülür ki, ora Lazarın evi idi və o qadın Lazarın bacısı Məryəm idi. Bəlkə Şimon, onların atası idi və İsa ona şəfa vermişdi.

▣ **"süfrəyə oturanda"** Onlar stullardan istifadə etmirdilər, lakin nal şəklində üç alçaq masanın ətrafında sol dirsəklərinə söykənib uzanaraq yemək yeyirdilər.

▣ **"bir qadın Onun yanına gəldi"** Luka 7:36-50-də bənzər bir hadisə nəql olunur – əhvalat eyni yerdə baş verir, ancaq günahkar bir qadın İsanı məsh edir. Yəh. 12:3-də bu qadının Lazarın bacısı Məryəm olduğu bildirilir, amma Mark onun adını bildirmir. Ehtimal ki, Mark öz Müjdəsini daha tez yazdığına görə bu qadının İsanın bir şagirdi olduğunu bildirməkdən çəkinirdi, illər sonra yazan Yəhya isə onun adını bildirməkdə azad idi (müq. et. Lenski, "Müqəddəs Markın Müjdəsi" [Lenski, *St. Mark's Gospel*]).

Şübhəsiz ki, qadının bu gözəl hərəkəti, İsayə olan məhəbbətinin ifadəsi və İsanın yaxında dəfn olunacağıının rəmzi idi.

NASB "ağ mərmər bir şüşə"
NKJV "ağ mərmər bardaq"
NRSV, TEV,
NJB "ağ mərmər qab"

Bu, Misirin Alabastron şəhərindən olan ağ mərmər qab idi. Əvvəl möhürlənmiş olan bu qabın möhrü açıldıqdan sonra təkrar möhürlənməsi mümkün deyil idi. Yəh. 12:3-də bu qabda bir litra (300 qr) yağ olduğu bildirilir. Bunun o qadının cehizi olduğu istisna edilmir. Aydındır ki, bu hərəkət onun böyük məhəbbətini və sədaqətini ifadə edirdi.

14:3

NASB "bahalı xalis nard ətri"
NKJV "çox qiymətli nard yağı"
NRSV "çox qiymətli nard məlhəmi"
TEV "xalis narddan düzəldilmiş çox bahalı ətir"
NJB "çox qiymətli yağ, xalis nard"

Nard, Himalayda bitən bir bitkinin kökündən düzəldilirdi. Ətri çox güclü idi. "Xalis" olaraq tərcümə olunmuş söz *pistikos*-dur; bu söz etibarlı mənasına gəlir (yəni "həqiqi" və ya "qatqısız"; müq. et. Yəh. 12:3).

"Nard" sözü, yaqın ki, latın mənşəlidir (A.T. Robertson, "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri" [A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*], Cild 1, s. 380). Mark Müjdəsində bütün başqa Müjdələrdə olduğundan daha çox latın söz və ifadələri vardır. Güman ki, Markın hədəf oxucu kütləsi romalılar idi.

▣ **"İsanın başına"** Yəhya Müjdəsində nardın İsanın ayaqlarına çəkildiyi deyilir (müq. et. Yəh. 12:3). Hər ikisi doğru ola bilər, çünki 300 qram İsanın başı üçün artıq olardı, amma bütün bədəninə çəkilmək üçün yetərli idi.

Ehtimal ki, nardın İsanın başına çəkilməsi bu yəhudilərə padşahın məsh edilməsini xatırladardı (müq. et. 1Şam. 10:1; 2Pad. 9:3,6; habelə 1Şam. 16:13-də nəzərdə tutulur). Bu həm Məsihin rəmzi, həm də dəfn mərasimi/peyğəmbərlik ola bilər (müq. et. Mark 15:46; 16:1; Luka 23:56; Yəh. 19:39-40).

14:4 "Bəziləri" Yəh. 12:4-5-ə görə, bu sualı Yəhuda İskaryot verib. Yəqin ki, İsanın şagirdləri bunu öz aralarında danışblar (müq. et. Mark 9:10; 10:26; 11:31; 12:7; 16:3).

▣ **"acıqlamb bir-birlərinə dedilər"** Bu perifrastik bitməmiş zamandır. Şagirdlər öz aralarında danışb bu qadını israfçılıqda təqsirləndirirdilər. Onlar çox qəzəblənir, acıqlanırdılar. Bu söz Mark 10:14-də uşaqları İsadan uzaqlaşdırmağa çalışan şagirdlərə qarşı İsanın verdiyi reaksiya barəsində işlənmişdir.

▣ **"üç yüz dinardan artıq qiymətə satıb"** Müasir pul ekvivalentləri çox fayda verməz, çünki pulun dəyəri zamanla dəyişirdi. Bir dinar əsgərin və ya işçinin günlük maaşı idi, buna görə də bu haradasa bir illik maaş idi.

14:5 "pulunu yoxsullara vermək olardı" Pasxa zamanı yoxsullara pul vermək rəbbilərin dini baxımdan çox mühüm saydıqları bir iş idi (müq. et. Yəh. 13:29). Buna nəzir deyilirdi.

XÜSUSİ MÖVZU: "NƏZİR" (SPECIAL TOPIC: ALMSGIVING)

- I. Bu söz haqqında
 - A. Yəhudiliyin içində yaranmışdır.
 - B. Yoxsullara və/və ya ehtiyac içində olanlara yardım etmək mənasına gəlir.
 - C. İngiliscə "almsgiving", yunanca "*eleēmosunē*"-nin qısa variantından törəmişdir.
- II. Əhdi-Ətiq anlayışı
 - A. Yoxsullara yardım anlayışı Tövrətin ilk hissəsində ifadə edilmişdir
 1. tipik kontekst, Qanun. 15:7-11
 2. biçinçilərin ardınca başaq yığmağa icazə vermək, Lev. 19:9; 23:22; Qanun. 24:20
 3. "şabat ili", yoxsulların yeddinci ilin məhsulundan yeməsinə icazə vermək, Çıx. 23:10-11; Lev. 25:2-7.
 - B. Bu anlayış Hikmət ədəbiyyatında əksini tapmışdır (seçilmiş misallar)
 1. Əyy. 5:8-16; 29:12-17 (pis adamların 24:1-12-də təsvir olunması)
 2. Zəb. 11:7
 3. Sül. 11:4; 14:21,31; 16:6; 21:3,13
- III. Yəhudilikdə inkişaf etməsi
 - A. Mişnanın birinci bölümündə yoxsullar, möhtaclər və levililər ilə rəftardan bəhs olunur.
 - B. Seçilmiş sitatlar
 1. Ekkleziastikus (yaxud Ben Siraxın Hikməti) 3:30-da belə yazılmışdır: "su alovu söndürdüyü kimi nəzir günahı yuyur" (NRSV)
 2. Tovit 4:6-11, ⁶Çünki həqiqətə görə davransan, bütün işlərinə uğurlu olarsan. ⁷Əmlakının bir hissəsini sədəqə ver və sədəqə verdiyin zaman gözün arxasınca baxmasın. Yoxsul olan bir kəsdən əsla üz döndərmə, Allah da səndən üz döndərməz. ⁸Əgər çoxlu əmlakın varsa, ona uyğun olan miqdarda da sədəqə ver, əgər az əmlakın varsa, az miqdarda da verməkdən qorxma. ⁹Belə etsən, ehtiyac günü üçün özünə zəngin xəzinə tədarük edərsən. ¹⁰Çünki sədəqə vermək insanı ölümdən qurtarır, qaranlıq diyarına düşməkdən saxlayır. ¹¹Həqiqətən, sədəqə vermək Haqq-Taalanın önündə yaxşı töhfədir".
 3. Tovit 12:8-9, ⁸Səmimiliklə dua etmək və salehliklə sədəqə vermək zülm etməklə varlı olmaqdan yaxşıdır. Qızıl yığmaqdan sədəqə vermək daha yaxşıdır. ⁹Çünki sədəqə vermək insanı ölümdən qurtarır və hər cür günahdan təmizləyir. Sədəqə verənlər uzun ömür sürəcəklər".
 - C. Tovit 12:8-9-dan son sitat bir problemə səbəb olur. İnsanın əməlləri, bağışlanmasının və bol həyat yaşamasının "mexanizmi" olaraq qəbul olunurdu.

Bu anlayış Septuaqintada daha irəliyə aparılmışdır, belə ki "nəzir" üçün işlənən söz, "sədəqə" (yunanca *eleēmosunē*), "salehliyin" (*dikaiousunē*) sinonimi olmuşdur. İbranicə "salehlik" (BDB 842, Allahın əhd məhəbbəti və sədəqəti, müq. et. Qanun. 6:25; 24:13; Yeş. 1:27; 28:17; 59:16; Dan. 4:27) sözünü tərcümə etdikdə bu iki sözün hər hansı birini işlətmək olardı.
 - D. İnsanın mərhəmət aktları bu həyatda bərəkət və öləndən sonra xilas əldə etmək üçün vasitəyə çevrilmişdir. Aktın özü mərhəmətli niyyəti əvəz edərək teoloji baxımdan üstün olmuşdur. Allah öncə insanın ürəyinə baxar və sonra əməlini mühakimə edir. Rəbbilərin təlimi də belə idi, amma özünü saleh saymalarında necəsə itib yox olmuşdur (müq. et. Mik. 6:8).

IV. Əhdi-Cədid reaksiyası

A. Bu sözə

1. Mat. 6:1-4-də
2. Luka 11:41; 12:33-də
3. Həv. 3:2-3,10; 10:2,4,31; 24:17-də rast gəlinir

B. İsa salehliyin ənənəvi anlayışına toxunur (müq. et. 2 Klement 16:4)

1. nəzir/sədəqə
2. oruc
3. dua

C. İsa dağüstü vəzində (müq. et. Mat. 5-7) ənənəvi salehlik baxışını (yəni öz əməllərinə güvənmək) köklü şəkildə dəyişdirir. Yer. 31:31-34-dəki "yeni əhd" Allahın önündə doğru olmağın yeni standartına çevrilir (müq. et. Rom. 3:19-31). Allah yeni ürək, yeni zəhin və yeni ruh verir. Diqqət mərkəzində insanın əməlləri deyil, Allahın işi durur (Yez. 36:26-27).

14:6 "Qadını rahat buraxın" Bu feil aorist məlum növ əmr şəklindədir. İsa məhəbbət və lütf göstərən bu qadını müdafiə edir. O bu hərəkəti bir peyğəmbərlik, sürətlə yaxınlaşan ölümü və dəfni üçün hazırlıq olaraq qəbul edirdi (müq. et. Mark 14:8).

14:7 "Yoxsullar həmişə sizin yanınızdadır" Burada yoxsullar aşağılanmır (müq. et. Qanun. 15:4,11), lakin İsanın misilsizliyi və yer üzündə xüsusi yeri vurğulanır.

14:8 "Mənim bədənimə dəfn üçün əvvəlcədən yağ çəkdi" Elə ola bilərmə ki, şagirdlərin dərk etmədikləri həqiqəti bu qadın dərk etmişdi? Dəfn üçün hazırlanan bədənələrə eyni növdən ətirilər tətbiq olunurdu (müq. et. Yəh. 19:40).

14:9 "doğrusunu" Hərfi tərcümədə "Amin". Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"dünyanın hansı yerində Müjdə vəz edilərsə"** Müjdə deyildikdə, İsanın Allah haqqında, bəşəriyyət, günah, Özü, xilas və axirət haqqında öyrətdiyi təlim nəzərdə tutulur. İsa Əhdi-Cədidin Allahdan ilham almış müəlliflərinə bu həqiqətləri Ruh vasitəsilə açmışdır. Bunlar insanların kəşf etdikləri biliklər deyil, vəhydir; başlıca olaraq bir şəxsi tanıdan və o şəxslə münasibət qurmağı öyrədən vəhydir; təkə bir əqidə və ya o şəxs haqqındakı doktrinlər deyildir. Müjdə iman vasitəsilə Məsihlə şəxsi münasibət qurmaq, Onun kim olduğunu və nə üçün gəldiyini dərk etməkdən ibarətdir; bu Allahla yeni münasibətin və tamamilə yeni dünyagörüşünün işığında Məsihə bənzər həyat tərzilə nəticələnir.

▣ **"dünyanın hansı yerində"** İsa Müjdənin bütün dünyada yayılacağını gözləyirdi (müq. et. Mark 13:27 və Mat. 28:19-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8).

▣ **"bu qadının etdiyi bu iş də danışılacaq ki, o yada salınsın"** Heç bir xeyirxahlıq və sədaqət işi İsanın yadından çıxmaz. Bu əhvalat Müqəddəs Yazıya daxil olub, lakin belə işlərin əksəriyyətini Allah Öz ürəyində saxlayır və bir gündə onları aşkara çıxaracaq (müq. et. Qal. 6:7-9; 1Tim. 5:25; Vəhy 14:13; həmçinin 2:1,19; 3:8).

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:10-11

¹⁰O zaman On İki şagirddən biri olan Yəhuda İskaryot İsanı başçı kahinlərə təslim etmək niyyəti ilə onların yanına getdi. ¹¹Başçı kahinlər bunu eşidərkən sevindilər və Yəhudaya pul verəcəklərini vəd etdilər. O da İsanı təslim etmək üçün fürsət axtarmağa başladı.

14:10 "On İki şagirddən biri olan Yəhuda İskaryot" İskaryotla bağlı bir sıra nəzəriyyələr vardır (bu söz müxtəlif yunanca əlyazmalarda fərqli şəkildə yazılıb). Bu aşağıdakılara aid ola bilər:

1. yəhudadakı Keriot şəhərindən olan bir adam
2. Qalileyadakı Kartam şəhərindən olan bir adam
3. pul daşımaq üçün istifadə olunan çanta
4. ibranicə "boğmaq" sözü
5. yunanca qatil bıçağı üçün işlənən söz

Əgər №1 düzgündürsə, Yəhuda On İki şagirdin içində yeganə yəhudalı olub. Əgər №4 və ya №5 düzgündürsə, Yəhuda Şimon kimi zelot olub.

Bu yaxında nəşr olunmuş maraqlı, amma yalnız gümanlara əsaslanan (və Yəhya Müjdəsini qiymətdən salan) bir kitabda Yəhuda müsbət şəkildə təsvir olunub. Kitabın adı, "Yəhuda – İsanı ələ vermiş şəxs yoxsa İsanın dostu?", müəllifi Uilyam Klassendir (William Klassen, *Judas, Betrayer or Friend of Jesus?* Fortress Press, 1996).

▣ **"On İki şagirddən biri olan"** O İsanın xüsusilə seçdiyi şagirdlərdən biri idi. Müjdəçi səyahətlərində, İsanın təlim öyrətdiyi yığıncaqlarda iştirak etmiş, möcüzələrini görmüş, sonuncu şam yeməyində olmuşdur.

Bu frazada müəyyənlik artıqlı işlənmişdir. Bunun mənası barədə bir neçə fərziyyə vardır: (1) Yəhuda həvarilər qrupunun rəhbərlərindən biri idi. O, qrupun pulunu özündə saxlayırdı və sonuncu şam yeməyində şərəfli yerdə oturmuşdu; (2) bu, Mark 14:4-dəki gileyənməsi ilə əlaqəlidir.

▣ **"başçı kahinlərə təslim etmək niyyəti ilə onların yanına getdi"** Luka 22:4-də "və məbəd mühafizəçilərinin başçıları ilə" frazası əlavə olunub. Yəhuda onlardan nə qədər pul verəcəklərini soruşub (müq. et. Mat. 26:15). Onlar bir qulun muzdunu verəcəklərini söyləyiblər (müq. et. Çıx. 21:32; Zək. 11:12).

Mat. 26:15-də ona "otuz gümüş" təklif etdikləri deyilir. Beləcə Zək. 11:12-13-dəki peyğəmbərlik yerinə yetmişdir (müq. et. Mat. 27:9-10). Rədd edilmiş "Çoban" İsa idi. Müjdələrin müəllifləri İsanın xidməti ilə əlaqədar peyğəmbərlik tipologiyasını Zək. 9-14-dən götürüblər.

1. Mat. 21:4-5-də Zək. 9:9 sitat gətirilir
2. Mat. 24:3-də Zək. 12:10 sitat gətirilir
3. Mat. 26:15-də Zək. 11:12-13 sitat gətirilir
4. Mat. 26:31-də Zək. 13:7 sitat gətirilir
5. Mat. 27:9-10-da Zək. 11:12-13 sitat gətirilir

▣ **"təslim etmək"** Bu, yunanca "ələ vermək" sözüdür (*paradidōmi*). Müqəddəs Kitabın ingilis dilinə tərcümələrində bu söz həmişə "betray" ("xəyanət etmək") olaraq tərcümə olunur, lakin bu həmin sözün sabit mənası deyildir. Bu söz müsbət olaraq "əmanət etmək" (müq. et. Mat. 11:27), "bərpa etmək" ya da "əmr etmək" (müq. et. Həv. 14:26; 15:40) mənalarına, mənfi olaraq isə "bir adamı hakimiyyətə təslim etmək" və ya "Şeytanın əlinə vermək" (müq. et. 1Kor. 5:5; 1Tim. 1:20) mənalarına, yaxud Allahın bir adamı öz bütprəstliyinə təslim etmək (müq. et. Həv. 7:42) mənasına gələ bilər. Aydındır ki, bu feilin mənası kontekstdə müəyyən edilməlidir. Yəhudanın hərəkətlərinə uyğun gələn mənə "xəyanət"dir.

14:11 "sevindilər" "Təəcübləndilər" deyildir. Yəhudanın niyyətlərinə dair həmişə müxtəlif fikirlər səsləndirilib. Bu dini başçılar üçün həvarilərdən birinin qrupdan ayrılıb satqınlıq etməsi sui-qəsdlərinə daha da haqq qazandırır!

▣ **"fürsət axtarmağa"** Luka 22:6-da "xalqdan gizlin" sözləri əlavə olunub. Onlar bayram üçün Yerusəlimə gəlmiş qalileyalı ziyarətçilərin İsayə sevgi göstərdiklərinə görə çəkinirdilər (müq. et. Mark 11:18; 12:12; Mat. 26:5; 27:24).

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:12-16

¹²Pasxa quzusu qurban kəsildiği Mayasız Çörək bayramının ilk günü şagirdləri İsadən soruşdular: «Sənin Pasxa yeməyin üçün haraya gedib hazırlıq görməyimizi istəyirsən?» ¹³İsa da şagirdlərindən ikisini göndərdi və dedi: «Şəhərə girin, orada qarşınıza səhənglə su daşıyan bir nəfər çıxacaq. Onun ardınca

gedin. ¹⁴O hansı evə girərsə, oranın sahibinə deyir: “Müəllim deyir: ‹Şagirdlərimlə birgə Pasxa yeməyini yeyəcəyim qonaq otağım haradadır?›” ¹⁵Ev sahibi sizə yuxarı mərtəbədə döşənib hazırlanmış böyük bir otaq göstərəcək. Orada bizim üçün hazırlıq işləri görün». ¹⁶Şagirdlər yola çıxıb şəhərə getdilər. Hər şeyin Onun dediyi kimi olduğunu gördülər və Pasxa yeməyi üçün hazırlıq etdilər.

14:12 "Mayasız Çörək bayramının ilk günü" Rəbbin Öz şagirdləri ilə sonuncu şam yeməyi yediyi günün 13 nisan, yoxsa 14 nisan olduğu sualı böyük məsələdir. Yəhyaya görə o gün 13 nisan (müq. et. Mark 18:29; 19:14, 31,32), Sinoptik Müjdələrə görə isə 14 nisan idi. Bu fərqlərin mümkün səbəbləri:

1. Roma təqvimindən və yəhudi ay təqvimindən istifadə olunması
2. günün yəhudilərdə axşam, romalılarda isə səhər başlaması
3. günəş təqvimindən istifadə edən Ölü dəniz cəmiyyətinin Pasxanı bir gün əvvəl qeyd etməsi (Yerusalimdə başçılıq edən kahinləri rədd etmələrinin rəmzi olaraq)

Dörd Müjdə Kitabı, canlı şahidlərin teoloji və müjdəçi məqsədləri ilə yazdıqları əsərlərdir. Bu müəlliflərin ilahi ilhamla İsanın həyatını və sözlərini seçməyə, uyğunlaşdırmağa və təşkil etməyə haqları var idi. Bu, Müjdələrdə olan çətinliklərin çoxunu izah edir (Bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 126-129). Müjdələrin fərqli olması həqiqiliyini təsdiqləyir. Erkən imanlılar cəmiyyəti Dörd Müjdəni bir-birinə uyğunlaşdırmadan qəbul etmişdir (Tatianın "Diatessaron"u istisna olmaqla).

Hermenevtik baxımdan hər Müjdə öz kontekstində (müəllifin məqsədi) şərh edilməli və digər Müjdələrlə müqayisə olunmamalıdır.

14:13 "şagirdlərindən ikisini" Luka 22:8-də onların Peter və Yəhya olduqları deyilir. Rabbilərin mənbələrindən məlum olduğu kimi, hər ailədən yalnız iki nəfəri məbədə buraxırdılar ki, bir kahinin köməyi ilə quzu təqdim etsinlər.

▣ **"qarşınıza səhənglə su daşıyan bir nəfər çıxacaq"** O mədəniyyətdə bir kişinin su daşması – ələlxüs səhənglə su daşması – son dərəcə qeyri-adi idi. Bir kişi su daşımağa məcbur olanda səhəngdə deyil, qoyun və ya keçi dərilərində daşıyardı. Bu, hadisənin canlı şahidi olan Peterin verdiyi başqa bir detaldır.

14:14 "oranın sahibinə deyir" Çoxları düşünür ki, ora böyük ehtimalla Yəhya Markın evi (Yəhya Mark, Peterin Romadakı vəzlərinə əsasən Mark Müjdəsini yazmışdır), sonuncu şam yeməyinin baş verdiyi və dirilmiş İsanın görüldüyü yer idi. Barnabanın əmisi oğlu olan Yəhya Mark, Şaul (Paul) və Barnabanın birinci müjdəçi səyahətinin ilk hissəsində iştirak edib. O həmçinin Peterin yoldaşı və böyük ehtimalla Birinci Müjdənin müəllifi idi (bu Müjdəni Peterin xatirələri və ya vəzləri əsasında yazmışdır). Görünür ki, İsa bu hadisəni əvvəlcədən bildirməmiş, amma şəxsən təşkil etmişdir.

14:15 Bu da İsanın dirilməsindən sonra görüldüyü yer idi (müq. et. Həv. 1:12). Bu otaq şagirdlərin Yerusalimdəki qərargahı idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:17-21

¹⁷Axşam düşəndə İsa On İki şagirdi ilə birlikdə gəldi. ¹⁸Onlar süfrəyə oturub yemək yeyərkən İsa dedi: «Sizə doğrusunu deyirəm: sizlərdən biri – Mənimlə yemək yeyən biri Mənə xəyanət edəcək». ¹⁹Onlar kədərlənməyə başladılar və bir-bir Ondən soruşdular: «Mən deyiləm ki?» ²⁰İsa onlara dedi: «Siz On İki nəfərdən biridir. Mənimlə birlikdə çörəyini qaba batıran odur. ²¹Bəşər Oğlu Özü barəsində yazıldığı kimi gedir. Amma vay o adamın halına ki, Bəşər Oğluna xəyanət edir! O adam heç doğulmasaydı, onun üçün daha yaxşı olardı».

14:17 "Axşam düşəndə" Yəhudilərdə gün toranlıqdan başlayır (müq. et. Yar. 1:5,8,13,19,23,31). Bu, Pasxa yeməyi idi, çünki yəhudilər şam yeməyini adətən axşam saat 6-dan əvvəl yeyərdilər. Axşam saat 6-dan sonra ancaq Pasxa yeməyi yeyilərdi.

14:18 "süfrəyə oturub" Əvvəllər Pasxa yeməyini Çıx. 12:11-yə əsasən ayaq üstə yeyərdilər. I əsrdə yəhudilər stullardan istifadə etməzdilər (bu adəti farslardan öyrəniblər; müq. et. Est. 1:6; 7:8). Alçaq yastıqlarda, nal şəklində bir masanın ətrafında (xidmətçilər yeməkləri asan gətirsinlər deyə) sol dirsəklərinə söykənilib uzanaraq yemək yeyərdilər.

▣ **"doğrusunu"** Hərfi tərcümədə "Amin". Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"sizlərdən biri – Mənimlə yemək yeyən biri Mənə xəyanət edəcək"** Bu, Zəb. 41:9-a istinaddır. İsa beləcə Yəhudanın təqsirini vurğulayırdı (müq. et. Yəh. 13:18). Süfrə o mədəniyyətdə dostluq və sədaqətin mühüm bir rəmzi idi. Birlikdə yemək yediyin bir adama xəyanət etmək dəhşətli bir günah sayılırdı.

14:19 "bir-bir Ondan soruşdular: «Mən deyiləm ki?»" Göründüyü kimi, Yəhudadan heç kəs şübhələnmirdi, amma hər şagird özündən şübhələndirdi.

14:20 "Mənimlə birlikdə çörəyini qaba batıran" Bu, kərpic malasına bənzəyən xüsusi bir meyvə sousu idi. Yəhuda İsanın yanında şərəfli yerdə oturmuşdu! İşin bu yerə çatmasına baxmayaraq, İsa hələ də Yəhudanı haqq yola gətirməyə çalışırdı.

14:21 "Amma vay o adamın halına ki, Bəşər Oğluna xəyanət edir! O adam heç doğulmasaydı, onun üçün daha yaxşı olardı" Yəh. 13:27-dən başlayan mətnəndən göründüyü kimi, Yəhuda üçüncü "xeyir-dua kasası"ndan sonra, Rəbbin Süfrəsi təsis edilməzdən əvvəl çıxıb getmişdir. Yəhuda bir müəmmədir. Onun İsayə xəyanət etməsinin niyyətləri heç bildirilməmişdir. Kimisi onu vətənpərvər bir yəhudi (zelot) sayır, İsanı hərbi qüvvətlə Romaya qarşı çıxmağa məcbur etmək istədiyini düşünür. Kimisi İsanın şifahi ənənəni rədd etməsindən və yəhudi cəmiyyətinin səfil və günahkar adamları ilə oturub durmasından narazı olan mömin bir yəhudi olduğunu zənn edir. Yəhya Müjdəsində o, başdan pul sevən bir oğru olaraq təsvir olunur. Ancaq İsa həbs ediləndən sonra Yəhudanın etdiyi hərəkətlər bunu təsdiqləmir. Yəhudanın həqiqi niyyətləri nə olur-olsun, Şeytanın təsiri nə olur-olsun, bunun peyğəmbərlər tərəfindən əvvəlcədən bildirilməsinə baxmayaraq, Yəhuda öz hərəkətlərinə görə cavabdehdir, necə ki hər birimiz öz hərəkətinə görə cavabdehdir (müq. et. Qal. 6:7).

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:22-25

²²Onlar yeyəndə İsa çörək götürdü, şükür duası edib onu böldü və şagirdlərə verərək dedi: «Alın! Bu Mənim bədənimdir». ²³Sonra bir kasa götürdü və şükür edib onu da şagirdlərə verdi və hamısı oradan içdi. ²⁴İsa onlara dedi: «Bu, Əhdin bağlanması üçün çoxları uğrunda axıdılan Mənim qanımdır. ²⁵Sizə doğrusunu deyirəm: Allahın Padşahlığında təzəsini içəcəyim günə qədər üzüm ağacının məhsulundan əsla içməyəcəyəm».

14:22 "çörək götürdü" Qeyd edək ki, bu, Pasxa quzusu (və ya acı otlar) deyil idi, mayasız çörək idi (*azumos*, müq. et. Mark 14:1). Burada işlənən yunan sözü, *artos*, adətən adi çörəyi bildirir (müq. et. Mark 3:20; 6:8,16,36, 37; 7:2,5,27; 8:4,14,16,17). Lakin paralel mətnlərdə – Mat. 26:26 və Luka 22:19-da o həmçinin mayasız çörək mənasında işlənir. Yəqin ki, quzunun son dərəcə millətçi bir mənə çaları var idi. Pasxa və sonuncu şam yeməyi arasındakı tarixi əlaqələrə baxmayaraq, burada bunlar teoloji olaraq qəsdən fərqləndirilir.

Əgər Çıxış və İsa arasında həqiqətən əsaslı bir tipologiya varsa, onda bu çörək, YAHVE-nin səhrada gəzib-dolaşan xalqına verdiyi "manna" ilə əlaqəlidir (müq. et. Çıx. 16). Manna Allahın xalqını yaşadan davamlı qida idi. Burada isə YAHVE səmanın "həqiqi" çörəyini verir, "əsl" qida ilə xalqını yaşadır, "kamil" bir rəhbər göndərir, günahdan və ölümdən xilas edən Quzunun yeni "Pasxa" bayramını təsis edir. Əhdi-Cədidin müəllifləri, İsanı təsvir edərkən, Əhdi-Ətiqdə obrazlı şəkildə ifadə olunmuş tipologiyadan tez-tez istifadə etmişlər.

Əhdi-Ətiqdə şərab üzümün qanı kimi tanınırdı, ondan mühakimə obrazı olaraq istifadə olunurdu (qəzəb üzümü). Burada isə şərab, əbədi həyatı verən qurbanıdır. Bu obraz, Yəh. 6-da açıq-aydın görünür.

▣ **"şükür duası edib"** Pasxa yeməyinin müəyyən qaydası var idi. Çox güman ki, qırılan çörək və şərab rəmzləri "üçüncü xeyir-dua kasası" ritualında baş vermişdir (müq. et. 1Kor. 10:16).

XÜSUSİ MÖVZU: "PASXA (İBADƏTİN QAYDASI)" (SPECIAL TOPIC: PASSOVER [ORDER OF SERVICE])

- A. Dua
- B. Bir kasa şərab
- C. Ev sahibi əllərini yuyur və ləyən hər kəsə ötürülür
- D. Acı otlarla şirədən düzəldilən sous
- E. Quzu və əsas xörək
- F. Dua və təkrar acı otlarla şirədən düzəldilən sous
- G. İkinci bir kasa şərab və uşaqlara sual-cavab vaxtı (müq. et. Çıx. 12:26-27)
- H. Hallel məzmunlarının oxunması – Zəbur 113-114 – və dua
- İ. Mərasimin rəhbəri əllərini yuyandan sonra hərəyə sousa batıracağı bir çörək tikəsi verir
- J. Hamı doyana qədər yeyir; axırda quzudan bir tikə yeyirlər
- K. Əllərini yuyandan sonra üçüncü bir kasa şərab
- L. Hallel məzmunlarının oxunması – Zəbur 115-118
- M. Padşahlığın gəlişinin rəmzi olan dördüncü bir kasa şərab
Çoxları düşünür ki, Rəbbin Süfrəsinin təsis edilməsi "K"-də baş vermişdir.

▣ **"Alın! Bu Mənim bədənimdür"** Yəh. 6:22-dən başlayan mətndə və 1Kor. 10:16-da bu mərasimin güclü bir teoloji obrazlılığı göstərilir. İsanın Öz bədəni və qanı haqqındakı sözləri bu yəhudiləri dəhşətə salıb. Adam əti yemək və qan içmək Lev. 11-də qadağan olunmuşdur. Bu sözlər, simvolik olduqları aşkar olsa da, dəhşətvericidir. İsanın çörəyi bölməsi çarmıxa çəkilməsinin rəmzi idi. Şərabın rəngi qana oxşadığı kimi, çörəyin rəngi insan bədəninə oxşayırdı. İsa həqiqi Həyat Çörəyi (yəni manna, müq. et. Yəh. 6:31-33,51), həqiqi Pasxa, yeni Çıxış idi!

XÜSUSİ MÖVZU: "YƏHYA 6-DA RƏBBİN SÜFRƏSİ" (SPECIAL TOPIC: THE LORD'S SUPPER IN JOHN 6)

- A. Yəhya Müjdəsində Rəbbin Süfrəsinin özü nəql edilməyib, lakin 13-17-ci fəsillərdə yuxarı otaqdakı dialoq və dua qeyd edilib. Ola bilər ki, Yəhya bu olayı qəsdən buraxıb. I əsrin axırlarında imanlılar cəmiyyəti bu ibadət üsullarını sakrament (dini ayin) saymağa, onlara lütfün kanalları gözü ilə baxmağa başlayıb. Yəhyanın İsanın vəftizini və ya Rəbbin Süfrəsinə nəql etməməsi, bu "sakrament" baxışına qarşı bir reaksiya ola bilər.
- B. Yəh. 6-cı fəsil beş min nəfərin doyurulması kontekstində yer alır. Lakin çoxları yevxaristiyaya sakramental baxışı öyrətmək üçün bundan istifadə edirlər. Bu fəsil, Roma katolik kilsəsinin transsubstansiasiya (maddənin İsanın bədənində dönməsi) doktrininin mənbəyi olub (Yəh. 6:53-56). 6-cı fəslin yevxaristiya ilə necə əlaqəli olduğu sualı Müjdələrin ikili təbiətini aşkarlayır. Əlbəttə, Müjdələrdə İsanın sözləri və həyatı nəql edilir, lakin bunlar illər sonra yazılıb və ayrı-ayrı müəlliflərin iman mühitini əks etdirir. Belə ki, burada müəllifin məqsədinin üç səviyyəsi vardır:
 - 1. Ruh
 - 2. İsa və ilkin dinləyiciləri
 - 3. Müjdələrin müəllifləri və onların oxucularıBunu necə şərh etmək lazımdır? Təsdiqlənə bilən yeganə üsul, tarixi zəminin verdiyi məlumata əsasən kontekstual, qrammatik, leksik yanaşmadır – əksinə deyildir.
- C. Oxucu kütləsinin yəhudi olduğunu və mədəni fonun rəbbinik gözləntilər olduğunu unutmamalıyıq; rəbbilər ələlxüsus Misirdən Çıxışdakı "manna" kimi möcüzələr ilə əlaqədar olaraq Məsihin bir

"fövqəl Musa" (müq. et. Yəh. 6:30-31) olacağını gözləyirdi. Rəbbilər Zəb. 72:16-ya istinadən buna inanırdılar. İsanın qeyri-adi bəyanatları (müq. et. Yəh. 6:60-62, 66) xalqın yanlış məsihi gözləntilərini yox etmək məqsədi daşıyırdı (müq. et. Yəh. 6:14-15).

- D. Erkən imanlılar cəmiyyətinin atalarının hamısı bu ayələrin Rəbbin Süfrəsinə aid olduğu barədə razılaşmayıb. İsgəndəriyyəli Klement, Origen və Yevseyiy bu ayələrdən bəhs edərkən onu əsla Rəbbin Süfrəsi ilə əlaqələndirməyiblər.
- E. Bu ayələrdəki metaforalar, İsanın Yəh. 4-cü fəsildə "quyu başındakı qadın" ilə söhbətində istifadə etdiyi sözlərə çox bənzəyir. Bu dünyanın suyu və çörəyi əbədi həyat və ruhani gerçəkliklərin metaforaları olaraq işlənir.
- F. Bu çörəyin çoxadılması hadisəsi, dörd Müjdənin hamısında qeydə alınmış yeganə möcüzədir!

14:23 "şükür edib" Yunan dilində "şükür" *eucharistē*-dir; Rəbbin Süfrəsinin başqa adı – "yevxaristiya" – bu sözdən törəyib.

14:24 "Bu, Əhdin bağlanması üçün... Mənim qanımdır" Şərabın rəngi insan qanının rənginə bənzəyirdi. Bu frazanın üç mümkün mənbəyi vardır.

- 1. Çix. 24:6-8, əhd kitabının əhd qanı ilə təqdis olunması
- 2. Yer. 31:31-34, Əhdi-Ətiqdə "yeni əhd" ifadəsinin yer aldığı yeganə mətn
- 3. Zək. 9:11, İsanın həyatına dair çoxlu peyğəmbərliklərin (xristoloji tipologiya) mənbəyi olan Zək. 9-14 mətn parçasında yer alır

Yunanca əlyazma ənənələrində iki variant vardır.

- 1. "Əhdin" – Mat. 26:28-ə əsasən; bu variant yunanca əlyazmaları κ , B, C, D² və L-də (və həmçinin, cüzi fərqlərlə, D* və W-da) yer alır. UBS⁴ bu daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).
- 2. "Yeni Əhdin" – Luka 22:20 və 1Kor. 11:25-ə əsasən; bu variant A və E əlyazmalarında, Vulqatada, süryani, qibtı və erməni tərcümələrdə yer alır (müq. et. NKJV). Bu söz, yəqin ki, İsanın sözlərini Yer. 31:31-34-də bəhs olunan "yeni" əhdlə əlaqələndirmək üçün əlavə olunub.

Burada bir şey aydındır. Günaha batmış bəşəriyyətin Ata ilə ünsiyyətini bərpa etmək üçün İsanın ölümü vacib idi (müq. et. Mark 10:45). İsa (1) Atanı tanımaq, (2) bizə nümunə olmaq və (3) günahımıza görə bizim əvəzimizə ölmək üçün gəlmişdir. Xilas üçün başqa yol yoxdur (müq. et. Yəh. 10,14). Bu, Allahın əzəli planının əsas cəhəti idi (müq. et. Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29).

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHD" (SPECIAL TOPIC: COVENANT)

Əhdi-Ətiqdə "əhd" olaraq tərcümə olunan *berith* (["berit"], BDB 136, KB 157) sözünün tərifini vermək çətindir. İbrani dilində ona uyğun gələn bir FEİL yoxdur. Etimoloji və ya əlaqəli tərifləri müəyyən etmə cəhdləri heç inandırıcı olmayıb. Güman ki, ən yaxşı variant "kəsmək"dir (BDB 144), çünki əhd bağlandıqda qurban kəsilirdi (müq. et. Yar. 15:10,17). Lakin bu anlayış Yazıda çox əhəmiyyətli olduğundan, ilahiyyatçılar onun funksional mənasını müəyyən etmək üçün bu sözün işlənməsini araşdırmışlar.

Əhd, yeganə həqiqi Allahın (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq") yaratdığı insanlarla əlaqədə olduğu vasitədir. Əhd, əhdi-peyman, müqavilə və ya razılaşma anlayışı Müqəddəs Kitab vəhyinin dərk edilməsi üçün son dərəcə mühümdür. Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı təzad əhd anlayışında açıq-aşkar görünür. Bəzi əhdlər sırf Allahın xasiyyəti və işləri üzərində qurulur.

- 1. yaradılışın özü (müq. et. Yar. 1-2)
- 2. nəslin davam etdirilməsi və Nuha verilmiş vəd (müq. et. Yar. 6-9)
- 3. İbrahimin çağırılması (müq. et. Yar. 12)
- 4. İbrahimplə bağlanmış əhd (müq. et. Yar. 15)

Lakin əhd ümumiyyətlə xarakteritətibarilə qarşı tərəfin cavabını tələb edir.

- 1. imanla Adəm Allaha itaət etməli və Edendəki ağacın meyvəsini yeməməli idi

2. imanla Nuh sudan uzaq yerdə nəhəng gəmi qayırb heyvanları yığmalı idi
3. imanla İbrahim öz ailəsini tərək edib Allahın göstərdiyi yerə getməli və gələcək nəslinə inanmalı idi
4. imanla Musa israilliləri Misirdən çıxarıb Sina dağına gətirmişdi və orada dini və sosial həyat üçün konkret qayda-qanunlar, xeyir-dua və lənət vədləri ilə birlikdə qəbul etmişdi (müq. et. Lev. 26; Qanun. 27-28)

Allahın insanlarla münasibətinə aid eyni təzad "yeni əhd"də də vardır (müq. et. Yer. 31:31-34; İbr. 7:22; 8:6,8,13; 9:15; 12:24). Həmin təzadı açıqca görmək üçün Yez. 18:31-i Yez. 36:27-38 (YAHVE-nin işi) ilə müqayisə etmək olar. Bu əhd Allahın lütf işinə, yoxsa insanın üzərinə qoyulmuş cavab vermə məsuliyyətinə əsaslanır? Köhnə əhd və yeni əhd arasında əsas mühüm məsələ budur. Hər ikisinin hədəfləri eynidir:

1. YAHVE ilə ünsiyyətin Yar. 3-də pozulmasından sonra bərpa edilməsi
2. Allahın xasiyyətini əks etdirən saleh xalqın yaranması

Yer. 31:31-34-də bəhs olunan yeni əhd, insanın əməllərinə əsasən qəbul edilməsinin sona çatması ilə bu təzadı həll edir. Allahın qanunu, kənar qaydalar əvəzinə ürək arzusuna çevrilir. Mömin, saleh xalqın məqsədi eyni qalır, yalnız metodu dəyişir. Günaha batmış insanlar, Allahın surətini əks etdirməkdən aciz olublar. Məsələ Allahın əhdində deyil, insanların günahkarlığında və gücsüzlüyündə idi (müq. et. Yar. 3; Rom. 7; Qal. 3).

Əhdi-Ətiqin şərtsiz və şərtli əhdləri arasındakı təzad eynilə Əhdi-Cədidə də qalır. İsa Məsihin tamamlanmış işi sayəsində xilas tamamən əvəzsiz olaraq verilir, lakin insandan tövbə və iman tələb olunur (həm ilkin, həm də davamlı olaraq, bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-Cədidə "inanmaq"). İsa imanlılarla yeni münasibətini "yeni əhd" olaraq adlandırır (müq. et. Mat. 26:28; Mark 14:24; Luka 22:20; 1Kor. 11:25). Bu həm qanuni (hüquqi) elan, həm də Məsihə bənzər olmağa çağırışdır (müq. et. Mat. 5:48; Rom. 8:29-30; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Pet. 1:15), xəbər forması ilə təsdiq edilən qəbul edilməmiş (Rom. 4) və eyni zamanda əmr şəkli ilə ifadə olunan müqəddəslik çağırışıdır (Mat. 5:48)! İmanlılar əməlləri ilə xilas olurlar, lakin itaət üçün xilas olurlar (müq. et. Ef. 2:8-10; 2Kor. 3:5-6). Mömin həyat xilasın vasitəsi deyil, xilasın sübutu olur (Yaqub və 1 Yəhya). Bununla belə, əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır! Bu təzad Əhdi-Cədidəki xəbərdarlıqlarda açıq-aşkar görünür (bax: Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə").

▣ **"çoxları uğrunda axıdılan"** İsanın qanının axıdılması ilə təmsil edilən ölümü, bir günah qurbanı idi (müq. et. Mark 10:45; Mat. 26:28; 1Kor. 15:3; 2Kor. 5:21; İbr. 9:11-15). "Çoxları" sözü məhdud bir qrupa aid deyildir, ibrani dilində (və ümumiyyətlə sami dillərində) "cavab verəcək olan hər kəs" mənasını verir. Bu paralelizmi Rom. 5:18 və 5:19-da və eləcə də Yeş. 53:6-dakı "hamı"nın Yeş. 53:11-12-dəki "çoxları, çox adam" ilə müqayisə edilməsində görmək olar. Mark 10:45-dəki qeydə baxın.

XÜSUSI MÖVZU: "TÖKÜLMƏ (ƏHDİ-CƏDİDDƏ)" (SPECIAL TOPIC: Poured Out [NT])

Klassik yunan sözü *cheō*, "tökmək" mənasını verir (adətən həqiqi mənada). Onun yerini tutmuş intensiv forması *ekcheō*-nun iki mənə çaları vardır.

1. günahsız qan tökmə, müq. et. Yar. 9:6; 37:22; Qanun. 19:10; Mat. 23:35; Həv. 22:20; Rom. 3:15
2. verilən qurban, müq. et. Hak. 6:20; 1Şam. 7:6; 2Şam. 23:16; Mat. 26:28; Mark 14:24; Luka 22:20

Bu iki mənə İsada, Qolqota nöqtəsində birləşir (müq. et. Kolin Braun, red., "Əhdi-Cədid teologiyası üzrə yeni beynəlxalq lüğət" [Colin Brown, ed., *The New International Dictionary of New Testament Theology*], Cild 2, ss. 853-855).

Müqəddəs Kitabda bu FEİL həmçinin

1. Müqəddəs Ruhun tökülməsi (müq. et. Yoel 2:28-29; Yez. 39:29; Zək. 12:10; Həv. 2:17-18,33; 10:45; Tit. 3:6)
2. Allahın məhəbbəti (müq. et. Rom. 5:5; teoloji paraleli Qal. 4:6-dır)
3. Allahın qəzəbi (müq. et. Vəhy 16, FEİL səkkiz dəfə işlənmişdir) ilə bağlı olaraq işlənir.

14:25 "əsla içməyəcəyəm" Pasxa liturgiyasında dörd xeyir-dua kasası var idi. Rabbilər bu mərasimi Çıx. 6:6-7-yə əsasən keçirirdilər. Üçüncü kasa xilasın rəmzi idi. Məhz bu kasa Rəbbin Süfrəsinin əsasını təşkil edir. İsa dördüncü xeyir-dua kasasını içməkdən imtina edib, çünki bu kasa Padşahlığın tamamlanmasının rəmzi idi. İsa bunu axır zamanın məsihi ziyafətinə bağlayıb (müq. et. Yeş. 25:6; 55; Mat. 8:11; Luka 13:29; 14:15,24; 22:30; Vəhy 19:9,17).

▣ **"içəcəyim günə qədər"** Burada İsanın izzət və qüdrətlə gələcəyi gündən bəhs olunur; İsanın indiki vəziyyəti çox fərqli idi, axı İsanı rüsvayçılıq, əzablar, rədd olunma və ölüm gözləyirdi! İsanın iki gəlişində Onun Xilaskar (kəffarə edən əvəzedici satınalma) və qalib gələn Hakim olaraq iki vəzifəsi fərqləndirilir. Onun bu iki gəlişi yəhudilər üçün gözlənilməz idi. Yəqin ki, İsanın Özü şagirdlərinə (çox güman ki, Xamma yolunda) əsas Əhdi-Ətiq mətnlərinin (Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 53 və Zək. 9-14) tam mənasını izah etmişdir.

▣ **"Allahın Padşahlığında"** Bax: Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzu.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:26

²⁶Onlar ilahi oxuyandan sonra çıxdılar və Zeytun dağına tərəf getdilər.

14:26 "ilahi oxuyandan" Bu yunan feilindən "himn" sözü törəmişdir. Çox güman ki, onlar Pasxa yeməyinin son hissəsində oxunan Hallel məzmunlarını (Zəb. 113-118, müq. et. Mat. 26:30) oxuyublar. Bu məzmunlar YAHVEnin xilasına görə sevinc və şükür nəğmələri idi. Bunlar Kəffarə günü istisna olmaqla bütün əsas bayramlarda tamamilən və ya qismən oxunur. 113-114-cü məzmunlar Pasxa bayramının başlanğıc hissəsində, 115-118-ci məzmunlar isə son hissəsində oxunur.

▣ **"Zeytun dağına"** İsa və şagirdləri Pasxa günlərində (səkkiz gün ərzində) müntəzəm olaraq bu dağda yerləşib dua edirdilər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:27-31

²⁷İsa şagirdlərinə dedi: «Hamınız Məni atıb gedəcəksiniz, çünki belə yazılıb: «Çobanı vuracağam, qoyunlar pərən-pərən olacaq». ²⁸Amma Mən diriləndən sonra sizdən qabaq Qalileyaya gedəcəyəm». ²⁹Peter Ona dedi: «Hamı Səni atıb getsə də, mən belə etməyəcəyəm». ³⁰İsa ona dedi: «Sənə doğrusunu deyirəm: bu gün, bu gecə xoruz iki dəfə banlamazdan əvvəl sən Məni üç dəfə inkar edəcəksən». ³¹Amma Peter daha qətiyyətlə danışdı: «Əgər Səninlə birlikdə ölməyim lazım olsa belə, Səni əsla inkar etməyəcəyəm». Bütün şagirdlər də belə dedilər.

14:27

NASB, NJB	"Hamınız yıxılacaqsınız"
NKJV	"Hamınız büdrədiləcəksiniz"
NRSV	"Hamınız qaçaq olacaqsınız"
TEV	"Hamınız qaçıb gedəcəksiniz"

Bu, gələcək zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu, İsanın gələcək hadisələri bildiyinə və idarə etdiyinə dair daha bir sübutdur. Məchul növ ASV tərcüməsində əks olunub: "hamınız büdrədiləcəksiniz" (*skandalizō* sözü yem ilə qurulan tələ mənasına gəlir). Burada gələcək zaman məchul növdə olan başqa bir feil də işlənib: "pərən-pərən olacaq". Bu, Zək. 13:7-dən götürülüb. İmansızlığı bildirən eyni söz ("büdrəmək") başqalarının Məsihi rədd etməsi barədə də işlənmişdir (müq. et. Mat. 11:6; 13:21,57; 24:10; 26:31). Şagirdlərin imanı zəif olacaq! Peterin inkarı onların hamısının qorxularının bir nümunəsi idi.

▣ **"belə yazılıb"** Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu, Allahdan ilham almış Əhdi-Ətiqə dair işlənən səciyyəvi ifadə (İbrani idiomu) idi.

▣ **"vuracağam"** Bu, Zək. 13:7-dən bir sitatdır. İsanın Öz canını günah qurbanı olaraq təqdim etməsi Atanın planı idi (müq. et. Yeş. 53:4,6,10; Mark 10:45; Luka 22:22; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; 2Kor. 5:21).

14:28 İsa şagirdlərinə dəfələrlə demişdir ki, Qalileyada olan bir dağda onlarla görüşəcək (müq. et. Mat. 26:32; 28:7,10,16). Bu xüsusi görüşdə O, böyük tapşırığını verib (müq. et. Mat. 28:16-20); çox güman ki, 1Kor. 15:6-da dirilmiş Məsihin məhz bu zühur etməsindən söhbət gedir. İsanın dilirməsindən qırx gün sonra Zeytun dağında baş vermiş göyə qalxması hadisəsindən söhbət getmir (müq. et. Həv. 1:12).

İsa burada diriləcəyini əvvəlcədən bildirib, amma onlar bunun əhəmiyyətini dərk etməyiblər. Bu fraza, Əhdi-Cədidin xilas işlərində Allahın hər üç Şəxsinin iştirak etdiyini öyrətməsini göstərməyə əla xidmət edir.

1. Ata Allah İsanı dirilti (müq. et. Həv. 2:24; 3:15; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Rom. 6:4,9; 10:9; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Qal. 1:1; Ef. 1:20; Kol. 2:12; 1Sal. 1:10)
2. Oğul Allah Özünü dirilti (müq. et. Yəh. 2:19-22; 10:17-18)
3. Ruh Allah İsanı dirilti (müq. et. Rom. 8:11) Müqəddəs Üçlüyün bu cür vurğulanmasını Mark 14:9-10-da da görmək olar. Bax: Mark 1:11, XÜSUSİ MÖVZU: "ÜÇLÜK".

14:29 "getsə də" Hərfi tərcümədə "hətta əgər" (müq. et. NKJV və NJB). Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir. Peter başqalarının İsanı atıb qaçacaqlarını təsəvvür edə bilirdi, lakin özünün belə hərəkət edəcəyini təsəvvürünə gətirə bilməzdi!

▣ **"də, mən"** Burada güclü bir qarşılaşdırma bağlayıcısı *alla* işlənir. Peter İsanı əsla tərks etməyəcəyini emfatik şəkildə deyib (müq. et. Luka 22:33; Yəh. 13:37-38). Peter heç kəs sadıq qala bilməsə də özünün sadıq qalacağını hamının qarşısında bəyan edib! Onun arzusu böyük idi, amma gücü yox idi!

14:30 "bu gün, bu gecə xoruz iki dəfə banlamazdan əvvəl sən Məni üç dəfə inkar edəcəksən" Burada "sən" əvəzliyi emfatikdir ("sən özün")! Feil gələcək zaman qayıdış növ xəbər formasındadır. Luka bu əhvalatı daha uzun təsvir edir (müq. et. Mark 22:31-34). Xoruzun iki dəfə banlaması, Peterin hadisənin canlı şahidi olaraq yadında qalmış detaldır. Bu yalnız Mark Müjdəsində qeyd edilib.

14:31

NASB	"təkidlə deməkdə davam edirdi"
NKJV	"daha ehtirasla danışdı"
NRSV	"ehtirasla dedi"
TEV	"daha da qüvvətlə cavab verdi"
NJB	"daha da söylə təkrarladı"

İfratçılıq və həddini aşma mənasını verən bu sözün (*perisseia*) müxtəlif formalarına Əhdi-Cədidə tez-tez rast gəlinir (müq. et. Mat. 5:20; 27:23; Həv. 26:11; Fil. 1:9; 1Sal. 4:1). *Ek* sözönülü prefikslə düzələn bu intensiv formasına yalnız Mark Müjdəsində rast gəlinir. Yəqin ki, bu Peterin özündən gəlib! Peter öz nitqinin nə qədər ehtiraslı olduğunu xatırlayırdı!

▣ **"lazım olsa belə"** Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir.

▣ **"Səni əsla inkar etməyəcəyəm"** Peter həqiqətən belə hiss edirdi. O bütün ürəyi ilə, bütün iradə gücü ilə İsanın yanında qalacağına qərar vermişdi! Davudun günahları və bağışlanması kimi, Peterin bu vədləri və onlara əməl edə bilməməsi də sonrakı imanlıları ruhlandırmağa xidmət edir. Günahkar, zəif insanlar düz iş görmək istəyirlər (müq. et. Rom. 7), amma bunun üçün özlərində güc tapmırlar! İsa güzsüz imanlılara yardım edə bilər, lakin iman və tövbə etməyənlərə yardım edə bilməz.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:32-42

³²Sonra Getsemani adlanan bir yerə gəldilər. İsa şagirdlərinə dedi: «Mən dua edərkən siz burada oturub-qalın». ³³O, Peteri, Yaqubu və Yəhyanı Özü ilə apardı. Özündə bir həyəcan və narahatlıq hiss etməyə başladı. ³⁴Onlara belə dedi: «Ürəyimi elə dərin kədər bürüyüb, az qalır ki, ölüm. Burada qalın və oyaq olun». ³⁵İsa bir qədər irəli getdi və üzüstə yerə qapanıb dua etdi ki, mümkündürsə, bu an Ondan yan keçsin. ³⁶O belə dedi: «Abba – Ata, Sənin üçün hər şey mümkündür. Bu kasanı Məndən uzaqlaşdır. Amma Mənim yox, Sənin iradənin olsun». ³⁷İsa şagirdlərin yanına qayıdıb gördü ki, onlar yatıb. O, Peteri səslədi: «Şimon, yatmısan? Məgər bir saat oyaq qala bilməzdin? ³⁸Oyaq qalıb dua edin ki, sınağa düşməyəsiz. Ruh həvəsli, cisimsə gücsüzdür». ³⁹İsa yenə oradan uzaqlaşdı və eyni sözləri təkrar edərək dua etdi. ⁴⁰Qayıdanda gördü ki, onlar yenə yatıb. Çünki onların gözləri yumulurdu. Bilmədilər ki, İsayə nə desinlər. ⁴¹İsa üçüncü dəfə onların yanına qayıdıb dedi: «Hələ də yatıb dincəlisiniz? Bəsdir! Vaxt yetişdi! Budur, Bəşər Oğlu günahkarların əlinə təslim olunur. ⁴²Qalxın gedək. Budur, Mənə xəyanət edən gəlir!»

14:32 "Getsemani" "Getsemani" adı ibrani dilində "zeytunsıxan" mənasına gəlir. Görünür ki, ora Yerusəlimin hüdudlarından kənarında, Zeytun dağında yerləşən şəxsi bir bağ idi. Şəhərin daxilində bağlar qadağan idi, çünki bitkilər üçün lazım olan peyin üzündən şəhər natəmiz olardı. Görünür ki, İsa bu bağa tez-tez gəlirdi. Çox güman ki, Pasxa həftəsi İsa şagirdləri ilə burada gecələyirdi. Yəhuda o yeri çox yaxşı tanıyırdı.

▣ **"Mən dua edərkən siz burada oturub-qalın"** Paralel mətnləri Mat. 26:41 və Luka 22:40-da İsa onlara sınağa düşməməkdən ötrü dua etməyi buyurur.

14:33 "O, Peteri, Yaqubu və Yəhyanı Özü ilə apardı" Bu üç nəfər şagirdlər arasında rəhbər idi. Xüsusi hallarda İsa yalnız bu üç şagirdi Özü ilə aparıb. Buna görə onlar həm xüsusi təlim alıblar, həm də digər şagirdlər onları qısqanıblar. İsanın üç nəfər yaxın şagirdi olmasının səbəbi aydın deyildir. On İki şagird siyahısı həmişə dörd nəfərlik üç qrupdan ibarətdir. Qruplar heç vaxt dəyişməmişdir. Ola bilsin, bu qruplar şagirdlərin aralıqlarına baş çəkmələrinə imkan vermək üçün belə təşkil edilmişdir. Mark 3:16-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

NASB "çox narahat və nigaran olmağa başladı"
NKJV "O nigaran və dərindən narahat olmağa başladı"
NRSV "narahat olmağa və həyəcanlanmağa başladı"
TEV "Narahatlıq və təlaş onu bürüdü"
NJB "O dəhşət və əzab hiss etməyə başladı"

İsa böyük təlaş içində idi! Bunlar yunan dilində çox qüvvətli sözlərdir. Biz müasir oxucular bu bağda Allahın Oğlunun insan kimi ən həssas anını gördüyümüz üçün müqəddəs torpağa qədəm basdığımızı hiss edirik. İsa, yəqin ki, dirildəndən sonra Öz şagirdlərinə bunu anlatmışdır. Bu, sınaqlarla üz-üzə gələn və İsanın Qolqotada çəkdiyi əzabı və ağır yükü dərk etməyə çalışan adamlar üçün yazılmışdır.

▣ **"Ürəyimi elə dərin kədər bürüyüb, az qalır ki, ölüm"** Bunlar, İsanın narahatlığını, qorxusunu və kədərini heyfətverici qüvvətlə ifadə edən sözlərdir. Mətnin özündə bunun səbəbi bildirilməsə də, görünür ki, İsa əzəldən bəri həmişə davam edən Ata ilə yaxın ünsiyyətin pozulmasından qorxurdu. İsanın Mark 15:34-də dediyi sözlər bunu təsdiqləyir. İsanın iman mübarizəsinin şahidi olduğumuz bu əhvalat Onu insan olaraq ən açıq şəkildə göstərən anlardır.

Əhdi-Ətiqədə bu idiom (müq. et. Zəb. 42:5) günahkar bəşəriyyətin xilas edilməsi üçün tələb olunan şiddətli mübarizəni ifadə edirdi. 42-ci məzmun (22-ci məzmun kimi), rədd edilən, öldürülən İsanın tərcübəsini əks etdirir. Bu mübarizəni paralel mətn olan Luka 22:43-44-də qismən görmək olar (ancaq UBS⁴ bunların daxil edilməməsini "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir [tam əminlik]); orada bir mələyin İsanın yanına gəlib Ona xidmət etməyə başladığı və İsanın tərinin qan damlaları kimi yerə düşdüyü nəql olunur. Məhz burada, bu bağda şər olanın üzərində qələbə çalınmışdır. Şeytanın Mat. 4-də təsvir olunan sınağının məkrliliyi və Peterin Mat. 16:22-də guya İsanın tərəfini saxlamaq üçün dediyi, ama həqiqətdə son dərəcə zərərli olan sözlərin mahiyyəti bu mətnə tamamilə aşkara çıxır.

▣ **"Burada qalın və oyaq olun"** Birinci feil aorist məlum növ əmr şəklində, ikinci feil isə indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Onlar Yəhudanı və izdihamı gözləyib oyaq qalmalı idilər, lakin yuxuya getmişdilər!

14:35 "üzüstə yerə qapanıb dua etdi" Hər iki feil bitməmiş zamandır. Adətən bu qrammatik zaman keçmişdə davamlı hərəkəti bildirir, lakin burada belə olmadığı aşkardır. Bu yunan feil zamanından həmçinin keçmiş bir hərəkətin başlanğıcını bildirmək üçün istifadə olunur. Üzüstə yerə qapanıb dua etmək şiddətli hissləri göstərir.

14:35 "mümkündürsə" Bu, müəllifin nöqteyi-nəzərindən deyilənin doğru olduğunu ifadə edən birinci sinif şərt cümləsidir. İsa bilirdi ki, YAHVE hər şeyi etməyə qadirdir (müq. et. Mark 14:36, "Sənin üçün hər şey mümkündür").

▣ **"bu an"** Hərfi tərcümədə "bu saat".

XÜSUSİ MÖVZU: "SAAT" (*hōra*) (SPECIAL TOPIC: THE HOUR [*hōra*])

"Saat" sözü Müjdələrdə müxtəlif mənalarda işlənir:

1. zaman vahidi olaraq (müq. et. Mat. 8:13; 26:40; Luka 7:21; Yəh. 11:9)
2. sınaq vaxtının metaforası kimi (müq. et. Mat. 10:19; Mark 13:11; Luka 12:12)
3. İsanın xidmətinə başlamasının metaforası kimi (müq. et. Yəh. 2:4; 4:23)
4. qiyamət gününün (Məsihin ikinci gəlişi) metaforası kimi (müq. et. Mat. 24:36,44; 25:13; Mark 13:32; Yəh. 5:25,28)
5. İsanın əzablarının metaforası kimi (müq. et. Mat. 26:45; Mark 14:35,41; Yəh. 7:30; 8:20; 12:23,27; 13:1; 16:32; 17:1)

▣ **"bu an Ondan yan keçsin"** Bu, aorist məlum növ lazım şəkli. İsa YAHVE-nin hər şeyə qadir olduğunu deyir və çarmıxdan xilas edilə biləcəyinə ümid edir (müq. et. Mark 14:36). Şeytan çöldə İsanı bununla sınağa çəkmişdi (müq. et. Ceymz Styuart, "İsa Məsihin həyatı və təlimi" [James Stewart, *The Life and Teaching of Jesus Christ*], ss. 39-46). Mat. 26:39,42 və 44-dən və Mark 14:39 və 41-dən öyrəndiyimiz kimi, İsa eyni sözlərlə üç dəfə dua etmişdir; yəhudilərdə bir sözün və ya işin üç dəfə təkrarlanması intensivliyinə işarə edir.

14:36 "Abba" Arami dilində bu söz, uşaqların öz atalarına evdə qeyri-rəsmi müraciət etdikləri "atacan", "papa" kimi mənalar verir. İsa YAHVE-yə çox yaxın idi (müq. et. İbr. 1:2; 3:6; 5:8; 7:28). Onun ölümü bu yaxınlığı bizə də bəxş edir.

Bu, İsanın aramicə *Abba* sözünü dilə gətirdiyi yeganə yerdir (yunanca mətndə). İsanın bu sınaq vaxtında daxilində gedən şiddətli mübarizə aşkara çıxır (dərindən hisslərini ifadə etməsi, yerə qapanması, üç dəfə dua etməsi). Burada O, Qolqota haqqında Atasının fikrini dəyişdirməkdən ötrəi ən qüvvətli kartla oynayır. YAHVE-yə ən böyük yaxınlığı ifadə edən bir sözlə müraciət edir! Bununla belə, O hər duasını "Mənim yox, Sənin iradədən olsun" sözləri ilə bitirirdi. Ata Allah İsanın dilə gətirdiyi istəyini yerinə yetirməməklə günahlı bəşəriyyətə olan məhəbbətini göstərir. Günahın qurbanı verilməli idi, amma bu iş həm İsayə, həm də Ataya asan olmayıb, emosional və fiziki cəhətdən baha başa gəlib.

İsa bəşəriyyətin bütün sınaqlarını tanıdığı üçün (ancaq günahsız olaraq) bizi tanıyır. Qorxu, dəhşət və məyusluq günah **deyildir!** Getsemanidə qələbə çalınmışdır.

▣ **"Ata"** Mark Müjdəsində arami söz və ifadələrinə tez-tez rast gəlinir (müq. et. Mark 3:17; 5:41; 7:34; 14:36; 15:34). İsa və şagirdləri, yəqin ki, arami dilində danışmışdılar. Mark bu sözlərin hər birini tərcümə edir; bu Markın yəhudi olmayanlara yazdığını göstərir (Markda rast gəlinən çoxlu latin sözlərinə görə romalıların yazdığı təxmin olunur). Bax: Mark 13:32, Xüsusi mövzu: "Ata".

▣ **"Bu kasamı"** Əhdi-Ətiqdə kasa insanın taleyinin metaforası idi (müq. et. Zəb. 16:5; 23:5; Yer. 51:2; Mat. 20:22). Bu metafora adətən məhkumiyyət (mənfə) mənasında işlənirdi (müq. et. Zəb. 11:6; 75:8; Yeş. 51:17,22; Yer. 25:15-16,27-28; 49:12; Mərs. 4:21; Yez. 23:31-33; Hab. 2:16). Bu idiom Əhdi-Ətiqin başqa bir məhkumiyyət metaforası olan sərxoşluqla tez-tez əlaqələndirilir (müq. et. Əyy. 21:20; Yeş. 29:9; 63:6; Yer. 25:15-16,27-28). İsa bu vəziyyətdən çıxmaq istəyir! Qorxu günah deyildir. İsa qorxu ilə üz-üzə gələndə imanla dayandığı kimi, biz də belə etməliyik!

▣ **"Amma Mənim yox, Sənin iradənin olsun"** "Mənim" və "Sənin" əvəzlilikləri yunan mətnində emfatikdir. İsa Atanın iradəsinə tabe olmaqda davam edirdi. Bu kontekstdə İsanın əsl insanlığı və imanını parlayır! Onun başəri təbiəti xilas olmağı arzu edir, amma ürəyində əvəzedici qurban olaraq Atanın iradəsinə yerinə yetirməyə qəti qərar vermişdir (müq. et. Mark 10:45; Mat. 26:39).

14:37,40 "gördü ki, onlar yatıb" Bu şagirdlər İsanın görünüşünün dəyişməsi əhvalatında da yuxuya getmişdilər (müq. et. Mat. 26:43 and Luka 9:32). Onlar şər deyil idilər, hətta düşüncəsiz deyil idilər; onlar sadəcə olaraq insan idilər! Şagirdləri mühakimə etməzdən əvvəl Luka 22:45-də onların "kədərdən üzülmüş və yatmış" olduqlarına fikir verin. İsanın öləcəyinə və onların pərən-pərən olacaqlarına dair peyğəmbərliyinə dözə bilmədiklərinə görə yatmış olduqlarını görürük. İsa Öz həyatının ən böhranlı anında dostlarının Onun yanında olub Onun üçün dua etmələrini istəsə də, bu vaxtın əzabını təkbaşına çəkməli idi. Və O bütün imanlılar üçün bu əzabı çəkdi!

14:37 "Şimon" İsa Mark 3:16-da onun adını dəyişdirəndən bəri yalnız burada onu "Şimon" adlandırır. O anda "Qaya" (Peter) heç möhkəm və etibarlı deyil idi. Peter İsanın onu köhnə adla necə çağırıldığını yada salanda, yəqin ki, ürəyi sökülürdü. Əminəm ki, o İsanın nə demək istədiyini yaxşı anlayıb!

14:38 "Oyaq qalıb dua edin" Birinci feil indiki zaman məlum növ əmr şəklində, ikincisi isə indiki zaman qayıdış növ (deponent) əmr şəklindədir. Aşağıdakı kontekst düşməni aşkara çıxarır.

▣ **"sınağa düşməyəsiz"** Bu kontekstdə "sınaq" deyildikdə nəyin nəzərdə tutulduğuna dair bir neçə fərziyyə vardır:

1. İsanın Mark 14:27-də etdiyi peyğəmbərlik
2. şagirdlərin dua etmək əvəzinə yatmaları, Mark 14:37,40
3. şagirdlərin Mark 14:56-da İsanı tərək etmələri
4. Peterin Mark 14:69-75-də İsanı inkar etmələri
5. hökumətin və ya dini məhkəmələri (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 9:22; 16:2)

"Sınaq" sözünün (*peirasmos*) "məhv etmək məqsədilə sınağa çəkmək və ya sınamaq" məna çaları vardır (müq. et. Mat. 6:13; Luka 11:4; Yaq. 1:13). Yunan dilində "sınamaq" mənasına gələn başqa bir sözün (*dokimazo*) "qüvvətləndirmək məqsədilə sınamaq" məna çaları vardır. Lakin sözügedən məna çaları heç də həmişə və hər kontekstdə belə deyildir. Etiqadi cəhətdən Allahın Öz övladlarını məhv etmək məqsədilə sınaqmadığını, yaxud sınağa çəkmədiyini, lakin sınaqlar vasitəsilə ruhən böyümələri üçün fürsət verdiyini söyləmək mümkündür (müq. et. Yar. 22:1; Çıx. 16:4; 20:20; Qanun. 8:2,16; Mat. 4; Luka 4; İbr. 5:8). Allah həmişə çıxış yolu verir (müq. et. 1Kor. 10:13) Bax: Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzu: "Sınaq üçün yunan sözləri".

▣ **"Ruh həvəsli, cisimsə gücsüzdür"** Bu, Peterin və digər şagirdlərin Mark 14:29,31-də dedikləri sözlərlə bağlı ola bilər. İsa bu gərginliyi əla anlayır (müq. et. Mark 14:36).

"Ruh" sözü insanın daxili həyatı və fikirləri mənasında işlənir (müq. et. Zəb. 51:10,12,17).

Paulun əsərlərindən "ruh" çox vaxt "cismani təbiət" ilə qarşılaşdırılır (müq. et. Rom. 8:1-11).

14:40 "Bilmədilər ki, İsa nə desinlər" Onların heç bir üzrləri yox idi (müq. et. Mark 9:6), yalnız bədənlərinin gücsüz olmasından başqa (müq. et. Luka 9:32).

14:41 "Hələ də yatıb dincəlirsiniz" Bu yunan idiomunu şərh etmək çətindir. Bu sualıdır mı? İroniyadır mı? Təsdiq cümləsidir mi? Mənası aydın olmasa da, İsanın qələbə çalıb dik durduğu bəllidir. İsa o gecə başına gələcək bütün sınaqlarla üzləşməyə və ertəsi gün çarmıxa çəkilməyə hazır idi.

▣ **"Bəsdir"** Bu sözün yunan əlyazma ənənəsində bir neçə yazılış variantı vardır. Burada şagirdlərin yatmasından mı bəhs olunur? Tərcümə variantları belədir: (1) "bəsdir"; (2) "qərar verildi"; və ya (3) "qurtardı" (müq. et. NJB, "hər şey qurtardı"). Bu söz Misirdə tapılmış koyne yunancasında yazılmış papiruslarda "tamamilə ödənməmişdir" mənasında işlənib (müq. et. Multon və Milliyan, "Yunanca Əhdi-Cədid lüğəti" [Moulton and Milligan, *The Vocabulary of the Greek New Testament*, ss. 57-58]). Beləliklə, bunun mənası, Yəh. 19:30-dakı kimi "tamam oldu" və ya "tamamilə ödənməmişdir" ola bilər. Ola bilsin, bu söz İsanın üstündə ağır yük olan Yəhudaya və xəyanətinə aid olsun. İsa Getsemanidə ruhani qələbə çalmışdır!

14:41c-42 Aralarında bağlayıcı sözlərin (*asyndeton*) işlənmədiyini bu qısa cümlələr "stakkato" kimi vurğuludurlar. Hadisələr İsanın əvvəlcədən bildirdiyi kimi baş verirdi. Onun vaxtı yetişmişdi.

▣ **"Vaxt yetişdi"** Mark 14:35-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"təslim olunur"** Bu söz (*paradidōmi*) "əlinə təslim olunmaq" mənasına gəlir (müq. et. Mark 9:31), lakin Yəhuda ilə əlaqədar olaraq ingiliscə tərcümələrinin çoxunda "betray" ("xəyanət edilir") olaraq verilir. Mark 2:6-da daha dolğun qeydə baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:43-50

⁴³İsa hələ danışarkən On İki şagirddən biri olan Yəhuda gəlib çıxdı. Onun yanında başçı kahinlərin, ilahiyyatçıların və ağsaqqalların göndərdiyi əli qılıncı və dəyənəkli bir dəstə adam var idi. ⁴⁴İsaya xəyanət edən Yəhuda onlara işarə ilə bildirib demişdi: «Kimi öpsəm, İsa Odur. Onu tutub möhkəm nəzarət altında aparın». ⁴⁵O anda İsaya yaxınlaşıb «Rabbi!» deyərək Onu öpdü. ⁴⁶Yanıdakı adamlar əl atıb İsanı tutdular. ⁴⁷İsanın yanındakılardan biri qılınc çəkdi və baş kahinin qulunu vurub qulağını qopartdı. ⁴⁸İsa onlara dedi: «Nə üçün quldur üstünə gələn kimi qılınc və dəyənəklərlə Məni tutmağa gəlmisiniz? ⁴⁹Hər gün məbəddə sizin yan-yörənizdə təlim öyrətdirdim, heç Məni tutmadınız. Amma qoy Müqəddəs Yazılar yerinə yetsin». ⁵⁰Onda hamı İsanı atıb qaçdı.

14:43 "İsa hələ danışarkən (dərhal)" Tərcümədə buraxılmış "dərhal" sözü haqqında Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"bir dəstə adam"** Yəh. 18:3,12-də bir Roma alayının orada olduğu bildirilir. Luka 22:52 o adamların arasında Sinedrionun nümayəndələri olduğunu bildirir; bu o deməkdir ki, orada məbəd mühafizəçiləri var idi. Orada bu qədər çox əsgərin olması Pasxa bayramı olduğuna görə hakimiyyətin qiyamın qopmasından ehtiyat etməsi ilə bağlı idi (müq. et. Mark 14:2; Mat. 26:5; 27:24).

▣ **"əli qılıncı və dəyənəkli"** "Qılınc" deyildikdə Roma əsgərinin belində daşdığı qısa qılınc nəzərdə tutulurdu. "Dəyənək" məbəd mühafizəçilərinin silahı idi.

▣ **"başçı kahinlərin, ilahiyyatçıların və ağsaqqalların"** Yəni Sinedrion. Bax: Mark 12:13, Xüsusi mövzu.

14:44 "Onu tutub... aparın" Bu aorist məlum növ əmr şəklidir.

NASB, NRSV,

TEV "Onu nəzarət altında aparın"

NKJV "Onu nəzarət altında aparın"

NJB "siz Onu apararkən yaxşıca qorunduğuna əmin olun"

Bu, alfa prefiksi artırılmış yunan sözü *sphallomai*-dir ("yıxılmaq və ya büdrəmək"). Məcəzi mənası "əmin, sabit, möhkəm olmaq"dır. Yəhuda İsanın həbs olunmasına mane olmaq üçün bir şeylər edəcəyindən qorxurdu. Bu, Yəhudanın qorxusunu aşkara çıxarır. O İsanın möcüzələrini görmüşdü, qüdrətini bilirdi.

14:45 "«Rabbi!» deyərək Onu öpdü" O mədəniyyətdə (xüsusilə rabbilər arasında) adama salam verəndə yanağından və ya alından öpərdilər. Mat. 26:50 və Luka 22:48-də İsanın Yəhudanın hərəkətlərinə nə dediyini oxuyun. Bu "işarə" gələnlərin, yəqin ki, Roma əsgərləri olduqlarını göstərir, çünki məbəd mühafizəçiləri İsanı tanıyardı.

14:47 "İsanın yanındakılardan biri qılınc çəkdi" Paralel mətnləri Yəh. 18:10 və Luka 22:50-51-dən bildiyimiz kimi, qılınc çəkən Peter idi, yaralanan qulun adı isə Məlik idi. İsa şagirdlərə daha öncə qılınc satın almağı buyurmuşdu (müq. et. Luka 22:36-38), lakin şagirdlər İsanın bu əmrinin əsl mənasını səhv anlamışdılar. Peterin o vaxt həqiqətən Rəbbin uğrunda ölməyə hazır olduğunu qeyd etmək lazımdır. O, həyatını təhlükəyə ataraq iki qılıncdan birini çəkib. Peter həmişəki kimi düşünmədən, impulsiv şəkildə hərəkəti edib.

▣ **"baş kahinin qulunu"** Yəh. 18:10-da onun adının Məlik olduğu bildirilir.

▣ **"qulağını qopartdı"** Luka 22:51-də İsanın onun qulağını sağaltdığı bildirilir!

14:48

NASB, NKJV **"soyğunçu"**

NRSV, NJB **"quldur"**

TEV **"cinayətkar"**

Onlar İsayla küfr edən bir adam kimi deyil, cinayətkar kimi rəftar edirdilər. Onların belə rəftarına İsa deyil, Barabba layiq idi (eyni söz Barabba barəsində işlənir, müq. et. Yəh. 18:40).

14:49 "Hər gün məbəddə sizin yan-yörənizdə təlim öyrədirdim" Bu sözlər Sinedrionun üzvlərinə və ya məbəd mühafizəçilərinə ünvanlanmışdır. İsa onların gizli planlarını ifşa edir.

▣ **"Amma qoy Müqəddəs Yazılar yerinə yetsin"** Mark 14:50-də "hamı İsanı atıb qaçdı" deyilir (müq. et. Zək. 13:7-nin sitat gətirildiyi Mark 14:27 və Mat. 26:31). Yəh. 18:15-16-nın bu peyğəmbərliyə necə uyğun gəldiyini soruşmaq olar. Göründüyü kimi, Yəhya İsadən heç ayrılmamışdı və İsa çarxıya çəkildikdə də Onun yanında idi (müq. et. Yəh. 19:26-27).

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:51-52

⁵¹Çılpaq bədənini kətan örtüklə bürüyən bir gənc İsanın ardınca gedirdi. Əsgərlər onu yaxaladılar.

⁵²Amma o, kətan örtükdən sıyrılıb çılpaq qaçdı.

14:51-52 "Çılpaq bədənini kətan örtüklə bürüyən bir gənc" Məsihçi rəvayətinə görə burada bəhs olunan gənc, bu Müjdənin müəllifi olan Yəhya Mark idi. O, müjdəçi fəaliyyətlərinin ilk mərhələsində öz əmisi Barnaba və Tarsuslu Şaulun (Paul) yanında xidmət etmişdir (müq. et. Həv. 12:25). Rəvayətə görə, Yəhya Mark, İsanın həyatı barədə Peterin xatirələrini (Mark Müjdəsini) qələmə almışdır. Həmçinin rəvayət sonuncu şam yeməyinin Markın evində baş verdiyini bildirir (müq. et. Həv. 12:12).

O gəncin niyə çılpaq bədənini kətan örtüklə bürüdüüyü məlum deyildir. Ehtimal ki, o yatdığı zaman İsanın həbs edildiyini eşitmişdi, yaxud İsayla şagirdlərinə yaxın olmaq istədiyinə görə o gecə bağda yatırdı.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:53-65

⁵³İsanı baş kahinin yanına gətirdilər. Başçı kahinlərin hamısı, ağsaqqallar və ilahiyyətçilər da oraya toplandı. ⁵⁴Peter uzaqdan baş kahinin həyətinə qədər İsanın ardınca gedirdi. O, mühafizəçilərlə birgə

həyətdə, tonqalın ətrafında oturub qızınırdı. ⁵⁵Başçı kahinlər və Ali Şuranın hamısı İsanı edam etmək üçün Onun əleyhinə şahidlik ifadəsi axtarırdılar, amma tapa bilmirdilər. ⁵⁶Çoxları Onun əleyhinə yalançı şahidlik etdi, lakin ifadələri bir-birinə uyğun gəlmirdi. ⁵⁷Bəziləri qalxıb Onun əleyhinə yalançı şahidlik edərək dedilər: ⁵⁸«Biz Onun belə dediyini eşitdik: “Mən əllə qurulan bu məbədi dağıdıb üç gün ərzində əllə qurulmayan başqa bir məbəd tikəcəyəm”». ⁵⁹Amma onların da ifadələri bir-birinə uyğun gəlmirdi. ⁶⁰Baş kahin toplantı arasından ayağa qalxıb İsadən soruşdu: «Sənin heç cavabın yoxdur? Onlar Sənin əleyhinə bu nə ifadədir verirlər?» ⁶¹Amma İsa susmaqda davam etdi, heç cavab vermədi. Baş kahin yenə Ondən soruşdu: «Xeyir-dua Sahibi Olanın Oğlu Məsih Sənsənmi?» ⁶²İsa ona dedi: «Mənəm! Siz Bəşər Oğlunun Qüdrətli Olanın sağında oturduğunu və göyün buludları ilə gəldiyini görəcəksiniz». ⁶³Onda baş kahin əynindəki paltarını cırıb dedi: «Artıq şahidlərə nə ehtiyacımız var? ⁶⁴Siz Onun küfr söylədiyini eşitdiniz! Bəs buna nə deyirsiniz?» Onların hamısı İsa üçün hökm verdi ki, O, ölüm cəzasına layiqdir. ⁶⁵Bəziləri Onun üstünə tüpürməyə, Onun gözlərini bağlayaraq yumruq vurmağa başladılar və dedilər: «Peyğəmbərlik elə görək!» Mühafizəçilər də tutub Ona şillə vurdular.

14:53 "İsanı baş kahinin yanına gətirdilər" Yəh. 18:13-də Xananın adı çəkilir, lakin b.e. 18-36-cı illərdə Qayafa baş kahin idi (müq. et. Mat. 26:57). Sinoptik Müjdələrdə İsanın Xanan tərəfindən sorğu-suala çəkilməsi nəql olunmur. Əvvəlki baş kahin o idi və əsl səlahiyyət hələ onda qalırdı (müq. et. Yəh. 18:13b).

▣ **"Başçı kahinlərin hamısı, ağsaqqallar və ilahiyyətçilər da"** Bu fraza Ali Şuranın – Sinedrionun tam adı idi (müq. et. Mark 14:55). Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

14:54 Bu ayə Peterin inkar etməsinin zəminini hazırlayır. Peter İsadən uzaqlaşa bilmirdi, lakin İsa ilə yaxın olduğunu da deyə bilmirdi. Bu, əsl ironiyadır!

NASB	"zabitlərlə birgə otururdu"
NKJV	"xidmətçilərlə birgə oturmuşdu"
NRSV	"mühafizəçilərlə birgə otururdu"
TEV	"mühafizəçilərlə birgə oturmuşdu"
NRSV	"qulluqçularla birgə otururdu"

Bu, perifrastik bitməmiş zamanın qayıdış növ (deponent) felii sifətidir. Bu onu göstərir ki, Peter xidmətçilərdən (qulluqçulardan) biri kimi görünmək istəyirdi. Ancaq onun həyəcanlı üzünü və Qalileya ləhçəsi onun kim olduğunu aşkara çıxarırdı. O gecə Peterin yadında yaxşı qalmışdı!

14:55 Bu, hüquqi bir məhkəmə deyil idi, saxta bir məhkəmə idi (N. Şerwin-Uayt, "Əhdi-Cədidə Roma cəmiyyəti və Roma qanunu" [N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*], ss. 24-47).

14:56 "Çoxları Onun əleyhinə yalançı şahidlik etdi" Bitməmiş zaman (bu ayədə iki dəfə və həmçinin Mark 14:57 və 59-da) bir neçə yalançı şahidlik cəhdini göstərir; lakin ifadələri bir-birinə uyğun gəlmirdi. O gecə bacarıqsız yalançıların nümayişi idi!

▣ **"ifadələri bir-birinə uyğun gəlmirdi"** Əhdi-Ətiqdə bir məsələnin qəbul olunması üçün iki şahidin şəhadəti vacib idi (müq. et. Qanun. 17:6; 19:15). Əhdi-Ətiqdə həmçinin yalançı şahidlik edən şəxs müttəhimin cəzasını özü çəkməli idi.

14:58 "Mən əllə qurulan bu məbədi dağıdıb" Bu ayə, İsanın gələcək hadisələr haqqında metaforalarla danışmasının yaxşı nümunəsidir. İsa "məbəd" dedikdə iki şeyi nəzərdə tutur və iki vaxtdan danışır:

1. İsanın bədəni (müq. et. Yəh. 2:19-22) çarmıxa çəkiləcək, lakin üç gün sonra diriləcək (Yunusun əlaməti, müq. et. Mat. 12:39-40; Luka 11:29-32). Bu, bundan bir neçə saat sonra olacaq.

2. Hirodun Yerusəlimdə tikdirdiyi məbəd b.e. 70-ci ildə romalılar tərəfindən dağıdılacaq, amma bərpa olunmayacaq. Bu gələcək mühakimə təqribən 40 il sonra baş verəcək, lakin esxatoloji məhkəməni (yəni qiyamət gününü, bax: 2Sal. 2 və Vəhy) əks etdirir.

İsanın bu dövrdə, lakin esxatoloji olan padşahlığının və etikasının həm o dövrdə, həm də hal-hazırda doqmatik, qanunpərəst dinçilər tərəfindən necə səhv anlaşıldığını görmək asandır.

▣ **"üç gün ərzində"** Bu müddət (müq. et. Mark 8:31; 9:31; 10:34) 1Kor. 15:3-4-dəki Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyinə bağlıdır. "Üç gün" müddəti həm "yeni məbəd", həm də dirilmiş bədənə bağlıdır. İsa bunları qəsdən birləşdirir. Yeni dövrün məbədi həm imanlı fərd, həm də imanlılar cəmiyyətidir (müq. et. 1Kor. 3:16; 6:19).

▣ **"əllə qurulmayan başqa bir məbəd tikəcəyəm"** Bu, İsanın ölümü və dirilməsinə dair heyratımız bir peyğəmbərlikdir. Əhdi-Ətiq ibadətinin mərkəzində məbəd durduğu kimi, indi ibadət mərkəzində İsanın Özü olacaq. O, rədd edilmiş guşədaşdır! İbadətin yeni mərkəzidir!

Onun canını qurban verməyə də, sonra geri almağa da ixtiyarı vardır (müq. et. Yəh. 10:11,15,17,18). O, Öz həyatına, ölümünə və dirilməsinə tam nəzarət edir.

14:60 "Baş kahin toplantı arasından ayağa qalxıb İsadən soruşdu" Baş kahin İsanı cinayətəkar olaraq göstərməyə çalışırdı. Yəhudi qanununa görə bu qadağan idi; həmçinin gecə məhkəməsi və bir gündə həm istintaq aparmaq, həm də cəzayı tətbiq etmək qeyri-qanuni idi.

14:61 "İsa susmaqda davam etdi" Bu, Yeş. 53:7-nin həyata keçməsi ola bilər (müq. et. Mat. 26:63; 27:12-14; Mark 15:5; Luka 23:9; Yəh. 19:9).

▣ **"Baş kahin yenə Ondən soruşdu"** Mat. 26:63-də baş kahinin İsanı and etdirdiyini görürük.

▣ **"Məsih"** Yunanca "Xristos", ibrani dilində "məsh olunmuş" mənasına gələn "Messiya" sözünün tərcüməsidir. Əhdi-Ətiqdə peyğəmbərlər, kahinlər və padşahlar Allah tərəfindən seçilmələrinin və Allahın onları tapşıracağı işə hazırlanmasının əlaməti olaraq məsh olunardılar. İsraili xilas və bərpa edəcək olan xüsusi Padşah, "Davud Oğlu" (cf. 2Şam. 7) belə adlanırdı.

▣ **"Xeyir-dua Sahibi Olanın Oğlu"** Yəhudilər Allahın adı əvəzinə çox vaxt "Xeyir-dua Sahibi" deyərtilər. Yəhudilər Məsihin bədənə bürünmüş Allah olacağını gözləmirdi; Onun hakimlər kimi xüsusi ənamlara/qüdrətə malik olan bir şəxs olacağını gözləyirdilər. Lakin İsa Oğul olaraq Ataya bərabər olduğunu bəyan edirdi (müq. et. Yəh. 5:18; 10:30,33; həmçinin 1:1).

14:62 "Mənəm" Bu, ibrani "olmaq" feilindən törəmiş Allahın Əhdi-Ətiqdəki adı YAHVE-yə bir işarə ola bilər (müq. et. Çıx. 3:14; Qanun. 32:39; Yeş. 41:4; 43:10; 46:4; Yəh. 4:26; 8:24,28,58; 13:19; 18:5). Bax: Mark 12:36, Xüsusi mövzu: "Allahın adları". Bu açıq cavab Luka 22:70-ə bənzəyir. Matta daha üstüörtülü şəkildə cavab verir (müq. et. Mat. 26:64).

Markın Müjdəsində İsa ta başdan Özünü Allah Oğlu Məsih olaraq dərk edir (müq. et. Mark 1:1). Cinlər də Onu Məsih olaraq tanıyır və bunu açıq söyləyirdi (müq. et. Mark 1:24,34; 3:11), lakin şagirdlər İsanın şəxsiyyətini və işini çox yavaş anlayırdılar (müq. et. Mark 8:29). Onlar İsayə hələ I əsr yəhudiliyi nöqtəyi-nəzərindən baxırdılar (Baş kahin Ona baxdığı kimi).

▣ **"Bəşər Oğlunun Qüdrətli Olanın sağında oturduğunu"** Bu, Zəb. 110:1-ə istinaddır. "Qüdrətli Olan" – hərfi tərcümədə "Qüdrət". Səlahiyyətli məqamı bildirən bu antropomorfik metafora YAHVE-nin bir adı idi. İsa (Bəşər Oğlu, müq. et. Mark 14:21,41,62), onların başa düşəcəkləri esxatoloji ifadələrlə Özünü YAHVE-nin Məsihi elan edir. Zəb. 110:4 kahinə aid olsa da, bu ayə padşaha aiddir (müq. et. İbr. 1:3).

Qeyd edək ki, Baş kahin Mark 14:61-da verildiyi sualı İsadən fərqli başa düşür (Mark 15-də Pilatın verdiyi sualların başa düşülməsi də elə idi). Baş kahin bunu öz qüdrəti və səlahiyyəti, habelə Romanın qüdrəti və

səlahiyyəti üçün təhdid olaraq başa düşüb. Həvarilər də Məsihi qalib gələn bir padşah olaraq Əhdi-Ətiq anlayışı əsasında təsəvvür edirdilər (müq. et. Mark 10:37).

İsa isə Öz Padşahlığına gələcək və ruhani hökmranlıq olaraq baxırdı (müq. et. Yəh. 18:36). Buna görə O, Zəb. 110-dan və Dan. 7-dən bu esxatoloji mətnləri sitat gətirir.

Məsihin əvvəl iztirab çəkən həlim qul və sonra izzətli Padşah və Hakim olaraq iki gəlişi, sözsüz ki, bir paradoksdur. Əhdi-Ətiq bunların ikisindən də bəhs edir, amma yəhudilər təkə ikincisinə diqqət yetirirdilər. Bu, artıq başlamış, lakin hələ tamamlanmamış Allahın Padşahlığının teoloji təzadıdır! İsanın dövründə yaşayan yəhudilərin İsanın təlimini anlamalarının nə qədər çətin olduğunu çətinliklə təsəvvür edə bilərik.

▣ **"göyün buludları ilə gəldiyini"** Bu, Dan. 7:13-dən sitatdır. Burada İsanın ilahiliyi Əhdi-Ətiq ifadələri ilə açıq-aydın təsdiq olunur. YAHVE-dən başqa heç kəs buludlar üstünə minib gəlməz. İndi isə Onun "Oğlu" da buludlarla gəlir (müq. et. Mark 13:26; Həv. 1:9; Vəhy 1:7).

14:63 "əynindəki paltarını cırıb" Küfr eşidən bir adam bu hərəkətlə dəhşətini ifadə edirdi. Küfr etmənin cəzası, Lev. 24:15-ə əsasən, daşqalaq edilib öldürülmək idi. İsa gələcək olan Məsih, Allah Oğlu, dünyanın Xilaskarı olmasaydı, bu sözü görə Qanun. 13:1-3 və 18:22-ə əsasən öldürülməli idi. Başqa variant yoxdur. Ya İsa həqiqətən söylədiyi kimi Odur, ya da öldürülməyə layiq olan kafirdir (müq. et. Coş Makdauel, "Təkbidilməz dəlillər" [Josh McDowell, *Evidence That Demands a Verdict*]).

14:64 "küfr" YAHVE haqqında yalan danışan adam daşqalaq edilib öldürülməli idi (müq. et. Lev. 24:14-16).

14:65 "Onun üstünə tüpürməyə" Əhdi-Ətiqdə bu, rədd etmənin rəmzi idi (müq. et. Say. 12:14; Qanun. 25:9; Əyy. 17:6; 30:10; Yeş. 50:6). Sinedrionun üzvləri və romalı əsgərlər (müq. et. Mark 15:19) İsanın üstünə tüpürüblər.

▣ **"Onun gözlərini bağlayaraq yumruq vurmağa başladılar və dedilər: «Peyğəmbərlik elə görək!»**" Onun gözlərini bağlayıb vurur, sonra "Səni vuran kimdir?" deyə sual verirdilər. Allahın peyğəmbəri olma iddiasına lağ ediblər. İsanın dövründəki rəbbilər Yeş. 11:3-ü elə izah ediblər ki, Məsih adamı görmədən, yalnız iyləyərək mühakimə etməyə qadir olacaq. Bu hadisənin rəbbilərin bu izahı ilə əlaqəli olub-olmadığı aydın deyildir, lakin Yeş. 52:14 ilə əlaqəli olduğu yəqindir. Rəbbilər o ayəni elə izah ediblər ki, Məsih cüzamlı olacaq, amma mənə o ayə Məsihin müxtəlif əsgərlər tərəfindən ağır döyüldüyündən bəhs edir.

Mark Müjdəsinin bir sıra yunanca əlyazmalarında bu mətn daha genişdir, Mat. 26:68-i və Luka 22:64-ü əks etdirir.

NASB "Onu öz yumruqları ilə döyməyə"

NKJV "Onu əlləri ilə vurdular"

NRSV "Onu döyməyə"

TEV "Onu vurdular"

NJB "Onu vuraraq"

İsaya qarşı zorakılıq iki yunan sözü ilə təsvir olunub: *kolaphizō*, yumruqla vurmaq mənasına gəlir; və *hrapizō*, əllə vurmaq, şillə atmaq deməkdir (müq. et. Mat. 26:67). Şərqdə şillə həqarəti ifadə edir (müq. et. Mat. 5:39; Yəh. 18:22; 19:3). Həv. 16:27-də "dəyənəklə döymək" ifadəsində də eyni sözlər işlədilir.

Həm Sinedrion, həm də romalı əsgərlər İsanı alçaldıb və Ona qarşı fiziki zorakılıq törədiblər (müq. et. Yeş. 52:14; 53:4).

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 14:66-72

⁶⁶Peter aşağıda, həyətdə ikən baş kahinin qarabaşlarından biri gəldi. ⁶⁷Qızınmaqda olan Peteri görən kimi onu diqqətlə süzüb dedi: «Sən də Nazaretli İsa ilə birlikdə idin». ⁶⁸Amma Peter bunu inkar edərək dedi: «Bilmirəm və başa düşmürəm, sən nə danışırsan». O, bayır qapının önünə çıxdı və bu anda xoruz banladı.

⁶⁹Qarabaş Peteri görəndə yenə yanındakılara deməyə başladı: «Bu da onlardandır». ⁷⁰Peter yenə inkar etdi. Bir az sonra orada duranlar yenə ona dedilər: «Doğrudan da, sən onlardansan, çünki Qalileyalısan». ⁷¹Peter isə özünü qarğıyıb and içərək dedi: «Dediyiniz o Adanı tanımıram». ⁷²Həmin anda xoruz ikinci dəfə banladı. Peter İsanın «xoruz iki dəfə banlamazdan əvvəl sən Məni üç dəfə inkar edəcəksən» dediyi sözü yadına saldı. Ona görə ağlamağa başladı.

14:66 "baş kahinin qarabaşlarından biri gəldi" Yəh. 18:17-də onun qarışıq qız olduğu bildirilir. Həmişəki kimi, Mattada iki şəxsdən, Markda isə bir şəxsdən bəhs olunur (müq. et. Mat. 26:69-71). Yəhya Mark bu əhvalatı, güman ki, Peterlə şəxsi söhbətində ya da Peterin Romada verdiyi vəzlərin birində eşitmişdi.

14:67 "Peteri görən kimi" O gecə bədirlənmiş ay var idi (Paxxada). O qız həm tonqalın işığında (müq. et. Mark 14:54, 67; Yəh. 18:18,25), həm də ay işığında Peterin üzünü yaxşı görə bilirdi.

▣ **"Nazaretli İsa"** Qalileyada böyümüş yəhudilər (müq. et. Mat. 26:69) ləhcə ilə danışdılar. Onlar İsanı sağirdləri ilə əlaqələndirirdilər (müq. et. Mark 14:70). Mark 10:47-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

14:68 "Bilmirəm və başa düşmürəm, sən nə danışırısan" Bu üç ittiham hər Müjdədə başqa sıra ilə verilir. Ancaq Peterin İsanı üç dəfə inkar etməsi bütün Müjdələrdə təsdiq olunur.

▣ **"O, bayır qapının önünə çıxdı"** Görünür ki, Peter oradan çıxıb getməyə çalışıb. "Və bu anda xoruz banladı" frazası qədim yunan unsial əlyazmalarının yarısında Mark 14:68-ə daxildir, digər yarısına isə daxil deyildir (A, C, D əlyazmalarına, habelə Vulqata, Peşitta tərcümələrinə daxildir; x, B, L və W əlyazmalarına isə daxil deyildir). Bu fraza, Mark 14:72-dəki "xoruz ikinci dəfə banladı" frazasını açıq şəkildə izah edir. Bəzi müasir tərcümələrdə (müq. et. NASB, NIV) bu fraza yoxdur, lakin bir neçəsində o, səhifəaltı qeydlə verilir (müq. et. NKJV, NRSV, TEV, NJB). UBS⁴ hansı variantın orijinal olması barədə qərar verə bilmir.

14:70 "Bir az sonra" Luka 22:59-da "Bir saata yaxın vaxt" deyər yazılıb.

▣ **"Qalileyalısan"** Peterin ləhcəsi və bəlkə də geyimi onun Qalileyadan gəldiyini aşkara çıxarırdı.

14:71 "özünü qarğıyıb and içərək" Burada "qarğmaq" olaraq tərcümə olunan söz (*anathematizō*) əvvəllər Allaha həsr olunan bir şeyi bildirir (*anathēma*), zamanla "lənət" mənasında işlənməyə başlayıb (müq. et. Həv. 23:12,14,21). Bir adam başqalarını həqiqəti söylədiyinə inandırmaqdan ötəri həqiqəti söyləməsə Allahın onu məhkum edəcəyini elan edirdi.

Peter and içərək, özünü qarğıyaraq Allahın qarşısında yalan danışdı! Yəhudanın günahı Peterinkindən heç də ağır deyil idi! Peter insanlar qarşısında bir neçə dəfə and içərək Rəbbini inkar edib (müq. et. Mat. 26:34,74).

XÜSUSİ MÖVZU: "LƏNƏT (*anathema*)" (SPECIAL TOPIC: CURSE [*anathema*])

I. Əhdi-Ətiq

İbrani dilində "lənət" mənasına gələn bir neçə söz vardır. *Herem* (["Xerem"], BDB 356, KB 353) Allaha verilən bir şeyi bildirirdi (müq. et. Septuaqintada bu sözün yunanca qarşılığı *anathema*-dır, BAGD 54, Lev. 27:28). Adətən insanların istifadə edə bilməyəcəkləri qədər müqəddəs olan bir şeyin məhv edilməsi nəzərdə tutulurdu (müq. et. Qanun. 7:26; Yeşua 6:17-18; 17:12). "Müqəddəs müharibə" kontekstində istifadə olunan bir söz idi. Allah Yeşuaya kənanlıları məhv etməyi əmr edib. Yerixon bu müqəddəs məhv etmənin/təmizləmənin ilk firsəti, "nübarı" idi.

II. Əhdi-Cədid

Əhdi-Cədidə *anathema* sözü və onun əlaqəli formaları bir sıra fərqli mənalarda işlənir:

A. Allaha verilən bəxş və ya qurban (müq. et. Luka 21:5)

- B. ölüm andı (müq. et. Həv. 23:14)
- C. qarğımaq və and içmək (müq. et. Mark 14:71)
- D. İsanı lənətləmək üçün istifadə olunan ifadə (müq. et. 1Kor. 12:3)
- E. bir şəxsi və ya bir şeyi Allah tərəfindən məhkum yaxud məhv edilməyə təslim etmək (müq. et. Rom. 9:3; 1Kor. 16:22; Qal. 1:8-9)

Yuxarıdakı №4 çox ziddiyyətlidir. 1Kor. 12:3-ə dair şərhlərimi diqqətinizə təqdim edirəm:

"İsaya lənət olsun", dəhşətli sözdür. Allahın adından danışan bir adam (ənənəvi yəhudilər istisna olmaqla) niyə bunu desin? Bu sözün (*anathema*) Əhdi-Ətiqdəki qarşılığı (İbranice *herem* ["Xerem"]) müqəddəs müharibə anlayışı ilə bağlı idi və Allaha həsr olunan şəhərin müqəddəs olduğunu bildirirdi. Müqəddəs olduğuna görə o şəhərdə insan olsun, heyvan olsun, nəfəs alan hər şey ölməli idi (müq. et. Yeşua 6:17; 7:12). Bu sözün Korinfdə necə işləndiyinə dair fərziyyələr:

1. yəhudi zəminində, sinaqoq andları ilə əlaqədar olaraq (müq. et. Həv. 26:11; daha sonra rabbinik lənətləmələr məsihçiləri sinaqoqlardan kənarlaşdırmağa xidmət edib). Sinaqoqun üzvü qalmaq üçün Nazarelli İsanı rədd etmək və ya lənətləmək lazım idi.
2. Roma zəminində, yalnız qeysərin "Rəbb" olaraq adlandırıldığı imperatora sitayiş ilə əlaqədar olaraq
3. bütperəstlik zəminində, insanları lənətlədikdə bir tanrının adından istifadə etmə adəti. Bunu belə də tərcümə etmək olar: "İsa lənətləsin _____" (müq. et. 1Kor. 16:22).
4. bəziləri bu sözləri İsanın Əhdi-Ətiq lənətini bizim uğrumuzda Öz üzərinə götürməsi ilə əlaqədar olan teoloji anlayışa bağlayıb (müq. et. Qan. 21:23; Qal. 3:13).
5. Korinfdə aparılan son araşdırmalar prosesində (müq. et. Bryus Uinter, "Paul Korinfi tərk edəndən sonra" [Bruce Winter, *After Paul Left Corinth*], səhifəaltı qeyd №1, s. 164) Korinfin qədim akropolisində lənət lövhələri aşkar edilib. Müqəddəs Kitab alimləri bu cümləni "İsa lənətlidir" olaraq şərh ediblər, ancaq bu arxeoloji kəşflər onu göstərir ki, bəhs olunan I əsr lənətləmələrində (və Qanun. 22:15-20-nin Septuaqinta variantındakı lənətləmələr), 1Kor. 12:3-dəki kimi, "-dir" ("lənətlidir") xəbər forması işlədilməyib. I əsrdə Romanın Korinf şəhərində məsihçilərin dəfn mərasimlərində lənətləmə sözlərindən istifadə etdiklərinə dair daha çox arxeoloji sübutlar vardır (məs., Bizans dövrü məsihçilərin qəbirlərində tapılmış yazılar; C.H. Kent, "Kitabələr" [J. H. Kent, *The Inscriptions, 1926-1950*. Princeton: American School of Classical Studies, 1966, Cild 8:3, №644]).

Korinfdəki imanlılar cəmiyyətinin bəzi qisimləri cəmiyyətin başqa üzvlərinə qarşı bütperəst lənətlərdən istifadə edirdi. Məsələ təkcə bunun üsulunda deyil, həmçinin kinli niyyətindədir. Bu, Korinfdəki imanlılar cəmiyyətinin içindəki münafiqələrin başqa bir misalıdır. Paul cəmiyyəti inkişaf etdirmək, bina etmək istəyir, onlarsa cəmiyyətin bir qismini lənətləmək istəyirlər!

▣ **"Dediyiniz o Adanı tanımıram"** Ehtimal ki, "o adam" ifadəsi İsanı alçaltmaq üçün işlədilən sami idiomu idi.

14:72 "xoruz ikinci dəfə banladı" Peter İsanın sözlərini yada saldı (müq. et. Luka 22:31-32). Luka 22:61-də İsanın Peterə baxdığı deyilir. Görünür ki, İsanı Baş kahin sarayının Xannaya aid olan hissəsindən Qayafaya aid olan hissəyə aparırdılar.

"İkinci dəfə" frazası bəzi yunanca əlyazmalarda buraxılmışdır. Əlyazmaları köçürən şəxslərin üzləşdikləri məsələ ondan ibarət idi ki, digər üç Müjdədə (Matta, Luka və Yəhya) xoruzun bir dəfə banladığı deyilir, Markda isə xoruz iki dəfə banlayır (müq. et. A, B, C², D və W əlyazmaları), buna görə bəzi əlyazmalarda bu fraza buraxılıb (müq. et. x, C və L əlyazmaları).

▣ **"ağlamağa başladı"** Peter İsanı inkar etməklə peyğəmbərliyi yerinə yetirir və öz dilləri, həyatları, üstünlükləri ilə İsanı inkar etmiş bütün imanlılara ümid verir. Bu əhvalat həmçinin imanla İsaya geri qayıdanlara ümid verir (müq. et. Yəh. 21).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Rəbbin Süfrəsinin baş verdiyi günlə əlaqədar olaraq Mark və Yəhya arasında ziddiyyət varmı?
2. Məryəm niyə bu qədər israfçı idi? İsa buna niyə icazə verib?
3. Mark 14:7 İsanın yoxsullar üçün can yandırmadığını öyrədirmi?
4. Dini başçılar İsanı niyə öldürməyə çalışıblar?
5. Bəs Yəhudanın hərəkətlərini necə izah etmək olar?
6. Rəbbin Süfrəsinin Pasxayla əlaqəsi bədir? Rəbbin Süfrəsinin əhəmiyyəti nədir?
7. Getsemani əhvalatı niyə bu qədər paradoksaldır (İsa kasanın Özündən yan keçməsinə və eyni zamanda Allahın iradəsini istəyir)?
8. İsanın Zəb. 110-dan və Dan. 7:13-dən sitat gətirməsi baş kahini niyə dəhşətə salıb?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 15

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İsa Pilatın qarşısında 15:1-5	İsa Pilatla üz-üzə gəlir 15:1-5	İsa Pilatın qarşısında 15:1-5	İsa Pilatın qarşısında 15:1-2a 15:2b 15:3-4 15:5	İsa Pilatın qarşısında 15:1 15:2-5
İsa ölümə məhkum olunur 15:6-15	Barabbanın yerini tutma 15:6-15	15:6-15	İsa ölümə məhkum olunur 15:6-10 15:11-12 15:13 15:14a 15:14b 15:15	15:6-15
Əsgərlər İsaya istehza edir 15:16-20	Əsgərlər İsaya istehza edir 15:16-20	Çarmıxa çəkilmə 15:16-20	Əsgərlər İsaya lağ edir 15:16-20	İsanın başına tikanlı tac qoyulur 15:16-20a
İsanın çarmıxa çəkilməsi 15:21-32	Çarmıxdakı Padşah 15:21-32	15:21-24 15:25-32	İsa çarmıxa çəkilir 15:21-28 15:29-30 15:31-32a 15:32b	Çarmıx yolu 15:20b-22 Çarmıxa çəkilmə 15:23-28 Çarmıxa çəkilmiş İsaya istehza edilir 15:29-32
İsanın ölümü 15:33-41	İsa çarmıxda ölür 15:33-41	15:33-41	İsanın ölümü 15:33-34 15:35-36 15:37 15:38-39	İsanın ölümü 15:33-39 Qolqotada qadınlar

			15:40-41	15:40-41
İsanın dəfn edilməsi	İsa Yusifin qəbrində dəfn edilir		İsanın dəfn edilməsi	Dəfn
15:42-47	15:42-47	15:42-47	15:42-47	15:42-47

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxiyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:1-5

¹Səhər erkən başçı kahinlər, ağsaqqallar, ilahiyyətçilər və Ali Şuranın hamısı dərhal məsvərət edəndən sonra İsanın əl-qolunu bağlayaraq Pilatın yanına aparıb ona təslim etdilər. ²Pilat Ondan «Yəhudilərin Padşahı Sənsənmi?» deyə soruşdu. İsa cavabında ona dedi: «Sənin dediyin kimidir». ³Başçı kahinlər Onu çox şeydə ittiham edirdilər. ⁴Pilat Ondan yenə soruşdu: «Heç cavab verməyəcəksənmi? Gör Səni nə qədər ittiham edirlər!» ⁵Amma İsa yenə də ona cavab vermədi. Pilat buna heyrətləndi.

15:1 "Səhər erkən" Bütün yəhudi əsərlərində olduğu kimi, Mark Müjdəsində də konkret zamanlara diqqət yetirilmir. İsanın dövründə yəhudilər böyük ehtimalla gecəni və gündüzü on iki saatlıq iki hissəyə bölüblər (müq. et. Yəh. 11:9) və bu hissələr öz növbəsində dörd saatlıq üç hissədən ibarət idi. İyirmi dörd saatlıq gün hesablaması Babilədən qaynaqlanır. Yunanlar və yəhudilər bunu babillilərdən götürmüşdülər. Günəş saati on iki hissəyə bölünmüşdü.

Mark 15-ci fəsildə zamanlar haqqında bir neçə dəfə bəhs olunur;

1. günəşin doğması, Mark 15:1 (ilin fəslindən asılı olaraq, təqribən səhər saat 6.00)
2. üçüncü saat, Mark 15:25 (təqribən səhər saat 9.00)
3. altıncı saat, Mark 15:33 (təqribən günorta)
4. doqquzuncu saat, Mark 15:34 (təqribən günortadan sonra saat 3.00)
5. axşam, Mark 15:42 (günəşin batması, təqribən günortadan sonra saat 6.00)

Luka 22:66-71-də bu yığıncaq daha ətraflı təsvir olunur. Səhər tezdən bu yığıncağı keçirməklə onlar gecə keçirdikləri qeyri-qanuni məhkəmələrini bir qədər qanuni şəkllə salmaq istəyirdilər (müq. et. A.N. Şeruin-Uayt, "Əhdi-Cədidə Roma cəmiyyəti və Roma qanunu" [A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*], ss. 24-47). İsanın Pilat tərəfindən mühakimə edilməsi və çarmıxa çəkilməsinin xronologiyası belədir:

	<u>Matta</u>	<u>Mark</u>	<u>Luka</u>	<u>Yəhya</u>
Pilatın hökmü				6-cı saat 19:14
Çarmıxa çəkilmə		3-cü saat 15:25		
Qaranlıq çökdü	6-9-cu saat 27:45	6-9-cu saat 15:33	6-9-cu saat 23:44	
İsa nida etdi	9-cu saat 27:46	9-cu saat 15:34		

Bu saatlar müqayisə edildikdə iki şərh variantı meydana gəlir: (1) bunlar eynidir. Yəhya, gecə saat 12:00-dən başlayan Roma vaxtından (bax: Qlison L. Arçer, "Müqəddəs Kitabdakı çətinliklərin ensiklopediyası" [Gleason L. Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*], s. 364), Sinoptiklər isə səhər 6:00-dən başlayan yəhudi vaxtından istifadə edib. (2) Yəhya İsanın daha gec bir saatda çarmıxa çəkildiyini bildirir, bu da Sinoptiklər ilə Yəhya Müjdəsi arasındakı fərqlərin başqa bir nümunəsidir. Lakin Yəh. 1:39 və 4:6-dan görüldüyü kimi, Yəhya bəzən Roma vaxtından, bəzən yəhudi vaxtından istifadə edir (bax: R. Vinsent, "Sözlərin tədqiqi" [M. R. Vincent, *Word Studies*], Cild 1, s. 403).

Bütün Müjdələrdəki saatlar simvolik ola bilər, çünki bunlar (1) məbəddə gündəlik (yəni davamlı) qurban gətirmə vaxtlarına uyğun gəlir (səhər saat 9.00 və gündüz saat 3.00; bax: Həv. 2:15; 3:1) və (2) 14 nisanda Pasxa quzusunun ənənəvi kəsilmə vaxtı günortadan dərhal sonra idi. Müqəddəs Kitab qədim şərq kitab olduğuna görə, müasir qərbi tarixi kitablardan fərqli olaraq, ciddi xronologiya əsasında yazılmayıb.

▣ **"başçı kahinlər, ağsaqqallar, ilahiyyatçılar və Ali Şuranın hamısı"** Bax, Mark 12:13, Xüsusi mövzu: "Sinedrion".

▣ **"dərhal"** Mark Müjdəsi üçün hərəkət xasdır ("sonra", "olan kimi", "dərhal", "o andaca" və s.). İsa başlıca olaraq hərəkətləri ilə tanındı. Hekayətin sürəti hərəkət bildirən sözlərlə təmin olunur. Mark 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"İsanın əl-qolunu bağlayaraq"** Ola bilsin, ümumiyyətlə bütün cinayətkarlarla belə rəftar edilirdi, yaxud onlar İsadən lap çox qorxduqlarına görə belə hərəkət ediblər. Çoxları İsanın bir cadugər və ya sehrbaz olduğunu və qüdrətinin əllərindən gəldiyini düşünərək Ondən qorxurdular.

▣ **"Pilatın yanına aparıb ona təslim etdilər"** Oranın hara olduğu aydın deyildir. Alimlərin əksəriyyəti Pilatın Yerusəlimdə olanda Hirodun sarayında qaldığını düşünür. Onun iqamətgahı Dəniz kənarındakı Qeysəriyyədə Hirodun saraylarından biri idi. Başqalarının fikrincə, Pilat hərbi qərargahda – məbədin yanındakı Antoni qalasında qalırdı. Məhkəmə romalıların adəti üzrə (bəlkə istiyə görə) səhər tezdən baş vermişdir. Pilat b.e. 25/26-36/37-ci illərdə Fələstində imperatorun nümayəndəsi idi, sonra isə Suriya valisi Vitellinin tez-tez təkrar olunan ittihamlara görə vəfizəsindən azad edilmişdir.

XÜSUSİ MÖVZU: "PONTİ PİLAT" (SPECIAL TOPIC: PONTIUS PILATE)

Bu adam haqqında

- A. Doğulduğu yer və tarix naməlumdur
 - B. Ekvit (süvarilər) sinfindəndir (Roma cəmiyyətinin üst orta təbəqəsi)
 - C. Evli, uşaqları yoxdur
 - D. Əvvəlki vəzifələri (yəqin ki daha öncə bir neçə vəzifədə olmuşdu) naməlumdur
- Şəxsiyyəti
- A. İki fərqli baxış

1. Filon (*Legatio ad Gaium*, 299-305) və İosif Flaviy ("Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiq.*] 18.3.1 və "Yəhudi müharibələri" [Josephus, *Jewish Wars*] 2.9.2-4) onu rəhmsiz diktator kimi təsvir edirlər.
 2. Əhdi-Cədidə (Müjdələr, Həvarilərin İşləri) o zəif, asanlıqla təsir altına düşən Roma valisi kimi təsvir olunur.
- B. Pol Barnett, "İsa və erkən məsihçiliyin meydana gəlməsi" (Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*) kitabının 143-148-ci səhifələrində bu iki görüşün məntiqli izahını verir.
1. Pilat b.e. 26-cı ildə yəhudilərin tərəfdarı olan (müq. et. Filon, *Legatio ad Gaium*, 160-161) imperator Tiberi tərəfindən, Tiberinin yəhudilərin əleyhdarı olan baş məsləhətçisi Seyanın məsləhəti ilə Yəhudeya prokuratoru olaraq təyin edilmişdir.
 2. Tiberinin siyasi hakimiyyəti özünün pretorium prefekti olan və yəhudilərə nifrət edən L. Eliy Seyana keçmişdir (Filon, *Legatio ad Gaium*, 159-160).
 3. Seyanın himayəsi altında olan Pilat Seyana yaxşı təəssürat bağışlamaq üçün
 - a. Roma bayraqlarını Yerusəlimə gətirmişdir (b.e. 26-cı il); başqa prokuratorlar bunu etməmişdilər. Roma tanrılarının bu rəmzləri yəhudilərin qəzəbinə səbəb olmuşdur (müq. et. İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiq.*] 18.3.1 və "Yəhudi müharibələri" [Josephus, *Jewish Wars*] 2.9.2-3).
 - b. Roma ibadətinin təsvir olunduğu pullar zərb etmişdir (b.e. 29-31-ci illər). İosif Flaviyin dediyinə görə o qəsdən yəhudi qayda-qanunlarını dəyişdirməyə çalışmışdır (müq. et. İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiq.*] 18.4.1-2).
 - c. Yerusəlimdə bir arx tikmək üçün məbəd xəzinəsindən pul götürmüşdür (müq. et. İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [*Antiq.*] 18.3.2 və "Yəhudi müharibələri" [*Jewish Wars*] 2.9.3).
 - d. Pasxa bayramında Yerusəlimdə qurban gətirən bir neçə qalileyalını qətlə yetirmişdir.
 - e. b.e. 31-ci ildə Yerusəlimə Roma qalxanlarını gətirmişdir. Böyük Hironun oğlu onları oradan qaldırmasını rica edəndən, lakin o bunu etməyəcəyini deyəndən sonra onlar Tiberiyə yazmışlar və Tiberi bunların dəniz sahilindəki Qeysəriyyəyə qaytarılmasını tələb etmişdir (müq. et. Filon, *Legatio ad Gaium*, 299-305).
 - f. öz dinlərinin itmiş müqəddəs əşyalarını axtaran bir çox samariyalını Qerizim dağında qətlə yetirmişdir (b.e. 36/37-ci il). Bu səbəbdən Pilatın yerli amiri (Vitelli, Suriya prefekti) onu vəfzəsindən azad edib Romaya göndərmişdir (müq. et. İosif Flaviy, "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiq.*] 18.4.1-2).
 4. B.e. 31-ci ildə Seyan edam edildikdən sonra Tiberinin siyasi hakimiyyəti tamamilən bərpa edilmişdir; buna görə, "a", "b", "c" və "d" bəndlərindəki işləri Pilat, yəqin ki, Seyanın etimadını qazanmaq üçün etmişdir; "e" və "f" bəndləri bəlkə də Tiberinin etimadını qazanmaq məqsədi daşıyırdı, lakin Pilat buna müvəffəq olmamışdır.
 5. Aydın ki, yəhudilərin tərəfini saxlayan imperator bərpa olunandan və Tiberidən prokuratorlara göndərilən məktublarda yəhudilərlə xoş rəftar etmələri əmr ediləndən sonra (müq. et. Filon, *Legatio ad Gaium*, 160-161), Yerusəlimdəki yəhudi başçıları Pilatın siyasi zəifliyindən istifadə edərək onu İsanı çarmıxa çəkməyə vadar etmişlər. Barnettin bu fərziyyəsində Pilat haqqındakı bu iki görüş məntiqli şəkildə birləşir.
- I. Onun taleyi
- A. O, Tiberinin ölümündən dərhal sonra Romaya geri çağırılmışdır (b.e. 37-ci il).
 - B. Təkrar vəzifəyə təyin olunmamışdır.
 - C. Bundan sonrakı həyatı haqqında məlumat yoxdur. Sonradan meydana gəlmiş çoxlu fərziyyələr var, lakin dəqiq faktlar yoxdur.

15:2 "Pilat Ondan... deyə soruşdu" Hansı dildə? Pilatın arami dilində danışma ehtimalı daha azdır, nəinki İsanın koinə yunancasında danışması. Bu məsələyə ingilis dilində aşağıdakı kitablarda toxunulur:

1. "Did Jesus Speak Greek" by Joseph A. Fitzmeyer in *Approaches to the Bible: the Best of Bible Review* ("Müqəddəs Kitaba yanaşmalar" kitabında Cozef A. Fitsmeyerin "İsa yunan dilində danışmışdır mı?" məqaləsi), fə. 21, ss. 253-264
2. "The Languages of the New Testament" by J. Harold Greenlee in *Expositor's Bible Commentary* ("Şərhcinin Müqəddəs Kitab Təfsiri"ndə C. Herold Qrinlinin "Əhdi-Cədidin dilləri" məqaləsi), Cild 1, ss. 410-411

▣ "«Yəhudilərin Padşahı Sənsənmi?»" "Sən" əvəzliyi burada empatik və istehzalıcıdır. Luka 23:1-2-də Sinedrionun ittihamları sadalanır. Yəh. 19:8-19-da İsa və Pilat arasındakı söhbət daha ətraflı verilir. İttihamın dini cəhəti Pilatı maraqlandırmırdı – onu yalnız siyasi cəhəti maraqlandırmırdı.

NASB, NKJV "Sənin söylədiyən kimidir"
NRSV, TEV "Sən belə deyirsən"
NJB "Bunu deyən sənsən"

Hərfi tərcümədə: "sən deyirsən ki, Mənəm". Ehtimal ki, bu ibrani təsdiq idiomudur (müq. et. Mat. 26:25,64; Luka 22:70; 23:3) və ya üstüörtülü cavabdır: "Sən belə deyirsən, amma başqa növdən bir padşah olduğumu nəzərdə tutursan". Bu, vali sarayının daxilində özəl bir söhbət kimi görünür (müq. et. Yəh. 18:33-38). Bunu sağirdlərə ya İsanın Özü danışmış, ya da Yəhya o əhvalatın canlı şahidi olub. Yəhudilər orada olmazdılar, çünki oraya daxil olsaydılar, natəmiz sayılıb pasxa yeməyində iştirak edə bilməzdilər.

İsanın Hirod Antipa tərəfindən sorğu-suala çəkilməsi Mark Müjdəsində yoxdur, lakin Luka 23:6-12-də nəql olunur.

15:3

NASB "Onu kobud şəkildə ittiham etməyə başladılar"
NKJV, NRSV "Onu çox şeydə ittiham etdilər"
TEV "İsanı çox şeydə ittiham edirdilər"
NJB "Ona qarşı çoxlu ittihamlar irəli sürdülər"

Burada feil bitməmiş zamandadır. Bu o deməkdir ki, onlar Onu təkrar-təkrar ittiham ediblər. Ehtimal ki, bu, Pilatın İsayla özəl söhbətindən sonra baş verib (müq. et. Mark 15:4). Bəzi ittihamlar Luka 23:2-də sadalanmışdır.

15:5 "İsa yenə də ona cavab vermədi" Bu, Yeş. 53:7-nin həyata keçməsi ola bilər (müq. et. Mark 14:61; Mat. 26:63; 27:12; Yəh. 19:9).

▣ "Pilat buna heyrətləndi" Pilat niyə buna heyrətlənib?

1. İsa özəl olaraq onunla danışır, Onu ittiham edənlərin yanında isə danışmaq istəmirdi.
2. Baş kahin Ona qarşı o qədər çox ittiham irəli sürmüşdü və bu ittihamlar o qədər qorxunc idi!
3. İsa məhbuslarının əksəriyyəti kimi davranmırdı – var gücü ilə Özünü müdafiə etməyə çalışmırdı.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:6-15

⁶Hər Pasxa bayramında Pilat xalqın xahişi ilə bir məhbusu azad edərdi. ⁷Üsyan zamanı adam öldürən üsyançılarla birlikdə Barabba adlı bir nəfər də həbs olunmuşdu. ⁸Xalq Pilatın yanına çıxıb ondan* xahiş etməyə başladı ki, həmişəki kimi onların istəyini yerinə yetirsin. ⁹Pilat onlara cavab verərək dedi: «İstəyirsiniz, sizin üçün Yəhudilərin Padşahını azad edim?» ¹⁰Çünki başçı kahinlərin İsanı paxılıqdan təslim etdiyini bilirdi. ¹¹Ancaq başçı kahinlər xalqı qızıqırdılar ki, İsanın yox, Barabbanın azad olmasını xahiş etsinlər. ¹²Pilat yenə onlardan soruşaraq dedi: «Bəs nə istəyirsiniz? Yəhudilərin Padşahı dediyiniz bu Adama nə edim?» ¹³«Onu çarmıxa çək!» deyə yenə bağurdılar. ¹⁴Pilat «Axı O nə pislik edib?» deyə soruşdu. Onlarsa «Onu çarmıxa çək!» deyə daha ucadan bağurdılar. ¹⁵Xalqı razı salmaq istəyən Pilat onlar üçün Barabbanı azad etdi. İsanı isə qamçılattıqdan sonra çarmıxa çəkilməyə təslim etdi.

15:6 "Pasxa bayramında" Hərfi tərcümədə sadəcə "bayramda". Alimlər İsanın ictimai xidmətinin nə qədər davam etməsi barədə mübahisə edirlər. İmanlılar cəmiyyətinin rəvayətinin İsanın ictimai xidmətinin üç il davam etdiyini təsdiq etməsinin yeganə səbəbi, Yəhya Müjdəsinin üç Pasxadan bəhs etməsidir. Lakin Yəhya Müjdəsində, burada olduğu kimi, "bayramda" deyildikdə daha bir Pasxa bayramı nəzərdə tutulur. Mən fikirləşirəm ki, İsanın ictimai xidməti dörd il və ya altı il davam etmişdir. Müjdələrin müəlliflərinin xronologiyaya deyil, teologiyaya əhəmiyyət verdikləri aydındır. Müjdələr qərbi tarix kitabları deyildir – şərqi teoloji əsərlərdir. Bunlar tərcümeyi-hal və ya avtobiografiya deyildir. Müjdə, ayrı bir janrdır. Müjdələrin müəllifləri öz hədəf oxucu kütlələrinə görə ilahi ilhamla İsanın sözlərini və işlərini seçmək, təşkil etmək və uyğunlaşdırmaqda azad idilər. Onların İsanın dilinə öz istədikləri sözləri qoymaqda azad olduqlarına inanmıram; dörd Müjdə arasındakı fərqləri canlı şahidlərin sözlərinin illər sonra yazılması, fərqli teoloji məqsədlər və fərqli hədəf oxucu kütlələri ilə izah etmək olar.

▣ **"Pilat xalqın xahişi ilə bir məhbusu azad edərdi"** Göründüyü kimi, İsanın dövründə bu, Fələstində romalıların bir adəti olmuşdu. Bundan bəhs edən yeganə tarixi mənbə İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi"dir (Josephus, *Antiquities of the Jews* 20:9:3). Pilat İsanı azad buraxmaq istəyirdi və buna görə İsayə rəhmi gəlmələri üçün çalışırdı (müq. et. Mark. 15:14; Luka 23:14-16; Yəh. 18:38-39; 19:4).

15:7 "Barabba" Bu ad "Bar" ("oğlu") və "Abbas" ("ata") sözlərindən ibarət idi. Qeyri-kanonik İbranilərin Müjdəsində "Bar Rabbas" ("Rabbinin oğlu") adı verilir. Mat. 27:16-17-nin bir sıra yunan əlyazmalarında "İsa Barabba" adı verilir; bu, bir ironiya cəhdi idi – onların hər ikisinin adı "İsa" idi və İsa əsl "Atanın oğlu" idi.

▣ **"üsyancılarla birlikdə"** Xalqın azad etdirmək istədiyi bu adam İsanı ittiham etdiyi cinayətləri doğrudan törətmişdi. Bu, əsl ironiyadır!

15:8 "Xalq" Bəzilərinin fikrincə, onlar Barabbanın dostları idi və ildə bir dəfə azad edilmə fərsətinə görə gəlmişdilər. Başqalarının fikrincə oradakı "xalq" ziyarətçilərdən ibarət deyil idi, lakin yalançı şahidlər və gecə məhkəməsində iştirak edən başqa adamlardan ibarət idi. Bu adamların heç bir ortaqlığı yox idi, onları birləşdirən bircə şey fərqli səbəblərdən Barabbanın azad edilməsini istəmələri idi.

Şəhər ziyarətçilərlə dolu idi, o cümlədən Qalileyadan gələnlər də çox idi, lakin onlar səhər tezdən Pilatın sarayına gəlməzdilər.

NASB, NJB "çıxdı"
NKJV "uca səslə qışqıraraq"
NRSV "gəldi"
TEV "yığışdı"

Yunanca "çıxmaq" (*anabainō*) və "[uca səslə] qışqırmaq" (*anaboaō*) sözlərinin yazılışı və tələffüzü bir-birinə oxşayır, buna görə bir adamın diktəsi ilə mətni köçürən şəxslər bu iki sözü asanlıqla qarışıq sala bilərdi. Yunanca əlyazma ənənələrində iki variant vardır:

1. κ^* və B əlyazmalarında və Vulqatada "çıxdı" aorist məlum növ feli sifəti.

2. κ^{i2} , A, C, W əlyazmalarında və Peşittada "uca səslə bağırırdı" aorist məlum növ feli sifəti.

"[Uca səslə] qışqırmaq" feilinə Mark Müjdəsinin başqa heç bir yerində rast gəlinmir, "çıxmaq" feili isə doqquz dəfə aşağıdakı mənələrdə işlənir:

1. böyüyən şeylər (4:7)

2. gəmiyə minmək (6:51)

3. yuxarı çıxmaq (15:8)

NASB və NJB-dəki variantlar, yəqin ki, düzdür.

15:9 Mark, Luka kimi (həm Luka Müjdəsində, həm də Həvarilərin İşlərində), məsihçiliyin Roma hökuməti üçün təhdid təşkil etmədiyini göstərmək məqsədilə yazırdı.

15:10 "paxılıqdan" Pilat Sinedrionun niyyətlərini anlasa da (müq. et. Mat. 27:18), ədalətlə qərar verməmişdir!

Əlbəttə ki, paxılıq yəhudi başçıları hərəkətə gətirən mümkün bir amil idi, amma onların teoloji və siyasi niyyətlərinin də Pilata aydın olmaması məni təəccübləndirir (Luka 23:2). Bir də ehtimal var ki, Pilat İsa haqqında öz casuslarından məlumat almışdı (hətta öz həyat yoldaşından, müq. et. Mat. 27:19).

15:12 "Yəhudilərin Padşahı dediyiniz bu Adama" Yəh. 19:15-də bu yəhudi izdihamının (üşyançılarla yəhudi başçılarının) "Qeysərdən başqa padşahımız yoxdur!" deyə bağırışları təsvir olunur. Bu, əsl ironiyadır!

15:13

NASB, NRSV,

TEV, NJB "onlar cavabən qışqırdılar"

NKJV "onlar yenə bağırtdılar"

Müasir şərhçilər yunanca *palin* sözünü "geri" yaxud "cavabən" olaraq izah edirlər. Bauer, Arndt, Qingriç və Dankerin "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti"ndə (Bauer, Arndt, Gingrich and Danker, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, s. 606) həm "yenə", həm də "cavabən" standart tərcümə variantları olaraq qəbul olunur. Bu kontekstə "cavabən" variantı uyğundur.

15:14 "O nə pislilik edib" Yəhya Müjdəsində Pilatın bu sözü üç dəfə təkrarlanır – Yəh. 18:38; 19:4,6. Pilat İsanı azad etmək üçün xalqın Onun halına acımasına nail olmağa çalışıb (müq. et. Yəh. 18:38; 19:6,12), lakin qərəzli izdiham var gücü ilə buna qarşı çıxıb!

15:15

NASB, NRSV "xalqı razı salmağı arzu edən"

NKJV "xalqı şadlandırmaq istəyən"

TEV "xalqı razı salmaq istəyirdi"

NJB "xalqı təskin etməkdən ötəri qayğı çəkən"

Pilat üçün ictimai asayiş ədalətdən önəmli idi. Bu yəhudi başçıları Pilatı qorxutmağa müvəffəq olublar (müq. et. Yəh. 19:12). Suriya və Roma hakimiyyətlərinə Pilat barədə çoxlu ittihamlar gəlirdi. Pilatın daha çox ittiham olunmasından qorxdığını bilən yəhudi başçıları bundan istifadə ediblər!

Bəzi müasir dilçilər qeyd edirlər ki, yunan sözləri *hikanon poiēsai* bir latın idiomudur (Bauer, Arndt və Qingriç [Bauer, Arndt and Gingrich], s. 374; Multon və Milliyan [Moulton and Milligan], s. 302; K.F.D. Mul, "Əhdi-Cədid yunancasının idiomlar kitabı" [C. F. D. Moule, *An Idiom Book of the New Testament Greek*], s. 192). Bu çox önəmlidir, çünki Mark Müjdəsində çoxlu latın sözləri, ifadələri, idiomları vardır. Bunun səbəbi, bu Müjdənin romalıları yazılmasıdır.

▣ **"qamçılattıqdan"** Beləcə Yeş. 53:5-dəki peyğəmbərlik yerinə yetmişdir. Romalıları çarmıxa çəkdiqləri adamları qamçılıydılar. Qamçılama qorxunc bir cəza idi. Məhbusun əyilmiş vəziyyətdə əllərini dirəyə bağlayırdılar. Hər yanında bir əsgər dururdu. Əsgərlər ucuna bərk şeylər taxılmış dəri qamçılarla məhbusu vururdular. Bir çox məhkum qamçılanarkən can vermişdir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:16-20

¹⁶Əsgərlər İsanı həyətdən içəriyə, yəni vali sarayına apardılar. Bütün alayı topladılar. ¹⁷Ona tünd qırmızı bir xalat geyindirdilər və tikanlardan bir tac hörüb başına qoydular. ¹⁸«Yəhudilərin Padşahı sağ olsun!» deyərək İsanı salamlamağa başladılar. ¹⁹Sonra qamışla Onun başına vurub Ona tüpürdülər və önündə diz çökərək səcdə qıldılar. ²⁰Onu ələ salandan sonra tünd qırmızı xalata əynindən çıxarıb Öz paltarlarını geyindirdilər. Sonra Onu çarmıxa çəkmək üçün bayıra apardılar.

15:16 "Əsgərlər İsanı... apardılar" Müstəsnaq iddiaları və başqa millətlərə qarşı məğrur münasibətlərinə görə yəhudilərə nifrət edən bu romalı əsgərlər (müq. et. Mat. 27:27) acıqlarını İsadən çıxıblar. Luka 23:11 həmçinin Tetrax Hironun İsayə padşah kimi lağ etdiyindən bəhs edir.

NASB "saraya (yəni pretoriuma)"
NKJV "Pretorium adındakı zala"
NRSV "sarayın həyətinə (yəni valinin qərargahına)"
TEV "içəriyə, valinin sarayının həyətinə"
NJB "sarayın iç hissəsinə, yəni Pretoriuma"

Roma valisinin Yerusəlimdəki rəsmi iqamətgahından söhbət gedir. Ora, məbədin yanındakı Antonio qalası, yaxud Böyük Hironun Yerusəlimdəki sarayı ola bilər.

NASB "bütün Roma koqortası"
NKJV "bütün qarnizon"
NRSV, NJB "bütün koqorta"
TEV "qrupun qalan hissəsi"

Yunan sözü *speiran* (koqorta) başlanğıcda sap və ya ip kimi tellərdən, liflərdən eşilmiş bir şeyi bildirirdi. Sonra məcazi mənada hansı bir məqsədləşə birgə çalışan bir neçə nəfərlik qrupu bildirməyə başlamışdır. "Koqorta" daha bir latın sözüdür. Legionun onda bir hissəsini – 600 nəfəri bildirirdi. Lakin bu söz daha kiçik bir qrupu da bildirə bilər (müq. et. Yəh. 18:3). Roma ordusu (1) 6000 nəfərlik legionlardan; (2) 600 nəfərlik koqortalardan; (3) 200 nəfərlik manipulalardan; və (4) 100 nəfərlik senturiyalardan ibarət idi.

15:17 "Ona tünd qırmızı bir xalat geyindirdilər" Mat. 27:28-də Roma süvari komandirinin "al rəngli xalata"ndan bəhs olunur. Tünd qırmızı padşahlıq rəmzi idi. Roma komandiri əvvəllər al rəngli xalat geyinirdi, lakin zamanla rəngi solub tünd qırmızı olmuşdur. Onlar İsanın Yəhudilərin Padşahı olmasına lağ edirdilər (müq. et. Mark 15:18,20; Yəh. 19:2).

Luka 23:11-də Tetrax Hironun və ya Hiron Antipanın əsgərlərinin də İsayə padşah xalatını geyindirib Padşah/Məsih kimi lağ etdiyi yazılmışdır.

▣ **"tikanlardan bir tac"** Bu, ənənəvi olaraq İsanın başına tikanların batırılması ilə həyata keçirilən bir işgəncə kimi təsəvvür olunmuşdur. Lakin ola bilər ki, İsayə lağ etmək üçün başına parıltılı palma yarpaqlarından düzəldilmiş tac qoyulub (müq. et. Mat. 27:27-31; Mark 15:15-20). "Tac" (*stephanos*) yunan sözü, qalib gələn atletlərin başına qoyulan çələngi və ya imperatorun başına qoyulan dəfnə əklilini bildirirdi.

15:19 Bu ayədə romalı əsgərlərin istehzaları təsvir olunur.

1. "Sağ olsun!" ifadəsi ilə bir başçını salamlayırdılar (Mark 15:18)
2. "Qamışla Onun başına vurub" – bu qamış, yəqin ki, İsayə lağ etmək üçün əsa kimi əlinə verilmişdi
3. "Ona tüpürdülər" – həqarət əlaməti və ya öpüşün təqlidi (salamın bir növü)
4. "önündə diz çökərək səcdə qıldılar" – bununla da onlar İsanın padşahlığına lağ ediblər
5. Əynindəki tünd qırmızı xalat padşahlığın rəmzi idi

2, 3 və 4-də feillər bitməmiş zamandadır; bu, keçmişdə təkrar olunan hərəkəti bildirir. Əsgərlərin çoxu bu hərəkətləri bir neçə dəfə təkrar edib və ehtimal ki, orada olan hər əsgər bunları edib.

15:20 "Onu... bayıra apardılar" Bütün məhkum olunmuş adamlar kimi, İsa da Öz çarmıxını şəhər divarının kənarına, edam ediləcəyi yerə aparmalı idi. Onlar, hər kəs görsün və Roma ədalətindən qorxsun deyə, uzun yolu seçib Yerusəlimin küçələrindən keçiblər.

Ehtimal ki, ölümə məhkum edilmiş adamlar yəhudi qanununa ehtiram etmək üçün şəhərdən kənara aparılırdılar (müq. et. Lev. 24:14 və Say. 15:35-36). Romalılar izdihamlı bayram günlərində üsyanın qaldırılmasını istəmirdilər.

▣ **"Onu çarmıxa çəkmək üçün"** Çarmıx, finikiyalıların icadı idi. Makedoniyalı İsgəndər Surun süqutundan sonra 2000 nəfəri çarmıxa çəkirmişdir. Romalılar məhkum edilmiş məhkumların ölümdən əvvəl bir neçə gün iztirab çəkdiyinə görə bu cəza üsuluna üstünlük verirdilər. Cinayətlərin qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuş bu qəddar işgəncə Roma vətəndaşlarına verilə bilməzdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:21

²¹O vaxt Şimon adlı Kirenalı bir nəfər kənd yerindən gəlib oradan keçirdi. O, İsgəndər və Rufusun atasıdır. Onu İsanın çarmıxını daşımağa məcbur etdilər.

15:21 "məcbur etdilər" Farsca mənşəli olan bu söz mülkiyyətin rəsmi surətdə müsadirə olunması və ya işçilərin məcburi şəkildə hökumətdə işlədilməsi mənasına gəlirdi.

NASB	"kənddən gəlmiş, oradan keçən bir adam"
NKJV	"o kənddən gələrkən"
NRSV	"kənddən şəhərə girməkdə olan, oradan keçən bir adam"
TEV	"kənddən şəhərə girməkdə olan biri"
NASB	"kənddən gəlmiş... oradan keçən bir adam"

Fələstində yaşayan, yoxsa Pasxa üçün oraya gələn bir adamdan söhbət gedir? Məncə, o Yerusəlimə gəlmiş, şəhərin yaxınlığında qalan və o anda oradan keçməkdə olan bir ziyarətçi idi. Ancaq o vaxt Yerusəlimdə Kirenalı (yəni Şimali Afrikalı) çox adam yaşayırdı. Hətta onların ayrı bir sinaqoqu da var idi (müq. et. Həv. 6:9). O adamın uşaqlarından bəhs olunur. Göründüyü kimi, erkən imanlılar cəmiyyəti (Yerusəlimdəki deyil, Romadakı cəmiyyət) onun uşaqlarını yaxşı tanıyırdı.

▣ **"Şimon adlı Kirenalı bir nəfər"** Kirenaika Şimali Afrikanın bir vilayəti idi. Bu vilayətin paytaxtı Kirena idi. Lakin Şimon yəhudi addır. Həvarilərin İşlərindən öyrəndiyimiz kimi, o bölgədə çoxlu yəhudilər var idi (müq. et. Həv. 2:10; 6:9; 11:20; 13:1). Bu adamın irqi məlum deyildir. Süleymanın və Səba mələkəsinin dövründən bəri zənci yəhudilər var idi (Həbəşistan).

▣ **"İsgəndər və Rufusun atasıdır"** Bu onu göstərir ki, Şimon və (və ya) uşaqları erkən imanlılar cəmiyyətində məşhur olmuşdular. Mark Müjdəsi romalılara yazdığına görə Rom. 3:25-də bəhs olunan Rufus böyük ehtimalla eyni adam olub.

▣ **"çarmıxını"** Romalıların çarmıxının bir neçə mümkün şəkli var idi: T, X, t, yaxud bir neçə şaquli dirəyi tutan eşafot. Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində I əsr Fələstinində bütün bu şakillərdə olan çarmıxlardan istifadə olunduğu təsbit edilmişdir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:22-26

²²İsanı Qolqota adlanan yerə gətirdilər. «Qolqota» «Kəllə yeri» deməkdir. ²³Ona mirra ilə qarışıq şərab vermək istədilər, amma O imtina etdi. ²⁴İsanı çarmıxa çəkdilər. Paltarlarını isə «kimə nə düşdü-düşdü» deyə püşk ataraq aralarında bölüşdürdülər. ²⁵Üçüncü saat idi ki, İsanı çarmıxa çəkdilər. ²⁶Onun üzərində ittihamını göstərən belə yazı var idi: «Yəhudilərin Padşahı».

15:22 "Qolqota" Bu bir arami sözüdür. Tam kəlləni deyil, kəllənin alın hissəsini bildirir. Qolqotanın yeri dəqiq bilinmir, ancaq Yerusəlimin qədim divarlarından kənarda olduğu məlumdur və müqəddəs şəhərə gələn əsas yolda yerləşən kiçik bir təpə olduğu təxmin edilir (müq. et. Lev. 24:14; Say. 15:35-36; Yəh. 19:20).

15:23 "Ona mirra ilə qarışıq şərab vermək istədilər" Bitməmiş zamanda olan bu feil onu göstərir ki, onlar bunu bir neçə dəfə etməyə cəhd ediblər. Talmudun bir rəvayətinə görə, qadınlar ölümə məhkum edilən məhbuslara bu cür xidmət edirmiş. Həqiqətən, bu çox güclü bir ağrıkəsici və sakitləşdirici dərman idi.

▣ **"amma O imtina etdi"** Səbəbi məlum deyildir.

15:24 "İsanı çarmıxa çəkdilər" Romalılar adamı əlinin içindən deyil, biləyindən çarmıxa mıxlayardı və qollarını iplərlə çarmıxa bağlayardılar. Dizləri bir az qatlanmış vəziyyətdə idi və ayaqları kiçik üçbucaq taxtaya mıxlanardı. Beləcə çarmıxa çəkilmiş adam nəfəs almaq üçün öz bədənini yuxarı qaldıra bilərdi. Həmçinin çarmıxda adamın oturub bir az ağırlığından dincələ biləcəyi kiçik bir taxta var idi. Çarmıxa çəkilən adamların əksəriyyəti boğulmaqdan ölürdü.

▣ **"Paltarlarını... aralarında bölüşdürdülər"** Cinayətkarın əşyaları, onu çarmıxa çəkən romalı əsgərlərin əmək haqqına daxil idi.

▣ **"püşk ataraq"** Bu, Zəb. 22:18-də əvvəlcədən bildirilmişdir. Həmin məzmurda İsanın çarmıxa çəkilməsi təsvir olunur (xristoloji tipologiya). Mark 15:34-də İsa bu məzmunun ilk sətirini dilə gətirir. Zəb. 22:7-8 həmçinin İsanın yanından keçib istehza edənlərin sözlərinə bənzəyir (müq. et. Mark 15:29).

15:25 "Üçüncü saat" Yəh. 19:14-də "altıncı saat" deyilir. Sinoptik Müjdələrdə müntəzəm olaraq yəhudi vaxtından istifadə olunur, Yəhya isə tez-tez (amma həmişə deyil) Roma vaxtından istifadə edir.

▣ **"İsanı çarmıxa çəkdilər"** Müjdələrin müəllifləri bizim hisslərimizlə oynamayıb, bu prosesi qorxunc təfəsilatı ilə təsvir etməyiblər. Teoloji cəhətdən önəmli olan, İsanın necə ölməsi deyildir (bununla belə, Qanun. 21:23 də mühümdür, müq. et. Qal. 3:13), kim olması və nə üçün ölməsidir!

15:26

NASB, NRSV,

NJB

"yazı... oxunurdu"

NKJV

"yazı... yuxarıda yazılmışdı"

TEV

"Ona qarşı olan ittihamın bildirişi belə deyirdi"

Yəh. 19:20-də bu yazının üç dildə yazıldığı bildirilir. Mat. 27:37-də bu yazının İsanın başı üzərinə qoyulduğu bildirilir.

Mark 15:26-nın KJV və NKJV tərcümələrində "yuxarıda" sözü işlənir, ancaq "yazı" sözü "üzərində yazılmaq" feilində təkrar olunsa da, bu feilin mənası heç də "yuxarıda" yazılmaq deyildir.

▣ **"belə yazı var idi"** Romalıların *Titulus* dedikləri bu kiçik lövhədə yazı adətən ağ fonda qara həflərlə yazılırdı. Rəsmi ittiham ya (1) məhkumun önünə gətirilə, ya da (2) onun boynundan asılırdı. İsanın ittiham yazısı çarmıxda başı üzərinə qoyulmuşdur (müq. et. Mat. 27:37). Bax: Ceymz M. Friman, "Müqəddəs Kitab adət-ənənələri" (James M. Freeman, *Manners and Customs of the Bible*), ss. 395-396.

▣ **"«Yəhudilərin Padşahı»"** Maraqlıdır ki, Müjdələrdə İsanın başı üzərindəki lövhədə yazılmış ittihamın dəqiq sözləri fərqli şəkildə yazılmışdır.

1. Mat. 27:37 – "Yəhudilərin Padşahı İsa budur"

2. Mark 15:26 – "Yəhudilərin Padşahı"

3. Luka 23:38 – "Yəhudilərin Padşahı budur"

4. Yəh. 19:19 – "Yəhudilərin Padşahı Nazaretli İsa"

Hər bir yazı fərqlidir, amma əsas mənası eynidir. Bu, Müjdələrdəki tarixi təfərrüatların əksəriyyəti üçün səciyyəvidir. Hər müəllif öz xatirələrini (və mənbələrini) bir az fərqli şəkildə qeyd etmişdir, amma bunların hamısı hadisələrin canlı şahidlərinin sözləridir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:27-32

²⁷Onunla birlikdə biri sağında, biri də solunda iki qulduru da çarmıxa çəkdilər. ²⁸[Müqəddəs Yazılarda yazılan yerinə yetdi: «Üsyankarlara tay tutuldu»] ²⁹Gəlib-keçənlər başlarını yırğalayıb Ona böhtan ataraq «Nə oldu, ey məbədi dağıdıb üç gündə tikən! ³⁰İndi Özünü xilas et və çarmıxdan düş!» deyirdilər. ³¹Başçı kahinlər də ilahiyyatçılarla birgə eyni şəkildə İsanı ələ salaraq bir-birlərinə deyirdilər: «Başqalarını xilas edirdi, amma Özünü xilas edə bilmir! ³²İsrailin Padşahı Məsih qoy indi çarmıxdan düşsün ki, biz də görüb iman edək». İsa ilə birlikdə çarmıxa çəkilənlər də Onu təhqir edirdilər.

15:27 "Onunla birlikdə... iki qulduru da" Bu söz ya "quldur", ya da "qiyamçı" mənasına gəlirdi. Yeş. 53:12-dəki peyğəmbərlik burada konkret şəkildə yerinə yetmişdir.

Zəb. 22 və Yeş. 52:13-53:12 mətnlərində bəzi təfərrüatlar konkretir, amma hamısı konkret deyildir! Məsihə aid olan bu kimi peyğəmbərlikləri oxumaq çox çətindir, çünki İsanın vəziyyətinə yalnız bəzi sözlər aiddir. Qalan sözlər (1) rəmzi; (2) poetik; yaxud (3) təkə peyğəmbərin öz tarixi şəraitinə aid idi. Bu növ xristoloji tipologiya yalnız Əhdi-Cədid müəlliflərinin ilahi ilhamı sayəsində qəbul oluna bilər. Müasir imanlılar Müqəddəs Kitabı oxuyarkən Ruh ilə yönəldilirlər (nurlandırma); lakin ayrı-ayrı məqamlarda aramızda olan fikir ayrılığı ilahi ilhamın "nurlandırma"dan üstün olduğuna dəlalət edir.

Əhdi-Cədidən sonrakı dövrün müəllifləri tipologiyadan o qədər sui-istifadə ediblər ki, mən bu növ şərhə yalnız Əhdi-Cədid müəlliflərindən qəbul etməyi doğru hesab edirəm. Biz Müqəddəs Kitab müəlliflərinin hermenevtik proseslərini təkrarlamaq bilmərik. Allahdan ilham almış orijinal müəlliflərin öz dövrlərində nə dediklərini anlamağı qarşımıza məqsəd qoymalıyıq (bax: Giriş məqaləsi, "Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma"). Sonra bu həqiqətləri öz mədəni şəraitimizə tətbiq etməliyik.

15:28 Bu ayə qədim yunan unsial əlyazmaları A, B, C və D-də buraxılmışdır. İngiliscə NRSV, TEV, NJB və NIV tərcümələrində də bu ayə verilmir. Görünür ki, əlyazmaları köçürən bir adam qədimdən bu ayəni Luka 22:37-yə əsasən bir haşiyə qeydi kimi əlavə etmişdir. Bu, Mark Müjdəsinin orijinal mətninin bir hissəsi deyildir. Əhdi-Ətiqdən sitat gətirmə, başqa millətlərə yazan Mark üçün səciyyəvi deyildir (Mark 15:28, Yeş. 53:12-yə istinaddır). UBS⁴ bu ayənin daxil edilməməsini "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

15:29 "Gəlib-keçənlər başlarını yırğalayıb Ona böhtan ataraq" Romalıların məqsədlərinə uyğun olaraq cinayətkarlar Yerusəlimə gələn əsas yolda çarmıxa çəkilirdilər. Gəlib-keçənlər Zəb. 22:6-8,12-13,16-17-dəki peyğəmbərlikləri yerinə yetirirdilər.

▣ **"Nə oldu, ey məbədi dağıdıb üç gündə tikən!"** Bu rişxəndçilər böyük ehtimalla Sinedrionun gecə məhkəməsində İsanı yalandan ittiham edənlər idi (müq. et. Mark 14:58).

15:30 Onlar İsanın qüdrətinə lağ etməkdə davam edirdilər (müq. et. Mark 15:31-32). Onlar İsadan hələ də möcüzə tələb edirdilər. Hələ də möcüzə yaratsa Ona iman edəcəklərini deyirdilər (müq. et. Mark 15:32).

15:31 "Başqalarını xilas edirdi" "Xilas" sözü Əhdi-Ətiqdə fiziki qurtuluş mənasında işlənirdi. İsanın möcüzələrini inkar edə bilməyən başçılar Onun qüvvəsinin Şeytandan gəldiyini elan ediblər (müq. et. Mark 3:22). Yerusəlimin sakinləri İsanın Lazarı diriltiyini yaxşı bilirdilər (müq. et. Yəh. 11).

15:32 "İsrailin Padşahı Məsih" Burada başçı kahinlər Pilatın İsanın başı üzərinə qoyduğu "Yəhudilərin Padşahı" yazısına lağ edirlər. Bu, təsdiq deyil, sarkazmdir!

Bu, Zəb. 22:6-8,12-13,16-dəki istehzalara uyğun gəlir.

▣ **"İsa ilə birlikdə çarmıxa çəkilənlər də Onu təhqir edirdilər"** Quldurun tövbə etməsi əhvalatı yalnız Luka 23:35-43-də yer alır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:33-39

³³Altıncı saatdan doqquzuncu saata qədər bütün yer üzünə qaranlıq çökdü. ³⁴Doqquzuncu saatda İsa uca səslə nida edərək dedi: «Elohi, Elohi, lema şabaqtani?» Bu «Ey Allahım, Allahım, niyə Məni tərək etdin?» deməkdir. ³⁵Orada dayananların bəzisi bunu eşidərkən dedi: «Baxın, İlyası çağırır». ³⁶Bir nəfər qaçıb bir süngəri şərab sirkəsi ilə doldurdu və bir qamışın ucuna keçirərək İsayə verdi ki, içsin və dedi: «Onu rahat buraxın, görək İlyas gəlib Onu çarmıxdan düşürəcəkmiz?» ³⁷İsa uca səslə qışqıraraq son nəfəsini verdi. ³⁸O anda məbədin pərdəsi yuxarıdan aşağıya qədər iki yerə parçalandı. ³⁹İsanın qarşısında duran yüzbaşı Onun son nəfəsini belə verdiyini gördükdə «doğrudan da, bu Adam Allahın Oğlu idi» dedi.

15:33 "Altıncı saat" Yəhudi vaxtı ilə altıncı saat, bizim vaxtımızla günorta saat on ikidir. Mark 15:1-dəki qeydə baxın.

▣ **"bütün yer üzünə qaranlıq çökdü"** Bu, Əhdi-Ətiqədə bir mühakimə əlamətidir: ya əhd münasibətləri (Misirə verilən on cəzadan biri, müq. et. Çıx. 10:21; Qanun. 28:28-29), ya da apokaliptik mənasında (müq. et. Yoel 2:2; Amos 8:9-10; Sef. 1:15). Bu, Ata Allahın bütün bəşəriyyətin günahını daşıyan Oğlundan üzünü döndərməsinin rəmzi idi. İsa Getsemanidə ən çox bu andan qorxurdu (Mark 15:34-də "Ey Allahım, Allahım, niyə Məni tərək etdin?" nidası bunu ifadə edir). İsa günah qurbanı olub bütün dünyanın günahını daşımış (müq. et. 2Kor. 5:21), Atadan ayrılmağın əzabını yaşamışdır. Qaranlıq, Ata Allahın Oğlundan üzünü döndərməsinin fiziki bir rəmzi idi.

15:34 "Doqquzuncu saatda" Yəhudi vaxtı ilə doqquzuncu saat, bizim vaxtımızla günortadan sonra saat üçdür.

▣ **"Ey Allahım, Allahım, niyə Məni tərək etdin?"** Bu, Zəb. 22:1-dən bir sitatdır. Yəhudi tumarlarında mətnin fəsilərə və ayələrə bölünməsi olmadığından (Müqəddəs Kitab orta əsrlərdə fəsil və ayələrə bölünmüşdür), çox güman ki, İsa məzmunun ilk ayəsini sitat gətirməklə bütün məzmunu təqdim edirdi.

Bu frazanın necə tərcümə edilməsi barədə alimlər arasında fikir ayrılığı vardır.

1. Septuaqintada "Ey Allah, mənim Allahım, mənə nəzər sal!" (Zəburda belə ifadələrə tez-tez rast gəlinir)
2. Peşittada:
 - a. Zəb. 22:1, "Allahım, Allahım, niyə Məni yaşatdın?"
 - b. Mark 15:34, "Allahım, Allahım, bunun üçün əsirgənmişəm!"
3. Amerika Yəhudi Nəşretmə Cəmiyyətinin tərcüməsində Zəb. 22:1 belədir: "Allahım, Allahım, niyə Məni tərək etdin?"
4. Kodeks Beza-da (V əsr) bu fraza belədir: "Allahım, Allahım, niyə Məni təhqirlərə məruz etdin?" Bu ayə ilə əlaqədar olan bütün qnostik problemlər haqqında ətraflı məlumat üçün bax: Bart D. Erman, "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi: erkən dövrün xristoloji mübahisələrinin Əhdi-Cədid mətninə təsiri" (Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture: The Affect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament*), ss. 143-145.

İsa insanların günahının son həddini – Ata ilə ünsiyyətin kəsilməsini yaşayırdı (müq. et. Yeş. 54:2). Biz Allahla ünsiyyətdə olmaq üçün yaranmışıq və bu ünsiyyət olmadan tam mənada insan əsla ola bilmərik!

15:34,35 "İlyası çağırır" İsa və həvarilər (həmçinin I əsr Fələstinindəki yəhudilərin hamısı) arami dilində danışırdılar. Romalıya yazan Mark, Peterin yanında qalan bu kimi aramicə frazaları həmişə yunan dilinə tərcümə edir. Aramicə İlyas "Elia"dır. Bu arami frazası həmçinin Mat. 27:46-da qeyd olunmuşdur. Bu, İsanın çarmıxdan ən qüvvətli nidası idi. İsa Ataya yadlaşdığını hiss etmişdir. İlyas ənənəvi olaraq çətin zamanlarda gələn, Məsihdən əvvəl zühur edən bir peyğəmbər idi (müq. et. Mal. 3:1-6; 4:4-6), buna görə də orada dayananlar İsanın İlyası köməyinə çağırdığını zənn ediblər.

Ən sevdiyim müəlliflərdən biri olan F.F. Bryus "Suallara Cavab" kitabında (F. F. Bruce, *Answers to Questions*, s. 65) "Palestine Exploration Quarterly" jurnalının yanvar-aprel 1951-ci il buraxılışında Alfred Qiyom (Alfred Guillaume) bir məqaləsində qeyd edir ki, I şəxs mənsubiyyət şəkilçisi ("-ım") Ölü dəniz tumarlarında "-iya"

olaraq verilir. Belə ki, İsa "Allahım" sözünü "Eliya" olaraq tələffüz edib, bu da İlyasın adına çox bənzəyir. Orada dayananların İsanın dediyi bu sözü niyə səhv anladıklarını bununla izah etmək mümkündür.

15:36 "şərab sirkəsi ilə" Bu, sadə xalqın və əsgərlərin içdikləri ucuz şərab idi. Ehtimal ki, bu, Zəb. 22:15-lə əlaqəlidir. İsa o qədər susamışdı ki, çarmıxdan son sözləri söyləməsi üçün bir şey içməli idi (müq. et. Yəh. 19:28-30).

▣ **"bir qamışın ucuna keçirərək"** Süngəri İsanın ağızına uzatmaq üçün qamışdan istifadə olunub. Çarmıxa çəkilən adamlara maye vermək xeyirxah iş deyil idi, ancaq adamın ömrünü və izzətini bir az daha uzatmağa yarayırdı.

▣ **"görək İlyas gəlib Onu çarmıxdan düşürəcəkmiz?"** Onlar mərhəmət göstərmirdi, amma əlamət görməyə can atırdılar (müq. et. Mat. 27:47-48).

15:37 "uca səslə qışqırıb" Yəh. 19:30-a görə, İsa "Tamam oldu!" demişdir. Bu söz Misirin köynə yunancasında yazılmış papirus sənədlərində işlənmişdir. Görünür ki, bu, "tamamilə ödənməmişdir" mənasında işlənən bir kommersion termini idi.

15:38 "məbədin pərdəsi yuxarıdan aşağıya qədər iki yerə parçalandı" Məbədin içində iki pərdə var idi: birincisi Müqəddəs yerdə, ikincisi isə Ən Müqəddəs yerin önündə idi. Əgər parçalanan pərdə ikincisi idisə, onu kahinlərdən başqa heç kəs görə bilməzdi (yaxud birinci pərdə açıq olanda ikincisini görmək olardı). Bu pərdələr Çıx. 26:31-37-də təsvir olunur. İsanın dövründəki məbəddə (Hirodun inşa etdirdiyi məbəddə) bu pərdə 150 x 75 cm idi və qalınlığı təqribən 10 cm idi. Kənar pərdə parçalanıbsa, məbədin bütün həyətlərində ibadət edən adamların hamısı bunu görüb. Bu onu göstərir ki, Məsih öldüyü anda Allah Özü ilə yaxın ünsiyyətə aparan yolu yenidən açmışdır (müq. et. Yar. 3:15; Çıx. 26:31-35). Mat. 27:51-53-də digər möcüzələr təsdiqləyici əlamətlər kimi təsvir olunur.

15:39 "yüzbaşı" Bu, Roma ordusunda alt rütbələrdən biri idi. Bu söz "yüz əsgərin komandiri" mənasına gəlir. Yüzbaşılar Roma ordusunun karkasını təşkil edirdilər. Həv. 10-cu fəsildəki Korneli də yüzbaşı idi. Mark Müjdəsi romalılara yazılmışdır!

▣ **"doğrudan da, bu Adam Allahın Oğlu idi"** Yunan mətnində "Allahın Oğlu" ifadəsində artikl işlənməyib. Lakin artiklin işlənməməsi ifadənin qeyri-müəyyən olduğunu heç də göstərmir (müq. et. Mat. 4:3,6; 14:33; 27:43; və Luka 4:3,9). Bu, çox adamın qəddarcasına öldürüldüyünü görmüş bir Roma əsgəri idi (müq. et. Mat. 27:54). Güman ki, bu, Mark Müjdəsinin "zirvə nöqtəsi"dir, çünki bu Müjdə konkret romalılara yazılmışdır. Bu Müjdədə çoxlu latın sözləri işlənir və Əhdi-Ətiqdən çox az sitat gətirilir. Həmçinin yəhudi adət-ənənələri və arami ifadələri tərcümə olunub izah edilir. Burada romalı bir yüzbaşı çarmıxa çəkilmiş yəhudi bir qiyamçıya iman etdiyini elan edir!

Gəlib-keçənlərin, başçı kahinlərin, hətta çarmıxa çəkilmiş digər məhkumların İsayə istehza etməsi, romalı bir yüzbaşının isə Onu tanıması və təsdiqləməsi, böyük ehtimalla, teoloji məqsəd daşıyır!

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:40-41

⁴⁰Olub-keçənlərə uzaqdan baxan qadınlar da var idi. Məcdəlli Məryəm, kiçik Yaqubun və Yusifin anası Məryəmlə Şalomit də onların arasında idi. ⁴¹İsa hələ Qalileyədə olanda bu qadınlar Onun ardınca getmiş və Ona xidmət etmişdilər. Onunla birgə Yerusəlimə gələn xeyli qadın da orada idi.

15:40 "Olub-keçənlərə uzaqdan baxan qadınlar da var idi" Bir neçə qadın həvarilərə maddi və fiziki xidmətlər etmişdir (yemək bişirmək, paltar yumaq kimi işlər, müq. et. Mark 15:41; Mat. 27:55; Luka 8:3).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA QADINLAR" (SPECIAL TOPIC: WOMEN IN THE BIBLE)

Əhdi-Ətiq

A. O mədəniyyətdə qadınlar kişinin mülkü sayılırdı.

1. kişinin mülkü sadalandıqda qadının da adı çəkilir (Çix. 20:17)
2. qarabaşlarla rəftar (Çix. 21:7-11)
3. qadınların əhdləri cəmiyyətdə məsuliyyət daşıyan kişiler tərəfindən ləğv edilə bilirdi (Say. 30)
4. qadınlar müharibədə əsir götürülürdü (Qanun. 20:10-14; 21:10-14)

B. Praktiki olaraq bərabərlik var idi

1. kişi və qadın Allahın surətində yaranıb (Yar. 1:26-27)
2. atana və anana hörmət et (Çix. 20:12 [Qanun. 5:16])
3. anana və atana ehtiram (Lev. 19:3; 20:9)
4. kişilər və qadınlar Nəziri ola bilirdi (Say. 6:1-2)
5. qızların miras alma haqları var idi (Say. 27:1-11)
6. qadınlar Allahın əhd bağladığı xalqın bir hissəsi idi (Qanun. 29:10-12)
7. atadan və anadan tərbiyə al (Sül. 1:8; 6:20)
8. Hemanın oğulları və qızları (Levili ailə) məbəddə musiqiyə rəhbərlik edirdi (1Saln. 25:5-6)
9. yeni çağda oğullar və qızlar peyğəmbərlik edəcək (Yoel 2:28-29)

C. Rəhbər qadınlar

1. Musanın bacısı Məryəm peyğəmbər adlandırılmışdır (Çix. 15:20-21, həmçinin bax: Mik. 6:4)
2. Müqəddəs məskən üçün material ayırmayı Allahdan öyrənən qadınlar (Çix. 35:25-26)
3. evli qadın Devora peyğəmbər idi (müq. et. Hak. 4:4) və bütün qəbilələrə başçılıq edirdi (Hak. 4:4-5; 5:7)
4. Xulda peyğəmbər qadın idi və padşah Yoşiya təzəcə tapdığı "Qanun Kitabı"nı oxuyub izah etsin deyər Xuldanı çağırmışdır (2Pad. 22:14; 2Saln. 34:22-27)
5. Mələkə Ester mömin qadın idi və Persiyadakı yəhudiləri xilas etmişdir

Əhdi-Cədid

A. İstər yəhudi, istərsə Yunan-Roma mədəniyyətində qadınlar ikinci sinif şəxsləri idi və hüquqları az idi (Makedoniya istisna olmaqla)

B. Rəhbər qadınlar

1. Elizavet və Məryəm, özlərini Allaha həsr edən mömin qadınlar (Luka 1-2)
2. Xanna, məbəddə xidmət edən peyğəmbər qadın (Luka 2:36)
3. Lidiya, imanlı qadın və ev cəmiyyətinin rəhbəri (Həv. 16:14,40)
4. Filipin dörd subay qızı peyğəmbər (Həv. 21:8-9)
5. Fibi, Kenxreyadakı cəmiyyətdə dyakonisa idi (Rom. 16:1)
6. Priskila, Paulun əməkdaşı və Apollosun müəlliməsi (Həv. 18:26; Rom. 16:3)
7. Məryəm, Trifena, Trifosa, Persis, Yuliya, Nereyin bacısı, Paulun əməkdaşları olan qadınlardan bəzisi (Rom. 16:6-16)
8. Yuniya (KJV), böyük ehtimalla həvari qadın (Rom. 16:7)
9. Evodiya və Sintixi, Paulun əməkdaşları (Fil. 4:2-3)

I. Müasir imanlılar Müqəddəs Kitabdakı bu fərqli misalları necə balanslaşdırı bilərlər?

- #### A. Yalnız orijinal kontekstə aid olan tarixi və ya mədəni həqiqətləri, bütün dövrlərin imanlıları və cəmiyyətləri üçün keçərli olan əbədi həqiqətlərdən necə ayırd etmək olar?

1. Allahdan ilham almış orijinal müəllifin məqsədinə çox ciddi yanaşmalıyıq. Müqəddəs Kitab Allahın kəlamıdır, iman və əməl üçün yeganə əsasdır.
2. Allahdan ilham almış mətnlərimizin müəyyən tarixi şəraitdə yazılmış olduğu açıq-aşkardır.
 - a. İsrailin kultu, yəni dini mərasimləri və liturgiyası (müq. et. Həv. 15; Qal. 3)
 - b. I əsr yəhudiliyi
 - c. Korinfilərə 1-ci Məktubda Paul tərəfindən açıq-aşkar müəyyən tarixi şəraitdə yazılmış bəyanatlar
 - (1) büt-pərəst Romanın hüquqi sistemi (1Kor. 6)
 - (2) qul olaraq qalmaq (1Kor. 7:20-24)
 - (3) selibat (1Kor. 7:1-35)
 - (4) bakirə qızlar (1Kor. 7:36-38)
 - (5) büt-lərə təqdim olunan ət (1Kor. 8; 10:23-33)
 - (6) Rəbbin Süfrəsində layiq olmayan hərəkətlər (1Kor. 11)
3. Allah konkret mədəniyyətdə və konkret dövrdə verdiyi vəhy ilə Özünü tam və açıq şəkildə tanıtmışdır. Biz vəhyə ciddi yanaşmalıyıq, lakin tarixi şəraitin hər cəhətinə həddindən artıq əhəmiyyət verməməliyik. Allahın kəlamı bəşəri sözlərlə yazılmış, konkret dövrdə konkret mədəniyyətə ünvanlanmışdır.

B. Müqəddəs Kitabı original müəllifin məqsədinə uyğun olaraq şərh etməliyik. Müəllif öz dövrünə müraciətlə nə deyirdi? Düzgün şərh üçün bu sual əsas və həyatidir. Ondan sonra bunu öz dövrümüzə tətbiq etməliyik. Terminlərin mənasının müəyyən edilməsi şərh üçün əsl çətinlik təşkil edə bilər. Pastordardan başqa xidmətçilər də rəhbər sayılırdımı? Dyakonisa və peyğəmbər qadınlar da rəhbər sayılırdımı? 1Kor. 14:34-35 və 1Tim. 2:9-15-də Paul açıq-aydın buyurur ki, qadınlar ibadətə rəhbərlik etməməlidirlər! Bəs bu gün bu sözlər necə tətbiq edilməlidir? Mən Paulun yaxud özümün mədəniyyətinin Allahın kəlamını, iradəsini susdurmasını istəmirəm. Çox güman ki, Paulun dövründə qadınlar həddən artıq məhdudlaşdırılırdı, mənim dövrümdə isə qadınlar həddən artıq sərbəst olur. Paulun sözlərinin, öyrətdiyi təlimin I əsrin şəraitində yazılmış, məhdud zaman və məkanda tətbiq oluna bilən həqiqətlərdən ibarət olduğunu deyəndə özümü çox narahat hiss edirəm. Mən kiməm ki, öz zəhnim və ya mədəniyyətim ilə Allahdan ilham almış müəllifin dediyinə qarşı çıxım?

Ancaq Müqəddəs Kitabda qadın rəhbərlərin misalları qarşısında nə deyə bilərəm (hətta Paulun yazılarında, müq. et. Rom. 16)? 1Kor. 11-14-cü fəsillərdə ibadət toplantıları barədə Paulun dedikləri bunun yaxşı bir nümunəsidir. 1Kor. 11:5-də Paul, elə bil, qadınların toplantılarda vəz və dua etmələrinə icazə verir, yalnız başlarını örtmələrini buyurur, amma 14:34-35-də o, qadınların susmalarını əmr edir! "Dyakonisa"lar, yaxud xidmətçi qadınlar (müq. et. Rom. 16:1) və peyğəmbər qadınlar (müq. et. Həv. 21:9) var idi. Məhz bu müxtəlifliyə görə mən Paulun dediklərini (qadınlara dair) I əsr Korinf və Efes şəraiti ilə məhdud saymaqda haqlı olduğumu düşünürəm. Hər iki şəhərdə imanlılar cəmiyyətində yeni əldə etdikləri azadlıqlarından sui-istifadə edən qadınlar var idi (müq. et. Bryus Uinter, "Paul Korinfə tərki edəndən sonra" [Bruce Winter, *After Paul Left Corinth*]) və çox güman ki, bu, cəmiyyətin öz xalqını Məsihə imana gətirməsini çətinləşdirirdi. Müjdənin daha təsirli olması üçün onların azadlığını məhdudlaşdırmaq lazım idi.

İndiki dövrdə vəziyyət Paulun dövründəkindən tamamilə fərqlənir. Bu gün qabiliyyətli, təhsilli qadınların Müjdəni vəz etməsinə, cəmiyyətdə rəhbərlik etməsinə icazə verilməməsi, Müjdənin yayılmasına maneə törədir! İbadət toplantısının ali məqsədi nədir? Müjdəni yaymaq və insanları Məsihin şagirdi etmək deyildirmi? Qadın rəhbərlər Allahı izzətləndirə, razı sala bilərlər? Ümumiyyətlə Müqəddəs Kitab bu suala "bəli" cavabını verir!

Mən Paulun dediyinə əməl etmək istəyirəm. Teologiyam başlıca olaraq Paulun yazılarına əsaslanır. Müasir feminizmin təsiri altına düşmək istəmirəm! Ancaq mənə elə gəlir ki, imanlılar cəmiyyəti köləlik, irqçilik, dözümsüzlük və seksizm kimi yersiz şeylərə mənfi münasibətini bildirməkdə çox

ləng davranır, müasir dünyada qadın zorakılığına müvafiq cavab verməkdə də ləng davranır. Allah kölələri və qadınları Məsihdə azad etmişdir. Mən mədəni şəraitə görə yazılmış bir mətnə əsasən bu insanları təkrar kölələşdirməyə cürət etmirəm.

Bir də onu qeyd edirəm ki, bir şərhçi kimi Korinfdəki imanlılar cəmiyyətinin çox problemlili olduğunu bilirəm. Oradakı imanlılar xarizmatik ənamları ilə lovğalanırdı. Güman ki, qadınlar da həmçinin. Düşünürəm ki, efesli imanlılara mənfi təsir edən bəzi yalançı müəllimlər də onların ev toplantılarında danışan qadınlardan istifadə edirdi.

C. Oxumaq üçün təklif olunan əlavə əsərlər

1. Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" (Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*), ss. 61-77
2. Qordon Fi, "Müjdə və Ruh: Əhdi-Cədid hermenevtikasındakı məsələlər" (Gordon Fee, *Gospel and Spirit: Issues in New Testament Hermeneutics*)
3. Uolter Kayzer, Piter Devids, F.F. Bryus və Manfred Braux, "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (Walter C. Kaiser, Peter H. Davids, F. F. Bruce, and Manfred T. Branch, *Hard Sayings of the Bible*, ss. 613-616; 665-667)

▣ **"Məcdəlli Məryəm"** Məcdəl, Qalileya dənizində, Tiberiyadan 5 km şimalda yerləşən kiçik bir şəhər idi. İsa Məryəmdən bir neçə cin qovandan sonra (müq. et. Luka 8:2) Məryəm Qalileyadan Onun ardınca gəlməyə başladı. Məryəm ədalətsizcəsinə fahişə adlandırılmışdır, halbuki Əhdi-Cədidə buna dair məlumat yoxdur. Mark 16:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"kiçik Yaqubun və Yusifin anası Məryəm"** Mat. 27:56-da o, "Yaqub ilə Yusifin anası Məryəm", Mat. 28:1-də isə "o biri Məryəm" adlandırılmışdır. Sual budur ki, o, kimin arvadı idi? Yəh. 19:25-ə görə ehtimal var ki, o, Klopanın arvadı olub, lakin onun oğlu Yaqub "Halfay oğlu" olaraq adlandırılıb (müq. et. Mat. 10:3; Mark 3:18; Luka 6:15). Mark 16:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"Şalomit"** O, İsanın ən yaxın şagird əhatəsinə daxil olan Yabub və Yəhyanın anası və Zavdayın arvadı idi (müq. et. Mat. 27:56; Mark 15:40; 16:1-2). Bax: Mark 16:1, Xüsusi mövzu: "İsanın ardınca gələn qadınlar".

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 15:42-47

⁴²O gün Hazırlıq günü, yəni Şənbədən əvvəlki gün idi. Artıq axşam düşəndə ⁴³Ali Şuranın hörmətli üzvlərindən biri olan, Allahın Padşahlığını gözləyən Arimateyalı Yusif gəldi. O cəsarət edib Pilatın yanına getdi və İsanın cəsədini istədi. ⁴⁴Pilat İsanın belə tez ölməsinə heyrət etdi və yüzbaşını yanına çağıraraq soruşdu: «O çoxdanmı ölüb?» ⁴⁵Yüzbaşından vəziyyəti öyrənəndən sonra cəsədi Yusifə verdi. ⁴⁶Yusif kəfən aldı, cəsədi çarxımdan endirib kəfənə bükdü və qayada qazılmış qəbirə qoydu. O, qəbirin ağzına bir daş yuvarladı. ⁴⁷Məcdəlli Məryəm və Yusifin anası Məryəm baxıb cəsədin hara qoyulduğunu gördülər.

15:42 "Artıq axşam düşəndə" Bu yalnız Mark Müjdəsində bildirilir. Çıx. 12:6-nın orijinal ibrani mətnində "axşamçağı" sözü əslində təsniyə formasındadır (ikilik halında), sanki iki axşamdan bəhs olunur: (1) 15:00-dan 18:00-a qədər və (2) 18:00-dan sonra. Kontekstə görə bu hadisə 15:00-dan sonra (axşam qurbanının gətirildiyi vaxt) və 18:00-dan əvvəl (Pasxa şənbəsinin başlaması) baş verib.

▣ **"Hazırlıq günü"** O gün Pasxa yeməyi üçün deyil, Pasxa həftəsinin böyük müqəddəs Şənbə günü üçün hər şeyin hazırlandığı gün idi (Pasxa və Mayasız çörək bayramları səkkiz gün davam edirdi və iki şənbə gününü əhatə edirdi).

15:43 "Arimateyalı Yusif" Görünür ki, o da Nikodim kimi gizli bir imanlı idi (müq. et. Mat. 27:57; Yəh. 12:42). Lakin İsanın ölümündən sonra o açıq şəkildə Pilatın yanına gedib İsanın bədənini istəmişdir (müq. et. Yəh. 19:38). Çarxıma çəkilməmiş qiyamçının dostu olaraq tanınmaq təhlükəli idi.

Yusif ortodoks bir yəhudi kimi natəmiz sayılıb Pasxa şənbəsini qeyd edə bilməzdi, çünki:

1. bütperəst bir adamın evinə getdi
2. meyitə toxundu

Bəlkə də o, Qanun. 21:22-23-də bəhs olunan lənəti aradan qaldırmağa çalışırdı. Romalılar adətən çarmıxa çəkilmiş adamların meyitlərini dəfn etmədən çarmıxda buraxardılar, lakin yəhudilər dəfn barəsində çox həssas olduqları üçün onların öz yaxınlarının meyitlərini dəfn etmələrinə icazə verərdilər, amma dərhal deyil.

Arimateya sözü "yüksəklik" mənasına gəlir və böyük ehtimalla Yerusəlimdən 8 km məsafədə olan Rama şəhərinin başqa bir adı idi.

▣ **"Ali Şurannın hörmətli üzvlərindən biri"** Yusif, Nikodim olduğu kimi, Sinedrionun bir üzvü idi. Bax: Mark 12:13-dəki Xüsusi mövzu: "Sinedrion".

▣ **"Allahın Padşahlığını gözləyən"** Yusif dindar adam idi (müq. et. Mat. 27:58). Fariseylər və sadə xalq Allahın Padşahlığını gözləyirdilər. İsa bu mövzuda tez-tez vəz edirdi. Onun birinci və axırıncı vəzlərinin və məsələlərinin əsas mövzusu bu idi. Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Yusifin nə mənada Padşahlığı gözlədiyi aydın deyildir. Yusif İsanın şagirdi idisə, Padşahlığın gəlmiş olduğunu necə bilmirdi? Güman ki, o hələ dünyəvi padşahlığı gözləyirdi (şagirdlərin gözlədikləri kimi, müq. et. Həv. 1:6).

▣ **"Pilata yanına getdi və İsanın cəsədini istədi"** Bu səbəbdən o natəmiz olar və Pasxa həftəsinin böyük şənbəsində iştirak edə bilməzdi. Bundan əlavə, o, çarmıxa çəkilmiş bir qiyamçı sayılan İsayə rəğbət bəslədiyini bildirirdi. Bu, cəsarətli və qərarlı bir hərəkət idi.

▣ **"cəsədini istədi"** Romalılar qiyamın təkrar olunmasını qabaqlamaq üçün adətən bədənləri çarmıxlarda buraxardılar. Bu bədənlər Romanın mülkü idi. Yəhudilər meyitlərin dəfn olunmasına çox böyük əhəmiyyət verərdilər və çarmıxa çəkilmiş cinayətkarların meyitləri, bir qayda olaraq, ailələrinə geri verilməzdi. Yusifin bu xahişi qeyri-adi idi. Ancaq yəhudilərə həssas yanaşıldığına görə, xüsusilə Pasxa mövsümündə meyitlərin ölkəni murdarladığına inandıqları üçün, Yusifin bu xahişinə müsbət cavab verilib.

15:44 "Pilata İsanın belə tez ölməsinə heyrət etdi" Çarmıxa çəkilənlərin ölümü çox yavaş və əzablı idi; onlar çox vaxt neçə-neçə günlər əzab çəkəndən sonra ölərdilər. Romalı əsgərlər onlara arabir su və ya şarab verərdilər – onlara rəhm etdiklərinə görə deyil, əzablarını uzatmaq üçün. Lakin bu dəfə Pasxa şənbəsi yaxınlaşdığı üçün məhkumlar tez ölməli idi, buna görə əsgərlər iki məhkumun baldırlarını qırdılar (müq. et. Yəh. 19:31 və s.). Bundan sonra məhkumlar ayaqlarına basıb nəfəs ala bilməz və daha tez ölərdilər. Lakin İsa artıq ölmüşdü və buna görə baldırları qırılmayıb. Beləcə peyğəmbərlik yerinə yetmişdir (müq. et. Yəh. 19:36; bu ayədə Çix. 12:46-dan sitat gətirilir. Bax: Mark 15:27-dəki hermenevtik qeyd).

İsanın bu qədər tez öldüyünə təəccüblənən Pilat yüzbaşına "O çoxdanmı ölüb?" sualını verib.

15:45 "cəsədi" Bu yunan sözü *soma* deyil, meyit mənasına gələn *ptōma*-dır. İsa ölü idi!

15:46 "Yusif kəfən aldı, cəsədi çarmıxdan endirib kəfənə bükdü" Nikodim də orada idi (müq. et. Yəh. 19:39-40). Onlar İsanın cəsədini yəhudi ənənəsinə görə tez hazırlayıblar (axşam saat altıda şənbənin başlanmasına az vaxt qaldığına görə). Yəhudilərdə, misirlilərdən fərqli olaraq, mumiyalama yox idi, lakin kəfənə bükmə və ədviyyat qoyma kimi ənənələri var idi.

▣ **"qayada qazılmış qəbirə qoydu"** Beləcə Yeş. 53:9-da verilmiş konkret peyğəmbərlik yerinə yetmişdir. Mat. 27:57-60-da oranın Yusifin öz şəxsi qəbri olduğu bildirilir.

▣ **"qayada qazılmış"** İsa torpaqda basdırılmayıb, lakin Yusifin ailə məzarında dəfn olunub. Bu məzar bir qaya içində idi və orada bir neçə meyitin qoyulması üçün yer var idi. Yerusəlimin ətrafında belə məzarlar çox idi.

▣ **"daş"** Bu, dairəvi bir dəyirman daşı şəklində olan nəhəng bir qaya parçası idi. Məzarlar tez-tez soyulduğuna görə ağızlarına bu cür ağır daşlar qoyulardı. Daşın böyüklüyü məzarın varlı bir adama məxsus olduğunu göstərirdi.

15:47 "baxıb cəsədin hara qoyulduğunu gördülər" Bu söz "maraq və diqqət ilə baxmaq" mənasına gəlir. Onlar İsanın dəfnə lazımınca yaxşı hazırlanmış olduğuna əmin olmaq istəyirdilər. Bundan əlavə, qanuni şəhadət üçün tələb olunan iki şahid (Qanun. 17:6; 19:15) olmaq üçün oraya gediblər. İsa ölmüş idi, onların gəldiyi qəbir yanlış deyil idi!

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. İsanı kim həbs edib? (Onu həbs etmək məqsədilə gələn xalqın içində olanlar kimlər idi?)
2. İsanın məhkəməsi, yəhudi standartlarına görə belə, necə qeyri-münasib idi?
3. Mark 14:66-69-da bir yoxsa iki nəfər qarabaş var idi?
4. Peter o həyətdə niyə bu qədər əsəbi idi?
5. Bütün dörd Müjdələrdə məhkəmə əhvalatlarını oxuyun və hadisələrin xronologiyasını yazın.
6. Mümkünsə, Pilatın hərəkətlərinin səbəblərini qeyd edin.
7. İzdihamın hərəkətlərini necə izah edə bilərik?
8. Əsgərlər niyə İsayə lağ ediblər? Hansı qruplar Ona lağ ediblər?
9. Onların İsayə necə lağ etdiklərini sadalayın.
10. İsa harada çarxıma çəkilib?
11. Niyə İsa Ata tərəfindən tərک edildiyini hiss edib (müq. et. Mark 15:34)?
12. Niyə Mark 15:39 Mark Müjdəsinin əsas ayələrindən biridir?
13. Niyə Yusif İsanı tez dəfn etmək istəyirdi?

MARKIN NƏQL ETDİYİ MÜJDƏ 16

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Dirilmə	O dirildi	İlk dirilmə bayramı	Dirilmə	Boş qəbir Mələyin xəbəri
16:1-8	16:1-8	16:1-8	16:1-5 16:6-7 16:8	16:1-2 16:3-8

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitabı və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

9-20-Cİ AYƏLƏRİN KANONİKLİYİ

- A. Mən 9-20-ci ayələrin Mark Müjdəsinin orijinalında olduğuna inanmıram. Bunlar Allahdan ilham almış deyildir və Əhdi-Cədidə daxil edilməməlidir.
- B. 8-ci ayədən sonrakı mətn qədim yunanca əlyazmalara daxil deyildir:
1. Sinaitikus; ibrani əlifbasının ilk hərfi α ilə qeyd olunan bu əlyazma IV əsrə aiddir və bütün Əhdi-Cədidi ehtiva edir. Sina dağının ənənəvi yeri Cebel-Musadakı Müqəddəs Katerina manastırında tapılmışdır.
 2. Vatikanus; yunan əlifbasının B hərfi ilə qeyd olunan bu əlyazma həmçinin IV əsrə aiddir və Vəhy istisna olmaqla bütün Əhdi-Cədidi ehtiva edir.
- Bu əlyazma müasir dövrdə Romadakı Vatikan kitabxanasında tapılmışdır.
- C. Yunan Əhdi-Cədidinə şahadət edən üçüncü qədim unsial əlyazma, yunan əlifbasının A hərfi ilə qeyd olunan Aleksandrinus V əsrə aiddir və bütün Əhdi-Cədidi ehtiva edir. Bu əlyazma Misirin İsgəndəriyyə şəhərindədir. Mark Müjdəsinin son hissəsi (Tekstus Reseptus və KJV-də olan hissə) buna daxildir. Bu uzun son hissə ilk dəfə İrineyin (b.e. 120-202-ci illər) "Bidətlərə qarşı" əsərində (Irenaeus, *Against Heresies* III:10:5) və Tisianın (b.e. 110-172-ci illər) Diatessaron olaraq adlandırılan Dörd Müjdənin birgə tərtib olunmuş versiyasında yer almışdır. Lakin İsgəndəriyyəli Klement və İsgəndəriyyəli Origen bu

ayələri bircə dəfə də olsun sitat gətirməyiblər. Bu onu göstərir ki, hətta İsgəndəriyyədən olan Aleksandrinus əlyazmasının orijinalında belə bu son ayələr yox idi. Bu ayələr təqribən V əsrə aid olan və həmçinin İsgəndəriyyədən olan C əlyazmasına daxildir.

- D. IV əsrdə yaşamış məsihçi tarixçisi Yevseviy (b.e. 275-340-cı illər) belə demişdir: "ən dəqiq nüsxələr" Mark 16:8-də sona çatır.
- E. Müqəddəs Kitabın latın tərcüməsi Vulqatanın müəllifi İyeronim (b.e. 347-420-ci illər) deyib ki, Mark 16:8-dən sonrakı ayələr demək olar ki hər yunanca əlyazmada yoxdur.
- F. 9-20-ci ayələrdə təqribən 14-17 söz Mark Müjdəsinin qalan hissəsində ya heç işlənməyib, ya ya fərqli mənada işlənilib. Bundan əlavə, üslubda və sintaksisdə olan fərqlər gözə çarpır. Mark 16:18-də Müqəddəs Kitaba uyğun gəlməyən "əlamətlər" bu əlavə ayələrin Allahdan ilham almamış olduğunu təsdiq edir.
- G. Misirdən qaynaqlanan əlyazmalarda (qıbtı) 8-ci ayədən sonra dörd fərqli mətn vardır. Bəzi yunanca əlyazmalarda son ayələrin uzun variantı (Mark 16:9-20) və sonra qısa variantı yer alır; yaxud qısa variant və sonra uzun variant; ya da digər variantlar yer alır.
1. Bir qıbtı əlyazmasında olan son ayələrin qısa variantı belədir: "Və Onun Peterə və Özünə məxsus olanlara tapşıracağı hər şeyi onlar danışmağı bitirdilər və bundan sonra İsa onlara Özünü göstərdi; və onları günəşin doğduğu yerdən qərbə qədər göndərdi ki, qeyri-fani Müqəddəs Ruh vasitəsilə əbədi xilasını vəz etsinlər".
 2. Son ayələrin başqa bir qısa variantı belədir: "Lakin onlar özlərinə deyilən hər şeyi Peterə və onunla birlikdə olanlara qısaca anlatdılar. Bundan sonra İsanın Özü onların vasitəsilə şərqdən qərbə qədər əbədi xilasın müqəddəs və qeyri-fani bəyanını göndərdi". "Son ayələrin qısa variantı" deyilən bu mətn qədim latınca əlyazma K-də yer alır.
- H. Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Mark Müjdəsi 8-ci ayədə qəflətən sona çatır. Markın niyə öz əsərini bu cür qərribə şəkildə – qorxudan bəhs etdiyi yerdə qəflətən başa çatdırdığı haqda çoxlu fərziyyələr vardır, lakin heç kəs bunun səbəbini dəqiq bilmir.
- İ. Bu məsələnin yaxşı izahı Bryus M. Metsqerin "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh"ində (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, United Bible Societies, ss. 122-126) və ya Robert Q. Bretçer və Yucen Naydanın "Mark Müjdəsinə dair tərcüməçinin sorğu kitabçası"nda (Robert G. Bratcher and Eugene Nida, *A Translator's Handbook on the Gospel of Mark*, United Bible Societies, ss. 517-522) verilir.
- J. Mətn tənqidçiliyi haqqında qısa məlumat üçün bax: "Əlavə İki".

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: MARK 16:1-8

¹Şənbə günü keçəndən sonra Məcdəlli Məryəm, Yaqubun anası Məryəm və Şalomit ətiqlər aldılar ki, gedib İsanın cəsədinə çəksinlər. ²Həftənin ilk günü səhər tezdən, günəş doğanda onlar qəbirin yanına gəldilər. ³Onlar bir-birlərinə deyirdilər: «Görəsən qəbirin ağzındakı daşı bizim üçün kim kənara yuvarlayacaq?» ⁴Başlarını qaldıraraq baxanda gördülər ki, daş kənara yuvarlanıb. Bu daş nəhəng idi. ⁵Qəbirə girib sağ tərəfdə ağ xalat geyinmiş bir gəncin oturduğunu gördülər və heyrətə gəldilər. ⁶Bu şəxs onlara dedi: «Siz heyrətlənməyin! Çarmıxa çəkilmiş Nazaretli İsanı axtarırsınız. O dirilmişdir! Burada yoxdur. Bax bu Onu qoyduqları yerdə. ⁷İndi isə gedin, Onun şagirdlərinə və Peterə belə söyləyin: "İsa Qalileyaya sizdən qabaq gədir. Sizə dedi ki kimi Onu orada görəcəksiniz"». ⁸Qadınlar qəbirdən çıxıb qaçdılar. Onları bir lərzə bürümüşdü, mat qalmışdılar. Qorxularından heç kimə bir söz demirdilər.

16:1 "Şənbə günü keçəndən sonra" Qədim israillilərin günləri toranlıqda başlayırdı (axşam toranlığında) – Yar. 1:5,8,13,19,23,31-nə uyğun olaraq. Lakin romalılar (və yunanlar) babillilərdən günü və gecəni on iki saatlıq hissələrə bölməyi öyrənmişdilər. Işıqlı və qaranlıq hissələrin ilin müxtəlif fəsilərində uzunluqları dəyişdiyi üçün onlar dəqiq on iki saatlıq hissələr deyil idi. Mark 15-ci fəsildə bu növ zamanlardan dəfələrlə istifadə olunur (üçüncü saat, Mark 16:25; altıncı saat, Mark 16:33; doqquzuncu saat, Mark 16:34).

Göründüyü kimi, burada qədim İsrail üsuluna əsaslanılır, beləcə, şənbə deyildikdə, cümə günü axşam saat 6-dan şənbə günü axşam saat 6-ya qədər olan müddət nəzərdə tutulur.

▣ **"Məcdəlli Məryəm, Yaqubun anası Məryəm və Şalomit"** Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSANIN ARDINCA GƏLƏN QADINLAR" (SPECIAL TOPIC: THE WOMEN WHO FOLLOWED JESUS)

A. İsanın ardınca gələn, Özünə və həvarilərinə yardım göstərən qadınlardan ilk dəfə Luka 8:1-3-də bəhs olunur.

1. Məcdəlli adlanan Məryəm (Luka 8:2)
 - a. Mat. 27:56,61; 28:1
 - b. Mark 15:40,47; 16:1,9
 - c. Luka 8:2; 24:10
 - d. Yəh. 19:25; 20:1,11,16,18
2. Xuzanın (Hirodun eşikağası) arvadı Yoxannanın (Luke 8:3) həmçinin Luka 24:10-da adı çəkilir
3. Şoşanna (Luka 8:3)
4. "və bir çox başqa qadınlar İsa ilə idi. Bu qadınlar əmlakları ilə onlara xidmət edirdilər" (Luka 8:3)

B. İsanın çarmıxa çəkilməsinin canlı şahidi olmuş bir neçə qadın haqqında yazılmışdır

1. Mattanın sadaladığı qadınlar
 - a. Məcdəlli Məryəm (Mat. 27:56)
 - b. Yaqub ilə Yusifin anası Məryəm (Mat. 27:56)
 - c. Zavdayın oğullarının anası (Mat. 27:56)
2. Markın sadaladığı qadınlar
 - a. Məcdəlli Məryəm (Mark 15:40)
 - b. Kiçik Yaqubun və Yusifin anası Məryəm (Mark 15:40)
 - c. Şalomit (Mark 15:40)
3. Luka yalnız "Onun ardınca Qalileyadan gəlmiş qadınlar"dan bəhs edir (23:49)
4. Yəhyanın sadaladığı qadınlar
 - a. İsanın anası Məryəm (Yəh. 19:25)
 - b. Onun anasının bacısı (Yəh. 19:25)
 - c. Klopanın arvadı Məryəm (KJ, Cleophas [Kleofas]; bu ya Klopanın arvadı, ya da Klopanın qızı ola bilər, Yəh. 19:25)
 - d. Məcdəlli Məryəm (Yəh. 19:25)

C. İsanın dəfn edildiyi yerə bir qrup qadının gəldiyi nəql olunur

1. Mattada
 - a. Məcdəlli Məryəm (Mat. 27:61)
 - b. o biri Məryəm (Mat. 27:61)
2. Markda
 - a. Məcdəlli Məryəm (Mark 15:47)
 - b. Yusifin anası Məryəm (Mark 15:47)
3. Luka yalnız "İsa ilə Qalileyadan gəlmiş qadınlar" deyir (Luka 23:55)
4. Yəhya qəbrin yanına gələn qadınlardan yazmır

D. Bazar günü səhər tezdən bir qrup qadın qəbrin yanına gəlib

1. Mattada
 - a. Məcdəlli Məryəm (28:1)
 - b. o biri Məryəm (28:1)
2. Markda
 - a. Məcdəlli Məryəm (16:1)
 - b. Yaqubun anası Məryəm (16:1)
 - c. Şalomit (16:1)
3. Lukada
 - a. "qadınlar... qəbrin yanına gəldilər" (24:1-5,24)
 - (1) Məcdəlli Məryəm (24:10)
 - (2) Yoxanna (24:10)
 - (3) Yaqubun anası Məryəm (24:10)
4. Yəhya yalnız Məcdəlli Məryəmin adını çəkir (20:1,11)

E. Yuxarı otaqda bir neçə qadın var idi (Həv. 1:14)

1. "qadınlar" (Həv. 1:14)
2. İsanın anası Məryəm (Həv. 1:14)

F. Bu sadalanan qadınlar arasındakı münasibətlər haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Məcdəlli Məryəmin hakim rol oynadığı aydındır. İsanın həyatında və xidmətində olan "qadınlar" haqqında yaxşı bir məqalə İVP tərəfindən nəşr olunmuş "İsa və Müjdələr lüğəti"ndə yer alır (*Dictionary of Jesus and the Gospels* published by IVP, ss. 880-886).

▣ **"ətirlər aldılar ki, gedib İsanın cəsədinə çəksinlər"** Bu qadınlar Yusiflə Nikodimin İsanın bədənini hazırlayıb qəbrə qoyduqlarını görsələr də, yəqin ki, yəhudi dəfn adətlərindən bəzisinə (bəlkə ətirli şamlar və ya ədviyyatlar) vaxt çatmadığı üçün (15.00-18.00 arası), adət-ənənələrinin hamısını bitirmək niyyətində idilər.

XÜSUSİ MÖVZU: "DƏFN ƏDVIYYATLARI" (SPECIAL TOPIC: BURIAL SPICES)

A. Mirra, Ərəbistandakı ağaclardan sızıb çıxan ətirli kitrədir (BDB 600, KB 629; bax: UBS, "Müqəddəs Kitabın faunası və florası" [UBS, *Fauna and Flora of the Bible*], ss. 147-148)

1. Bu ədviyyatdan Əhdi-Ətiqdə, əksərən hikmət ədəbiyyatında, ətir olaraq on iki dəfə bəhs olunur (müq. et. Zəb. 45:8; Nəğ. 1:13; 4:14; 5:1,5)
2. Müdrik adamların körpə İsayə gətirdikləri hədiyyələrdən biri mirra idi (müq. et. Mat. 2:11)
3. Mirranın rəmzi heyrətvericidir
 - a. "müqəddəs məsh yağı" üçün istifadə olunur (Çıx. 30:23-25)
 - b. padşaha hədiyyə verilir (Mat. 2:11)
 - c. İsanın dəfnində istifadə olunub (müq. et. Yəh. 19:39 və rəmzi olaraq Yəh. 11:2). Bu, Talmudda təsvir olunan yəhudi adətlərinə əsaslanırdı (Berakot 53a).
 - d. yerusəlimli qadınların çarmıxa çəkilən adamların ağrılarını yüngülləşdirmək məqsədilə hazırladıqları içkiyə mirra daxil idi (müq. et. Mark 15:23)

B. Əzvay, ətirli bir ağac növü (BDB 14 III, KB 19)

1. ətirlərlə əlaqəlidir (müq. et. Say. 24:6; Zəb. 45:8; Sül. 7:17; Nəğ. 4:14; bax: UBS, "Müqəddəs Kitabın faunası və florası" [UBS, *Fauna and Flora of the Bible*], ss. 90-91)
2. misirlilər onu mirra ilə qarışdıraraq mumiyalama prosesində istifadə edirdilər
3. Nikodim İsanın dəfninə çox miqdarda əzvay gətirib İsanın cəsədinə çəkmişdir (müq. et. Yəh. 19:39). Bu, Talmudda təsvir olunan yəhudi adətlərinə əsaslanırdı (Betsah 6a). Bax: Xüsusi mövzu: "Dəfn mərasimləri"

16:2 "Həftənin ilk günü səhər tezdən, günəş doğanda" Bütün Müjdələrdə bir az fərqli vaxt verilir.

1. Mat. 28:1 – "dan yeri ağaranda"
2. Luka 24:1 – "çox erkən"
3. Yəh. 20:1 – "hələ qaranlıq ikən"

Görünür ki, bu qadınlar hələ qaranlıq ikən evdən çıxmışdılar, amma qəbrə çatanda (ehtimal ki, ədviyyatları da satın almalı idilər) artıq dan yeri ağarmışdı.

16:3 "Onlar bir-birlərinə deyirdilər" Bu, bitməmiş zamandır. Onlar qəbrə doğru yol gedərkən narahat olub tez-tez bir-birinə bu sözləri deyirdilər.

▣ **"Görəsən qəbirin ağzındakı daşı bizim üçün kim kənara yuvarlayacaq?"** Onlar artıq xeyli yol qət etmişdilər ki, qəbrin ağzına qoyulmuş nəhəng daş yadlarına düşüb. Mat. 27:62-66-da bəhs olunan keşikçilərlə möhürlərdən Mark bəhs etmir.

Daş dairəvi idi və qayadakı məzarın girəcəyində qazılmış maili bir arxa uyğun olaraq düzəldilmişdi. Daş aşağı yuvarlamaq nisbətən asan idi, lakin qaldırmaq çox çətin idi.

16:4 "Başlarını qaldırıb baxanda" Onlar, yəqin ki, qəmgin olduqlarına görə başlarını aşağı salmışdılar.

▣ **"daş kənara yuvarlandı"** Mat. 28:2-dən elə başa düşülür ki, daş zəlzələnin gücü ilə arxdan çıxarılıb (zəlzələni bir mələk törətmişdir, müq. et. Luka 24:4; Yəh. 20:12) böyrü üstə yıxılmışdı.

▣ **"Bu daş nəhəng idi"** Ədviyyatlar və digər dəfn ləvazimatları çox bahalı olduğuna görə məzar soyğunçuluğu geniş yayılmışdı. Qəbrin yeri və növü, habelə daşın böyüklüyü məzarın varlı bir adama məxsus olduğunu göstərirdi (Yeş. 53:9).

16:5 "Qəbirə girib" Yəh. 20:11-də Məryəm qəbirdən kənarda durub içinə baxır, Luka 24:3-də isə qadınların gec və ya tez oraya girdikləri təsdiq olunur.

▣ **"sağ tərəfdə ağ xalat geyinmiş bir gəncin oturduğunu gördülər"** Adətən Mattada hər kəs iki nəfər olur (iki nəfər gerasalı cinli, Yerixoda iki nəfər kor və s.), amma burada Luka və Yəhya iki mələkdən, Mark və Matta isə bir mələkdən xəbər verirlər.

Müqəddəs Kitabda mələklər adətən kişi olaraq təsvir olunurlar (Zək. 5:9-10 istisna olmaqla).

▣ **"ağ xalat geyinmiş"** Mat. 28:3-də onun geyimi daha geniş təsvir olunur (müq. et. Luka 24:4, "şimşək kimi parıldayan paltar geymiş").

16:6 "Siz heyrətlənməyin!" Bu cümlə inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklindədir ki, həmin qrammatik forma adətən gedən prosesi dayandırmaq üçün işlənirdi. Ruhani aləmin zühur etməsi insanları həmişə qorxudur.

▣ **"Nazaretli İsanı"** Mark 14:67-də daha dolğun qeydə baxın.

▣ **"Çarmıxa çəkilmiş"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir (müq. et. Mat. 28:5). Burada müəyyənlik artikli işlədilib və buna görə bu, "Çarmıxa çəkilmiş şəxs" adı ola bilər (müq. et. 1Kor. 1:23; 2:2; Qal. 3:1). Biz İsanı görəndə Onun bədənində hələ çarmıx izləri olacaq; bunlar İsanın şərəfi və izzəti üçün qalacaqdır (müq. et. 1Kor. 15:4 və Vəhy 5:12). İsa, Müqəddəs Üçlüyün fiziki bədənə malik olan yeganə Şəxsidir.

▣ **"O dirilmişdir!"** Dirilmə, məsihçi imanının əsasıdır (müq. et. 1Kor. 15). İsanın dirilməsi onu göstərir ki, Allah İsanın həyatından və qurbanından razı qalmışdır. Bu, Peterin təkrarlanan mövzudur (müq. et. Həv. 2:24-28,32, 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 1Pet. 1:13, 3:18,21; həmçinin Paulun təkrarlanan mövzudur, Həv. 13:30,33, 34,37; 17:31; Rom. 4:24, 8:11; 10:9; 2Kor. 4:14). Ata Allah Öz Oğlunu diriltməklə Onun əvəzedici ölümünü qəbul etdiyini təsdiqləmişdir (müq. et. 1Kor. 15). Etiqadi cəhətdən Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsi Məsihin

dirilməsində iştirak etmişdir: Ata (Həv. 2:24; 3:15; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34; 17:31); Ruh (Rom. 8:11); və Oğul (Yəh. 2:19-22; 10:17-18). Bax: Mark 8:31-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "DİRİLMƏ".

▣ **"Bax bu Onu qoyduqları yerdə"** Bu, Yusifin qəbrinin içində bir neçə yerdən birinə işarə edir. Yəh. 20:6-7-də o yer və dəfn kəfənlərinin vəziyyəti təsvir olunur.

16:7 "İndi isə gedin, Onun şagirdlərinə və Peterə belə söyləyin" Niyə Peterin adı xüsusilə çəkilir? Qayğıkeş və rəhmlı Rəbbimiz, Onu inkar etmiş, əzab çəkən Peterin adını (mələyin vasitəsilə) dilə gətirmişdir! Peter bunu yadda saxlayırdı!

▣ **"İsa Qalileyaya sizdən qabaq gedir"** İsa dirildikdən sonra şagirdləri ilə Qalileyada görüşməyi planlaşdırmışdır. Şagirdlər bu hadisənin teoloji əhəmiyyətini dərk etmirdilər (müq. et. Mark 14:28; Mat. 28:32; 28:7,10; Yəh. 21; 1Kor. 15:6). Məncə, Məsihin böyük tapşırığının vaxtından və yerindən söhbət gedir.

16:8 "Onları bir lərzə bürümüşdü, mat qalmışdılar" Mat. 28:8-də "və böyük sevinclə" ifadəsi əlavə olunub.

▣ **"heç kimə bir söz demirdilər"** Müvəqqəti olaraq deməyib, yoxsa Mark 16:7-də mələyin dediyinə tabe olmayıblar? Yəh. 20:1-10-da Məcdəlli Məryəm şagirdlərə qəbrin boş olduğunu bildirir, lakin mələyin sözləri verilmir!

▣ **"Qorxularından"** Bu Müjdənin belə mənfi yerdə qəflətən bitməsi səbəbindən əlyazmaları köçürən bəzi şəxslər buna daha müsbət səslənən bir "son hissə" əlavə etməyə cəhd ediblər.

16:9-20 Mən Allahın həqiqi kəlamı, iman və əməl üçün yeganə əsas olaraq Allahdan ilham almış həvarilərin yazılarına inanır və güvənirəm. Lakin bu ayələr Allahdan ilham almış deyildir və hətta bidətçi görünür (zəhər içmək, ilanları əlləri ilə götürmək). Buna görə mən onları şərh etməkdən imtina edirəm! Bununla əlaqədar olan mətn problemləri haqqında ətraflı məlumat üçün bax: Bryus M. Metsqer, "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh" (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), ss. 122-126.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Dörd Müjdədə nəql olunan əhvalatlar niyə bir-birindən bu qədər fərqlənir?
2. Mark Müjdəsi niyə bu qədər mənfi şəkildə sona çatır?
3. Niyə dirilmə, məsihçi imanının əsasıdır?

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBUNA GİRİŞ

MÜƏLLİF

A. Həvari Peterin müəllifliyinə dair daxili sübut

1. 1Pet. 1:1-də konkret bildirilir
2. İsanın və On İki şagirdin sözlərinə və həyat təcrübələrinə istinadlar
 - a. misallar E.Q. Selvinin "Müqəddəs Peterin Birinci Məktubu" (E. G. Selwyn, *The First Epistle of St. Peter*, 1946) kitabından götürülmüşdür
 - (1) 1Pet. 1:3 – Yəh. 21:27
 - (2) 1Pet. 1:7-9 – Luka 22:31; Mark 8:29
 - (3) 1Pet. 1:10-12 – Luka 24:25 və s.; Həv. 15:14 və s.
 - (4) 1Pet. 3:15 – Mark 14:29,71
 - (5) 1Pet. 5:2 – Yəh. 21:15 və s.
 - b. misallar Alan Stibbsin "Peterin Birinci Məktubu" (Alan Stibbs, *The First Epistle General of Peter*, 1971) kitabından götürülmüşdür
 - (1) 1Pet. 1:16 – Mat. 5:48
 - (2) 1Pet. 1:17 – Mat. 22:16
 - (3) 1Pet. 1:18 – Mark 10:45
 - (4) 1Pet. 1:22 – Yəh. 15:12
 - (5) 1Pet. 2:4 – Mat. 21:42 və s.
 - (6) 1Pet. 2:19 – Luka 6:32; Mat. 5:39
 - (7) 1Pet. 3:9 – Mat. 5:39
 - (8) 1Pet. 3:14 – Mat. 5:10
 - (9) 1Pet. 3:16 – Mat. 5:44; Luka 6:28
 - (10) 1Pet. 3:20 – Mat. 24:37-38
 - (11) 1Pet. 4:11 – Mat. 5:16
 - (12) 1Pet. 4:13 – Mat. 5:10 və s.
 - (13) 1Pet. 4:18 – Mat. 24:22
 - (14) 1Pet. 5:3 – Mat. 20:25
 - (15) 1Pet. 5:7 – Mat. 6:25 və s.
3. Peterin Həvarilərin İşlərindəki vəzlərinə bənzər sözlər və ifadələr
 - a. 1Pet. 1:20 – Həv. 2:23
 - b. 1Pet. 2:7-8 – Həv. 4:10-11
 - c. 1Pet. 2:24 – Həv. 5:30; 10:39 (xüs. "çarmıx" mənasında *xylon* yunan sözünün işlədilməsi)
 - d. 1Pet. 4:5 – Həv. 10:45
4. I əsrdə Peterin müasirləri olan müjdəçi xidmətçiləri
 - a. Sila – 1Pet. 5:12
 - b. Mark (Yəhya Mark) – 1Pet. 5:13

B. Həvari Peterin müəllifliyinə dair xarici sübut

1. erkən imanlılar cəmiyyətinin erkən dövründə qəbul olunub geniş yayılmışdır
 - a. Romalı Klementin "Korinflilərə Məktub"unda (Clement of Rome, *Letter to Corinthians*; b.e. 95-ci il) olanlara bənzər ifadələr, bəlkə sitatlar
 - b. "Barnabanın Məktubu"nda (*Epistle of Barnabas*; b.e. 130-cu il) olanlara bənzər ifadələr, bəlkə sitatlar
 - c. Yevseyiyn "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə (Eusebius, *His. Eccl.*) gətirdiyi bir sitatda Hierapolis yepiskopu Papiyın (b.e. 140-cı il) istinad etməsi
 - d. Polikarpın "Filipililərə Məktub"unda (Polycarp, *Epistle to the Philippians*, 8:1) sitat gətirilir, ancaq 1 Peterin adı çəkilmir (Polikarp b.e. 155-ci ildə vəfat etmişdir)

- e. İriney (b.e. 140-203-cü illər) tərəfindən sitat gətirilmişdir
- f. Origen (b.e. 185-253-cü illər) tərəfindən sitat gətirilmişdir. Origenin fikrincə, 1Pet. 5:13-də Peterin Marka "oğlum" deməsi Markın "Peter Müjdəsi"ni yazdığını göstərir.
- g. Tertullian (b.e. 150-222-ci illər) tərəfindən sitat gətirilmişdir

C. Həvari Peterin müəllifliyindən şübhələnmənin səbəbləri

1. b.e. 180-200-ci illər arasında Romada tərtib olunmuş kanonik kitablar siyahısı olan Muratorinin parçasında bu məktubun adı çəkilməyib
2. məktub əla koyne yunancasında yazılmışdır; bu "savadsız" (*a grammatos*, müq. et. Həv. 4:13) qalileyalı bir balıqçıdan gözlənmir
3. bu kitab Paulun Romalılara və Efeslilərə Məktublarına bənzəyir
4. 1 Peterdə təsvir olunan təqib daha gec tarixə uyğun gəlir
 - a. Domisian (b.e. 81-96-cı illər)
 - b. Trayan (b.e. 98-117-ci illər)

D. Müasir ilahiyyatçılara verilə biləcək mümkün cavablar

1. Muratorinin parçasının bəzi hissələri əskikdir (müq. et. B.F. Uestkot, "Əhdi-Cədid kanonunun tarixinə ümumi baxış" [B. F. Westcott, *A General Survey of the History of the Canon of the New Testament*, 6th ed. s. 289]).
2. Peter təhsilsiz deyil idi (müq. et. Həv. 4:13), sadəcə olaraq tanınmış rəbbinik bir məktəbdə oxumamışdı. Yəqin ki, Qalileyadakı yəhudilərin əksəriyyəti ikidilli mühitdə böyüyüb hər iki dili əla bilirdi. Bu mübahisənin mühüm bir cəhəti, Peterin öz məktublarının başqa şəxslərə yazdırmasıdır. 1Pet. 5:12-dən görünür ki, o bu məktubu böyük ehtimalla Silaya yazdırmışdır.
3. Həm Peter, həm Paul erkən imanlılar cəmiyyətində geniş yayılmış liturgiya və ya təlim materialından (katexizis mətnləri) tez-tez sitat gətirmişdir. Onlar həmçinin illər boyunca bir-biri ilə əlaqə saxlamışlar (bax: Həv., Qal. və 2Pet. 3:15-16).
Məncə, Peterin və Paulun məktubları arasındakı bənzərliyin ən ağlabatan səbəbi odur ki, Peter bu məktubu Paulun müjdəçi yoldaşı Silaya yazdırmışdır.
4. 1 Peterdə bəhs olunan təqib bütün imperiyada baş verən böyük təqib olmaya bilər. Peterin imanlıların hökumətə tabe olmasının vacibliyini vurğulaması (müq. et. 1Pet. 2:13-17) bütün imperiyada rəsmi təqiblərin baş verdiyi zamanda qeyri-adi olardı.
Neronun (b.e. 54-68-ci illər) böyüyən ruhi xəstəliyi (böyüklük maniyası) imperator kultunun xüsusilə Kiçik Asiyada təqiblərə başlamasına səbəb olmuşdur. 1 Peter Neronun dövrünə daha uyğun gəlir, nəinki Domisianın (b.e. 81-96-cı illər) və ya Trayanın (b.e. 98-117-ci illər) dövrlərinə. Hətta ehtimal var ki, imanlıları həm yəhudilər, həm də yerli hökumət orqanları və imperator kultunun tərəfdarları təqib edirdi.

E. 1 Peterin daha gec dövrə aid olduğunu göstərən bir əlamət məktubun özündə yoxdur.

TARİX

- A. Məktubun yazılma tarixi, yəqin ki, müəllifi ilə əlaqəlidir.
- B. Rəvayətə görə, Peter və Paul Neronun dövründə, böyük ehtimalla b.e. 65-ci ildə Romada vəfat etmişlər. Bu doğrudursa, 1 Peter təqqr. b.e. 63-64-cü ildə yazılmışdır.
- C. Əgər Romalı Klement (b.e. 95-ci il) Peterə istinad edirsə, onda bu məktubun I əsrin ortalarında yazılma ehtimalı vardır.
- D. A. T. Robertson düşünür ki, Peter b.e. 67-68-ci illərdə ölüb və 1 Peteri b.e. 65-66-cı illərdə yazıb. Mənim fikrimcə, o, b.e. 64-65-ci ildə ölüb və məktubu bundan bir az əvvəl yazıb.

OXUCULAR

A. I əsr məktublarına xas olan bir üslubla, oxucular 1:1-də "Pont, Qalatiya, Kappadokiya, Asiya vilayəti və Bitinyaya yayılmış qəriblər" olaraq adlandırılır. Bu Roma vilayətləri (Qalatiya deyildikdə şimaldakı etnik Qalatiyanın nəzərdə tutulduğunu güman etsək) indiki Türkiyənin şimalında yerləşir. Göründüyü kimi, bu bölgələrdə nə Paul Müjdəni yaymışdı (müq. et. Həv. 16:6), nə də Peter (müq. et. 1:12). Ola bilsin, bu cəmiyyətlər Əllinci Gün bayramından sonra Yerusəlimdən öz yerlərinə qayıdan yəhudi mənşəli yeni imanlılar tərəfindən qurulmuşdu (müq. et. Həv. 2:9-11).

B. Bu cəmiyyətlər yəhudi mənşəli imanlılar tərəfindən qurulmuş olsa da, Peterin bu məktubu yazdığı vaxt onların böyük hissəsi qeyri-yəhudi mənşəli imanlılardan ibarət idi

1. keçmişdə Allahı tanımayıblar (1:14)
2. ata-babalarından irs olaraq aldıkları puç həyat tərzini (1Pet. 1:18)
3. indi Allahın xalqıdırlar (1Pet. 2:9-10, Huşə 1:9-10; 2:23 əsasında kəlmə oyunu)
4. imanlı olmayanların arasında (1Pet. 2:12)
5. bütprəstlərin şərləri sadalanır (1Pet. 4:3-4)

C. Kitabda yəhudilərə məxsus şeylər də vardır

1. "qəriblər" və "diaspora" sözlərinin işlənməsi yəhudi mühitini əks etdirir (müq. et. Yəh. 7:35; Həv. 7:6)
2. Əhdi-Ətiqdən istifadə
a. Çıxış 19 (müq. et. 1Pet. 2:5,9)
b. Yeşaya 53 (müq. et. 1Pet. 1:19; 2:22,24,25)

Bununla belə, bu misallarda yəhudi mədəniyyətinin əksini tapdığı nəticəsini çıxarmaq olmaz, lakin

1. Əhdi-Ətiqdə İsrailə aid olan adlar artıq imanlılar cəmiyyətinə dair işlədilir ("kahinlər padşahlığı")
a. 1Pet. 2:5
b. 1Pet. 2:9
2. Əhdi-Ətiqdə Məsihə aid olan mətnlərdən istifadə edən məsihçi təlim materialları (yeni imanlılar üçün katexizis)

Məsihə dair mətnlər

- a. 1Pet. 1:19 – Yeş. 53:7 (Quzu)
- b. 1Pet. 2:22 – Yeş. 53:5
- c. 1Pet. 2:24 – Yeş. 53:4,5,11,12
- d. 1Pet. 2:25 – Yeş. 53:6

D. Peter xüsusilə yəhudilərə xidmət etməyə çağırılsa da (müq. et. Qal. 2:8), Paul kimi, o da yəhudilər və başqa millətlər ilə işləyirdi (müq. et. Həv. 10). Kornelinin imana gəlməsi Peterə Müjdənin bütün millətlərə yayılacağını göstərmişdir! Peterin bu həqiqəti dərk etməsi 1 Peterdə öz əksini tapmışdır.

MƏQSƏD

A. 1 Peterin etiqadi və praktiki cəhətləri vardır. Ancaq öz məktublarını doktrin hissəsi ilə başlayan və tətbiq hissəsi ilə başa çatdıran Pauldan fərqli olaraq, Peter bunların ikisini qarışdırır. Peterin kitabının sxematik təsvirini vermək daha çətindir. Bu çox cəhətdən məktuba deyil, vəzə bənzəyir.

B. Əsas mövzusu əziyyət və təqibdir. Peter bu mövzulara iki yolla toxunur.

1. İsa əziyyət çəkmə və rədd edilmənin ən uca nümunəsi olaraq təqdim olunur (müq. et. 1Pet. 1:11; 2:21,23; 3:18; 4:1,13; 5:1).
2. İsanın ardıcılıarı Ondan nümunə götürməyə, Onun davrandığı kimi davranmağa çağırılırlar (müq. et. 1Pet. 1:6-7; 2:19; 3:13-17; 4:1,12-19; 5:9-10).

- C. Məsihçiliyin erkən illərində imanlıların məruz qaldıqları əziyyətləri, təqibləri nəzərə alsaq, Məsihin ikinci gəlişindən tez-tez bəhs edildiyi təəccüblü deyildir. Bu kitab, Əhdi-Cədid kitablarının çoxu olduğu kimi, başdan-başa esxatoloji xarakter daşıyır.

JANR

- A. Bu kitabın girişi və yekunu I əsrdə Yunan-Roma dünyasındakı məktublar üçün tipikdir
1. 1Pet. 1:1-2
 - a. müəllif
 - b. oxucular
 - c. dua
 2. 1Pet. 5:12-14
 - a. yekun salamlar
 - (1) kimlərdən
 - (2) kimlərə
 - b. dua
- B. Məktubun qalan hissəsi məktuba deyil, vəzə daha çox bənzəyir. Bəzilərinin fikrincə bu
1. əvvəl bir vəz idi
 2. əvvəl vəftiz liturgiyası idi
 3. əvvəl erkən imanlılar cəmiyyətinin ayrı-ayrı katexizis materiallarının bir yerdə toplanması idi
- C. Bu məktub sanki 4:11-də həmd ilahisi ilə yekunlaşmalıdır, amma bu ayə ilə başa çatan heç bir yunanca əlyazma yoxdur. Ehtimal var ki, 4:12-5:11-də bütün məktubun məqsədli xülasəsi verilir.
- D. Şəxsən mən inanıram ki, 1 Peter, Peterin qurmadığı cəmiyyətlərə göndərilmiş sirkulyar məktub idi və bu cəhətdən Paulun Kolosselilərə Məktubuna bənzəyir (Kolosse, Laodikeya və Hierapolisə göndərilmiş, müq. et. Kol. 4:13); lakin eyni zamanda gələcək problemlərə hazır olsunlar deyərək imanlılara ürək-dirək verməsi ilə Paulun Qalatiyalılara və Efeslilərə Məktublarına bənzəyir.
- Məktubun giriş və yekun hissələrinin şəxsi xarakter daşmaması bu sirkulyar janrı ilə izah olunur. Təqiblərin konkret misallarının olmaması da bununla izah olunur.

KANONİZASIYA

- A. 1 Peterdə kanonizasiya kateqoriyasını ona görə verirəm ki, 2 Peterdə bu məsələ çox mübahisəlidir.
- B. Yevseviyin "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə (Eusebius, *Eccl. His.* 3:3:25) 1 Peter "müzakirəsiz qəbul olunan" kitablar sırasına daxildir. Qədim imanlılar cəmiyyəti bu kitabın Həvari Peterin həqiqi məktubu olduğundan heç şübhələnməzdi.
- C. Peterə aid edilən çoxlu saxta əsərlər kanonizasiya məsələsini daha da çətinləşdirir. Erkən imanlılar cəmiyyəti bunlardan heç birini əsla qəbul etməmişdir, yalnız 1 Peterin və mübahisəli 2 Peterin həqiqətən həvariyyəyə aid olduğunu qəbul etmişdir.
1. Peterin işləri
 2. Peterin və Andreyin işləri
 3. Peterin və Paulun işləri
 4. Peterin və Paulun əzabları
 5. Peterin və On İki həvarinin işləri
 6. Peterin apokalipsisi
 7. Peterin nəql etdiyi Müjdə
 8. Peterin əzabı

9. Peterin vəzləri

10. Peterin işlərinin slavyan versiyası

(Bu psevdonimik əsərlərin hər birinin ətraflı təsviri üçün bax: "Zondervanın şəkilli Müqəddəs Kitab ensiklopediyası" [*Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, Cild 4, ss. 721-723, 732-733, 740]). Guya Peterin qələmə aldığı bu əsərlərdən heç birinin Əhdi-Cədidə daxil edilməsi məsələsi belə heç vaxt qaldırılmamışdır. Bu faktın özü 1 və 2 Peterin Əhdi-Cədidə daxil edilməsini təsdiqləyir.

BİRİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı bir oturma oxuyun. Bütöv kitabın əsas mövzunu öz sözlərinizlə ifadə edin.

1. Bütöv kitabın mövzusu
2. Ədəbiyyat növü (janr)

İKİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı ikinci dəfə bir oturma oxuyun. Əsas mövzuları təsvir edin, mövzunu bir cümlə ilə ifadə edin.

1. Mətnin birinci hissəsinin mövzusu
2. Mətnin ikinci hissəsinin mövzusu
3. Mətnin üçüncü hissəsinin mövzusu
4. Mətnin dördüncü hissəsinin mövzusu
5. Və s.

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBU 1:1-2:3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ*

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Salamlama	Seçilmiş qarıblərə salam	Salamlar	Giriş	Müraciət və salamlar
1:1-2	1:1-2	1:1-2	1:1a 1:b-2a 1:2b	1:1-2
Canlı ümid	Səmavi irs	Xilasa sevinin	Canlı ümid	Məsihcilərin irsinə giriş
1:3-9	1:3-12	1:3-9	1:3-5 1:6-9	1:3-5 Məsihə sadıq qalmaq və Məsihin məhəbbəti 1:6-9 Peyğəmbərlərin ümidi
1:10-12		1:10-12	1:10-12	1:10-12
Müqəddəs həyata çağırış	Atamız Allahın önündə yaşamaq	Müqəddəsliyə çağırış (1:13-2:10)	Müqəddəs həyata çağırış	Yeni həyatın tələbləri və təzəcə vəftiz olmuş şəxslərin müqəddəsliyi
1:13-16	1:13-21	1:13-16	1:13-16	1:13-21
1:17-21	Baqi kəlam	1:17-21	1:17-21	Kəlam vasitəsilə yenidən doğulmaq
1:22-25	1:22-2:3	1:22-2:3	1:22-25	1:22-2:3

* Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir nizam olmasa da, müəllifin məqsədini anlamaq və izləmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müqəddəs Kitabın müasir tərcümələrində mətn paraqraflara bölünür və hər paraqraf başlığında xülasə edilir. Hər paraqrafın əsas mövzusu, həqiqəti və ya fikri vardır. Bu mövzu hər versiyada özünəməxsus şəkildə xülasə edilir. Mətni oxuyarkən, hansı tərcümənin mətnin mövzular və ayələr üzrə bölünməsi haqqında fikrinizə uyğun gəldiyini özünüzdən soruşun.

İlk əvvəl Kitabdan fəslə oxumalı, mövzularını (paraqraflarını) müəyyən etməyə çalışmalı, sonra da öz düşüncəmizi müasir versiyalarla müqayisə etməliyik. Müqəddəs Kitabı anlamaq üçün müəllifin məqsədini anlamalıyıq, bunun üçün müəllifin məntiqini və ifadə tərzini izləməliyik. Yalnız müəllif Allahdan ilham almışdır, oxucuların mətnin məzmununu dəyişdirməyə haqqı yoxdur. Müqəddəs Kitabın oxucusu Allahdan ilham almış həqiqəti öz gündəlik həyatına tətbiq etməyə görə məsuliyyət daşıyır.

Diqqət! Bütün elmi terminlər və ixtisarlara aşağıdakı bölmələrdə tam şəkildə izah edilmişdir: "Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər", "Mətn tənqidçiliyi" və "Lüğət".

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitabı və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:1-2

¹İsa Məsihin həvarisi mən Peterdən seçilmiş, Pont, Qalatiya, Kappadokiya, Asiya vilayəti və Bitinyaya yayılmış qəriblərə salam! ²Ata Allahın qabaqcadan bilməsinə görə siz Ruh tərəfindən təqdis olunaraq İsa Məsihə itaət etməyiniz və Onun qanının üzərinizə səpilməsi üçün seçilmişsiniz. Qoy lütf və sülh sizə bol-bol verilsin!

1:1 "Peter" Bəllidir ki, Peter on iki həvarinin sözcüsü idi. Həvarilərin yaxın əhatəsinə (Peter, Yaqub, Yəhya) daxil idi. İsanın həyat və təlimlərinin canlı şahidi olan (müq. et. 1Pet. 5:1) Peterin şəhadəti Mark Müjdəsində yazılmışdır (ehtimal ki, ilk Müjdə kitabı bu idi; və ehtimal ki, Mark onu Peterin Romada söylədiyi vəzlərə əsasən yazmışdır).

İsanın Peterlə xüsusi münasibəti həm Matta 16-da, həm Yəhya 21-də qeyd olunmuşdur. Ancaq bu xüsusi münasibətə baxmayaraq, Peter qrupun başçısı olaraq tanınmırdı. Peterin Qərb məsihçiliyinin rəhbəri (Papa) olaraq tanınması tarixin sonrakı dövründə meydana gəlmiş bir fikirdir (Roma katolik kilsəsinin Məryəm haqqındakı fikirlər olduğu kimi), Müqəddəs Kitabın təlimi deyildir. Peterin Birinci Məktubu bizə bu gözəl rəhbərin qayğıkeş pastor ürayinə və təlatümlü həyatına baxmaq fürsəti verir.

Yunan dilində *petros* sözü "daş" deməkdir; bundan fərqli olaraq, qadın cinsində olan *petra* sözü "qaya" deməkdir (müq. et. Mat. 16:18); arami dilində hər iki söz *Cephas* ("Kefa") olaraq tərcümə olunur, buna görə də İsanın Peterə dediyi sözdə bu iki yunan sözü arasındakı fərq yox idi!

▣ **"həvari"** Rabbilik yəhudiliyində bu söz "səlahiyyətlə göndərilmiş şəxs" mənasını verirdi. Peterin adı həmişə birinci çəkilir. İsa xüsusi bir mənada Onunla birlikdə olsunlar deyərək şagirdlərindən on iki nəfəri seçib "Həvari" adlandırmışdır (müq. et. Luka 6:13). Bu söz İsanın Ata tərəfindən göndərilməsi barədə tez-tez işlədilir (müq. et. Mat. 10:40; Mark 9:37; Luka 9:48; Yəh. 4:34; 5:24,30,36,37,38; 6:29,38,39,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21). On İki həvari Mat. 10:1-4; Mark 3:13-19; Luka 6:12-16; Həv. 1:12-13-də sadalanır.

▣ **"İsa"** Bu ibrani adı "YAHVE xilas edir" yaxud "YAHVE xilas verir" mənasına gəlir. Bu adı İsanın valideynlərinə bir mələk bildirmişdir (müq. et. Mat. 1:21). "İsa", Allahın adı YAHVE-nin qısa formasına ("Yah-") artırılan xilası bildirən ibrancə *hosea* ("hoşea") sözündən ibarətdir. Əhdi-Ətiqdə Yeşuanın eyni adı var idi.

▣ **"Məsih"** Yunanca "Xristos", ibrani dilində "məsh olunmuş" mənasına gələn "Messiya" sözünün qarşılığıdır. Mənası belədir: "Allahın xüsusi bir tapşırığı yerinə yetirmək üçün çağırıldığı və təchiz etdiyi şəxs". Əhdi-Ətiqdə kahinlər, padşahlar və peyğəmbərlər olmaq üzrə üç növ rəhbər məsh olunardı. İsa bu məsh olunmuş rəhbərliklərin hər üçünü yerinə yetirir (müq. et. İbr. 1:2-3). Bax: Mark 6:13, XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA MƏSH (BDB 603)".

NASB	"qərib kimi yaşayanlara"
NKJV	"diasporanın yolçularına"
NRSV	"Sürgündə səpələnənlərə"
TEV	"Allahın qaçqın kimi yaşayan seçilmiş xalqına"

Bu sirkulyar məktub əsasən başqa millətlərdən ibarət olan cəmiyyətlərə göndərilmişdir (1Pet. 1:14,18; 2:9-10,12; 4:34). Peter Əhdi-Cədid cəmiyyətini tez-tez Əhdi-Cədid terminləri ilə təsvir edir (müq. et. 1Pet. 2:5,9).

▣ **"yayılmış"** Hərfi tərcüməsi "diaspora"dır (bu sözün mənası "əkmək"dir). Fələstindəki yəhudilər Fələstindən kənarda yaşayan yəhudiləri belə adlandırırdılar (müq. et. Yəh. 7:35). Peter bunu dedikdə Kiçik Asiyanın şimali bölgələrində yəhudilərdən və başqa millətlərdən ibarət olan cəmiyyətləri nəzərdə tutur. Bu imanlılar artıq göylərin vətəndaşlarıdır (müq. et. Fil. 3:20; İbr. 11:8-10,13-16), amma bu dünyada olan həyatlarının qalan hissəsini qərib kimi yaşayırlar.

▣ **"Pont, Qalatiya, Kappadokiya, Asiya vilayəti və Bitinya"** Pont Romanın bir vilayəti deyil idi. Burada əsasən millətlər sadalanmışdır. Sadalanan coğrafi yerlər böyük ehtimalla məktubu aparacaq olan adamın Qara dənizdə yerləşən Sinop şəhərindən başlayan və saat əqrəbi istiqamətində bir dairə edərək Bitiniyaya qayıdan yolunu əks etdirir. Bu millətlərdən bəzisinə, Əllinci Gün bayramında iştirak edənlər arasında rast gəlinir (müq. et. Həv. 2:9-11).

1:2 "Ata Allahın qabaqcadan bilməsinə görə siz... seçilmisiniz" Burada Allahın tam ixtiyarı (1 Peterin səciyyəvi mövzusu) vurğulanır; Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin İsraili seçməsi də bu şəkildə tez-tez vurğulanır (müq. et. Qanun. 4:37; 7:6-7; 14:2; Yeş. 65:9). Əhdi-Ətiqdə xidmətlə əlaqəli olan seçilmə, Əhdi-Cədidə ruhun xilası ilə əlaqəlidir.

Qabaqcadan bilmə (bu isim [*prognōsis*] yalnız burada və Həv. 2:23-də; feil [*proginōskō*] isə Rom. 8:29 və 11:2-də işlənir) insanın söylərindən və ya nailiyyətlərindən asılı deyildir (müq. et. Ef. 2:8-9; 2Tim. 1:9; Tit. 3:5). Allah külli-ixtiyardır və Onun nəzərində bütün tarix indiki zamandır. Yalnız insanların təcrübəsində zaman keçmiş, indiki və gələcək olur. Unutmayaq ki, bu sözləri həvarilər qrupunun sözcüsü olan və Rəbbi inkar etmiş Peter yazır. Peter öz üstünlüklərinə görə deyil, Allahın şəxsinə görə seçilmişdir! Allahın lütfü qabaqcadan bilməyə əsaslanmır – yoxsa xilas insanın gələcək əməlinə asılı olardı.

Burada Müqəddəs Üçlüyün fəaliyyətini görmək mümkündür: Ata (1Pet. 1:3-5); Oğul (1Pet. 1:6-9); Müqəddəs Ruh (1Pet. 1:10-12). "Üçlük" sözü Müqəddəs Kitabda işlənmişdir, lakin Üçlükdə vahid olan Allahdan tez-tez danışılır. Bax: Mark 1:11, Xüsusi mövzu: "Üçlük".

Bax: Mark 13:20, XÜSUSİ MÖVZU: "SEÇİLMƏ/ƏVVƏLCƏDƏN TƏYİN EDİLMƏ VƏ TEOLOJİ BALANSIN VACİBLİYİ".

▣ **"Ruh tərəfindən təqdis olunaraq"** Yunanca "təqdis" sözünün kökü "müqəddəs" sözü ilə eynidir; arami dilində bu söz "xüsusi iş üçün ayırmaq". Allah imanlıları "Ruhun təqdisi... vasitəsilə xilas üçün seçdi... çağırdı" (müq. et. 2Sal. 2:13-14 – bu da Üçlüklə bağlı olan bir məntədir).

Məktubun başlanğıcında Üçlüyün hər üç Şəxsinin günaha batmış bəşəriyyətin xilasında fəal iştirakı haqqındakı hissə Peterin Müjdəni dərk etməsi baxımından çox mühümdür.

1. Ata – seçir
2. Ruh – təqdis edir
3. Oğul – canını fəda edir

1Pet. 1:2-dəki bu frazaya bənzəyən bir fraza 2Sal. 2:13-də işləndiyinə görə fərz edə bilərik ki, Peter 1-ci Məktubunu Sila vasitəsilə yazdığı kimi (müq. et. 1Pet. 5:12), Paul Salonikililərə 1-ci və 2-ci Məktublarını da Sila vasitəsilə yazıb (müq. et. 1Sal. 1:1; 2Sal. 1:1). 1 Peterin çox yerində bunu sübut edən cəhətləri görmək olar. Bax: Mark 3:29, Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Ruhun bir şəxs olması". Bu həmçinin erkən imanlılar cəmiyyətinin liturjiyasında işlədilən söz və ifadələr barəsində müəlliflərin özlərini sərbəst hiss etdiklərini göstərir.

▣ **"İsa Məsihə itaət etmənin"** Müqəddəs Kitabda insanların Allahla münasibətləri əhd terminləri ilə təsvir olunur. Allah həmişə başladıcı və aparıcı olur, lakin insanlar iman və itaətlə, xidmət edib imanda davam etməklə cavab verməlidirlər. Biz xidmət etmək üçün xilas olmuşuq! İtaət son dərəcə önəmlidir (müq. et. Luka 6:46; Ef. 2:10). Bax: Mark 14:24, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHD".

▣ **"və Onun qanının üzərinizə səpilməsi"** Əhdi-Ətiqə əsaslanan bu metaforanın belə mənalı vardır:

1. təmizlənmə və bağışlanma (müq. et. Lev. 14:1-7)
2. Əhd kitabının təqdis edilməsi (müq. et. Çıx. 24:3-8)
3. yeni vəzifəyə qoyulma (müq. et. Çıx.. 29:20-22)

İsanın qurbanı (müq. et. Yeş. 53; Mark 10:45; 2Kor. 5:21) sayəsində Allah İsanın ardıcılığını qəbul edir, təmizləyir, bağışlayır və onların Allahla yeni münasibətləri olur (müq. et. İbr. 10:22; 12:24). İmanlılar qan bahasına satın alınmış (satın alınma) və üzərinə qan səpilmiş (təqdis edilmə) insanlardır.

▣ **"Qoy lütf və sülh sizə bol-bol verilsin"** Bu, 2Pet. 2:1 və Yəhd. 2-yə bənzəyir. Paul da öz məktublarına bu kimi ifadələrlə başlayırdı. Çox güman ki, Peter Paulun məktublarını (xüsusilə Romalıları və Efeslilərə Məktublarını) bildirdi; yaxud onların ikisi də eyni I əsr katexizisi (yeni imanlılar üçün təlim materialları) əsnəsindən istifadə ediblər. Yadda saxlayın ki, Sila böyük ehtimalla həm Peterin (müq. et. 1Pet. 5:12), həm də Paulun (müq. et. 1 and 2Sal. 1:1) məktublarını yazan adam idi. Bundan əlavə, Sila böyük ehtimalla yeni imanlılara təlim öyrədən Yəhya Markı əvəz etmişdir. Bu belədirsə, Sila həmçinin katexizisi təlimində iştirak edir və erkən imanlılar cəmiyyətinin yeni imanlılar üçün nəzərdə tutulmuş təlim materiallarına bələd idi.

"Lütf və sülh" məsihçilər üçün səciyyəvi olan salamlama və həmçinin Üçlükdə vahid olan Allahın hərəkətlərindən qaynaqlanan sülhün zəminini hazırlayan Allahın lütfkar xasiyyəti və xilas işlərinin teoloji cəhətdən təsdiq edilməsidir (müq. et. 1Pet. 1:2). Biz yalnız Allahın şəxsiyyəti və işləri sayəsində sülhə malik ola bilərik.

Həmçinin fərz etmək olar ki, məsihçi məktublarının bu salamlama frazası onu göstərir ki, Peter həm qeyri-yəhudi millətlərdən olan imanlıları (lütf mənasına gələn yunanca *charein* ["xarein"] sözü yunanların salamı idi), həm də yəhudi məsihçilərini (sülh, yəhudilərin salamı olan *shalom* ["şalom"] sözünün tərcüməsi idi) salamlayırdı.

▣ **"sizə bol-bol verilsin"** Bu, yəhudilərin dualarında tez-tez istifadə etdikləri ibrani idiomudur (müq. et. 1Pet. 1:2; Yəhd. 2).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:3-9

³Rəbbimiz İsa Məsihin Allahına – Atasına alqış olsun! O Öz böyük mərhəmətinə görə yenidən doğulmamızı təmin etdi. İsa Məsihin ölümlər arasından dirilməsi ilə bizi canlı ümidə, ⁴çürüməz, ləkəsiz, solmaz bir irsə qovuşdurdu. Bu irs sizin üçün göylərdə saxlanılır. ⁵Siz Allahın qüdrəti ilə axır zamanda aşkar olunmağa hazır olan xilas üçün iman vasitəsilə qorunursunuz. ⁶Buna görə hal-hazırda qısa bir müddət cürbəcür sınaqlarda kədərə düşməyə məcbur olsanız da, hədsiz sevinirsiniz; ⁷belə ki imanınızın sınaqdan keçməsi İsa Məsihin zühurunda sizə tərif, izzət və şərəf gətirsin. Bu imanınız odla təmizlənsə belə, fani qızıldan daha çox dəyərlidir. ⁸Siz İsa Məsihi görməmişsiniz, amma Onu sevirsiniz. Hətta siz Onu indi də görmürsünüz, lakin Ona iman edib təsvirolunmaz və izzətli sevinclə hədsiz sevinirsiniz. ⁹Çünki imanınızın nəticəsində canınızın xilasına nail olursunuz.

1:3 "alqış olsun" Əhdi-Cədidə müstəsna olaraq Allaha dair işlənən bu sözdən (*eulogētos*) ingiliscə "eulogy" ("həmd-səna") törəmişdir. Bu həmd-səna, Ef. 1:3-14-də olana bənzəyir: 1Pet. 1:3-5 Ataya, 1Pet. 1:6-9 Oğula, 1Pet. 1:10-12 Ruha aiddir.

▣ **"Allahına – Atasına"** Akvinalı Foma aşağıdakılara əsasən Allahın mövcudluğunu sübut etməyə cəhd etmişdir:

1. yaradılışın nizamı
2. ilkin səbəbin və ya hər şeyi hərəkətə gətirənin məntiqi vacibliyi
3. səbəb və nəticə

Ancaq bunlar bəşəri fəlsəfi və məntiqi zərurətlərlə bağlıdır. Müqəddəs Kitabda Allah bəşəri məntiqə və ya tədqiqata tabe olmayan kateqoriyalarla Özünü bir şəxs olaraq tanıdır. Yalnız vəhyi Allahı Rəbbimiz İsa Məsihin Atasını olaraq tanıdır. Bax: Mark 13:22, XÜSUSİ MÖVZU: "ATA".

▣ **"Rəbb"** Yunanca "Rəbb" (*kurios*) sözü ümumi mənada və ya xüsusi teoloji mənada işləyə bilər. Bu sözün mümkün mənaları "ağa", "cənab", "sahib", "ər" və ya "tam Allah və tam insan"dır (müq. et. Yəh. 9:36, 38). Əhdi-Ətiqədə bu söz (ibranicə *adon*) YAHVE mənasında işləyirdi, çünki yəhudilər, ibranicə "var olmaq" felinin bir forması olan bu ilahi adı (müq. et. Çıx. 3:14) dillərinə gətirmək istəmirdilər. Bax: Mark 12:26, Xüsusi mövzu: "Allahın adları". Onlar "Allahın Rəbbin adını boş yerə dilinə gətirmə" (müq. et. Çıx. 20:7; Qanun. 5:11) əmrini pozmaqdan qorxurdular. Bu adı heç söyləməməklə onu boş yerə dillərinə gətirməyəcəklərini düşünüblər. Buna görə onlar Müqəddəs Yazıları oxuyarkən o adı yunanca *kurios* (Rəbb) sözünə bənzəyən ibranicə *adon* ilə əvəz ediblər. Əhdi-Cədid müəllifləri Məsihin tam ilahiliyini təsvir etmək üçün bu sözdən istifadə ediblər. "İsa Rəbdir" ifadəsi ilə erkən imanlılar, yəqin ki, öz imanlarını insanlar qarşısında iqrar edir və vəftiz olunurdular (müq. et. Rom. 10:9-13; 1Kor. 12:3; Fil. 2:11).

▣ **"O Öz böyük mərhəmətinə görə"** Ata Allahın xasiyyətini ucaldan bu mətn (1Pet. 1:3-5), ehtimal ki, erkən məsihçi ilahisi, şeiri və ya katexizis liturgiyasından götürülmüşdür. Müqəddəs Kitabın baş personajı Allahdır! Məhz Onun məqsədi, xasiyyəti və hərəkətləri günahlı bəşəriyyətin Allah tərəfindən qəbul olunmaq və imanda davam etmək üçün yeganə ümididir (müq. et. Ef. 2:4; Tit. 3:5).

▣ **"yeni-dən doğulmamızı təmin etdi"** Bu növ frazalar üzərində xilas işinin yalnız Allahın tam ixtiyarından asılı olması barədə doktrinlər qurulur (müq. et. Həv. 11:18; Yaq. 1:18; Ef. 1:4), lakin bu, əhd anlayışının yalnız bir yarısıdır. Mark 14:24-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"yeni-dən doğulmamızı"** Bu feilin kökü (*anagennaō*, müq. et. 1Pet. 1:23), Yəh. 3:3-dəki feilin kökü ilə eynidir (*gennaō*). Bu, qərarlı hərəkəti bildirən aorist feli sifətidir. Əhdi-Cədidə xilasımız həmçinin digər metaforalarla da təsvir olunur: (1) "həyat vermək" (müq. et. Kol. 2:13; Ef. 2:4-5); (2) "yeni yaradılış" (müq. et. 2Kor. 5:17; Qal. 6:15); (3) "ilahi təbiətə şərik olmaq" (müq. et. 2Pet. 1:4). Ailə münasibətlərinə əsaslanan metaforalardan Paul "övladlığa götürmə", Yəhya və Peter isə "yeni-dən doğulmaq" metaforalarını daha tez-tez işlədirlər.

"Yeni-dən doğulmaq" və ya "yuxarıdan doğulmaq" metaforaları tamamilə yeni başlanğıcın, yeni bir ailənin vacibliyini vurğulayır (müq. et. Rom. 5:12-21). Məsihçilik bir islahat ya da yeni əxlaq deyildir, Allahla yeni münasibətdir. Bu yeni münasibət

1. Atanın mərhəməti və lütfü
 2. Oğulun qurban ölümü və ölümdən dirilməsi
 3. Ruhun işi (müq. et. 1Pet. 1:2)
- sayəsində mümkün olmuşdur.

Allahın iradəsi və hərəkəti imanlılara yeni həyat, canlı ümid və sabit bir irs verir.

▣ **"canlı ümidə"** "Canlı" sifəti 1 Peterdə tez-tez vurğulanır (müq. et. 1Pet. 1:3,23; 2:4,5,24; 4:5,6). Allahın istədiyi və etdiyi hər şey "canlı" və baqidir (burada YAHVE üzərində kəlmə oyunu vardır).

▣ **"İsa Məsihin ölülər arasından dirilməsi ilə"** İsa Atanın xilas vasitəsidir (Ata İsa vasitəsilə hər şeyi yaratdığı və mühakimə etdiyi kimi Onun vasitəsilə xilas edir). İsanın dirilməsi Müjdənin əsas həqiqətidir (müq. et. Rom. 1:4; 1Kor. 15). Dirilmə, məsihçi təliminin bir cəhəti idi ki, yunanlar onu qəbul edə bilmirdilər (müq. et. Həv. 17:16-34).

1:4 "bir irsə qovuşdurdu" Əhdi-Ətiqədə Levi qəbiləsindən başqa hər qəbilə bir ərazi irs olaraq almışdı. Kahinlər, məbəd xidmətçiləri və yerli müəllimlərdən ibarət olan Levi qəbiləsinin irsi YAHVE-nin Özü sayılırdı (müq. et. Zəb. 16:5; 73:23-26; 119:57; 142:5; Mərs. 3:24). Əhdi-Cədid müəllifləri çox vaxt levililərin hüquq və imtiyazlarını bütün imanlılara aid ediblər. Beləcə onlar İsanın ardıcıllarının Allahın həqiqi xalqı olduqlarını və Əhdi-Ətiqədə bütün İsrail Allaha xidmət etməli olduğu kimi (müq. et. Çıx. 19:4-6), indi bütün imanlıların Allah kahin olaraq xidmət etməli olduqlarını (müq. et. 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6) öyrədiblər. Əhdi-Cədidə bir fərdin müəyyən imtiyazlara malik olan bir kahin olması vurğulanmır, amma bütün imanlıların kahin olmaları barədəki həqiqət önə çıxır, bu da kollektiv xidmətçiliyi tələb edir (müq. et. 1Kor. 12:7). Əhdi-Cədidə Allahın xalqına,

Əhdi-Ətiqdə olduğu kimi, Müjdəni bütün dünyaya yaymaq tapşırığı verilmişdir (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5b; Mat. 28:18-20; Həv. 1:8).

Burada İsa, Atanın vasitəsilə dünyanı yaratdığı bir şəxs olduğuna görə kainatın Sahibi olaraq çıxış edir (müq. et. Yəh. 1:3,10; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2-3). O varis olduğu üçün biz də Onun irs şərikləriyik (müq. et. Rom. 8:17; Qal. 4:7; Kol. 3:24).

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANLILARIN İRSİ (1 Peter 1-ə əsasən)" (SPECIAL TOPIC: BELIEVERS' INHERITANCE [from 1 Peter 1])

Əhdi-Ətiqdə Levi qəbiləsindən başqa hər qəbilə bir ərazi irs olaraq almışdı (müq. et. Yeşua 14-22). Kahinlər, məbəd xidmətçiləri və yerli müəllimlərdən ibarət olan Levi qəbiləsinin irsi YAHVE-nin Özü sayılırdı (müq. et. Zəb. 16:5; 73:23-26; 119:57; 142:5; Mərs. 3:24). Əhdi-Cədid müəllifləri çox vaxt levililərin hüquq və imtiyazlarını bütün imanlılara aid ediblər. Beləcə onlar İsanın ardıcılığının Allahın həqiqi xalqı olduqlarını və Əhdi-Ətiqdə bütün İsrail Allaha xidmət etməli olduğu kimi (müq. et. Çıx. 19:4-6), indi bütün imanlıların Allah kahin olaraq xidmət etməli olduqlarını (müq. et. 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6) öyrədiblər. Əhdi-Cədidə bir fərdin müəyyən imtiyazlara malik olan bir kahin olması vurğulanmır, amma bütün imanlıların kahin olmaları bərdəki həqiqət önə çıxır, bu da kollektiv xidmətçiliyi tələb edir (müq. et. 1Kor. 12:7). Əhdi-Cədidə Allahın xalqına, Əhdi-Ətiqdə olduğu kimi, Müjdəni bütün dünyaya yaymaq tapşırığı verilmişdir (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5b; Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8; bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı").

Burada İsa, Atanın vasitəsilə dünyanı yaratdığı bir şəxs olduğuna görə kainatın Sahibi olaraq çıxır edir (müq. et. Yəh. 1:3,10; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2-3). O varis olduğu üçün biz də Onun irs şərikləriyik (müq. et. Rom. 8:17; Qal. 4:7; Kol. 3:24). Müqəddəs Yazılara əsasən, imanlılar çox şeyi irs alacaq (müq. et. Həv. 20:32; 26:18; Ef. 1:4; Kol. 1:12; 3:24), çünki hər şeyin varisi olan İsa ilə münasibətdədirlər (müq. et. İbr. 1:2). Buna görə imanlılar İsa ilə birlikdə irs alacaqlar (müq. et. Rom. 8:17; Qal. 4:7):

1. Padşahlığı (müq. et. Mat. 25:34, 1Kor. 6:9-10; 15:50; Ef. 5:5)
2. əbədi həyatı (müq. et. Mat. 19:29; İbr. 9:15)
3. Allahın vədlərini (müq. et. İbr. 6:12)
4. Allah vədlərini qoruyacaq (müq. et. 1Pet. 1:4-5)

▣ **"çürüməz, ləkəsiz, solmaz"** 1Pet. 1:4-də imanlının irsini təsvir etmək üçün işlədilən bu üç söz Əhdi-Ətiqdə Vəd olunmuş torpağa dair işlənilirdi. Fələstin, Mesopotamiya və Misir imperiyaları arasındakı yeganə quru yer idi. Buna görə Fələstin dəfələrlə işğal edilib və siyasi oyunların sahəsi olub. İmanlının irsinə dünyəvi münaqişələr təsir edə bilməz.

1. bu irs "çürüməz", yəni "işğal edilə bilməz"
2. bu irs "ləkəsiz", yəni "pozulmaz"
3. bu irs "solmaz", yəni müvəqqəti deyildir

▣ **"sizin üçün göylərdə saxlanılır"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir; bu o deməkdir ki, Allah imanlıların irsini saxlamışdır və saxlamaqda davam edir. Bu söz müdafiə olunan və ya içində əsgərlərin qaldıqları bir qalanı bildirən hərbi termindir (müq. et. Fil. 4:7).

"Göylər" sözünün cəm forması ibrani dilindəki cəm formasını əks etdirir. Qədim ibrani dilində çoxlu isimlər, bəlkə də vurğu məqsədilə, cəm formada işlənilirdi (sonradan rəbbilər Allaha dair "əzəmət cəm forması"ndan istifadə ediblər). Rəbbilər, göylərin üç qatı vardırımı (müq. et. Qanun. 10:14; 1Pad. 8:27; Neh. 9:6; 2Kor. 12:2), yoxsa yeddi göy vardırımı (çünki yeddi kamillik rəqəmidir; müq. et. Yar. 2:1-3) deyə öz aralarında mübahisə edirdilər.

1:5 "Allahın qüdrəti ilə... qorunursunuz" Bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Bizim irsimiz (ruhani həyatımız) saxlanıldığı kimi, şəxsimiz də (fiziki həyat) saxlanılır. Allahın şəxsiyyəti və vədləri həyatımızın hər sahəsini əhatə edir. Təqib, iztirab və yalançı təlimlər zamanında bu ruhlandırıcı sözə böyük ehtiyac var idi (müq. et. 2 Peter). Bu o demək deyil ki, imanlılar öldürülməyəcək və işgəncə çəkməyəcəklər; amma Allah onlarla olacaq və son nəticədə onlar Onun vasitəsilə qalib gələcəklər. Teoloji baxımdan bu, Vəhy Kitabının təliminə bənzəyir.

▣ **"iman vasitəsilə"** Əhdlə bağlı olan paradoksa diqqət yetirin. Allah onları və irslərini qoruyur, amma onlar imanda qalmalıdırlar. Bu, Müqəddəs Kitabdakı dialektik cütlərin təzadıdır (Allahın tam ixtiyarı və insanın azad iradəsi); beləcə paradoksun yalnız bir tərəfini vurğulayan teoloji sistemlər meydana gəlmişdir. Hər iki tərəf Müqəddəs Kitaba əsaslanır və hər ikisi vacibdir! Allah şərtsiz (Onun təmin etməsi) və şərtli (insanın cavab verməsi) əhdlər vasitəsilə insanlarla münasibət qurur.

▣ **"aşkar olunmağa hazır olan xilas"** Müqəddəs Kitabda xilas, yunan dilinin bütün qrammatik zamanları ilə təsvir olunur. Biz yalnız dirilmə günündə tamamən xilas olacağıq (müq. et. 1Yəh. 3:2). Bu çox vaxt bizim izzətlənməmiş olaraq adlanır (müq. et. Rom. 8:28-30). Bax: Mark 4:27-29, XÜSUSİ MÖVZU: "XİLAS (YUNANCA FEİL ZAMANLARI)".

▣ **"axır zamanda"** Bu, zamanla meydana gəlmiş yəhudi iki dövr anlayışı, amma biz Əhdi-Cədiddən bilirik ki, bu iki dövr üst-üstə düşmüşdür. Bet-Lexemdə Məsihin bədənə bürünməsi ilə başlamış olan yeni dövr, Məsihin ikinci gəlişində tamamlanacaqdır. Axır günlər, demək olar ki, iki min ildir davam edir. Bax: Mark 13:8, XÜSUSİ MÖVZU: "BU DÖVR VƏ GƏLƏCƏK DÖVR".

1:6

NASB "Bunda olduqca çox sevinirsiniz"

NKJV "Bunda sevinirsiniz"

NRSV

(səhifəaltı qeyd) "Bunda sevinin"

TEV "Buna görə şad olun"

NJB "Bu sizə böyük sevinçdir"

Bu, indiki zaman qayıdış növ xəbər forması (A. T. Robertson) və ya əmr şəklidir (Barbara və Timoti Friberg [Barbara and Timotey Friberg]). İmanlılar Allahla sabit münasibətlərinə görə ucalmaqda davam edirlər (müq. et. 1Pet. 1:3-5), hətta bu günahlı dünyada belə (müq. et. Yaq. 1:2-4; 1Sal. 5:16; Rom. 5:3; 8:18).

▣ **"hal-hazırda qısa bir müddət... məcbur olsanız da"** Hazırkı dövrün sınaqları və təqibləri əbədi olaraq Rəbbimizin yanında olmaqla müqayisə edilə bilməz (müq. et. Rom. 8:18).

▣ **"cürbəcür sınaqlarda kədərə düşməyə məcbur olsanız"** "Tələb olunan" ya da "vacib" mənasına gələn yunan sözü *dei*, burada şərt cümləsi daxilində işlədilir. Burada (orijinal mətnə buraxılan, amma nəzərdə tutulan) "olmaq" feili, bu cümlənin deyilənin doğru olduğunu ifadə edən birinci sinif şərt cümləsi olmasını tələb edir. Peter mömin həyat tərzinin təqib olunmaqla nəticələnməyini deyir, təqiblər mövzusunə tez-tez toxunur (müq. et. 1Pet. 1:6-7; 2:19; 3:14-17; 4:1,12-14,19; 5:9).

▣ **"kədərə düşməyə"** Bu, aorist məchul növ feli sifətidir. Məchul növün bildirilməyən subyekti şər olandır; Allah Öz xeyirli məqsədləri üçün şərdən də istifadə edir. Hətta İsa belə çəkdiyi əzablarla yetkinliyə çatmışdır (müq. et. İbr. 5:8-9). İman həyatında əzablar müəyyən məqsədə xidmət edir! Teoloji dilemma ondan ibarətdir ki, əzabların üç mümkün mənbəyi ola bilər:

1. şər olan
2. günahlı dünya
3. Allah

- a. günahın müvəqqəti cəzası üçün
- b. insanın yetkinləşib Məsihə bənzəməsi üçün

Problem ondan ibarətdir ki, mən hər konkret vəziyyətdə bunlardan hansının doğru olduğunu bilmirəm! Buna görə mən inanıram ki, əzab gəlsə, daha doğrusu, əzab gələndə, Allah ondan Öz məqsədləri üçün istifadə edəcək. Bu mövzuda yazılmış kitablardan ən çox sevdiyim kitab, Hanna Uithol Smitin "Məsihinin xoşbəxt həyatının sirri"dir (Hannah Whithall Smith, *The Christian's Secret of a Happy Life*).

▣ **"cürbəcür sınaqlarda"** Burada işlədilən yunan sifəti "çoxcəhətli" və ya "rəngarəng" mənasına gəlir (müq. et. Yaq. 1:2). Sınaqların, əzabların və təqiblərin çoxlu növləri vardır. 1Pet. 4:10-da eyni sözdən Allahın çoxcəhətli lütfünü təsvir etmək üçün istifadə olunub. Biz Rəbbin təmin etdiyi lütfədən daha böyük sınağa əsla çəkilmərik (müq. et. 1Kor. 10:13).

1:7 "belə ki imanınızın sınaqdan keçməsi" Bu, *hina* ilə qurulmuş məqsəd budaq cümləsidir. Əzablar doğrudan imanı qüvvətləndirir. Müqəddəs Kitabın çoxlu yerlərində Allahın Öz övladlarını sınaqdan keçirdiyini görürük (müq. et. Yar. 22:1; Çix. 15:22-25; 16:4; Qanun. 8:2,16; 13:3; Hak. 2:22; 2Saln. 32:31; Mat. 4:1; Luka 4:1-2; Rom. 5:2-4; İbr. 5:8-9; Yaqub 1:2-4).

Bu ayədə işlədilən *dikimon* ismi və *dikimazō* feilindən olan feli sifət – bunların hər ikisi qüvvətləndirmək və beləcə təsdiqləmək məqsədilə sınamaq mənə çalarına malikdir. Bax: Mark 1:13b, Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri və mənə çalarlıqları".

▣ **"qızıldan daha çox dəyərlidir"** Bu həyatda Allaha ən böyük hədiyyəmiz imanımızdır (müq. et. Yəh. 20:27; 2Kor. 4:17). Əbədilikdə iman etmək əvəzinə hər şeyi gözlə görəyik. Biz Allaha iman etməmişdən qaynaqlanan sınaqlara dözüüksə, bu, Allahı şərəfləndirir və razı salır (müq. et. 1Pet. 4:12-16). Ruhani böyümə yalnız sınaqdan keçmiş iman vasitəsilə baş verir (müq. et. Rom. 5:2-5; İbr. 12:11; Yaq. 1:2-4).

▣ **"İsa Məsihin zühurunda"** Burada "zühur" olaraq tərcümə olunmuş söz (*apokalupsis*) Əhdi-Cədidin son kitabı Vəhyin adıdır. Bu sözün mənası "üstünü açmaq", "tam zahir etmək" və ya "tanıtmaq"dır. Burada bu söz Məsihin ikinci gəlişini bildirir (Peterin yazılarında tez-tez toxunulan mövzu; müq. et. 1Pet. 1:7,13; 2:12; 4:13; 5:4).

1:8 "Siz İsa Məsihi görməmişiniz" İmanlılar əzablarda belə Ona güvənməlidirlər. Yəh. 17:20-də (həmçinin bax Yəh. 20:29) İsa Onu görmədən Ona iman edənlər üçün dua edir.

▣ **"Ona iman edib"** Bu sözün etimologiyası müasir mənasını müəyyən etməyə kömək edir. Yadda saxlayın ki, Əhdi-Cədidin müəllifləri koyne yunancasında yazan ibrani mütəfəkkirlər idi. İbrani dilində bu söz ilkin olaraq sabit vəziyyətdə olan bir şəxs üçün işlənmişdir (ayaqları elə vəziyyətdə idi ki, onu yerə yıxmaq çətin idi). Zamanla etibarlı, vəfalı, sədaqətli bir adam üçün məcazi mənada işlənməyə başlamışdır. Bu sözün yunanca qarşılığı (*pistis* və ya *pisteuō*) ingilis dilinə "faith" (iman, inam, dini etiqad), "believe" (iman etmək) və "trust" (etibar etmək, güvənmək) olaraq tərcümə olunur. Müqəddəs Kitabdakı "iman" və ya "inam" əsasən etdiyimiz bir şey deyil, güvəndiyimiz bir şəxsdir. Bizim sədaqətimiz deyil, Allahın sədaqəti önə çıxır. Günaha batmış insanlar Allahın etibara layiq olduğuna güvənir, sədaqətinə inanır, Onun Sevdiyi Şəxsə və təminatına iman edir. Diqqət mərkəzində insanın öz imanının böyüklüyü və ya gücü deyildir, ancaq imanının obyektidir (müq. et. 1Pet. 1:8,21; 2:6-7). Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"təsvirolunmaz və izzətli sevinclə hədsiz sevinirsiniz"** "Hədsiz sevinirsiniz" frazası yuxarıda, 1Pet. 1:6-da, işlənmişdir. "Hədsiz" deyildikdə, adətən uca səslə qışqırmaq və rəqs etmək ilə ifadə olunan bol sevinc nəzərdə tutulur (müq. et. Luka 1:44,47; 10:21; Yəh. 5:35; 8:56). Peterin bəhs etdiyi bu sevinc əzablarda belə bürüzə verir (müq. et. 1Pet. 4:13; Rom. 5:3; 1Sal. 5:17). Bu sevinc, sınaq və təqib zamanı Ruhun gözlənilmədən verdiyi nemətlərdən biridir.

▣ **"izzətli"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. İmanlılar imana görə (hələ ki gözlə görünənə görə deyil) təsvirolunmaz və izzətli sevinclə sevinirlər! Bu sevinci və bu izzəti gizlətmək qeyri-mümkündür. Bu, Ruhun

yaratdığı bir fəvvarədir (müq. et. Yəh. 4:14; 7:38) Müjdəyə iman edən insanların əzablarını görəndə hər kəs üçün bu, Müjdənin qüdrətinə dair şəhadətdir. Bax: Mark 10:37, XÜSUSİ MÖVZU: "EHTİŞAM/İZZƏT (DOXA)".

1:9 "imanınızın nəticəsində canınızın xilasına nail olursunuz" Bu, indiki zaman qayıdış növü fəli sifətidir. Bu onu göstərir ki, sevincimiz təkcə gələcəkdə olacaq bir şey deyildir, həm də indiki əzablarımızda Üçlükdə vahid olan Allahın bizim üçün fəal olması səbəbindən hazırkı gerçəklikdir (müq. et. 1Pet. 1:2).

▣ **"canınızın xilas"** Bizim izzətlənməmiş nəzərdə tutulur. Əhdi-Cədidə xilas həm verilmiş qərar (aorist zamanı, müq. et. Rom. 8:24), həm davam edən proses (indiki zaman, müq. et. 1Kor. 1:18; 15:2; 1Sal. 4:14), həm də gələcəkdə tamamlanacaq olan hadisə (gələcək zaman, müq. et. Rom. 5:9,10; 10:9) olaraq nəzərdən keçirilir. 1Pet. 1:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın. Xilasın gələcək cəhəti çox vaxt "izzətlənmə" olaraq səciyyələndirilir (müq. et. Rom. 8:29-30). Bir gün imanlılar İsanı olduğu kimi görəndə və Onun bənzərliyinə dəyişəcəklər (müq. et. 1Yəh. 3:2).

Yunan sözü *psuchē* ("can") Peterin yazılarında tez-tez işlənir (müq. et. 1Pet. 1:9,22; 2:11,25; 3:20; 4:19; 2Pet. 2:8,14). Peter bu sözü insanın bütün varlığını bildirən ibrani idiomu kimi işlədir. İnsanlar iki və ya üç hissədən ibarət olan varlıqlar deyil, vahiddirlər (müq. et. Yar. 2:7). Bəli, biz insanlar olaraq yer kürəsi ilə əlaqədə oluruq, lakin Allahın surətində, bənzərinə görə yarandığımız üçün ruhani aləmlə də əlaqədə oluruq. Biz iki parşahlığın vətəndaşlarıyıq.

Sistematik teologiyayı 1Sal. 5:23 və İbr. 4:12 üzərində qurmaq və beləcə Müqəddəs Kitabın mətnlərini üç kateqoriyaya (bədən, can və ruh) ayırmaq yanlışdır. Bunlar sadəcə insanın bütün varlığını və Allahın kəlamının nüfuzedicisi qüvvətini təsvir edir. Bütün Müqəddəs Kitabın "açarını" iki ayədə gizləndiyini söyləyən və Müqəddəs Yazıların hamısına bu iki ayənin şübhəli şərhini prizmasından baxan müəllimlərdən ehtiyat edin (Uotçman Ni [Watchman Nee]). Əgər bu ayələr həqiqətən Kitabın "açarını" olsaydı, Müqəddəs Ruh bunları açıq bir kontekstə salar və tez-tez təkrar edərdi. Müqəddəs Kitab tapmacalar və ya başsındıran suallardan ibarət bir kitab deyildir! Allah bizimlə ünsiyyət qurmaq istəyir və əsas həqiqətlər açıq şəkildə öyrədilir.

1PET. 1:10-21-İN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. 1Pet. 1:10-12-də Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin Məsihdə olan xilas barəsindəki bilikdən bəhs olunur.
- B. "Ruh", 1Pet. 1:11-12-də imanlılara peyğəmbərlər vasitəsilə üç şeyi öyrədilir.
 - 1. Məsihin əzabları (Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 52:13-53:12)
 - 2. onlardan sonrakı izzət (Yeş. 56-66)
 - 3. peyğəmbərlərin elan etdikləri şeylər yalnız öz dövrlərinə aid deyil idi (Yeşaya, Yezekel, Daniel, Mikeya, Zəkəriyyə)
- C. 1Pet. 1:13-17-də Peter imanlılardan özlərini qorumaq üçün altı şeyi etməyi xahiş edir
 - 1. ağıllarını toplusınlar, 1Pet. 1:13
 - 2. ayıq dursunlar, 1Pet. 1:13
 - 3. ümidlərini axır zamanda onlara veriləcək lütfə bağlasınlar, 1Pet. 1:13
 - 4. bu dövrə uymasınlar, 1Pet. 1:14
 - 5. müqəddəs həyat sürsünlər, 1Pet. 1:15
 - 6. Allah qorxusunda (ehtiramında) yaşasınlar, 1Pet. 1:17
 - 7. bir-birlərini səmimi qəlbədən sevsinlər (yeddincisi 1Pet. 1:22-dən götürülüb)

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:10-12

¹⁰Sizə göstəriləcək lütf barəsində əvvəlcədən xəbər verən peyğəmbərlər bu xilasa dair araşdırma və tədqiqatlar aparardı. ¹¹Onların daxilində olan Məsihin Ruhunu Məsihin əzabları və onlardan sonrakı izzəti

barədə əvvəlcədən şəhadət edirdi. Bunların necə və nə vaxt gələcəyi barədə Ruhun nə göstərdiyini araşdırdılar. ¹²Bu şeyləri elan edərək özlərinə deyil, sizə xidmət etdikləri onlara açıqca göstərildi. Müjdəni göydən göndərilmiş Müqəddəs Ruh vasitəsilə sizə yayanlar indi həmin xəbəri sizə bildirdilər. Mələklər də bu şeyləri yaxından tanımaq arzusundadırlar.

1:10 "bu xilasa dair" Xilas mövzusu daha əvvəl başlamışdı: (1) 1Pet. 1:2-də Üçlükdə vahid olan Allahın xilasında etdiyi iş təsvir olunur; (2) 1Pet. 1:3-5-də Allahın bu xilasını qoruyub-saxlamasını təsvir olunur; (3) 1Pet. 1:6-9-da bu xilasa görə imanlıların çəkdiyi əzablar təsvir olunur.

▣ **"peyğəmbərlər"** Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərindən bəhs olunur (müq. et. 1Pet. 1:12). Rabbilik düşüncəyə görə, Allahdan ilham almış bütün müəlliflər peyğəmbər sayılırdılar. Musa, peyğəmbər adlandırılır (müq. et. Qanun. 18:18) və "tarixi kitablar" dediyimiz kitablara (Yeşua – 2 Padşahlar) yəhudilər "erkən dövr peyğəmbərləri" deyirdilər.

▣ **"Sizə göstəriləcək lütf barəsində"** Bu frazaya görə Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin yeni əhd haqqında müəyyən qədər bilikləri var idi. Yəh. 8:56-da İsanın İbrahim haqqında dediyi sözlər də bununla bağlıdır (müq. et. 2 Esdras 3:14). Eyni şey İbr. 11:13-də deyilir. Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin Müjdə haqqında nə qədər çox bilikləri olduğu dəqiq məlum deyildir. Yer. 31:31-34-də (həmçinin Yez. 36:22-38) yeni əhdin təsviri insanın öz əməllərinə deyil, Allahın məhəbbəti və işlərinə əsasən qəbul olunacağına işarə edir. Mat. 13:17-yə görə, bir çox Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri İsanın etdiyi işləri görüb, söylədiyi sözləri eşidiblər.

Hətta Məsihin bakirədən doğulması barədə Yeşayanın peyğəmbərliyi (müq. et. Yeş. 7:14) kontekstdə şərh edildikdə əslində gələcəkdə Məsihin doğulmasına deyil, amma fəvqəltəbii zamanda olan təbii bir doğuma işarə edir (müq. et. Yeş. 7:15-16). Yeşayanın bu peyğəmbərliyinin tam mənasını Matta və Luka dərk ediblər. Bu həmçinin Huşənin (müq. et. Huşə 11:1) və Zəkəriyyənin (müq. et. Zək. 9:9; 11:13; 12:10) digər konkret peyğəmbərliklərinə də aiddir. Əhdi-Cədidin yunanca danışan yəhudiləri və həvarilər Əhdi-Ətiqdə İsanı tam şəkildə "açırlar" (xristoloji tipologiya). Ehtimal ki, onlar bunu İsanın Özündən öyrəniblər və İsa Xamma yolunda iki şagirdlə söhbət etdikdə onlara bu tipologiyanın nümunəsini göstərib (müq. et. Luka 24:13-35, xüs. 1Pet. 1:27).

▣ **"araşdırma və tədqiqatlar aparardı"** Görünür ki, bunlar sinonim idi (müq. et. "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti, semantik sahələr əsasında" [*Greek-English Lexicon of the New Testament, Based On Semantic Domains*, Cild 1, s. 331]).

1:11

NASB "bilməyə çalışdılar ki, hansı şəxs yaxud vaxt"

NKJV "axtardılar, nə yaxud nə vaxt"

NRSV "şəxs və ya vaxt haqqında araşdırdılar"

TEV (səhifəaltı qeyd) "bunun nə vaxt və necə baş verəcəyini öyrənməyə çalışdılar"

NJB "vaxtını və şəraitini araşdırdılar"

Burada həm şəxsdən, həm də vaxtdan bəhs olunur. Onlar Allahın təyin etdiyi xüsusi bir zamanda Davudun nəslindən gələcək olan Məsihin tarixə daxil olacağını gözləyirdilər. Bizim kimi, onlar da "güzgüdəki kimi tutqun" görürdülər (müq. et. 1Kor. 13:9-13).

▣ **"Onların daxilində olan Məsihin Ruhunu"** Əhdi-Ətiqdə Ruh Məsihlə əlaqələndirilir (müq. et. Yeş. 11:1-2; 48:16; 61:1). Qeyd edək ki, Müqəddəs Ruha "Məsihin Ruhunu" deyilir (müq. et. Rom. 8:9; Qal. 4:6). Həmçinin, Əhdi-Ətiqdə belə, Ruhun insanın daxilində yaşamasını qeyd edək. İsanın və Ruhun vəzifələri üst-üstə düşür. 2Pet. 1:21-də eyni həqiqətin ifadə olunduğuna diqqət yetirin.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSA VƏ RUH" (SPECIAL TOPIC: JESUS AND THE SPIRIT)

Ruhun işi və Oğulun işi arasında müəyyən dəyişkənlik vardır. Q. Kempbel Morqanın (G. Campbell Morgan) dediyinə görə, Ruhun ən yaxşı adı, "başqa İsa"dır. Aşağıda Oğulun və Ruhun vəzifələri və adlarının müqayisəsi təqdim olunur.

1. Ruh "İsanın Ruh" və ya buna bənzər şəkildə adlandırılır (müq. et. Rom. 8:9; 2Kor. 3:17; Qal. 4:6; 1Pet. 1:11).
2. İki eyni şəkildə adlandırılır
 - a. "həqiqət"
 - 1) İsa (Yəh. 14:6)
 - 2) Ruh (Yəh. 14:17; 16:13)
 - b. "Vəsətətçi"
 - 1) İsa (1Yəh. 2:1)
 - 2) Ruh (Yəh. 14:16,26; 15:26; 16:7)
 - c. "Müqəddəs"
 - 1) İsa (Mark 1:24; Luka 1:35; Həv. 3:14; 4:27,30)
 - 2) Ruh (Luka 1:35)
3. Hər ikisi imanlıların daxilində yaşayır.
 - a. İsa (Mat. 28:20; Yəh. 14:20,23; 15:4-5; Rom. 8:10; 2Kor. 13:5; Qal. 2:20; Ef. 3:17; Kol. 1:27)
 - b. Ruh (Yəh. 14:16-17; Rom. 8:9,11; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Tim. 1:14)
 - c. Ata (Yəh. 14:23; 2Kor. 6:16)
4. Ruhun vəzifəsi, İsaya şəhadət etməkdir (müq. et. Yəh. 15:29; 16:13-15)

▣ **"Məsihin əzabları... barədə əvvəlcədən şəhadət edirdi"** Bu, yəhudilərə qəribə gəlirdi (müq. et. 1Kor. 1:23). İztirab çəkən Qul, Həvarilərin İşlərində Peterin və Paulun ilk vəzlərinin əsas mövzusu olub; biz buna *kerygma* ("keriqma") bəyan edilən, müq. et. Həv. 2:23,24; 3:18; 4:11; 10:39; 17:3; 26:23) deyirik. İsa On İki şagirdinin yanında ikən bunu onlara başa salmağa çalışmış (müq. et. Mat. 16:21; 20:17-19; Mark 8:31; Luka 9:22), lakin onlar qəbul edə bilməmişdilər (müq. et. Mark 9:31-32; 10:32-34; Luka 9:44-45; 18:31-34).

Əhdi-Ətiqdə Məsihin əzab çəkəcəyi barədə xəbər verilir (Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 53), lakin Əhdi-Ətiqdəki israililər Məsihin qələbə çalan bir qəhrəman olacağını, bütün bəşəriyyəti mühakimə etmək və İsraili qüdrətli dövlət olaraq bərpa etmək üçün gələcəyini gözləyirdilər. Onlar İsanın həyatı və təlimləri ilə aşkara çıxan iki gəlişini (Xilaskar və Hakim olaraq) dərk etməyiblər.

Kerygma haqqında aşağıda verilən məlumat H. Ueyn Hauzun "Əhdi-Cədidin xronoloji və tarixi cədvəlləri" (H. Wayne House, *Chronological and Background Charts of the New Testament*, s. 120) kitabından götürülmüşdür.

XÜSUSİ MÖVZU: "KERYGMA" (SPECIAL TOPIC: THE KERYGMA)

Məsihçilik haqqında çoxlu fikirlər vardır. Bizim yaşadığımız dini plüralizm dövrü I əsrə bənzəyir. Şəxsən mən İsa Məsihi tanıdığımı, Ona iman etdiyini söyləyən hər qrupu qəbul edirəm. Bəzi mövzularda aramızda fikir ayrılığı ola bilər, lakin hamımız razılaşıırıq ki, məsihçilik əsasən İsa ilə bağlıdır. Bununla belə, məsihçi olduğunu iddia etdikləri halda həqiqətdə məsihçi olmayan, yalnız "məsihçilərə bənzəyən" qruplar, "kultlar" da vardır. Bunların arasındakı fərqi necə müəyyən etmək olar?

Bunun iki yolu vardır:

- A. müasir kultların nəyə inandığını öyrənmək üçün (onların öz əsərlərinə əsasən) faydalı kitab, Uolter Martinin "Kultlar aləmi" (Walter Martin, *The Kingdom of the Cults*).

B. erkən imanlılar cəmiyyətinin vəzləri, ələlxüsus Həvarilərin İşləri Kitabında Həvari Peter və Həvari Paulun vəzləri, I əsrdə Allahdan ilham almış müəlliflərin məsihçiliyi müxtəlif qruplara necə təqdim etdiyini qıscaca təsvir edir. Erkən dövrdəki bu "əlanlar" və ya "vəzlər" (Həvarilərin İşlərində bunların xülasəsi verilir) yunanca *kerygma* olaraq adlandırılır. İsa haqqındakı Müjdənin Həvarilərin İşlərində verilən başlıca həqiqətləri aşağıdakılardır:

1. İsa bir çox Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərini yerinə yetirir – Həv. 2:17-21,30-31,34; 3:18-19,24; 10:43; 13:17-23,27; 33:33-37,40-41; 26: 6-7,22-23
2. İsa, vəd edildiyi kimi, YAHVE tərəfindən göndərilmişdir – Həv. 2:23; 3:26
3. İsa Öz təlimini təsdiq etmək və Allahın mərhəmətini göstərmək üçün möcüzələr yaratmışdır – Həv. 2:22; 3:16; 10:38
4. İsa ələ verilmiş, rədd edilmişdir – Həv. 3:13-14; 4:11
5. İsa çarmıxa çəkilmişdir – Həv. 2:23; 3:14-15; 4:10; 10:39; 13:28; 26:23
6. İsa dirilmişdir – Həv. 2:24,31-32; 3:15,26; 4:10; 10:40; 13:30; 17:31; 26:23
7. İsa Allahın sağına yüksəlmişdir – Həv. 2:33-36; 3:13,21
8. İsa təkrar gələcəkdir – Həv. 3:20-21
9. İsa Hakim olaraq təyin edilmişdir – Həv. 10:42; 17:31
10. İsa Müqəddəs Ruhunu göndərmişdir – Həv. 2:17-18,33,38-39; 10:44-47
11. İsa, iman edən hər kəsin Xilaskarıdır – Həv. 13:38-39
12. Ondan başqa Xilaskar yoxdur – Həv. 4:12; 10:34-36

Həvarilərin bu əsas həqiqətlərinə cavabən bunları etmək lazımdır:

1. Tövbə etmək – Həv. 2:38; 3:19; 17:30; 26:20
2. İman etmək – Həv. 2:21; 10:43; 13:38-39
3. Vəftiz olmaq – Həv. 2:38; 10:47-48
4. Ruhunu qəbul etmək – Həv. 2:38; 10:47
5. Hamı gələ bilər – Həv. 2:39; 3:25; 26:23

Bunlar erkən imanlılar cəmiyyətinin elan etdiyi əsas həqiqətlər olub, ancaq Əhdi-Cədidin ayrı-ayrı müəllifləri öz yazılarında bunlardan bəzisini buraxır, yaxud xüsusən vurğulayırdı. Markın Müjdəsi başdan-başına *kerygma*-nın Peterə aid olan tərəfinə əsaslanır. Rəvayətə görə, Mark Peterin Romada verdiyi vəzləri yazılı bir Müjdə şəklində salmışdır. Matta və Luka da Markın əsas strukturuna uyğun gəlir.

▣ "və onlardan sonrakı izzəti" Bundan Yeş. 53:10-12-də bəhs olunur.

1:12 "özlərinə deyil, sizə xidmət etdikləri" Paul da öz məktublarında eyni həqiqəti öyrədir (müq. et. Rom. 4:23-24; 15:4; 1Kor. 9:9-10; 10:6,11). 2Tim. 3:15-17-də həmçinin eyni teologiya öyrədilir. Allahın işləri (vəhy) və bunların qələmə alınmış şərh olunması (ilahi ilham) bütün gələcək imanlılar üçün idi (nurlandırma).

Əgər Peter əksərən qeyri-yəhudi mənşəli imanlılara yazıbsa, bu sözlərlə həmçinin Allahın əzəli planına görə başqa millətlərin qəbul olunmasını təsdiq etmişdir (müq. et. Yar. 3:15; Rom. 9-11; Ef. 2:11-3:13).

XÜSUSİ MÖVZU: "MUSANIN QANUNUNA DAİR PAULUN GÖRÜŞLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S VIEWS OF THE MOSAIC LAW)

Qanun yaxşıdır və Allahdandır (müq. et. Rom. 7:12,16).

- A. Salehliyə nail olmaq və Allah tərəfindən qəbul olunmaq üçün bir vasitə deyildir (hətta lənət ola bilər, müq. et. Qal. 3). Bax: Xüsusi mövzu: "Musanın Qanunu və məsihçi".
- B. Buna baxmayaraq, Qanun imanlılar üçün Allahın iradəsidir, çünki Qanunda Allah Özünü tanıtmışdır (Paul imanlıları inandırmaq və/və ya ruhlandırmaq üçün tez-tez Əhdi-Ətiqdən sitat gətirir).

C. İmanlılar Əhdi-Ətiqdən bilik öyrənirlər (müq. et. Rom. 4:23-24; 15:4; 1Kor. 10:6,11), lakin Əhdi-Ətiq vasitəsilə xilas olurlar (müq. et. Həv. 15; Rom. 4; Qal. 3; İbraniyə məktub). Qanun saleh sayılmaq üçün deyil, təqdis edilmək üçün faydalıdır.

D. Yeni əhddə Qanun:

1. günahkarlığı göstərir (müq. et. Qal. 3:15-29)
2. xilas olmuş insanlara cəmiyyətdə necə yaşamağı öyrədir
3. məsihçi əxlaqını öyrədir

Qanunun teoloji baxımdan lənətli (müq. et. Qal. 3:10-13) və ötüb-keçmiş, eyni zamanda xeyir-dualı və daimi olaraq təsvir olunması, Musanın Qanununa dair Paulun görüşlərini anlamağa çalışanlar üçün problem təşkil edir. Ceymz Styuart, "Məsihdə olan insan" (James Stewart, *A Man in Christ*) kitabında Paulun paradoksal düşüncə və yazılarını belə qeyd edir:

"Bir düşüncə və doktrin sistemini qurmağı qarşısına məqsəd qoyan adamın işlətdiyi terminlərin mənalarını mümkün qədər dəqiq ifadə etməsi təbii olaraq gözlənilir. Aparıcı ideyalarının ifadə olunmasında dəqiqliyi hədəfləyəcəyi gözlənilir. Müəllifin konkret bir mənada işlətdiyi bir sözün mətn boyunca eyni mənanı daşması tələb olunur. Amma Pauldan bunu gözləyiriksə, o ümidlərimizi doğrultmayacaq. Paulun ifadələrinin çoxu dəqiq deyil, dəyişkəndir... O yazır ki, 'Qanun müqəddəsdir', 'daxili varlığını Allahın qanunundan zövq alır' (müq. et. Rom. 7:12-13), amma başqa bir yerdə *nomos* sözünü tamamilə başqa bir mənada işlədir: 'Məsih... bizi Qanunun lənətindən satın aldı (müq. et. Qal. 3:13)'" (s. 26).

▣ **"Müjdəni... sizə yayanlar"** Bu onu göstərir ki, bu cəmiyyətlərin hamısını Peterin özü yaratmamışdı. Ehtimal ki, bunları Əllinci Gün bayramından qayıtmış imanlı yəhudilər yaratmışdılar (müq. et. Həv. 2), yaxud bunlar Paulun və digər müjdəçilərin fəaliyyəti nəticəsində meydana gəlmişdi.

▣ **"göydən göndərilmiş Müqəddəs Ruh vasitəsilə"** Müqəddəs Ruhdan 1 Peter-in bir neçə əsas yerində bəhs olunur (müq. et. 1Pet. 1:2,11; 4:14). Bu bir ibrani idiomu idi. Həmin idiomun mənası belə idi ki, Allahdan olan, Ruh tərəfindən başladılan yeni salehlik dövrü tamamilə gəlmişdir (müq. et. Həv. 2).

▣ **"Mələklər də bu şeyləri yaxından tanımaq arzusundadırlar"** Hərfi tərcümədə "əyilib görmək" (Yəh. 20:5,11-də olduğu kimi). Yaq. 1:25-də bu söz "diqqətlə baxmaq" olaraq tərcümə olunub. Sözügedən mələklər həm müqəddəs mələklər, həm də şər mələkləridir (müq. et. Ef. 3:10; 1Kor. 4:9).

Rabbilik yəhudiliyində mələklər, Sina dağında YAHVE və Musa arasındakı vasitəçilər kimi təsəvvür olunur (müq. et. Həv. 7:53; Qal. 3:19; İbr. 2:2). Allahın insanlara olan məhəbbəti və diqqətinə görə insanları qısqandıqları təsvir olunur. İbr. 1:14-də mələklər "xilas ırs olaraq alacaq şəxslərə xidmət etmək üçün göndərilən xidmətçi ruhlar" olaraq təqdim olunur. Paulun dediyinə görə, imanlılar mələkləri mühakimə edəcəklər (müq. et. 1Kor. 6:3).

Allah günaha batmış insanlarla münasibətləri vasitəsilə mələklərə xüsusi şəkildə Özünü tanıtmışdır (müq. et. 1Kor. 4:9; Ef. 2:7; 3:10).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:13-16

¹³Buna görə ağılnızı toplayıb ayıq durun. Ümidinizi bütünlüklə İsa Məsihin zühurunda sizə veriləcək lütfə bağlayın. ¹⁴İtaətkar uşaqlar kimi cahil ikən qapıldığınız əvvəlki ehtiraslara uymayın. ¹⁵Amma sizi çağıran Allah müqəddəs olduğuna uyğun olaraq siz də bütün həyat tərzinizdə müqəddəs olun, ¹⁶necə ki yazılıb: «Müqəddəs olun, çünki Mən müqəddəsam».

1:13 "Buna görə" Bu (*dio*, müq. et. 2Pet. 1:10,12; 3:14) onu göstərir ki, bundan sonrakı nəsihətlər əvvəlki söhbətin nəticəsidir.

NASB	"ağllarınızı hərəkətə hazırlayın"
NKJV	"ağlınızın belini qurşayın"
NRSV	"ağllarınızı hərəkətə hazırlayın"
TEV	"ağllarınız hərəkətə hazır olsun"
NJB	"ağllarınız... hərəkətə hazır"

Bu, əmr şəkli olaraq işlənmiş aorist qayıdış növ feli sifətidir. Forması qəti qərar vermək tələbini ifadə edir. Bu bir ibrani idiomudur. Hərfi tərcüməsi belədir: "ağlınızın belini qurşayın". Yaxın Şərqdə həm kişilər, həm də qadınlar xalat geyinirdilər. Bir adam qurşağı qıçlarının arasından keçirərək belinə bağlayanda əynindəki xələtin alt hissəsi şalvara çevrilirdi və bu, adamın daha yaxşı hərəkət etməsinə imkan verirdi. Zehni fəaliyyətə hazır olmaq barədə buna bənzər nəsihətlərə Rom. 12:2-də və Ef. 4:17,23-də də rast gəlinir.

▣ **"ayıq durun"** Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Bu mətndə əmr şəklində olan bir sıra feillər və əmr mənasında işlədilən bir sıra feli sifətlər işlədilir. Burada "ayıq durun" əmri zehni ayıqlığı və sakitliyi bildirən metaforadır (müq. et. 1Pet. 4:7; 5:8; 1Sal. 5:6,8; 2Tim. 4:5).

▣ **"Ümidinizi bütünlüklə... bağlayın"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir, Məsihin ikinci gəlişinə tamamilə ümid bağlamağı qərara almaq mənasını verir. Əhdi-Cədidə "ümid" çox vaxt Məsihin ikinci gəlişinə aiddir (müq. et. Tit. 2:13). Bizim ümidimiz Üçlükdə vahid olan Allahın sabit və etibarlı xasiyyətinə əsaslanır (müq. et. 1Pet. 1:2,3-5).

▣ **"İsa Məsihin zühurunda sizə veriləcək lütfə"** Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri məhz bu lütfü araşdırırdılar (müq. et. 1Pet. 1:10). Bu onu aşkara çıxarır ki, imanlılar Üçlükdə vahid olan Allahın xasiyyəti və işlərinə ümid bağlayırlar (müq. et. 1Pet. 1:2,3-5) və Onun lütfü İsanın ikinci gəlişində tamamilə zühur edəcəkdir (müq. et. 1Yəh. 3:2). Xilas yunan dilinin bütün qrammatik zamanlarında təsvir olunur. 1Pet. 1:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

1:14 "İtaətkar uşaqlar" Bu bizim Ata Allah və Oğul İsa ilə ailə münasibətlərimizi təsvir edən ibrani idiomudur (mənfə ifadələr Ef. 2:2; 5:6-də vardır). Onun vasitəsilə imanlılar irs şərikləri olurlar (müq. et. Rom. 8:15-17). Heyranedici həqiqət odur ki, günahkarlar Allahın dəvəti və İsanın qurbanı vasitəsilə Allahın ailəsinin üzvləridir.

NASB, NRSV	"uymayın"
NKJV	"özünüzü uyğunlaşdırmadan"
TEV	"həyatlarınızın... şəkilləndirilməsinə imkan verməyin"
NJB	"şəkilləndirilmənizə imkan verməyin"

Bu, əmr şəkli olaraq işlənmiş indiki zaman qayıdış növ və ya məchul növ feli sifətidir. Əhdi-Cədidə tez-tez olduğu kimi, burada imanlıların Allahın və ya Ruhun fəaliyyətinə məruz qaldıqları (məchul növ) təsvir olunur, lakin bu qrammatik forma həmçinin onu göstərər bilər ki, imanlılar Allahın Ruhu vasitəsilə (qayıdış növ) Allahla yeni münasibətlərində yaşamağa çağırılırlar.

Xilas, Allahın başlatdığı və insanın cavabını tələb edən şərtli əhd olduğu kimi, məsihçi həyatı da belədir. Əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır (müq. et. 1Pet. 1:15). Peterin işlətdiyi terminlərin çoxu Paulun Məktublarından gəlir (burada Rom. 12:2).

▣ **"cahil ikən qapıldığınız əvvəlki ehtiraslara"** Başqa millətlərdən olan imanlıların əxlaqsız və bütprəst keçmişlərindən söhbət gədir (müq. et. 1Pet. 4:2-3; Ef. 4:17-19).

1:15	
NASB	"amma sizi çağıran Müqəddəs Olan kimi"
NKJV	"amma sizi çağıran müqəddəs <i>olduğu</i> kimi"
NRSV	"bunun əvəzinə, sizi çağıran müqəddəs <i>olduğu</i> kimi"
TEV	"bunun əvəzinə... sizi çağıran Allah müqəddəs <i>olduğu</i> kimi"

Burada Allahın xasiyyəti və seçmə ixtiyarı vurğulanır (müq. et. 1Pet. 2:9; 5:10). Heç kəs, Ruh onu cəlb etməsə, Allaha yaxınlaşa bilməz (müq. et. Yəh. 6:44,65). Bu, Allahın insanı əməllərinə görə qəbul etməsi fikrinin növbəti bir təkzib olunmasıdır (müq. et. Ef. 2:8-9). Bu mətn üzərindəki vəzimin başlığı belədir: "Müqəddəs Olanın müqəddəsləri".

▣ **"siz də... müqəddəs olun"** Bu, aorist məchul növ (deponent) əmr şəklidir. İmanlılar müqəddəsliyə çağırılmışlar. Allahın iradəsi hər zaman ondan ibarətdir ki, övladları Onun xasiyyətini əks etdirsinlər (müq. et. Tit. 2:14). Məsihciliyin məqsədi öləndən sonra cənnətə getməklə kifayətlənməz, indidən Məsihə bənzəməkdir (müq. et. Rom. 8:29-30; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 2:10; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23)! İsanın vəzifəsi təkcə günahları aradan qaldırmaq deyil, günahlı insanlarda Allahın surətini bərpa etmək olmuşdur. Məsihə bənzəmədən xilas olduğuna əmin olan bir məsihcinin əminliyindən şübhələnmək lazımdır! Müjdə, (1) qəbul ediləcək şəxs, (2) o şəxs haqqında inanılacaq həqiqət və (3) o şəxsin həyatından nümunə götürərək yaşanacaq həyatdır (müq. et. Ef. 4:1; 5:1-2,15; 1Yəh. 1:7; 2:4-6). Mat. 5:20 və 48-də İsanın sarsıdıcı sözlərini yada salın! "Təmənəli" məsihcilikdən hər zaman özünü gözləyin. Biz xidmət etmək üçün xilas olmuşuq və çox açıq şəkildə müqəddəsliyə çağırılmışıq. Ya Rəbb, Qərbdəki imanlılar cəmiyyətinə mərhəmət et! Çünki bu cəmiyyət (1) rifah, (2) materializm və (3) sağlamlıq/zənginlik təlimlərinin tələsinə düşüb!

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ MÜQƏDDƏSLİK/TƏQDİS EDİLMƏ" (SPECIAL TOPIC: NEW TESTAMENT HOLINESS/SANCTIFICATION)

Əhdi-Cədid öyrədir ki, günahkarlar tövbə və imanla İsayə dönəndə (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21), dərhal saleh sayılır və təqdis olunurlar. Bu onların Məsihdə yeni mövqeləridir. Məsihin salehliyi onlara sayılmışdır (müq. et. Yar. 15:6; Rom. 4). Onlar saleh və müqəddəs elan olunmuşlar (Allah onları hüquqi olaraq saleh saymışdır).

Lakin Əhdi-Cədid həmçinin imanlıları müqəddəsliyə və ya təqdis edilməyə çağırır. Bu həm İsa Məsihin tamamlanmış işindəki teoloji mövqe, həm də rəftarda, gündəlik həyatda Məsihə bənzəməyə çağırışıdır. Xilas kimi, təqdis edilmə də həm əvəzsiz hədiyyə, həm də hər şeyin bahasına gələn həyat tərzidir.

İlkin cavab

Həv. 26:18
Rom. 15:16
1Kor. 1:2-3; 6:11
2Sal. 2:13
İbr. 2:11; 10:10,14; 13:12
2Pet. 1:2

Tədrici Məsihə bənzərlik

Rom. 6:19
2Kor. 7:1
Ef. 1:4; 2:10
1Sal. 3:13; 4:3-4,7; 5:2
1Tim. 2:15
2Tim. 2:21
1Pet. 1:15-16
İbr. 12:14

▣ **"bütün həyat tərzinizdə"** Bütün sözündəki vurğuya diqqət yetirin. Çətinlik ondan ibarətdir ki, salehliyimiz qismi olmasın, bütün həyatımızda olsun (müq. et. 1Yəh. 3:3).

1:16 "necə ki yazılıb: «Müqəddəs olun, çünki Mən müqəddəsəm»" "Yazılıb" feili bitmiş zaman məchul növ xəbər formasındadır; Müqəddəs Yazıya aid olan bu idiomdan İsa tez-tez istifadə edib, Peter isə yalnız burada. Bu, Lev. 11:44-45; 19:2; 20:7,26-dan sitatdır. Bu, yeni bir tələb deyildir, təkrar olunan tələbdir (müq. et. Mat. 5:48). Əhdi-Ətiqdə "müqəddəslik" sözü insanın günahsızlığını deyil, Allahın əhd tələblərini yerinə yetirməsini bildirirdi (Çıx. 19:6; 22:31; Qanun. 14:2,21; 26:19). Əhdi-Cədidə də əhd tələbləri vardır və bunlar Məsihə bənzərliyə

aparır (müq. et. Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23). Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS" (SPECIAL TOPIC: HOLY)

I. Əhdi-Ətiq (əksərən Yeşaya əsasında)

A. *Kadosh* (["kadoş"] BDB 872, KB 1072) sözünün etimologiyası aydın deyildir; ehtimal ki, Kənan (uqarit) mənşəlidir. Bu kökün qismən (*kd*) "ayırmaq" mənasını vermə ehtimalı vardır. Bu sözün "Allahın istifadəsi üçün ayrılmış (Kənan mədəniyyətindən, müq. et. Qanun. 7:6; 14:2,21; 26:19)" olaraq izah edilməsinin səbəbi odur.

B. Bu söz müəyyən şeylərdə, yerlərdə, zamanlarda və şəxslərdə Allahın hüuru ilə əlaqəlidir. Yaradılış Kitabında işlənməyən bu söz Çıxış, Levililər və Saylar Kitablarında tez-tez işlənir.

C. Peyğəmbərlərin yazılarında (xüs. Yeşaya və Huşə) şəxsi element ön plana çıxmağa başlayır (bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Olan"). Allahın təbiəti "müqəddəs" olaraq səciyyələndirilir (müq. et. Yeş. 6:3). Allah müqəddəsdir. Onun adı, təbiəti kimi müqəddəsdir. Onun xasiyyətini ehtiyac içində olan dünyaya tanıdacaq olan adamlar da müqəddəsdirlər (imanla əhdə tabe olsalar).

1. SİFƏT, BDB 872 שָׁדָי, "müqəddəs" – aşağıdakılara aid olur:

- Allah, Yeş. 5:16; 6:3 (üç dəfə); bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Olan"
- Onun adı, Yeş. 40:25; 49:7; 57:15
- Onun məskəni, Yeş. 57:15
- Onun Şənbə günü, Yeş. 58:13

2. FEİL, BDB 872 שָׁדָי, "ayrılmaq", "təqdis edilmək"

- Allahın xasiyyəti, Yeş. 5:16; 29:23
- Allah, Yeş. 8:13; 65:5
- Allahın mələkləri, Yeş. 13:3
- Allahın adı, Yeş. 29:23
- bayram, Yeş. 30:29
- təqdis edilmiş insanlar, Yeş. 66:17

3. İSİM, BDB 871 שָׁדָי, "ayrılmışlıq", "müqəddəslik"

- müqəddəs toxum, Yeş. 6:13
- müqəddəs dağ, Yeş. 11:9; 27:13; 56:7; 57:13; 65:11,25; 66:20
- ayırmaq, Yeş. 23:18
- müqəddəslik yolu, Yeş. 35:8
- müqəddəs məkan, Yeş. 43:28; 62:9; 64:11
- müqəddəs şəhər, Yeş. 48:2; 52:1
- Müqəddəs Olan, Yeş. 49:7 (bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Olan")
- müqəddəs qol, Yeş. 52:10
- Müqəddəs gün, Yeş. 58:13
- müqəddəs xalq, Yeş. 62:12
- Müqəddəs Ruh, 63:10,11
- Allahın taxtı, Yeş. 63:15
- müqəddəs yer, Yeş. 63:18
- müqəddəs şəhərlər, Yeş. 64:10

D. Allahın mərhəməti və məhəbbəti əhdlər, ədalət və Allahın Öz xasiyyəti teoloji anlayışlarından ayrılmaz. Allahın günahlı və itaətsiz bəşəriyyətlə münafiqsinin səbəbi budur. Robert B. Qirdelstoun "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, ss. 112-113) kitabında Allahın "mərhəmətli" və "müqəddəs" sifətləri arasındakı əlaqə haqqında çox maraqlı bir məqalə vardır.

II. Əhdi-Cədid

- A. Əhdi-Cədidin müəllifləri (Luka istisna olmaqla), ibrani mütəfəkkirlər idi, amma koyne yunancasında yazırdılar. Əhdi-Cədidəki imanlılar cəmiyyəti Əhdi-Ətiqin yunan tərcüməsi Septuaqintadan istifadə edirdi. Onlar yunan sözlərini klassik yunan ədəbiyyatında, fəlsəfəsində və ya dinində olan mənalarında deyil, Əhdi-Ətiqin bu yunan tərcüməsində olan mənalarında işlədirdi.
- B. İsa Allahdan gəldiyi və Allaha bənzər olduğu üçün müqəddəsdir (müq. et. Luka 1:35; 4:34; Həv. 3:14; 4:27,30; Vəhy 3:7). Müqəddəs və Saleh Olan Odur (müq. et. Həv. 3:14; 22:14). İsa günahsız olduğuna görə müqəddəsdir (müq. et. Yəh. 8:46; 2Kor. 5:21; İbr. 4:15; 7:26; 1Pet. 1:19; 2:22; 1Yəh. 3:5).
- C. Allah müqəddəs olduğu üçün (müq. et. Yəh. 17:11; 1Pet. 1:15-16; Vəhy 4:8; 6:10), övladları da müqəddəs olmalıdır (müq. et. Lev. 11:44-45; 19:2; 20:7,26; Mat. 5:48; 1Pet. 1:16). İsa müqəddəs olduğu üçün, ardıcılıarı da müqəddəs olmalıdır (müq. et. Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 1Sal. 3:13; 4:3; 1Pet. 1:15). Məsihçilər Məsihə bənzər şəkildə (müqəddəslikdə) xidmət etmək üçün xilas olublar!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:17-21

¹⁷Tərəfkeşlik etmədən öz əməlinə görə hər kəsi mühakimə edən Allahı «Ata» deyər çağırduğunuz üçün bu qütbət dünyadakı vaxtınızı Allah qorxusunda keçirin. ¹⁸Bildiyiniz kimi, siz ata-babalarınızdan irs olaraq aldığınız puç həyat tərzindən qızıl ya gümüş kimi fani şeylərlə deyil, ¹⁹qüsursuz və ləkəsiz quzuya bənzəyən Məsihin qiymətli qanı bahasına satın alınmışsınız. ²⁰Dünya yaranmazdan əvvəl tanınmış Məsih bu axır zamanda sizə görə zühur etdi. ²¹Məsih vasitəsilə siz Onu ölümlər arasından dirildib izzətləndirən Allaha iman edirsiniz. Beləliklə, imanınız və ümidiniz Allaha bağlıdır.

1:17 "çağırduğunuz üçün" Hər fi tərcümədə "çağırırsınızsa". Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir.

▣ **"«Ata» deyər çağırduğunuz"** Bu, indiki zaman qayıdış növ xəbər formasıdır (müq. et. Huşə 11:1-3; Yer. 3:19); bu o deməkdir ki, imanlılar YAHVE-ni "Ata" deyər çağırmaqda davam edəcəklər (müq. et. Rom. 8:15; Qal. 4:6), İsa onlara öyrətdiyi kimi (müq. et. Mat. 6:9). Bax: Mark 13:32, XÜSÜSİ MÖVZU: "ATA".

▣ **"Tərəfkeşlik etmədən öz əməlinə görə hər kəsi mühakimə edən"** Allah nəinki Onu tanımayanları, həm də Onu tanıdıqlarını söyləyənləri mühakimə edəcək (müq. et. 1Pet. 4:5,17-18; Rom. 14:12; 2Kor. 5:10). Kimə çox verilərsə, ondan çox da istəniləcək (müq. et. Luka 12:48)!

Biz Onu "Ata" deyər çağırırsaq, Onun böyük Oğlu etdiyi kimi biz də Onun ailə xasiyyətini əks etdirməliyik! Atamız, Müqəddəs Olan, tərəfkeşlik etməyən bir hakimdir (müq. et. Qanun. 10:17; 2Saln. 19:7; Həv. 10:34; Rom. 2:11; Qal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17).

İnsanlar Allahla necə münasibət quracaqlarını özləri seçirlər (müq. et. Qanun. 30:15-20; Yeşua 24:15; Yez. 18:30-32). Məsihə iman etsələr, Allah onlar üçün sevən Ata olacaq (müq. et. Yəh. 1:12; Rom. 10:9-13), lakin öz əməllərinə, dini rituallara, qayda və qanunlara riayət etmələrinə ümid bağlasalar, O onlar üçün müqəddəs hakim olacaq (müq. et. Mat. 25:31-46; Kol. 2:20-23). Siz nə istəyirsiniz: mərhəməti, yoxsa ədaləti?

"Tərəfkeşlik etmədən" frazası Əhdi-Ətiqdə tez-tez işlənən "üzünü qaldırmaq" idiomunu əks etdirir. Müttəhimin şəxsiyyəti hakimə təsir etməməlidir – hakim ancaq müttəhimin işlərinə baxmalıdır.

▣ **"öz əməlinə görə hər kəsi mühakimə edən"** Kainatımız mənəviyyat üzərində qurulmuşdur. Allah Hakimdir. İnsanlar həyat ənamı üçün Allaha hesab verəcəklər (müq. et. Mat. 25:31-46; 2Kor. 5:10; Vəhy 20:11-15). Hamımız idarəçilik və nə əkiriksə, onu da biçirik (müq. et. Əyy. 34:11; Zəb. 28:4; 62:12; Sül. 12:14; 24:12; Yeş. 3:10-11; Yer. 17:10; Huşə 4:9; Mat. 16:27; 25:31-46; Rom. 2:6; 1Kor. 3:8; Qal. 6:7; Kol. 3:25; Vəhy 2:23; 20:12-13; 22:12).

▣ **"vaxtınızı Allah qorxusunda keçirin"** Müqəddəs Allah ehtiram tələb edir (müq. et. 2Kor. 5:21). Övladları bu ehtiramı belə göstərirlər: həyat ənaminə və Müjdəyə görə Allaha hesab verəcəklərini bilərək mömin həyat sürürlər.

▣ **"bu qürbət dünyadakı vaxtınızı"** İmanlılar sanki yad ölkədə qalırlar (müq. et. 1Pet. 1:1; 2:11; İbr. 11:9-10). Bu dünya həqiqi evimiz deyildir!

1:18 "Bildiyiniz kimi" Məsihin bizim üçün nə etdiyini bildiyimizə görə Ona bənzəmək və itaətkar həyat sürmək istəyirik.

Peterin erkən imanlılar cəmiyyətinin əqidələrindən, ilahilərindən, ibadət liturjiyasından istifadə etməsi barədə şərhçilər müxtəlif fərziyyələr irəli sürüblər. 1Pet. 1:18-21 və 2:21-25 formaca şeirə bənzəyir. Paul da bu kimi əqidə, ilahi, liturjiya və yadda saxlamaq üçün mənzum formaya salınmış katexizislərdən istifadə etmişdir (müq. et. Ef. 5:19; Fil. 2:6-11; Kol. 1:15-16; 3:15-20; 1Tim. 3:16; 2Tim. 2:11-13).

▣ **"satin alınmışınız"** Bu ifadə Əhdi-Ətiqdə işlənən və bir adamı yoxsulluqdan yaxud köləlikdən "geri satın almaq" mənasına gələn bir sözü əks etdirir. İbrani dilində iki söz vardır (fidyə, satınalma). Birinin əlavə bir mənə çaları vardır: "yaxın qohum tərəfindən geri satın alınmaq" (*go'el* ["qoel"], "satınalan" qohum, müq. et. Rut 4:1,3,6,8,14). İsa bizim əfvimizi Öz canı bahasına satın almış "yaxın qohumumuz"dur (müq. et. Yeş. 53; Mark 10:45; 2Kor. 5:21). Bax: Mark 10:45, XÜSUSİ MÖVZU: "FİDYƏ/SATINALMA".

NASB, NJB "puç həyat tərzinizdən"
NKJV "məqsədsiz davranışınızdan"
NRSV "puç yollardan"
TEV "dəyərsiz həyat tərzindən"

Bu frazanın şərh edilməsinin iki yolu vardır.

1. O, Əhdi-Ətiq ənənələri ilə bağlıdır (müq. et. Yeş. 29:13; Mat. 15:1-20; Mark 7:1-23) və ibrancə "puç", "boş" və ya "duman" sözlərini əks etdirir (müq. et. Yer. 2:5; Zək. 10:2). Növbəti fraza Əhdi-Ətiqin qurban nizamına işarə edir. Bu belədirsə, Peter yəhudi mənşəli imanlılara xitab edir.

2. Bu 1Pet. 1:14-lə bağlıdır və başqa millətlərdən olan imanlıların əxlaqsız, bütperəst keçmişlərinə işarə edir. Bu sözün ümumi mənası üçün bax: Həv. 14:15; 1Kor. 15:17; Tit. 3:9 və Yaq. 1:26.

1:19 "quzuya bənzəyən Məsihin qiymətli qanı" Bu frazada İsrailin qurbanvermə nizamına istinad edilir (müq. et. Lev. 1-7). Allah, böyük lütfü sayəsində, günahkar insanların qurban vasitəsilə Ona yaxınlaşmalarına imkan vermişdir. Günah həyatı məhv edir. Həyat qandadır (müq. et. Lev. 18:11,14). Allah bir heyvanın qanının əvəz etməsinə yol vermişdir. Vəftizçi Yəhya İsayə "dünyanın günahını aradan götürən Allah Quzusu" demişdir (bax: Yəh. 1:29). İsanın peyğəmbərlər tərəfindən elan edilmiş ölümü (müq. et. Yeş. 53:7-8) bütün dünyanın günah məsələsini həll etmişdir (müq. et. Yəh. 3:16,17; 4:42; 1Yəh. 2:2; 4:14).

▣ **"qüsursuz və ləkəsiz"** Əhdi-Ətiqdə bunlar, qurban verilməyə məqbul olan heyvanları bildirən metaforalar idi (müq. et. Lev. 22:19-20), burada isə bu sözlər İsanın günahsızlığını bildirir (müq. et. Yəh. 8:46; 14:30; Luka 23:41; 2Kor. 5:21; İbr. 4:15; 7:26-27; 1Pet. 2:22, 3:18, 1Yəh. 3:5). İsa məqbul olan müqəddəs qurban idi.

1:20 "əvvəl tanınmış" Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. 1Pet. 1:2-də "qabaqcadan bilmə" olaraq tərcümə olunmuş, Allahın xilas işini təsvir edən ifadə bunun eynisidir. Məsihin ölümü Allahın ağına sonradan gələn bir fikir deyildir (müq. et. Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 53; Mark 10:45; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29). İsa ölmək üçün gəlmişdir!

▣ **"Dünya yaranmazdan əvvəl"** Bu fraza Əhdi-Cədidə bir neçə dəfə işlənmişdir. Bu o deməkdir ki, Allah hələ dünyanı yaratmadan əvvəl bəşəriyyətin xilasını üçün fəal olmuşdu (müq. et. Mat. 25:34; Yəh. 17:24; Ef. 1:4;

1Pet. 1:19-20; Vəhy 13:8). Bu həmçinin İsanın əzəldən mövcud olmasına işarə edir (müq. et. Yəh. 1:1-2, 8:57-58; 2Kor. 8:9; Fil. 2:6-7; Kol. 1:17; Vəhy 13:8).

▣ **"zühur etdi"** Bu, aorist məchul növ feli sifətidir; bunun mənası belədir: "Allah Onun açıq şəkildə tanınmasını təmin etmişdir" (müq. et. İbr. 9:26; 1Yəh. 1:2; 3:5,8).

▣ **"bu axır zamanda"** İsanın Bet-Lexemdə bədənə bürünərək dünyaya gəlməsindən bəhs olunur. İsa Allah olaraq əzəldən var idi, lakin bir insan olaraq peyğəmbərliyə əsasən (müq. et. Mik. 5:2) Bet-Lexemdə zühur etmişdir.

Axır günlər, Padşahlığı bərqərar edən İsanın doğulması ilə başlamışdır və Məsihin ikinci gəlişində tamamlanacaqdır. Bax: 1Pet. 1:5, Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr".

▣ **"Məsih vasitəsilə siz... Allaha iman edirsiniz"** Hərfi tərcümədə "iman edənlər". *Pistos* sifəti burada substantivləşmişdir.

"İman" sözünün etimologiyası (İbrancə *emeth* ["emet"], Yunanca *pistis*) müasir mənasını müəyyən etməyə kömək edir. İbrani dilində bu söz ilkin olaraq sabit vəziyyətdə olan bir şəxs üçün işlənmişdir. Zamanla etibarlı, vəfalı, sədaqətli bir adam üçün məcazi mənada işlənməyə başlamışdır. Bu sözün Yunanca qarşılığı İngilis dilinə "faith" (iman, inam, dini etiqad), "believe" (iman etmək) və "trust" (etibar etmək, güvənmək) olaraq tərcümə olunur. Müqəddəs Kitabdakı "iman" və ya "inam" əsasən etdiyimiz bir şey deyil, güvəndiyimiz bir şəxsdir. Bizim sədaqətimiz deyil, Allahın sədaqəti önə çıxır. Günaha batmış insanlar Allahın etibara layiq olduğuna güvənir, sədaqətinə inanır, Onun Sevdiiyi Şəxsə iman edir. Diqqət mərkəzində insanın öz imanının böyüklüyü və ya gücü deyil, imanının obyektidir.

1:21 "Onu ölümlər arasından dirildib" Bu, Allahın İsanın həyatından və ölümündən razı qaldığını göstərir. Bu, Peterin təkrarlanan mövzudur (müq. et. Həv. 2:24-28,32, 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 1Pet. 1:13, 3:18,21; həmçinin Paulun təkrarlanan mövzudur, Həv. 13:30,33,34,37; 17:31; Rom. 4:24, 8:11; 10:9; 2Kor. 4:14). Ata Allah Öz Oğlunu diriltməklə Onun əvəzedici ölümünü qəbul etdiyini təsdiqləmişdir (müq. et. 1Kor. 15). Teoloji baxımdan, Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsi Məsihin dirilməsində fəal iştirak etmişdir.

1. Ata (Həv. 2:24; 3:15; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34; 17:31)
2. Ruh (Rom. 8:11)
3. Oğul (Yəh. 2:19-22; 10:17-18)

▣ **"izzətləndirən"** Bu kontekstdə Ata Oğulun işlərini və sözlərini qəbul və təsdiq etdiyini iki böyük hadisə ilə göstərir.

1. İsanın ölümdən dirilməsi
2. İsanın Atanın sağına qalxması

Bax: Mark 10:37b, XÜSUSİ MÖVZU: "EHTİŞAM/İZZƏT (DOXA)".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 1:22-25

²²Həqiqətə itaət edərək ürəklərinizi saflaşdırıb riyasız qardaşlıq məhəbbətinə sahib oldunuz. Buna görə bir-birinizi var gücünüzlə səmimi qəlbədən sevin. ²³Çünki siz çürüyən toxumdan deyil, çürüməzdən, Allahın canlı, davamlı olan kəlamı vasitəsilə yenidən doğulmusunuz. ²⁴Ona görə ki «Bütün bəşər ota bənzər, onun bütün gözəlliyi çöl çiçəyi kimidir. Ot quruyar, çiçək tökülər, ²⁵Amma Rəbbin sözü əbədi qalar». Sizə vəz olunan Müjdə sözü budur.

1:22 "itaət edərək" İtaət 1-ci fəslin təkrarlanan mövzudur (müq. et. 1Pet. 1:2,14,22). Müjdəni (yəni həqiqəti, müq. et. Yəh. 17:17; 2Sal. 2:12) qəbul edib ona əməl etməsini bildirir. Yadda saxlayın ki, Müjdə (1) şəxsdir, (2) o şəxs haqqında həqiqətdir və (3) o şəxsin həyatına bənzər bir həyatdır. İsa Luka 6:46-da itaətin önəmini çox yaxşı qeyd etmişdir. İtaət, Rəbbi həqiqətən tanıdığımızı və Onun bizi dəyişdirdiyini sübut edir. Əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

▣ **"Həqiqətə"** Hərfi tərcümədə "həqiqətin itaəti vasitəsilə" – orijinalda "həqiqət" sözü obyektiv yiyəlik haldadır. Bu, Allah və övladları üçün səciyyəvidir. Bax: 2Pet. 1:12-dəki Xüsusi mövzu: "Həqiqət".

▣ **"ürəklərinizi saflaşdırıb"** Bu, bitmiş zaman məlum növ feli sifətidir. Həqiqətə itaət edən adam ruhən təmizlənir (müq. et. Yaq. 4:8; 1Yəh. 3:3). Bu ruhani təmizlənmə Allahın bizi sevməsi və qəbul etməsinin səbəbi deyil, əksinə, bunların nəticəsidir. Bu təmizlənmə prosesi xilasdan başlayır və həyatımız boyunca davam edir (bitmiş zaman məlum növ feli sifəti). Nəticədə biz səmimi qəlbədən qardaşlarımızı sevirik (müq. et. 1Yəh. 4:7-21). Məsihçilik həm (1) Allahın Məsihdə verdiyi xilasa fərdi cavabdır, həm də (2) Məsihin bədəninə kollektiv xidmətdir (müq. et. 1Kor. 12:7). İmanlılar Allahın digər övladlarını sevməklə Allaha olan məhəbbətlərini ifadə edirlər (müq. et. Rom. 14:1-15:13). 1Pet. 1:9-da "can" (burada eyni söz "ürək" olaraq tərcümə olunub) haqqında daha dolğun qeydə baxın.

▣ **"qardaşlıq məhəbbətinə... bir-birinizi var gücünüzlə səmimi qəlbədən sevin"** "Qardaşlıq məhəbbəti" yunanca *philadelphia*-dir. "Sevin", *agapaō* feilinin aorist məlum növ əmr şəklidir. Məhəbbəti bildirən bu sözlər (*phileō* və *agapaō*) Əhdi-Cədidə çox vaxt sinonim kimi işlədilmişdir (müq. et. Yəh. 5:20 və 3:25-i; 16:27 və 17:23-ü qarşılaşdırın). Yəh. 21:15-17 kimi bəzi mətnlərdə bunlar məhəbbətin fərqli cəhətlərini əks etdirir. Erkən imanlılar cəmiyyəti nisbətən az işlədilən sözü (*agapē*) götürüb, Allahın Məsihdə olan fədakar məhəbbətini ifadə etmək üçün ondan istifadə etməyə başlamışdır.

1:23 "Çünkü siz... yenidən doğulmusunuz" Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Burada 1Pet. 1:3-dən başlanan teoloji düşüncə davam etdirilir. Bu, məsihçiləri iman vasitəsilə Allahın ailəsinin yeni üzvləri olaraq təsvir edən ailə metaforasıdır (müq. et. Yəh. 1:12-13). Bu metafora Yəh. 3:3-dəki "yuxarıdan doğulmuş" ifadəsi ilə mənaca yaxındır.

Bu feilin ifadə etdiyi inanılmaz həqiqətə diqqət yetirin.

1. bitmiş zaman = xilasımız keçmişdə başlayıb indi bir hal kimi davam edir
2. məchul növ = biz özümüzü xilas etməmişik, amma xilasımız, Üçlükdə vahid olan Allahın işidir
3. Eyni feil formasına (başqa yunan sözü) Ef. 2:5,8-də rast gəlinir. Bu da imanlının əminliyi haqqında əla ayədir.

▣ **"çürüyən toxumdan deyil"** Toxum Müqəddəs Kitabda (1) törəyib-çoxalmanın (rəbbilər spermi belə adlandırır) və ya (2) bioloji nəslin (Yar. 12:1-3-də İbrahimin nəslinə dair) metaforasıdır. Həyat toxumdan başlayır.

▣ **"Allahın canlı, davamlı olan kəlamı vasitəsilə"** Müjdənin vəz olunması şəxsləşdirilərək Atanın imanlıları "doğduğu" vasitə olaraq təqdim olunur (müq. et. Yaq. 1:18). Həvarilərin vəz etdiyi Müjdənin həqiqəti canlı və davamlı olaraq təsvir olunur (müq. et. İbr. 4:12). Bu iki sifət (canlı və davamlı) YAHVE-nin cəhətləridir!

1:24 Ayələr 24-25-də Yeş. 40:6-8-in Septuaqinta tərcüməsi sitat gətirilir (müq. et. Əyy. 14:1-2; Zəb. 90:5-6, 103:15-17). Bu mətndə insan həyatının gücsüzlüyü və qısalığı vurğulanır (müq. et. Yaq. 1:10-11), Allahın Kəlamının əbədiyyəti ilə müqayisə edilir (müq. et. Yaq. 1:21). İlk kontekstində İsrailə aid olan bu ayələr indi imanlılar cəmiyyətinə aid olur (müq. et. 1Pet. 2:5,9). Bu, 1 Peter üçün səciyyəvidir.

1:25 "Rəbbin sözü" Yunan dilində adətən "söz" və ya "xəbər" olaraq tərcümə olunan iki söz vardır. Koyne yunancasında *logos* (müq. et. Yəh. 1:1; 1Pet. 1:23) və *rēma* (müq. et. 1Pet. 1:25a-da Əhdi-Ətiqin Septuaqinta tərcüməsindən gətirilən sitat; 1Pet. 1:25b-də buna istinad edilir) adətən sinonim olur. Bunların sinonim olmasını lüğət deyil, kontekst müəyyən edir. Allah Özünü tanıtmışdır (vəhy)!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:1-3

¹Beləliklə, hər cür pisliliyi, hiyləni, ikiüzlülüğü, paxıllığı və hər cür böhtançılığı üzərinizdən atın. ²Anadan təzə olmuş çağalar kimi pak ruhani südə susayın ki, bununla bəslənib böyüyərək xilasa nail olasınız. ³Çünki siz daddınız ki, Rəbb nə qədər xeyirxahdır.

2:1 "Beləliklə" Bu söz onu göstərir ki, bundan sonrakı söhbət bundan əvvəlki mətnə əsaslanır.

▣ **"üzərinizdən atın"** Bu, hərfi mənada "soyunan" mənasına gələn aorist qayıdış növ feli sifətidir. Paltarın çıxarılması Müqəddəs Kitabda ruhani həyatın metaforası olaraq tez-tez işlədilir (müq. et. Əyy. 29:14; Zəb. 109:29; Yeş. 61:10; Rom. 13:12; Ef. 4:22,25,31; Kol. 3:8; İbr. 12:1).

Qayıdış növə diqqət yetirin – o, subyektin hərəkətini vurğulayır. İmanlılar bütün şəri bir dəfəlik çıxarılıb atmalıdırlar (aorist zamanı tamamlanmış hərəkəti göstərir). Bu yalnız əvvəlcə təqdim olunmuş Üçlükdə vahid olan Allahın işi sayəsində mümkün olur (müq. et. 1Pet. 1:2). Günaha batmış bəşəriyyət, kənardan ona kömək edilməsə, günahdan və şərdən üz döndərə bilməz, lakin Allah imanlıya Məsihdə Ruh vasitəsilə tamamen Allaha tərəf dönmək qüdrətini vermişdir (müq. et. Rom. 6). Fəciə ondadır ki, imanlılar Allahın verdiyi bu qüdrəti rədd etməkdə davam edib şərə qayıtmağı seçirlər (müq. et. Rom. 7).

▣ **"hər cür pisliliyi"** "Fəal pis iradə" nəzərdə tutulur (müq. et. Rom. 1:29; 1Kor. 5:8; 14:20; Ef. 4:31; Kol. 3:8; Tit. 3:3; 1Pet. 2:16). Həm Roma dünyasında (məs. stoiklərdə), həm də Əhdi-Cədidə (müq. et. Mark 7:21-27; Rom. 1:29-31; 13:13; 1Kor. 5:10; 6:9-10; 2Kor. 12:2; Qal. 5:19-20; Ef. 4:31; Kol. 3:8; 1Tim. 1:9-10; 2Pet. 2:10-14; Vəhy 21:8, 22:15) şərlərin sadalandığı siyahılar var idi.

▣ **"hiyləni"** "Balıqçı yemi"ni bildiren bu söz hiylə ilə başqasını tələyə salma cəhdini təsvir edir (müq. et. 1Kor. 12:16; 1Sal. 2:3; 1Pet. 2:1,22; 3:10).

▣ **"ikiüzlülüğü"** Hərfi tərcüməsi "...altında mühakimə etmək"dir. Bu, maska taxmış aktyorun danışması üçün işlənən teatr terminidir.

▣ **"paxıllığı"** Bu, başqa bir adamın malik olduğu bir şeyə yiyələnmək arzusundan qaynaqlanan qısqançlıqdır (müq. et. Mat. 27:18; Mark 15:10; Rom. 1:29; Fil. 1:15; 1Tim. 6:4; Tit. 3:3; Yağ. 4:5).

▣ **"böhtançılığı"** Bu söz, başqa bir adamı etibardan salmaq məqsədilə ondan pis danışmaq mənasına gəlir (müq. et. Rom. 1:30; 2Kor. 12:20; 1Pet. 2:1,12; 3:16). Həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə böhtan Şeytanı təsvir etməyə xidmət edir. Bu sözün burada işlənməsi onu göstərir ki, bu qədər çox təqib olunan erkən cəmiyyətlərdə də bu problem var idi.

2:2 "Anadan təzə olmuş çağalar kimi" Ehtimal ki, bu, İsanın Öz şagirdlərinə balaca uşaq kimi iman etmək haqqındakı nəsihəti ilə əlaqəlidir (müq. et. Mat. 18:3 və s.). Bu həmçinin əvvəlcə istifadə olunmuş yenidən doğulmaq metaforası ilə əlaqəlidir (müq. et. 1Pet. 1:3,23; Yəh. 3:3).

Peter Birinci Məktubunun 2-ci fəslində imanlıları bir neçə metafora ilə təsvir edir.

1. anadan təzə olmuş körpələr, 1Pet. 2:1
2. ruhani evi təşkil edən diri daşlar, 1Pet. 2:5
3. kahin dəstəsi, 1Pet. 2:5,9
4. xalq, 1Pet. 2:9-10
5. qərib və gəlmələr, 1Pet. 2:11
6. qoyunlar, 1Pet. 2:25

▣ **"susayın"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Bu söz, çox şiddəti arzulamağı bildirir (müq. et. Fil. 1:8; 2:26). Məsihçilər avtomatik olaraq ruhən böyüməz və yetkinləşməzlər. Bu əmrin mahiyyətini Zəb. 42:1-4 və Mat. 5:6-da görmək olar.

▣ **"pak"** Bu, I əsr şərabçılığından götürülmüş bir termdir. Bu söz, *dolon* (hiylə, müq. et. 1Pet. 1:1) sözünə alfa prefiksini artırılması ilə düzəlir. Şərab, ələlxüsus köhnə şərab, çox vaxt suyla qarışdırılırdı. Tacirlər su əlavə olunmuş şərabı satmağa çalışırdılar. Buna görə bu söz məcazi mənada "qatqısız" və ya "həqiqi" mənasında işlədilir.

Bu kontekstdə işlənən "anadan təzə olmuş çağalar" metaforasını nəzərə alaraq, bu "süd", "körpə"lərin böyüməsi üçün vacib olan qidadır. Bu insanlar Allahın kəlamı ilə xilas olublar (müq. et. 1Pet. 1:23) və bundan sonra Allahın kəlamında böyüməlidirlər. Bu, yeni doğuluşun gözlənilən və tələb olunan nəticəsidir. Ah, körpə olaraq qalan məsihçilərin faciəsi!

▣ **"süd"** Tertullian bu mətn əsasında "yeni imanlılar"a vəftizlərindən sonra Məsihdə yeni həyatlarının rəmzi olaraq süd və bal verirdi. Bizə Allahın Məsihdə və həvarilərin vəzlərində davamlı olaraq açılan həqiqəti lazımdır (müq. et. İbr. 5:12).

NASB, NKJV "kəlam südüə"
NRSV, TEV,
NJB "ruhani südə"

Burada, Rom. 12:1-də olduğu kimi, *logikos* fəlsəfi termini işlənir. Həmin termin zehni fəaliyyəti, düşüncəni bildirə bilər (müq. et. NASB, NKJV) ya da məcazi mənası "ruhani" ola bilər (cf. NRSV, TEV, NJB). Aydınır ki, burada yeni imanlıların həvarilərin vəzlərinə və təlimlərinə olan ehtiyaclarından bəhs olunur (müq. et. 1Pet. 1:23-25). İmanlılar Müqəddəs Kitabı oxuyub yaxşı bilməlidirlər.

▣ **"böyüyərək xilasa nail olasınız"** Bu, aorist məchul növ lazım şəkli. Həvarilərin vəzi şəxsləşdirilir, məchul növdə nəzərdə tutulan iş görən şəxs olaraq imanlıların böyüməsini təmin edir. Əhdi-Cədidə xilas aşağıdakı cəhətləri ilə nəzərdən keçirilir:

1. keçmiş qərar (aorist zamanı)
2. davamlı proses (indiki zaman)
3. indiki halı ilə zirvəsinə çatan keçmiş hadisə (bitmiş zaman)
4. gələcəkdə tamamlanacaq olan iş (gələcək zaman)

Bu kontekstdə Allahın açdığı həqiqət vasitəsilə ruhən böyümənin (müq. et. 1Pet. 1:23,25; 2:2) məsihçi həyatı üçün həyatı önəm daşdığı bildirilir. 1Pet. 1:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

2:3 "Çünkü siz daddınız ki, Rəbb nə qədər xeyirxahdır" Hərfi tərcümədə "Əgər siz daddınızsa ki..." Bu, deyilənin doğru olduğunu ifadə edən birinci sinif şərt cümləsidir. Allahın lütfünü dadmış imanlıların Allahın həqiqətini arzulayacaqları və bu həqiqətdə böyüyüb tam xilasa nail olacaqları gözlənilir. 3-cü ayə Zəb. 34:8-ə istinaddır. Zəburda YAHVE-yə aid olan sözlər burada İsayə aid edilir. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətlərinin "Peterin Birinci Məktubuna dair tərcüməçinin sorğu kitabçası"nda (The United Bible Societies, *Handbook on the First Letter from Peter*) bu ayənin imanlının Rəbbin Süfrəsində ilk dəfə iştirak etməsindən bəhs etdiyi fərz edilir (s. 53).

1. xeyirxah (*chrēstos*) və Məsih (*Christos*) sözləri üzərində bir kəlmə oyunu
2. erkən imanlılar cəmiyyəti 34-cü məzmurdan Rəbbin Süfrəsi zamanı istifadə edirdi
3. "daddınız" (aorist zamanı) imanlının Rəbbin Süfrəsində ilk iştirakına aiddir (ehtimal ki, vəftizdən sonra)

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Peter yəhudilərə, başqa millətlərə, yoxsa hər ikisinə yazır?
2. 1Pet. 1:3-9-da olan Peterin duasının əsas həqiqəti nədir?
3. Məsihçilər niyə əzab çəkirlər?
4. Xilasımızın niyə hələ gələcəkdə olacağı deyilir?
5. 1Pet. 1:10-12-yə əsasən, Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri nəyi bilmək arzusunda idilər?
6. 1Pet. 1:13-22-də olan əmrləri sadalayın.
7. Yeni imanlıların ən çox nəyə ehtiyacı vardır?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBU 2:4-25

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Diri daş və müqəddəs xalq	Baqi kəlam (1:22-2:3)	Müqəddəsliyə çağırış (1:23-2:10)	Diri daş və müqəddəs xalq	Kəlam vasitəsilə yenidən doğulmaq (1:22-2:3)
2:1-8	Seçilmiş daş və Onun seçilmiş xalqı 2:4-10	2:4-8	2:1-8	Yeni kahinlik 2:4-8
2:9-10		2:9-10	2:9-10	2:9-10
Allahın xidmətkarları olaraq yaşayın	Dünyanın önündə yaşamaq	Məsiçilərin məsuliyyəti (2:11-4:11)	Allah qulları	Məsiçilərin məsuliyyətləri: İmansızlara qarşı
2:11-12	2:11-12 Hökumətə tabe olmaq	2:11-12	2:11-12	2:11-12 Məsiçilərin məsuliyyətləri: Hakimiyyətə qarşı
2:13-17	2:13-17	2:13-17	2:13-17	2:13-17
Məsihin əzabının nümunəsi	Ağalara tabe olmaq		Məsihin əzabının nümunəsi	Məsiçilərin məsuliyyətləri: Ağalara qarşı
2:18-25	2:18-25	2:18-25	2:18-25	2:18-20 2:21-25

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:4-8

⁴İnsanların rədd etdiyi, amma Allahın qiymətli sayıb-seçdiyi diri Daşa, Rəbbə yaxınlaşaraq ⁵özünüz də diri daşlar kimi hörülün ki, ruhani ev qurulsun. Orada müqəddəs kahin dəstəsi olasınız və İsa Məsih vasitəsilə Allaha məqbul olan ruhani qurbanlar təqdim edəsiniz. ⁶Çünki Müqəddəs Yazıda yazılıb: «Budur, Sionda bir daş, seçilmiş, qiymətli bir guşədaşı qoyuram. Ona iman edən kəs əsla utandırılmaz». ⁷Beləliklə, iman edən sizlər üçün bu daş qiymətlidir, amma iman etməyənlər üçün «bənnaların rədd etdiyi daş guşədaşı olub», ⁸«büdrəmə daşı və yıxma qayası» da oldu. Onlar kəlama itaət etmədikləri üçün büdrəyir və onların təyinatı budur.

2:4 "Rəbbə yaxınlaşaraq" Bu, indiki zaman qayıdış növ (deponent) feli sifətidir. NKJV, NRSV və TEV-də bu, əmr şəkli ilə tərcümə olunur. "Rəbbə yaxınlaşmaq" ifadəsi Müjdənin əsasən qəbul olunacaq, güvəniləcək və nümunə götürüləcək şəxs olduğunu göstərir. Ehtimal ki, bu ifadə bir kahinin ibadətdə Allaha yaxınlaşması konnotasiyasına malikdir (müq. et. İbr. 4:16; 7:25; 10:1,22; 11:6). Peter metaforalarını dəyişir: 1Pet. 2:2-3-də süd metaforasından 1Pet. 2:4-8-də tikinti metaforalarına keçir (imanlılar diri daşlar, İsa guşədaşıdır). Bəlkə burada Zəb. 34:4-ə istinad davam edir (Septuaqinta tərcüməsinə).

▣ **"diri Daşa"** Əhdi-Ətiqdə Allahın sabitliyi, qüvvəti və mətanəti çox vaxt qaya adı ilə təsvir olunur (müq. et. Qanun. 32:4,15,18,30; Zəb. 18:2,31,46; 28:1; 31:3; 42:9; 71:3).

İsanın daş olması metaforası aşağıdakı mətnlərdə yer alır:

1. rədd olunmuş daş (Zəb. 118:22)
2. tikinti daşı (Zəb. 118:22; Yeş. 28:16)
3. büdrəmə daşı (Yeş. 8:14-15)
4. qalib gələn, fəth edən daş (padşahlıq), (Dan. 2:45)

İsa Özündən bəhs etdikdə bu mətnlərdən istifadə etmişdir (müq. et. Mat. 21:40; Mark 12:10; Luka 20:17).

▣ **"İnsanların rədd etdiyi"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Ehtimal ki, burada 1Pet. 2:7-yə istinad edilir (bu ayə Zəb. 118:22-nin Septuaqinta variantından götürülüb). Bu daş "inşaatçılar" (güman ki, yəhudi başçıları nəzərdə tutulur) tərəfindən rədd olunur, amma Peter bu rəddi bütün imansız insanlara şamil edir. *Apo* və *dokimazō*-dan ibarət olan bu söz, bir kəsin və ya şeyin həqiqi olub-olmadığını təsbit etmək məqsədilə sınamaq deməkdir. İsanı Məsih olaraq rədd etməkdə davam edən yəhudilər bunun nəticəsində ruhən kor olmuşlar (müq. et. Mark 8:31; Mat. 6:23).

▣ **"amma Allahın qiymətli sayıb-seçdiyi"** Bu, əvvəlki frazanın tam əksidir. "Seçdiyi" olaraq tərcümə olunan söz "qabaqcadan təyin olunmuş" mənasını verir (müq. et. 1Pet. 1:2,20). Rədd olunmuş (çarmıxa çəkilmiş və ya qəbul edilməmiş) Məsih həmişə Allahın yeganə xilas planı olmuşdur (müq. et. Luka 22:22; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; Ef. 1:11).

2:5 "diri daşlar kimi" Əhdi-Cədidə imanlılar cəmiyyəti bir sıra kollektiv metaforaları ilə təsvir olunur.

1. meynə (Yəh. 15:5)
2. sürü (Yəh. 10:16)
3. gəlin (ailə, müq. et. Ef. 5:27; Vəhy 19:7, 21:9)
4. bədən (Ef. 1:22-23, 1Kor. 12)
5. ailə (Rom. 8:15-17; 1Tim. 3:15)
6. şəhər (İbr. 11:10,16; 12:22, 13:14; Vəhy 2:2,10)
7. burada: məbəd (müq. et. 1Kor. 3:9,16; 6:19)

▣ **"ruhani ev qurulsun"** Bu, böyük ehtimalla, indiki zaman məchul növ xəbər formasıdır, amma formaca bu feil indiki zaman məchul növ əmr şəkli ola bilər. Mat. 16:18-də eyni feil şəxsi iman (Peter bir nümunəsidir) qayası

üzərində qurulan imanlılar cəmiyyətini təsvir edir. Bütün kontekst 1Pet. 2:4-dəki metaforanı davam etdirir. İsa yeni Məbəddir (müq. et. Yəh. 2:18-22). Məsihə iman edənlər əsl kahinlərdir. İmansız yəhudilər YAHVE-nin Öz ruhani Məbədinə qurduğu daşlara ilişib büdrəyirlər (müq. et. 1Pet. 2:7-8): (1) İsa və (2) İmanlılar cəmiyyəti (müq. et. 1Tim. 3:15). Yalnız Məsihə iman edənlər Allahın ruhani məbədinə fəaliyyət göstərə – ruhən məqbul qurbanlar təqdim edə bilərlər (fədakar müqəddəs həyat, müq. et. 1Pet. 1:14-16; Rom. 12:1-2).

XÜSUSİ MÖVZU: "İNKİŞAF ETDİRMƏK" (SPECIAL TOPIC: EDIFY)

Paul bu sözdən (*oikodomeō*) və onun müxtəlif formalarından tez-tez istifadə edir. Hərfi mənada "ev tikmək" (müq. et. Mat. 7:24) mənasına gələn bu söz sonradan məcazi olaraq aşağıdakı mənalarda işlənməyə başlayıb:

1. Məsihin bədəni, imanlılar cəmiyyəti, 1Kor. 3:9; Ef. 2:21; 4:16
2. inkişaf etdirmək
 - a. gücsüz bacı-qardaşları, Rom. 15:1
 - b. qonşuları, Rom. 15:2
 - c. bir-birimizi, Ef. 4:29; 1Sal. 5:11
 - d. xidmət üçün müqəddəsləri, Ef. 4:11
3. biz bir-birimizi belə inkişaf etdiririk:
 - a. məhəbbətlə, 1Kor. 8:1; Ef. 4:16
 - b. öz azadlığımızı məhdudlaşdırmaqla, 1Kor. 10:23-24
 - c. boş söhbətlərdən uzaqlaşmaqla, 1Tim. 1:4
 - d. ibadət toplantılarında danışanların (ilahi oxuyan, müəllim, peyğəmbər, dillərdə danışan və izah edən şəxslərin) sayını məhdudlaşdırmaqla, 1Kor. 14:3-4,12
4. hər şey inkişaf etdirməlidir
 - a. Paulun səlahiyyəti, 2Kor. 10:8; 12:19; 13:10
 - b. Rom. 3:25 və 1Kor. 14:26-dəki yekun bəyanatlar

▣ **"müqəddəs kahin dəstəsi olasınız"** Peter imanlılar cəmiyyətini təsvir etmək üçün Allahın Əhdi-Ətiq xalqı İsrailin adlarından istifadə edir (müq. et. Çıx. 19:5; 1Pet. 2:9-10; Vəhy 1:6). Əhdi-Ətiqdə YAHVE Həvvanın nəslə vasitəsilə bütün bəşəriyyəti xilas edəcəyinə söz vermişdir (müq. et. Yar. 3:15). YAHVE İbramı o məqsədlə çağıraraq ki (müq. et. Yar. 12:1-3), kahin dəstəsi meydana gəlsin (müq. et. Çıx. 19:56) və bütün dünyanı xilasa gətirsin (müq. et. Yar. 12:3 və Çıx. 19:5). İsrail bu işi bacarmamışdı (müq. et. Yez. 36:27-38). Buna görə Allah yeni iman xalqını təyin edib (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38) dünyanı xilasa gətirməyi onlara tapşırılmışdır (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Həv. 1:8; 1Pet. 2:9).

Martin Lüter Müqəddəs Kitabın səlahiyyəti və Paulun lütfə saleh sayılma həqiqəti əsasında katolik kilsəsinin ənənələrini rədd etmişdir. "İmanlıların kahinliyi" (təkdə) frazasını Lüter yaratmışdır. Qərb fərdiyyətçiliyi bu şüarı tutub inanc və həyat tərzini azadlığa döndərmişdir. Lakin bu anlayış fərdi deyil, kollektivdir (1Pet. 2:5,7,9-də cəm formaya diqqət yetirin). Ön plana fərdi azadlıq deyil, Müjdənin bəyan edilməsi çıxır. Qədimdən İsrailə verilmiş Müjdəni dünyada yaymaq tapşırığı imanlılara verilir (müq. et. Rom. 15:16; İbr. 13:15-16). Kahinlik həqiqətən Allaha maneəsiz olaraq yaxınlaşa bilməyimizdir, lakin bu metaforanın məqsədi bu deyildir. Kahin ehtiyac içində olan xalq və müqəddəs Allah arasında duran şəxsdir. O öz mövqeyi üçün deyil, xalqın ehtiyacları üçün yalvarır. Əhdi-Cədid imanlıların (cəm, kollektiv) kahinliyini təsdiq edir – onlar itmiş dünyanı Məsihə imana gətirirlər.

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHÇİLİK MÜŞTƏRƏKDİR" (SPECIAL TOPIC: CHRISTIANITY IS CORPORATE)

- A. Paul və Peter Allahın xalqı barədə toplu metaforalarla danışirlar
1. bədən (müq. et. 1Kor. 12:12-20)

2. tarla (müq. et. 1Kor. 3:9)
3. bina (müq. et. 1Pet. 2:4-5)

- B. "Müqəddəslər" sözü həmişə cəm formadadır (Fil. 4:21-də bunun bir istisnası vardır, amma orada belə təklif forma cəm mənasında işlənir)
- C. Reformasiya dövründə Martin Lüterin vurğuladığı "imanlının kahinliyi" (şəxsi məsuliyyət) Müqəddəs Kitaba əsaslanır. Həqiqətdə, Müqəddəs Kitab "imanlıların kahinliyi"ni öyrədir (müq. et. Çix. 19:6; 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6).
- D. Hər imanlıya hamının xeyri üçün ənamlar verilir (müq. et. 1Kor. 12:7).
- E. Allahın xalqı yalnız əməkdaşlıqla təsirli ola bilər. Xidmət müştərəkdir (müq. et. Ef. 4:11-12).

▣ **"ruhani qurbanlar təqdim edəsiniz"** B.e. 70-ci ildə Yerusəlimin dağıdılmasından sonra yəhudilər Əhdi-Ətiqin heyvan olmayan qurbanlardan bəhs edən mətnlərini vurğulamaya başlayıblar (müq. et. Zəb. 50:14, 51:27, 69:30-31, 107:22, 141:2; Huşə 14:2). İbr. 13:5-də bu növ məsihçi qurbanı əks olunur. Kontekstdə bu, 1Pet. 1-də imanlıların müqəddəs və fədakar həyat sürmələrinə aiddir (xüs. 1Pet. 2:14-16; İbr. 13:15-16).

2:6 "Seçilmiş, qiymətli bir guşədaşı" Bu, Yeş. 28:16-dan bir sitatdır. Əhdi-Ətiqdə Məsih dəfələrlə bu cür qaya və ya daş olaraq təsvir olunur (müq. et. Zəb. 118:22; Dan. 2:34-35; Yeş. 8:14, 28:16). Əhdi-Ətiqin bu mətnləri Əhdi-Cədidə tez-tez sitat gətirilir (müq. et. Mat. 21:42; Mark 12:10; Luka 20:17; 1Kor. 10:4; Ef. 2:22; 1Pet. 2:6-8), Allahın vəd etdiyi şəxs olaraq İsayə göstərir. Peter də Həv. 4:11-də öz vəzində bunlardan istifadə edir. 1Pet. 2:4b-dəki qeydə baxın. Bax: Mark 12:10, Xüsusi mövzu: "Guşədaşı".

NASB	"və Ona iman edən kəs məyus olmaz"
NKJV	"və Ona iman edən kəs əsla utandırılmaz"
NRSV	"və Ona iman edən kəs kim olursa-olsun, utandırılmaz"
TEV	"Ona iman edən kəs kim olursa-olsun, məyus olmaz"
NJB	"Ona bel bağlayan heç kəs rüsvay edilməz"

Bu fraza, Yeş. 28:16-nın Septuaqinta tərcüməsindən götürülüb. Dəvət hər kəsə verilir (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; Rom. 10:9-13; 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9). Burada ikili inkar işlədilir: "əsla, xeyr, əsla məyus olmayacaq" və ya "utandırılmayacaq". "İman etmək" üçün Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

F.F. Bryus, "Suallara Cavab" (F. F. Bruce, *answers to Questions*, s. 158) kitabında Septuaqinta və ibrani masoret mətni arasındakı fərqi qeyd edir.

1. Septuaqinta – "məyus olmaz" (NASB) və ya "utandırılmaz" (NJB) olaraq tərcümə olunan feil *yəbōsh*-dur ("yevoş")

2. Masoret mətn – "narahat edilməz" (NASB, haşiyə), "tələsir" olaraq tərcümə olunan feil *yahish* ("yaxış") 157-ci səhifədə Bryus (Bruce) qeyd edir ki, Əhdi-Cədid müəllifləri böyük ehtimalla erkən imanlılar cəmiyyətində geniş istifadə olunan versiyadan sitat gətiriblər və yalnız xüsusi teoloji səbəbləri olanda fərqli versiyadan istifadə ediblər. Vəhy anlayışı üçün hər ayrı söz deyil, mətnin ümumi məqsədi əsasdır. İnsanlara etibarlı vəhy verilib!

2:7 "bənnaların" Yəhudi Tarqumlarda (arami dilinə tərcümə və şərh) bu söz ilahiyyətçilərə dair işlədilir. Bu, Zəb. 118:22-dən bir sitatdır. Mat. 21:42-də İsa pis bağbanlar məsəlində Əhdi-Ətiqin eyni mətnindən istifadə edir. Bu məsəl İsanın dövründə olan yəhudi rəhbərliyini təsvir edir. İsanın ciddi mühakimə sözünün kimlərə aid olduğu aydın deyildir: İsa (1) ya Harun nəslindən olmayan və vəzifələrini Romadan pulla satın almış yəhudi rəhbərliyini (Xanan və Qayafa), ya da (2) Ona iman etmək istəməyən (müq. et. Rom. 9-11) bütün yəhudiləri (İsraili) rədd edirdi.

2:8 "büdrəmə daşı və yıxma qayası" Bu, Yeş. 8:14-dən sitatdır. Eyni ayə Rom. 9:20-də də sitat gətirilir və yəhudilərə aid olur. Xüsusi daş rədd edilib yıxma obyektinə çevrilir!

▣ **"itaət etmədikləri üçün"** Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Onlar (Peterin dövründə yəhudi və qeyri-yəhudi imansızlar) İsanı əzab çəkən Məsih olaraq rədd edərək itaətsiz olmaqda davam edirlər. Onlar həm İsanın, həm də həvarilərinin vəzlərini rədd ediblər (müq. et. 1Pet. 1:24,25). Əzəli kəlamı (yəni Müjdəni, müq. et. 1Pet. 1:22-2:2) rədd ediblər.

NASB "və bu *fəlakətə* təyin olundular"
NKJV "ki, onlar buna təyib olundular"
NRSV "edəcəkləri barədə qərar verildiyi kimi"
TEV "onlar üçün Allahın iradəsi belə idi"

Kalvinistlər bu ayəyə, Rom. 9:22-yə və 1Sal. 5:9-a əsasən Allahın bəzilərini xilasa, digərlərini isə həlaka seçdiyini öyrədirlər. Lakin Yəh. 3:16; 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9 kimi ayələr bunun həqiqət olmadığını göstərir. Allah bizi başlıca olaraq müqəddəsliyə (müq. et. Ef. 1:4; 2:10), Məsihə bənzəməyə (müq. et. Rom. 8:29) çağırır.

Bu ayə mənə Yeş. 6:9-13-ü xatırladır. Allahın əhd bağladığı xalq Allaha müvafiq şəkildə cavab vermək üçün lazım olan işığa malik idi, lakin bu işığı davamlı olaraq rədd etdiklərinə görə ürəkləri daşa dönüb. Ondan sonra onlar yalnız mühakimə oluna bilərdi. Zamanın və tarixin Sahibi olan Allah insanların nə edəcəklərini bilir və bunu etmələrinə yol verir, sonra da onların bu həyat və əbədlilik üçün verdikləri qərarların nəticələrini təsdiqləyir.

Yəhudilərin İsanı rədd etməsi bu yəhudi mənşəli imanlılar üçün, yəqin ki, çox çətin bir məsələ idi. Bu necə ola bilərdi? İlk imanlılar yəhudilərin imansızlığının səbəblərini anlamaq üçün Müqəddəs Yazıları araşdırmağa başlayıblar.

1. Yeş. 6:9-10; 8:14-15; 43:8
2. Yer. 5:21; 7
3. Mat. 21:33-44; Mark 12:1-12
4. Luka 2:34; 20:9-18
5. Rom. 9-11
6. 1Kor. 1:23

Aşağıdakı sitat F.F. Bryusun "Suallara Cavab" (F. F. Bruce, *Answers to Questions*) kitabının "seçilmə" haqqındakı hissələrindən götürülmüşdür (ss. 196-197).

"«Xilasa seçilmə» və «həlakə seçilmə» bir-biri ilə əlaqəlidirmi?"

Bəzi teoloji sistemlərdə bunlar bir-biri ilə əlaqəlidir, ancaq bütün teoloji sistemləri Müqəddəs Yazı ilə yoxlamaq və Yazının təliminin sistemləşdirilməsi prosesində bəzi məqamların adətən nəzərdən qaçdığını yadda saxlamaq vacibdir. İndi mən "seçilmə" doktrininə bir az fərqli bucaqdan baxmaq istəyirdim. Məsih on iki adamı həvariləri olaraq seçmişdir (Luka 6:13); Tarsuslu Şaula 'seçdiyim alət' demişdir (Həv. 9:15); ancaq bu adamları seçməklə İsa bu şəkildə seçilməyə başqalarını heç də aşağı salmır. Allah İsraili millətlər arasından seçmişdir (Həv. 13:17), amma bu, başqa millətlərin zərərinə deyil, xeyrinə idi. Bu dövrdə Allahın xalqının seçilməsindən bəhs olunduqda, əslində, "xilasa seçilmə" deyil, müqəddəsliyə seçilmə önə çıxır. Bunu, məsələn, Ef. 1:4 və 1Pet. 1:1-2-də görmək mümkündür; eyni şəkildə Rom. 8:29-da Allahın qabaqcadan tanıdığı adamları təyin etməsinin məqsədi, "Öz Oğlunun surətinə uyğunlaşmaq"ları idi. Bu mətnlərin heç birində bu seçilmənin 'həlakə seçilmə' ilə əlaqəli olduğuna dair heç bir işarə yoxdur. Rom. 9:22 ('qəzəbinə gəlib məhv olmağa hazırlanmış qablar') və 1Pet. 2:8 ('Onlar kəlama itaət etmədikləri üçün bürəyir və onların təyinatı budur') kimi xüsusi mətnlərin təlimini ümumiləşdirməkdən özümüzü gözləməliyik. Müqəddəs Kitabın bu mövzuya dair təliminin ümumi analogiyası belədir ki, Allah bəzilərini seçir, amma bunu başqalarının məhv olmaları üçün deyil, əksinə, onların vasitəsilə xeyir-dua almaları üçün edir".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:9-10

⁹Amma siz seçilmiş nəsil, Padşahın kahin dəstəsi, müqəddəs millət, Allaha məxsus olan xalqsınız. Sizi qaranlıqdan Öz heyrətamiz nuruna çağıran Allahın çox gözəl işlərini elan etmək üçün seçilmisiniz. ¹⁰Bir zamanlar xalq deyildiniz, amma indi Allahın xalqsınız. Bir zamanlar mərhəmət tapmamışdınız, indi isə mərhəmət almısınız.

2:9 "Amma siz" "Siz" əvəzliyinin cəm formasına və qarşılaşdırma bağlayıcısına diqqət yetirin. Müəllif Çıx. 19:6-ya və sonra Çıx. 19:5-ə istinad edir.

▣ **"seçilmiş nəsil"** Bu ifadə Qanun. 7:6; 10:15; Yeş. 43:20-21-də yer alır. Xidmət üçün seçilmiş! Əhdi-Ətiqdə seçilmiş xidmətkarları belə adlandırıblar.

▣ **"Padşahın kahin dəstəsi"** Bu ifadə Çıx. 19:6; Yeş. 61:6; 66:21-də yer alır. Bütün İsrail YAHVE-nin adını dünyaya tanıtmmaq üçün seçilmiş olduğu kimi, indi imanlılar cəmiyyəti Müjdəni bəyan edib günahkar insanları YAHVE-yə gətirməyə çağırılır.

▣ **"müqəddəs millət"** Eyni ifadə Çıx. 19:6; Qanun. 7:6; 14:2,21; 26:19-da yer alır. İsrail unikal şəkildə müqəddəs olmağa və bu yolla müqəddəs Allahı günahlı dünyaya tanıtmaya çağırılmışdı (müq. et. Mat. 5:48; 1Pet. 1:15-16).

▣ **"Allaha məxsus olan xalqsınız"** Eyni ifadə Çıx. 19:5; Qanun. 4:20; 7:6; 14:2; 26:18; Mal. 3:17-də yer alır. Burada imanlılar cəmiyyətindən ruhani İsrail kimi bəhs olunur (müq. et. Qal. 6:16). Əhdi-Ətiqdə Allahın xalqını təsvir edən bu ifadələr Əhdi-Cədidə Məsihin bədəninə dair işlədilir (müq. et. Rom. 2:28-29; Qal. 3:29, 6:16; Ef. 2:11-3:13; Vəhy 1:6). Bir anlamda imanlılar cəmiyyəti dünyaya Müjdəni yaymaq missiyasında İsraili əvəzləmişdir (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Həv. 1:8).

▣ **"çox gözəl işlərini elan etmək"** Allahın xalqının məqsədi, yeganə həqiqi yaradan və xilas edən Allahın ucalığına şəhadət etməkdir! Onlar Müjdəni bəyan etməyə seçilmiş və hazırlanmış insanlardır.

▣ **"Sizi qaranlıqdan Öz heyrətamiz nuruna çağırın"** Müqəddəs Kitabda qaranlıq günahın, itaətsizliyin, şər in metaforası, işıqsa ümidin, həqiqətin, şəfanın və yaxşılığın metaforasıdır (müq. et. Yəh. 1:4-5; 3:19-21; 8:12; 12:35-36,46; Həv. 26:18; 2Kor. 4:6; 1Yəh. 1:5; 2:8-9,11). Əvvəlki ifadə Yeş. 42:12-yə, bu ifadə isə Yeş. 42:16-ya istinad ola bilər.

2:10 "Bir zamanlar xalq deyildiniz" Bu, Huşə 1:10 və 2:23-dən gətirilən sitatların birincisidir. Orijinalda *lo ammi* ("xalqım deyil"; Huşənin bir övladının adı) İsrailin bütperəstliyi və əhdi pozan həyat tərzini səbəbindən Allahın xalqı olmamasına işlədirdi. İsrail xalqı (1) Allaha deyil, siyasi itifaqlara arxalanır və (2) YAHVE-nin adını çəkərək Baala sitayiş edirdi.

▣ **"amma indi Allahın xalqsınız"** Bu, Huşə 2:23-dən sitatdır. Əhdi-Ətiqdə bu sözlər, İsrailin günah edib Allahla bağladığı əhdi pozmasına baxmayaraq, Allahın bu xalqı ilə əhdini (nikah metaforası) yeniləməyə hazır olduğunu təsdiqləyir. Bu sevən və bağışlayan Allah indi dikbaş bütperəstlərə əllərini uzadır.

Huşənin e.ə. VIII əsrdə İsrailin dikbaş şimali padşahlığına ünvanladığı bu sözləri Peter öz dövründə bütperəst millətlərdən olan oxucularına ünvanlamışdır. Əhdi-Ətiq mətnlərinin yəhudi-bütperəst kontekstindən götürülüb imansız-imanlı kontekstinə tətbiq olunması Əhdi-Cədid üçün səciyyəvidir! Bütperəst millətlərdən gələn imanlılar artıq Allahın əhd xalqına daxildir (müq. et. Ef. 2:11-3:13).

▣ **"mərhmət tapmamışdınız"** Peyğəmbər Huşənin üç övladı var idi ki, Huşə onlara "peyğəmbərlik adları" vermişdi.

1. *Jezreel* ("İzreel") adlı oğlan; bu adın mənası "Allah səmərəli edir"

2. *Lo-Ruhamah* ("Lo-Ruxama") adlı qız; bu adın mənası "mərhmət deyil"dir

3. *Lo-Ammi* ("Lo-Ammi") adlı oğlan; bu adın mənası "xalqım deyil"dir

1Pet. 2:10-un birinci hissəsində üçüncü uşağın adı çəkildiyi kimi, 1Pet. 2:10-un son hissəsində ikinci uşağın adı çəkilir (müq. et. Huşə 1:6; 2:20,23). Allah günahkarlara rəhm etdiyi üçün onları tamamilə qəbul edir.

1Pet. 2:10-da işlədilən qrammatik formalar teoloji fikri ifadə etməyə xidmət edir. Başqa millətlər Şeytanın təhriki ilə (bitmiş zaman məchul növ feli sifəti) inadkar olmuşdu, amma Allah Məsih vasitəsilə əzmlə tarixə daxil

olub yeni dövrü başlatmışdır ki, bu dövrdə bütün millətlər əhdə daxil ola bilərlər (aorist məchul növ feli sifəti). Bu həqiqət Allahın planının bir zamanlar gizli olan, indi isə açılan sirrinə bənzəyir (müq. et. Ef. 2:11-3:13).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:11-12

¹¹Sevimlilər, sizə yalvarıram, cana qarşı mübarizə aparan cismani ehtiraslardan uzaqlaşın. Çünki siz bu dünyada qərib və gəlməsiniz. ¹²İmanlı olmayanların arasında yaxşı həyat tərzi sürün ki, sizi pislik edən adamlar kimi təqsirləndirib böhtan atsalar da, yaxşı işlərinizi müşahidə edib Allahın onlara yaxınlaşdığı gündə Onu izzətləndirsinlər.

2:11 "qərib" Əhdi-Ətiqdə bu söz, vətəni olmayan yerdə məhdud hüquqlarla yaşayan İbrahim kimi şəxslər barədə işlənir (müq. et. Yar. 23:4; Zəb. 39:12; İbr. 11:13; 1Pet. 2:11). Burada "qərib" sözü məcazi mənada, günahlı dünyada yaşayan imanlıların metaforası olaraq işlənir.

▣ **"gəlməsiniz"** Bu söz bir yerdə qısa müddət qalan bit şəxsi bildirir (müq. et. 1Pet. 1:1,17). İmanlıların təkə bu fiziki aləmə deyil, göylərə də məxsus olduqları nəzərdə tutulur. Biz bədənə və ruha malik olan məxluqlarıq (müq. et. Yar. 1:26-27).

▣ **"uzaqlaşın"** Hərfi tərcümədə "özünüzü [...-dən] saxlamaqda davam edin" (indiki zaman qayıdış növün infinitivi). İmanlılar günaha və sınağa qarşı mübarizə aparmalıdır (müq. et. Rom. 7). Şərə qarşı mübarizəmiz xilas olduğumuz anda sona çatmır (müq. et. Ef. 6:10-20). Hətta çox cəhətdən daha da şiddətlənir. Bir adam Məsihə iman edib Onu qəbul etdikdə, Ruh onun daxilinə gəlib məskən salır (müq. et. Rom. 8:9), ona ilahi təbiət verilir (cf. 2 Pet. 1:4). Ancaq onun köhnə günahlı təbiəti yoxa çıxmır, sadəcə olaraq Məsihin bizim uğrumuzda tamamladığı iş sayəsində təsirsiz hala gətirilir (müq. et. Rom. 6, Bax: Xüsusi mövzu: "Ləğv olunmuş və qüvvədən düşmüş").

Rəbbilərin dediyinə görə, hər insanın ürəyində qara it və ağ it vardır. Daha çox yedirdiyin it daha böyük olur. Hər imanlı daim yaxşılığa can atmaq, saleh qalmaq, nurda gəzmək, yoxsa köhnə günahlı təbiətinin təsiri altına təslim olmaq arasında seçməlidir! İmanlılar iki aləmə məxsusdur (günahlı bəşəri təbiət və Ruh, müq. et. Rom. 8:5-17); iki dövrdə yaşayırlar (indiki şər dövrü və salehlik dövrü, müq. et. Tit. 2:11-14). Bunlardan hansı sizə daha çox təsir edir?

▣ **"cismani ehtiraslardan"** Bədənin özü şər deyildir (yunanların düşüncəsindən fərqli olaraq), ancaq xudbinliyin və Şeytanın sınaqları üçün mühabirə meydanıdır (müq. et. Rom. 6-8; Qal. 5:16-24).

▣ **"mübarizə aparan"** Bu, indiki zaman qayıdış növ xəbər formasıdır. Həmin mübarizə Yaq. 4:1-4-də təsvir olunur.

2:12 "İmanlı olmayanların arasında yaxşı həyat tərzi sürün" Bu, əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir. İmansızlar bizə tamaşa edirlər! İmanlıların yaşayışları və həyatdakı çətinliklərə verdikləri reaksiya, onları tanıyan hər kəs üçün böyük şəhadətdir. Həyatımız çox vaxt sözlərimizdən daha çox şey ifadə edir!

▣ **"sizi pislik edən adamlar kimi təqsirləndirib böhtan atsalar"** İlk məsihçilər,

1. adamyənlikdə (Rəbbin Süfrəsindəki rəmzlərə görə)
 2. qohumlar arasında cinsi əlaqədə (bir-birlərini sevdiklərinə görə)
 3. ateizmdə (çünki onların Allahı gözə görünməz idi)
 4. xəyanətdə (çünki onlar orduda xidmət etməz, qeysərə sədaqət andı içməzdilər)
 5. əxlaqsızlıqda (bəlkə müqəddəs öpüş üzündən)
- ittiham olunublar.

İsa yoluna atılan bu kimi böhtanlar (müq. et. 1Pet. 24:14; Acts 28:22) böyük ehtimalla Roma imperiyasının imperatorun tərəfini tutan şərqi vilayətlərində (Kiçik Asiyada) meydana gəlmişdir.

▣ **"yaxşı işlərinizi müşahidə edib Allahu... izzətləndirsinlər"** Bizim məsihçi həyat tərzi, iddia etdiyimizə görə tanıdığımız və xidmət etdiyimiz Allahu əks etdirir (müq. et. 1Pet. 2:15; 3:16; Mat. 5:16; Fil. 2:15; Tit. 2:7-8). Feilin lazım şəkli şərti bildirir. Allahın izzəti ən uca çağırışımız və Müjdəni yaymaq əmrinin əsasıdır (müq. et. 1Pet. 4:11,16).

▣ **"Allahın onlara yaxınlaşdığı gündə"** Allahın ya xeyir-dua vermək, ya da mühakimə etmək üçün yaxınlaşdığı vaxt nəzərdə tutulur (müq. et. Yeş. 10:3; Yer. 8:12; 10:15; 11:23; 23:12; 46:21; 48:44; 50:27; 51:18; Huşə 9:7; Mik. 7:4). Bunlar ya müvəqqəti, ya da esxatoloji ola bilər (müq. et. Luka 19:44). Bəziləri bunda imanlıların mühakimə olunmasını görürlər, lakin kontekstdə bu, imansızların mühakimə olunmazdan əvvəl İsanı Xilaskar kimi qəbul etmə fərəcindən bəhs edir.

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBUNUN PRAKTİKİ HİSSƏSİNİN QISA TƏSVİRİ

- A. Hökumətə və cəmiyyətdəki rəhbərlərə tabe olmaq (1Pet. 2:13-17)
- B. Dünyəvi ağalara tabe olmaq (1Pet. 2:18-25)
- C. Məsihçi evində tabelik (1Pet. 3:1-7)
- D. Təqiblərdə tabelik (1Pet. 3:8-22)

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:13-17

¹³İnsanın yaratdığı hər quruma Rəbb naminə tabe olun; həm ali hakimiyyət olduğuna görə padşaha, ¹⁴həm də pislilik edənləri cəzalandırmaq, yaxşılıq edənləri də tərifləmək üçün onun tərəfindən göndərilən valilərə tabe olun. ¹⁵Çünki Allahın iradəsi yaxşılıq edərək axmaqların cahilliyini susdurmanızdır. ¹⁶Azad insanlar kimi yaşayın. Amma azadlığınızı pislilik etmək üçün bəhanə saymayıb Allahın qulları olaraq yaşayın. ¹⁷Hamiya hörmət edin. İmanlı bacı-qardaşları sevin, Allahdan qorxun, padşaha hörmət edin.

2:13 "təbə olun" Bu, aorist məchul növ əmr şəklidir, ancaq NASB və NKJV tərcümələrində bunlar qayıdış növdə verilir (müq. et. 1Pet. 2:18). Bu o deməkdir ki, onlar təbə olmağı qəti qərara almalıdırlar (müq. et. 1Pet. 2:18; 3:1). Bu, əmr-komanda zəncirini bildirən hərbi termindir. Hərfi mənası "səlahiyyət altında özünü nizamlamaq"dır. Peter bu mövzuya tez-tez toxunur (müq. et. 1Pet. 2:13,18; 3:1,5,22; 5:5). "Tabelik" sözü qeyri-bərabərlik demək deyildir, çünki eyni söz İsa barədə işlənmişdir. Burada "tabelik", bir səlahiyyətin altında xidmətkar rəftardır. Ef. 5:21-də bu, Ruhla dolu olan həyatın beş xüsusiyyətindən biridir (Məsihdə bir-birinə təbə olmaq).

XÜSUSİ MÖVZU: TƏBƏÇİLİK (HUPOTASSŌ) (SPECIAL TOPIC: SUBMISSION [HUPOTASSŌ])

Septuaqintada bu söz, on ayrı ibrani sözünü tərcümə etmək üçün işlənir. İbranicə əsas mənası "əmr etmək" və ya "əmr haqqı"dır. Bu mənalar həmçinin Septuaqintada davam etdirilir.

1. Allah əmr edir (müq. et. Lev. 10:1; Yun. 2:1; 4:6-8)
2. Musa əmr edir (müq. et. Çıx. 36:6; Qanun. 27:1)
3. padşahlar əmr edirlər (müq. et. 2Saln. 31:13)

Əhdi-Cədidə bu mənə Həv. 10:48-də davam etdirilir – həvari "buyurur". Lakin Əhdi-Cədidə yeni mənə çalarları meydana gəlir.

1. könüllü təbəçilik mənası (çox vaxt QAYIDIŞ NÖV)
2. bu "özünü məhdudlaşdırma" cəhəti İsanın təbəçiliyində aşkara çıxır
 - a. İsa Ataya təbə olur (müq. et. 1Kor. 15:25)
 - b. İsa dünyəvi valideynlərinə təbə olur (müq. et. Luka 2:51)
3. imanlılar Müjdə uğrunda yerli mədəniyyətə görə

- a. başqa imanlılara (müq. et. Ef. 5:21)
- b. imanlı qadınlar öz ərlərinə (müq. et. Kol. 3:18; Ef. 5:22-24; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1)
- c. imanlılar bütpərəst hökumətlərə (müq. et. Rom. 13:1-7; 1Pet. 2:13) tabe olurlar.

İmanlılar məhəbbətlə hərəkət edir, Allaha, Məsihə, Padşahlığa, başqalarının xeyrinə görə çalışırlar. İmanlılar cəmiyyəti *agapaō* (məhəbbət) sözünü yeni mənada şərh etdiyi kimi, bu sözü də Padşahlığın və başqalarının ehtiyacları əsasında yenidən şərh etmişdir. Bu sözün yeni mənası sadəcə əmrə tabe olmaq deyildir, Özünü fəda edən Allahla və Məsihlə münasibət qurmuş insanın fədakarlığıdır. İmanlılar hər kəsin yaxşılığı və Allahın ailəsinin xeyir-duası üçün itaət edir və tabe olurlar.

▣ **"Rəbb naminə"** Bu, bütün hərəkətlərimizin arxasında duran motivdir (müq. et. 1Pet. 4:11; 1Kor. 10:31; Kol. 3:17; Ef. 6:5).

▣ **"İnsanın yaratdığı hər quruma"** "Qurum" üçün Mark 10:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın. Bundan sonrakı mətnə görə, bu, Rom. 13:1-7 və Tit. 3:1 olduğu kimi, hökumətə və ya hakimiyyətə tabe olmağa çağırışdır. O imanlıların hökumət tərəfindən təqib olunduqlarını nəzərə alsaq, bunun mənası daha da böyük önəm qazanacaq. Təqibin yəhudilərdən, bütərəstlərdən, yerli hökumətdən, yoxsa imperatorun özündən gəldiyi aydın deyildir. Təqib zamanı Müjdənin qüdrətinə ən güclü şəhadət verilir. Zülm çəkərkən göstərdiyimiz münasibət, sözlərimiz və hərəkətlərimiz imansızların diqqətini çəkir.

XÜSUSİ MÖVZU: "BƏŞƏRİ HÖKUMƏT" (SPECIAL TOPIC: HUMAN GOVERNMENT)

I. GİRİŞ

- A. Tərif – Hökumət, bəşəriyyətin öz ehtiyaclarını ödəmək və təmin etmək məqsədilə özünü təşkil etməsi nəticəsində meydana gəlmiş qurumdur (Yar. 4 və 11). İnsanlar əzəldən, günaha batmazdan əvvəl də ictimai varlıqlar olmuşlar (müq. et. Yar. 2:18). Ailələr, qəbilələr, millətlər bizi cəmiyyətlə təmin edirlər.
- B. Məqsəd – Allahın iradəsinə əsasən, nizam anarxiyadan yaxşıdır.
 1. Musanın qanunları, xüsusən On Əmr, cəmiyyətdə yaşayan insanlar üçün Allahın iradəsidir. Bunlar ibadətlə həyatı balanslaşdırır.
 2. Müqəddəs Yazı hökumətin heç bir formasını və ya strukturunu tövsiyə etmir, ancaq qədim İsrailin teokratiyası göylərdə gözlənilən idarə formasıdır. Nə demokratiya, nə də kapitalizm Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqətlər deyildir. Məsihçi hər hökumət sistemində müvafiq surətdə davranmalıdır. Məsihçilərin məqsədi inqilab deyil, müjdəçilik və xidmətdir. Hökumət keçib gedəndir!
- C. Bəşəri hökumətin yaranması
 1. Roma katolik kilsəsi bəşəri hökumətin hələ insan günaha batmazdan əvvəl insanların təbii ehtiyacı olduğunu deyir. Bu fikri ilk dəfə səsləndirən böyük ehtimalla Aristotel olub. O deyib ki, "insan, siyasi heyvandır"; bunu dedikdə o hökumətin "yaxşı həyatı təmin etmək məqsədilə mövcud olduğunu" nəzərdə tuturdu.
 2. Protestantlıq, xüsusilə banisi Martin Lüter, bəşəri hökumətin insanın günaha batmasından qaynaqlandığını irəli sürüb. O buna "Allahın Padşahlığının sol əli" deyib. Lüter qeyd edib ki, "Allah pis insanlara nəzarət etsinlər deyə pis insanları hakimiyyətə gətirər".
 3. Karl Marks hökumətin azsaylı elitanın kütlələri idarə etmək üçün istifadə etdiyi vasitə olduğunu irəli sürüb. Onun fikrincə, hökumətin və dinin rolları eynidir.

II. MÜQƏDDƏS KİTAB MƏTNLƏRİ

- A. Əhdi-Ətiq

1. İsrail, əbədilərdə həyata keçiriləcək olan modeldir. Qədim İsrailin Padşahı YAHVE idi. Allahın birbaşa hökmranlığına teokratiya deyilir (müq. et. 1Şam. 8:4-9).
 2. Allahın bəşəri hökumətlər üzərində tam ixtiyarı açıq-aşkar görünür. Bunun əlamətləri:
 - a. Allahın bütün padşahları təyin etməsi, Dan. 2:21; 4:17,24-25
 - b. Məsihin hökmranlığı, Dan. 2:44-45
 - c. Navuxodonosor (Yeni Babilistan), Yer. 27:6; Dan. 5:28
 - d. II Kir (Pəriya), 2Saln. 36:22; Ezra 1:1; Yeş. 44:28; 45:1
 3. Allahın xalqı işğalçı hökumətlərə belə tabe olmalıdır:
 - a. Daniel 1-4, Navuxodonosor (Yeni Babilistan)
 - b. Daniel 5, Belşassar (Yeni Babilistan)
 - c. Daniel 6, Dara (Pəriya)
 - d. Ezra və Nehemya (Pəriya)
 4. Bərpa olunmuş Yəhuda Kir və nəslinin hökmranlığı üçün dua etməli idi
 - a. Ezra 6:10; 7:23:10
 - b. Yəhudilər hakimiyyət üçün dua etməli idilər, Mişna, Avot. 3:2
- B. Əhdi-Cədid
1. İsa bəşəri hökumətlərə hörmət göstərirdi
 - a. Mat. 17:24-27, İsa məbəd vergisini ödəyib (o vaxt dini və dünyəvi hakimiyyətləri birlikdə idi, müq. et. 1Pet. 2:17)
 - b. Mat. 22:15-22; Mark 12:13-17; Luka 20:20-26, İsa Roma vergisinin ödənməsinin və beləcə də Roma hakimiyyətinin tərəfdarı idi
 - c. Yəh. 19:11, Allah hakimiyyətin fəaliyyətinə imkan verir
 2. Paulun bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Rom. 13:1-5, imanlılar hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar, çünki hakimiyyətlər Allah tərəfindən qurulmuşdur
 - b. Rom. 13:6-7, imanlılar vergi ödəməli və hakimiyyətlərə hörmət etməlidirlər
 - c. 1Tim. 2:1-3, imanlılar hakimiyyətlərə görə dua etməlidirlər
 - d. Tit. 3:1, imanlılar hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar
 3. Peterin bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Həv. 4:1-31; 5:29, Peter və Yəhya Sinedrionun qarşısında (bu, Müqəddəs Kitabda hakimiyyətə tabe olmamağın bir nümunəsidir)
 - b. 1Pet. 2:13-17, imanlılar cəmiyyətin xeyri və Müjdənin yayılması üçün hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar
 4. Yəhyanın bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Vəhy 17, Babil fahişəsi Allahdan kənarda təşkil olunub fəaliyyət göstərən bəşəri hökumətin rəmzidir
 - b. Vəhy 18, Babil fahişəsi məhv edilir

III. YEKUN

- A. Bəşəri hökumət (günaha batmış bir dünyada) Allah tərəfindən təyin edilmişdir. Bu "padşahların ilahi haqları" deyildir, amma hökumətin ilahi vəzifəsi (xaos deyil, nizam). Heç bir idarə üsulu başqasından üstün tutulmur.
- B. Hakimiyyətlərə görə dua etmək və onlara tabe olmaq imanlıların mənəvi borcudur.
- C. İmanlılar münasib hörmətlə bəşəri hökuməti vergilərlə dəstəkləməlidir.
- D. Bəşəri hökumət ictimai asayiş məqsədilə mövcuddur. Hökumət adamları bu işdə Allahın xidmətkarlarıdır.
- E. Bəşəri hökumət son səlahiyyət deyildir. Səlahiyyəti məhduddur. Hakimiyyət Allah tərəfindən təyin olunmuş sərhədlərini aşdıqda imanlılar öz vicdanlarına görə onu rədd etməlidirlər. Avqustin "Allahın şəhəri" (Augustine, *The City of God*) əsərində qeyd etdiyi kimi, biz, biri ani, biri əbədi

olmaqla, iki padşahlığın vətəndaşlarıyıq (müq. et. Fil. 3:20). Hər ikisinin qarşısında məsuliyyət daşıyıyıq, lakin Allahın padşahlığı üstündür! Allaha məsuliyyətimizin fərdi və kollektiv cəhətləri vardır.

- F. Demokratik ölkələrdə yaşayan imanlıları hökumətin proseslərində fəal iştirak etməyə və imkan dairəsində Müqəddəs Yazının təlimlərini tətbiq etməyə ruhlandırmalıyıq.
- G. Sosial dəyişiklikdən öncə fərdin Rəbbə dönməsi vacibdir. Hökumətdə həqiqi və davamlı esxatoloji ümid yoxdur. Bütün bəşəri hökumətlər, Allahın iradəsi olsa və Allah onlardan istifadə etsə belə, günahkar insanların Allahdan kənarda özlərini təşkil etmə cəhdlərindən başqa bir şey deyildir. Bu anlayışı Yəhyanın "dünya" sözü ilə ifadə etmişdir (1Yəh. 2:15-17).

▣ **"ali hakimiyyət olduğuna görə"** Klassik yunan dilində bu söz "şəhərin bəşəri banisi" mənasını verirdi; lakin Əhdi-Cədidə o həmişə Allahın səlahiyyətini bildirir (müq. et. Mat. 22:21; Rom. 13:1-7; 1Tim. 2:1-7; Tit. 3:1-8); bu ilahi səlahiyyət çox vaxt bəşəri təşkilatlara verilir. Allah anarxiya deyil, nizam istəyir.

2:14 "onun tərəfindən göndərilən valilərə" Bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Allah hər şeyə nəzarət edir. Bu mətn "padşahların ilahi haqları"nı öyrətmir, ancaq təsdiq edir ki, Allah qanunu və nizamı (sabit cəmiyyəti) anarxiyadan üstün tutur.

"Onun" əvəzliyi ya (1) Allaha, ya da (2) valiyə aid ola bilər.

▣ **"pislik edənləri cəzalandırmaq"** Allah hökumətə nizamı saxlamaq və nizam pozanları cəzalandırmaq səlahiyyəti vermişdir. Bu səlahiyyətə ölüm cəzası da daxildir (müq. et. Rom. 13:4; Həv. 25:11).

2:15 "Çünkü Allahın iradəsi" Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN İRADƏSİ (THELĒMA)" (SPECIAL TOPIC: THE WILL [THELĒMA] OF GOD)

Allahın "iradəsi" bir neçə kateqoriyada aşkarlanır.

YƏHYA MÜJDƏSİ

- İsa Atanın iradəsini yerinə yetirmək üçün gəlib (müq. et. Yəh. 4:34; 5:30; 6:38)
- Atanın Oğula verdiyi hər kəsi son gündə diriltmək (müq. et. Yəh. 6:39)
- hamı Oğula iman etsin (müq. et. Yəh. 6:29,40)
- Allahın iradəsini yerinə yetirdiyinə görə duasına cavab verilir (müq. et. Yəh. 9:31 və 1Yəh. 5:14)

SİNOPTİK MÜJDƏLƏR

- Allahın iradəsini yerinə yetirmək son dərəcə önəmlidir (müq. et. Mat. 7:21)
- Allahın iradəsini yerinə yetirməklə insan İsanın qardaşı yaxud bacısı olur (müq. et. Mat. 12:50; Mark 3:35)
- bir kəsin həlak olması Allahın iradəsi deyildir (müq. et. Mat. 18:14; 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9)
- Qolqota, İsa üçün Atanın iradəsi idi (müq. et. Mat. 26:42; Luka 22:42)

PAULUN MƏKTUBLARI

- bütün imanlıların yetkinliyi və xidməti (müq. et. Rom. 12:1-2)
- imanlıların bu şər dövrdən xilas olması (müq. et. Qal. 1:4)

- Allahın iradəəsi, Onun xilas planı idi (müq. et. Ef. 1:5,9,11)
- imanlıların Ruhla dolu yaşamaları (müq. et. Ef. 5:17-18)
- imanlıların Allahı bütünlüklə qavramaları (müq. et. Kol. 1:9)
- imanlıların kamil və tam olmaları (müq. et. Kol. 4:12)
- imanlıların müqəddəs olmaları (müq. et. 1Sal. 4:3)
- imanlıların hər vəziyyətdə şükür etmələri (müq. et. 1Sal. 5:18)

PETERİN MƏKTUBLARI

- imanlıların doğru olanı etmələri (yəni hakimiyyətlərə tabe olmaları) və beləcə axmaqları susduraraq Müjdəni yaymaq üçün fürsət tapmaları (müq. et. 1Pet. 2:15)
- imanlıların əzab çəkmələri (müq. et. 1Pet. 3:17; 4:19)
- imanlıların öz ehtiraslarına görə yaşamamaları (müq. et. 1Pet. 4:2)

YƏHYANIN MƏKTUBLARI

- imanlıların əbədi qalmaları (müq. et. 1Yəh. 2:17)
- imanlıların dualarına cavab verilməsinin açarı (müq. et. 1Yəh. 5:14)

▣ **"susdurmanızdır"** Hərfi tərcümədə "yüynləmək" (müq. et. Mark 1:25, 4:39).

▣ **"cahilliyini"** Ruhani dərrakəyə malik olmamaq nəzərdə tutulur (müq. et. 1Kor. 15:34).

▣ **"axmaqların"** Bu, Mark 7:22-də sadalanan günahlardan biridir. Rom. 3:25-də imansız yəhudi müəllimləri təsvir edən bu söz, Ef. 5:17-də imanlıları təsvir edir. Beləliklə, bu "axmaqlıq" həm imanlıya, həm imansıza təsir edən tənbel ruhi vəziyyətdir. Burada imanlıları yalandan təqsirləndirən məlumatsız bütperəstlər nəzərdə tutulur (müq. et. 1Pet. 2:12).

2:16 "Azad insanlar kimi yaşayın" Orijinalda "yaşayın" feili yoxdur, ancaq nəzərdə tutulur (müq. et. NASB, TEV, NIV). İmanlılar, günahın köləsi olan bütperəstlərlə qarşılaşdırılır. İmanlıların seçimi vardır. İsa onları günahın köləliyindən azad edib (müq. et. Rom. 6), lakin onlar çox vaxt yeni azadlıqlarından istifadə edərək təkrar günahı seçirlər.

▣ **"azadlığınızı pislik etmək üçün bəhanə saymayıb"** Hərfi tərcümədə "azadlığımıza malik olmayan" (indiki zaman məlum növ feli sifəti, əmr mənasında işlənir). Azadlığımız çox vaxt fədakar həyat sürməklə şəhadət etmək əvəzinə (müq. et. Rom. 14:1-15:13) pislik üçün bir bəhanə olur (müq. et. 1Kor. 8:9; Qal. 5:13). Azadlıqla həmişə məsuliyyət gəlir, amma biz qanunpərəstlikdən və ya dini ritualizmdən özümüzü gözləməliyik (müq. et. 1Kor. 8-10; Kol. 2:16-23). Günahdan azad olmuş imanlılar Allaha (müq. et. Rom. 6) və bir-birlərinə (müq. et. 1Kor. 9:19-23) xidmət etməlidirlər.

▣ **"Allahın qulları olaraq yaşayın"** İmanlılar günahdan azad olublar və indi Allaha xidmət etmək üçün azadlıqlar (müq. et. Rom. 6:22).

2:17 "Hamıya hörmət edin" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir, 1Pet. 2:17-dəki dörd yekun əmrdən biridir. Bu əmrin mənası, Allahın nəzərində hər insanın dəyərini tanımaq (müq. et. Yar. 1:26-27; Yəh. 3:16) və onları Məsihə cəlb edəcək bir həyat sürməkdir (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:47; Həv. 1:8).

▣ **"İmanlı bacı-qardaşları sevin"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Məsihçilər bir-birlərini sevməkdə davam etməlidirlər (müq. et. 1Pet. 1:22; Yəh. 13:34, 15:12,17; Rom. 12:10; 1Sal. 4:9; İbr. 13:1; 1Yəh. 2:7-8,

3:11, 23; 4:1,11; 2Yəh. 5). Sevgi Allahı həqiqətən tanıdığımızı, Məsihə iman etdiyimizi, Ruh tərəfindən yönəldiyimizi sübut edir. Bu, Allahın ailəsinə xas olan bir xüsusiyyətdir. İmanlılar Müjdəyə görə hər insanı sevməli və Allahın ailəsinə görə başqa məsihçiləri sevməlidirlər.

▣ **"Allahdan qorxun"** Bu, indiki zaman qayıdış növ (deponent) əmr şəklidir (müq. et. Əyy. 28:28; Zəb. 111:10; Sül. 1:7;15:33). "Fobiya" sözü bu yunan sözündən törəmişdir. Burada həmin söz ehtiram, heybət mənasında işlənmişdir. Hər imanlının hərəkətləri Allahla münasibətindən və Allaha ehtiramından irəli gəlməlidir!

▣ **"padşaha hörmət edin"** İndiki zaman əmr şəklində olan son iki feil Sül. 24:21-ə istinad ola bilər. Unutmayaq ki, Peterin dövründə imperator Neron idi (müq. et. 1Pet. 2:13)!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 2:18-25

¹⁸Ey xidmətçilər! Yalnız xeyirxah və mülayimlərə deyil, zalım ağalarınıza da tam ehtiramla tabe olun.

¹⁹Əgər biri Allah qarşısındakı vicdan naminə, haqsız yerə əzab çəkib kədərə tab gətirsə, bu, tərifə layiqdir.²⁰Axı etdiyiniz günahlara görə döyülsəniz və buna dözsəniz, bu sizə nə şərəf gətirər? Amma siz yaxşılıq etdiyiniz üçün əzab çəkib dözsəniz, bu Allah qarşısında tərifə layiqdir.²¹Siz məhz bunun üçün çağırıldınız. Çünki Məsih də sizin üçün əzab çəkdi və sizə nümunə oldu ki, siz də Onun izi ilə gedəsiniz.²²O heç bir günah etmədi, ağzından hiylə sözü çıxmadı.²³Onu söydülər, O isə cavabında söymürdü, əzab çəkərək heç kimi hədələmirdi, əksinə, ədalətli Hakimə Özünü təslim etdi.²⁴O, bədəni çarmıxa çəkilərək bizim günahlarımızı Öz üzərinə götürdü ki, biz günaha münasibətdə ölüb salehlik üçün yaşayaq. Onun yaraları ilə siz şəfa tapdınız.²⁵Hamınız qoyun kimi yolunuzu azmışdınız, indi isə canınızın Çobanına və Nəzarətçisinə tərəf döndünüz.

2:18 "Ey xidmətçilər! ...ağalarınıza... tabe olun" Bu, əmr şəkli mənasında işlənən indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir (1Pet. 2:13-dəki qeydə və Xüsusi mövzuya baxın). İmanlı qullar Allaha hörmət etdikləri üçün dünyəvi ağalarına da hörmət edirlər! Bu hətta imanlı olmayan ədalətsiz və rəhmsiz ağalara ya da düzgün hərəkət etməyən məsihçi ağalara da aiddir. Bu gün bu əmr məsihçi işverənlərə və məsihçi işçilərə aiddir. Bu, Paulun Ef. 6:5-9-dəki təlimlərə bənzəyir. Aşağıdakı Xüsusi mövzuda №3-ə baxın.

Bu, Müqəddəs Kitabın şərh edilməsinin mədəni cəhətini müzakirə etmək üçün yaxşı bir mətnidir. Əgər müjdəçilər (1) I əsr Yunan-Roma patriarxal mədəniyyətinə yaxud (2) onun quldarlıq mədəniyyətinə meydan oxusaydı, I əsr cəmiyyəti Müjdəni rədd edib məhv edərdi. Müjdənin vəz olunması nəticəsində bu maneələrin hər ikisi zamanla məğlub edilmişdir! Müqəddəs Yazı həmişə tarixi zəminində şərh edilməli və Allahdan ilham almış həqiqətlər eyni gücü və təsiri ilə dövrümüzdə və mədəniyyətimizə tətbiq edilməlidir. Bu o demək deyil ki, biz I əsr mədəniyyətinin hər dövr və millət üçün Allahın iradəsi olduğuna inanıb onu bərpa etməyə çalışırıq. Məqsədimiz ayrı-ayrı insanlara və nəticə etibarilə bütün cəmiyyətə təsir göstərən Müjdənin əbədi həqiqətini vəz etməkdir.

XÜSUSİ MÖVZU: "PAULUN QULLARA NƏSİHƏTLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S ADMONITIONS TO SLAVES)

1. Qane olun, lakin azad olmaq fürsəti düşəndə ondan istifadə edin (1Kor. 7:21-24).
2. Məsihdə nə qul, nə də azad vardır (Qal. 3:28; Kol. 3:11; müq. et. 1Kor. 12:13).
3. Rəbb üçün çalışın; O sizə mükafat verəcək (Ef. 6:5-9; Kol. 3:22-25; müq. et. 1Pet. 2:18-20).
4. Məsihdə qullar qardaş olar (1Tim. 6:2; Flm. 1:16-17).
5. Mömin qullar Allaha izzət gətirər (1Tim. 6:1; Tit. 2:9).

Paulun quldarlara nəsihəti:

Məsihçi qulların və quldarların bir Sahibi vardır; buna görə onlar bir-birinə hörmət göstərməlidirlər (Ef. 6:9; Kol. 4:1).

Quldarlıq I əsr dünyasının təməllərindən biri idi (patriarxal mədəniyyət olduğu kimi). Əhdi-Cədid bunlara meydan oxumur. Lakin Müjdənin həqiqətləri zamanla mədəniyyətin bu cəhətlərini dəyişdirmişdir.

2:19

NASB "Çünki bu, lütf *tapar*"
NKJV "Çünki bu tərifə *layıqdır*"
NRSV "Çünki bu sizə *sayılır*"
TEV "Allah buna görə sizə *xeyir-dua verəcək*"
NJB "Görürsünüz, *xeyir var*"

Bu onu göstərir ki, təqiblərdə belə təcəvilik, məsihçi əqidəmişə və Məsihə iman etdiyimizə görə əzab çəkməyimiz Allahı razı salır (müq. et. 1Pet. 3:14,17; 4:13-14,16). Burada "tərifə layiq" olaraq tərcümə olunmuş frazada yunanca *charis* (["xaris"], lütf) sözü işlənir, amma bu söz burada teoloji mənada deyildir.

▣ "Əgər... *gətirirsə*" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqteyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir. Məsihçi qullar Məsihin uğruna zalım ağalarına tabe olaraq əzab çəkirdilər.

▣ "vicdan" 1Pet. 3:16-dəki qeydə baxın.

2:20 "bu sizə nə *şərəf gətirər?*" Burada "şərəf" sözü ad-sanla əlaqəlidir (müq. et. Luka 6:32-34). Bu söz, "çağırmaq" mənasını verən *kaleō* yunan feilidir. Beləcə burada bir adamın üzərinə tərifi, şərəfi ya da izzəti "çağırmaq"dan bəhs olunur.

▣ "dözsəniz" Bu ayədə iki birinci sinif şərt cümləsi vardır ki, bu cümlələrdə deyilənin doğru olduğu güman edilir. Birinci şərt cümləsi mənfi mənada, ikincisi isə müsbət mənada işlənir. İmanlıların məsihçi olduqları üçün səbirlə dözərək haqsız yerə əzab çəkməsi Allaha xoşdur (müq. et. 1Pet. 1:29; 3:24,27; 4:12-16; Mat. 5:10-16).

2:21 "Siz məhz bunun üçün *çağırıldınız*" Bu, aorist məchul növ xəbər formasıdır. Bu kontekstdə bu frazanın mənası belədir ki, imanlılar İsanın həyatından nümunə götürməyə və öz həyat tərzləri ilə Allaha izzət, insanlara xilas gətirməyə çağırılıblar. Bütün imanlılar ruhən yetkinləşmək və Müjdəyə güclü şəhadət vermək üçün təcəviliyə çağırılıblar.

Allahın imanlıları əzab çəkməyə çağırması qərblə insanlar üçün xüsusilə təəccüblüdür, çünki Qərbdə çox insan məsihçiliyə (1) öz mənfəəti üçün gəlir və ya (2) sağlamlığı, zənginliyi və bolluğu vəd edən bir inanc kimi yaşayır. Günaha batmış bu dünyada imanlıların təqib edilmək ehtimalı olduqca yüksəkdir (müq. et. Həv. 14:22; Rom. 5:3-4; 8:17; Fil. 1:29; 1Sal. 3:3-4; 2Tim. 3:12; Yaq. 1:2-4; 1Pet. 3:14; 4:12-19).

▣ "Məsih də sizin üçün əzab *çəkdi*" Məsihin əzab çəkməsi, qələbə çalan bir fətehlə gözləyən yəhudilər üçün gözlənilməz hadisə idi. Əhdi-Ətiqdə bundan konkret şəkildə bəhs edən mətnlər var idi (müq. et. Yar. 3:15; Zəb. 22; Yeş. 53). İsanın Özü (1) həvarilərinə (müq. et. Mat. 16:21; 17:12,22-23; 20:18-19) və (2) erkən imanlılar cəmiyyətinə bu peyğəmbərlikləri göstərmiş (müq. et. Luka 24:25-27).

İsanın əzabı və ölümü Həvarilərin İşləri Kitabında yazılmış olan və *Kerygma* olaraq adlandırılan ilk vəzlərin ayrılmaz hissəsi idi (müq. et. Həv. 2:23; 3:13-14,18; 17:3; 26:23). 1Pet. 1:11-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

İsanın əzabı ilə bağlı bir neçə teoloji həqiqət vardır.

1. Məsih bizə nümunə oldu (1Pet. 2:21)
2. Məsih çarmıxdə günahlarımızı Öz üzərinə götürdü (1Pet. 2:24)
3. Məsihin işinə görə biz günaha münasibətdə ölüb Allah üçün yaşayırıq (1Pet. 2:24)
4. Məsih canımızın Çobanı və Nəzarətçisidir (1Pet. 2:25)

"Əzab çəkdi" (*epathen*) feili P⁷², A, B və C əlyazmalarında var, lakin qədim əlyazmalar P⁸¹ və κ-də "öldü" (*apethanen*) deyə yazılmışdır. UBS⁴ birinci variantı "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik); "öldü" feilinin əlyazmaları köçürən şəxslər tərəfindən 3:18-dən götürüldüyü təxmin edilir.

▣ **"nümünə"** Əhdi-Cədid Məsihin gəlişinin üç səbəbindən bəhs edir:

1. Əvəzedici, kəffarə edən, satın alan qurban olmaq üçün. O təqsirsiz və nöqsansız (müq. et. 1Pet. 2:22) Allah Quzusu (müq. et. Yəh. 1:29) olaraq bizim uğrumuzda Özünü qurban verdi (müq. et. 1Pet. 2:24).
2. Atanı tam şəkildə tanıtmmaq üçün (müq. et. Yəh. 1:1-14; 14:8-9).
3. İmanlılara nümunə olmaq üçün (müq. et. 1Pet. 2:21). O, ideal israilidir, bəşəriyyətin necə olmalı olduğunu və bir gün necə olacağını göstərən kamil insandır.

2:22 "O heç bir günah etmədi" Bu, Yeş. 53:9-dan bir sitatdır. Bu anlayışın ifadə olunduğu digər ayələr: Yəh. 8:46, 14:30; Luka 23:41; 2Kor. 5:21; İbr. 4:15, 7:26-27; 1Pet. 1:19; 2:22; 3:18, 1Yəh. 3:5. O, günahsız olduğuna və Öz günahı üçün ölməli olmadığına görə bizim uğrumuzda ölə bildi!

▣ **"ağzından hiylə sözü çıxmadı"** İsa ideal israili idi (müq. et. Yeş. 53:9 cə Sef. 3:13).

2:23 "Onu söydülər, O isə cavabında söymürdü" Burada keçmiş zamanda təkrarlanan hərəkəti bildirən bitməmiş zaman məlum növ xəbər formasında üç feil işlənir. Birincisi Yeş. 53:7-yə istinaddır. İsa Qayafa, Baş kahin Xanan, Pilat və Hirod önündəki məhkəmələrində bu peyğəmbərliyi yerinə yetirmişdir.

▣ **"əzab çəkərək heç kimi hədələmirdi"** O danışırdı, lakin Onun ölümünün səbəbkarı olan hər kəsi bağışlayırdı (müq. et. Luka 23:34).

▣ **"əksinə, ədalətli Hakimə Özünü təslim etdi"** İsa ömrü boyunca Allaha güvənərək Özünü təslim edirdi. Bu, Luka 22:42 və 23:46-da bariz şəkildə göstərilmişdir.

2:24 "O... bizim günahlarımızı Öz üzərinə götürdü" Bu, açıq-aşkar, Yeş. 53:4,11,12-dən sitat gətirilib. "Üzərinə götürdü" olaraq tərcümə olunmuş "daşımaq" feili Lev. 14:20 və Yaş. 2:21-də qurban "təqdim etmək" mənasında işlənmişdir. Kəffarə edən əvəzedici satınalmanın mənası elədir (müq. et. Mark 10:45; Rom. 5:6,8,10; 2Kor. 5:21).

▣ **"bədəni çarmıxa çəkilərək"** 1 Peterlə bağlı olan konkret bir qnostik ünsür yoxdur (məsihciliyin erkən dövründə yayılmış, İsanın əsl insan olmadığını öyrədən bir məsihçi/yunan fəlsəfəsi, müq. et. Kol.; 1Tim.; 1Yəh.). Bununla belə, bu mətn Nazaretli İsanın həqiqi bəşəriliyini və fiziki ölümünü təsdiqləyən daha bir məndir (müq. et. Kol. 1:22).

"Çarmıx" sözü, düzgün şəkildə dəfn edilməyən, amma cəsədi ağacdan asılan hər kəsin Allahın lənətinə gəldiyini söyləyən Qanun. 21:23-lə əlaqəli ola bilər. İsanın dövründəki rəbbilərin şərhinə əsasən, çarmıx da bu kateqoriyaya aid idi. İsa küfrdə ittiham olunub və Musanın Qanununa görə bunun cəzası daşqalaq edilib öldürülmək idi. Bəs onda niyə yəhudi başçıları İsanın məhz çarmıxa çəkilməsini istəyiblər, axı onlar bunu romalıları etdirməyə məcbur idi və Pəsxadan əvvəl natəmiz olardılar? Bəziləri fərz edir ki, yəhudilərin Roma qanununa görə bir adamı öldürməyə ixtiyarları yox idi. Bəs onda Həv. 7-ci fəsildə onlar Stefanın necə daşqalaq ediblər?

Mənim fikrimcə, onlar İsanın çarmıxa çəkilməsini ona görə çox istəyirdilər ki, xalq, Özünü Məsih elan etmiş bu adamın Allahın lənətinə uğradığını görsün! Həqiqətən də belə oldu. İsa bizim uğrumuzda "lənət" oldu (müq. et. Qal. 3:13). Əhdi-Ətiqin özü bir lənət oldu (müq. et. Kol 2:14). Əhdi-Ətiq günah işlədən adamın öləcəyini deyir (müq. et. 2Pad. 14:6; Yez. 18:4,20). Lakin hər kəs günah işlətdi (müq. et. Rom. 3:9-18,23; Qal. 3:22) və buna görə hər kəs ölümə layiqdir və Əhdi-Ətiqin ölüm hökmü altındadır. Günahsız Allah Quzusu İsa (Yəh. 1:29) dünyanın günahını aradan götürdü (müq. et. Rom. 5:12-21).

▣ **"günaha münasibətdə ölüb salehlik üçün yaşayaq"** Bu (*hina* ilə qurulan) məqsəd budaq cümləsidir. Məsihçiliyin məqsədi odur (müq. et. Rom. 6:20; Qal. 2:20). Allahın surətinin insanlarda bərpa olunması ilə Allahla yaxın ünsiyyətin bərpasıdır.

▣ **"Onun yaraları ilə siz şəfa tapdınız"** Bu, aorist məchul növ xəbər formasıdır. Yeş. 53:4-6-da bu cümlə fiziki deyil, ruhani şəfadan bəhs edir. Allahın Öz lütfü ilə insanlara şəfa verdiyini inkar etmirəm, amma Məsihin xilasına fiziki şəfanın daxil olduğunu inkar edirəm. Əhdi-Ətiqdə günah fiziki xəstəlik kimi təsvir olunub (müq. et. Yeş. 1:5-6; Zəb. 103:3). Bu, günahların bağışlanmasının metaforasıdır, imanlıların kifayət qədər imanları olsa Allahın onların bütün sağlamlıq problemlərini həll edib onları tamamilə sağaldacağına dair bir vəd deyildir. Yeş. 53:4 və Mat. 8:17-də sitat gətirildiyi yerdəki mənası haqqında F.F. Bryusun "Suallara Cavab" (F. F. Bruce, *Answers to Questions*, ss. 44-45) kitabında yaxşı material vardır.

2:25 "yolunuzu azmışdınız" Bu, Yeş. 53:6-ya istinaddır. Bu, keçmiş zamanda təkrarlanan hərəkəti və ya hərəkətin başlanğıcını bildirən bitməmiş zamanın məchul növ perifrastik formasıdır. Burada kimlərdən bəhs olunur?

1. Əhdi-Ətiqdəki yəhudilərdən (müq. et. Rom. 3:9-18, birada Əhdi-Ətiqdən bir sıra sitatlar gətirilir)
2. bütün bəşəriyyətdən
3. təqiblərə dözə bilməyən (məs., məhkəmələrdə İsanı inkar edənlər) qeyri-yəhudi imanlılardan
4. günahlı təbiətə qarşı gündəlik mübarizələrində məğlub olan yəhudi və qeyri-yəhudi mənşəli imanlılardan

▣ **"İndi isə... döndünüz"** Bu, aorist məchul növ xəbər formasıdır. Bu forma Allah, Məsih və ya Ruh tərəfindən qəti şəkildə döndərilmə mənasını verir (müq. et. TEV "you have been brought back" ["siz geri döndərdiniz"]). İngilis versiyalarının əksəriyyətində bu feil qayıdış növ kimi tərcümə olunur (müq. et. NASB, NRSV, NJB, NIV). Əhdi-Ətiqdə "dönmək" (*shub* ["şuv"]) çox vaxt Allahın xalqının tövbə edib Ona tərəf dönməsi üçün işlənir.

▣ **"Çobanıma"** Əhdi-Ətiqdə Allahın bir adı olan "Çoban" (müq. et. Zəb. 23:1, Yez. 34) burada, Yəh. 10:1-18 və İbr. 13:20-də olduğu kimi, İsanın adı olaraq işlənir. Bu ad qayğıkeş, düşüncəli, sadıq mənasına gəlir. Hətta elə bir ehtimal var ki, Yəh. 21-də Peterin İsayla söhbəti burada öz əksini tapmışdır (müq. et. 1Pet. 5:1-3).

NASB, NRSV,
NJB "Himayəçi"
NKJV "Nəzarətçi"
TEV "Qoruyucu"

Adətən yerli imanlılar cəmiyyətinin rəhbərlərinə aid olan *episkopos* sözü burada İsayla aiddir. "Yepiskop" və ya "nəzarətçi" olaraq tərcümə olunan bu söz yunan şəhər dövlətində, sinonimi "ağsaqqal" (*presbuteros*) isə ibrani qəbilələrdə işlənirdi. Bu terminlər adətən Əhdi-Cədidin pastor xidmətinə dair işlənən sinonimlər idi (müq. et. Həv. 20:17,28; Tit. 1:5,7).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Bütün məsihçilərdən ruhani körpələr olaraq bu yola başlayırlarmı? Niyə?
2. Niyə Peter Əhdi-Cədid imanlılarını təsvir edərkən Əhdi-Ətiqin çoxlu ifadələrindən istifadə edir?
3. İmanlıların "daşlar" olaraq adlandırılmasının mənası nədir?
4. Həyat tərzimiz niyə bu qədər önəmlidir?

5. Biz məsihçilər olaraq niyə hökumətə tabe olmalıyıq?
6. Niyə məsihçilik quldarlığa meydan oxumurdu?
7. Peterin haqsız yerə əzab çəkənlərə məsləhəti nə idi?
8. Məsihin ölümünün əhəmiyyəti nədir?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBU 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Arvadlar və ərər	Ərlərə tabe olmaq	Məsiçilərin məsuliyyətləri (2:11-4:11)	Arvadlar və ərər	Məsiçilərin məsuliyyətləri: Nikahda
3:1-6	3:1-6	3:1-6	3:1-6	3:1-6
3:7	3:7	3:7	3:7	3:7
Salehlik uğrunda əzab çəkmək	Xeyir-duaya çağırılanlar		Yaxşılıq etdiyinə görə əzab çəkmək	Məsiçilərin məsuliyyətləri: Qardaşları sevin
3:8-12	3:8-12	3:8-12	3:8-12	3:8-12
	Yaxşılığa və pislilyə görə əzab çəkmək			Məsiçilərin məsuliyyətləri: Təqiblərdə
3:13-22	3:13-17	3:13-22	3:13-22	3:13-17
	Məsihin əzabı və bizimki			Dirilmə və cəhənnəmə enmə
	3:18-4:6			3:18-22

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 3:1-6

¹⁻²Ey arvadlar, siz də eyni tərzdə öz ərlərinizə tabe olun. Əgər onlardan bəzisi Allahın kəlamına itaət etməzsə, siz arvadların ismətli, ehtiramlı həyat tərzinizi müşahidə etsinlər; beləcə onları dinməz-söyləməz qazana bilərsiniz. ³Qoy sizin bəzəyiniz saçlarınızı hörüb qızıl bər-bəzək taxmaq və gözəl geyimlər geyməklə zahiri şeylər deyil, ⁴gizli olan daxili varlığını, həlim və sakit ruhun solmayan gözəlliyindən ibarət olsun. Bu, Allahın qarşısında çox dəyərlidir. ⁵Çünki qədim zamanlarda Allaha ümid bağlayan müqəddəs qadınlar öz ərlərinə tabe olaraq belə bəzənərdilər. ⁶Məsələn, Sara İbrahimi «ağam» deyər çağıraraq ona itaət edirdi. Siz də yaxşılıq edib heç bir qorxuya qapılmasanız, Saranın övladları olursunuz.

3:1 "eyni tərzdə" Bu ifadə bu mətni məsihi vətəndaşlara (müq. et. 1Pet. 2:13) və məhihi qullara (müq. et. 1Pet. 2:18) verdiyi nəsihətlərlə əlaqələndirir.

▣ **"Ey arvadlar... tabe olun"** Bu, 2:18-də olduğu kimi, indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir. Bu "səlahiyyət altında özünü nizamlamaq" mənasına gələn hərbi termindir (müq. et. Ef. 5:21-33; Kol. 3:18-19; Tit. 2:4-5). Bütün bu fəsil imanlıların hökumətə (2:13-17) və imanlı qulların öz ağalarına (2:18-20) tabe olması barədə Peterin dedikləri ilə bağlıdır. Tabeçilik mənfi bir şey deyildir, lakin İsanın Özünün bir xüsusiyyətidir. İsa dünyəvi valideynlərinə tabe olurdu. Səməvi Atasında da tabe olurdu.

▣ **"beləcə onları"** Bu, arvadın tabe olmasının teoloji məqsədini bildirən (*hina* ilə qurulan) məqsəd budaq cümləsidir. Hər şey Müjdənin yayılmasına xidmət etməlidir! İmanlılar hər gün Allahın Padşahlığının nümunəsini göstərməlidirlər (müq. et. the Dağüstü vəz, Mat. 5-7).

▣ **"Əgər... etməzsə"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir. Bu kontekstdə imansız ərlərdən söhbət gedir. I əsrdə yalnız ərin və ya arvadın məsihi olduğu ailələr çoxluq təşkil edirdi. Bu mətnə əsasən imansızla evlənənlərə bəraət qazandırmaq olmaz!

▣ **"onlardan bəzisi Allahın kəlamına itaət etməzsə"** Bu, davamlı hərəkəti göstərən indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır. Müqəddəs Kitaba görə iman da, imansızlıq da davamlı bir davranışdır!

▣ **"kəlamına"** 1 Peterdə "kəlam" (*logos*), həvarilərin vəz etdiyi Müjdənin metaforasıdır. İmanlılar kəlam vasitəsilə yenidən doğulurlar (müq. et. 1Pet. 1:23). Ruhani və ya təmiz "kəlam südü"nü arzulamalıdırlar (*logikos*, müq. et. 1Pet. 2:2).

▣ **"qazana bilərsiniz"** Bu, gələcək zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu sözün mənası "faydalanmaq"dır. 1Kor. 9:19-22-də bu söz xilas mənasında işlədilir. İmanlı arvadın təbii məqsədi ailəsinin xilas olmasıdır. Bu, hər imanlının məqsədi olmalıdır.

▣ **"dinməz-söyləməz"** Qadın öz imanlı həyatı ilə Müjdəni daha təsirli və aydın şəkildə yayacaq, nəinki sözləri ilə! Lakin vaxtı gələndə söz deməsi də vacibdir!

▣ **"həyat tərzinizi"** Həyat tərzimiz çox vaxt sözlərimizdən daha çox şey ifadə edir.

3:2 "müşahidə etsinlər" Bu söz canlı şahidlər barəsində işlənirdi. Peterin məktublarında ona üç dəfə rast gəlinir (müq. et. 1Pet. 2:12; 3:2; 2Pet. 1:16). İmanlıların həyatı göz qabağındadır. Həqiqətən, imanlıların həyatı, bəzi insanların oxuyacaqları yeganə "Müqəddəs Kitab" olacaqdır. İmanlıların həyatı, bəzi insanların tanıyacaqları yeganə "İsa" olacaqdır. Necə də böyük məsuliyyət!

NASB	"ismətli və ehtiramlı davranışınız"
NKJV	"qorxu ilə müşayiət olunan ismətli davranışınız"
NRSV	"həyatlarınızın paklığı və ehtiramı"
TEV	"davranışınız təmiz və ehtiramlıdır"
NJB	"həyat tərzinizin ehtiramı və paklığı"

1Pet. 1:17 və 2:18-də "qorxu" sözü artıq ehtiram mənasında işlənmişdi (müq. et. Həv. 9:3; 10:2; Rom. 3:18; 13:7; Ef. 5:33; Vəhy 11:18). İmanlılar Padşahlığa şəhadət vermək və Müjdəni yaymaq məqsədilə mədəniyyətlərində məqbul olan fədakar və mömin həyatı yaşayırlar.

"İsmətli" olaraq tərcümə olunmuş sözün (*agnos*) bir sıra tərcümə variantları mümkündür (pak, iffətli, təvazökar, məsum, qüsursuz). 2Kor. 11:2-də, Tit. 2:5-də və burada bu söz qadınlar barədə işlənir.

3:3 "Qoy sizin bəzəyiniz... zahiri şeylər deyil..." Bu ayə bütün bəzəkləri qadağan etmir, anna imanlının daxili xüsusiyyətlərinin əhəmiyyətini vurğulayır. Məsələn zahirən bəzənməyə həddən artıq çox əhəmiyyət verilməsində,

bir şəxsin pis ürəklə, qürurla bəzənməsindədir (müq. et. Yeş. 3:18-24). İnsanın geyimi, ürəyinə açılan bir pəncərədir (müq. et. 1Pet. 3:4).

"Bəzək" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü *kosmos*-dur (1Pet. 3:5-də bunun feil forması işlənir). Bizim "kosmetika" sözü bundan törəmişdir.

▣ **"saçlarınızı hörüb qızıl bər-bəzək taxmaq və gözəl geyimlər geyməklə"** Bütün bunlar I əsr Yunan-Roma dünyasında qadınların bahalı və mürəkkəb saç və geyim dəbləri ilə bağlıdır. İmanlılar zahiri bəzəklərinə görə cəmiyyətdə qəbul olunmaq və hörmət qazanmaq həvəsinə qapılmamalıdır. Bu o demək deyil ki, biz cındır paltar geyinməliyik; bu o deməkdir ki, imanlılar öz dövründə və mədəniyyətində məqbul olan bir tərzdə geyinməli və özlərinə gərəksiz diqqəti çəkməməlidirlər.

3:4 "gizli olan daxili varlığınız" Xilas olmuş adamın yeni mənlüyindən söhbət gedir. Yeni əhd bizə yeni ürək və yeni ruh bəxş etmişdir (müq. et. Yez. 36:22-38). "Ürək" haqqında Mark 2:6-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"solmayan gözəlliyindən"** Burada Peter (1) Allahın göylərdə imanlılar üçün saxladığı solmaz irsdən (1:4) və (2) imanlıların çürüməz toxumdan ruhən doğulmasından (1:23) bəhs edir.

Paul 1Kor. 15-də yeni dirilmiş bədənimizdən və 1Kor. 9:25-də imanlıların çürüməz taclarından bəhs edərkən eyni sözü işlədir.

▣ **"həlim və sakit ruh"** Birinci söz *praus* (həlim, mülayim) Mat. 11:29 və 21:5-də İsayə aiddir və bəxtiyarlıq vədlərində imanlıların xüsusiyyətlərindən biridir (müq. et. Mat. 5:5). Bu söz həmçinin 1Pet. 3:15-də imanlının şahadətini səciyyələndirir.

İkinci söz *hēsuchia* və ya *hēsuchia* Paulun yazılarında bir neçə dəfə işlənir və imanlıları sakit, sülhpərvər və ya rahat olaraq təsvir edir (müq. et. 1Sal. 4:11; 2Sal. 3:12; 1Tim. 2:2,11,12).

Dünyanın tez-tez dəyişən stilləri (müq. et. 1Pet. 3:3) və xilas olmuş adamın sabit xasiyyəti arasındakı fərq göstərilir (müq. et. 1Pet. 3:4).

3:5 "təbə olaraq" Bu, geniş kontekstdə bu mətnin ümumi mövzudur (imanlılar hakimiyyətlərə təbə olurlar, 1Pet. 2:13-17; imanlı qullar ağalarına təbə olurlar, 1Pet. 2:18-20; Məsih Atanın planına təbə olur, 1Pet. 2:21-25; imanlı qadınlar ərlərinə təbə olurlar, 1Pet. 3:1-6). Yaradılış 3-cü fəsildəki günaha batmanın nəticəsindəki səhv istiqamətlərin dəyişməsinə burada müşahidə etmək olar. İmanlılar artıq özləri üçün deyil, Allah üçün yaşayırlar.

3:6 "Sara İbrahimi «ağam» deyə çağıraraq" Bu, mömin bir qadının öz ərinə təbə olması barədə Əhdi-Ətiqdən bir misaldır (Yar. 18:12).

▣ **"Saranın övladları olursunuz"** İmanlıları ruhlandırmaq üçün Əhdi-Ətiqdəki müqəddəslərdən tez-tez istifadə olunur (müq. et. İbr. 11). Bir də onlardan Allahın Məsihə iman edənləri tam qəbul etdiyini göstərmək üçün istifadə olunur (müq. et. Rom. 2:28-29; 4:11; Qal. 3:7,9). Biz İbrahimlə Saranın "iman ailəsi" nə mənsubuq. Biz Allahın yeni xalqıyıq. İman üzərində qurulmuş yeni İsrail xalqıyıq (müq. et. Qal. 6:16; 1Pet. 2:5,9).

▣ **"yaxşılıq edib"** 1Pet. 2:14-dəki qeydə baxın. İmanlı həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

▣ **"heç bir qorxuya qapılmasanız"** Bu tərcümədə (həmçinin ingilis NASB, NKJV, TEV tərcümələrində) işlənən şərt forması yunan mətnində yoxdur, amma nəzərdə tutulur. Bu, imanla yaşanan həyatın daha bir xüsusiyyətidir (müq. et. 1Pet. 3:6,14). Ehtimal ki, bu, Sül. 3:25-ə istinaddır və Zəb. 23:4; 27:1; 91:5-də öyrədilən həqiqətlə bağlıdır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 3:7

⁷Ey ərələr, siz də bunun kimi arvadlarınızla ədəblə, onların daha zərif varlıqlar olduğuna uyğun davranın. Sizinlə birlikdə Allahın lütf etdiyi həyatı irs olaraq aldıqlarına görə onlara hörmət göstərin ki, dualarınıza maneçilik törədilməsin.

3:7 "Ey ərələr" İmanlı ərələrə ünvanlanan bu mətn imanlı arvadlara ünvanlandıqdan çox daha qısa və sadədir, lakin Peterin dövrü üçün bu, həddən artıq müsbət balans idi (Paul üçün olduğu kimi, müq. et. Ef. 5:21-31).

▣ **"ədəblə"** Bu, (1) Müqəddəs Kitabın həqiqətlərinə (Yar. 1:26-27; 2:18-25; Qal. 3:28) və ya (2) qadınla unikal fiziki quruluşunu nəzərə alaraq rəftar etməyə (aşağıdakı qeydə baxın) aid ola bilər.

▣ **"zərif varlıqlar"** Fiziki cəhətdən zərif nəzərdə tutulur (müq. et. Əyy. 4:19; 10:9; 33:6; 2Kor. 4:7), ruhani və ya zehni cəhətdən deyil (müq. et. Qal. 3:28). Bəzi şərhçilər bunu qadınların sosial statusu ilə əlaqələndirirlər. "Varlıq" olaraq tərcümə olunan söz (hərfi mənada "qab") 1Sal. 4:4-də kişinin avradı mənasında işlənir (yaxud bu, əbədi ruhun gildən düzəldilmiş fiziki bədəndə saxlanması təsvir edən idiom ola bilər, müq. et. Yar. 2:7; 3:19).

▣ **"Sizinlə birlikdə Allahın lütf etdiyi həyatı irs olaraq aldıqlarına görə onlara hörmət göstərin"** Bu, kişilərlə qadınların ruhani bərabərliyini (irs şərikləri, müq. et. 1Pet. 1:4-5) əks etdirir (müq. et. Yar. 1:27; 2:18; Qal. 3:28). Bir anlamda, xilas günahı batmanın nəticələrini indidən belə aradan qaldırır (müq. et. Yar. 3:16) və Yar. 1-2-də kişilərlə qadınların bərabərliyini (və şərikliyini) bərpa edir.

▣ **"dualarınıza maneçilik törədilməsin"** İmanlı ər və arvadın bir-biri ilə necə rəftar etməsi Allahla münasibətlərinə təsir edir (müq. et. 1Kor. 7:5).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 3:8-12

⁸Nəhayət, hamınız həmfikir olun. Başqalarının hər bir hissəsinə şərik olun, bir-birinizi qardaşlıq məhəbbəti ilə sevin, rəhmli və itaətkar olun. ⁹Pisliyə pisləklə, söyüşə də söyüşlə cavab verməyin, əksinə xeyir-dua edin. Çünki bunun üçün çağırılmışsınız ki, xeyir-duaları irs olaraq alınız. ¹⁰Çünki: «Kim həyatdan kam almaq, xoş gün görmək istəyirsə, qoy dilini şərdən, ağızını hiylə danışmaqdan qorusun, ¹¹qoy şərdən çəkinib yaxşılıq etsin, qoy sülhü axtarıb ardınca getsin! ¹²Çünki Rəbbin gözü salehlərin üzərindədir, qulaqları onların fəryadlarına açıqdır. Amma Rəbbin üzü şər işlər görənlərə qarşıdır».

3:8

NASB "Yekunlaşdırmaq üçün"

NKJV, NRSV,

NJB "Nəhayət"

TEV "Nəticə olaraq"

Bu yunan idiomu ("indi son") "yekun olaraq" mənasına gəlir, amma bütün məktubun deyil, tabeçilik haqqındakı hissənin yekunu nəzərdə tutulur (müq. et. 1Pet. 2:13-17,18-25; 3:1-7,8-22).

▣ **"hamınız... olun"** Müəllif bütün imanlılara xitab edir. Burada sadalanan yaxşı xüsusiyyətlərin içində heç feil işlənmişdir.

NASB "həmahəng"

NKJV "bir fikirdə"

NRSV "ruh birliyi"

TEV "eyni münasibəti göstərin"

NJB "hamınız öz aranızda razılığa gəlməlisiniz"

Bu mürəkkəb söz *homos* (bir və ya eyni) və *phrēn* (ağıl və ya düşüncə) sözlərindən düzəlidir. Eyni şey Yəh. 17:20-23; Rom. 12:16; Fil. 1:27 və 2:2-də təşviq edilir.

NASB, NJB "şəfqətli"
NKJV "bir-birinizə mərhəmət edin"
NRSV "şəfqət"
TEV "eyni hisslərə malik olun"

Bu mürəkkəb söz *sun* (ilə) və *paschō* (əzab çəkmək) sözlərindən düzəlidir. İngiliscə "sympathy" (və bizim "simpatiya") sözü bu yunan mürəkkəb sözündən törəmişdir. Təqib və sınaq zamanı bu, 1Pet. 3:8-də bəhs olunan digər xüsusiyyətlər kimi, çox önəmlidir.

NASB "qardaşlıq"
NKJV "qardaşlar kimi sevin"
NRSV "bir-birinizə qarşı məhəbbət"
TEV "bir-birinizi sevin"
NJB "qardaşları sevin"

Bu mürəkkəb söz *philos* (məhəbbət) və *adelphos* (qardaş) sözlərindən düzəlidir. Burada "qardaş" sözü, əlbəttə, ümumi mənada işlənir. "Bütün imanlıları ailə sevgisi ilə sevin" ifadəsi bu fikri daha yaxşı çatdırır (müq. et. Rom. 12:10; 1Sal. 4:9). Bu, Yəh. 13:34; 1Yəh. 3:23; 4:7-8,11-12,19-21-dəki İsanın əmrini əks etdirir. Koynə yunancasında *philos* və *agapē* sözləri adətən sinonim idi (Yəh. 3:35 və 5:20 ilə müqayisə edin).

NASB "xeyirxah ürəkli"
NKJV "yumşaq ürəkli"
NRSV "yumşaq ürək"
TEV "mehriban olun"
NJB "rəhmli olun"

Bu, *eu* (yaxşı) və *splagchnon* (içalat) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Qədim insanlar hisslərin bətinin alt orqanlarından irəli gəlidiyinə inanırdılar (müq. et. Həv. 1:18; Luka 1:28; 2Kor. 6:12; Fil. 1:8). Bu mürəkkəb söz imanlıları bir-birinə qarşı "yaxşı duyğular" hiss etməyə çağırır (müq. et. Ef. 4:32).

NASB "ruhən həlim"
NKJV "nəzakətli"
NRSV "həlim düşüncə"
TEV "həlim"
NJB "təvazökar"

Tapeinos (həlim) və *phrēn* (düşüncəli) sözlərindən ibarət olan mürəkkəb söz həmçinin Həv. 20:19; Ef. 4:2 və Fil. 2:3-də işlədilmişdir. Bu xüsusiyyət yalnız məsihçilərə xasdır. Özünütəsdiqin və eqosentrik qürurun tam əksidir.

3:9 "Pisliyə pisliklə... cavab verməyin" Bu, əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Əsl bağışlanmaqdan bəhs olunur (müq. et. Sül. 17:13, 20:22; Rom. 12:17, 1Sal. 5:15). Yadda saxlayın ki, 1 Peter təqib olunan və əzab çəkən məsihçilərə yazılmışdır, amma onlar haqsız rəftara Məsih kimi reaksiya verməlidirlər.

▣ **"söyüşə də söyüşlə cavab verməyin"** Bu, İsanın həyatını əks etdirir (müq. et. 1Pet. 2:23).

▣ **"əksinə xeyir-dua edin"** Bu yenə əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Hərfi tərcümədə "haqqında yaxşı danışmaq", yaxud ingiliscə "eulogize" (tərifləmək, öymək) mənasına gəlir (müq. et. Mat. 5:10,12,44, 6:14-15; Luka 6:28; Rom. 12:143; 1Kor. 4:12).

3:9 "Çünki bunun üçün çağırılmışsınız" 1Pet. 2:21-də eyni həqiqət öyrədilir. İmanlılar Məsihdən nümunə götürərək yetkinləşdikləri kimi, həmçinin əzab çəkərək (müq. et. İbr. 5:8) və şahidlik edərək (müq. et. 1Pet. 3:15) yetkinləşərlər.

▣ **"xeyir-duaları irs olaraq alarsınız"** Bu, Mat. 5:44 və Luka 6:28-də İsanın sözlərini əks etdirir. İmanlının irsi təkrarlanan mövzudur (müq. et. 1Pet. 1:4-5; 3:7,9). Biz Allahın ailə üzvləri və İsanın irs şərikləriyik (müq. et. Rom. 8:17).

3:10-12 Burada 34-cü məzmurdan sitat gətirilir, ancaq Septuaqinta tərcüməsindən deyil, masoret mətndəki versiyasından. Bu məzmun istinad edilən digər mətnlər:

1. 1Pet. 2:3 – Zəb. 34:8 (müq. et. İbr. 6:5)
2. 1Pet. 2:22 – Zəb. 34:13
3. 1Pet. 3:10 – Zəb. 34:12-13
4. 1Pet. 3:11 – Zəb. 34:14 (müq. et. Rom. 14:19; İbr. 12:14)
5. 1Pet. 3:12 – Zəb. 34:15-16

▣ Üç nəsihətə diqqət yetirin.

1. dilini şərdən qorusunlar (1Pet. 3:10, bax: Mark 7:20, XÜSUSİ MÖVZU: "İNSAN NİTQİ")
2. şərdən çəkinsinlər (1Pet. 3:11)
3. sülhü axtarıb ardınca getsinlər (1Pet. 3:11)

Bu, imanlının əhddə cavab vermək məsuliyyətini göstərir. İmanlıların hərəkətlərinin səbəbləri 1Pet. 3:12-də verilmişdir:

1. Rəbb salehləri şəxsən görür
2. Rəbb salehləri eşidir
3. Rəbb şəxsən pislərə qarşıdır

Zəburda "Rəbb" sözü başlıca olaraq İsrailin Allahı YAHVE-yə aiddir, lakin bu kontekstdə bu söz yeni əhdi başladan İsayə aiddir (1:25 və 2:3-də olduğu kimi). Əhdi-Cədid müəllifləri bu yolla çox vaxt İsanın ilahiliyini təsdiq edirlər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1YƏH. 3:13-22

¹³Əgər yaxşılıq etməyə səy göstərsəniz, sizə kim pislilik edər? ¹⁴Amma salehlik uğrunda əzab çəksəniz belə, siz bəxtiyarsınız. İnsanların hədə-qorxu gəlməsindən qorxmayın və lərzəyə düşməyin. ¹⁵Lakin Məsihi Rəbb kimi ürəyinizdə müqəddəs tutun. Daxilinizdə olan ümid barəsində sizdən hesabat istəyən hər kəsə cavab vermək üçün hazır olun. ¹⁶Vicdanınızı təmiz tutaraq bunu həlimliklə və ehtiramla edin ki, Məsihdə olan yaxşı davranışınızı təhqir edənlər sizə atdıqları böhtandan utansınlar. ¹⁷Əgər Allahın iradəsi budursa, yaxşılıq etdiyi üçün əzab çəkmək pislilik etdiyi üçün əzab çəkməkdən yaxşıdır. ¹⁸Çünki saleh olan Məsih də saleh olmayanlar uğrunda, onların günahları üçün bir dəfə əzab çəkdi ki, sizi Allahın hüzuruna gətirsin. O cismən edam edilmiş, amma ruhən həyata qovuşmuşdur. ¹⁹O ruhən gedib zindandakı ruhlara da vəz etdi. ²⁰Bunlar bir vaxtlar, Allah Nuhun gəmi düzəltdiyi dövrdə səbirlə gözlədiyi vaxt itaətsiz idi. O gəmidə isə az adam, başqa sözlə, səkkiz nəfər sudan sağ-salamat çıxdı. ²¹Bu nümunəyə uyğun olaraq vəftiz indi sizə İsa Məsihin dirilməsi ilə xilas gətirir. Vəftiz cismani çirki yumaqdan ötrü deyil, təmiz vicdanla Allah qarşısında söz vermək üçündür. ²²İsa Məsih göyə qalxıb və Allahın sağındadır. Mələklər, hakimlər və qüvvələr də Ona tabedir.

3:13 "sizə kim pislilik edər?" Bu, Zəb. 118:6-yə istinad ola bilər, çünki bu məzmur 1Pet. 2:7 və 9-da sitat gətirilir. Eyni həqiqət Rom. 8:31-34-də ifadə olunur.

İmanlılara tez-tez xatırlatmaq lazımdır ki, bu dünya onların vətəni deyildir və həyat fiziki gerçəkliklə məhdud deyildir! Biz bu dünyada qərribik, sadəcə olaraq buradan keçən qonaqlarıq. Biz qorxmamalıyıq (1Pet. 3:14).

İroniya ondadır ki, təqib olunanlar çox vaxt Rəbbin qoruduğu adamlardır. Allahı tanımaq, sevmək, xidmət etmək adamı əzab-əziyyətdən, haqsız rəftardan və hətta ölümdən qorumaz. Zahirən elə görünə bilər ki, şər qalib gəlib, lakin gözləyin – imanlı əzab çəkərkən belə bəxtiyardır (müq. et. Mat. 5:10-12; Həv. 5:41).

▣ **"Əgər yaxşılıq etməyə səy göstərsəniz"** Bu, potensial hərəkəti bildiren üçüncü sinif şərt cümləsidir. Onlar məhz məsihçi olduqlarına görə əzab çəkirdilər (müq. et. 1Pet. 3:14; 2:19; 3:16; 4:16). Burada şərtə diqqət yetirin (yəni lazım şəklində): "yaxşılıq etməyə səy göstərsəniz"!

3:14 "Amma salehlik uğrunda əzab çəksəniz belə" Bu, nadir olan dördüncü sinif şərt cümləsidir (gerçəklikdən ən uzaq olan durumu bildirir); bu cümlə mümkün olan, amma yəqin olmayan bir hərəkəti bildirir (müq. et. 2Tim. 3:12). Hər imanlı hər yerdə əzab çəkmirdi. Əzab heç də hər məsihçinin təcrübəsi olmayıb və olmayacaq, lakin hər məsihçi hazır olmalıdır (müq. et. 1Pet. 4:12-16; Yəh. 15:20; Həv. 14:22; Vəhy 8:17)!

▣ **"salehlik"** Burada salehlik, mömin həyat və ya Müjdəyə şəhadət deməkdir. Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK" (SPECIAL TOPIC: RIGHTEOUSNESS)

"Salehlik" o qədər mühüm bir mövzudur ki, Müqəddəs Kitabı tədqiq edən hər kəs şəxsən bunu əsaslı surətdə araşdırmalıdır.

Əhdi-Ətiqdə Allahın xasiyyəti "saleh", yaxud "haqq", "ədalətli" olaraq təsvir olunur (FEİL, BDB 842, KB 1003; KİŞİ CİNSİNDƏ İSİM, BDB 841, KB 1004; QADIN CİNSİNDƏ İSİM, BDB 842, KB 1006).

Mesopotamiyadan gələn bu söz "çay qamışı" mənasına gəlir. Çay qamışı inşaatda divar və hasarların üfüqi düzlüyünü yoxlamaq üçün istifadə olunan alət idi. Allah Öz xasiyyətini təsvir etmək üçün məcazi mənada bu sözdən istifadə etmişdir. O, hər şeyin qiymətləndirildiyi düz bucaq (xətkeş) kimidir. Bu anlayış Allahın salehliyini və mühakimə etmək haqqını təsdiq edir.

İnsan Allahın surətində yaranmışdır (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1,3; 9:6). Bəşəriyyət Allahla ünsiyyət üçün yaranmışdır (müq. et. Yar. 3:8). Bütün yaradılış, Allahla insan arasındakı qarşılıqlı əlaqələr üçün səhnədir yaxud fondur. Allah istəyir ki, ən uca yaradılışı olan insan Onu tanısin, sevsin, Ona xidmət etsin və bənzəsin! İnsanların sədaqəti sınıanmış (müq. et. Yar. 3) və ilk kişi və qadın sınaqdan uğurla çıxmamışlar. Nəticədə Allah və insan arasındakı münasibət pozulmuşdur (müq. et. Rom. 5:12-21).

Allah bu münasibəti bərpa edəcəyinə söz vermişdir (müq. et. Yar. 3:15; bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı"). O bunu Öz iradəsi ilə, Oğlu vasitəsilə həyata keçirir. İnsanlar bu pozulmuş münasibəti bərpa etməyə qadir deyil idi (müq. et. Rom. 1:18-3:20; Vəhy 5).

İnsanın günaha batmasından sonra bərpa olunması üçün atılan ilk addım, Allahın dəvətinə və insanın tövbə, iman və itaətlə cavabına əsaslanan əhd idi (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38). Günaha batmış insanlar, lazım olanı etməyə qadir deyil idi (müq. et. Rom. 3:21-31; Qal. 3). Allah əhdi pozan insanları bərpa etmək üçün Özü təşəbbüs göstərməli idi. Bu məqsədlə O,

1. insanları Məsihin işi vasitəsilə saleh elan etmişdir (hüquqi salehlik)
2. insanlara Məsihin işi vasitəsilə əvəzsiz olaraq salehlik bəxş etmişdir (bizə sayılan salehlik)
3. insanın daxilində məskən salan və salehliyi (yəni Məsihə bənzərlik, Allahın surətinin bərpası) əmələ gətirən Ruhu verir
4. Eden bağındakı ünsiyyəti bərpa edir (Yaradılış 1-2-ni Vəhy 21-22 ilə müqayisə edin)

Lakin Allah insanın əhddə cavab verməsini tələb edir. Allah qərarlaşdırır (yəni əvəzsiz verir, Rom. 5:8; 6:23) və təmin edir, lakin insanlar

1. tövbə edərək
2. iman edərək

3. itaət edərək
4. imanda davam edərək Allaha birinci dəfə və davamlı olaraq cavab verməlidirlər

Beləliklə, salehlik, Allah və ən uca məxluqu arasında əhdləşmədir, qarşılıqlı əlaqədir; salehlik hər kəsin şəxsi və davamlı olaraq müvafiq surətdə cavab verməli olduğu Allahın xasiyyətinə, Məsihin işinə və Ruhun qüdrətinə əsaslanır. Bu anlayış, "lütf ilə iman vasitəsilə saleh sayılma" olaraq bilinir (Ef. 2:8-9). Müjdələrdə bu anlayış açıqlansa da, bu sözlərlə açıqlanmır. Yunanca "salehlik" sözünü müxtəlif formalarında 100-dən artıq dəfə işlədən Paul bu anlayışa aydınlıq gətirmişdir.

Təhsil görmüş rabbi olaraq Paul bu sözü, *dikaosunē*, yunan ədəbiyyatındakı mənasında deyil, Septuagintada işlənən ibrancə *tsaddiq* (saleh) sözünün qarşılığı olaraq işlətməmişdir. Yunan yazılarında bu söz Tanrının və cəmiyyətin gözləntilərinə uyğun olaraq davranan şəxsi bildirir (Nuh, Öyyub). İbrancə mənasında bu söz həmişə əhd çərçivəsində yer alır (bax: Xüsusi mövzu: "Əhd"). YAHVE ədalətli, mənəvi, əxlaqi Allahdır və xalqınin Özünün xasiyyətini əks etdirməsini istəyir. Satın alınmış insan dönüb yeni məxluq olur (müq. et. 2Kor. 5:17; Qal. 6:15). Bu yenilənməsinin nəticəsində möminlik insanın həyat tərzinə çevrilir (müq. et. Mat. 5-7; Qal. 5:22-24; Yaqubu; 1 Yəhya). İsrail teokratik cəmiyyət olduğuna görə dünyəvi (cəmiyyətin qaydaları) və qüdsi (Allahın iradəsi) sahələr aydın şəkildə fərqləndirilmirdi. Belə fərqləndirməni ifadə edən ibrani və yunan sözləri ingilis dilinə müvafiq olaraq "justice" (ədalət, ictimai mənada) və "righteousness"-dir (salehlik, dini mənada).

İsanın Müjdəsi, günaha batmış insanın Allahla ünsiyyətinin bərpa edilməsi barədə xoş xəbərdir. Bu Atanın məhəbbəti, mərhəməti və lütfü; Oğulun həyatı, ölümü və dirilməsi; Ruhun insanı Müjdəyə cəlb etməsi vasitəsilə həyata keçmişdir. Saleh sayılma Allahdan əvəzsiz olaraq bəxş edilir, lakin möminliklə nəticələnir (Avqustinin bu mövqeyi həm Reformsiyada önə çıxan Müjdənin əvəzsiz olaraq verilməsini, həm də Roma katolik təlimində önə çıxan məhəbbət və sədaqət ilə dolu dəyişmiş həyatı əks etdirir). İslahatçılar "Allahın salehliyi" ifadəsini OBYEKTİV YİYƏLİK HALDA qavrayırdı (yəni günahkar insanların Allaha məqbul edilməsi [mövqə olaraq təqdis edilmə]; katoliklərsə bunu SUBYEKTİV YİYƏLİK HALDA qavrayırdı – yəni getdikcə Allaha bənzəmə prosesi kimi [təcrübi tədrici təqdis edilmə]). Həqiqətdə, şübhəsiz, hər ikisi də doğrudur!!

Mənim fikrimcə, Müqəddəs Kitabın Yar. 4-dən Vəhy 20-yə qədərki hissəsi tamamilən Allahın Edəndəki ünsiyyəti (şəriqliyi) bərpa etməsinin hekayəsidir. Müqəddəs Kitab Allahla insanın yer üzündə ünsiyyətdə olmasından başlayır (müq. et. Yar. 1-2) və eyni şəkildə başa çatır (müq. et. Vəhy 21-22). Allahın surəti və məqsədi bərpa olunacaq!

Yuxarıda yazılanları təsdiqləmək üçün bu yunan sözünün müxtəlif formalarının işlədilməsinə dair xüsusilə seçilmiş Əhdi-Cədid mətnlərini nəzərdən keçirin.

1. Allah salehdır (çox vaxt Allahın Hakim olması ilə əlaqədar)
 - a. Rom. 3:26
 - b. 2Sal. 1:5-6
 - c. 2Tim. 4:8
 - d. Vəhy 16:5
2. İsa salehdır
 - a. Həv. 3:14; 7:52; 22:14 (Məsihin adı)
 - b. Mat. 27:19
 - c. 1Yəh. 2:1,29; 3:7
3. Allahın məxluqları üçün iradəsi, salehlikdir
 - a. Lev. 19:2
 - b. Mat. 5:48 (müq. et. 5:17-20)
4. Allahın salehlik bəxş etməsinin yolları
 - a. Rom. 3:21-31
 - b. Rom. 4
 - c. Rom. 5:6-11
 - d. Qal. 3:6-14

5. Allahdan verilir
 - a. Rom. 3:24; 6:23
 - b. 1Kor. 1:30
 - c. Ef. 2:8-9
6. İmanla qəbul olunur
 - a. Rom. 1:17; 3:22,26; 4:3,5,13; 9:30; 10:4,6,10
 - b. 2Kor. 5:7,21
7. Oğulun işi vasitəsilə
 - a. Rom. 5:21
 - b. 2Kor. 5:21
 - c. Fil. 2:6-11
8. Allahın iradəsi, ardıcıllarının saleh olmasıdır
 - a. Mat. 5:3-48; 7:24-27
 - b. Rom. 2:13; 5:1-5; 6:1-23
 - c. Ef. 1:4; 2:10
 - d. 1Tim. 6:11
 - e. 2Tim. 2:22; 3:16
 - f. 1Yəh. 3:7
 - g. 1Pet. 2:24
9. Allah dünyanı salehliklə mühakimə edəcək
 - a. Həv. 17:31
 - b. 2Tim. 4:8

Salehlik, Allahın bir xüsusiyyətidir; günahkar insanlara salehlik Məsih vasitəsilə əvəzsiz olaraq verilir.

Salehlik

1. Allahın qərarıdır
2. Allahın hədiyyəsidir
3. Məsihin işidir
4. yaşanacaq həyatdır

Lakin o həmçinin get-gedə saleh olma prosesidir; insan bu prosesdə var gücü ilə çalışmalı və buna can atmalıdır; Məsihin ikinci gəlişində bu proses tamamlanacaqdır. İnsanın Allahla ünsiyyəti xilas olduğu anda bərpa olunur, ömrü boyunca tədricən artır və öldüyü anda yaxud *Parousia*-da Onunla üz bəüz görüşməsi ilə nəticələnir (müq. et. 1Yəh. 3:2)!

Bu mövzunu IVP tərəfindən nəşr olunmuş "Paulun və Məktublarının lüğəti"ndən (*Dictionary of Paul and His Letters*) yaxşı bir sitatla bitirmək istəyirəm:

"Kalvin, Allahın salehliyinin münasibətlə əlaqədar olan cəhəti üzərində Lüterdən daha çox aksent edir. Lüterin Allahın salehliyi barəsindəki görüşü, əvflə əlaqədar olan cəhətindən ibarətdir. Kalvin Allahın salehliyinə şərikin olmağımızın heyrətamiz təbiəti üzərində aksent edir" (s. 834).

Məncə, imanlının Allahla münasibətinin üç cəhəti vardır.

1. Müjdə bir şəxsdir (Şərqi imanlılar cəmiyyətinin və Kalvinin aksenti)
2. Müjdə həqiqətdir (Avqustinin və Lüterin aksenti)
3. Müjdə, dəyişən həyatdır (katoliklərin aksenti)

Bunların hamısı doğrudur və Müqəddəs Kitaba əsaslanan sağlam məsihçilik üçün bərabər şəkildə qəbul olunmalıdır. Bunlardan birinə daha çox və ya daha az əhəmiyyət verildikdə problem meydana gəlir.

İsanı qəbul etməliyik!

Müjdəyə iman etməliyik!

Məsihə bənzəməyə can atmalıyıq!

▣ **"siz bəxtiyarsınız"** Bu sözü İsa Dağüstü vəzində tez-tez işlədir (müq. et. Mat. 5:10-12). İmanlılar məhv olan dünyada Allaha tanıdan Allahın nurudurlar və bu cəhətdən Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri ilə bağlıdırlar. Təqiblərdə belə şahidlik etdiyimizi görənlər imansız adamlar Allaha tərəf dönüb həmd edə bilər (müq. et. 1Pet. 3:1,8-9).

▣ **"İnsanların hədə-qorxu gəlməsindən qorxmayın"** Burada Yeş. 8:12-13-ə istinad edilir (buna bənzər anlayışlar üçün bax: Yeş. 50:9; 54:17; Rom. 8:31-38). Hərfi tərcümədə "onların qorxusundan qorxmayın". Bu frazaları iki cür anlamaq olar: (1) onları təqib edənlərin hiss etdikləri Allah qorxusu və ya (2) onların başqalarını qorxutması (hədə-qorxu). Qorxusuzluq Allahın övladları üçün səciyyəvidir (müq. et. 1Pet. 3:6).

3:15 "Lakin... müqəddəs tutun" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir; keçmişdə bir adamı qərarlı şəkildə Allahın istifadəsinə ayırma hərəkətini bildirir (bu həmçinin Yeş. 8:14-dəki "Müqəddəs məkan" ifadəsinin əks edər). İmanlılar Məsihi Rəbb kimi ürəklərində müqəddəs tutmalıdırlar (yaxud təqdis etməlidirlər), necə ki Məsih Özünü onların uğrunda təqdis etmişdir (müq. et. Yəh. 17:19).

Fikir verin ki, 1Sal. 5:23-də Allah imanlıları təqdis edir. İmanlıların özlərini təqdis etməsi də əmr olunur. Bu, Müqəddəs Kitabın öyrətdiyi iman paradoksudur (Yez. 18:31-i Yez. 36:26-27 ilə müqayisə edin). Allah külli-ixtiyardır, amma insanlar da azadırlar və Allahın iradəsi ilə azad qərarlara gəlməlidirlər. Bəs biz Məsihi necə təqdis etməliyik?

1. bir-birimizi sevməklə (müq. et. 1Pet. 3:8-9)
2. öz həyatımızla (müq. et. 1Pet. 3:13-14)
3. öz dillərimizlə şahidlik etməklə (müq. et. 1Pet. 3:15)

▣ **"Məsihi Rəbb kimi"** Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (King James Version) "Lord God" ("Rəbb Allah") ifadəsi işlənir – bunda Yeş. 8:12-13-dəki "Ordular Rəbbi" frazası əks olunur, 1Pet. 3:14 isə Məsihə dair bir məntdir. Lakin ən qədim yunanca əlyazmalar P⁷², x, A, B və C-də olan "Məsihi Rəbb kimi" variantı kontekstə daha uyğundur.

▣ **"ürəyinizdə"** "Ürək" Əhdi-Ətiqdə bütün şəxsə işarə edən bir idiomdur. Bax: Mark 2:6-dakı XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

▣ **"cavab vermək üçün hazır olun"** Burada işlənən yunan sözü, *apologia*, *apo* (-dən) və *logos* (söz) hissələrindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Bu söz, məhkəmə zalında hüquqi müdafiəni bildirir (müq. et. Həv. 19:33; 22:1; 25:16; 26:1,2,24). Bu məntdən imanlıları Müjdəyə şahidlik etməyə ruhlandırmaq üçün tez-tez istifadə olunur və bu vacibdir, lakin kontekstdə, yəqin ki, rəsmi məhkəmədən və ya istintaqdan söhbət gedir. Qeyd edək ki, hər imanlı Məsihə iman barədə bir vəz və ya müdafiə nitqi hazırlamalıdır – istər məhkəmədə danışmaq, istərsə qonşusuna şəhadət vermək üçün. Hər imanlı Məsihə barədə danışmağa hazır olmalıdır!

▣ **"Daxilinizdə olan ümid barəsində"** Burada ümid, Müjdəni və onun gələcəyə dair təlimini bildirən toplu mənalı isimdir. İmanlılar Məsihin vədlərinə inandıqları və ikinci gəlişini gözlədikləri üçün hal-hazırda mömin həyat sürürlər.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜMİD (*elpis*, Paulun yazılarında)" (SPECIAL TOPIC: HOPE [*elpis*, in Paul])

Paul bu sözü çox vaxt fərqli, amma əlaqəli mənalarda işlətmişdir. Ümid çox vaxt imanlının iman etdiyi şeylərin tamamlanması ilə bağlı olur (məs., 1Tim. 1:1) və izzət, əbədi həyat, tam xilas, Məsihin ikinci gəlişi və s. ilə ifadə oluna bilər. Ümid edilənin yerinə yetməsi labüddür, lakin gələcəyə aiddir və zamanı naməlumdur. Ümid çox vaxt "iman" və "məhəbbət" ilə əlaqələndirilib (müq. et. 1Kor. 13:13; Qal. 5:5-6; Ef. 4:2-5; 1Sal. 1:3; 5:8). Paulun bu sözü işlətməsinə dair bəzi nümunələr aşağıda sadalanmışdır:

1. İsanın ikinci gəlişi, Qal. 5:5; Ef. 1:18; 4:4; Tit. 2:13
2. İsa ümidimizdir, 1Tim. 1:1 (Allah ümidimizdir, 1Tim. 5:5; 1Pet. 3:5)

3. Allaha təqdim ediləcək imanlı adam, Kol. 1:22-23; 1Sal. 2:19
4. Ümid göylərdə saxlanır, Kol. 1:5
5. Müjdənin verdiyi ümid, Kol. 1:23; 1Sal. 2:19
6. Tam xilas, Kol. 1:5; 1Sal. 4:13; 5:8
7. Allahın izzəti, Rom. 5:2; 2Kor. 3:12; Kol. 1:27
8. Başqa millətlərin Məsih vasitəsilə xilas olması, Kol. 1:27
9. Xilas olduğumuza dair əminlik, 1Sal. 5:8
10. Əbədi həyat, Tit. 1:2; 3:7
11. Məsihçinin yetkinliyinin nəticəsi, Rom. 5:2-5
12. Bütün yaradılışın xilas, Rom. 8:20-22
13. Övladlığa götürülmənin tamamlanması, Rom. 8:23-25
14. Allahın adı, Rom. 15:13
15. Paulun imanlılar üçün arzusu, 2Kor. 1:7
16. Əhdi-Ətiqin Əhdi-Cədid imanlıları üçün bələdçi olması, Rom. 15:4

3:16 "həlimliklə və ehtiramla" Birinci söz 1Pet. 3:4-də qadınların Allahı razı salan rəftarları barəsində işlənmişdir. Bu nəinki ailə daxilindəki münasibətlərə, həm də imanlının başqaları ilə, hətta onu təqib edənlərlə münasibətlərinə aiddir (müq. et. 2Tim. 2:25).

İkinci söz 1 Peterdə tez-tez işlədilir və həmçinin təqib edildiyi və hədə-qorxu gəlindiyi günü əks etdirir (müq. et. 1Pet. 1:17; 2:17,18; 3:2,15). Biz Allaha ehtiram etməliyik və beləcə Allahın qüdrəti və Padşahlığı barədə şahidlik edərkən hətta imansız ağalara, ərlərə və təqibçilərə hörmət göstərməliyik.

1Pet. 3:16-nın haradan başlaması ilə əlaqədar olaraq bir qədər qarışıqlıq vardır. UBS⁴, NRSV, TEV və NJB-də 16-cı ay bu frazadan başlanır, NASB və NKJV-də isə o, 15-ci ayenin sonunda durur.

▣ **"Vidənizi təmiz tutaraq"** Bu, əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir.

Yunanca "vidan" sözünün ibrani dilində qarşılığı yoxdur, yalnız bəlkə də ibrancə "sinə" sözü özünü və öz niyyətlərini bilmək mənasına gəlir. Əvvəllər insanın beş duyğusunu bildirən bu yunan sözü zamanla iç duyğuları mənasında işlənməyə başlayıb (müq. et. Rom. 2:15). Paul Həvarilərin İşləri Kitabındakı məhkəmələrində bu sözü iki dəfə işlətməmişdir (müq. et. Həv. 23:1 və 24:16). Allaha qarşı məsuliyyətindən heç birini bilərəkdən pozmadığını hiss etməsini nəzərdə tuturdu (müq. et. 1Kor. 4:4).

Vidən,

1. Müqəddəs Kitaba uyğun olan dünyagörüşünə
2. insanın daxilində məskən salmış Ruha
3. Allahın kəlamı barədəki biliyə
4. Müjdəni şəxsən qəbul etməsinə

əsasən imanlıların niyyətlərini və hərəkətlərini getdikcə dərk etmək qabiliyyətidir.

Peter bu ifadəni üç dəfə işlətməmişdir, 1Pet. 2:19; 3:16 və 21. Dini qanunpərəstlik bunu bacarmayıb, Müjdə isə bacarıb.

▣ **"Məsihdə olan yaxşı davranışınızı təhqir edənlər sizə atdıqları böhtandan utansınlar"** 1Pet. 2:12 və 2:15-dəki qeydlərə baxın.

3:17 "Əgər Allahın iradəsi budursa" Bu, 1Pet. 3:14-də olduğu kimi, nadir olan dördüncü sinif şərt cümləsidir. Peter əzabın və təqibin şərtliyindən müntəzəm olaraq bəhs etmişdir (müq. et. 1Pet. 1:6; 2:15; 3:17; 4:14).

3:18-22 Riçard N. Lonqenecker, "Həvarilərin dövründə Müqəddəs Kitab ekzegetikası" (Richard N. Longenecker, *Biblical Exegesis In the Apostolic Period*, ss. 69, 172) kitabında bu ayələrin vəftiz zamanı oxunan bir ilahi olduğunu irəli sürür. Qrant Ozborn "Hermenevtik spiral" (Grant Osborne, *The Hermeneutical Spiral*) kitabında

fərz edir ki, 1Pet. 3:18 poetik mətnidir (bu şərhimizdə istifadə etdiyimiz ingiliscə tərcümələrindən heç birində bu ayə şeir olaraq verilmir). Əgər bu ayə doğrudan da bir ilahi və ya şeirdirsə, onun əsasında doktrin qurmaq olmaz!

3:18 "Məsih... günahları üçün bir dəfə əzab çəkdi" Septuaqintada bu fraza "günah qurbanı" mənasında işlənmişdir (müq. et. Lev. 5:7, 6:30; Yeş. 53; 2Kor. 5:21). Bu frazada, 2:22-24-də olduğu kimi, kəffarə edən əvəzedici ölümündən bəhs edilir.

Bu frazanın iki hissəsinin müxtəlif yunan variantları vardır.

1. "Məsih öldü" (müq. et. NASB, TEV, NJB). Bu variant, yunanca əlyazmalar P⁷², α , A, B və C-də yer alır. Digər yunan unsial əlyazmalarda "əzab çəkdi" deyə yazılıb (NKJV, NRSV – B, K və P əlyazmaları). "Əzab çəkdi" həm kontekstə, həm də Peterin işlətdiyi sözlərə uyğun gəlir (o "əzab çəkmək" sözünü on bir dəfə işlədir), lakin bu orijinalda belə olubsa, mətni köçürən adamlar onu niyə "ölmək"lə əvəz ediblər?
2. "Günahları üçün". Ayənin bu hissəsinin ən azından yeddi variantı vardır. Əksəriyyətində "bizim uğrumuzda" ifadəsi işlənir. Məsələn ondadır ki, yunan dilində adətən günahla əlaqədar olaraq işlənən *huper* sözünü deyil, *peri* sözünü işlənmişdir.

▣ **"bir dəfə"** Bu mövzu İbranilərə Məktubda geniş açılır (müq. et. Rom. 6:10; İbr. 7:17; 9:12,18,26,28; 10:10). Məsih günah üçün bir dəfə təqdim olunmuş kamil və qüvvətli qurbandır!

▣ **"saleh olan Məsih də saleh olmayanlar uğrunda"** Bu, Yeş. 53:11-12-yə istinad ola bilər. Çox güman ki, "Saleh", erkən imanlılar cəmiyyətində İsanın bir adı idi (müq. et. Həv. 3:14; 7:52; 1Yəh. 2:1,29; 3:7). Bu ad, İsanın günahkarlar uğrunda fəda etdiyi (müq. et. 1Pet. 2:24) günahsız həyatını (müq. et. 1Pet. 1:19; 2:22) vurğulayır.

▣ **"ki"** Bu, (*hina* ilə qurulan) məqsəd budaq cümləsidir.

▣ **"sizi Allahın hüzuruna gətirsin"** Allaha yaxınlaşmaq və ya hüzuruna buraxılmaq nəzərdə tutulur (müq. et. Rom. 5:2; Ef. 2:18; 3:12). İsanın ölümü, insanın günaha batması ilə pozulmuş Allahla münasibətini bərpa edir. İnsanlardakı ilahi surət Məsih vasitəsilə bərpa olunur. İmanlılar Allaha yaxınlaşa və Yar. 3-də Adəmlə Həvvanın günaha batmasından əvvəl yaşadıkları Allahla ünsiyyətə nail ola bilərlər.

▣ **"O cismən edam edilmiş, amma ruhən həyata qovuşmuşdur"** İsanın fiziki bədəni (müq. et. 1Pet. 4:1) və ruhani həyatı (müq. et. 1Pet. 4:6; 1Kor. 15:45) arasında bir əkslik (paralelizm) vardır. Ehtimal ki, eyni həqiqət 1Tim. 3:16-da yazılmış əqidə və ya ilahidə əks olunub.

Hər iki frazada aorist məchul növ feli sifəti işlədilib; bu, kənar şəxs tərəfindən (Ata və ya Müqəddəs Ruh) həyata keçirilən tarixi hadisəyə (İsanın çarmıxa çəkilməsi və dilirməsi, müq. et. Rom. 1:3-4) işarə edir. Bu mətnə "ruhən" (İsanın insan ruhunda) həmçinin "Ruhda" (Müqəddəs Ruhda) olaraq tərcümə oluna bilər. Mən "ruhən" variantına üstünlük verirəm (A. T. Robertson-un etdiyi kimi), lakin F.F. Bryus (F. F. Bruce) "Ruhda" variantına üstünlük verir.

▣ **"vəz etdi"** Bu, yunan dilində bəyan və ya elan etmək mənasını verən *kērussō* sözüdür. Əlaqəli mətn olan 4:6-da *euangelizō* feili işlənir ki, bu feil yalnız Müjdəni vəz etmək mənasına gəlir. Bu kontekstdə bunların fərqləndirilməsinin vacib olub-olmadığı aydın deyildir (müq. et. Mark 5:20; Luka 9:60, burada *kērussō* Müjdəni bəyan etmək mənasına gəlir). Məncə onlar sinonimdir.

▣ **"ruhlara"** Buna dair iki fərziyyə vardır: (1) bunlar ölmüş insanlar (4:6; İbr. 12:23) və ya (2) şəx mələkləridir (Yar. 6; 2Pet. 2:4-5; Yəhd. 6; 1 Xənok). Əhdi-Cədidə "ruhlar" sözü başqa atributiv sözlərlə birgə işlənmədikdə bir qayda olaraq insanları adlandırmaz (müq. et. F.F. Bryus, "Suallara Cavab" [F. F. Bruce, *Answers to Questions*, s. 128]).

▣ **"zindəndakı"** Bu mətnə bir neçə element vardır ki, Peterin nədən bəhs etdiyini təsbit etmək üçün bunları əlaqələndirmək lazımdır:

1. İsa "ruhən" həyata qovuşub (1Pet. 3:18)
2. İsa zindandakı ruhlara vəz edib (1Pet. 3:19)
3. bu ruhlar Nuhun dövründə itaətsiz idi (1Pet. 3:20)

Bütün bunlar müqayisə edildikdə, mümkün olan variantlar yalnız Yar. 6-cı fəsildə günaha batmış mələklər və ya Nuhun dövründə suyun altında qalıb batmış insanlar olur. Nuhun dövründən həmçinin 2Pet. 2:4-5-də söhbət gedir (orada həmçinin Sodom və Homorradan bəhs olunur; müq. et. 2Pet. 2:6). Yəhudanın Məktubunda həmçinin itaətsiz mələklər (müq. et. Yəhd. 6) və həmçinin Sodom və Homorra (müq. et. Yəhd.) bir-biri ilə əlaqələndirilir.

Geniş kontekstdən Peterin bu mövzuya niyə toxunduğu ümumiyyətlə aydın olmur; bunu yalnız daşqından vəftizin analogiyası kimi istifadə etməsi ilə izah etmək olar (su vasitəsilə xilas, müq. et. 1Pet. 3:20).

Bu ayənin şərh edilməsi üçün vacib olan iki sual Məsihin (1) nə vaxt və (2) nə barədə vəz etməsidir?

1. əzəldən var olan Məsih Nuh vasitəsilə (müq. et. 1Pet. 1:11 – Məsihin Ruhü Əhdi-Ətiqin müəllifləri vasitəsilə vəz edir) onun dövrünün indi zindanda olan insanlarına vəz edirdi (Avqustin)
 2. Məsih ölməsi ilə dirilməsi arasındakı müddətdə Nuhun dövründə zindana düşmüş insanlara
 - a. məhkumiyyəti
 - b. xilas (İsgəndəriyyəli Klement)
 - c. onların önündə (*Tartarus*-da) Nuha və ailəsinə (cənnətdə) yaxşı şeyləri vəz etdi.
 3. Məsih ölməsi ilə dirilməsi arasındakı müddətdə
 - a. bəşəri qadınlarla evlənilib onlardan uşaq sahibi olmuş mələklərə (müq. et. Yar. 6:1-2)
 - b. Yar. 6:4-də bəhs olunan yarı mələk, yarı insan olan nəslə (bax: www.freebiblecommentary.org saytında Yar. 6-dakı Xüsusi mövzu) vəz etdi. O onların məhkumiyyətini və Özünün qələbəsinə vəz etdi. 1 Xanok kitabına görə, bədənlərindən məhrum edilmiş bu yarı mələk, yarı insanlar, Əhdi-Cədidəki cinlər idi.
 4. Qələbə çalan Məsih göylərdən keçərək (yəni qnostiklərin mələk səviyyələrindən və ya rabbilərin yeddi göydən, müq. et. 1Pet. 3:22; Ef. 4:9) çox ucalmışdır. 2 Xanok 7:1-5 günaha batmış mələklərin ikinci göydəki zindanda olduqları deyilir. İsa bu hərəkəti ilə mələklərin aləmi (yəni bütün ruhani əleyhdarları (müq. et. "İyeronimin Müqəddəs Kitab şərh" [*Jerome Bible Commentary*], s. 367) üzərində qələbə çaldığını elan etmişdir. Mən bu kontekstdə bu variantı üstünlük verirəm.
- Bax: Mark 9:43, XÜSUSİ MÖVZU: "ÖLÜLƏR HARADADIR?".

3:20 "Allah... səbirlə gözlədiyi vaxt" Bu mürəkkəb söz *mēkos* (uzaq, ucqar) və *thumos* (qəzəb) sözlərindən düzülür. Bu, bitməmiş zaman qayıdış növ (deponent) xəbər formasıdır; Allahın Özünün dönə-dönə gözləməkdə davam etdiyini bildirir. Allahın itaətsiz insanlarla münasibətləri məhəbbətlə, böyük səbirlə, qisas almaqda yavaş davranmaqla seçilir (müq. et. 1Pet. 3:20; Çıx. 34:6; Neh. 9:16-23; Zəb. 103:8-14; Yoel 2:13; Mik. 6:18-20; 2Pet. 3:15; Rom. 2:4; 9:22). Bu ilahi xasiyyət Allahın övladlarında da təzahür etməlidir (müq. et. 2Kor. 6:6; Qal. 5:22; Ef. 4:2; Kol. 1:11; 3:12; 1Tim. 1:16; 2Tim. 3:10; 4:2).

Peter öz yazılarında Allahın insanların xilas olmasını səbirlə gözləyən, onları mühakimə etməyə tələsməyən bir şəxs olaraq təsvir olunur.

1. O, Nuhun dövründə gözləyirdi, 1Pet. 3:20
2. O, Məsihin ikinci gəlişini təxirə salır, 2Pet. 3:9

Allah hər kəsin xilas olmasını istəyir (müq. et. 2Pet. 3:9,15)!

▣ **"bir vaxtlar... Nuhun... itaətsiz idi"** Göründüyü kimi, bu, Yar. 6-dakı mələklərə (müq. et. 2Pet. 2:45; Yəhd. 6) və ya Nuhun dövründəki imansız insanlara aiddir.

▣ **"sudan sağ-salamat çıxdı"** Kontekstdən göründüyü kimi, Peter Nuhun və daşqının tarixindən "xilas"ın (Əhdi-Ətiqdə fiziki qurtuluş və Əhdi-Cədidə ruhani xilas) su vasitəsilə baş verdiyini (Əhdi-Ətiqdə Yar. 6-9-dəki daşqın və Əhdi-Cədidəki vəftiz) izah etmək üçün danışır. Bu mətnin zəmini 1 Xanok kitabıdırsa, Nuh və ailəsi (yəni bütün bəşəriyyət) insanlarla mələklərin qarışmasından meydana gələn şər irqdən daşqın suları ilə xilas edilmişlər.

3:21

NASB	"ona uyğun olaraq"
NKJV	"həmçinin bir antitipi vardır"
NRSV	"bunun rəmzi olan"
TEV	"işarə edən bir rənz olan"
NJB	"buna uyğun olaraq"

Bu mürəkkəb yunan sözü *antitupon*, *anti* (qarşı və ya uyğun) və *tupos* (surət) sözlərindən düzəlib. Bu, Əhdi-Cədidə bu sözün sifət formasının yeganə nümunəsidir, lakin İbr. 9:24-də bunun isim formasına rast gəlinir. Bu fraza Peterin sözlərinin rəmzi, tipoloji xarakterini aşkara çıxarır.

▣ **"vəftiz"** Vəftiz, erkən imanlılar cəmiyyətində bir adamın öz imanını açıq elan etməsi (iqrar etməsi) üçün fürsət idi. Xilasın "mexanizmi" deyil idi (və hələ deyildir), ancaq insanın öz imanını dili ilə iqrar etməsi üçün münasib şərait yaradırdı. Yadda saxlayın ki, erkən imanlılar cəmiyyətinin kilsələri yox idi, məsihçilər təqib olunduqlarına görə gizli yerlərdə toplanırdılar.

Bir çox şərhçilər Peterin Birinci Məktubunun vəftizdə oxunan vəz olduğu qənaətinə gəliblər. Bu, doğru ola bilər, ancaq başqa versiyalar da vardır. Həqiqətən, Peter vəftizdən mühüm iman aktı kimi bəhs edir (müq. et. Həv. 2:38,41; 10:47). Lakin vəftiz sakramental hadisə deyil, iman hadisəsidir; ölümün, dəfnin və dirilmənin rəmzidir, belə ki, insan vəftiz olduqda Məsihin yaşadıklarına şərik olur (müq. et. Rom. 6:7-9; Kol. 2:12). Vəftiz aktı sakramental deyil, rəmzi xarakter daşıyır; xilasın "mexanizmi" deyil, imanını iqrar etmək üçün münasib şəraitdir.

▣ **"xilas gətirir"** Bu ifadə Əhdi-Ətiqdə bir qayda olaraq fiziki qurtuluş barədə işlənir, Əhdi-Cədidə isə əksərən ruhani xilasa işarə edir. Bu təqib kontekstində bunun hər iki məna çaları olduğu aydındır.

▣ **"təmiz vicdanla Allah qarşısında söz vermək üçündür"** Bu onu göstərir ki, vəftiz mərasiminin özü insanı xilas etməz, lakin imanlının Allaha qarşı münasibəti ona xilas gətirir (müq. et. 1Pet. 3:16). Bununla belə, mən qeyd etmək istəyərdim ki, vəftiz seçim məsələsi deyildir, lakin (1) İsanın verdiyi nümunədir (müq. et. Mat. 3:13-17; Mark 1:9-11; Luka 3:21-22; Yəh. 1:31-34) və (2) İsanın hər imanlıya əmridir (müq. et. Mat. 28:19). Əhdi-Cədidə vəftiz olmamış imanlılardan söhbət belə getmir. Əhdi-Cədidə vəftiz adamın öz imanını elan etməsi ilə əlaqəli idi. 1Pet. 3:16-da "vicdan" haqqındakı qeydə baxın.

▣ **"İsa Məsihin dirilməsi ilə"** Bu onu göstərir ki, xilas bizim vəftizimizə deyil, İsanın dirilməsinə əsaslanır (müq. et. Rom. 1:4-5). Bu fikri Rom. 6:3-4-də açıq şəkildə izləmək olar. Analogiyaya əsaslanan, suya salınmaqla həyata keçirilən vəftiz ölümün, dəfnin və dirilmənin rəmzidir. Həqiqətdə vəftizin üsulu o qədər önəmli deyildir; vəftiz olan adamın ürəyi önəmlidir.

3:22 "Allahın sağındadır" Bu antropomorfik metafora Allahın səlahiyyətinə, qüvvətinə və şərəfinə işarə edir (müq. et. 1Yəh. 2:1). Bu obraz Zəb. 110:1-dən götürülmüşdür.

Müqəddəs Kitabda fəvqəltəbii şəxslər, yerlər və hadisələr bəşəri dillə təsvir olunur. Bu səbəbdən çoxlu analogiyalardan, rəmzlərdən və metaforalardan istifadə olunduğu bəllidir. Bu vasitələrlə gerçəkliyi təsvir etmək mümkündür, lakin müəyyən məhdudiyətlərlə (bunlar (1) günahlı insanların dərrakəsi və (2) fiziki aləmlə, zamanla və konkret mədəniyyətlə bağlı olan məhdudiyətlərdir). Bunlar yetərlidir, amma kamil deyildir.

▣ **"Mələklər, hakimlər və qüvvələr də Ona tabedir"** Görünür ki, burada mələklərin rütbələrindən bəhs olunur (müq. et. Rom. 8:38-39; 1Kor. 15:24; Ef. 1:20-21, 6:12; Kol. 2:15; 1 Xanok). Bu, Məsihin ruhani aləm üzərindəki tam səlahiyyətini göstərir.

1 Peterdə qnostisizmə birbaşa toxunulmasa da, Əhdi-Cədidin digər kitablarından (Kol., Ef., 1Tim., Tit və 1Yəh.) məlum olur ki, I əsr Yunan-Roma dünyasının mədəni şəraiti bu fəlsəfi/teoloji düşüncənin təsiri altında idi. Paulun tez-tez işlətdiyi *pleroma* (bütövlük) sözü II əsrdə qnostisizmində (və Naq Həmmadi mətnlərində) "Allahın bütövlüyü", xeyirxah olan uca tanrı ilə daha aşağı tanrılar arasındakı mələk sferlərinə (*aeons*, böyük ehtimalla

yəhudilərin yeddi göyü) işarə edirdi. Göylərin "açarı", gizli parollarda və ya bu vasitəçi mələk/cin ruhlarında deyildir. Göylərin "açarı" İsadır!

Bu mətnə qnostiklərin "eon"ları önə çıxmasa da, mələklər önə çıxır. Bu səbəbdən "zindandakı ruhlar" deyildikdə, güman ki, bəşəri qadınlarla əlaqədə olub nəsil törədən itaətsiz mələklər nəzərdə tutulur (müq. et. Yar. 6:1-4).

Bax: Mark 1:10, XÜSUSİ MÖVZU: "QNOSTİSİZM".

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Əhdi-Cədidin müəllifləri kişipərəst şovinistlər idilərmi?
2. Qadınlar necə geyinməlidirlər?
3. Ailə münasibətlərimiz dualarımıza necə təsir edə bilər?
4. Sosial münasibətlərimizi müəyyən etməli olan xüsusiyyətləri sadalayın.
5. Məsihçilər niyə əzab çəkirlər?
6. Hər məsihçi öz dili ilə şahidlik etməlidirmi?
7. "Zindandakı ruhlar" kimlərdir?
8. Vəftiz bizi xilas edirmi?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBU 4

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Allahın lütfünün yaxşı idarəçiləri	Məsihin əzabı və bizim əzabımız (3:18-4:6)	Məsihçilərin məsuliyyətləri (2:11-4:11)	Dəyişmiş həyatlar	Günahdan əl çəkmək
4:1-6		4:1-6	4:1-6	4:1-6
	Allahın izzəti üçün xidmət etmək		Allahın ənamlarının yaxşı idarəçiləri	Məsihin zühuru yaxındır
4:7-11	4:7-11	4:7-11	4:7-11	4:7-11
Məsihçi kimi əzab çəkmək	Allahın izzəti üçün əzab çəkmək	Xülasə	Məsihçi kimi əzab çəkmək	Məsih üçün əzab çəkmək
4:12-19	4:12-19	4:12-19	4:12-19	4:12-19

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 4:1-6

¹Beləliklə, Məsih cismən əzab çəkdiyinə görə siz də eyni düşüncələrlə silahlanın. Çünki cismən əzab çəkən günahdan vaz keçmişdir. ²Nəticədə cisimdə qalan vaxtını isə artıq bəşəri ehtiraslara görə deyil, Allahın iradəsinə görə yaşayır. ³Siz keçmiş vaxtlarda imanlı olmayanların istəklərini yerinə yetirib həyatınızı əxlaqsızlıqla, ehtiraslara, əyyaşlıqla, eys-ışrətlə, içib azgınlıq etməklə, iyrənc büt-pərəstliklə keçirdiyiniz yetər! ⁴İmanlı olmayanlar onlarla birlikdə eyni cür pozğunluğa uymadığınıza görə təəccüb edir, sizə şər atırlar. ⁵Onlar diriləri və ölüləri mühakimə etməyə hazır olan Allaha cavab verəcəklər. ⁶Çünki bu səbəbə görə Müjdə ölülərə də yayıldı ki, cismən onlar bütün insanlar kimi mühakimə olunduğu halda, ruhən Allah kimi yaşasınlar.

4:1 "Beləliklə" Bu söz əvvəlki söhbəti növbəti mətnə bağlayır.

▣ **"Məsih cismən əzab çəkdi"** Bu, 3:18-lə əlaqəlidir. "Cismən" sözü İsanın fiziki həyatına aiddir. O həqiqətən bizdən biri idi (yəni insan idi). O bizim əvəzimizə ölmüşdür (müq. et. 1Pet. 4:18; Yeş. 53; Mark 10:45; 2Kor. 5:21). 1 Peterdə Məsihin əzab çəkməsi (müq. et. 1Pet. 2:21,23; 3:18; 4:1) və Onun ardınca gedən imanlıların əzab çəkmələri ilə bağlı gerçəklik (müq. et. 1Pet. 2:19-20; 3:14,17; 4:15,19; 5:10) ön plana çıxır.

1 Pet. 3:18 və 2:21-də bəhs olunan Məsihin əzablarının əvəzedici xarakteri bir sıra yunanca əlyazmalarda əlavə olunmuş "sizin üçün" (σ) ya da "bizim üçün" (σ^c, A, K, P) ifadələri ilə vurğulanmışdır.

1Pet. 4:3-də əlavə olunmuş "siz" əvəzliyi də bu növdəndir. Erkən dövrdə Əhdi-Cədid əlyazmalarını köçürən məsihçilər mətnləri aydınlaşdırmağa çalışırdılar.

▣ **"siz də... silahlanın"** Bu, aorist qayıdış növ əmr şəklidir. "Silahlanmaq", ağır zirehlərə bürünüb silahlarını götürməyi və döyüşə hazırlanmağı bildirən hərbi termindir. Gündəlik həyatımızda ruhani döyüş baş verir (müq. et. Ef. 6:10-20; Rom. 13:12; 1Sal. 5:8).

▣ **"eyni düşüncələrlə"** İsanın əzablar, o cümlədən həqsiz yerə əzab çəkmək bərasindəki düşüncəsi belədir ki, günaha batmış bu dünyada imanlıların əzab çəkməsi normaldır (müq. et. Yəh. 15:20; Rom. 8:17; Fil. 1:29; 2Tim. 3:12; 1Pet. 4:12-19).

▣ **"Çünki cismən əzab çəkən günahdan vaz keçmişdir"** Bu frazanın qrammatik formasından asılı olaraq bir neçə şərh ola bilər. Məsih həqsiz yerə əzab çəkməkdə bizə nümunə olmuşdur və əzabları həтта "kəffarə edici" qüvvəyə malik olmuşdur (aorist məlum növ feli sifəti). İndi imanlılar Məsihə şərik olduqlarına görə əzablarına da şərik olurlar.

Əsas feil ya qayıdış növdə (A.T. Robertson, "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri" [A. T. Robertson, *Word Pictures of the New Testament*], s. 121), ya da məchul növdə (Multon, "Analitik yunanca lüğət" [Moulton, *Analytical Greek Lexicon*] və Barbara və Tim Friberg, "Analitik yunanca Əhdi-Cədid" [Barbara and Tim Friberg, *Analytical Greek New Testament*]) ola bilər. Əgər bu feil qayıdış növdədirsə, o, imanlıları Məsihdən nümunə götürərək günah etməməyə ruhlandırır. Əgər məchul növdədirsə, imanlının günahın qüvvətindən xilas olması faktını vurğulayır.

Ölüm insanın günahla münasibətinə son qoyur. Bu, Rom. 6-cı fəsildəki teoloji anlayışla əlaqəli ola bilər. Öz köhnə mənliliyinə münasibətdə ölən insan Allaha xidmət edə bilər (müq. et. Rom. 6:2,6,7), yaxud vəftiz yeni həyatın rəmzi olur (müq. et. Rom. 6:4; Kol. 2:12).

Əsas fikir budur ki, imanlılar əzab çəkməkdə Məsihdən nümunə götürdükleri kimi, günaha qalib gəlməkdə də Ondən nümunə götürürlər. Biz Məsihdə yeni yaradılış! Yeni yaradılış kimi yaşamalırıq. Məsihə bənzəməyimiz Allahın iradəsidir (müq. et. Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Pet. 1:15). Bu, insanın günaha batması ilə zədələnmiş ilahi surətin (Yar. 3) tam bərpa edilməsini əks etdirir. Məsihçilər necə yaşayacaqlarına özləri qərar verirlər. Onlar artıq günahın qulları deyildirlər! Məsihdə yaşayın!

4:2 "Nəticədə cisimdə qalan vaxtını isə artıq bəşəri ehtiraşlara görə deyil" Bu, Rom. 6-dakı teoloji həqiqəti əks etdirir. İmanlılar günaha münasibətdə ölüblər və indi Allaha xidmət etmək üçün yaşayırlar (müq. et. Rom. 6:20). Xilas yeni həyat, yeni yaradılışdır! Xilasın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

▣ **"Allahın iradəsinə görə"** Bax: 1Pet. 2:15-dəki Xüsusi mövzu: "Allahın iradəsi".

4:3 Bu ayə oxucuların keçmiş bütperəst həyatlarını pisləyir. Bu və buna bənzər digər ayələrə əsasən, şərhçilər düşünürlər ki, Peter bu məktubu başlıca olaraq bütperəstlikdən imana gəlmiş imanlılara yazıb. Bütperəst cəmiyyətin ibadət mərasimlərində belə çox əxlaqsızlıq var idi. Məsihçilərin həyat tərzi və adətləri çox dramatik şəkildə fərqlənməlidir. Yeni imanlıların bu fərqi çox vaxt digər bütperəstlərin onları təqib etməsinə səbəb olur. Günah edənlər başqalarının da onlara qoşulub günah etmələrini istəyirlər.

Bəzi yunan mətnlərində cümlənin başında "siz", bəzilərində "biz" əvəzliyi işlənir. Bunların hər ikisi əlavədir – əlyazmaları köçürən şəxslər müəllifin ifadəsini dəqiqləşdirməyə cəhd ediblər.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR" (SPECIAL TOPIC: VICES AND VIRTUES IN THE NT)

Əhdi-Cədidə şərlərin və fəzilətlərin sadalandığı çox yer vardır. Bunlarda çox vaxt rabblərin və stoiklərin siyahıları əks olunur. Əhdi-Cədidə bir-birinə zidd xüsusiyyətlər aşağıdakı yerlərdə sadalanır:

	Şərlər	Fəzilətlər
1. Paul	Rom. 1:28-32 Rom. 13:13 1Kor. 5:9-11 1Kor. 6:10 2Kor. 12:20 Qal. 5:19-21 Ef. 4:25-32 Ef. 5:3-5 ---	--- Rom. 12:9-21 --- 1Kor. 6:6-9 2Kor. 6:4-10 Qal. 5:22-23 --- --- Fil. 4:8-9 Kol. 3:12-14 ---
2. Yaqub	1Tim. 1:9-10 1Tim. 6:4-5 2Tim. 2:22a, 23 Tit. 1:7, 3:3	---
3. Peter	Yaq. 3:15-16 1Pet. 4:3 2Pet. 1:9	---
4. Yəhya	Vəhy 21:8; 22:15	---

▣ **"keçirdiyiniz"** Bu, bitmiş zaman qayıdış növ feli sifətidir. İmansızlar şüurlu və davamlı olaraq xudbinliyə və günaha təslim olublar.

NASB "şəhvət"
NKJV, NRSV "əxlaqsızlıq"
TEV "ləyaqətsiz bir şey"
NJB "pozğun şəkildə davranaraq"

Bu söz nəfsə hakim olmamağı, xüsusən cinsi əlaqəyə aid olan ictimai normaları şüurlu şəkildə pozmağı bildirir (müq. et. Mark 7:22; Rom. 13:13; 2Kor. 12:21; Qal. 5:19; Ef. 4:19; 1Pet. 4:3; 2Pet. 2:7,18; Yəhd. 6).

▣ **"ehtirasla"** Ehtiras, bir şeyə və ya bir kəsə sahiblənməyi çox arzulamaq deməkdir. Bu şiddətli arzu müsbət ola bilər (müq. et. Luka 22:15; 1Tim. 2:1; 1Pet. 1:12), amma əksər hallarda mənfi olur (müq. et. 1Pet. 1:14; 2:11; 4:2,3; 2Pet. 1:4; 2:10,18; 3:3; Mark 4:19).

▣ **"əyyaşlıqla"** Bu, "şərab" (*oinos*) və "köpüklənib tökülmək" (*phluō*) sözlərindən düzələn, Əhdi-Cədidə yalnız bir dəfə, burada rast gəlinən mürəkkəb sözdür. Qədim dünyada şərab müntəzəm içilirdi, necə ki İsa (müq. et. Mat. 11:18-19) və erkən imanlılar cəmiyyəti də şərab içirdilər. Şərabın özü pislənmir, bol miqdarda içilməsi pislənir (müq. et. Sül. 23:29-35; Rom. 13:13; Qal. 5:21).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA ALKOQOLA VƏ ALKOGOLİZMƏ QARŞI MÜNASİBƏT" (SPECIAL TOPIC: BIBLICAL ATTITUDES TOWARD ALCOHOL AND ALCOHOLISM)

Müqəddəs Kitab terminləri

A. Əhdi-Ətiq

1. *Yayin* – Şərabı bildirən ümumi termin (BDB 406, KB 409), 141 dəfə işlənmişdir. İbrani kökündən olmadığına görə etimologiyası dəqiq məlum deyildir. Həmişə fermentləşmiş meyvə (adətən üzüm) şirəsini bildirir. Bəzi tipik mətn parçaları Yar. 9:21; Çıx. 29:40; Say. 15:5,10-dur.
2. *Tirosh* ("Tiroş") – "Təzə şərab" (BDB 440, KB 1727). Yaxın Şərqi iqlim şəraitlərinə görə şirə sıxıldıqdan altı saat sonra fermentləşməyə başlayırdı. Bu termin fermentləşmə prosesində olan şərabı bildirirdi. Bəzi tipik ayələr üçün bax: Qanun. 12:17; 18:4; Yeş. 62:8-9; Huşə 4:11.
3. *Asis* – Alkoqollu içkilər ("şirin şərab" BDB 779, KB 860, məs., Yoel 1:5; Yeş. 49:26).
4. *Sekar* – "Qüvvətli içki" (BDB 1016, KB 1500). Bu ibrani kökü "sərxoş", "keflənmiş" sözlərində işlənir. Bu içkinin daha çox kefləndirici olması üçün içinə bir şey əlavə olunurdu. Bu söz *yayin* ilə paraleldir (müq. et. Sül. 20:1; 31:6; Yeş. 28:7).

B. Əhdi-Cədid

1. *Oinos* – *yayin*-in yunanca qarşılığı
2. *Neos oinos* (təzə şərab) – *Tirosh*-un yunanca qarşılığı (müq. et. Mark 2:22).
3. *Gleuchos vinos* (şirin şərab, *asis*) – fermentləşməyə yeni başlayan şərab (müq. et. Həv. 2:13).

Müqəddəs Kitabda işlənməsi

A. Əhdi-Ətiq

1. Şərab, Allahın ənamıdır (Yar. 27:28; Zəb. 104:14-15; Vaiz 9:7; Huşə 2:8-9; Yoel 2:19,24; Amos 9:13; Zək. 10:7).
2. Şərab, qurban gətirmənin bir hissəsidir (Çıx. 29:40; Lev. 23:13; Say. 15:7,10; 28:14; Qanun. 14:26; Hak. 9:13).
3. Şərabdan dərman kimi istifadə olunur (2Şam. 16:2; Sül. 31:6-7).
4. Şərab əsl problem ola bilər (Nuh – Yar. 9:21; Lot – Yar. 19:33,35; Şimşon – Hak. 16; Naval – 1Şam. 25:36; Uriya – 2Şam. 11:13; Amnon – 2Şam. 13:28; Ela – 1Pad. 16:9; Ben-Hadad – 1Pad. 20:12; hökmdarlar – Amos 6:6; xanımlar – Amos 4).
5. Şərabdan sui-istifadə edilir (Sül. 20:1; 23:29-35; 31:4-5; Yeş. 5:11,22; 19:14; 28:7-8; Huşə 4:11).
6. Şərab bəzi qruplara qadağan idi (vəzifələrini yerinə yetirən keşişlər, Lev. 10:9; Yez. 44:21; Nəzirilər, Say. 6; və hökmdarlar, Sül. 31:4-5; Yeş. 56:11-12; Huşə 7:5).
7. Şərabdan esxatoloji obrazlarda istifadə olunur (Amos 9:13; Yoel 3:18; Zək. 9:17).

B. Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövr

1. Məhdud miqdarda şərab çox faydalıdır ("Ekkleziastikus" 31:27-33).
2. Rabbilər deyirlər: "Şərab dərmanların əlasıdır, şərab olmayan yerdə dərman lazım olar" (BB 58b).

C. Əhdi-Cədid

1. İsa bol miqdarda suyu şərabla döndərmişdir (Yəh. 2:1-11)
2. İsa şərab içmişdir (Mat. 11:18-19; Luka 7:33-34; 22:17 və sonrakı ayələr).
3. Əllinci Gün bayramında Peter "şirin şərabdan" sərxoş olmaqla günahlandırılmışdır (Həv. 2:13).
4. Şərabdan dərman kimi istifadə etmək olar (Mark 15:23; Luka 10:34; 1Tim. 5:23).

5. Rəhbərlər şərabadan sui-istifadə etməməlidirlər. Şərabadan tam imtina etmələri vacib deyildir (1Tim. 3:3,8; Tit. 1:7; 2:3; 1Pet. 4:3).
6. Şərabadan esxatoloji obrazlarda istifadə olunur (Mat. 22:1 və sonrakı ayələr; Vəhy 19:9).
7. Sərxoşluq pislənir (Mat. 24:49; Luka 12:45; 21:34; 1Kor. 5:11-13; 6:10; Qal. 5:21; 1Pet. 4:3; Rom. 13:13-14).

Teoloji baxış

A. Dialektik gərginlik

1. Şərab Allahın ənamıdır.
2. Sərxoşluq böyük problemdir.
3. Bəzi ölkələrdə imanlılar Müjdə uğrunda öz azadlıqlarını məhdudlaşdırmalıdır (Mat. 15:1-20; Mark 7:1-23; 1Kor. 8-10; Rom. 14).

B. Qoyulmuş məhdudiyyətlərdən kənara çıxmaq meyl

1. Allah hər yaxşı şeyin mənbəyidir.
 - a. yemək – Mark 7:19; Luka 11:44; 1Kor. 10:25-26
 - b. hər şey təmizdir – Rom. 14:14,20; 1Tim. 4:4
 - c. hər şey caizdir – 1Kor. 6:12; 10:23
 - d. hər şey pakdır – Tit. 1:15
2. Günaha batmış insanlar Allahın hər yaxşı ənamını Allahın qoyduğu məhdudiyyətdən kənara çıxararaq kəlamışlar.

C. Məsələ o şeylərdə deyil, özümüzdədir. Maddi yaradılışda pis bir şey yoxdur (bax: yuxarıda B. 1).

I əsr yəhudi mədəniyyəti və fermentləşdirmə

- A. Üzüm sıxıldıqdan təxminən 6 saat sonra fermentləşməyə başlayır.
- B. Yəhudi rəvayətinə görə, şirənin üstündə azca köpük əmələ gəldikdə (fermentləşmə əlaməti), onun onda bir hissəsini vermək lazımdır ("Ma aserot" 1:7). Buna "təzə şərab" və ya "şirin şərab" deyilirdi.
- C. İlk fermentləşmə bir həftədən sonra tamamlanardı.
- D. İkinci fermentləşmə təqribən 40 gün çəkərdi. Bu mərhələdə şərab "yetmiş" sayılar və qurbangaha tökülə bilərdi ("Eduyyot" 6:1).
- E. Çəlləkdə qalmış şərab (köhnə şərab) yaxşı sayılırdı, lakin içilməzdən əvvəl diqqətlə süzülmalı idi.
- F. Şərab, qayda olaraq, bir il fermentləşəndən sonra lazımınca yetmiş sayılırdı. Şərabın saxlanma biləcəyi ən uzun müddət üç il idi. Belə şərab "köhnə şərab" deyilirdi və ona su əlavə edilməli idi.
- G. Yalnız son 100 ildə steril mühit və kimyəvi əlavələr sayəsində fermentləşmə təxir edilmişdir. Qədim dünyada insanlar təbii fermentləşmə prosesini dayandıra bilməzdi.

Yekun

- A. Çalışın, İsanı və I əsr yəhudi/məsihi mədəniyyətini öz təcrübəniz, teologiyanız və şərhiniz ilə dəyərləndirməyəsiniz! Onlar spirtli içkilərdən tam imtina edən insanlar deyil idi.
- B. Mən cəmiyyətdə spirtli içkilər içmənin tərəfdarı deyiləm. Lakin çoxları Müqəddəs Kitabın bu mövzuya dair təlimini səhv anlayıblar və öz mədəniyyətlərindəki yaxud konfessiyalarındakı qərəzli fikirlərə görə özlərini üstün sayırlar.
- C. Mənə elə gəlir ki, Rom. 14 və 1Kor. 8-10-da imanlının öz azadlığı və ya başqalarını mühakimə, tənqid etməsi əsasında deyil, başqa imanlılara sevgi və hörmət və özünün mədəni mühitində Müjdənin yayılması əsasında düzgün anlayış və davranış qaydaları verilmişdir. Əgər iman və əməl üçün yeganə mənbəyimiz Müqəddəs Kitabdırsa, onda biz gərək bu məsələni təkrar nəzərdən keçirək.
- D. Alkoqoldan tam imtina etmənin Allahın iradəsi olmasında israr ediriksə, onda şərab içən İsanın Özü və müntəzəm olaraq şərab içən müasir xalqlar (məs., Avropa, İsrail, Argentina) haqqında nə deyəcəyik?

NASB	"eyş-işrət"
NKJV	"kef məclisləri"
NRSV	"ziyafətlər"
TEV	"orqiyalar"

Kōmos sözü yunan dilində kəndi bildirən *kōmē* sözü ilə əlaqəlidir. Bu, bol yemək, içki və cinsi əlaqələr ilə keçən böyük ziyafətdir (müq. et. Rom. 13:13; Qal. 5:21).

▣ **"içib azğınlıq etməklə"** Bu ifadə əvvəlki ilə bağlıdır. NJB tərcüməsində bunlar birləşdirilir: "kef məclisləri və kefli orqiyalarla"

NASB, NKJV	"ikrah yaradan bütperəstliklər"
NRSV	"qanunsuz bütperəstlik"
TEV	"iyrənc bütlərə pərəstiş"
NJB	"küfr edib yalançı tanrılara pərəstiş edərək"

Bu günahlar siyahısı çox vaxt həddən artıq bol yemək, içki və ən iyrənc növdən cinsi əxlaqsızlıq ilə keçirilən bütperəst ibadətləri ilə əlaqəlidir. Bunlar, Əhdi-Ətiqdə mühakimə olunan Kənan məhsuldarlıq kultuna çox bənzəyirdi.

4:4 Bu ayə 2:12,15; 3:16 ilə bağlıdır. İnsanlar məsihçiləri səhv başa düşür və onlara hücum edirdilər, çünki (1) məsihçilərin həyatları o qədər qəti və açıq şəkildə dəyişirdi ki, qohumları, dostları, qonşuları bunu görür və (2) məsihçilərin bəzi fəaliyyətlərini səhv şərh edirdilər (məhəbbət süfrələrini qohumlar arasında cinsi əlaqə kimi, Rəbbin Süfrəsini kannibalizm kimi yozurdular və s.).

4:5 "mühakimə etməyə hazır olan Allaha cavab verəcəklər" Mühakimə hökmən olacaq (müq. et. Mat. 12:36; İbr. 9:27; 10:27; 2Pet. 2:4,9; 3:7). Mühakimə edəcək şəxs

1. Allahdır (müq. et. Rom. 2:2-3; 14:10,12; 1Pet. 1:17; 2:23; Vəhy 20:11-15)
2. Məsihdir (müq. et. Yəh. 9:39; Mat. 16:27; 25:31-46; Həv. 10:42; 17:31; 2Kor. 5:10; 2Tim. 4:1)
3. Oğul vasitəsilə Atadır (müq. et. Yəh. 5:22-27; Həv. 17:31; Rom. 2:16)

Mühakimə xoşagələm mövzusu olmasa da, Müqəddəs Kitabda tez-tez təkrarlanan mövzudur. Bu mövzu bir sıra təməl həqiqətlər üzərində durur.

1. Biz əxlaqlı Allahın yaratdığı mənəvi bir kainatda yaşayırıq (nəyi əkərsək, onu biçəcəyik; müq. et. Qal. 6:7).
2. Bəşəriyyət günaha batmışdır; biz itaətsiz olmuşuq.
3. Bu dünya, Allahın istədiyi kimi deyildir.
4. Bütün şüurlu məxluqlar (mələklər və insanlar) həyat ənamına görə Allaha hesab verəcəklər. Biz idarəçiyik.
5. Əbədi taleyimiz bu həyatdakı hərəkətlərimiz və seçimlərimiz ilə müəyyən olunur.

▣ **"diriləri və ölümləri"** Həm indi diri olan, həm də vəfat etmiş bütün insanları (müq. et. Fil. 2:10; Vəhy 2:13).

4:6 "Çünki bu səbəbə görə Müjdə ölümlərə də yayıldı" Bu fraza haqqında bir neçə fərziyyə vardır:

1. bu, 3:18-20 ("zindandakı ruqlar") ilə əlaqəlidir
2. bunda bütün insanlar nəzərdə tutulur, çünki imanlı-imansız bütün insanlar günah üzündən fiziki ölümə məhkum olurlar (1Pet. 4:5 ilə paraleldir)
3. bunda Müjdəni qəbul edib vəfat etmiş adamlar nəzərdə tutulur (hər iki feil aorist məchul növdədir)
4. bunda ruhən ölümlər (həlak olanlar) nəzərdə tutulur – Avqustin, Bede, Erazm və Lüterə görə (müq. et. Luka 15:24,32; Ef. 2:1,5; 5:14; Kol. 2:13)

Bu son fərziyyəyə görə, bəzilərinin (Müjdəni heç vaxt eşitməmiş) ölümdən sonra Məsihi qəbul etmək imkanı olacaq. İnsan ağına cəlbədicə olan bu fərziyyə Müqəddəs Yazının qalan hissələrinə (məs. İbr. 9:27) tamamilə

ziddir və bu dünyada müjdəçiliyin təcilliyini və vacibliyini inkar edir. Məncə, 1-ci ya da 3-cü variant kontekstə ən uyğun olur.

▣ **"onlar bütün insanlar kimi mühakimə olunduğu halda, ruhən Allah kimi yaşasınlar"** Bu fraza 1Pet. 3:18-də İsanın təsvirinə çox bənzəyir. Axirətin gerçəkliyi təsdiq olunur. Müqəddəs Kitab həm xilas olanların, həm də həlak olanların diriləcəyini açıq şəkildə öyrədir (müq. et. Dan. 12:2; Yəh. 5:28-29; Həv. 24:15).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 4:7-11

⁷Hər şeyin sonu yaxındır. Beləliklə, ağıllı-kamallı olun və dua etmək üçün ayıq durun. ⁸Hər şeydən əvvəl, bir-birinizi can-dildən sevin, çünki «məhəbbət çox günahı örtər». ⁹Şikayət etmədən bir-birinizə qonaqpərvərlik göstərin. ¹⁰Hər kəs Allahın çoxcəhətli lütfünün yaxşı idarəçiləri kimi aldığı ənəmə görə bir-birinə xidmət etsin. ¹¹Kim danışsınsa, Allahın sözlərini danışan kimi danışsın. Kim xidmət edirsə, Allahın verdiyi qüvvətlə xidmət etsin. Beləcə Allah hər şeydə İsa Məsih vasitəsilə izzətlənəcək. İzzət və qüdrət əbədi olaraq İsa Məsihindir. Amin!

4:7 "Hər şeyin sonu yaxındır" Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. Məsihin ikinci gəlişi 1 Peterdə təkrarlanan mövzudur (müq. et. 1Pet. 1:5,6; 4:13,17; 5:1,10). Bu fiziki yer kürəsi təmizləyən atəslə yandırılıb məhv ediləcək (müq. et. 2Pet. 3:10). "Parusiya"nın yaxın olduğu barədə bu təlimi həmçinin İsa (müq. et. Mark 1:15; Luka 21:32), Paul (müq. et. Rom. 13:11), Yaqub (müq. et. Yaq. 5:8) və Yəhya (müq. et. Vəhy 1:1,3; 3:11; 22:6,7,10,12,20) öyrədirlər.

İsanın gəlişinin yaxınlığı barədə iki min ildir vəz edilir, lakin İsa hələ gəlməmişdir. Bundan elə nəticə çıxarmaq olarmı ki, (1) İsa gəlməyəcək ya da (2) Əhdi-Cədidin Onun tez gələcəyi haqqındakı təlimi səhvdir? İsa Özünün ikinci gəlişinin vaxtını bilmirdi (müq. et. Mat. 24:36). Bu təəccüblüdür və Allahın bədənə bürünməsi ilə bağlı bir sirdir.

Göründüyü kimi, Əhdi-Cədidin müəllifləri İsanın tez gələcəyini gözləyiblər. Bəs nə olub? Birincisi, onu yadda saxlamalıyıq ki, zaman yalnız onun içində olanlar üçün önəmlidir. Allah yavaş davranmır, amma O həmçinin zamanın ötəsindədir. İsanın ikinci gəlişinin yaxınlığı imanlıların hər nəslini ruhlandırır və həvəsləndirmişdir. Ancaq teoloji baxımdan 2 Salonikililərdə Məsihin ikinci gəlişinin yubanması təsvir olunur (əvvəl "qanunsuz adam" ortaya çıxmalıdır). Məsihin ikinci gəlişi təkrarlanan mövzudur, amma imanlıların yalnız bir nəslini bunu yaşayacaq (müq. et. 2Pet. 3).

NASB	"ağıllı-kamallı və ruhən ayıq olun"
NKJV	"ciddi olun və ayıq durun"
NRSV	"ciddi olun və özünüzü şagird edin"
TEV	"siz nəfsinizə hakim və oyaq olmalısınız"
NJB	"beləcə ağıllı olmağınızı sakitləşdirin və ayıq olun"

Burada mömin həyat tərzini vurğulayan, əmr şəklində olan feillər yaxud əmr olaraq çıxış edən feli sifətlər işlədilir (müq. et. 1Pet. 4:6c). Bu iki söz xüsusilə duada zehni ayıqlığı bildirir. Birincisi *sōphronēō*-dur. Bu söz (və onun əlaqəli formaları) sakit, sağlam, sabit və iti düşüncəni bildirir (Paul onu Pastoral Məktublarında tez-tez işlədir, müq. et. 1Tim. 2:9,15; 3:2; 2Tim. 1:7; Tit. 1:8; 2:2,4,5,6,12). İkincisi, *nēphō* (və onun əlaqəli formaları), hərfi mənası sərxoşluğa bağlı olduğu halda, məcazi olaraq məntiqi, nəzarət olunan, sağlam düşüncə, nəfsə hakim olma mənasını verir (müq. et. 1Sal. 5:6,8; 1Tim. 3:11; Tit. 2:2; 1Pet. 1:13; 5:8).

Bununla belə qeyd edək ki, Peter Məsihin ikinci gəlişi ilə bağlı axır zaman hadisələrindən danışmır. O, imanlıları mömin həyata ruhlandırmaq üçün bundan istifadə edir. Bu feillərin hər ikisi aoristin əmr şəklindədir. Ehtimal ki, bunlar Peterin Getsemaniədə yaşadıkları ilə əlaqəlidir (müq. et. Mat. 26:40-41). "Parusiya"nın (Məsihin ikinci gəlişinin) yaxın olması fikri məsihçilərin hər dövrdə, ələlxüsus şiddətli təqiblərdə Məsihə bənzər həyat sürmələrinə kömək etmişdir.

▣ **"dua etmək üçün"** Dua, təqib və sınaq zamanı həm insanın özü, həm də başqaları üçün qüvvətli silahdır (müq. et. Ef. 6:18-19; 1Sal. 5:17,25; Yaq. 5:16). 1Pet. 4:3-də imansız bütərəstlərin qeyri-münasib davranışı təsvir olunduğu kimi, 1Pet. 4:7-11-də imanlılardan gözlənen davranış təsvir olunur.

4:8

NASB, NRSV,

NJB "hamının üstündə"

NKJV "bütün şeylərdən üstə"

TEV "hər şeydən üstə"

Bu yunan idiomunun mənası "hər şeydən əvvəl"dir (müq. et. Yaq. 5:12). Məhəbbət hər şeydən üstündür (müq. et. 1Pet. 1:22; 3:8; Yəh. 13:34; 15:12,17; 1Kor. 13; 1Yəh. 2:7-8; 3:11,23; 4:7-21).

▣ **"can-dildən sevin"** Bu, əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Başqa imanlıları sevmək mövzusu, 1 Peterin əvvəlki fəsillərində başlanmışdır (müq. et. 1Pet. 1:22; 3:8).

▣ **"bir-birinizi"** "Bir-biriniz" ifadəsinin üç dəfə işləndiyinə diqqət yetirin (müq. et. 1Pet. 4:8,9 və 10). Məsihcilik kollektivdir. Biz bir-birimizə verilmişik (müq. et. 1Kor. 12:7).

▣ **"məhəbbət çox günahı örtər"** Bu fraza barəsində bir neçə fərziyyə vardır.

1. bu, Sül. 10:12-dən sitatdır (Septuaqinta deyil, masoret mətn versiyasından); məhəbbət ona edilən pislikləri yadda saxlamaz
2. Yaq. 5:20 ilə əlaqəlidir; məhəbbət günaha batmış başqa imanlının ruhani cəzasını ləğv etməkdə kömək olur
3. Mat. 6:14-15 və Mark 11:25 ilə əlaqəlidir; başqalarını bağışlamağımız bağışlandığımızı sübut edir (Origen və Tertullian)
4. 1Kor. 13:7 ilə əlaqəlidir; məhəbbət təqib olunan başqa məsihcilərin açıq-aşkar zəifliklərini görməmək qabiliyyətidir

4:9 "bir-birinizə qonaqpərvərlik göstərin" Bu, *phileō* (məhəbbət) və *xenos* (yad adam) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Yad adamlara qarşı məhəbbət, mehmanxanaların adının pis çıxdığı o dövrdə səyahət edən məsihcilər üçün xüsusilə önəmli idi (müq. et. Mat. 25:35 və s.; Rom. 12:13; 1Tim. 3:2; Tit. 1:8; İbr. 13:2; 2Yəh. 5-8). Yunan mətnində bu ifadədə feil yoxdur. Əmr şəklində olan feillərin sayı onu göstərir ki, bu, davam edən bir əmrdir.

▣ **"Şikayət etmədən"** İmanlıların başqalarına qarşı münasibətləri son dərəcə önəmlidir. İmanlılar heç nəyin sahibi olmadıqlarını, amma hər şeyin idarəçisi olduqlarını dərk edirlər. Bu açıq qapı siyasəti nəinki səyahət edən cəmiyyət işçiləri üçün, həm də təqib üzündən iş yerlərini və evlərini itirmiş yerli imanlılar üçün vacib idi. Bu əmr, digər əmrlər olduğu kimi, məsihçi imanının kollektiv xarakterini göstərir.

4:10 "Hər kəs... aldığı ənamı görə" Bu, keçmiş zamanda tamamlanmış hərəkəti bildirən aorist məlum növ xəbər formasıdır. "Ənam" (*charisma*) sözü, "lütf" (*charis*) ilə eyni kökdən törəmişdir. Bu ənamlar insanlara layiq olmadıqları halda əvəzsiz olaraq verilir. Hər imanlının ruhani ənamı vardır – Allah xilas olan hər kəsə ənam verir ki, imanlılar cəmiyyətinə və cəmiyyət üçün xidmət etsin (müq. et. Rom. 12:6-8; 1Kor. 12:7,11,18; Ef. 4:7). Bu ənamlar insanın fitri istedadları da ola bilər, amma bu təqdirdə bunlar Məsihin izzəti üçün fəvqəltəbii şəkildə qüvvətləndirilir!

Əhdi-Cədidin bu həqiqətinin praktiki cəhəti ondan ibarətdir ki, hər imanlı Məsihin çağırılmış, ənamlar almış xidmətçisidir (müq. et. Ef. 4:12). Buna görə də hər imanlı yerli cəmiyyətin effektiv fəaliyyət göstərməsi üçün çox önəmlidir. Bu mətn, müasir imanlılar cəmiyyətində geniş yayılmış, amma cəmiyyətə zərər verən imanlıların "ruhanilər" və "dünyəvilər" olaraq bölünməsinin səhv olduğunu göstərir. Yalnız maaş alan və ya rəsmi xidmətə təyin edilmiş işçilər əsla dünyanı Məsih üçün qazanıb şagird edə bilməzlər!

▣ **"bir-birinə xidmət etsin"** Bu, əmr şəkli olaraq işlənən indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Bu feli sifət, xidmətçi mənasına gələn yunan sözündən (*diakonos*) törəmişdir. Sonra bu söz "dyakon" xidmətinin adı olmuşdur (müq. et. Fil. 1:1). Məsiçilikdə rəhbərlər başçı deyil, xidmətçidir. Ruhani ənamlar bizə özümüz üçün deyil, başqaları üçün verilib (müq. et. 1Kor. 12:7). Ruhani ənamlar "nailiyət medalları" deyil, "xidmət dəsmalları"dır.

▣ **"yaxşı idarəçiləri kimi"** Hərfi tərcümədə "evi idarə edənlər". İmanlılar cəmiyyəti Allahın ev xalqıdır (müq. et. 1Pet. 4:17). İmanlılar öz ruhani ənamlarından necə istifadə etdikləri barədə Məsihdə Allaha hesab verəcəklər (müq. et. 1Kor. 3:10-17; 2Kor. 5:10).

▣ **"Allahın çoxcəhətli lütfünün"** "Çoxcəhətli" sözünə 1 Peterdə iki dəfə rast gəlinir və bu söz, prizmadan keçən işıq kimi "rəngarəng" mənasına gəlir. Bu mətn, 1Pet. 1:6-nı balanslaşdırır. Hər sınaqda (müq. et. Yaq. 1:2) Allahın yetərli lütfü vardır və Allah bu lütfü bizə başqa imanlılar vasitəsilə çatdırmağı qərara almışdır. Heç bir imanlı başqalarından ayrılmış bir "ada" ola bilməz.

10:37,38 "Kim danışırsa... Kim xidmət edirsə" Bunlar, birinci sinif şərt cümlələridir. Allahın ənamlara malik olan xidmətçiləri Allahın qüvvətiylə danışmalı və xidmət etməlidirlər. Biz danışırıqsa, Onun sözlərini deyirik. Xidmət ediriksə, Onun qüvvəti ilə xidmət edirik.

▣ **"Allahın verdiyi"** Bu, bir "xor"a (*chorēgēō*, – *choros* və *hēgeomai*-dən düzələn mürəkkəb söz) maddi dəstək verən adam barəsində işlənən feilin indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır. Allah ənamlara malik olan adamlarına dəstək verməkdə davam edir (müq. et. 2Kor. 9:10, *epi* prefiksli olan eyni söz 2Pet. 1:5,11-də işlənmişdir).

Maraqlıdır ki, Paula görə, ruhani ənamlar Ruhdan (müq. et. Rom. 12) və ya Məsihdən (müq. et. Ef. 4:11) verilir, Peterə görə isə bunlar Ata Allahdan gəlir. Bu, Allahın bütün Şəxslərinin Padşahlıq üçün fəal olduqlarını göstərən daha bir misaldır (müq. et. 1Kor. 12:4-6).

▣ **"Beləcə Allah hər şeydə İsa Məsih vasitəsilə izzətlənəcək"** Orijinalda bu, ayrı bir cümlə deyil, (*hina* ilə qurulan) məqsəd budaq cümləsidir. Ruhani ənamlar onlara malik olan insanları deyil, Allahı izzətləndirməlidir. Ənamlarımız Allaha işarə edir (müq. et. Mat. 5:16; 1Kor. 10:31; 1Pet. 2:12).

▣ **"İzzət və qüdrət əbədi olaraq İsa Məsihindir"** Orijinalda "Onundur", amma İsadən bəhs edildiyi bəllidir (müq. et. 2Tim. 4:18; 2Pet. 3:18; Vəhy 1:6). Vəhy 5:13-də bu söz həm Ataya, həm də Oğula aiddir. Adətən bu fraza Ataya aid olur (müq. et. 1Pet. 5:11; Rom. 11:36; 16:27; Ef. 3:21; Fil. 4:20; 1Tim. 1:17; 1Pet. 5:11; Yəhd. 25; Vəhy 7:12). "İzzət" barədəki qeyd üçün bax: 1:21.

▣ Əhdi-Cədidə həmd-sənaya tez-tez rast gəlinir. Əhdi-Cədidin müəllifləri tez-tez Allaha həmd edirlər (müq. et. Rom. 11:33-36; Ef. 3:20-21; 1Pet. 5:11).

▣ **"Amin"** Bax: Mark 3:28, XÜSUSİ MÖVZU: "AMİN".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 4:12-19

¹²Sevimlilər, sizi sınamaq üçün aranızda baş verən odlu imtahana sanki başınıza gələn qəribə bir iş kimi təəccüb etməyin. ¹³Əksinə, Məsihin əzablarına nə qədər şərək olursunuzsa, o qədər sevinin ki, Onun izzətli zühurunda hədsiz sevinəsiniz. ¹⁴Məsihin adına görə təhqir olunsanız, siz nə bəxtiyarsınız! Çünki Allahın izzətli Ruhu üzərinizdə qalır. ¹⁵Lakin heç biriniz qatil, oğru ya başqa cür cinayətkar kimi yaxud başqalarının işinə qarışan şəxs kimi əzab çəkməsin. ¹⁶Amma bir insan məsihçi kimi əzab çəkirsə, qoy bundan utanmasın, bu adı daşıyaraq Allahı izzətləndirsin. ¹⁷Çünki mühakimənin Allahın ev xalqından başladığı vaxt gəlir. Əgər mühakimə əvvəl bizdən başlanarsa, Allahın Müjdəsinə itaət etməyənlərin sonu necə olacaq? ¹⁸Əgər saleh belə, çətinliklə xilas olursa, bəs allahsız və günahkar necə olacaq? ¹⁹Bunun üçün qoy Allahın iradəsinə görə əzab çəkənlər yaxşılıq edərək həyatlarını sadıq olan Yaradana həvalə etsinlər.

4:12 "Sevimlilər" Ata Oğula belə müraciət edirdi (İsanın vəftizi zamanı, müq. et. Mat. 3:17; bu, Yeş. 42:1,12:18-dən sitatdır; İsanın görünüşünün dəyişməsi zamanı, 17:5). Bu ad daha sonra Məsihin ardıcılılarına da keçir (müq. et. 1Pet. 2:11; 4:12; 2Pet. 1:17; 3:1,8,15,15,17; və Paulun məktublarında da tez-tez istifadə olunur).

▣ **"təccüb etməyin"** Burada inkar ədatı ilə indiki zaman məchul növ əmr şəkli işlənir; belə form adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir. O imanlılar təqiblərə təccüb edirdilər.

▣ **"odlu imtahana"** Burada ciddi sınaqlardan və təqiblərdən söhbət gedir (gündəlik həyat problemlərindən deyil, müq. et. 1Pet. 4:14,18; lakin gündəlik həyatımız da şəhadətdir). Müqəddəs Kitabda Məsihin ardınca gedənlərin təqiblərə və əzablara düçar olmalarının normal olduğunu öyrədən çoxlu mətnlər vardır (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 15:18,21; 16:1-3; 17:14; Həv. 14:22; Rom. 5:3-4; 8:17; 2Kor. 4:16-18; 6:3-10; 11:23-30; Fil. 1:29; 1Sal. 3:3; 2Tim. 3:12; Yaq. 1:2-4; 1Pet. 4:12-16). Ata bunların vasitəsilə bizi Məsihə bənzədir (müq. et. İbr. 5:8).

▣ **"aramızda baş verən"** Bu gələcək zaman deyil, indiki zamanın feli sifətidir. İndiki zamanda gözlənməyən bir gerçəklik idi!

▣ **"sizi sınamaq üçün"** Burada *periazō* yunan sözü işlənir. Bax: Mark 1:13-dəki Xüsusi mövzu, №2, c.

▣ **"sanki başınıza gələn qəribə bir iş kimi"** Bu frazada "şəriklik" mənasına gələn *sun* sözlü ilə düzələn mürəkkəb feil işlədilmişdir (indiki zaman məlum növ feli sifəti). Bu imanlılar təqiblərdən keçirdilər. Onlar bilməli idilər ki,

1. bu, imanlılar üçün qeyri-adi bir şey deyildir
2. bu, günahın nəticəsi deyildir (Qanun. 27-28)
3. Allahın iradəsində bunun bir məqsədi vardır

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHÇİLƏR NİYƏ ƏZAB ÇƏKİRLƏR?" (SPECIAL TOPIC: WHY DO CHRISTIANS SUFFER?)

1. Öz günahlarına görə (ani mühakimə). Bu o demək deyildir ki, bütün problemlərin və pis vəziyyətlərin səbəbi günahdır (müq. et. Əyyub; Zəb. 73; Luka 14:1-5; Neh. 9; Yəh. 9; Həv. 5:1-11; 1Kor. 11:29-30; Qal. 6:7).
2. Məsihə bənzəmək üçün (İbr. 5:8). Bəşəri nöqtəyi-nəzərdən hətta İsa yetkinləşməli idi və Onun ardıcılıları da yetkinləşməlidirlər (müq. et. Rom. 5:3-4, 8:28-29; 2Kor. 12:7-10; Fil. 3:10; İbr. 12:5-12; Yaq. 1:2-4; 1Pet. 1:7).
3. Qüvvətli və təsirli şahidlik üçün (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 15:18-22; 1Pet. 2:18-21, 3:13-17).
4. Yeni dövrün doğuş ağrısının əlaməti kimi (müq. et. Mat. 24:6; Mark 13:8).

Şəxsən mənə bu dünyadakı ədalətsizliyin və şər in problemi barəsində faydalı olmuş iki kitab Hanna Uithol Smitin "Məsihçinin xoşbəxt həyatının sirri" (Hannah Whithall Smith, *The Christian's Secret of a Happy Life*) və Con U. Uenhamın "Allahın xeyirxahlığı"dır (John W. Wenham, *The Goodness of God*).

İmanlılar yadda saxlamalıdır ki, problemlər və əzablar heç də həmişə Allahın qəzəbi və ya rəddinin əlaməti deyildir. Günaha batmış bu dünyada pis şeylər sadıq imanlıların da başına gəlir (müq. et. 1Pet. 4:12-19). Allahın vədləri və Məsihin fədakar ölümü Allahın məhəbbətinin əlamətləridir (müq. et. Rom. 5:8). Müqəddəs Yazı müvəqqəti vəziyyətlərdən üstün tutulmalıdır!

4:13 "şərik" Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "KOINŌNIA (ŞƏRİKLİK)" (SPECIAL TOPIC: KOINŌNIA [FELLOWSHIP])

"Ünsiyyət" (*koinōnia*) sözünün mənaları:

1. bir şəxslə sıx əlaqə
 - a. Oğul ilə (müq. et. 1Kor. 1:9; 1Yəh. 1:6)
 - b. Ruh ilə (müq. et. 2Kor. 13:14; Fil. 2:1)
 - c. Ata və Oğul ilə (müq. et. 1Yəh. 1:3)
 - d. əhddəki digər bacı-qardaşlar ilə (müq. et. Həv. 2:42; 2Kor. 8:23; Qal. 2:9; Flm. a. 17; 1Yəh. 1:3,7)
 - e. şər ilə deyil (müq. et. 2Kor. 6:14)
2. şeylərlə və ya qruplarla sıx əlaqə
 - a. Müjdə ilə (müq. et. Fil. 1:5; Flm. a. 6)
 - b. Məsihin qanı ilə (müq. et. 1Kor. 10:16)
 - c. qaranlıqla deyil (müq. et. 2Kor. 6:14)
 - d. əzab ilə (müq. et. 2Kor. 1:7; Fil. 3:10; 4:14; 1Pet. 4:13)
3. səxavətlə verilən hədiyyə və ya ianə (müq. et. Rom. 12:13; 15:26; 2Kor. 8:4; 9:13; Fil. 4:15; İbr. 13:16)
4. Allahın Məsih vasitəsilə verdiyi və bəşəriyyətin Allahla və öz bacı-qardaşları ilə ünsiyyətini bərpa edən lütf ənamı

Beləcə bu söz insanın şəquli münasibətinin (Yaradan ilə) nəticəsi olan üfuqi münasibətini (insanlar ilə) bildirir. Bu söz həmçinin məsihçi cəmiyyətinin vacibliyini və sevincini vurğulayır (məs., İbr. 10:25).

▣ **"sevinin"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Məsih üçün əzab çəkmənin sevinclə əlaqəsi heyrətvericidir. Bu, imanlıların Məsihə iman gətirdikdə tamamilə yeni dünyagörüşünü qəbul etdiklərini göstərir. İsanın Özü bu həqiqəti ilk dəfə Matta 5:10-12-də dilə gətirmişdir. Paul Rom. 5:2,3-də eyni həqiqəti söyləyir.

▣ **"Onun izzətli zühurunda"** Məsihin izzətli gəlişində Özünə məxsus olanları qəbul etməsindən söhbət gedir (müq. et. Yəh. 14:1-3).

4:14 "olunsanız" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir; deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru və tamamlanmış olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir.

▣ **"təhqir"** Eyni söz Mat. 5:11-də də işlənir. İsanın bu barədə öyrətdiyi təlim, yəqin ki, Peterin yanında idi.

▣ **"Məsihin adına"** Əhdi-Ətiqdə "...adına" deyildikdə, adın sahibi olan şəxs nəzərdə tutulurdu. Rəbbin adını çağırmaq (Yoel 2:32; Həv. 2:21, müq. et. Rom. 10:9-13) İsayə Xilaskar kimi iman etmək deməkdir. Rəbbin adı ilə dua etmək (müq. et. Yəh. 14:13; 15:16; 16:23-24), Onun şəxsi və xasiyyəti ilə dua etmək deməkdir.

▣ **"siz nə bəxtiyarsınız"** Bu, İsanın bəxtiyarlıq vədlərində işlədilən *makarios* sözüdür (müq. et. Mat. 5:3-9). Bu ayə Mat. 5:10-12-ni əks etdirir. Eyni həqiqətə (və eyni sözə) həmçinin 1Pet. 3:14-də rast gəlinir. Əzabdan və təqibdən sevinc və xeyir-dua gələ biləcəyi fikri materialist qərblilərə qaribə gəlir.

▣ **"Allahın izzətli Ruhu üzərinizdə qalır"** Burada ya (1) Məsihin vəftizi zamanı yaşadığına bənzər bir şeyə (müq. et. Mat. 3:16; Yəh. 1:32), ya da (2) Ruhun Məsihi necə qüvətləndirməsinə (müq. et. Yeş. 11:2, 42:2, 59:21, 61:1) işarə olunur. İsanın çəkdiyi əzabları indi biz çəkirik (müq. et. Rom. 8:17). Ruhun hüzzuru sağlamlıq, zənginlik və rifah gətirməz, təqib gətirər (müq. et. Yəh. 15:18; 17:14). İsa təqib zamanı Ruhun bizə gəlib kömək edəcəyinə söz verib (müq. et. Mat. 10:16-23, xüs. 1Pet. 4:20).

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda bir neçə (4) variantı mövcuddur. UBS⁴ bizim variantı (ingiliscə NASB) "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

Tekstus Reseptusda burada bir fraza əlavə olunub (həmin fraza ingiliscə KJV və NKJV tərcümələrində yer alır): "Digərlərin arasında söyülür, sizin aranızda izzətlənir". Bu frazaya bir az fərqli formalarda yalnız daha gec dövrlərə aid olan unsial əlyazmalarda rast gəlinir (IX əsrə aid olan K əlyazması; VIII əsrə aid olan L əlyazması; VI əsrə aid olan P əlyazması). Yəqin ki, orijinalda bu fraza yox idi. UBS⁴ onun daxil edilməməsini "tam əminlik" olaraq qiymətləndirir.

4:15 "heç biriniz... kimi əzab çəkməsin" Bu ifadə inkar ədatı ilə məlum növ indiki zaman əmr şəklindədir; belə qrammatik forma adətən artıq gedən prosesi dayandırmaq üçün işlənirdi.

▣ **"başqalarının işinə qarışan şəxs"** Yunan dilində bu, tək sözdür. "Başqasına məxsus olan" (*alotrios*) və "baxmaq, nəzarət etmək" (*episkopos*) sözlərindən düzələn bu mürəkkəb sözə yunan ədəbiyyatında yalnız bir dəfə, burada rast gəlinir. Bu söz başqalarının işinə qarışan bir adamı bildirir.

4:16 "çəkirsə" Bu bir daha deyilənin doğru olduğunu ifadə edən birinci sinif şərt cümləsidir. Məsihiçilər sadəcə məsihçi olduqlarına görə əzab çəkirdilər.

▣ **"məsihçi"** Bu əvvəlcə istehzalı bir ad idi (müq. et. Həv. 11:26; 26:28). Əhdi-Cədidə bu söz yalnız üç dəfə işlədilmişdir. Mənası "kiçik Məsih" idi (*Christianos*). I əsrin ortalarından bəri məsihçiləri "xristian" olaraq adlandırmağa başlayıblar (Tasit, "Salnamələr" [Tacitus, *Ann.*] 15:44).

▣ **"qoy bundan utanmasın"** Burada inkar ədatı ilə indiki zaman məchul növ əmr şəkli işlənir; belə forma adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir. Bu, İsanın Peterə çox xəcalət çəkdiyinə o gecə məhkəməsi haqqındakı xatirələri ola bilər (müq. et. Mat. 26:69-75; Mark 14:66-72; Luka 22:56-62; Yəh. 18:16-18,25-27).

4:17 "Çünki mühakimənin Allahın ev xalqından başladığı vaxt gəlir" Bu, Mal. 3:1-6 ilə əlaqəli ola bilər; o mətndə mühakimə Məsihin qəflətən Öz xalqının yanına gəlməsindən başlayır (kimə çox verilibsə, ondan çox da istəniləcə, müq. et. Yer. 25:29). Allahın xalqında tövbə etməmiş günahkarlar varsa (və belələri vardır), mühakimə ilk öncə onlardan başlayacaq. Onların yeganə ümidi YAHVE-nin dəyişməyən xarakterindədir (müq. et. Mal. 1:6).

Bu fraza həmçinin Məsihin Hakim kimi ikinci gəlişini bildirən yəhudi idiomu ola bilər. Əhdi-Ətiqdə yəhudilər (və Əhdi-Cədidə həvarilər) bəşəriyyətin tarixinin fəlakətlərlə sona yetəcəyini təsəvvür edib və bu fəlakətlərə çox vaxt "yeni dövrün doğuş ağrısı" deyiblər. İsanın Özü Mark 13:8-də bunu açıq şəkildə söyləmişdir.

▣ **"Allahın ev xalqından"** 1 Peterdə imanlılar cəmiyyətinə aid olan iki inşaat metaforası vardır: (1) diri daşlardan qurulan məbəd (müq. et. 1Pet. 2:4-10) və (2) Allahın ev xalqı (böyük ailəni bildirən kollektiv metafora, müq. et. 1Pet. 4:17; 1Tim. 3:15; İbr. 3:6).

▣ **"Əgər..."** Bu, 1Pet. 4:16 və 18 ilə yanaşı, daha bir birinci sinif şərt cümləsidir.

4:18 "saleh belə, çətinliklə xilas olursa" Bu, Sül. 11:31-in Septuaqinta versiyasına istinaddır ("Əgər saleh gücbəla ilə xilas olursa, dinsiz və günahlı adam harada olacaq?").

4:19 "Allahın iradəsinə görə əzab çəkənlər" Bu dünyada "salehlər" əzab çəkirlərsə (1Pet. 4:18-in birinci sinif şərt cümləsi), Allahın hökm günündə pislərin aqibəti nə olacaq? Rəbb xilas olanlarla birlikdədir (müq. et. 1Pet. 3:12,14), asi günahkarlara və təqib edənlərə isə qarşı durur (müq. et. 1Pet. 3:12).

▣ **"həyatlarını... həvalə etsinlər"** Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəkli; bu onu göstərir ki, onlar özlərini Allaha həvalə etməkdə davam etməlidirlər. Paul Müjdəni Timoteyə həvalə edib (müq. et. 1Tim. 1:18) Paul Müjdəni başqalarına da öyrətməyə qadir olan imanlılara həvalə edib (müq. et. 2Tim. 2:2) Bu söz bankçılıq terminologiyasında "əmanət" olaraq tərcümə olunur. İsa çarmıxda öləndə eyni sözü dilə gətirmiş, Öz canını Ataya həvalə etmişdir (müq. et. Luka 23:46).

▣ **"sadiq olan Yaradan"** Allah sadıqdır! Bu, Müqəddəs Kitabın əsas əqidələrindən biridir (müq. et. Say. 23:19; Qanun. 7:9; Yeş. 40:8; 49:7; 55:11; 1Kor. 1:9; 10:23; 2Kor. 1:18; 1Sal. 5:24; 2Sal. 3:3; 2Tim. 2:13 və 1Pet. 1:19). Allahın dəyişməyən xasiyyəti (müq. et. Mal. 3:6) hər imanlının ümid yeridir. Allah söz verdiyi hər şeyi edəcək!

▣ **"yaxşılıq edərək"** Bu, 1 Peterin təkrarlanan mövzudur (müq. et. 1Pet. 2:14,15,20; 3:6,17; 4:19). Bu məktubda doğru yaşamağa və əzab çəkməyə hazır olmağa çağırışlar çoxdur. Bax: 1Pet. 4:3, XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHÇİLƏR NİYƏ ƏZAB ÇƏKİRLƏR?"

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Məsihin ikinci gəlişi yaxın olduğuna görə imanlıların etməli olduqları şeyləri sadalayın.
2. Əhdi-Cədidin müəllifləri Rəbbin tez gələcəyini, yoxsa uzun müddət keçəndən sonra zühur edəcəyini gözləyirdilər?
3. Məhəbbət günahları necə örtür? Kimin günahlarını?
4. Hər məsihçinin ruhani bir ənamı varmı? Əgər varsa, niyə?
5. Təqiblər imanlılar üçün normaldır, yoxsa deyildir?
6. İmanlıların haqsız yerə əzab çəkmələrinin məqsədi nədir?
7. Bir məsihçi haqsız yerə təqib edildikdə buna necə reaksiya verməlidir?
8. Məsihçilər mühakimə ediləcəklərmi? Necə? Niyə? Nə vaxt? Harada?

PETERİN BİRİNCİ MƏKTUBU 5

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Allahın sürüsünü öyrətmək	Sürünü otarın	Yekun nəsihətlər və salamlar	Allahın sürüsü	Göstərişlər: ağsaqqallara
5:1-4	5:1-4	5:1-5	5:1-4	5:1-4
	Allaha tabe olun, iblisə qarşı durun			Göstərişlər: sadıq qalanlara
5:5	5:5-11		5:5-7	5:5-11
5:6-7		5:6-11		
5:8-11			5:8-11	
Son salamlar	Vidalaşma və sülh		Son salamlar	Son salam sözləri
5:12-14	5:12-14	5:12-14a	5:12	5:12
			5:13-14a	5:13
		5:14b	5:14b	5:14

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 5:1-5

¹Ey aranızda olan ağsaqqallar! Mən də sizin kimi ağsaqqal və Məsihin əzablarının şahidiyəm, zühur edəcək izzətə də şərikəm. Sizə yalvarıram, ²Allahın sizə həvalə etdiyi sürüsünü otarın. Ona zorla yox, könüllü və Allahu razı salan tərzdə, haqsız qazanca həris olmadan, həvəslə nəzarət edin. ³Sizə tapşırılanlar üzərində ağalq etməyin, amma sürüyə nümunə olun. ⁴Baş Çoban zühur etdiyi zaman siz solmayan izzət tacı alacaqsınız. ⁵Eyni ilə, siz də, ey gənclər, ağsaqqallara tabe olun. Hamınız bir-birinizə itaətkarlıq göstərin. Çünki «Allah məğrurlara qarşıdır, itaətkarlara isə lütf göstərir».

5:1 "ağsaqqallar... sizin kimi ağsaqqal" 1Pet. 5:1 və 5:5-də ağsaqqal (*presbuteros*) sözü üstündə kəlmə oyunu vardır. Bu söz rəhbərlərə (müq. et. 1Pet. 5:1) və yaşlı adamlara (müq. et. 1Pet. 5:5) aid ola bilər. Peterin bu sözdən istifadə etməsi təəccüblüdür, çünki bu söz yəhudilərin qəbilə başçısını bildirir, yunan şəhər dövlətlərinin başçılarına isə "gözetçi" yaxud "nəzarətçi" (*episcopos*) deyilirdi. 1 Peterdə yəhudi olmayan imanlılara müraciətlə yəhudi sözləri işlədilir.

Peter özünü "sizin kimi ağsaqqal" adlandırır – yunan dilində bu, "birgəlik, şəriklik" mənasına gələn *syn* sözünün *presbuteros* ("ağsaqqal") sözünə artırılmasıyla düzələn tək sözdür. Peter özünün həvari səlahiyyətindən danışmır (müq. et. 2Yəh. 1 – burada başqa bir həvari özünə "ağsaqqal" deyir), ancaq yerli rəhbərlərə nəsihət verir ("Sizə yalvarıram", indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır)

1. Məsihin nümunəsi
 2. ikinci gəlişinin yaxınlığı
- işığında müvafiq şəkildə davranmağa və yaşamağa çağırır.

Erkən dövrdə imanlılar cəmiyyətlərinin maaşlı rəhbərlik xidməti yox idi. Hər yerli cəmiyyətdə Allahın verdiyi xidmət və rəhbərlik ənamları tanınırdı. Ənamın təsdiqlənməsi o dövrün mədəniyyətinə uyğun olaraq "yaşla gələn müdriklik"lə balanslaşdırılmalı idi, ələlxüsus yəhudi mənşəli imanlılar cəmiyyətlərində. Buna görə də, Peter hər iki rəhbərlik növündən bəhs edir.

Bir də "ağsaqqallar"ın cəm formada olduğuna diqqət yetirin. Bu (1) ev cəmiyyətlərinin rəhbərlərinə (müq. et. Həv. 20:17) və ya (2) rəhbərlərin müxtəlif ruhani ənamlarına (müq. et. Ef. 4:11) aid ola bilər (2-ci variantda xidmətin bütün imanlılara məxsus olduğu açıq bildirilir). Bu "kahinlər padşahlığı" anlayışı ilə paraleldir (müq. et. 1Pet. 2:5,9).

▣ **"Məsihin əzablarının şahidiyəm"** Peter, İsanın canlı şahidi olaraq Onun həyatı haqqındakı xatirələrini təsdiq edir (müq. et. Həv. 3:15; 10:39). Bunda həmçinin Peterin Həv. 1:8-dəki sözləri barədəki xatirələri əks oluna bilər. "Əzablar" deyildikdə Məsihin çarmıxa çəkilməsi nəzərdə tutulur. Peter əzablar sözünü tez-tez işlədir (müq. et. 1Pet. 1:11; 2:19,20,21,23; 3:14,17,18; 4:1[iki dəfə],13,15,19; 5:1,10). İsanın əzablarının həm kəffarə edən xarakteri, həm də imanlılara nümunə olması haqqındakı bu söhbət 1 Peterin mühüm bir mövzusunun təşkil edir.

▣ **"zühur edəcək izzətə də şərikəm"** Bu təkcə Məsihin ikinci gəlişinə deyil (müq. et. 1Pet. 1:5,7; 4:13; 5:4), həm də keçmişdə Peterin canlı şahidi olduğu İsanın görünüşünün dəyişməsinə (müq. et. Mat. 17; Mark 9:2-8; 2Pet. 1:16-18) işarə edə bilər. Bax: Mark 10:37, Xüsusi mövzu: "Ehtişam/izzət".

5:2 "Allahın sizə həvalə etdiyi sürüsünü otarın" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Əhdi-Ətiqdə "çoban" metaforası Allaha aid idi (müq. et. Zəb. 23:1; 100:3). Sonra rəhbərlərə "çoban" deməyə başlayıblar (müq. et. Yez. 34:7-10). Qoyunların müntəzəm olaraq qayğıya, qorumağa və diqqətə ehtiyacları var idi. İsa Yəh. 10-da "Yaxşı Çoban" adlanır və Yəh. 21-də Peterə Öz quzularını otarmağı tapşırır.

Əhdi-Cədidə yerli imanlılar cəmiyyəti rəhbərlərinin bir sıra adları vardır.

1. ağsaqqallar
2. gözetçilər və ya yepiskoplar
3. çobanlar və ya pastorlar

Görünür ki, bu sözlər sinonim kimi işlənir (müq. et. Həv. 20:17,28 və Tit. 1:5,7).

NASB	"nəzarət edərək"
NKJV	"gözetçi olaraq xidmət edərək"
NRSV	"nəzarət edərək"
TEV	-buraxılıb-
NJB	-buraxılıb-

Bir neçə qədim yunanca əlyazmalarda (P⁷², xi², A, P və Vulqata) ağsaqqalların işi ilə birlikdə "gözetçi"nin feil forması (indiki zaman məlum növ feili sifəti) işlənir. Bəzi qədim əlyazmalarda (x* və B) bu feili sifət buraxılır. Bunun buraxılmasının səbəbi aydın deyildir; ehtimal ki, əlyazmaları köçürən şəxslər ağsaqqalların və gözetçilərin rollarını qarışdırmamaq üçün bunu qəsdən buraxıblar.

5:2-3 Burada cəmiyyət rəhbərlərindən tələb olunan bir sıra ziddiyyətli xüsusiyyətlər (müq. et. 1Pet. 5:2-3) sadalanmağa başlayır.

Müsbət	Mənfi
1. könüllü	zorla yox
2. həvəslə	haqsız qazanca həris olmadan
3. nümunə olun	üzərində ağılıq etməyin

Ola bilsin, bu mənfi xüsusiyyətlər bəzi ev cəmiyyətlərinin rəhbərlərinin yalançı müəllimlərə nisbətən həqiqi vəziyyətini əks etdirsin (müq. et. 2 Peter).

▣ **"Allahı razı salan tərzdə"** Bu fraza bir çox qədim yunan əlyazmalarında vardır (P⁷², xi², A, P), lakin B, K və L əlyazmalarında o yoxdur. İngiliscə tərcümələrin çoxunda o vardır, ancaq KJV-də yoxdur. 1 Peterdə bu fraza tez-tez işlənir (müq. et. 1Pet. 2:15; 3:17; 4:2,3,19). Buna görə o, böyük ehtimalla, orijinalda yox idi.

▣ **"nümunə"** Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

5:4 "Baş Çoban" Peterin Məsihi Çoban olaraq adlandırması (müq. et. 1Pet. 2:25), güman ki, Yəh. 21:15-17-də təsvir olunan dirilmiş Rəb ilə söhbətlərindən irəli gəlir. Peter burada Məsihi *archi* və *poimen*-dən ibarət olan mürəkkəb sözlə adlandırır – bu söz baş və ya birinci çoban mənasına gəlir (müq. et. Yəh. 10:1-18). İbr. 13:20-də Məsih "böyük Çoban" olaraq adlandırılır. Bütün başqa çobanlar ("ağsaqqallar" və ya "gözətçilər") "alt" çobanlardır.

Ehtimal ki, Peter Musanın "çoban" olaraq adlandırıldığı Yeş. 63:11-ə istinad edir.

▣ **"zühur etdiyi"** Məsihin ikinci gəlişindən söhbət gedir (müq. et. 1Pet. 5:1; 1:5,7; 4:13).

▣ **"solmayan izzət tacı"** Bu kontekstdə bu fraza (1 Pet. 5:1-5) "alt" çobanlara aiddir. Peter burada idman metaforası (müq. et. 1Kor. 9:23) və çiçək metaforasını birgə işlədir. Solmayan izzət tacı 1Pet. 1:4-də Allah tərəfindən qorunan irsi ola bilər. Bunun paralelləri:

1. 2Tim. 4:8-də Paulun "salehlik tacı"
2. Yaq. 1:12-də Yaqubun "həyat tacı"
3. Vəhy 2:10 və 3:11-də İsanın "həyat tacı"

Bu, imanlının günaha və öz mənliliyinə qarşı mübarizəsində qələbə çalmasının və eləcə də Məsihin uğrunda səbir və sədaqət ilə əzab çəkməsinin rəmzidir.

5:5 "gənclər" Yəhudi cəmiyyətində adam qırx yaşına qədər gənc sayılırdı. İmanlılar arasında nəsil münafişəsi olmamalı, ancaq qarşılıqlı hörmət olmalıdır (1Pet. 5:5-dəki "Eyni ilə").

▣ **"ağsaqqallara tabe olun"** Bu, sabit həyat tərzini təsvir edən aorist məchul növ əmr şəklidir. Kontekstə görə, 1Pet. 5:1-dəki "ağsaqqallar", 1Pet. 5:5-dəkilərlə eynidir. Lakin "gənclər" sözü, yəqin ki, yaş fərqi ilə işarə edir (müq. et. 1Tim. 5:1-də yaşlı adam barədə işlənən bu söz 1Tim. 5:17-də imanlılar cəmiyyəti rəhbəri barədə işlənir). Bax: 1Pet. 2:3-dəki Xüsusi mövzu: "Tabeçilik".

▣ **"Hamınız"** Bundan əvvəl cəmiyyətin rəhbərləri və digər kişilərinə müraciət edən Peter burada imanlılar cəmiyyətinin bütün üzvlərinə xitab edir (müq. et. Ef. 5:21). İmanlıların cəmiyyətdə sülh və birliyə görə şəxsi məsuliyyət daşdıqlarını anlamaları həyatı önəm daşıyır (müq. et. Ef. 4:2-3).

▣ **"itaətkarlıq göstərin"** Hərfi tərcümədə "itaətkarlığı qurşayın". Bu, aorist qayıdış növ əmr şəklidir. Paltar geyinmək və soyunmaq (habelə "qurşamaq"), Müqəddəs Kitabda imanlıların əxlaqi həyat tərzinə dair bir idiomdur (müq. et. Əyy. 29:14; Zəb. 109:29; Yeş. 61:10; Ef. 4:22,24,25,31). Onlar Allahın xüsusiyyətlərini "geyinməli" və rəqabət ruhunu "soyunmalıdırlar".

Ehtimal ki, Peter Yəh. 13:2-11-də İsanın etdiyi hərəkəti düşünərək bunu yazmışdır (İsa bir qul kimi dəsmal götürüb belinə bağlayıb və şagirdlərinin ayaqlarını yuyub). Əsl itaətkarlığı görmüş Peter imanlıları Məsihdən nümunə götürməyə çağırır (müq. et. Fil. 2:8; Yaq. 4:10).

▣ **"itaətkarlıq"** Bu, "həlimlik" və "ağıl" sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. 1Pet. 3:8-dəki qeydə bax.

▣ **"bir-birinizə"** Burada birgəlik vurğulanır (müq. et. 1Pet. 3:9; Ef. 5:21). İmanlılar bir-birinə verilir (və bir-birinə görə ənamlar alırlar, müq. et. 1Kor. 12:7). Duranda birlikdə dururuq, yıxılıanda da birlikdə yıxılıırıq!

▣ **"Çünkü «Allah məğrurlara qarşıdır, itaətkarlara isə lütf göstərar»"** Bu, Sül. 3:34-dən sitatdır (müq. et. Yaq. 4:6). "Lütf" sözü Əhdi-Ətiqdəki mənasında işlənir və "xeyirxahlıq" olaraq başa düşülür.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 5:6-11

⁶Allahın qüdrətli əli altında özünüzü aşağı tutun, onda Allah sizi vaxtı çatanda ucaldacaq. ⁷Bütün qayğı yükünüzü Ona ötürün, çünki O sizin qayğınıza qalır. ⁸Ayıq durun, oyaq olun. Çünki düşməniniz olan İblis nərildəyən və kimisə aşırmaq istəyən aslan kimi dolaşır. ⁹Möhkəm imanla ona qarşı durun. Bilin ki, bütün dünyada bacı-qardaşlarınız da eyni cür əzab çəkirlər. ¹⁰Siz qısa bir müddət əzab çəkdikdən sonra sizi İsa Məsihdə Özünün əbədi izzətinə çağırmış, hər cür lütf verən Allah Özünü sizi bərpa edəcək, möhkəmlədəcək, qüvvətləndirəcək və sarsılmaz təmələ oturdacaq. ¹¹Qüdrət əbədi olaraq Onun olsun! Amin.

5:6 "özünüzü aşağı tutun" Bu, aorist məchul növ əmr şəklidir. Bu, İsanın bir xüsusiyyətidir (müq. et. Mat. 11:29) və bütün ardıcılıqları üçün standart olur (müq. et. Yaq. 4:10).

▣ **"Allahın qüdrətli əli"** Bu, antropomorfik ifadədir (müq. et. Yaq. 4:6,10). "Allahın əli" deyildikdə, Onun təqiblərdə belə qayğısı, təminatı, vəfalı sevgisi nəzərdə tutulur. O, Ester Kitabında olduğu kimi, "gözə görünməyən əl"dir!

▣ **"onda Allah sizi... ucaldacaq"** Mat. 23:12-də İsanın sözləri və Yaq. 4:6-dəki nəsihət bu frazada əksini tapır. YAHSVE çox vaxt məğrurlara qarşı duran və məzlumları ucaldan olaraq təsvir olunur (müq. et. Əyy. 5:11; Zəb. 138:6; Sül. 3:34; Yez. 17:24; 21:26).

NASB "vaxtı çatanda"
NKJV, NRSV,
NJB "zamanında"
TEV "Öz zamanında"

Kontekstdə bunun iki teoloji məqsədi vardır: (1) bu oxucular hal-hazırda ucaldılmırlar, əksinə, təqib olunurlar və (2) Məsihin ikinci gəlişində onlar ucaldılacaqlar. Şeytanın törətdiyi təqiblərlə üzləşdikdə ayıq olmaq, özünü aşağı tutmaq və narahat olmamaq vacibdir.

5:7 "Bütün qayğı yükünüzü Ona ötürün" Bu, əmr şəkli olaraq işlənən aorist məlum növ feli sifətidir. Zəb. 55:22-nin Septuaqinta versiyasına istinad ola bilər. Bu idiom, öz qaygılarını Məsihə vermək mənasına gəlir (müq. et. Mat. 6:25). Məsih, təqib və əzablarda belə qaygılarımızı Öz çiyinlərində daşıyır. O bizim günahlarımızı Öz üzərinə götürüb və indi qayğı və qorxularımızı Öz üzərinə götürür!

Biz, imanlılar, Məsihin bizim qayğımıza qaldığını bildiyimiz üçün bunu edə bilərik. Biz bunu bilirik, çünki

1. Məsih bizim uğrumuzda öldü (müq. et. 1Pet. 2:22-24; 3:18)
2. Bizim üçün vəsatət edir (müq. et. 1Yəh. 2:1-2)
3. Çoban kimi bizi otarır (müq. et. 1Pet. 2:25; 5:4)

5:8 "Ayıq durun, oyaq olun" Bu feillər aorist məlum növ əmr şəklindədir. İmanlılar oyaq olmağı qəti qərara almalıdırlar (müq. et. Mat. 24:42; 25:13; 26:41; Mark 13:35,37; 14:38; Həv. 20:31; 1Kor. 16:13; Kol. 4:2; 1Sal. 5:6,10; Vəhy 3:2-3; 16:15). Peter bunları (ayıq və oyaq olmağı) əvvəl vurğulamışdır (müq. et. 1Pet. 1:13; 4:7). Oyaq olub yaxşı düşünsək, qayğılara və sınaqlara qalib gələ bilərik.

▣ **"düşməniniz olan iblis"** "Düşmən" sözü ibrancə "əleyhdar" mənasına gələn "Satan" (yəni "Şeytan"; Əhdi-Cədidə 36 dəfə işlədilir) sözünü əks etdirir. "İblis" olaraq tərcümə olunan (Əhdi-Cədidə 37 dəfə işlədilən) yunanca "diabolos" sözünün mənası "üstündən atmaq", yəni böhtan atmaqdır. Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏXS OLARAQ ŞƏR" (SPECIAL TOPIC: PERSONAL EVIL)

I. ŞEYTAN ÇOX ÇƏTİN BİR MÖVZUDUR

- A. Əhdi-Ətiqdə şeytan xeyrin (Allahın) qədim düşməni kimi təsvir olunmur, lakin YAHVEnin insanlara fərqli seçim təklif edən və haqsızlıqda ittiham edən xidmətçisi kimi təsvir olunur (bax: A.B. Davidson, "Əhdi-Ətiq teologiyası" [A. B. Davidson, *A Theology of the OT*], ss. 300-306).
- B. Allahın qədim düşməni anlayışı, Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə Persiya dininin (Zərdüştilik) təsiri ilə qeyri-kanonik ədəbiyyatda meydana gəlmişdir. Bu da öz növbəsində rəbbinik yəhudiliyinə böyük təsir göstərmişdir (İsrailin Babilə, Persiyaya sürgün edilməsi).
- C. Əhdi-Ətiqdəki bu mövzular Əhdi-Cədidə olduqca qəti, amma seçici kateqoriyalarda inkişaf etdirilir.

Müqəddəs Kitab teologiyası nöqtəyi-nəzərindən şər problemini tədqiq etdikdə (hər kitab, müəllif və ya janrın ayrıca tədqiqi), şərə dair xeyli fərqli təsəvvürlər aşkara çıxır.

Lakin şər problemini tədqiq edərkən buna Müqəddəs Kitabdən kənarında olan dünya və ya şərq dinləri nöqtəyi-nəzərindən yanaşdıqda, Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsində Persiya dualizminin və Yunan-Roma spiritizminin daha öncə keçdiyi yolun izlərini görmək mümkündür.

Müqəddəs Yazının səlahiyyətinə inanan adam (mən də beləyəm!) Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsini tədrici vəhy olaraq görə bilər. Məsihiçilər yəhudi folklorunun və ya ingilis ədəbiyyatının (Dante, Milton) bu anlayışa daha aydınlıq gətirməsinə yol verməmək üçün ehtiyatlı olmalıdırlar. Vəhyin bu sahəsi, sözsüz, aydın deyildir və sirr olaraq qalır. Allah şər, onun meydana gəlməsi (bax: Xüsusi mövzu: "Lüsifer") və məqsədi haqqında hər şeyi bildirməmişdir, lakin şərin məğlub olacağını bildirmişdir!

II. ƏHDİ-ƏTİQDƏ ŞEYTAN

Əhdi-Ətiqdə "şeytan" (BDB 966, KB 1317) və ya "ittihamçı" sözü üç fərqli qrupa aid ola bilər.

- A. ittihamçı insanlar (1Şam. 29:4; 2Şam. 19:22; 1Pad. 5:4; 11:14,23,25; Zəb. 109:6,20,29)
- B. ittihamçı mələklər (Say. 22:22-23; Zək. 3:1)
 1. Rəbbin mələyi – Say. 22:22-23
 2. Şeytan – 1Saln. 21:1; Əyy. 1-2; Zək. 3:1
- C. ittihamçı cinlər, bəlkə Şeytan (1Pad. 22:21; Zək. 13:2)

Yalnız daha sonra, əhdlərəarası dövrdə Yar. 3-dəki ilan Şeytan olaraq başa düşülmüşdür (bax: Hikmət Kitabı 2.23-24; 2 Xanok 31:3) və ondan daha sonra bu anlayış rəbbilərin rəyi olmuşdur (müq. et. Sot 9b və Sanh. 29a). Yar. 6-dakı "Allah oğulları" 1 Xanok 54:6-da şər mələkləri olmuşlar. Rəbbinik teologiyasında onlar şərin mənbəyi olmuşlar. Mən onu demək istəmirəm ki, bunlar etiqađı baxımdan dəqiqdir, ancaq etiqađların necə inkişaf etdiyini göstərmək istəyirəm. Əhdi-Ətiqdəki bu işlər Əhdi-Cədidə şeytani mələklərə, şəxsi formada mövcud olan şərə (Şeytan) aid edilir (müq. et. 2Kor. 11:3; Vəhy 12:9).

Şəxsləşmiş şərin meydana gəlməsini Əhdi-Ətiqə görə müəyyən etmək çətindir və ya qeyri-mümkündür (baxışımızdan asılı olaraq). Bunun bir səbəbi, İsrailin güclü təkallahlılığıdır (müq. et. Qanun. 6:4-6; 1Pad. 22:20-22; Vaiz 7:14; Yeş. 45:7; Amos 3:6). YAHVEnin hər şeyin səbəbi olaraq göstərilirdi və beləcə Onun misilsizliyi və üstünlüyü təsdiqlənirdi (müq. et. Yeş. 43:11; 44:6,8,24; 45:5-6,14,18,21,22).

Mümkün məlumat mənbələri (1) Əyy. 1-2, Şeytan burada "Allah oğulları"ndan (yəni mələklərdən) biridir; və ya (2) Yeş. 14; Yez. 28, Yaxın Şərqi padşahları (Babil və Sur padşahları) Şeytanın qururunu göstərməyə xidmət edirlər (müq. et. 1Tim. 3:6). Bu yanaşmaya qarşı qarışıq hisslər keçirirəm. Yezekel Eden bağı metaforalarından istifadə etdikdə yalnız Sur padşahını Şeytan olaraq təsvir etmir (müq. et. Yez. 28:12-16), lakin həmçinin Misir padşahını xeyirlə şəri bilmə ağacı olaraq təsvir edir (Yez. 31). Lakin Yeş. 14-cü fəsildə, xüsusilə 12-14-cü ayələrdə, görüldüyü kimi, qurur vasitəsilə mələklərin üsyanı təsvir olunur. Allah Şeytanın xüsusi təbiətini və meydana gəlməsini bizə bildirmək istəyibsə, bunu belə dolaylı yolla, belə mətnlərdə etməsi qəribədir (bax: Xüsusi mövzu: "Lüsifer"). Sisteməlik teologiyada çox vaxt müxtəlif əhdlərdən, müəlliflərdən, kitablardan və janrlardan aydın olmayan kiçik mətnlər ilahi bir pəzl hissələri kimi birləşdirilir. Bununla çox ehtiyatlı olmaq lazımdır.

III. ƏHDİ-CƏDİDDƏ ŞEYTAN

Alfred Ederşeym ("İsa Məsihin həyatı və dövrü" [Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*], Cild 2, Əlavə XIII [ss. 748-763] və Əlavə XVI [ss. 770-776]) deyir ki, Persiyanın dualizmi və cinlər haqqındakı təsəvvürləri rabbinik yəhudiliyinə böyük təsir göstərmişdir. Rəbbilər bu mövzuda həqiqəti öyrənmək üçün yaxşı mənbə deyildirlər. İsa sinaqoqdan çox fərqli təlim öyrədir. Məncə, Sina dağında Qanunun Musaya verilməsində mələklərin vasitəçiliyi (müq. et. Həv. 7:53) və buna qarşı müqavimət göstərmələri haqqında rabbinlərin təlimləri YAHVE-nin və insanların qədim düşməni anlayışına yol açmışdır. İran dualizminin iki ali tanrısı var idi (Zərdüştilik).

1. *Ahura Mazda*, daha sonra *Hörmüzd*, yaradan tanrı, xeyir tanrısı

2. *Anqra Mainyu*, daha sonra *Əhrimən*, məhv edən ruh, şər tanrısı

Onlar birincilik üçün bir-biri ilə savaşırlar və yer üzünü onların müharibə meydanıdır. Bu dualizm yəhudilikdə inkişaf edərək konkret olaraq YAHVE və Şeytan dualizmi olmuşdur.

Sözsüz, Əhdi-Cədidə şərin inkişaf etməsi haqqında tədrici vəhy vardır, lakin bu təlim rabbinlərin kimi müfəssəl deyildir. "Göydəki müharibə" bu fərqlə dair yaxşı bir misaldır. Şeytanın (İblisin) göydən düşməsi məntiqi zərurətdir, lakin buna dair konkret məlumat verilməyib (bax: Xüsusi mövzu: "Şeytanın və mələklərinin göydən düşməsi"). Verilən məlumatlar belə apokaliptik janrdə "üstüörtülü" şəkildə verilir (müq. et. Vəhy 12:4,7,12-13). Şeytan (İblis) İsa tərəfindən məğlub edilib yerə sürgün edilməyinə baxmayaraq, hələ YAHVE-nin xidmətçisi kimi fəaliyyət göstərir (müq. et. Mat. 4:1; Luka 22:31-32; 1Kor. 5:5; 1Tim. 1:20).

Bu mövzuda marağımızı saxlamalıyıq. İnsanı sınağa çəkən şəxsi şər qüvvəsi vardır, bununla belə, Allah birdir və insanlar öz seçimlərinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Həm xilas olmazdan əvvəl, həm də xilas olandan sonra həyatımızda ruhani mübarizə gedir. Qələbə yalnız Üçlükdə vahid olan Allahda və Onun vasitəsilə mümkündür. Şər məğlub edilmişdir və yox ediləcəkdir (müq. et. Vəhy 20:10)!

☐ **"nəridəyən... aslan kimi doladır"** Şeytanın bu heyvan metaforası, yəqin ki, Əhdi-Ətiqdən gəlib.

1. güclü bir düşmənin rəmzi (müq. et. Zəb. 7:2; 10:2; 17:12; 22:13,21; 2Tim. 4:17)

2. Allahın Öz xalqını mühakimə etmə yollarından biridir (müq. et. 2Pad. 17:25; Yeş. 15:9; Yer. 50:17)

☐ **"kimisə aşırmaq istəyən"** Şeytanın son məqsədi məhv etmək və öldürməkdir. O hər yaxşılığın, möminliyin və həqiqətin düşmənidir.

5:9 "ona qarşı durun" Bu yenə aorist məlum növ əmr şəklidir. İsadə imanlılar şərə və şər olana qarşı durmağa qadirdirlər! Yaq. 4:7-də eyni əmr Şeytanın qaçması ilə əlaqələndirilir, amma burada o davamlı əzab və təqiblərlə əlaqələndirilir. İblis üzərindəki qələbə əzabların bitməsi deyildir!

☐ **"Möhkəm imanla"** İmanlılar imanda davam etməlidirlər (müq. et. Kol. 2:5). Bolluq və sağlamlıq heç də həmişə Allahın xeyir-duasının əlaməti deyildir (müq. et. Əyyub, Zəb. 73). İmanlılar hər vəziyyətdə həmişə imanla

davranmalıdırlar. Davam etmək son dərəcə mühümdür (müq. et. Həv. 14:22; Rom. 8:17) Bax: Mark 4:17, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDA DAVAM ETMƏ"

▣ **"Bilin ki, bütün dünyada bacı-qardaşlarınız da eyni cür əzab çəkirlər"** Peter təqib olunan bu imanlıları ruhlandırmaq üçün Roma imperiyasının hər yerinə səpələnmiş imanlıların əzab çəkdiyini dilə gətirir. Onların başına gələnlər qəribə deyil, adi iş idi.

5:10 "Siz qısa bir müddət əzab çəkdikdən sonra" "Qısa müddət" deyildikdə, bu dünyadakı həyat nəzərdə tutulur (müq. et. 1Pet. 1:6).

▣ **"hər cür lütf verən Allah"** Bütün imanlıların ümidi, sevən, lütfkar, rəhmli Allahın sabit və dəyişməyən xarakterindədir. Biz şəh və itaətsizliklə dolu günahlı dünyada yaşasaq da, Ona güvənəndə bizi Ondən heç nə ayıra bilmir (müq. et. Rom. 8:31-39).

"Əhdi-Ətiq teologiya və ekzegeziasının yeni beynəlxalq lüğəti" (NIDOTTE), Cild 2, ss. 78-79-də Allahı təsvir edən yiyəlik halda olan ifadələrin əla bir siyahısı vardır.

1. Sülh Allahı – Rom. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 1Sal. 5:23; Fil. 4:9; İbr. 13:20
2. Mərhəmət Allahı – Luka 1:78
3. Hər cür təsəllinin Allahı – Rom. 12:1; 2Kor. 1:3
4. Hər cür lütfün Allahı – 1Pet. 5:10
5. Məhəbbət Allahı – 2Kor. 13:11
6. Qarışıqlıq Allahı deyil – 1Kor. 14:33

▣ **"sizi İsa Məsihdə Özünün əbədi izzətinə çağırmış"** Burada bir daha Məsihə şərikliyimiz vurğulanır. Biz Onun ölümünə (müq. et. Rom. 6:4), əzablarına (müq. et. Rom. 8:17) və həmçinin dirilməsi və izzətinə (müq. et. 2Kor. 4:17; 2Tim. 2:10) şərik olmuşuq. İnsan yalnız öləndən yaxud Məsihin ikinci gəlişindən sonra bu əbədi izzətə qovuşur!

5:11 "Özü sizi bərpa edəcək, möhkəmlədəcək, qüvvətləndirəcək və sarsılmaz təmələ oturdacaq" Allahın hər imanlı üçün məqsədi əzab və çətinliklərdən keçərək Məsihə bənzəməyə nail olmasıdır (müq. et. 1Pet. 4:13; Rom. 8:17; 2Kor. 1:5,7; Fil. 3:19; 2Tim. 2:12; İbr. 2:10; 5:8). Lakin Allah Özü lazım olan hər şeyi təmin edir. Burada yenə paradoksal əhd anlayışına rast gəlirik. Allah Öz işini edir, biz də öz işimizi etməliyik!

▣ **"Qüdrət əbədi olaraq Onun olsun"** Bu, 4:11-in təkrarıdır, ancaq burada feil yoxdur. 1 Peterin (1 Yəhyada olduğu kimi) mövzularının çoxu bir xalçadakı naxışlara və ya musiqidəki variasiyalara bənzəyir. Allah hər şeyə nəzarət edir (müq. et. Rom. 11:36).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 5:12-14a

¹Bu qısa məktubu etibarlı saydığım qardaşımız Sila vasitəsilə sizə yazıram. Sizi həvəsləndirərək şəhadət etdim ki, Allahın həqiqi lütfü budur. Ona bağlı qalın. ¹³Sizin kimi seçilmiş Babildəki cəmiyyət və oğlum Mark da sizi salamlayır. ¹⁴Bir-birinizi məhəbbətlə öpərək salamlayın.

5:12 "Sila vasitəsilə" Bu, Həv. 15:40-dakı Siladır. Peter Paulun teologiyasını və yazılarını bu adamdan və eləcə də Yəhya Markdan öyrənmişdi. Peterin yazıları Paulun yazılarına çox cəhətdən bənzəyir.

Bu səbəbdən, ələlxüsus bu frazanın bənzərliyi üzündən 1 Peterin müəllifi haqqında şübhələr səsləndirilmişdir. Məncə, Peterin öz məktublarını kiməsə yazdırması heç şübhə doğurmur, amma bu adam Sila idimi? "Müjdəçi teologiya cəmiyyətinin jurnalı"nda (*Journal of the Evangelical Theological Society*, Cild 43, №3, ss. 417-432) E. Randolph Riçardzın "Sila Peterin mirzəsi deyil idi" başlıqlı məqaləsi ("Silvanus Was Not Peter's Secretary" by E. Randolph Richards) məni iqna etmişdir ki, bu fraza böyük ehtimalla Silanın bu məktubu yazdığını deyil, sadəcə onu oxucularına apardığını göstərir.

XÜSUSİ MÖVZU: "SİLA" (SPECIAL TOPIC: SILAS/SILVANUS)

Sila, Barnaba və Yəhya Mark Kiprə qayıdandan sonra (Mark üstündə fikir ayrılığı, müq. et. Həv. 15:36-39) Paulun ikinci müjdəçi səyahətində yoldaşı olaraq seçdiyi adam idi (Həv. 15:40-18:5).

- A. Müqəddəs Kitabda Silanın adı ilk dəfə Həv. 15:22-də çəkilir; bu ayədə Sila Yerusəlimdəki imanlılar cəmiyyətinin bacı-qardaşları arasında rəhbərlik edən olaraq adlandırılır.
- B. O həmçinin bir peyğəmbər idi (müq. et. Həv. 15:32).
- C. Paul kimi Roma vətəndaşı idi (müq. et. Həv. 16:37).
- D. Barsabba adlanan Yəhuda ilə Sila Antakyadakı vəziyyəti yoxlamaq üçün Yerusəlimdəki imanlılar cəmiyyəti tərəfindən Antakyaya göndəriliblər (müq. et. Həv. 15:22,30-35).
- E. 2Kor. 1:19-da Paul Siladan özü ilə birlikdə Müjdəni yayan vaiz kimi bəhs edir.
- F. Daha sonra Peterin Birinci Məktubunun Sila vasitəsilə yazıldığı bildirilir (müq. et. 1Pet. 5:12; Peterin üslubu, yəqin ki, məhz bu səbəbdən Paulun üslubuna bənzəyir).
- G. Paul və Peter onu "Silvanus" adlandırırlar, Luka isə ona "Silas" deyir (Şaul adının aramicə variantı). Ehtimal ki, "Silas" onun ibrani adı, "Silvanus" isə latın adı idi (müq. et. F.F. Bryus, "Paul: ürəyi azad edilmiş olan həvari" [F. F. Bruce, *Paul: Apostle of the Heart Set Free*], s. 213).

▣ **"Allahın həqiqi lütfü"** Peterin məktubları yazılan dövrə qədər İsa haqqında başqa təsəvvürlər meydana gəlmişdi. Peter yalnız bir həqiqi lütfün – Müjdənin var olduğunu deyir. 1 Peterdə Allahın lütfü tez-tez vurğulanır (müq. et. 1Pet. 1:10,13; 2:3; 3:7; 4:10; 5:5,10,12). İsa Məsihin Müjdəsi YAHVE-nin ürəyini həqiqətən aşkara çıxarır. Burada ona "həqiqi" deyilir, çünki əzab çəkən bu məsihçilər onu yaşamışdılar!

▣ **"Ona bağlı qalın"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Təqib zamanı bu çox önəmli idi. "Bağlı qalmaq" 1Pet. 5:9-da "qarşı durmaq"la əlaqəlidir. Bu, Allaha və Məsihə qarşı müsbət münasibət və günaha, öz mənliliyinə və Şeytana qarşı mənfi münasibətdir. Ef. 6:11,13,14-də bu hərbi termin olaraq işlənir. Paul bu sözü bir neçə mənada işlədib.

1. 1Kor. 15:1-də Müjdənin xülasəsi
2. Rom. 5:2-də "imanla saleh sayılma"nın izah edilməsi
3. Rom. 11:20-də başqa millətlərdən olan imanlıları imana bağlı qalmağa çağırması
4. 1Kor. 10:12-də ruhən qürurlanmaq barədə xəbərdarlıq

Bağlı qalmaq, imanlıların əhd məsuliyyətidir! Bax: 1Pet. 5:9-dəki Xüsusi mövzu: "İmanda davam etmə".

5:13 "cəmiyyət" Orijinal mətndə qadın cinsində "o" əvəzliyi işlənmişdir. İmanlılar cəmiyyətləri çox vaxt qadın və ya qız olaraq şəxsləndirilirdi (müq. et. 2 Yəhya); ehtimal ki, bu, Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin ər, İsrailin arvad obrazları ilə əlaqəlidir (müq. et. Huşə 1-3). İmanlılar cəmiyyəti Məsihin gəlinidir (müq. et. Ef. 5:21-31).

▣ **"Babildəki"** Ehtimal ki, burada gizli (üstüörtülü) şəkildə Romadan söhbət gedir (müq. et. Vəhy 14:8; 17:5; 18:2,10; Sivillaların peyğəmbərlikləri 5:143,152; Baruk 9:1). Peterin dövründə Roma, Əhdi-Ətiqdəki dünya gücləri (Aşşur, Babilistan, Persiya) olduğu kimi, Allahdan ayrı güc-qüdrət, qürur və bütperəstlik üzərində qurulmuş dünya sisteminin rəmzi idi (müq. et. Ef. 2:2a).

Peter vəhşi heyvanın yuvasının içindən yazırdı. Allahın cəmiyyəti düşmənin ərazisində meydana gəlmişdir.

▣ **"Mark"** Yəni Yəhya Mark. Erkən imanlılar cəmiyyəti onun ailəsinin Yerusəlimdəki evində yığılırdı (müq. et. Həv. 12:12). Rəbbin dirilməsindən sonra üç dəfə zühur etdiyi və Ruhun gəldiyi yer də ora idi.

Yəhya Mark, Paul və əmisi oğlu Barnaba (müq. et. Kol. 4:10) ilə birlikdə birinci müjdəçi səyahətində (müq. et. Həv. 12:25-13:13) iştirak etmişdir. Bəzi səbəblərə görə səyahətdə onlardan ayrılıb evə qayıtmışdır (müq. et. Həv. 15:38). Barnaba ikinci müjdəçi səyahətində yenə Yəhya Markı götürmək istəmişdi, lakin Paul bunu rədd etmişdir (müq. et. Həv. 15:36-41). Buna görə Paul və Barnaba ayrılmışlar. Barnaba Yəhya Markı Kiprə aparmışdır (müq. et. Həv. 15:39). İllər sonra Paul zidanda ikən Yəhya Markı müsbət olaraq yada salır (müq. et.

Kol. 4:10) və daha sonra, Paul ikinci dəfə Roma zindanında olanda, ölməzdən qısa müddət əvvəl bir daha Yəhya Markın adını çəkir (müq. et. 2Tim. 4:11).

Yəqin ki, Yəhya Mark Peterin müjdəçi komandasına qoşulmuşdu (müq. et. 1Pet. 5:13). Yevseyiyn "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə (Eusebius, *Eccl. His.* 3.39.12) Yəhya Markın Peterlə əlaqəsi barədə maraqlı bir əhvalat yer alır.

"Papiy Aristiondan aldığı və ya birbaşa ağsaqqal Yəhyadan öyrəndiyi Rəbbin kəlamlarını öz kitabında verir. Bunları alimlərin diqqətinə çatdıraraq, onun dediklərinə Mark Müjdəsinin müəllifi haqqında verdiyi məlumatı əlavə etməliyəm.

Ağsaqqal belə deyirmiş: 'Peterin tərcüməçisi olan Mark, Rəbbin söylədiyi və etdiyi hər şeydən yadında qalanları, ardıcıl olmasa da, dəqiq yazmışdır. Çünki Mark Rəbbi eşitməmişdi, Onun ardıcılılarından biri deyil idi, amma, dediyim kimi, sonradan Peterin ardıcılı olmuşdu. Peter təlim öyrədərkən Rəbbin kəlamlarını sisteməlik şəkildə demirdi, vəziyyətə görə deyirdi, buna görə də Markın bəzi şeyləri yadında qaldığı kimi yazmasında təqsiri yoxdur. Çünki onun bircə məqsədi, eşitdiyi şeylərdən heç birini buraxmamaq və onu yanlış çatdırmamaq idi'" (s. 152).

Papiy bu sitatda "ağsaqqal Yəhya"dan bəhs edir. İriney "Bidətlərə qarşı" əsərində (Irenaeus, *Against Heresies*) deyir ki, "Yəhyayı dinləyən və Polikarpın yoldaşı olan Papiy də öz əsərlərində buna şəhadət edir". Bu deməkdir ki, Papiy bunları Həvari Yəhyadan eşitmişdi. Yəhya Mark Peterin İsa haqqındakı xatirələri və vəzləri əsasında Müjdəsinə yazmışdır.

5:14 "məhəbbətlə öpərək" Ailə üzvləri adətən bir-birini öpərək salamlayırdılar. Zamanla Allahın ailəsi də bu adəti qəbul etmişdir (müq. et. Rom. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Sal. 5:6). B.e. IV əsrə qədər, cəmiyyətdə müəyyən problemlərin və kənardakıların səhv anlamalarının qarşısını almaq üçün yalnız eyni cinsdən olanlar bir-birini öpməyə başlayıblar. Rəbbin Süfrəsi və ya məhəbbət süfrələrində bu ritual şərikliyin rəmzi kimi müntəzəm yerinə yetirilirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1PET. 5:14b
^{14b}Məsihdə olan hamınıza sülh olsun!

5:14b Yalnız Məsihdə olanlar sülhə malik ola bilərlər (müq. et. Luka 2:14). Məsihin sülhünə malik olanların adətən dünyada sülhləri yoxdur (müq. et. Mat. 10:34; Luka 12:49-53; Yəh. 14:27).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Əhdi-Cədidə yerli ev cəmiyyətlərinin rəhbərlərinin adlarını sadalayın və izah edin.
2. 1Pet. 5:2-3-də pastorlara verilən dörd əmri sadalayın.
3. Bu fəsildə Peterin İsayla şəxsi münasibəti barədə deyilənləri sadalayın.
4. Əzabların məsihçi yetkinliyi ilə nə əlaqəsi vardır? Bəs iblislə nə əlaqəsi vardır?

PETERİN İKİNCİ MƏKTUBUNA GİRİŞ

GİRİŞ MÜDDƏALARI

- A. 2 Peterin müəllifliyi ilə bağlı məsələlərin ətraflı müzakirəsi bu girişin məqsədi deyildir. Şəxsən mən Peterin bu məktubu yazdığını inkar etmək üçün yetərinə ciddi səbəb olmadığı nəticəsinə gəldim. Bu məsələni tədqiq edib elə nəticəyə gəlməkdə üç mənbə mənə xüsusilə faydalı olub.
1. "Bibliya ədəbiyyatı cəmiyyətinin jurnalı"nda (*The Journal of the Society of Biblical Literature*, 1972, ss. 3-24) Bryus M. Metsqerin "Ədəbi saxtalıqlar və kanonik pseudepiqrafiya" (Bruce M. Metzger, "Literary Forgeries and Canonical Pseudepigrapha") məqaləsi.
 2. "Müjdəçi teologiya cəmiyyətinin jurnalı"nda (*The Journal of the Evangelical Theological Society*, Cild 42, №4, ss. 645-671) Maykl. C. Kryuqerin "2 Peterin həqiqiliyi" (Michael J. Kruger, "The Authenticity of 2 Peter") məqaləsi.
 3. E.M.B. Qrinin "2 Peterin təkrar nəzərdən keçirilməsi" (E. M. B. Green, *2 Peter Reconsidered*, Tyndale Press, 1961) kitabı.
- B. 2 Peterin Peter tərəfindən yazılmama ehtimalı ilə bağlı öz fikrim vardır.
1. 2 Peterin müəllifi kim olur-olsun, bu mənim bu kitabın Allahdan ilham almış və etibarlı olduğu haqqındakı qənaətimi dəyişdirmir. Müəlliflik hermenevtikaya təsir edə bilər, lakin ilahi ilhama təsir edə bilməz, çünki ilahi ilham iman məsələsi və tarixi prosesdir.
 2. Pseudonimiya məni niyə narahat etməlidir? Görünür ki, I əsr Yunan-Roma dünyasında bu adı məsələ idi (Metsqerin [Metzger] məqaləsi).
 3. Mən öz fikirlərimə görəmi bunun belə olmasını istəmirəm, yoxsa tarixi faktlara və mətnə əsasənmi bunu dürüstlüklə belə qiymətləndirirəm? Məsihiçi ənənəsinə bağlı olduğuma görəmi müəyyən mövqeni qəbul edirəm?
 4. Qədim imanlılar cəmiyyəti Peterin müəllifliyindən şübhələnib, lakin kitabın məzmunundan şübhələnməyib (süryani cəmiyyəti istisna olmaqla). Kitabın məzmunu Əhdi-Cədidin digər kitablarına və Peterin Həvarilərin İşlərindəki vəzlərinə uyğun gəlir.
- C. Yevseviy məsihiçi əsərlərini üç kateqoriyaya ayırırdı:
1. qəbul olunmuş
 2. mübahisəli
 3. saxta

O, 2 Peteri Yaqub, Yəhuda, 2 Yəhya və 3 Yəhya ilə birlikdə ikinci kateqoriyaya (mübahisəli) aid etmişdir. Yevseviy 1 Peteri qəbul etmişdir, 2 Peter haqqında şübhələri olmuşdur, guya Peterin yazdığı digər əsərləri saxta olaraq rədd etmişdir: (1) Peterin İşləri; (2) Peterin nəql etdiyi Müjdə; (3) Peterin vəzləri; (4) Peterin apokalipsisi.

MÜƏLLİF

- A. Bu məktub, ənənəvi müəllifliyi baxımından Əhdi-Cədidin ən mübahisəli kitabıdır.
- B. Bu şübhələrin həm daxili (üslub və məzmun), həm xarici (kanona gec qəbul olunması) səbəbləri vardır.

DAXİLİ SƏBƏBLƏR

1. Üslub
 - a. Bu üslub 1 Peterdən xeyli fərqlənir. Origen və İyeronim bunun fərqi varmışlar.
 - (1) Origen anlayırdı ki, bəziləri Peterin müəllifliyini rədd edib, lakin o öz əsərlərində 2 Peterdən altı dəfə sitat gətirmişdir.
 - (2) İyeronim bunu Peterin məktubunu başqa bir adama yazdırması ilə izah edib. O həmçinin deyib ki, onun dövründə bəzi adamlar Peterin müəllifliyini inkar edirdi.

- (3) Yevseviy bu məsələdən "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə (Eusebius, *Eccl. His.* 3:3:1) yazır: "2 Peter adlanan məktubu biz kanonik olaraq qəbul etmədik, ancaq bəziləri bunu faydalı sayır və digər yazılarla birlikdə öyrənirlər".
- b. 2 Peterin üslubu xeyli fərqlənir. "Ankor Müqəddəs Kitabı"nda (Anchor Bible, pp. 146-147) yer alan B. Raykenin "Yaqubun, Peterin və Yəhudanın Məktubları" (B. Reicke, *The Epistle of James, Peter and Jude*) məqaləsində buna "Asianism" ("asiyanizm") deyilir.
- "Buna 'Asiya' stili deyilirdi, çünki bu üslubda yazan ən mühüm şəxslər Kiçik Asiyadan idi və bu üslub yüklü, çoxsözlü, yüksək ifadə tərzilə seçilirdi, bir az yenilikçi və qəribə idi, klassiklərin sadəlik haqqındakı ideyalarına əhəmiyyət verilmirdi. Bu Məktub, sözsüz ki, məsihçiliyin birinci yüzilliyi boyunca hələ çox mühüm olan Asiya məktəbinin qaydalarına uyğun yazılmışdır".
- c. Ehtimal ki, Peter lap yaxşı bilmədiyi bir dildə (koyne yunancasında) yazmağa çalışıb. Onun ana dili aramicə idi.
2. Janr
- a. Bu, I əsr üçün tipik bir məktubdurmu?
- (1) kitabın girişi və yekunu tipikdir
- (2) lakin görünür ki, bu kitab, Qalatiyalılar, Efeslilər, Yaqub və 1 Yəhya olduğu kimi, sirkulyar məktubdur
- b. Ola bilsin, bu "vəsiyyət" adlanan xüsusi yəhudi janrıdır; bu janrın xüsusiyyətləri:
- (1) vida nitqi
- a) Qanunun Təkrarı 31-33
- b) Yeşua 24
- c) on iki əcdadın vəsiyyəti
- d) Yəhya 13-17
- e) Həv. 20:17-28
- (2) müəllif yaxınlaşan ölümünü əvvəlcədən bildirir (müq. et. 2 Timotey)
- (3) öz dinləyicilərini onun ənənəsini davam etdirməyə çağırır
3. 2 Peter və Yəhuda arasındakı əlaqə
- a. Bu kitabların arasındakı əlaqə açıq-aşkardır.
- b. Çoxları Yəhudanı və 1 Peteri qeyri-kanonik əsərlərə istinadlarına görə rədd etmişlər, amma 1 Peter də 1 Xanok kitabına istinad edir və Paul yunan şairlərindən sitat gətirir.
4. Kitabın özündə müəllifinin Həvari Peter olduğu bildirilir
- a. 1:1-də Peterin adı çəkilir. Onun adı Şimon Peter (orijinalda Şimeon Peter) şəklində verilir. Peter adını ona İsa vermişdir (müq. et. Mat. 16). Şimondan fərqli olaraq, Şimeon adı nadir və qeyri-adidir. Peterin adından başqa bir adam yazmağa cəhd edibsə, Peterin adını bu şəkildə yazması çox təəccüblüdür və psevdonimiya üçün heç faydalı deyildir.
- b. 2Pet. 1:16-18-də müəllif İsanın görünüşünün dəyişməsinin (müq. et. Mat. 17:1-8; Mark 9:2-8; Luka 9:28-36) şahidi olduğunu iddia edir.
- c. O birinci məktubu yazdığından bəhs edir (müq. et. 2Pet. 3:1), bu da 1 Peterə aiddir.
5. Ortodoksallıq
- a. Bu məktubda Əhdi-Cədidin həvari təliminə zidd olan heç bir şey yoxdur.
- b. Qeyri-adi olan bir neçə yer vardır (dünyanın odla məhv ediləcəyi və Paulun əsərlərinin Müqəddəs Yazı olaraq qiymətləndirilməsi), lakin qnostik, adopsionist yaxud bidətçi təlimlər yoxdur.

XARİCİ SƏBƏBLƏR

1. Yevseviy I və II əsrlərin məsihçi əsərlərini üç kateqoriyaya ayırır:
- a. qəbul olunmuş
- b. mübahisəli
- c. saxta

- 2 Peter İbraniyə, Yaqub, 2 və 3 Yəhya ilə yanaşı mübahisəli kitablar kateqoriyasına aid edilmişdir.
2. 2 Peter Markionun kanonuna (b.e. 154-cü il) daxil olmamış, lakin Markion Əhdi-Cədidin dəyir kitablarını da rədd etmişdir.
 3. 2 Peter Muratorinin parçasında (b.e. 180-200-cü illər) yer almayıb, amma bu siyahı əskik görünür və həmçinin İbraniyə, Yaqub və 1 Peter oraya daxil deyildir.
 4. Şərq (süryani) imanlılar cəmiyyəti tərəfindən rədd olunub
 - a. Peşittada yoxdur (V əsrin illk yarısı)
 - b. İraqdan olan Filoksenianaya (Philoxeniana; b.e. 507-ci il) və Şimali Afrikadan olan Harklean versiyaya (Harclean version; b.e. 616-cı il) daxil edilmişdir
 - c. İoann Zlatoust və Mopsuestiyalı Teodor (Antakya şərh məktəbinin rəhbərləri) kafolik məktublarm üçünü də rədd etmişlər.
 5. "Naq Həmmadi qnostik mətnləri"ndə tapılmış "Həqiqət Müjdəsi"ndə və "Yəhya Apokrifi"ndə 2 Peterdən sitat gətirilir (müq. et. Endrü Hembold, "Naq Həmmadi qnostik mətnləri və Müqəddəs Kitab" [Andrew K. Helmbold, *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible*, s. 91]). Bu qibti əsərlər daha əvvəl yazılmış yunan mətnlərinin tərcümələridir. Bunlarda 2 Peterə istinad varsa, 2 Peterin II əsrdə yazılması qeyri-mümkündür.
 6. Bu kitab P⁷²-də daxildir və UBS⁴-də (s. 8) III və ya IV əsrlə tarixlənmişdir.
 7. Romalı Klement (b.e. 95-ci il) bu kitaba istinad etmiş yaxud ondan sitat gətirmişdir
 - a. 1 Klement (9:2 – 2Pet. 1:17)
 - b. 1 Klement (23:3 – 2Pet. 3:4)
 - c. 1 Klement (35:5 – 2Pet. 2:2)
 8. Ehtimal ki, Şəhid Yustinin (b.e. 115-165-ci illər) "Trifonla dialoq"unda (Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 82:1) 2 Peter 2:1-ə istinad edilir. Bunlar, qədim məsihçi əsərlərində yunanca *pseudoprophetai* sözünün işləndiyi ikicə mətnidir.
 9. İrineyin (b.e. 130-200-cü illər) 2 Peterə istinad etmə ehtimalı vardır (Yevseviy "İmanlılar cəmiyyətinin tarixi"ndə ondan sitat gətirilir [Eusebius, *His. Eccl.* 5:32:2 – 2Pet. 3:8 və 3:1:1 – 2Pet. 1:15]).
 10. İsgəndəriyyəli Klement (b.e. 150-215-ci illər) 2 Peterə dair ilk şərh kitabını yazmışdır (bu əsər itmişdir).
 11. Kanonik kitabların siyahısı olan "Afanasinin Pasxa məktubu"nda (b.e. 367-ci il) bu kitab yer alır.
 12. Erkən imanlılar cəmiyyəti Laodikeya (b.e. 372-ci il) və Karfagen (b.e. 397-ci il) kilsə məclislərində bu kitabı kanonik olaraq qəbul etmişdir.
 13. Maraqlıdır ki, Peterə aid edilmiş digər əsərlər (Peterin İşləri, Peterin və Andreyin İşləri, Peterin və Paulun işləri, Peterin və Paulun əzabları, Peterin və On İki həvarinin işləri, Peterin apokalipsisi, Peterin vəzləri) erkən imanlılar cəmiyyəti tərəfindən bütövlükdə saxta (yəni Allahdan ilham almamış) sayılıb rədd edilmişdir.

C. Riçard N. Lonqenecker, "Həvarilərin dövründə Müqəddəs Kitab ekzegetikası" (Richard N. Longenecker, *Biblical Exegesis In the Apostolic Period*, s. 174) qeyd edir ki, 2 Peteri böyük ehtimalla Peter özü yazıb və heç kimə yazdırmayıb (1Pet. 5:12-də Silanın adı çəkilir, Mark Müjdəsini də Yəhya Mark yazıb). Bu fərziyyəsinə qüvvətləndirmək üçün o, 1 Peterdə Əhdi-Ətiqdən gətirilən bütün sitatların yalnız Septuaqintadan gətirildiyinə, 2 Peterdə isə (müq. et. 2Pet. 2:22) Sül. 26:11-in masoret mətnindən sitat gətirildiyinə və bunun müəllifin ibrani mədəniyyətinə mənsub olduğuna diqqət yetirir.

TARİX

A. Yazılma tarixi müəlliflikdən asılıdır.

B. Peterin müəllifliyinə əminiksə, onda kitabın Peterin ölümündən qısa müddət öncə yazıldığını qəbul edəcəyik (müq. et. 2Pet. 1:14).

- C. İmanlılar cəmiyyətinin rəvayətinə görə, Həvari Peter Neronun qeysər olduğu dövrdə Romada ölmüşdür. Neron b.e. 64-cü ildə məsihçilərə qarşı şiddətli təqibə başlamışdır. B.e. 68-ci ildə Neron intihar etmişdir.
- D. Peterin davamçılarından biri bu məktubu onun adından yazıbsa, onda bunun b.e. 130-150-ci illərdə yazılma ehtimalı böyükdür, çünki 2 Peterdən "Peterin Apokalipsisi", "Həqiqət Müjdəsi" və "Yəhya Apokrifi" əsərlərində sitat gətirilmişdir.
- E. Məşhur amerikalı arxeoloq U.F. Olbrayt (W. F. Albright) bu məktubun Ölü dəniz tumarlarına bənzər olduğuna görə b.e. 80-ci ildən əvvəl yazıldığını düşünür.

OXUCULAR

- A. Əgər 2Pet. 3:1-də 1 Peterdən bəhs edilirsə, onda məktub eyni oxuculara ünvanlanıb (Türkiyənin şimalı).
- B. 2 Peter bütün imanlıları sınaqlara dözməyə, yalançı müəllimlərə qarşı durmağa və Məsihin ikinci gəlişini gözləyərək Müjdə ənənəsinə sadıq qalmağa ruhlandırmaq üçün yazılmış bir şəhadət ola bilər.

YAZILMA SƏBƏBİ

- A. 1 Peterdə təqib və əzablar mövzularına toxunulduğu kimi, 2 Peterdə yalançı müəllimlərdən bəhs olunur.
- B. Yalançı təlimin xarakteri tam dəqiq bilinmir, lakin antinomian qnostisizm ilə əlaqəli olma ehtimalı vardır (müq. et. 2Pet. 2:1-22; 3:15-18). Bu kitabda hər yeni meydana gələn qnostisizmdə, həm də mistik dinlərdə istifadə olunan sözlər geniş işlənir. Ehtimal ki, müəllif onların teologiyasını təkzib etmək üçün qəsdən belə etmişdir.
- C. Bu kitabda, 2 Saloniklilərdə olduğu kimi, Məsihin təxirə salınmış, lakin şübhəsiz ikinci gəlişindən bəhs olunur; o vaxt Allahın övladları izzətlənəcək, imansızlar isə mühakimə olunacaqlar (müq. et. 3:3-4). Maraqlıdır ki, 1 Peterdə İsanın ikinci gəlişinə dair *apocalupsis* sözü, 2 Peterdə isə *parousia* sözü işlənir. Ola bilsin, bu Peterin məktubları fərqli adamlara yazdırmasını əks etdirir (İyeronim).

BİRİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı bir oturma oxuyun. Bütöv kitabın əsas mövzusunı öz sözlərinizlə ifadə edin.

1. Bütöv kitabın mövzusu
2. Ədəbiyyat növü (janr)

İKİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı ikinci dəfə bir oturma oxuyun. Əsas mövzuları təsvir edin, mövzunu bir cümlə ilə ifadə edin.

1. Mətnin birinci hissəsinin mövzusu

2. Mətnin ikinci hissəsinin mövzusu
3. Mətnin üçüncü hissəsinin mövzusu
4. Mətnin dördüncü hissəsinin mövzusu
5. Və s.

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PETERİN İKİNCİ MƏKTUBU 1

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ*

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Salamlama	Sadiq qalanlara salam	Salamlama	Giriş	Salamlar
1:1-2	1:1-4	1:1-2	1:1 1:2	1:1-2
Məsihinin çağırışı və seçilməsi		Müqəddəsliyə çağırış	Allahın çağırışı və seçilməsi	Allahın səxavəti
1:3-11	İmanda səmərəli böyümə 1:5-11	1:3-11	1:3-9	1:3-11
	Peterin yaxınlaşan ölümü			Həvarilərin şəhadəti
1:12-15	1:12-15	1:12-15	1:12-15	1:12-15
Məsihin izzəti və peyğəmbərlik sözü	Etibarlı peyğəmbərlik sözü		Məsihin izzətinin canlı şahidləri	
1:16-21	1:16-21	1:16-18	1:16-18	1:16-18
		1:19-21	1:19-21	Peyğəmbərliyin dəyəri 1:19-21

* Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir nizam olmasa da, müəllifin məqsədini anlamaq və izləmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müqəddəs Kitabın müasir tərcümələrində mətn paraqraflara bölünür və hər paraqraf başlığında xülasə edilir. Hər paraqrafın əsas mövzusu, həqiqəti və ya fikri vardır. Bu mövzu hər versiyada özünəməxsus şəkildə xülasə edilir. Mətni oxuyarkən, hansı tərcümənin mətnin mövzular və ayələr üzrə bölünməsi haqqındakı fikrinizə uyğun gəldiyini özünüzdən soruşun.

İlk əvvəl Kitabdan fəslə oxumalı, mövzularını (paraqraflarını) müəyyən etməyə çalışmalı, sonra da öz düşüncəmizi müasir versiyalarla müqayisə etməliyik. Müqəddəs Kitabı anlamaq üçün müəllifin məqsədini anlamalıyıq, bunun üçün müəllifin məntiqini və ifadə tərzini izləməliyik. Yalnız müəllif Allahdan ilham almışdır, oxucuların mətnin məzmununu dəyişdirməyə haqqı yoxdur. Müqəddəs Kitabın oxucusu Allahdan ilham almış həqiqəti öz gündəlik həyatına tətbiq etməyə görə məsuliyyət daşıyır.

Diqqət! Bütün elmi terminlər və ixtisarlara aşağıdakı bölmələrdə tam şəkildə izah edilmişdir: "Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər", "Mətn tənqidçiliyi" və "Lüğət".

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünü məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitabı və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

1-11-Cİ AYƏLƏRİN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

A. 1-11-ci ayələr yunanca məndə tək cümlədir; bunlarda əhdin iki cəhəti – əvəzsiz olaraq bəxş olunan lütf və Məsihə bənzər həyat sürmək əmri birləşdirilir.

B. Bu ayələrin struktunu belə ola bilər:

1. ənənəvi giriş (2Pet. 1:1-2)
 - a. kimdən
 - b. kimlərə
 - c. salam
2. a. 3-4 – Allahın işi
3. a. 5-7 – imanlının işi
4. a. 8-9 – sədaqətin müsbət və mənfi cəhətləri
5. a. 10-11 – mömin həyat tərzini vasitəsilə əminlik

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 1:1-11

¹İsa Məsihin qulu və həvarisi mən Şimon Peterdən Allahımız və Xilaskarımız İsa Məsihin salehliyi sayəsində bizimlə bərabər qiymətli iman əldə etmiş olanlara salam! ²Allahı və Rəbbimiz İsanı tanıdıqca lütf və sülh sizə bol-bol verilsin! ³Bizi Öz izzəti və alicənablığına Çağıranın ilahi gücü Onu tanımağımız vasitəsilə yaşamağımız və mömin olmağımız üçün lazım gələn hər şeyi bizə bəxş etdi. ⁴Beləliklə, O bizə çox böyük və dəyərli vədlər verdi ki, bunlar vasitəsilə ehtirasın nəticəsi olan dünyadakı pozğunluqdan qaçıb ilahi təbiətə şərik olasınız. ⁵Elə buna görə də siz bütün səylə imanınıza alicənablıq, alicənablığınıza bilik, ⁶biliyinizə nəfsə hakim olmaq, nəfsə hakim olmağınızla dözümlü, dözümlüünüzə möminlik, ⁷möminliyinizə qardaşlıq sevgisi və qardaşlıq sevgisinə məhəbbət əlavə edin. ⁸Çünki əgər bunlar sizdə varsa və artırsa, sizi Rəbbimiz İsa Məsihi tanımaqda fəaliyyətsiz və səmərəsiz olmaqdan qoruyacaq. ⁹Bunlar kimdə yoxdursa, o kordur, uzağı görə bilməz və əvvəlki günahlarından təmizləndiyini unutmuşdur. ¹⁰Beləliklə, ey qardaşlar, çağırıldığınızı və seçildiyinizi təsdiq etmək üçün daha da səy göstərin. Çünki əgər bunu etsəniz, heç vaxt büdrəməzsiz. ¹¹Beləcə Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsihin əbədi Padşahlığına girmək səlahiyyəti sizə bol-bol ehsan ediləcək.

1:1 "Şimon" Hərfi tərcümədə "Simeon" (bax: Bryus Metsqer, "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərhli" [Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*], s. 699). Bu Peterin ibrani adıdır və on iki qəbilədən biri Şimon qəbiləsi idi. Bu adın bu formasına yalnız Həv. 15:14-də rast gəlinir. Əgər bu məktub psevdonimik olsaydı, müəllif, yəqin ki, daha geniş yayılmış "Şimon" adından istifadə edəcəkdirdi.

▣ **"Peter"** Hərfi tərcümədə *Petros* – qaya və ya nəhəng daş mənasına gələn yunan sözüdür. Mat. 16:18-də və həmçinin Yəh. 1:42-də İsa Şimona bu adı qoyur. Yəhya Müjdəsindəki məndə aramicə *Cephas* ("Kefa") sözü işlənilir. İsa gündəlik həyatında ibranicə ya da yunanca deyil, aramicə danışdı. Paul da *Cephas* adını tez-tez işlədir (müq. et. 1Kor. 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Qal. 1:18; 2:9,11,14).

Katolik və protestant ilahiyatçıları bu ad dəyişmə hadisəsinin əhəmiyyəti barədə çox mübahisə ediblər (Əhdi-Ətiqdə İbramin, Yaqubun və başqalarının adlarının dəyişməsi çox böyük əhəmiyyət daşıyırdı). Mat. 16:18-də "qaya" olan Peter imanlılar cəmiyyətinin təməli elan edilir. Protestantlar həmişə qeyd ediblər ki, "Peter" adı kişi

cinsindədir (*Petros*), "qaya" isə qadın cinsindədir (*Petra*), buna görə imanlılar cəmiyyətinin təməli Peterin özü deyil, onun iman iqrarıdır. Halbuki yunan dilində olan bu qrammatik fərq arami dilində olmazdı, çünki hər iki yerdə aramicə *Cephas* sözü işlənmişdir.

Mən bir ilahiyatçı kimi Peterin açıq-aydın rəhbərliyini inkar etmək istəmirəm, amma onu da dərk edirəm ki, digər həvarilər Peterin üstünlüyünü qəbul etmirdilər (müq. et. Mark 9:34; Luka 9:46; 22:24-27; Mat. 20:20-24). İsa gündəlik həyatda yunan dilində danışmasa da, Allahdan ilham almış mətn yunancadır və qrammatik fərqlərin də Allahdan ilham almış olduğu düşünülür.

▣ **"qulu"** Bu, "qul" və ya "kölə" mənasını verən *doulos* yunan sözüdür. Bu, ya Əhdi-Ətiqədə fəxri ad olan "Rəbbin qulu" (Musa, Yeşua, Davud, Yeşaya), ya da Əhdi-Cədidə İsanı Rəbb olaraq qəbul edən imanlının həlimliyinə işarədir (müq. et. Mat. 10:24-25).

▣ **"həvarisi"** 2 Peterin müəllifi özünə həvari deməklə İsanın canlı şahidi, ardıcılı və seçilmiş şagirdi olduğunu bildirir.

"Həvari" olaraq tərcümə olunmuş "apostol" sözü yunanca "mən göndərirəm" (*apostellō*) mənasına gələn feilindən törəmişdir. İsa xüsusi bir mənada Onunla birlikdə olsunlar deyər şagirdlərindən on iki nəfəri seçib "Həvari" adlandırmışdır (müq. et. Luka 6:13). Bu söz İsanın Ata tərəfindən göndərilməsi barədə tez-tez işlənilir (müq. et. Mat. 10:40; 15:24; Mark 9:37; Luka 9:48; Yəh. 4:34; 5:24, 30, 36, 37,38,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21, 23,25; 20:21). Yəhudi mənbələrdə bu söz başqa bir şəxsin rəsmi nümayəndəsi olaraq göndərilən bir şəxs mənasında işlənir və "səfir" sözünə bənzəyir (müq. et. 2Kor. 5:20). Peter Məsih tərəfindən verilmiş səlahiyyətindən bəhs edir!

Zamanla bu söz yalnız "On İki həvari" deyil, daha geniş mənada işlənmişdir (müq. et. Həv. 14:4, 14, Barnaba; Rom. 16:7, Andronikos və Yunias; 1Kor. 4:6, 9; 12:28-29; 15:7, Apollos; Fil. 2:25, Epafrodit; 1Sal. 2:6, Sila və Timotey). Həvarinin vəzifəsi dəqiq məlum deyildir, ancaq Müjdəni bəyan etməsi və cəmiyyətdə xidmətkar rəhbərliyinin buna daxil olduğu aydındır. Rom. 16:7-də (KJV "Yuniya") hətta bir qadının həvari olaraq adının çəkilməsi ehtimalı vardır!

▣ **"İsa Məsihin"** 1Pet. 1:1-dəki qeydlərə baxın.

NASB, NRSV,

NJB "bir iman qəbul etmiş olanlara"

NKJV "bənzər qiymətli imanı əldə etmiş olanlara"

TEV "özlərinə... bir iman verilmiş olanlara"

Bu, püşk atmaq mənasını verən bir sözdən (*lagchanō*) düzələn aorist məlum növ feli sifətidir.

1. qumar olaraq (müq. et. Yəh. 19:24)
2. məsuliyyət və ya öhdəlik mənasında (müq. et. Luka 1:9)
3. Allahın seçimini göstərmək üçün (müq. et. Həv. 1:17)

Bu söz sadəcə olaraq "əldə etmək" ya da "qəbul etmək" mənasına gələ bilər, amma Septuaqintada işləndiyi mənə nəzərə alınsa, o həmçinin "Allahın iradəsi ilə" mənə çalarına malik ola bilər. Eyni mövzu, 2Pet. 1:3 və 4-də "bəxş etmək" (iki dəfə) və "çağırmaq"dır; həmçinin 2Pet. 1:10-a diqqət yetirin: "çağırıldığımızı və seçildiyinizi".

Bu ikimənalılıq eynilə xilas paradoksu kimidir. Xilas Allahın seçimidirmi, yoxsa qəbul edən insanın seçimidirmi? Cavab, əlbəttə, bəli olacaqdır! Müqəddəs Kitab bu dünyanın Allahın dünyası olduğunu açıqca öyrədir. Allah hər cəhətdən dünyada fəaldır. O, şüurlu məxluqları ilə əhd vasitəsilə münasibət qurmağı seçmişdir. Bu münasibətlərdə təşəbbüs Ona məxsusdur. Əhddə aparıcı rolu O oynayır, amma O bizim cavab verməyimizi tələb edir (həm ilkin, həm də davamlı olaraq).

Bu oxucular özləri üçün (və hamımız üçün) Allahın iradəsi olan imanı qəbul ediblər. "İman" sözü yunanca *pistis*-dir və ingilis dilinə "faith" (iman, inam, dini etiqad), "trust" (etibar etmək, güvənmək) yaxud "believe" (iman etmək) olaraq tərcümə olunur. Başlanğıcda ibrani dilində "sabit duruş" mənasını verən bu məfhum zamanla vəfalı, sadıq, etimada layiq və etibralı bir şəxs barəsində işlənməyə başlamışdır. Müqəddəs Kitabda imanlının

imanı deyil, Allahın sədaqəti; imanlının inamı deyil, Allahın etimada layiq olması önə çıxır. Mark 1:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

NASB "bizimki ilə eyni növdən"
NKJV "bənzər qiymətli"
NRSV, TEV,
NJB "qədər qiymətli"

Ísotimos yunan mürəkkəb sözü, *isos* (bərabər, bənzər, münasib) və *timē* (qiymətli və ya dəyərli mənə çalarına malik olan qiymət, dəyər və ya layiq) sözlərindən düzəlir. Allahın verdiyi imanın dəyəri ölçülməzdir (müq. et. 1Pet. 1:7) və bütün imanlılar eyni imana şərikdirlər. Həvarilər üçün ayrı, yəhudilər və başqa millətlər yaxud digər imanlılar üçün ayrı iman növləri yoxdur (müq. et. 1Kor. 12:13; Qal. 3:28; Kol. 3:11). Ənamlar müxtəlifdir, iman isə birdir (müq. et. Ef. 4:5).

▣ **"salehliyi"** Bizə sayılan salehlikdən deyil (müq. et. Rom. 4), Məsihin salihliyindən (müq. et. Həv. 3:14; 7:52; 22:14; 1Yəh. 2:1,29; 3:7) söhbət gedir. Bax: 1Pet. 3:14, XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK". Bu, Əhdi-Cədidə *Theos* sözünün İsayə ən açıq şəkildə aid olduğu yerdir.

Bu yunan kökü (ibranicə קרא ["Tsadiq", BDB 841] sözünü əks etdirir) 2 Peterdə bir neçə dəfə işlənir.

1. saleh, adil (*dikaïos*) – 2:8, saleh adam
2. saleh, ədalət (*dikniosunē*)
 - 1:1 – İsanın salehliyi
 - 2:5 – Nuhun salehliyi (müq. et. Yar. 7:1)
 - 2:21 – salehlik yolu
 - 3:13 – salehliyin sakin olacağı yeni göylər və yeni yer
3. doğru (*dikaion*)
 - 1:13 – doğru, münasib
 - 2:7 – saleh Lut
 - 2:8 – saleh insan

İsa salehdir və imanlılar Onda salehdirlər, buna görə də salehlikdə yaşamaladırlar və bu salehlik yeni dövrü əks etdirir!

▣ **"Allahımız və Xilaskarımız İsa Məsihin"** Bu fraza bütünlükdə İsayə aiddir.

1. müəyyənlik artıqlı yalnız birinci isimdən əvvəl qoyulub (Qrenvil Şarpın qaydası [Granville Sharp's rule])
2. dörd "açar termin" in – "Allah", "Xilaskar", "İsa" and və "Məsih" – hamısının qrammatik forması (yiyelik halın kişi cinsi tək forması)
3. 2Pet. 1:11; 2:20; və 3:18-də təkrarlanan qrammatik forma (yalnız "Rəbb" əvəzinə "Allah")
4. A.T. Robertsonun "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə (A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild 6, s. 148) xatırladılır ki, 2 Peterdə *gnōsis* və *epignōsis* sözləri həmişə İsayə aid olur
5. Əhdi-Cədidə İsanın ilahiliyinin təsdiqləndiyi başqa yerlər də vardır (müq. et. Yəh. 1:1; 8:57-58; 20:28; Rom. 9:5; Fil. 2:6-11; 2Sal. 1:12; Tit. 2:13; İbr. 1:8; and 1Yəh. 5:20) və bu, Əhdi-Ətiq təkallahlılığı baxımından sarsıdıcıdır

Əhdi-Ətiqdə "Xilaskar" adətən YAHVE barəsində, amma zaman zaman Məsih barəsində də işlədilir. Əhdi-Cədidə bu ifadə adətən Ata Allahı bildirir. Titdə bu ifadə üç dəfə Ata barəsində (müq. et. Tit. 1:3; 2:10; 3:4) və eyni kontekstlərdə həmçinin İsa barəsində işlədilir (müq. et. Tit. 1:4; 2:13; 3:6). 2 Peterdə o əksər hallarda İsa barəsində işlədilir (müq. et. 2Pet. 1:1,11; 2:20; 3:2,18).

1:2 "lütf və sülh sizə bol-bol verilsin" Bu, 1Pet. 1:2-yə bənzəyir. Paul "lütf və sülh" ifadəsindən tez-tez istifadə edib, amma ondan qabaq "Atamız Allahdan" və çox vaxt həmçinin "və Rəbb İsa Məsihdən" deyər əlavə edirdi.

Lütf o həqiqəti əks etdirir ki, günahlı insanların xilasını və şərikliyi Allahın xasiyyətinin və təminatının nəticəsində həyata keçir. Allahla bu yeni (bərpa olunmuş) münasibət sülhlə nəticələnir. İnsanlar, surətində yarandıqları Allahla və bir-biri ilə ünsiyyətdə olmaq üçün yaranmışlar. Lütf həmişə sülhdən öncə gəlir!

Burada feil aorist məchul növ arzu şəklindədir. Bu bir duadır. Peter Allahın həm lütf, həm də sülh verməsini istəyir.

▣ **"Allahı və Rəbbimiz İsanı tanıdıqca"** Lütf və sülh Allah tərəfindən (məchul növ) Özünü və Oğlunu tanımaqla, daha doğrusu təcrübəvi biliklə (*epignōsis*) verilir.

Bilik, yəqin ki, Kolosselilərdə və 1 Yəhyada olan yalançı müəllimlər (qnostiklər) səbəbindən 2 Peterdə təkrarlanan bir mövzudur.

1. <i>epignosis</i> (tam bilik);	<i>epignōskō</i> (tamamilə tanımaq/bilmək)
2Pet. 1:2	2Pet. 2:21 (iki dəfə)
2Pet. 1:3	
2Pet. 1:8	
2Pet. 2:20	<i>ginōskō</i> (tanımaq/bilmək)
2. <i>gnosis</i> (bilik)	2Pet. 1:20
2Pet. 1:5	2Pet. 3:3
2Pet. 1:6	<i>gnōrizō</i> (tanıtmaq/bildirmək)
	2Pet. 1:16

2-ci fəsildə bəhs olunan yalançı müəllimlərin təlimi sonradan "antinomian qnostisizm" olaraq adlandırılan bir təlimə bənzəyir. Bu fəlsəfi/teoloji bidət sistemi II əsrdə inkişaf etsə də, kökləri I əsrə gedib çıxır. Bu bidət, gizli biliyə əsaslanan müstəsnalıq iddiaları ilə səciyyələnir. Xilas əxlaqla deyil, bu biliklə əlaqələndirilirdi. 1Pet. 3:22-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"Allahı və Rəbbimiz İsanı"** 2Pet. 1:1-də yalnız İsayaya aid olan bənzər fraza haqqında aşağıdakıları qeyd etmişdim.

1. tək artıqlı
2. bütün sözlər yiyəlik haldadır

Eyni qrammatik xüsusiyyətlərin bu frazada da olması 2Pet. 1:1-də yalnız İsadən, yoxsa Ata və Oğuldan bəhs edildiyi barədə şübhə yaradır. Ancaq bu fərq, yunanca əlyazmaların arasındakı mürəkkəb fərqləri ilə bağlıdır. 2Pet. 1:1-in qrammatikası bütün yunanca əlyazmalarda eynidir. Fərqli variantların tam siyahısı Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətinin yunanca mətninin dördüncü nəşrinə (United Bible Society's fourth edition Greek New Testament, s. 799) və Bart Ermanın "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi" (Bart Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture*, s. 85) kitabına baxın.

1:3-7 Yunan mətnində bu, uzun bir cümlədir.

▣ **"Öz"** Bu əvəzlik ya Ata Allaha, ya da Oğul Allaha aiddir. İlk ayələrdəki bütün əvəzlilər həmçinin ikimənalıdır. Bu, Peter üçün səciyyəvidir. Ehtimal ki, bu, məqsədli ikimənalılıqdır (Yəhyanın yazılarında olduğu kimi). 2Pet. 1:1-də İsa "Allah" olaraq adlandırılır; 2Pet. 1:2-də Ata və Oğul qrammatik cəhətdən bir-birinə bağlanır; və 2Pet. 1:3-də "ilahi" sifəti hər ikisinə aid olur.

▣ **"bizə bəxş etdi"** Bu, bitmiş zaman qayıdış növ (deponent) feili sifətidir. Yunan sözünün bu forması (*dōreomai* sözü *didōmi*-dən törəyib) yalnız Markda (müq. et. Mark 15:45) və Peterin Məktublarında (müq. et. 1Pet. 1:3,4) işlədilir; bu da Mark Müjdəsi və 1 Peterin ədəbi cəhətdən əlaqəli olduğunu göstərir.

▣ **"yaşamağımız... üçün lazım gələn hər şeyi"** 3-cü ayədə qnostiklərin yalançı müəllimlərinin gizli biliklə əldə edilən xilas mömin həyat tərzindən ayıran təlimləri təkzib olunur. Allah əbədi həyatı (*zoe*, burada "yaşamaq" olaraq tərcümə olunub) və Məsihə bənzərliyi (*eusebeia*, "mominlik") təmin edir. Əsl bilik, İsa Məsihə imandan qaynaqlanır və gündəlik həyatımıza təsir edir. İmanlıların ruhən ehtiyacı olan hər şey Məsihdə vardır! Daha dərin həqiqəti tanımağı arzulamamalıyıq!

▣ **"mömin olmağımız"** Bu mürəkkəb söz (*eusebia*) "yaxşı" və "ibadət" sözlərindən düzəlir. Allaha məqbul olan gündəlik həyat məna çaları vardır. Peter əxlaq və mənəviyyətə xor baxan yalançı müəllimlərə görə mömin olmağın vacibliyindən dəfələrlə bəhs etmişdir (müq. et. 2Pet. 1:3,6,7; 2:9; 3:11). 2Pet. 1:6-da daha dolğun qeydə baxın.

NASB "həqiqi bilik"
NKJV, NRSV,
NJB "bilik"
TEV "biliyimiz"

Bu, gizli biliyi hər şeydən üstün tutan yalançı müəllimlərə daha bir zərbədir (müq. et. 2Pet. 2:20-21). Həvarilərin vəz etdikləri Müjdə həqiqi bilikdir və İsa həqiqətdir (müq. et. Yəh. 14:6). Sözü intensiv forması olan *epignōsis*-in təcrübəvi bilik məna çaları vardır (müq. et. 2Pet. 1:2,3,8; 2:20). Müjdə bir şəxsdir və tək cə teoloji tərif verilməsi yetərli deyildir – təcrübədə yaşanması vacibdir.

▣ **"Bizi... Çağırın"** "Çağırmaq" feili Peterin Məktublarında dəfələrlə işlənir (1Pet. 1:15; 2:9,21; 3:9; 5:10; 2Pet. 1:3) və həmişə Allahın çağırışını bildirir. Heç kəs, Ruh onu cəlb etməsə, Allaha yaxınlaşmaz (müq. et. Yəh. 6:44,65; Ef. 1:4-5).

▣ **"Öz izzəti və alicənablığına"** Bu ifadənin yunanca əlyazmalarda fərqli variantları vardır.

1. P⁷², B, K, L əlyazmalarında və minuskulların əksəriyyətində *dia* ("vasitəsilə") sözü işlənir (izzəti və alicənablığı vasitəsilə; müq. et. NKJV).
2. x, A, C, P əlyazmalarında və qədim tərcümələrin əksəriyyətində *idia* ("Öz") sözü işlənir (Öz izzəti və alicənablığına; müq. et. NASB, NRSV, TEV, NJB).

Ekzegeza üçün mühüm olan sual budur: "İmanlılar (1) Allahın (Atanın və ya Oğulun) xüsusiyyətləri vasitəsilə çağırılır, (2) yoxsa bu xüsusiyyətlərə şərik olmağa çağırılır?" UBS⁴ tərcümə heyəti 1-ci variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

1:4 "Beləliklə, O bizə... verdi" Bu, 2Pet. 1:3-dəki feli sifətə uyğun gələn bitmiş zaman qayıdış növ (deponent) xəbər formasıdır. Allahın ilahi gücü imanlılara Onun vədləri vasitəsilə həm ilkin (saleh sayılma), həm davamlı (təqdis edilmə) olaraq ehtiyacları olan hər şeyi vermişdir və verməkdə davam edir.

NASB "dəyərli və əzəmətli vədlər"
NKJV "son dərəcə böyük və dəyərli vədlər"
NRSV "dəyərli və çox böyük vədlər"
TEV "vəd etdiyi çox böyük və dəyərli ənamlar"
NJB "ən böyük və dəyərli vədlər"

Bu ifadələr, yəqin ki, imanlıların ilahi təbiətə şərik olduqları (Müqəddəs Ruhun onların daxilində məskən salması ilə) Müjdəyə aiddir. Günaha batmış bəşəriyyətin ümidi Allahın sadıq və lütfkar xasiyyətindədir və Allahın bu xasiyyəti vədlərində ifadə olunur (həm də Əhdi-Ətiqdə, lakin xüsusilə Məsihdə, müq. et. İbr. 6:17-18). Burada işlənmiş iki sözün sırası yunanca əlyazmalarda fərqlənir.

1Pet. 1:19-da "dəyərli" sözü Məsihin qurban qanı barədə işlənmişdir. "Timotey" adı bu kökdəndir.

▣ **"ilahi təbiətə şərik olasınız"** Burada ya (1) Müqəddəs Ruhun xilas olan insanın daxilində məskən salması (müq. et. 2Pet. 1:3), ya da (2) yenidən doğulmaqdan (müq. et. 1Pet. 1:3,23) söhbət gedir. Bu, hər insanın yaradılışdan ilahi bir qılgılıma malik olması haqqında yunan fəlsəfi anlayışından çox fərqlidir (ancaq terminologiya stoiklərdən götürülüb). Bu o demək deyil ki, biz allahlıq və ya nə vaxtsa ilahi olacağıq; bu o deməkdir ki, biz İsayə bənzəmək üçün yaranmışıq (müq. et. Rom. 8:29; Ef. 1:4; Yəh. 3:2). İmanlılar Allahın ailəsinin xüsusiyyətlərini (yəni Allahın surətini) özlərində təcəssüm etdirməlidirlər. 2Pet. 1:3 və 4-də işlənən *theios* sözü "ilahi" və ya "Allaha bənzər" mənasını verir.

▣ **"qaçıb"** Bu söz, Əhdi-Cədidə yalnız 2 Peterdə işlənir (müq. et. 2Pet. 1:4; 2:18,20). Bu, tamamlanmış hərəkəti bildirən aorist məlum növ feli sifətidir (Müjdənin qəbul edildiyi zamanı, xilas, müq. et. 2Pet. 1:1).

▣ **"ehtirasın nəticəsi olan dünyadakı pozğunluqdan"** 2 Peterdəki məsələ, "xüsusi gizli biliyi" (qnostisizmi) yayan, amma gündəlik mömin həyata əhəmiyyət verməyən yalançı müəllimlər idi (müq. et. 1Pet. 1:14; 2:11; 4:3; 2Pet. 2:10,18). 1-ci fəsildə bu yalançı təlimə cavab verilir (2Pet. 1:3-11-də)!

İmanlıların həyatı həqiqətən imana gəlmələrinin (əsası deyil) sübutudur (müq. et. Yaqub və 1 Yəhya). Bəhrə yoxdursa, kök də yoxdur (müq. et. Mark 4:1-20).

1:5 "Elə buna görə də" Bu, imanlıların 2Pet. 1:3-4-də bəhs olunan Allahın ənamları və vədlərinə olan cavabına aiddir (müq. et. Fil. 2:12-13). Bax: 1Pet. 4:3, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

NASB "bütün səy tətbiq edərək... təmin edin"
NKJV "bütün səy verərək əlavə edin"
NRSV "dəstəkləməkdən ötəri hər cür səy göstərməlisiniz"
TEV "əlavə etmək üçün əlinizdən gələni edin"
NJB "dəstəkləmək üçün əlinizdən gələni edin"

Hərfi tərcümədə "bütün səyi gətirərək... təmin edin". Bu feil, əmr olaraq işlənən aorist məlum növ feli sifətidir, ikincisi isə aorist məlum növ əmr şəklindədir. Allah ecazkar şəkildə xilas təmin edib (müq. et. 2Pet. 1:3-4); indi imanlılar bu xilasdə yaşamalıdır (müq. et. 2Pet. 1:5-7). Müjdə (1) Allahın iradəsindən, (2) Məsihin tamamlanmış işindən və (3) Ruhun cəlbəməsindən tamamilə azaddır, lakin qəbul edildikdən sonra nə bahasına olur-olur hər gün İsanın şagirdi olmağı tələb edir! Bu, Müjdənin paradoksudur. O bir hədiyyə (müq. et. Yəh. 4:10; Rom. 3:24; 6:23; Ef. 2:8; İbr. 6:4) və eyni zamanda bir əhddir. Həqiqi Müjdə insanın ağına, ürəyinə və əlinə təsir göstərir!

▣ **"imanınıza"** Bu sözün bir sıra açıq mənə çaları ola bilər:

1. Əhdi-Ətiqədə bu söz "sədaqət" və ya "etibarlılıq" mənasına gəlirdi
2. Allahın Məsihdə əvəzsiz olaraq verdiyi bağışlamayı qəbul etməyimiz
3. sadıq, mömin həyatımız
4. kollektiv mənada məsihçi inancı və ya İsa haqqında həqiqət (müq. et. Həv. 6:7 və Yəhd. 3,20).

Bu kontekstdə (2Pet. 1:1) bu söz Məsihi Xilaskar olaraq qəbul etmək mənasını verir. İndi imanlılar böyüyüb inkişaf etməlidirlər.

Məsihçidən gözlənen bu böyümə həmçinin Rom. 5:3-4 və Yaq. 1:3-4-də ifadə olunmuşdur.

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHÇİNİN BÖYÜMƏSİ (xüsusiyyətlər)" (SPECIAL TOPIC: CHRISTIAN GROWTH [characteristics])

Rom. 5:3-4	Qal. 5:22-23	Yaq. 1:3-4	2Pet. 1:5-7
Əziyyətin nəticələri	Müqəddəs Ruhun	Sınaqların nəticələri	Səy göstərmək
* imanda davam etmə	səmərəsi	* möhkəmlik	* alicənablıq
* sınaqdan keçmiş	* məhəbbət	* yetkinlik	* bilik
xasiyyət	* sevinc	1. səbat	* nəfsə hakim olmaq
* ümid (müq. et. 2-ci	* sülh	2. kamil	* dözümlük
ayə)	* səbir		* möminlik
	* xeyirxahlıq		* qardaşlıq sevgisi
	* yaxşılıq		(<i>philadelphia</i>)
	* sədaqət		* məsihçi məhəbbəti
	* həlimlik		(<i>agapē</i>)
	* nəfsə hakim olmaq		

▣ **"alicənablıq"** 2Pet. 1:3-də bu xüsusiyyət Məsihə (və ya Ata Allaha) aid edilir. Bu xüsusiyyət, Müqəddəs Ruhun səmərəsinə daxildir (müq. et. Qal. 5:22-23). Bunun antonimi "ifratçılıq"dır (müq. et. 2Pet. 2:3,14). Bax: 1Pet. 4:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

▣ **"bilik"** Məsihə bənzərliyə aparan Müjdə biliyi (*gnōsis*) əla bir şeydir. Yalançı müəllimlər pozğunluğa aparan yalançı biliyi yayırdılar.

▣ **"nəfsə hakim olmaq"** Bu fəzilət, günahlı təbiətinin arzularını idarə edə bilən adamlara məxsusdur (müq. et. Həv. 24:25; Qal. 5:23; Tit. 1:8). Bəzi kontekstlərdə (1Kor. 7:9) bu ifadə qeyri-münasib cinsi fəaliyyəti bildirir və yalançı müəllimlərin antinomian meyllərinə görə burada da belə mənə çaları ola bilər.

▣ **"dözüm"** Fəal, könüllü, səbatlı dözümlə nəzərdə tutulur. Bu, insanlara və vəziyyətlərə səbir edən Allahın bir xüsusiyyətidir (müq. et. Rom. 5:3-4; Yaq. 1:3).

▣ **"möminlik"** Bu söz Pastoral Məktublarda və 2 Peterdə (2Pet. 1:3-dəki qeydə baxın) o qədər böyük önəm daşıyır ki, mən Şərhimin 9-cu Cildindən, 1Tim. 4:7-yə dair şərhimdən sitat gətirmək istəyirəm:

"Bu söz Pastoral Məktublarda çox böyük əhəmiyyətə malikdir, Müjdənin tələb etdiyi doktrinal və gündəlik həyat tərzinə aiddir (müq. et. 1Tim. 3:16). İstisna olan deyil, gözlənilən həyatı təsvir edir. Bu söz, "yaxşı" (*eu*) və "ibadət" (*sebomai*) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Həqiqi ibadət düzgün düşünməkdən qaynaqlanan həyat tərzidir (müq. et. 1Tim. 4:16a). Bu sözün Pastoral Məktublarda neçə dəfə işləndiyinə diqqət yetirin:

1. isim (*eusebeia*), 1Tim. 2:2; 3:16; 4:7,8; 6:3,5,6,11; 2Tim. 3:5; Tit. 1:1
2. zərf (*eusebēs*), 2Tim. 3:12; Tit. 2:12
3. feil (*eusebeō*), 1Tim. 5:4
4. Əlaqəli söz *theosebeia*, 1Tim. 2:10
5. İnkār forması (alfa prefiksli, yəni *asebeia*), 2Tim. 2:16; Tit. 2:12" (s. 53).

1:7

NASB, NKJV "qardaşlıq xeyirxahlığı, məhəbbəti"

NRSV "məhəbbət ilə qarşılıqlı mehribanlıq"

TEV "məsihçi mehribanlıq və sevgi"

NJB "qardaşlara qarşı məhəbbətlə xeyirxahlıq"

Bu, *phileō* (məhəbbət) və *adep̄hos* (qardaş) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Buna həmçinin 1Pet. 1:22-də rast gəlinir. Bu kontekstdə əhd bağlamış qardaş və bacılardan söhbət gedir.

Çox vaxt deyirlər ki, *phileō* sözü *agapeō* (müq. et. 2Pet. 1:7) sözündən daha az və ya zəif bir sevgini bildirir, lakin koyne yunancasında bu sözlər sinonimdir (müq. et. Yəh. 5:20 – bu ayədə Atanın İsayə sevgisi *phileō* sözü ilə təsvir olunur). Ancaq burada və Yəhya Müjdəsinin 21-ci fəslində bu iki söz qəsdən fərqləndirilir.

1:8 "Çünkü əgər" Bu, yunan dilinin adi bir şərt cümləsi deyildir (müq. et. NJB, lakin A.T. Robertson "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri" [A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*] kitabında bu fraza iki indiki zaman məlum növ şərt feli sifəti olaraq təqdim olunur, müq. et. Cild 6, s. 151), amma tövbə, iman, itaət, xidmət və dözümlə səciyyələnən dəyişmiş və dəyişməkdə olan bir həyata əsaslanan əminlik üçün vacib olan bir durumun təsdiqlənməsidir. Əbədi həyatın (yəni ilahi təbiətin) müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

1. imanlılar məsihçi xüsusiyyətlərini nümayiş etdirirlər, 2Pet. 1:5-7
2. imanlılarda bu xüsusiyyətlər var və artır (indiki zaman məlum növ feli sifəti), 2Pet. 1:8
3. imanlılar Allaha faydalı və səmərəlidirlər, 2Pet. 1:8
4. imanlılar Allahı həqiqətən tanıdıqlarını (Məsihə bənzədiklərini, müq. et. 2Pet. 1:8) öz həyatları ilə göstərirlər

▣ **"fəaliyyətsiz və səmərəsiz"** Təəssüf ki, imanlıların ruhani vəziyyəti çox vaxt belə olur.

1. fəaliyyətsiz və ya faydasız – Yaq. 2:20
2. səmərəsiz – Mat. 7:16-19; 13:22; Mark 4:19; Kol. 1:10; Tit. 3:14
3. Paul da xəbərdarlığında bu sözü işlədir: "qaranlığın səmərəsiz əməllərinə şərək olmayın"

Səmərəsiz olmaqdan və ya pis bəhrə verməkdən özünü qoruyun! Əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır. Bəhrə yoxdursa, kök də yoxdur!

1:9 2Pet. 1:8-də əsl məsihçi təsvir olunur, 2Pet. 1:9-da isə yalançı müəllimlərin bilik – həyat, teologiya – əxlaq, ortodoksiya – ortopraksiya arasındakı dixotomiyalarının təsiri altında qalan imanlılar təsvir olunur!

▣ **"uzağı görə bilməz"** Hərfi tərcümədə "qöz qırpmmaq", "göz vurmaq" və ya "gözlərini qıymaq". Burada məcazi olaraq aydın görməyə cəhd göstərən, amma bacarmayan, yaxud bilə-bilə nurdan üzünü döndərən bir adamdan söhbət gedir (müq. et. Ceymz Houp Multon və Corc Milliyanın "Yunanca Əhdi-Cədid lüğəti: papiruslardan və ədəbi olmayan digər mənbələrdən olan nümunələrlə" [James Hope Moulton and George Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament: Illustrated from the Papyri and Other Non-literary Sources*], s. 420).

NASB "əvvəlki günahlarından paklanmasını unutmuş"
NKJV "öz köhnə günahlarından təmizləndiyini unutmuşdur"
NRSV "keçmiş günahlarının təmizlənməsini unudandır"
TEV "keçmiş günahlarınızdan təmizləndiyinizi unutmusunuz"
NJB "keçmişdəki günahların necə yuyunduğunu unudaraq"

Bu onu göstərir ki, sözügedən adamlar imanlı idi, lakin yalançı müəllimlər onları allahsız büt-pərəst həyata döndərməyi bacarmışdılar (müq. et. 2Pet. 2). Necə də faciəlidir!

1. Bu həyat tərzində sevinc, sülh və əminlik yoxdur
2. Bu həyat tərzini Müjdənin yayılmasına mane olar
3. Bu həyat tərzini effektiv xidməti məhv edər
4. Bu həyat tərzini üzündən adam vaxtından tez ölər

Bu frazada Peter Məsihin bizim uğrumuzda əvəzedici ölümü vasitəsilə baş verən paklanma və ya günahlardan təmizlənmədən bəhs edir (müq. et. 1Pet. 1:18; 2:24; 3:18).

1:10 "daha da səy göstərin" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Bu sözün (müq. et. 2Pet. 1:15; 3:14) aşağıdakı mənaları ola bilər

1. nəyisə tez etmək (müq. et. Tit. 3:12)
2. əlindən gələni etmək (müq. et. Ef. 4:3)
3. can atmaq (müq. et. Həv. 20:16; Qal. 2:10)

3-cü variant ən yaxşı görünür (müq. et. NRSV).

NASB "yəqin etmək"
NKJV "əmin etmək"
NRSV "təsdiq etmək"
TEV "daimi etmək"
NJB "sarsılmasına əsla yol verməmək"

Bu söz üç mənada işlənir.

1. yaxşı sabitləndiyinə görə əmin (müq. et. Rom. 4:16)
2. etibarlı (müq. et. 2Pet. 2:19 və İbr. 3:14; 6:19)
3. təsdiqlənə bilən (Misirin koynə yunancasında vəsiyyətin təsdiqlənməsi kimi hüquqi zəmanət barəsində işlədir) Məsihçilər əminliyə malik ola bilərlər (müq. et. Fil. 2:12-13; 1Yəh. 5:13). Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏMİNLİK" (SPECIAL TOPIC: ASSURANCE)

A. Məsihçilər xilas olduqlarına əmin ola bilərlərmi (müq. et. 1Yəh. 5:13)? 1 Yəhyada üç "test" və ya sübut vardır.

1. Doktrin (əqidə, 1Yəh. 1:1,5,10; 2:18-25; 4:1-6,14-16; 5:11-12)
2. Həyat tərzi (itaət, 1Yəh. 2:2-3; 2:3-6; 3:1-10; 5:18)
3. Münasibətlər (məhəbbət, 1Yəh. 1:2-3; 2:7-11; 3:11-18; 4:7-12, 16-21)

B. Əminlik konfessional məsələyə döndərilib.

1. Jan Kalvin əminliyi Allahın seçməsinə əsaslandırır. Onun dediyinə görə, bu həyatda əmin olmaq qeyri-mümkündür.
2. Con Uesli əminliyi dini təcrübəyə əsaslandırır. O inanıb ki, biz bilərəkdən günah işlətmədən yaşaya bilərik.
3. Roma katolik kilsəsi və "Məsihin Kilsəsi" (Church of Christ) əminliyi səlahiyyətli imanlılar cəmiyyətinə əsaslandırırlar. Onların təliminə görə, müəyyən cəmiyyətə mənsub olan şəxs xilas olduğuna əmin ola bilər.
4. Müjdəçi (yevangelik) məsihçilərinin əksəriyyəti əminliyi Müqəddəs Kitabın vədlərinə və imanlıların həyat tərzində Müqəddəs Ruhun səmərəsi (müq. et. Qal. 5:22-23) olmasına (gündəlik həyatda Məsihə bənzərliyə) əsaslandırırlar.

C. İmanlıların əminliyi başlıca olaraq Üçlükdə vahid olan Allahın xasiyyətinə bağlıdır

1. Ata Allahın məhəbbəti
 - a. Yəh. 3:16; 10:28-29
 - b. Rom. 8:31-39
 - c. Ef. 2:5,8-9
 - d. Fil. 1:6
 - e. 1Pet. 1:3-5
 - f. 1Yəh. 4:7-21
2. Oğul Allahın hərəkətləri
 - a. bizim uğrumuzda ölməsi
 - 1) Həv. 2:23
 - 2) Rom. 5:6-11
 - 3) 2Kor. 5:21
 - 4) 1Yəh. 2:2; 4:9-10
 - b. baş kahin duası (Yəh. 17:12)
 - c. davam edən vəsatətçiliyi
 - 1) Rom. 8:34
 - 2) İbr. 7:25
 - 3) 1Yəh. 2:1
3. Ruh Allahın xidməti
 - a. çağırması (Yəh. 6:44,65)
 - b. möhürləməsi
 - 1) 2Kor. 1:22; 5:5
 - 2) Ef. 1:13-14; 4:3
 - c. əmin etməsi
 - 1) Rom. 8:16-17
 - 2) 1Yəh. 5:7-13

D. Lakin insanlar Allahın əhd dəvətinə cavab verməlidirlər (həm ilkin, həm davamlı olaraq)

1. imanlılar günahdan üz döndərüb (tövbə) İsa vasitəsilə Allaha tərəf dönməlidirlər (iman)
 - a. Mark 1:15
 - b. Həv. 3:16,19; 20:21
2. imanlılar Allahın Məsihdə təklif etdiyini qəbul etməlidirlər (bax: Xüsusi mövzu: ""Qəbul etmək", "iman etmək", "iqrar/etiraf etmək" və "çağırmaq" nə deməkdir?")
 - a. Yəh. 1:12; 3:16
 - b. Rom. 5:1 (və analogiya ilə 10:9-13)
 - c. Ef. 2:5,8-9
3. imanlılar imanda davam etməlidirlər (Bax: Xüsusi mövzu: "İmanda davam etmə")
 - a. Mark 13:13
 - b. 1Kor. 15:2
 - c. Qal. 6:9
 - d. İbr. 3:14
 - e. 2Pet. 1:10
 - f. Yəhd. 20-21
 - g. Vəhy 2:2-3,7,10,17,19,25-26; 3:5,10,11,21

E. Əminlik çətindir, çünki

1. bəzən imanlılar Müqəddəs Kitabda vəd olunmayan təcrübələri axtarırlar
2. bəzən imanlılar Müjdəni tam dərk etmirlər
3. bəzən imanlılar bilə-bilə günah etməkdə davam edirlər (müq. et. 1Kor. 3:10-15; 9:27; 1Tim. 1:19-20; 2Tim. 4:10; 2Pet. 1:8-11)
4. bəzi adamlar (məs. perfeksionistlər) öz xarakterlərinə görə Allahın onları şərtsiz qəbul etdiyini və sevdiyini qavraya bilmirlər.
5. Müqəddəs Kitabda yanlış iman iqrarlarının misalları vardır (müq. et. Mat. 13:3-23; 7:21-23; Mark 4:14-20; 2Pet. 2:19-20; 1Yəh. 2:18-19, Bax: Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə")

Bu doktrinin başqa bir təsviri üçün bax: Xüsusi mövzu: "Məsihçi əminliyi".

▣ **"çağırıldığınızı"** 2Pet. 1:3-ə əsasən, "Onun sizi çağırması" nəzərdə tutulur. İmanlılar Atanın xasiyyətinə, Oğulun işinə və Ruhun cəlbətməsinə ümid bağlayırlar. Lakin bunlar ayrı-ayrı imanlıların mömin həyatı ilə təsdiqlənir (müq. et. 2Pet. 1:5-7; Fil. 2:12-13). Allah insanlarla əhd münasibətləri vasitəsilə işləyir. Allah münasibəti başladır, aparıcı rolu oynayır, bizi Özünə cəlb edir, lakin biz ilkin və davamlı olaraq tövbə, iman, xidmət, itaət və dözümlü cavab verməliyik. Müjdə, qəbul ediləcək şəxsdir, iman ediləcək həqiqətdir və yaşanacaq həyatdır! Bunlar olmasa, Müqəddəs Kitaba əsaslanan xilas da mümkün olmayacaq.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÇAĞIRILMIŞ" (SPECIAL TOPIC: CALLED)

Allah həmişə təşəbbüs göstərərək insanı çağırır, seçir, Özünə cəlb edir (müq. et. Yəh. 6:44,65; 15:16; 1Kor. 1:1-2; Ef. 1:4-5,11). "Çağırılmış" sözü bir sıra teoloji mənalarda işlədilir.

A. Əhdi-Ətiqdə "adını çağırmaq" ifadəsi həmişə ibadətə işarə edir (müq. et. Yar. 4:26; 12:8; 21:33; 26:25; Çıx. 34:5).

B. Allah günahkar insanları xilasa çağıranda bunun həmişə Öz lütfü (Çıx. 34:6-7), Məsihin tamamlanmış işi və Ruhun iqna etməsi ilə edir (*klētos*, müq. et. Rom. 1:6-7; 9:24; etiqadi cəhətdən bu, 1Kor. 1:1-2 və 2Tim. 1:9-a bənzəyir; 2Pet. 1:10).

- C. Günahkarlar xilas olmaq üçün Rəbbin adını çağırırlar (*epikaleō*, müq. et. Həv. 2:21; 22:16; Rom. 10:9-13).
Bu ifadə, ibadəti bildiren yəhudi idiomudur.
- D. İmanlılar böhran və stress zamanlarında Onun adını çağırırlar (Həv. 7:59).
- E. İmanlılar Məsihə bənzər həyat sürməyə çağırılırlar (*klēsis*, müq. et. 1Kor. 1:26; 7:20; Ef. 4:1; 2Sal. 1:11; 2Tim. 1:9).
- F. İmanlılar xidmətə çağırılırlar (müq. et. Həv. 13:2; 1Kor. 12:4-7; Ef. 4:1).

▣ **"və seçdiyinizi"** *Eklogē* ismi həmişə Allahın seçməsi haqqında işlənir.

1. Yaqub/İsrail – Rom. 9:11
2. sadıq qalanlar – Rom. 11:5,28
3. Əhdi-Cədid imanlıları – Rom. 11:7
4. imanlılar cəmiyyəti – 1Sal. 1:4; 2Pet. 1:10

Mark 13:20 və 1Pet. 1:2-dəki Xüsusi mövzulara baxın.

▣ **"əgər bunu etsəniz, heç vaxt büdrəməsiniz"** "Bu" əvəzliyi 2Pet. 1:3-7-də sadalananlara aiddir. Əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

Buradakı qrammatik forma (ikili inkar) və *pote* sözü ("heç vaxt" ya da "əsla") əzab-əziyyət, təqiblər (1 Peter) və yalançı təlimlər (2 Peter) ilə üzleşən bu imanlılara böyük əminlik verir.

A.T. Robertson "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə (A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild 6, s. 153) qeyd edir ki, burada "etsəniz" feili (*pioeō*), 2Pet. 1:8-də olduğu kimi, indiki zaman məlum növ şərt feli sifətidir. NASB, NKJV, NRSV və TEV tərcümələrində ingiliscə "if" ("əgər") şərt sözü işlədilir (2Pet. 1:8-də olduğu kimi).

▣ **"heç vaxt büdrəməsiniz"** Bu qrammatik forma (ikili inkar və feilin lazım şəkli) nəyisə inkar etmənin ən güclü şəklidir. Eyni həqiqət Yəhd. 24-də ifadə olunur.

Lakin İbranilərdə olduğu kimi (müq. et. İbr. 2:1-4; 3:7-4:11; 5:11-6:12; 10:9-39; 12:14-29), 2 Peterdə çox güclü xəbərdarlıqlar vardır (müq. et. 2Pet. 2:1,20-22; 3:17). Xilas yəqindir (müq. et. 1Pet. 1:4-6), amma onu qoruyub saxlamaq lazımdır.

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (*APHISTĒMI*)" (SPECIAL TOPIC: APOSTASY [*APHISTĒMI*])

Yunanca *aphistēmi* sözünün geniş məna spektri vardır. Bundan törəmiş ingiliscə "apostacy" ("imandan dönmə") sözü müasir ingilis dilli oxucular tərəfindən bir qədər fərqli dərk olunur. Həmişəki kimi, sözün mənası lüğətdəki tərifilə deyil, kontekstlə müəyyən olunur.

Bu mürəkkəb sözdür, "-dan/-dən" mənasına gələn *apo* SÖZÖNÜ və "oturmaq", "dayanmaq", yaxud "bərqərar etmək" mənasına gələn *histēmi* sözündən ibarətdir. Bu söz (teoloji olmayan) aşağıdakı mənalarda işlədilir:

1. fiziki olaraq kənarlaşdırmaq
 - a. məbəddən, Luka 2:37
 - b. evdən, Mark 13:34
 - c. insandan, Mark 12:12; 14:50; Həv. 5:38
 - d. hər şeydən, Mat. 19:27,29
2. siyasətdən uzaqlaşdırmaq, Həv. 5:37
3. münasibətdən uzaqlaşdırmaq, Həv. 5:38; 15:38; 19:9; 22:29

4. qanuni olaraq uzaqlaşdırmaq (boşamaq), Qanun. 24:1,3 (LXX) və Əhdi-Cədidə Mat. 5:31; 19:7; Mark 10:4; 1Kor. 7:11
5. borcu ləğv etmək, Mat. 18:7
6. laqeyd olduğu üçün tərək etmək, Mat. 4:20; Yəh. 4:28; 16:32
7. qayğı göstərdiyi üçün tərək etməmək, Yəh. 8:29; 14:18
8. icazə və ya izin vermək, Mat. 13:30; 19:14; Mark 14:6; Luka 13:8

Teoloji baxımdan həmçinin bu FEİLİN geniş mənə spektri vardır:

1. ləğv etmək, əfv etmək, günah və təqsirindən keçmək, Çıx. 32:32 (Septuaginta); Say. 14:19; Əyy. 42:10 və Əhdi-Cədidə Mat. 6:12,14-15; Mark 11:25-26
2. günah etməkdən çəkinmək, 2Tim. 2:19
3. laqeydlik göstərərək
 - a. Qanundan dönmək, Mat. 23:23; Həv. 21:21
 - b. imandan dönmək, Yez. 20:8 (LXX); Luka 8:13; 2Sal. 2:3; 1Tim. 4:1; İbr. 3:12

İndiki imanlıların verdiyi çoxlu teoloji suallar, Əhdi-Cədidin müəlliflərinin ağına belə gəlməzdi. Bunlardan biri, imanı (saleh sayılma) sədaqətdən (təqdis edilmə) ayırmaq meylidir.

Müqəddəs Kitabda Allahın xalqına daxil olan və hansısa hadisələrə görə xalqı tərək edən şəxslər vardır.

I. Əhdi-Ətiq

- A. On iki (daha doğrusu on) casusun verdiyi xəbərə qulaq asanlar, Say. 14 (müq. et. İbr. 3:16-19)
- B. Qorah, Say. 16
- C. Elinin oğulları, 1Şam. 2, 4
- D. Şaul, 1Şam. 11-31
- E. Yalançı peyğəmbər kişilər (misallar)
 1. Qanun. 13:1-5; 18:19-22 (yalançı peyğəmbəri müəyyən etmə yolları)
 2. Yer. 28
 3. Yez. 13:1-7
- F. Yalançı peyğəmbər qadınlr
 1. Yez. 13:17
 2. Neh. 6:14
- G. İsrailin şər rəhbərləri (misallar)
 1. Yer. 5:30-31; 8:1-2; 23:1-4
 2. Yez. 22:23-31
 3. Mik. 3:5-12

II. Əhdi-Cədid

- A. Bu yunan sözünün hərfi mənası "imandan dönmək"dir. Həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə Məsihin ikinci gəlişindən əvvəl şərin və yalançı təlimlərin şiddətlənəcəyi bildirilir (müq. et. Mat. 24:24; Mark 13:22; Həv. 20:29,30; 2Sal. 2:9-12; 2Tim. 4:4). Ehtimal ki, bu yunan sözü, Mat. 13-də, Mark 4-də və Luka 8-də təsvir olunan İsanın toxum məsəlini əks etdirir. Bu yalançı müəllimlərin məsihçi olmadıqları aşkardır, lakin onlar məsihçilərin arasından gəlirlər (müq. et. Həv. 20:29-30; 1Yəh. 2:19); bununla belə, onlar yetkin olmayan imanlıları yoldan çıxarıb əsir tutmağı bacarırlar (müq. et. İbr. 3:12).

Teoloji sual budur ki, bu yalançı müəllimlər ümumiyyətlə nə vaxtsa imanlı olublarmı? Bu suala cavab vermək çətindir, çünki yerli imanlılar cəmiyyətlərində yalançı müəllimlər var idi (müq. et. 1Yəh. 2:18-19). Biz çox vaxt Müqəddəs Kitabın konkret mətnlərinə əsaslanmayaraq öz teoloji və ya konfessional ənənələrimizə əsasən cavab veririk (yaxud öz qərəzli fikrimizi sübut etmək üçün kontekstindən çıxardığımız bir ayədən istifadə edirik).

- B. Zahiri iman

1. Yəhuda, Yəh. 17:12
2. Cadugər Şimon, Həv. 8
3. Mat. 7:13-23-də bəhs olunan şəxslər
4. Mat. 13-də, Mark 4-də və Luka 8-də bəhs olunan şəxslər
5. Yəh. 8:31-59-dakı yəhudilər
6. İsgəndər və Himeney, 1Tim. 1:19-20
7. 1Tim. 6:21-də bəhs olunan şəxslər
8. Himeney və Filit, 2Tim. 2:16-18
9. Dima, 2Tim. 4:10
10. Yalançı müəllimlər, 2Pet. 2:19-22; Yəhd. 1:12-19
11. Məsih əleyhdarları, 1Yəh. 2:18-19

C. Səmərəsiz iman

1. 1Kor. 3:10-15
2. 2Pet. 1:8-11

Biz bu mətnləri çox vaxt nəzərdən qaçıırıq, çünki sistematik teologiyamız (kalvinist, arminian və s.) cavabımızı əvvəlcədən vermişdir. Ümid edirəm, bu mövzuya toxunduğuma görə mənə pis baxmazsınız. Mən sadəcə olaraq düzgün hermenevtikanı tətbiq etməyə çalışıram. Biz Müqəddəs Kitabı əvvəlcədən təşkil olunmuş bir teologiyaya uyğunlaşdırmaq əvəzinə onun həqiqətən nə dediyini anlamalıyıq. Bu çox vaxt əzablı və sarsıntılı olur, çünki teologiyamızın böyük hissəsi Müqəddəs Kitaba deyil, bizim öz məzhəbimizə, mədəniyyətimizə və ya yaxınlarımızın (valideyn, dost, pastor) rəylərinə əsaslanır (bax: Xüsusi mövzu: ""Qəbul etmək", "iman etmək", "iqrar/etiraf etmək" və "çağırmaq" nə deməkdir?") Allahın xalqına daxil olan bəzi şəxslər həqiqətdə Allahın xalqının bir hissəsi deyillər (məs., Rom. 9:6).

1:11 "əbədi Padşahlığına" YAHVE-nin və Məsihin əbədi hökmrənliyi nəzərdə tutulur (müq. et. Yeş. 9:7; Dan. 7:14,27; Luka 1:33; 1Tim. 6:16; Vəhy 11:15, 22:5). Minillik padşahlıq nəzərdə tutulmur. Əslində, Vəhy 20-ci fəsildən başqa Əhdi-Cədinin heç bir yerində bu padşahlıq haqqında heç nə yazılmayıb. Düzü, kimisi 1Kor. 15:25-28-də bundan bəhs edildiyini zənn edirlər, amma mən belə düşünmürəm.

▣ **"Rəbbimiz və Xilaskarımız"** Eyni fraza imperator barəsində işlədilir. Bu nadir ifadəyə bu kitabda dəfələrlə rast gəlmək olar (müq. et. 2Pet. 1:11; 2:20; 3:2,18).

▣ **"sizə bol-bol ehsan ediləcək"** Bu, gələcək zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bunun əmr şəkli 2Pet. 1:1-də işlənib. Allah bütün imanlıların ehtiyaclarını təmin edəcək (müq. et. 2Pet. 1:3). İmanlıların Allahın təminatına görə münasib şəkildə cavab verməsi əmr olunub (müq. et. 2Pet. 1:4). Bu münasib cavab Allahın onları qəbul etməsi üçün deyil idi, amma qəbul olunduqlarına dair sübut idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 1:12-15

¹²Ona görə də bunları bilsəniz və sahib olduğunuz həqiqətlə möhkəm dursanız da, daima bunları sizə xatırladıram. ¹³Bu bədəndə yaşadığım müddətdə xatırlatmaqla sizi oyandırmağı doğru hesab edirəm. ¹⁴Çünki Rəbbimiz İsa Məsihin mənə bildirdiyi kimi, bu bədəndən ayrılmağımın yaxın olduğunu bilirəm. ¹⁵Buna görə də çalışıram ki, mən bu dünyadan köçdükdən sonra da siz bunları həmişə yada salasınız.

1:12 "Ona görə də" 2Pet. 1-dəki həqiqətlərə əsasən.

▣ **"daima bunları sizə xatırladıram"** Bu, təkrarlanan mövzudur (müq. et. 2Pet. 1:12-13,15; 3:1-2; Fil. 3:1; Yəhd. 5,17). Müjdənin bu həqiqətləri yeni imanlıların məlumatlanması və yetkin imanlıların səbatı üçün təkrar-təkrar söylənməlidir.

12-15-ci ayələr çox vaxt "vəsiyyət" olaraq adlandırılan bir janra aid edilir. Bu adətən bir adamın ölməzdən əvvəl yazdığı son sözlər idi (müq. et. Yeşua 23-24; 1Şam. 12; 2Tim. 4:6-8; 2Pet. 1:12-15).

▣ **"möhkəm dursanız"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Burada (1) Müjdənin vəz edilməsi və ya (2) möcüzələr nəzərdə tutula bilər. Qeyd edək ki, imanlının səbatını Allahın qüvvəti (məchul növ) təmin edir (müq. et. 1Pet. 5:10). Lakin imanlılar səbatı davam etdirməlidirlər (müq. et. 2Pet. 3:17; 1Pet. 5:9).

▣ **"həqiqətlə"** "Həqiqət/həqiqi/etibarlı" sözləri Müqəddəs Kitabda çox önəmli anlayışlardır və mən Yəhyanın yazılarına dair şərhimdən (Cild 4) müvafiq iki xüsusi mövzunu sizinlə bölüşmək istəyirəm.

XÜSUSİ MÖVZU: "YƏHYANIN YAZILARINDA HƏQİQƏT (ANLAYIŞ)" (SPECIAL TOPIC: "TRUTH" [THE CONCEPT] IN JOHN'S WRITINGS)

Yəhya bir anlamda *alētheia* ("həqiqət") sözünün ibrani mənası və yunan mənasını birləşdirir (*logos* ilə etdiyi kimi, müq. et. 1:1-14). İbrani sözü (bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-Ətiqdə inam, iman və sədaqət") həqiqi və ya etibarlı olmanı bildirir (Septuaqintada tez-tez *pisteuō* ilə əlaqələndirilir). Yunan sözü Platonun reallıq və qeyri-reallıq, səmavi və dünyəvi məfhumları ilə assosiasiya edilir. Bu, Yəhya Müjdəsindəki dualizmə uyğun gəlir. Allah Öz Oğlunda Özünü tanıtmışdır (*alētheia* sözünün etimologiyası üstünü açmaq, ifşa etmək, zahir etməkdir). Bu bir neçə yolla ifadə olunur.

1. İSİM, *alētheia*, həqiqət
 - a. İsa lütf və həqiqətlə doludur (müq. et. Yəh. 1:14,17 – Əhdi-Ətiqdə əhddə işlənən sözlər)
 - b. İsa Vəftizçi Yəhyanın şəhadətinin ön planındadır (müq. et. Yəh. 1:32-34; 18:37 – Əhdi-Ətiqin son peyğəmbəri)
 - c. İsa həqiqəti danışır (müq. et. Yəh. 8:40,44,45,46 – həm nəzəri həqiqəti, həm də şəxsi)
 - d. İsa yol, həqiqət və həyatdır (müq. et. Yəh. 14:6)
 - e. İsa onları həqiqətlə təqdis edir (müq. et. Yəh. 17:17)
 - f. İsa (*Logos*, 1:1-3) həqiqətdir (müq. et. Yəh. 17:17)
2. SİFƏT, *alēthēs*, həqiqi, etibarlı
 - a. İsanın şahidliyi (müq. et. Yəh. 5:31-32; 7:18; 8:13-14)
 - b. İsanın mühakiməsi (müq. et. Yəh. 8:16)
3. SİFƏT, *alēthinus*, gerçək, real
 - a. İsa həqiqi nurdur (müq. et. Yəh. 1:9)
 - b. İsa həqiqi çörəkdir (müq. et. Yəh. 6:32)
 - c. İsa həqiqi meynədir (müq. et. Yəh. 15:1)
 - d. İsa həqiqi şahiddir (müq. et. Yəh. 19:35)
4. ZƏRF, *alēthōs*, həqiqətən
 - a. Samariyalı qadın İsanın dünyanın Xilaskarı olduğuna şəhadət verir (müq. et. Yəh. 4:42)
 - b. İsa, Musanın dövründəki mannadan fərqli olaraq, həqiqi yemək və içkidir (müq. et. Yəh. 6:55)

"Həqiqət" sözü və ondan törəmiş sözlər həmçinin başqalarının İsa verdikləri şəhadəti ifadə edir, *alēthēs*

- a. Vəftizçi Yəhyanın şəhadəti doğrudur ("həqiqi", müq. et. Yəh. 10:41)
- b. Müjdənin müəllifi olan Yəhyanın şəhadəti doğrudur ("həqiqi", müq. et. Yəh. 19:35; 21:24)
- c. İsa həqiqi peyğəmbər olaraq tanınır (müq. et. Yəh. 6:14; 7:40)

Əhdi-Ətiqdə və Əhdi-Cədid "həqiqət" mövzusunda yaxşı bir tədqiqat üçün bax: Corc E. Lədd, "Əhdi-Cədid teologiyası" (George E. Ladd, *A Theology of the New Testament*), ss. 263-269.

XÜSUSİ MÖVZU: "YƏHYANIN YAZILARINDA "HƏQIQI" (TERMIN)" (SPECIAL TOPIC: "TRUE" [THE TERM] IN JOHN'S WRITINGS)

1. Ata Allah
 - a. Allah həqiqi/doğru/etibarlıdır (müq. et. Yəh. 3:33; 7:18,28; 8:26; 17:3; Rom. 3:4; 1Sal. 1:9; 1Yəh. 5:20; Vəhy 6:10)
 - b. Allahın yolları həmişə həqiqi/doğrudur (müq. et. Vəhy 15:3)
 - c. Allahın mühakimələri həmişə həqiqi/doğrudur (müq. et. Vəhy 16:7; 19:2)
 - d. Allahın sözləri həmişə həqiqi/doğrudur (müq. et. Vəhy 19:11)
2. Oğul Allah
 - a. Oğul həqiqi/həqiqətdir
 - 1) həqiqi nur (müq. et. Yəh. 1:9; 1Yəh. 2:8)
 - 2) həqiqi meynə (müq. et. Yəh. 15:1)
 - 3) lütf və həqiqətlə dolu (müq. et. Yəh. 1:14,17)
 - 4) O, həqiqətdir (müq. et. Yəh. 14:6; 8:32)
 - 5) O, həqiqi/doğrudur (müq. et. Vəhy 3:7,14; 19:11)
 - b. Oğulun şəhadəti/şahidliyi doğrudur (müq. et. Yəh. 18:37)
3. Müqayisə mənasını daşıya bilər
 - a. bir yandan Musanın qanunu, digər yandan İsanın lütfü və həqiqəti (müq. et. Yəh. 1:17)
 - b. bir yandan səhradakı müqəddəs məskən, digər yandan səmavi müqəddəs məskən (cf. Heb. 8:2; 9:1)
4. Yəhyanın yazılarında bu sözün çox vaxt bir neçə mənə çaları vardır (İbrani və Yunan). Yəhya bütün bunlardan istifadə edərək Atanın və Oğulun şəxslərini, sözlərini və ardıcılıqlarına həvalə ediləcək təlimi təsvir edir (müq. et. Yəh. 4:23; 19:35; İbr. 10:22; Vəhy 22:6).
5. Yəhyanın yazılarında bu iki SİFƏT Atanı yeganə həqiqi Allah olaraq təsvir edir (müq. et. 5:44; 1Yəh. 5:20), İsanı isə Allahı tanıdan, nəinki koqnitiv olaraq faktları öyrədən, həm də Özünü fəda edib insanları xilas edən həqiqi və kamil vəhy olaraq təqdim edir!

NASB	"sizin ilə mövcud olan"
NKJV	"mövcud həqiqətdə"
NRSV	"sizə gəlmiş olan"
TEV	"qəbul etdiyiniz"
NJB	(bu fraza buraxılıb)

Hərfi tərcümə: "mövcud həqiqətdə". "Həqiqət" necə mövcud olur? Həqiqət həm (1) Allahın xasiyyətinin və kəlamının etibarlılığı, həm də (2) İsanın təsviri və Müjdədir (yəni Canlı Kəlam və Yazılı Kəlam).

"Mövcud" sözü (Azərbaycan dilinə tərcümədə "sahib olduğunuz"), Məsihin ikinci gəlişini və ya zühurunu bildirən *parousē*-dir (müq. et. 2Pet. 1:16; 3:4,12).

1:13 "Bu bədəndə yaşadığım" Paul həmçinin 2Kor. 5:1-10-də bu frazayı öz fiziki bədəni barədə işlədir. 14-15-ci ayələr Peterin tezliklə şəhid olacağını gözləməsini açıq şəkildə göstərir.

1:14 "Rəbbimiz İsa Məsihin" Bu ifadə I əsrdə yəhudi mənşəli bir məsihçi üçün bir neçə teoloji həqiqətlərə işarə edərdi.

☐ **"Rəbbimiz"** Yunanca "Rəbb" (*kurios*) sözü ümumi mənada və ya xüsusi teoloji mənada işləyə bilər. Bu sözün mümkün mənaları "ağa" (müq. et. Yəh. 4:11), "cənab", "sahib", "ər" və ya "tam Allah və tam insan"dır (müq. et. Yəh. 9:36,38). Əhdi-Ətiqədə bu söz (İbranicə *adon*) YAHVƏ mənasında işləndirdi, çünki yəhudilər İbranicə "var olmaq" felinin bir forması olan bu ilahi adı (müq. et. Çıx. 3:14) dillərinə gətirmək istəmirdilər. Bax: Mark 12:36, Xüsusi mövzu: "Allahın adları". Onlar "Allahın Rəbbin adını boş yerə dilinə gətirmə" (müq. et. Çıx. 20:7;

Qanun. 5:11) əmrini pozmaqdan qorxurdular. Bu adı heç söyləməməklə onu boş yerə dillərinə gətirməyəcəklərini düşünübülər. Buna görə onlar o adı yunanca *kurios* (Rəbb) sözünə bənzəyən ibrancə *adon* ilə əvəz ediblər. Əhdi-Cədid müəllifləri Məsihin tam ilahiliyini təsvir etmək üçün bu sözdən istifadə ediblər. "İsa Rəbdir" ifadəsi ilə erkən imanlılar öz imanlarını insanlar qarşısında iqrar edir və vəftiz olunurdular (müq. et. Rom. 10:9-13; 1Kor. 12:3; Fil. 2:11).

▣ **"İsa"** Bu ibrani adı "YAHVE xilas edir" yaxud "YAHVE xilas verir" mənasına gəlir. Bu ad İsanın valideynlərinə bir mələk tərəfindən bildirilmişdir (müq. et. Mat. 1:21). "İsa", Allahın adı YAHVE-nin qısa formasına ("Yah-") artırılan xilas bildirən ibrancə *hosea* ("hoşea") sözündən ibarətdir. Əhdi-Ətiqdə Yeşuanın eyni adı var idi.

▣ **"Məsih"** Yunanca "Xristos", ibrani dilində "məsh olunmuş" mənasına gələn "Messiya" sözünün qarşılığıdır. Mənası belədir: "Allahın xüsusi bir tapşırığı yerinə yetirmək üçün çağırıldığı və təchiz etdiyi şəxs". Əhdi-Ətiqdə kahinlər, padşahlar və peyğəmbərlər olmaq üzrə üç növ rəhbərlər məsh olunardı. İsa bu məsh olunmuş rəhbərliklərin hər üçünə yerinə yetirir (müq. et. İbr. 1:2-3).

▣ **"mənə bildirdiyi"** Burada ya Peterin ölümü (müq. et. Yəh. 13:36), ya da Yəh. 21:18-19-da Peterə necə öləcəyinin bildirilməsi nəzərdə tutula bilər.

1:15 "mən bu dünyadan köçdükdən sonra" Burada "çıxış" sözü işlənir (müq. et. Luka 9:31) və ya ölüm (evfemizm), yaxud göyə qayıtma mənasını verir.

▣ **"siz bunları həmişə yada salasınız"** Ehtimal ki, burada 1 Peterdən, 2 Peterdən, ya da Mark Müjdəsindən (müq. et. İriney) bəhs olunur. Peter dərk edirdi ki, Ruh onun ölümündən sonra yazılarında istifadə edəcək. O böyük ehtimalla hiss edirdi ki, Ruh onun vasitəsilə danışır və o öləndən sonra məsihçilər onun yazdıqlarını oxuyub faydalanacaqlar!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 1:16-18

¹⁶Rəbbimiz İsa Məsihin qüdrətini və zühdünü sizə bildirərkən uydurma əfsanələrə əsaslanmadıq. Amma öz gözümlə Onun ululuğunun şahidləri olduq. ¹⁷Çünki Böyük Ehtişamı Olandan Ona belə bir səs gəldi: «Bu Mənim sevimli Oğlumdur, Ondən razıyam». O vaxt Ata Allahdan izzət və şərəf qəbul etdi.

¹⁸Müqəddəs dağda Onunla birgə olduğumuz üçün göydən gələn bu səsi biz də eşitdik.

1:16

NASB	"ağıllıcasına qurulmuş nağıllara"
NKJV	"hiyləgərcəsinə qurulmuş əfsanələrə"
NRSV	"ağıllıcasına qurulmuş miflərə"
TEV	"uydurma hekayələrə"
NJB	"ağıllıcasına icad edilmiş miflərə"

Bu, qeyri-müəyyən kənar şəxs tərəfindən (məchul növ) yaradılan aldanmışlıq vəziyyətini bildiren bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir; həmin kənar şəxs yalançı müəllimlər ya da şər olan ola bilər. "Mif" sözümüzün mənşəyi olan bu yunan sözü yalnız aşağıdakı ayələrdə işlənmişdir:

1. 1Tim. 1:4; 4:7
2. 2Tim. 4:4
3. Tit. 3:9,14
4. 2Pet. 1:16

Bu yalançı müəllimlər (2 Peter 2-dəki təsvirə əsasən) bəzi yəhudi meylləri olan qnostiklər olduqlarına görə (№2), həmin miflər bunlardan ibarət ola bilər:

1. müqəddəs bir tanrı və daha aşağı ruhani varlıqlar (aeons) arasındakı mələk sferləri və gizli adları

2. həqiqi insan olan Məsihdən fərqlənən bir "səmavi insan" olan Məsihin nəsil şəcərələri

3. xilas əxlaq/mənəviyyatdan qəsdən ayıran teologiya

"Mif" (bizim tərcümədə "əfsanə") sözünün işlənməsi haqqında yaxşı tədqiqat üçün bax: C.B. Kerd, "Müqəddəs Kitabın dili və simvolikası" (G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*), fəs. 12-13, ss. 201-243.

▣ **"zühurunu"** Bu, 2 Peterin başqa bir əsas mövzudur. "Zühur", "gəliş" və ya "hüzur" olaraq izah olunan bu söz (*parousia*; 2Pet. 1:12-də eyni kökdən törəmiş söz işlədilib), koynə yunancasında yazılmış papiruslarda padşahın ziyarəti barədə işlədimişdir. *Parousia* sözü adətən Məsihin ikinci gəlişini bildirsə də (müq. et. 2Pet. 3:4,12), həmçinin bəşər olmasını da bildirə bilər. Burada məhz bunu bildirmə ehtimalı vardır, çünki bundan sonra İsanın görünüşünün dəyişməsindən söhbət gedir.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSANIN İKİNCİ GƏLİŞİ" (SPECIAL TOPIC: THE SECOND COMING)

İsanın ikinci gəlişini bildirən bir sıra terminlər və ifadələr vardır.

1. *parousia* (Yaq. 5:7), "hüzur" mənasına gəlir və hökmdarın ziyarəti üçün işlənirdi (müq. et. Mat. 24:3,27,37,39; 1Kor. 15:23; 1Sal. 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2Sal. 2:1,8; 2Pet. 1:16; 3:4,12; 1Yəh. 2:28)
2. *epiphaneia*, "üz-üzə gəlmə" (1Tim. 6:14; 2Tim. 1:10; 4:1,8; Tit. 2:13)
3. *apokalypis*, "üstünü açma" (1Kor. 1:7; 2Sal. 1:7; 1Pet. 1:5,13; 4:13; 5:1)
4. "Rəbbin günü" və bu ifadənin başqa variantları (bax: Xüsusi mövzu: "Rəbbin günü")

Bütün Əhdi-Cədid, Əhdi-Ətiqin dünyagörüşü üzərində yazılmışdır. Bu dünyagörüşü bunları təsdiq edir:

1. indiki şər dövrü
2. gələcək salehlik dövrü
3. Ruh tərəfindən Məsihin (məsh olunmuş Şəxs; bax: Xüsusi mövzu "Məsih") işi vasitəsilə həyata keçiriləcəkdir

Buna tədrici vəhy nöqtəyi-nəzərindən yanaşmaq lazımdır, çünki Əhdi-Cədid müəllifləri İsrailin gözləntilərini bir qədər dəyişdirirlər. Məsihin millətçi (İsrail üçün) hərbi rəhbər kimi bir gəlişi əvəzində iki gəlişi baş verir. Birinci gəlişi, Nazaretli İsanın bakirədən doğulması yolu ilə Allahın bəşər olması idi. İsa hərbi rəhbər və ya hakim kimi gəlməyib, Yeş. 53-ə görə "iztirab çəkən Qul" və Zək. 9:9-a görə eşşəyin balası sıpaya (döyüşçü kimi ata yaxud padşah kimi qatıra deyil) minmiş həlim adam kimi gəlib. İsanın birinci gəlişi ilə yeni məsihi dövr, yer üzündə Allahın Padşahlığı başlamışdır (bax: Xüsusi mövzu: "Allahın Padşahlığı"). Bir yandan Padşahlıq gəlmişdir, lakin digər yandan, əlbəttə, o hələ uzaqdadır. Bir anlamda məhz Məsihin iki gəlişi arasındakı bu gərginlik Əhdi-Ətiqdə görünməyən yaxud aydın olmayan iki yəhudi dövrünün üst-üstə düşməsindən ibarətdir. Həqiqətdə bu ikili gəlişdə YAHVE-nin bəşəriyyəti xilas etmək qərarı əksini tapmışdır (müq. et. Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5 və peyğəmbərlərin, ələlxüsus Yeşaya və Yunusun vəzləri; bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı").

İmanlılar cəmiyyəti Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərinin yerinə yetməsini gözləmir, çünki bunların əksəriyyəti Məsihin birinci gəlişinə aiddir (Bax: "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" (*How To Read the Bible For All Its Worth*), ss. 165-166). İmanlılar ölümdən dirilmiş padşahlar Padşahı və rəblər Rəbbinin izzətli gəlişini və göydə olduğu kimi yer üzündə də yeni salehlik dövrünün bəşəriyyətin tarixində gerçəkləşməsini gözləyirlər (müq. et. Mat. 6:10). Əhdi-Ətiqdəki kəlamlar yalnız deyil, amma natamamdır. Məsih, peyğəmbərlərin bildirdiyi kimi, YAHVE-nin güc və qüdrəti ilə təkrar gələcəkdir (bax: Xüsusi mövzu: "Niyə Əhdi-Ətiqdəki vədlər Əhdi-Cədidəki vədlərdən bu qədər fərqli görünür?").

"İkinci gəliş" Müqəddəs Kitabda işlədilən termin deyildir, lakin bu anlayış bütün Əhdi-Cədidin dünyagörüşünü əks etdirir. Allah hər şeyi düzəldəcəkdir. Allah ilə surətində yaranmış insanlar arasındakı ünsiyyət bərpa olunacaqdır (müq. et. Vəhy 21-22). Şər mühakimə olunacaq və aradan götürüləcəkdir (müq. et. Vəhy 20:11-15). Allahın məqsədləri mütləq həyata keçəcəkdir. Başqa cür ola bilməz!

▣ **"Onun ululuğunun şahidləri olduq"** Bu, İsanın dünyadakı həyatının canlı şahidi olan Peterin müəllifliyini təsdiqləyir. Bu konkret olaraq İsanın görünüşünün dəyişməsinə aiddir (müq. et. 2Pet. 1:18 və Mark 9:2-8). Bu fraza həmçinin bir tanrı ilə vəhdəti yaşayan mistik dinlərə qəbul olunan şəxslər barəsində işlənirdi. Paul olduğu kimi, Peter də öz əleyhdarlarının sözlərindən istifadə edərək onları təkzib edir və ya o sözləri düzgün mənada işlədirdi.

İsanın "ululuğundan" bəhs olunur. Növbəti ayədə (2Pet. 1:17) Ata Allah "Böyük Ehtişamı Olan" ifadəsi ilə təsvir olunur. İsanın ilahi təbiəti o dağda üç yaxın şagirdinə (Peter, Yaqub və Yəhya) açıq göstərilmişdir.

▣ **1:17 "izzət və şərəf"** Güman ki, burada "*Shekinah* ["Şekina"] izzəti" (rabbilərin Çıxış və Saylar kitablarındakı buluda verdikləri ad), Allahın içindən danışdığı buluddan (müq. et. Mark 9:2-8) söhbət gedir. Bax: 1Pet. 1:21, XÜSUSİ MÖVZU: "EHTİŞAM/İZZƏT (DOXA).

▣ **"Ata"** Mark 13:32-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"bir səs"** Rabbilər buna *Bath Kol* (["Bat Kol"], göydən gələn səs) deyirlər; bu səs, Malakidən Vəftizçi Yəhyaya qədərki dövrdə, peyğəmbər səsi olmadığı müddətdə Allahın iradəsini təsdiqləyən səs idi. Ata İsanı həm vəftizi zamanı, həm də görünüşünün dəyişməsi zamanı təsdiqləmişdir (müq. et. Mark 1:11; Mat. 17:5-6).

▣ **"Mənim sevimli Oğlumdur"** Bu, Zəb. 2:7-dən Məsihin bir adıdır.

▣ **"Ondan razıyam"** Bu, Yeş. 42:1-ə istinaddır (müq. et. Mat. 3:17; 17:5). 2-ci məzmurla Yeşaya 42-dən birgə sitat gətirən Peter Məsihin padşah və iztirab çəkən qul olaraq iki cəhətini vurğulayır. Bu iki cəhət həmçinin Onun iki gəlişini müəyyən edir: Bədənə bürünməsi = İztirab çəkən Qul; İkinci gəlişi = Padşah və Hakim!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 1:19-21

¹⁹Həmçinin bizdə daha əmin olan peyğəmbərlik sözləri var. Onlar qaranlıq yerdə işıq saçıyan bir çırağa bənzəyir. Səhər açılıb dan ulduzu ürəklərinizdə doğana qədər bu sözlərə diqqət verirsinizsə, yaxşı edirsiniz. ²⁰Hər şeydən əvvəl bunu bilməlisiniz ki, Müqəddəs Yazılardakı peyğəmbərlik sözlərinin heç birini şəxsən şərh etmək olmaz ²¹Çünki heç vaxt peyğəmbərlik insan iradəsi ilə qaynaqlanmamışdır, lakin Müqəddəs Ruh tərəfindən yönəldilən insanlar Allahdan gələn sözləri söylədi.

1:19 "peyğəmbərlik sözləri" Burada ya (1) Əhdi-Ətiq mətnləri (2Pet. 1:17), ya (2) Əhdi-Cədid həvarilərinin şahidliyi (müq. et. 2Pet. 1:12; 1Yəh. 1:1-5) nəzərdə tutulur.

▣ **"daha əmin olan"** Allahın Əhdi-Ətiq vəhyi Əhdi-Cədid vəhyində təsdiq olunur. Əhdi-Ətiq, sözsüz, Əhdi-Cədidin daha tam qavranılması üçün vacibdir (müq. et. Mark 1:1-3).

Bu paraqraf büsbütün İsanın ikinci gəlişinə həsr olunub. Bəziləri bundan şübhələnməyə başlayıblar. Peter öz oxucularını əmin etməkdən ötəri

1. yeni dövrü öz təcrübəsində yaşadığından (İsanın görünüşünün dəyişməsi)

2. İsanın həyatı, təlimləri, ölümü və dirilməsi ilə peyğəmbərliyin yerinə yetirildiyindən bəhs edir

Yeni dün gəlmişdi və mütləq tamamlanacaq idi (ışıq saçıyan bir çırağ, doğan dan ulduzu kimi). Bax: F.F. Bryus, "Suallara Cavab" (F. F. Bruce, *Answers to Questions*) s. 130.

▣ **"qaranlıq yerdə işıq saçıyan bir çırağa "** Burada Zəb. 119:105-ə və böyük ehtimalla həmçinin Sül. 6:23-ə istinad edilir. Allah günahkar insanların imanla Ona cavab vermələri üçün lazım olan hər məlumatı (vəhy, ilahi ilham və nurlandırma) vermişdir. Allahın Əhdi-Ətiq vasitəsilə və axırda Əhdi-Cədidin müəlliflərinin təsvir və izah etdikləri Məsihin vasitəsilə Özünü tanıtməsi tamamilə yetərlidir (kamil olmasa da). Bu vəhy (Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid) insanların və mələklərin günahları və itaətsizliyinin qaranlığında parlayan işıq kimidir. Lakin bir gün hər imanlının ürəyini və aqlını ondan qat-qat daha parlaq olan bir işıq nurlandıracaqdır (Məsihlə üz-üzə görüşməsi). Vəhyin məqsədi məlumat vermək deyil, xilas etməkdir (bərpa, yaxın ünsiyyət).

Yalançı müəllimlər Allahdan xüsusi vəhy aldıklarını iddia edirdi, amma Peter İsanın Allahı tam tanıdığı, Onun kamil vəhyi olduğunu təsdiq edir.

▣ **"dan ulduzu"** Hərfi tərcümədə "ışığı daşıyan" və ya "gündüz ulduzu" (müq. et. Vəhy 2:28; 22:16). Bu yunan sözündən bizim "fosfor" sözü törəmişdir. Parlayan işığın bu cəhəti Əhdi-Ətiqdə bir sıra mənə çalarlarına malikdir.

1. O, "dan ulduzu" olaraq tərcümə olunan və adətən Zöhrə planetini bildirən ibrancə *helel* sözü ilə əlaqəlidir (latın dilində bunun qarşılığı "lüsifer"dir, müq. et. Yeş. 14:12).
2. Say. 24:17-də ("Yaqubdan bir ulduz çıxacaq") və Mal. 4:2-də ("salehlik günəşi doğacaq") bu söz, gələcək Məsihə aiddir.
3. Dan. 12:3-də bu söz dirilmiş müqəddəslərə aiddir ("göy qübbəsinin parıltısı kimi... ulduzlar kimi əbədi və daim parlayacaq").
4. Vəhy 22:16-da bu söz bəşər olmuş padşah Məsihə aiddir ("Davudun Kökü və Nəsli, parlaq Dan Ulduzuyam").

▣ **"ürəklərinizdə doğan"** Bu kontekstdə Allahın Müqəddəs Yazıda (Əhdi-Ətiq), İsada (bədənə bürünməsi) və həvarilərin yazılarında (Əhdi-Cədid) Özünü tanıtməsi ilə həyata keçirdiyi insanların Allahla görüşməsindən söhbət gedir. Günahkar insanlar bir anda "ah!" deyərək həqiqəti dərk edirlər, o anda Allahın həqiqəti bizim şüurumuza hopur. Bu dərk etmə və iqna edilmə prosesini Müqəddəs Ruh idarə edir (müq. et. Yəh. 6:44,65).

Fərdin Allahla qarşılaşması və Ona imanla cavab verməsindən başlayan məsihçilik ailə məhəbbəti və ailə xidmətinin kollektiv təcrübəsi ilə nəticələnir (müq. et. 1Kor. 12:7). Bax: Mark 2:6-dakı XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

1:20 "Müqəddəs Yazılardakı" Bu, Əhdi-Cədidə Allahın Özünü Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid yazıları vasitəsilə tanıtməsindən bəhs edən bir neçə mətndən biridir.

1. Mat. 5:17-19
2. 1Kor. 2:9-13
3. 1Sal. 2:13
4. 2Tim. 3:16
5. 1Pet. 1:23-25
6. 2Pet. 1:20-21
7. 2Pet. 3:15-16

Bütün bunların mənası belədir ki, Müqəddəs Yazılar Allahdandır və ilahidir, bəşəri deyildir. Allah müəllifləri (müq. et. 2Pet. 1:20-21) və yazılarını (müq. et. 2Tim. 3:16) ilhamlandırır.

▣ **"şəxsən şərh etmək olmaz"** Bu frazada, əlbəttə, imanlılar arasındakı yalançı müəllimlərin törətdiyi münaqişələrdən bəhs olunur. Ehtimal ki, onlar Müqəddəs Yazıdan bir sitat gətirir, sonra onu istədikləri kimi şərh edirdilər (bunu bu gün də tez-tez görmək olar).

Kontekstdə bu frazanın (1) Əhdi-Ətiqin müəlliflərinə, yoxsa (2) o dövrün yalançı müəllimlərinə aid olduğunu anlamaq çətindir. Birinci variant düzdürsə, bu mətn ilahi ilham teoloji anlayışına aiddir (müq. et. 2Tim. 3:16). Növbəti ayə də bu şərhə əsaslandırır. İkinci variant düz olduğu təqdirdə, burada nurlanma teoloji anlayışından bəhs olunur (yəni Ruhun imanlıları Müqəddəs Kitabı şərh etməkdə idarə etməsi).

Qeyd edək ki, müjdəçi (yevangelik) məsihçilərinin "imanlının kahinliyi" anlayışı adətən Müqəddəs Ruhun hər imanlıya Müqəddəs Kitabı şəxsən şərh etmə qabiliyyətini verməsi olaraq anlaşılır. Lakin Müqəddəs Kitaba əsasən bu fraza Məsihin böyük tapşırığını yerinə yetirən imanlılar cəmiyyətinə aiddir, müq. et. 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6. Qeyd edək ki, Əhdi-Ətiqdə (müq. et. Çix. 19:6) və Əhdi-Cədidə cəm formada "imanlılar"ın kahinliyi" haqqında danışılır (şəxsi və fərdi deyil, toplu və kollektiv şəkildə).

1:21 "Müqəddəs Ruh tərəfindən yönəldilən insanlar" Hərfi tərcümədə "aparılan"; bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Beləcə Müqəddəs Kitabın insanın təlimi deyil, Allahın təlimi olması həqiqəti bir daha vurğulanır. Müqəddəs Kitabın bəşəri sözlərlə yazıldığı həqiqətdir, lakin onu yazmış insanlar Müqəddəs Ruh tərəfindən misilsiz şəkildə yönəldilirdilər. Müqəddəs Kitab tam əhatəli və kamil həqiqət deyildir, çünki

gerçəkliyin o səviyyəsini insanlardan heç biri dərk edə bilməz. Lakin Müqəddəs Kitab günah, xilas, mömin həyat və əbədlilik haqqında etibarlı və yetərli həqiqətdir.

İlahi ilhamın dəqiq üsulları fərqlənir.

1. teofaniyalar (təcəlli, təzahür)
2. Urim və Tummin/püşk
3. rüyalar
4. görüntülər
5. vəcd halları
6. mələklər
7. rəmzi hərəkətlər
8. xüsusi hadisələr və şərhlər

Bu sual açıq olaraq qalır: (1) məzmun Allahdan və forma bəşəri müəllifdəndirmi, yoxsa (2) hər ikisi Allahdandır?

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Məsihçi həyatı başlıca olaraq Allahın işidir, yoxsa bizim işimizdir?
2. İnsanların Allahla münasibətlərində rolları nədir?
3. Məsihçi həyat tərzini xilasdən ayırmaq olarmı?
4. Xilas şərtlidirmi?
5. Peter bu məktubunda hansı yalançı təlimin əleyhinə yazır?
6. 2Pet. 1:19-da Atanın sözlərinin əhəmiyyəti nədir?
7. 20-21-ci ayələrdə Müqəddəs Kitab haqqında nə deyilir?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PETERİN İKİNCİ MƏKTUBU 2

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Yalançı peyğəmbərlər və müəllimlər	Dağıdıcı doktrinlər	Yalançı müəllimlərə qarşı hücum	Yalançı müəllimlər	Yalançı müəllimlər
2:1-3	2:1-3	2:1-3	2:1-3	2:1-3
	Yalançı müəllimlərin aqibəti			Keçmişdən götürülən dərslər
2:4-10a	2:4-11	2:4-10a	2:4-10a	2:4-10a
				Gələcək cəzalar
2:10b-16	Yalançı müəllimlərin tənəzzülü	2:10b-16	2:10b-16	2:10b-12
	2:12-17			2:13-16
2:17-22	Yalançı müəllimlərin yalanları	2:17-22	2:17-22	2:17-22
	2:18-22			

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

2PET. 2:1-22-NİN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Kitabın bu hissəsi Yəhudanın Məktubu ilə paraleldir. Bu məktublarda müəlliflərinin birinin o birindən istifadə etdiyi aydındır, ancaq kimin kimdən istifadə etdiyi aydın deyildir. Ehtimal ki, Yəhuda Peterin peyğəmbərliyindən sitat gətirir, çünki onun vəfatından sonra bu peyğəmbərlik yerinə yetmişdi (NET Bible).

- B. Bu yalançı müəllimlər mələklər haqqında geniş təlimə malik olan antinomian qnostiklərə bənzəyirlər (ehtimal ki, bu, Fars təsirini əks etdirir; müq. et. 1Tim. 6:3-5). Bəhs edilən bütün Əhdi-Ətiq hekayələrində bu və ya digər yolla mələklər iştirak edir.
- C. Peter öz dövründə geniş yayılmış məlumatlara əsasən yazır (Əhdi-Ətiqdəki hekayələr; 1 Xanok; bütperəstlərin mənbələri).
- D. Müqəddəs Kitabda mələklərin törəyişi, günaha batması və fəaliyyətləri barədə aydın məlumat verilmir. Qoy sizin marağınız Allahın verdiyi məlumatdan kənara çıxmasın (müasir romanlar).
- E. Yalançı müəllimlərin xüsusiyyətləri geniş təsvir olunur:
1. dağıdıcı bidətləri gizlicə gətirən (2Pet. 2:1)
 2. özlərini satın alan Sahibini inkar edən (2Pet. 2:1)
 3. pozğunluq edən (2Pet. 2:2)
 4. tamahkar (2Pet. 2:3)
 5. ağıla xor baxan (2Pet. 2:10)
 6. özlərini heyvan kimi aparan (2Pet. 2:12)
 7. kef axtaran (2Pet. 2:13)
 8. məsihçi məhəbbət süfrələrini korlayan (2Pet. 2:13)
 9. zəif imanlıları günaha çəkən (2Pet. 2:14)
 10. özləri kölə ola-ola azadlıq vəd edən (2Pet. 2:19).

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 2:1-3

¹Amma Allahın xalqı arasında yalançı peyğəmbərlər də ortaya çıxdı. Eləcə də sizin aranızda yanlış təlim yayanlar ortaya çıxacaq. Bunlar hətta özlərini satın alan Sahibini inkar edib gizlicə aranızda dağıdıcı və təfriqəçi təlim gətirəcəklər. Belələri öz başlarına tezliklə həlak gətirəcək. ²Hətta çoxları onların pozğunluğuna qoşulacaq və onların üzündən həqiqət yoluna küfr ediləcək. ³Tamahkarlıqlarından uydurma sözlərlə sizi istismar edəcəklər. Onların mühakiməsi çoxdan davam edir və həlakı hazırdır.

2:1 "yalançı peyğəmbərlər" Həqiqi peyğəmbərlərdən 2Pet. 1:19-21-də bəhs olunur. Əhdi-Ətiqdə yalançı peyğəmbərlərdən tez-tez bəhs edilir (müq. et. Qanun. 13:1-5, 18:19-22; 1Pad. 18:19, 22:6 və s.; Yer. 5:3, 23:9-18), Əhdi-Cədidə də həmçinin (müq. et. Mat. 7:15; 24:11,24; Mark 13:22; Luka 6:26; Həv. 13:6; 2Pet. 2:1; 1Yəh. 4:1; Vəhy 16:13; 19:20; 20:10). Bax: 2Pet. 1:10, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (APHİSTƏMI)".

▣ **"Allahın xalqı arasında yalançı peyğəmbərlər də ortaya çıxdı"** Əhdi-Ətiqdəki Allahın xalqından söhbət gedir. Qeyd edək ki, yalançı peyğəmbərlər kənardan deyil, Allahın xalqının içindən gəliblər.

▣ **"yanlış təlim yayanlar"** 2 Peter 2-də bunların yeni meydana gələn qnostiklər olduqlarına işarə edir.. Bax: 1Pet. 3:22, Xüsusi mövzu: "Qnostiklər".

▣ **"gizlicə aranızda... gətirəcəklər"** *Para* və *eisagō* sözlərindən düzələn bu mürəkkəb sözün "gizlicə girmək" mənə çaları vardır (müq. et. Qal. 2:4 və Yəhd. a. 4).

▣ **"dağıdıcı və təfriqəçi təlim"** Burada "təfriqəçi təlim" olaraq tərcümə olunan "bidət" sözü Əhdi-Cədidə üç mənada işlənir:

1. dini bir təriqət (müq. et. Həv. 24:14; 26:5)
2. məsihçilik daxili bölünmələr (müq. et. 1Kor. 11:19)

3. ortodoksiyaya zidd olan təlimlər

Bunlar adətən həqiqətlə yalanın qarışıqından ibarətdir. Bunlarda çox vaxt bir həqiqət elə şişirdilir ki, başqa bir həqiqət rədd olunur və ya xristoloji (Məsihin təbiəti ilə əlaqədar) bir səhv öyrədilir. Bidət həmişə məsihçi bir cəmiyyət içindən gəlir (müq. et. Mat. 7:15-23, 24:24; 1Tim. 4:1-5; 1Yəh. 2:18-25). Onların hərəkətlərinin təsviri (1) Kontekstə dair mülahizələr, "E"-də və (2) Qal. 5:19-da verilir.

▣ **"həttə özlərini satın alan Sahibini inkar edib"** Bu, indiki zaman qayıdış növ (deponent) feli sifətidir; yalançı müəllimin şəxsən Məsihi rədd etməkdə davam etmələrini bildirir. Burada ya (1) teologiya, ya da (2) həyat tərzini (müq. et. Yəhd. 4) ilə İsanın inkar edilməsindən bəhs olunur. Bu, öz Sahibini inkar edən yalançı müəllimləri təsvir edən dörd frazanın birincisidir (2Pet. 2:1-3)

1. hərəkətləri və əqidələri ilə
2. əxlaqsız həyatları ilə
3. tamahkarlıqları ilə
4. özlərini aldatmaları ilə

"Sahib" olaraq tərcümə olunmuş söz, "ağa" və ya "cənab" mənasına gələn *despotēs*-dir. Quldarlar barəsində işlənir (müq. et. 1Tim. 6:1,2; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18).

Maraqlıdır ki, bu söz adətən Ata Allah barəsində işlənir (müq. et. Luka 2:29; Həv. 4:24 [Septuaqinta versiyasında Çıx. 20:11 və ya Zəb. 146:6-dan sitat gətirilir]). Lakin bu söz həmçinin Məsih barəsində işlənir (müq. et. 2Tim. 2:21; Yəhd. 4; Vəhy 6:10). Bu, Atanın başqa bir adıdır ki, Oğulun ilahiliyini təsdiq etmək üçün Oğula verilir.

▣ **"özlərini satın alan"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Bu, 2Pet. 2:20-22 olduğu kimi, onların nə vaxtsa xilas olduqlarını indi isə xilas olmadıqlarını bildirir! Burada (1) Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin Öz qədim xalqını xilas etməsindən və ya (2) Əhdi-Cədidə Məsihin xilas işindən (müq. et. Mark 10:45; Həv. 20:28; 1Kor. 6:20; Ef. 1:7; 1Tim. 2:6; İbr. 2:9; 1Pet. 1:19; 1Yəh. 2:2; Vəhy 5:9) bəhs edilir. Əhdi-Ətiqdə bir adamı köləlikdən geri satın almaq (fidyə ilə azad etmək) fiziki qurtuluşa aid idi. Əhdi-Cədidə bu ifadə adətən xilas bildirir. Əhdi-Ətiqdə bir adamı düşmənlərinin əlinə satmaq mühakiməni bildiren ifadə idi.

İngiliscə NJB versiyasında bu fraza maraqlı tərcümə olunub: "onlara azadlığı satın almış". Göründüyü kimi, onlar bu kontekstin (2Pet. 2:2-3) Allahsız həyat sürərək Məsihin və məsihçiliyin adına ləkə gətirən imanlılara aid olduğunu düşünürlər. Belə olduqda, burada Allahsız həyat təzləri və zərərli təsirləri üzündən vaxtından tez ölənlər imanlılardan bəhs olunur.

▣ **"öz başlarına tezliklə həlak gətirəcək"** I əsrdə heç bir imanlı bu sualı verməzdi, müasir imanlılar isə, ələxüsüs onların cəmiyyətinin xilasa əminlik barədə nə öyrətməsi baxımından bu suala böyük əhəmiyyət verirlər! Bəziləri bu frazayı "YAHVE"-yə yaxud "xalq"a bağlayır və beləcə onu Çıxış Kitabı ilə əlaqələndirirlər (səhrada gəzib-dolaşma).

Əsas sual budur ki, "O bidətçilər həqiqətən xilas olmuşdular?" Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitabda doktrinlər dialektik və ya paradoksal cütlərlə təqdim olunur – bu, şərq ədəbiyyatı üçün səciyyəvidir. Müasir qərbli oxucular və şərhçilər kontekstdən ayırdıqları ayələrlə bu və ya digər fikri əsaslandırmağa meyillidirlər. Mən, əlbəttə, imanlının əminliyini təsdiq edirəm, amma bu cür ayələrə görə "bir dəfə xilas olan, həmişəlik xilas olur" formulasından getdikcə narahat oluram. Əminlik mömin həyatla təsdiq olunur (onun əsasında deyil; müq. et. Yaqub və 1 Yəhya). İmanlılar çətinlik çəkir və günah edirlər, lakin Məsihə iman etməkdə və Müqəddəs Ruhun islahına (yavaş da olsa) reaksiya verməkdə davam edirlər.

Ancaq toxum məsəli (müq. et. Mat. 13) və Mat. 7:15-27-də bəhs olunan, çox fəal olmalarına baxmayaraq həlak olan dindar adamlar məni inandırır ki, imanın iqrarı saxta ola bilər (müq. et. 2Pet. 2:20-22; 1Yəh. 2:18-19).

Yalançı müəllimlər imanlılar cəmiyyətində çox qarışıqlığa səbəb olublar və hələ olmaqdadırlar. 1 Yəhya, əsl imanlıların sınaqdan keçirilməsi üçün bunlara diqqət yetirməyi öyrədir:

1. günahını etiraf etməyə hazır olma (1Yəh. 1:5; 2:22)
2. Allahın əmrlərinə riayət etmənin həyat tərzinə çevrilməsi (1Yəh. 2:3-6)
3. məhəbbətin həyat tərzinə çevrilməsi (1Yəh. 2:7-11)
4. şəh üzərində qələbə (1Yəh. 2:12-14)

5. dünyadan əl çəkmə (1Yəh. 2:15-17)

6. imanda davam etmə (1Yəh. 2:19)

7. doktrin (1Yəh. 2:20-24)

Peter həmçinin bu yalançı müəllimlərin qeyri-münasib hərəkətlərini sadalayır (bax: Kontekstə dair mülahizələr, "E"). Əgər həqiqətən Müjdə (1) bir şəxs; (2) o şəxs barədə təlim və (3) o şəxsdən nümunə götürən həyat tərzidirsə, onda bu yalançı müəllimlər bunların hər üçünü pozublar. İsanın "satın aldığı" bir adam İsanı inkar edə bilərmə? Bu bir problemdir. Xilas əvəzsiz olaraq verilir və tövbə, iman, itaət və səbatla cavab verənlər xilas olurlar. Lakin yetkinlik hər şeyin bahasına gələn şagirdlikdən gəlir. Biz hər iki həqiqətdən bərk yapışmalıyıq. Doktrin təzadlı cütlərdə təqdim olunur, çünki məsihçilik yalnız Müqəddəs Kitaba əsaslanan teologiya deyil (müq. et. Rom. 6), həm də möminlik üçün hər gün aparılan mübarizədir (müq. et. Rom. 7). Xilas ayrı bir qərar deyil, bir münasibətdir!

2:2 "çoqları... qoşulacaq " Başqalarını yoldan çıxaranların faciəsi nə böyükdür (müq. et. Mat. 18:6-7)! Peter bu mürəkkəb sözü tez-tez işlədir (müq. et. 2Pet. 1:16; 2:2,15,21; Mat. 18:6).

NASB	"onların şəhvətinə"
NKJV	"onların dağıdıcı yollarına"
NRSV	"onların abırsız yollarına"
TEV	"onların əxlaqsız yollarına"
NJB	"onların pozğun davranışına"

Həddini aşan cinsi fəaliyyəti bildiren *aselgeia* sözü "əxlaqsızlıq", "pozğunluq" və ya "şəhvət" olaraq tərcümə oluna bilər (müq. et. 2Pet. 2:2,7,18; 1Pet. 4:3; Yəhd. 4). Bütperəst cəmiyyətindəki günahlar siyahılarında bu sözə tez-tez rast gəlmək olar (müq. et. Rom. 13:13; 1Kor. 12:21; Qal. 5:19).

▣ **"onların üzündən həqiqət yoluna küfr ediləcək"** İmanlıların necə yaşaması son dərəcə önəmlidir. Biz Allahın ailəsinin xüsusiyyətlərini əks etdirməliyik (yəni İsayə iman Allahın surətini bərpa edir, müq. et. 1Tim. 6:1; Tit. 2:5).

▣ **"həqiqət yolu"** "Yol" məsihçilərin ilk adı idi (müq. et. Həv. 9:2; 18:25-26; 19:9,23; 22:4; 24:14,22). Əhdi-Ətiqdə imanın tutmalı olduğumuz bir yol kimi təsviri bunda əksini tapır (müq. et. Zəb. 119:105; Sül. 6:23). Bu ifadə Müjdəyə aiddir. Sözsüz ki, mömin həyat təzi xilasın alınmaz tərkib hissəsidir (Ef. 1:4; 2:10).

▣ **"küfr ediləcək"** Bütperəstlər imanlıları səhv anlayıb əxlaqsızlıqda günahlandırırırdılar. Bu yalançı müəllimlərin həyat təzi bütperəstlərin səhv anlayışlarını daha da artırır.

2:3 "Tamahkarlıqlarından" Bu söz həm Septuaqintada, həm də Əhdi-Cədidə mənfi bir mənə çalarına malikdir. Yalançı müəllimlər üçün nəyin bahasına olur-olsun daha çox əldə etmək arzusu səciyyəvidir (müq. et. 2Pet. 2:14; Mik. 3:11; 1Tim. 6:5; Tit. 1:11; Yəhd. 16). Bu söz günaha batmış bəşəriyyətin eqosentrik təbiətini təsvir etdiyinə görə Əhdi-Cədidə tez-tez işlənir (müq. et. Mark 7:22; Luka 12:15; Rom. 1:29; 2Kor. 9:5; Ef. 5:3; Kol. 3:5; 1Sal. 2:5; 2Pet. 2:3,14) Onun mənası maddi şeylərə tamah, güclü cinsi istək, yaxud imanlılar cəmiyyətlərində hörmətli vəzifə (müəllim) tutmaq arzusu ola bilər.

▣ **"sizi istismar edəcəklər"** Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (King James Version) bu fraza "sizdən mal kimi istifadə edəcəklər" olaraq tərcümə olunmuşdur. İngilis dilində "emporium" (ticarət mərkəzi, bazar) sözü bu yunan sözündən törəmişdir.

NASB	"uydurma sözlərlə"
NKJV, NRSV	"aldadıcı sözlərlə"
NJB	"yalan nağıllarla"

Bu sifət formalaşdırılmış və ya qayırmış bir şeyi bildirir (müq. et. Rom. 9:20). "Plastik" sözü bu yunan sözündən törəmişdir. Yalançı müəllimlər həm imanlılar, həm də imansızlar arasında problem yaradırdılar. Onlar öz həyatları ilə Müjdəyə ləkə gətirir, yalanları ilə Müjdəni təhrif edirdilər.

▣ **"Onların mühakiməsi"** Yalançı müəllimlər Allahın xalqında həmişə olublar. Əhdi-Ətiqdə onlar məhkum olunublar (müq. et. Qanun. 13:1-5,6-11,12-18). Onların ani və eləcə də esxatoloji mühakiməsi labüddür və gecikməz (müq. et. Qal. 6:7). Bu mətndə həm "mühakimə", həm də "həlak" şəxsləşdirilmişdir.

Bu, ruhani bir prinsipdir. Allah əxlaqi-mənəvi olduğu kimi, yaratdığı məxluqlar da elədirlər. İnsanlar Allahın standartları üstünə düşüb parça-parça olurlar. Biz nəyi əkiriksə, onu biçirik. Bu imanlılar üçün doğru olduğu kimi (lakin xilaslarına təsir etmir), imansızlar üçün də doğrudur (müq. et. Əyy. 34:11; Zəb. 28:4; 62:12; Sül. 24:12; Vaiz 12:14; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:31-46; Rom. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; Qal. 6:7-10; 2Tim. 4:14; 1Pet. 1:17; Vəhy 2:23; 20:12; 22:12).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 2:4-10a

⁴Çünkü Allah günahkar mələkləri cəzasız qoymadı, onları qiyamət gününə qədər saxlanmaq üçün cəhənnəmə ataraq zülmətdə buxovladı. ⁵O, allahsız adamların yaşadığı qədim dünyaya daşqın göndərərək o dünyanı cəzasız qoymadı, amma səkkiz nəfəri, o cümlədən, salehliyi bəyan edən Nuhu qoruyub saxladı. ⁶O, Sodom və Homorra şəhərlərini yandırır-yaxaraq viran olmağa məhkum etdi və beləliklə, gələcəkdə olan allahsız adamlara nümunə göstərdi. ⁷Pozğun insanların əxlaqsız həyat tərzindən əziyyət çəkən saleh Lutu isə qurtardı. ⁸Çünkü onların arasında yaşayan bu saleh insan günbəgün onların qanunsuz əməllərini görüb-əşidib öz saleh ruhunda iztirab çəkirdi. ⁹Əlbəttə ki, Rəbb möminləri sınaqdan necə qurtarmağı, haqsızları isə qiyamət gününə kimi cəza altında necə saxlamağı bilir. ¹⁰O, xüsusilə, cismani murdar ehtirasına uyaraq ağıla xor baxanları belə saxlayır.

2:4 "qoymadı" Hərfi tərcümədə "əgər qoymadısa". Bu, deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu ifadə edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən birinci sinif şərt cümləsidir. Buradan başlayan uzun cümlə 10-cu ayənin ortasına qədər davam edir. Ehtimal ki, bu şərt forması bütün bu uzun yunan cümləsində təkrar olunur. NRSV-də "if" ("əgər") sözü 2Pet. 2:4,5,6,7-də; NIV-də 2Pet. 2:4,5,6,7,9-da, yunan mətnində isə yalnız 2Pet. 2:4-də işlənir. Bu kontekstdə Əhdi-Ətiqdə mələklərin mühakimə olunması daxil olmaqla bir sıra mühakimələr təsvir olunur.

▣ **"günahkar mələkləri"** Bu, Yəhd. 6 ilə paraleldir. Aşağıdakı qeydlər Yaqubun və Yəhudanın Məktublarına dair şərhimdən (Cild 11) götürülmüşdür.

Yəhudanın Məktubuna dair Şərh

Yəhd. 6 "Öz başlıqlarını saxlamayan, məskunlaşdığı yerləri tərk edən mələkləri də böyük qiyamət günü üçün əbədi zəncirlərlə bağlayaraq zülmətdə saxlamışdı" Sodom və Homorra, bu mələklər kimi, dəhşətli əxlaqsızlıqla məşğul olub qeyri-təbii münasibətlərdə iştirak ediblər. Hər ikisi, əbədi od cəzasını çəkəcək şəxslərin misallarıdır.

Yəhd. 6 "mələkləri" Bu ayədə əvvəlcə YAHVE-yə səcdə edən, sonra isə Ona qarşı üsyan qaldıraraq məhv edilən və ya məhkum edilən şəxslərin siyahısına mələklər əlavə olunur. Lakin hansı mələklərdən söhbət gedir? Bu konkret mələk qrupu haqqında belə məlumatlar verilir:

1. onlar öz başlıqlarını saxlamayıblar
2. onlar məskunlaşdıqları yerləri tərk ediblər
3. onlar qiyamət günü üçün əbədi zəncirlərlə bağlanaraq zülmətdə saxlanacaqlar
4. "günahkar" (2Pet. 2:4)
5. "onları qiyamət gününə qədər saxlanmaq üçün cəhənnəmə (*Tartarus*) ataraq" (2Pet. 2:4)
6. "zülmətdə buxovladı" (2Pet. 2:4)

Əhdi-Ətiqdə hansı mələklər üsyan qaldıraraq günah ediblər?

1. bütərəstlərin ibadətinin arxasında duran mələklər

2. Əhdi-Ətiqdə xüsusi cin adları olan aşağı rütbəli mələklər Məsələn: Lilit (müq. et. Yeş. 34:14), Azazel (müq. et. Lev. 16:8) və təkə görkəmində cinlər (müq. et. Lev. 17:7)
3. Yar. 6-dakı "Allah oğulları" (əhdlərərası apokaliptik əsərlərində tez-tez bəhs olunan mövzu, 1 Xanok 86-88; 106; 2 Xanok 7,18; 2 Baruk 56; Yubileylər 5)
4. yəhudi əhdlərərası apokaliptik əsərlərində adları çəkilən mələklər (çünki Yəhuda bu növdən olan başqa kitablardan istifadə edib, Yəhd. 9, 14)

NASB	"öz başçılıqlarını saxlamayan"
NKJV	"öz müvafiq başçılıqlarını saxlamayan"
NRSV	"öz mövqeyini saxlamayan"
TEV	"öz müvafiq səlahiyyətlərinin sərhədləri daxilində qalmayan"
NJB	"əllərindəki səlahiyyətə bağlı qalmayan"

Yəhd. 6-dakı "saxlamayan" feilinin zamanı ilə bir oyun vardır. Bu mələklər öz yerlərini saxlamadıqlarına görə (aorist məlum növ feli sifəti), Allah onları qiyamət gününə kimi həbsdə saxlamışdır (bitmiş zaman məlum növ xəbər forması). Allahın iradəsini pozmuş bu mələklər həm ani, həm də esxatoloji mühakimədə məhkum olunacaqlar, necə ki İsrail səhrada gəzib-dolaşması zamanı və Sodom və Homorranın sakinləri məhkum olunmuşdular.

"Başçılıq" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü, nəyinsə "başlanğıcını" və ya "tərəyişini" bildiren *archē*-dir.

1. yaradılışın başlanğıcı (müq. et. Yəh. 1:1; 1Yəh. 1:1)
2. Müjdənin başlanğıcı (müq. et. Mark 1:1; Fil. 4:15)
3. ilk şahidləri (müq. et. Luka 1:2)
4. ilk əlamətləri (möcüzələri, müq. et. Yəh. 2:11)
5. ibtidai təlimlər (müq. et. İbr. 5:12)
6. əvvəlki etimad/əminlik (müq. et. İbr. 3:14)

Bu söz zamanla "hökəmranlıq", "hakimiyyət" mənasında işlənməyə başlayıb

1. hökumət məmurları
 - a. Luka 12:11
 - b. Luka 20:20
 - c. Rom. 13:3; Tit. 3:1
2. mələklərin hakimləri
 - a. Rom. 8:38
 - b. 1Kor. 15:24
 - c. Ef. 1:21; 3:10; 6:10
 - d. Kol. 1:16; 2:10,15

Bu yalançı müəllimlər dünyəvi və səmavi bütün hakimiyyətlərə xor baxırdılar. Onlar antinomian libertarianlar idi. Onlar özlərini və arzularını Allahdan, mələklərdən, hakimiyyətlərdən və məsihçi rəhbərlərdən üstün sayırlar.

NASB	"lakin öz müvafiq yurdlarını tərk etdilər"
NKJV	"lakin öz yaşayış yerlərini tərk etdilər"
NRSV	"lakin öz müvafiq məskənlərini tərk etdilər"
TEV	"lakin öz məskunlaşdıqları yerləri tərk etdilər"
NJB	"lakin öz təyin olunmuş sahələrini tərk etdilər"

Bu mələklər öz səmavi sahələrini tərk edib başqasına (yer üzünə) getmişlər. Bu, Yar. 6:1-4-dəki Allah oğullarının mələklər olaraq şərh edilməsinə uyğun gəlir. Onlar şüurlu olaraq Allahın iradəsini və səlahiyyətini rədd etmişlər.

▣ **"əbədi zəncirlərlə"** Mələklərin zəncirlənməsi 1 Xanokda təsvir olunur və Vəhy 20:1-2-də Şeytanın "böyük bir zəncir" ilə bağlanması təsvir olunur. "Əbədi" sözü burada hərfi deyil, "qüvvətli", "yetərli", "etibarlı" olaraq məcazi mənada işlənə bilər, çünki bu mələklər yalnız qiyamət gününə qədər saxlanacaq, ondan sonra başqa

cəzalar tətbiq olunacaq (müq. et. Vəhy 20:10,14-15). Əsas fikir ondan ibarətdir ki, bəzi mələklər şər fəaliyyətləri məhdudlaşsın deyə indidən həbs olunublar.

▣ **"zölmətdə"** *Tartarus* sözü (Yəhudanın Məktubunda işlədilmir, amma 2Pet. 2:4 və 1 Xanok 20:2-də işlədilir) yunan mifologiyasında yarı tanrı, yarı insan olan titanların həbs yerini bildirirdi. Bu, Yar. 6-dakı Allah oğullarının mələklər olaraq şərh edilməsinə uyğun gəlir. 1 Xanokda bu itaətsiz mələklərin məskəni (müq. et. 1 Xanok 10:5, 12) əbədi zölmət olaraq təsvir olunur. Bu, səmavi ehtişamdan (izzətdən) necə də fərqlənir! Rəbbilər *Sheol*-u ("Şeol", Ölümlər diyarı) "cənnət" (salehlərin yeri) və *Tartarus* (pislərin yeri) olmaqla iki yerə bölürdülər. "Döbsiz dərinlik" (müq. et. Luka 8:3, Vəhy 9:1; 11:7; 20:3) 13-cü ayədə istifadə olunan qaranlıq metaforalarının bir sinonimidir.

▣ **"böyük qiyamət günü"** Hərfi tərcümədə "böyük gün". Allahın şüurlu məxluqlarının hamısından həyat ənamına görə hesab soracağı hökm günü nəzərdə tutulur (müq. et. Fil. 2:10-11; Yeş. 45:23; Rom. 14:10-12).

XÜSUSİ MÖVZU: "Yaradılış 6-da bəhs olunan "Allah oğulları"" (SPECIAL TOPIC: "the sons of God" in Genesis 6)

A. "Allah oğulları" frazasının şərh edilməsi ilə bağlı çoxlu mübahisələr baş verir. Üç əsas şərh vardır

1. Şetin mömin soyu nəzərdə tutulur (müq. et. Yar. 5)
2. mələklərin bir qrupu nəzərdə tutulur
3. qabilin soyundan padşahlar və ya zölmkar tiranlar nəzərdə tutulur (müq. et. Yar. 4)

B. Şetin soyunun nəzərdə tutulduğuna dair sübutlar

1. Yar. 4-cü və 5-ci fəsillərin konteksti, Qabilin asi soyu və Şetin mömin soyunun tarixçəsidir. Beləcə kontekstual sübutlar, görüldüyü kimi, Şetin mömin soyuna işarə edir
2. Rəbbilər bu mətnin mənası üstündə bölünüblər. Bəziləri burada Şetdən bəhs olunduğunu deyirlər (lakin əksəriyyəti mələklərdən bəhs olunduğunu düşünürlər).
3. "Allah oğulları" frazası bir qayda olaraq mələklər barədə işlənir, insanlar barədə isə nadirən işlənir
 - a. Qanun. 14:1, "Allahınız Rəbbin övladlarıdır"
 - b. Qanun. 32:5, "Ona övlad olmadılar"
 - c. Çıx. 21:6; 22:8-9 (bəlkə levili hakimlər, müq. et. Zəb. 82:1)
 - d. Zəb. 73:15, "Sənin övladlarına"
 - e. Huşə 1:10, "var olan Allahın övladlarıdır"

C. Mələklərin nəzərdə tutulduğuna dair sübutlar

1. Ənənəvi olaraq bu mətn ən çox belə başa düşülmüşdür. Yaradılış Kitabının geniş kontekstində bu, fəvqəltəbii şər qüvvələrin Allahın insanlar üçün iradəsini puç etməyə cəhd etməsi olaraq anlaşılabilir (rəbbilər mələklərin qısqanclıqdan bunu etdiklərini deyirlər).
2. Bu fraza ("Allah oğulları") Əhdi-Ətiqdə mələklər barəsində dəfələrlə işlənir.
 - a. Əyy. 1:6
 - b. Əyy. 2:1
 - c. Əyy. 38:7
 - d. Zəb. 29:1
 - e. Zəb. 89:6,7
3. Əhdlərarası dövrdə yazılmış, erkən məsihçilər arasında çox populyar olan 1 Xanok kitabında və həmçinin Ölü dəniz tumarlarından "Yaradılış apokrifi"ndə (*Genesis Apocryphon*) və "Yubileylər kitabı"nda (*Jubilees* 5:1) bunlar üsyan qaldırmış mələklər olaraq izah olunur (1 Xanok 12:4; 19:1; 21:1-10).
4. Yar. 6-nın bilavasitə kontekstindən görünür ki, yaradılış nizamlarının bu cür qeyri-münasib şəkildə qarışması nəticəsində "qədim dövrün qəhrəman və adlı-sanlı adamları" meydana gəlirlər.

5. 1 Xanok həтта Nuhun daşqınının YAHVE-yə və yaradılış üçün planına ədavət bəsləyən bu mələk-insan birliyini məhv etmək üçün baş verdiyini deyir (müq. et. 1 Xanok 7:1 və s.; 15:1 və s.; 86:1 və s.).

D. Qabilin soyundan padşahlar və ya zülmkar tiranların nəzərdə tutulduğuna dair sübutlar

1. bu görüşü əsaslandırın bir neçə qədim tərcümə vardır
 - a. Tarqumda və ya Onkelosda (b.e. II əsr) "Allah oğulları" frazası "adlı-sanlı adamların oğulları" olaraq tərcümə olunub
 - b. Simmax (b.e. II əsr) tərəfindən yerinə yetirilmiş Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsində "Allah oğulları" frazası "padşahların oğulları" olaraq tərcümə olunub
 - c. *Elohim* sözü bəzən İsrailin başçıları barədə işlənir (müq. et. Çıx. 21:6; 22:8; Zəb. 82:1,6, qeyd et: NIV və NET Bible)
 - d. *Nephilim* (NIDOTTE, Cild 3, s. 130, №5) Yar. 6:4-dəki *Gibborim*-ə bağlanır. *Gibborim* ("Qibborim"), "güclü kişi, igid; güc; var-dövlət və ya qüdrət" mənasını verən *Gibbor* sözünün CƏM formasıdır
2. bu şərhlər və bunları əsaslandırılması "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (*Hard Sayings of the Bible*, ss. 106-108) kitabından götürülmüşdür.

E. Hər iki görüşün tərəfdarlarının tarixi mənbələri

1. şetlilərin nəzərdə tutulması
 - a. İsgəndəriyyəli Filon
 - b. Teodoret
 - c. Avqustin
 - d. İyeronim
 - e. Kalvin
 - f. Kayl (Kyle)
 - g. Qlison Arçer (Gleason Archer)
 - h. Uotts (Watts)
2. mələklərin nəzərdə tutulması
 - a. Septuaqintanın müəllifləri
 - b. Filon
 - c. İosif Flaviy (Qədim yəhudi tarixi 1.3.1)
 - d. Şəhid Yustin
 - e. İsgəndəriyyəli Klement
 - f. Tertullian
 - g. Origen
 - h. Lüter (Luther)
 - i. Delits (Delitzsch)
 - j. Henqstenberq (Hengstenberg)
 - k. Olford
 - l. Uestermann (Westermann)
 - m. Uenhem (Wenham)
 - n. NET Müqəddəs Kitabı (NET Bible)

F. Yar. 6:4-dəki *Nephilim*-in ("Nefilim", böyük adamlar) Yar. 6:1-2-dəki "Allah oğulları" və "insan qızları" ilə nə əlaqəsi vardır? Üç fərziyyəyə nəzər yetirək:

1. Bunlar mələklərlə bəşəri qadınların əlaqəsindən doğulan azmanlar idi (bax: Ben Siraxın hikməti 16:7).
2. Bunların arasında heç əlaqə yoxdur. Bunların sadəcə olaraq Yar. 6:1-2-də bəhs edilən dövrdə və daha sonra yer üzündə yaşadıkları deyilir.
3. R.K. Harrison "Əhdi-Ətiqə Giriş"də (R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, s. 557) üstüörtülü şəkildə yazaraq, "bu mətndə təsvir olunan və bunu tədqiq edə biləcək ilahiyatçıların

asanlıqla açdıqları "Homo sapiens" in Adəmdən öncəki növlərlə əlaqəsinə çox dəyərli antropoloji düşüncələri tamamilə nəzərdən qaçıрмаq" dan danışıq.

Məncə, müəllif bu iki qrupu "humanoid"lərin ayrı növləri olaraq görür. Bu görüşə görə Adəm və Həvva sonradan ayrıca yaradılıblar, lakin onlardan öncə təkamül prosesində "Homo erectus" növü meydana gəlmişdi.

G. İndi mən haqlı olaraq bu mübahisəli mətni necə başa düşdüyümü açıqlayacağam. Hər şeydən əvvəl Yaradılışdakı bu mətnin qısa və mübhəm olduğunu xatırlatmaq istəyirəm. Musanın ilk dinləyicilərinin, yəqin ki, əlavə tarixi məlumatları var idi, yaxud Musa əcdadlar dövründən özünün də başa düşmədiyi şifahi və ya yazılı rəvayətlərdən istifadə etmişdir. Bu məsələ çox mühüm teoloji mövzulardan deyildir. Biz çox vaxt Müqəddəs Yazılarda aydın verilməyən şeylərlə maraqlanırıq. Müqəddəs Kitabın bu və buna bənzər məlumatları üzərində mürəkkəb teologiyaları qurmaq yanlış olacaq. Əgər bu məlumat bizə lazım olsaydı, Allah bunu daha aydın və tam şəkildə verərdi. Mən şəxsən düşünürəm ki, bunlar mələklərlə insanlar idi, çünki:

1. "Allah oğulları" frazası Əhdi-Ətiqdə müntəzəm olaraq (hətta müstəsna olaraq) mələklər barəsində işlənir
2. Septuaqintada (İsgəndəriyyə) "Allah oğulları" frazası (e.ə. I əsrin sonları) "Allahın mələkləri" olaraq tərcümə olunmuşdur
3. psevdoepiqraf apokaliptik əsər olan 1 Xanokda (təq. e.ə. 200-cü ildə yazılıb) bu frazanın mələkləri bildirdiyi açıq şəkildə təsdiqlənmişdir (müq. et. fəs. 6-7; həmçinin bax: Yubileylər 4:19)
4. 2 Peter 2-ci fəsildə və Yəhudanın Məktubunda günah işlədib məskunlaşdığı yerləri tərk edən mələklərdən bəhs olunur (həmçinin bax: 1 Xanok 10:4,12)

Bilirəm ki, bəzilərinin fikrincə, bu, Mat. 22:30-a ziddir, lakin bu konkret mələklər nə göylərdə, nə də yer üzündədir, amma xüsusi bir zindandadırlar (*Tartarus*).

5. Məncə, Yar. 1-11-də təsvir olunan hadisələrin çoxunun başqa mədəniyyətlərdə də tapılmasının səbəbi (buna bənzər yaradılış hekayələri, daşqın hekayələri, mələklərin qadınlarla əlaqəyə girməsi haqqında hekayələr) odur ki, o dövrdə bütün insanlar birlikdə idi və YAHVE haqqında müəyyən məlumatları var idi, ancaq Babil qülləsindən sonra yer üzündə yayılmış millətlər bu biliyi itirib çoxlu tanrılara sitayiş etməyə başlayıblar (bütperəst olublar).

Bunun yaxşı bir nümunəsi yunan mifologiyasında yarı insan, yarı fəvqəlinsan azmanların ("titan"ların) *Tartarus*-da həbs olunmasıdır. Eyni söz Müqəddəs Kitabda (2 Peter 2) məskunlaşdığı yerləri tərk edən mələklərin saxlandığı zindan barəsində bir dəfə işlənir. Rabbilik teologiyasında "Hades" ("Ölülər diyarı") salehlər üçün olan bir bölmə (cənnət) və pislər üçün olan bir bölmə (*Tartarus*) olmaqla iki yerə bölünmüşdür.

NASB, NKJV,
NRSV, TEV,
NIV "cəhənnəm"
NJB "yeraltına"
Weymouth "Tartarus-a"

Bax: yuxarıda, Yəhd. 6-ya aid olan qeydlərdəki "zölmətdə" sözüne dair qeyd.

▣ "zölmətdə" *Sirois* sözü qədim yunan unsial əlyazmaları x, A, B və C-də yer alır. Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (King James Version) "zəncirlərdə" (*seirais*) sözü işlədilib ki, bu söz Yəhd. 6-da "zəncir" olaraq tərcümə olunmuş başqa yunan sözüne (*demois*) mənaca yaxındır; həmin söz qədim papirus əlyazması P⁷²-də yer alır; həmçinin müq. et. 1 Xanok 10:12).

2:5 "qədim... dünyanı cəzasız qoymadı" Allahın bəşəriyyətin şərini mühakimə etməsindən bəhs olunur (müq. et. Yar. 6:5,11-12,13; 8:21b). Su vasitəsilə həyata keçirilən mühakimə Yar. 6-9-da təsvir olunur. Eyni hadisədən 1Pet. 3:18-22-də söhbət gedir.

▣ **"Nuh"** Bir adam və ailəsi "Rəbbin gözündə lütf tapdı" (Nuh, müq. et. Yar. 6:8-9,18. Bu hadisə həmçinin İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi" [Josephus, *Antiquities of the Jews*] 1.3.1-də, 1 Klement 7.6, 9.4-də və Sivillərin peyğəmbərlikləri 1.128-də təsvir olunur).

▣ **"salehliyi bəyan edən"** Əhdi-Ətiq Nuhun vəz etməsi barədə məlumat vermir, lakin rəbbilərin rəvayətləri bunu təsdiq edir (müq. et. Yubileylər 7:20-29; Sivillərin peyğəmbərlikləri 1.128-129).

▣ **"daşqın"** İngilis dilində "cataclysm" (fəlakət) sözü bu yunan sözündən törəmişdir. 1 Xanoka əsasən, bu, Allahın mühakiməsi idi; Allah, Yar. 6:1-4-də insanlarla mələklərin cinsi əlaqələrindən doğulan qarışıq irqi daşqınla mühakimə etmişdir.

2:6 "Sodom və Homorra" Bu pozğun şəhərlərin məhvi Yar. 19:24-28-də təsvir olunur. Mələklər Lutla ailəsini xilas ediblər və ondan sonra düzənlikdə olan bu şəhərlərin məhvində iştirak etdikləri də təxmin olunur.

Bu, Yəhd. 7 ilə paraleldir. Göründüyü kimi, Nuh su ilə mühakimənin rəmzi olduğu kimi, Sodom və Homorra odla mühakimənin rəmzidir.

Yəhd. 7-ə dair şərhlərimi diqqətinizə təqdim edirəm

Yəhudanın Məktubuna dair Şərh

Jude 7 "Sodom, Homorra" Bu, Allahın nikah barədəki planından kənarında olan cinsi fəaliyyətlərində bürüzə verən itaətsizliyin üçüncü nümunəsidir:

1. Şittimdə yerinə yetirilən Kənan məhsuldarlıq kultu (müq. et. Say. 25)
2. mələklərin yaradılış nizamlarını qarışdırmaq cəhdi (müq. et. Yar. 6:1-4; 2Pet. 2:4)
3. Sodom və Homorrada mələklərlə homoseksual əlaqəyə girmək cəhdləri (müq. et. Yar. 19; 2Pet. 2:6)

▣ **"və ətrafdakı şəhərlər də"** Qanun. 29:23-də bu şəhərlərin adları çəkilir.

▣ **"buna bənzər tərzdə"** Bu ifadə təsirlik haldadır və buna görə "ətrafdakı şəhərlər"ə deyil, mələklərə aiddir (müq. et. Yəhd. 6). Fərz edilib ki, Yəhuda bu Əhdi-Ətiq misallarından ona görə istifadə edib ki, mələklər Yar. 6-da qadınlarla əlaqəyə girdikləri kimi, bu kişilər mələklərlə əlaqəyə girməyə cəhd ediblər (müq. et. Yar. 18:22; 19:1). Əgər belədirsə, bu, yaradılış nizamlarını qarışdırmaq cəhdlərinin daha bir misalıdır. Lakin mənə elə gəlir ki, Sodomun sakinləri onların mələk olduqlarından xəbərsiz olmuş, onları kişi zənn etmişdilər (müq. et. Yar. 18:22).

▣ **"cinsi əxlaqsızlığa və qeyri-təbii münasibətlərə təslim etdilər"** "Qeyri-təbii münasibətlər" olaraq tərcümə olunmuş ifadənin hərfi tərcüməsi "cismin başqa növü"dür (*heteros*). Göründüyü kimi, burada həm (1) İosif Flaviyin "Qədim yəhudi tarixi"nə (Josephus, *Antiquities of the Jews* 1:3:1) əsasən mələklərlə qadınların əlaqəsindən, həm də (2) Sodom və ətrafında xeyli yayılmış olan homoseksuallıqdan (müq. et. Rom. 1:26-27) bəhs olunur.

▣ **"əbədi odla yandırılma cəzasını çəkərək bir nümunə oldu"** Yəhuda Əhdi-Ətiqdən olan bu nümunələrdən istifadə edərək oxucularına açıq-aydın xəbərdarlıq verir. Cinsi istismardan özünüzlü gözləyin.

Əhdi-Cədid əbədi cəzadan açıq danışır (müq. et. Mat. 25:41,46; 2Sal. 2:8-9; Vəhy 19:20; 20:11,14-15; 21:28; həmçinin 1 Xanok 54:1). Bu mövzudan bəhs etmək çətindir, çünki Müqəddəs Kitabda cənnət və ya cəhənnəm haqqında çox məlumat verilmir. Bunların gerçəkliyi təsdiq olunur, amma konkret məlumat verilmir. Bunlar adətən metaforik dillə təsvir olunur. İsa Yerusəlimdən cənubda yerləşən və Menaşşenin dövründə uşaqların

qurban verilməsini tələb edən Kənan od tanrısı Molekə pərəstiş etmək üçün istifadə olunan "Hinnom oğullarının vadisi"ndən istifadə edir. Bu məhsuldarlıq kultunda iştirak etdiklərinə görə xəcalət və peşmanlıq çəkən yəhudilər oranı Yerusəlimin zibilliyinə döndərmişdilər. Məhz oradan, "Gehenna"dan İsa od, tüstü və qurd metaforalarını götürmüşdü.

Bu əzab yeri insanlar üçün deyil, itaətsiz mələklər üçün yaradılmışdır (müq. et. Mat. 25:41). Hər cür şər bütün səviyyələrdə Allahın yaratdığı məxluqatdan qaldırılacaq və təmizlənəcəkdir. Cəhənnəm Müqəddəs Kitabda əbədi ayrılığı təsvir edən bir üsuldur.

Mən başqa mövzuya keçməzdən əvvəl bu məsələyə nə qədər əzabla yanaşdığımı anlatmaq istəyirəm. Müqəddəs Kitabda "kəffarə edici" dəyərə malik olmayan yeganə əzab budur. Bu, heç kəs üçün Allahın iradəsi deyildir, həm mələklərin, həm də insanların şüurlu, iradəli və davamlı itaətsizliyinin nəticəsidir. Bu, Allahın ürəyində əbədiyyən qanayan, heç sağalmayan yaradır! Allah, yaratdığı məxluqlara azad iradə verməsinin nəticəsində çox əzablı və əbədi itkilərə uğramışdır.

"İyeronimin Müqəddəs Kitab şərh"ndə (*Jerome Biblical Commentary*, Cild 2, s. 379) qeyd edilir ki, Yəhudanın Məktubunda bu mələklərin cəzasının təsviri 1 Xanok 10:4-6,11,13; 12:4; 15:3; 19:1-ə çox bənzəyir. Bu böyük ehtimalla Yəhudanın Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrün bu yəhudi apokaliptik əsəri ilə tanış olduğunu təsdiqləyir.

2:7-8 "saleh Lut" Burada (1) yəhudilərin qeyri-kanonik kitablarından Süleymanın Hikməti 10:6-ya və ya (2) rabbinik rəvayətə istinad edilir. 2 Peterin bəzi oxucuları əxlaqsız yalançı müəllimlərə görə kədərləndikləri kimi, Lut da öz dövrünün pis insanların hərəkətlərinə görə çox kədərlənirdi (2Pet. 2:8-də və 1Klem. 11:1-də rabbinik rəvayət əks olunur).

Bu mətn hissəsi bütünlüklə Əhdi-Ətiq tipologiyasından ibarətdir. İsrailin tarixində baş vermiş hadisələr Peterin dövründə təkrar olunurdu.

2:9 2Pet. 2:4-də başlanan uzun cümlə burada yekunlaşır. Allah Öz adamlarını qurtaracaq (Nuh, 2Pet. 2:5; Lut, 2Pet. 2:7), saleh olmayanlardan isə əməllərinə görə hesab soracaq (mələklər və insanlar).

2:10 "cismani murdar ehtirasına uyaraq" Allahın insanlara müəyyən hüdudlarda verdiyi instinktlərdən bəhs olunur (insanın cinsiyyəti nikah hüdudlarında qalmalıdır). Günahkar insanlar Allahın ənamlarından öz xudbin məqsədləri ilə Allahın qoyduğu hüdudlardan kənarında istifadə edirlər (nəyin bahasına olur-olsun daha çox əldə etmək arzusu).

▣ **"ağalığa xor baxanları"** Bu fraza bir neçə cəhətdən Yəhd. 8 ilə paraleldir.

2 Peter 2:10

cismani murdar ehtirasına uymaq
ağalığa xor baxmaq
ehtişamlı varlıqlara şər atmaq

Yəhuda 8

öz cismini murdar etmək
ağalığı rədd etmək
ehtişamlı varlıqlara şər atmaq

Yəhudanın bu frazada mələklərdən bəhs etməsi aydındır, amma 2 Peterdə bunu 2Pet. 2:4-lə əlaqələndirmək və Məsihi rədd etmək mənasında anlamaq mümkündür. Yəhd. 8-ə dair şərhlərimi diqqətinizə təqdim edirəm.

Yəhudanın Məktubuna dair Şərh

Yəhd. 8 "Eyni şəkildə" Yəhudanın dövründəki yalançı müəllimlər qədim günahkarlara bənzəyirdilər. Bu bənzərliyin təbiəti dəqiq açıqlanmır.

▣ **"bu"** Yəhuda imanlılar cəmiyyətinə gizlicə daxil olmuş yalançı müəllimlərdən danışır (müq. et. Yəhd. 8,10,12,14,16,19).

▣ **"röyagörənlər"** Əhdi-Ətiqdə yalançı peyğəmbərlər (müq. et. Qanun. 13:1-5; Yer. 23:25-32), Allahdan xüsusi vəhy aldıqlarını iddia edənlər (müq. et. Kol. 2:18) də belə adlandırılıblar.

▣ **"öz cismini murdar edir"** Burada "murdar" sözü məcazi mənədadır. Onların təlimlərində və/və ya həyat tərzlərində açıq-aşkar əxlaqsızlıq var idi. Əhdi-Ətiqdən götürülmüş bu misalların hamısında bir növ cinsi günah var idi (müq. et. 2Tim. 3:1 və s.; 2Pet. 2).

▣ **"ağalığı rədd edir, ehtişamlı varlıqlara şər atırlar"** Bu adamların üç xüsusiyyəti qeyd olunur.

1. "öz cismini murdar edirlər"
2. "səlahiyyəti rədd edirlər" (NASB, NKJV, NRSV)
"Allahın səlahiyyətinə xor baxırlar" (TEV)
"Səlahiyyətə əhəmiyyət vermirlər" (NJB)
3. "mələklərin ehtişamını təhqir edirlər" (NASB)
"rütbə sahiblərindən pis danışırlar" (NKJV)
"ehtişamlı varlıqlara şər atırlar" (NRSV)
"yuxarıdakı izzətli varlıqları təhqir edirlər" (TEV)
"İzzətlilərdən də sui-istifadə edirlər" (NJB)

Birincisinin cinsi günahlarla əlaqəli olduğu aydındır, bəs ikincisi və üçüncüsü necə? İkincisi, "ağalığı/səlahiyyəti rədd etmək" ən azından iki cür şərh olunmuşdur.

1. "ağalığ" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü *kuriotēa*-dır; bu söz "Rəbb" (*kurios*) ilə əlaqəlidir, buna görə bəziləri bu "xor baxma"nı Yəhd. 4-də bəhs olunan İsanın inkar edilməsinə ("yeganə Pərvərdigarı – Rəbbimiz İsa Məsihi inkar") bağlayırlar (ancaq bu feil formaları fərqlənir)
2. "ağalığ" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü *kuriotēta*-dır; bu söz 2Pet. 2:10-da (müq. et. Ef. 1:21; Kol. 1:16) mələklər barəsində işlənmiş *kuriotēs* ilə əlaqəlidir.

Bu kontekstdə mələklərdən bəhs olunduğuna görə №2 daha uyğun görünür.

Üçüncü ifadədə "ehtişam" sözü Əhdi-Ətiqdə Allaha (müq. et. Yəhd. 24,25; 2Pet. 1:3,17; 3:18) və xüsusilə göylərdə və ya gələcək həyatda Allahla bağlı olan hər şeyə dair işlənən "izzət"dir (*kabod* ["kavod"]). Bu misalda Yəhuda Əhdi-Ətiqdən olan bu anlayışın Əhdi-Ətiqdən sonrakı dövrdə güc-qüdrət sahibləri olan mələklərə şamil olmasına əsaslanır.

Burada hətta Əhdi-Ətiqdəki qanunun rədd edilməsindən bəhs oluna bilər, çünki yəhudilərin əqidəsinə görə, Musanın Qanunu Sina dağında verildiyi zaman mələklər YAHVE-nin vasitəçiləri kimi xidmət ediblər (müq. et. Həv. 7:35).

Kontekstdə bu yalançı müəllimlərin əxlaqsızlıq və səlahiyyətlərə xor baxmaq ilə seçilən həyat tərzini önə çıxır. Bu yalançı müəllimlərin Yəhd. 1-4-də sadalanmağa başlanmış xüsusiyyətləri burada davam etdirilir: (1) ağalığa xor baxan, 2Pet. 2:10; (2) heyvanlar kimi olan, 2Pet. 2:12; (3) kef axtaran, 2Pet. 2:13; (4) məhəbbət süfrələrinizi ləkələyən, 2Pet. 2:13; (5) zəif imanlıları yoldan çıxaran, 2Pet. 2:14; (6) özləri pozğunluğun köləsi ola-ola, azadlıq vəd edən, 2Pet. 2:19.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 2:10b-16

^{10b}Belə adamlar həyasız və dikbaşdırlar, ehtişamlı varlıqlara şər atmaqdan qorxmurlar. ¹¹Halbuki onlardan qüvvət və qüdrətdə üstün olan mələklər Rəbbin önündə ehtişamlı varlıqlara şər ataraq ittiham etməz. ¹²Bu adamlarsa sanki dərrakəsiz, qeyri-iradi surətdə aparılan heyvanlardır ki, tutulub kəsilmək üçün doğulublar. Onlar başa düşmədiyi şeylərə şər atırlar. Heyvanlar necə kəsilirsə, onlar da elə kəsiləcəklər. ¹³Etdikləri zərərin əvəzini alacaqlar. Gündüz kef çəkməyi əyləncə sayırlar. Sizinlə yeyib-içərkən sanki aranızda ləkələr və nöqsanlar olaraq öz hiylələrindən zövq alırlar. ¹⁴Onların gözləri zina ilə doludur, günahdan doymurlar. Qərarlı insanları yoldan çıxarırlar. Ürəkləri tamahkarlığa alışdırılmış lənətli insanlardır. ¹⁵Haqsızlıqla əldə etdiyi qazancı sevən Beor oğlu Bilamin yolunu tutaraq düz yolu qoyub azdırlar. ¹⁶Bilam işlədiyi günaha görə ifşa olundu: dilsiz-ağızsız eşşək insan səsi ilə danışdı bu peyğəmbəri dəlilik etməkdən çəkirdi.

2:10b "həyasız" (müq. et. Mark 12:34; 15:43)

▣ **"dikbaşdırlar"** (müq. et. Tit. 1:7)

▣ **"qorxmurlar"** (müq. et. Mat. 28:4; Luka 8:47; Həv. 7:32; 1Kor. 2:3).

Əvvəlki üç ifadədən yalançı müəllimlərin ruhani səlahiyyət və hakimiyyətlərə hörmət göstərmədiklərini bəlli olur. Ehtimal ki, onlar qnostiklərin teologiyası ilə bağlıdır ki, bu teologiyaya əsasən xeyirxah olan uca tanrı ilə ünsiyyət qurmaq üçün guya mələk sferlərindən (*aeons*) keçmək və mələklərin gizli adlarını bilmək vacibdir.

NASB "ulu mələklərə"
NKJV "rütbə sahiblərindən pis danışrlar"
NRSV "izzətli varlıqlara şər atırlar"
TEV "yuxarıdakı izzətli varlığa hörmətləri yoxdur"
NJB "izzətli olana xor baxırlar"

Yəhudanın Məktubunun "izzətlər/ehtişamlar" (*doxai*) haqqındakı mətnə dair qeydə baxın.

2:11 "Rəbbin önündə ehtişamlı varlıqlara şər ataraq ittiham etməz" Bu, bir ehtimalla "Musanın göyə qalxması" (*The Assumption of Moses*) əsərindən sitat gətirən Yəhd. 9 ilə paraleldir. Baş mələk Mikael (İsrailin qoruyucusu) və Şeytanın Musanın bədəni üstündəki mübahisəsi (müq. et. Qanun. 34:6) ilə əlaqəlidir.

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur.

1. Rəbbin önündə (*para* və yerlik hal, α, B, C, K, P, müq. et. NASB, NKJV, TEV, NJB)
2. Rəbdən (*para* və çıxışlıq hal, P⁷², müq. et. NRSV)

2:12 Bu ayə, Yəhd. 10 ilə paraleldir. Yəhd. 9-da Mikaelin Şeytanla üz-üzə gəlməsi təsvir olunur. 2 Peterin bu ayəsi və Yəhd. 10-da yalançı müəllimlərin mələklərin qüdrət və səlahiyyətinə necə reaksiya verdikləri təsvir olunur.

1. onlar şüursuz heyvanlar kimi hərəkət edirlər
2. onlar heyvani instinktlərinin köləsi olan məxluqlardır

Onları öz bildikləri (və hərəkətləri) həlak edəcək.

▣ **"kəsilirsə... kəsiləcəklər"** Hərfi tərcüməsi "həlak olmaq"dır. Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏHV ETMƏK, XARAB ETMƏK, ÇÜRÜMƏK" (PHTHEIRŌ) (SPECIAL TOPIC: DESTROY, RUIN, CORRUPT [PHTHEIRŌ])

Phtheirō sözünün əsas mənası həlak etmək, məhv etmək, xarab etmək, çürümək və ya korlamaqdır. Bu söz bu mənalarda işləyə bilər:

1. maddi iflas (ehtimal ki, 2Kor. 7:2)
2. fiziki məhv (müq. et. 1Kor. 3:17a)
3. mənəvi tənəzzül (müq. et. Rom. 1:23; 8:21; 1Kor. 15:33,42,50; Qal. 6:8; Vəhy 19:2)
4. cinsi olaraq yoldan çıxarma (müq. et. 2Kor. 11:3)
5. əbədi həlak (müq. et. 2Pet. 2:12,19)
6. məhv olub gedən insan əməlləri (müq. et. Kol. 2:22)

Bu söz çox vaxt inkar formasındakı antonimi ilə eyni kontekstdə işlənir (müq. et. Rom. 1:23; 1Kor. 9:25; 15:50,53). Dünyəvi fiziki bədənlerimiz və səmavi əbədi bədənlerimiz arasında aparılan paralel qarşılaşdırmalara diqqət yetirin.

1. çürüyən – çürüməz, 1Kor. 15:42,50

2. hörmətsiz – izzətli, 1Kor. 15:43
3. zəif – qüvvətli, 1Kor. 15:43
4. təbii bədən – ruhani bədən, 1Kor. 15:44
5. Birinci Adəm – sonuncu Adəm, 1Kor. 15:45
6. torpaqdan yarananın surəti – səmavi Olanın surəti, 1Kor. 15:49

2:13 "Etdikləri zərərin əvəzini alacaqlar" Bu qeyri-adi bir ifadədir; ya (1) bir idiom, ya da (2) kəlmə oyunudur (*adikoumenoi*, "zərər çəkmək" və *adikias*, "zərər [etmək]").

▣ **"Gündüz kef çəkməyi"** Onlar öz hərəkətləri ilə lovğalanaraq bunları hamıya göstərirlər. Bu fraza və 2Pet. 2:12-nin son frazası eyni şeyi ifadə edir.

NASB	"ləkələr və nöqsanlar"
NKJV	"ləkələr və nöqsanlar"
NRSV	"ləkələr və nöqsanlar"
TEV	"ayıb və rüsvaylıq"
NJB	"eybəcər ləkələr"

Birinci sözün (*spilas* və formaları) iki fərqli mənası vardır: (1) başlanğıcda görünməyən təhlükələri, hərfi mənada gizli və ya dayaz sualtı qum və daşları (müq. et. Yəhd. 12) və (2) ləkələri (müq. et. Ef. 5:27; Yaq. 3:6; 2Pet. 2:13; Yəhd. 23) bildirirdi.

İkinci söz onun bir sinonimidir. Məcəzi mənada "nöqsan" və ya "ləkə" olaraq işlədilir. Hər iki söz əxlaqsız yalançı müəllimlərin məsihçilərin (Rəbbin Süfrəsi ilə keçirilən) məhəbbət süfrələrində imanlıları cinsi istismar üçün ovlamasını bildirir.

NASB	"sizinlə yeyib-içərkən"
NKJV, NRSV	"sizinlə ziyafət edərkən"
TEV	"yeməklərinizdə iştirak edərkən"
NJB	"hətta onlar sizin süfrənizə şərik olanda"

Bu, Yəhd. 12 ilə paraleldir. Sözügedən yeməyə "məhəbbət süfrəsi" (müq. et. 1Kor. 11:17-22) deyilirdi; bu, imanlıların yevxaristiya şərikliyi idi.

2:14 "gözləri zina ilə doludur" Onlar Məsihin süfrəsində oturmuş hər qadına cinsi şəhvətlə baxırdılar. Bu yalançı müəllimlər başqalarını cinsi sui-istifadə edirdilər (müq. et. 2Pet. 2:2,10,14,18). Rəbbilərin dediyinə görə, gözlər ruhun pəncərəsidir. Günah insanın düşüncəsindən başlayar. Bu yalançı müəllimlər şorgöz idi!

▣ **"Qərarı insanları yoldan çıxarırlar"** Onlar zəif olan yeni imanlıları tələyə salıb tuturdu (müq. et. Mat. 18:6; 2Tim. 3:6).

▣ **"Ürəkləri tamahkarlığa alışdırılmış"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. "Gimnastika" sözü bu yunan sözündən törəmişdir. Onlar nəyin bahasına olur-olsun daha çox əldə etmək üçün müntəzəm məşq edirdi! Bax: Mark 2:6-dakı XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

NASB	"lənətli övladlar"
NKJV	"və lənətli övladlardır"
NRSV	"Lənətli övladlar"
TEV	"Onlar Allahın lənəti altındadırlar"
NJB	"Onlar lənət altındadırlar"

"Lənətli övladlar", bir ibrani idiomudur (müq. et. Ef. 2:3). Onlar öz ataları iblisin xüsusiyyətlərini nümayiş etdirirdi. Bu idiomun müsbət antonimi 1Pet. 1:14-dəki "itaət övladları"dır!

2:15 "düz yolu qoyub" Bu, "günah" mənasına gələn ibrani idiomu əks etdirir (müq. et. NRSV, TEV, NJB). Salehlik bir yol olaraq təsvir olunur. Möminlər bu yolu tutmalı idilər (müq. et. Zəb. 119:105; Sül. 6:23). Bu yoldan çıxmaq günah idi.

▣ **"azdırlar"** Yunan mətnində "dolaşan" mənasına gələn "planet" sözü işlənir. Bu, Yəhd. 13 ilə paraleldir.

▣ **"Bilamin yolu"** Əhdi-Ətiqdən olan eyni əhvalatdan Yəhd. 11-də bəhs olunur (bax: Say. 22-25; 31:8,16). Bilam pula həris olduğu kimi, bu yalançı müəllimlər də həmçinin (tamahkarlıq, 2Pet. 2:14).

NASB, NKJV,
TEV "Beor"
NRSV, NJB "Bosor"

Birinci variant Say. 22-nin Septuaqinta tərcüməsindəndir və B əlyazmasında yer alır. İkinci variant P⁷², κⁱ², A^c və C əlyazmalarındadır və UBS⁴ onu "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik). Lakin bu ada başqa heç bir yerdə rast gəlinmir.

2:16 "dilsiz-ağızsız eşşək insan səsi ilə danışıb" Bu, Əhdi-Ətiqdən bir mələyin iştirak etdiyi başqa bir əhvalatdır (Say. 22:24 və 31).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 2:17-22

¹⁷Bu insanlar susuz bulaqlar, qasırğanın dağıtdığı buludlar kimidir. Allah qatı qaranlığı onlar üçün saxlayır. ¹⁸Çünki boş və lovğa sözlər söyləyərək səhv yolla gedənlərin arasından çətinliklə qaçanları cismani ehtiraslarla və əxlaqsızlıqla yoldan azdırırlar. ¹⁹Onlara azadlıq vəd edirlər, halbuki özləri pozğunluğun köləsidirlər. Çünki insan nəyə məğlub olarsa, onun köləsi olar. ²⁰Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsihi tanımaqla dünyanın çirkabından qaçdıqdan sonra yenə həmin işlərlə məşğul olub məğlub olarlarsa, son vəziyyətləri əvvəlkindən betər olar. ²¹Çünki salehlik yolunu tanıyıb özlərinə əmanət edilən müqəddəs əmrədən geri dönməkdənsə bu yolu tanımamaq onlar üçün daha yaxşı olardı. ²²Bu doğru məsələrdə deyilənlər onların öz başına gəldi: «İt öz qusuntusuna qayıdar» və «çimdirilmiş donuz palçıqda ağnamağa qayıdar».

2:17 "susuz bulaqlar, qasırğanın dağıtdığı buludlar" Bu, Yəhd. 12 ilə paraleldir. Onlar xeyir-duanı vəd etsə də, ölümdən başqa bir şey verməyiblər.

▣ **"Allah qatı qaranlığı onlar üçün saxlayır"** Hərfi tərcümədə "Onlar üçün qaranlığın qatı qaranlığı saxlanır" (müq. et. 2Pet. 2:4; Yəhd. 6,13). Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Bu forma Allah tərəfindən əbədi mühakiməni və həbsi bildirir.

Bu həmçinin Yəhd. 13 ilə paraleldir. Qaranlıqdan əbədi cəza metaforası olaraq istifadə olunur (müq. et. Mat. 8:12; 22:13; 25:30 və 1 Xanok 10:4-5; 63:6).

2:18
NASB "lovğa mənasız sözləri söyləyərək"
NKJV "böyük, şişirilmiş boş sözləri söyləyirlər"
NRSV "təmtəraqlı cəfəngiyat söyləyirlər"
TEV "məğrur və axmaq bəyanatlar verirlər"
NJB "uca səslənən, amma boş olan danışmaq"

Bu, 2Pet. 2:17 və Yəhd. 12-13,16 ilə paraleldir. Onlar ruhani və dürüst görünsələr də, saxta və aldadıcıdır.

NASB	"cismani istəklərlə yoldan azdırırlar"
NKJV	"cismani ehtiraslarla, əxlaqsızlıqla yoldan azdırırlar"
NRSV	"əxlaqsız cismani istəklərlə yoldan azdırırlar"
TEV	"bədənin əxlaqsız ehtiraslarından istifadə edərək tələyə salırlar"
NJB	"onların bəşəri təbiətlərinin nizamsız istəkləri və pozğunluqları ilə oynayaraq... sınağa çəkirlər"

Burada yenə yalançı müəllimlərin cinsi günahlarından söhbət gedir. Onlar təkcə teologiya baxımından deyil, əxlaq baxımından da səhv edirdilər.

NASB	"çətinliklə qaçanları"
NKJV	"həqiqətən qaçmış olanları"
NRSV	"təzəcə qaçmış olanları"
TEV	"qaçmağa yeni başlayanları"
NJB	"güc-bəla ilə qaçmış insanları"

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur.

1. *oligōs*, "demək olar ki" (müq. et. P⁷², xi², A, B əlyazmaları, habelə Vulqata, süryani və qibtli tərcümələr)
2. *ontōs*, "həqiqətən" (müq. et. x*, C əlyazmaları, habelə erməni və slavyan tərcümələr).

Teoloji sualı belədir: onlar yoldan azdırılmış imanlılar idimi (müq. et. NKJV, NRSV, NIV), yoxsa demək olar ki imana gəlmiş şəxslər idimi (müq. et. NASB, NRSV [səhifəaltı qeyd], TEV)? 2Pet. 2:20-21-in konteksti onların imanlı olduqlarını göstərir (birinci sinif şərt cümləsi).

2:19 "Onlara azadlıq vəd edirlər" Bu yalançı müəllimlər iki anlamda azadlıq vəd edirdilər: (1) teoloji anlamda mələk sferlərinə dair gizli biliyə əsaslanan azadlıq və (2) yalnız zehni fəaliyyətin nəticəsində əldə olunan xilasın əsasında əxlaqi məhdudiyyətlərdən azadlıq (qayda-qanunsuz şəkildə yaşayan antinomian qnostiklər).

Paul imanlılara azadlıqlarını günah üçün fürsətə çevirməməyi öyrətdiyi kimi (müq. et. Qal. 5:13), Peter də belə öyrədirdi (müq. et. 1Pet. 2:16). Azadlıq həmişə qadağan olunmuş meyvə olub. Nəfsə hakim olmaq, ruhani yetkinliyin əlamətidir (müq. et. Qal. 5:23). Stoik anlamında özünə hakim olmaqdan söhbət getmir – məsihçi anlamında imanlının daxilində yaşayan Ruha təslim olması və Allahın vəhyinə (Əhdi-Cədid) uyğun olaraq dəyişməsi nəzərdə tutulur. Bu halda əsas sual ondan ibarətdir ki, həyatımızı kim idarə və/və ya müəyyən edir?

▣ **"pozğunluğun"** 2Pet. 2:12-dəki Xüsusi mövzuya bax.

2:20 "olarlarsa" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir. Bu onu göstərir ki, 2Pet. 2:18-də yalançı müəllimlərin "qurbanları" imanlılar idi.

▣ **"dünyanın çirkabından qaçdıqdan"** Bu, tamamlanmış hərəkəti (Məsihə iman etdiklərini iqrar etmələrini) bildirən aorist məlum növ feli sifətidir. Müjdə onları günahlı təbiətin qüdrətindən azad etmişdi (müq. et. Rom. 6).

▣ **"Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsihi tanımaqla"** Bu sözün (*epignōskō*) tam təcrübəvi bilik mənə çaları vardır (müq. et. 2Pet. 1:2). Onlar Müjdə vasitəsilə xilas olmuşdular. Müjdə bir şəxs, o şəxs barədəki həqiqət və o şəxsin həyatına bənzər bir həyat tərzidir. Yalançı müəllimlər bunların hər üçünü pozublar!

▣ **"sonra yenə həmin işlərlə məşğul olub məğlub olarlarsa"** Birinci feil aorist məchul növ feli sifətidir, ikincisi isə indiki zaman məchul növ xəbər formasındadır. Qeyd edək ki, məchul növ hərəkətin kənar şəxs (yalançı müəllimlər və ya şər olan) tərəfindən həyata keçirildiyinə işarə edir. Bilavasitə kontekst bu "işlər"i

əxlaqsızlıq ya da cismani istəklər olaraq müəyyən edir. Bu ayəyə dair yaxşı tədqiqat üçün bax: "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (*Hard Sayings of the Bible*), ss. 729-730. Mən onların fikirləri ilə tamamilən razıyam.

▣ **"son vəziyyətləri əvvəlkindən betər olar"** Bu (1) yeni imanlılara (2Pet. 2:14b, 18b, 21) ya da (2) yalançı müəllimlərə (2Pet. 2:17, 18a) aid ola bilər. Eyni ikimənəlilik 2Pet. 2:19-da da vardır.

2:21 Onların vəziyyəti necə daha betər ola bilərdi? (1) Onlar həqiqi imana qarşı peyvənd almışdılar. İbr. 2:1-4; 6:4-6 və 10:26-31-də onların vəziyyəti təsvir olunur (əzəmətli nurun hüsurunda imansızlıq); (2) Bir də ehtimal var ki, burada yeni və ya zəif imanlıların xilasdan məhrum olması deyil, həyat tərzini ilə şəhadətlərinin puç olması nəzərdə tutulur. Həm xilasdan əvvəl, həm də xilasdan sonra köhnə və yeni mənliklər arasında şiddətli mübarizə gedir (müq. et. Rom. 7).

▣ **"salehlik yolu"** Bu ifadə, yenə 2Pet. 2:21-də olan "müqəddəs əmr" və 2Pet. 2:20-də "Məsihi tanımaq" ifadələri kimi "Müjdə" mənasını verir (müq. et. 2Pet. 3:2).

2:22 "doğru məsələrdə" İt məsəli Sül. 26:11-in masoret mətnindədir, amma Septuaginta versiyasında yoxdur. Donuz məsəli, Aşşur sürgünü zamanı yəhudilərin yaxşı bildikləri aramicə Axixarın hikmət kitabındandır (8:18). Axixar yəhudilərin "Tovit" (*Tobit*) kitabında şimali padşahlığın sürgün edilmiş on qəbiləsindən müdrik bir adam idi. Yəhudi rəvayətinə görə o, Sanxerivin və Esar-Xaddonun hökmranlığı dövründə yüksək vəfizəli dövlət adamı olub (Daniel olduğu kimi). Bu yalançı müəllimlər zahirən imanlılar kimi (müdrik) idi, amma onların hərəkətləri yalnız üzdən dəyişikliklərini, həqiqətən tövbə etmədiklərini göstərirdi (müq. et. Mat. 7 və 13).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Yalançı müəllimlər əsl məsihçi idilər? (2Pet. 2:1)
2. Onların ardıcılıqları məsihçi idilər?
3. Bu yalançı müəllimlərin xüsusiyyətlərini sadalayın.
4. Bu fəsildə niyə mələklərdən bu qədər çox danışılır?
5. 20-22-ci ayələrdən nə nəticə çıxarmaq olar?

PETERİN İKİNCİ MƏKTUBU 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Rəbbin gəlişinə dair vəd	Allahın vədi boş deyildir	Rəbbin günü	Rəbbin gəlişinə dair vəd	Rəbbin günü: Peyğəmbərlər və həvarilər
3:1-7	3:1-9	3:1-7	3:1-7	3:1-2 Rəbbin günü: Yalançı müəllimlər 3:3-7
3:8-13	Rəbbin günü 3:10-13 Sabit olun	3:8-10 3:11-13	3:8-9 3:10-13	3:8-10 Müqəddəsliyə təzə çağırış. Həmd ilahisi 3:11-18
3:14-18	3:14-18	3:14-18	3:14-16 3:17-18	

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtədir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 3:1-7

¹Sevimlilər, indi bu mənim sizə yazdığım ikinci məktubdur. Hər iki məktubumda təmiz düşüncəli olmağınızı xatırladaraq sizi oyaq edirəm. ²Müqəddəs peyğəmbərlərin qabaqcadan söylədiyi sözləri və Xilaskarımız Rəbbin həvariləriniz vasitəsilə verdiyi əmri yada salmalıyınsınız. ³Hər şeydən əvvəl bunu bilməlisiniz ki, axır zamanda öz ehtiraslarına görə hərəkət edən rişxəndçilər gələcək və rişxəndlə ⁴deyəcəklər: «Rəbbin vəd etdiyi zühuru haradadır? Axı ata-babalarımız vəfat edəndən bəri, yaradılışın başlanğıcından hər şey eyni cür olaraq qalır». ⁵Onlar qəsdən unutmuşlar ki, Allahın kəlamı ilə göylər qədimdən bəri mövcuddur, quru da sudan ayrılaraq su vasitəsilə yarandı. ⁶Yenə də su ilə, yəni daşqınla o dövrlükü dünya məhv oldu. ⁷İndiki yer və göylər isə həmin kəlamla oda təslim olmaq üçün təyin olunub, allahsızların mühakimə və həlak olacağı günədək saxlanılır.

3:1 "Sevimlilər" Ata Allah Oğulun vəftizi (müq. et. Mat. 3:17) və görünüşünün dəyişməsi (müq. et. Mat. 1:17 və 2Pet. 1:17) zamanı Ona belə ("Sevimli Oğlum") müraciət edir. Zamanla bu söz Allahın xalqının bir adı olub (müq. et. Rom. 1:7). 1 Peterdə bircə dəfə işlənən bu söz (müq. et. 1Pet. 2:11; 4:12) 2 Peter 3-də dəfələrlə işlənir (müq. et. 2Pet. 3:1,8,14,15-17). Yəhyanın Birinci və Üçüncü Məktublarında da bu sözə tez-tez rast gəlinir.

▣ **"ikinci məktubdur"** Görünür ki, burada 1 Peterdən bəhs olunur (əgər, mənim inandığım kimi, 1 Peterin və 2 Peterin həqiqətən Peter tərəfindən yazıldığına inanırıqsa).

NASB	"səmimi ağıllar"
NKJV	"təmiz ağıllar"
NRSV	"səmimi diqqətiniz"
TEV	"təmiz düşüncələriniz"
NJB	"aydın anlayış"

Ehtimal ki, bu söz səmimi və ya mənən düzgün mənasına gəlir (müq. et. Fil. 1:10). Yalançı müəllimlər heç bir mənada təmiz deyil idilər. Onlar əxlaqsız idi, öz mənfəətini axtarıb başqalarını idarə etməyə çalışırdılar.

▣ **"xatırladaraq"** Demək olar ki, eyni şey 2Pet. 1:13-14-də deyilir (müq. et. Yəhd. 17). Müqəddəs Kitab insanları tez-tez Allahı, Onun Kəlamını və işlərini yada salmağa çağırır. Lakin Allah onların günahlarını yada salmır (Yer. 31:34; Yeş. 43:25; məcazən Zəb. 103:3; Yeş. 1:18; 38:17; 44:22; Mik. 7:18).

3:2 "sözləri... yada salmalıınız" Bu, aorist məchul növ infinitivdir. Burada (1) Əhdi-Ətiqi (müq. et. 2Pet. 1:21); (2) İsanın sözlərini (müq. et. 2Pet. 2:21); (3) onların tətbiqinə dair həvarilərin təlimini (müq. et. 2Pet. 1:1) bilmək üzərində aksent edilir. Bu, Yəhd. 17 ilə paraleldir.

İmanlınn bilməsi/xatırlaması Məsihin ikinci gəlişinə əminliyinə və Məsihə bənzər həyat tərzinə təsir etməli idi!

▣ **"Müqəddəs peyğəmbərlərin qabaqcadan söylədiyi"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir; Ruh tərəfindən verilən (məchul növ, müq. et. 2Pet. 1:20-21) əbədi vəhyi (bitmiş zaman, müq. et. Mat. 5:17-19; 1Pet. 1:25) bildirir.

Vəhy deyildikdə bütün Əhdi-Ətiq nəzərdə tutulur. Yəhudilər bütün Müqəddəs Yazının peyğəmbərlər tərəfindən yazıldığına inanırdılar. Buna görə Qanun. 18:15-də Musa peyğəmbər adlandırılır və Yeşua Kitabından Padşahlar Kitabına qədərki hissəyə "erkən dövr peyğəmbərləri" deyilir.

▣ **"Xilaskarımız Rəbbin... verdiyi əmri"** Bu, Müjdəni bildiren bir idiom idi ("müqəddəs əmr," müq. et. 2Pet. 2:21; "əmr", 1Tim. 6:14). Bu idiom, "Məsihin qanunu" (müq. et. Qal. 6:2) idiomunun sinonimi idi.

▣ **"həvariləriniz"** Birinci əhdi peyğəmbərlər verdiyi kimi, ikincisini həvarilər veriblər!

3:3 "Hər şeydən əvvəl bunu bilməlisiniz" Eyni frazaya 2Pet. 1:20-də rast gəlinir. Peter əsas fikirlərini qeyd etmək üçün bu idiomdan istifadə edir.

▣ **"axır zamanda"** Əhdi-Ətiqdən gələn bu ifadə bəşəriyyətin tarixinin öz zirvəsinə çatmazdan əvvəlki dövrü bildirir. Peterin hansı dövrdən danışdığı tam aydın deyildir. 2 Peter 2-ci fəsildə yalançı təlimlərin "gələcəyi" deyilir, lakin bu təlimlər Peterin dövründə artıq var idi. Bu, etiqadi cəhətdən 1Yəh. 2:18-də "Məsih əleyhdarı... Məsih əleyhdarları" ifadələrinə bənzəyir. Bu yalançı müəllimlər və rişxəndçilər imanlılar cəmiyyətinin I əsrdən tutmuş bütün gələcək tarixi üçün səciyyəvidir. Mark 13:8-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"rişxəndçilər gələcək və rişxəndlə"** Bu, Yəhd. 18 ilə paraleldir. Eyni ismin adlıq və birgəlik halda işlənməsi aksenti artırır. Bu yalançı müəllimlər Müqəddəs Kitabın Məsihin ikinci gəlişi barədəki vədini rişxəndə qoyublar və qoymaqla davam edəcəklər (müq. et. 2Pet. 3:4).

▣ **"öz ehtiraslarına görə hərəkət edən"** Yalançı müəllimləri sözləri və əməlləri ilə tanımaq olar (müq. et. Mat. 7:15-20 və 2Tim. 3:2-5). Bu, Yəhd. 18 ilə paraleldir.

3:4 "Rəbbin vəd etdiyi zühuru haradadır?" Bunun mənası (1) Əhdi-Ətiqdəki YAHVE-nin gəlişi və ya (2) Əhdi-Cədidəki Məsihin gəlişi.

NASB, NKJV "atalar"
NRSV, TEV "əcdadlarımız"
NJB "bizim Ata-babalarımız"

2Pet. 3:2-də Əhdi-Ətiqdən bəhs edildiyinə görə burada "ata-babalar" deyildikdə Əhdi-Ətiqdəki əcdadlar və ya qəbilə başçıları nəzərdə tutulur. Yaradılışdan bəhs edən 2Pet. 3:4-6 da bunu təsdiq edir.

Bu kontekstdə açıq-aşkar Allahın mühakimə üçün gəlməsindən bəhs olunur (müq. et. 2Pet. 2). Əhdi-Ətiqə görə, bir gün insanlar həyat ənəmindən necə istifadə etdikləri barədə Allaha hesab verəcəklər (müq. et. Mat. 25:31-46; 20:11-15). Bu rişxəndçilər nəinki İsanın bəşər olmasını layiqincə qiymətləndirməyib, həm də Hakim kimi gələcəyinə lağ ediblər.

▣ **"vəfat edəndən"** Hərfi tərcümədə "yuxuya gedəndən". Əhdi-Ətiqdə ölümün evfemizmi olan yuxu Əhdi-Cədidə də belə olmaqda davam edir (müq. et. Mat. 27:53; Mark. 5:39; Yəhya 11:11; 1Kor. 11:30; 15:51; Ef. 5:14; 1Sal. 4:14).

▣ **"yaradılışın başlanğıcından hər şey eyni cür olaraq qalır"** Bəşəriyyətin tarixi geoloji tarixə nisbətən çox qısa olsa da, insanlara çox uzun gəlir. Müasir elmin qənaəti belədir (uniformitarianizm) ki, təbii proses və təbii qanunların müntəzəmliyi zaman içində keçmişdən gələcəyə doğru davam edir. Müqəddəs Kitaba görə, yaradılışın bir başlanğıcı var idi və bir sonu olacaq. Allah bir məqsədlə yaradırdı. Onun məqsədi, surətində yaranmış və xasiyyətini əks etdirən məxluqlarla ünsiyyət idi. Dünya mənəvi, əxlaqi Allahın qarşısında cavabdehdir. Lakin sonsuz zaman və təbiətin müntəzəmliyi illüziyası bu yalançı müəllimlərin Müqəddəs Yazının vəhyini, İsanın sözlərini və həvarilərin vəzini rədd etməyə vadar etmişdir. Bəşəriyyətin tarixi və insan ömrü kifayət qədər uzundur ki, insan sanki yuxuda olur, "bu gün olduğu kimi bir sabah olacağına" inanır!

3:5
NASB "bu onların nəzərindən qaçır"
NKJV "onlar qəsdən unudurlar"
NRSV, NJB "onlar bilərəkdən məhəl qoymurlar"
TEV "onlar qəsdən məhəl qoymurlar"

Bu sözün bir şey unutmaq və ya gizlətmək mənə çaları vardır; buna görə bu sözə bir qəsdilik daxildir (müq. et. 2Pet. 1:9; 3:5,8). Bu yalançı müəllimlər Allahın Öz yaradılışına müdaxilə etməsini və hər məxluqun məsuliyyətini (mühakiməni) "rahat unudublar" və ya bunlara "məhəl qoymamağı seçiblər".

▣ **"Allahın kəlamı ilə"** Kainat söylənən sözlə yaradılmışdır (müq. et. Yar. 1:3,6,8,14,20,24). Teologiyada bu, latınca "fiat" olaraq adlandırılır; "fiat" sözünün mənası "söylənən söz vasitəsilə". Con H. Uolton "Yaradılış 1-ci fəslin itmiş dünyası" (John H. Walton, *The Lost World of Genesis One*) kitabında deyir ki, Yar. 1-də maddənin yaradılışını deyil, funksional bir kainatın yaradılması təsvir olunur. Qnostik yalançı müəllimlər müqəddəs Allahın günahlı maddəni yarada bilməsini inkar edirdilər.

NASB, TEV "yer üzü sudan və su ilə düzəldildi"
NKJV "yer üzü sudan çıxıb və sudadır"
NRSV "və yer üzü sudan su vasitəsilə düzəldildi"
NJB "yer üzü Allahın kəlamı ilə sudan və sular arasında düzəldildi"

Yar. 1:2-də su, mühüm bir elementdir ("Dərin sular" və "sular"). Suyun söylənən sözlə yaradılması təsvir olunmur. Yunanca "vasitəsilə" (*dia*) sözlü həmçinin "arasında", "ətrafında", "işlə" və ya "tərəfindən saxlanılır" (müq. et. Zəb. 24:2; 136:6) mənalarını verə bilər. Bu fraza Yar. 1:2; 1:6; və ya 1:9-a aid ola bilər.

3:6 "dünya məhv oldu" Nuhun daşqını nəzərdə tutulur (müq. et. Yar. 6-8). Yar. 1-11-ə dair şərhimdən qısa bir qeydi diqqətinizə təqdim edirəm.

YARADILIŞ

"Fərz olunub ki, "daşqın" sözü aşşur dilində "məhv etmək" sözü ilə əlaqəli ola bilər. Nuhun dövründə baş vermiş daşqın bütün dünyanı, yoxsa təkcə qədim Yaxın Şərqi əhatə edirdi? "Yer" sözü çox vaxt bir bölgəni bildirir və "torpaq" ya da "ölkə" olaraq tərcümə oluna bilər. İnsanlar bütün yer üzünə yayılmamışdısa, (bu, Yar. 10-11-də təsvir olunan Babil əhvalatından sonra baş verib) regional bir daşqın yetərli idi. Regional bir daşqın barədə oxuduğum məntiqi sübutları təqdim edən ən yaxşı kitab Bernard Rammın "Elmə və Müqəddəs Yazıya dair məsihi baxışı"dır (Bernard Ramm, *The Christian View of Science and Scripture*", s. 62).

3:7

NASB "Onun kəlamı ilə"
NKJV, NRSV "eyni kəlam ilə"
TEV "eyni əmr ilə"
NJB "eyni Kəlamdır"

Allah söylədiyi kəlamla kainatı yaratdığı eyni kəlamla hökmranlıq etdiyi kimi (yəni Məsihlə, müq. et. Yəh. 1:1), biz Allahın canlı və baqi kəlamı ilə yenidən doğulmuşuq (1Pet. 1:23). O həmçinin söylədiyi kəlamla mühakimə edir (daşqınla mühakimə, odla mühakimə). Vəhy 19:15-də İsanın məcazi mənada ağzından çıxan iki ağızlı qılıncı geri qayıdacağına təsviri də eyni həqiqəti ifadə edir.

▣ **"İndiki yer və göylər isə həmin kəlamla oda təslim olmaq üçün təyin olunub"** Bu, artıq baş vermiş bir hadisədən bəhs edən perifrastik bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Burada peyğəmbərlik anlamında, Allahın kəlamının etibarlılığına əsasən gələcək hadisənin əminliyinə işarə edilir. Bu kontekstdə Allahın kəlamının gücü və üstünlüyü vurğulanır (müq. et. 2Pet. 1:19; 3:5,7; 1Pet. 1:23; 2:8; 3:1).

Odlu mühakimə iki mənada Əhdi-Ətiqdən gələ bilər: (1) Zəburda Rəbbin önündən alovun çıxdığı deyilir (müq. et. Zəb. 18:8; 50:3; 97:3), yaxud (2) YAHVE-nin səhrada gəzib-dolaşan xalqı mühakimə etməsi (müq. et. Lev. 10:2; Say. 11:1-3; 16:35; 26:10) ya da esxatoloji mühakimə (müq. et. Dan. 7:10; Yeş. 30:27,30,33) mənasında.

Od və ya alov Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin hüsurunda tez-tez olur. Bu, (1) Allahın bilik və vəhy (nur) mənbəyi olması; (2) Allahın təmizləyən şəxs olması; və ya (3) Allahın Hakim olması (məhv edən) ilə əlaqəli ola bilər.

XÜSUSİ MÖVZU: "OD" (SPECIAL TOPIC: FIRE)

Odun yaxud alovun Müqəddəs Yazıda həm müsbət, həm də mənfi mənə çalarları vardır.

A. Müsbət

1. isitmə (müq. et. Yeş. 44:15; Yəh. 18:18)
2. işıqlandırma (müq. et. Yeş. 50:11; Mat. 25:1-13)
3. bişirmə (müq. et. Çıx. 12:8; Yeş. 44:15-16; Yəh. 21:9)
4. təmizləmə (müq. et. Say. 31:22-23; Sül. 17:3; Yeş. 1:25; 6:6-8; Yer. 6:29; Mal. 3:2-3)
5. Allahın müqəddəsliyi (müq. et. Yar. 15:17; Çıx. 3:2; 19:18; Yez. 1:27; İbr. 12:29)

6. Allahın rəhbərliyi (müq. et. Çıx. 13:21; Say. 14:14; 1Pad. 18:24)
7. Allahın qüdrətlə təmin etməsi (müq. et. Həv. 2:3)
8. Allahın qoruması (müq. et. Zək. 2:5)

B. Mənfə

1. yandırma (müq. et. Yeşua 6:24; 8:8; 11:11; Mat. 22:7)
2. yox etmə (müq. et. Yar. 19:24; Lev. 10:1-2)
3. qəzəb (müq. et. Say. 21:28; Yeş. 10:16; Zək. 12:6)
4. cəza (müq. et. Yar. 38:24; Lev. 20:14; 21:9; Yeşua 7:15)
5. yalançı esxatoloji əlamət (müq. et. Vəhy 13:13)

C. Allahın günaha qarşı qəzəbi çox vaxt od/alov obrazları ilə ifadə olunur

1. qəzəbi alovlanır (müq. et. Huşə 8:5; Sef. 3:8)
2. qeyzini od kimi tökür (müq. et. Nah. 1:6)
3. əbədi od (müq. et. Yer. 15:14; 17:4; Mat. 25:41; Yəhd. a. 7)
4. esxatoloji məhkəmə (müq. et. Mat. 3:10; 5:22; 13:40; Yəh. 15:6; 2Sal. 1:7; 2Pet. 3:7-10; Vəhy 8:7; 16:8; 20:14-15)

D. Od/alov təcəllilərdə (teofaniyalar, Allahın təzahürləri) tez-tez olur

1. Yar. 15:17
2. Çıx. 3:2
3. Çıx. 19:18
4. Zəb. 18:7-15; 29:7
5. Yez. 1:4,27; 10:2
6. İbr. 1:7; 12:29

E. Müqəddəs Kitabdakı metaforaların çoxu kimi (məs., maya, aslan), od və alov metaforaları da kontekstə görə xeyir-dua yaxud lənət ola bilər.

▣ **"allahsızların mühakimə və həlak olacağı gündək saxlanılır"** Bu, indiki zaman məchul növ fəli sifətidir. Həm 2 Peter 2-də, həm də Yəhudada pis mələklərin və pis insanların hesab gününə qədər saxlandıkları vurğulanır. Hər şüurlu varlıq (müq. et. Fil. 2:9-11) bir gün özünə əmanət edilmiş həyat ənamına görə hesab verəcək (müq. et. Qal. 6:7).

O esxatoloji gün allahsızlar mühakimə olunacaqlar, imanlılar isə böyük mükafat alacaqlar. Təqib olunan imanlılar cəmiyyəti yadında saxlamalıdır ki, Allah bir gün hər şeyi düzəldəcək!

▣ **"həlak"** "Apollion" adı bu yunan sözündən törəmişdir (müq. et. Vəhy 9:11).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 3:8-10

⁸Sevimlilər, bu bir şeyi yadınızdan çıxarmayın ki, Rəbb üçün bir gün min il kimidir, min ilə bir gün kimidir. ⁹Bəziləri bunu gecikmə sayar, amma Rəbb vədini yerinə yetirməkdə gecikməz, lakin sizə görə səbir edir. Çünki O heç kəsin həlak olmasını istəmir, amma hər kəsin tövbə etməsini istəyir. ¹⁰Rəbbin günü isə oğru kimi gələcək. O gün göylər böyük gurultu ilə aradan qalxacaq. Ünsürlər yanaraq məhv olacaq. Yer üzü və onun üstündə hər şey ifşa olunacaq.

3:8

NASB

"bircə bu *faktın* nəzərinizdən qaçmasına yol verməyin"

NKJV

"bircə bunu unutmayın"

NRSV

"bircə bu fakta etinasız yanaşmayın"

TEV
NJB

"bircə şeyi unutmayın"
"heç vaxt unutmamalı bir şey vardır"

Bu, inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklidir; adətən "prosesdə olan hərəkəti dayandırmaq" mənasını verir. Təqiblər (müq. et. 1 Peter) və yalançı müəllimlər (müq. et. 2 Peter) səbəbindən imanlılar Müqəddəs Kitabda bildirilən esxatoloji hadisələrin etibarlılığını şübhə altına qoymağa başlamışdılar.

▣ **"bir gün min il kimidir"** Bu, Zəb. 90:4-ə istinaddır. Bu onu bildirir ki, əbədi Allah üçün vaxt heç də mühüm bir amil deyildir. Yalnız Onun məxluqları keçmiş, indikini və gələcəyi yaşayırlar. Biz zamana bağlıyıq. İmanlılar Allahın vədlərinin həqiqətindən bərk yapşımalıdırlar – Allah dediyini edəcəkdir (müq. et. 1Pad. 8:24,26,56). Biz Onun xasiyyətinə, vədlərinə, kəlamına və Oğluna inanmalıyıq! Allah Öz məqsədləri üçün zamandan istifadə etsə də, zamana bağlı deyildir.

İmanlıların birinci nəslİ İsanın tez gələcəyini gözləyirdilər (müq. et. Mark 13:30). Məhz buna görə onlar uzun illər ərzində İsanın sözlərini və işlərini (Müjdələri) qələmə almamışdılar. Lakin İsanın ikinci gəlişİ təxir edildikcə

1. canlı şahidlər ölməyə başlayıblar
2. yalançı müəllimlər meydana gəliblər
3. bəziləri İsanın niyə hələ gəlmədiyi barədə sual verməyə başlayıblar

Həm Paul (müq. et. 2Sal. 2), həm də Peter (müq. et. 2Pet. 3) Məsihin ikinci gəlişinin təxir edilməsi mövzusunda toxunurlar. Hətta İsanın təlimlərində belə Onun tez qayıtması (müq. et. Mat. 10:23; 24:27,34,44; Mark 9:1; 13:30) və "əvvəlcə bəzi hadisələrin baş verməsinin vacibliyi" arasında bir təzad vardır.

1. Müjdənin dünyada yayılması, müq. et. Mat. 24:15; Mark 13:10
2. "günah adamı"nın meydana çıxması, müq. et. Mat. 24:15; 2Sal. 2; Vəhy 13
3. böyük təqib, müq. et. Mat. 24:21,24; Vəhy 13

Peter İsanın gəlişinin təxir edilməsini Allahın həlak olanlara qarşı mərhəməti ilə izah edir! Allah Məsihin gəlişini təxirə salır ki, daha çox insan tövbə etsin və Məsih vasitəsilə Ona tərəf dönsün. İmanlıların mömin həyatları imansızlara Allahı göstərməlidir!

3:9 "Rəbb vədini yerinə yetirməkdə gecikməz" Burada "Rəbb" YAHVE deməkdir. Allahın yaradılış və xilas planı insanlara çox yavaş gəlir (müq. et. Hab. 2:3). Zamana bağlı olduğumuza görə zaman içində Rəbbə güvənə bilirik. İmanlılar yalnız bu ömürdə imanla yaşayırlar və bu, Rəbbi razı salar. Bizim səbrimiz və mömin həyatımız Ona iman etdiyimizi/güvəndiyimizi ifadə edir.

▣ **"lakin sizə görə səbir edir"** Allahın xüsusiyyətlərindən biri, günahkarlara və müqəddəslərə olan böyük səbridir. Lakin hər iki qrup Onun səbrindən istifadə edir. Onun səbrinin bir məqsədi vardır – günaha batma zamanı itirilmiş ilahi surətin bərpası.

▣ **"heç kəsin həlak olmasını istəmir"** Bu, indiki zaman qayıdış növ (deponent) feli sifətidir. Allah hər insanın xilas olmasını istəyir (müq. et. Yez. 18:23,32; 33:11; Yəh. 3:16; 4:42; Həv. 17:30; Rom. 11:32; 1Tim. 2:4,6; 4:10; Tit. 2:11; İbr. 2:9; 1Yəh. 2:2). Hər insan Allahla ünsiyyətdə olmaq üçün Onun surətində yarandığına görə, Allah Oğlunu ölməyə göndərdi ki, hamı Onu qəbul etsin (müq. et. Rom. 5:12-21). Bu, xilasdə Allahın roluna həddən artıq əhəmiyyət verən, insanın əhddə cavab verməsinin vacibliyinə isə az əhəmiyyət verən teoloji sistemləri balanslaşdıran bir mətndir. Bu mövzuda 1Tim. 2:4-ə (Cild 9, s. 25) dair şərhlərimi diqqətinizə təqdim edirəm.

1Tim. 2:4-ə dair şərhimdən qeydlər

2:4 "O bütün insanların xilas olub həqiqəti dərk etməsini istəyir" İmanlılar bütün insanlara görə dua etməlidirlər, çünki Allah bütün insanların xilas olmasını istəyir. Bu, istər qnostik, istərsə yəhudi olan və Pastoral Məktublarda böyük ehtimalla hər ikisindən özünü müstəsna sayan yalançı müəllimlər üçün sarsıdıcı bir bəyanat idi. Bu, Allahın bütün bəşəriyyətə qarşı məhəbbəti barədə böyük bir həqiqətdir (müq. et. 1Tim. 4:10;

Yez. 18:23,32; 33:11; Yəh. 3:16; Həv. 17:30; Rom. 11:22; 1Tim. 2:4,6; 4:10; Tit. 2:11; İbr. 2:9; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2). Bu ayə, insanın cavabından heç asılı olmayan Allahın tam ixtiyarını öyrədən doqmaların balanssızlığını göstərir. Kalvinizmin "beş maddəsi"ndəki bəyanatlar, ələlxüsüs "dəfedilməz lütf" və "məhdud satınalma", Müqəddəs Kitaba əsaslanan imanın əhd cəhətinə ziddir. Allahı insanın əlindəki oyuncaq kimi təqdim etmək yanlış olduğu kimi, insanı da Allahın əlindəki oyuncaq kimi təqdim etmək yanlışdır. Külli-ixtiyar Allah günahkar insanlarla əhd vasitəsilə münasibət qurmağı seçmişdir. Əhddə başladıcı və aparıcı rol həmişə Allaha məxsusdur (müq. et. Yəh. 6:44,65), lakin Allah insanlara tövbə və imanla cavab vermək (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21) və eləcə də itaət və imanda davam etmək ixtiyarını verdi!

Allahın tam ixtiyarı (əvvəlcədən təyin olunma) və insanın azad iradəsi barədə teoloji müzakirə çox vaxt ayrı-ayrı ayələrlə fikrini sübut etmə yarışına çevrilir. Müqəddəs Kitab YAHVE-nin tam ixtiyarını açıq şəkildə öyrədir. Lakin o həmçinin bunu öyrədir ki, Allahın surətində yaranmış ən uca məxluqu insana mənəvi qərarlar verə bilər möhtəşəm bir şəxsiyyət olmaq nəsib olmuşdur. İnsan həyatın hər sahəsində Allahla birgə işləməlidir.

Müqəddəs Kitabda "çoxları" ifadəsinə əsasən Allahın bütün insanları deyil, bəzisini (seçilmişləri) seçdiyi və İsanın hamı uğrunda deyil, bəziləri uğrunda öldüyü fərz olunub. Aşağıdakı mətnləri diqqətlə oxusaq, bu ifadələrin paralel anlamda işləndiyini görərik!

Yeşaya 53

1. "hamı" (Yeş. 53:6)
2. "çoxları" (Yeş. 53:11-12)

Romalılar 5

1. "hamı" (Rom. 5:18)
2. "çoxları" (Rom. 5:19)

XÜSUSİ MÖVZU: "YAHVE-nin ƏBƏDİ XİLAS PLANI" (SPECIAL TOPIC: YHWH's ETERNAL REDEEMPTIVE PLAN)

Bu mövzuya gəldikdə, oxucuya qərəzli olduğumu etiraf etməliyəm. Mənim sistematik teologiyam kalvinizm yaxud dispensasionalizm deyil, Məsihin böyük tapşırığına görə yevangelikalizmdir (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8). Mən inanıram ki, Allahın əzəldən bütün bəşəriyyətin xilasını üçün bir planı olmuşdur (məs., Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5-6; Yer. 31:31-34; Yez. 18; 36:22-39; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; Rom. 3:9-18,19-20,21-31) – Allahın surətinə və bənzərinə görə yaradılmış hər kəsin xilasını üçün (müq. et. Yar. 1:26-27). Əhdlər Məsihdə birləşmişdir (müq. et. Qal. 3:28-29; Kol. 3:11). İsa, Allahın əvvəllər gizli qalmış, indi isə açılmış olan sirridir (müq. et. Ef. 2:11-3:13)! Müqəddəs Yazının açarı İsrail deyildir, Əhdi-Cədidəki Müjdədir.

Bu "qərəzli" anlayış Müqəddəs Yazıya dair şərhlərimin hamısını müəyyən edir. Mən bütün mətnlərə bu anlayışla yanaşıram! Bəli, bu bir qərəzlilikdir (hər şərhçinin öz qərəzli fikirləri var!), ancaq bu qənaət Müqəddəs Yazıdan qaynaqlanır.

Yaradılış 1-2-ci fəsillərin əsas mövzusu, YAHVE-nin ən uca məxluqları olan insanlarla ünsiyyətdə olmaq üçün bir məkanı yaratmasıdır (müq. et. Yar. 1:26,27; 3:8). Fiziki yaradılış bu şəxslərə ilahi plan üçün zəmin hazırlayır.

1. Müqəddəs Avqustin bunu hər insanda olan, yalnız Allahın doldura biləcəyi bir boşluq olaraq təsvir etmişdir.
2. Klayv S. Lyuis (C.S. Lewis) yer kürəsini "toxunulmuş planet" (yəni insanlar üçün Allah tərəfindən hazırlanmış) olaraq adlandırmışdır.

Əhdi-Ətiqdə bu ilahi plana dair çoxlu işarələr vardır.

1. Yar. 3:15-də YAHVE günaha batmış insanlara ilk dəfə söz verir ki, onları günah və itaətsizlik bataqlığında tərkməyəcək. Bu vəd İsrailə aid deyil idi, çünki Allah Yar. 12-də İbrahimi çağırırdı və əvvəl İsrail xalqı hələ yox idi.
2. Yaradılış 12:1-3-də YAHVE ilk olaraq İbrahimi çağırır və əhd xalqı olacaq İsrail haqqında ona vəhy verir. Lakin bu ilk çağırışda belə Allah bütün dünyanı nəzərdə tutur. Yar. 12:3-ə diqqət yetirin!

3. Çıxış 20-ci fəsildə (Qanun. 5) YAHVE Öz xüsusi xalqına yol göstərmək üçün Musaya Qanununu verir. Qeyd edək ki, Çıx. 19:5-6-da YAHVE İsrailin malik olacağı müstəsna münasibətlərini Musaya bildirir. Lakin İsrailin də İbrahim kimi dünyaya xeyir-dua vermək üçün seçildiyinə diqqət yetirin (müq. et. Çıx. 19:5, "Bütün yer üzü Mənimdir"). İsrail xalqı, millətlərin YAHVE-ni tanıması və Ona cəlb olunması üçün bir vasitəçi olacaq idi. Təəssüf ki, onlar bunu bacara bilməmişlər (müq. et. Yez. 36:22-38).
4. 1 Padşahlar 8-ci fəsildə Süleyman məbədi təqdis edir, belə ki, hamı YAHVE-nin yanına gəlsin (müq. et. 1Pad. 8:43,60).
5. Zəburda – 22:27-28; 66:4; 86:9 (Vəhy 15:4)
6. Peyğəmbər vasitəsilə YAHVE Öz ümumdünya xilas planlarını bildirməyə davam etmişdir.
 - a. Yeşaya – 2:2-4; 12:4-5; 25:6-9; 42:6,10-12; 45:22; 49:5-6; 51:4-5; 56:6-8; 60:1-3; 66:18,23
 - b. Yeremya – 3:17; 4:2; 16:19
 - c. Mikeya 4:1-3
 - d. Malaki 1:11

Günaha batmış insanların əməllərinə deyil, YAHVE-nin mərhəmətinə əsaslanan "yeni əhd"in (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38) meydana gəlməsi ilə xilasın ümumdünya olması vurğulanır. Artıq "yeni ürək", "yeni zəhin" və "yeni ruh" vardır. İtaət hələ də həyati önəm daşıyır, lakin təkcə kənardan, qanunlara zahiri riayətlə deyil, daxildən, ürəkdən itaət tələb olunur (müq. et. Rom. 3:21-31).

Əhdi-Cədidə ümumdünya xilas planı açıq bir şəkildə bir neçə cəhətdən təsdiq olunur.

1. Məsihin böyük tapşırığı – Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8
2. Allahın əzəli planı (yəni əvvəlcədən təyin olunmuş) – Luka 22:22; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29
3. Allah hər insanın xilas olmasını istəyir – Yəh. 3:16; 4:42; Həv. 10:34-35; 1Tim. 2:4-6; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14
4. Məsih Əhdi-Ətiqlə Əhdi-Cədidi birləşdirir – Qal. 3:28-29; Ef. 2:11-3:13; Kol. 3:11. İnsanlar arasındakı bütün maneələr və fərqlər Məsihdə aradan qaldırılır. İsa, Allahın əvvəllər gizli qalmış, indi isə açılmış olan sirrindir (müq. et. Ef. 2:11-3:13)!

Əhdi-Cədid İsrail üzərində deyil, İsa üzərində fokuslaşır. Diqqət mərkəzində bir millət və ya coğrafi bölgə deyil, Müjdə durur. İsrail birinci vəhy idi, İsa isə son vəhydir (müq. et. Mat. 5:17-48).

"Niyə Əhdi-Ətiqdəki vədlər Əhdi-Cədidəki vədlərdən bu qədər fərqli görünür" xüsusi mövzusunun oxumağınızı məsləhət görürəm. Bunu www.freebiblecommentary.org saytında tapa bilərsiniz.

▣ **"hər kəsin tövbə etməsini"** Yalnız "bəzilərinin" (seçilmişlərin) deyil, "hər kəsin" üzərində əksent edildiyinə diqqət yetirin. Hər kəs potensial olaraq Məsihdə seçilmişdir. Bax: Mark 1:4, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-ƏTİQDƏ TÖVBƏ".

3:10 "Rəbbin günü isə oğru kimi gələcək" "Rəbbin günü" frazası Əhdi-Ətiqdə zamanın sonu mənasında işlənirdi. Oğru çox vaxt Allahın gözlənmədən gəlməsinin (Hesab günü, Qiyamət günü, İsanın ikinci gəlişi) metaforası idi (müq. et. Mat. 24:43-44; Luka 12:39; 1Sal. 5:2; Vəhy 3:3; 16:15).

▣ **"göylər... aradan qalxacaq"** Bu, tez-tez təkrarlanan mövzudur (fiziki yaradılış sona çatacaq, Allahın sözü isə davam edəcək, müq. et. Mark 13:31; Mat. 5:18; 24:35); fiziki yaradılışın fani və ani təbiəti təsvir olunur (müq. et. Vəhy 21:1).

NASB, NJB	"bir gurultu ilə"
NKJV	"böyük səs-küy ilə"
NRSV	"uca bir səs-küy ilə"
TEV	"kəskin səs-küy ilə"

Bu sözün mənə çaları "vız" səsi və ya havadan sürətlə hərəkət edən bir şeydir. Yeni dövrün tamamlanması və təmizlənməsi, Əllinci Gün bayramında başlanması zamanı olduğu kimi bir səslə və alovla həyata keçəcəkdir (müq. et. Həv. 2:2-3).

▣ **"Ünsürlər"** Sözlərin çoxu hərfi, fiziki mənasından başlayır və sonra məcazi mənaları meydana gəlir. Bu sözün (*stoicheia*) ilkin mənası, cərgədə, sırada olan bir şey idi. Zamanla müxtəlif mənə çaları meydana gəlmişdir:

1. Dünyanın əsas fiziki quruluş elementləri (hava, su, torpaq, od; müq. et. 2Pet. 3:10, 12).
2. Bir mövzunun əsas təlimləri (müq. et. İbr. 5:12; 6:1, yəhudilikdə).
3. Göy cisimlərinin arxasındakı mələk qüvvələri (müq. et. 1 Xanok 52:8-9; erkən imanlılar cəmiyyətinin ataları; Kol. 2:8, 20; 1Kor. 15:24) və ya qnostik yalançı müəllimlərin öyrətdiyi mələk rütbələri (*aeons*; müq. et. Kol. 2:10, 15; Ef. 3:10).
4. Bəşəriyyətə düşməncəsinə münasibət bəsləyən, Musanın Qanununun verilməsinin qarşısını almağa çalışan mələklər (müq. et. Həv. 7:38; İbr. 2:2).
5. Ehtimal ki, günahlı bəşəriyyətin Allahdan müstəqil olaraq görünməsinə yol verən dünyanın şəxssiz strukturları (təhsil, hökumət, tibb, din və s., müq. et. Qal. 4:3, 8-9 və Hendrik Berkoffun "Məsih və hakimiyyətlər" kitabı [Hendrik Berkhof, *Christ and the Powers* by Herald Press, s. 32]).

▣ **"yanaraq"** Bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir; məchul növün bildirilməyən subyekti Allahdır. Bu söz, tibbdə qızdırmanı bildirən termindir.

NASB	"yer üzü və onun işləri yanıb yox olacaq"
NKJV	"yer üzü və onun içində olan işlər yanıb yox olacaq"
NRSV	"yer üzü və onun üstündə edilən hər şey ifşa olunacaq"
TEV	"yer üzü, içindəki hər şey ilə yoxa çıxacaq"
NJB	"yer üzü və oradakı hər şey yanıb yox olacaq"

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda çoxlu variantları mövcuddur.

1. "ifşa olunacaq" (müq. et. x, B, K, P əlyazmaları)
2. "məhv edilmiş vəziyyətə düşəcək" (müq. et. P⁷² əlyazması)
3. "yanıb yox olacaq" (müq. et. A əlyazması)
4. "gizlənəcək" (müq. et. C əlyazması)

Hansı variantın orijinal yunan mətni olduğu aydın deyildir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 3:11-13

¹¹Hər şey belə məhv olacaqsa, siz nə cür insanlar olmalısınız? Müqəddəs həyat sürməli, mömin olmalısınız.

¹²Allahın zühur gününü gözləyərək tezləşdirməlisiniz. O gün göylər od tutub məhv olacaq və ünsürlər yanıb əriyəcək. ¹³Amma biz Allahın vədinə əsasən salehliyin sakit olacağı yeni göyləri və yeni yeri gözləyirik.

3:11 "siz nə cür insanlar olmalısınız?" Yalançı müəllimlər əxlaqa və mömin həyat tərzinə əhəmiyyət vermirdilər, buna görə Peter bunları vurğulamaqda davam edir.

▣ **"Müqəddəs həyat sürməli, mömin olmalısınız"** "Möminlik" Pastoral Məktublarda olduğu kimi, 2 Peterdə də mühüm bir anlayışdır. Mən 1Tim. 4:7-yə dair şərhlərimi (müq. et. Cild 9, s. 53) diqqətinizə təqdim etmək istəyirəm. 2Pet. 1:3,6,7 və 3:11-də isim, 2Pet. 2:9-da isə zərf işlənir.

1 Timoteyə dair şərhimdən qeydlər

▣ **"Mömin olmaq"** Bu söz Pastoral Məktublarda çox mühümdür. Müjdənin tələb etdiyi doktrinal və gündəlik həyat tərzinə aiddir (müq. et. 1Tim. 3:16). İstisna olan deyil, gözlənən həyatı təsvir edir. Bu söz, "yaxşı" (*eu*) və "ibadət" (*sebomai*) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Həqiqi ibadət düzgün düşünməkdən qaynaqlanan həyat tərzidir (müq. et. 1Tim. 4:16a). Bu sözün Pastoral Məktublarda neçə dəfə işləndiyinə diqqət yetirin:

1. İsim (*eusebeia*), 1Tim. 2:2; 3:16; 4:7,8; 6:3,5,6,11; 2Tim. 3:5; Tit. 1:1
2. Zərf (*eusebēs*), 2Tim. 3:12; Tit. 2:12
3. Feil (*eusebeō*), 1Tim. 5:4
4. Əlaqəli söz *theosebeia*, 1Tim. 2:10
5. İnkər forması (alfa prefiksli, yəni *asebeia*), 2Tim. 2:16; Tit. 2:12

3:12

NASB, NKJV "Allahın gününün gəlməsini axtararaq və tezləşdirərək"

NRSV "Allahın gününün gəlməsini gözləyərək və tezləşdirərək"

TEV "siz Allahın Gününü gözlədikcə və onun tez baş verməsi üçün əlinizdən gələni etdikcə"

NJB "siz Allahın gününün gəlməsini gözləyərkən və gəlişini tezləşdirməyə çalışarkən"

Burada "Allahın günü" olaraq adlandırılan Məsihin ikinci gəlişinin iki cəhətini təsvir edən iki feil, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Birincisi "ümidlə gözləmək" (müq. et. Həv. 3:5; 10:24) və ya "həyəcanla gözləmək" (müq. et. Luka 21:26; Həv. 27:33; 28:6) mənasına gəlir. Bu söz 2Pet. 3:12,13 və 14-də üç dəfə işlənib.

İmanlılar ümidlə gözləyirlər, imansızlarsa bu hesab günündən qorxurlar.

İkinci sözün içində olduğu qrammatik strukturu ilə bağlı iki mənası vardır:

1. Bu, təsirli feildir (yəni hərəkəti vasitəsiz tamamlığa təsir edir); bu sözün mənası "təşviq etmək", "can atmaq" (müq. et. NRSV, ASV, NEB, NIV, Peşitta və "New Century Version" tərcümələrindəki səhifəaltı qeyd; bu sözün mənası erkən imanlılar cəmiyyətinin *maranatha* ["maranata"] ifadəsinin mənasına yaxındır).
2. Əgər bu, təsirsiz qrammatik formadırsa (yəni bir halı təsvir edir və ya hərəkətin subyektı üzərində fokuslaşır), mənası "tezləşdirmək" olur (müq. et. Luka 19:5; Həv. 22:18). İmanlıların hərəkətlərinin Rəbbin gəlişini tezləşdirə biləcəyini öyrədən teologiya Mat. 6:10 (dua) və Həv. 3:19-20-də (oyanış), habelə Rom. 9-11-də (yəhudilərin və başqa millətlərin tam sayı xilas olacaq) əksini tapır. Bu kontekstdə imanlıların mömin həyat təzi yaxınlaşan esxatoloji ümidlə təşviq olunur.

Bizim üçün bu, çətin bir ifadədir, çünki müasir düşüncəmiz paradoksu qəbul etmək istəmir. Allah külli-ixtiyardır və Məsihin ikinci gəlişinin tarixini təyin etmişdir, lakin imanlıların hərəkətləri (dua, şahidlik, möminlik) o tarixi dəyişdirə bilər (daha tez və ya daha gec). Bu, Müqəddəs Kitab həqiqətinin müasir qərbli insanları çaşdıran əhd cəhətidir. Allah Öz övladlarının təsirinə (həm mənfi, həm müsbət) məruz qalır! Vəsətət duasının təsirliliyi məhz bu həqiqətlə bağlıdır.

▣ **"O gün göylər od tutub məhv olacaq və ünsürlər yanıb əriyəcək"** Şərh üçün bu sual verilir: "Bu deyilənlər həqiqi mənədadır, yoxsa apokaliptikdir?" Əhdi-Ətiqə bənzəyən bu ifadələrin Yeş. 10:10-13; 34:4; 51:6; Yoel 2:28-32; Mik. 1:4 ilə çoxlu oxşar cəhətləri vardır. Zaman və məkan ilə mövcud olan bu fiziki aləmin yanaraq məhv olacağı bu kontekstdə bir neçə dəfə qeyd edilmişdir. Bu təmizlənmə yeni göylər və yeni yer üçün zəmin hazırlayır. Onlar fiziki (Edenin bərpası), yoxsa ruhani (müq. et. 1Kor. 15:35-58) olacaq? Əbədi ruhani gerçəklikləri dünyəvi bəşəri sözlərlə təsvir etmək çətindir. Bu gerçəkliyə janr təsir etmir!

3:13 "Amma biz Allahın vədinə əsasən" (müq. et. Yeş. 65:17-25; 66:22-24)

▣ "yeni göyləri və yeni yeri" (müq. et. Yeş. 11:6-9; 65:17; 66:22; Vəhy 21:1-27)

▣ "salehliyin sakin olacağı" Allah Öz xasiyyətinə uyğun olan bir yer və xalq arzu edir (müq. et. Yeş. 45:24-25). Müqəddəs Allah müqəddəs xalq tələb edir (müq. et. Yeş. 60:12; Mat. 5:48). Bunlar, günaha batmış məxluqlara qarşı qoyulan yeni məxluqlardır (müq. et. Yar. 3).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2PET. 3:14-18

¹⁴Buna görə, sevimlilər, madam ki bunları gözləyirsiniz, Allahın önündə ləkəsiz və nöqsansız olaraq sülh içində yaşamağa səy göstərin. ¹⁵Sevimli qardaşımız Paulun da ona bəxş edilmiş müdrikliklə sizə yazdığı kimi, Rəbbimizin səbrini də xilas fürsəti kimi sayın. ¹⁶Paul bütün məktublarında bu mövzulara eyni cür toxunur. Məktublarında çətin başa düşülən bəzi işlər var; cahillər və qəraratsızlar digər Müqəddəs Yazılar kimi bunların da mənasını təhrif edərək öz həlaklarına səbəb olurlar. ¹⁷Beləliklə, siz, ey sevimlilər, bunu əvvəlcədən bilib pozğun adamlar sizi aldadaraq yoldan azdırmasın və sabit vəziyyətinizdən ayrılmayasınız deyə özünüzü qoruyun. ¹⁸Lakin Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsihin lütfündə və Onu tanımaqda böyüyün. Ona indi və əbədi olaraq izzət olsun! Amin.

3:14 "sülh içində yaşamağa səy göstərin" "Səy göstərin", təcililiyi vurğulayan aorist məlum növ əmr şəklidir. İmanlılar mömin həyat sürmək üçün məsuliyyət daşıyırlar. Allahın məhəbbətinə müvafiq cavab vermək vacibdir.

"Sülh içində yaşamağa", aorist məchul növ infinitividir. Göründüyü kimi, bu söz 2Pet. 3:12-dəki "Allahın günü"yə bağlıdır. İsa imanlıları ağalarının mülkü üzərində qoyulan idarəçilər olaraq tez-tez təsvir edir. Onlar hər an Rəbbin qaydısına və idarəçilikləri üçün hesab verməyə hazır olmalıdırlar (müq. et. Mark 13:3337; Luka 18:8).

Sülh yalnız (1) adamın Müjdənin təklif etdiyi ənamı qəbul etdiyi, (2) Müjdəni dərk etdiyi və (3) hər gün Müjdəyə uyğun olaraq yaşadığı təqdirdə mümkündür. Yalançı müəllimlər və onların ardıcılıarı hər üç şərti yerinə yetirmir, buna görə sülhləri yoxdur!

▣ "ləkəsiz və nöqsansız" Bu fraza 1Pet. 1:19-da Məsih barədə işlədilib (müq. et. Yəh. 8:46; 14:30; Luka 23:41; 2Kor. 5:21; İbr. 4:15; 7:26-27; 1Pet. 2:22; 3:18; 1Yəh. 2:2; 4:14). Bu, Əhdi-Ətiqdə qurbanlıq heyvanların təmizliyini bildiren metaforadır (müq. et. Lev. 22:19-20). Biz (1) Məsihin nümunəsinə, (2) Məsihin əmrlərinə və (3) Məsihin gəlişinə görə yaşamalıyıq!

3:15

NASB, NRSV "Rəbbimizin səbrini xilas kimi sayın"

NKJV "və elə hesab edin ki, Rəbbimizin səbri xilasdır"

TEV "Rəbbimizin səbrinə xilas olasınız deyə sizə verdiyi bir fürsət kimi baxın"

NJB "Rəbbimizin səbrini xilas olmağınız üçün bir fürsət kimi sayın"

Bu söz kimə aiddir: (1) artıq xilas olmuş məsihçilərə, yoxsa (2) allahsız və itaətsiz yalançı müəllimlərə və ardıcılılarına? Bunun 2Pet. 3:9-la açıq-aşkar əlaqəsi vardır. Bəziləri günah etmək və xidbin həyat sürmək üçün Allahın mərhəmətindən istifadə edirlər. Başqaları Allahın bağışlamasını qəbul edib xasiyyətindən nümunə götürürlər.

▣ "Sevimli qardaşımız Paulun da" Bu fraza Paul və Peter arasında bir münaqişə olmadığını açıq göstərir. Onlar bir-birinin çağırışını və ənamlarını tanıyırdılar (müq. et. Qal. 2:7-10). Qal. 2:11-21-də bəhs olunan əhvalat onların arasında uçurum yaratmamışdır.

▣ "sizə yazdığı" Paulun hansı məktubundan bəhs edildiyi aydın deyildir. Əgər Paul o məktubu 1 Peterin ünvanlandığı oxuculara (Kiçik Asiyanın şimalı, Qalatiya) yazılmışdısa və 1 Peterin və 2 Peterin oxucuları eyni idisə, onda yəqin ki, Qalatiyalılara Məktubu nəzərdə tutulur. Lakin düzünə qalsa, biz bunu dəqiq bilmirik.

İkinci variant belədir ki, bu fəsil Məsihin ikinci gəlişindən bəhs etdiyinə görə, ehtimal ki, burada Paulun Salonikilərə Məktubları nəzərdə tutulur. Üçüncü variant belədir ki, Romalıları Məktubun bir hissəsi əvvəllər

sirkulyar məktub kimi yayılırdı. Məncə, Paulun öz xilas teologiyasını ən ətraflı izah etdiyi Qalatiyalılara və ya Romalılarına Məktubları daha yaxşı variant kimi görünür.

3:16 "Paul bütün məktublarında bu mövzulara eyni cür toxunur" 2 Peterin həvari Peter tərəfindən yazılması barədəki şübhələrin və tənqidin çoxu Paulun məktublarına dair bu sözlərlə bağlıdır. Doğrudur ki, Paulun bütün məktubları birləşdirilib "Həvari" başlığı altında yayılmışdır, amma bu Neronun dövründə (b.e. 64-68-ci illər) ölmüş Peterin zamanından uzun müddət sonra baş vermişdir. Bununla belə, bu mətndə Peterin Paulun neçə məktublarından danışdığı bildirilmir və Paulun bütün məktublarının yayıldığından söhbət getmir.

▣ **"Məktublarında çətin başa düşülən bəzi işlər var"** Hansı işlər? (1) Vəhy (müq. et. 2Pet. 3:2); (2) axır günlər (2Pet. 3:3-4a); (3) yaradılış (2Pet. 3:4b-5); (4) Nuhun daşqını (2Pet. 3:6); (5) Qiyamət günü (2Pet. 3:7,10); (6) Allahın zamanı (2Pet. 3:9); (7) Məsihin ikinci gəlişi (2Pet. 3:12); (8) salehliyin yeni dövrü (2Pet. 3:12-13); (9) şəxsi xilas (2Pet. 3:14a, 15a); (10) mömin həyat (2Pet. 3:11,14b); ya da (11) 1-ci və ya 2-ci fəsildə olan bir şey?

Bu nə olursa-olsun, yalançı müəllimlər bunu yanlış anlayır, təhrif edərək öz həlaklarına səbəb olurdular. Bu anlamda Paulun insanın saleh əməllərindən asılı olmayaraq əvəzsiz bir ənam kimi Allahdan gələn xilas (imanla saleh sayılma) vurğulanması nəzərdə tutula bilər. Ehtimal ki, Yaqub (müq. et. Yaq. 2:14-26) Paulun vəzinin başqa bir səhv anlaşılmasını düzəldir.

▣ **"cahillər və qərarlılar digər Müqəddəs Yazılar kimi bunların da mənasını təhrif edərək"** Məncə, bir neçə il boyunca İsanın yanında olan həvarilərin Onu heç də həmişə başa düşmədiklərini dərk etmək çox faydalıdır (müq. et. Mark 9:32; Luka 2:50; 9:45; 18:34; Yəh. 2:22; 10:6; 12:16; 16:18). Və hər həvari başqa həvarilərin yazılarını heç də həmişə başa düşmürdü. Biz sadıq şahidlər və başqa imanlıların mömin qardaşları olmağa çağırılmışıq! Aramızda hər şeyi başa düşən bir nəfər yoxdur.

Əhdi-Cədidə "Müqəddəs Yazılar" ifadəsi həmişə Əhdi-Ətiq barədə işlənir. Əhdi-Cədid I əsrin sonlarında hələ tamamlanmamış və tərtib olunmamışdı. Müqəddəs Yazıların Allahdan ilham alması və etibarlı olması barədə bizə tanış olan mətnlərin çoxu Əhdi-Ətiqə aiddir (müq. et. Mat. 5:17-19; 1Kor. 2:9-13; 1Sal. 2:13; 2Tim. 3:16; 1Pet. 1:23-25; 2Pet. 1:20-21).

Bu mətn, Əhdi-Cədidin bəzi kitablarının Əhdi-Ətiqin Yazılarına bərabər tutulduğu az saylı yerlərdən biridir. Burada Peter Paulun Allahdan ilham almış müəllif olduğunu və yazılarının səlahiyyətini təsdiq edir.

▣ **"öz həlaklarına səbəb olurlar"** Müqəddəs Kitab, həlak olan, ehtiyac içində olan bir dünya üçün Allahın vəhyidir. Günahlı insanlar (yalançı müəllimlər) bunu təhrif edərək öz həlaklarına səbəb olurlar. Mühakimə yaxınlaşır. Yeganə ümid İsadır. Bir gün hər kəs Allahın önündə duracaq!

3:17 "bunu əvvəlcədən bilib" Yalançı müəllimlər həmişə vardır! Yalançı müəllimlərin Müqəddəs Yazıdan (Əhdi-Ətiq) və həvarilərin yazılarından (müq. et. 2Pet. 3:2) istifadə etməsi oxucuları narahat edirdi. Müqəddəs Kitab yalançı müəllimi müəyyən etmənin bir neçə yolundan bəhs edir.

1. əlamətlər və möcüzələr, amma başqa bir tanrının adı ilə (Qanun. 13:1-5)
2. gələcəyi düzgün bildirməsi, amma başqa bir tanrının adı ilə (Qanun. 18:18-22)
3. həyat tərzini (Mat. 7; Yaqub, 1 Yəhya və 2 Peter)
4. möcüzələr öz-özünə Allahın əlaməti olmur (müq. et. Mat. 24:24)
5. təlimin mərkəzində Məsih olmalıdır (1Yəh. 4:1-6)
6. Allahın vəhyinin yanlış şərh edilməsi (2Pet. 3:2)

▣ **"özünüzü qoruyun"** Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklidir. Bu, 1Pet. 1:4-də olduğu kimi, hərbi termindir. İmanlılar başqalarının Allah/Məsih haqqında nə dediklərini yoxlayıb qiymətləndirmək üçün şəxsi məsuliyyət daşıyırlar. Həm cəmiyyətin daxilində, həm də kənarında yalançılar vardır (müq. et. Ef. 4:14; 6:11-12). Ruhən sadələvh olmayın!

▣ **"sizi aldadaaraq yoldan azdırmasın"** Hərfi tərcümədə "siz aparılmayasınız deyər". Bu, aorist məchul növ feli sifətidir. Bu, Əhdi-Ətiqdə möhkəm ayaqda duran (yəni sabit vəziyyət, səbat) mənasına gələn "iman" sözünün ziddidir. Eyni söz Qal. 2:13-də Peterin hərəkətlərini təsvir edir.

3:18 "Lakin Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsihin lütfündə və Onu tanımaqda böyüyün" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Bu, kitabın əsas mövzusu olub. İmanlılar Müjdəni bilməkdə (tanımaqda) və Müjdəyə əsasən yaşamaqda böyüməklə özlərini aldanmaqdan qoruyurlar. Bu, Yəhd. 20 ilə paraleldir.

▣ **"Ona... izzət olsun"** Bu fraza əksərən Ata Allaha (1Pet. 4:11-dəki qeydə bax, müq. et. Yəhuda; 2Pet. 3:24-25) və bəzən Məsihə (müq. et. 2Tim. 4:18; 2Pet. 3:18; Vəhy 1:6) dair işlənir.

Əhdi-Ətiqdə "ehtişam/izzət" üçün ən çox işlənən ibrani sözü (*kbd*) əvvəllər ticari bir termin idi (qoşa tərəzi mənasında) və mənası "ağır olmaq" idi. Ağır olan şeylər qiymətli idi və ya dəyərli xüsusiyyətlərə malik idi. Bu söz çox vaxt parıltı anlayışı ilə birgə Allahın ehtişamını ifadə etmişdir (müq. et. Çıx. 19:16-18; 24:17; Yeş. 60:1-2). Yalnız O şərəfə layiqdir. Onun nuru o qədər parlaqdır ki, günaha batmış insanlar Ona baxa bilməzlər (müq. et. Çıx. 33:17-23; Yeş. 6:5). Allahı yalnız Məsih vasitəsilə həqiqətən tanımaq mümkündür (müq. et. Yer. 1:14; Mat. 17:2; İbr. 1:3; Yaq. 2:1).

"İzzət" sözü bir az aydın deyildir.

1. "Allahın salehliyi" ilə paralel ola bilər
2. Allahın "müqəddəsliyi" ya da "kamilliyi" mənasını verə bilər
3. Allahın surətində yaranmış bəşəriyyətin (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1; 9:6) sonradan itaətsizlik səbəbindən təhrif etdiyi (müq. et. Yar. 3:1-22) bu surəti bildirə bilər

İlk dəfə Çıx. 16:7,10; Lev. 9:23; Say. 14:10-da YAHVE-nin izzət buludunda xalqı ilə birlikdə olmasını bildirir.

NASB, NRSV "həm indi, həm də əbədiyyət gününədək"

NKJV "həm indi, həm də əbədi olaraq"

TEV "indi və əbədi olaraq"

NJB "zamanda və əbədiyyətdə"

Hərfi tərcümədə "həm indi, həm də dövr gününədək". Bu, Yəhd. 1:25 ilə paraleldir, məktubun tipik yekun hissəsinin unikal formasıdır. Yəhudilər tarixi iki dövrə bölürdülər: şər dövrü və gələcək salehlik dövrü. Gələcək dövr, əbədi padşahlığın sinonimidir. Mark 13:8-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"Amin"** Bu söz qədim unsial yunanca əlyazma B-də (Vatikan) yoxdur, amma P⁷², x, A və C əlyazmalarında vardır. Mark 3:28-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Niyə qnostiklər Məsihin ikinci gəlişini inkar edirdilər?
2. Məsihin ikinci gəlişinə dair Əhdi-Cədidin əsas təlimi nədir?
3. Niyə Peter Paulun yazılarından bəhs edir?

YUNAN DİLİNİN QRAMMATİK QURULUŞUNA DAİR QISA TƏRİFLƏR

Ellinist yunancası olaraq da bilinən koyne yunancası Makedoniyalı İsgəndərin (b.e.ə. 336-323) fəthindən başlayaraq təqribən səkkiz yüz il boyunca (b.e.ə. 300 - b.e. 500) Aralıq dənizi ölkələrinin müştərək dili olub. Bu yalnız klassik yunan dilinin sadələşdirilmiş forması deyil, çox cəhətdən qədim Yaxın Şərqlin və Aralıq dənizi ölkələrinin ikinci dili olaraq qəbul edilmiş yeni yunan dilidir.

Əhdi-Cədid yunancası bir anlamda unikaldir, çünki Əhdi-Cədidin müəlliflərinin (Luka və bəlkə İbraniyə Məktubun müəllifi istisna olmaqla) birinci dili aramicə olub. Buna görə də onların yazıları arami dilinin idiomları və strukturlarının təsiri altında qalıb. Bundan əlavə, onların oxuduqları və sitat gətirdikləri Septuaqinta (Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsi) da koyne yunancasında yazılmışdı və əslində Septuaqintanın mətnini yaradan yəhudi alimlərin də ana dilləri yunanca olmayıb.

Bu səbəbdən Əhdi-Cədidə tədqiq edərkən onu yunan dilinin ciddi qrammatik strukturu içində nəzərdən keçirmənin mümkün olmadığını yadda saxlamalıyıq. Əhdi-Cədid yunancası unikaldir, lakin (1) Septuaqinta, (2) İosif Flaviy kimi yəhudilərin yazıları və (3) Misirdə tapılan papiruslardakı yazılar ilə çoxlu oxşar cəhətləri vardır. Bəs onda Əhdi-Cədidin qrammatik təhlilinə necə yanaşmaq lazımdır?

Ümumən koyne yunancası və Əhdi-Cədid koyne yunancasının qrammatik xüsusiyyətləri dəyişkəndir. Əhdi-Cədid, yunan dilinin qrammatikasının sadələşdirilməyə doğru yönəldiyi dövrdə yazılıb. Bizə əsas istiqamət verən, kontekstdir. Sözlər yalnız daha geniş kontekstdə məna kəsb edir və buna görə qrammatik struktur yalnız (1) konkret müəllifin üslubu və (2) konkret kontekst baxımından anlaşıla bilər. Yunanca forma və strukturların qəti tərifini vermək qeyri-mümkündür.

Koyne yunancası başlıca olaraq feil formalarına əsaslanırdı. Şərh etmə prosesində çox vaxt FEİL ZAMANLARININ növü və forması açar rol oynayır. Baş cümlələrin əksəriyyəti FEİLDƏN başlayır və beləcə FEİL üstün görünür. Yunanca FEİLİ təhlil edərkən üç məqama diqqət yetirmək vacibdir: (1) ZAMAN, NÖV və ŞƏKİL (morfologiya); (2) konkret FEİLİN başlıca mənası (leksikoqrafiya); (3) kontekstin təşkili (sintaksis).

I. ZAMAN

- A. Zaman FEİLLƏRİN tamamlanmış və ya tamamlanmamış bir hərəkətlə əlaqəsinə işarə edir. Buna çox vaxt “PERFEKT” və ya “İMPERFEKT” deyirlər.
1. PERFEKT ZAMANLAR hərəkətin baş verməsini vurğulayır. Başqa heç nə bildirilmir, sadəcə bir şey baş verdi! Hərəkətin başlanması, davam etməsi və ya kulminasiyası barədə məlumat verilmir
 2. İMPERFEKT ZAMANLAR hərəkətin davamlı prosesini vurğulayır. Xətti hərəkət, davamlı hərəkət, tədrici hərəkət və s. olaraq təsvir oluna bilər.
- B. Zamanlar, müəllifin hərəkətin prosesinə necə baxdığına görə kateqoriyalara ayrıla bilər:
1. Baş verdi = AORİST
 2. Baş vermişdir və nəticələri qalır = BİTMİŞ ZAMAN
 3. Keçmişdə baş verirdi və nəticələri qalırdı, amma indi yox = KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMAN
 4. Baş verməkdədir = İNDİKİ ZAMAN
 5. Baş verməkdə idi = BİTMƏMİŞ ZAMAN
 6. Baş verəcək = GƏLƏCƏK ZAMAN

Bu ZAMANLARIN şərh etmə prosesindəki faydasını göstərmək üçün əyani misal olaraq “xilas etmək” sözünü götürək. Bu söz müxtəlif yerlərdə həm xilas prosesini, həm də kulminasiyasını göstərəcək bir şəkildə işlənib:

1. AORİST – “xilas olduq” (müq. et. Rom. 8:24)
 2. BİTMİŞ ZAMAN – “xilas oldunuz və nəticəsi davam edir” (müq. et. Ef. 2:5,8)
 3. İNDİKİ ZAMAN – “xilas olmaqdasınız” (müq. et. 1Kor. 1:18; 15:2)
 4. GƏLƏCƏK ZAMAN – “xilas olacağıq” (müq. et. Rom. 5:9, 10; 10:9)
- C. Şərhcilər FEİL ZAMANLARINA diqqət yetirəndə müəllifin məhz bu ZAMANDAN istifadə etməsinin səbəbini axtarırlar. “Ən adi” zaman AORİSTDİR. “Qeyri-konkret”, “işarələnməmiş” olan bu FEİL forması, müxtəlif yollarla işləyə bilər və mənası kontekstlə dəqiqləşdirilir. Bu forma sadəcə bir şeyin baş verdiyini bildirir.

Keçmiş zaman aspekti yalnız XƏBƏR FORMASINDA mövcuddur. Başqa ZAMANLAR işləndikdə, daha konkret aspektlər önə çıxırdı. Bunları nəzərdən keçirək:

1. BİTMİŞ ZAMAN. Davamlı nəticələrə səbəb olan tamamlanmış bir hərəkətdən bəhs olunur. Bu bir anlamda AORİST və İNDİKİ ZAMANLARININ birləşməsidir. Adətən qalan nəticələr və ya hərəkətin tamamlanması önə çıxır (məs.: Ef. 2:5 və 8, “xilas oldunuz və olmağa davam edirsiniz”).
2. KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMAN. Bu zaman, BİTMİŞ ZAMAN kimidir, ancaq qalan nəticələr dayanıb. Məs.: Yəh. 18:16 “Peter isə bayırda qapının yanında durmuşdu”.
3. İNDİKİ ZAMAN. Tamamlanmamış və ya bitməmiş (imperfekt) hərəkəti bildirir. Adətən olayın davam etməsi önə çıxır. Məs.: 1 Yəh. 3:6 və 9: “Onda qalan hər kəs günahını davam etdirməz”; “Allahdan doğulan hər kəs günahını davam etdirməz”.
4. BİTMƏMİŞ ZAMAN. Bu zamanın İNDİKİ ZAMAN ilə əlaqəsi, BİTMİŞ və KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMANLAR arasındakı əlaqəyə bənzəyir. BİTMƏMİŞ ZAMAN, öncə baş verməkdə olan, amma indi dayanan natamam hərəkəti, yaxud keçmişdə bir hərəkətin başlanğıcını bildirir. Məs.: Mat. 3:5: “Yerusalim sakinləri... Yəhyanın yanına gəlməyə davam edirdi” və ya “Yerusalim sakinləri... Yəhyanın yanına gəlməyə başladılar”.
5. GƏLƏCƏK ZAMAN. Gələcəkdə baş verəcək olan bir hərəkəti bildirir. Gerçek deyil, potensial olaya işarə edir. Çox vaxt baş verəcəklərin qəti olduğunu bildirir. Məs.: Mat. 5:4-9: “Nə bəxtiyardır... Çünki onlar... tapacaq... alacaq... doyacaq... ediləcək... görəcək... adlanacaq...”

II. NÖV

- A. FEİLİN NÖVÜ FEİLİN hərəkəti və SUBYEKTI arasındakı əlaqəni göstərir.
- B. MƏLUM NÖV, subyektin FEİLİN hərəkətini yerinə yetirməsini adi, gözlənən, vurğusuz bir şəkildə göstərməyə xidmət edirdi.
- C. MƏCHUL NÖV, subyektin kənar şəxs tərəfindən yerinə yetirilən FEİLİN hərəkətinə məruz qalmasını göstərirdi. Hərəkəti yerinə yetirən kənar şəxs yunanca Əhdi-Cədidə aşağıdakı SÖZÖNLƏRİ və hallar ilə göstərilirdi:
 1. şəxsin vasitəsiz hərəkəti - *hupo* və ÇIXIŞLIQ HAL (müq. et. Mat.1:22; Həv. 22:30).
 2. şəxsin vasitəli hərəkəti - *dia* və ÇIXIŞLIQ HAL (müq. et. Mat.1:22).
 3. şəxssiz hərəkət - *en* və BİRGƏLİK HAL.
 4. bəzən ya şəxs, ya da şəxssiz hərəkət - yalnız BİRGƏLİK HAL.
- D. ORTA NÖV o deməkdir ki, suyekti feilin HƏRƏKƏTİNİ özü yerinə yetirir və həmçinin birbaşa onda iştirak edir. Buna çox vaxt yüksək şəxsi maraq növü deyirlər. İngilis dilində olmayan bu qrammatik quruluş yunan dilində baş və ya budaq cümləsinin mübtədasını (subyekti) müəyyən şəkildə vurğulayır və çoxlu mənalara imkan verirdi. Bu formanın mümkün mənalarından bəzisi:
 1. QAYIDIŞ – subyektin işi birbaşa öz üzərində görməsi. Məs.: Mat. 27:5 “özünü asdı”.
 2. ŞİDDƏTLƏNDİRİCİ – subyektin hərəkəti özü üçün yerinə yetirməsi. Məs.: 2Kor. 11:14 “Şeytanın özü işıq mələyi cildinə girir”.
 3. QARŞILIQ-BİRGƏLİK – iki subyektin qarşılıqlı hərəkəti. Məs.: Mat. 26:4 “bir-biri ilə məsləhətləşdilər”.

III. ŞƏKİL (və ya FORMA)

- A. Koynə yunancasında zamanın dörd ŞƏKLİ vardır. Bunlar, ən azından müəllifin öz düşüncəsində, FEİLİN gerçəkliklə əlaqəsinə işarə edir. ŞƏKİLLƏR iki böyük kateqoriyaya ayrılır: gerçəkliyi bildirən (XƏBƏR FORMASI) və potensiallığı bildirən (LAZIM ŞƏKLİ, ƏMR ŞƏKLİ və ARZU ŞƏKLİ).
- B. XƏBƏR FORMASI, ən azından müəllifin öz düşüncəsində baş vermiş və ya baş verməkdə olan bir hərəkəti bildirən ən adi feil şəklidir. Yunan dilində feilin müəyyən zamanı bildirən yeganə şəkli bu idi və hətta bunda zaman aspekti ikinci planda idi.
- C. LAZIM ŞƏKLİ ehtimalı gələcək hərəkəti ifadə edirdi. Hərəkət hələ baş verməyib, amma baş verəcəyinin ehtimalı çox idi. GƏLƏCƏK XƏBƏR FORMASI ilə çoxlu oxşar cəhətləri var idi. Fərq ondan ibarət idi ki, LAZIM ŞƏKLİ müəyyən qədər şübhə ifadə edir. İngilis dilində bu çox vaxt “could”, “would”, “may” və ya “might” (ola bilər, olar, bəlkə, ehtimal) kimi sözlərlə ifadə olunur.

- D. ARZU ŞƏKLI nəzəri olaraq mümkün bir arzunu ifadə edirdi. Bu şəkil LAZIM ŞƏKLİNƏ nibətən gerçəklikdən bir addım daha uzaqda idi. ARZU ŞƏKLI müəyyən şərtlər daxilində mümkünlüyü ifadə edirdi. Əhdi-Cədidə ARZU ŞƏKLI nadirdir, ən tez işləndiyi yer (15 dəfə), Paulun “Əsla!” (KJV, “Allah eləməsin!”) olaraq tərcümə olunmuş məşhur ifadəsidir (müq. et. Rom. 3:4, 6, 31; 6:2, 15; 7:7, 13; 9:14; 11:1, 11; 1Kor. 6:15; Qal. 2:17; 3:21; 6:14).
- E. ƏMR ŞƏKLI, yerinə yetirilməsi mümkün olan bir əmri ifadə edirdi, lakin ön plana çıxan, söyləyicinin niyyəti idi. Başqa tərəfin iradəli seçimindən asılı və bununla şərtləndirilmiş idi. ƏMR ŞƏKLİNDƏN xüsusilə dualarda və 3-cü şəxslərin xahişlərində istifadə olunurdu. Əhdi-Cədidə belə əmrlər yalnız İNDİKİ və AORİST ZAMANLARI ilə ifadə olunub.
- F. Bəzi qrammatikalarda FELİ SİFƏTLƏR də FEİLİN bir ŞƏKLI olaraq təqdim olunur. Yunanca Əhdi-Cədidə tez-tez işlənən FELİ SİFƏTLƏR, aid olduqları FEİL ilə bağlı olaraq tərcümə olunur. FELİ SİFƏTLƏRİN tərcümə edilməsi zamanı çoxlu variantlar mümkündür. Bir neçə ingiliscə tərcüməyə nəzər yetirmək yaxşı olar. Bunun üçün Baker nəşriyyatının nəşr etdiyi “İyirmi altı tərcümədə Müqəddəs Kitab” (*The Bible in Twenty Six Translations*) çox faydalı vəsait ola bilər.
- G. Bir hadisənin adı və ya “vurgusuz” şəkildə bildirilməsi üçün bir qayda olaraq AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI işləndirirdi. Başqa istənilən ZAMAN, NÖV və ya ŞƏKİLDƏN istifadə olunduqda müəllifin xüsusi mənanı ifadə etmək istədiyi bildirilir və bu şərh etmə prosesində nəzərə alınmalıdır.

IV. Yunan dilinə bələd olmayan adam üçün aşağıdakı köməkçi vəsaitlər (ingilis dilində) faydalı ola bilər:

- A. Friberg, Barbara və Timoti, “Analitik yunanca Əhdi-Cədid” (Friberg, Barbara and Timothy. *Analytical Greek New Testament*. Grand Rapids: Baker, 1988).
- B. Marşall, Alfred, “Sətiraltı yunanca-ingiliscə Əhdi-Cədid” (Marshall, Alfred. *Interlinear Greek-English New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1976).
- C. Muns, Uilyam D., “Yunanca Əhdi-Cədid üçün analitik leksikon” (Mounce, William D. *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1993).
- D. Sammerz, Rey, “Əhdi-Cədid yunancasının əsasları” (Summers, Ray. *Essentials of New Testament Greek*. Nashville: Broadman, 1950).
- E. Həmçinin, İllinoy ştatı, Çikaqo şəhərində yerləşən Mudi Bibliya İnstitutu (Moody Bible Institute) məktublaşma yolu ilə akademik səviyyədə koynə yunancası kurslarını təqdim edir.

V. İSİMLƏR

- A. Sintaktik baxımdan İSİMLƏRİN təsnifatı HALLAR ilə həyata keçirilir. İSMİN HALI, İSMİN FEİLƏ və cümlənin başqa üzvlərinə münasibətini bildirən qrammatik kateqoriyadır. Koynə yunancasında HALIN bir çox funksiyasını SÖZÖNLƏRİ yerinə yetirirdi. Bir HAL bir sıra fərqli münasibəti bildirməyə qadir olduğundan, həmin mümkün funksiyaları daha açıq şəkildə ayırd etmək üçün SÖZÖNLƏRİ inkişaf etdirilib.
- B. Yunan dilində səkkiz HAL vardır:
1. ADLIQ HAL adlandırma məqsədi ilə işlənir və adətən cümlədə MÜBTƏDA rolunda çıxış edir. Həmçinin bu halda İSİMLƏR VƏ SİFƏTLƏR “olmaq” FEİLİ ilə birgə işlənərək XƏBƏR rolunda çıxış edirdi.
 2. YİYƏLİK HAL təsvir üçün işlənir və adətən aid olduğu sözün xüsusiyyətini və ya keyfiyyətini bildirirdi. “Necə? Nə cür?” suallarına cavab verirdi. İngilis dilinə çox vaxt “of” SÖZÖNÜ vasitəsilə tərcümə olunurdu.
 3. ÇIXIŞLIQ HAL, YİYƏLİK HAL ilə eyni formalarla qurulur, ancaq bir nöqtədən ayrılmanı təsvir etmək üçün işləndirirdi. Adətən zamanın, məkanın, mənbənin və ya dərəcənin bir nöqtəsindən ayrılmanı bildirirdi. İngilis dilində çox vaxt “from” SÖZÖNÜ vasitəsilə ifadə olunurdu.
 4. YÖNLÜK HAL şəxsi marağı, mənfəəti bildirmək üçün işləndirirdi. Müsbət və ya mənfəi aspekti bildirə bilirdi. Çox vaxt cümlədə VASİTƏLİ TAMAMLIQ rolunda çıxış edirdi. İngilis dilində çox vaxt “to” SÖZÖNÜ vasitəsilə ifadə olunurdu.
 5. YERLİK HALIN forması YÖNLÜK HALIN forması ilə eyni idi, lakin məkan və ya zamandakı yeri, mövqeni, yaxud məntiqi həddləri bildirirdi. İngilis dilində çox vaxt “in, on, at, among, during, by, upon və beside” SÖZÖNLƏRİ vasitəsilə ifadə olunurdu.

6. BİRGƏLİK HALIN forması YÖNLÜK və YERLİK HALLARIN forması ilə eyni idi. Vasitəni və ya əlaqəni ifadə edirdi. İngilis dilində çox vaxt “by” və ya “with” SÖZÖNLƏRİ vasitəsilə ifadə olunurdu.
7. TƏSİRLİK HAL hərəkətin yekununu bildirmək üçün işlənirdi. Məhdudluğu ifadə edirdi. Cümlədə əsasən VASİTƏSİZ TAMAMLIQ rolunda çıxış edirdi. “Nə qədər? Nə dərəcəyə qədər?” suallarına cavab verirdi.
8. ÇAĞIRIŞ HALINDAN birbaşa müraciətlərdə istifadə olunurdu.

VI. BAĞLAYICILAR VƏ BAĞLAYICI SÖZLƏR

- A. Yunan dili çox dəqiq bir dildir, çünki yunan dilində çoxlu bağlayıcı sözlər vardır. Bu sözlər fikirləri bağlayır (CÜMLƏLƏR, BUDAQ CÜMLƏLƏRİ və ABSAZLAR). Bunlara o qədər tez-tez rast gəlinir ki, bunların yoxluğu (asindeton) çox vaxt ekzegetik baxımdan əhəmiyyətlidir. Faktiki olaraq bu BAĞLAYICILAR və BAĞLAYICI SÖZLƏR müəllifin düşüncəsinin istiqamətini aşkarlayır. Bunlar çox vaxt müəllifin dəqiq nə demək istədiyini müəyyən etməkdə həlledici rol oynayır.
- B. Aşağıda bəzi BAĞLAYICILAR və BAĞLAYICI SÖZLƏR mənaları ilə birlikdə verilir (bu məlumat əsasən H.E. Dana və Cuius K. Mentinin “Yunanca Əhdi-Cədidin qrammatikasına dair sorğu kitabçası”ndan (H.E. Dana and Julius K. Mantey, *A Manual Grammar of the Greek New Testament*) götürülmüşdür).
 1. Zaman bağlayıcı sözləri
 - a. *epei, epeidē, hopote, hōs, hote, hotan* (lazım ş.) – “nə zaman ki”
 - b. *heōs* – “ikən”
 - c. *hotan, epan* (LAZIM Ş..) – “(hər dəfə) nə zaman ki”
 - d. *heōs, achri, mechri* (lazım ş.) – “-ə qədər”
 - e. *priv* (İNFİN.) – “-dən əvvəl”
 - f. *hōs* – “-dən bəri”, “nə zaman ki”, “nə qədər ki”
 2. Məntiq BAĞLAYICI SÖZLƏRİ
 - a. Məqsəd
 - (1) *hina* (LAZIM Ş.), *hopōs* (LAZIM Ş.), *hōs* – “belə ki”, “ki”
 - (2) *hōste* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) – “ki”
 - (3) *pros* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) və ya *eis* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) – “ki”
 - b. Nəticə (məqsəd və nəticə qrammatik formaları arasında sıx əlaqə vardır)
 - (1) *hōste* (İNFİNİTİV, ən yaygın variant) – “belə ki”, “beləliklə”
 - (2) *hiva* (LAZIM Ş.) – “belə ki”
 - (3) *ara* – “beləcə”
 - c. Səbəb
 - (1) *gar* (səbəb/nəticə) – “ki”, “çünki”
 - (2) *dioti, hotiy* – “çünki”
 - (3) *epei, epeidē, hōs* – “ona görə ki”
 - (4) *dia* (təsirlik hal ilə) və (artikullu infim. ilə) – “çünki”
 - d. Nəticəyə gəlmə
 - (1) *ara, poinun, hōste* – “buna görə”
 - (2) *dio* (ən şiddətli nəticəyə gəlmə BAĞLAYICISI) – “ki, ondan ötrü”, “ki, bu səbəbdən”, “ki buna görə”
 - (3) *oun* – “buna görə”, “beləliklə”, “onda”, “nəticədə”
 - (4) *toinoun* – “müvafiq olaraq”
 - e. Qarşılaşdırma
 - (1) *alla* (şiddətli QARŞILAŞDIRMA BAĞLAYICISI) – “amma”, “-dən başqa”
 - (2) *de* – “amma”, “lakin”, “ancaq”, “digər yandan”
 - (3) *kai* – “amma”
 - (4) *mentoi, oun* – “lakin”
 - (5) *plēn* – “buna baxmayaraq” (əksərən Lukada)

(6) *oun* – “lakin”

f. Müqayisə

(1) *hōs, kathōs* (MÜQAYISƏ BUDAQ CÜMLƏLƏRİNDƏN əvvəl)

(2) *kata* (mürəkkəb sözlərdə: *katho, kathoti, kathōsper, kathaper*)

(3) *hosos* (İbraniyə Məktubda)

(4) *ē* – “nəinki”

g. Birləşdirmə

(1) *de* – “və”, “indi ki”

(2) *kai* – “və”

(3) *tei* – “və”

(4) *hina, oun* – “ki”

(5) *oun* – “onda” (Yəhyada)

3. Emfatik (şiddətləndirmə)

a. *alla* – “əlbəttə”, “bəli”, “əslində”

b. *ara* – “doğrudan”, “əlbəttə”, “həqiqətən”

c. *gar* – “amma doğrudan”, “əlbəttə”, “həqiqətən”

d. *de* – “doğrudan”

e. *ean* – “həttə”

f. *kai* – “həttə”, “doğrudan”, “həqiqətən”

g. *mentoi* – “doğrudan”

h. *oun* – “həqiqətən”, “qətiyyə”

VII. ŞƏRT CÜMLƏLƏRİ

- A. ŞƏRT CÜMLƏSİ, bir və ya bir neçə şərt budaq cümləsini ehtiva edən cümləyə deyilir. Bu qrammatik struktur şərh etmə prosesində çox faydalıdır, çünki əsas FEİL ilə ifadə olunan hərəkətin baş verdiyi və ya baş vermədiyi şərtləri və ya səbəbləri bildirir. ŞƏRT CÜMLƏSİNİN dörd növü var idi. Bu növlər, müəllifin nöqteyi-nəzərindən doğru olduğu güman edilən və ya məqsədinə xidmət edən ifadələrdən tutmuş yalnız arzu olunan ifadələrə qədər dəyişir.
- B. BİRİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ, “əgər” sözü ilə ifadə edilsə də, müəllifin nöqteyi-nəzərindən doğru olduğu güman edilən və ya məqsədlərinə xidmət edən hərəkəti və ya halı ifadə edirdi. Bəzi kontekstlərdə “...olduğuna görə” olaraq tərcümə edilə bilər (müq. et. Mat. 4:3; Rom. 8:31). Lakin bu heç də demək deyil ki, BİRİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏLƏRİNİN hamısı gerçəkliyi ifadə edir. Bu formadan çox vaxt mübahisədə arqument təqdim etmək və ya yalanı ifşa etmək üçün istifadə olunurdu (müq. et. Mat. 12:27).
- C. İKİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ çox vaxt “faktın əksinə olaraq” adlandırılır. Gerçəkliyə uyğun gəlməyən bir bəyanatla fikri ifadə edir. Misallar:
1. “Əgər bu adam peyğəmbər olsaydı, amma deyildir, Ona toxunanın kim və nə cür qadın olduğunu bilərdi, amma O bilmir” (Luka 7:39)
 2. “Əgər siz Musaya inansaydınız, amma Ona inanmırsınız, onda Mənə də inanardınız, amma Mənə də inanmırsınız” (Yəh. 5:46)
 3. “Əgər mən hələ də insanları razı salmaq istəsəydim, hansı ki mən bunu etmirəm, Məsihin qulu olmazdım, lakin Onun quluyam” (Qal. 1:10)
- D. ÜÇÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ mümkün gələcək hərəkəti bildirir və çox vaxt o hərəkətin ehtimalını ifadə edir. Bu növ cümlə adətən şərti bildirir. Belə cümlədə əsas FEİL ilə ifadə olunan hərəkət, şərt budaq cümləsinin hərəkəti ilə şərtləndirilir. 1-ci Yəhyadan misallar: 1:6-10; 2:4,6,9,15,20,21,24,29; 3:21; 4:20; 5:14,16.
- E. DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ, hərəkətin ediləcəyinin ehtimalından ən uzaqda duran şərt formasıdır. Buna Əhdi-Cədidə nadir rast gəlinir. Əslində, şərtin hər iki tərəfinin bu tərifi uyduğu tam anlamda DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ yoxdur. Qismi DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİNİN bir nümunəsi, 1Pet. 3:14-ün ilk budaq cümləsidir. Qismi DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİNİN bir nümunəsi də Həv. 8:31-in son budaq cümləsidir.

VIII. QADAĞALAR

- A. MĒ ƏDATI ilə işlənən İNDİKİ ZAMAN ƏMR ŞƏKLİ çox vaxt (amma həmişə deyil) artıq gedən prosesin dayandırılmasını vurğulayır. Bəzi misallar: “yer üzündə özünüzə xəzinələr yığmağı dayandırın...” (Mat. 6:19); “canınız üçün qayğı çəkməyi dayandırın...” (Mat. 6:25); “bədəninizin üzvlərini haqsızlıq aləti olaraq günaha təslim etməyi dayandırın...” (Rom. 6:13); “Allahın Müqəddəs Ruhunu kədərləndirməyi dayandırmalısınız...” (Ef. 4:30); “şərabdan sərxoş olmağı dayandırın...” (5:18).
- B. MĒ ƏDATI ilə işlənən AORİST LAZIM ŞƏKLİ ilə vurğulanan münasibət belədir: “bunu etməyə başlamayın belə”. Bəzi misallar: “... sanmaya başlamayın belə” (Mat. 5:17); “... deyə qayğı çəkməyə heç başlamayın” (Mat. 6:31); “... heç vaxt utanmamalısın” (2Tim. 1:8).
- C. LAZIM ŞƏKLİ ilə işlənən İKİLİ İNKAR çox emfatik inkarı ifadə edir. “Heç vaxt, xeyr, heç vaxt” və ya “heç vəchlə”. Bəzi misallar: “O heç vaxt, xeyr, heç vaxt ölümü dadmayacaq” (Yəh. 8:51); “Mən heç vaxt, xeyr, heç vaxt ət yeməyəcəyəm” (1Kor. 8:13).

IX. ARTIKL

- A. Koyne yunancasında MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI ingilis dilindəki “the” artiklinə bənzər şəkildə işlənirdi. Onun başlıca funksiyası “işarə etmə” idi; o bir sözə, ada və ya frazaya diqqət çəkmək üçün işlənirdi. Əhdi-Cədidin müxtəlif müəllifləri ondan müxtəlif cür istifadə ediblər. Müəyyənlilik artikli həmçinin bu funksiyaları yerinə yetirə bilirdi:
1. işarə ƏVƏZLİYİ kimi kontrastı göstərmək;
 2. daha öncə adı çəkilmiş bir MÜBTƏDAYA və ya şəxsə işarə etmək;
 3. bağlayıcı bir FEİLİN işləndiyi cümlədə MÜBTƏDANI müəyyən etmək (Azərbaycan dilində “-dır⁴” xəbərlik şəkilçisi). Misallar: “Allah Ruhdur” (Yəh. 4:24); “Allah nurdur” (1Yəh. 1:5); “Allah məhəbbətdir” (4:8,16).
- B. Koyne yunancasında ingilis dilindəki “a/an” kimi QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI yox idi. Müəyyənlilik artiklinin işlənməməsi bunları bildirir bilirdi:
1. bir şeyin xüsusiyyətləri və ya keyfiyyətlərinin ön plana çəkilməsi
 2. bir şeyin kateqoriyasının ön plana çəkilməsi
- C. Əhdi-Cədidin müəllifləri ARTIKLDƏN müxtəlif cür istifadə ediblər.

X. YUNANCA ƏHDİ-CƏDİDDƏ VURĞULAMA YOLLARI

- A. Əhdi-Cədidin müxtəlif müəllifləri müxtəlif vurğulama üsullarından istifadə ediblər. Onların içində ən ardıcıl və formal yazanlar, Luka və İbraniyə Məktubun müəllifi idi.
- B. Əvvəldən qeyd etdiyimiz kimi, AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI sadə, standart, vurğusuz bir forma idi; feilin başqa istənilən ZAMANI, NÖVÜ və ŞƏKLİ isə xüsusi mənanı ifadə edirdi və şərh etmə prosesində bunu nəzərə almaq vacibdir. Ancaq bu demək deyil ki, AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI heç vaxt xüsusi mənanı ifadə etmək üçün işlənməyib. (Misal üçün bax: Rom. 6:10 [iki dəfə]).
- C. Koyne yunancasında sözlərin sırası
1. Koyne yunancası çevik bir dil idi və ingilis dilindən fərqli olaraq cümlədə sözlərin sırasından asılı deyil idi. Buna görə də müəllif adı gözlənilən sıranı dəyişdirə bilirdi. Bundan
 - a. müəllifin oxucuya xüsusilə vurğulamaq istədiyi məqamları göstərməsi
 - b. müəllifin oxucuya təəccüblü gələ biləcək məqamları göstərməsi
 - c. müəllifə dərinən təsir edən məqamları göstərməsi üçün istifadə olunurdu
 2. Yunan dilində cümlədə sözlərin adi sırası hələ tam aydın deyildir Lakin təxmin edilən norma budur:
 - a. bağlayıcı FEİLLƏR üçün
 - (1) FEİL
 - (2) MÜBTƏDA
 - (3) TAMAMLIQ

b. TƏSİRLİ FEİLLƏR üçün

- (1) FEİL
- (2) MÜBTƏDA
- (3) VASİTƏSİZ TAMAMLIQ
- (4) VASİTƏLİ TAMAMLIQ
- (5) SÖZÖNÜLÜ İFADƏ

c. İSİM TƏRKİBİ

- (1) İSİM
- (2) TƏYİN
- (3) SÖZÖNÜLÜ İFADƏ

3. Cümlədə sözlərin sırası ekzegetik baxımdan son dərəcə mühüm ola bilər. Misallar:

a. Hərf: “sağ əlini onlar verdilər mənə və Barnabaya ünsiyyətin”. “Ünsiyyətin sağ əli” ifadəsi, mənasını önə çəkmək məqsədilə bölünüb, bir hissəsi cümlənin başına çəkilib (Qal. 2:9).

b. “Məsihlə” ən birinci qoyulub. Onun ölümü ön planda idi (Qal. 2:20).

c. Hərf. “Bu hissə-hissə idi və çoxlu müxtəlif yollarla” (İbr. 1:1) frazası cümlənin başına çəkilib. Beləcə Vəhyin faktı deyil, Allahın Özünü necə tanıtması vurğulanıb.

D. Adətən bəzi məqamları vurğulamaq üçün bunlardan istifadə olunub:

1. FEİLİN formasında artıq mövcud olan ƏVƏZLİYİN təkrarlanması. Misal: “Mən, Özüm, əlbəttə sizinlə birlikdə olacağam...” (Mat. 28:20).

2. Gözlənen BAĞLAYICININ və ya sözləri, ifadələri, budaq cümlələrini və ya cümlələri bir-birinə bağlayan digər üsulların işlənməməsi. Buna asineton (“bağlanmayan”) deyilir. Bir bağlama üsulu gözləndiyinə görə bunun işlənməməsi diqqət çəkirdi. Misallar:

a. Bəxtiyarlıq vədləri, Mat. 5:3 və s. (sadalınmanı vurğulayır)

b. Yəh. 14:1 (yeni mövzu)

c. Rom. 9:1 (yeni bölmə)

d. 2Kor. 12:20 (sadalınmanı vurğulayır)

3. Verilən kontekstdə olan sözlərin və ya ifadələrin təkrarlanması. Məs.: “izzətinin mədhi” (Ef. 1:6, 12, 14). Bu ifadə Müqəddəs Üçlüyün hər Şəxsinin işini göstərməyə xidmət edir.

4. İdiom və ya kəlmə (səs) oyunundan istifadə

a. Evfemizm – tabu sayılan mövzular üçün əvəzedici sözlər, məs., ölüm əvəzinə “yuxu” (Yəh. 11:11-14) və ya kişi tənəşül üzvü əvəzinə “ayaq” (Rut 3:7-8; 1Şam. 24:3).

b. Allahın adını əvəz edən başqa sözlər, məs., “Göylərin Padşahlığı” (Mat. 3:2) və ya “göylərdən bir səda gəldi” (Mat. 3:17).

c. MƏCAZLAR

(1) inanılmaz mübaliğələr (Mat. 3:9; 5:29-30; 19:24)

(2) yüngül mübaliğələr (Mat. 3:5; Həv. 2:36)

(3) şəxsləşdirmələr (1Kor. 15:55)

(4) ironiya (Qal. 5:12)

(5) poeziya (Fil. 2:6-11)

(6) kəlmə (səs) oyunu

(a) “imanlılar cəmiyyəti”

(i) “imanlılar cəmiyyəti” (Ef. 3:21)

(ii) “çağırış” (Ef. 4:1,4)

(iii) “çağırılmaq” (Ef. 4:1,4)

(b) “azad”

(i) “azad qadın” (Qal. 4:31)

(ii) “azadlıq” (Qal. 5:1)

(iii) “azad” (Qal. 5:1)

d. idiomatik dil - müəyyən mədəniyyətə və dilə xas olan ifadələr

(1) “yemək” sözünün məcazi mənada işlənməsi (Yəh. 4:31-34)

- (2) “Məbəd” sözünün məcazi mənada işlənməsi (Yəh. 2:19; Mat. 26:61)
 - (3) müqayisə üçün işlənən “nifrət” ibrani idiomu (Yar. 29:31; Qan. 21:15; Luka 14:26; Yəh. 12:25; Rom. 9:13)
 - (4) “Hamı” və “çoxları” Yeş. 53:6 (“hamı”) və 53:11, 12 (“çoxları, çox adam”) müqayisə edin. Rom. 5:18 və 19-da gördüyümüz kimi, bu sözlər sinonimdir.
5. Tək söz əvəzinə tam linqvistik ifadənin işlənməsi. Məsələn: “Rəbb İsa Məsih”.
 6. *autos*-dan xüsusi istifadə
 - a. ARTIKL ilə işləndikdə (təyin rolunda) “eyni”
 - b. ARTIKLSİZ işləndikdə (xəbər rolunda) İNTENSİV QAYIDIŞ ƏVƏZLİYİ – “özünü” olaraq tərcümə olunur.
- E. Yunanca bilməyən adam Müqəddəs Kitabı öyrənəndə empatik yerləri bir neçə yolla tapa bilər:
1. Analitik leksikondan və sətiraltı yunanca-İngiliscə mətndən istifadə etməklə.
 2. Xüsusilə fərqli tərcümə nəzəriyyələrinə əsaslanan İngiliscə tərcümələri müqayisə etməklə. Məsələn: bir “sözbəsöz” tərcüməsini (KJV, NKJV, ASV, NASB, RSV, NRSV) bir “dinamik ekvivalent” (Williams, NIV, NEB, REB, JB, NJB, TEV) tərcüməsi ilə müqayisə etmək. Bunun üçün Baker nəşriyyatının nəşr etdiyi “İyirmi altı tərcümədə Müqəddəs Kitab” (*The Bible in Twenty Six Translations*) çox faydalı vəsait ola bilər.
 3. Cozef Brayant Roterhemın “Vurgulu Müqəddəs Kitab”dan (*The Emphasized Bible* by Joseph Bryant Rotherham, Kregel, 1994) istifadə etmək.
 4. Son dərəcə hərfi tərcümədən istifadə etmək
 - a. “Amerikan standart versiya” (*The American Standard Version*, 1901)
 - b. Robert Yanqın “Müqəddəs Kitabın Yanq hərfi tərcüməsi” (*Young's Literal Translation of the Bible*, Robert Young, Guardian Press, 1976).

Qrammatikanı öyrənmək çətindir, amma düzgün şərh etmək üçün çox vacibdir. Bu qısa təriflər, qeydlər və misallar yunanca bilməyən adamları bu kitabdakı qrammatik qeydlərdən istifadə etməyə həvəsləndirmək üçün verilib. Sözsüz, bu təriflər xeyli sadələşdirilmişdir. Onlardan doqmatik və sərt şəkildə istifadə etmək olmaz, lakin Əhdi-Cədidin sintaksisini daha yaxşı anlamaq məqsədilə istifadə etmək lazımdır. Ümid edirik ki, bu təriflər oxucularımıza Əhdi-Cədidin xüsusi şərhlərini və digər köməkçi vəsaitləri anlamaqda da kömək edəcəkdir.

Yazını şərh edərkən öz şərhimizi Müqəddəs Kitabın mətnindən aldığımız məlumat ilə yoxlamağı bacarmalıyıq və qrammatika bu məlumatın mühüm hissəsini təşkil edir; digər mühüm hissələri tarixi şərait, ədəbi kontekst, sözün müasir istifadəsi və paralel yerlərdir.

MƏTN TƏNQİDÇİLİYİ

Bu mövzu, şərhimizdəki qeydlərin izah edilməsi üçün aşağıdakı plan üzrə nəzərdən keçiriləcəkdir

- I. Müqəddəs Kitabın ingiliscə tərcümələrinin əsaslandığı mətnlər
 - A. Əhdi-Ətiq
 - B. Əhdi-Cədid
 - II. “Mətn tənqidçiliyi” də adlandırılan “alt tənqidçiliyin” problem və nəzəriyyələrinin qısa izahı
 - III. Oxumaq üçün təklif olunan əlavə mənbələr
-

I. Müqəddəs Kitabın ingiliscə tərcümələrinin əsaslandığı mətnlər

A. Əhdi-Ətiq

1. Masoret mətn (MT) – B.e. 100-cü ildə Rabbi Akiba tərəfindən tərtib edilmiş ibrancə konsonant mətn. Sait nöqtələri, vurğular, haşiyə qeydləri, punktuasiya və s., b.e. VI-IX əsrlərdə əlavə olunmuşdur. Bunlar, masoretlər olaraq bilinən yəhudi ilahiyatçılar tərəfindən edilmişdir. Onların istifadə etdikləri mətn forması, Mişna, Talmud, Tarqumlar, Peşitta və Vulqatanın forması kimi idi.
2. Septuaqinta (LXX) – Ənənəyə əsasən, Septuaqinta (Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsi), şahşah II Ptolemeyin (b.e.ə. 285-246) vəsaiti hesabına İsgəndəriyyə kitabxanası üçün 70 yəhudi alimi tərəfindən 70 gün içərisində yaradılmışdır. Bu tərcümənin İsgəndəriyyədə yaşayan bir yəhudi rəhbərinin xahişi üzrə başladığı güman edilir. Həmin ənənə “Aristeasın məktubu”ndan qaynaqlanır. Septuaqintanın çox hissəsi, Rabbi Akibanın mətnindən (MT) fərqlənən ibrancə mətnlərə əsaslanıb.
3. Ölü dəniz tumarları (DSS) – Ölü dəniz tumarları, Romanın bizim eramızdan əvvəlki dövründə (b.e.ə. 200 - b.e. 70) “yesseylər” adındakı yəhudi təriqətçiləri tərəfindən yazılmışdır. Ölü dənizin ətrafında tapılmış bu ibrancə əlyazmalar, həm masoret mətnindən, həm də Septuaqintadan bir az fərqlənən bir ibrancə mətn ailəsinə aiddir.
4. Bu mətnlərin müqayisəsinin şərhçilərə Əhdi-Ətiqi anlamaqda necə kömək etdiyini göstərən bir neçə əyani misal:
 - a. LXX, tərcüməçi və ilahiyatçıların MT-ni anlamasına kömək edib
 - (1) LXX-də Yeş. 52:14: “Çoxları onun qarşısında mat qalacaq”.
 - (2) MT-də Yeş. 52:14: “Çoxları sənin qarşısında mat qaldı”.
 - (3) Yeş. 52:15-in LXX variantında seçilmiş əvəzlilik təsdiq olunub
 - (a) LXX-də: “çox millətlər ona heyran olacaq”
 - (b) MT-də: “o çox millətləri çiləyir”
 - b. DSS, tərcüməçi və ilahiyatçıların MT-ni anlamasına kömək edib
 - (1) DSS-də Yeş. 21:8: “onda gözətçi bağırı, Gözətçi qülləsində duraram...”
 - (2) MT-də Yeş. 21:8: “və mən bağırı, şir! Ey Xudavənd, gözətçi qülləsində daim duraram...”
 - c. LXX və DSS (hər ikisi) Yeş. 53:11-i aydınlaşdırmağa kömək edib
 - (1) LXX və DSS-də: “O ruhunun iztirabından sonra nur görəcək, qane olacaq”
 - (2) MT-də: “O, ruhunun iztirabının... görəcək, qane olacaq”

B. Əhdi-Cədid

1. Əhdi-Cədidin bütün hissələrinin 5300-dən artıq əlyazması hal-hazırda mövcuddur. Təqribən 85-i papiruslarda yazılmışdır və 268-i baş hərflərlə yazılmış əlyazmalardır (unsial). Daha sonra, təqribən b.e. IX əsrdə, bitişik yazı (minuskul) inkişaf etdirilmişdir. Bu yunanca əlyazmaların sayı təqribən 2700-dür. Bundan əlavə, Müqəddəs Yazının

- parçalarından ibarət olan leksionariy adındakı ibadət kitabının təqribən 2100 nüsxəsi əlimizdə vardır.
2. Papirusda yazılı Əhdi-Cədid parçalarından ibarət olan təqribən 85 yunanca əlyazma muzeylərdə saxlanır. Bəziləri b.e. II əsrə, lakin əksəriyyəti b.e. III və IV əsrlərə aiddir. Bu əlyazmalardan heç biri bütöv Əhdi-Cədidə ehtiva etmir. Bunlar Əhdi-Cədidin ən qədim nüsxələrdirsə, bu demək deyildir ki, bunların arasındakı fərqlər daha azdır. Bunların çoxu yerli şəraitdə istifadə edilmək üçün tez-tələsik və bir az diqqətsizcə köçürülmüşdür, buna görə də çoxlu fərqləri vardır.
 3. Kodeks Sinaitikus, ibrancə א (*aleph*) hərfi və ya (01) olaraq bilinir, Sina dağındakı Müqəddəs Katerina manastırında Tişendorf (Tischendorf) tərəfindən tapılmışdır. B.e. IV əsrə aiddir, Əhdi-Ətiqin Septuaqinta tərcüməsi və yunanca Əhdi-Cədidən ibarətdir. “İsgəndəriyyə mətni” tipinə aiddir.
 4. Kodeks Aleksandrinus, “A” və ya (02) olaraq bilinir, Misirin İsgəndəriyyə şəhərində tapılmış olan V əsr yunanca əlyazmasıdır.
 5. Kodeks Vatikanus, “B” və ya (03) olaraq bilinir, Romada, Vatikanın kitabxanasında tapılıb, b.e. IV əsrə aiddir. Əhdi-Ətiqin Septuaqinta tərcüməsi və yunanca Əhdi-Cədidən ibarətdir. “İsgəndəriyyə mətni” tipinə aiddir.
 6. Kodeks Efremiti, “C” və ya (04) olaraq bilinir, qismən dağılmış olan V əsr yunanca əlyazmasıdır.
 7. Kodeks Bezi, “D” və ya (05) olaraq bilinir, V və ya VI əsr yunanca əlyazmasıdır. “Qərb mətni” olaraq adlandırılan mətn başlıca olaraq bu əlyazma ilə təmsil olunur. Çoxlu əlavələri ehtiva edən bu əlyazma Kral Yakovun tərcüməsində istifadə olunan başlıca yunanca qaynaq idi.
 8. Əhdi-Cədid əlyazmalarını müəyyən ortaq xüsusiyyətlərə malik olan üç və ya dörd ailəyə ayırmaq olar.
 - a. Misirdən irəli gələn İsgəndəriyyə mətni
 - (1) P⁷⁵, P⁶⁶ (təqr. b.e. 200), Müjdələrdən ibarət
 - (2) P⁴⁶ (təqr. b.e. 225), Paulun Məktublarından ibarət
 - (3) P⁷² (təqr. b.e. 225-250), Peterin Məktubları və Yəhudanın Məktubundan ibarət
 - (4) Kodeks B, Vatikanus (təqr. b.e. 325), bütöv Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədidən ibarət
 - (5) Origen bu tip mətndən sitat gətirib
 - (6) Bu mətn tipinə aid olan digər əlyazmalar, א, C, L, W və 33-dür
 - b. Şimali Afrikadan irəli gələn Qərb mətnləri
 - (1) Şimali Afrikalı məsihçi ataları, Tertullian, Kiprian və qədim latın tərcüməsindən sitatlar
 - (2) İrineydən sitatlar
 - (3) Tatian və qədim süryani tərcüməsindən sitatlar
 - (4) Kodeks D, "Bezi", bu mətn tipinə uyğundur
 - c. Konstantinopoldan irəli gələn Şərqi Bizans mətni
 - (1) bu mətn tipi 5300 əlyazmanın 80 faizindən çoxunda əks olunur
 - (2) Suriya Antakyaşının məsihçi atalarının, kappadokiyalı ataların, İoann Zlatoustun və Teodoretin gətirdiyi sitatlar
 - (3) Kodeks A, yalnız Müjdələrdə
 - (4) Kodeks (VIII əsr), bütöv Əhdi-Cədid üçün
 - d. dördüncü mümkün tip Fələstindən irəli gələn “Qeysəriyyə mətni”dir
 - (1) başlıca olaraq Markın Müjdəsində görünür
 - (2) ona şəhadət edən bəzi əlyazmalar P⁴⁵ və W-dur

II. “Alt tənqidçilik” və ya “mətn tənqidçiliyi”nin problemləri və nəzəriyyələri

A. Fərqli variantlar necə meydana gəlib?

1. diqqətsizlik və ya təsadüf (böyük əksəriyyəti)

- a. əllə köçürülmə zamanı gözdən qaçan hissələr, iki bənzər sözün arasındakı sözlərin buraxılması (homoioteleuton)
 - (1) təkrarlanan hərfin, sözün və ya frazanın gözdən qaçması (haploqrafiya)
 - (2) yunanca mətndəki bir frazanın və ya sətrin təkrar yazılması (dittoqrafiya)
- b. diktə edilən mətni yazarkən səhv eşitmə səbəbilə buraxılan xəta (itasizm). Belə hallarda çox vaxt oxşar səslənən yunan sözü yazılmış olur.
- c. ən qədim yunanca mətnlər fəsillərə və ayələrə bölünməmişdi, durğu işarələri və sözlər arasındakı boşluqlar da yox idi. Hərflərin arasında boşluq qoyarkən səhv buraxmaq mümkündür.

2. qəsdən dəyişdirmə

- a. köçürülən mətnin qrammatikasını təkmilləşdirmək məqsədilə edilən dəyişikliklər
- b. Müqəddəs Kitabın digər yerləri ilə uyğunluq təmin etmək məqsədilə edilən dəyişikliklər (paralellərin ahəngləşdirilməsi)
- c. iki və ya daha çox fərqli variantların birləşdirilməsi yolu ilə edilən dəyişikliklər (birləşdirmə)
- d. mətni köçürən şəxsin qənaətinə problemlə olan yerləri düzəltmək məqsədilə edilən dəyişikliklər (müq. et. 1Kor. 11:27 və 1Yəh. 5:7-8)
- e. mətni köçürən şəxsin mətnin tarixi fonu və ya düzgün şərhə barədə haşiyədə verdiyi əlavə məlumat, daha sonra bu əlyazmanı köçürən şəxs tərəfindən mətnin içində salınması (müq. et. Yəh. 5:4)

B. Mətn tənqidçiliyinin əsasları (bir mətnin fərqli variantları mövcud olduğu zaman orijinal variantın müəyyən edilməsi üçün məntiqi qaydalar)

1. ən yəndəmsiz və ya qrammatik baxımdan qeyri-adi variant yəqin ki orijinaldır
2. ən qısa variant yəqin ki orijinaldır
3. daha qədim mətn zaman baxımından orijinala daha yaxın olduğundan daha etibarlı sayılır, ondan savayı heç bir üstünlüyü yoxdur
4. coğrafi cəhətdən fərqlənən əlyazmalar adətən orijinal variantı əks etdirir
5. doktrin baxımından daha zəif olan variantlara üstünlük verilməlidir; ələlxusus əlyazmaların dəyişdiyi dövrün mühüm teoloji mübahisələri ilə əlaqədar olan, məsələn, Üçlükdən bəhs edən 1Yəh. 5:7-8 kimi yerlərdə.
6. digər variantların səbəbini ən yaxşı izah edə bilən variant üstün sayılır
7. belə variantlardakı balansı aydınlaşdırmağa kömək edən iki sitat:

- a. C. Herold Qrinli, “Əhdi-Cədid mətn tənqidçiliyinə giriş” (J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism*):

“Heç bir məsihçi doktrini mübahisəli ayələrə əsaslanmamalı; Əhdi-Cədidi tədqiq edən adam öz mətnini Allahdan ilham almış orijinaldan daha ortodoksal və ya doktrin baxımından daha qüvvətli etməkdən özünü saxlamalıdır” (s. 68).

- b. U.A. Krisuell (W. A. Criswell) *The Birmingham News*-u təmsil edən Qreq Qerrisona (Greg Garrison) dedi ki, o (yəni Krisuel) Müqəddəs Kitabdakı hər sözün Allahdan ilham almış olduğuna inanmır. “Ən azından əsrlər boyunca tərcümə olunduqdan sonra müasir oxucunun əlinə keçən mətnin hər sözünə güvənə bilmirəm”. Sonra Krisuel dedi: “Mən mətn tənqidçiliyinə çox inanıram. Buna görə Markın Müjdəsinin 16-cı fəslinin son qismini bidət, ilahi ilhamdan gəlməyən bir insan uydurması sayıram... Qədim əlyazmaları araşdıranda, Markın Müjdəsinin o son qismini əsla tapmırıq. Onu kimsə sonradan əlavə edib...”

Müqəddəs Kitabın səhvsizliyi inancına sadıq qalan Cənubi Baptistlərin bu ağsaqqalı həmçinin Yəh. 5-ci fəsildə, İsanın Bet-Xasda hovuzunun kənarındakı əhvalatında bir “əlavə”nin aşkar olduğunu elan edib. Yəhudanın intiharının iki fərqli versiyası (bax:

Mat. 27 və Həv. 1) barədə Krisuel belə deyib: “Bu sadəcə olaraq intiharına fərqli baxışıdır. Müqəddəs Kitabda olan hər şeyin bir mənası olmalıdır və Yəhudanın intiharı Müqəddəs Kitabda vardır”. Krisuel həmçinin belə deyib: “Mətn tənqidçiliyi öz-özlüyündə heyranedicə bir elmdir. Efemer deyildir, iddialı da deyildir. Dinamik və həyatidir...”

- III. Əlyazma problemləri (mətn tənqidçiliyi). Oxumaq üçün təklif olunan əlavə mənbələr (ingilis dilində):
- A. R.H. Harrison, *Biblical Criticism: Historical, Literary and Textual* (R.H. Harrison, “Müqəddəs Kitab tənqidçiliyi: tarix, ədəbiyyat və mətnşünaslıq baxımından”)
 - B. Bruce M. Metzger, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* (Bryus M. Metsqer, “Əhdi-Cədid mətni: yayılması, təhrif edilməsi və bərpa edilməsi”)
 - C. J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism* (C. Herold Qrinli, “Əhdi-Cədid mətn tənqidçiliyinə giriş”)

© 2013 Bible Lessons International. Bütün hüquqlar qorunur.

DOKTRİN BƏYANATI

Əslində mən iman bəyanatlarına və ya əqidələrə çox əhəmiyyət vermirəm, Müqəddəs Kitabın özünə üstünlük verirəm. Lakin mən anlayıram ki, iman bəyanatım məni tanımayanların doktrinal mövqeyimi qiymətləndirməyinə imkan verəcək. Neçə-neçə teoloji yanlışların, yalanların geniş yayıldığı bu dövrdə öz teologiyamın xülasəsini diqqətinizə çatdırıram.

1. Müqəddəs Kitab, həm Əhdi-Ətiq, həm də Əhdi-Cədid, Allahdan ilham almış, səhsiz, səlahiyyətli Allah kəlamıdır. Allah, fəvqəltəbii rəhbərliyi altında insanlar tərəfindən qələmə alınmış Müqəddəs Kitab vasitəsilə Özünü tanıdır (bax: XÜSUSİ MÖVZU: “İLƏHİ İLHAM”). Allaha, Onun məqsədlərinə dair həqiqətin yeganə mənbəyi Müqəddəs Kitabdır (Bax: Xüsusi mövzu: “YAHVE-nin əbədi xilas planı”). Bu Kitab həmçinin imanlılar cəmiyyətinin imanı və əməli üçün yeganə mənbədir.
2. Əzəli və əbədi, Yaradan və Xilaskar olan bir Allah vardır (bax: XÜSUSİ MÖVZU: “TƏKALLAHLILIQ”). O, görünən və görünməyən hər şeyi yaradır. O, sevən və qayğıkeş Allah kimi Özünü tanıdı, lakin O həmçinin saleh və ədalətlidir. Allah Özünü üç ayrı şəxsə tanıdı: Ata, Oğul, Müqəddəs Ruh. Onlar həqiqətən ayrıdır və eyni zamanda eyni varlığa malikdir (bax: XÜSUSİ MÖVZU: “ÜÇLÜK”).
3. Allah Öz dünyasına fəal nəzarət edir. Onun yaratdıqları üçün həm əzəli dəyişməz planı var, həm də insanın azad iradəsinə imkan verən fərdi planı vardır. Allahın bilmədiyi və icazə vermədiyi heç bir şey baş verməz, amma O mələklərin və insanların azad seçiminə imkan verir. İsa, Atanın seçdiyi Şəxsdir və İsada hamı potensial olaraq seçilmişdir. Allahın olacaq hadisələri əvvəldən bilməsi, insanların əzəldən təyin edilmiş və yazılmış bir həyat yolunu keçməyə məcbur olduqları mənasına gəlmir. Hər birimiz düşündüyümüz və etdiyimiz hər şey üçün məsuliyyət daşıyıyıq (bax: “Əvvəlcədən təyin olunma (kalvinizm) və insanın azad iradəsi (arminianizm)”).
4. İnsanlar Allahın surətində, günahdan azad olaraq yarandıqları halda, Allaha qarşı itaətsizliyi seçiblər. Adəm və Həvva fəvqəltəbii bir şəxs tərəfindən sınağa çəkildikləri halda (bax: XÜSUSİ MÖVZU: “ŞƏXS OLARAQ ŞƏR”), öz iradələri ilə seçdikləri eqosentrizm üçün cavabdeh olublar. Onların asiliyi bütün bəşəriyyətə və yaradılışa təsir etmişdir. Biz hamımız həm Adəmdəki ümumi vəziyyətimiz, həm də fərdi olaraq öz iradəmizlə itaətsiz olduğumuz üçün Allahın mərhəmətinə və lütfünə möhtacıq.
5. Allah günaha batmış bəşəriyyət üçün bağışlanma və bərpa olunma yolunu hazırlayıb. Allahın vahid Oğlu İsa Məsih bəşər olmuş, günahsız həyat sürmüş və əvəzedici ölümü vasitəsilə bəşəriyyətin günahının cəzasını çəkmişdir. İsa, Allahla ünsiyyətin bərpa olunmasına, şərikliyə aparan yeganə yoldur. İsanın tamamlanmış işinə iman etməkdən başqa xilas yolu yoxdur.
6. Hər birimiz Allahın İsada bəxş etdiyi bağışlanmanı və bərpa olunmanı fərdi olaraq qəbul etməliyik. Bunun üçün Allahın İsa vasitəsilə verdiyi vədlərə inanmağı və bildiyimiz günahlardan əl çəkməyi öz iradəmizlə qərara almalıyıq. Bax: Xüsusi mövzu: ““Qəbul etmək”, “iman etmək”, “iqrar/etiraf etmək” və “çağırmaq” nə deməkdir?”
7. Məsihə güvəndiyimizə görə (bax: Xüsusi mövzu: “Əhdi-Cədidə “inanmaq””) hamımız tam bağışlanmış və bərpa olunmuşuq (bax: XÜSUSİ MÖVZU: “TÖVBƏ [ƏHDİ-CƏDİD]”). Bu yeni münasibətlərin əlaməti, dəyişmiş və dəyişməkdə olan həyatımızdır. Allahın bəşəriyyət üçün məqsədi bir gün cənnətə getmələri ilə kifayətlənməz, indidən Məsihə bənzəmələridir. Həqiqətən xilas olmuş insanlar bəzən günah etsələr də, ömürləri boyunca iman və tövbə etməyə davam edəcəklər.
8. Müqəddəs Ruh, “başqa İsa”dır (bax: Xüsusi mövzu: “İsa və Ruh”). O dünyada yaşayır, həlak olanları Məsihə yönəldir və xilas olanları dəyişdirərək Məsihə bənzədir. İnsan xilas olanda ona Ruhun ənamları verilir. Bunlar İsanın həyatının və xidmətinin, Bədəni olan imanlılar cəmiyyətinin üzvləri arasında paylanmasıdır. Əsas etibarilə İsanın niyyətlərindən və rəftarlarından ibarət olan bu ənamlar Ruhun səmərəsi əsasında istifadə edilməlidir. Ruh Müqəddəs Kitabın yazıldığı zamanlarda fəal olduğu kimi, bu gün də fəaldır.
9. Ata dirilmiş İsa Məsihi hər şeyin Hakimi etmişdir. İsa bütün insanları mühakimə etmək üçün yer üzünə təkrar gələcəkdir. İsayə iman edən, adları Quzunun həyat kitabında yazılmış olan adamlar İsanın gəlişində əbədi izzətlənmiş bədənlərə bürünəcək və əbədi olaraq Onunla olacaqlar. Lakin Allahın həqiqətinə cavab

verməyi rədd edənlər, Üçlükdə vahid olan Allahla ünsiyyətdən qaynaqlanan xoşbəxtlikdən əbədi olaraq uzaqlaşdırılacaqlar. Belə insanlar iblis və onun mələkləri ilə birlikdə məhkum ediləcəklər.

Bu əqidə, əlbəttə, tam və kamil deyildir, lakin mən ümidvaram ki, o, ürəyimin teologiyası barədə təsəvvür yaratmağınıza kömək edib. Mənim xoşuma gələn qayda budur:

“Əsaslarda birlik, periferiyada azadlıq, hər şeydə məhəbbət”.